
37
30 D
3

PETRI SIMONIS
TILETANI
EPISCOPI YPRENSIS
DE VERITATE
LIBRI SEX:
Et reliqua eius, quæ ſuperſunt, multæ eruditionis & pietatis
OPERA.

Collegit & recenſuit, pro ſuo in amicum defunctum affectu,
P. IOANNES DAVID, SOC. IESV *Sacerdos.*

B A

ANTVERPIÆ,
EX OFFICINA PLANTINIANA,
Apud Ioannem Moretum.
cIↃ. IↃC. IX.

REVERENDISSIMO DOMINO D. CAROLO MASIO EPISCOPO YPRENSI

Ioannes David *Societatis* Iesv *Presbyter*

L. M. DD.

YPRIVS ille Philoſophus Dæmonax, cui ſcientia nomen indiderat, rogante quodam amico, aliquantò antequam è viuis excederet, de ſepultura ecquid mandaret; Ne quid, ait, vos res illa ſollicitos habeat: *Odor enim me ſepeliet*. Innuebat vir ſapiens, cadauer ipſum odore ſuo, tamquam iure quodam, poſtulaturum, vt terræ mandaretur, tametſi hoc nemo cogitaret. Ab hoc non abludere potuit Auctor iſtorum operum, quæ in lucem emittimus; ſi roganti mihi, paucis ante obitum menſibus, num quid tandem haberet maturum prælo, non quod defoderetur in terram, ſed quod aliquando lucem aſpiceret; auſpica-

tiore, quàm ille Philoſophus, ſenſu reſpondiſſet; *Odor ipſe producet in lucem:* niſi pro ſua modeſtia hiſce mihi verbis reſpondere maluiſſet: *Si quid mihi humanitus contigerit, nonnihil fortaſsis reperietur.* Et ſanè, odor eruditionis, facundiæ, & comitatis eius, tam ſuauis, támque iucundus, quo iam olim omnium afflauerat animos, effecit; vt mox ab eius è vita diſceſſu, ad ſagaciter inueſtigandum, quidquid operum ipſius inueniri poſſet, toto pectore incumberemus: vt lumen, quod ipſe quodam modeſtiæ modio, ad id vſque tempus occultarat; ſuper candelabrum, omnibus conſpicuum vſuíque futurum, aliquando locaretur.

Cúmque ab intimis eius amicis, Teſtamenti executoribus, Dominis, Cornelio Cocx Rythouio, Iudoco Eelbo D. Iacobi apud Yprenſes Paſtore, & Antonio Hantſamo, Eccleſiæ Cathedralis Yprenſis Canonicis, iuſta omnia, de more, defuncto curantibus, quæreretur, quis fœtui huic poſtumo in lucem edendo manum adhiberet: ego illis, non dico aptus, ſed pro antiqua numquam antiquata neceſſitudine, iuſtus debitor huic pio muneri ſum viſus. Quod tametſi non exigui laboris fore conſpicerem: tamen, qui viuo obſequium omne ſemper deferre paratus fui, nolui hoc ipſum mortuo denegare:

acce-

accedente præſertim Superiorum meorum & calculo & ſtimulo.

Supererat, vt de patrono cogitaretur, cui & opus iſtud dicaretur, quíque ſuo nomine, ceu clypeo quodam inexpugnabili, pium hunc defuncti laborem defenderet; ſi quem fortè non puderet (quod eſt in prouerbio) barbam vellere mortuo leoni. At, nec difficilis fuit hîc deliberatio. Cui enim iuſtiùs, atque decentiùs, pupilli huius operis tutela deferretur, quàm ei, à quo & humanitas ſingularis in eadem Epiſcopali dignitate id efflagitat vt vělit, & auctoritas ac nominis claritudo donat vt poſſit? Vt, cuius quotidie in munere paſtorali verſatur, virtutes aſſequitur, derelictas inhabitat atque exornat ædes; eumdem in ſuarum lucubrationum volumine, quaſi tabula quadam, viuis animi coloribus expreſſum, ſibi loquentem contempletur.

Habeat igitur REVERENDISSIMA D.T. atque eo candore accipiat, cùm meum, tum executorum Teſtamenti eius ſuprà memoratorum, beneuolum animum atque ſtudium: quo totum hunc docti ac pij viri conatum, ei L. M. dicamus & conſecramus. Quem eò impenſiùs in lucem emittimus, & ſub veſtri nominis ſplendore poſteritati mandamus; quòd nonnulli, qui perſpectam Auctoris eruditionem non habebant,

æquo minùs de ipsius vel doctrina vel facundia iudicabant. Det omnium donorum dator REVERENDISSIMAE D. T. vt, sicut per templum VIRTVTIS in adiunctam HONORIS ædem penetrauit; ita in munere omnium maximo, optimis quibus cœpit pergat auspicijs: ac nomine suo patrocinante, ex decessoris sui laboribus, eum in animis legentium referat fructum, quem boni omnes exoptant, nos etiam meritò expectamus.

PRAE-

PRAEFATIO
AD
LECTOREM.

PERA PETRI SIMONIS, *secundi Yprensium Episcopi, benigne Lector, tibi in manus damus. Argumentis constant doctis, pijs, ac varijs: quæ plurimùm ad fidei Catholicæ confirmationem, & ad morum commendationem, cuiuis erudito lectori facere videbuntur. Ipse quidem, tametsi vt hæc scriberet amicorum rogatu inflecti se tandem passus est; numquam tamen induci potuit, illa vt viuus in lucem emitteret. Quo factum est, vt mihi potissimùm postumi huius fœtus educendi labor imponi debere iudicaretur ab omnibus, qui & ipsum & me norant, ac perpetuam à primis annis inter nos familiaritatem (quam* VERIDICI *nostri liminari ad ipsum Epistola fusè deduxi) perspectam habebant. Onus quidem non detrectaui, quod adhuc spiranti non semel obtuleram: verumtamen (vt quod res est dicam) conspecto scriptorum volumine, quod non solùm mihi esset accuratè perlegendum, & à mendis amanuensium innumeris vindicandum, verumetiam vsquequaque prælo aptandum; non parum expaui. Vt enim auctor eruditè, solidè, stylo eleganti & fluido cuncta conscripsisset; non tamen in libros aut capita quidquam (quod sibi extremaq; haud dubium manui reseruarat) partitus erat: sed continuo filo argumentum prosequens ad finem vsq; perduxerat. Ita vt iuxta materiæ partitionem, ex ipso sensu collectam, & libri, & singulo-*

rum capita, eorúmque argumenta, mihi fuerint distinguenda: præsertim in primario opere de VERITATE; *quod idem in* APOLOGIA *Veritatis Catholicæ, ceterisq́; Tractatibus, fuit faciendum. Orationes porrò, Conciones, & Exhortationes eas dumtaxat huic operi illigauimus, quas Latinè, præsertim ad Clerum habuit: nihil quotidianarum concionum attigimus; quòd illas omnes, vt habitas ita descriptas quoque Teutonicè, Monasterio cuidam Virginum, mediante sorore, testamento legarit. Consule itaque boni, bone Lector, nostram operam: quam ad maiorem Dei gloriam, in defuncti gratiam, & tuam vtilitatem, lubens impendimus. Vale & fruere.*

IN-

PETRVS SIMONIS EPISCOPVS IPRENSIS.
Ipra *tui vultum* Petri *cognosce* Simonis,
Proximus a primo qui tibi Præsul erat.
Pabula bis denos verbi tibi præbuit annos;
Viuidus exemplis, eloquioque potens.
Nunc silet; at viuax æternum clamat imago
Pastoris *vocem noueris* Ipra *tui*.

INDEX OPERVM

PETRI SIMONIS *Episc. Yprensis.*

DE

DE VERITATE,

FILIA TEMPORIS,

à tribus monstris seu pestibus in angustias redacta, ac profundo scrobe seu puteo demersa,

Elegia F. PETRI BACHERII, *Dominicani, S. Theologiæ Doctoris.*

ERGONE perpetuis damnabere DIVA tenebris?
  Si potes, è latebris exere triste caput.
Cui tantum de te licuit? Quis denique cæco,
  Dic age, te puteo merserit? INVIDIA:
Inuidiæque dolis armata CALVMNIA: præstò est
  Tertia, clamosi LIS rabiosa fori.
Sic ternæ (infandum!) sua iungunt agmina pestes;
  Has fama est triplices explicuisse acies.
Stat contrà Virgo, DIVINI haud indiga VERI,
  Nescia fortunæ cedere turbinibus.
Vertit & ad socios rorantia lumina cælos,
  Et Patris ætherei sedula poscit opem.
Sed quid agat? Miseram circumstant vndique telis:
  Pugnabit monstris vna puella tribus?
Inuadunt vnam plures; rapiúntque, trahuntque;
  Et condunt atri carceris in barathrum.
Nec satis: obruitur stipulis, terraque, lutóque;
  Vix eluctetur pondere pressa graui.
TEMPORE sed victrix fit FILIA TEMPORIS; & diu
  Edita diuinâ mente latêre nequit.
Ecquis enim rapidum celarit vestibus ignem?
  Aut poterit purum condere nube diem?
Erumpunt, & clausa fremunt, & claustra refringunt:
  Produntur radijs flammaque solque suis.

Et

Et ſupereſt aliquid, quod lucida & ignea VERO
Scripta, vetet, latebris eruta, luce frui?
Ite aliò peſtes, LIVOR, LIS perfida cede,
Conſutíſque dolis cincta CALVMNIA, abi.
Fortior en veſtro VERI VIS emicat antro:
Si ſapitis, trepidam præcipitate fugam:
Pœnas de vobis capiat ne irata VIRAGO,
Vindicis hac PETRI freta SIMONIS ope.

AD AVCTOREM,

Vt Opera ſua in lucem emittat atque euulget, eiuſdem BACHERII *Epigramma.*

AN dubitatis adhuc pudibundi exire libelli
E tenebris? Nam vos muta quid vmbra premit?
Quin potiùs ſileat ſpurcorum pagina vatum,
Et lateant Paphiæ lubrica furta deæ,
At tua ſcripta, Pater, multâ cum fruge legentur,
Quæ geſtant caſto dogmata ſancta ſinu.
Nectar & ambroſiam ſpirant: & carcere claudis?
Aëre nec donas liberiore frui?
Sed, Metuo, dices, mordacis vulnera Momi:
Eſſe volo obliquâ tutus ab inuidiâ.
PETRVS es; & metuis? Solidis infligere dentem,
Ne malè mulctetur, LIVOR iners metuat.
BACHERIVM ſi audis; tum iure vocabere SIMON:
Eſt aliquid, fidis credere conſilijs.
Fœtibus (eia) tuis pedicas & vincula deme:
Nam, lucem tantam ſub modio eſſe, nefas.

IN-

IN VERITATEM.

V AE *virgo casti flore pectoris virens*
Rapit tuentem? VERITAS *equidem audio,*
Ignara multis, prædicata pluribus.
Sed nuda pares. Nam paratum respuo;
Fucos refuto. Cultus incultus placet,
Simplexq́ cerni in memetipsa gaudeo.
Etiam sedendo? Nempe sic pacem colo:
Sic amo quietem; quam, me qui colunt, tenent.
Etiámne petrâ super vt insideas rudi?
Rudi, at quadratâ. Talis immotam decet,
Fretamq́ rerum certitudine, & modo:
Nec hac nec illac cerea inflecti, viam
Rectamq́ regiamq́ secura ambulo.
Etiámne caussa, calce cur mundum premas?
Meo subactum scilicet nescis iugo:
Tunc cùm voluptas, blandulum sæcli malum,
Armata fraude fraudis impotens ruit.
Huiusce palmæ præfero palmam in vicem.
At ille, læuâ quem geris liber manu,
Eccuius instar? Instar est scientiæ
Scaturientis, mentis illimi alueo.
Et ille Phœbus aureâ emicans manu?
Me prodit vnam nubila ignorantiæ
Illuminando eliminare protinus.
Huc ergo, quisquis erutus caligine,
Clarum micantis cautus affectas iubar,
Hac curre versus: VERITATEM *amplectere:*
TENE TENENTEM; *te sequentem ne fuge.*

PETRI

PETRI SIMONIS TILETANI EPISCOPI YPRENSIS

DE VERITATE LIBER PRIMVS:

De summa atque æterna VERITATE.

PROOEMIVM.

AMETSI ego lucubrationes aliorum non solùm probare & collaudare consueui, verùm etiam non rarò ad eas illos sum adhortatus: numquam tamen in animum meum inducere potui, vt ipse cuipiam operi, in lucem emittendo, manum adhiberem. Neque id tam quorumdam iocandi modo deterritus, quo scriptoribus, ac nouis præsertim auctoribus, morosiores interdum ac molestiores esse solent; illud Ecclesiastæ in ipsos torquendo; *Faciendi plures libros nullus est finis*: quàm propensione quadam ingenij (quod cuique suum est proprium) ab eiusmodi cœpto alieniore. Nam, alioquin, Scripturæ illius sacræ sententia, non hoc tantùm sensu consistit, quo, iuxta Poëtam,

— *Tenet insanabile multos Scribendi cacoëthes:*

verumetiam, quo tam multa semper typis & chartis digna, tamque fœcundum S. Scripturæ agrum, tamque innumera Religionis nostræ scitu & notatu digna mysteria esse intelligimus, quibus opus est in tam ingenti hac Christi familia, vt numquam dictorum scriptorumque satis esse queat, quo infinitorum hominum appetitui fiat satis; iuuenturque illi, quibus ægrotorum more, inter quamplurima fercula delectus habendus est, quò languentem vtcumque stomachum refocillent, & tandem aliquando diuersis adiuti modis & mediis, pristinæ (si fieri potest) incolumitati reddantur. Ego tamen, non obstante illo meo more, ad vltimam ferè senectam tenaci, victus amicorum, Prælatorum, doctorumque virorum tum importunis precibus, tum lege amicitiæ, tum ponderè auctoritatis; quod vnicè & nominatim fui rogatus, de VERITATE quædam concipere sum aggressus. Dumque pauca, substantiæ fermè ac

naturæ ipsius præcipuas partes complectentia, summopere (vt illi quidem aiebant) visa placuissent; instare non desierunt, donec seriò (quātum equidem hoc in argumento valerem) rem illam exantlarem. Ea tamen lege, vt non nisi post huius vitæ periodum emanarent. Vt, si vna ex parte, ab ingenito mihi naturæ instinctu, de nihil edendo, victus amicorum prece, deflecterem; alteram saltem partem seruarem intactam, qua communem hanc lucem, meus hic mecum fœtus non videret: ratus fore satis, si me demum mortuo, ille esset victurus: iuxta Poëtæ illius solatium;

Si post fata venit gloria, non propero.

Tametsi Dei gloriam, Lectorumque vtilitatem, potissimùm hîc spectandam sum arbitratus. Hoc est igitur opus, de VERITATE, in sex libros distinctum: in quo, vt debito ordine de ÆTERNA VERITATE exordiri possimus; primùm, ad planam toti tractatui sternendam viam, pauca breuiter distinctéque de Propositionis veritate præmittemus.

CAPVT PRIMVM.

De Veritate propositionis, obiter: tum de VERITATE *æterna.*

DVPLEX est Veritas; vna rei seu naturæ, altera intellectus seu propositionis. Veritas rei nihil aliud est quam eius essentia: Veritas autem propositionis est enuntiatio seu significatio verbalis conceptus mentis. Vtriusque autem veritatis ratio in quadam conformitate, rectitudine, vel æqualitate consistit. Veritas enim intellectus, est conformitas mentis siue intellectus ad rem intellectam. Quæ veritas per orationem aperitur, enuntiatur, forasque producitur. Ita vt tunc oratio seu propositio vera sit, quando rei est intellectæ, siue in mente conceptæ, conformis. Falsa autem, quando à mentis siue intellectus conceptione deficit, aliterque sonat, quàm intellectus habet. Alij dicunt; Oratio siue enuntiatio vera est, quæ enuntiat id, quod reuerà ita est. Exempli causa, vera est, Deus est omnipotens, Adam fuit, Christus iudicabit mundum. Non est quidem Adam, sed verum est fuisse. Et hæc, Adam fuit, ita significat sicut est, nempe illum fuisse. Alij denique; Affirmatio vel negatio vera est, inquiunt, quando ita in intellectu repræsentatur, sicut est in rebus. Quod tunc quidem est, cùm ea secundum affirmationem coniunguntur in intellectu, quæ secundùm rerum naturam conueniunt, & eo modo quo conueniunt. Vt cùm cogito, hominem esse animal; vera est intellectus hæc affirmatio: quoniam ita cogito, vt res habet. Coniungo enim per intellectum quæ secundùm rei naturam conueniunt. Genus enim coniungo speciei, quæ secundùm naturam ad idem spectant. Signanter autem adiectum est, & eo modo quo conueniunt. Cùm enim cogito, omne animal esse hominem, non est in illa cogitatione veritas: quoniam ea quæ conueniunt, non eo modo coniungo quo conueniunt: non enim secundùm totam suppositorum vniuersitatem genus cum specie conuenit. Vera tamen est ista seu cogitatio seu propositio; Omnis homo est animal: quoniam hîc eo modo coniunguntur genus & species, quo secundùm rem conueniunt. Vide Physicam Titelmanni lib. 11. cap. 19.

Veritas autem rei, est conformitas rei seu naturæ ad suam causam efficientem & producentem. Ita vt tale quidlibet sit, quale auctor vel artifex ipsius esse voluit.

Quemadmodum enim nostri intellectus conceptio dicitur vera, inquantum æquatur seu conformatur naturæ seu proprietatibus rei seu propositionis: sic res ipsa dicitur vera, quando conformatur rationi, seu conceptui exemplari, quam habet in mente auctoris. Exempli causa: Vera domus dicitur, quæ talis est, qualis in mente artificis antè concepta fuit. Docet autem sanctus Thomas in prima parte Summæ, q. 16. art. 6. & 8. veritatem

tem propriè ac solùm esse in intellectu: res autem omnes & propositiones dici veras à veritate dumtaxat quæ est in intellectu. Sicuti sanitas esse dicitur in homine sano, in medicina, in vrina. sed non vniuocè; hoc est, eodem modo, & similiter. Verè enim & propriè sanitas est in homine, siue in alio animali. Ab illa autem sanitate dicitur & vrina sana, & potio medica: sed diuersa ratione. Medicina enim sana dicitur, quia sanitatis causa est, atque ad sanitatem recuperandam conficitur & sumitur: vrina verò sana vocatur, quia sanitatis signum est. Sic & res quælibet & propositio, vera dicuntur, quia respondent conceptui intellectus.

Intellectus autem ipsius veritas in eo consistit, quòd habeat conformitatem ad res intellectas. Et hinc intelligere licet, qua ratione veritas sit mutabilis. Nimirum quia mutatur conformitas vel similitudo intellectus ad rem intellectam. Quemadmodum videlicet quæuis alia similitudo mutatur ac dissimilis redditur, ex mutatione alterius extremi: sic veritas mutatur siue ex mutatione intellectus, siue ex mutatione rei. Contingit enim intellectum nunc aliter atque aliter de re immutata iudicare: sicuti etiam alij atque alij de re eodem modo se habente aliam opinionem concipiunt. Rursus intellectu eodem modo se habente, rem mutari contingit: vt qui nunc stat, mox sedeat. Vnde propositio illa, Petrus stat; quæ vera erat illo stante, falsa redditur sedente. Si ergo sit aliquis intellectus in quo nulla esse queat opinionis mutatio, vel cuius acceptionem ac iudicium nulla res possit effugere, in illo intellectu est veritas immutabilis. Qualis est solus intellectus Dei: vnde illius quoque intellectus veritas, immutabilis est. Nostri autem intellectus veritas mutabilis est ex duplici causa iam dicta.

Sicut autem omnia artificialia se habent & comparantur ad intellectum humanum à quo sunt; sic vniuersa naturalia comparantur ad intellectum diuinum à quo producta sunt. Vnde, sicut artificialia dicuntur vera, quia naturam & perfectionem suam consequuntur iuxta consilium, intentionem, & voluntatem artificis; sic res naturales appellantur veræ, quia perfectionem suam habent secundùm dispositionem sapientiæ Dei, vel ad imitationem & similitudinem conceptus mentis & intellectus Dei. Et hinc illud quod Genes. 1. dicitur, Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant bona, duplicem habere sensum potest. Bona erant omnia, quia sic plane facta vt Deus voluerat ac decreuerat, mentisque Dei conceptui ex omni parte conformia. Itaque plena erant optimæ ac certissimæ veritatis: id quod Deo iucundum erat cernere. Deinde bona erant, quia hominibus (in quorum gratiam facta erant) vtilia multumque eis variæ commoditatis allatura, ad vsum & finem, in quem creata erant, aptissima.

Vtroque iam dicto modo Deus excellentissimè verus esse dicendus est. Veritas enim intellectus illi rectissimè conuenit, quia ipse omnia perfectissime atque intimè cognoscit: non solùm quia Auctor omnium, sed etiam quia in omnibus intimè præsens. Nec præsentia tantùm cognoscit aut præterita, etiam vt nos; sed futura quoque; & cognouit ab æterno: imò etiam quæ possibilia tantùm sunt, etsi nec fuerunt vnquam, nec futura sint.

Conuenit etiam illi secundum naturam suam veritas rei: quia diuinum esse, est summè perfectum, diuinoque intellectui quàm maximè conforme: imò potiùs vnum cum illo. Deus sic est planè, sicut esse voluit ab æterno. itemque naturam suam, omnemque suam perfectionem plenissimè intelligit & cognoscit. Quare, seu veritatem rei seu intellectus consideremus, vtroque modo est summe & maximè verus; imò potiùs summa & maxima veritas. Adhæc veritas naturæ, seu mentis diuinæ, causa & fontalis origo est omnis veritatis creatæ. Nihil enim sine certissima & summa ratione facit aut producit; sed cuncta secundùm mentis suæ, vt ita loquar, exemplar clarissimum, ac rectæ rationis plenissimum. Vnde iuxta sententiam Sapientis: Sicuti cum summa sapientia omnia condidit; ita certo ac debito numero, pondere & mensura, cuncta disponit. Sap. 11.

Et sic D. Augustinus intelligit illud Ioannis 1. Quod factum est in ipso vita erat. Sicut artifex quidquid facit, facit ad exemplar, quod habet in mente sua; sic Deus quidquid fecit, ad exemplar fecit æternæ sapientiæ mentis suæ. Quamquam non sunt duo in Deo, sapientia eius, & mens siue intellectus eius: nec distincta sunt in illo sapientia eius, intellectus eius, natura eius, potentia eius, & multa similia: sed omnia illa in Deo vnum & idem sunt. Sed nos de Deo loquimur vt possumus, iuxta captum infirmæ nostræ mentis; & secundùm consuetudinem rerum humanarum. Hoc certum est, omnia quæ creauit talia esse penitus, sicuti esse voluit quum crearet; imò antequam crearet, ab æterno; atque vt talia semper ab eo perfectissimè cognosci. Deinde quidquid veritatis seu rectitudinis,

integritatis, bonitatis, perfectionis est vllis in creaturis, siue in natura illarum siue in mente & cogitatione, siue in verbis, sermone, elocutione earum, hoc totum à Deo esse.

Diuinus intellectus, est regula & mensura vera, iusta, infallibilis, omnis veritatis creatæ. Adeò vt propterea vnumquodque verum vel falsum sit, quia à Deo & coram Deo tale censetur: & quidquid Deus verum ac rectum iudicat, necesse est tale esse; quidquid nobis videatur: sicut ars vel ratio seu iudicium artificis, regula dicitur rerum artificialium, quæ per artem fiunt. Sed quoniam artifex etiam optimus & peritissimus multis modis falli potest, ideò non est necesse, artificialia omnia conformari semper iudicio cuiusuis artificis. ideoque regula illa quæ ex parte vel ratione artificis sumitur, non est certæ atque indubitatæ veritatis. At verò intellectus Dei nulla ratione errare, falli, vel decipi vmquam potest: proinde semper oportet creata omnia illius intellectus iudicio conformari. Adeò vt si quis tam ab omni sensu ac ratione alienus esset, vt existimet Deum falli posse, illo casu verum non erit verum, nec falsum falsum; sed verum potius erit falsum, & falsum verum: omniumque rerum ordo turbabitur, decor & pulchritudo obscurabitur, natura & substantia peruertetur. At cùm in omni ordine rerum primum dicatur perfectum, causaque & regula & mensura posteriorum: Deus autem benedictus simpliciter & veraciter primus sit rerum omnium; consequitur, eum maximè naturaliter verum esse; omnisque veritatis secundæ causam primam, ideam, siue exemplar æternum, regulam inuiolabilem, & mensuram certissimam. Illud quod est causa vt alia sint vera, est verissimum; inquit Aristoteles 2. Metaphysicorum.

Lex omnium artium, cùm sit omnino incommutabilis, mens verò humana, cui talem legem videre concessum est, mutabilitatem pati possit erroris; satis apparet, supra mentem nostram esse legem, quæ veritas dicitur: nec iam illud ambigendum est, incommutabilem naturam quæ supra omnem naturam sit, Deum esse; & ibi esse primam vitam, & primam essentiam, vbi est prima sapientia. Nam hæc est illa incommutabilis veritas, quæ lex omnium artium rectè dicitur, & ars omnipotentis artificis. Itaque, cùm se anima sentiat nec corporum speciem motumque iudicare, secundùm seipsam; simul oportet cognoscat, præstare suam naturam ei naturæ, de qua iudicat: præstare autem sibi eam naturam secundùm quam iudicat, & de qua nullo modo iudicare potest. Sic D. Prosper sententia cccxxxvj.

Deus æternus atque omnipotens, sicut solus verè est; (vnde sibi hoc nomen tribuit dicens: Qui est, misit me ad vos.) sic & verè solus verus est: imò veritas ipsa potiùs: imò rectiùs æterna, summa, & prima veritas. Ita nimirum, vt omnia alia illius respectu sint mera vanitas, nihilque veritatis habeant. Esse, & veritas, à se inuicem disiungi non possunt. Non potest ostendi vel cogitari essentia, sine veritate. Quantum quisque vel res quælibet habet de esse, tantum habet de veritate. Vnde omnipotens Deus, quia esse habet summum, fortissimum, imò infinitæ perfectionis; ideò summa etiam est atque infinita veritas. Deinde, sicut fons est Deus omnis essentiæ in omnibus creaturis; sic fons est in iisdem omnis veritatis. Veritas enim semper (vt dictum est) essentiam consequitur. Tertiò, omnis Dei voluntas, omne verbum eius, est ipsissima veritas. Sed de hoc postmodum latiùs.

Exod 3.

CAPVT II.

Ens, vnum, verum, & bonum, in omnibus creaturis inueniri; sed singulariter in Deo.

QVATVOR sunt præcipuè secundùm præcipuos Philosophos & Theologos quæ ambiunt omnia: ens, vnum, verum, & bonum: quæ sunt quatuor dictiones omnium communissimæ. Hæc quatuor sunt in Deo & in rebus omnibus: sed longè aliter in Deo quàm in cæteris. Hæc enim omnia Deus habet à seipso: reliquæ verò creaturæ eadem habent à Deo. Primùm autem videbimus quomodo sint in creaturis.

Quæcumque sunt post Deum, habent causam efficientem, exemplarem, & finalem, hoc est quod Apostolus ait, Ab ipso, & per ipsum, & in ipso; siue, vt Græca habent, in ipsum sunt omnia. Si ergo res consideramus vt à Deo auctore factæ sunt, sic rectè entia appellantur. quia nimirum ab illo velut à causa efficiente esse participant. Si illas accipimus

Rom. 11.

primus quatenus exemplari suo siue ideę mentis diuinæ quadrant & respondent, ad quam factæ sunt, hac ratione dicuntur veræ. Vera enim imago Regis vocatur, quæ vero Regi benè assimilatur. Si consideremus res prout ad Deum tamquam ad finem vltimum tendunt, bonæ dicuntur: si verò vnaquæq; res secundùm se absolutè accipiatur, vna vocatur.

Est autem hic ordo inter hæc quatuor, vt primùm vnumquodque concipiatur sub ratione entis. Nam priùs efficit agens vnumquodque, quàm illud in se sit aliquid; alioqui non secundùm totum quod est, ab agente esset. Quo fit, vt nihil penitus sit post Deum: idque ens ab alio, ens finitum, ens participatum.

Enti verò succedit vnum. Tertia est veritas. Quia postquam est aliquid in se, videndum an tale sit, quale est exemplar ad quod formatum est: cui si simile inuenitur, & sic veritatem obtineat, reliquum est vt in illud ipsum velut in affine & cognatum per bonitatem se conuertat. Hæc autem omnia esse æquali ambitu, facile cuiuis est intelligere. Da aliquid esse; certè & vnum est. Nam qui vnum non dicit, nihil dicit. Est enim quidquid est à se indiuisum & ab aliis diuisum, quæ non sunt ipsum. Hoc autem quum dicimus, intelligimus vnum: siue vt alij loquuntur, quod est idem sibi, & ab aliis alterum. Verum est etiam necessariò.

Nam si est homo, exempli causa, verus vtique homo est. Idemque dictu est, hoc non esse verum aurum, & non esse aurum. Propterea D. Augustinus definiens in Soliloquiis quid sit verum: Est, inquit, id quod est. Quod non ita accipi debet, vt idem sit ens, quod verum. Sunt enim illa tametsi re idem; ratione tamen diuersa. Quare vnum per aliud definiri non debet. Sed hoc dicere voluit Augustinus, tunc dici rem veram, quum est id quod vocatur, & esse dicitur: vt, tunc verum est aurum, quum aurum est, & non aliud quàm aurum.

Denique & bonum est quidlibet, quatenus est. Ac multum errare videtur Olympiodorus, dicens, aliud esse ens & bonum: idque hoc argumento. Quòd bonum simpliciter omnes desideramus; non autem esse simpliciter, sed benè esse tantùm; ideoque fieri frequenter, vt quum malè sit quibusdam, non esse desiderent. Quod de damnatis certè sic habet; teste etiam sacra Scriptura. Non aduertit ille, sicut multiplex est esse, ita multiplicem esse bonitatem. Est enim primò esse naturale rerum: vt esse hominē, esse leonem, esse lapidem. Quod esse, naturalis bonitas semper consequitur. Sunt alia esse, quæ aduentitia dici possunt; vt homini, esse sanum, esse bonum, pulchrum, sapientem. Quemadmodum autem esse bonum, pulchrum, sapiētem, alia entia sunt ab humanitate, ita alia bona sunt. Aliud enim bonum humanitas, qua homo est homo: aliud bonum sapientia; qua non homo simpliciter, sed homo sapiens efficitur. sicut & hęc aliud, & illa aliud ens est, & dicitur.

Sicut ergo omnia appetunt bonum, sic omnia appetunt esse. Et primò quidem eam appetunt bonitatem, quæ esse naturale consequitur: quoniam hæc fundamentum est sequentium bonitatum quæ illi adueniunt, vt sine illa stare non valeant. Quomodo enim erit felix, qui omnino non erit? Verùm non illa eis sufficit bonitas, quam tunc adipiscuntur, quum primùm sunt: sed cupiunt accedere & reliquas, quæ primam illam exornent & absoluant. Sicut autem rectè dicimus præter primam bonitatem & alias ab eis bonitates appeti: ita verè dicere possumus, præter primum esse desiderari ab iis & alia esse: quia, aliud est esse hominem, aliud felicem hominem. Et si quis det fieri posse vt quis nolit esse, si non sit felix: non inde sequetur aliud esse bonum, aliud ens: sed aliud esse ens hominem; aliud felicitatem; pariterque aliam bonitatem hominis, aliam felicitatis. quarum primam homo non vult, nisi habeat & secundam.

Proinde verè dicitur, vnumquodque quatenus est, eatenus esse bonum. Vidit Deus cuncta quæ fecit, & erant valde bona. Quid ni autem bona essent, quum à bono essent opifice, qui sui similitudinem suæque bonitatis participium imprimit omnibus quæ ab ipso sunt? *Genes. 1.*

Iam verò in esse rerum, cernere & admirari conuenit potentiam conditoris: in veritate autem, artificis sapientiam; quòd tam pulchrè & perfectè omnia ad mentis suæ exemplar facere potuit: in bonitate rerum, amantissimi creatoris liberalitatem: in vnitate, vnicam Dei conditoris simplicitatem, vel simplicissimam vnitatem. Quæ vnumquodque sibi, tum inter se inuicem omnia, tum verò cuncta etiam ad seipsum vniuit; vt vnumquodlibet ad suiipsius amorem & conseruationem, deinde ad aliorum, postremò ad Dei amorem, vocet.

Hæc autem omnia perfectissimè quoque in Deo sunt. Non quidem in respectu ad

causam quam non habet (ipse enim omnium causa à nullo est, nec recipit aliquid) sed alia quadam ratione, eaque duplici. Primùm quatenus consideratur, non vt causa aliorum, sed in seipso, vt sit vniuersitas omnis actus, ac plenitudo ipsius esse. Quam intelligentiam sequitur vnitas Dei: ita vt ne quidem concipi queat oppositum. Vnde etiam apertè statim liquet, quantùm aberrent, qui plura prima principia, plures deos, constituunt.

Hinc etiam sequitur esse verissimum. Quum enim esse habeat non apparens aut fluxum, vel mobile, sed firmum, æternum, semper idem, & eodem modo permanens, esseque ipsissimum; consequitur, ipsam esse & summam veritatem. Sed & ipsa erit bonitas. Boni enim tres sunt conditiones, vt scribit Plato in Philebo; vt sit perfectum, sufficiens, expetendum.

Iam diuinum esse, quod concipimus, erit perfectum, quia illi nihil deerit, quum sit omnia. Erit sufficiens aliis; quia illud possidentibus nihil deesse poterit, quum in illo vno sint omnia. Erit expetendum; quia ab illo & in illo sunt omnia quæ aliqua ratione expeti possunt. Deus ergo in seipso plenissima entitas, omnia entia in se concludens: indiuidua vnitas, solidissima ac certissima veritas, beatissima bonitas.

Et hæc illa videtur esse quaternitas per quam Pythagoras iurabat, vocabatque principium semper fluentis naturæ; hoc est omnium quæ in mundo sunt, quæ sunt naturâ fluxa omnia & caduca. Iuramus autem per ea quæ firma, quæ sancta, quæ diuina sunt. Quid autem sanctius, firmius, diuinius ente primo, vnitate summa, veritate & bonitate suprema, vt iam ostendimus?

Possumus nihilominus has quatuor appellationes Deo tribuere, vt rerum omnium causa est. Sed tunc totus rerum ordo quem nunc diximus inuertetur. Primò enim vnus erit; quia priùs in se intelligitur quàm intelligatur in causa aliorum. Secundò erit bonus, tertiò verus, quartò ens. Inter causas enim, finalis prior est exemplari, & exemplaris efficiente.

Primùm enim appetimus habere, quo ab iniuriis hominum ac tempestatum protegamur: tum formam siue ideam domus mente concipimus: postremò ex materia illam extrinsecus ædificamus. Quare, si quemadmodum suprà definiuimus, bonum ad causam finalem, verum ad exemplarem, ens ad efficientem spectat; Deus vt causa est, primò boni, tum veri, postremò entis, rationem habebit.

CAPVT III.

Quomodo rectè intelligi ac dici queat, Vnum esse ente maius & superius.

AD meliorem dictorum intelligentiam, vtque ad diuinæ naturæ & perfectionis aliquanto clariorem notitiam peruenire valeamus; videndum, quid sit, quod quidam aduersus prædicta ex Aristotele affirmare velint, Vnum & ens non esse conuertibilia, nec similiter aut æqualiter de Deo dici posse; sed vnum esse ente latius ac superius. Vocabulum ens, duplici modo accipi atque intelligi potest. Primùm, vt quum ens dicimus, omne id intelligamus quod est extra nihil, seu cui adest esse, & quod dici nihil, vere non potest. Hac significatione vox isthæc communiter vsurpatur ab omnibus. Qua significatione cum vno sanè prorsus conuertitur, tamque propriè de Deo dici potest quàm vnum.

Exod. 3. Et sic Moyses ipse, (vt alios Philosophos taceam) Deo ens propriè tribuit, quum Deum scribit de seipso dicentem; Ego sum qui sum. Quod Græcè ibi legitur ad verbum, Ego sum ens. Quin ipsimet qui volunt vnum ente esse generalius, quum dicant & fateantur, enti opponi non ens, siue nihil, sicut multitudo opponitur vni, concedent necessariò illud quod non est ens, esse nihil, siue non ens. Sicuti, quod non est vnum, est multitudo siue multum. Quare, si eandem seruent legem locutionis, fateantur oportet, Deum aut nihil esse (quod aures ipsæ reformidant) aut esse ens. Adeoque ens quum hoc modo accipitur, dici potest necessariò de re qualibet, aut esse eam aut non esse, seu nihil esse. De nullo autem vtrumque simul dici aut cogitari potest. Quum ergo extra omnia nihil sit præter ipsum nihil, si hoc modo sumptum ens solum nihil à se excludit, omnia ambiat necesse est, non minùs quàm vnum: nec fieri potest vt ente sit quidquam communius, dum hoc modo sumitur.

Sed

Sed potest entis nomine & aliud quiddam significari, nomenque illud aliter accipi quàm nunc diximus. Iuxta quem modum perspicuum erit verè dici posse aliquid ente excellentius esse & superius. Quod vt rectè intelligamus, notandum est, nominum alia esse concreta (vt Grammatici pariter & Theologi loquuntur) alia abstracta. Concreta sunt, calidum, lucens, candidum, homo: Abstracta, calor, lux, candor, humanitas. Est autem hęc illorum vis & diuersitas; vt quod Abstractum dicitur, id significet quod à se tale est, non ab alio: Concretum autem id denotet, quod non à se, sed alterius beneficio tale est. Sic lucens luce lucet, candidum candore candidum est, & homo humanitate homo est. Quoniam verò nihil seipsum participat, neque eadem conditio eidem rei & à se & ab alterius participatione inesse potest; sequitur, vt quod abstractum esse dicitur, à concreto nominari non possit. Quare non rectè dicitur, candor candidus est, nigredo nigra est: quin ridiculus erit qui sic loquatur: non quia candor niger sit, aut calor frigidus: sed quia tantùm & candor à nigredine, & calor abest à frigiditate, vt quæcumque candida sunt, candore sint candida; & quæcumque calent, caloris participatione calescant. Quædam ergo negamus rei cuipiam inesse, aut quia non habet, vt cùm dicimus nigrum non esse album: aut quia excellentius & perfectiori ratione habet, quàm habere eam ex tali locutione significamus; vt cùm dicimus albedinem non esse albam: non quòd sit nigra, sed quia non solùm ideò non est nigra, quia alba est, seu quia habet albedinem, sed quia ipsa albedo est, quæ omnia alba faciat. Veniamus ad propositum: Ens faciem & similitudinem habet nominis concreti; idem enim valet ens, atque id quod est: cuius abstractum est hæc dictio, esse: vt nimirum ens dicatur quod ipsum esse participat. Sicuti lucens dicitur quod lucem participat; & videns cui inest ipsum videre.

Vide infra ex Augustino. Capite 6.

Ad hanc ergo exactam entis significationem si respiciamus, negabimus ens esse non solùm quod non est, vel quod nihil est, sed illud etiam quod adeò est, vt sit ipsum esse. hoc est, quod à se, & ex se est: cuiusque participatione omnia sunt quæ sunt. Sicuti non id solùm negabimus calidum quod est expers caloris, sed etiam quod est ipse calor. Tale autem est Deus, qui est totius esse plenitudo: qui solus à se est, non ab alio; & à quo solo, nullo intercedente medio, ad esse omnia processerunt.

Hac ergo ratione vere dicimus, Deum non esse ens, sed supra ens. Itemque ente aliquid esse superius: Deum nimirum ipsum: cui quoniam vnius datur appellatio, consequitur hinc, vt vnum supra ens hoc modo sumptum fateamur. Vocamus autem tunc Deum vnum, non tam significando quid sit, quàm quomodo sit omnia quæ sunt, & quomodo ab ipso alia sint. Vnum enim (inquit Dionysius Areop.) dicitur Deus, quia vnicè est omnia. Rursus vnum dicitur, quia ita principium omnium est quæ sunt, sicut vnitas principium est omnium numerorum.

CAPVT IIII.

Melius adhuc & penitius examinantur nomina Dei, ad intelligendam perfectionem summam & infinitam naturæ eius. Doceturq́ue, quónam modo per quatuor velut gradus ad caliginem aliquousque perueniatur in qua Deus habitat.

DEVS solus verè (vt diximus) & perfectissimè est. Ita est vt sit omnia, & quidem eminentissimè & perfectissimè. Sic est, vt omnem perfectionem in se absolutissimè contineat, & vt omnem imperfectionem longissimè à se excludat. Possumus autem quidquid imperfecti rationem habet in creaturis duplici ratione considerare. Alterum quum quid in aliquo est quod in genere illius rei minus perfectum est. Alterum quum suo quidem in genere perfectum est, sed ideò non simpliciter perfectum, quia illius tantùm vnius generis perfectionem habet; multis existentibus generibus suis perfectionibus prææditis extra ipsum, quæque in illo non includuntur. Vt autem prius illud exemplo declaremus; cognitio sensualis, seu sensitiua, non ideò solùm imperfecta est, quia cognitio tantùm est, & non est appetitio, sed etiam quia infima & imperfecta cognitio est. Idque tum quia organo eget bruto & corporali, tum quia extrema tantùm atque externa rerum attingit: ad intima autem, id est ad ipsam substantiam, non peruadit. Quin & cognitio

humana, quæ rationalis dicitur, imperfecta est; quia vaga, incerta, laboriosa. Denique, intellectualis cognitio mentium Angelicarum, imperfecta quoque ostenditur; vel ob id saltem, quòd extra se quærit quod intra se plenè non possidet; lucem videlicet veritatis, qua eget assiduè, quaque perficitur. Demus aliud exemplum in vita, re nobis notissima. Vita quæ est in herbis & plantis, imò quæ in omni corpore, non ideò solum imperfecta est, quia vita est tantùm & non cognitio, sed quia non pura vita: potiùs autem viuificatio quædam ab anima in corpus deriuata, semper fluens, semper admixta morti: magis denique mors dicenda quàm vita. Incipimus enim tunc mori, quum primùm incipimus viuere, & mors cum vita à prima natiuitate semper simul progreditur. Tumque demum desinimus mori, quum viuere desinimus; id est quum à corpore mortis huius per mortem absoluimur. Quid ergo Angelorum vita, qui corpus non habent, mortem nesciunt, estne illa perfecta? Nequaquam. Accipiunt enim illam hauriuntque semper extrinsecus ab alio, nempe ab Deo, vero omnis vitæ atque vnico fonte. Nisi enim illorum vitam viuificus radius diuinæ lucis perenniter foueret, extingueretur ilicò, totaque dilaberetur in nihilum.

Illa demum vera & perfecta vita est in suo genere, quæ semper vita est; quæque non ab alio, sed à seipsa atque in seipsa & per seipsam vita est. Illa non potest non esse vita. Quod de nullius creaturæ vita dici potest, ne Angelorum quidem. Potest enim illa non esse vita; quia & aliquando non fuit vita: priusquam essent Angeli videlicet. Et nisi illam Deus suæ vitæ virtutisque radio conseruaret aleretque continuò, statim, vt iam diximus, vita esse desineret. Non aliter atque lampas extinguitur, oleo deficiente; lumenque oculorum nostrorum, solis luce subtracta. Deus ergo solus, quia in se ipso & à seipso vitam habet, non ab alio; ideò solus semper viuit, nec potest non viuere. estque fons verus tum suæ ipsius vitæ, tum vitæ omnium aliorum viuentium. Illa sola est vera & perfecta vita. Et hoc illud esse videtur quod Dominus ait; Sicut Pater habet vitam in semetipso, sic dedit & Filio vitam habere in semetipso. Quibus verbis Dei vitam non obscure distinguit, à vita omnium aliorum viuentium. Hoc est ergo primum quod de diuinæ naturæ perfectione sentiendum est: vt nimirum quum Deum cognoscentem & viuentem facimus, his omnibus cognitionis & vitæ imperfectionibus eum liberemus. Sed non hoc satis. Restat enim altera, & ea quidem non parua quoque imperfectio, quam paulò ante paucis in voce cognitionis notauimus: nunc poterimus in conditione vitæ obseruare. Concipe vitam perfectissimam; quæ tota sit vita & pura vita, nihil habens mortale, nihil mortis admixtum: quæque nullo egeat extra se; per quod duret stabilis, & permaneat. Quemadmodum & cognitionem concipere possumus, vt illud etiam exemplum resumamus, qua & omnia & simul & perfectissimè cognoscantur. Cui & hoc insuper adiicere licet, cognoscentem in seipso omnia hæc cognoscere; vt non extra se quærat veritatem quam cognoscat, sed ipse illa ipsa sit veritas. Horum vtrumque etsi in suo genere sit perfectissimum, & tale omnino vt extra Deum esse non possit, nec vlli creaturæ competere: tamen sic acceptum, & à se inuicem distinctum, adhuc diuinæ perfectioni minimè satisfacit, Deoque planè indignum est. Deus enim plena, omnimoda, & infinita perfectio est: sed non ideò tantùm quia omnes particulares perfectiones & infinitas alias in se habet: tunc enim neque ipse esset simplicissimus, neque infinita essent quæ in illo sunt, sed esset infinitum vnum ex multis infinitis numero, perfectione autem finitis, collectum. Quod vel dicere de Deo vel cogitare absurdum est. Nam si vita quæ perfectissima quidem vita, sed tantùm vita est, non etiam cognitio: & cognitio quæ perfectissima cogitari potest, sed tantùm cognitio est non vita, vel appetitio: itemque appetitio seu voluntas perfectissima & optima quæ imaginari possit, sed voluntas tantùm sit. non etiam vita vel cognitio, & multa in Deo similia cogitentur, vel collocentur: manifeste futurum, vt diuina vita finitæ sit perfectionis. Quoniam etsi eam habeat perfectionem quæ vitæ est, non habet eam quæ est cognitionis, vel appetitionis, aut voluntatis. Idemque dicendum de cognitione & appetitione & similibus omnibus, quamlibet in suo genere perfecta cogitentur, dum nihil aliud comprehendunt.

Ioan. 5.

Tollamus ergo à vita non modò quod eam imperfectam vitam facit, sed etiam quod facit eam vitam tantùm: itemque à cognitione, & à cæteris omnibus conditionibus perfectionis, quas in Deo ponimus, quæque in illo sunt: tunc quod ex omnibus constabit & remanebit, necessariò tale erit, quale Deum intelligere conuenit, vnum scilicet perfectissimum, infinitum, simplicissimum. Et quoniam vita ens quoddam est, itemque sapientia,

&

& iustitia, & veritas, & potentia ens est; si particularitatis ac terminationis conditionem his adimas, id quod tum supererit, non hoc aut illud ens erit, sed ipsum ens, ens simpliciter, ens vniuersale, omni perfectione siue omnium entium perfectione plenissimum. Similiter sapientia bonum quoddam est: sed hoc bonum quod est sapientia, non illud bonum quod est iustitia, aut veritas, aut potentia. Vide Augustinum lib. 8 de Ciuit. Dei, cap. 6. & lib. 11. cap. 108. & lib. 15. de Trinit. cap. 5. & Bernardum serm. 80. super Cantica. Tolle, inquit Augustinus, hoc, tolle illud, id est, tolle hanc limitationem particulatem, per quam sapientia sic est bonum illud quod est sapientia, vt non sit bonum illud quod est iustitia, & similiter iustitia sic habeat bonitatem laudemque iustitiæ, vt non habeat illam quæ est sapientiæ: tunc veluti in ænigmate faciem Domini videbis; id est omne bonum, ipsum bonum, simpliciter bonum, omnis boni bonum. Sic vita sicut ens quoddam & bonum quoddam est; ita est & vnum quiddam. est enim perfectio vna siue vnius rei: pariterque sapientia perfectio vna: & sic de cæteris omnibus. Abiice particularitatem; remanet non hoc aut illud vnum, sed ipsum vnum & simpliciter vnum. Quum ergo Deus ille sit qui ablata omni imperfectione omnia est; certe, quum à rebus omnibus, & quæ sub suo genere, imperfectionem & sui generis particularitatem abstuleris, id quod remanet, Deus est, ac diuina perfectio. Deus ergo ipsum est vnum, ipsum bonum, ipsum verum. Sic mirabiliter in Deo omnia vnum tantùm sunt, & vnum omnia. *Bernardus lib. 5 de Consideral.*

Duos iam velut gradus ascendimus, ad diuinam lucem seu potiùs ad Dei caliginem tendentes quam inhabitat, a diuinis nominibus omnem purgantes maculam, quæ in rerum significatarum imperfectione consistit. Adhuc duo supersunt gradus, quorum alter nominum deficientiam arguit, alter nostræ intelligentiæ infirmitatem accusat. Hæc nomina, ens, verum, vnum, bonum, concretum quid dicunt & quasi participatum, vt antè in nomine ens ostendimus. Proinde rursus dicimus Deum super ens, super verum, super vnum, super bonum esse, vt rectè proprieque loquimur; quia scilicet est ipsum esse, ipsa veritas, ipsa bonitas.

Verùm adhuc in luce sumus: Deus autem posuit tenebras latibulum suum. Ad Deum ergo, veramque eius naturam & perfectionem, nondum peruentum est. Donec enim quod de Deo dicimus etiam intelligimus & comprehendimus, in luce versamur. & tantò minora de Deo loquimur & sentimus, quantò infinitâ suæ diuinitatis magnitudine, exigua nostræ intelligentiæ capacitas minor est. *Augustinus serm. De verbis Domini, cap. 6.*

Ad quartum igitur gradum ascendentes, intremus ignorantiæ lucem: & diuini splendoris caligine excæcati, clamemus cum Propheta: Cor meum & caro mea defecerunt in Deum meum. hoc vnum postremò de Deo dicentes, esse ipsum intelligibiliter & ineffabiliter super id omne, quod nos de eo perfectissimum loqui possumus, vel concipere: ita eum super ipsam quam conceperamus vnitatem, bonitatem, veritatem, superque ipsum esse eminentissimè collocantes.

Huc respiciens Dionysius Areopagita, post illa omnia quæ in mystica Theologia & de Diuinis nominibus scripserat, in calce eiusdem libri, quasi qui iam in caligine esset, & vt poterat de Deo sanctissime loqueretur, sic post quædam alia eodem pertinentia exclamauit; Neque veritas est, neque regnum, neque sapientia, neque vnum, &c. Quia nimirum hæc omnia particulares perfectiones significant: quales in Deo nullæ sunt.

Repetamus nunc breuiter & recolligamus quæ diximus. In primo gradu discimus Deum non esse corpus, vt Epicuræi, neque formam aut animam corporis, vt sapientes Ægyptiorum (teste Plutarcho) olim existimarunt, & Varro Theologus ethnicus Romanorum. Vide quantum isti omnes à vera Dei cognitione deficiant; in carcere quasi in calce quiescentes; & tunc se ad Dei fastigia credentes peruenisse, cùm humi adhuc iacentes pedem versus eum nondum mouerunt. Sic enim nec perfecta Deus vita, neque ens perfectum, nec perfectus etiam esset intellectus, vt ex antedictis patet.

In secundo gradu discimus, Deum nec esse vitam, nec intellectum, nec intelligibile, sed melius aliquid atque præstantius his omnibus. Nam hæc omnia nomina particularem dicunt perfectionem, qualis in Deo nulla est: quum Deus sua vnica perfectione, quæ sua est infinitas, sua Deitas, seu quæ est ipsemet, in se vniat & colligat illa omnia. Alij Theologi, & Philosophi, hæc omnia, vitam, intellectum, sapientiam, veritatem, & similia infinita in Deo esse concedunt. Quod non malè etiam conceditur, ac dicitur, iuxta communem loquendi & sentiendi modum penè omnium; nec pugnat hoc cum sententia Dionysij & aliorum qui hæc in Deo esse negant, nihilque horum Deum esse affirmant, vt

iam

iam audiuimus;sed res explicatione indiget. Rectè enim dicere licet, in Deo esse sapientiam,veritatem,&c.vel Deum esse veritatem,sapientiam,&c.si illud Diui Augustini ante oculos habeamus, sapientiam Dei non plus esse sapientiam quàm iustitiam; & iustitiam Dei non magis esse iustitiam quàm sapientiam; vitamque eius non plus esse vitam quàm cognitionem; nec cognitionem eius aliud esse quàm vitam; & sic de ceteris. Omnia hæc in Deo,non sunt Dei accidentia, (in Deo enim nullum est accidens) sed sunt eius essentia,& Deus ipse:nam quidquid in Deo est, Deus est. Eius autem essentia, seu natura, vna est, & non plures. Omnia enim hæc in Deo sunt vnum & idem: non quidem per confusionem vel mixtionem,sed per simplicem, summam, ineffabilem, fontalem vnitatem. In qua omnis actus, omnis forma, pulchritudo, perfectio, tamquam in penitissimo diuinæ immensitatis thesauro, sic penitus excellentissimè est conclusa, vt sit non solùm omnibus intima, sed magis vnum cum omnibus, quàm singula sint secum. Deficiunt hic non solùm verba, ad huius ac talis rei elocutionem; sed mentis etiam nostræ,vis ad conceptum & intelligentiam.

In tertio gradu plus aliquid nobis (dum tenebris appropinquamus) illuxit; vt nimirum Deum non modò imperfectum & quasi mancum aliquod ens impia cogitatione non fingamus,quale esset si vel corpus,vel corporis anima,vel compositum aliquod ex his animal, diceretur: neque item particulare aliquod genus perfectionis, quamuis absolutissimum faciamus; vt si vel vitam dicamus esse,vel mentem, vel rationem, aut voluntatem: sed illis, & insuper eo omni, quod nomina illa generalia significant, ens, vnum, bonum, verum,quæ omnia ambiunt,maius & melius esse cognoscamus.

In quarto gradu non solum super illa, sed etiam supra omne nomen quod formari, supraque omnem notionem & intelligentiam quæ mente concipi à nobis queat, Deum esse fatemur. Ac tunc demum aliquo modo eum cognoscimus,quum penitus nescimus.

Ex quibus illud colligi potest, non solùm esse Deum (vt Anselmus & multi non malè dicunt) quo nihil maius dici vel cogitari potest: sed etiam quod in infinitum maius est omni eo quod cogitari potest. Vt verè illud de eo dicatur (iuxta Hebraicam veritatem Psal.64.) Tibi silentium,laus: hoc est,summa & verissima laus tua est de te silere: quum nihil dignè,nihilque verè de te dici queat,vel concipi.

Proinde cui nox,in hac re, die ipso clarior non apparet, quique in tenebris de Deo non longè plura videt quàm in luce, nondum est ad huius sacræ atque altissimæ sapientiæ seu

Psal.138. veritatis vestibula admissus. Nox illuminatio mea, inquit ille, in deliciis meis. Deus vbique est,& nusquam est. In omnibus est, idque intimè & magis in omnibus & singulis rebus quàm quælibet in seipsa: & in nullis tamen cognosci gaudet, nec agnosci potest. In omnibus cognitis, omnium notorum notissimus: nec minùs tamen omnium ignotorum ignotissimus. Cuius rei exemplum nonnullum est, anima in corpore nostro. Sic rectè etiam dici potest; non hic aut illic adorandum Deum, neque in monte Garizim, neque in Ierosolymis, vt Dominus aiebat Samaritanæ; sed vbique,& nusquam. Neque nunc,vel tunc;sed semper,& numquam.Et quamuis benè vbique adoretur,meliùs tamen nusquam: nam in Deo. Et quamuis etiam benè semper, tamen meliùs numquam: nam in Deo similiter, hoc est, extra & supra omne tempus; in æternitate videlicet.

Sed videte,quæso,quæ nos cæcitas,quæ dementia teneat.Amare Deum, dum sumus in corpore, multò magis possumus, quàm vel eloqui vel concipere: habereque illum citiùs longè,quàm cognoscere.Amando autem illum,& minùs multò laboramus quàm volendo cognoscere,& nobis plus proficimus; & illi quoque magis obsequimur atque gratificamur. Et tamen malumus semper quærendo per cognitionem numquam inuenire quod quærimus,& numquam peruenire quò tendimus; quàm amando possidere. Quem si non amando inuenire possemus,frustrà etiam inueniremus & haberemus.

CAPVT V.

Quæ vtilitas ex iam dictis,ad rectã vitæ rationem,sit capienda.

DEINDE & illud notandum, quæri Deum meliùs, & citiùs inueniri, humilitate ac puritate cordis,quàm perspicacitate ac subtilitate mentis. Proinde etiam videndum, ne dum altissima de Deo scrutari & cognoscere laboramus,in humili atque infimo iaceamus; id est,indigna tantis rebus conditione viuamus. Illud potiùs assiduè meditemur,

hanc

hanc mentem nostram, qua de Dei natura inquirimus & disputamus, cuique diuina etiam sane aliquo-usque peruia sunt, sicuti ex mortali semine non est, sic felicem numquam nisi diuinæ mentis, à qua & ad quam facta est, possessione futuram: tantoque magis, dum hic quasi aduena peregrinatur, appropinquare felicitati suæ; quò magis, posthabitâ omni curâ terrenorum, ad diuina sese per veram humilitatem & puritatem erigit & accendit.

Multa diximus nunc & disputauimus de ente, de vno, de vero & bono; quatenus hæc Deo conueniunt & propria sunt. Si ergo cum Deo & apud Deum beati esse aliquando volumus (quis autem id nolit?) beatissimum & perfectissimum Deum imitemur. Quonam modo? Vnitatem in nobis, veritatem & bonitatem, quæ tam Deo sunt propria, possideamus & conseruemus.

Vnitatis pacem turbat ambitio & superbia, animumque sibi hærentem secumque habitantem extra se rapit, & in diuersa quasi lacerum trahit ac discerpit. Veritatis lux & splendor in cœno & caligine carnalis voluptatis amittitur. At verò bonitatem furacissima nobis furatur cupiditas, seu auaritia. Nam bonitatis proprium est, communicare libenter aliis quæ possideas. Vnde & Plato etiam, quum ab eo quæreretur cur Deus condiderit mundum; Quia bonus erat, inquiebat. Omne enim bonum est sui communicatiuum, & maximè maximum.

Hæc sunt ergo tria, concupiscentia carnis, & concupiscentia oculorum, & superbia vitæ, quæ in mundo regnant, quæque ex mundo sunt, & non ex Patre, inquit Ioannes: quum Pater sit ipsa vnitas, ipsa veritas, ipsa bonitas. Fugiamus hinc igitur, nempe ex mundo isthoc, qui totus in maligno positus est; si ad Patrem nostrum peruenire volumus, vbi est pax vnifica, lux verissima, bonitas optima. Sed quis dabit pennas vt eò volemus? Amor eorum quæ sursum sunt. Quis rursus nobis adimet alas illas? Amor eorum quæ deorsum; libido seu cupiditas rerum terrenarum. Quas si sequamur, perdemus pariter & vnitatem, & veritatem, & bonitatem. Neque enim sumus vnum, si cutuum terrenumque sensum, simulque spectantem cælestia rationem, virtutis fœdere non deuincimus: sed duos in nobis principes, quasi per temporum interualla regnantes, nunc Deum per legem mentis, nunc Baal per legem carnis sequimur. Regnum nostrum sic in se diuisum profectò desolabitur. Quòd si ita erimus vnum, vt subiectâ sensui ratione, sola imperet lex membrorum, falsa erit hæc vnitas; quia veri non erimus. Dicemur enim & apparebimus homines esse, id est animalia ratione viuentia, ducemque rationem sequentia; & pro lege nobis erit sensualis appetentia, rationi contraria. Atque ita præstigium faciemus illis qui nos videbunt. Rursus, non respondebit imago suo exemplari. Instar enim Dei sumus. Deus autem spiritus est: nos autem relicto spiritu vel carnales vel animales erimus, vt Apostolus ait. Quàm procul autem eo casu à bonitate quoque futuri simus, nimis constat. Quòd si per veritatem ab exemplari nostro non recedimus, restabit vt per bonitatem ad ipsum tendentes, illi aliquando penitus copulemur.

Quòd si tria hæc, vnum scilicet, verum, & bonum, perpetuo nexu ens consequuntur; reliquum est, vt quum illa non simus, etiam non simus penitus: de vero esse loquendo. Et quamuis esse videamur, & viuere credamur; morimur tamen potiùs iugiter, quàm viuamus.

CAPVT VI.

Quomodo & quamobrem veritas approprietur Filio Dei, magis quàm Patri, vel Spiritui sancto.

QVVM Deus dicitur essentialiter veritas esse, prima & summa veritas, omnisque veritatis creatæ causa, communis est veritas sic sumpta omnibus in Trinitate personis; conuenitque æquè Patri, & Filio, & Spiritui sancto. Estque omnium trium vna eademq; veritas: sicuti est vna eademque potentia, sapientia, bonitas, &c. Hæc enim omnia, conditiones sunt naturales diuinæ essentiæ, quæ vna est tantùm tribus personis. Imò idem propriè loquendo sunt, quod essentia vel natura diuina, vt ex antedictis patet.

Attamen, communi more loquendi Doctorum & Theologorum, veritas propriè tribuitur Filio in diuinis: quemadmodum eidem etiam tribuitur sapientia: Deo autem

Patri

Patri potentia,& Spiritui sancto bonitas & charitas. Et hic fortè vsus modusque loquendi,quo Filio Dei appropriatur veritas,sumptus est ex Scripturis:siue istis; Ego sum via,veritas & vita: Lex per Moysen data est, gratia & veritas per Iesum Christum facta est: siue aliis. Quamquam prædictæ Scripturæ Christo Filio Dei propriè veritatem adscribentes, de eo loqui videntur magis secundùm humanam naturam, quam secundùm diuinam: vt pòst latiùs declarabimus.

Ioan 14.

Et tamen non mala est ratio quamobrem Christo etiam secundùm diuinam naturam veritas proprie tribuatur. Christus enim tamquam Filius Dei imago Patris est, splendor gloriæ & figura substantiæ eius, vt Apostolus ait. Et sicuti de hominibus dicitur, quòd filios generant ad imaginem & similitudinem naturæ suæ (quomodo etiam sacra Scriptura de Adam loquitur Genes. 5.) sic multò magis Deus Pater Filium suum ab æterno genuit suæ naturæ simillimum: adeoque per omnia similem sibi, vt secundùm naturam non sit nisi vnus idemque secum.

Hebr 1.

Iam autem veritas in eo est propriè, quòd res aliqua respondeat & conformis sit exemplari, ad quod facta est. Vera imago regis dicitur,quæ regis effigiem ac personam verè repræsentat. Falsum autem contrà est,quod non respondet exemplari suo. Quum ergo Filius Dei sit ipsissima similitudo, imago & figura paternæ substantiæ, ita quidem vt nihil sit differentiæ, nihil prorsus dissimilitudinis inter ipsum & patrem; rectissimè Veritas appellatur.

Huc pertinet quòd Christus secundùm diuinitatem suam nuncupatur frequenter in Sacris litteris verbum Dei,vel sermo Dei. Verbo autem & sermoni propriè conuenit veritas: estque maxima & præcipua laus sermonis, quòd verus sit: & verus propriè dicitur, quia conceptui mentis respondet, à qua proficiscitur; vt antè ostendimus, vbi de propositionis veritate disseruimus. Ita Christus verbum Patris dicitur, quia menti eius seu naturæ totus respondet, perfectamque eius imaginem & similitudinem gerit. Dicitur autem verbum ad similitudinem verbi interni seu cogitationis mentis nostræ. Vnde Augustinus 15. de Trinit. cap. 10. Quisquis potest intelligere verbum, non solùm antequam sonet, verùm etiam antequam sonorum eius imagines cogitatione voluantur: (hoc enim est quod ad nullam pertinet linguam, earum scilicet quæ linguæ appellantur gentium, quarum nostra lingua Latina est) iam potest videre per hoc speculum,atque in hoc ænigmate, aliquam verbi illius similitudinem de quo dictum est; In principio erat verbum,& verbum erat apud Deum,& Deus erat verbum. Necesse est enim,quum verbum loquimur, id est quod scimus loquimur, ex ipsa scientia quam memoria tenemus nascatur verbum: quod huiusmodi sit omnino, cuiusmodi est illa scientia de qua nascitur. Formata enim cogitatio ab ea re quam scimus, verbum est quod in corde dicimus. Quod nec Græcum est,nec Latinum, nec linguæ alicuius alterius: sed cùm id opus est in eorum quibus loquimur perferre notitiam, aliquod signum, quo exprimatur & significetur, assumimus. hoc signum est vel Græcum verbum, vel Latinum, vel linguæ alterius. Sed transeunda sunt hæc, vt ad illud perueniatur hominis verbum, per cuius qualemcumque similitudinem, sicut in ænigmate, videatur vtcumque verbum Dei. Dico hominis verbum, quod neque prolatiuum est in sono, neque cogitatiuum in similitudine soni (omnia enim sonantium verba linguarum in silentio cogitantur; & carmina percurruntur animo,tacente ore corporis) sed quòd omnia quibus significatur signa præcedit, & gignitur de scientia, quæ manet in animo; quando eadem scientia intus dicitur sicuti est. Simillima est enim visio cogitationis, visioni scientiæ. Nam quando per sonum dicitur vel per aliquod corporale signum, vt sunt nutus vel litteræ scriptæ, non dicitur sicuti est, sed sicut potest videri audiriue per corpus. Quando ergo quod in notitia est, hoc est in verbo;tunc est verum verbum, & veritas. Sic accedit quantum potest ista similitudo imaginis factæ, ad illam similitudinem imaginis natæ, qua Deus Filius Patri per omnia substantialiter similis prædicatur. Animaduertenda est in hoc ænigmate etiam ista verbi Dei similitudo: quòd sicut de illo verbo dictum est, Omnia per ipsum facta sunt, vbi Deus per vnigenitum verbum suum prædicatur vniuersa fecisse; ita hominis opera nulla sunt, quæ non priùs dicuntur & formantur in corde. Est & hæc,in ista similitudine verbi nostri,similitudo verbi Dei;quia potest esse verbum nostrum,quod non sequatur opus; opus autem esse non potest nisi præcedat verbum. Sic & verbum Dei potuit esse & fuit ab æterno, nulla existente creatura: creatura verò nulla esse potest, nisi per ipsum per quod facta sunt omnia. Hæc Augustinus. Quibus verbis addi

Ioan 1.

addi potest, quòd quemadmodum mens sibi ipsi intus loquitur per verbum cogitationis & conceptionis suæ, atque in ea tum seipsam tum alia omnia quæ scit, videt & cognoscit; ita & per Filium sibi ipsi Pater loquitur: inque eo tamquam speculo limpidissimo, & imagine verissima, seque omnesque creaturas suas perfectissimè contemplatur. Hinc ergo cognoscimus, quemadmodum Christus secundùm diuinam naturam suam rectè apteque veritas appelletur. Sed hîc nunc alia quædam nascitur quæstio; quam S. Augustinus, vt mouet ac proponit, sic benè etiam egregieque dissoluit: quare illius tantùm verbis vtemur. Sic habet tractatu 39. in Ioannem super illa Christi verba Ioannis 8. Multa habeo de vobis loqui & iudicare: sed qui misit me, verax est. Tamquam diceret, inquit Augustinus: Ideò verum iudico, quia filius veracis veritas sum. Pater verax, Filius verax. Quid putamus esse amplius? Cogitemus, si possumus. Quid est amplius, verax an veritas? pius homo an pietas? Sed plus est ipsa pietas. pius enim à pietate, non pietas à pio. Potest enim esse pietas, etsi ille qui pius erat factus est impius. ipse perdidit pietatem, pietati nihil abstulit. Quid item, pulcher an pulchritudo? Plus est pulchritudo quàm pulcher. pulchritudo enim facit pulchrum, non pulcher facit pulchritudinem. Castus an castitas? Castitas planè plus est quàm castus. si enim castitas non esset, vnde esset iste castus non haberet: si autem noluerit esse castus, castitas integra perseuerat. Si ergo plus pietas quàm pius, plus pulchritudo quàm pulcher, plus castitas quàm castus; numquid dicturi sumus, plus veritas quàm verax? Si hoc dixerimus, Filium incipiemus dicere Patre maiorem. Ait enim apertissimè ipse Dominus, Ego sum via, veritas, & vita. Ergo si Filius veritas; Pater quid, nisi quod ait ipsa veritas, qui me misit verax est. Filius veritas, Pater verax. Quid plus sit, quæro; sed æqualitatem inuenio. Verax enim Pater, non ab ea veritate cuius partem cepit, sed quam totam genuit. Video planiùs esse dicendum. Omnis anima quoniam res est mutabilis, quamuis magna creatura, tamen creatura: quamuis corpore melior, tamen facta. Omnis ergo anima quoniam mutabilis est, hoc est, modò credit, modò non credit; modò vult, modò non vult; modò adultera est, modò casta; modò bona, modò mala; mutabilis est. Deus autem, hoc quod est, est. Ideò proprium nomen sibi tenuit, Ego sum qui sum. hoc & Filius, dicendo, Nisi credideritis quia ego sum. Ad hoc pertinet: Tu quis es? Principium. Deus igitur incommutabilis est, anima mutabilis. Quando capit anima ex Deo vnde fit bona, participando fit bona: quomodo tuus oculus participando videt: nam lumine subtracto, non videt; cuius particeps factus videt. Quia ergo anima participando fit bona; si mutata cœperit esse mala, bonitas manet, cuius erat particeps bona. Bonitatis enim cuiusdam particeps facta est, cùm bona esset; quâ mutatâ in peius, integra bonitas permanet. Si recedat anima, & mala fiat; non minuitur bonitas: si reuertatur & bona fiat; non crescit bonitas. Factus est oculus tuus particeps lucis huius, & vides: clausus est, hanc lucem non minuisti; apertus est, hanc lucem non auxisti. Hac data similitudine fratres intelligite: Quia si pia est anima; est pietas apud Deum, cuius est particeps anima: si est casta anima; est castitas apud Deum, cuius est particeps anima: si bona est anima; est bonitas apud Deum, cuius est particeps anima: si verax est anima; est veritas apud Deum, cuius est particeps anima. Cuius particeps si non fuerit anima; omnis homo mendax. Si omnis homo mendax; nullus homo de suo verax. Pater autem verax, de suo est verax: quia genuit veritatem. Aliud est, verax est homo iste quia iam percepit veritatem: aliud est, verax est Deus, quia genuit veritatem. Ecce quomodo verax est Deus non participando sed generando veritatem. Sic ille. *Ioan. 14.*

Quod si de Filio Dei loquamur secundùm humanam naturam, & secundùm quod mediator factus est inter Deum & homines, illa consideratione optimè illi & propriissimè veritas conuenit: idque multis modis, vt pòst latiùs audiemus. In primis autem & præcipue hac ratione & consideratione veritas dicitur, quia omnes Dei promissiones impleuit, quæ factæ erant ab exordio mundi. Omnes enim promissiones Dei, ab initio mundi habebant quòd liberaturus esset aliquando humanum genus à peccato, à morte, à potestate diaboli, & perducturus ad vitam æternam. Hanc promissionem continebant in primis verba illa Dei, diabolo dicta statim à primo hominis peccato: Inimicitias ponam inter te & mulierem, inter semen tuum & semen illius: & ipsum conteret caput tuum. *Genesis 3.*
Idem repetebat Deus postea ad Abraham, Isaac, & Iacob. quod nimirum in semine illorum benedicerentur aliquando omnes gentes. Idem promittebat deinde Dauidi regi. Denique omnes Prophetæ præcipuè illam Dei promissionem inculcabant, perque illam se & alios pios consolabantur. Omnes illas promissiones impleuit Deus filius homo

factus,

factus,& per mortem suam genus humanum redimens à morte æterna. Hinc rectissimè illi veritas attribuitur. Et hoc propriè est, quod dicitur Ioannis 1. Gratia & veritas per Iesum Christum facta est. Sic Apostolus ait 2. Corinth. 1. Quotquot promissiones Dei sunt, in illo est. hoc est, Quidquid Deus vmquam promisit de salute futura humani generis, hoc per Christum & in Christo impleuit. Hoc sane ad Christi & Dei Patris præcipuam & sempiternam laudem commemorant in Canticis suis, Spiritu sancto auctore compositis, tum Zacharias pater Ioannis Baptistæ, tum B. etiam Maria Dei genitrix. Ille quidem sic dicens: Benedictus Dominus Deus Israel, quia visitauit & fecit redemptionem plebis suæ. Et erexit cornu salutis nobis, in domo Dauid pueri sui. Sicut locutus est per os sanctorum, qui à sæculo sunt, prophetarum eius. Hæc autem penè iisdem verbis: Suscepit Israel puerum suum, recordatus misericordiæ suæ. Sicut locutus est ad patres nostros, Abraham & semini eius in sæcula.

Lucæ 1. *Ibidem.*

CAPVT VII.
De veritate verborum & promissionum Dei.

HACTENVS de veritate Dei disputauimus, quæ naturam eius diuinam consequitur, quæque in illo fuit ab æterno. An sic vspiam Scriptura sacra de Dei veritate loquatur, nescio. nunc certè mihi nulla talis scriptura occurrit. Sed est alia quædam veritas Dei, cuius vbique fere locorum Sacræ litteræ mentionem faciunt: quæ nimirum consistit in præstatione promissorum, siue adimpletione quorumlibet verborū Dei. Quæ veritas in Deo non fuit ab æterno, nec ád eius propriè diuinam essentiam pertinet, sed creaturas concernit, euentusque illos quos ei placet creaturis suis accidere, illasve superinducere. Quare nullis existentibus creaturis, vel quum Deus nihil dicit aut ordinat in futurum, nulla in eo talis veritas locum habet. Talis quædam virtus aut res est Dei misericordia. quæ non semper in eo fuit, sed tantummodo ex quo creaturæ esse cœperunt. Nec tunc etiam statim: sed dumtaxat quando homines creaturæ Dei cœperunt esse miseri, infelices, afflicti. Misericordia enim præsupponit miseriam. quæ vbi non est, ibi misericordia locum habere non potest. Sic quum miseri homines post peccatum in Deum admissum, iustamque eius vindictam mox subsecutam, variis modis indigere cœperunt ope atque auxilio Dei, Optimus & clementissimus Deus multa illis beneficia vltrò ac non rogatus præstitit; alia autem nunc sua etiam sponte, nunc ad supplicem piorum hominum rogationem, in futurum tempus promisit. Ibi tunc locum habere cœpit veritas Dei, de qua loquimur. Exempli causa; Promisit Deus Abrahæ Genes. 18. quòd infra annum habiturus esset filium ex Sara vxore sua. Hoc tum Saræ tum Abrahæ quoque ipsi mirum esse ac difficile videbatur; vt vix credere possent futurum esse: quemadmodum erat reuerà, secundum naturæ vim atque ordinem, impossibile. Attamen liberauit Deus fidem, impleuitque promissum suum; natusque illis est filius tempore constituto. Iam inde ab initio promiserat Deus, se mundi redemptorem aliquando missurum, per quem genus humanum liberaretur à seruitute peccati, à dominio mortis, a tyrannide atque oppressione diaboli. Illa promissio, quia diabolum mundi principem non latebat, quum præcipuè illi ipsi fuisset à Deo primùm omnium indicata, totis viribus laborauit vt effectum illius impediret: totumque mundum omnesque eius Reges ac Monarchas ad illam impediendam promissionem excitauit. Quidquid enim passi vmquam sunt Israelitæ, genus Abrahæ, ab Ægyptiis, ab Assyriis, Babyloniis, Persis, Græcis, Syris, Romanis, spatio annorum plusquam duorum millium, factum & procuratum est à diabolo, Deo permittente in vindictam peccatorum populi sui, non solùm vt temporaliter affligerentur (quamquam etiam illa ac tali oppressione hominum gaudet malus atque immundus spiritus sed præcipuè vt efficeret, ne ex populo illo, iuxta Dei promissionem, mundi Saluator aliquando nasceretur, qui homines è tyrannica potestate sua atque è morte ac damnatione æterna liberaret, suumque infernale regnum destrueret. Sed quid effecit? Veritatem diuinæ promissionis impedire non potuit. Venit tandem, ac natus fuit, idque tempore à Deo ordinato & prædicto, qui promissus erat: impleuitque omnia exactè quæ iuxta Dei promissionem præstare debebat. De hac veritate Dei loquitur propriè Apostolus Roman. 15. Dico autem, &c. Tales sunt innumeri effectus veritatis Dei ac promissionum ipsius in Sacris litteris, sed nos vnum atque alterum dumtaxat exempli causa in medium produ-

produximus. Huc pertinent Scripturæ illæ: Fidelis Deus in omnibus verbis suis, & san- Psal. 144.
ctus in omnibus operibus suis. Verbum Domini manet in æternum. Cælum & terra Luca 21.
transibunt, verba autem mea non præteribunt. Hoc est illud etiam quod Paulus Apo-
stolus dicit Roman. 3. Quid enim si quidam ex Iudæis non crediderunt in Iesum Chri-
stum, & salui proinde non fuerunt, numquid incredulitas illorum fidem Dei euacuauit?
hoc est, An ideò Deus non saluabit populum suum, vt promisit, electosque suos? Est au-
tem, inquit, Deus verax; omnis autem homo mendax: sicut scriptum est; Vt iustificeris Psal. 50.
in sermonibus tuis, & vincas cùm iudicaris.

De eadem hac Dei veritate loquuntur Scripturæ multæ veteris potissimùm Instrumenti, in quibus veritas misericordiæ frequenter & eleganter coniungitur, Genes. 32. Minor sum cunctis miserationibus tuis, & veritate tua quam expleuisti seruo tuo. Item 24. Benedictus Dominus Deus domini mei Abraham, qui non abstulit misericordiam & veritatem suam à domino meo. 2. Regum 2. Retribuet vobis quidem Dominus misericordiam & veritatem. Psal. 53. Domine in cælo misericordia tua, & veritas tua vsque ad nubes. 84. Misericordia & veritas obuiauerunt sibi. 88. Misericordia & veritas præcedent faciem tuam. item eodem Psalmo: Et veritas mea & misericordia mea cum ipso. 92. Ad annuntiandum manè misericordiam tuam, & veritatem tuam per noctem. 97. Recordatus est misericordiæ suæ & veritatis suæ domui Israel. 99. Quoniam confirmata est super nos misericordia eius, & veritas Domini manet in æternum. Prouerb. 3. Misericordia & veritas non te deserent. In quibus omnibus locis, & aliis qui nunc nobis non occurrunt, Misericordia significat gratiam & beneuolentiam Dei erga homines, quâ iis vult, constituit, promittit, benefacere: veritas autem in eo est, quòd bonam suam voluntatem, decretum, seu promissionem, opere semper ipso compleuit. Qua significatione eadem illa dicuntur etiam interdum de piis hominibus. Genes. 24. Quamobrem si facitis misericordiam & veritatem cum domino meo Abraham. Prouerb. 14. Misericordia & veritas præparant bona. & 20. Misericordia & veritas custodiunt regem.

Sicut autem Deus verificauit & reipsa compleuit vaticinia Prophetarum tam ardua ac
difficilia creditu, de natiuitate, passione, morte, resurrectione Filij sui, deque sancti Spiri-
tus missione, & conuersione omnium Gentium; ita etiam certo certius implebit verba
sua de vltima resurrectione mortuorum, de extremo iudicio, deque illis quæ post iudi-
cium illud extremum sequentur. Soluet promissum pauperum discipulorum suorum,
quibus dixit & promisit: In regeneratione cùm sederit Filius hominis in sede maiestatis Matth. 25.
suæ, sedebitis & vos super sedes duodecim iudicantes duodecim tribus Israel. Promis- Matth. 5.
sum lugentium: Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur. Et quomodo si mater Isa 66.
blandiatur, ita ego consolabor vos.

CAPVT VIII.

De veritate minarum ac suppliciorum impiis à Deo prædictorum.

QVEMADMODVM verax est Deus in complendis promissis suis erga filios & fideles seruos suos; sic non minùs verax est in adimplendis illis quæ minatur & prædicit incredulis, malis, atque impiis omnibus. Minatus olim erat & prædixerat per seruum suum Noë se totum mundum aquis perditurum propter peccata. Non credebant illud impij & scelerati homines: permanebant in peccatis edentes & bibentes, Deumque & omnes eius comminationes ridentes. Sed venit tandem diluuium, & perdidit omnes. Sic per seruum suum & Prophetam Ieremiam dixerat, se vrbem Ierusalem vnà cum templo sacro flammis traditurum, omnesque Iudæos aut gladio aut fame perituros, aut captiuos Babylonem abducendos, propter peccata sua. Nemo hoc credere poterat, aut volebat, futurum esse; donec re ipsa completum est. Ad eumdem modum nunc impij homines non credunt futurum esse extremum iudicium, ignemque illis æternum paratum: vel si credunt non curant, nec metuunt, & sic viuunt quasi non credant. At suo tempore experientur Deum veracem esse. Sicut enim omnia adimpleuit præterita, vti prædixerat; sic futura quoque omnia, vbi tempus constitutum aduenerit, implebuntur.

CAPVT IX.

Differentia gratiæ & veritatis Christi, à lege Moysi.

Ioan. 1. HVc quoque referri possunt scripturæ illæ D. Ioannis, de veritate Christi; Vidimus gloriam eius, gloriam quasi Vnigeniti à Patre, plenum gratiæ & veritatis. Et paulò pòst, Lex per Moysen data est, gratia & veritas per Iesum Christum facta est. In quibus sententiis gratia & veritas eodem modo eodemque sensu accipiuntur. Et distinguitur per hæc duo Christus à Moyse, nouum Testamentum à veteri, lex Euangelica per Christum allata à lege Iudaica, quam tradiderat Moyses. Iudæi nullum ex omnibus patribus suis pluris faciebant quàm Moysen. idque propterea quòd legem eis diuinam tradiderat. Quem idcircò etiam vsque adeò efferebant supra Dominum nostrum Iesum Christum, vt nullam comparationem admitterent. Hinc illæ eorum voces: Nos Moysi discipuli sumus. item; Nos scimus quòd Moysi locutus est Deus: hunc autem nescimus vnde sit. Ioannes ergo Euangelista his paucis verbis Christi immensam dignitatem supra Moysen, legisque eius præstantiam & vtilitatem supra legem Moysaicam explicat. Lex per Moysen data est, inquit, gratia & veritas per Iesum Christum facta est. Quibus verbis significat, in lege Moysis vt multa fuerint alia insigni laude & commendatione digna, tamen nec gratiam fuisse nec veritatem. Quod vt meliùs intelligatur, notandum in lege Moysis duplicia ferè præcepta fuisse; quædam moralia quæ ad rectæ & bonæ vitæ institutionem spectant; vt sunt decem illa quæ inscripta erant digito Dei in duabus tabulis lapideis, & nonnulla alia eò pertinentia: alia verò cæremonialia, quæ rationem continebant & modum colendi Deum. De quibus agit præcipuè totus liber Leuiticus. Iam vtraque hæc præcepta permagnum seu defectum siue imperfectionem habebant. Moralia enim præcepta carebant gratia, cæremonialia autem veritate. Quod sic est intelligendum: Præcipiebat Moyses multa admodum lege sua morali, ad morum honestatem vitæque sanctitatem pertinentia, sed præcipiebat tantùm: gratiam autem & virtutem hominibus dare, qua implere ac præstare possent quod mandabat, id nequaquam poterat. Homines autem ex peccato & naturæ corruptione non tantùm cæcitate laborant & ignorantia, qua nesciunt quid bonum vel malum, quid iustum vel iniustum; sed magna etiam virium imbecillitate, qua etiam quod rectum & bonum nouerunt, præstare non possunt. Similes sunt homini pauperi pariter & ægroto: qui & nihil prorsus habet quo viuat, quóve se & familiam suam alat; & præterea magno oppressus morbo decumbit. Huic si quis diceret, Si vis posthac tota vita tua habere vnde honestè viuas, vtque liber sis ab omni metu paupertatis, vade ad illum locum & fac hoc vel illud, dabitur tibi pro labore tuo, quod satis futurum ad honestè semper viuendum; ille sanè aliquid diceret, bene misero & paupери consuleret, magnum illi beneficium præstaret, modum & rationem monstrando qua ex omni sua dura tristique paupertate posset emergere: sed quid tamen hoc beneficium illi prodesset, si aliud nihil accederet. Posset respondere dicenti sibi & consulenti; Magnam tibi gratiam habeo, quòd misertus longæ & miseræ paupertatis meæ modum mihi ostendis quo diues euadam: at hoc totum beneficium mihi inutile est, quamdiu morbo hìc ita prostratus iaceo: non possum enim sic affectus præstare quod iubes: ne surgere quidem, aut me lecto leuare valeo, tantum abest vt miliaribus aliquot iter facere queam, & laborare. Verùm, si quis veniret, qui pauperi illi & ægroto similem aliquam vel meliorem etiam rationem ostenderet, aliquot dierum labore amplissimas diuitias comparandi, & simul arte medicinæ illum confestim sanaret, viribusque & sanitati restitueret, vt mox idoneus fieret ad proficiscendum quò eundum esset, & laborandum vt oporteret; is demum plenum perfectumque misero homini beneficium præstaret. Tale est discrimen inter Moysen & Christum, inter huius & illius legem. Moyses homini cæco & ægroto ostendebat viam salutis æternæ. docebat quid malum, quid bonum, quid rectum, quid iniquum; quid Deus ab homine requireret vt illi placeret, ad regnumque eius æternum peruenire posset. Aliquid erat hoc sanè, imò multum erat admodum. Non fecit taliter omni nationi, inquit rectè Propheta ille regius. Attamen hoc homini solum nihil proderat: erat enim homo tam ægrotus & infirmus factus peccati morbo, vt nihil eorum quæ lex præcipiebat præstare posset. Iam verò aliud hinc & grauius malum homini misero accedebat: quum enim non modò infirmus ac debilis esset

per

per peccatum, sicque omnibus animæ viribus destitutus vt nihil boni præstare posset, sed esset etiam malus totusque peruersus; euenit, vt cognita iam per legem voluntate Dei, omnique auxilio priuatus ad eam implendam, grauius multò quàm antè peccaret. Nempe qui multa ante mala non faceret quæ ignorabat, & de quibus proinde non cogitabat, quum iam illi declarari per legem peccata & prohiberi cœperunt, tum maximè illa facere voluit, adeoque opere etiam ipso perpetrauit. Scimus enim illam esse naturam & conditionem hominis mali, vt id maximè perpetrare velit, quod vetatur facere: non facturus frequenter, si nulla exstaret prohibitio: quod Ethnici quoque ipsi non ignorarunt. Vnde scribitur de quodam inter eos legislatore, quum interrogaretur, cur nullam constituisset legem in paricidas, respondisse, quòd tale tamque immane flagitium neminem docere voluerit, magisque ad perpetrandum inflammare prohibendo. Et hæc est ratio cur Paulus Apostolus legem Moysis scribat iram operatam fuisse, hoc est, homines peiores faciendo, maiorem illis multò iram Dei conciliasse. Non quòd illa esset natura aut intentio legis, homines peiores facere: sed quòd tam mala & peruersa esset natura hominis, cui lex data & præscripta erat. Qua de re late disputat multaque scribit Apostolus ad Roman. 7. Moyses ergo per legem suam docere potuit hominem, quid faciendum esset ad vitam æternam consequendam; efficere autem, vt homo, quod faciendum sciebat, faceret, non potuit. Potuit homini morbum suum ostendere, & medicum etiam à quo sanandus esset; at verò sanare lex ipsa non poterat. Hoc potuit & præstitit homini per legem suam Euangelicam Christus Dominus. Is & docuit hominem veritatem rectamq. salutis viam, omnemque Dei voluntatem aperuit, longe meliùs quàm Moyses; & simul homini facultatem dedit implendi ipso opere & præstandi quod docuerat. Promeruit enim homini per mortem suam, & tamquam verus Dei Filius dedit etiam Spiritum sanctum, qui hominis peruersam malamque voluntatem non minùs suauiter quàm potenter immutauit; vt quæ antè peccato tota addicta erat, legemque Dei oderat, iam è diuerso odium peccati concipere, & verum erga Deum eiusque legem amorem induere inciperet, ac præstare quod mandaret; non iam ampliùs inuita vel timore pœnæ, sed vltrò ac libenter: idque, etsi nullæ essent pœnæ propositæ non præstantibus, nullave præstantibus præmia repromissa. Hoc Dei auxilium quo sic renouat mentem hominis, quo sanat omnem infirmitatem eius, quo aufert ab ea omnem prauam affectionem & inclinationem ad peccatum, totamque ad virtutis ac iustitiæ amorem inclinat, atque ita idoneam efficit ad obtemperandum in omnibus libenter atque hilariter legi Dei, in Scripturis Apostolicis & Euangelicis gratia appellatur; estque propriè gratia noui Testamenti per Christum allata: quæ omnibus & solis electis Dei filiis datur. De qua gratia vbique frequentissima mentio in Epistolis Paulinis. De illa etiam scribit D. Ioannes, dicens: Lex per Moysen data, gratia & veritas per Iesum Christum facta est. vt paulò antè; Vidimus eum plenum gratiæ & veritatis. Et hanc differentiam veteris & noui Testamenti satis etiam disertis verbis descripserunt Prophetæ. Ieremias 31. Ecce dies venient, dicit Dominus, & feriam domui Israel & domui Iuda fœdus nouum: non secundùm pactum quod pepigi cum patribus vestris, in die qua apprehendi manum eorum, vt educerem illos de terra Ægypti: pactum quod irritum fecerunt; & ego dominatus sum eorum, dicit Dominus. Sed hoc erit pactum quod feriam cum domo Israel post dies illos, dicit Dominus: Dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam: & ero illis in Deum & ipsi erunt mihi in populum, &c. Similis locus est Ezechielis: Dabo vobis cor nouum, & *Ezech. 36.* auferam cor lapideum de carne vestra; & dabo vobis cor carneum, & spiritum nouum ponam in medio vestri, & faciam vt in præceptis meis ambuletis, & iudicia mea custodiatis & operemini.

CAPVT X.

Quid per veritatem in præfatis S. Ioannis sententiis intelligendum.

ET hæc de gratia Christi seu noui Testamenti dicta sint, iuxta verba Ioannis quæ tractamus, Vidimus eum plenum gratiæ & veritatis. Item, Gratia & veritas per Iesum Christum facta est. Sed quid nunc est veritas, de qua iisdem in sententiis Euangelista loquitur, quamque gratiæ Christi semper adiungit? Quidam putant veritatis vocabulum

nihil significare diuersum à gratia Christi, sed adiectum esse tantùm maioris declarationis ergò: ac si dicere voluisset Euangelista, exhibitam fuisse per Christum gratiam quâ constat legis veritas: in lege enim adumbratam fuisse dumtaxat spiritualium rerum imaginem, in Christo autem seu per Christum eiusque gratiam verè & solidè præstitam. Sed clarior erit sensus, si veritas opponi intelligatur præcipuè legis Moysaicæ cæremoniis: vt gratia quidem suppleat infirmitatem legis moralis, quemadmodum diximus; veritas autem repræsenter rem ipsam quam variæ legis cæremoniæ præfigurabant. Quomodo
Coloss. 2. Apostolus in lege vmbram fuisse docet; in Christo autem corporis veritatem. Circumcisio legis, templum, seu tabernaculum, sacrificia omnia, in quibus tantoperè gloriabantur Iudæi, non aliud quàm figuræ erant rerum & veritatis ipsius, quæ per Christum erant exhibenda. Sicuti autem nulla est propemodum comparatio, siue vmbræ ad corpus, seu figuræ ad veritatem rei viuæ, cuius imago & figura est; sic nullius pretij vel dignitatis fuere illi externi legis ritus, quantumlibet in iis splendoris esset, respectu illorum quæ præstitit Christus, in quæ illa omnia respiciebant. Quid enim est circumcisio carnis, ad spiritalem comparata, quam Christus attulit suis? Quid est templum vel tabernaculum, ad Ecclesiam, quam Christus ædificauit ex lapidibus viuis atque perpetuis? Quid sacrificia pecorum, ad sacrificium pretiosissimi corporis eius, quod ipsemet semel obtulit in ara crucis, quodque sacerdotes noui Testamenti, vicarij eius, quotidie eius institutione offerunt in altari? Ergò in illis vmbra tantùm & figura erat mortua; in his autem corpus est, res viua, ipsaque veritas.

Iam verò, etsi veritas isthæc non malè dici queat ad veritatem religionis pertinere, de qua mox disputabimus; tamen rectè etiam referri potest ad veritatem verborum seu promissorum Dei, qua de nunc agimus. Deus enim omnipotens quædam promittit seu facienda decernit verbis, quædam factis: in vtrisque autem promissis ac decretis æquè verus
Augustinus 17. de Ciuit. cap. 8. est. De iis quæ expressis verbis se facturum promisit vel prædixit, plena est omnis Scriptura sacra: & nos hic ante aliquot exempla retulimus. Cæremoniæ autem illæ omnes externæ legis veteris, dici poterant promissa fuisse factorum. Exempli causa: templum seu tabernaculum nihil erat aliud quàm promissio Dei, de alio quodam admirabili multoque digniori templo, quod suo tempore ædificaturus esset Christus; sacrificia illa similiter promissiones vnius cuiusdam summi & pretiosissimi sacrificij, quod allaturus & oblaturus esset Christus pro reconciliatione & salute totius mundi: ita vt quoties illa sacrificia iterabantur, toties illos Deus memores redderet, & spem renouaret aduentus Vnigeniti sui, sacerdotis summi & perpetui, qui seipsum erat sacrificaturus pro peccatis ipsorum, Deique iram placaturus pro toto humano genere. Sic singulæ aliæ cæremoniæ aliquid simile multoque maius ac dignius futurum promittebant per aduentum Christi in nouo Testamento. Sic exitus Israëlis de Ægypto, mare rubrum, columna nubis, manna, aqua de petra, &c. non solùm figuræ erant, sed quoque promissiones quædam rerum futurarum. 1. Corinth. 10. Quin & Abraham, Isaac, Sara, &c. futura promittebant tempore noui Testamenti. Galat. 4. Quum ergo Deus illa omnia per Christum impleuit ac præstitit, liberauit fidem suam, seque veracem esse in promissis ac decretis suis, declarauit. Hæc est igitur gratia & veritas, iuxta sancti Ioannis Euangelistæ sententiam, per Iesum Christum facta. Scripsit Rupertus Abbas Tuitiensis lib. 15. De victoria verbi Dei: opus sanè eruditum & egregium. In quo nihil aliud agitur quàm quòd Deus in verbis & promissis suis verax esse probatur; & quidquid mente concepit vel proposuit facere, non obstantibus omnibus impiorum hominum & malorum dæmonum studiis & conatibus, quibus semper sese verbo Dei opponunt, eiusque effectum frustrari conantur, factis ipsis suo tempore præstitisse. Victoria autem verbi Dei, & victoria veritatis, vna est eademque.

PETRI

PETRI SIMONIS TILETANI EPISCOPI YPRENSIS

DE VERITATE LIBER SECVNDVS:

De VERITATE Religionis.

CAPVT PRIMVM.

Religio, res est homini naturaliter insita.

MNIS omnino veritas iure potest appellari veritas Dei; quia nimitum vel in eo solo sita, vel ab eo profecta, vel demum ab eodem donata aut reuelata mortalibus. Vnde & quemadmodum dicitur Deus fidei, spei, patientiæ, consolationis, misericordiæ; quoniam videlicet hæc omnia hominibus à Deo auctore donantur; sic etiam vocatur Psal. 30. Deus veritatis. Quod de qualibet veritate creata vel increata potest intelligi & exponi: aliter tamen atque aliter, de alia atque alia veritate; vt nunc diximus.

Attamen non ineptè possumus aliam veritatem diuinam, aliam humanam nominare. Diuinam quidem, quæ Deo est propria, quæque nulla ratione hominibus potest ascribi: qualis illa omnis est veritas, de qua hactenus disputauimus. Humanam autem veritatem dicere possumus, non modò quam cognoscunt (nam hoc ex parte etiam diuinæ quoque, de qua suprà egimus, veritati conuenit) sed etiam quam colunt, obseruant, atque exercent homines, quæque amatores suos & cultores bonos & felices reddit. Hæc etiam non est vnius generis, vt pòst audiemus. Sed inter has veritates prima & primaria videtur esse veritas religionis. Ex hac enim oritur omnis alia veritas humanæ vitæ, quæ vel sermonem hominum concernit, vel actionem. Qualis enim ferè cuiusque religio, talis & vita. Veritas autem religionis nihil aliud est, quàm verus cultus Dei, quo peruenitur ad vitam beatam. Religio res est cunctis hominibus naturaliter insita, & ad quam naturæ ductu atque instinctu omnes mouentur; teste etiam Cicerone lib. 1. de Legibus: Nulla, inquit, gens tam fera est & barbara, quę non (etsi ignoret qualem Deum habere debeat) tamen habendum & colendum sciat. Deprehensum est hoc, non solùm in nationibus variis terræ semper cognitæ, sed etiam in nouo orbe nuper inuento. Repertæ enim ibi sunt gentes permultæ, quæ sine litteris, sine legibus, sine rege, sine republica, sine artibus vllis viuerent: non tamen sine religione. Vt appareat verius & magis esse secundùm naturam religionem, quàm reliquas omnes artes inuentionesque humanas: tamque propemodum naturale esse, religionem aliquam colere, quàm est edere vel bibere. Sicuti enim non eadem omnes edunt aut bibunt, nec iisdem omnes delectantur, omnes tamen edunt aliquid; sic de religione sentiendum. Non eadem omnibus religio, aliqua tamen vnicuique. Ergo omnes religionem semper aliquam habuerunt; veritatem autem religionis omnes nequaquam tenuerunt. Quumque singulæ nationes, vel homines etiam, suam sibi religionem confinxissent magna mentis cæcitate, vel à malis dæmonibus accepissent, de veritate religionis multa semper erat disputatio; saltem apud vulgus hominum. vtpotè singulis

gentibus, ciuitatibus, vel familiis, suam religionem, qualem à maioribus acceperant, pro optima verissimaque, adeoque pro illa quæ sola esset religio, mordicus retinentibus, & secure in illa quiescentibus: aliisque omnibus qua vellent religione vti sinentibus. Perinde enim erat malis dæmonibus, qui humano generi imperabant, qualem quisque religionem coleret, modò malam, atque ab vnica religionis veritate alienam.

Et quamuis minime dubitandum est, Noë Patriarcham filios & nepotes suos veram puramq́. religionem, quam & à sanctis maioribus suis didicerat, & à Deo acceperat, quicum propter insignem pietatem suam familiariter loquebatur, diligentissime quoad vixit docuisse; postea tamen eius, illo mortuo, homines crassi & parum religiosi, postquam præcipue in suas quisque terræ plagas à se inuicem recesserunt, vnum hoc commune principium retinentes, Deum aliquem colendum & adorandum esse, cætera omnia ad religionis veritatem pertinentia, à diabolo præcipue humani generis hoste perpetuò illusi & seducti, facilè obliuioni tradiderunt.

Quum enim penitus carnales essent, ac sensibus tantummodò ducerentur, Deum autem cæli, naturæ Dominum rectoremque, non viderent; quæ intuitu pulchra in mundo spectabant, aut vtilia deprehendebant, iudicio illo suo hebetissimo, pro diis coluerunt. Is error à parentibus manauit ad posteros: & auctus in dies, magnas de vetustate vires accepit: cui sequentia tempora nefas existimauerunt repugnare. Sic Deorum multitudo ac religionum tanta diuersitas in mundum venit: dum alij, propter speciem & magnitudinem, cælos, sidera, elementa, adorauerunt; alij bruta animantia, à quibus aliquid commoditatis accipiebant; sicut Ægyptij boues & vitulos: alij verò mortuos homines, propter beneficia ab illis accepta, vel alia ratione. Ita in dies augendis huiusmodi religionum insaniis magnum densumque sibi murum miseri homines circumdabant, ne ad verum veri Dei cultum atque ad viam suæ beatitudinis peruenirent.

Longo tempore post Noë, exstitit Abraham Chaldæus, vir multis modis egregius, qui cæli numen, & regem, verumque Deum, eiusdem Dei singulari dono agnouit, coluit, adorauit; illi obsecutus est, ac toto fidit pectore. Hunc Deus postea, merito pietatis eius, numerosissimâ posteritate auxit: quam & ex cunctis mundi nationibus peculiariter sibi delegit in populum suum. Hæc est gens Israëlitica, seu Iudaica. Ex qua etiam mundi Redemptorem se daturum promisit, qui totum orbem terrarum ad sui cognitionem & cultum, atque ad certam spem sempiternæ felicitatis conuerteret. Huic populo ex Abraham prognato se Deus sensim magis magisque cognoscendum præbuit: tandemque etiam scriptam legem è cælo quodammodò tradidit, quæ omnem rationem cultus Dei veręque religionis continebat. Sed quum cæcitas mentis & ignorantia Dei, indeque omne genus peccatorum, in mundo vbique locorum magis magisque tractu temporis inualescerent, & ipse quoque ille populus Dei longo iam tempore cœpisset legis suæ omnisque verę pietatis perparuam rationem habere; misertus Deus humani generis, memorque pollicitationis suæ, misit Filium suum, per quem hominis miserabilem ruinam penitus repararet. Is demum veram lucem, veramque sapientiam, itemque perfectam è malis omnibus redemptionem, secum e cælo attulit: abolitisque non solùm cunctis mundi totius vanissimis ac perniciosissimis superstitionibus, sed magna etiam parte legis Iudaicæ, ad id vsque temporis à Deo tantummodò institutæ, nouam legem instituit, veramque & facilem Deum colendi, atque ad æternam perueniendi beatitudinem, rationem tradidit.

Hæc est Christiana religio, per totum tandem orbem terrarum opera ac labore discipulorum Christi feliciter propagata. Quæ in eo posita est, vt vnus verusque Deus, Filiusque eius Iesus Christus Deus & homo, fide, spe, & charitate, colatur. iuxta illud: Hæc est vita æterna, hoc est, hæc vera & sola ad vitam ęternam via; vt cognoscant te solum Deum verum, & quem misisti Iesum Christum. Hæc est vnica atque ipsissima religionis veritas. Satis notum esse debet, quod compertum habemus locupletissimis testimoniis, veritatem in vtroque Religionis nostræ instrumento plenissimè comprehensam in potestate semper cultorum veri Dei fuisse: manasse tamen ad alios interdum veritatem; non germanam illam & incorruptam, sed in Ægypti primùm officinis adulteratam, Athenis autem postea in Porticu, in Academia, & Lycæo, nunc sedentariâ, nunc obambulatrice philosophiâ, varie interpolatam: nec antè sibi redditam, quàm Dominus Deus noster in Iudæa, id est, in veritatis ipsius incunabulis, ad manum etiam visendam hominibus porrexit. Deinde & Græcis etiam hominibus, & Latinis, Barbarisque intelligendam, missis quoquò gentium interpretibus, dedit.

CAPVT

CAPVT II.

Sententiarum selectarum explicatio, quæ Religionis naturam ob oculos statuunt. Et primùm, Quomodo Deus vocetur spiritus.

DE hac veritate, de conditionibus, & proprietatibus, de effectibus, de fructibus, deque tota natura Religionis, exstant sententiæ quædam præclaræ in Sacris litteris, quarum nonnullas ad instructionem & consolationem nostram operæ pretium erit deinceps explicare. Atque in primis, omnium oculis conspicua illa Christi sententia; SPIRITVS EST DEVS: ET EOS QVI ADORANT ILLVM, IN SPIRITV ET VERITATE OPORTET ADORARE. Ioan.4.

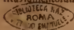
Argumentatur à conditione naturæ diuinæ. Perinde enim est ac si diceret: Quia Deus spiritus est, ideò illum in spiritu & veritate oportet adorare. Naturale est atque insitum omnibus, vt vnusquisque pro naturæ suæ inclinatione illa quærat illisque gaudeat quæ cognata sunt & similia naturæ suæ; auersetur autem dissimilia, & extranea. Quod terrenum est, terrenis rebus delectatur, cælestibus non afficitur. Animalis homo non percipit 1.Corinth. illa quæ sunt spiritus Dei: stultitia enim est illi, inquit Apostolus. Quod verò cæleste est, 2. cælestibus delectatur, terrena auersatur. Omne simile gaudet simili. Quare, si Deus esset corporeus, vtique corporali cultu gauderet, talemque requireret. quia verò non est corpus vel corporeus, sed purus merusque spiritus; hinc pro naturæ suæ ratione, corporali cultu non gaudet. Alioqui firmum non esset, quod Christus hic dicit: Eos qui adorant Deum, in spiritu & veritate oportet adorare. Non dicit, Decet vel conuenit Deum in spiritu & veritate adorare, sed oportet. Quare oportet? Quia fieri non potest vt Deus externo cultu tamquam sibi proprio afficiatur. esset enim hoc contra naturam eius, spiritus enim est: ideò non corporalia vel externa sed spiritualia atque interna quærit obsequia. Quæ tamen ratio modusque loquendi, vt & alia hanc in sententiam postmodum proferenda in medium, quàm nihil militent contra Ecclesiæ ritum, cæremonias, & externum modum colendi Deum, infrà disertè docebitur, Cap. x. vbi hoc dubium fusè tractatur. Argumentum autem interim hoc sumptum à natura diuina, omnium est fortissimum, clarissimum, ac certissimum: adeò vt non piis tantùm & fidelibus, sed Ethnicis etiam, ab omnique Dei vera cognitione alienis, cognitum fuerit. Ethnici enim omnes qui aliquo præcellebant ingenio, etsi parum admodum pæneque nihil de vera Dei natura intelligebant; hoc tamen satis cognoscebant, Deum non esse corporeum quiddam, sed purum totumque spiritum. Vnde & necessariò sequi intelligebant, eum esse colendum non externis rebus, nec corporalibus victimis, sed internis & spiritualibus. Hinc illud Catonis:

> *Si Deus est animus, nobis vt carmina dicunt;*
> *Hic tibi præcipuè sit purâ mente colendus.*

Et Persius Satyra secunda:

> *Dicite Pontifices, in templo quid facit aurum?*
> *Quin damus hoc superis, de magna quod dare lance*
> *Non possit magni Messalæ lippa propago?*
> *Compositum ius fasque animi, sanctosque recessus*
> *Mentis, & incoctum generoso pectus honesto?*

Sed quomodo intelligendum est, Deum esse spiritum, vt hic dicitur? vel quid per spiritum intelligemus, quum eum esse spiritum dicimus? Spiritus vocabulum, tam communi loquendi consuetudine, quàm Scripturæ etiam sacræ testimonio, tribuitur creaturis subtilioribus, quæque nec videri à nobis nec tangi possunt. Aër spiritus appellatur: vnde & respirare dicimur, dum aërem attrahimus vel emittimus. Et ventus dicitur spiritus, Psal, 148. Ignis, grando, nix, glacies, spiritus procellarum. Et Ioannis 3. Spiritus vbi vult spirat, & vocem eius audis, &c. Et anima hominis, spiritus nuncupatur. vnde dicitur Deus inspirasse in faciem hominis spiraculum vitæ. Et spiritum emittere dicuntur, qui moriuntur. Psal. 30. In manus tuas commendo spiritum meum. Imò & bestiarum animæ sic appellantur. Ecclesi. 3. Quis scit an spiritus filiorum hominum ascendat sursum, & spiritus iumentorum deorsum? Mens hominis, seu potior animæ pars, frequenter etiam spiritus

Galat 5. ritus appellatur. Caro concupiscit aduersus spiritum. Item: Spiritu seruio legi Dei, &c. Bona similiter Spiritus sancti, spiritus interdum nomine nuncupantur. Vnde illud; Requiescet super illum spiritus sapientiæ & intellectus, &c. Item: Spiritum nolite exstinguere, Thessal. 5. Denique Angeli sæpe dicuntur spiritus: idque tam boni quàm mali. Vide Augustinum lib. 14. cap. 1. de Trinitate. Quid ergo horum omnium intelligemus, aut concipiemus, quum Deum esse spiritum audimus, vel dicimus? Nihil omnium. Sed quum Deus spiritus esse dicitur, intelligemus esse substantiam vel naturam nobilissimam, quæ nec tangi, nec videri, nec vllis sensibus corporeis apprehendi queat. Quum enim omnia optima, nobilissima, præstantissima inter creaturas sint naturæ spiritualis; & quo quidque est naturæ præstantioris, hoc magis remotum sit à corpore; hinc est quòd Deum dicere volentes naturæ omnium nobilissimæ atque excellentissimæ, dicimus esse spiritum. Ita vt non aliud ferè sit, Deum esse spiritum, quam non esse corpus vel corporeum. Agnoscit hoc & Augustinus Epistola 174. & clarissime D. Chrysost. Homil. 5. de incomprehensibili Dei natura: Deus, inquit, est spiritus: sed numquam hoc nomen diuinam substantiam exprimit. Vide reliqua apud eumdem auctorem.

Nos ergo de diuina substantia nihil aliud mente concipere possumus, quàm quòd non est corpus. Quòd si autem in rerum natura quæramus aliquid ad quod maxime Deus accedat, vel potius quod quàm maximè accedat ad similitudinem naturæ diuinæ; nihil vicinius dari potest ex omnibus quæ nos nouimus, quàm spiritus siue anima nostra. Multum quidem & hic est differentiæ: sed tamen nihil reperiri potest in creaturis omnibus nobis notis (Angelicam enim creaturam nos non nouimus) quod maiorem cum Deo cognationem habeat. Agnouerunt hoc vtcumque etiam sapientes gentium. Ciceronis verba sunt: Nec verò Deus ipse alio modo à nobis intelligi potest, nisi mens quædam soluta, & libera, segregata ab omni concretione mortali, omnia sentiens, omnia mouens. Pythagoras Deum vocauit animum; mentem verò, Thales Milesius: Anaxagoras, infinitam mentem, quæ per seipsam moueatur. Virgilius v 1. Æneidos:

Principio cælum, & terram, camposq; liquentès,
Lucentemq; globum lunæ, titaniaq; astra,
Spiritus intus alit; totamq; infusa per artus
Mens agitat molem, & magno se corpore miscet.

Sic & Homerus de Deo sentit: vnde sua desumpsit Virgilius. Et illa videntur esse Carmina seu sententię Poëtarum & Philosophorum de quibus Cato loquitur dicens:

Si Deus est animus, nobis vt carmina dicunt.

Et hoc fortè est quod Apostolus ait gentilium sapientes Deum cognouisse, & proinde inexcusabiles esse, quòd quem spiritualis planè & præstantissimæ naturæ cognouerant, illius gloriam & maiestatem commutauerint in imagines hominum, volucrum, aut serpentium; talia nimirum idola & simulacra in templis pro diis adorantes. Scribit enim Augustinus, initio libri de vera Religione, ipsum etiam Socratem, etsi longè aliter meliusque de Deo sentiret quàm crassum vulgus populi, tamen cum populo in templis idola adorasse: quomodo & apud Romanos Seneca, Cicero, & alij sapientes faciebant.

Si ergo Deus non est corpus sed spiritus, & quiddam menti humanæ planè incorporeæ simile, etsi infinitis partibus melius & nobilius; sequitur, omnem cultum illi gratum, in mente consistere, à menteque hominis proficisci debere. Hoc est quod hic dicitur, veros adoratores, hoc est, qui Deum verum vero modo adorant & colunt, in spiritu & veritate illum adorare debere.

CAPVT III.

Quid sit Deum in spiritu & veritate adorare.

SED quid est, In spiritu & veritate adorare? & quid differunt inter se hæc duo, spiritus & veritas? Variis modis hoc exponitur à doctoribus variis. Primùm sunt qui nullam inter hæc duo differentiam ponant, sed vnum esse dicant interpretationem seu declarationem alterius. Hoc ipsum esse Deum in spiritu adorare, adorare eum in veritate. Quasi is sit sensus verborum Christi, Veri adoratores posthac adorabunt Patrem in spiritu. Hoc demum est Deum verè, siue in veritate, & sicut oportet, adorare: spiritu videlicet illum mentisq; puritate ac deuotione colere, inuocare, adorare, laudare.

Ita

Ita si quis roget, quid sit, Deum in veritate adorare, seu quis verè Deum adoret, respondeti posset in hunc sensum; Qui spiritu & pura mente illum colit. Non est hæc sane mala aut inepta interpretatio. Reuera enim omnis verus Dei cultus in mentis puritate, humilitate, sanctitate consistit; vt & supradictum est, & pòst latiùs adhuc dicetur. Et frequenter in Sacris litteris plura verba iunguntur idem significantia: vel quorum vnum alterius est declaratio.

Sed audiamus & alias interpretationes huius Scripturæ, bonas quoque & benè fluentes. Docebat ibi Dominus mulierem Samaritanam tam Samaritanorum superstitionem quàm Iudæorum religionem breui esse abolendam. Iudæi suam religionem seu cultum Dei dicebant solum esse bonum & verum: in quo non fallebantur. erat enim modus ille omnis colendi Deum ab ipso Deo traditus & præceptus. Samaritani contrà, reiecto modo omni & forma religionis Iudæorum, suam religionem, quam se dicebant ab Iacob Patriarcha & cæteris illis sanctis antiquis patribus accepisse, mordicus retinebant; illam solam Deo placere arbitrantes. In eo magnoperè errabant. Vnde Christus Samaritanæ dicebat: Vos adoratis quod nescitis; nos adoramus quod scimus. quia salus ex Iudæis est. Deinde addit Dominus breui futurum, vt ambæ illæ religiones tollantur: Deumque longè aliter colendum quàm vel Samaritani tunc faciebant, vel Iudæi.

Mulier, inquit, venit hora, quando neque in monte hoc, (nempe in templo Garizim) neque in Ierosolymis adorabitis Patrem: sed veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu & veritate. Quibus verbis haud dubiè & Samaritanorum superstitionem tollit, & per consequens etiam aliarum omnium gentium; & formam etiam religionis Iudæorum. Samaritanorum quidem omniumque totius mundi gentium religionem, tamquam per se malam & execrabilem: Iudæorum autem (etsi non per se malam) tamen velut imperfectam, atque ad tempus dumtaxat à Deo institutam.

Quòd ergo Christus dicit, adorandum esse in spiritu, putant quidam illum dicere contra Samaritanos & idololatras omnes toto orbe terrarum. Illi enim omnes Deum veluti corporeum, certo loco habitantem & quasi affixum, imaginabantur. Samaritani Deum illum quidem colebant, quem Moyses describebat quinque libris suis, qui vnicus & verus Deus erat: sed libros illos solos Moysi recipientes, illosque valde malè intelligentes, non iuxta interpretationem & doctrinam Prophetarum quos reiiciebant omnes, sed iuxta sensum capitis sui, Deum illum multò alium fingebant quàm erat.

Samaritani, inquit Chrysost. quod nesciebant colebant. quoniam localem & particularem Deum æstimabant in solo templo montis Garizim habitantem, ibique velut conclusum; nihil de illo plus imaginantes, quàm de Idolis: quæ omnia apud varias gentes corporea erant. Aliud enim idolum hominem referebat, aliud bouem, aliud piscem, vt Dagon Philistinorum Deus: aliud solem, lunam, stellas, &c. contra omnes istos docet Christus adorandum esse Deum in spiritu. Sicuti enim spiritus est Deus non corpus, sic esse colendum interno & spirituali cultu qui in cordis seu mentis puritate ac deuotione consistit. Et quemadmodum Deus vbique locorum præsens est, maiestate ac potentia spiritualis naturæ suæ; ita huiusmodi interno & spirituali cultu toto orbe terrarum à cunctis hominibus coli & adorari posse, ac debere.

Quod verò ad Iudæos attinet, sciebant illi quidem Deum verum quem colebant non esse corporeum, sed spiritum vbique locorum præsentem, vbique dominantem, omnia in sua potestate habentem, & similia: ideoque etiam præcipuè mente & spiritu adorandum: sed illi tamen Deum multis variisque rerum vmbris, figuris, inuolucris colebant, in quibus veritas ipsa non erat. Templum illorum Ierosolymis, sacrificia omnia externa quæ illic Deo offerebantur, & quidquid ad cultum Dei exteriùs in lege illorum præscriptum erat, vmbræ tantùm erant alterius rei tamquam corporis, signaque & figuræ veritatis, quæ aliquando erat reuelanda & ostendenda. Contra hos dicit, Colendum esse Deum in veritate: breuique etiam futurum, vt id fiat: vt omnes illæ figuræ externarum cæremoniarum apud Iudæos aboleantur, inque illarum locum veritas per illas significata & præfigurata succedat. Hoc factum est noui Testamenti tempore, statim post aduentum Christi: imò in ipso & cum ipso eius aduentu fieri cœpit. vt rectè dixerit Christus Samaritanæ, Venit hora, & nunc est. Præcipuè verò impletum fuit perfectissimè post vrbem Ierosolymitanam destructam, templum euersum, omnemque Iudæorum politiam ac religionem abolitam.

Iudæi in religione sua externa, quam Moyses legislator præscripserat, hærebant tamquam

quam in veritate; hoc est, quasi in rebus quæ per seipsas Deo gratæ essent, neque ad aliquid aliud ac melius referrentur. Ideò & perpetuò religionem illam cultumque Dei duraturum existimabant: nec ferre poterant quòd quisquam diceret, omnia illa abolenda esse. putabant hoc esse magnam in Deum atque in religionem eius blasphemiam. Vnde quum aliud in Stephanum non inuenirent, tota causa mortis & lapidationis eius erat, quòd quidam testarentur eum dixisse, Quoniam IESVS NAZARENVS destruet locum istum, & mutabit traditiones quas tradidit nobis Moyses. Ita signa (vt benè frequenter D. ait Augustinus) pro veritate amplectebantur: & quæ dumtaxat ad tempus correctionis illis imposita & præscripta erant (vt Apostolus docet) pro rebus semper absque vlla mutatione duraturis mordicus retinere volebant. Apostolus Coloss. 2. & Hebr. 10. vmbram rerum quæ in regno Christi futuræ erant, legalibus cæremoniis tribuit: ipsam autem veritatem, circumcisionis, sabbati, purificationis variæ, sacrificiorum, quam idem Apostolus Coloss. corpus, Hebr. 10. veram rerum imaginem vocat, cultus ille omnis non habebat: vmbram autem illam in regno Christi tamquam ad exortum lucis euanituram. Contra istos, inquam, dicit hic Dominus, Deum à veris adoratoribus adorandum esse in veritate; hoc est, sine vmbris illis omnibus & figuris Iudaicis.

Act. 6. & 7.

CAPVT IIII.

Aliæ adhuc interpretationes adorationis Dei, in spiritu & veritate.

HÆC est igitur bona etiam Christi verborum interpretatio. Sed est tamen & alia sententia, quæ diuerso planè modo intelligit verba Christi, de Deo in spiritu & veritate adorando. Nempe, vt quod de adorando in spiritu dictum à Christo sit contra Iudæos; de adorando autem in veritate, contra Ethnicos.

Iudæorum templum & cæremoniæ nihil aliud erant quàm figura & veluti corpus mortuum: huic opponitur spiritus & vita. Samaritanorum excelsa plena erant idololatriæ & falsitatis: his opponitur veritas. Duplex erat quodammodò religio seu cultus Dei in mundo, ante aduentum Christi: vna apud Iudæos, apud reliquas gentes altera. A Iudæis colebatur Deus carnaliter, externis & quasi carnalibus ritibus, carnali spe, vnde & promissiones illorum omnes ferè carnales erant; vt patet in Leuitico & Deuteronomio. Gentes autem Deum colebant hypocriticè. Videbantur Deum colere valdeque religiosi esse: quum verè tamen non Deum colerent, sed singuli sua idola. Christus ergo in vero Dei cultu duo coniungit, spiritum & veritatem: spiritum opponit carnali religioni Iudæorum; veritatem autem falso & fictitio cultui gentium. Veri, inquit, adoratores deinceps Patrem adorabunt, non falso cultu sicut Samaritani & reliquæ gentes, sed vero: non tamen etiam carnali cultu, quemadmodum Iudæi; sed interno & spirituali, fide scilicet, spe, & charitate. Quum ergo dicit de spiritu, omnes tollit carnales cæremonias Iudæorum: quum autem nominat veritatem, abolet omnes ritus fictitios gentium. Facit vnum modum diuini cultus vbique terrarum, vt iam nulla sit distinctio Iudæorum & gentium, Græcorum aut Romanorum, &c. sed quicumque ex corde inuocauerit nomen Dei verè, certò salutem consequatur.

Præter has autem omnes interpretationes, est adhuc & alia quæ textui Euangelico & Christi intentioni optimè omnium quadrare videtur. Vt nimirum hæc duo simul referantur, tam ad gentes omnes, quàm ad Iudæos: velitque Christus dicere, hactenus neque apud gentes (quod tamen satis notum erat) neque apud Iudæos quoque, Deum neque in spiritu neque in veritate adoratum fuisse: in vtroque peccasse, tam hos quàm illos; posthac autem vtrobique Deum adoratum iri vt oportet, hoc est in spiritu & veritate. Quod vt rectè intelligamus, notandum est, duo ferè vitia perpetuò regnare in hominibus carnalibus, omnis nationis, omnis generis, qui verum Dei cultum vel ignorant, vel non magnopere scire atque obseruare laborant: vnum, quòd cultum omnem Dei vel præcipuum sane collocant in rebus externis: alterum, quòd quum externis rebus, gestibus, aut cæremoniis Deo seruiant, corde ab eo procul sint alieni; quod est proprium hypocritis vitium. Et hæc duo vitia sic carnalibus hominibus sunt communia, vt non illi solùm iis obnoxij sint, qui in cultu Dei vel impias superstitiones vel humanas quasuis traditiones sequuntur

præter

præter verbum Dei, sed etiam qui religionem bonam cultúmque Dei habent diuinitus institutum. Vt, exempli causa, loquebatur Dominus cum muliere Samaritana, de cultu ac religione vtriusque gentis, tum Iudæorum tum Samaritanorum, abroganda. Iudæi cæremonias habebant ac religionem à Deo vero sibi traditam: Samaritani verò humanas traditiones seu adinuentiones sequebantur in cultu Dei. Hac in re, magna erat inter eos differentia: sed ambo tamen interea vtroque iam dicto vitio pariter laborabant. Vno quidem quòd vel totum vel maximum & præcipuum Dei cultum in rebus ac cæremoniis externis ponebant: Altero verò quòd omnia illa penè faciebāt per hypocrisim. Christus itaque Samaritanam hanc docens, in illaque totam Ecclesiam suam, quibus in rebus vera adoratio verusque & proprius Dei cultus consistat; duobus vitiis, quæ iam diximus, duo hęc opponit, spiritum & veritatem. Spiritum quidem externo omni cultui, templorum, sacrificiorum, corporalium, circumcisionis, Sabbati, & similium. Loquitur autem Dominus de spiritu hominis seu mente, quod sæpiùs in Sacris litteris cor appellatur: quoniam in corde præcipuè vita consistit. Ad cor igitur, seu mentem hominis, pertinent omnia, quæ ad veram Dei adorationem cultumque ei gratum requiruntur; in illa sola sunt omnia, per illamque solam perficiuntur. Fides scilicet in Deum vera, spes, fiducia, subiectio & obedientia perfecta, timor, reuerentia, charitas, iustitia, pietas. Deus enim, cùm sit spiritus, per se non delectatur puritate corporali, non templis, non ornatu parietum, non victimis pecudum, non vllis huiusmodi rebus externis. Vbicumque mens est per fidem Euangelicam & charitatem pura à peccatis, ibi templum est Deo consecratum, illoque dignum. Vbicumque preces puræ, deuotæ meditationes, sanctæ cogitationes, humilitas mentis, timor Dei, amor in Deum & proximum sincerus, ibi victimæ & sacrificia sunt Deo longè gratissima. Et hoc est quod Christus hîc Samaritanæ dicit, Mulier crede mihi, venit hora quando neque in monte hoc, neque in Ierosolymis adorabitis Patrem. Hoc est, nec tantùm in hoc monte Garizim, siue in templo quod hîc est extructum, vt vos putatis: nec tantùm etiam in templo Ierosolymitano coletur Deus verus gratissimis illi victimis, vt Iudæi existimant, sed vbicumque locorum. Atque ita, non aduersatur verbis Christi, quod postea frequenter, etiam post aduentum Spiritus sancti, Apostoli ceteríque fideles Deum adorarunt, tum in templo Ierosolymitano, tum etiam in Samaria, vt Sacræ docent litteræ. Sensus enim verborum Christi est, quòd non solùm in illis locis ac templis, vt vterque ille populus de suo templo persuasum habebat; sed vbique locorum Deo vero verus adorationis ac religionis cultus præstaretur. Quod factum est, Euangelio per Apostolos Christi toto orbe terrarum promulgato. Tunc adoratus & honoratus fuit Deus vbique gentium & locorum, non quidem illis ac talibus sacrificijs, qualia illi offerre solebant vel Samaritani vel Iudæi, sed sacrificijs fidei, spei, & charitatis, humilitatis, obedientiæ, reuerentiæ, & similibus.

Hoc est Deum in spiritu adorare, videlicet non tam in templis materialibus quàm in interiore templo mentis: nec tam externis quibuscumque muneribus aut cæremonijs, quàm interna puritate ac deuotione cordis. Quod non modò Samaritani, ceteríque gentiles, sed ipsi quoque Iudæi parum admodum vel nihil habebant, aut intelligebant, de hac adoratione spiritus; idque non solùm quando Christus viuebat, quo tempore valdè à vera & sincera pietate degenerarant; sed anteà etiam cunctis penè sæculis, vt ex omnibus sacris Scripturis satis est manifestum. Toti pendebant à templo suo; toti erant in Sabbato suo exteriùs obseruando, in circumcisione carnali, in externis purificationibus, non solùm quas Lex præscribebat, sed quas ipsi quoque illis ex propria inuentione adiecerant. De interiori verò pietate mentis parum erant aut nihil solliciti. Hinc illud frequenter obijcitur a Domino: Discite quid sit, Misericordiam volo, & non sacrificium. Item quòd foris mundi & sancti erant, intus autem pleni immunditia. Hinc illud etiam olim apud eos: Templum Domini, templum Domini, templum Domini. Quasi omnis Dei cultus situs esset in custodiendo atque ornando templo: illoque saluo, nihil illis posset mali accidere. Quasi Deus ad omnia illorum flagitia conniuere debuisset, quia templum eius habebant, in eoque externa illi sacrificia offerebant, templumque illud Deo tam gratum esset, vt nulla occasione destrui pateretur. Rectissimè igitur ac meritò dixit Dominus contra illos quoque, Deum adorandum esse in spiritu. Non illum quærere templum hoc materiale præcipuè, sed templum cordis: in eo, dum est purum & ornatum virtutibus, libentissimè requiescere. iuxta illud: Fili, præbe mihi cor tuum.

Matth. 9. *Osee 6.* *Ierem. 7.* *Prou. c. 23.*

CAP. V.

Quare Deus velit à nobis adorari in spiritu.

NON est autem mirum, requirere Deum à nobis adorationem in spiritu: neque externis aliquibus rebus coli velle, sed internâ deuotione cordis, quia externa illa omnia hónoris atque adorationis signa, præstare possunt etiam pessimi, & qui Deum oderunt, & præstant frequenter: vti Herodes, & multi similes apud Iudæos, qui Deo erant odiosissimi. An ergo tali cultu delectaretur Deus, quem hostes eius iurati illi præstare possunt? Illum potiùs ac talem cultum desiderat, quem efferunt soli amici eius: qui & eum amant sincerè, & quos ipse vicissim diligit. Ille est cultus interior qui in spiritu hominis renouato consistit, à puraque mente proficiscitur.

Et hæc quoniam rectæ rationi consonum est, ethnici quoque, qui præcipuè aliquo ingenio & doctrina ceteris præstabant, probè intellexerunt: vt antè ostendimus. Sed vnum præterea alterumque adijciendum testimonium quod illic prætermisimus. Aristoteles in hunc modum scripsisse dicitur: Si dij rerum humanarum curam gerunt, vt rationi consentaneum est, verisimile est eos delectari re optimâ, sibique simillimâ. ea autem est mens. Quam qui excolit, probeque affectus est, hunc Deo charum esse, consequens est. hoc est illud planè quod hic dicit Christus: Spiritus est Deus; proinde qui rectè adorant Deum, in spiritu & veritate oportet adorare. Socrates verò philosophus sic Deum orasse fertur: O amice patrum, ceteraque numina, date mihi obsecro vt intus pulcher efficiar; & quæ mihi extrinsecus adiacent, intrinsecus sint amica. Quid Christianus aliquis, rectâ fide imbutus, doctrinaque instructus Scripturæ sacræ, rectius meliusque petere à Deo posset? Ita Simon de Cassia, in hunc locum; Veri adoratores ad adorandum non eligunt locum, velut in situ hoc aut illo adoratio vera consisteret. Ille localis non adoratur in loco; adoratio quam exigit, non agitur gestu corporis, quod locum ad suas actiones inquirit; spiritu in interiori homine agitur. Corde creditur ad iustitiam; fide scilicet qua iustificamur. Fides infra cordibus hominum genicularur ante Deum. ipsa sibi confitendo tribuit illi honorem & reuerentiam, amorem, timorem, illam omnipotentiam ineffabilem, sapientiam infinitam, bonitatem incomprehensibilem, æternitatem, immensitatem, omnem virtutem, illam efficientiam per se sufficientem, à nemine perturbabilem, & omnia illa soli regi Deo immortali & inuisibili dumtaxat competentia, eo incomprehensibili iure, quo alicui creatorum conuenire non possunt. Spiritu per spem ascenditur in eum, cum desperatione omnium ab ipso factorum: in interioris hominis spiritu spes est, quæ supercælestem, cælestem, & subcælestem omnem creaturam postponit, quasi nihili pendit, in illo, cum illo, de illo beari, non per alium sperans; sicque ipsum anima nostra colit, sicque veneratur, sicque adorat, non in corpore, non in loco, sed in spiritu charitas ipsa consistit, quæ ad hoc suum prouehit possessorem, quòd sic Deum Patrem colat, adoret, diligat, vt non solùm omnia extra se, verumetiam & se ipsum propter Deum contemnat. Vera Dei latria non in actu corporis, non in aptitudine, aut aptatione locorum, sed in intellectuali per fidem & spiritali actione consistit. Et in illa irrefragabili veritate, quam facit in colendo Deum, omne locale, temporale, corporale, visibile, sensibile, perceptibile, fabile, narrabile, scriptibile, finitibile, comparabile, fallibile, variabile, mutabile, subiectibile, subijcibile, permixtibile, percurribile, indigibile, perturbabile, violabile, pœnale, quomodolibet defectibile aut miserabile, seu indigibile, & quodlibet talium ab ipso abscribitur, & asscribitur omne quod summum & vnum & verum bonum decet esse siue agere; ista porrò est veritas, qua pater omnium Deus adorandus est, quæ omnes similitudines, imagines, opiniones, hæsitationes ab ipso penitus procul pellit.

CAPVT VI.

De Dei adoratione in veritate.

ET hæc quidem dicta sunt de adoratione Dei in spiritu. Quid nunc est secundùm postremam hanc interpretationem, adorate Deum in veritate: hoc adiectû est à Christo,

contra multorum Deum adorantium hypocrisim & fictionem. Qua fit, vt quum valdè religiosè Deo seruire videātur,admodumque sanctè eum adorare,in rei veritate nihil minus faciant. Est autem hoc vitium valde familiare, quasique perpetuum illis qui præcipuum Dei cultum in externis ritibus, pompis, cæremonijs collocant; quique parum habent de adoratione in spiritu. Qui enim videri volunt multa facere in gloriam Dei, valdeque illi sollicitè ac religiosè seruire, ad quod externa illa omnia ferè adhibentur; illi mente plerumque à Deo sunt alieni. Quemadmodum aliàs quoque, vbi multum est verborum, ostentationis, iactantiæ; ibi dici solet parum rei esse. Contrà verò, qui interiori spiritu, totaque mentis & cordis integritate, Deum adorat, eique placere studet; sicuti is alienus est ab omni hypocrisi, sic semper plenus est veritatis. Pugnant inter se, vni Deo inuisibili placere velle cultu suo, hoc est deuotione mentis, quam solus Deus aspicit, solumque requirit, & ostentationi studere, quod est hypocrisis proprium, inimicæ veritatis.

Ac proinde etsi necessariò Deum in veritate semper adoret, hoc sensu accipiendo veritatem, qui adorat in spiritu; tamen non sine causa Christus vtrumque expressit. Primùm videlicet, quia reuerà diuersa sunt, in spiritu & in veritate adorare; vt nunc ostendimus; tametsi vnum semper alterum consequatur. Deinde maioris explicationis & clarioris doctrinæ gratia. Tertiò quia sciebat tum Samaritanos, tum Iudæos, vitio huic hypocrisis, quod veritati opponitur, tantoperè esse obnoxios. Iudæos certè, huius vitij causa, tota Scriptura euangelica grauissimè reprehendit. Nec tantùm hypocrisis huius vitio ac fictionis in cultu Dei laborabant, quo tempore Christus Dominus in terris apud illos agebat; sed æquè etiam antea, tempore Prophetarum. Vnde Isaias propheta de illis dicebat suo tempore: Populus hic labijs me honorat, cor autem eorum longè est à me. Atque vtinam hodie quoque inter Christianos, qui spiritualem Dei cultum à Christo edocti sumus, idem hypocrisis vitium non regnaret. Quàm multi enim sunt vbique locorum, qui exercitia Christianæ religionis obseruant, dies festos ab Ecclesia indictos agunt, ad templum veniunt, Missam audiunt, die festo Paschæ peccata sua confitentur, sacram Eucharistiam sumunt; Sacerdotes verò Missam celebrant, horas Canonicas legunt aut cantant in Ecclesia; longè magis ex consuetudine, & quia alios sui similes sic facientes vident, quàm ex animo, ex vera deuotione mentis, ex amore & pia affectione erga Deum? Illi certe nequaquam dicendi sunt Deum in veritate adorare. In veritate Deum adorat, qui adorat ex animo: qui corde credit & sentit, quod vel ore dicit, vel opere præstat. Qui verò, quum Deum adorat, eiúsve officium celebrat, corde alieno est ab eo quod facit, vel qui nulla mentis deuotione, nullâ Dei reuerentiâ vel amore tactus, ad illud accedit; vtique non adorat in veritate. Mens enim eius cum externo opere non consentit; ac proinde etiam non adorat in spiritu. Spiritu enim adorare, vt antè diximus, est vera mentis puritate ac deuotione Deum colere, inuocare, laudare, celebrare, &c. Isaiæ 29.

Cùm itaque spiritus sit Deus, & spiritualibus delectetur, curandum nobis erit vt spiritu illi placeamus; hoc est, vt reformemur spiritu mentis nostræ, sicuti & Apostolus Ephes. 4. hortatur. Nisi enim spiritu illi iungamur & conformemur, nequit in nobis locum habere regnum eius: quod non est in externis obseruationibus, sed in cordibus credentium. Adhæret nobis corpus peccati corruptibile, terrestre, & mortale; corda sunt ex contagione originis nostræ immunda, vt nulla possit inter nos ac Deum esse societas nec corpore nec animo, nisi spiritu mentis nostræ reformemur: sicut & suprà capite præcedenti Dominus admonuit dicens; Nisi quis renatus fuerit ex spiritu, non poterit videre regnum Dei. Est autem reformatio spiritus, repurgatio illa à carnalibus concupiscentijs per fidem in Christum, vera Dei & proximi dilectio, & obedientia diuinæ voluntatis. Reformationis huius ac renouationis argumentum est omnium certissimum, si spiritus noster concupiscat aduersus carnem, & caro vicissim aduersus spiritum: si spiritus, reluctante corpore illo peccati, & externo homine, condelectetur legi Dei, illique consentiat, quòd bona sit; & quod bonum est amet, & facere cupiat. Hoc inquam domesticum schisma inter carnem ac spiritum, certum est renouati spiritus & interioris hominis indicium: nam extra hanc renouationem spiritus, inter carnem ac spiritum summus est ad peccandum consensus. Huc spectat quod D. Augustinus habet, Sermone duodecimo de verbis Apostoli in hunc modum; Si spiritus tuus à carne concupiscente non dissentit, vide totum vti sit: vide, ne fortè carni mens tua consentiat: vide, ne fortè ideò non sit bellum, quia pax peruersa est. Quam spem ergo habes, quòd possis vincere; si nondum cœperis pugnare? Et Sermone 45. de Tempore in hæc verba:

Resistis concupiscentiæ, & non consentiendo vincis. Surgit concupiscentia potandi, &c. noli eam cedendo satiare, sed resistendo necare. Agimus bonum certamen, quando concupiscentiæ non consentimus. In isto bello est tota vita Sanctorum; & in hoc bello semper homo periclitatur, quousque moriatur. Triumphus belli est, absorpta est mors in victoria. Quotidie in hac vita concupiscentia minui potest, finiri non potest. Hactenus sanctus ille Doctor. Si obtineat itaque in nobis ista spiritus renouatio, qua diuinæ voluntati iustæ ac sanctæ (quamdiu in hac carne sumus) adhærendum est; erimus cum Deo vnus spiritus, vtvt caro interim reluctetur, atque contraria prorsus affectet.

CAPVT VII.

Quinque quæstiones ex iam prædictis emergentes: quarum hoc Capite prima dissoluitur; cæt sequentibus reliquæ.

SED iam nascuntur hic, ex iis quæ dicta sunt, aliquot quæstiones. Prima est; Si Deus adorandus est in spiritu & veritate, nec alius cultus, externus scilicet, aut corporalis, gratus est; cur talem cultum non quæsiuit, aut postulauit à populo suo Israëlitico, in veteri Testamento, ante aduentum Christi?

Secunda; Si tunc temporis etiam fortè spiritualem cultum quæsiuit, quamobrem vel qua intentione externam illam omnem, tamque multiplicem religionem instituit, in occisione & oblatione pecudum, in templi vel tabernaculi erectione, in obseruatione Sabbati, in circumcisione carnis, in tot purificationibus, lotionibus, vnctionibus, & similibus?

Tertia: Quid est deinde quod dicit Samaritanæ, Venit hora, quando veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu & veritate; quasi videlicet nulli antea veri adoratores fuerint, qui sic Deum adorauerint aut coluerint?

Quarta: Si verbum istud & prophetia Christi, de adorando Deo in spiritu & veritate, dicta est à tempore noui Testamēti, vt est proculdubiò; qui fit, quòd adhuc externis multis & corporalibus ritibus ac cæremoniis vtimur in cultu Dei? Nam & templa habemus, eaque innumera propemodum toto Christianismo, quum Iudæi vnum tantùm haberent: & multò plura altaria, & in templis organa, & cantum varium, & ornamenta sacerdotalia, & vnctiones, aspersiones, purificationes, & multa similia.

Quinta: Quum hæc omnia sint in cultu nostro, inque exercitio religionis nostræ; quid differat in externis ritibus & cæremoniis Christiana religio à Iudaica?

Primæ quæstionis solutio.

QVOD ad primam quæstionem attinet, certū est, Deum in veteri Testamento, immò iam inde à mundi primo exordio, semper ab iis qui illi placere & seruire voluerunt, spiritualem cultum quæsisse: neque vnquam externo cultu delectatum fuisse. Vnde & significanter hic dicitur; Pater tales quærit qui adorent eum: in spiritu & veritate scilicet. Non dicit, Pater aliquando vel posthac tales quæret: sed simpliciter, tales quærit. Vt intelligamus Deum numquam alium cultum quæsisse præteritis sæculis, vel quæsiturum in posterum. Et hoc confirmat etiam ratio à Domino addita, nempe, Spiritus est Deus: & eos qui adorant Deum, in spiritu & veritate oportet adorare. Si propterea Deus spiritualiter adorandus est, quia spiritus est; quoniā numquā aliud fuit vel erit quàm spiritus, consequitur numquam alio modo quàm spiritualiter adorari vel coli posse. Deus semper sui

Heb. 13. similis est. Christus Iesus heri & hodie, ipse & in perpetuum, ait Apostolus. Et Psalmographus antè: Tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient. Semper ergo eamdem à cultoribus suis & similem adorationem requirit. Et quidem post datam etiam legem insignis hac de re & clarissima scriptura est Deuteron. 10. Et nunc Israël, inquit Moyses, quid Dominus Deus tuus petit à te, nisi vt timeas Dominum Deum tuum, & ambules in viis eius, & diligas eum, ac seruias Deo tuo, in toto corde tuo, & in tota anima tua? Hic ecce totum habemus quod postulat à populo suo Dominus Deus, cultumque omnem quem ab eo requirit: vt nimirum timeant eum, & ament, & seruiant illi in toto corde, totaque anima sua. Hæc autem omnis spiritualis est adoratio, cultusque internus & inuisibilis. Hanc qui Deo præstat, nihil ab eo requiritur amplius.

Quod si hoc ita fuit post datam legem, æquè verum fuit vel multò magis ante legem.

gem. Vnde & ab Abraham Deus aliud nihil requirit quã vt ambulet coram se. Genes. 17. Ego Dominus omnipotens, inquit: ambula coram me, & esto perfectus. quasi dicat: hoc modo, hacque vna re perfectus eris, mihique gratum cultum præstabis, si ambulaueris coram me. Quid est autem ambulare coram Deo, nisi præstare illi obedientiam & reuerentiam debitam, toto & pleno corde illum amare? Michæas Propheta id vno adiecto verbo aliquanto clarius exposuit dicens; Sollicitum ambulare cum Deo tuo. Nimirum sollicitudo illa efficit, vt omnes actiones nostras, sermones, consilia, & cogitationes, componamus ad voluntatem Dei. Et hoc totum est quod de sanctis viris dicitur, qui Deo seruierunt ante legem. De Noë Genes. 6. Noë vir iustus atque perfectus fuit in generationibus suis: cum Deo ambulauit. De Enoch capite proxime præcedente: Et ambulauit Enoch cum Deo. Ambulare cum Deo, loquendi more Hebræorum, nihil aliud est, quàm erecto semper corde in Deum esse, intentumque vt illi placeas, vtque actiones & studia omnia dirigas secundùm beneplacitum voluntatis eius, vt in pura conscientia illi seruias. Hæc est omnis perfectio hominis, omnis verus cultus quem Deo præstare possumus ac debemus. Quum ergo ille cultus sit spiritalis, sequitur, numquam Deum alium sibi cultum exhiberi, aliave adoratione adorari voluisse. Et sic à prima quæstione, tametsi breuiter, satis tamen expediti esse videmur. Mich. 6.

CAPVT VIII.

Quæstionis secundæ declaratio.

SED nunc manet altera & secunda quæstio, quæ cum dicta iam quæstionis primæ declaratione videtur parum benè posse consistere. Si enim Deus numquam nisi spiritalem cultum quæsiuit, quid ergo est quòd in cultu suo per legem Moysis tantam tamque multiplicem externarum rerum obseruationem præcepit? Hic respondendum, id nequaquam à Deo factum, quòd externis huiusmodi ritibus delectaretur, sed aliis de causis. Ex quibus nos hic duas tantùm (prætermissis aliis) referemus. Prima erat, ne populus ille, cui se Deus singulari gratia manifestauerat, quemque ad se colendum & adorandum ex omnibus orbis terræ nationibus gentibusq; delegerat, per sese vel ex seipso colendi Dei formam ritusque statueret, qui minimè essent consentanei; sed assuescerent consistere in obedientia & præscripto verbi Dei: atque ita sine vllo erroris periculo, in fide ac timore Dei aleretur.

Erat enim hoc consuetudinis apud omnes gẽtes, vt dijs suis externo cultu sacrificiorum & similium rerum seruirent. Quem cultũ vel proprio ingenio singulæ nationes vt cuique rectiùs videbatur, confinxerant, vel acceperant à dæmonibus. Nam hoc insitum est naturâ mortalium animis (quemadmodum suprà diximus) vt Deum aliquem habeant, eumque externis ritibus colant; eoque modo qualemcumque animi gratitudinem erga illum ostendant, cui se omnia, quæ habent, debere existiment. Ne ergo hoc ab Israële, proprio arbitrio vel iudicio fieret, visum fuit Deo optimo, certos colendi sui ritus formasque præscribere, certos limites religionis statuere, intra quos se continere deberent. Hæc ratio exprimitur clarissime Deuteron. 12. Quando disperdiderit Dominus Deus tuus ante faciem tuam gentes, ad quas ingrediens possidendas, & possederis eas, atque habitaueris in terra earũ: caue ne imitèris eas postquam te fuerint introeunte subuersæ, & requiras cæremonias earum, dicens; Sicut coluerunt gentes istæ deos suos, ita & ego colam. Non facies similiter Domino Deo tuo. Omnes enim abominationes quas auersatur Dominus fecerunt dijs suis, offerentes filios & filias & comburentes igne. Quod præcipio tibi, hoc tantùm facito, ne addas quidquam vel minuas.

Secunda ratio erat, vt omnibus illis externis cæremoniis, tamquã vmbris & figuris rerũ spiritualium & futurarũ, in fide promissionũ Dei, & Christi præcipue venturi mundi Saluatoris ac renouatoris, veluti sub quadã pedagogiã vsq; ad tempus correctionis alerentur: omnibusq; illis & tam variis ritibus meliùs instruerentur (si illis cura fuisset inquirere & intelligere) de regno spiritali Messiæ venturo, de toto eius officio, deq; omnibus illis magnis & salutaribus rebus, quæ ab illo erant ad æternã salutẽ expectandæ. Hanc rationẽ reddit Apostolus clarissimè ad Galat. 4. & Hebr. 9. multisq; alijs locis. Alioqui si has & alias quasdã rationes demas, omnis ille apparatus externi cultus in lege, numquã à Deo pro vero ac legitimo cultu habitus agnitusq; fuit: quod palàm ipsemet & frequẽter protestatur.

Vnde legimus & Moysen ipsum & Prophetas, qui pòst secuti, populoque legem interpretati sunt, nihil tam sæpe tamque serio fecisse, quàm quod inuecti sunt in stultam & peruersam opinionem populi, qua se Deo probè satisfecisse putabant, quando vel externa illa sacrificia ei obtulerant, vel purificationes seu lotiones exteriores iuxta legem seruauerant, vel externo modo Sabbatum celebrauerant, vel similia. Qua de re loci sunt pulcherrimi Isaiæ 16. 58. 66.

Et quod ad circumcisionem attinet, quæ velut præcipua pars erat religionis Iudaicæ, & per quam tantoperè sibi placebant, ipsemet legislator Moyses satis indicauit, quid de illa sentiendum esset, quamque per se nullius pretij esset in oculis Dei: sed spiritalem esse circumcisionem quam quæreret, quamque illa externa & carnalis significaret. Vnde Deuteron. 10. Circumcidite, ait, præputium cordis vestri, & ceruicem vestram ne induretis
Ephes. 4. amplius. Sic Ieremias 4. Nouate vobis nouale (hoc est, vt Paulus Apostolus loquitur, renouamini spiritu mentis vestræ) & auferte (ait) præputia cordium vestrorum. Quasi dicat; Non est carnis circumcisio quam requiro, sed spiritus. Sic cap. 7. de sacrificiis externis agens: Holocaustomata vestra addite victimis vestris, & comedite carnes. Quia non sum locutus cum patribus vestris, & non præcepi eis, in die qua eduxi eos de terra Ægypti, de verbo holocaustomatum & victimarum: sed hoc verbum præcepi eis dicens; Audite vocem meam, & ego ero vobis Deus, & vos eritis mihi populus, & ambulate in omni via quam præcepi vobis.

Ad eumdem modum Propheta regius Psal. 50. Si voluisses sacrificium, dedissem vtique; holocaustis non delectaberis. Sacrificium Deo spiritus contribulatus, cor contritum & humiliatum Deus non despicies.

Videte quàm manifestè inter sacrificia externa & interna, inter carnalia spiritaliaque discernat; quæque Deo grata sint per se, quæ non, definiat. Idem docet & Psal. 39. & latissime Psal. 49. Audi populus meus, & loquar; Israel, & testificabor tibi: Deus, Deus tuus ego sum. Non in sacrificiis tuis arguam te: holocausta autem tua in conspectu meo sunt semper. Non accipiam de domo tua vitulos: neque de gregibus tuis hircos. Quoniam meæ sunt omnes feræ siluarum, iumenta in montibus & boues. Cognoui omnia volatilia cæli, & pulchritudo agri mecum est. Si esuriero, non dicam tibi: meus est enim orbis terræ, & plenitudo eius. Numquid manducabo carnes taurorum, aut sanguinem hircorum potabo? Immola Deo sacrificiũ laudis: & redde Altissimo vota tua. Et inuoca me in die tribulationis; eruam te, & honorificabis me. Et hoc est quod Christus Dominus noster docet, in historia euangelica, optimus legis Dei interpres, primum & maximum diuinæ legis mandatum esse dilectionem Dei, alterum vero dilectionem proximi. quæ sunt vtique actiones cordis & spiritus. Et addit, in illis duobus mandatis totam legem & prophetas pendẽte: hoc est, ad solam illorum mandatorum obseruationem referri. Vnde constat, amorem esse (operationem scilicet mentis & spiritus) quem solum propter se Deus in lege etiam Moysis requirebat: cætera autem, propter illam tantum, non quòd sibi per se illa placerent.

Quem sensum etiam habet illud Apostoli ad Roman 7. Legem esse spiritualem, hoc est, illa imprimis ab homine requirere, quæ ad spiritus renouationem, puritatem, & sanctificationem pertinent: externa autem omnia, quæ præcipit, velut accessoria tantùm esse, vt spiritualis cultus per illa melius promoueatur. Et hæc de secunda quæstione.

CAPVT IX.

Tertia quæstionis elucidatio.

TERTIA quæstio iam non habet solutionem difficilem. Constat ex dictis, quotquot vllo vnquam tempore Deo placuerunt, illum in spiritu adorasse, cultumque illi spiritualem obtulisse. Quid est ergo quod Dominus hic ait: Venit hora quum veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu & veritate? Quasi videlicet nemo Deum prius taliter adorasset? Sic loquitur Christus, quia paucissimi Deum antea in spiritu & veritate adorauerant, ac propè nulli, facta præcipuè comparatione verorum adoratorum, quos paulò pòst erat habiturus. Primum enim adorabatur antea tantummodò vt oportebat inter Iudæos: qui nullus erat populus propemodum, comparatione gentium omnium, ac nationum aliarum totius mundi. Deinde inter ipsos quoque Iudæos pauci admodum erant qui

qui veram Dei adorandi rationem nouerant: omnibus ferè toto animo ab externo illo cultu pendentibus, in eoque omnem suam fiduciam collocantibus, vt nunc audiuimus. Solet autem cōmuniter & rectè dici: Quod paruum est, pro nihilo reputatur, quādo videlicet comparatur cum longe maiori. Ita Christus hic, dum veros adoratores veteris Testamēti cum veris adoratoribus noui Testamenti comparat, sic loquitur, quasi illic nulli fuerint, quia tam pauci erant: quum breui esset futurum, vt veri adoratores multiplicarentur propemodum in infinitum per totum mundum. Sed nō ampliùs de tertia quęstione.

CAPVT X.

Quęstio quarta declaratur & dissoluitur.

VENIAMVS ad quartam, in qua explicanda diutiùs nobis hærendum erit. ex hac enim quæstione hæretici omnes nostri temporis magnum argumentum (vt ipsis quidem videtur) sumunt contra veritatem religionis nostræ: quo magnoperè nobis insultant, quasique triumphum agunt, sed ante victoriam: vt ait Achab rex Israel de Benedad rege Syriæ; Ne glorietur discinctus æque vt accinctus. 3. Reg. 20. Putant autem se hic rem vnam inuenisse, in qua Ecclesia Romana, seu Catholica, manifestè recedit à verbo Dei, à doctrina Christi & sacræ Scripturæ; proindeque certò conuincatur, non esse Ecclesiam Christi. Sic autem argumentantur: Christus dixit, à filijs noui Testamenti Deum patrem adoratum iri in spiritu & veritate, hoc est, interiori cultu mentis, sine externa cæremoniarum pompa, qualis vel apud Samaritanos erat & alios ethnicos, vel apud Iudæos quoque. Et quod docuit verbo, id ipso quoque facto semper expressit: ipse auctor religionis nostræ, nullas nec seruabat nec instituebat cæremonias: nullus aderat externus cultus, nulla altaria, nullæ oblationes, nullæ purificationes. Res ab eo gerebatur summa simplicitate, in agris, in deserto, in montibus, in mari, in priuatis ædibus: & si semel atque iterùm per annum se Ierosolymam conferebat, faciebat id, non propter cultum illum externum, sed ad prædicandum populo regnum cælorum. Eodem autem modo se habuerunt ac gesserunt Apostoli, & tota Ecclesia quæ collecta fuit post mortem & ascensionem Christi. Apostoli vt simplicissimè fuerant à Domino, sine vllo cæremoniarum splendore, instituti ita ipsi quoque Ecclesiam instituerunt. Nihil habuerunt vel tradiderunt de sumptuosis templis, altaribus, oblationibus, singulari vestium apparatu, imaginibus auro vel argento conspicuis, & reliquo plusquam Iudaico splendore, qui regnat in Ecclesia Romana. Sic illi disserunt ac definiunt pro libitu suo. Quid autem ex his omnibus efficere volunt aut concludere? nempe, omnes externas cæremonias, quibus Ecclesia Romana in exercitio religionis vtitur, esse contra verbum Dei, contra mentem & doctrinam Christi. Quod vt meliùs persuadeant, addunt tantum esse cæremoniarum externarum in cultu Dei apud Catholicos, vt in hac parte cum gentiles tum Iudæos vincamus. Quin etiam affirmare audent, peccari in Ecclesia Catholica non modò cæremoniarum nimia multitudine, sed ineptitudine etiam, superstitione, & vanitate. alias etenim ex cæremonijs nostris esse per se malas, impias, superstitiosas; alias vanas, inutiles, superfluas. Hæc illi (inquam) pro insigni sua proteruitate, enormiter impudentes & blasphemi.

Quid verò nos ad hæc dicemus omnia? Hic campus aperitur latissimus disputandi de cæremonijs ecclesiasticis: sed hoc nos minime hîc faciemus. Qui ea de re legere vult & cognoscere doctrinam Ecclesiæ Catholicæ, habet scriptores doctoresque Ecclesiæ eruditos & varios, qui materiam ex professo fusè tractarunt: veluti Hosium in fine confessionis Polonicæ, Thomam VValdensem de Sacramentalibus, & plures alios: hic breuiter solummodò ostendemus vsum cæremoniarum, quibus Ecclesia Catholica vtitur, neque esse contra veritatem religionis Christianæ, nec contra Scripturam hanc quam tractamus, vllámve aliam, vel contra doctrinam Domini.

Primùm autem, quid tandem per hoc sibi volunt quod Christus dicit, Deum patrem à filijs noui Testamenti adoratum iri in spiritu & veritate; quodque Christus & Apostoli eius, nullis, (vt dicunt) vsi sunt cæremonijs in cultu Dei, inque exercitijs religionis Christianæ? An igitur nullas penitus in nouo Testamento cæremonias admittere volunt in cultu Dei: hoc enim inde sequi videtur, si verba Christi & exempla eius nudè ac simpliciter accipiantur. Atqui ipsimet qui sic nostras cæremonias insectantur, nullásne omnino obseruant in cultu Dei quem fingunt? Non audent hoc dicere: conuincerentur enim sta-

stini apertis testimonijs de falsitate. Sed dicunt se paucas habere cæremonias. Nihil refert ad hoc propositum. Hoc enim saltem confitentur, licere aliquas obseruare, nec hoc esse contra verbum Dei, contráve doctrinam aut exemplum Christi.

Quàm multas autem cæremonias habere liceat in cultu Dei, quis eius rei Iudex erit? Non volunt nos hac in re iudices admittere. demus hoc illis. Sed nos eodem iure, pauloque (ni fallor) meliore, ipsos quoque iudices recusamus. Non simus ergo nos Iudices, non sint illi; sed sit Ecclesia Dei: quod sanè æquissimum esse videtur.

Quemadmodum dicunt nostras cæremonias partim esse per se malas, partim ridiculas, partim inutiles & superfluas: ita nos idem longè confidentiùs pronuntiamus de ipsorum cæremonijs. Nullus hic potest alius esse iudex legitimus, quàm Ecclesia Dei. Vt cognoscamus scilicet quid fideles omnes & Christiani, quid præcipuè veteres sancti, & eruditi pastores & rectores populi Dei, hac de re verbis & factis communiter testificati sint omni tempore, omni loco. Non est autem obscurum, vtra pars Ecclesiæ, Christi iudicium ac sententiam pro se habeat. Placet verò, vt res meliùs intelligatur, veritasque aperiatur, vnum aliquod è multis huius rei exemplum proferre. In nostris conuentibus ecclesiasticis Hymnos & Psalmos Dauidicos ad Dei laudem atque ad ædificationem audientium cantant sacerdotes, vel sacerdotio destinati. Illam cæremoniam valdè reprehendunt aduersarij. Sed intelligant omnes, num ipsi meliorem in hoc Dei cultu cæremoniam habeant. Mulieribus omnis generis atque ætatis promiscuè cum viris Hymnos & Psalmos in templis & conuentibus ecclesiasticis modulari, non solùm permittunt passim, sed etiam iubent. Quis hoc vnquam nisi à manifestis hæreticis factum in Ecclesia dicere potest? Accusatur hoc nomine ab Hieronymo Pelagius, ab auctoribus ecclesiasticis Paulus Samosatenus, ab Epiphanio Euchitæ seu Massaliani. Nec audiunt hîc aduersarij nostri vel Paulum Apostolum, qui mulieres in ecclesia tacere iubet: nec Tertullianum morantur, omnemque antiquitatem, quæ ibidem mulieres loqui vetat. Et num sine causa vel ratione idonea? Quid magis hominum mentes permouere ac pellicere potest ad mollitiem ac libidinem, quàm muliebris vocis dulcissima ac librata modulatio? itaque multò etiam plures apud eos muliebres huiusmodi suauissimæ Sirenum cantiones, quàm ministrorum (vt vocant) conciones, ad se allexerunt. Si mulieribus loqui in publicis conuentibus non licet per Apostolum, an canere illic publicè & vocis suauitatem ostentare licebit?

Hieronymus Epistola ad Ctesiphontem

Dum ergo cæremonias Ecclesiæ Catholicæ alias impias clamant, alias inanes ac superfluas (quod tamen nunquam adhuc probarunt, multique egregij Scriptores bonis multis rationibus probarunt contrarium) videant quid bono iure de ipsorum cæremonijs dici queat. Sed nos verba & exempla Christi examinemus. Dicit filios noui Testamenti vbique locorum adoraturos Patrem cælestem in spiritu & veritate. Quid hoc sibi vult? nimirum gratiam Dei noui Testamenti tempore talem futuram in regno Christi, vt corda credentium spiritualia faciat & veracia. doceat, inquam, illos Deum agnoscere, reuereri, amare, inuocare, ad illum suspirare, laudare bonitatem eius, potentiam, maiestatem, vbique locorum, etiam extra templa, vbicumque occasio se præbuerit. Idque non fictè aut hypocriticè, sed verè atque ex animo. hoc est in spiritu & veritate adorare. Quidquid externum est & tam ab impio quàm pio præstari potest, non est cultus Dei filijs Dei in nouo Testamento proprius. Sed talis est Dei cultus in regno Christi, qui spiritu & pura mente præstetur, & in quem nulla cadere potest hypocrisis.

Verùm, an hic verus & spiritualis Dei cultus nullas penitùs admittat externas cæremonias? Admittit planè, immò & requirit interdum. Sunt enim quædam externi gestus cæremoniæ, quas pietas ipsa, adeoque spiritus & veritas suggerunt; quamdiu præcipuè sumus in hac carne mortali. Qualia sunt, cùm oramus voce intelligibili, & verbis vti, oculos & faciem in cælum ad Patrem nostrum leuare, manus ad eumdem extendere (vt Paulus quoque Apostolus monet: Leuantes, inquit, puras manus) genua flectere, & similia. Quæ omnia Dominum etiam Iesum orando obseruasse legimus: tametsi ipse huiusmodi cæremonijs nihil opus habebat. Sed partim in exemplum nostrum, partim etiam quia naturam orationis hæc postulare sciebat, ijs ipse quoque in adoratione & cultu Dei vti voluit. Præter hæc autem, sunt & aliæ quædam externæ cæremoniæ, quæ tantum abest vt obsint adorationi in spiritu & veritate, verùque internæ deuotioni mentis, vt illam etiam excitent, alant, adaugeant potiùs.

1. Timot. 2

tiis. Huc pertinent templa, altaria, cantus ecclesiasticus, organa, vestes sacerdotales, imagines Christi & Sanctorum, luminaria, campanæ & hoc genus alia. Quæ pleraque omnia vel ab Apostolis ipsis, vel ab eorum proximis successoribus, introducta sunt in Ecclesiam & cultum Dei: vti ex Ecclesiastica historia & Patrum veterum monumentis liquet. Vt nimirum per hæc in infirmitate carnis nostræ ad fidem, spem, charitatem, obedientiam, & reuerentiam Dei (qui internus est & spiritualis cultus Dei) proueheramur.

Proinde quod Dominus hîc dicit; Venit hora quando neque in monte neque in Ierosolymis adorabitis Patrem, non significat Deum Patrem in templis adorari nolle, vt multi hæretici interpretantur; sed duplicem habet alium sensum, vtrumque bonum & benè quadrantem ad sensum Christi. Alter est, quòd non tantùm in templis adorandus esset Deus noui Testamenti tempore, sed vbique locorum. Quemadmodum Paulus orauit & adorauit Deum, nunc in carcere, nunc in littore maris, nunc alibi. Sic latro in cruce orabat, Ezechias rex in lecto, Iob in sterquilinio; Ananias, Azarias, Misaël in fornace ardente, Ionas in ventre ceti, Daniel in lacu leonum, Ieremias in cœno; alij alibi.

Qui modus orandi vbique locorum, etsi in veteri etiam Testamento obseruatus fuit à pijs omnibus, vt exempla nunc allata testantur, tamen hoc copiosissimè postea obseruatum fuit, multoque etiam maiori fortè mentis deuotione in nouo Testamento toto orbe terrarum, etiam ab infimis & simplicissimis quibusque.

Verùm, quia videtur Dominus loqui cum Samaritana, non de priuatis fidelium precibus, sed de solemni & publico ritu precandi, in conuentibus ecclesiasticis, melior videtur & conuenientior sensus verborum Christi, Deum posthac adoratum iri, & rite oratum secundùm voluntatem suam, non tantùm Ierosolymis, vbi hactenus benè ac legitime adoratus fuerat; nec tantùm in monte Garisim, vbi malè colebatur, iuxta illa Christi verba, Vos nescitis quid adoratis; sed templa exstruenda, orationisque & adorationis publicè loca illi dicanda esse toto orbe terrarum, in quibus à veris adoratoribus in spiritu & veritate coleretur. Et hoc velle etiam videtur prophetia illa Malachiæ Prophetæ primo cap. Non est mihi voluntas in vobis, nec munus suscipiam de manu vestra. Ab ortu enim solis vsque ad occasum magnum est nomen meum in gentibus: & in omni loco offertur & sacrificatur nomini meo oblatio munda. Quamuis Malachias ibi non solùm prædicit Deum aliquando adoratum iri & honoratum puris sacrificijs, ab omnibus gentibus, toto orbe terrarum; sed etiam totum cultum & religionem Iudæorum, (quod quidem ad externas cæremonias attinet) abolitum iri. Quæ ambo Christus quoque haud dubiè, cum Samaritana loquens, significare ac prædicere voluit. At verò, quòd nullæ essent prorsus futuræ externæ cęremoniæ in cultu Dei noui Testamenti tempore, hoc est præter mentem atque intentionem Christi: nec id etiam declarant aut conuincere vllo modo possunt verba eius. Neque tam externum cultum omnem abrogauit, quàm contra morem Samaritanorum & Iudæorum internum illi præualere, huicque externum seruire voluit. Neque enim dicit adorandum esse Patrem in spiritu tantùm: sed simpliciter & principaliter oportere in spiritu adorare. Quasi videlicet, quouis externo cultu posito, nihil adhuc perfecti cultus & veri sit, nisi adsit internus. Mentem in primis in Deum efferri oportere, eique per fidem, spem, & charitatem adhærere, si ieiunia, preces externæ, vigiliæ, hymni, pectoris contusiones, genuflexiones, manuum eleuationes, & similia Deo grata futura sint. Et hoc illud esse videtur, quod Socrates gentilium omnium Philosophorum, tametsi nihil scripsit, doctissimus, & qui proxime omnium ad veritatem accessit, orabat, vti suprà memorauimus, vt intus ante omnia pulcher esset: omniaque exteriora internis amica essent: hoc est, ad internorum tantummodò pulchritudinem & perfectionem facerent. Talia censentur omnia quæ foris aguntur apud Deum qui scrutatur corda & renes: cuius oculis nuda & aperta sunt omnia, qualis est intus voluntas atque intentio hominis. Hanc inspicit iustus ille rerum æstimator, non ea sola quæ fiunt externè. Quæ si spiritu sunt & veritate dilectionis destituta, plus ad prouocandam iram Dei facere videbuntur. Verum est enim quod à Propheta scriptum est: Omnis gloria filiæ regis ab intus. Intus videt Christus, intus amat, intus alloquitur. Nec punit vel coronat nisi quę intus fiunt. Vnde tamen non sequitur externa omnia mala esse, sed tantummodò laudem

dem suam & meritum ab internis recipere. Quatenus videlicet ad internam pietatem excitandam vel promouendam referuntur.

Quod verò aduersarij dicunt Christum nullas vnquam veteris Legis cæremonias obseruasse: tantumque interdum Ierosolymam ad templum venisse docendi populum & prædicandi causa, hoc manifeste falsum est. Quemadmodum enim Christus in infantia sua, legem Moysis plenissimè in omnibus obseruauit, vti constat ex historia Euangelica; sic non est dubitandum, quin posteà in templo non solùm docuerit & prædicauerit, sed fidem etiam suam cum cæteris fidelibus, statis temporibus adorando, & sacrificia præscripta offerendo, publice protestatus fuerit. Et certè quum ante annum trigesimum iam inde ab ipsa sua pueritia cum parentibus suis quotannis in die Paschæ Ierusalem adorandi causa proficisceretur, vt Lucas refert, quumq; semel tantùm, anno scilicet ætatis suæ duodecimo, inter doctores sedens ac disputans inuentus fuerit, quid reliquis annis ibi fecerit, obscurum esse non potest.

At saltem in adoratione & cultu Dei, nouo Testamento proprio, nec Christus ipse nec Apostoli cæremonias aliquas externas obseruasse vel instituisse leguntur. Benè dictum, leguntur: neque enim sequitur; Non leguntur externas aliquas cæremonias obseruasse, ergo non obseruarunt. Multa fecerunt & dixerunt, tum Christus ipse, tum Apostoli eius, quæ scripta non sunt. Et notum est Christum ipsum instituisse ad cultum Dei in nouo Testamento Sacramenta, vt hæretici fatentur, duo vel tria: vt verò Ecclesia Catholica rectiùs credit ac docet, septē: quæ nihil aliud sunt quàm externæ cæremoniæ. Fatemur tamē, Christum Dominum & Apostolos perpaucas, siue in celebratione sacræ Eucharistiæ, siue in Baptismo, siue in aliis quæ ad Dei cultū & religionis Christianæ exercitiū spectant, cęremonias aut ritus externos instituisse vel obseruasse. Et causa fuit grauis, eaque non vna, id cur ita facerent. Primùm, initia rerum omnium semper tenuiora sunt, paulatim verò crescunt in maius. Ita in religione veteris Testamenti, quam Deus tamen ipse omnem instituit, nequaquā tam mulrę, tam splendidæ & magnificę fuerunt cęremoniæ, quàm posteà Dauidis Regis & Salomonis tempore. Tunc & templum ipsum demùm erectum fuit, caput propemodum religionis & cæremoniarum omnium. Tunc & cantores ordinati, qui per vices, tum viua voce, tum varijs instrumentis musicalibus, Dei laudes cantarent: vt patet ex libris Paralipomenōn & aliis. Paupertas frequenter in causa est, vt multa non fiant ad gloriam Dei, quæ posteà rebus melius se habentibus, Deique superueniente benedictione, instituuntur. Illa occasio in primis regnauit initio Ecclesiæ Christianæ, vt notum est. At verò primaria causa, cur paucæ obseruarentur externæ cæremoniæ in exordio religionis nostræ, erat, quòd plena essent omnia iræ, odij, inuidiæ, & persecutionis in Christianos. Nusquam eis pæne tutò licebat consistere. Quare nec templa erigere poterant, nec multa altaria, non publicè canere Dei laudes; nec multa alia facere, quæ ad decorem diuini cultus pertinent. secretò in priuatis ædibus, in cryptis locisque occultis & subterraneis, non sine magna animorum anxietate ac timore, erant omnia peragenda. At posteà, pace Ecclesiæ diuina benignitate ac fauore reddita, multisque non diuitibus solum ac nobilibus viris Christianam fidem amplectentibus, sed regibus etiam & principibus; visum fuit minimè conuenire, vt diuinus cultus tam simpliciter ac tenuiter perageretur.

Tacti fuerunt principes & rectores populi illa religione, illoque spiritu moti, quo Dauid olim rex correptus erat, quum diceret Prophetæ Nathan; Vidésne, quòd ego habitem in domo cedrina, & arca Dei posita sit in medio pellium? Itaque sensim tales externos ritus in Dei cultu instituere cœperunt, quales diuini nominis magnificentia requirere videbatur: erigere templa atque altaria, ornate illa sacris imaginibus, vasis aureis & argenteis: cantus solemnes, organa & campanas & similia adhibere. Tum vt hac ratione dignitas cultus Dei, maiestásque diuini nominis, magis omnibus commendarentur, & res sacræ à contemptu vindicarentur: tum præcipuè ad instructionem rudioris & simplicioris populi: vt virtus religionis nostræ, operatio & fructus Sacramentorum, in ipsa actione externa cum ritibus & cæremoniis congruis, luculentiùs explicaretur, & ob oculos proponeretur. In quibus etiam ritibus habita fuit ratio eorum, quæ visa fuerunt seruire ad conseruationem ordinis & decori in conuentibus, vbi Sacramentorum administratio celebranda fuit. Illa verò erant duplicia. constabant enim tum verbis, tum ritibus gestibusque. Verbis quidem, vt sunt lectiones ex Scripturis sacris, exhortationes, gratiarum actiones, laudes & alia huius generis: quibus doctrina fidei, de gratia Dei, de merito passionis Christi,

Christi, de virtute Sacramentorum, de vitiis & virtutibus traditur. Quibus non contenti, vt doctrina illa & commonefactio cùm meliùs explicaretur, tum memoriæ tenaciùs infigeretur, magisque & efficaciùs animos moueret, verbis illis adiecerunt certos ritus ac gestus: vtpote in obseruatione dierum festorum, tum in Christi Domini, tum in Sanctorum diuersorum memoriam: in vestibus sacerdotalibus, in ornatu altarium, ac templorum, in luminaribus, calicibus aureis vel argenteis, & similibus.

Est enim hominum pars multò maxima, qui cùm sensibus magis quàm intelligentia menteque moueantur, suis ipsi cogitationibus ad piè Deum colendum, eiusque potentiam, bonitatem, misericordiam contemplandam, & grata quadam recordatione atque affectione prosequendam, non facilè queant excitari. Quare non rarò fit, rebus vt his externis quæ in oculos incurrunt, quæque sensibus offeruntur pulsati sæpiùs, & admoniti, curam tandem aliquam & meditationem homine Christiano dignam suscipiant. Horum ergo vtilitati & saluti cæremoniarum dignitate maximè prospectum est.

CAPVT XI.

Quinta quæstionis solutio.

SVPEREST quinta quæstio; sed quæ ex omnibus iam dictis facilè solui potest & explicari. Etsi enim Christiani in Dei cultu externas etiam cæremonias, easque nonnullas Iudaicis ritibus similes habeamus & obseruemus; non inde consequitur, nos Iudaizare vel Iudæorum vmbratiles mortuasque cæremonias resumpsisse. Magna & multiplex est inter Iudæorum cæremonias & Christianorum differentia. Et primùm quidem sic dici potest, Christianismum à Iudaismo differre, quòd ad externos ritus & cæremonias attinet; quemadmodum vetus Testamentum à nouo, Lex differt ad Euangelio. Nam quoniam Lex vetus etsi nonnumquam ea quæ spiritus sunt exigat, tamen diligentiùs, frequentiùs & apertiùs exigit ea quæ corporalia sunt: ob id Iudaismus cultus Dei est in his rebus maximè consistens, quas maximè & apertiùs Lex exigit. Contrà cùm Euangelium ea quæ spiritus sunt vel solùm præcipuè exposcat, ideò Christianismus cultus Dei est, in spiritu potissimùm situs; quamuis nec Iudaismus absente spiritu Deo gratus fuerit, nec Christianismus sine cæremoniis constare possit. Deinde & in eo est differentia, quòd Iudæorum cæremoniæ pleræque aut ad hoc institutæ fuerunt, vt vmbræ essent veritatis, tunc nondum intellectæ, sed posteà reuelandæ, aut per eas à cultu idolorum homines auocarentur: Christianorum verò cæremoniæ ad hoc solùm institutæ, vt quoniam per corporalia spiritus noster hic interim indiget commoneri, per eas cultus spiritus excitetur, foueatur, atque augeatur. Vt omittam quòd illorum cæremoniæ operosæ admodum erant, & simul numerosæ, parum tamen fructuosæ: nostræ verò præter summam vtilitatem & necessitatem etiam faciles & paucæ. Quarum quædam, sed paucissimæ, etiam à Christo institutæ sunt, qui quod erat præcipuum Christianismi, præcipuè docens, reliqua Apostolis & Apostolorum successoribus disponenda commisit, quæ pro conuersatione cultus spiritualis essent necessaria. Quæ vt ab hominibus essent instituta, ita pro diuersitate temporis & loci mutari possent, quando ita ratio & vtilitas spiritus exposceret: cùm Iudæorum cæremoniæ legales vsque ad Christum semper deberent esse fixæ & inuariabiles. Non ergo quoniam Christianum in spiritu & veritate adorare oportet, ideò omnes cæremonias externas negligere & contemnere debet; imò quoniam in spiritu adorare debet, ob id & cæremoniarum curam habere debet, eò quòd, vt dictum priùs est, nobis in hoc mortali corpore existentibus spiritus pendeat à corpore, quodque corporales sint homines, inter quos est societas in cultu spirituali. Vnde consequitur cæremonias non tantùm vtiles esse & necessarias pusillis & imperfectioribus, sed etiam perfectis: idque tum pro proprij spiritus prouocatione in Deum, tum vt in illa societate qua inter se Christiani in cultu Dei spirituali coniuncti sunt, cum alijs foueantur atque consistant. Tantùm curandum, vt ne alio fine cæremoniæ vel instituantur, vel suscipiantur, quàm quatenus conducunt promouendo in Deum spiritui nostro, aut alendæ societati eorum qui cultu spirituali consociati sunt; & vt ne credantur illæ per sese Deo gratæ esse, sed quatenus seruiunt spiritui & charitati. Ita fiet, vt nec onerosæ nimis, nec numerosæ sint cæremoniæ; nec illis ita affixi simus, vt quod præcipuum est, posteriori habeamus loco. Erit autem vbi Deum colemus longè puriùs in spiritu & veritate quàm hic interim licet, nempe in futura vita; quando

quando mortali hoc corpore exuti, & toti spirituales effecti, Veritatem ipsam nudè & aperte contemplabimur. Cuius cultus purissimi comparatione, noster cultus quo Deum hic colimus, veluti Iudaismus est, vt iam etiam liceat distinguere triplicem cultum veri
1. Dei, quemadmodum Christus suo tempore distinxit hoc loco. Sunt enim qui, quemadmodum olim Samaritani, Deum quem ignorant, malè colunt in monte, nimirum hæretici, Iudæi & Turcæ; qui in superbis suis conciliabulis Deum malè cognitum malè
2. etiam adorant. Sunt qui, quemadmodum Iudæi adhuc in Ierusalem Deum adorant, vtpote Christiani catholici, qui in Ecclesia hîc militante Deum colunt, in spiritu quidem & veritate, si eorum cultus comparetur cum veteri Iudaismo: adhuc tamen in vmbris
3. & ænigmatibus, si comparetur cum purissimo illo Angelorum & beatorum spirituum cultu, qui Samaritanorum & Iudæorum cultum perfectissimè abolet, omnibus tum erroribus tum vmbris depulsis.

CAP. XII.

Pulchra Veritatis elogia ex S. Scripturæ sententijs desumpta.

Ioan. 8. SI MANSERITIS IN SERMONE MEO, VERE DISCIPVLI MEI ERITIS; ET COGNOSCETIS VERITATEM, ET VERITAS LIBERABIT VOS.

Pulchra admodum, insignis multúmque notabilis sententia, ad laudem, vtilitatem, effectúmque mirabilem veritatis demonstrandum. Quum autem Christus hic discipulis suis in doctrina sua manentibus cognitionem veritatis promittit, & per illam, libertatem, inquirendum est primùm, de qua vel quali veritate loquatur. Multiplex enim est veritas, vti ex antedictis patet, & magis etiam liquebit ex ijs quæ adhuc dicenda restant, multæque sunt species veritatis, non in humanis tantùm rebus, sed in diuinis quoque. Quibus tamen hoc elogium tribui posse non videtur, quod à Christo hic veritati tribuitur, quum dicit, Cognoscetis veritatem, & veritas liberabit vos. Veritas est, esse Deum; veritas est, non esse plures Deos: veritas est, Deum esse omnipotentem, iustum, bonum, sapientem, conditorem cæli & terræ, rectorem, conseruatorem, moderatorem omnium. Veritas est, esse bonos spiritus siue Angelos, qui Deo seruiunt & nostri curam gerunt: itémque, esse malos spiritus, Dei hominúmque hostes perpetuos. Veritas est, à malis spiritibus seductum esse humanum genus, & in mortem æternam pertractum. Veritas est, omnes homines esse peccato obnoxios, & non iustificari in conspectu Dei omnem carnem. Tales sunt innumeræ veritatis species. Quænam igitur illarum omnium liberos facit discipulos Christi illi firmiter & perseueranter inhærentes? Nulla particularis veritas ex his omnibus quas nominauimus, vel similis quæpiam, sed veritas generaliter sumpta pro omni doctrina Christi, quæ & prædictas omnes species veritatis & multò etiam plures includit. De qua apertius loquitur Dominus Ioannis 17. Sanctifica eos in veritate. Et quasi, si quis eum interrogaret in qua vel per quam veritatem discipulos suos sanctificari cupiat, addit statim: Sermo tuus veritas est. De quo vel quali autem sermone Dei loquatur, ibidem declarat dicens; Verba quæ dedisti mihi, dedi eis, & ipsi acceperunt & cognouerunt verè quia à te exiui, & crediderunt quia tu me misisti. Ergo cognitio Christi & doctrinæ quam tradidit nobis, præcipuè de mundi redemptione per mortem ipsius, est veritas illa, quæ nos & sanctificat & liberat. Sanctificatio enim nostra est libertas nostra; vel certè magna libertatis pars vt paulò pòst audiemus.

Ioan. 8. Dixerat Dominus multa, paulò antè & præclata de dignitate personæ suæ, deque excellentia officij sui à Deo sibi commissi: vtporè, Ego sum lux mundi; qui sequitur me, non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitæ. Vos de hoc mundo estis, ego non sum de hoc mundo. Qui misit me, verax est; & ego quæ audiui ab eo, hæc loquor in mundo: Ego sum principium qui & loquor vobis. Cum exaltaueritis filium hominis, tunc cognoscetis quia ego sum, & à meipso facio nihil, sed sicut docuit me Pater hæc loquor, & qui me misit mecum est, & non reliquit me solum, quia ego, quæ placita sunt ei, facio semper. Quibus omnibus auditis testatur Euangelista multos illorum qui præsentes aderant, in illum credidisse. His deinde dicebat Dominus, Si manseritis in sermone meo, verè discipuli mei eritis, & cognoscetis veritatem, & veritas liberabit vos. Vnde satis manifestum euadit, loqui illum de veritate sermonis quem prædicauerat, & doctrinæ quam

næ quam tradiderat: præcipuè verò quòd filius Dei esset missus in terram propter salutem & redemptionem humani generis. Ita vt sensus verborum illorum, Si manseritis in sermone meo, &c. hic esse videatur; Bene admodum fecistis credendo doctrinæ meæ: si in eo permanseritis, promitto vobis futurum, vt intelligatis, me nihil esse mentitum eorum quæ dixi, tametsi Scribæ & Pharisæi me conentur falsitatis arguere: experiemini me verè esse filium Dei, missum à Deo Patre meo in terram, lucem & Saluatorem mundi. Sed quomodo dicit Dominus, Cognoscetis veritatem, illis qui in ipsum iam crediderant? & permanentibus in fide & doctrina sua veritatis cognitionem in præmium promittit; cùm sine cognitione veritatis, credere in illum non potuerint? Quis enim credit in illum, de cuius verbis & doctrina dubitat? Respondendum, quòd nonnullam quidem haud dubiè veritatis cognitionem habebant, quos alloquitur Dominus: sed tamen valde adhuc rudes erant, & vix elementarij in doctrina Christi; ideò non mirum, si ampliorem illis doctrinæ suæ & veritatis cognitionem promittat. Et generalis est sententia, non solùm ad illos pertinens, qui tunc præsentes aderant, sed ad omnes cuiuslis generis vel perfectionis discipulos Christi.

Proinde quantumuis aliquis nostrùm adhuc hodie in veritatis cognitione profecerit, nouis semper incrementis se opus habere sciat. Nemo ad cognitionẽ veritatis magis propinquat, quàm qui intelligit in rebus diuinis, etiamsi multũ proficiat, semper sibi superesse quod quærat. Nam qui se ad id quò tendit peruenisse præsumit, non quæsita reperit, sed in inquisitione deficit, inquit sanctus Leo Serm. 9. de Natiuitate Domini. Et D. Augustinus, de verbis Apostoli Serm. 15. Semper tibi displiceat quod es, si vis peruenire ad id quod nondum es. nam, vbi tibi placuisti, ibi remansisti; si autem dixeris, Sufficit, periisti.

Hoc autem præmio dignatur Christus perseuerantiam suorum & constantiam, quòd se illis semper magis magisque familiarem reddit: ita priora dona sua nouis semper & maioribus cumulando, seque & lucem veritatis ac sapientiæ suæ magis semper clariusque manifestando, ac tenebras ignorantiæ nostræ abstergendo, quæ Euangelij claritatem obscurant. Vt ergo nobis ad plenum innotescat & pateflat veritas, seriò & constanter ad eam eniti oportet.

Eadem quidem est semper, non alia nec diuersa veritas, quam ab initio ad finem vsque suos docet Christus; sed quos initio quasi exiguis scintillis irradiat, tandem plena luce perfundit: & quos primùm parua fontis scaturigine irrorat, postmodum plenis quodammodò fluminibus ad satietatem potat. Potest verò hæc quæstio & aliter solui. nempe, fieri posse, vt vera fides reperiatur in aliquo sine cognitione veritatis illius cui creditur. Credebant isti quidem vera esse quæ dicebat Dominus de seipso, quòd esset lux mundi, filius Dei, Christus à Prophetis promissus, & similia: sed veram tamen veritatis huius cognitionem non habebant. Quam nec illi tenebant qui dicebant, Nos sperabamus quòd ipse esset redempturus Israël. nec Philippus, quum diceret, Domine ostende nobis Patrem. Et tamen ille ex iis erat de quibus dicebat Dominus: Pater meus amat vos, quia vos me amastis & credidistis quia à Deo exiui. Huic ergo ac tali fidei, si in ea persistant, promittit hic Christus plenam veritatis cognitionem, hoc est, fidem illorum à varijs errorum tenebris admixtis purgare, atque ad claram rerum omnium necessariarum cognitionem perducere. Quemadmodum etiam Paulus scribit ad Philippenses: Si quid aliter sapitis, & hoc vobis Deus reuelabit. verumtamen ad quod peruenimus, in eadem permaneamus regula. hoc est, in fide suscepta constanter perseueremus. Sic planè Dominus hic dicit; Si manseritis in sermone meo, siue in fide doctrinæ meæ, cognoscetis tandem perspicuè omnem veritatem. *Phil. 3.*

Semper in schola doctrinæ Christianæ prius est credere, quàm cognoscere. In cuius rei confirmationem benè citant Patres illud Prophetæ; Nisi credideritis non intelligetis. hæc enim verba clarè significant cognitionem veritatis rerumque cælestium non nisi ex fide esse. *Isaia 7.*

De Samaritanis scriptum est, Ioannis 4. quòd primùm verba mulieris, quæ cum Christo collocuta erat, credebant. deinde verò, postquam ipsum Christum audierant, dicebant: Iam non propter tuam loquelam credimus: ipsi enim audiuimus & scimus quia hic est verè Saluator mundi. Quis hîc non videt quomodo solidior & perfectior Christi ac veritatis cognitio fidem istorum ipso Christo audito subsecuta sit? Ita & Apostoli & illi de quibus hîc loquitur Christus, & alij multi, primùm verbis Christi humiliter crediderunt: deinde verò, crescente in illis Christi sanctique Spiritus operatione, mentes

D illorum

illorum sensim lucidiore ac pleniore veritatis omnis illustratione & cognitione donatæ fuerunt. ita vt tandem ad perfectam cognitionis certitudinem peruenerint in qua acquiescerent. Huius cognitionis principium est fides, quæ paulatim crescens, ad hanc tandem scientiæ lucem & cognitionis veritatem pertingit. Pro hoc fidei incremento orabant Apostoli dicentes; Domine adauge nobis fidem. Credebant quidem: verùm iuxtà sentiebant multâ in animo imbecillitatem fidei & fluctuationem. Orabant ergo vt in fide confirmatiores facti, quæ credebant, certa & clara cognitione tenerent ac perspicerent: vt ampliùs fluctuare desinerent. Idem sentiebat & petebat ille qui dicebat: Credo Domine, adiuua incredulitatem meam. Ad hanc igitur veram cognitionem Christi & scientiam veritatis non peruenitur humanæ vi rationis vel industriæ, sed stultitia fidei, vti Paulus Apostolus loquitur; nempe vt necessum sit, nos stultos fieri secundùm seculum, credendo firmiter quæ non intelligimus, vt ad sapientiam & veritatis cognitionem perueniamus. Hanc rem multis quoque alijs egregijs verbis & sententijs prosequitur D. Augustinus hunc locum interpretans.

Luc. 17.

1. Cor. 3.

CAPVT XIII.

Quibusnam à Domino cognitio veritatis promittatur.

OBSERVANDVM hîc etiam diligenter, quibusnam promittatur à Domino cognitio veritatis. Veri, inquit, discipuli mei eritis, & cognoscetis veritatem. Ergo veris Christi discipulis datur veritatis cognitio, malis autem & reprobis non illucescit veritas, quamlibet etiam docti sint, & sapientes secundùm mundum. Philosophi ethnicorum veritatem quæsierunt, sed non inuenerunt. Nimirum nec vbi, nec quomodo oportebat, quæsierunt: cùm nec Deum cognouerint, nec Filium eius; in cuius solius doctrina veritas reperitur, vt hic dicitur. Iudæi quoque reprobi Deum quidem cognouerunt; sed quia Filium eius agnoscere vel recipere noluerunt, ipsi quoque procul abierunt à cognitione veritatis. Denique sunt & inter Christianos alieni à veritatis cognitione, quamuis illi & Deum verum, & Filium eius, mundi redemptorem, cognoscant: quia nimirum non seruiunt illi vt oportet: non sunt discipuli eius veri: non permanent in sermone eius. Quamuis enim credant fortè sermonibus eius, nō tamen secundùm illos vitam suam instituunt. Confitentur se nosse Deum, factis autem negant. Secretum Domini, inquit Propheta, timentibus eum. Ad quem etiam sensum Apostolus veritatem Dei in Christo Iesu, mysterium vocat absconditum ab hoc mundo, hoc est à sapientia, prudentia, industria, intellectu, & ratione vniuersæ carnis. Ob hanc causam fieri non potest, vt alijs quàm Christi discipulis, ijsque non fictis sed veris, speranda sit ista cognitio veritatis: quum non acquiratur aliter quàm per reuelationem Dei patris per meritum Christi in Spiritu sancto. Nec sunt alij etiam reuerà quibus illa cordi sit, quive eam desiderent, quærant, esuriant, quàm electi & veri Christi discipuli. Reliqua turba Christianorum vel in sola religionis Christianæ professione, vel in externis cæremoniis, vel in consuetudine maiorum, vel nescio quibus alijs in rebus confidens & acquiescens, de certa veritatis cognitione numquam est sollicita.

Quamuis autem veris solummodò Christi discipulis cognitio veritatis promittitur, nihilo tamen minùs ad illam apprehendendam & consequendā exigitur vt maneant in sermone eius, vt antè monuimus. Si manseritis in sermone meo, inquit, verè discipuli mei eritis, & cognoscetis veritatem. Electi sumus ante mundi constitutionem in Christo Iesu. Ephes. 1. Vt tamen gratiam hanc electionis in Christo consequamur, necesse vt Euangelium eius audiamus, audientes intelligamus, in eoque indiuulsè persistamus. Nullus est hic contemptus vel negligentiæ locus. Desiderium vehemens veritatis seriumque requiritur; auditus Euangelij Dei ac doctrinæ Christi diligens sedulusque exigitur. Denique fides doctrinæ auditæ firma, & constantia in fide necessaria est, ad hoc vt etiam electi veritatem cælestis sapientiæ indubitanter cognoscant.

Quod quia ita habet, cum ijs qui vel ex ignorantia vel infirmitate mentis errant in cognitione veritatis, nec meliorem vel congruam instructionem pertinaciter auersantur, clementer & patienter agendum, vt ab erroribus abducantur & sanentur. Quò pertinent verba illa D. Augustini Manichæos hæreticos alloquentis, initio libri contra Epistolam Fundamenti: Illi in vos sæuiant, qui nesciunt cum quo labore verum inueniatur, & quàm diffi-

difficilè caueantur errores. Illi in vos sæuiant, qui nesciunt quàm rarum & arduum sit, carnalia phantasmata piæ mentis serenitate superare. Illi in vos sæuiant, qui nesciunt cum quanta difficultate sanetur oculus interioris hominis, vt possit intueri solem suum, de quo scriptum est; Ortus est mihi sol iustitiæ. de quo dictum est in Euangelio: Erat lux vera quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Illi in vos sæuiant, qui nesciunt quibus suspirijs & gemitibus fiat, vt ex quantulacumque parte possit intelligi Deus. Ioan. 1.

Sed hæ sententiæ rationesq; Augustini nihil eos iuuant, qui in Ecclesia à sæculari magistratu occiduntur propter errores in religione, vel blasphemias intolerabiles, quas vel pertinaciter fouent in seipsis, vel alijs etiam affricare conantur; nullis persuasionibus vel rationibus, nullis admonitionibus vel doctrinis, ad veritatem redire volentes: Errantes, & in errorem mittentes, vt ait Apostolus. Contra illos multò aliter scribit Augustinus Epistola 48. & 50. 1. Tim. 3.

CAPVT XIIII.

Quomodo veritas liberat nos; & de varijs seruitutis generibus.

SED pergamus nunc, & videamus, quid sit quod sequitur in sententia nostra Euangelica, ET VERITAS LIBERABIT VOS. Cognitionem cultumq; veritatis à fructu qui inde percipitur, vel (quod idem est) ab effectu commendat. nempe quòd nos in libertatem restituat. Hoc autem incomparabile bonum est: vnde sequitur, nihil veritatis cognitione præstantius esse magisve expetendum. Seruitutem, omnes sentiunt & fatentur rem esse misetrimam. Quum ergo ab ea nos liberet veritas, consequitur, beatæ vitæ thesaurum esse. Et hic est tanquam finis, quò tendendum est in discipulatu seu schola Christi. Suus est cuique scientiæ & arti addiscendæ finis. In schola Christi, in qua magister est Spiritus sanctus, finis proponitur vera ac certa libertas. Ad hunc assequendum finem, opus est ardenti atq; continuo studio seu desiderio: vt paulò antè etiam diximus. Nemo quærit magnoperè, aut eò peruenire laborat, quod non desiderat.

Libertas res est longè vtilissima, pretiosissima, iucundissima. Ideò communiter aurea dicitur: quòd nihil sit vtilius, pretiosius, iucundius auro. Qui ergo vel seruitute non premitur, vel non appetit libertatem, is ad libertatem, etsi maximè seruus sit, haudquaquam aspirabit. Requiritur ergo in schola Christi, vt seruitutem, qua detinemur, sentiamus molesteque feramus; atque ad libertatem veram atque perfectam cupidè totoque mentis desiderio contendamus.

Videamus ergo & expendamus quænam propriè illa seruitus sit, qua genus humanum detinetur, & à qua per Christi veritatem liberamur. Variæ sunt seruitutis genera. Alia à Deo tradita & cōstituta, alia per Sathanam introducta, alia per Christi gratiam acquisita. Primùm à Deo est seruitus illa, qua potestatibus superioribus subijcimur. de qua seruitute Paulus Rom. 13. & Petrus 1. Epist. 2. Item seruitus, qua liberi seruire debent parentibus, & serui dominis, vt omnes Scripturę testantur. Deinde à Deo est & seruitus Legis: de qua Paulus Galat. 4.

Genera seruitutis à Sathana introducta sunt ista: Primum erroris & cæcitatis: quæ seruitus introducta est primùm in totum genus humanum per fraudulentiam & seductionem serpentis antiqui; qui Euæ persuasit, si de pomo vetito ederet, continuò efficeretur æqualis Deo, sciens bonum & malum, & nequaquam moreretur: proinde nihili faciendum esse præceptum Dei, quo illo fructu vesci prohibuerat.

Quoniam hęc & tanta mendacia loco veritatis recepit Eua mater omnium, introducta est in humanum genus procliuitas errandi, immò seruitus erroris: qua fit vt non solùm errore ac cæcitate vetus noster Adam teneatur, sed & pronus sit ad errandum; ineptissimus autem ac difficillimus ad veritatem amplexandam: perinde atque noctua non solùm in tenebris viuit, sed tenebris etiam delectatur, lucemque odit ac fugit. Sic Paulus Ephes. 4. cæcitatem cordibus illorum asscribit qui sunt extra Christum. Et hanc cæcitatem reipsa experimur quotidie in carnalibus hominibus, filijs huius sæculi: qua fit, vt per errorem seruiant desiderijs suis pessimis, putantes felicitatem sitam esse in rebus

inanibus, caducis, noxijs. Sic Paulus iterùm ad Titum 3. Eramus aliquando & nos insipientes & increduli, errantes & seruientes desiderijs ac voluptatibus varijs. Hoc genere seruitutis, erroris nimirum, detinetur totus mundus. Vnde & communiter veteque dicitur; Mundus vult decipi. Item, Mundus regitur opinionibus. Ad hanc etiam seruitutem referendum quòd mortalium genus, in causa religionis, tam procliue est ad falsos cultus recipiendos, quibus non Deo, sed Sathanæ ac proprij cordis idolo seruiant. Alterum genus seruitutis a Sathana introductæ est, qua totum genus humanum detinetur sub peccato. De qua seruitute Dominus dicit, in hac eadem disputatione seu concione; Qui facit peccatum seruus est peccati. Et Apostolus Rom 6. An nescitis, inquit, quòd cui vos exhibetis seruos ad obediendum, serui estis eius cui obeditis, siue peccati ad mortem, &c. item; Non regnet peccatum in vestro mortali corpore. Quod perinde est ac si dixisset; Non seruiaris peccato. Et hæc seruitus peccati non solùm huiusmodi est, quâ vi peccati dominantis in corpore nostro, siue in anima carnali, ad peccandum cogamur; sed quâ etiam delectemur, & ad quam cupidè propendeamus. Perinde ac si quis vi inordinati amoris occupatus atq; abreptus, scorto seruiat, totumq; se illius voluntati addicat.

Tertium genus seruitutis per Sathanæ malitiam inuectum, est corporum nostrorum, quę corruptioni subiecta sunt. De qua seruitute Roman. 8. Creatura liberabitur à seruitute corruptionis, in libertatem gloriæ filiorum Dei. Membra nostra siue laborando, seu quiescendo, edendo, bibendo, dormiendo, seu vigilando, corruptioni seruiunt, & ad corruptionem tendunt. Seruitutis autem per Christi gratiam acquisitæ vnum genus est, seruitus spiritus per gratiam Christi regenerati, qua Deo seruimus in Christo; dum voluntati eius paremus, non coactè vt dęmones & reprobi homines, sed vltrò, alacriter, voluntariè.

Alterum genus est corporum, quo nimirum membra corporis nostri spiritui obedire compellimus. De quo Apostolus 1. Corinh. 9. Castigo corpus meum & in seruitutem redigo. Corpus nostrum ex peccati corruptione ægrè spiritui renouato subijcitur. Ideò castigatione opus habet: perinde ac mali serui, qui dum otio & sagina contumaces redduntur, labore, ciborum substractione, & verberibus ad officium compelluntur.

CAPVT XV.

A quibus seruitutis generibus per Christum liberemur.

QVVM tot sint genera seruitutis, quærendum nunc, à quibus per Christi veritatem liberemur. Neque enim ab omni seruitute liberare nos venit, qui nostræ salutis causa è cælo descendit. Primùm ab ea seruitute non liberat quæ inferiorum est erga superiores, & imperitorum erga peritiores. Illa enim seruitus vtilis est & necessaria rebus humanis; ipsisque adeò seruientibus magni beneficij loco ducenda: quandoquidem tales sunt, vt se ipsos regere ac defendere nequeant; vt sunt pueri, serui, mulierculæ, subditi. In horum vtilitatem data est à Deo potestas magistratibus, dominis, maritis, parentibus. non quidem vt pro libidine sua imperent ac dominentur, sicut tyranni, qui permissione diuina & peccatorum nostrorum merito, acerbè dominantur: sed vt minores atque inferiores benè regantur & defendantur ab aliorum iniuria. Tollentur quidem huiusmodi subiectiones & seruitutes in vita futura, vbi nec dominus erit, nec seruus, nec magistratus, nec subditus, &c. qui status tantùmodò vitæ præsentis sunt: ibi autem Deus vnus omnia erit in omnibus: verum in hoc sæculo vt necessarij sunt, sic tolli non debent. Præterea, ab illa quoque seruitute adeò nos non liberat veritas Christi quam postremò recensuimus, quæ nimirum est spiritus nostri erga Deum, & corporis erga spiritum, vt nos gratia sua singulari ad illam magis semper magisque restituat.

At verò, quoniam venit in hunc mundum vt opera diaboli destrueret, &, captiuos ad extremam perditionem liberaret; manifestum est, quòd ab illis omnibus generibus seruitutis liberet in se credentes, sibique fideliter adhærentes, quæ per diabolum inducta sunt ad perditionem humani generis: nempe à seruitute erroris, peccati, & corruptionis. Ab errore quidem, ne amplius in via salutis erremus, cæcique simus. Deinde multò magis ne cæcitatem nostram erroresque amemus, ac veritatis lumen auersemur. sed sicut in seruitute erroris tenebras amamus; sic in libertate veritatis lucem non modò videamus, sed etiam diligamus, illique totis viribus tamquam filij lucis adhæreamus

A peccato, ne posthac illi obediamus, nec regnare in corpore nostro permittamus. sed,

sicut

ſicut extra Chriſtum in ſeruitute peccati Sathanæ, ſic in Chriſto in ſeruitute iuſtitiæ conſtituti, Dei patris noſtri voluntati ſeruiamus. De qua re Roman. 6. Deinde ne condemnationi peccati ampliùs ſubiaceamus, etiamſi illius in nobis reliquiæ adhuc inhæreant; quò fit vt nondum plenè & perfectè ab illo puri & expediti ſimus. Neutrum noſtris debetur aut viribus aut virtutibus. Vires noſtræ ad malum, merita ad mortem & damnationem tendunt, quamdiu in carne ſumus non renouati ſpiritu Chriſti. Ipſe eſt, per quem ſolum peccati tyrannidem & mortis damnationem euadimus. Qui & propterea Ieſus, id eſt ſaluator, appellatur: vt eſt Matth. 1.

A corruptione autem liberabit corpora noſtra ſuo tempore: nempe in die vltimæ reſurrectionis: quando in plenam libertatem gloriæ filiorum Dei aſſeremur. Interea perdurandum carni noſtræ in ſeruitute corruptionis. Quæ ſi rectè expendatur, innumeram habet cùm declarandæ in nobis diuinæ gratiæ & potentiæ, tum exercendæ fidei noſtræ, fraternæ dilectionis, & patientiæ Chriſtianæ materiam.

Supereſt ſeruitus Legis, quam diuina diximus voluntate atque ordinatione traditam. Habuit illa curſum ſuum tempuſque à Deo conſtitutum, tamquam pædagogia quædam ſub qua populus Dei, puerorum inſtar, inſtitueretur. vt docet Apoſtolus Galat. 4. Sublata eſt ſeruitus hæc per ſpiritum libertatis filiorum Dei, quem in Chriſtum credentes accipiunt. Non quòd mala fuerit & perniciosa, ſicut ſeruitus erroris & peccati: ſed quòd illius ſublatio ad commendationem cæleſtis gratiæ, atque ad veriorem & pleniorem iuſtitiam fuerit neceſſaria. Donec ſub lege ſumus, ſeruili ſpiritu præditi ſumus, id eſt inuoluntario: ad ea quæ præcipiuntur, plagis caſtigari, ſeruorum inſtar, minis terreri, pollicitis allici, opus habemus. At afflati ſpiritu gratiæ, renouamur mente & affectione, incipiunt adlubeſcere, quæ dura priùs acerbaque videbantur: incipit Deus ipſe nobis placere, naſciturque in corde noſtro affectus erga Deum, ſuauis, bonâque fiduciâ plenus. intelligimus mandata illius ad vitam eſſe, non ad mortem; amari nos ab illo non odio haberi: atque ita voluntarij reddimur ad obedientiam: vt quæ à nobis exigit, non minis ſicut anteà & plagis coacti, vel muneribus & promiſſis inducti, ſed puro amoris impulſu volentes faciamus; parati etiam maiora ac duriora præſtare. Quo ſpiritu accepto, adoptamur in ſortem filiorum Dei; & qui antè ſerui eramus, iam liberi facti, filijs adiungimur & heredibus. Et hinc ſequitur quiddam diligenter notandum, libertatem hanc à ſeruitute Legis & ſpiritu timoris nō mox pertinere ad omnes Chriſtianos; ſed illorum eſſe tantùm qui ſpiritum filiorum Dei acceperunt, illoque abſque vllis etiam externis legibus & mandatis liberè & voluntariè ad omnia diuinæ voluntatis beneplacita exequenda ducuntur. Moſaica illa ſeruitus quatenus populum Iſraëliticum conſtrinxit, Chriſtiano populo imponenda non eſt. Interea tamen fieri non poteſt, vt abſque legibus & ſpiritu timoris adminiſtretur Chriſtiana reſpublica: cùm ſpiritus dilectionis ac filiorum Dei non niſi electorum ſit, eorumque nondum omnium, ſed illorum dumtaxat, qui iam fide in Chriſtum corde ſunt renouati. Quapropter ſummoperè cauendum eſt, ne ſicut 1. Petri 2. legimus, libertas iſta velamen fiat carnalis maliriæ. Non debent etiam verè liberi obedientiam legibus recuſare, ſed illis animo prompto & voluntario, nempe per ſpiritum libertatis, obedire. Quantò magis illis, qui adhuc ſpiritu ſeruitutis ac timoris detinentur, incumbit; vt publicis legibus ac diſciplinis neceſſarijs ſe ſubmittant, quum ipſorum tantùm gratia datus ſit legum vſus?

Reſtat nunc declarare, quemadmodum Chriſtus libertatem hanc filiorum Dei (in qua ſalus omnis & felicitas ſumma conſiſtit) non ſibi tribuat ſed veritati. Non enim dicit, Ego liberabo vos: ſed, Veritas liberabit vos. Et tamen paulò pôſt dicit, Si vos Filius liberauerit (de ſeipſo loquens) verè liberi eritis. Et minimè profectò dubium eſt, quin Chriſtus ſit auctor verus & vnicus libertatis noſtræ, ab omnique mala ſeruitute nos liberet; ſed liberat per veritatem. Ideò rectè etiam veritati liberationem tribuit. Quemadmodū & medicus ægrotū ſanat & potio medica: ſed medicus per medicinalē potionem.

Quomodo autem liberat nos Chriſtus per veritatem, niſi quia illa eſt recta via libertatem conſequendi, quòd veritati doctrinæ eius credimus, ad illamque vitam noſtram inſtituimus? Liberat nos veritas Chriſti, dum per illius cognitionem mens noſtra non ſolùm à tenebris errorum illuminatur & expurgatur, ſed tota etiam regeneratur ac renouatur à peccato ad amorem iuſtitiæ, legis omnis & voluntatis Dei; vt iam non ampliùs peccare delectet, ſed benè ſanctèque viuere: veluti antè iam explicauimus. Id quoque clariùs declarari poterit exemplo contrario. Sicut enim per mendacium ſerpentis credi-

tum ac receptum, seducta est Eua, & postmodum etiam maritus eius: seducti autem, in peccatum lapsi sunt; ac deinde in miseram seruitutem, peccati pœnam, inciderunt; ita vt verè dici potuerit tum primis illis hominibus, tum toti humano generi; Si mansentis in sermone serpentis, illi fidem adhibentes, vt cœpistis, eritis veri illius discipuli, & cognoscetis mendacium eiusque naturam, virtutem effectumque in malo; & mendacium vos seruos reddet. Ita planè Christus hic loquitur: Si mansentis in veritate doctrinæ meæ, vere discipuli mei eritis, & cognoscetis effectum virtutemque veritatis illius; nempe quòd liberos vos reddet, ab omnique damnabili seruitute vos expediet. Per veritatem enim Christi, atque doctrinæ eius fidem receptam, & viuaciter cognitam, reducitur humanum genus à mendacio, peccato, damnatione, ab omnique seruitute peccati ac mortis, in veram libertatem filiorum Dei.

Ergo, vt Christus est via, veritas, & vita: sic Sathan est seductio, mendacium, & mors. Et quemadmodum Sathan mendacio suo seductos perdit, atque in seruitutem mortis æternæ ac damnationis pertrahit; ita Christus veritate sua credentes in se sibique adhærentes liberat, ab omnique eximit seruitute regni sathanici, atque ad sui regni dulcem æternamque libertatem perducit. Et hinc est, quòd diabolus veritatem hanc, per quam regnum eius destruitur, & captiui eius liberantur, tum per se totis viribus, tum toto exercitu suo malorum atque impiorum, perpetuo quodam furore, odio, dolis, insidijs, fraudibus, nunc clàm, nunc palam persequitur, omnibusque machinis & tormentis, gladio, igne, aqua, &c. expugnare nititur: efficitque adeò fraudibus suis & mendacijs in oculis mundi, vt hæc veritas mystas suos ac discipulos, potius miseros reddere quàm liberos & beatos, perdereque veriùs in totum, quàm liberare vel saluare videatur. Hinc illæ exstant voces illorum & confessio propria; Hi sunt quos aliquando habuimus in derisum & in similitudinem improperij: nos insensati vitam illorum æstimabamus insaniam, & finem illorum sine honore. *Sap. 5.*

Postremò dicendum hîc vno verbo, multa eorum quæ ad salutarem & sublimem hanc doctrinam pertinent, de seruitute peccati, ac libertate iustitiæ, cognita olim fuisse Philosophis etiam, multisque ingenio aliquo præstantibus apud ethnicos. Sciebant enim & illi quoque, & confitebantur, qui malis cupiditatibus suis dediti essent, eos sub deterrima seruitute degere. Qui verò virtutem sequerentur; eos demum liberos esse. Vnde exstat pulchra illa disputatio Ciceronis in Paradoxis, Solos sapientes liberos esse, & stultos omnes seruos.

Hinc & illa carmina Boëtij Philosophi, de Consolatione philosophiæ lib. 3.

Qui se volet esse potentem,
Animos domet ille feroces:
Nec victa libidine colla,
Fœdis submittat habenis.
Etenim licet Indica longè
Tellus tua iura tremiscat,
Et seruiat vltima Thule;
Tamen atras pellere curas,
Miserasq́; fugare querelas,
Non posse, potentia non est.

Et in fine libri primi sic canit idem auctor;

Tu quoque si vis,
Lumine claro
Cernere verum;
Tramite recto
Carpere callem;
Gaudia pelle,
Pelle timorem,
Spemq́; fugato,
Nec dolor adsit.
Nubila mens est,
Vinctaq́; frænis,
Hæc vbi regnant.

Hæc ergo cognouerunt atque intellexerunt de vera seruitute ac libertate etiam sapientes gentium. Sed multa eos tamen latuerunt in hac re admodum necessaria cognitu, quæ diuinæ lumine gratiæ nunc nouerunt infimi quoque plerique Christianorum, idiotæ ac mulierculæ. Primùm enim putabant philosophi gentium, vnumquemque sibi malum hoc seruitutis accersere, quum se nimirum vltrò daret imperio malarum affectionum & peccatorum. Quod ex parte verum est; sed longè altior hîc latet sensus in verbis Christi. Docet enim ille, non tantùm quid vnusquisque sibi accersat, sed qualis sit humanæ naturæ conditio: totum genus humanum ex prima origine seruituti peccati obnoxium esse, nascique vnumquemque seruum ac peccato subditum, etsi nihil pòst adijciat malitia propriæ voluntatis.

Secundò, multa etiam ignorabant ad naturam seruitutis huius maximæ & miserrimæ pertinentia. Vtpote quòd seruitus isthæc mortem quoque includeret ac secum traheret,

non

non solùm corporis sed animæ etiam: nec temporalem modò ac momentaneam, sed æternam quoque: & multa alia quæ nos hîc paulò antè explicauimus ex Sacris litteris. Tertiò, sicut veram huius seruitutis originem ignorabant, sic nesciebant penitus qua ratione vera posset libertas acquiri; quod fit per solam veritatem Christi, vt hîc discimus. Philosophi putabant, vnumquemque, vt suo arbitrio seruus fieret, sic eodem modo rursus quum vellet, in libertatem redire. Et liberationem à seruitute hac asscribebant philosophiæ suæ, quæ scientia quædam erat apud illos quam proprio studio comparabant, vti alias scientias naturales. Et vere philosophia est, quæ ab hac seruitute liberat, sed Christiana philosophia, non illa gentilis. Philosophia, non quæ vllis humanis viribus, industria, studio comparatur; sed quæ cælitus nobis infunditur à Spiritu sancto, per fidem Christi redemptoris. Quæ philosophia hîc veritas nuncupatur, seu cognitio doctrinæ Christi, vt ante diximus.

Iam totam hanc disputationem de veritate liberatrice, sermonibus Simonis de Cassia concludamus, qui verba Christi quæ iam tractauimus, interpretatur, in hunc modum introducens Christum ipsum loquentem: Vos qui credidistis, meum audiendo sermonem, parum vobis esset, nisi maneatis in illo, in quo manentes gloria mei discipulatus ornabit; qui solùm in auditu non est, neque in scientia, neque in credulitate concepta dataque verbis, sed in mansione per actiones, vt fiat quod dicitur ad vitiorum & ad propositum studium. Et immansio ad perseuerantiam referatur, ne quis repetat quod iure dimisit, neque gradum figat, ac si sufficientiam haberet actorum, immò in ampliora se porrigat ea consideratione, quasi in virtute nouitius, non professus, non sibi visus dignum aliquid egisse. Sic quidem manere in suscepta doctrina verum discipulum Christi facit. Cuius doctrina vera, certa, suauis, veritatis cognitionem præstans, quia veris Christi discipulis datur cognitio veritatis. quoniam Christus omne quod docet veritas est, quę cùm cognita fuerit, confert optabilem ab omnibus libertatem. Multis periculis subiacemus, à varijs malisque dominis tyrannicè pessundamur, à quibus satagendum est consequi libertatem: sed sola veritas eam largitur solis veris discipulis Saluatoris. Scribitur in lib. beati Iob, quòd septem mala consueuerunt homines premere, à quibus ipse liberandus esset: In sex tribulationibus liberabit te, & in septima non continget te malum. In fame eruet te de morte, & in bello de manu gladij. A flagello linguæ absconderis, & non timebis calamitatē cùm superuenerit; in fame & tempestate ridebis, & bestiam terræ non formidabis. Septem hîc mala huiusmodi serie numerantur: mors, gladius, flagellum, calamitas, fames, tempestas, & bestia. Mors separatio à vita est, in quam nequit; sed mortalem rationabilemque creaturam separat, ne cum vita vera societur. & hæc est mors, scilicet peccatum ad mortem, de quo Ioannes in Canonica sua dicit: Est peccatum ad mortem, etiam pro illo dico ne vt roget quis. Omnis iniquitas peccatum est, & est peccatū ad mortem. Liberat ergo veritas cognita discipulos Christi à morte peccati & damnationis æternæ, non à morte qua spiritus & caro ab inuicem distinguuntur. Gladius atrocem & ineuitabilem persecutionem insinuat, in quâ veritas tuetur eius alumnum, non vt ne patiatur, sed ne succumbat, proposita sibi spe in pollicitatione indefectibilium bonorum. Verumtamen in bello educitur gladius, vt aduersarius obtruncetur; occultum & intestinum est bellum. sic est gladius omne videlicet quod à vita, quæ Deus est, secat & diuidit, quem veritas depulit. Flagellat lingua nequam omnem hominis bonitatem: sed protegit veritas à testiculosis flagellis, ostendens linguám dolosam non posse dare iacturam innocentibus & amatoribus eius. à quo flagello protectus Ioseph in Ægypto, Daniel à satrapis regis Babylonis, Susanna per Daniëlem à senioribus falsis. nec linguæ humanæ flagellum verberat apud Deum, vbi veritas, si testis & aduocata est, tuetur sibi familiarem, ne luat falsò supplicium, si non in veritate peccauit. Calamitas vbique adest, maximè vacuitas diuinorum bonorum, atque virtutum. Veritas autem suum non sinit vacuum possessorem, ostenditque vnde possit anima nostra repleri. Et cùm fames non panis & vini, sed audiendi verbum Dei sæpè adfuerit, veritas tollit. Solent homines alternationes temporum perhorrescere, vt si asperæ sint, tempestates vocantur: sed veritas quæ temporum vicissitudines non patitur, liberat sibi adscitum, vt cum tempore qualitatibus animæ non varietur. Bestia terræ, serpens antiquus est, anfractuosè incedens super pectus suum in terra; & terra, scilicet terreni homines, sunt cibus eius, & insidiatur calcaneo fœmineo, videlicet cunctorum effœminatorum qui sunt in terra, vt secum trahat, vbi & ipse perditus est. Bestia terræ ideò dicitur, quia contra ortos in ter-

Simon de Cassia, lib. 11. cap. 38.

Iob 5.

in terra est congressus eius. De cælo quidem fuit eiectus, nec locus eius ampliùs inuentus est ibi: sed quoniam ipse mendax est & pater eius, vt subiectum scriptum est, ideò sola veritas liberat à mendace. Liberat etiam veritas, à quibus expetebat liberari Dauid, dicens: Libera me de sanguinibus Deus Deus salutis meæ: scilicet à peccatis, quæ sic appellata sunt. Omnis libertas à malo, & in bono, à veritate procedit. Ad veram libertatem nil præter ipsam valet. Sic Propheta ait: Argentum eorum & aurum non valebit liberare eos, in die furoris Domini. Et alius idem canit: Quia quod non liberauit ab indebita culpa, non liberabit à debita pœna inflicta Dei iustâ sententiâ. Sed non intelligebant Iudæi esse libertatem, nisi a seruitute, quam solùm esse subiecti corporis imperio superioris autumabant.

Capvt XVI.

Quomodo Christus sit via: & de viæ conditionibus, occasione sequentis Christi sententiæ; Ego svm via, veritas, et vita. *Ioan.* 14.

Etsi mens nostra est, tantummodò explicare naturam & conditionem veritatis, & quamobrem vel qua ratione se Dominus veritatem nominet; tamen quia non frustrà Dominus hæc tria coniungit, viam, veritatem, & vitam; de via etiam nonnihil & vita dicendum est: eoque magis, quòd his probe intellectis, magna lux aperietur, ad benè etiam intelligendam naturam veritatis.

Notum est, Dominum se viam non propria sed metaphorica locutione vocare. Videndum autem qualisnam sit hæc viæ metaphora. Nemo nescit vsum viæ verum & proprium in eo consistere, vt ad certum locum veniatur. Hinc fit, vt in rebus agendis, media rationesque agendi, quibus quod volumus perficimus, & consequimur, vias appellemus. vt quum dicimus, Hæc vera via est ad gloriam, ad infamiam, ad paupertatem, &c. Hac ratione & modo loquendi, vt significaret Dominus se illum esse per quem solum veniatur ad Patrem, ad regnum cæleste, ad beatitudinem sempiternam, dicit vno verbo, Ego svm via. Quod mox clarissimè explicans dicit: Nemo venit ad Patrem, nisi per me. Et hoc est quod Apostolus docet. 1. Timoth. 2. Vnus est mediator Dei & hominum homo Christus Iesus. Quare, quàm necessarium est, viam extare ad aliquò perueniendum; & quàm fieri non potest vt sine via aliquò perueniatur; tam magni æstimari debet tantaque gratitudine suscipi & agnosci, imò incomparabiliter magis, quòd diuinitus nobis datus est aliquis, per quem ad Deum, ad veramque & æternam felicitatem peruenire queamus. Quanti omnes faceremus virum quempiam, sine quo ad colloquium regiæ Maiestatis nobis penitus necessarium peruenire non possemus, & per quem facile nulloque negotio ad regē aditus nobis pateret? imò ad gratiam etiam regis, ex qua excidissemus, & ad omnia impetranda, quæ velle aut optare possemus? Talem dedit nobis summus Rex, Deusque omnipotens, Filium nempe suum verum & vnicum, vt per illum videlicet ad ipsum peruenire, cum eo beati esse queamus, omniumque bonorum eius participes. O quanta Dei cura de nobis, quanta beneuolentia erga nos! Tantoperè scilicet velle & sollicitum esse, vt ad se veniamus, & apud illum simus: Si enim hoc non cuperet, viam nobis id consequendi, & quæ eò pertinent omnia, minimè præparasset. Et quid illi nobiscum: vel quid vtilitatis capere potest à nostra societate vel præsentia? Sed examinemus viam hanc paulò magis, & quemadmodum illâ vti possimus ad perueniendum quò quærimus, videamus.

I. Viae necessitas.

II. Rectitvdo.

Vt peruenias quò tendis, duo quædam sunt necessaria. Aliquid requiritur ex parte viæ, aliquid ex tua parte. Viam ipsam concernit, vt vera & recta sit, eò videlicet ducens, quò est perueniendum. Non satis est, viam habere aut ingredi aliquam, dum est instituenda profectio; sed oportet illam nosse atque ingredi viam, quæ rectà ad locum ducit quò tendimus. ita hic non satis est, esse viam aliquam: requiritur vt recta vt vera sit via quā quærimus, quæ non fallat, non abducat nos à termino, ad quem tendimus: est enim & via quæ ducit ad perditionē, quam multi ambulant. Matth. 7. At non est ea recta & vera via, ad æternam & veram & beatā vitam tendentibus. de illa scriptum est Prouerb. 14. Est via quæ videtur homini recta; nouissima autem eius ducunt ad mortem. Et Turcæ hodie

hodie viam se ad salutem ire ac tenere putant, sed falluntur miserè: non est recta & vera via, quam ambulant. Sic de ethnicis, de Iudæis hodie errantibus per totum mundum, deque hæreticis omnibus dici posset. Quum ergo nemo tam sit stolidus, vt satis illi sit ad aliquam ciuitatem profecturo, vnamquamlibet viam ingredi, sed inquirat de recta & vera via profectionis suæ: qui fit, vt hodie tam sint pauci qui seriò de recta & vera via salutis æternæ solliciti sint? Consimili insaniâ laborabant olim & Iudæi: vnde & monentur seriò ab Ieremia Propheta, cap. 6. State super vias vestras, & videte, & interrogate de semitis antiquis: quæ sit via bona, & ambulate in ea: & inuenietis refrigerium animabus vestris. Sed quid illi ad hæc responderunt? Non ambulabimus. Altera conditio viæ est, vt non solùm recta sit, sed etiam æqualis, plana, commoda. neque enim laudantur viæ illæ, quæ tametsi rectà ad metam destinatam ducunt, tamen vel montibus & vallibus inæquales sunt, vel rudenbus, lapidibus, spinis, aut similibus rebus asperæ. III. COMMODITAS.

Vtrumque autem horum optimè congruit Christo. Est enim ille vera & rectissima ad cælum via, immò & vnica. Vti hîc disertè dicit: Nemo venit ad Patrem nisi per me. *Ioan. 10.* Et alibi in eumdem sensum: Per me si quis introierit saluabitur. Hoc est etiam quod Petrus dicit Apostolus: Non est aliud nomen sub cælo datum hominibus in quo oporteat nos saluos fieri. *Actor. 4.*

Iam verò Christus via est non solùm recta, sed commoda etiam. hoc significant verba eius illa apud Matthæum Euangelistam: Tollite iugum meum super vos, & inuenietis requiem animabus vestris; iugum enim meum suaue est, & onus meum leue. Cui pulchrè etiam consonant verba illa Ioannis Apostoli, 1. Epist. 5. Mandata eius grauia non sunt. Sed hic statim fortè dicet aliquis: Quomodo hoc potest verum esse quod dicit de commoditate & facilitate viæ ad regnum cælorum, quum Christus ipse testetur Matth. 7. viam hanc arctam esse admodum? Quæ enim angusta est via, minimè facilis & commoda est ad iter agendum; sed facilis inde lapsus in vnam partem vel in alteram. Vnde etiam Christus ibidem addit, paucos esse qui inueniunt illam. cui benè congruunt aliæ multæ sententiæ Sacrarum scripturarum. vtpote: Qui vult venire post me, abneget semetipsum, & tollat crucem suā & sequatur me. item: Qui non renuntiat omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus. Respondeo, vtrumque rectè dici, viam ad regnum cælorum & facilem esse, & difficilem. Sed rectius longè ac veriùs dicitur facilis & commoda esse, quàm difficilis. Talis enim est ex se, ex natura sua, atque in rei veritate. Difficilis autem atque incommoda esse dicitur, non quòd per se talis sit, sed propter conditionem hominum peccato corruptorum. Infirmitas & corruptio naturæ nostræ facit, vt difficilis esse videatur, quum sit facillima. Quid enim reuerà suauius vel iucundius, quàm sobrium esse, humilem, castum, mansuetum, benignum, misericordem? Contrà verò, quid tristius vel molestius, quid magis contra naturam, quàm ebrietas, gula, libido, luxuria, iracundia, & similia? *Matth. 11.* *Matth. 16.*

Qui pedes habet vlceribus aut vulneribus plenos, vel qui podagrâ laborat, is viam planam, facilem, commodissimam, dicet malam esse; ab illaque etiam via læditur, si in ea inambulet. non quidem viæ culpâ, sed vitio pedum suorum. Sic mali & peccato infecti homines viam vitæ æternæ clamant malam esse, asperam, angustam, intolerabilem: non quòd talis sit reuerà, sed quia ipsi corrupti sunt, assueti rebus malis & noxijs, à bonis & salutaribus rebus tota natura alieni. At verò, quod reipsa durum est, graue, molestum, difficile; nimirum peccato seruire, & in via ambulare damnationis æternæ; hoc eis dulce ac iucundum videtur. Quid ita? Quia vnumquodque iudicat bonum & expetendum esse, quod est conueniens naturæ suæ. Quid turpius vilissimo ac fætidissimo cœno? & tamen porcis dulce est, iucundū, delectabile, in eo totos se volutare: illumque odorem rosis præferunt. Sic improbi homines, qui ab omni ratione atque honestate humanæ naturæ degenerarunt, ac propè mutati sunt in bestias, omnia verè honesta & facilia, difficilia ac turpia iudicant. quæ autem reuerà difficilia sunt, amara, noxia, mortifera; illa reputant facilia, dulcia, læta, salutaria. Sed aperientur aliquando oculi illorum, quando de rebus benè iudicabunt, & veritatem fatebuntur. Tunc dicent & clamabunt palàm, sed serò; Ambulauimus vias difficiles, viam autem Domini (quæ videlicet facilis erat) ignorauimus. Sed cur illam ignorastis? Nempe quia difficilem nimis & arduam putabamus. Quid ita verò? Quia, inquiunt, insensati eramus. Nos, aiunt, insensati ac dementes, vitam illorum æstimabamus insaniam: quod facile erat, difficile; & quod difficile, facile; quod bonum, malum; quod malum erat, bonum dicebamus. Quid verò sic eos demen- *Sap. 5.*

dementauerat? Peccatum videlicet. Proinde qui peccatum vicerunt, qui spiritu & mente renouati sunt per gratiam Christi & Spiritum sanctum; qui iam non naturæ suæ corruptæ inclinationem sequuntur, sed ductum Spiritus sancti, non difficilem putant, arctam, vel incommodam viam Domini, sed optimam, facilem, iucundissimam. Dicunt illi cum
Psal. 118. Propheta; Viam mandatorum tuorum cucurri quum dilatasti cor meum. Recte ait, Quum dilatasti cor meum: per charitatem nimirum & gratiam Spiritus sancti. Vbi illa regnat, ibi nihil angustum est, nihil difficile vel molestum, quod ad Dei gloriam pertinet. Vbi verò illa non est, sed eius loco regnat peccatũ; nihil mirum, si omnia illic huiusmodi dura sunt, angusta, immò intolerabilia atq; impossibilia quoque. Hæc ergo sunt quę viam concernunt, vt videlicet recta & vera sit via, deinde vt facilis sit & commoda. Hæc autem ambo quàm recte Christo Domino nostro conueniant, iam fecimus manifestum.

CAPVT XVII.

Perueniendi desiderium, quò via ducit; & viæ notitia.

HABEMVS iam (laus Deo) certam viam, itemque suauem & commodam, ad Deum & regnum eius perueniendi. An hoc satis est, nec quidquam requiritur ampliùs, vt salui simus. Maximè. sunt etiam quæ nos concernunt, si vsum atque vtilitatem ex hac via aliquam percipere volumus. Horum primum est, vt ad Deum patrem venire cupiamus. alioqui enim, quid prodent quòd via hæc data est, qua ad Deum venire liceat, si animus noster non ad Deum, sed ad Sathanam aut mundum magis propendet? Proinde quod Dominus hîc dicit, EGO SVM VIA, non pertinet ad eos, qui vt ex Deo non sunt, sic ad Deum redire non cogitant vel desiderant. Habent illi alium finem quò tendunt, alij alium, quisque suum: ideoque de illis tantùm vijs solliciti sunt, quas ad suum finem ducere sciunt. Est via lucrandi pecunias, agrum agro, domum domui, censum censui copulandi: de illa via cogitat auarus. Est via perueniendi ad mundanos honores: de hac cogitat ambitiosus. His hominum generibus frustrà prædicatur de via qua liceat ad Deum pertingere; quia non quærunt Deum. Quòd si cupidus & appetens sis gratiæ Dei, benedictionis cælestis, nihil tibi potest gratius contingere vel optabilius, quàm si via tibi ostendatur, qua eò peruenias.

Secundò requiritur, vt via nobis diuinitùs data cognoscatur etiam. Cognitio autem viæ ad Deum, qui Christus est, non est conformis captui rationis humanæ, nec humano ingenio disci vel acquiri potest: sed cælesti solum reuelatione habetur. Primùm enim tam est via isthæc in oculis mundi aut carnis vilis & contempta, vt pro vera & recta via agnosci nequeat, sed reijciatur & explodatur potiùs. Sapientes huius mundi vocarunt eam ab initio non religionem sed superstitionem. Deinde tam multi sunt latam viam inambulantes, quæ ad perditionem ducit, vt plurimum etiam hinc sit offendiculi. Quare omnino necesse est, ad viam hanc cognoscendam, vt mens nostra illuminetur reuelatione spiritus Dei: hoc est, vt credatur verbo Dei, viam hanc ostendenti ac describenti; vtque obseruentur Prophetarum & Apostolorum vestigia, qui viam hanc calcarunt, nobisque tum verbo tum exemplo monstrarunt.

CAP. XVIII.

Ambulandum nobis per viam, qui Christus est.

TERTIÒ, necesse est vt viam hanc cognitam ambulemus etiam. Nemo enim sola viæ cognitione ad terminum pertingit quem desiderat, nisi arripiat viam & ambulet in ea. In hac autem via (quæ Christus est) ambulare, est in vera fide, spe & charitate Dei & proximi, inque studio veræ pietatis, in exstirpandis vitijs & comparandis virtutibus, quotidie magis magisque proficere; longiusque semper à Sathana, mundo, & carne, siue à seipso, discedere. Videat ergo vnusquisque quemadmodum in hac via ambulet.

Quartò, opus est vt constanter in hac via ad finem vsque ambulemus. Etenim qui viam suam constanter non prosequitur, ad terminum quò tendit, numquam perueniet. Hinc
Matth. 24. illæ sententiæ Qui perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit. & quam suprà audiuimus: Si manseritis in sermone meo, vere discipuli mei eritis, &c. Itaque hîc cauendum ne de-

ne declinando ad dextram vel sinistram, via hæc desetatur. Ad dexteram declinat & errat, qui propriæ iustitiæ nimium fidit, nec totus vbique & semper à Christo dependet, omnia ab illo petendo, omnia illi accepta ferendo. Ad sinistram aberrat, qui sic de gratia eius confidit, vt interim iustitiæ & pietati non studeat, vt oportet. Multò etiam magis videndum, ne retrocedatur. Quod illi faciunt, qui post agnitum Christum eiusque gratiam ad pristinas vitæ sordes relabuntur. De qua re eleganter D. Petrus 2. Epist. 2. Si refugientes coinquinationes mundi, in cognitione Domini & saluatoris nostri Iesu Christi, his rursum implicati superantur, facta sunt illis posteriora deteriora prioribus. Melius enim erat eis non cognoscere viam iustitiæ, quàm post agnitionem retrorsum conuerti, ab eo quod illis traditum est sancto mandato. Contigit enim illis illud veri prouerbij; Canis reuersus ad suum vomitum, & sus lota in volutabro luti. Nota est historia filiorum Israël, quomodo in via existentes ad terram promissam, & reuerti volentes in Ægyptum, in deserto perierunt. Quintum & vltimum est, vt si quis à recta salutis via aliquando per infirmitatem vel ignorantiam aberret, quantocius reuertatur, nisi nolit ad finem destinatum æternamque beatitudinem peruenire. Facile est errare; insanum verò atque intolerabile, nolle errorem corrigere & ad viam redire. Sic in hac causa; omnium est facillimum, in via veritatis, iustitiæ & salutis errare: quod satis declarat historia omnis, tum veteris Testamenti tum noui: illud verò perpetuò difficillimum fuit, & adhuc est, eos qui errant à via veritatis, ad erroris sui cognitionem rectamque vitam reducere. Ieremiæ 6. de Iudæis legitur, quòd Prophetas quorum sermones tubis comparantur, ad rectam viam reuocantes, audire noluerint. Quid nos aliud experimur hodie, tum inter Catholicos, qui aberrant à via virtutis, iustitiæ, & pietatis Christianæ, ad ebrietates, iniustitias, vsuras, fornicationes, adulteria, & similia vitia declinantes; tum præcipue in hæreticis omnibus, declinantibus à via rectæ religionis & veritatis?

Hactenus ergo illud Christi dictū exposuimus: EGO SVM VIA. Quod si quis adhuc aliquantò clarius intelligere cupiat, quonam modo Christus sit via ad Patrem, seu per quæ nos ducat ad vitam æternam; dici potest, viam esse in primis per exemplum piæ & sanctæ conuersationis: deinde per doctrinam veritatis; de quo mox latius. Et de his duobus propriè intelligi potest, quod dicit de seipso, tamquam viam omnibus monstrando & præeundo ad cælestem patriam; Ego sum lux mundi: qui sequitur me, non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitæ. Denique via est etiam Christus, præcipuè ratione mortis, passionis, resurrectionis, & ascensionis suæ. Per hæc enim propriè nobis viam ad cælum aperuit, quod nemo alius potuit. Docere veritatem, & exemplum bonæ vitæ præbere, Prophetæ etiam, Apostoli, atque alij, potuerunt. At verò impedimenta auferre omnia quæ nos à cæli aditu excludebant, nimirum peccatum remittere, diabolum vincere, qui nos captiuos tenebat, mortem è medio auferre, ianuam regni cælestis reserare, opera sunt Christo soli propria: quæ perfecit merito passionis & mortis suæ, virtuteque resurrectionis atque ascensionis suæ.

Et hac ratione propriè est mediator inter Deum & homines, vt antè audiuimus. Hoc etiam sensu dicere videtur: Vado parare vobis locum. Rectissimè igitur his omnibus considerationibus dicit de seipso; EGO SVM VIA. Sed quid est quod addit; EGO SVM VERITAS, ET VITA? Simplex, clarus, & verus sensus esse videtur, quòd hæc duo adiecerit, vt qualisnam via sit, declararet. Agebatur de eundo ad patrem Deum: ad illum verò seipsum dicebat viam esse. Vt autem intelligerent qualis via esset, adiecit statim; EGO SVM VERITAS, ET VITA. Quibus verbis primùm subindicare videtur se non loqui de aliqua via corporali aut locali, quum dicit; EGO SVM VIA; sed de via spirituali: in qua ambulandum sit non gressibus pedum corporalium, sed affectionibus ac desiderijs mentis & cordis. Et quidem dicens; EGO SVM VIA, VERITAS, ET VITA; significat se viam esse quæ non fallat: sed viam rectam & certam, quæ non in errores aliquos inducat, ac deinde in vitæ periculum, vt fit frequenter, sed ad cognitionem ipsissimæ veritatis: ac deinde per veritatem ad vitam beatam, ac perpetuam. Ceterùm examinemus nunc paulò fusiùs ac penitiùs, quomodo & quamobrem se nominet veritatem.

CAP.

CAPVT XIX.

Quamobrem se Christus nominet veritatem.

NEMO vnquam Propheratum, nemo Apostolorum, nemo hominum vel Angelorum, quamliber veraces essent, dicere potuit; Ego sum veritas. Potuerunt dicere se
1. Tim. 7. veritatem loqui, annunriare, prædicare, quemadmodum Paulus ait; Veritatem dico in Christo Iesu, non mentior. At numquam legitur dixisse; Ego sum veritas. Ergo, aliud est esse veritatem; aliud, veritatem dicere, seu veracē esse. Qui dicit; EGO SVM VIA, VERITAS, ET VITA, amplius aliquid dicit quàm si diceret, Ego ostēdo viam, loquor veritatē, voco ad vitam omnes qui me audiunt. Voces illæ ac sermones possunt esse cuiusuis ministri Christi, vel serui Dei. Nunc verò, quū dicit Christus; EGO SVM VIA, VERITAS, ET VITA, omnino aliquid tale dicit quod illi soli competat, nec in alium quempiam quadrare possit. Nimirum ipse solus est verbum illud Dei, per quod omnia vt condita sunt ab initio, ita & subsistunt semper. Quod solum accepta carne mediator effectus est inter Deum & homines, viamque nobis in cælum ad Deum aperuit, veritatem e cælo puram & perfectam attulit, vitamque æternam in se credentibus, illamque veritatem amplectentibus, contulit. In solo illo æterno verbo, ac filio Dei, illiusque officio ac dispensatione, postquam homo factum est, prædestinata est à sæculo via, veritas, & vita perpetua. Hoc est primum, quamobrem se veritatem appellat. Et loquitur de eadem veritate, de qua in sen-
Ioan. 8. tentia quam ante explicauimus: Si manseritis in sermone meo; cognoscetis veritatem, & veritas liberabit vos. Est autem veritas hoc modo, tum quia per aduentum ac dispensationem suam omnes Dei promissiones de saluando humano genere impleuit, vt suprà ostendimus; tum quia solus puram, rectam, perfectam, æternamque veritatis religionem, veramque pietatis doctrinam, non tantùm foris homines docuit, sed intus etiam per spiritum suum mentibus hominum inscripsit; attulitque in mundum veritatem illam, quam didicit in cælo à Patre suo. Sicuti ipse alibi dicit, Ego quæ vidi apud Patrem meum, hæc loquor in mundo. Et hoc sibi volunt verba illa Ioan. 1 Deum nemo vidit vnquam: Vnigenitus Dei, qui est in sinu Patris, ipse enarrauit: hoc est, ipse omnem de Deo & cultu eius veritatem docuit, quemadmodum ipse Deus à Deo accepit.

Quod si verè credimus Christum esse veritatem, non possumus de vllo eius verbo dubitare, quin verum sit & certissimum. Fieri potest vt vir sanctus & verax aliquando per ignorantiam dicat, quod verum non sit: vt autem ipse qui non solùm in veritate loquitur, sed ipsa quoque veritas est, aliquid dicat quod verum non sit, nullo modo fieri potest. Et tamen omnis pænè veritas quam attulit & docuit Christus, tam est mundo inuisa & odiosa, vt filij huius sæculi citiùs acquiescant quibuscumque mendacijs, quamlibet portentosis, quàm veritati huic omnium potentissimæ & saluberrimæ. De qua insaniâ in fine mundi præcipuè regnaturâ, quia videtur reuerà esse incredibilis, Paulus Apostolus inter alios frequenter & seriò Ecclesiam præmonuit: vt minùs omnes mirentur quum venerit: præcipue verò in vtraque Epistola ad Timoth. 1. Epist. 4. 2. Epist. 3. & 4. Quo postremo loco sic habet: Erit tempus, quum sanam doctrinam non sustinebunt; sed ad sua desideria coaceruabunt sibi magistros prurientes auribus: & à veritate quidem auditum auertent, ad fabulas autem conuertentur.

Concertatio hæreticorum cum Catholicis, super hac veritate.

SED quæritur, quinam sint in quos hæc scripta sunt ab Apostolo. Nos dicimus, & quidem verissimè, vt mox audiemus, hæreticos esse omnis generis nostri temporis. Contrà verò illi nos esse clamant, quos Apostolus prædictis verbis perstringit, quique veritatem à Christo traditam non recipimus. Vtris potiùs credendum erit? operæpretium duxi ad meliorem veritatis cognitionem asscribere hic verba cuiusdam ex ducibus primarijs hæreticorum huius ætatis. Dicunt, inquit, aduersarij: Et nos credimus Christum esse veritatem. Respondet: Vtinam crederent hoc vero corde: Qui hoc credit, verbo illius vtique acquiescit. Vox illius est Matth. 15. Frustrà colunt me docentes doctrinas & mandata hominum. Quare verbo huic non acquiescunt? Vox illius est, Reges gentium dominantur eorum, & qui potestatem habent inter eos, benefici vocantur: vos autem non sic. Quare verbis Christi non acquiescunt illi, qui volunt haberi succes-

sores

sores Apostolorum? Notum est dictum Bernardi ad Eugenium: Aut depone Principes apostolatum, aut Apostolus principatum: vtrumque enim esse non potes. Vox Christi est; Væ vobis quia comeditis domos viduarum, orationes longas orantes. Si credunt verbo Christi, quare non desistunt à deuoratione ista bonorum, quæ sub prætextu prolixarum precum ad se traxerunt? Huiusmodi, inquir, multa sunt, quibus & docendo & viuendo verbo Christi repugnant. *Matth. 23.*

Quid nos ad hæc dicemus? In primis, gaudemus nos tandem scire, quibus in rebus veritati verboque Dei tantoperè contrauenìamus, vt semper clamant. Et quidem hoc etiam libenter admittimus & confitemur quod affirmat, eos qui Christum esse veritatem credunt, verbis eius debere omnibus acquiescere: est hoc longè verissimum. Quæritur ergo, quinam verbis Christi minimè acquiescant, illine, an nos? Vt nos doceant non acquiescere verbis Christi, adducunt verba eius illa quæ audiuimus. In primis; Frustrà colunt me, docentes doctrinas & mandata hominum. Dicunt in nos id competere; nos fidelibus & populo Dei mandata hominum pro Dei verbo obtrudere; vanisque, inutilibus, impijsque traditionibus, humanisque inuentionibus, & figmentis corrumpere cultum Dei & conscientias onerare. Dicunt hoc sanè de nobis. Sed nondum probare potuerunt, in omnibus quæ docentur & obseruantur in Ecclesia Catholica, vel vnam esse aliquam traditionem humanam confictam ab Ecclesiæ prælatis, & introductam contra verbum Dei. Ipsimet potiùs contra hanc Christi vocem multis in rebus peccant apertissimè & turpissimè. Quemadmodum late & erudite ostensum est à multis scriptoribus Catholicis qui hanc materiam ex professo tractarunt. hoc enim non est huius loci vel propositi nostri.

Afferunt aliam Christi vocem: Reges gentium dominantur eorum: vos autem non sic. Dicunt illam Scripturam esse contra sæcularem potestatem ac iurisdictionem, quam vel Romanus Pontifex, vel alij quidam Ecclesiæ prælati, habent & exercent in suos. At Catholici doctores, veritatis interpretes, & propugnatores legitimi, contrà dicunt; non agi illic à Christo, aut prohiberi, ne quis sit princeps, superior aut præfectus inter Apostolos, aut inter illos qui in locum Apostolorum successerunt; sed tantummodò ne principatus vel potestas in alios, aut ambitiosè quæratur & expetatur, aut imperiosè geratur & administretur. non debere enim qui præest, siue Rex is sit, seu prælatus ecclesiasticus, seu temporali & ciuili potestate seu ecclesiastica & spirituali, siue etiam vtraque fungatur, sibi præesse, sed subditis: hoc est, non suum commodum, honorem, gloriam, quæstum ex potestate sua quærere; sed subditorum suorum, & præ omnibus Dei gloriam & honorem. Quemadmodum D. Ambrosius Theodosium Imperatorem docebat & admonebat, subditos se habere coniunctos sibi, non solùm genere, sed etiam communi seruitio vnius Dei. *Luc. 22.*

Hæc vna & sola ratio est gerendi inter Christianos magistratus, principatus, officij, vel dignitatis cuiuscumque: quam, quis non intelligit nihil esse nisi meram grauemque seruitutem & sarcinam? & secundùm hanc principantes, non aliud esse, quàm veros seruos seruorum Dei? Tamen, vt geratur ab aliquo, & hanc nobis mutuò seruitutem impendamus, ille Dominus omnium, ad communem Ecclesiæ membrorumque eius vtilitatem, vult & præcipit. Hoc est quod Dominus dicit: Nolite in vos mutuò tyrannidem exercere per potestatem vobis traditam, vel tradendã, more principum huius mundi, præcipueque gentilium: sed vtimini illa, ad subditorum vestrorum vtilitatem. ita, vt qui maior sit vestrûm, sit aliorum minister; & qui voluerit inter vos primus esse, sit vester seruus. Hoc Petrus Apostolus de Ecclesiastico magistratu scribens, & sensum Christi verborum declarans, ait; Non vt dominantes in cleros, neque turpis lucri gratia, sed forma facti gregis ex animo. Videantur Origenes & Chrysostomus in Matthæum. Nec aliud vult D. Bernardus ad Eugenium Pontificem scribens, quum dicit simul & Apostolum esse non posse, & principem. Agit enim non minùs quàm Christus de principatu tyrannico, qualem exercent in suos gentes, & ferè etiam alij principes huius mundi. Et quod dicit de Apostolis, æquè verũ est de omnibus & quibuslibet Christianis. Æquè dices Christiano cuilibet principi, quod ille dixit principi Ecclesiastico: Vel depone principes Christianismum, vel Christianus principatum; vtrumque enim esse non potes: & bonus scilicet Christianus, & princeps tyrannicus. Videat hac de re cui lubet Pighium, lib. 5. Hierarchiæ ecclesiasticæ, cap. 5. *1. Pet. 5.*

Profertur contra nos & tertium Christi verbum: Væ vobis, qui comeditis domos viduarum,

duarum, sub prætextu longæ orationis. Quasi ad nos istud ad litteram competat. Sed nos negamus id in Ecclesiam Catholicam aut prælatos eius generaliter vlla ratione dici meritò posse. Quòd si qua in aliquo priuatim regnat hypocrisis, qua fraudem alicui faciat, id non potest Ecclesiæ imputari, quæ talia vitia numquam probauit.

At verò respondeant ipsi nobis parumper super veritate verbi Dei, quando sic nobiscum agunt. Argumentamur contra illos illisipsis eorum ve[illegible], & dicimus: Qui credit Christum esse veritatem, verbo illius acquiescit. Est autem vox Christi; Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt Dei Deo. Cur ergo vel Cæsari, vel principibus Christianis alijs, obedientiam debitam negant multis modis; & quæ Deo vel templis eius vel ministris ac sacerdotibus data & consecrata sunt à pijs Christianis ante tot sæcula, per manifestam vim in suos vsus conuertunt? Vox est naturæ ipsius, à Christo disertis verbis comprobata: Quod tibi fieri nolis, alteri ne feceris. Quomodo igitur tot locis ecclesiasticas personas vtriusque sexus, omnisque ordinis & cōditionis, spoliatas & nudas eiecerunt sedibus suis, direptis omnibus bonis ipsarum, & in suum ipsorum vsum perpetuum conuersis: quod sibi vtique fieri nollent?

Eccles. 5. Vox Christi est per Ecclesiasten: Si quid vouisti Deo, ne moreris reddere. itemque per Apostolum suum in eumdem sensum: Quum luxuriatæ fuerint in Christo, nubere volunt; habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt. Quomodo igitur audent, qui Deo semel susceptis in Ecclesia Catholica Sacris ordinibus aut religionis monasticæ professione facta perpetuam castitatem solemniter promiserunt, ad nuptias posteà & matrimonium conuolare: virginesque sacras vt idem faciant docere, hortari, ac præcipere? Vox Christi est; Quos Deus coniunxit, homo non separet. item: Mulier alligata est legi, quanto tempore vir eius viuit. Quid est igitur quod docent vel ob adulterium, vel alijs de causis, matrimonium Christianum dissolui posse, aliamque vxorem vel maritum quæri? idque frequenter etiam faciunt? Similiter, vox Christi est: Qui vos audit, me audit: qui vos spernit, me spernit. Et si Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus & publicanus. Cur igitur Ecclesiam Catholicam, in eaque superiores & prælatos suos tam contumaciter spernunt: omnesque illorum leges & mandata reijciunt, irrident, dilacerant? Vox Christi est; Super cathedram Moysi sederunt Scribæ & Pharisæi: quæcumque ergo dixerint vobis, facite: secundùm opera autem illorum nolite facere: dicunt enim, & non faciunt. Cur igitur propter vitam & mores quorumdam Ecclesiæ prælatorum minùs bonos, penitus ab ijs deficiunt, nihil commune cum ijs habere volentes, quum doctrinam illorum veris rationibus carpere nequeant?

Denique, vox Christi est apertissima, de Sacramento Eucharistiæ; Hoc est corpus meū. Si credunt verbo Christi, quomodo audent docere manifestè contrarium? nempe vel non esse ibi penitus corpus Christi, sed figuram tantùm, vel signum corporis eius; vel vnà cum corpore eius panem nihilominus remanere?

Sic alia sunt sexcenta, in quibus docendo & viuendo manifestè & ex diametro repugnant verbis Christi; quum tamen dicant, se credere, illum esse veritatem. Quomodo hæc conueniunt?

CAPVT XX.

Amplior explicatio horum trium: VIA, VERITAS, & VITA: *sed primùm, quædam de* VITA.

SVNT nobis & alia præterea quædam dicenda, de VERITATE, quam se nominat Christus dicens; EGO SVM VIA, VERITAS, ET VITA. Sed ad meliorem intellectum explicanda est priùs breuiter vltima particula, nimirum VITA. Quæ vt clariùs euadat quid hic significet, notandum, triplicem inueniri vitam in Sacris litteris. Est enim vita corporalis, est spiritualis, est & cælestis. Corporalem vitam communem habemus cum ceteris animalibus; imò & cum plantis & herbis quoque.

Spiritualis vita est, qua fideles tantùm, regenerati per Spiritum sanctum, & excitati à morte peccati, viuunt in studio [illegible]ratis, in cultu iustitiæ & virtutis; Cælestis vita est, qua in futuro sæculo, in anima & corpore pariter in æternum beati viuemus. Etsi autem omne hoc genus vitæ per Christum sit, tamquā qui fons vitæ omnis est, cum patre suo Deo, & Spiri-

& Spiritu sancto; hic tamen non loquitur propriè de primo genere vitæ, sed de duobus posterioribus tantùm. Nempe de illa ac tali vita, quam attulit ac promeruit nobis velut Messias & saluator mundi, mediator inter Deum & homines. Ita per illum viuificamur hìc quidem in spiritu & anima nostra, pòst autem viuificabimur ab eodem in corpore etiam, vt resuscitati in nouissimo die cum eo viuamus in regno eius cælesti in perpetuum. De hac viuificandi ratione & virtute multa à Christo multis locis dicuntur; præcipuè verò Ioan. 6. vbi se panem vitæ vocat è cælo missum, vt det vitam mundo. In hac autē vitæ dispensatione primum est, quòd mortem pro nobis subijt vt nos ab æterna morte liberaret. Secundum, quòd spiritum suum nobis donat vt mortuos in peccatis, seu per peccata, viuificet, & sic regeneret, vt iam non peccato aut Sathanæ, sed iustitiæ ac Deo viuamus. Hæc viuificatio durat quamdiu sumus in hoc mundo. Tertiò autem eodem spiritu suo resuscitabit aliquando & corpora nostra ad vitam sempiternam.

Cauendum est autem summopere, ne dum multa frequenter audimus de vita æterna per Christum nobis parta & collata, hoc de illa tantùm vita intelligamus, quam in futuro sæculo expectamus: quæ & sempiternam & veram felicitatem omni tristitia & corruptione liberam comprehendit. Illa etiam vita cogitanda est per Christum in primis conferri, qua in hoc sæculo adhuc politi, in medijs etiam afflictionibus & pressuris Deo & iustitiæ viuimus. Idque per eumdem spiritum, à quo ad vitam gloriæ toti regenerabimur in futuro sæculo.

At, quomodo vitæ huius spiritualis & salutaris, quæ per Christum est, participes reddimur? Simplex & facilis est huius rei doctrina. Si Christus est via, veritas, & vita: vt non possumus veritatis cælestis participes fieri nisi per illum; sic nec vitæ eius consortes fieri possumus, nisi illi iungamur illumque velut in nos sumamus. Sicuti panem in nos sumere necesse est, vt vitæ quæ in illo est quodammodò reddamur participes: & potionē medicam quæ sanitatem in se habet, ac proinde sanitas etiam rectè dici potest, intra nosipsos sumere oportet, vt sanitaris illius participes reddamur. Iam verò, Christum in nos accipere, illive coniungi non possumus nisi corde seu spiritu. Qui sic illi coniungitur, necessariò ab illo & veritatem & vitam accipit. Corde autem & spiritu illi coniungimur, per fidem, spem, & charitatem. Hinc toties dicitur; Qui credit in me, habet vitam æternam. Qualis autem sit vita per Christum, & qui fructus atque effectus eius, docet Apostolus, Galat. 5. Fructus autem spiritus est charitas, pax, &c.

Notandum est etiam, rectè Christum inter viam & vitam mediam collocasse veritatem, dicendo: EGO SVM VIA, VERITAS, ET VITA. nimirum significans, se viam veram, ad vitam esse, per veritatem. Psal. 118. Viam veritatis elegi, &c. Per fidem enim doctrinæ eius, in qua veritas est, participes efficimur tum vitæ spiritualis in hac præsenti vita, tum æternæ ac beatæ in futura, vt iam diximus. Et sic planè Christus via est ad vitam, per veritatem, sicuti Sathan via fuit ad mortem per mendacium, illud nempe mendacium quod persuasit primis parentibus nostris; Si comederitis de ligno vetito non moriemini, sed eritis sicut dij. Proinde sicuti hìc vox Christi est; EGO SVM VIA, VERITAS, ET VITA; sic diabolus rectissimè dicere posset; Ego sum seductio, mendacium, & mors.

Nunc & illud postremò admonendum, tria hæc, viam, veritatem, & vitam, quæ Dominus hìc bono iure sibi attribuit, diuersimodè explicari à diuersis, multosque Doctores super hisce admodum eleganter suauiterque philosophari. In primis autem Cyrillus inter Græcos doctores cum primis eruditus hæc tria accommodat tribus virtutibus primarijs religionis Christianæ, quas scholæ Theologicas vocant. Illud (inquit) mihi quærendum videtur, cuius rei gratia, cùm Dominus noster lux, sapientia, virtus, alijsque nominibus multis, à Scriptura nominetur; his modò tribus quasi electis solummodò se appellarit. Profunda res est, vt arbitror. dicemus tamen quod gratia Dei nostro commiserit ingeniolo. Tribus igitur rebus superiores consequemur mansiones, per actionem virtutis variam, per fidem rectam, per spem vitæ. Quorum omnium nemo largitor est, nemo fons, nemo causa, præter Dominum nostrum Iesum Christum. Ipse enim nobis mandata sua per legē dedit, ipse viam monstrauit quam probè actionem virtutis & contemptum mundi propter Christum intelligere possumus. Ipse igitur via est Sed ipse quoque veritas est: id est vera fidei rectitudo atque determinatio, & rectissima regula, amussisque optima. Sed vita etiam ipse est. nullus enim vitam, quam spetamus absque interitu in sanctificatione atque beatitudine futuram, nobis restituet præter ipsum. Hæc ille.

Via igitur Christus est, in qua per charitatem ambulamus: veritas cui per fidem inhæremus: vita in quam per spem attollimur & excitamur. Sic & Leo Pontifex Serm. 22. de Resurrectione: Via, inquit, sanctæ conuersationis, veritas doctrinæ diuinæ, vita beatitudinis sempiternæ. eadem est interpretatio cum prædicta Cyrilli. secundum quam & illud rectè intelligi potest, quod statim post hæc verba subijcit Dominus: Nemo venit ad Patrem nisi per me, hoc est nisi per charitatem ambulet in me, qui sum via: per fidem credat mihi, qui sum veritas: & per spem cõfidat ac requiescat in me, qui sum vita æterna. D. Bernardus Serm. 2. de Ascensione, Sequamur (inquit) Domine te, per te, ad te. Quia tu es via, veritas, & vita: via in exemplo, veritas in promisso, vita in præmio. Chrysostomus Homilia in illud Psal. 118. Prope es tu Domine, & omnes viæ tuæ veritas (vel quisquis auctor est Homiliæ illius in 1. Tom. est enim Latinus quispiam, non Græcus) Gratias, inquit, tibi Domine, quia tria ista præstitisti nobis nosse, quæ ignorabamus: veritatem quia falsitatem tenebamus: viam quam nesciebamus, per quam ambularemus: vitam, quia morti inhæseramus; & mors nobis propinata erat ab illo homine, cui dictum est; Morte morieris. Mortuis vitam donauit, mendacibus veritatem præstitit, errantibus viam ostendit.

Alij intelligunt Christum fuisse viam secundùm humanitatem suam; veritatem autem, & vitam, secundùm diuinitatem. Omnia enim quæ Christus homo egit & passus est, media sunt & via perducens ad gloriam: secundum verò diuinitatem suam, veritas est illuminans perfectè, & beatificans intellectum: vita autem satians plenissimè & beatificans affectum seu voluntatem. Videatur Augustinus lib. 1 de Trinitate, cap. 12. & in Sermone seu tractatu de Catechismo, tom. 9. idem Augustinus Homil. 35. inter 50. homilias, Ego sum via, veritas, & vita; tamquam diceret, inquit, Quà vis ire? ego sum via. Quò vis ire? ego sum veritas. Vbi vis permanere? ego sum vita.

Alij, sententiæ huic, Ego sum via, veritas, & vita, accommodant illud Actorum 17. In ipso viuimus, mouemur, & sumus. Quòd videlicet in illo tamquam vita viuamus, quoad vitæ initium: in eo tamquam via moueamur, quoad progressum: & in eodem, ceu veritate, simus & quiescamus, quoad consummationem & finem. Quò etiam referri potest, quod Augustinus lib. 8. cap. 9. de Ciuitate Dei testatur: Platonem etiam intellexisse, Deo tria competere. Quòd nimirum principium sit omnis naturæ, sine quo nihil potest subsistere, quo non retinente & conseruante omnia in nihilum collabuntur. hac ratione est vita omnium, omnibus vitam siue essentiam donans & conseruans. Secundò, quòd sit lumen omnium rationum, quo non illuminante, ratio obtenebratur, & sine quo nulla doctrina aliquid lucis, rationis aut veritatis, habere potest. sic dicitur veritas. Tertiò, est finis omnium rerum & actionum; quo non ordinante, actio omnis suo fine frustratur, omnisque vsus est inutilis. hoc pacto vocatur via: qua videlicet omnia ad terminum suum & finem vltimum diriguntur. Prosper sententia 268. Dominus ait; Ego sum via, veritas, & vita. hoc est, per me venitur, ad me peruenitur, in me manetur. Quum enim ad ipsum peruenitur, etiam ad Patrem peruenitur: quia per æqualem, ille cui æqualis est, cognoscitur, vinciente atque conglutinante nos Spiritu sancto, vt in summo atque incommutabili bono sine fine maneamus.

Sic est veritas Christus, vt totum verum accipiatur in Christo: verum verbum Dei Deus, æqualis Patri; vera anima: vera caro: verus homo: verus Deus: vera natiuitas: vera passio: vera mors: vera resurrectio. Si aliquid horum dixeris falsum, intrat putredo: de veneno serpentis nascuntur vermes mendaciorum, & nihil integrum remanebit: quia vbi fuerit falsi alicuius corruptio, ibi veritatis integritas non erit.

Alijs videtur Christus his verbis nihil aliud dicere voluisse, quàm se esse principium salutis, medium, & finem: & posuisse tres gradus, vt significaret, à se incipiendum esse, in eodem pergendum, ac desinendum. non esse expetendam altiorem sapientiam, quàm quæ nos ad vitam æternam ducat: hanc in se affatim inueniri.

Vitæ obtinendæ ratio est, vt nouæ simus creaturæ. hoc non alibi quàm in se quærendum pronuntiat; & simul viam se esse admonet qua sola illuc peruenire liceat. Ergo ne qua parte nobis desit, manum errantibus præbet: ac eò vsque se demittit, vt tamquam lactentes quoque pueros dirigat, illis dicens: Ego sum via. Nemo quamlibet infirmus vereatur ad me venire & in me ambulare; ego ducam illum. Iam verò ducem se professus, non relinquit suos in medio cursu fatigatos, sed veritatis compotes facit. qui est magnus progressus, & suauissima consolatio in via salutis. Demum autem efficit, vt plenum

plenum eius fructum percipiant in vita æterna. Quum via sit Christus, non est quòd se imbecilles ac rudes ab eo querantur destitui. Quum veritas sit & vita, habet simul in se quo perfectissimis quibusque satisfaciat. Hæc summa est: Si quis ad veram tendens beatitudinem, quam omnes desiderant, à Christo deflectat, aut in eo non incipiat, nihil potent quàm errare. Si quis in eo non acquiescat & perseueret; nihil quàm vento & vanitate alibi pascetur. Si via in qua gradiendum, veritas gradientem illuminans, vita eumdem nutriens, sustentans, remunerans; si quis vltra eum tendat, mortē vitæ loco inueniet.

Simon de Castia lib. 12. cap. 1. Ego sum via, veritas, & vita. Via inobliquabilis, veritas infallibilis, vita imperturbabilis. Via morum, veritas sciendorum, vita præmiorum. Via vitæ, veritas doctrinæ, vita salutis æternæ. Via inexemplabilis, veritas speculabilis, vita desiderabilis. Via in qua ambulandum: Ieremias enim dicit præmonens eos quibus missus fuerat prophetare: Interrogate quæ sit via recta, & ambulate in ea. Beati qui fuerint immaculati in hac via. Sed in hac via dæmones laqueos multiplices absconderunt. Sic enim scriptum prophetico spiritu est: In via qua ambulabam, absconderunt superbi laqueum mihi. Hæc sola eligenda prædicitur à Psalmista; Viam veritatis elegi. Omnes aliæ viæ ad inferos penetrant: sola ista perducit ad gloriam: Hæc est via sapientiæ, quam Salomon erudiendo filio suo monstrare promittebat, dicens; Viam sapientiæ monstrabo tibi, quam cùm ingressus fueris non arctabuntur gressus tui, & currens non habebis offendiculum. Veritas est omnia constituens; à qua verum est, quidquid quomodolibet verum est: omnia superans, à nemine superata: omnia vincens, à nullo decreta: rationibus & auctoritatibus fulta, cui nihil obsistit, nisi suo detrimento voluntas illa rebellis; cui tandem inuita seu voluntaria subiacebit. Vita est agenda, atque speranda; agenda per mores, speranda per præmium. Ego sum via ad Patrem, veritas in Filio, vita in Spiritu sancto.

Ierem. 6. *Psal. 119.* *Prouerb. 4.*

Oratio ad Filium Dei, Christum.

GENERIS humani conditor ac redemptor, IESV CHRISTE, qui dixisti; Ego sum via, veritas, & vita; via, doctrina, præceptis, & exemplis; veritas in promissis; vita in præmio: oro te per ineffabilem tuam charitatem, qua te totum seruandis nobis impendere dignatus es, ne patiaris vnquam me aberrare abs te, quia via es: nec vnquam diffidere promissis tuis, quia veritas es, & præstas quidquid polliceris: nec in vlla alia re conquiescere, quoniam vita es æterna, vltra quam nihil est quod desideretur, neque in cælo, neq; in terra. Per te didicimus certum & expeditum iter ad veram salutem: ne diutiùs in huius mundi labyrinthis oberraremus. Tu nos exactè docuisti, quid credere, quid sperare, in quo conquiescere debeamus. Per te didicimus, quòd ex primo illo Adam fuerimus infeliciter nati. Per te didicimus, non esse spem salutis, nisi per fidem in te. Te vnicam esse lucem, quæ præluces omnibus, per huius sæculi desertum, perque nostræ mentis noctem à tenebris Ægyptiorum proficiscentibus; ad illam beatam terram, quam promisisti mitibus, tuamque mansuetudinem imitantibus. In nobis enim nihil erat præter profundam caliginem, qui neque calamitatem nostram videre poteramus, neque vnde mali remedium petere debeamus. Tu dignatus in terram descendere, dignatus nostram naturam assumere, vt doctrina tua discuteres ignorantiæ nostræ caliginem, præceptis tuis dirigeres pedes nostros in viam pacis: vitæ tuæ exemplis strauisti nobis viam ad immortalitatem, ac tuis calcatam vestigijs, è salebrosa & aspera commodam leuemque nobis reddidisti. Ita nobis via facta es, quæ nescit errorem; in qua ne lassesceremus, tua benignitate nos magnis certisque promissis fulcire dignatus es. Quis enim possit delassari, secum reputans, per tua vestigia ingredienti paratam esse vitæ cælestis hereditatem? ergo dum in hoc itinere sumus, spem certam nobis loculi loco esse voluisti, qua sustentemur. Nec his contenta fuit tua bonitas, sed agnoscens imbecillitatem nostræ carnis, interim solatio tui spiritus subinde reficis vires nostras, quò ad te curramus alacriter. Atque vt tu nobis factus via, propellis omnem errorem; ita factus veritas, tollis omnem diffidentiam. Denique nobis factus vita, das hic peccato mortuos viuere, per spiritum tuum omnia viuificantem, donec in resurrectione prorsus abolita omni mortalitate semper tecum & in te viuemus, quum futurus es nobis omnia in omnibus. Vita enim æterna est, nosse Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum, esse vnum verum Deum. Quem nunc per fidem videmus tantùm in speculo & ænigmate, tunc autem cominus Domini gloriam speculantes transformabimur in eamdem imaginem. Proinde

inde obsecro, clementissime Saluator, vt adaugeas famulo tuo fidem, ne vacillem vnquam in cælesti tua doctrina. Adauge obedientiam, ne vnquam deflectam à præceptis tuis: adauge constantiam, vt tuis ingrediens vestigijs, nec Sathanæ blandimentis illiciar, nec terriculamentis deijciar: sed in te, qui solus es vera via, perseuerem vsque ad mortem. Adauge mihi fiduciam, vt tuis fretus promissis, numquam senescam in studio pietatis; sed à tergo relictorum oblitus, semper ad perfectiora contendam. Adauge gratiam in me tuam, vt indies magis ac magis in me ipso mortuus, viuam agamque Spiritu tuo: nihil metuens præter te, quo nihil est maius aut potentius: nihil amans præter te, quo nihil est amabilius: in nullo glorians præterquam in te, qui vera es gloria Sanctorum omnium: nihil expetens præter te, quo nihil est melius: nihil desiderans præter te, qui plena perfectaque es felicitas, cum Patre, & Spiritu sancto, per omnia sæcula. Amen.

CAPVT XXI.

Ioan. 18. *Explicatio sequentis sententiæ, per aliquot capita*; EGO IN HOC NATVS SVM, ET AD HOC VENI IN MVNDVM, VT TESTIMONIVM PERHIBEAM VERITATI. OMNIS QVI EST EX VERITATE, AVDIT VOCEM MEAM. *Et primùm, de differentia Regni Christi, à regnis mundanis.*

INTER cetera quæ Iudæi obijciebant Domino nostro Iesu Christo coram Pilato præside, vt morte eum damnaret, primarium crimē erat (vt videbatur) quòd affectator esset regni Iudæorum, quòd tyrannidem occupare niteretur, exclusisque Romanis, se regem
Luca 23. Iudæorum facere velle videretur. Hunc, aiebant, inuenimus subuertentem gentem nostram, & prohibentem tributa dari Cæsari, & dicentem se Christum regem esse. Tria dicunt: sed quæ intelligi possunt eodem omnia pertinere. Dicere enim & facere se Christum regem Iudæorum, videtur etiam includere, non esse tributa danda Cæsari Romanorum. Quorum vtrumque eò spectare videtur, vt seditione quadam populus commoueatur & subuertatur. Quare, non sine causa Pilatus hoc in primis ex Iesu quærendum iudicauit, num verè esset vel se faceret regem Iudæorum: cùm præcipue hoc in magnum & manifestum Cæsaris Romani præiudicium facere videretur; cuius Pilatus honorem, ius, potestatem, seruare ex officio ac defendere tenebatur. Quare Iesum coram se stantem interrogat, dicens: Es tu rex Iudæorum?

Dissimulabimus hic, & præteribimus silentio, quod Iesus ad hanc quęstionem respondet, vicissim Pilatum (non sine causa) interrogans, & dicens; A temetipso hoc dicis? an alij tibi dixerunt de me? Hoc enim ad propositum nostrum non pertinet. sicuti nec illud, quod Pilatus ad hoc responderit, dicens: Numquid ego Iudæus sum? Gens tua & pontifices tui tradiderunt te mihi. Quid fecisti? At verò Dominus Iesus Pilato statim respondendum iudicauit de obiecto sibi crimine affectati regni. Debebat enim omnibus constare, tum quòd rex verus esset, & quidem ille ipse Rex quem Deus Israëli tanto antè promiserat; tum præcipuè qualisnam ille rex esset, & cuiusmodi regnum haberet. nempe quòd non talis rex esset, quales sunt reges huius mundi, nec tale regnum haberet, nec eo modo regnaret: & proinde, quòd non venerat vt reges aliquos huius sæculi mundique vel è regnis suis expelleret, vel turbaret, vel aliqua in re iuri illorum aut potestati incommodaret. Ideò protinus respondit; Regnum meum non est de hoc mundo. Quibus verbis nec negat se Iudæorum regem esse, sed tacitè admittit potiùs: & simul tamen explicat se talem regem non esse, nec tale regnum habere, quale vel Iudæi vel Romani tantummodò cognoscebant. diluitque palàm calumniam hostium, atque accusatorum suorum Iudæorum, quâ illum grauabant tanquam reum læsæ maiestatis Cæsaris, vel rebellionem contra illum aliquam excitare molientem: quòd Pilato persuadere magnopere laborabant. Ideò dicit: Regnum meum non est de hoc mundo: quasi dicat; Regni mei natura vel conditio, non est, vt Cæsaris tuo, ô Pilate, quouis modo officiat. Regnum ille mundanum habet: nec aliud quærit aut nouit: meum autem regnum non est mundanum, nec quidquam cum mundo commune habet: quare, nihil est quòd tibi Iu-

bi Iudæorum calumnijs, ad me grauandum, imponi finas. Deinde, vt omnem mali suspicionem amoueat, rationem reddit clarissimam dicti sui, subdens: Si ex hoc mundo esset regnum meum, ministri mei vtique decertarent, vt non traderer Iudæis. Quasi dicat; Res ipsa declarat, Pilate, & ipse totusque mundus satis videre potest, me non esse mundanum regem: nec tale regnum quærere, vel quæsisse vnquam, qualia habent reges huius mundi. Si enim tale regnum quærerem, vel talis rex esse vellem, longè me aliter gererem: aliud apud me satellitium, alium armorum apparatum haberem, quo me ab omni externa iniuria defenderem, instar regum aut principum huius mundi. Nunc verò, quum & in summa paupertate atque humilitate semper vixerim, & nullos habeam custodes corporis mei, nullos milites aut satellites, qui in manibus hostium meorum constitutum defendant: tantummodò paucos & inermes discipulos habeam, qui me secuti sunt hactenus, & nunc me quoque deseruerunt, vti qui nihil possunt contra vim tantam; quid aliud hæc clamant, quàm regnum meum non esse mundanum, vel regibus aliquibus huius mundi contrariũ, vt volunt & calumniantur inimici mei? Nec sic iustificando causam suam hoc agit Christus, vt non moriatur, qui ad hoc venerat vt morte turpissima moreretur; sed hoc agit solùm, ne, vt noxius, vt seditiosus, aut similis quispiam malefactor, moriatur. Innocens mori volebat, vt innoxia morte sua mortem electorum suorum æternam deleret.

Quia autem ex tam graui & constanti accusatione hostium Christi, & ex quibusdam gestis vitæ eius, quum præcipuè iam se regem esse regnumque habere fateretur, Pilato homini ethnico, & qui nihil de Messiæ regno sciebat, videri poterat quòd Dominus ad temporale Iudæorum regnum aspiraret, & propterea ante vbique locorum prædicasset, magnamque frequenter hominum multitudinem congregasset: ideò, quæ videri poterat, scandali occasionem tollere voluit, distinguendo diligenter regnum suum seu Messiæ, à regnis omnibus huius mundi. Videtur autem quibusdam separasse regnum suum à regnis mundanis, ex causa & ex effectu. Ex causa quidem, quum dicit regnum suum non esse de hoc mundo. Non dixit regnum suum non esse in hoc mundo: sunt enim electi eius omnes, in quorum cordibus regnat, in hoc mundo. Et sic etiam regnat in impijs, vt nihil faciant nisi ipso volente vel permittente: atque ita quamuis impius sit hic mundus, regnat tamen Christus in medio inimicorum suorũ, ipsis inuitis; vt est in Psal. 109.

Sed non est regnum eius de hoc mundo, quomodo alia omnia regna huius mundi. Sunt enim illa de hoc mundo vel à natura: vt est regnum patrisfamilias, qui naturaliter est rex in domo sua; vel vt regnum illorum qui reges nascuntur hereditario iure, vt filij & heredes regum. Aut ab ingenio humano, arte vel industria; quomodo multi homines callidi regna aliquando compararunt. Vel à vi & potentia; vt tyranni & alij. Vel denique à voluntate aliorum, quemadmodum illi qui per electionem ad regnum perueniunt. Horum omnium regnum est, secundùm originem suam & principium, de hoc mundo: quia ab ijs quæ huius mundi sunt, quæque in mundo vigent, prouenient. At Christi regnum non est de hoc mundo, quia ex nulla harum omnium vel similium causarum oritur; sed ex speciali voluntate, gratia, & ordinatione Dei, quæ nullam causam habet in mundo. Hinc illud Psal. 2. Ego constitutus sum rex à Deo, &c. & Paulus ad Philip. 2. Humiliauit semetipsum factus obediens vsque ad mortem: ideò Deus exaltauit eum, & dedit illi nomen, quod est super omne nomen, &c.

Non satis autem fuit Christo, dicere regnum suum non esse mundanũ, quia nullam haberet causam in hoc mundo: sed idem etiam ostendit ab effectu regni, dicens; Si ex hoc mundo esset regnum meum, ministri mei vtique decertarent, &c. hoc est, Si rex essem mundanus, vel mundanũ regnum, quale est Cæsaris, vel Herodis in Galilæa, affectarem; effecissem vtique & procurassem habere ministros aut satellites, qui armata manu me defendissent, ne in potestatem hostium meorum Iudæorum venissem: quemadmodũ tali ratione seque regnumque suum tuentur mundani reges. Quod tam procul abfuit à Christo, & natura regni eius, vt nullus vnquam discipulorum aut amicorum eius, nec Ioseph ab Arimathia, qui tamen vir nobilis & capitaneus erat, nec Nicodemus, nec Lazarus, nec alius quispiam in ipsius defensionem contra Iudæos certauerit: & hoc notum erat omnibus. Immò, quum vnus discipulorum eius, dum caperetur, gladium strinxisset, & certare pro illo pararet aduersus hostes eius; statim disertis ac minacibus verbis prohibitus fuit facere. Habet vnumquodque regnum suos ministros, sua iura, suum robur, & potentiam: maxima semper & prima cura impenditur conseruando regi: pro terreno rege

certant omnes ad mortem vsque ministri, milites, subditi, amici, &c. Pro Christo rege nemo certauit ex hoc mundo: quia mundanus rex vel terrenus non erat.

Hic ergo habemus præclarissimum discrimen inter regna mundana & regnum Christi. Illa indigent mille mundanis fauoribus, viribus, & auxilijs ministrorum, militum, armorum, munitionum, castrorum, pecuniarum, &c. adeò quidem, vt non solùm sine his stare nequeant, sed etiam vt cum his omnibus frequenter defendi retinerique non possint: sicuti mille exemplis doceri posset. vt cum his regnare, sit verius miserrima seruitus: quemadmodum Dionysius Syracusanus tyrannus cuidam pulchre declarauit; teste Cicerone lib. 5. Tusculan. quæst. At regnum Christi nullis externis præsidijs indiget, diuino tantùm fauore nititur: quo solo est inexpugnabile.

De hac sententia; Regnum meum non est de hoc mundo, &c. plura legere licet apud Simonem de Cassia, & alios. Nos hæc breuiter solùm perstrinximus, vt ad illam sententiam veniamus; Ego in hoc natus sum, & ad hoc veni in mundum, vt testimonium perhibeam veritati.

CAPVT XXII.

Regnum Christi, regnum veritatis, in salutem omni credenti.

AVDIENS Pilatus, quòd Christus se regem esse apertè fatebatur, regnumque habere, quod non esset de hoc mundo; non est alienum quòd in animo suo has aut similes cogitationes atque interrogationes faciebat: Si regnum tuum non est de hoc mundo, cur ergo in hunc mundum venisti? Si melius alibi regnum habes, nescio quod, vt subindicare videris, cur in hanc venisti mundi huius miseriam? cur in hanc calamitatem incurrere voluisti, vt ab huius mundi principibus tam turpiter tractareris? Idololatra erat Pilatus; idcircò illum credidit forte aliquam creaturam cælicolam, aut vnum è numero deorum cælestium in hominis effigie apparentem: pro opinione Romanorum aliorumque gentilium quam de dijs habebant. aut forte insignem aliquem virum merito virtutis olim raptum in cælum (prout de Romulo credebant Romani) nunc verò, aliquam ob causam, in hæc inferiora reuersum. Ita hæsitabat in hoc viro Pilatus, quum diceret, tegnum suum non esse de hoc mundo; & tum specie ac decore personæ, tum sermonis grauitate ac prudentiâ, tum animi vigore imperterrito, plus aliquid forte quàm vulgarem hominem præ se ferre videretur: secumque admirabatur; Si numen aliquod cæleste es, cur in humana effigie appares? si homo sublatus ad superos, cur ad ima regressus? si potens, cur ligari te & capi permittis? si sapiens, cur in hanc calamitatem tibi futuram non antè præuidisti? si rex, cur mundo tam ineptum te exhibes? si nullius virtutis, cur tantum præsumis vt dicere audeas; Regnum meum non est de hoc mundo? si homo ceteris similis, vnde in alio mundo regnum habes? si Deus summus, aut vnus deorum, cur aut quomodo verus homo factus es? Denique, si regnum tuum non est de hoc mundo, neque tu quoque ipse de hoc mundo esse conuinceris: cur ergo te induxisti, aut passus fuisti incidere in hoc opprobrium? cur es in mundo? quid facis in mundo?

Huic seu tacitæ siue etiam expressæ fortassis (etsi ab Euangelista prætermissæ) hæsitationi atque interrogationi Pilati Christus Dominus simpliciter & planè respondet, dicens; Ego in hoc natus sum, & ad hoc veni in mundum, vt testimonium perhibeam veritati. Omnis qui est ex veritate, audit vocem meam. Nimirum ad hoc Christus, etsi non satus virili seu corruptibili semine, tamen natus fuerat in mundo carne suscepta, & in mundum venerat, vt testimonium redderet veritati. atque ita dignatus fuit, Pilato, vel potiùs omnibus in eum crediturìs, ad instructionem & consolationem illorum, dicere de regno suo, non solùm negatiuè, quale non esset, nimirum non ex hoc mundo, seu mundanum regnum, sed affirmatiuè etiam, quale esset: nempe regnum veritatis. seque adeò regem esse non externa maiestate vestium, famulorum, ædium, vel similium terum, non opum multitudine, vel potentiæ mundanæ magnitudine conspicuum; sed veritatis doctrinâ ac prædicatione admirabilem. iuxta illud: Ego autem constitutus sum rex ab eo super montem Sion eius, prædicans præceptum eius. Et quum addit; Omnis qui est ex veritate, audit vocem meam: non modò illis verbis significat quinam & quales sint, qui ad regnum suum pertineant, sed etiam quemadmodum eos tanquam rex regat, seruet,

Psalm. 2.

defen-

defendat ac protegat: voce nimirum ac verbo suo: sicuti pastor regit ouiculas suas. Quasi dicat, Non quæro vt regiæ potestati meæ subijciantur arces, oppida, armati exercitus: habeant illa reges huius mundi, seruent, meantur, & administrent, vt libet: pugnent illi, & bellent pro horum defensione, hastis & gladijs, equorum & hominum viribus. Meum officium est diuinam tantùm veritatem in terra erigere ac stabilire, illamque omnes vt agnoscant & ament efficere. pro quâ te pugno, meosque pugnare facio, ore ac verbis dumtaxat, prædicationeque Euangelicæ gratiæ. quæ nequaquam impotens aut inermis est, sed virtus est Dei omnipotentis in salutem omni credenti. Qui annuntiatam sibi veritatem agnoscunt ac recipiunt, hos ego solos habeo pro subditis meis, pro ciuibus regni mei. Reges mundani suos subditos ac ministros ditant opibus, arcibus, vrbibus, alijsque feudis mundanis. meis ego nihil tale dono: sed largior illis pro peccato iustitiam, pro cruce & aduersitate huius mundi fortiter meo nomine toleratâ, pacem conscientiæ, & gaudium mentis; pro inferno quem promeruerant, cælum; pro morte, vitam æternam: hæc sunt feuda ciuium regni mei. Quid autem hæc faciunt aduersus imperatorem Romanorum, vel pacem publicam? Num Cæsar nollet quemquam nasci, qui sectator sit veritatis? An detrimentum esset aliquod honoris vel iuris eius, si milites vel subditi eius audirent vocem perhibentis testimonium veritati? Tantum abest, vt quisquam auditione cultuque veritatis abducatur ab externa principum suorum vel superiorum obedientiâ, aut rebellionem contra illos aliquam mouere queant, vt potiùs eo promptiùs ac libentiùs omnem illis obedientiam ac reuerentiam præstent, quo magis ac certiùs doctrinam veritatis, quam trado, cognouerint.

CAPVT XXIII.

Quam qualémve veritatem Christus docere venerit.

SED quam tandem vel qualem veritaté tradere ac docere venit Christus? Multa enim sunt genera veritatis. Ars quælibet & scientia suam habet veritatem. Mathematica certas habet demonstrationes, quæ sunt artis veritates. Physica item rationes suas, seu veritates habet. Quin & vnumquodque opificium suas regulas seu leges artis habet, quæ non aliud sunt quàm veritates. Num huiusmodi aliquas veritates traditum venit Christus? Etsi non damnet vel reijciat scientias vllas artésve, quæ vitæ nostræ mortali aliquam vtilitatem conferunt, vel ad eam sunt necessariæ, tamen nequaquam venit in hunc mundum, vt vel Mathematicæ, vel Physicæ, vel quantumuis huiusmodi aliarum scientiarum aut artium veritati testimonium perhibeat. Est ars & scientia consequendæ veræ iustitiæ & felicitatis perpetuæ quam doctum venit, cuiusque se professorem nominat. Hoc est, docere venit veritatem religionis, quæ tradit veram cognitionem & cultum veri Dei, omnemque notitiam voluntatis eius: quâ solâ certa salus æternaque felicitas comparatur. Proinde quod ait, Ego in hoc natus sum, vt testimonium perhibeam veritati, sensus est; Veni in hunc mundum, non vt Cæsarem Romanum, vel te (ô Pilate) eius ministrum, vel Herodem, vel quemuis alium regem huius mundi, è sede sua vel potestate deijciam, vtve auferam principibus mundanis sceptra vel regna sua; sed tantummodò vt veram omnes religionem doceam.

Ergo Christi regnum atque officium magis philosophicum est quàm regium; de communi regum huius mundi officio atque administratione loquendo; magisque ad rectam internamque constitutionem animorum, quàm ad externum statum corporum, vel bonorum mundanorum, rationem pertinet. Et tamen hoc huiusmodi est officium, vt omnes qui rectè senserunt, regiæ illud administrationi semper prætulerint. Vnde illud extat verissimum ac sapientissimum dictum; Tum demum Respublicas beatas fore, quum vel reges essent philosophi, vel philosophi reges. Sed hac de re paulò pòst plura. Nunc ad Christi sententiam redeamus.

Ego, inquit, in hoc natus sum, & ad hoc veni in mundum, vt testimonium perhibeam veritati. Similiter semper de veritate loquitur. Nec aliter hic accipitur veritas quàm antè, vbi dixit; Si manseritis in sermone meo cognoscetis veritatem, & veritas liberabit vos. Item quum ait; EGO SVM VIA, VERITAS, ET VITA.

Veritas cui testimonium perhibuit, quamque homines doctum venit, nihil aliud est, quàm verus Dei cultus, cognitioque voluntatis eius. In qua re præcipuum ac longè maximum,

ximum, immò veriùs totum est mysterium redemptionis humani generis, quam Deus ante mundum cognitũ, per mortem Filij sui perficiendam proposuit. Hæc enim veritas comprehendit notitiam Dei, humani generis totiusque mundi originem primam, atque vltimum finem: tum corruptionem & lapsum hominum à prima sua dignitate: item cognitionem angelorum bonorum & malorum: denique eiusdem humani generis liberationem ac restitutionem perfectam, & quæ eò pertinent omnia. In quibus tota religio Christiana, totaque ratio veri cultus Dei consistit. De hac veritate loquitur Paulus 1. Timoth. 2. Hoc enim bonum & acceptum est coram saluatore nostro Deo, qui vult omnes homines saluos fieri, & ad agnitionẽ veritatis venire. Post quę verba, Apostolus, declarandæ huius veritatis gratiâ, ac veluti ostendere volens, in quo veritas istæc propriè sita sit, quidque doceat & includat, statim subijcit; Vnus enim Deus & vnus mediator Dei & hominum, homo Christus Iesus: qui dedit semetipsum redemptionem prò omnibus. Et addit; Cuius testimonium (veritatis scilicet) suis temporibus confirmatum est. In quo, hoc est, ad quod testimonium perhibendum, ego positus sum prædicator & Apostolus. Hæc verba eumdem planè sensum habent, eademque sunt penitus cum verbis Christi. Ad hanc veritatem mundo proponendam, omnesque vbiq. ad illam inuitandos, datum est à Deo Euangelium regni cælestis. Quod Christus primùm, deinde Apostoli eius, demum successores eorum promulgarunt, & plantarunt, per totum orbem terrarum. Huius Euangelij prædicano seu promulgario rectissimè testimonium seu verbum veritatis appellatur. Quæ veritas, quoniam morte & passione Christi veluti certissimo & euidentissimo testimonio confirmata & obsignata est, non immeritò Apostolus mortẽ Christi testimonium nominauit Timoth. 6. dicens; Præcipio tibi coram Christo Iesu, qui testimonium reddidit sub Pontio Pilato, bonam confessionem.

Huc pertinet quod Christus omnem vbique falsitatem redarguit; omnes è mundo errores abstulit, omnia quæ ad veram pietatem & iustitiam pertinebant, restituit. Errabant Iudæi multis modis in falsa intelligentia malaque obseruatione legis Dei. Perhibuit illis testimonium veritatis dicens; Moyses dedit vobis legem, & nemo ex vobis seruat legem. Item, Si veritatem dico vobis; quare non creditis mihi? Gentes autem longè magis errabant in idololatria, & cultu falsorum deorum. Christus, tum per seipsum quando erat opportunum, tum præcipuè per Apostolos suos, perhibuit illis testimonium veritatis; annuntians ab his vanis conuerti ad Deum viuum & verum, qui fecit cælum & terram, mare, & omnia quæ in eis sunt, vt est Actorum 14. Errabat totus mundus in vsu creaturarum rerumque temporalium: in ijs amorem omnem & fiduciam collocando, quæ data erant ad vsum tantùm. Docuit omnibus quæ in mundo sunt vti ad laudem & gloriam Dei: & si quo casu à Deo auertere, eiusve legem violare suaderent, relinquere illa amore Dei, & contemnere: & nequaquam dona Dei conuertere in eius iniuriam. Hoc verè est perhibere testimonium veritati.

Ioan. 8.

CAPVT XXIIII.

Quo testimonio indigeat veritas; cùm ipsa potiùs testimonium perhibeat reliquis omnibus.

SED quærit hîc Simon de Cassia: Quo testimonio indiget veritas, cùm ipsa potiùs omni rei testimonium ferat? Nam omnis res existens, solâ veritate consistit, & ab ipsa esse suscipit. Quod testimonium dabitur veritati, quum ipsa reddat etiam testimonium falsitati: nam aliter, quàm per veritatis testimonium, falsitas non cognoscitur. Quod testimonium accipiet veritas, quæ seipsâ consistit, quæ nemini cedit, quæ opprimi nequit, quæ inter aduersa clarescit. Quod testimonium dabitur veritati, quæ ipsa Deo viuenti testimonium reddidit? Et si dici posset Deum deficere, ipsa non deficit. Testificatur ipsa de Deo, quòd æternus est. Qui si deficeret, etiam ipsa testificaretur verum esse, non esse quod deficit. Et si aliqua entia defecerunt, aut quomodolibet commutata feruntur; veritas testimonium perhibet, verum esse, non esse quod deficit; & aliter quàm fuerit esse, quod commutationem accepit. Ipsa omnibus visibilibus & inuisibilibus testimonium donat, entibus & non entibus, bonis & malis, beatis & miseris, permanentibus & deficientibus, permutatis & impermutatis suo testimonio subuenit. An adiuuabitur ergo paruis luminibus

clarissi-

clarissimum lumen solis? An veritas aliam veritatem suo testimonio fulciet? Est veritas Christus, ipso dicente; Ego svm via, veritas, et vita. Quæ igitur veritas est, cui Christus veritas, testimonium dabat? Totus mundus testificatur veritati: clamant omnia veritatem: boni & mali diligunt veritatem: cùm se verum ostendit proprietas, reddit testimonium veritati: magis verò ipsa omnibus testimonium præstat. An Christus, quia vt homo natus, & in mundo, corporeo sensu, cum hominibus conuersatus, incomprehensibile Deo testimonium dabit? An quia non multo ante prædixerat Iudæis, Si manseritis in sermone meo, verè discipuli mei eritis, & veritas liberabit vos; ipsi veritati liberatrici testimonium perhibuerat aut daturus aduenerat? Sed ne legentium animos plus æquo suspendamus, eo sensu & modo loquendi sciamus hoc dictum, sicut antè prædixerat; Mundus me odit, quia ego testimonium perhibeo de illo, quia opera eius mala sunt. Nam non expediebat Christum dare testimonium veritati, quòd esset, aut bona esset: sed contra illos testimonium ferre, qui ab illa velut inscij, aut velut conscij, aberrabant. Quia confusio falsitatis, veritatis est testimonium: & falsarios quoquo modo conuincere, dare est testimonium veritati. Sic ille. Quomodo autem Christus testimonium perhibuerit veritati, mundi falsitatem variam demonstrando, & arguendo, iam iam ostendimus.

Addit Simon de Cassia: Christus despiciendo damnauit, quæ mundus amabat: patiendo approbauit, quæ mundus horrebat: & illam veritatem docuit, per quam ascenderetur in cælum, & ad beatitudinem perueniretur, quam homines ab ipsa deuiando inquirunt. Omnes diligunt beatam vitam: sed ab illa fugientes quærunt eam; quia veritatem ignorant, aut contemnunt, quæ in oblique dirigit & nouit eam. Nec hoc testimonium ad illam veritatem refertur, quâ sunt omnia quæ sunt, & consistunt; sed ad illam veritatem, quâ vita peragenda deducitur, vt ad æternam, beatam, nobisque promissam, post istam veniatur. Hinc Christus testimonium perhibuit in seipso: vita & moribus illam seruans, & docens verbo, in montibus, in campestribus, in synagogis, & domibus, & templo: eidem testificans in miraculis, & prodigijs multis, in passionibus & morte, sepultura, & resurrectione, ascensione almifica, & missione Paracleti. Et subsecuta Christi membra in orbe terrarum testificata sunt vbique per passiones, & sanguinem, & mortem, in coruscationibus miraculorum, in euersione templorum, quæ idolis fuerant dedicata, in destructione statuarum, in quibus dæmones introgressi decipiebant illos qui idolis immolabant, atque confidebant in eis, quòd res humanæ illorum prouidentiâ agerentur. Nec hanc quam acceperant veritatem (cui per omnia testimonium dabant) deserebant tyrannorum terrore, nec acerbitate pœnarum à testificando cessabant. Vnde à Dei filio descensum est? in quo ventum est? vbi peregrinatum est? quid actum est? ante quos examinatum est vt Christus redderet testimonium veritati? Inspicite, ô mortales, incarnati Verbi patefactam historiam, gesta eius & dicta eius ad alios, aliorum ad eum: vt intimo mentis intuitu noueritis, qualiter per Christum testimonium & quali sit redditum veritati.

Capvt xxv.

Omnis qui est ex veritate, audit vocem meam.

Amatores veritatis ad se pertinere omnino contestans Christus, dicit; Omnis qui est ex veritate, audit vocem meam. Quod verbum (inquit suprà memoratus Auctor) durum ac dubium est, nisi expositionibus digeratur. Nam omne quod est, inquantum est, à veritate habet, vt sit: siue sensibile siue insensibile, siue visibile aut inuisibile, siue rationale seu irrationale sit. Et si ad homines dumtaxat verba restringimus, Omnis homo ex veritate est quod est: nec tamen omnis homo Christi vocem obediendo audit. nam audire Christum, audientium obedientiam sonat, & fidem credentium. Sed aliud est, quo prior sententia claret. Dixerat primò, se perhibere testimonium veritati: dicit & posteà; Omnis qui est ex veritate, audit vocem meam. Perhibebat ipse testimonium veritati, videlicet illi, quæ agendam vitam, ad beatam acquirendam, informat, & de seipso, qui veritas erat. Ex qua veritate qui est ex fide cognitor factus deceptionis inclusæ in apparentia mundi, amaritudinis absconsæ in dulcedine labentis vitæ, dulcedinis obuelatæ in amaritudinibus sæculi, audit vocem meam. id est, mihi credit, obedit, & sequitur.

Quam

Quam vocem: Quâ scilicet oberrantem reuocat, quâ pœnitentibus parcit, quâ iustis æterna regna promittit, quâ vocat electos, quâ damnat & reprobos. De quâ per Psalmistâ dicitur, Vox Domini super aquas; id est super conuertendos. Nam aquæ multę populi multi, quos Christus vocat, ne mare damnationis excipiat. Et alio loco Psalmista ad obedientiam huius vocis omnes inuitat dicens: Hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra. Hodie, tempus est mundi, à tempore Christi vsque ad finem sæculi. Vox eius semper clamat, silet numquam. Vox Christi Euangelium eius est, numquam à clamore quiescens: quod diuersis tonis atque instrumentis ad rectam & vitam æternam inuitat Et regnum eius est super suscipientes Euangelium eius. In quo verbo, de regno eius, Pilato clarum dedit responsum. Quod Pilatus, huiusmodi responsionis ignarus, penitus in animo non aduertit. Nam verè regnum Christi non est de hoc mundo, sed super suscipientes & audientes Euangelium eius: quod homines per crucis mysterium, & agendam vitam, sub ditectione cælestium virtutum, auellit à mundo; vt finitâ mortali vitâ inferat summo cælo. Ergo esse ex veritate, quum hic dicitur, Omnis qui est ex veritate, audit vocem meam, est esse renatum ex Christo, seu per fidem doctrinæ Christi, præditum esse spiritu Christi, qui datus est omnibus in illum sincerè credentibus, & amplectentibus veritatem doctrinæ eius. Est autem hæc sententia eadem planè, cum illa Ioan. 8. Qui ex Deo est, verba Dei audit. Vnde consequitur, idê quoque esse ex veritate, vt hic. Et quemadmodum generaliter loquendo de rerum origine, omnia sunt ex Deo; sic eàdem generali ratione loquendi, omnia sunt ex veritate: vt rectè in præmissis verbis Simonis Cassiani habetur. Et tamen sicuti illic, non obstante illo generali & vero modo loquendi, dicuntur aliqui homines non esse ex Deo (Propterea, inquit, vos non auditis quia ex Deo non estis) ita hic apertè significat Christus, aliquos non esse ex veritate, quum dicit; Omnis qui est ex veritate, audit vocem meam.

Psal. 28. Psal. 94.

Ex Deo non sunt mendaces, sed ex diabolo: vt Christus ibi dicit; Vos ex patre diabolo estis, qui mendax est, & pater mendacij. Ergo, quamuis & corpus & animam à Deo acceperunt, & secundum vtrumque ex Deo sunt; tamen spiritu & corde, quo toti sunt corrupti peccato, atque à Deo auersi, ex mendacio sunt. Sic contrà, electi, spiritu ac mente seu corde, quo renouati sunt fide in Christum per Spiritum sanctum, sunt ex veritate. Quemadmodum eodem modo propriè ex Deo esse dicuntur. Hinc Ioannes toties in Epistola sua: Nos ex Deo sumus charissimi. Per gratiam scilicet electionis, qua electi sunt à Deo ante mundi exordium, & Dei spiritu reguntur Ephes. 1. Ergo ex veritate est, qui per spiritum Christi, per gratiam regenerationis, veritatem diligit, eamque constanter retinet; qui totus fertur ad æterna & vera bona, qui sitit iustitiam, qui mundum hunc, & quidquid in eo est, contemnit præ amore & bonis vitæ futuræ ac perpetuæ. Hi audiunt vocem Christi, hi pertinent ad regnum eius, & subdunt se libenter ipsius imperio. Vnde sequitur, eum regem illorum non esse, qui amant & sectantur terrenas diuitias, qui mundanos honores & vanam gloriam ambiunt, qui carnis voluptatibus delectantur, qui seditiones concitant, odia, rixas, iurgia suscitant, &c.

Capvt XXVI.

Quid mouerit Christum, tam sublimis materia, veritatis nempe diuina, mentionem facere, coram Pilato.

SED non immeritò quis miretur, cur Dominus de his rebus, de diuina veritate, materia tam aliena à captu Pilati, qui homo erat gentilis, totusq; mundanus, & apud quem nihil se profuturum sciebat, tam apertè & plane loqui voluerit. Ratio autem esse videtur, vt Dominus occurreret scandalo ex eo nato, quòd à propria gente sua, immò etiam à primoribus & sanctissimis, vt videbatur, atque eruditissimis gentis, captus esset, tam grauiter accusatus, tam malè habitus: quum tamen illi genti diuinis Prophetarum scripturis promissus esse videretur; vt erat etiam reuerà. Quòd enim ea res Pilatum offenderit, satis liquet ex verbis ipsius, quum dicit; Gens tua & pontifices tui tradiderunt te mihi. Voluit ergo Dominus his verbis significare, non debere mirum videri quòd à sua ipsius gente, adeoque ab ipsis sacerdotibus & pontificibus traditus ac damnatus esset; eò quòd vocem veritatis quam docuerat, & publice prædicauerat, amplecti, non sit nisi illorum

lorum qui sunt ex veritate. Quo exemplo etiam hodie vti licet aduersus illos, quibus mirû videtur quòd tam multi à Catholica religione ad sectas deficiunt: itemq; inter Catholicos quòd tam pauci veram pietatem colunt vt oportet. Alij alias etiam rationes, non sanè malas assignant. idque cum ex parte materiæ de qua disputabatur, tum ex parte personæ iudicis Pilati. Quod ad materiam, de qua agebatur, attinet; accusabatur apud Pilatum Christus, quòd regem se fecerat, regnumque affectabat. Ad quam accusationem respondendo, negare nolebat se regem esse, regnumque habere; sed dicebat, regnum suum non esse tale quale accusatores eius volebant, vt videlicet Cæsari vel potestati eius, vel iuri quod in Iudæos habebat, aduersum esset. non esse enim regnum suum de hoc mundo, sed diuinum quoddam & spiritale regnum, à quo nulli reges terræ sibi metuere debeant. Hæc autem putantur à sapientibus huius mundi mera esse figmenta, ac de industriâ à callidis & regnandi auidis hominibus conficta, vt tanquam diuina quadam huiusmodi auctoritate populum in officio contineant, & religionis extraordinariæ opinionem sibi concilient. Poteratque Dominus videri, hac noui regni sui imaginatione iniecta, velle tempus extrahere, tergiuersari, iudicemque ludificare, vt iudicium euaderet, quum aliam elabendi viam nesciret. Ideò Dominus seriò veritatis mentionem inducit: docetque, se nulla vel hominum quorumuis vel sui capitis figmenta sequi vel prædicare; nec vnquam aliquem vlla ratione fallere studuisse, sed veritatem adeò semper amasse ac tutatum fuisse, vt illius rei causa dumtaxar in mundum venerit. Nec minùs apta erat hæc de veritate disfertio, quod ad Pilati personam attinet. Oportet enim doctorem ex illis sermonem instituere, quæ docendo nota & grata sunt, illique pariter & docenti communia; vt capax sit doctrinæ, libenterque illam audiat. Quum à Iudæis & principibus sacerdotum interrogaretur, num Christus rex esset; sese esse confessus est. Ad cuius rei comprobationem produxit prophetiam Danielis de Christo scriptam, de Filio hominis sessuro ad dextram Dei, & venturo in regia maiestate cum nubibus cæli. Hæc erat idonea probatio apud eos qui sacras Scripturas nouerant, atque in honore habebant.

At verò, cum Pilato agens, homine ethnico, qui nec Scripturas sacras nouerat, nec quidquam quod ad religionem & cultum veri Dei pertinebat, conuenientissime veritatis mentionem fecit, si forte illius amore, Christum audire voluisset; ad quam mens hominis naturaliter inclinatur, quaque nihil est homini benè nato charius, amabilius, pretiosius. Et certè, si Pilatus non nihil attendere voluisset, ad illa quæ dicebantur à tam celebri magistro, quique tanto tempore non minùs miraculorum gloriâ quàm excellentiâ doctrinæ floruerat, illique docilem se præbere; potuisset facilè ad veritatis notitiam, perque illam, ad viam salutis æternæ peruenire. Sed, quia Pilatus erat non modò homo ethnicus, ab omni vera Iudæorum religione alienus, illiusque etiam, Romanorum more & sapientum huius mundi, contemptor; sed multis etiam vitiosis affectionibus, præcipueque ambitionis & auaritiæ, vehementer infectus (vti non solùm sacra & Euangelica, sed aliæ quoque omnes historiæ docent) hinc factum, vt Christi doctrinam & sapientiam, tametsi eum Iudæorum instar non oderat, tamen minimè æstimauerit vt oportebat; nec operam vllam dederit, ad propositam à Christo regni ipsius & veritatem & doctrinam intelligendam. Verùm, hoc paulò pòst meliùs etiam & clariùs deducemus, dum quæstionem tractabimus à Pilato propositam, Quid est veritas?

CAPVT XXVII.

Quid sibi velit, quod Christus ingressum suum in mundum, duplici modo loquendi significarit; In hoc natus sum, & ad hoc veni in mundum.

DVPLICAVIT autem Dominus significationem ingressus sui in mundum, per natiuitatem, & aduentum, dicens; Ego natus sum, & veni in mundum, propter duas in se naturas. Vt homo enim natus est, vt Deus verò venit in mundum. Et quoniam testimonium suum de veritate non erat ab omnibus suscipiendum fide debita; subiunxit discernendo suscepturos à non suscepturis, ex diuersa habitudine ad veritatem, dicens; Omnis qui est ex veritate, audit vocem meam. hoc est, Quicumque amator, inquisitor, susceptor & tutor est veritatis, non in hac vel in illa materia, puta Geometrica, Physica, &c.

sed veritatis simpliciter,ita vt nulli vero repugnet, ille audit vocem meam. Omnis siquidem talis, est ex veritate, hoc est, ex parte se tenet veritatis, & ex veritate venit; tanquam exemplum ab exemplari. Oportuit autem Dominum apponere hæc verba de audiroribus suis,vt hinc Pilatus duo intelligeret: scilicet & qualitatem eorum qui audiebant ipsius doctrinam, & sequaces illius erant; quòd videlicet homines erant non vana sectantes, sed amantes & sequentes veritatem : & qualitatem etiam regni sui, quòd scilicet regnum est veritatis. ac deinde falsum esse articulum illum à Iudæis sibi obiectum,quòd subuertebat ac seducebat populum.Ex hoc enim,quòd soli veritati operam dabat,quodque ex veritate erant, eamque sectabantur, qui eum audiebant; manifeste consequitur, quòd nulla erat seductio, nulla subuersio ; quòd nullus ad malum , nullus ad vana prouocabatur ; sed tota Christi prædicatio,totum regnū eius ex veritate, in veritate, & ad veritatem erat.

CAPVT XXVIII.

Cur Deus pater Filio regnum dederit, quod in veritatis prædicatione consistit; & non potiùs aliquod simile aliorum regnorum.

CETERVM hîc magna,vtilis, & pulchra nascitur quæstio: Si voluit Deus Filium suum regem hominum facere, & ad regiam inter homines dignitatem euehere ; cur tale illi regnum dare placuit: quod videlicet in annunciatione , doctrina , & prædicatione veritatis consistat, vt hîc Christus ipse testatur ? quod genus regni parum admodum æstimatur. Cur non potiùs regnum dedit aliorum simile, externa maiestate ac potentiâ venerabile ; qualia habuerunt vel diuersi reges gentium , vel etiam in populo Dei præcipuè Dauid & Salomon ? Hoc enim atque huiusmodi regnum magni fit ab omnibus, multoque excellentius esse videtur , sedere in sella aurea, in medio principum, & imperare quod velis, quàm cursitare de loco in locum, & veritatem prædicare, vt Christus fecit. Vel num fortè regna mundana,omnisque potestas & magistratus terrenus Deo displicet, aut per se malus est,aut prorsus à Christo Dei filio alienus? Nequaquam. Omnis potestas à Deo est, inquit Apostolus : & qui sæculari magistratu vel potestate funguntur, seu reges sint, seu principes alij, seu illorum vicarij & ministri , eodem Paulo & Petro indem Apostolo testibus, ministri Dei sunt. Et scriptum est; Domini est terra , & plenitudo eius. Item, Domini est regnum omne, & ipse dominabitur gentium. Quum ergo Christus sit filius & heres Dei; vt quæcumque Pater habet aut possidet, etiam ipsius sint; consequens est, omnem externam ac mundanam potestatem iure etiam ad Christum Dominum pertinere. Et hinc illud Psal. 2. Et nunc reges intelligite, erudimini qui iudicatis terram. Seruite Domino in timore , & exultate ei cum tremore. Osculamini filium, nequando irascatur Dominus, & pereatis de via iusta. Pro eo enim, quod vulgaris lectio habet, Apprehendite disciplinam ; Hebræa habet , Osculamini filium. Quibus verbis admonentur omnes reges terræ, agnoscere & adorare filium Dei hominem factum, Regem regum & Dominum dominantium, illique vt oportet seruire.

Rom. 13.

Quòd ergo Deus Christum filium suum non fecit regem mundanum, non ideò fecit, quòd regna huiusmodi nullo iure ad Christum pertineant, vel quòd mala aut vituperabilia sint in seipsis ; sed primùm quidem, quòd Filium suum misit , vt mundum perditum atque ab hoste diabolo occupatum & possessum,tanquā rex redimeret & saluaret. Saluaret inquam mundum , eo modo quo perditus erat. Perditus autem erat mundus non proprie corporaliter, vel iuxta externum modum viuendi (sic enim & viuebat & florebat atque regnabat) sed spiritualiter , & secundùm animam vitamque interiorem mentis & voluntatis. Nempe quia totum genus humanum peccato obnoxium & corruptum erat : ab eo mundum liberare venit Christus. iuxta illud Matth. 1. Vocabis nomen eius Iesum, id est, saluatorem : ipse enim saluum faciet populum suum à peccatis eorum. Christus igitur rex & saluator eam vitæ formam ac rationem amplexus est , quæ optima atque aptissima visa est diuinæ sapientiæ , ad spirituales humani generis morbos curandos , veramque & perfectam mentis sanitatem restituendam.

Itaque non venit cum humana gloria vel potentia,quæ magna ex parte mundū perdit semper, nec minoris iniquitatis quàm infelicitatis & miseriæ causa est, sed humilis & pauperrimus. clarissimum ita exemplum præbens humilitatis, patientiæ , abnegationis , & morti-

mortificationis suipsius, omnisque despicientiæ, tum honorum terrenorum, tum bonorum. His enim rebus sciebat opus esse, tum ad curanda peccatorum vulnera, erroresque, prauas affectiones, & vitia omnis generis ex animis hominum extrahenda; tum ad veritatem, iustitiam, virtutesque omnes humanis pectoribus inserendas. Sic rectè orat Ecclesia, vt dignitas conditionis humanæ, per immoderantiam sauciata, medicinalis parcimoniæ studio reformetur. Contraria enim non curantur nisi contrarijs. Vnde sicuti arte medicinæ (inquit D. Gregorius) calida frigidis, frigida calidis curantur; sic cælestis medicus contraria opposuit medicamenta peccatis. Videlicet humanum genus, superbiâ, auaritiâ, irâ, inuidiâ corruptum & mortuum, humilitate, paupertatis amore, mansuetudine, charitate sanauit. & quemadmodû has virtutes verbo omnibus prædicauit & commendauit; sic, vt prædicatio eius & doctrina vtilis esset ac fructuosa, exemplo vitæ non minùs easdem exprimere & præmonstrare voluit. Deinde, quamlibet regna terrestria omnisque mundana potentia illustris & splendida esse videatur in oculis hominum, qui diuinitus illuminati non sunt; reuerà tamen longè minora sunt, quàm vt Christi dignitati conueniant. Nam dicant mihi (obsecro) qui aliud sentiunt, quale Christo regnum dare velint? Num quale Dauid aut Salomon habuerunt? Ita eis videtur fortasse. Habuerunt enim reges illi regnum amplissimum & florentissimum. Ita est: sed quid hoc pro Christo magnæ rei esset? multò enim maius, opulentius, celebrius, potentius regnum habuerunt Ægyptij, Medi, Assyrij, Persæ, Macedones, Romani, & alij multi. An conuenit autem Dei filium regni magnitudine vinci ab alijs penè omnibus regibus huius mundi? Præterea, regna huius mundi habent & possident æquè boni & mali, pij & impij, amici & hostes Dei. Imò ab initio mundi maxima atque amplissima regna orbis terrarum habuerunt semper ferè homines ac nationes impijssimæ. Ægyptij videlicet, Babylonij, Persæ, Romani, vt nunc diximus. An ergo æquum sit, Deum optimum pariter maximumque, non aliud regnum præparasse ante mundi constitutionem Christo filio vnico, atque heredi suo, quàm qualia dedit omni tempore hostibus etiam nominis sui iuratissimis?

Postremò, sicut Paulus argumentatur, Christum, eò quòd maneat in æternum, debere sacerdotium habere sempiternum; sic oportet eâdem ratione, non temporarium sed æternum regnum habere. Atqui omnia regna huius mundi, temporalia sunt & caduca. nullum ergo huiusmodi Christo Domino conueniebat. Ac proinde verum manet quod ante diximus, Christum non sumpsisse regnum aliquod huius mundi, non quia mala sunt regna huiusmodi (quum sunt ad pacem publicam & iustitiam seruandam necessaria) vel quòd nullo iure ad illum pertineant; sed, quia pro sua & Patris sui dignitate, nimis parua sunt omnia: illorumque administratio nimis humilis & abiecta, quàm vt cælesti ac diuino regi conueniat. Quemadmodum Alexander Magnus (exempli causa) præfecturam & administrationem arcis alicuius vel ciuitatis in regno Macedoniæ respuisset haud dubiè, si quis illi fortè offerre voluisset: non quòd mala esset illa administratio, vel quòd nihil in illa iuris aut potestatis haberet; sed quòd huiusmodi administrationem viliorem existimasset, quàm vt tanti regis tanto filio conueniret. vtpote cui posteà totum Macedoniæ regnum maximum & florentissimum minimè satis erat. Heb. 7.

CAPVT XXIX.

Excellentia regni spiritalis, quoad veritatis doctrinam & prædicationem, præ regni cuiusque terreni maiestate; tum ex dignitate muneris, tum ex eiusdem vtilitate.

VNDE admonemur vt cogitemus, quanto dignior & sublimior sit administratio regni cælestis & spiritalis, quàm terreni alicuius & mundani, etiam amplissimi & florentissimi. Posterioris enim regni alicuius administrationem Dei filius in se suscipere noluit: prioris verò non modò internam administrationem amplexus est, quæ longè præcipua est, quæ per Spiritum sanctum in cordibus electorum perficitur; sed externam etiam, quæ docendi veritatem & prædicandi munere constat, cùm libentissimè in se suscepit, tum sollicitè ac fideliter ad finem vsque executus est. Quis vel vno hoc exemplo non videt, quanto verbi Dei ministerium maiore sit coram Deo gloria & dignitate, quàm cuiusuis regni terreni administratio? quamque longè sit præstantius, docere seu prædicare veritatem,

veritatem, quàm regum more imperare? Quòd si quis tamen rudior & simplicior hæc non satis adhuc intelligit, sed rem desiderat rationibus etiam aliquot manifestam fieri; non erit difficile caussam optimam & certissimam rationibus clarissimis atque efficacissimis explanare.

Dicemus autem primùm de vtriusque rei dignitate, deinde de vtilitate. Dignitatem muneris docendi licet in de inprimis perspicere, quòd doctrina tradi vel administrari non potest sine cognitione illorum quæ dicenda sunt. Qui enim rerum omnium ignarus est, nihil docere potest. Proinde qui rerum diuinarum doctor sit aut prædicator, necesse est, vt illas probe nouerit & perspectas habeat. At verò, qui dominum vel regem agit, suis imperando dumtaxat, frequenter omni rerũ bonarũ cognitione destituitur, illiusq́; adeò legis etiam, quam præcipit obseruandam. Sic volo, ait, sic iubeo. Itaque rem agit, quam quilibet stultus agere possit. Quanto igitur præstantius est id, quod non omnes, sed docti & sapientes tantùm præstare possunt; eo, quod vel stultissimi atque infimi quique? Item, quanto est præstantior rerum cognitio, quàm ignorantia; tanto excellentius est docendi munus, quàm imperandi.

Secundò: Qui docet; vti animum instruit, illuminat & excolit, sic voluntarium reddit, ad illa præstanda quæ docentur. Qui verò imperat; vt non instruit, ita nec voluntarium reddit: ergo cogit ad præstandũ quæ imperantur. Iam quis non mauult animum spontaneum quam coactum? Quanto ergo melius & præstantius est, homines ad bonum voluntarios reddere, quàm cogere inuitos; tanto melius digniusq́ue est, docere quàm imperare.

Tertiò: Si perpendere velimus dignitatem muneris docendi, ab auctore, vt solent qui rerum prærogatiuas æstimant; etiam hinc videbimus officium docendi veritatem non tam humile esse, vt quibusdam videtur, nec vllo pacto magnates aut principes dedecere. In primis, Christus rerum omnium atque hominum Dominus, qui vno verbo cogere omnes poterat ad quiduis præstandum, non grauatur docendi munus subire. Non dicunt Euangelistæ; Circuibat omnes ciuitates, & castella, seu pagos, imperans & mandans; sed docens: Matth. 9. Marci 10. dicitur consuetudinem habuisse docendi: Sicut consueuerat, inquit, docebat eos. Lucæ 19. Erat quotidie docens in templo. Et, ne quis putet hoc proprium fuisse Christo homini, in veteri Testamento frequenter adscribitur Deo omnipotenti munus docendi, ceu res præstantissima. Isaiæ 49. Ego Dominus, docens te vtilia.
Ioan. 7. Vnde & Christus Dominus, vt doctrinæ suæ auctoritatem conciliaret, dicebat; Mea doctrina non est mea, sed eius qui misit me, Patris. & aliàs, citat eam ad rem, sententiam
Ioan. 6. propheticam, dicens, Est scriptum in prophetis, Erunt omnes docibiles Dei. Denique Spiritus sanctus non solùm rector Ecclesiæ dicitur, sed etiam, & quidem multo frequentiùs, doctor. Ioan. 14. Paracletus autem Spiritus sanctus, quem mittet Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, & suggeret vobis omnia, quæcumque dixero vobis. Et pòst. 16. cap. Cùm autem venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem. Quòd si summa illa & diuina maiestas, quæ quosuis nullo negotio cogere posset vel inuitos, mauult tamen docere quæ nos facere vult, quàm imperare; vel hinc satis promptum est intelligere, vtrum illorum altero dignius sit & præstantius.

Iam si ad vtilitatem & fructum oculos conuertamus, hîc etiam discrimen statim latum & manifestum reperiemus. Imperando, mandando, cogendo, nemo saluatur. Docendo
1. Cor. 1. verò saluantur, qui doctrinæ obsequuntur. Vnde Apostolus, Fides ex auditu. & alibi: Placuit Deo per stultitiam prædicationis saluos facere credentes. Ieremiæ 3. Comparantur doctores pastoribus, & doctrina pabulo: Dabo vobis, inquit, pastores iuxta cor meum, & pascent vos scientiâ & intellectu. Et Ioan. 17. Hæc est vita æterna vt cognoscant te solum Deum verum, & quem misisti Iesum Christum. Atqui istud non fit imperando, sed docendo & prædicando. Rom. 10. Quicumque inuocauerit nomen Domini, saluus erit. Quomodo inuocabunt in quem non crediderunt? quomodo credent quem non audierunt? quomodo audient sine prędicante? Et hoc est quod Christus suos amandans in orbem vniuersum, quum dixisset; Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra; non subiecit, Ite igitur cum tali potestate, imperate, & mandate omnibus; sed, Ite, prædicate
Marci. 16. Euangelium omni creaturæ. Qui doctrinæ vestræ crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit. Et facit quidem etiam mentionem diuinorum præceptorum; sed non quæ velit eos tradere hominibus cum imperio: verùm, Docete eos, inquit, seruare quæcumque præcepi vobis. De vtilitate doctrinæ Christianæ multa scribit Apostolus Ephes. 4.

CAPVT

CAP. XXX.

Collatio administrationis potestatis Ecclesiasticæ, cum administratione Magistratus secularis.

QVOD si nunc conferre inter se velimus, administrationem potestatis Ecclesiasticæ, quæ fit præcipuè per doctrinam veritatis, seu prædicationem Euangelij; & potestatis seu magistratus sæcularis; facilè videbimus, etsi inter se in quibusdam conueniant, tamen quàm multo magis differant à se mutuo, quamque hæc potestas illâ sit multò inferior. Primò, vtraque a Deo est: secundò, vtraque Deo seruit, si rectè instituantur: tertiò, vtraque mortalibus vtilis est ac necessaria: quartò, non sunt inter se nec naturâ suâ nec diuinâ aliquâ institutione contrariæ; sed magis amicæ & cognatæ. Hæc omnia sunt verissima. Sed interim tamen, quantum interest inter cælum & terram, tantum est inter duas potestates, functiones siue administrationes, discriminis. Terreni namque magistratus administratio, terrenæ, corporali, externæ, temporali, caducæ ac citò perituræ paci seruit: Spiritualis verò, ac cælestis regni administratio, quæ posita est in doctrina & prædicatione veritatis, cælesti paci, internæ, perpetuæ. Illa dispensat ac largitur bona terrena ac transitoria; hæc verò cælestia ac sempiterna. Illa mundanam externamque, hæc verò internam cælestemque iustitiam conseruat. Illa mundanos honores & regios quidem suis confert, sed fluxos tamen, instabiles, citoque perituros; & vt ad quàm maximam gloriam atque dignitatem exaltet, multis tamen modis miseros, semperque mortales esse sinit: hæc autem ad veros, cælestes, diuinos honores extollit; filios Dei facit, à morte omnique miseria liberat, atque in æternum felices ac beatos reddit. Vnde Paulus Apostolus de hac sola administratione loquens; Non me pudet, inquit, Euangelij: virtus enim Dei est, in salutem omni credenti. Et si cui fortè non displicet, vt magnis parua & sacris profana comparemus, inueniemus huius rei gustum aliquem verumque iudicium habuisse inter gentiles, quotquot meliori & perspicaciori mente fuerunt præ ceteris præditi. Erant inter illos Reges multi, magni, illustres mundanâ gloriâ & potentiâ: erant & Philosophi, pecuniæ, omnis gloriæ mundanæ & potentiæ contemptores, in magna & voluntaria paupertate sapientiam docentes, omnesque ad virtutis studium exhortantes. Vtrorum functio dignior erat & præstantior? Sanè, quantò anima est præstantior corpore, tantò melius & excellentius est animam regere, ornare, excolere (quod Philosophus agit doctrinâ sapientiæ) quàm corpus, & quæ ad illud pertinent, gubernare, quod Regum est. Vnde etiam omnes penè insigniores Reges & Principes, aut ipsi quoque Philosophi erant, ab omni cupiditate mundani splendoris alieni, vt Agesilaus, Epaminondas, Phocion, Aristides, &c. aut Philosophos in summo honore habebant, omniaque penè faciebant illorum consilio: vt Dionysius Syracusanus, Philippus Macedoniæ Rex, Alexander Magnus, &c. Qui Alexander, quum esset Corinthi, adijt Diogenem Philosophum omnium mortalium pauperrimum, in dolio suo (quæ domus eius erat) sedentem; & cum eo multa est de rebus varijs collocutus; Diogene interim ne semel assurgente, vel se mouente. A quo digressus, indignantibus amicis, quòd Rex tantum honoris habuisset cani illi, qui tanto Principi ne assurgere quidem dignaretur: Imò, inquit, affirmo vobis; Ni Alexander essem, vellem esse Diogenes. Adeò demirabatur animum illum Philosophi liberum, rebusque humanis omnibus excelsiorem, vt nihil regno similius iudicaret. Præcipua regum felicitas est, quòd nulli seruiunt; tum, quòd nullius egeant. atqui, hæc ipsa præstat Philosophia multo meliùs veriusque quàm regnum ipsum monarchis. Proinde, idem Diogenes disputare solebat quantum ipse regem Persarum vitâ fortunaque superaret. Sibi nihil deesse, illi nihil satis vnquam fore: se eius voluptates non desiderare, quibus numquam ille satiari posset; suas eum consequi nullo modo posse: teste Cicerone lib. 5. Tusc. quæstionum. *Rom.* 1

CAPVT XXXI.

Præcellentia regni Christi, præ omnibus regnis mundi.

REGNVM CHRISTI REGNIS MVNDI PRAECELLIT.

COLLIGAMVS nunc parumper quæ diximus: & quanta sit quamque multiplex dignitas & excellentia regni Christi præ mundanis regnis omnibus, mutuâ factâ velut oculari comparatione, videamus.

I. DVRATIONE. Præcellit immensis partibus Christi regnum cunctis mundi regnis, primùm duratione, vt antè frequenter admonuimus. Stetit enim Christi regnum ab ortu suo, vel à natiuitate Christi regis, annis amplius mille sexcentis, & stabit vsque ad finem mundi: imò vltrà etiam. Est enim verissimum, quod ex ore Dei Gabriel Angelus dixit Mariæ, regis huius genetrici; (Lucæ 1.) Dabit illi Deus sedem Dauid patris sui: & regnabit in domo Iacob in æternum, & regni eius non erit finis. Omnium totius orbis regnorum seu monarchiarum diutissime stetit regnum Assyriorum: quod tamen mille quadringentos annos non expleuit.

II. AMPLITVDINE. Secundò, ditionis ac dominationis amplitudine. Omnes enim orbis terrarum regiones ac nationes complexum est: totam Asiam primùm, deinde Africam, & Europam: & nûc in nouo orbe, Orientem & Occidentem versus, regnis longè amplissimis, & quæ cum reliquo pænè toto mundo magnitudine certare valeant, quæque veteres omnes ne auditione quidem vnquam acceperunt, latissimè & florentissimè viget. Quare optimè & verissime Leo Magnus Pontifex Serm. 1. in Natali sanctorum Apostolorum Petri & Pauli, Romanam vrbem alloquens; Isti sunt, inquit, qui te ad hanc gloriam prouexerunt, vt gens sancta, populus electus, ciuitas sacerdotalis & regia, per sacram beati Petri sedem caput orbis effecta, latiùs præsideres religione diuina, quàm dominatione terrena. Quamuis enim multis aucta victorijs ius imperij tui terra marique protuleris, minus tamen est, quod tibi bellicus labor subdidit, quàm quod pax Christiana subiecit.

III. POTENTIA. Tertiò, vi, potentia, efficacitate imperij. Aliorum regnorum seu regum potentia ad illa se dumtaxat extendit quę extra hominem sunt, vel ad ipsa hominum corpora. At regnum Christi ad corda vsque hominum, & ad intimos animorum recessus penetrat, animisque & mentibus præcipuè dominatur. Qua de re Apostolus 2. Corinth. 10. Arma, inquit, militiæ nostræ, non carnalia sunt, sed potentia Deo, ad destructionem munitionum: consilia destruentes & omnem altitudinem extollentem se aduersus scientiam Dei, & in captiuitatem redigentes omnem intellectum in obsequium Christi. Nec illâ solùm in re ostenditur vis & potentia regni Christi, quòd animis hominum imperet, in ijsque mirabiliter operetur; sed quòd longè aliter in potestate habeat omnes etiam externas mundi creaturas, quàm reges quicumque huius mundi. Imperat enim Christi regnum seu rectores & administratores eius (quando id regni ratio & honor Christi regis postulat) terræ & mari, montibus & fluminibus, ventis & nubibus, soli & lunæ, bestijs terræ, auibus cæli, piscibus maris. quin & malis spiritibus ac dæmonibus etiam inuisibilibus, qui omnia, quæ in mundo sunt, naturæ potentiâ superant. Eant nunc summi reges terræ, Iulius etiam & Augustus Cæsares; suamque potentiam cum hac regni Christi audeant vlla ratione conferre.

IV. VTILITATE. Quartò, vtilitatis seu fructus præstantiâ & magnitudine. Quibus enim Christus dominatur, eos, peccati ac diaboli iugo excusso, verè liberos facit, vt antè ostendimus, in explicatione Scripturę illius; Veritas liberabit vos Denique efficit filios Dei, & per cõsequens heredes veros regni cælestis ac vitæ æternæ. Reges huius terræ diuites facere possunt, quibus fauent; iustos autem & bonos non possunt: ad mundanos & citò perituros honores euehere; ad cælestes semperque duraturos, minimè. At Christus rex benedictus, quid? (Ioan. 1.) Quotquot (inquit ille) receperunt eum; dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius. Quis explicet vllis verbis, quis mentis vlla cogitatione assequatur, quid illud sit?

V. LEGVM EXCELLENTIA. Quintò, legum atque institutorum excellentiâ. Si enim Dauid rex legis Mosaicæ præstantiam tot tamque egregijs verbis extollit atque amplificat, dicens; Lex Domini immaculata, conuertens animas: testimonium Domini fidele, sapientiam præstans paruulis. (Psal. 18.) Iudicia Dñi vera, iustificata in semetipsa, dulciora super mel & fauum, desiderabilia super aurum & lapidẽ pretiosum, &c. Quanta hæc omnia, & longè etiã maiora de lege Christi dici

dici possunt? Nam, vt Apostolus ait, nec glorificatum est quod claruit in hac parte, pro- 2. Cor. 3.
pter excellentem gloriam. hoc est, tantum est discriminis inter Moysi legem &
Christi, vt illa quæ per se illustris & magnifica fuit, nihil omnino dignitatis habere videa-
tur, ac veluti obscuretur penitus eminenti gloria legis Euangelicæ. Rationes autem hu-
ius rei illic tradit Apostolus. Sapientiores Philosophi, consentientibus eruditis & pru-
dentibus, cunctis omnium temporum ac nationum, genus gubernationis optimum esse
dixerunt monarchiam, vt videlicet vnius regni vnus tantùm supremus Princeps sit, ceu
caput vnum totius corporis; si præcipuè Princeps haberi queat iustus & sapiens. Huius
regni spiritualis Rex vnus est, Christus Dominus noster, qui solus è cælo præsidet toti re-
gno suo, regitque & seruat per Spiritum sanctum suum omnes & singulos in se creden-
tes, ciues regni sui. De cuius probitate & sapientia, quæ laudem omnem & cogitatio-
nem excedit, mox aliquanto plura dicemus.

Sextò, modo & ratione, qua regnum hoc partum, acquisitum, constitutum & stabili- VI.
tum est. Non enim comparatum est, defensum, & confirmatum, instar regnorum ferè ACQVISI-TIONIS
omnium mundanorum, bellicâ potentiâ, terrore armorum, concussione, prædatione, REGNI
cædibus ac stragibus hominum, sed ratione prorsus contrariâ; amore, studio, cultuque RATIONE.
paupertatis; humilitate, patientiâ; iniuriæ omnis, persecutionis, oppressionis voluntariâ
tolerantiâ; honorum omnium & bonorum mundanorum contemptu; naturæ corruptæ
& carnis prauis concupiscentijs perdomandis, mortisque adeò ipsius pro veritate & iusti-
tiâ appetitione spontaneâ. His modis primùm Christus ipse Rex & Monarcha, deinde
omnes eius sectatores, regnum spirituale erexerunt, & constituerunt ab initio; posteà ve-
rò, toto orbe terrarum amplificarunt, ac demum in hæc vsque tempora feliciter con-
seruarunt.

Septimò, fine; qui in omni re plurimum habet momenti, & præcipuam consideratio- VII.
nem meretur. In omnibus regnis terrenis finis magis ad conseruationem, vtilitatem, & FINE.
honorem regis ipsius spectat, quàm subditorum. Deinde pax omnis & felicitas, tum re-
gis ipsius, tum subditorum (ad quæ retinenda, omnes regni vires & leges pertinent) ex-
terna omnia, humana sunt ac temporalia. At verò in Christi regno, non tam ad regis
ipsius conseruationem & vtilitatem, qui nullis adiumentis opus habet, nec quidquam po-
test à quoquam vtilitatis accipere; quàm ad subditorum eius & ciuium regni vtilita-
tem, salutem, & felicitatem perfectam atque æternam, omnia ordinantur.

Octaua & præcipua regni huius præeminentia & summa dignitas sita est in excellentia VIII.
incomparabili & præstantia regis, qui huic præest regno. Qui de rebus principi necessa- EXCEL-LENTIA
rijs ad rectè & feliciter gubernandum præcipiunt, tres potissimùm in rege requirunt & REGIS IP-
commendant; sapientiam, potentiam, & iustitiam. Quibus in rebus velle alios huius SIVS.
mundi quosuis principes cū Christo rege conferre, nihil aliud sit, imò longè minus, quàm
guttam aquæ cum toto mari & fluminibus omnibus comparare; vel tenuis lucem cande-
læ, cum admirabili fulgore & claritate solis. Isaias Propheta, vbi natiuitatem huius regis
regnumque eius ex parte describit, sex regis Christi proprietates explicat omni laude su- Isa. 9.
periores ac maiores. Paruulus (inquit) natus est nobis, & filius datus est nobis, & factus CHRISTVS,
est principatus super humerum eius, & vocabitur nomen eius, admirabilis, consiliarius, REX.
Deus, fortis, pater futuri sæculi, princeps pacis. Multiplicabitur eius imperium, & regni
non erit finis. Super solium Dauid, & super regnum eius, sedebit; vt confirmet illud, &
corroboret in iudicio & iustitia; amodò & vsque in sempiternum. Quum dicit vocabitur I.
nomen eius, Admirabilis; respicit ad claritatem nominis & famæ, quæ in ore omniū cum ADMIRA-BILIS.
admiratione & laude versatur. Hoc multum facit ad auctoritatem, dignitatem, & maie-
statem regis. Quemadmodum de Salomone rege dicitur, quòd omnes reges terræ deside-
rabant videre faciem eius, & munera illi offerre. Atqui hoc tantùm figura quædam ob-
scura erat claritatis admirandæ nominis Christi, quam habiturus erat toto orbe terrarum.
De qua illud etiā Lucę Euangelistæ dicitur: Hic erit magnus, & filius Altissimi vocabitur. Luca 1.

Dicit secundò, Consiliarius: quo nomine denotat prudentiam eius & sapientiam. & II.
significat, vsque adeò non egere cuiusquam consilio ad quiduis prouidendum vel perfi- CONSI-LIARIVS.
ciendum, vt ipse potiùs alijs cunctis consiliarius esse possit ac debeat. Notum est autem
illud Salomonis regis, consilio & prudentia stabiliri præcipuè ac nobilitari thronum re-
gis, regnumque vniuersum.

Posteà mentionem facit potentiæ regis quæ ex sapientia ferè & prudentia sequitur; III.
quemadmodum summa frequenter potentia per stultitiam & imprudentiam subuerti- FORTIS.
tur.

tur. Vocabitur (ait) Fortis. Nimirum fortis & potens est Christus rex, ad debellandos omnes hostes suos,& subditorũ suorum: non externos tantùm & visibiles,sed inuisibiles quoque & infernales, qui maximè omnium noxij sunt & terribiles. Velit autem aliquis scire quàm fortis & potens sit Rex noster Christus? Tam potens quàm Deus: vtpote

IV. DEVS. qui ipse quoque Deus verus sit. Vocabitur (inquit) Deus. Ex quo etiam consequitur, nequaquam metuendum esse, ne regnum hoc spirituale vel monarchia vnquam deficiat: nempe cuius conditor, rector, & conseruator est Deus. Si deficere potest vel quidquam deesse potentiæ Dei; potent & regnum Christi deficere.

V. PATER FVTVRI SAECVLI. Quintum regis Christi insigne est, quòd Patrem eum nominat futuri sæculi. Cetera omnia regna, cum mundo saltem ipso deficiente, deficiunt; vt durent quàm longissimè. Quamquam nulla huius mundi diu durant, vt antè diximus,& omnibus notum est;omniaq; maxima regna ante mundi consummationem diu finem accipient: Christi autem regnum postquam in hoc mundo semel incepit, perstat ac proficit semper, duratque, & durabit post finem mundi huius, in sæcula sæculorum. Imò tunc demum, quando mundus iste infelix finem acceperit, gloriâ & felicitate omni maximâ florere incipiet. Tunc demum benè erit ciuibus omnibus regni eius: ita bene, vt modis omnibus nihil melius optare queant.

Quòd autem non dicit, Rex vel Dominus futuri sæculi, sed Pater; significat, regnum hoc non constare fastu regio, vel sæuitiâ tyrannicâ, quâ reges alij omnia pæne faciunt pro imperio suo: Sic volo, sic iubeo; sit pro ratione voluntas: sed paterna benignitate & clementia, suauitate & charitate. & ita Christum potestate regem esse omnium, vt singulari tamen curâ, amore, ac benignitate, singulis pater sit.

VI. PRINCEPS PACIS. Addit vltimò Propheta, Christum futurum Principem pacis, seu pacificum: qualis nimirum fuit Salomon, qui multis in rebus Christi regis typum gessit. Est autem pax, felicitas regnorum maxima & præcipua: & tamquam finis vltimus, ad quem regna tendunt omnia, vt paulò ante diximus. Quo tamen nomine Propheta significare voluit, regni Christi non modò summam felicitatem, & copiam bonorum omnium, quam parit pax; sed perfectam quoque iustitiam,quæ vna etiam est ex præcipuis regum ornamentis: quæque pacis verè tum origo est, tum certum etiam retinaculum & firmamentum. Quemadmodum è diuerso, vbi iustitia non est; ibi pax exulet, omnisque iniquitas, audacia, furor discordia regnet, oportet. At in regnis terrenis,pax tantùm humana, ciuilis,externa, quemadmodum & iustitia quærantur. Christus verò,sicut veram mentis internamque iustitiam attulit, destructo peccato; sic veram quoque æternamque, deuicto mundo & Sathana, Deoque placato, pacem contulit.

CAPVT XXXII.

De Pilati interrogatione; QVID EST VERITAS? *& causis non acceptæ responsionis.*

DICIT EI PILATVS: QVID EST VERITAS? ET, QVVM HOC DIXISSET, ITERVM EXIVIT AD IVDÆOS.

Non displicuit Pilato veritatis verbum, quod & improbus amat. Hoc enim habet veritas dignitatis inter ceteras virtutes præcipuum, vt eam suus æmulus diligat, atque laudibus efferat. Omnis quippe qui malè agit, amicus est veritati: etsi fallere vult, non falli mauult. Iniquus etiam dominus veritatem in seruo suo requirit. Fallax homo,filiũ,vxorem,familiá vniuersam,quærit habere veracem. Clamant omnia expressis & tacitis vocibus veritatem: hanc Pilatus etiam, vt primùm nominari audiuit,magni fecit: & ad ipsam amore conuersus,illectusque dulcedine vocis eius,quid ipsa sit,Christum interrogat, dicens; Quid est veritas? Neque vnquam Pilatus talem audierat oratorem, aut dissertorem omnium dicendorum. Et fortè per modicum tangebatur cor eius à librata probatione verborum eius. quocircà,interrogat, quid sit veritas. Hæc Cassianus. Et certè videtur hinc satis constare, ingenium Pilati non malè compositum fuisse ad percipiendam doctrinam veritatis, nisi alijs quibusdam accessionjs remoris impeditum fuisset. Quum ex Domino quæsisset num rex esset Iudæorum, quia hostes eius Iudæi eum affectati regni accusabant; respondit Dominus: Regnum meum non est de hoc mundo. Tum intulit

Pilatus,

Pilatus, siue interrogando, siue asseuerando, Ergo rex es tu. quasi dicere voluisset: Ergo saltem confiteris te regem esse, dicendo regnum tuum non esse de hoc mundo, vel tale regnum quale est hoc regnum Iudaicum, quod Iudæi te dicunt affectate. Quisquis enim affirmat se regnum habere, rex est. Qualis igitur rex es tu? vel quale regnum habes, si regnum tuum non est de hoc mundo? Ad hoc Dominus: Ego in hoc natus sum, & ad hoc veni in mundum, vt testimonium perhibeam veritati: omnis qui est ex veritate, audit vocem meam, & me regem suum agnoscit. Ad hoc Christi responsum intelligendum, requirebatur vtique, vt sciret de qua vel quali veritate loqueretur. hoc est, quid vocaret veritatem, cui testimonium ferret, & per quam regnaret, quando multa sunt genera veritatis. Ideò confestim interrogat, recto ordine; Quid est veritas? Huiusmodi ingenia non sunt inepta ad cognoscendam veritatis doctrinam; nisi alijs impedimentis vitiosarum affectionum aliò sæpè trahetentur.

Sed quid causæ igitur fuit, quòd Pilatus ad veritatis cognitionem non peruenit? Non dubium est si in sua quæstione perstitisset, & responsum à Domino expectasset, quin Christus illi benignè respondisset, quid sit veritas, de qua loquebatur; pleneque illum de tota re instruxisset. At simulatque Domino quæstionem de veritate proposuit, non expectato responso, totoque differendi abrupto proposito, foras abijt ad Iudæos accusatores Christi, & dixit eis; Ego nullam in hoc homine causam inuenio, &c.

Quibus ergo occultis vel manifestis demeritis, nobis tamen ignotis, inquit Cassianus, aut qua Dei prouidentia nō meruerit de veritate certum à Christo expectare responsum, quodammodò ignoramus. Quamuis ex gestis aut piè præsumptis subortas causas meritò perpendamus. Quum enim hostes Christi ante ædes Pilati foris starent, multis magnisque clamoribus ad mortem eum postulātes, & Pilati cum Christo priuatum colloquium probabiliter suspectum habere inciperent, timētes ne eum sermonibus suis falleret, quum homo præcipuè gentilis & parum doctus esset; quemadmodum ipsismet silentium frequenter suis responsionibus & quæstionibus imposuerat; hæc secum perpendens Pilatus, & de Christo liberando valde sollicitus, dum mentem suam & cogitationem ad omnia verteret, videtur illi subitò via quædam liberandi Christi percommoda incidisse, de consuetudine Iudæorum donandi illis reum aliquem seu maleficum in festo Paschæ quemcumque vellent. Vt primùm igitur hoc illi occurrit, velut optimo inuento consilio, omnem cum Domino sermonem ac disputationem abrumpens, moræque impatiens, non expectato Christi responso ad propositam quæstionem, eduxit eum secum foras ad Iudæos, dicens: Ego nullam inuenio in eo causam. Est autem consuetudo vobis, vt vnum dimittam vobis in Pascha. Vultis ergo dimittam vobis Regem Iudæorum? Quod fecit Pilatus, non quidem odio veritatis, quam scire cupiebat, aufugiens; sed meditatus compendium, vt absolueretur innocens, iniustè sibi traditus iudicandus.

Hæc est certè aperta sententia Augustini: Credo, inquit, cùm dixisset Pilatus, Quid est veritas? in mentem illi venisse continuò consuetudinem Iudæorum, qua solebat eis dimitti vnus in Pascha. Et ideò non expectauit vt responderet ei Iesus quid esset veritas, ne mora fieret, cùm recoluisset morem quo posset eis per Pascha dimitti; quod eum valdè voluisse manifestum est. Sic ferè etiam Chrysost. Eutymius & Theophilactus. Quia, inquiunt, tempore indigebat proprio ac longiore quæstio hæc de veritate, & vrgebat vt eriperet Iesum à morte Iudæorum, idcircò egreditur ad eos, & dicit, &c.

Alij dicunt indignum fuisse qui veritatem cognosceret: quod verum est profectò; quia sciens & prudens veritatem quam sciebat declinans, à falsitate & mendacio se vinci permisit. Et quamuis à veritate iudicium suum aliquo modo inchoauit, tamen in veritate non stetit, & manifestè iudicium suum in peruersitate finiuit. Iuxta horum opinionem ita se Dominus hìc habuisset, quemadmodum de Biante philosopho legitur, quòd interrogatus ab impio quodam, quid esset Pietas, nihil responderit. Rogatus deinde cur siletet; Quoniam, inquit, de re quæris nihil ad te pertinente.

Alij sentiunt, quòd quum Pilatus homo esset leuis & mundanus, cordis leuitate à proposita de veritate quæstione citò recessit. Vt ferè solent mundi principes, quum de re seria agitur & quæ ipsis cordi non est, quamque ad se pertinere non existimant, huiusmodi sermones præscindere, & ad alia transire, quæ magis respondent illorum affectionibus. Sic Pilatus, quum non intelligeret quæ à Domino de veritate dicebantur, & facilè existimare potuit nescio quæ ænigmata esse de regno veritatis, quæ ad suam cognitionem non pertinerent, vbi leuiter interrogasset; Quid est veritas? hoc est, vt ænigma suum Iesus dissolue-

solueret: tamquam pœniteret eum quæstionis, subitò abijt, ad illa magis intentus quæ facere videbantur ad placandos Iudæos.

Gerson: Contemplemur Pilati modum. Interrogabat quidem quid esset veritas, sed non expectabat responsum. Tales sunt complures qui volunt acquirere scientiam aut deuotionem, sed non perseuerant: curam scilicet, laborem, ac diligentiam debitam adhibendo. ideò tam pauci ad veram perfectionem deueniunt. Quibusdam videtur Pilatus ex mera animi curiositate quæsiuisse quid esset veritas. vt solent interdum profani homines cupidè appetere ignotæ rei scientiam; interea nescientes cur hoc velint; illis enim tantùm propositum est, aures suas pascere: quomodo Herodes pòst interrogauit Dominum multis sermonibus, ad quos etiam iure nullum responsum accepit.

Alij putant Pilatum velut irrisoriè interrogasse, & tamquam fastidientis fuisse vocem; Quid est veritas. quasi putauerit, sibi, adeoque toti mundo non paruam iniuriam fieri, quòd eum Christus videretur omni veritatis notitia spoliare; ac veritatem iam primùm in lucem proferre, quæ hactenus in tenebris sepulta latuerit. quasi dicere voluisset; Quænam est ista veritas quam sic collaudas, & cuius te auctorem prædicas? aliámne vel meliorem nobis affers veritatem, quàm vel nos Romani tenemus, vel Iudæorum sacerdotes docent? proinde, Christo subiratum, mox egressum fuisse. Atque hic est communis morbus humani generis. quamuis enim omnes conscij nobis simus ignorantiæ, tamen id perpauci fateri volunt: hinc fit vt veritatis doctrinam maior pars respuat. Ex eodem superbiæ vitio nascitur fastidium illud, quod se homines ad discendum submittere non dignantur, quia sibi ingenium & perspicaciam attribuunt, qua cuncta per se intelligant. Res videtur scitu & creditu facilis esse veritas. Deus autem contrà testatur, captu humanæ mentis longè esse altiorem. Idem in alijs quoque multis rebus accidit vt quotidie experimur. Diuus certè Cyrillus in illa etiam sententia est, vt Pilatum existimet non seriò vel discendi amore interrogasse quid esset veritas: sed ex commotione quadam & indignatione mentis. tamquam si dixisset; Quid sibi vult hæc de veritate, nescio qua, disputatio tua? Quin respondes potiùs ad illa quæ ad rem faciunt, vt satisfacias accusatoribus tuis? Instant & vrgent hostes tui vt mortis sententia condemneris; & tu nobis incipis concionari aut philosophari de veritate quadam noua, totique mũdo hactenus ignota. Quid nobis cum huiusmodi disputatione, tam aliena & importuna?

Alij quæstionem hanc Pilati de veritate paulò adhuc aliter explicant: ità tamen vt non seriò sed ironicè etiam & contemptim interrogauerit, Quid est veritas? Siue enim Pilatus veritatis nomine intellexerit ciuilem vel moralem veritatem, seu veritatem religionis, videri Christum cum veritate sua valde irridere voluisse; vt sit quæstionis sententia: Quid audio? Túne ob hoc tantùm venisti in mundum vt profitearis & doceas veritatem? Næ, tu miserrimus eris mortalium omnium cum veritate tua. Prædica, lauda, promoue, tuere veritatem quantum voles. equidem ausim affirmare vt plurimùm tibi esuriendum, algendum, fugiendum fore de loco in locum, multúmque miseriæ & ignominiæ ferendum, denique pereundum etiam tandem, cum veritate tua. Quid enim obsecro est veritas? idque tam in rebus ciuilibus & communi vita hominum, quàm in religionis negotio? quam habet vel æstimationem, vel vtilitatem inter homines? Video illis qui veritatem colunt, nihil felicitatis contingere; imò veriùs omnium esse infelicissimos. In aulis principum, qui vera dicunt, & vera dicentes libenter audiunt, tum rari sunt admodum, tum extremo laborant odio omnium. ad nullum illi quæstũ vel dignitatem perueniunt. Si veritas locum aliquem haberet, nec hic inter Iudæos Caiphas principatum suum summúmque sacerdotium haberet, quod satis constat, dolis & largitione, nulla habita ratione veritatis, assecutum esse. nec Romæ Tiberius Cæsar haberet tam latum imperium: cùm non sit obscurum, quibus artibus effectum sit, vt disignaretur Imperator. Imò, ne ego quidem ipse fortassis hanc Iudææ præfecturam haberem, si omnia secundùm veritatem exacta fuissent. Quid autem dicam de priuatis hominibus? Qui veritatem sectantur, omni inopia ac necessitate premuntur; adeò vt sæpenumerò fame pereant. Opifex nisi audacter mentiatur, animâ suâ & veritate post fornacem positâ (vt loquuntur) nihil lucri faciet. Mercator ni dolis & fraudibus & imposturis varijs merces suas venales extrudat, numquam ditescet. Breuiter, veritas vbique iacet: falsum verò & mendacium regnant, & promouent omnia. Quòd si fortè loqueris de veritate religionis, illique vis testimonium perhibere, certè omnium es stultissimus, qui propter religionẽ, rem omnium vanissimam, te tantis vitæ tuæ periculis obijcias & exponas. Quid enim quæso est veritas

religio-

religionis. Vide enim mihi quot sint religiones toto orbe terrarum. Et quis nouit, quæ omnium sit verissima? vel etiam an vna tantùm vspiam sit religio, an plures, an verò etiam omnes fortè bonæ & veræ sint? Iudæi omnes alias totius mundi religiones damnant: sibi autem solis religionis veritatem tribuunt. Contrà, ceteræ nationes non minùs Iudæorum religionem improbant & rident omnes: suam autem vnaquæque retinet ac tuetur. Alij Iouem colunt, alij Mercurium, Herculem: alij Venerem, Iunonem, Mineruam. Ægyptij etiam bestias pro dijs venerantur: alij Solem & Lunam, in quibus tamen nihil vitæ esse videtur. Quin & inter Iudæos tuos magna quoque videtur religionis esse diuersitas. Aliam enim videmus religionem docere & seruare Pharisæos, aliam Saducæos, aliam Essenos, & nescio quos fortè præterea. Tanta vbique locorum religionis incertitudo ac diuersitas: adeò vt multis videatur religio omnis ab otiosis & callidis hominibus in hoc tantùm excogitata & conficta, vt vulgus timore quodam superstitionis huiusmodi, ac deorum opinione, meliùs in officio contineatur. Quare, iudico illum insanire, qui sese veritatis nomine vel amore exponat periculis vitæ suæ. Is potius sapere mihi videtur qui vitam omnem & actiones suas componit ad mores huius sæculi hominumque quibuscum versatur. Et, si quidem veritati vsquam locus sit, sectetur veritatem: sin minùs, relicta veritate, mendacium honestatis saltem specie obductum amplectatur. & in religionis negotio id sentiat & faciat quod in præsentia tutum est, vel quod maiores eius senserunt, vel deniq; quod sequitur & præcipit magistratus. Hoc illud esse quibusdam videtur quod Pilatus ait, QVID EST VERITAS? Nempe vt in Pilato imaginem habeamus multorum impiorum hominum: qui etsi honestatem, & veritatem, & religionem probent, tamen non vlteriùs probant, nisi quatenus vtilis est, & facit ad pacem & felicitatem huius sæculi: interim verò mores hominum quibuscum viuitur sectandos esse. Cumque imposturæ & mendacia ferè sint felicia, putant prudentiæ genus esse, ad veritatem & iustitiam dissimulare audacter, donec ditescas aut rem facias, vel te extrices è malo aliquo in quod fortè cecidisti: fatuos autem mentisq; impotes censent, qui vel causa veritatis, aut integritatis, aut religionis etiam (quam putant meras esse nugas) periculis se obijciunt. Hi communiter vocantur Epicurei, vel Athei; & hodie, corrupto licet nomine, Politici.

At nos Christiani, ab his exemplis vel opinionibus debemus abesse quàm longissimè. Primùm enim, felicitatem quærere debemus non huius vitæ sed futuræ: & vtcumque nobiscum agatur in hoc sæculo, efficere & curare, ne felicitatem vitæ futuræ, quæ vera demum felicitas est, amittamus. denique parui facere omnem miseriam & infelicitatem huius vitæ, modò futuræ vitæ infelicitatem perpetuam euadamus.

Ad felicitatem autem futuram atque æternam haud peruenitur per fraudes, imposturas, mendacia; sed per cultum veritatis & iustitiæ: nec per quamuis religionem, sed per illam dumtaxat vnam, quam Christus docuit atque instituit. Deinde meminisse debemus mendacia & imposturas in hac etiam mortali vita non semper felicitatem parere, augere, seruare; sed frequenter multum infelicitatis adducere. Falsa & execrabilis est sententia illa impiorum apud Isaiam Prophetam: Flagellum inundans quum transierit non veniet super nos: quia posuimus mendacium spem nostram, & mendacio protecti sumus. *Isaia 28.*
Quin potiùs, vt Propheta subijcit: Subuertet grando spem mendacij, & flagellum inundans cùm transierit, eritis in conculcationem. Et alibi ait Deus auctor veritatis, & veritas ipsa: Si non audieris verbum Domini, maledictus eris in ciuitate, maledictus in agro, maledictus in omnibus operibus manuum tuarum. Qui autem sectatur mendacia, fraudes, imposturas; non audit verbum Domini, quod hæc omnia seuerè prohibet.

Quòd verò ad religionis veritatem attinet, etsi illam Pilatus omnesque impij Epicurei derideant, nobis tamen in omni vita nostra nihil prius, nihil debet esse posterius, quàm vt vnam illam veram religionem sciamus & obseruemus quam docuit & tradidit Christus. Quæ in quo cõsistat, & quid præcipiat, norunt Christiani. Hæc est illa quæ verè demum, teste Paulo Apostolo, ad omnia valet, promissionẽ habens vitæ, quæ nunc est, & futuræ.

Sed dicat aliquis: Si Pilatus in quæstione sua perstitisset, responsumque à Christo expectasset, quid illi fuisset Dominus responsurus? seu quonam modo veritatem definiuisset? Bona quæstio: sed quis aliquid ad illam audeat respondere? Quis enim cognouit sensum Domini, inquit Paulus, aut quis consilianus eius fuit? Si nemo hominum scit quæ sunt hominis, inquit idem alibi, nisi spiritus hominis, qui in ipso est; quanto minùs nouit aliquis spiritum, cogitationes intimas, arcana mentis, consilia vel decreta cordis Christi, quid dicturus erat aut facturus, nisi spiritus eius? *Rom. 11.*

CAPVT

CAPVT XXXIII.

Quídnam Dominus Pilato respondere potuisset, quærenti; QVID EST VERITAS?

SI quæreretur quídnam ad propositam quęstionem Dominus respondere potuisset, hoc nonnihil aliud est; nec admodum videtur difficile ad illam quæstionem aliquid aptè dicere. Potuisset enim vtique Christus varijs modis Pilato ad quæstionem propositam respondere. Et si prior quæstio, quid nimirum fuisset responsurus Pilato, intelligatur non strictè & pręcise de verbis proprijs quę dicturus erat si respondisset, sed de eo quod probabile est, responsurum fuisse, sic proposita quæstio, nec aliena est, nec inepta. Licet enim satis probabiliter conijcere, & si non certò scire, quid Dominus Pilato responsurus fuisset, si serio discendi studio, bona intentione, amore salutis proprię & cognoscendę veritatis interrogasset Pilatus, Quid est veritas? Quoniam enim Christus in sua præcedente responsione, dicens; Ego in hoc natus sum vt testimonium perhibeam veritati; loquebatur propriè de veritate religionis, vt antè ostendimus, quæ videlicet cognita, amata, & culta, perducit ad vitam æternam: non est improbabile interroganti Pilato, Quid est veritas, responsurum fuisse, Ego sum veritas. hoc est, Ego ille sum, qui cognitus vt oportet, perduco, seu cuius vera cognitio perducit ad felicitatem & vitam æternam. Ego sum, cuius vnius doctrina ipsissimam veritatem tradit, quæ credita & recepta, vitam largitur & salutem æternam.

Quærere quid sit veritas, cuius cognitio beatum facit, & quæ sit via quæ ad Deum & regnum eius cæleste perducit, eadem prorsus sunt. Quum autem hoc posterius in vltima cœna Thomas quæreret, dicens; Domine nescimus quò vadis, & quomodo possumus viam scire; respondebat Christus, Ego sum via, veritas, & vita. Et aliàs frequenter legimus Dominum in eundem sensum locutum fuisse de seipso, quum de ratione agitur, ad vitam, ad immortalitatem, ad beatitudinem & felicitatem perueniendi. Iudæis dicebat, Ego sum lux mundi, qui sequitur me non ambulat in tenebris. nempe loco eius quod diceret; Per mei cognitionem, per fidem in me, per doctrinam meam peruenitur ad
Ioan. 10. veram & perfectam lucem: lucem animæ, lucem immortalitatis, &c Aliàs: Ego sum ostium, per me si quis introierit, saluabitur. Hoc idem planè est cum eo quod Thomæ
Ioan. 11. dicebat: Ego sum via, nemo venit ad Patrem nisi per me. Sic Marthæ dicebat: Ego sum resurrectio & vita; qui credit in me, non morietur in æternū. Ita hîc planè quum interrogaret Pilatus, QVID EST VERITAS? si bona mente rectáque intentione interrogasset, & responsum expectasset, verisimile est à Christo auditurum fuisse; EGO SVM VERITAS. Qui me discit, in me credit, me cognoscit; numquam errabit, nec frustrabitur consecutione vltimi finis, & summi boni humanæ naturæ. Et verissimè profectò ad eum modum respondisset Christus. Nec dubium est, si Pilatus se præbuisset docilem, quin multò etiam plura disseruisset Dominus de natura, vtilitate, ac dignitate veritatis. Sed reuerà non valde laborabat Pilatus, multa de veritate audire. non erat ex illis de quibus dicebat Dominus; Omnis qui est ex veritate, audit vocē meam. Erat homo non solùm ethnicus, ac proinde à cognitione Dei veri naturâ & studio alienus, sed multis etiam aliis vitiosis affectionibus, fauoris, odij, metus humani, ambitionis, auaritiæ, & similibus obnoxius, vt omnes Scriptores testificantur, & satis etiam sacrę Scripturæ. Quamquam ex iisdem quoque Sacris litteris constat, ex pessimis & corruptissimis non fuisse; nec tam malitioso & peruerso ingenio, quàm erant Iudæi, qui Pilato Christum tradiderant. Habebat nonnullum adhuc respectum innocentiæ, æquitatis, iustitiæ; eratque in eo lux aliqua rationis & veritatis. vnde numquam proprio iudicio Christum, quem innoxium videbat, morte damnasset. Verùm, quum & Iudæorum indignationem, mortem Christi pertinaciter postulantium, incurrere vereretur, & præcipuè Romani Imperatoris, quòd sibi conscius esset multorum aliorum flagitiorum de quibus accusari poterat, atque ita non solùm Iudaicam præfecturam perdere, quæ res erat iuxta mundi opinionem multis modis optabilis, sed in grauius etiam discrimen fortassis venire posset; hoc modo factum est, vt nulla iustitiæ aut veritatis ratione habita, innocentem Christum mortis & Crucis sententiâ condemnarit. Ita nihil mirum, quòd de natura & cognitione veritatis instrui à Domino non meruerit.

At si nunc quispiam interrogaret cum Pilato, quid sit veritas, seu veritatis propriam definitionem postularet; quid illi esset respondendum? De veritate religionis loquendo, qua de hic adhuc agimus, posset fortè veritas hoc modo rectissimè definiri: Veritas est ratio colendi Deum secundùm voluntatem ipsius. Quæ veritatis definitio apud Christianos dumtaxat locum habet. Colitur autem Deus præcipuè interiori cultu mentis, fide videlicet, spe, & charitate: vt antè ostendimus, & id etiam Augustinus docet Enchiridij cap. 3. deinde etiam externis ritibus, quos Deus ipse ad internum illum mentis cultum promouendum instituit.

Quare nullam habent veritatis religionem vel religionis veritatem ethnici quilibet, pagani, gentiles, aut quocumque nomine appellentur: quia, Deum non colunt, sed idola varia. Iudæi autem nunc, itemque Turcæ, & similes, denique hæretici omnis generis, Deum vnum & verum adorant & colunt, sed non iuxta voluntatem ipsius. Proinde etiam veritate omni religionis carent; cùm Deum colant, non iuxta verbum aut voluntatem ipsius, sed opinionibus ac ritibus à seipsis inuentis & confictis. Quod esse contra omnem religionis veritatem Socrates etiam ipse ethnicus Philosophus intellexit & docuit, teste Augustino de consen. Euang. lib. 1. cap. 18. quibus similia scribit etiam Cicero, in Oratione pro domo sua, ad Pontifices.

Fuerunt autem apud ethnicos diuersis temporibus multi eruditi Philosophi interrogati, quemadmodum hic Christus à Pilato, quid esset veritas. Ad quam etiam quæstionem quid ipsis videretur responderunt. Verùm quia illæ quæstiones & responsiones agunt præcipuè de veritate morali, quæ in rectitudine dictorum factorumque humanorum consistit, non de veritate religionis, seu cultus Dei; differemus illas Philosophorum opiniones cōmemorare, donec de morali illa veritate tractabimus: Libro scilicet 4 cap. 10.

Nunc hic adhuc sententiæ aliquot Sacrarum litterarum, de veritate religionis agentes, explicandæ sunt.

CAPVT XXXIIII.

Sententiæ sequentis excussio.

Rom. 10. REVELATVR IRA DEI DE CÆLO SVPER OMNEM IMPIETATEM ET INIVSTITIAM HOMINVM EORVM, QVI VERITATEM DEI IN INIVSTITIA DETINENT. *Et paulo post*: QVI COMMVTAVERVNT VERITATEM DEI IN MENDACIVM.

HANC Scripturam optimè & clarissimè exponit Augustinus: Veritatem (inquit) & vitam omnis homo cupit: sed viam non omnis homo inuenit. Deum esse quamdā vitam æternam, immutabilem, intelligibilem, intelligentem, sapientem, sapientes facientem, veritatem fixam, stabilem, indeclinabilem, vbi sunt omnes rationes rerum omnium creatarum, nonnulli etiam huius sæculi Philosophi viderunt, sed de longinquo videtunt. Ad illam verò tam magnā & ineffabilem & beatificam possessionem quà veniretur, non inuenerunt. Nam quòd viderunt etiam ipsi (quantum ab homine videri potest) creatorem per creaturam, factorem per facturam, fabricatorem mundi per mundum, Paulus Apostolus testis est: cui vtique debent credere Christiani. Ait enim, cùm de talibus loqueretur: Reuelatur ira Dei de cælo, super omnem impietatem & iniustitiam hominum qui veritatem in iniquitate detinent. Numquid dixit eos non detinere veritatem? Veritatem, inquit, in iniquitate detinent. Bonum est quod tenent, sed malum est vbi tenent. Occurrebat autem vt diceretur ei: Vnde illi impij veritatem tenent? numquid Deus ad quemquam illorum locutus est? numquid legem acceperunt, sicut Israël populus per Moysen? Vnde ergo detinent veritatem, vel in ipsa iniustitia? Sequitur & ostendit: Quia quod notum est Dei, inquit, manifestum est in illis; Deus enim illis manifestauit. Manifestauit illis, quibus legem non dedit? Audi quomodo manifestauit. Inuisibilia enim eius, per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur. Vita sapiens quæ fecit mundum, contemplato mundo intelligitur. Interroga mundum, ornatum cæli, fulgorem dispositionemque siderum, solem dies efficientem, lunam noctis solatium: interroga terram fructificantem, herbis & lignis & animalibus plenam, hominibus exornatam: interroga mare quantis natatilibus plenum est: interroga aërem quantis volatilibus viget: interroga omnia, & vide si non specie sua, tamquam voce, tibi respondent, Deus nos fecit. Hæc Philosophi nobiles quæsierunt, & ex arte artificem cognouerunt.

Serm. 55. *de verbis Domini.*

Quid ergo? Quare reuelatur ira Dei super impietatem? Quia veritatem in iniquitate detinent; dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt. quod curiositate inuenerunt, superbia perdiderunt. dicentes se esse sapientes, donum Dei sibi tribuentes, stulti facti sunt. Vnde probas stultitiam eorum? ostendisti nobis vnde potuerunt peruenire ad cognitionem Dei. Quoniam inuisibilia eius per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur. Insipientiam eorum vnde ostendis? Audi. Et immutauerunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & serpentium. Figuras enim illorum animalium sibi deos pagani fecerunt. Inuenisti Deum, & coluisti idolum; quomodo sapientes? Ista est iniquitas simulachrorum, in qua iniquitate illi veritatem detinuerunt. quia quod per creaturam cognouerunt, & quod per opera Dei intellexerunt, in operibus hominum perdiderunt. Mundus enim opus est Dei: Idolum opus est fabri. Ecce in qua iniquitate veritatem detinuerunt, & ad possessionem illam quam viderunt, viam perducentem non inuenerunt. Et alibi: Viderunt quò veniendum esset; sed ingrati illi, qui eis præstitit vt viderent, sibi voluerunt tribuere quod videbant; & facti superbi, amiserunt & id quod videbant. & conuersi sunt inde ad idola & simulachra, & ad culturas dæmoniorum, adorare creaturam, & contemnere creatorem.

August. Tract. 2. in Ioannem.

Alibi item sic habet: Qui immutauerunt veritatem in mendacium, & seruierunt creaturæ potiùs quàm creatori, qui est benedictus in sæcula. Veritas creaturæ à Deo est, & non est Deus: quam illi in mendacium conuerterunt, tamquam deos colentes solem & lunam, & quæcumque cælestia & terrestria. quod enim immutauerunt in mendacium suum; culpat, detestatur, euertit: quod autem verum in doctrina (quamuis multis falsitatibus permixta confusaque) seruarunt; approbat, testatur, affirmat. Nouit sanè etiam ipsos in quibus errant cauere. Vbi enim dictum est, quòd per ea quæ facta sunt Deus illis manifestauit intellecta conspicienda inuisibilia sua; ibi etiam dictum est, non illos ipsum Deum rectè coluisse: quia & alijs rebus, quibus non oportebat, diuinos honores illi vni tantùm debitos, detulerunt.

Idem de Baptismo

Certè de Socrate ipso Philosopho omnium sapientissimo vitæque probatissimæ ex Augustino suprà testatum fecimus, quamuis satis sciret idola non esse deos, sed vnum tantummodò verum Deum esse qui fecit omnia, tamen cum populo in templo simulachra pro dijs adorasse. Idemque scribit Augustinus de Seneca Philosopho, viro optimo & sapientissimo apud Romanos: illum etiam dixisse & scripsisse; Etsi res inanes sint cultus & sacrificia multorum deorum, & quæcumque vulgus de dijs fingit vel retinet, omnia tamen sapienti seruanda esse cum alijs: non vt dijs grata, sed vt legibus iussa: omnemque illam ignobilem deorum turbam quam longo æuo longa superstitio congessit, sic (inquit) adorabimus, vt meminerimus cultum eius magis ad morem quàm ad rem pertinere. Ita illustris ille populi Romani Senator (inquit Augustinus) colebat quod reprehendebat; agebat quod arguebat; quod culpabat, adorabat. Hoc verè est veritatem Dei in iniustitia detinere, & commutare in mendacium.

Qualis autem fuit sententia de veritate ac notitia Dei, Socratis Philosophi, vti iam diximus, talis quoque Platonis, Philosophi illius magni ac diuini, vt communiter vocatur, primarij Socratis discipuli; quique solus propè memoriæ prodidit quidquid de Socrate, eiusq; admirabili sapientia, nouimus. Is ergo, in libris de Repub. & Leg. & Phedone, cognitionem veritatis summum hominibus bonum esse affirmat; quæ cùm perfectè contingere in hac vita nequeat, fit vt difficile putet viuentium aliquem verè posse beatum dici: magnam tamen esse spem, vt eam cognitionem assequamur vita functi; liberi iam corporis vinculis, & impedimento ad res mente comprehendendas maximo. Cùm ergo vita decesserimus, si modò purgati exeamus, tunc verum ipsum, & id quod ὄντως, id est, verè est, Deum videlicet, intuentes, fruemur re nobis tantoperè concupità; hoc est, veritate & scientià rerum omnium. Idem Philosophus, in conuiuio, Diotimam scribit sapientissimam fœminam iubere, vt Socrates totam animi intentionem ad orationem suam conuertat. cumque circa pulchrum versari amorem docuisset, extrema oratione altiorem sermonem ingressa, pulchrum quoddam statuit, quod semper est, nec mutatione afficitur, vel decrementis minuitur, vel accessionibus fit maius; nec aliqua ex parte pulchrum est, cùm aliunde secùs habeat, aut alternante vicissitudine pulchritudinem aliàs amittit, aliàs admittit; nec respectu aliquo pulchrum, nec alia ratione turpe sit; cuius pulchritudo nec locis mouetur, nec ingenijs variè iudicantium; nec vt pars pulchrum est, nec

vt id quod alteri adhæret : sed ipsum, per se, cum semet eiusdem formæ semper ens; vnde manat ceterarum rerum quæ pulchræ nominantur, pulchritudo;ea lege,ne vel ortu aliarum rerum vel casu, accrescat illi aliquid, vel decedat, neu affectum aliquem recipiat & mutationem. Hoc igitur sanctum, pulchrum & venerabile, cum quis per ceterorum pulchrorum amorem sublatus spectare cœperit; parum abest, quo minus fastigium consecutus sit. Sic ad amatoria recta tenditur; hoc est illuc vere duci;cùm quis ab istis pulchris ceu per gradus ad pulchrum illud ascendit, ab vno pulchro corpore in duo transiliens: hinc in cetera pulchritudine prædita, iam ad pulchra omnia studia,quibus pulchris succedere disciplinas oportet; ex quarum numero vna illa sit princeps vnicè complectenda, quæ solius est pulchri illius, vt eius contemplationem doceamur: hoc viuendum modo est homini pulchro. Hoc si videris, sordebunt tibi aurum, vestes, & formosa hominum corpora. Age verò, quantæ felicitatis putas esse plenum, dari alicui, vt pulchrum ipsum cernat sincerum,& purum putum; non corpore humano contectum & commistum,non colore, nec mortalibus eiusmodi nugis, sed diuinum ipsum sui semper simile atque conforme? Quæso te, ánnon admirandam esse vitam eiusce hominis censes, qui illud spectet, qui quod optat intueatur, & cum eo habitet: O solidæ & germanæ compotem virtutis,hancque ob causam præpotenti Deo amicum,&, si quis est alius,immortalem! Hæc sunt Diotimæ sapientissimæ ad Socratem verba: quibus Socrates se fidem habere profitetur;& laborare,vt hominum generi persuasum sit, non esse humanæ naturæ quidquam ad possessioné pulchri huius amore conducibilius. Sed, qui tam sapienter & verè de Deo eiusque veritate & pulchritudine scripsit, euanuit & ipse in cogitationibus suis,vt Apostolus loquitur: cum illa enim ac tali Dei veri notitiâ, idola simul, cum reliquo populo, colendo & adorando, veritatem Dei sciens & prudens conuertit in mendacium.

Sed ex omnibus gentilium Philosophis virisque sapientibus optimè locum hunc Apostoli declarabit Cicero, nobilis & ipse Romanorum Senator, Oratorque eloquentissimus pariter & doctissimus. Hic quemadmodum ex visibilibus mundi creaturis Deum inuisibilem, creatorem & moderatorem omnium cognouerit, & cognoscendum esse docuerit; operæpretium est,ex scriptis eius paucis ostendere.

Lib. 1. contra Velleium Epicureæ sectæ defensorem sic habet; Eos vituperabas, qui ex operibus magnificis atque præclaris, cùm ipsum mundum, cum eius membra, cælum, terras, maria,cumque eorum insignia solé,lunam,stellasque vidissent, cumq; temporum maturitates, mutationes, vicissitudinesq; cognouissent, suspicati sunt aliquam esse excellentem præstantemque naturá,quæ hoc effecisset,moueret, regeret, gubernaret. In 2. autem lib. Quid, inquit, potest esse tam apertum, tamque perspicuum, cælum si aspeximus, cælestiaque contemplati sumus, quàm esse aliquod numen præstantissimæ mentis, quo hæc regantur? Chrysippus, ait, quamquam est acerrimo ingenio, tamen ea dicit, vt ab ipsa natura didicisse, non vt ipse reperisse videatur. Si enim est, inquit, aliquid in rerum natura, quod hominis mens & ratio, quod vis, quod potestas humana efficere non possit; est certe id,quod effecit,homine melius. Atqui res cælestes,omnesque,eæ quarum est ordo sempiternus, ab homine confici non possunt; est igitur id, quo illa conficiuntur, homine melius. Id autem, quid potius dixerim quàm Deum? Deinde paucis interiectis; Quòd si omnes mundi partes ita constitutæ sunt, vt neque ad vsum meliores, neque ad speciem pulchriores esse potuerint; videamus vtrùm ea fortuita sint, an eo statu quo cohærere nullo modo potuerint,nisi sensu moderante diuinaque prouidentia. Si igitur meliora sunt quæ naturâ, quam quæ arte perfecta sunt; nec ars efficit quidquam sine ratione, nec natura quidem rationis expers est habenda. Qui igitur conuenit, signum aut tabellam pictam cum aspexeris, scire adhibitam esse artem, cumque procul cursum nauigij videris, non dubitare quin id ratione atque arte moueatur; aut cùm solanum vel descriptum aut ex aqua contemplere, intelligere declarari horas,arte non casu:mundum,qui & has ipsas artes & earum artifices & cuncta contemplatur, consilij & rationis expertem putare? Quòd si in Scythiam vel Britanniam sphæram aliquis tulerit, hanc quam nuper familiaris noster effecit Possidonius, cuius singulæ conuersiones idem efficiunt in sole & luna, & in quinque reliquis stellis errantibus,quod efficitur in cælo singulis diebus & noctibus, quis in illa barbarie dubitet, quin ea sphæra sit perfecta ratione? Hi autem dubitant de mundo, ex quo oriuntur & fiunt omnia, casúne sit ipse effectus, an necessitate aliqua, aut ratione & mente diuina. Archimedem arbitrantur plus valuisse in imitandis sphæræ conuersionibus, quàm naturam in efficiendis: præsertim quum multis partibus sint illa

 perfecta,

perfecta, quàm hæc simulata, solertiùs. Hęc ita omnia apud M. Tullium scripta sunt Quibus dictis rudem mox pastorem illum sumit ab Actio Poëta, & ad propositum suum accommodat: nauem numquam antea sibi visam, illam scilicet qua in Colchum vehebantur Argonautæ, procul è monte cernentem, atque attonitum nouitate miraculi pauentemque, & multa secum opinantem, montem aut saxum terræ visceribus erutum ac ventis impulsum pelago rapi; aut atros turbines conglobatos fluctuum concursu, aut tale aliquid: visis inde iuuenibus, quorum ope atque opera nauigium agebatur, & cantu nautico audito, heroumque vultibus conspectis, & ad se reuersum, & errore ac stupore deposito, quidnam rei esset intelligere incipientem. Post quæ statim infert Cicero: Ergo, inquit, vt hic primo aspectu inane quiddam sensuque vacuum se putat cernere; post autem signis certioribus, quale illud de quo dubitauerat, incipit suspicari: sic Philosophi debuerunt, si fortè eos primus aspectus mundi conturbauerat, postea cum vidissent motus eius infinitos, & æquabiles, omnesque ratis ordinibus, moderata immutabilique constantia, intelligere, inesse aliquem non solùm habitatorem in hac cælesti ac diuina domo, sed etiam rectorem ac moderatorem, & tamquam architectum tanti operis, tantique muneris.

In lib. De natura deorum alia duo exempla vel similitudines recitat, eodem plane pertinentes; alteram ex Aristotele, alteram ex seipso. Lib. autem 1. Tusculanarum quæstionum, Deum ex mundo & creaturis eius ab omnibus meritò cognosci debere, late atque eleganter prosequitur. Quum, inquit, videmus speciem primum cæli, candoremque, deinde conuersionis celeritatem tantam quantam cogitare non possumus; tum vicissitudines dierum atque noctium, commutationesque temporum quadripartitas, ad maturitatem frugum & ad temperationem corporum aptas, eorumque omnium moderatorem ac ducem solem, lunamque accretione ac diminutione luminis quasi fastorum notantem & significantem dies; tum in eodem orbe in duodecim partes distributo, quinque stellas ferri, eosdem cursus constantissimè seruantes disparibus inter se motibus; nocturnamque cæli formam vndique sideribus ornatam; tum globum terræ eminentem è mari, fixum in medio mundi vniuersi loco; tum multitudinem pecorum, partim ad vescendum, partim ad cultus agrorum, partim ad vehendum, partim ad corpora vestienda; hominemque ipsum quasi contemplatorem cæli ac deorum, ipsorumque cultorem; atq; hominis vtilitati agros omnes & maria parentia: hæc igitur & alia innumerabilia cùm cernimus; possumusne dubitare, quin iis præsit aliquis conditor vel effector, si hæc nata sunt, vt Platoni videtur; vel si semper fuerunt, vt Aristoteli placet, moderator tanti operis & muneris?

Verùm, qui in his omnibus & plurimis locis quæ partim studio breuitatis prætermittimus; partim nunc nobis non occurrunt, tam præclarè de vnius Dei natura, virtute, operatione testatus est, vt Apostolus aliquis aut Propheta melius vix posset; statim eodem libro ad deos suos velut canis ad vomitum redit, expeditis nominibus & qualitatibus singulorum. Nec iam de vnius summi ac veri Dei, sed de deorum multorum prouidentia ac turbis, audite quæso, quid dicat: Quos deos, inquit, & venerari & colere debemus. Cultus autem deorum est optimus, idemque castissimus plenissimusque pietatis, vt eos semper pura, integra, & incorrupta & mente & voce veneremur. Quid agis, ó Cicero? quid dicis? Tam citóne vnius Dei, quem & hic paulò antè & alibi toties in libris tuis agnoscis & confiteris, tuique adeò ipsius etiam, obliuiisceris? Vbi excellentem illam præstantissimamque naturam, numenque illud præstantissimæ mentis, vbi meliorem Deum homine, atque eorum quæ humana vel ratione vel potentia fieri nequeunt, cælestium pariter atque terrestrium, huiusque quem cernimus sempiterni ordinis effectorem? vbi illum denique cælestis ac diuinæ domus habitatorem insuper & rectorem, & moderatorem, ac tamquam architectum tanti operis reliquisti? Quasi de domo siderea, quam grata illi & verissima confessione tribueras, depulisti; dum ei tam fœdos tamque indignos socios largiris? Annon hoc verè est (vt Apostolus ait) veritatem Dei in iniustitia detinere, atque in mendacium conuertere?

CAPVT

CAPVT XXXV.

Sententiæ alterius Paulinæ ventilatio.

INVISIBILIA ENIM IPSIVS, A CREATVRA MVNDI, PER EA QVÆ FACTA SVNT, INTELLECTA CONSPICIVNTVR: SEMPITERNA QVOQVE EIVS VIRTVS ET DIVINITAS. ITA VT SINT INEXCVSABILES. QVIA, CVM COGNOVISSENT DEVM; NON SICVT DEVM GLORIFICAVERVNT, &C. *Rom. 1.*

CETERVM hîc iam nõ parua sanè nec valde solutu facilis nascitur quæstio. Quid enim? Quia dicit Apostolus gentiles multos ex visibilibus mundi creaturis Deũ inuisibilem cognouisse, an inde intelligere possumus vel debemus, illos suopte ingenio ad veritatis Dei cognitionem peruenisse; solisque naturæ suæ viribus Deum omnium conditorem & rectorem cognouisse? Si ita est, quid necesse fuit Dei filium è cælo descendere, vt Dei nos cognitionem doceret. Ergo gratis Christus mortuus est, inquir Paulus. Hanc diffi- *Galat. 2.* cultatem alij aliter soluere & explicare conantur. Quidam enim dicunt gentilium Philosophos & similes ad nonnullam quidem Dei cognitionem, ex creaturarum contemplatione, naturæ melioris ingenijque perspicacià, peruenisse; sed valdè imperfectam fuisse illam cognitionem, simulque inanem atque euanidam. Nam Deum quidem aliquem vnum & summum mente conceperunt ex tam admirandis operibus quorum plenus est mundus; eumdemque deinde adorandum esse & colendum intellexerunt; sed quisnam aut qualis ille Deus sit, aut quo modo coli vellet, assequi non potuerunt. Nec verò operam etiam dederunt vt scirent. Sed euanuerunt mox in cogitationibus suis, vt Apostolus ait: & dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt. Ita veriùs vmbram aliquam incerti numinis tamquam in tenebris viderunt aut palpauerunt, quàm verum Deum recta cognitione tenuerunt. Non quidem, quin demonstratio Dei qua gloriam suam in creaturis perspicuam facit, satis euidens & clara sit, quantum ad lucem suam: sed quantum ad nostram cæcitatem non sufficit vt perfecta aliqua & stabilis Dei notitia habeatur. quemadmodum cæcis, & qui infirmissimis oculis sunt, sol se satis manifestat; nec in sole culpa est, quòd nõ perfectè videant omnia; sed omnis culpa in ipsis est. Id quod multo magis verũ esset in illis qui sponte scientesq́, & prudentes sese vsu oculorũ priuassent: quemadmodum omnes homines sua culpa cæcitatem sibi illã compararunt, vt Deum qui in cunctis mundi partibus atque operibus perspicuè refulget, videre aut intelligere nequeant, vt oportet.

Non agitur ergo hîc de notitia illa Dei saluifica, quam attulit Christus; de qua Ioan. 17. Hæc est vita æterna, vt cognoscant te solum Deum verũ & quẽ misisti Iesum Christum; sed de tali solum notitia Dei, quæ sufficit ad tollendã impijs gentibus omnem excusationem. Quod satis etiam Paulus ipse ostendere velle videtur in Scriptura quam tractamus. Quum enim dixisset; Inuisibilia Dei per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur, sem- *Rom. 1.* piterna quoque virtus eius & diuinitas; addidit statim, Ita vt sint inexcusabiles. Illa enim est humana superbia & impudentia per peccatum in naturam inuecta, vt quamuis sibi homines placeant in figmentis atque inuentionibus superstitionum suarum, tamẽ quum erroris conuincantur, ad hanc ferè impiam excusationem confugiant, nullam sibi deberi culpam imputari, quòd Deum verum non coluerint aut cognouerint vt oportet; Deum potius ipsum fuisse crudelem, quòd nullo signo se hominibus patefecerit; nec vel sibilo aliquo reuocare dignatus sit, quos perire cernebat. Hanc friuolam excusationem Paulus impijs idololatris eripere voluit, tum statim in hoc exordio Epistolæ ad Romanos, tum etiam Actorum 14. quum gentilibus concionaretur. Vbi vna sententia vtrumq; perspicuè docet, in toto mundo, scilicet vsque ad Christi aduentum, ignorantiam Dei & veritatis eius regnasse; & Deum tamen interea numquam se sine testimonio reliquisse.

Quod autem vel quale sui testimonium semper dedit? Hic dicit, quòd inuisibilia sua, hoc est inuisibilis sua potentia, bonitas, æternitas, sapientia, &c. à creatura mundi, per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur. Quod vocabulum (conspiciuntur) magis referendum est ad gloriam Dei, quæ suapte claritate in creaturis conspicitur, quàm ad vim humanæ intelligentiæ, quæ ad clarè & vt oportet perspiciendam in creaturis Dei maiestatem, propter naturalis cæcitatis caliginem atque infirmitatem, pertingere non valuit. Ita vt quum dicit Apostolus, Intellecta conspiciuntur; perinde sit ac si dixisset, Satis quidẽ per se conspicua est inuisibilis Dei natura in creaturis tam admirandis, meritoq; ab

 omni-

omnibus conspici atque intelligi deberet; sed homines tenebris mentis pleni, velut caligantibus oculis lucem clarissimá videre non potuerunt. Ita euanuerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est magis magisque insipiens cor eorum.

Quemadmodum autem monstrauerit se Deus hominibus nullo non tempore in creaturis, explicat clariùs idem Apostolus loco iam dicto, Actorum scilicet Apostolorum cap. 14. Non sine testimonio, inquit, semetipsum reliquit, dans pluuias & tempora fructifera, implens cibo & lætitia corda hominum. Hæc certè atque huiusmodi testimonia etsi non sufficiant ad salutem æternam, quam vni Christo debemus acceptam ferre, tamen abunde satis sunt ad excutiendam hominibus impijs & infidelibus omnē excusationem. In omni enim naturæ ordine clara est & certa Dei manifestatio. Quòd statis anni temporibus terra pluuijs irrigatur, quòd solis calore vegetatur, quòd tanta frugum copia suo semper tempore quotannis nascatur, inde certò colligendum est, esse aliquem Deum, qui hæc ita mirabiliter regat omnia. Neque enim à seipsis aut proprio motu aguntur cælum & terra; quum res sint insensibiles atque inanimatæ. multo autem minus casu vel fortuitò. Restat igitur vt hoc mirabile naturæ ac mundi totius ædificium Dei potentiam & prouidentiam palàm ostendat. Quòd autem dicit Paulus, Deum cibo & lætitia hominum corda replere, in eo magis etiam conuincitur humana impietas, si Deum non agnoscant. Quia videlicet non tantùm oculis eorum subijcit gloriæ suæ testimonia in operibus suis, sed omnia etiam destinat in vsus hominum. Cur enim sol & stellæ in cælo lucent, nisi vt ministerium suum hominibus præbeant? cur pluuia de cælo cadit, cur terra producit fructus suos, nisi vt alimenta hominibus præbeat, quibus vescantur? Ergo hominem in terra Deus posuit, non vt in terra sit velut in theatro, otiosus operum suorum spectator, sed dum cunctis cæli & terræ operibus & commodis fruitur, vt in celebranda Dei bonitate & largitate sese exerceat. Nunc verò in tam multiplici munerum Dei copia, eum non affici tanta Dei munificentia, ánnon ingratitudo & peruersitas mentis est intolerabilis? Alij ad propositam quæstionem respondentes, dicunt, ne parum illud quidem, quod de Deo vero gentiles cognouerunt, sine speciali Dei dono & gratia cognouisse: minimè verò solis viribus naturæ aut ingenij sui. sic enim esse deprauatam peccato, debilitatam & obscuratam humanam naturam, vt quemadmodum nihil quod bonum
Ioan. 15. sit agere (iuxta illud, Sine me nihil potestis facere) ita nihil penitus quod rectum & verú sit, de Deo cognoscere per se valeat. Vide Hesselium in explicatione Decalogi cap. 15.
2. Cor. 3. Quod non malè profectò quadrat illi verbo Apostolico: Non quòd sufficientes simus cogitare aliquid à nobis quasi ex nobis: sed omnis sufficientia nostra ex Deo est. Et hanc esse aiunt sententiam Augustini locis suprà positis. In quibus illud, dicentes se sapientes, interpretatur, sibimetipsis sapientiam & cognitionem illam tribuentes, quam de Deo à Deo ipso receperant. Quod sanè clariùs etiam docere videtur D. Prosper lib. 1. De vocatione gentium, cap. 4. exponens enim ibi hunc locum Apostoli, Cùm quidam, inquit, non solùm ad instituta vtilissimarum artium & doctrinas liberalium disciplinarum, sed etiam ad inquisitionem summi boni aciem mentis intenderint, & inuisibilia Dei per ea quæ facta sunt intellecta conspexerint, non agentes gratias tamen Deo, nec confitentes illum sibi esse huius facultatis auctorem, sed dicentes se esse sapientes, hoc est, non in Deo, sed in seipsis gloriantes, quasi ad veritatis inspectionem suis studijs atque rationibus propinquassent, euanuerunt in cogitationibus suis, & quod illuminante Dei gratia inuenerant, obcæcante superbia perdiderunt. Nec huic sententiæ obstat quod ait Apostolus, Gentiles ex inspectione visibilium Dei operum in notitiam naturæ ipsius inuisibilis deuenisse. Notitia enim Dei quæ ex creaturis habetur, non excludit internam lucem & cooperationem gratiæ Dei. Sic dici potest notitiam Dei esse ex creaturis, sicut idem Apostolus fidem esse dicit ex auditu. Sic penitus D. Prosper etiam ad Demetriadem. Constat autem qui ex Apostolorum prædicatione adducebantur ad notitiam Dei, non sola auditione fidem in Deum concepisse; sed affuisse externæ illi auditioni internam illuminationem & cooperationem gratiæ Dei, qua corda illorum mutabantur, emolliebantur, renouabantur, qui Apostolorum prædicationi credebant. Quod vt certum omnes haberemus, retulit Lucas Euangelista in Actis Apostolorú Deum Lydiæ purpurariæ cor aperuisse, vt intenderet his quæ à Paulo dicebantur. Qua sine cooperatione Spiritus sancti numquam Lydia Paulinæ prædicationi credidisset: quemadmodum innumeri alij hac Dei gratia destituti, ad prædicationem Apostolorum nihil commoti fuerunt.

Si igitur, vt Apostolorum doctrinæ vel prædicationi credatur, opus est speciali dono & gratia

gratia Dei, multo magis simili Dei gratia opus est, vt ex contemplatione creaturarum ad Dei notitiam veniatur. quum nemo ignoret longè maiorem vim & gratiam esse ad persuadendum in vocali doctrina hominum eruditorũ & facundorum, quàm in muta locutione elementorum. Et hinc est fortè, quòd idē Apostolus ad Hebræos 11. notitiam illam qua mundus intelligitur à Deo factus esse, fidei tribuit: Fide, inquit, intelligimus aptata esse sæcula verbo Dei. Quamquam, cùm ibi Apostolus de pijs tantùm & fidelibus loquatur, ante & post aduentum Christi, qui per fidem saluati sunt; intelligi posset de fide dumtaxat plena & perfecta loqui; qua non modò potentia verbi Dei quo mundus factus est, apprehenditur, sed bonitas etiam eius perpetua, sapientia, iustitia, misericordia erga illos quos saluandos præuidit, & similia. Per quam fidem longè aliter de mundi creatione & gubernatione sentiunt fideles, illuminati spiritu adoptionis filiorũ Dei, quàm gentiles olim quiuis Philosophi sentire potuerunt. Et si nihil etiam absurdi sit, dicere in gentilibus fidem Dei quamdam fuisse, qua Deum credebant creatorem esse & rectorem cæli & terrę. non quidem qua meruissent fideles dici, vel qualis est etiam in impijs Christianis; sed qualem Iacobus Apostolus dæmonibus quoque tribuit, dicens: Tu credis quòd vnus est Deus? benefacis: & dæmones credunt, & contremiscunt. *Iac. 2.*

CAPVT XXXVI.

De Lege naturæ, an & quantum hominibus contulerit ad Dei notitiam, & mandatorum obseruationem.

SED est contra hanc opinionem & alia quædam obiectio, minimè leuis aut contemnenda. Gentiles Philosophi & alij legem habuerunt naturæ, quâ multa intellexerunt & fecerunt ad vitæ honestatem & rectitudinem pertinentia, quæ consona sunt penitus legi Dei. Ad quam naturæ legem referenda videntur omnia præcepta Decalogi: vno illo excepto quod de obseruatione certi diei festi præcipit; apud Iudæos quidem Sabbati, apud nos verò Dominici. Quare ad scienda & præstanda illa omnia quæ decem illis præceptis maximis continentur, non videtur opus esse singulari dono gratiæ Dei. Vnde vlterius etiam sequitur, gentiles Deum cognoscere potuisse (quod est primum Decalogi præceptum) ex solis viribus ingenij ac naturæ suæ, adiuuantibus præcipuè admirandis illis operibus Dei, quæ refulgent in gubernatione totius mundi. Ideò enim vocatur lex naturæ, quòd solo naturæ ac rationis humanæ dictamine cognosci queat ac debeat, ab illis etiam qui nullum gratiæ Dei aliud auxilium habeant. Qua de re idem hic etiam Apostolus satis apertè loqui videtur Rom. 2. Cùm enim gentes, inquit, quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis sunt faciunt; eiusmodi legem non habentes ipsi sibi sunt lex: qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis, testimonium reddente illis conscientia ipsorum. Quò fortassis illud etiam referri potest ex Psal. 4. Signatum est super nos lumen vultus tui Domine.

Ad hæc omnia responderi posset, primùm quidem, quod ad legem naturæ attinet, legem illam hoc nomine appellari, non quòd solius naturæ viribus cognosci vel præstari queant, quæcumque lex illa videtur præscribere, sed naturæ legem dici ad differentiam dumtaxat legis scriptæ, Mosaicæ, & Euangelicæ. quòd nimirum lex illa sola in vsu fuerit apud homines, antequam lex aliqua scripta diuinitus traderetur; & posteà etiam apud illas gentes & nationes, ad quarum notitiam nec Moysi nec Christi lex peruenit. Sic dici posset, vt loquuntur ita non rarò Doctores, omnes sanctos patriarchas & fideles quocumque loco fuerunt ante Moysen, saluatos esse per obseruationem legis naturæ. non quidem quòd solis naturæ viribus, Dei veri omnisque voluntatis eius cognitionem habuerint ad salutem æternam necessariam; sed quòd nullam haberent aliam legem scriptam. Erant autem in notitia veri Dei & cultu eius instructi, vel interiori aliquo instinctu Dei ipsius, vel per Angelos eius, vel per doctrinam & traditionem parentum ac maiorum suorum, vel simili aliqua ratione. Quo modo etiam gentiles Philosophi & similes per legem naturæ ad Dei notitiam peruenire potuerunt. non quòd suopte ingenio, solóve naturæ corruptæ lumine, adiuuantibus etiam creaturis mundi vniuersis, sine alio Dei auxilio eò possent pertingere, sed quòd nullum aliud scriptæ legis Dei adiumentum habuerunt.

Iam verò quòd dicitur primum Decalogi præceptum, quod cognitionem & cultum vnius veri Dei præcipit, ad naturæ legem pertinere; hoc non ita est intelligendum, quasi vera & salutifica notitia Dei, vel ratio colendi eum vt oportet, haberi queat ex solo lumine rationis naturalis: sed tantummodò confusa quædam fortassis & imperfecta notitia, qua aliquem Deum ratiocinantur, qui mundum condidit; eumque diuino honore colendum esse; quisnam interim vel qualis tandem ille Deus sit, vel qua ratione colendus, penitus ignorantes. Quæ notitia, quàm procul absit ab eo quod primo Decalogi præcepto mandatur, nemo non intelligit, qui aliquid intelligit.

D. August. de Spiritu & littera. Quod autem ad Scripturam illam Apostoli attinet ad Roman. 2. qua dicuntur gentes naturaliter ea quæ legis sunt facere, in primis D. Augustinus locum illum totum interpretatur multis verbis non de gentibus infidelibus, sed de illis quæ conuersæ sunt per Apostolorum prædicationem ad fidem & religionem Christianam. Quòd si tamen quis Apostolum intelligere malit de infidelibus & gentilibus, non inde consequitur hominibus naturaliter inesse plenam Dei & voluntatis eius omnis cognitionem, quod absurdissimum esset existimare: sed quædam solummodò honestatis ac iustitiæ semina ex prima luce & rectitudine in iis relicta. Qualia sunt, quòd religiones instituunt, Deumque esse colendum norunt; etsi de vera Dei natura & cultu nihil intelligant: quòd homicidium, adulterium, furtum legibus plectunt, quòd parentes honorandos præcipiunt, iustitiam & fidem seruandam in contractibus, & similia. Sic enim testificantur, non se latere, Deum colendum esse, homicidium, adulterium, furtum esse mala, iustitiam & probitatem esse laudabilem. Nec refert qualem fingant Deum, quẽ colendum tradunt, vel quot etiã deos fabricent: nec interest etiam quemadmodum ad notitiam illam peruenerint, Deum aliquem esse mundi rectorem, solisne naturæ suæ viribus, an adiuti interiori aliquo auxilio gratiæ Dei: satis est ad mentem Pauli, quòd Deum esse aliquem intelligunt & illi honorem cultumque deberi. Ita nec refert etiam, an alicubi gentium alienæ mulieris aut possessionis aut cuiusuis rei concupiscentia legibus permittatur: semper hoc fixum manet, quod norunt malum esse perpetrare, idem esse illicitum concupiscere: hoc enim tantùm illic probat, frustrà ab vllis gentibus obtendi ignorantiam veritatis, quum factis suis declarent nonnullam se habere iustitiæ regulam, quam minimè obseruarunt. Hoc est quod dicit; Ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis: quasi dicat; Testificantur esse inscriptum cordibus suis discrimen & iudicium; quo inter æquum & iniquum, verum & falsum, honestum & turpe distinguunt. Non vult insculptum esse voluntati illorum vt appetant quod rectum & bonum est, vel studiosè persequantur ac præstent: sed quia sic veritatis potentia vincuntur vt non possint non approbare. Cur enim religiones instituunt, nisi quia Deum colendum iudicant? Cur scortari & furari pudet, nisi quia vtrumque malum censent. Proinde hîc non de implendæ legis facultate agitur, sed de notitia tantum.

CAP. XXXVII.

DEVS OMNES HOMINES VVLT SALVOS FIERI, ET AD AGNITIONEM VERITATIS VENIRE. 1. *Timoth.* 2.

SCRIPTVRA apprimè notabilis, quæ & diuinæ veritatis encomium, potentiam, atque vtilitatem luculenter exponit; & immensam eiusdem erga genus humanum misericordiarum ac bonitatis abyssum, suauissimo loquendi modo, ob oculos statuit. Et quidem in primis hîc videmus, Deum nulli inuidere cognitionem veritatis, sed cunctis illam proponere, velut mercem optimam & pretiosissimam, omnesque ad illam clementissimè inuitare. Proinde optime potest ac debet applicari veritati, quod Prouerb. 8. de sapientia dicitur. Dei enim sapientia nihil à veritate Dei differt, nisi quadam tantùm consideratione.

Prouerb. 8. Ergo numquid non veritas Dei clamat & dat vocẽ suam? in summis excelsisque verticibus supra viam, in medijs semitis stans, iuxta portas ciuitatis in ipsis foribus loquitur, dicens; O viri, ad vos clamito, & vox mea ad filios hominum. Intelligite paruuli, & insipientes animaduertite. Audite, quoniam de rebus magnis locutura sum, & aperientur labia mea vt recta prædicent. Veritatem meditabitur guttur meum, & labia mea detestabuntur impium. Accipite disciplinam meam, & non pecuniam: doctrinam meam magis quam

qu... diligite. & quæ sequuntur. Hoc est quod hic dicitur, Deum velle omnes ad agnitioné veritatis venire. Et hanc ob causam misit Christus discipulos in omnes terræ plagas, & ad omnes nationes, dicens; Ite in mundum vniuersum, prædicate Euangelium omni creaturæ. Quid est Euangelium? Nihil aliud quàm prædicatio seu doctrina veritatis. Vnde Christus Pilato dicebat, vt ante audiuimus, Ego in hoc natus sum, & ad hoc veni in mundú, vt testimonium perhibeam veritati. Hoc est ergo primum quod hic notandum est, veritatem à Deo propositam esse omnibus. Deinde hic describitur nobis potentia admirabilis, effectus fructusque atque vtilitas veritatis. quòd nimirum per illam fit certa ac perpetua salus. Quum enim dixisset Apostolus, Deum velle omnes homines saluos fieri, tamquá si quis quærere voluisset, qua via vel medio velit homines ad salutem perducere, addidit statim, Et ad agnitionem veritatis venire. significans vtique per agnitionem veritatis salutem contingere: & vbi veritas non est, nullam ibi veræ sempiternæque salutis spem superesse; vel si ipsa aliqua sit, inanem & vanam esse. Proinde, quod Euangelio alibi adscribitur ab Apostolo, quod sit virtus Dei, in salutem omni credenti; hoc propriè ac rectissime diuinæ veritati conuenit. Nam, vt statim diximus, Euangelium nihil aliud quàm veritatem prædicat. Euangelium idem sonat quod lætum nuntium. Quod est tandem, vel quale hoc lætum nuntium? Nempe annuntiatio veritatis. Nihil menti humanæ iucundius, quàm cognitio veritatis: nihil etiam vtilius vel pretiosius. Hęc est quæ sola suæ claritatis dulcedine implet & satiat mentem nostram. Audiuimus anteà quoque: Si manseritis in sermone meo, cognoscetis veritatem, & veritas liberabit vos. Libertas quam affert & parit veritas, plenam felicitatem beatamque salutem includit. vt ibi ostendimus.

Sed hic statim ingens, difficilis, & vetus quæstio nascitur: Si Deus omnes homines vult ad veritatis agnitionem venire, & per illam ad salutem æternam; qui fit, vt tam ingens numerus hominum in ignorantia veritatis permaneat? Multis enim veritas numquam annuntiatur vel prædicatur, vt illam queant agnoscere ac recipere: alij prædicatam sibi veritatem non recipiunt: alij cognitam & receptam sponte deserunt: alij cognitam vel non cognitam etiam oderunt & persequuntur. Taceo de illis, qui cognitam receptamque veritatem non colunt vt oportet, quorum magna pars est Christianorum. Et tamen ad salutem æternam non solum opus est cognoscere, ac recipere veritatem, illive credere; sed oportet illam etiam bonis moribus dignaque vitæ conuersatione ornare; ac demum in cognita, adamata, & benè culta veritate perseuerare vsque ad vltimum vitæ finem. Quod si hoc totum, vt notum est, quàm paucissimis contingit; vbi est igitur, vel quid sibi vult, quod hic scriptum est, Deus vult omnes homines saluos fieri, atque ad agnitionem veritatis venire? Respondeo breuiter, hanc Dei voluntatem & salutis omnium sincerissimum affectum, ideò in multis non impleri, quia ipsi diuinis auxilijs gratiaque sufficiente non vtuntur vt oportet. Vnde, cùm diuina hæc voluntas absoluta non sit, sed eius effectus à cooperatione liberi arbitrij dependeat; mirum non est, si hominum malitià diuinis luminibus officiente impediatur.

Sed quoniam quæstio hæc, difficultate suà meritò multorum torsit ingenia; quibusdam, Deum sufficiens omnibus simpliciter hominibus auxilium conferre, hinc colligentibus; alijs verò sententiam hanc Paulinam, non nudè vt sonat accipiendam, sed adhibità restringente quadam interpretatione moderandam, afferentibus: nos datâ operâ, ne hîc frustra Lectorem in labirynthum & inexplicabiles tricas inducamus, atque ab alijs ex professo desuper disputata repetamus, eum ad illos remittimus. Nos interim inoffenso pede susceptum de veritate argumentum prosequemur.

CAPVT XXXVIII.

ECCLESIA DEI, EST COLVMNA ET FIRMAMENTVM VERITATIS. I. *Timoth.* 3.

MVLTA hactenus vtilia, ni fallor, pulchra, & præclara de veritate religionis diximus: nec adhuc millesimam partem diximus eorum quæ de illa eiusque laude & præstantia dici possent, partimque ab alijs dicta & conscripta sunt. Vbi ergo gentium vel terrarum veritatem hanc, in qua & per quam certa est atque æterna salus, inuenire licebit? Hoc

Hoc nunc potissimùm temporis opportune ac necessariò quæritur, quando tanta est vbique locorum concertatio de veritate; singulis illam sibi solis vendicantibus, & ab alijs omnibus remouentibus.

In hac re tanti momenti valdè nos iuuabit Scriptura hæc Apostolica, quæ dicit, veritatis columnam & firmamentum esse Ecclesiam Dei. Vis enim nosse in tanta doctrinæ varietate, vbi veritas sit, & quidem certa, firma, stabilis veritas, quæ numquam mutari, numquam nutare aut vacillare potest? Inuenies illam in ecclesia Dei, alibi nusquam. Vnde auctor commentariorum in Epistolas Pauli, quæ Hieronymo asscribuntur, etsi verius Pelagij esse videantur, vt ante admonuimus, Ecclesia, inquit, est culumina & firmamentum veritatis: in qua sola stat veritas firma, quæ sola sustinet ædificium.

Sed quęnam est hæc Ecclesia, vel vbinam illam quæremus? Pulchre cōmentarius asscriptus Ambrosio: Ecclesia domus Dei est, cuius rector est Damasus. Idque multis locis perspicue docet etiam antiquissimus scriptor, Doctorque pariter & rector & martyr Ecclesiæ Irenæus: Lib. enim 3. contra hæreses, cap. 4. Tantæ, inquit, ostensiones cum sint, (Ecclesiæ scilicet) non oportet apud alios quærere veritatem, quam facile est ab Ecclesia sumere, cum Apostoli, quasi in depositorium diues, plenissime in eam contulerint omnia quæ sunt veritatis: vt omnis quicumque velit sumat ex ea potum vitæ. Hæc est enim vitæ introitus: omnes autem reliqui fures sunt & latrones. Propter quod, oportet deuitare quidem illos; quæ vero sunt Ecclesiæ, cum magna diligentia diligere, & apprehendere veritatis traditionem. Quid enim, etsi de modica aliqua quæstione disceptatio esset, nónne oporteret ad antiquissimas recurrere Ecclesias, & ab iis de præsenti quæstione sumere quod certum & liquidum est? Quid autem si neque Apostoli quidem scripturas reliquissent nobis, nónne oporteret sequi ordinem traditionis, quam tradiderunt iis quibus committebant Ecclesias? Et cap. 3. Traditionem Apostolorum in toto mundu manifestatam in Ecclesia, adest perspicere omnibus qui vera velint audire. Et habemus adnumerare eos qui ab Apostolis instituti sunt Episcopi in Ecclesijs, & successores eorum, vsque ad nos. Et paullò pòst, Sed quoniam valde longum est, in hoc tali volumine, omnium ecclesiarum enumerare successiones; maximæ & antiquissimæ, & omnibus cognitæ, à gloriosissimis duobus Apostolis Petro & Paulo Romæ fundatæ & constitutæ Ecclesiæ, eam quam habet ab Apostolis traditionem & annuntiatam hominibus fidem, per successiones Episcoporum peruenientem vsque ad nos, indicantes, confundimus omnes eos, qui quoquo modo vel per sui placentiam malam, vel vanam gloriam, vel per cæcitatem, & malam sententiam, præterquam oportet, colligunt. Ad hanc enim Ecclesiam, propter potentiorem principalitatem, necesse est conuenire omnem Ecclesiam, hoc est, eos qui sunt vbique fideles; in qua semper, ab his qui sunt vndique, conseruata est ea quæ est ab Apostolis traditio. Eadem habet cap. 4. & lib. 4. cap 6. Sic Augustinus lib. contra Epistolam fundamenti, cap. 5. EGO EVANGELIO NON CREDEREM, NISI ME ECCLESIAE CATHOLICAE COMMOVERET AVCTORITAS. Quibus ergo obtemperaui, dicentibus; Credite Euangelio: cur non obtemperem, dicentibus mihi; Noli credere Manichæo? Eadem dicit lib. de Vtilitate credendi, cap 14.

Hæc diligenter admonenda sunt, & notanda, propter hæreticos nostri temporis. Quæritur etiam, quibus potissimùm rationibus, tum illi ipsi, tum quiuis alij hæretici, conuinci possint ac debeant erroris & falsitatis in doctrina. Sacrarum scripturarum testimoniis certo & ineluctabiliter conuinci non possunt: quia Scripturam sacram, quum loqui ipsa nesciat, & quis verus sensus suus sit, testari non possit: omnes ad se trahunt, pro se stare dicentes, & in falsitatis suæ confirmationem torquentes. restat igitur, vt solide conuincantur per Ecclesiam, quæ (vt hîc dicitur) est columna & firmamentum veritatis. Et sic certe ab initio Ecclesiæ semper conuicti fuerunt omnes hæretici; iudicio nimirum ac testimonio Ecclesiæ Dei: vt eleganter & erudite docet Vincentius Lirinensis in libello suo aureo contra profanas hæresum omnium nouitates.

CAPVT XXXIX.

Quænam sit Ecclesia; & quæ eius notæ?

SED iam quærunt hæretici, quænam sit Ecclesia Dei, & hoc variis modis incertum reddere conantur; ne hac ratione, quam satis vident esse insuperabilem, conuinci queant.

queant. Et hanc ob causam dicere ac docere audent, Ecclesiam Dei esse inuisibilem, nec certò cognosci à quoquam vel deprehendi posse. Quo nihil propemodum dici potest absurdius, magisve contra Scripturam sacram, rationem, & veritatem.

Proinde, quum hoc, argumétis Catholicorum conuicti, sustinere firmiter non possunt; maximè quòd hinc sequatur, ipsorum quoque Ecclesiam pro vera Christi Ecclesia tradi vel haberi non posse, quod nulla tamen ratione admittere volunt; eò veniunt tandem, vt aliquam esse in terris visibilem & veram Dei Ecclesiam confiteantur. Benè habet: in eo iam plane nobiscum & cum veritate conueniunt. Sed quibus notis cognosci potest ac debet vera hęc & visibilis Dei Ecclesia, ab aliis hominū cœtibus omnibus, quorum singuli Ecclesiam Dei ad se rapiunt, aliisque eripiunt, quatenus quidem in ipsis est? Dant nobis notas duas Ecclesiæ Dei: non illas quidem vel ex illis quæ sunt in Symbolo fidei nostræ; in quo profitemur Ecclesiam Dei veram, esse vnam, Catholicam, Apostolicam; sed alias studio ac data opera abs sese in fraudem confictas. Dicunt, Ecclesiæ Dei verè notas esse, prædicationem veritatis, & legitimum vsum Sacramentorum Christi. Quas notas vbi tandem expresserunt, ac nominarunt; mox assumunt; At, notum est in Romana Ecclesia omnem veram doctrinam de cultu Dei abolitam esse, & Sacramentorum vsum corruptum; apud nos autem vtrumque seruari ac tradi vt oportet, iuxta verbum Dei: ergo apud illos non est Ecclesia, sed apud nos. Vbi manifesta fallacia atque impudenti mendacio, per petitionem principij (vt Dialectici loquuntur) pro confesso & re certa sumunt, quod in controuersia ponitur, & in quo totius causæ status versatur: an videlicet apud nos sit doctrina veritatis, & rectus Sacramentorum vsus, an apud illos. Sed ipsis tantummodò propositum est, quacumque ratione falsitatem tueri: ideò tales Ecclesiæ notas proferunt, dum premuntur à Catholicis, vt aliquas proferant, quas sibi suæque Ecclesiæ accommodare queant, quasque omnes hæretici & schismatici æquè sibi attribuere possunt; quemadmodum & faciunt.

Quòd Ecclesia sit vna, Catholica, Apostolica, quæ veræ sunt & certæ notæ Ecclesiæ Christi; fateri coguntur, hæc suæ Ecclesiæ conuenire nulla ratione posse. Ideò veras hasce Ecclesiæ notas oderunt, quia lucem & veritatem oderunt: earumq; loco illas afferunt quas diximus.

Et nos quidem agnoscimus, hactenus dici posse notas Ecclesiæ doctrinæ veritatem & rectum Sacramentorum vsum, quoniam vbicumque est Ecclesia Dei, ibi hæc quoque sint; & vice versa, vbi hæc sunt, ibi esse Ecclesiam Dei; fatemurque hæc semper esse coniuncta: verumtamen, hæc certa atque indubitata signa esse Ecclesię Dei, qualia quærimus, hoc nimirum negamus. Et non sine magna ac certissima ratione negamus. Siquidem nunc omnes & singulæ sectæ, non minùs inter se dissidentes in capitalibus religionis articulis, quàm à nobis; has tamen duas notas quas volunt, sibi arrogant: vt nulla vnquam fuit hæresis cunctis retrò temporibus, quæ easdem signa sibi non attribuerit. Qui magis vnquam de sinceritate verbi Dei doctrinæque veritate & certitudine gloriati sunt quàm Arriani? Verum auté vsum sacramenti Baptismatis an ita sibi solis Donatistæ non vsurparunt, vt sicut Arriani sinceri verbi Dei possessione Catholicos excludebant, sic isti verum vsum Baptismi penes alios quàm sese esse negarent; & eam ob causam vtrique Ecclesiam Dei se esse contenderent? Num autem erant propterea? Annon potiùs tandem reipsa compertum fuit, nec Ecclesiam Dei apud illos vnquam fuisse, nec verbi Dei veritatem, nec vsum legitimum Sacramentorum Christi; vt semper Catholici sustinuerant? Quum ergo duo hæc quæ diximus talia sint, vt vtraque pars contendentium sibi asscribere, alteri abrogare queat; quomodo in iis possunt certæ notæ esse Ecclesiæ Dei, quibus à ceteris omnibus hæreticorum & sectariorum conuenticulis discernatur? Qui vel mediocriter versatus est in præceptis Rhetoricis, nouisse potest vitiosum esse argumentationis genus, quod commune vocant, quodque nihilo magis pro aduersariis, quàm pro nobis facit. Et sensus ipse communis etiam admonere potest, quòd certum signum Catholicos discernens ab hæreticis esse non potest de quo inter vtrosq; controuertitur. Tale est quod dicunt aduersarij in ecclesiis suis esse sinceram prædicationem verbi Dei, veramque religionis doctrinam, itemque verum ac legitimum vsum Sacramentorum. dicimus nos contrà, vtrumque verius esse in Ecclesia nostra Catholica: cùm in vtroque præscripserimus; neque nos ab illis, sed ipsi à nobis discesserint. Dicimus insuper, sinceritatem verbi Dei, seu veritatis doctrinam, magis multò meliusque agnosci ex veritate Ecclesiæ, quàm contrà: quod Irenæus quoque & Augustinus ostendunt, vt paulò

paulò antè audiuimus. Atque hæc omnia planè congruunt loco huic Apostolico, Ecclesiam esse columnam, firmamentum veritatis. Ita nimirum vt veritas Ecclesia Christi tamquam fundamento nitatur, eiusque diligentia, industria, vigilantia, cura, studio, ac labore assiduo conseruetur ac defendatur. Adeò quidem vt Caluinus etiam, tantus Ecclesiæ Dei ac veritatis hostis, lib. 4. Institutionis suæ cap. 195. doceat fidelem veritatis custodem esse Ecclesiam, & ab Ecclesiæ ministerio petendam esse omnem veram doctrinam. Optimè quidem ac verissimè. Sed quod hinc necessariò sequitur, videre non vult, nimirum magis & priùs notam & perspicuam esse debere Ecclesiam, quàm doctrinam veritatis: quandoquidem notior debet esse is, apud quem aliquid quæro, quàm id quod quæro: nisi frustrà velim quærere, & numquam quærendi finem facere. Quare, non doctrina veritatis nota esse potest ad inueniendam Ecclesiam, sed ad veram inueniendam doctrinam medium commodissimum & necessarium est, auctoritas, vox, ministerium Ecclesiæ Dei iam percognitæ, & in confesso positæ. Qui latiùs tractatum videre cupit, quomodo per Scripturas innotescat Ecclesia, & quod tamen Scriptura non est nota Ecclesiæ, sed Ecclesia ipsa notior quàm Scriptura; legat inter alios Stapletonum, lib. 1. Principiorum doctrinalium cap. 25. & lib. 12. cap. 15. 16 & 17. Vbi inter alia, similitudinem habet huic rei vehementer accommodam. Quòd Scriptura sacra de Ecclesia Dei, deq; auctoritate & potestate, de luce & maiestate eius, vbique locorum apertissimè loquitur; de ceteris autem religionis Christianæ dogmatibus obscuriùs parciùsque, tamquam illa volens ab Ecclesiæ benè constitutæ ac declaratæ magisterio petenda esse: perinde est, ac si quis heredem testamento scribat verbis apertissimis, vel testamenti executorem omnibus notum; cetera verò, in testamento vel penitùs taceat, iubeatq; ab herede vel administratore perquiri, vel obscuriùs ponat, & velit pleniorem omnium declarationem ab eodem herede vel executore peti, illiusque iudicio in omnibus stari; quem quidem in hunc finem pleniùs de omnibus priuatim instruxerit. Non hinc sequeretur, quoniam testamentum quisnam heres vel executor sit testamenti apertè declarat, hocque adeò ex testamento discendum esse, propterea cetera omnia quæ ad hereditatem ac testatoris vltimam voluntatem pertinent, non ab herede vel executore, sed ab ipso scripto testamento petenda esse. Sic planè res habet in præsenti negotio. Ecclesiam Christi heredem testamento eius
Rom. 8. scriptam esse manifestum est. Paulus fideles omnes appellat heredes Dei, coheredes autem Christi. & alio loco: Si vos Christi estis, inquit, ergo semen Abrahæ estis, secundùm promissionem heredes.

Quod verò apud Ecclesiam, præcipueque apud rectores & primates eius omnia deposuerit Christus, quæ ad hereditatem cælestem consequendam (vt est doctrina veritatis, vsus Sacramentorum, & similia) requiruntur, illisque omnium illarum rerum administrationem commiserit, nimis notum est. Hinc enim est etiam, quòd, vt maiorem heredis sui & pleniorem omnibus auctoritatem seu potestatem ostenderet, ipse paucis annis, triēnio tantùm, & vnica solùm in prouincia nempe Iudęa docuerit: cùm heredem suum, Apostolos nimirum & discipulos Ecclesiæ præfectos, in omnem terrarum orbem miserit: idque longo tempore, sine vllis Scripturis, vel scripto aliquo testamento: tantummodò cum illa instructione, seu commissione, quam viua voce illis tradiderat. Ad hæc ipsemet testamentum nullum scripsit; sed ab ipsa Ecclesia scribi voluit, illudque omnes gentes ex ore Ecclesiæ suæ accipere, vsque ad finem mundi. Denique illa tantùm dici vel scribi voluit in testamento suo, illa notari vel prætermitti, quæ Ecclesiæ notanda vel prætermittenda esse viderentur: & sic omnia scribi atque constitui. vt præfecti Ecclesiæ existimarent scribenda, ordinanda, & consignanda esse: nec vno loco omnia, nec vno tempore, sed à diuersis Ecclesiæ præfectis, alio atque alio loco, hæc aut illa, itemq; alio atque alio tempore, prout Ecclesiæ videretur expedire, vel necesse esse: & omnia quæ scripta essent Ecclesiæ interpretationi ac declarationi committens.

CAPVT XL.

De Ecclesiæ Scripturæq; sacræ auctoritate: deq; mutuo, quod sibi-inuicem præbent, testimonio.

ALII alia similitudine non minùs aptâ rem explicant, ad hunc modum. Cùm de auctoritate Ecclesiæ vel Scripturæ sacræ disputatur, par esse videtur vtriusque auctoritas; cùm sit auctoritas vtriusque æquè à Spiritu sancto. Sic par est fides, seu potiùs eadem

eadem auctoritas, testis & dicti abs se testimonij; scriptoris & scripturæ; Notarij & instrumenti ab eo confecti. Attamen, quia testimonium à teste est, scriptura à scriptore, instrumentum à Notario; notior est ex rei naturâ testis quàm testimonium, scriptor quàm scriptura, Notarius quàm instrumentum. Et non iudicat testimonium de teste suo, scriptura de scriptore, nec instrumentum de Notario: sed penitus contrà, testis iudicat de suo testimonio, quemadmodum accipi atque intelligi debeat, scriptor de scriptura, de instrumento Notarius; sitne videlicet instrumentum suum, nec ne: sitne verum & sincerum, vt à se conditum fuit, an non, &c. Sic certè res habet, de Ecclesia & Scriptura sacra. Scriptura sacra naturam habet instrumenti seu testimonij: Ecclesia verò, testis, scriptoris, vel Notarij. Non se possunt explicare Scripturæ sacræ; non verum sensum suum, aut illius qui eas scripsit, aperire; non dicere vel testificari, à qua parte stent, cùm de vero illarum sensu atque interpretatione disputatur. Sunt veluti plumbea illa Lesbiæ ædificationis regula, quam accommodabant Lesbij, & inflectebant, vt volebant, ad ædificationem suam. Sic Scriptura sacra sese flecti facilè patitur & accommodari in sensum quem quis antè secum attulerit ac præsumpserit. At Ecclesia, quæ Scripturam edidit, editamq; conseruat, ac sensum earum verum, ab eiusdem scriptoribus probè didicit & accepit, eumque itidem fideliter semper custodit; rectè ac meritò potest ac debet de Scriptura iudicare.

Certè, quòd auctoritas sacræ Scripturæ tota pendeat ab Ecclesia, ab eaque omnem suam auctoritatem quadam ratione acceperit (tametsi nihilominus verum manet, quod iam diximus; tam Ecclesiam quàm Scripturam accepisse auctoritatem suam, propriè loquendo, à Spiritu sancto) argumentis minimè leuibus, minimeque obscuris, ostendi potest. Siquidem Scripturis quibusdam, eisque præcipuis, hoc est, Euangelistarum, quam neque ex se neque ex scriptoribus suis apud nos habebant, canonicam impertiuit auctoritatem: aliis verò, quam ex auctoribus suis habebant, auctoritatem conseruauit; easque, veluti chirographo aut sigilli sui certo testimonio communitas, ad nos certa fide deduxit. perinde ac, cùm ex Pontificio aut Imperiali diplomate, per se quidem authentico, sed quod numquam ipsi viderimus, ad nos transmitterentur ignota manu descripta exemplaria; eis siquidem, nisi sub testimonio, chirographo, aut sigillo fide-dignæ alicuius publicæque & notæ personæ, quòd concordarent cum ipsis originalibus, integris, certæque fidei & authenticis; nulla prorsus fides haberetur: ita verò transsumptis (etiam vt deinde perirent nec vsquam exstarent autographa, aut ipsæ originales litteræ) æqua fides haberetur, atque ipsis, si proferrentur, principalibus; ob notum videlicet sigillum aut chirographum transsumentis, adhibitosque testes, sub quorum attestatione fuere transsumpta.

Ita planè est, de Scripturis canonicis. Veteris quidem Instrumenti canonicas Scripturas autographas periisse vniuersas Babylonico illo incendio, vnà cum Arca fœderis, in qua asseruabantur, tradit antiquitas. Et si adhuc exstarent; nihilo maiorem apud nos inuenirent auctoritatem aut fidem, quàm quæ nunc leguntur eorumdem exemplaria; nisi extrinsecus accepto testimonio, quòd verè essent illa autographa, suo illo sæculo sub certa diuinæ attestationis fide tradita tunc viuenti Ecclesiæ, & ita recepta ab eadem. Perinde enim ac apud nos prolata instrumenta publica, Notarij publici authentici subscripta manu, sed nobis vnà cum ipso Notario planè esset incognita. Exemplaribus autem illis, quæ habemus & legimus Scripturarum, nulla apud nos maior fides aut auctoritas esse posset, quàm quibuslibet scripturis apocryphis: aut quàm esset illi scripturæ, cuius paulò antè meminimus, quæ Petri se mentiebatur Euangelium, nisi nobis commendaretur Ecclesiæ testimonio. Nihilo enim plus illud Petri non esse, quàm hoc esse Matthęi, Ioannis, Marci, Lucæ, quàm denique hæc Moysi, Isaię, Ieremiæ, ceterorumque, quorum titulos præferunt, nobis posset constare.

Propter Ecclesiam ergo solam, eiusque auctoritatem, nunc credimus Scripturæ vniuersæ: partim vt transsumptis ab eadem exemplaribus diplomatum, quorum perierunt originalia; partim vt iis, quorum etiam originalibus publicam indubiæ veritatis fidem auctoritatemque ipsa impertita est.

Veteris Instrumenti historia, maximè quæ post Iesum Naue accidit, ferè incertis auctoribus scripta est; vt libri Iudicum, Ruth, Regnorum, Paralipomenon, Tobiæ, Iudith, Esther, Iob. In quibus illius temporis Synagoga aut Ecclesia, non solùm sub fide publica transsumentium, & ad nos transmittentium, ex autographis publicis & authenticis, vice defuncta est; sed & autographis ipsis, quamuis sine nomine & titulo scriptis, publicam nobis

nobis auctoritatem impertita est. Testis quippe veritatis eorum, quæ sibi certò constabant, effecta, suâ veluti subscriptione ac testimonio, publicas authenticasque scripturas, quod ex auctoribus aut scriptoribus suis, qui ignorantur, non habent, nobis effecit, & ad nos transmisit. Idem à Christiana Ecclesia in Euangelistarum scripturis, & præcipuè Lucæ & Marci, factum, suprà demonstrauimus; vt qui a se scriptorum non fuerunt testes oculati, sed crediderunt narrantibus alijs. at sciuit, quæ tunc viuebat Apostolica primitiua illa Ecclesia; quæ certæ veritatis eorumdem testis effecta, publicam indubiæ veritatis auctoritatem illis impertita est. Omnis ergo, quæ nunc apud nos est, Scripturarum auctoritas, ab Ecclesiæ auctoritate necessariò dependet: neque enim aliter eis credere possemus, nisi, quia testimonium illis perhibenti Ecclesiæ credimus.

CAPVT XLI.

Qua ratione, seu per quid fiat, vt Ecclesia sit columna & firmamentum veritatis.

SED iam quæritur, qua ratione, quóve modo, seu per quid, sit Ecclesia columna & firmamentum veritatis. Ad quod facilè respondetur; fieri illud per continuam & perpetuam assistentiam opemque Spiritus sancti. de quo Dominus in Euangelio: Ego rogabo Patrem & alium Paracletum dabit vobis, spiritum veritatis, vt maneat vobiscum in æternum. Item; Ille vos docebit omnia, & suggeret vobis omnia, quæcumque dixero vobis. Item; Docebit vos omnem veritatem.

Sed quia hæc responsio generalis est, clariùs exprimenda & latiùs declaranda sunt charismata, quibus ad perpetuam veritatis custodiam vtitur Spiritus sanctus. Horum vnum primum & præcipuum est, quòd Ecclesiæ suæ prouidet semper de bonis & fidelibus pastoribus, rectoribus & doctoribus, quibus ante omnia curæ semper est, custodia & defensio veritatis. Qua de re Paulus ad Ephesios 4. Ipse dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios verò Euangelistas, alios autem Pastores & Doctores, ad consummationem sanctorum; in opus ministerij, in ædificationem corporis Christi; donec occurramus omnes in vnitatem fidei, & agnitionis filij Dei, in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi. vt iam non simus paruuli fluctuantes, & circumferamur omni vento doctrinæ, in nequitia hominum, in astutia ad circumuentionem erroris: veritatem autem facientes in charitate, crescamus in illo per omnia, qui est caput Christus. Hoc est officium docendi & prædicandi perpetuum, quo potissimùm conseruatur vera doctrina in Ecclesia Dei. In quo officio eminet insigniter summamque Ecclesiæ vtilitatem & fructum parit, in custodia veritatis, ministerium, auctoritas & potestas supremi capitis Ecclesiæ Rom. Pontificis. De quo nominatim multa & præclara extant in Sacris litteris. vt illud: Tu es Petrus, & super hanc petrã ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferi non præualebunt aduersus illã. Item: Ego pro te rogaui Petre, vt non deficiat fides tua; & tu aliquando conuersus confirma fratres tuos. Vnde etiam factum, non modò vt Romana fides, & Petri successor, in Sede Romana, numquam adhuc defecerit, tot tantisque persecutionibus contra Sedem illam toties excitatis; sed etiam quòd & nulla vmquam hæresis oppressa atque extincta fuerit nisi operâ, curâ ac diligentiâ Romani Pontificis: & nunc temporis, multisque antè sæculis nusquam in toto orbe terrarum veritas regnet fidei ac religionis Christianæ, nisi eiusdem Sedis operâ, vigilantiâ, auctoritate, & facultate.

Matth. cap. 16. Luc. c. 22.

Aliud medium quo veritas retinetur in Ecclesia, ac mirabiliter propagatur, est multitudo miraculorum quæ nulli vmquam hæretici vel sectarij facere potuerunt. De quo Augustinus De vtilitate credendi cap. 16. & contra Epistolam Fundamenti cap. 4. vbi & multa alia nominat breuiter ad hanc rem facientia. Aliud item, quo mirum in modum firmatur & custoditur veritas in Ecclesia Christi, est credentium in Christum illique fideliter adhærentium multitudo, toto orbe terrarum. De quo Augustinus De vtilitate credendi cap. 17. lib. 22. De ciuit. Dei cap. 5. & multis sequentibus. Quibus locis ostendit, admiranda esse miracula facta initio Ecclesiæ, ad confirmationem veritatis, & multa adhuc eumdem in finem quotidie fieri. Maximum autem est, inquit, quòd mundus rem tam incredibilem paucis, ijsque idiotis, & iuxta sæculum infirmis atque abiectis annuntianti-

tiantibus credidit. Qui etsi miracula stupenda non fecissent, maius tamen fuisset miraculum, mundum eis cessisse sine miraculis. Quisquis etiam nunc quærit prodigium, vt credat in Christum, magnum est ipse prodigium, qui mundo credente non credit. In multitudine autem sequentium Christum, in eumque credentium, est consensio tot populorum atque gentium, per tot tempora huc vsque perdurans, per tot loca extensa.

Et in his supra modum mirabile est, quòd res tam arduas & incredibiles, personarum trinitatem in vna natura, Deum hominem, eumque crucifixum & mortuum, mundum totum ex nihilo conditum, carnis resurrectionem iam credant firmiter & confiteantur omnes gentes, etiam anus & puellæ: quodque vnicus Deus à vulgo colatur, omnibus visibilibus idolis è mundo explosis.

Sed in his omnibus eminet tam innumera turba Martyrum, tot tamque horrenda supplicia pro fide Christi & pro veritatis confessione fortiter atque alacriter tolerantium. Item perfecta ac purissima castitas innumerabilium virginum vtriusque sexus, omnes nuptias perpetuò contemnentium. Denique amor paupertatis & abstinentiæ maximus in innumeris. Quodque vulgus omne hominum bonorum infirmitatem suam agnoscit & deplorat, quòd talia non amplectitur. Populi, inquit Augustinus, fauent, prædicant & laudant.

Aliud deinde est non parum faciens ad veritatis custodiam in Ecclesia: Quòd nimirum quæcumque iam videmus apud Christianos tot sæculis fieri & prædicari, à Prophetis sanctis tanto antè noscuntur esse prædicta; & sic impleta cernuntur vt prædicta sunt. In quibus etiam est gentilium & hæreticorum sæuissima oppugnatio. Quod vtique nulli hominum vel industriæ vel fraudulentiæ potest asscribi. Nec dici possunt libri in quibus hæc continentur post rerum euentus esse conficti: cùm inimici Christi & veritatis Iudæi, per varias nationes dispersi, testentur, hos libros multis sæculis ante Christi natiuitatem, & Christianæ religionis originem, à tota gente Iudaica pro sacris libris habitos ac receptos fuisse. Qua de re alijsque huc spectantibus latiùs Augustinus lib. 13. contra Faustum Manichæum, multis capitibus.

CAPVT XLII.

Quanam veritates credendæ sint, de necessitate salutis.

ANTEQVAM ex disputatione de veritate religionis exeamus, & præcipuè quando hîc iam nonnihil attigimus de auctoritate tum sacræ Scripturæ, tum Ecclesiæ Christi, ad inuentionem, ostensionem, definitionem, seu defensionem veritatis, non erit abs re breuiter explicare, ad simpliciorũ instructionẽ, quænam veritates credendæ sint, de necessitate salutis, vt communiter loquuntur Theologi; ita scilicet, vt nisi firma fide suscipiantur & credantur, salus æterna constare non possit: quæ verò de sola probabilitate tenendæ sint, etsi non planè certæ. Item, an aliquæ sint veritates ad solam fidei pietatem spectantes. Denique, num aliquæ sint, quæ censeri queant ad fidem esse impertinentes, ita vt nihil referat, credantur vel non credantur. Has quæstiones tractat breuiter & satis clarè pius iuxtà & eruditus Theologus Ioannes Gersonus, tomo primo operum suorum, post explicationem Præcepti, Non occides. Ideò, verba eius nihil immutata hîc asscribemus.

Declaratio compendiosa, quæ veritates sint de necessitate salutis credendæ, quæ de sola probabilitate tenendæ; quæ de pietate fidei reputandæ, & quæ sint impertinentes iudicandæ, & hoc sub distinctione & gradu sextuplici, qui ad quaternarium reducitur. Pro solutione dubitationis quæ nuper mouebatur in sermone de natiuitate beatæ Virginis Mariæ consideratione secunda.

Primus gradus veritatum credendarum, est, canon totius Scripturæ sacræ, & singulorũ quæ in ea litteraliter asserta sunt. sic videlicet, quod non stat cum fide, vt aliquis dissentiat pertinaciter alicui contento in eadem Scriptura, ad intellectum Spiritus sancti: qui est verè & propriè sensus litteralis. Si allegatio quæritur, sufficit illud Matth. 5. Amen quippe dico vobis: donec transeat cælum & terra; iota vnum aut apex non præteribit à lege, donec omnia fiant. Sequitur, Amen dico vobis, cælum & terra transibunt: verba autem mea non transibunt. Constat autem, quòd canon Bibliæ lex est Dei per reuelationem habita, cuius assertiones litterales innituntur huic vnico litterali principio. Omne reuelatum à Deo, est verum; & quòd Scriptura sacra diuinitus est à Deo reuelata: sic quòd in

omni sua parte est verbum Dei, quod transire non potest. Facit ad hoc distin. ix. Decreti, Capitulis, Ego solis; Si ad sacras; &, Quis nesciat.

Secundus gradus veritatum ab Ecclesia determinatarum est: quæ ab indubitata relatione Apostolorum per successionem continuam deuenerunt. Est autem hæc Ecclesiæ auctoritas tanta, vt diceret Augustinus; Euangelio non crederem nisi me auctoritas Ecclesiæ compelleret. quamquam vicissim dici possit; Ecclesiæ non crederem, si non auctoritas sacræ Scripturę impelleret. & ita diuersis respectibus auctoritas vtraque mutua se confirmat. Attendendum tamen est, quòd non omnia quæ tradit vel tolerat Ecclesia publicè legenda, sunt de necessitate salutis credenda: sicut patebit ex quinto & sexto gradibus veritatum: sed dumtaxat illa, quæ sub diffinitione iudiciali tradit esse credenda, vel opposita reprobanda, concurrenti vniuersali totius Ecclesiæ consensu implicitè vel explicitè, verè vel interpretatiuè.

Tertius gradus est veritatum, specialiter aliquibus reuelatarum; quæ ab illis quibus reuelatio facta est, absque vlla dubitatione credendæ sunt: alioquin non esset reuelatio, de cuius ratione est, vt sit certa. Ceteri verò, quibus non est huiusmodi reuelatio facta, non obligantur credere, nisi per miraculum, vel Scripturam, & præcipuè per Ecclesiam detur certitudo. Sic enim Ioannes Baptista missionem suam ostendit per scripturam Propheticam. Et Apostolus propterea contulit Euãgelium suum, quod habuerat per reuelationem, cum Petro & alijs de Ecclesia: non quòd dubitaret de illo Euangelio; alioqui peccasset: iuxta illud; Etiam si Angelus de cælo aliud vobis Euangelizauerit, anathema sit. sed ideò contulit Euangelium suum, vt approbaretur per Ecclesiam, ad credulitatem aliorum, & non ad suam: quia dixit, quòd nihil sibi contulerunt Petrus & ceteri; sed dextras dederunt, cùm cognouissent gratiam Dei quæ data ipsi erat. Demum triplex huiusmodi gradus veritatum reducitur ad vnum, scilicet ad veritates quæ credi debent immediate & explicitè à Deo reuelatæ esse.

Quartus gradus continet veritates omnes & singulas, quæ concluduntur ex præmissis veritatibus, in consequentia certa, in lumine fidei, vel in euidenti lumine naturali: quamuis non in propria forma verborum illic habeantur. Quemadmodum ista veritas est de necessitate salutis tenenda; quòd Christus habuit neruos & venas: quamuis in Scriptura sacra non habeatur in propria verborũ forma. Et ita de similibus sine numero: quoniam ista est euidens consequentia, non solùm in lumine fidei, sed in lumine naturali apud Philosophos; Christus fuit verus homo; ergo Christus habuit neruos & venas. Propterea, non temerè fuerunt aliquando quæstiones fidei ad Philosophos paganos per Christianos deductæ: quia videre poterant acuti Philosophi ex præsupposita lege nostra, licet ab eis non credita, ita sentiendum & loquendum in bona & euidenti consequentia. Et hic est secundus gradus, primis tribus ad vnum reductis.

Quintus gradus. Rursus in quinto gradu, qui tertius est modo dicto, reponuntur veritates illæ quæ ex veritatibus quadruplicis gradus antedicti, vel aliquibus earum, deducuntur, in consequentia tantummodò probabili vel topica: vel dum in antecedente ponitur propositio, quæ ad fidem est impertinens, quamuis supponatur esse vera. Dicit autem Aristoteles, illud esse probabile, quod omnibus & maximè sapientibus verum apparet; non autem illud quod indoctis videtur; quia stultorum infinitus est numerus. Veritas autem omnino impertinens ad fidem illa sola dicitur, quæ nec in consequentia euidenti, nec in consequentia probabili neque certa, sequitur vel repugnat. Porrò dum propositioni fidei apponitur aliqua quæ non est de fide; tunc totum quod est vna copulatiua, non potest simpliciter dici de fide: quia sequitur debiliorem partem; vt, si in ea esset vna cõtingens, tota esset contingens; quamuis essent multæ necessariæ. Dicitur nihilominùs ea propositio talis, ad cuius verificationem requiratur vna propositio non pertinens ad fidem: quia sapit fidem, si sit vera; vel quia sapit hæresim, si sit falsa. Et sic potest describi propositio sapiens hæresim: quæ est propositio, ex cuius concessione, coassumpto aliquo quod nõ potest rationabiliter negari, sequitur hæresis in fide: vt si quis diceret, quòd beatus Gregorius nõ fuisset Papa; quia supposito quòd non possint rationabiliter negari historię, dicentes ipsum fuisse ritè electum & susceptum in Papam, licet non sint de fide, sequitur ista hæresis; quòd ritè electus in Papam, non est nec fuit Papa. Vnde non est propositio ita Catholica, si ei iungatur aliquid impertinens ad fidem; quin totum hoc complexum remaneat ad fidem impertinens. Exemplum, vt ista propositio; Biblia sunt falsa; est hæretica: & si adderetur quia Biblia quæ habet Ioannes sunt falsa; nõ esset hæretica de scilicet dici

dici posset, sapere hæresim; supponendo quòd Ioannes non haberet Biblia nisi correcta. Postremò, in casibus huius quinti gradus, & sexti sequentis; verum est, quòd causæ fidei referendæ sunt ad Papam vel sacrum Concilium, si super eas fieri debeat determinatio vel articulus arctans omnes: secus in alijs causis, quæ tres primos gradus & quartum respiciunt: nisi fortè per appellationem.

Sextus gradus. Demum in sexto gradu, qui quartus est modo dicto, collocantur veritates illæ quæ tantummodò faciunt ad nutriendam vel fouendam deuotionis religiosam pietatem: quæ magis inducuntur ad inflammandum affectum, quàm ad instruendum intellectum: vbi pietas deuota magis aspicitur quàm veritas certa: vbi hoc vnum reprobatur, si adesset assertionis temeritas, priusquàm elucidaretur alio modo per Ecclesiam, vel rationem certam, ipsa veritas; aut si superstitionem, hoc est religionem superfluam & vanã, induceret. Vnde, sicut dicit Aristoteles nihil referre, quædam falsa probabiliora esse quibusdam veris; ita nihil refert, quædam falsa piè credi: non quòd ea ratione qua falsa sunt, vel si sciuntur esse falsa, credi possunt: procul hoc à pietate fidelium.

Sed cadit existimatio vel pia credulitas, non super veritate vel falsitate, sed tantummodò super apparentia vel probabilitate: & hoc vtique non est periculosum vel falsum: quia cõstat de apparentia & probabilitate, dum falsitas vel veritas ignota est. Propterea sapientissimè dixit Hieronymus, quòd de talibus eligibilius est piè dubitare, quàm temerè definire. Sicut stat, quodlibet contradictorium esse probabile, & vnum stat pro altero, non in veritate, sed probabilitate, sic diuersis respectibus, vtrumque contradictorium credi potest cum fidei pietate, dum tamen sit animus ab assertione pertinaci alienus. Respicit autem iste gradus Legendas & Miracula Sanctorum; Vitas Patrum; Visiones deuotarũ personarum; citationes & opiniones sacrorum Doctorum; quæ omnia suscipit Ecclesia, & legi permittit: non quòd determinet, talia de necessitate salutis esse credenda; sed quòd proficiant ad commouendos affectus pios fideliũ, & ad ædificationem ipsorum, dum in talibus nihil de certitudine scitur esse falsum: quamuis etiam nesciatur certitudinaliter, esse verum; nec vt tale, credendum proponitur. Ita vt magis hic attendatur, quod piâ recogitatione fieri potuit, quàm quod indubitanter est factum. Et hoc apud Oratores creberrimum reperitur; quòd ex aliorum personis dicunt ea, quæ non personæ dixerunt, sed quid dicere potuerint. Sicut in Legenda beatę Agnetis, & beati Sebastiani, & similium, continetur. Hæc Gersonus. Quæ, qui latiùs paulò & exactiùs explicata videre cupit, legat, quæ in eodem auctore sequuntur.

PETRI SIMONIS TILETANI EPISCOPI YPRENSIS

DE VERITATE LIBER TERTIVS:

De VERITATE Causarum rerúmq; naturalium.

CAPVT PRIMVM.

Tametsi Veritas causarum rerumq; naturalium, atque eius cognitio, ad salutem non sit necessaria; nusquam tamen rectiùs inuenitur, quàm in Ecclesia Dei, atque apud fideles & electos.

DE Veritate causarum naturalium nihil aut perparum est in tota sacra Scriptura. propterea quòd litterę illę traditæ sunt à Deo tantummodò, & institutæ ad salutem æternam electorum suorum. Quæcumq; enim
Rom. 15. scripta sunt, inquit B. Apostolus, ad nostram doctrinam scripta sunt, vt per patientiam & consolationem Scripturarum spem habeamus; spem vtique vitæ æternæ. Ad quem finem quum non sit necessarium veram certamque habere notitiam causarum rerumq; naturaliũ; illius rei mentio prætermissa est in Sacris litteris. Sed nusquam nó mentionem faciunt Sacri libri veritatis religionis, quæ veri Dei cognitionem & cultum tradit, de qua hactenus disseruimus: itemque veritatis moralis, quæ mendacio opponitur: de qua multa nobis statim dicenda sunt.

Hæc duo veritatis genera apprimè necessaria sunt ad salutem æternam. At verò scientia causarum naturalium, ad veram æternamque salutem & beatitudinem consequendam, nihil aut parum facit. Non quærit Deus doctos habere in regno suo, sed bonos. Virtutem quærit Deus, non scientiam. Scientia autem quamuis magna & multiplex, tantum abest vt per se bonum faciat hominem; vt etiam inflet magis, teste Apostolo, &
Confess. lib. 8. c. 6. peiorem efficiat. Vnde illa querimonia D. Augustini atque exclamatio; Surgunt indocti, & cælum rapiunt; & nos cum doctrinis nostris, sine corde, ecce vbi volutamur in carne & sanguine. Quod adeò verum est, vt ne scientia quidem Sacrarum litterarũ, multaque de vero illatum sensu cognoscere, nec Dei ipsius vera cognitio omnisque voluntatis eius, salutem cuiquam præstare valeat. Nec fides sola, etsi maxima & perfectissima, salutem præstat; sed charitas de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta. Scriptum est
1. Cor. 13. enim; Et si habuero prophetiam, & nouerim mysteria omnia, & omnem scientiam; etsi habuero omnem fidem, ita vt montes transferam, charitatem autem non habuero, nihil sum. Sed redeamus ad veritatem rerum & causarum naturalium.

Etsi verum est quod nunc diximus, veritatem hanc eiúsve notitiam non esse fidelibus & electis Dei filijs necessariam, vt beatitudinem & salutem æternam consequantur; certum est tamen, hanc etiam veritatem nusquam meliùs certiusque inueniri, tradi, doceri, quàm in Ecclesia Dei, ab eiusque fidelibus & electis. Quum enim omnis naturæ veritas à Deo sit; consequitur, nullum de rerum naturis earumque proprietatibus, operationibus, causis, effectibus, meliùs iudicare posse, quàm qui probè instructus est per

rectam fidem gratiamque cælestem in cognitione naturæ, potentiæque, sapientiæ, & bonitatis Dei.

Vnde & certum est, tametsi inter gentiles multi fuerunt egregiè exercitati in scientia rerum omniũ & causarum naturaliũ, inter quos principẽ locum tenet Aristoteles; tamen harum rerum cognitionẽ longè maiorem fuisse in Patriarchis multis populi Israëlitici & Prophetis. Vt omittam Salomonem regem, qui diuina planè rerum huiusmodi scientia præditus, libros scripsit multos de rerum omnium naturis, & veritate causarum naturalium, vt Sacra testatur historia. Quin & plerique gentilium sapientum, qui multa de scientia rerum naturalium subtiliter tradiderunt, non tam suo illa ingenio inuenerunt, quàm ab Hebræis diuinitus in huiusmodi edoctis acceperunt.

CAPVT II.

Qui primi omnium scientiâ rerum naturalium floruisse credantur.

SATIS certum est Græcos omnem sapientiam suam accepisse initio ab Ægyptijs & Chaldæis. Vnde autem factum putamus vt Ægyptij potissimùm & Chaldæi rerum omnium scientia floruerint longo tempore, præ ceteris omnibus nationibus; ita vt Plato etiam dixisse feratur, primum cæli spectatorem fuisse Barbarum; nempe Ægyptium? Haud dubiè partim quia vicini erant Iudæis, qui soli initio Deum auctorem rerum omnium & sapientiæ omnis fontem colebant; partim verò, quia ijdem Iudæi primùm in Ægypto aliquot sæculis, deinde in Chaldæa totis annis septuaginta, habitarunt. Vt omittam quod Iosephus scribit de Abraham patriarcha lib. 1. Antiquitatum cap. 15. & 16. Erat, inquit, in admiratione omnium tamquam vir sapiens, atque paratus non solùm ad intelligendum, sed ad satisfaciendum & ad loquendum quodcumque docere niteretur. Arithmeticam quoque eis contulit: & quæ de Astrologia sunt ipse contradidit. Nam ante aduentum Abraham in Ægyptum hæc Ægyptij penitus ignorabant: à Chaldæis enim hæc plantata noscuntur in Ægypto; vnde etiam peruenisse noscuntur ad Græcos. Citatq; ibidem Iosephus & Berosum Chaldæum de Abraham ita scribentem; Post diluuium decima generatione apud Chaldæos fuit quidam vir iustus & magnus, in cælestibus rebus expertus.

Georgius Cedrenus scribit Ægyptios & hoc inter alia diligenter ab Abrahamo edoctos fuisse, magnum esse discrimen inter veritatem & consuetudinem. veritatem enim, etiam quum inuestigatur, ægrè inueniri: consuetudinem autem, qualiscumque ea sit, seu vera seu fallax, vltrò sine examine se offerre. Quod propterea videtur à sapiente viro seriò admonitum fuisse, quia gentiles omnes, in erroribus omnibus & superstitionibus suis retinendis, semper consuetudini plurimùm tribuerunt; dicentes, illa se relinquere vel mutare non posse, quæ tanto antè tempore maiores sui obseruassent. Vnde etiam Augustinus lib. De vera religione, cap. 4. testatur, optimos gentilium sapientissimosque Philosophos, quòd populum vulgarem ab idolorum cultu à multisque vanis superstitionibus, quibus addictus erat, non retraxerint, ea in re non tam secutos fuisse testimonium propriæ conscientiæ, quàm receptæ cessisse consuetudini. De quorumdam opinione existimantium, Platonem in Ægypto quærendæ veritatis ergô peregrinantẽ inuenisse ibi Ieremiam Prophetam, multaque ab eo de mundi prima constitutione alijsque rebus ad veritatem spectantibus, didicisse, videre licet Augustinum lib. 8. De ciuitate Dei, cap. 11.

CAPVT III.

Gentiles admodum fuerunt studiosi, Veritatis naturæ, in cælo, terra, mari, rebusq; vniuersis exquirendæ.

VTCVMQVE autem hoc habet, constat multos fuisse omni ferè tempore apud gentiles Veritatis naturæ admodum studiosos, qui magno studio ac labore multa rerum naturalium secreta inuenerunt & posteris tradiderunt. Quo in studio versabantur in Ægypto Sacerdotes, aut Vates, apud Chaldæos & Persas Magi, apud Gallos veteres Druidæ,

apud Æthiopes Brachmani, apud Indos Gymnosophistæ, apud Græcos Philosophi. Inter quos fuere ex primis, septem illi, qui præ ceteris Sapientes dicti sunt: ad quos oraculo Apollinis delata fuit aurea mensa, velut ad totius Græciæ sapientissimos. Qui omnes de rerum naturis multa præclarè disseruerunt. Thales Milesius primus Vrsum minorem in cælo notauit, seu Cynosuram illam,

Quæ cursu interiore breui conuertitur orbe:
Qua fidunt duce nocturnâ Phœnices in alto.

Idem primus post multā obseruationem prædixit, futuram solis eclipsim: nec fefellit prædictio, post Romam conditā anno 170. Idem solis & lunæ inter se magnitudinē contulit. Huius verò discipulus Anaximander Milesius, primus docuit, lunam lucere luce aliena. Idemque obseruauit obliquitatem Zodiaci: hoc est totius cæli tamquam fores aperuit. Pythagoras Samius, primus naturam luciferi notauit, eamdemque esse stellam, quæ die declinante, Vesper siue Hesperus dicitur. Disputauerunt de tempore, de loco, de vacuo, de infinito, de motu, de origine & fine mundi & creaturarum, de anima humana, de viribus & potentijs eius, de immortalitate eius, de omnibus. Deinde viri sapientissimi, ab excelsis illis & cælestibus rebus, ad alias orbis vniuersi partes, atque adeò ad infimas naturæ minimasque partes sensim deuenerunt: ne quid esset in toto mundi totius horto, quod magnus illorum animus, tamquam solers quædam apicula, non lustrasset atque gustasset. Vnde definita est Philosophia, diuinarum rerum atque humanarum cognitio.

In hac parte magno ingenio percepta atque inuenta sunt, quæ in mari fiunt, in ventis, in aëre vniuerso: imbres, nubes, niues, grandines, fulgura, tonitrua, trabes, globi, faces, ardores, & reliqua serenarum spectacula noctium: vicissitudines lucis, tenebrarum, æstus, rigoris, nubili, sereni, fluxus refluxusque maris, signa tempestatum, tranquillitatum. Tum ad terram descensum, in qua admirandum naturæ, seu Dei potiùs, sapientissimi intellexerunt, adorauerùntque artificium:

Vnde hominum genus & pecudum, vnde imber & ignes:
Arcturum pluuiasq́, Hyadas, geminosq́, Triones:
Quid tantum Oceano properent se tingere soles
Hiberni, vel quæ tardis mora noctibus obstet.

In terra perscrutati sunt vires herbarum, lapidum, metallorum. quæ tam stupendæ sunt, vt vix audiri sine summa admiratione queant.

CAP. IIII.

De Medicinæ, Legum, & Philosophiæ inuentoribus & inuentione.

ET hanc partem Medicina sibi vendicauit, quòd medendis hominum corporibus vires illæ à natura benignissima atque indulgentissima seu Deo potiùs patre optimo tributæ sunt. Quæ res non tam admirabilis est quàm toti nostro generi salutaris. Obseruata est inquam ac deprehensa Medicina, partim brutis animantibus magistris, partim audacibus hominum experimentis, partim verò ac præcipuè quidem Deo viam monstrante. Vnde Sapiens noster Ecclesiastici 28. Altissimus creauit de terra Medicinam; & vir prudens, inquit, non abhorrebit illam. Rectè. nam duo sunt, quæ præ cunctis alijs rebus sapientissimi quique dixerunt optanda, quærenda, & paranda esse; mens sana videlicet in corpore sano. Malè enim affecto vel corpore vel animo, reliqua omnia, opes, copia, potentia, nihil iuuant, nihil sunt. Quæruntur ingenti opera quamplurima corporis oblectamenta: at illis frui non licet, nisi corpore sano. Quæruntur animi oblectamenta: at nec his frui licet, nisi animo sano. Nam tum demum sentimus vnumquodque illorum quantum in se habeat voluptatis, cùm sensus & mens, iudex verus & purus, discernit inter hoc & illud. Quòd si magno negotio, multa cura, multis laboribus & periculis, diuitiæ, opes, delitiæ queruntur omnis generis, vt iis delectemur; quis non videt maiore etiam cura, labore, sumptu, quærendam esse sanitatem ac retinendam, quam & amissam restituit Medicina & restitutam corroborat & conseruat? Verùm, quò est anima suo corpore maior, excelsior & præstantior (neque enim est in toto mundo aliquid maius homine, & in homine nihil est excellentius mente) eò est sanitas mentis sanitate corporis, & per consequens etiam medicina mentis medicina corporum melior atque nobilior. Si ergo Medicinæ inuentores pro diis olim habiti sunt, vt Mercurius,

Æscu-

Æsculapius, Apollo, &c. quibus honoribus digni sunt, qui ad mentem curandam omne studium & operam impenderunt, ad eamque rem instituta optima inuenerunt? Hi sunt illi qui rebus familiaribus, rebuspublicis, ciuitatibus, populis, leges optimas & sanctissimas tulerunt. Quarum beneficio vnusquisque suauissima in pace, gratissima in tranquillitate, benè honesteque viuit. Horum ex numero apud gentiles fuerunt Rhadamanthus Minosque, Cretenses; Solon Atheniensis, Lycurgus Lacedæmonius, Numa Romanus; & similes.

His proximam laudem merentur legum interpretes seu Iurisconsulti, quorum doctrina & sapientia plurimum vtilitatis ad conseruationem iustitiæ pacisq; publicæ hominibus præstatur.

Huc pertinent artes omnes liberales, quæ septem ferè numero recensentur: Grammatica, Rhetorica, Dialectica, Arithmetica, Geometria, Musica, Astrologia. Omnes enim in veritatis cognitione versantur, ad illamque cognoscendam tradendamque institutæ sunt. Hinc tandem deuentum est ad Ethicam, quæ de morum ac vitæ honestate præcipit: quam primus summo studio docuisse dicitur Socrates, primusque proinde Philosophiam è cælis in terram velut detraxisse. Quum enim ante eum Philosophi totum ferè studium suum posuissent in cognitione cælorum, astrorum, elementorum, & similium; ipse, relictis illis omnibus, omnem operam & laborem impendit, vt homines doceret benè viuere, scire quid bonum, quid malum, quid fugiendum, quid amplectendum. Iudicabat enim vir ille insignis & sapientissimus, vehementer indignum esse, magna, multa, & admirabilia nosse, de cælorum & astrorum natura, quæ non scita non magnum damnum possunt afferre; & seipsos incognitos prætermittere, quòd ignorare magnum flagitium esset, & certissimum detrimentum. Vnde illæ erant eius sententiæ; Nosce te ipsum. Quæ supra nos, nihil ad nos. Qui & propterea Apollinis oraculo iudicatus fuit totius Græciæ sapientissimus.

Post Socratem autem Philosophia vel studium veritatis diuisum fuit in varias sectas. Inde enim nati sunt Academici, Peripatetici, Stoici, Epicuræi, & alij multi. Quorum omnium studium erat, veritatem quærere ac docere, fines bonorum ac malorum tradere, causas, origines, affectus, tum aliarum rerum, tum etiam virtutum ac vitiorum, ostendere; ac demum per hæc ad veram beatitudinem æternamque felicitatem, quam quidem comprehendere poterant, sese aliosq; perducere. Harum & similium rerum cognoscendarum tanto amore ac studio tenebantur; vt ea de causa nullis sumptibus, nullis laboribus, nullis periculis parcerent, nec vllum quærendi finem aut modum facerent. Peragrabant terras & maria omnia, sicubi aliquos esse nouerant, qui sapientię studio ac veritatis cognitione celebres esse ferebantur. Taceo de Appollonio Tyanęo, de Pythagora, Thalete, Platone, Democrito, Diodoro Siculo, Anaxagora, & innumeris propè aliis viris. Pari studio cognoscendę veritatis arserunt mulieres, Lasthenia Manthinea, & Axiothea Phliasia. Vtpote quas Dicęarchus scripsit virilem habitum induisse, vt expeditiùs Platonis doctrinam sequerentur; minimè à fragili sexu impeditę, quò minùs cum aliis Platonis discipulis diligentia studioque proficerent. Quemadmodum & Hyparchia Maronea diues & formosa fęmina doctrinæ amore capta, viros quorum matrimonia honestissimis conditionibus offerebantur vnà cum opibus spreuit, vt inopem Cratem Philosophum sequeretur: quocum vt Cynicam sectam planè imitaretur, nudis pedibus orbem terrarum philosophando peragrabat.

CAP. V.

Naturaliter, homo nullius rei amore magis capitur quàm Veritatis.

HInc in primis discimus verissimum esse, quod multi grauissimi auctores testificantur, homines bona mente præditos, nullius rei amore magis capi quàm veritatis. Plato in primis dixit, Laërtio teste, veritatem suauiorem auditu omnibus quæ dicerentur. Lactantius lib. 1. cap. 1. Nullus suauior animæ cibus est, quàm cognitio veritatis. Cicero lib. 5. Tusculanarum quæstionum, in vita humana longè omnibus studiis contemplationē rerum cognitionemque præstare testatur: & Philosophos esse illos, qui, ceteris omnibus rebus pro nihilo habitis, rerum naturam studiosè intuentur. Quibus omnibus

nibus pulchrè consonat illud Augustini nostri tract. 26. in Ioannem; animam nihil fortius desiderare, quàm veritatem. Nec est difficile huius rei rationem rèddere. Quemadmodum enim corpus nostrum nihil naturaliter plus appetit, quàm cibum & potum, quo nutritur, conseruatur, augetur, reficitur; nihilque maiore cum delectatione aut voluptate facit, quàm cibum & potum sumere: sic animus humanus nullam ad rem maiori desiderio fertur, quàm ad cognitionem veritatis. Veritatis enim cognitio cibus & potus eius est. Illâ pascitur, reficitur, impinguatur, augetur suo modo. In summa, Veritas vita animæ est, vt cibus corporis. Proinde, quos videmus nihili facere veritatem, rerum cognitionem, sapientiam (quod genus sunt longè maxima pars hominum) illi vere animo ægrotant; non secùs atque malè affectum est corpus, dum cibo suo naturali & consueto non capitur. De illis loquitur Propheta regius, Psal. 101. Percussus sum vt fœnum, & aruit cor meum, quia oblitus sum comedere panem meum.

Stulta placent stultis; obsonia quisque palato
Grata suo quærit; non omnibus vna voluptas.
Sed docti atque boni, quæ sunt pia, vera, & honesta,
Auscultant, auideq́, legunt, discuntq́, libenter.
Hic cibus illorum est: hæc consolatio mentis.

Quid in rerum natura dulcius & amabilius luce? Et hanc tamen negligunt cæci; & qui ægros maleq́; affectos habent oculos, oderunt & fugiunt etiam. Ita res habet de veritate, quæ vera est lux mentis humanæ; sicut ignorantia tenebræ sunt veræ animi nostri. Quid rosis est odore, visu, tactu suauius? has tamen porci nihili faciunt, maluntq́; in turpissimo luto ac cœno volutari. Ita non mirum est, veritatem non amare, qui virtutem eius, vtilitatem, præstantiam non nouerunt. At, qui animam sortiti sunt bonam, vt diuinus Sapiens inquit, Sapientiæ 8. ij longè aliter sentiunt. Dicunt illi de Veritate, cum eodem Sapiente; Hanc amaui & exquisiui à iuuentute mea, & quæsiui sponsam mihi eam assumere, & amator factus sum formæ illius. Item cap. 7. Præposui illam regnis & sedibus, & diuitias nihil esse duxi in comparatione illius; nec comparaui illi lapidem pretiosum: quoniam omne aurum in comparatione illius, arena est exigua: & tamquam lutum æstimabitur argentum, in conspectu illius. Super salutem & speciem dilexi illam, & proposui pro luce habere illam. Quoniam inextinguibile est lumen illius. Hinc illa quoque exclamatio doctissimi Poëtæ ethnici:

Felix, qui potuit rerum cognoscere causas.

Sic alius itidem: ———— *Verum est perfectio mentis;*
Quod quicumque magis nouit, magis est similis Dis,
Atque magis felix.

Hinc & Horatius, Epist. 1.
Quid verum atque decens, curo & rogo, & omnis in hoc sum.

Et Persius:
Discite, ô miseri, & causas cognoscite rerum:
Quid sumus, & quidnam victuri gignimur: ordo
Quis datus.

Hinc testificatio illa Augustini de seipso lib. 1. De ordine cap. 3. quòd amor inueniendi ven verterat illi in consuetudinem, quum adhuc iuuenis esset; vt dimidia noctis parte semper vigilaret, ac de rerum natura & veritate aliquid cogitaret. Qui & lib. 2. De ord. cap. 20. Deo gratias agit, quòd talem sibi mentem dederat, vt inueniendæ veritati nihil omnino præponeret, nihil aliud vellet, cogitaret, quæreret.

CAP. VI.

Quæri solet & disputari; An facilis sit Veritatis inuentio.

EX præcedenti quoque disputatione intelligere licet, quid sentiendum sit de quæstione illa, An facilis sit inuentio Veritatis. Democritus Philosophus veritatem dicebat in altissimo puteo demersam latere: vnde vix multis magnisque studijs & laboribus erui possit. Quemadmodum & Seneca lib. 7. de Beneficiis, cap. 1. Inuoluta, inquit, Veritas in alto latet. Lactantius fortiter contrà disputat, lib. 3. cap. 27. Anaxagoras, inquit, pronuntiat circumfusa esse tenebris omnia. Empedocles angustas esse sensuum semitas queritur:

titur: tamquam illi rheda & quadrigis opus esset. Democritus quasi in puteo quodam sic alto, vt fundus sit nullus, veritatem iacere demersam. Nimirum stultè vt cetera. Non enim tamquam in puteo demersa est veritas, quò vel descendere vel etiam cadere illi licebat; sed tamquam in summo montis excelsi vertice, vel potiùs in cælo: quod est verissimum. Quid enim est, cur eam potiùs in imum depressam diceret, quàm in summum leuatam? Nisi fortè mentem quoque in pedibus aut in imis calcibus constituere malebat, potiùs quàm in pectore vel in capite. Sic ille.

Pro vtro ergo pronunciabimus? pro Democritóne, an pro Lactantio? Vterque modo quodam verum dicit. Verè enim Veritas ipsa in alto & conspicuo posita, imò & sole ipso splendidior est: vt quodam loco Chrysost. ait: sed certè nostri respectu sic velut in profundo demersa est, vt ægrè admodum, nec nisi summis studiis ac laboribus videri & inueniri queat. Et quod tandem de veritate, post multam curam, industriam, diligentiam, inuenitur; tam parum est, si cum ipsa rerum veritate comparetur, vt vix nomen veritatis mereatur. Vt rectissimè dicat Augustinus in Enchiridio cap. 9. Philosophos in iis quæ se de rerum naturis inuenisse gloriantur, plura opinatos esse quàm sciuisse: quod palàm etiam fateri non erubuit ille omnium inter gentiles sapientissimus Socrates, quum toties diceret; Hoc vnum scio, quòd nihil scio. Nimirum Veritas, est aureus ramus in mediis siluis inuentu perdifficilis, de quo Poëta quidam eleganter ita canit:

Non cuiuis facile est, ipsum cognoscere verum.
Hic ille est ramus, medium quem maxima silua,
Arboribus densis cinctum, atque erroribus atris
Obductum, celat: nec multis aurea virga
Conspicitur, nisi cui puræ ostendêre columbæ.

Hinc & illi exstant versiculi:

Multùm difficilis sit cùm omnis quæstio veri;
Hoc magnum foret, à nobis reperire remotum.

In ipsa quidem veritate nihil est obscuritatis: omnis obscuritas & difficultas est in intellectu & mente nostra. Illa efficit, vt clarissimam veritatem videre, inuenire, intelligere nequeamus. non aliter atque solem omnis lucis & claritatis fontem videre non potest, qui vel planè cæcus est, vel infirmos aut lippientes habet oculos. Hoc sensu Democritus verè dixit veritatem in altissimo puteo demersam iacere. Quæ sententia conformis etiam valdè est doctrinæ Sacrarum litterarum, tum aliis locis, tùm præcipuè Sap. 9. Cogitationes mortalium timidæ; & incertæ prouidentiæ nostræ. Corpus enim quod corrumpitur aggrauat animam: & terrena inhabitatio deprimit sensum multa cogitantem. Et difficile æstimamus quæ in terra sunt; & quæ in prospectu sunt, inuenimus cum labore: quæ autem in cælis sunt, quis inuestigabit? Ex qua Scriptura D. Augustinus lib. 19. De ciuitate Dei, cap. 4. Perceptio (inquit) veritatis in hac carne qualis aut quanta est; quando, sicut legimus in veraci libro Sapientiæ, corpus corruptibile aggrauat animam, & deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem.

Et profectò, nisi aliquid esset magni impedimenti in inquisitione veritatis, homines illi inter gentiles quos paulò antè retulimus tanto ingenio præditi, non tantum laboris & studij sumpsissent tota vita sua, ad nonnullam veritatis notitiam comparandam. Quid autem gentiles commemoro? cùm constet, etiam Christianæ religionis Doctores (quorum multi non minori ingenij acumine polluerunt quàm ethnici illi) continuis studiis, vigiliis, laboribus incubuisse, quo animum suum veritatis cognitione ad Ecclesiæ vtilitatem imbuerent: & nihilominus semper ingenuè confessos fuisse, exiguum esse, quod de veritate cognoscere potuerunt. Et habuerunt tamen præcipuum ad veritatis inuentionem adiumentum, quod ethnicis defuit, lumen videlicet rectæ fidei: quo sine, veritas religionis perspici omnino non potest, ac ne inquiri quidem. Veritas autem causarum & rerum naturalium, etsi absque hoc supernaturali lumine vtcumque cerni potest; tamen extra controuersiam est, lucis huius auxilio & citiùs multo reperiri, & longè meliùs perspici. Quum enim omnis rerum natura à Deo sit; vt facilè ex Dei cognitione in operum eius notitiam deuenitur, sic non parum difficile est, ignorato rerum & causarum auctore, ad plenam earum intelligentiam posse pertingere. Quem in sensum accipi rectè potest Lactantij illa exclamatio lib. 2. cap. 5. O quàm difficilis est ignorantibus Veritas, & quàm facilis scientibus! Quippe, vt idem rectissimè inquit lib. 3. cap. 27. nusquam inuestigari potest, quod non per causam suam quæritur. Quæ verissimè ratio est, cur Philosophi gentium

gentium omni studio ac doctrina sua ad veritatem religionis, quæ sola ad vetam æternamque beatitudinem iter aperit cultoribus suis, peruenire non potuerunt. Nam, quum inter se magna contentione dissideant (vt scribit idem auctor initio primi libri) secumque ipsi plerumque discordent; apparet, eorum iter nequaquam esse directum. Siquidem sibi quisque, vt est libitum, proprias vias impresserunt, confusionemque magnam quærentibus veritatem reliquerunt. Nobis autem qui Sacramentum veræ religionis accepimus, cùm sit veritas reuelata diuinitus, cùm doctorem sapientiæ ducemque veritatis Deum sequamur, vniuersos, sine vllo discrimine vel sexus vel ætatis, ad cæleste pabulum conuocamus. Hæc ille, optimè & verissimè.

CAPVT VII.

Quid causa latet, cur aliqui nullo modo, aliqui verò non nisi cum maximo labore ad veri cognitionem perueniant.

QVOD si quis hic interrogauerit, quídnam propriè sit, quod impedit, vt alij nullo modo, alij non nisi maximo cum labore ac difficultate, ad veri cognitionem perueniant; responderi queat, duo esse ingentia naturæ humanæ vulnera, quæ à prima natiuitate nostra omnes patimur, ac nobiscum in hanc lucem ferimus; à quibusque (quod est grauissimum) numquam dum viuimus, perfectè sanari possumus. Hæc sunt ignorantia & mala concupiscentia: hæc in voluntate, illa in intellectu & mente. Intellectus noster offusus est naturaliter multis magnisque tenebris ignorantiæ, errorum, falsitatis; quo fit, vt pessimè de rebus iudicet: quod verum est, falsum; quod falsum, verum; quod expetendum est, fugiendum; quod fugiendum, expetendum censeat. Qua de re Isaias Propheta cap. 5. Væ, ait, qui dicitis malum bonum, & bonum malum: ponentes tenebras lucem, & lucem tenebras: ponentes amarum dulce, & dulce amarum. Iam, vt non semper homo ita iudicio mentis fallatur, sed quid verum & bonum, quid falsum & malum sit, rectè perspiciat; tanta tamen est frequenter ægritudo & peruersitas voluntatis nostræ, vt sequi nolit, quod intellectus rectum & sequendum iudicat: frequenter etiam intellectum velut inuitum trahat in sententiam suam, tandemque excæcet & peruertat quoque, vt malæ voluntatis vitio & consuetudine peccatorum iam bonum & rectum iudicet, quod prius malum & iniquum censuerat: probetque modò, quod antè damnauerat; vel damnet quod probauerat.

Hanc naturæ nostræ vniuersalem corruptionem, quæ tantum præbet obstaculi ad veri inuentionem, ethnici etiam ipsi benè viderunt: (quis enim non videat, quod in se omnes experiuntur?) sed vnde morbus iste naturæ esset, vel quemadmodum sanari posset, intelligere non potuerunt: quippe, quòd non intelligitur nisi per doctrinam sacræ Scripturæ, vel per singularem Dei reuelationem, vel (quod idem est cum his ipsis) supernaturali dono ac lumine fidei: quibus omnibus, maximis vereque diuinis præsidiis, illi catuerunt. Quæ scire, atque habere, incomparabilis est felicitas Christianorum & fidelium.

Cicero Tusculanarum quæstionum lib. 3. in exordio sic scribit: Quòd si tales nos natura genuisset, vt eam ipsam intueri & perspicere, eademque optimâ duce cursum vitæ perficere possemus; haud erat sanè quòd quisquam rationem ac doctrinam requireret, cùm natura sufficeret. Nunc verò, paruulos nobis dedit igniculos, quos celeriter malis moribus opinionibusque deprauatis extinguimus, vt nusquam naturæ lumen appareat. Sunt enim ingeniis nostris semina innata virtutum; quæ si adolescere liceret, ipsa nos ad beatam vitam natura perduceret. Nunc autem simul atque editi in lucem, & suscepti sumus; in omni continuò prauitate, & in summa opinionum peruersitate versamur; vt penè cum lacte nutricis errore suxisse videamur. Ecce, quàm probè naturæ humanæ corruptionem agnouit, quamque verè illam describit; tametsi vnde esset, vel quando, quonam modo in naturam irrepserit, ignorauit. Hinc nimirum obstacula omnia in veri cognitione comparanda.

Declarant hanc rem nonnulli paulò aliter, quibusdam adhibitis similitudinibus. quas, quia non exiguam doctrinæ lucem afferunt, non pigebit adscribere. Quinque, aiunt, causæ sunt principales, quamobrem homo veritatem rerum cognoscere nequeat, quamdiu in hoc mundo versatur. Prima est, ignorantia vltimi finis,

ad quem creatus est, vel certè quòd finem illum cognitum non frequenter ante oculos ponit, & seria meditatione considerat. Certum est enim, si diligenter homo vltimum finem suum expenderet, non minùs operam sedulò nauaturum, vt eò aliquando pertingat, quàm laborat vt opes & honores acquirat, in quibus existimat summũ bonum suum situm esse. Qua in re similis est homo filio regis infanti vel adhuc puero. à quo si quis quæxat, vtrùm malit, regni paterni hereditatem, an tria cerasa, proculdubiò cerasa regno sit prælaturus. quòd nimirum cerasa appetitui ac desiderio eius respondeant, & quid boni habeant frequenter expertus fuerit; quid autem regnum sit, vel quòd sibi illud debeatur, ignorat. Ita, si multos interroges, vtrùm malint, sapientiámne & rerum veritatem cognoscere, an diuitias; mox opes sint præ scientia electuri. quia videlicet quid opes delectabile habeant norunt, illæque eorum cæcæ cupiditati respondeant; quidnam autem voluptaris atq; vtilitatis in veritatis cognitione sit, quodque illum in finem homo propriè conditus sit, nesciunt, vel non considerant. Ignorant, solum sapientem verè diuitem esse: illum solum regere posse & administrare res maximas. potentiam omnem, sine sapientia, non potentiam esse, sed impotentiam; perdereque potiùs ac destruere omnia, quàm seruare. sic diuitiarum possessionem sine sapientia nihil aliud esse, quàm præsumptionis abundantiam, ac materiam vitiorum. Sapiens autem sibi ipse sufficit: ita nimirum, vt per sapientiam facilè omnia quibus opus habet, acquirere norit; in sola sapientia sua thesaurum habens inæstimabilem & indeficientem.

Secunda causa est, vsus nimius delectationum corporalium & sensibilium, quo mentis vigor hebetatur, omneque lumen eius extinguitur, vt veritatis pulchritudinem videre atque intelligere nequeat. Qua de re suprà etiam nonnihil attigimus. Cuiusmodi homines, similes sunt filiæ Regis formosissimæ, cui iure debetur paterni regni successio: quæ tamen, propter adulterium cum infimæ & seruilis conditionis turpissimo homine perpetratum, omni paternæ successionis iure priuatur.

Tertia causa est, materæ velut indispositio, & complexio naturalis minimè apta ad inquisitionem ac perceptionem veritatis, tarditas ingenij, vel sensuum aliorum imbecillitas, aut quid simile. Quale impedimentum præbet etiam interdum locus in quo nascimur vel educamur. Quemadmodum in prouincijs quibusdam Orientalibus, & Aphricanis, homines tam sunt arido cerebro propter nimium solis ardorem, vt non sint capaces alicuius scientiæ vel disciplinæ. Sicuti ob contrariam causam, nempe intensissimũ frigus, in regionibus Septentrionalibus, homines ab omnibus studijs humanioribus alieni sunt, feris magis irrationalibus similes, quàm hominibus. Cuiusmodi homines comparati possunt aquilæ, cuius pedi lapis sit alligatus, quo impeditur ne sursum euolare possit: quæ alioqui, naturæ vi atque agilitate, supra nubes volaret.

Quarta est, in ipsa obscuritate ac difficultate scientiarum, collata præcipuè cum infirmitate ac tenebris mentis humanæ. Quamuis enim homo sentiat in se quoddam sciendi desiderium, & conatum assiduum res altas earumque naturam & veritatem penetrandi; tantam tamen in quærendo ac laborando difficultatem reperiens, desperatione quadam fractus, ab incepto desistit. Non aliter atque si quis apertis intentisque oculis velit solis splendentis rotam intueri, nimio lucis fulgore repercussus, & perturbatus, retrahit oculos, nec audet ampliùs rem tam difficilem & periculosam tentare.

Quinta ac ferè maxima huius rei causa est, affectio qua imbutus est quispiam à tenera ætate erga res quibus assuetus est, & quæ iam longa consuetudine versa illi est propemodum in naturam. Qua ratione tantoperè addictus est rebus assuetis, desiderijs carnis, mundi ac similibus, vt contraria omnia odio prosequatur. Quo errore totus propè mundus infectus est. Nónne videmus infantes Turcarum & Iudæorum, sæpè antequam loqui & ratione vti valeant, veram Christianorum religionem abominari? Ita cernimus quotidie homines rusticanos & agricolas, quia vitæ illi duræ ac laboriosæ assueuerunt, ab aulica vita & vrbana etiam toto animo abhorrere. Quin & non rarò accidit, vt ipsi nos quoque oderimus ac damnemus alienæ terræ vel nationis homines, numquam nobis visos: tantùm quia nec nati nec educati sunt apud nos. Sic & nostra frequenter alijs præferimus, etiam melioribus & præstantioribus; solummodò, quia nostra sunt, ijsque assueti sumus. Proinde, vehementer est necessarium, omnes huiusmodi vitiosas affectiones eijcere ex animis nostris, si rerum bonarum ac sublimium veritatem ac naturam, in quo summa voluptas ac felicitas est, cognoscere volumus. imitando hac in re prudentes agricolas; qui in cultura agrorum suorum, priùs malas omnes & noxias herbas exstir-

pant, quàm bonum in eo femen injiciant. Quomodo etiam bonus medicus, dum ægrotum curare aggreditur, ante omnia malos noxiofque humores, qui corpus grauant & perturbant, è ftomacho eiectos curat, antequam fanatiuam medicinam donet. In nulla enim materia malè difpofita (vt Phyfici loquuntur) forma benè introduci poteft. Qui ad veritatis cognitionem contendere velit, non iuxta rationis dictamen agendo, fed obfequendo confuetis fuis prauis ac noxijs defiderijs, perinde faceret, ac fi quis in mari ædificare, vel natare vellet in montibus.

Polydorus Dialogo de veritate & mendacio reddit huius rei & aliam rationem, dicens; Quòd verum tam in occulto loco lateat, vt videatur non paruo negotio percipi poffe; caufa eft, quoniam omnibus veris tanta fimilitudine falfa fæpenumerò coniuncta funt, vt in ijs nulla propemodum iudicandi nota infit certa. Quare illi, quibus propofitum eft verum reperire, maximè omnium neceffe habent cunctas fcire difciplinas, rectéque percipere; cùm eos oporteat tam contra Philofophos, quàm pro Philofophis, qui taes res in primis pertractant, dicere.

CAPVT VIII.

Iufto iudicio, tametfi fecreto, Deus gentiles à notitia fummæ & faluificæ veritatis exclufit, cùm eofdem ad naturalis veritatis inuentionem, & quidem tam eminentem, admiferit.

IAM fatis oftendimus, gentiles varijs locis, præcipuè ante aduentum Chrifti redemptoris ac veræ lucis mundi, in cognitione veritatis caufarum rerumq; naturaliũ, tum etiam officiorum vitæ humanæ, quæ præfertim ad externam vitæ honeftatem pacifque publicæ & iuftitiæ conferuationem pertinent, plurimùm profeciffe; tametfi à veritate puræ fanctæque religionis, quæ vnius veríque Dei cognitionem cultumque tradit, alieni fuerint. Qua in re admirari conuenit diuinæ voluntatis & fapientiæ prouidentiam. Quòd videlicet, quum iufto iudicio populos omnes & nationes gentilium à notitia fummæ, æternæ, & faluificæ veritatis exclufierit, ad naturalis veritatis inuentionem admittere non fit dedignatus. & quidem ita admittere, vt ea in re fideles omnes & electos ad vitam æternam longè lateque fuperauerint: faltem quatenus ex librorum & fcriptorum monumentis colligere licet. Nam ante reuelationem lucis Euangelicæ, nulla extant monumenta fcientiæ naturalis in populo Dei.

Apud gentiles autem fuerunt Hefiodus, Homerus, Plato, Ariftoteles, Hippocrates, Cicero, Marcus Varro, Virgilius, Ouidius, Plinius, alijque propemodum infiniti, in omni fcientia rerum naturalium, caufarum, officiorum humanæ vitæ, exercitatiffimi & doctiffimi: quorum nomen & memoria cum laude & gloria fempiterna ab hiftorijs omnibus & fcriptoribus gentium celebrantur; quorumque ingenium, doctrinam, fideles quoque & Chriftiani omnes numquam fatis admirari potuerunt. Quod tale quippiam effe videtur, quale in facra Genefis hiftoria de Abraham Patriarcha legimus 25.cap. quòd totam fuam hereditatem vni filio fuo Ifaac reliquerit; filijs autem concubinarum fuarum munera dederit, & fepararit eos à filio fuo. Sic Deus omnipotens, iuftus & mifericors, maximum & latiffimum difcrimen effe voluit inter fideles & electos fuos, interque ceteras nationes totius mundi: nimirum electis fuis vtriufque Teftamenti fanctæ & faluificæ veritatis notitiam tribuens, quâ ad cæleftis hereditatis fuæ poffeffionem peruenirent; ceteris autem donans, vt naturæ omnis vifibilis caufarumque & operationum ad eam pertinentium veritatem perfpicerent, eiufque fefe contemplatione recrearent. hoc eft, illis femetipfum, his verò creaturas fuas cognofcendas præbuit. Quantum difcrimen, quàm lata, quàm immenfa differentia inter vtrofque! Et quamuis fe gentilium Philofophi felices admodum, fapientiæ fuæ & veritatis quam inuenerant nomine, reputabant; tamen quàm longè & fupra omnem comparationem feliciores funt Chriftiani atque electi Dei? qui tametfi vel nihil penitus, vel parum, vel non tam multum nouerunt de naturæ veritate quàm gentiles; tamen quid de Deo vero, deque voluntate & cultu eius fentiendum fit, fecundùm quod ipfimet hæc eis reuelare ac patefacere placuit, probè cognitum & perfpectum habent. Neque enim totius naturæ rerum omnium cognitio, & fi quis multo etiam maiorem habeat, quam Plato vel Ariftoteles vel quicumque alij gentilium

Vide Auguftinum cap. 9. Enchiridij

tilium habuerunt, verè potest beatum facere; sed sola veri Dei, summique boni cognitio, eaque cum puro eius amore coniuncta, ad veram & sempiternam felicitatem perducit. Quantò præstat Deus rebus omnibus (præstat autem in infinitum) tantò eius solius notitia præstat cognitione rerum & creaturarum omnium.

Augustinus lib. quinto Confessionum cap. quarto: Nunquid Domine Deus meus veritatis, quisquis nouit ista, iam placet tibi: infelix enim homo, qui scit illa omnia, te autem nescit: beatus autem qui te scit, etiam si illa nesciat. Qui verò te & illa nouit, non propter illa beatior; sed propter te solum beatus est, si cognoscens te, sicut Deum glorificet & gratias agat, & non euanescat in cogitationibus suis. Sicut enim melior est, qui nouit possidere arborem, & de vsu eius tibi gratias agit; quamuis nesciat, vel quot cubitis alta sit, vel quanta latitudine diffusa; quàm ille qui eam metitur, & omnes ramos eius numerat, & neque possidet eam, neque creatorem eius nouit aut aliàs diligit: sic fidelis homo, cuius totus mundus diuitiarum est, & quasi nihil habens omnia possidet, inhærendo tibi, cui seruiunt omnia, quamuis nec saltem Septentrionum gyros nouerit; dubitare stultum est, quin vtique melior sit, quàm mensor cæli, & numerator siderum, & pensor elementorum, & negligens tui, qui omnia in mensura & numero & pondere disposuisti.

CAP. IX.

Ethnicorum sapientia ipsis ad salutem non profuit; & prodest nobis, quibus data non fuit.

SED hîc iterùm obseruare est aliquid valde mirabile, vehementerque Christianis iucundum: magnum & mirabile opus inscrutabilis sapientiæ ac prouidentiæ Dei. Omnis hæc & tanta sapientia, deque rerum natura cognitio ethnicorum, ipsis nihil profuit ad salutem; & prodest nobis quibus data non fuit. Vt hîc etiam verè locum habeat illud Apostoli: Diligentibus Deum, omnia cooperantur in bonum: tam videlicet quæ aliorum sunt, quàm quæ ipsorum. Et quemadmodum apes non sibi sed alijs mellificant; ouesque non sibi sed alijs lanam ferunt; & sicut auari homines magnis laboribus & curis anxijs opes congregant, sibi nihil profuturas, sed alijs: sic gentiles ex omni veritatis cognitione, & tam multiplici scientia, non ipsi fructum præcipuum perceperunt; sed nos, & Ecclesia Dei. Quid autem dico fructum præcipuum, quum nullus verus sit fructus scientiæ aut veritatis, nisi qui supernæ æternæque veritatis gustum præbet, & ad eius laudem & honorem refertur? Quid enim prodest multa scire, de rerum natura; & ipsum naturæ ac rerum omnium verum auctorem fontemque nescire? Quid iuuat multa cognoscere de pulchritudine, præstantia, vtilitate creaturarum; si per illam cognitionem, ad contemplationem & amorem diuinæ potentiæ, pulchritudinis, bonitatis, & suauitatis, non peruenias? Ideò enim Deus tam multa condidit bona & admiranda, vt ex illis in sui notitiam homines raperentur; cognitum verò amarent, amato adhærerent, eiusque coniunctione plenè & perfectè beati fierent. Rom. 8.

Philosophi ergo & sapientes ethnicorum, animum suum instructum habentes multiplici rerum scientia & cognitione veritatis, nec vlteriùs eam referentes, similes fuerunt pueris sinum habentibus plenum auri & argenti, & quisnam verus auri illius vsus sit ignorantibus; adeò quidem, vt omni cum auro suo & argento fame essent & frigore perituri. Sic Philosophi omnem suam sapientiam in verum vsum & finem conuertere nescientes, vera inopia & fame (quæ summa est ac sempiternæ veritatis ignorantia) perierunt. Nobis autem Deus illorum studijs & laboribus proficere dedit, illorumque inuentis vti, ad fructum atque vtilitatem salutis æternæ. Ea de re sententiam habet egregiam Origenes apud Eusebium Ecclesi. hist. lib. 6. cap. 15. docens, cognitionem artium liberalium & Philosophiæ gentilis, multum emolumenti conferre ad intelligentiam Sacrarum litterarum: veram enim demum Philosophiam esse, doctrinam Christianam; cuius partes quasdam Græca Philosophia olim tradidit: non ergo idcirco debere partes suas omittere aut negare veritatem, quia eas sibi præueniens falsitas vendicasset. Cui planè consonat illud Iustini martyris in fine 1. Apologiæ; Quidquid vsquam apud omnes scriptores rectè dicitur, nostrum est, Christianorum. Qua de re insignem totam Homiliam seu librum

scripsit D. Basilius: quænam videlicet vtilitas capienda sit Christianis ex libris doctrinaque gentilium. Ad cuius rei declaratione duo Ecclesiæ celeberrimi Doctores Latini, Augustinus & Hieronymus, duas veteris Testamēti historias tamquam figuras vel allegorias eleganter accommodant. Augustinus quidem lib. 2. de Doctrina Christiana cap. 40. Philosophi (ait) qui vocantur, si qua forte vera & fidei nostræ accommoda dixerunt, maxime Platonici, non solùm formidanda non sunt, sed ab eis etiam, tamquam iniustis possessoribus, in vsum nostrum vendicanda. Sicut enim Ægyptij non solùm idola habebant & onera grauia, quæ populus Israël detestaretur & fugeret; sed etiam vasa atque ornamenta de auro & argento & vestem, quæ ille populus exiens de Ægypto sibi potius tamquam in vsum meliorem clanculò vendicauit, non auctoritate propria, sed præcepto Dei, ipsis Ægyptijs nescientet commodantibus ea quibus non bene vtebantur: sic doctrinæ omnes gentilium, non solum simulata & superstitiosa figmenta grauesque sarcinas superuacanei laboris habent, quæ vnusquisque nostrûm, duce Christo de societate gentilium exiens, debet abominari atque deuitare; sed etiam liberales disciplinas vsui veritatis aptiores, & quædam morum præcepta vtilissima continent, deque ipso vno Deo colendo nonnulla vera inueniuntur apud eos. Quod eorum tamquam aurum & argentum, quod non ipsi instituerunt, sed de quibusdam quasi metallis diuinæ prouidentiæ, quæ vbique infusa est, eruerunt; & quo peruerse atque iniuriosè ad obsequia dæmonum abutunrur, cùm ab eorum misera societate sese animo separat, debet ab eis auferre Christianus, ad vsum iustum prædicandi Euangelij. Vestem quoque illorum, id est hominum quidem instituta, sed tamen accommodata humanæ societati, qua in hac vita carere non possumus, accipere atque habere licuerit, in vsum conuertenda Christianum. Nam quid aliud fecerunt multi boni fideles nostri? Nónne aspicimus quanto auro & argento & veste suffarcinatus exierit de Ægypto Cyprianus, doctor suauissimus, & martyr beatissimus? quanto Lactantius? quanto Victorinus, Optatus, Hilarius, vt de viuis taceam, quanto innumerabiles Græci? Quod prior ipse fidelissimus Dei famulus Moyses fecerat: de quo scriptum est, quòd eruditus fuerit omni sapientia Ægyptiorum. Quibus omnibus viris superstitiosa gentium consuetudo, & maximè illis temporibus cùm Christi iugum decutiens Christianos persequebatur, disciplinas quas vtiles habebat, numquam commodaret; si eas in vsum vnius Dei colēdi (quò vanus idolorum cultus exscinderetur) conuersum iri suspicaretur. Sed dederunt aurum & argentum, & vestem suam, exeunti populo de Ægypto; nescientes, quemadmodum illa quæ dabant, in Christi obsequium redderentur. Illud enim factum in Exodo sine dubio figuratum est, vt hoc præsignaret; quod sine præiudicio alterius, aut paris, aut melioris intelligentiæ dixerim. Sic ille.

Diuo Hieronymo alia veteris Testamenti figura placuit, ex 21. cap. Deuteronomij sumpta, in eamdem planè sententiam & doctrinam: de qua Epistola ad Damasum de filio prodigo & frugi, quæ incipit, Beatitudinis tuæ, sic scribit; Dæmonum cibus est carmina Poëtarum, sæcularis sapientia, Rhetoricorum pompa verborum. Hæc sua omnes suauitate delectant, & dum aures versibus dulci modulatione currētibus capiunt, animam quoque penetrāt, & pectoris interna deuinciunt. Verùm vbi cum summo studio fuerunt ac labore perlecta, nihil aliud nisi inanem sonum & sermonum strepitum suis lectoribus tribuunt. Nulla ibi saturitas veritatis, nulla refectio iustitiæ reperitur. Studiosi earum in fame veri & virtutum inopia perseuerant. Huius sapientiæ typus & in
Deut. 21. Deuteronomio sub mulieris captiuæ figura describitur. De qua diuina vox præcipit, vt si Israëlites eam voluerit habere vxorem, caluitium ei faciat, vngues secet, & pilos auferat; & cùm munda fuerit effecta, tunc transeat in victoris amplexus. Hęc si secundùm litteram intelligimus, nónne ridicula sunt? Itaque & nos hoc facere solemus quando Philosophos legimus, quando in manus nostras libri veniunt sapientiæ sæcularis. Si quid in ijs vtile reperimus, ad nostrum dogma conuertimus: si quid verò superfluum, de idolis, de amore, de cura sæcularium rerum; hæc radimus, his caluitium inducimus, hæc in vnguinum morem ferro acutissimo desecamus. Hæc ille ibi. Eadem habet in Epistola ad Pamachium, in primo tomo; quæ incipit, Sanato vulneri. & in 3. tom. Epistola ad Magnum; quæ incipit, Sebesium nostrum.

CAPVT X.

Vt doctrinis gentilium, ita quoque scriptis hæreticorum vti licet in bonum; habitâ legendi facultate.

IAM, quemadmodum hæc scribunt Doctores isti de doctrinis, scientijs, atque inuentis gentilium; sic dici possunt eadem de scriptis quoque hæreticorum. Quamuis enim illi longiùs etiam à sanctæ & salutaris veritatis via aberrant, veræque doctrinæ, adeoque diuini nominis maiores longè hostes sint quàm gentiles; tamen tanta est Dei bonitas, tanta magnificentia & liberalitas, vt illis quoque ipsis non pauca de veritate, de historijs & rebus gestis, de notitia variarum linguarum & scientiarum, intelligere, docere, & scriptis consignare tribuat. Quæ omnia, quibus scripta illa legere permissum est, ab erroribus quibus sunt respersa purgare, in Ecclesiæ Christianæ & Catholicæ vtilitatem, atque ad populi fidelis instructionem, consolationem, admonitionem, & confirmationem debent conuertere. Non enim illa eorum sunt propriè, sed Dei optimi maximíque. Ipsi nihil suum aut proprium habent, nisi errorem, mendacium, falsitatem. Quidquid in ijs laude dignum est, siue ad eruditionem, siue ad eloquentiam spectans, Dei donum est. quo summâ ingratitudine ac malitiâ abusi sunt, non modò in perniciem propriam; sed in Dei quoque ipsius iniuriam & contumeliam. Quare illa etiam ipsa ab ijs velut ab iniquissimis possessoribus auferenda, atque in diuini nominis gloriam, Ecclesiæque eius vtilitatem, vertenda sunt. Verissimè D. Augustinus de veritate scribit, Epistola 28. ad Hieronymum: A quocumque verum dicitur, illo donante dicitur, qui est ipsa veritas. Quum ergo hæretici veritatem sibi multis in rebus diuina bonitate patefactam per summũ scelus detorqueant, in confirmationem errorum suorum, hæresum, falsitatum; quid ni erepta illis, verisque possessoribus vendicata, bonis sanctisque adeoque suis propriè vsibus accommodetur? Sic enim impletur quoque rectissimè illud Euangelij; Auferte ab eo mnam, & date illi, qui habet decem mnas. Ab eo autem qui non habet, & quod habet auferetur ab eo. Nec verò necessum est, quum ex huiusmodi perfidorum ac damnatorum hominum libris aut scriptis aliquid boni aut veri sumitur, auctorem ipsum nominare. Nam honor ille alijs debetur eruditis & pijs scriptoribus, veritatis amantibus: cùm hæreticorum nomen non modò nihil honoris mereatur, sed perpetua potiùs obliuione dignum sit: ac deinde, cùm quæ in eis veritas inuenitur, non ipsorum sit, vt diximus, sed Dei. Quam vt ipsi erroribus suis obscurare conati sunt; sic digni sunt, vt erepta illis, velut hostibus suis à quibus captiua tenebatur, Dei atque Ecclesiæ veritate, & in lucem producta, ipsi potiùs obscurentur, ac perpetuæ obliuionis tenebris contegantur. Refert Aulus Gellius lib. 18. noctium Atticarum cap. 3. virum quemdam apud Athenienses impurum & improbũ, verum quoddam & bonum consilium dedisse inter alios, ad conseruationem ciuitatis: quod cùm placeret omnibus, & iuxta eam sententiam decretum esse faciendum videretur; displicuit tamen, quòd à scelesto atque infami homine profectum esset, quodque vera & bona sententia turpissimi auctoris nomine fœdaretur. Quare, electus fuit communi consilio vir bonus & probus quidam, qui eamdem sententiam publicè etiam diceret: vt ex eius ore decretum ferretur, nulla prioris hominis habita mentione. Sic & bona sententia mansit, inquit Gellius, & turpis auctor mutatus est. Sic, si quid boni aut recti ab hæreticis profectum reperitur; tacito ipsorum nomine, sub alterius nomine vtiliter in communem vtilitatem in medium proferri potest.

PETRI SIMONIS TILETANI EPISCOPI YPRENSIS DE VERITATE LIBER QVARTVS:

De Veritate Morali.

Capvt primvm.

Esse aliquam Veritatem, quæ sit & dicatur virtus.

IAm restare solùm videtur, vt de Veritate loquamur quæ est virtus: de qua nihil adhuc diximus hactenus, quum magnam tamen, copiosam, & variam de se differendi materiam præbeat. In primis autem esse aliquam veritatem quæ sit & dicatur virtus, facilè est intelligere & probare. Quum enim virtus generaliter dicatur, quæ actum vel opus hominis bonum laudeque & præmio dignum faciat; vbicumque talis aliquis bonus actus hominis inuenitur, ibi est ratio seu natura virtutis. Esse autem veracem in sermonibus suis, sicque loqui & agere quemadmodum res habet, bona est actio, laudeque egregiâ & præmio digna. In illa igitur actione virtutem inesse, vel actionem huiusmodi à virtute procedere, necessarium est. Hæc virtus est, & nominatur veritas. Rursus bonum est hominem in verbis & actionibus benè esse ordinatum. Non paruum enim bonum omnibus in rebus, est bonus ordo, teste Augustino in libro De natura boni. Quando autem verba nostra respondent rei, seu conceptui mentis nostræ, ad quem significandum proferuntur; bonus ordo est, inter signum & rem significatam. hoc verò fit per veritatem; est ergo veritas virtus. Signa ordinantur ad manifestandam rem signatam. Quòd si talis non sit cogitatio, vel propositum mentis aut voluntatis humanæ, sicut verba vel signa alia ad hoc ordinata significant; malus est ordo rerum, seu respectus signi ad signatum. In tali ordinatione non est veritas, sed falsitas, seu mendacium: ac proinde peccatum. Sicut ergo talis signorum ordinatio ad fallendum instituta peccatum est; sic verborum vel signorum aliorum institutio ad docendum virtus est. Hæc virtus est illa quæ dicitur veritas.

Capvt II.

Qualísnam virtus sit, Veritas.

SEd qualis virtus est veritas, Theologicáne, Intellectualis, an Moralis? In hisce enim tribus videntur omnia virtutum genera contineri. Theologica non est; quia Deum non habet pro obiecto, quæ est natura Theologicarum virtutum. Nec est etiam virtus Intellectualis: quia tales habentur à Philosophis & Theologis tantùm tres, sapientia videlicet, scientia, & intellectus. Etsi enim veritas quatenus cognita ad intellectum pertineat, tamen magis propriè spectat ad voluntatem, per quam homo vtitur habitibus & membris suis. Atqui iuxta communem sententiá, cùm Theologorum tum Philosophorum gentilium, quatuor

Vide Thomam in 1. 2. quæst. 57. & 58.

quatuor dumtaxat sunt virtutes Morales, quæ eædem etiam alio nomine à Christianis Doctoribus Cardinales vocantur: prudentia scilicet, iustitia, fortitudo, temperantia. Quis ergo hîc locus est veritati? Respondendum veritatem pertinere ad iustitiam, in eaque includi. quemadmodum omnes pæne aliæ quoque virtutes humanæ vitæ ad aliquam istarum quatuor referuntur.

Cum iustitia certè conuenit veritas, de qua hîc loquimur, in duobus. Primùm in eo quòd operatio eius est ad alterum, quemadmodum & iustitiæ: nempe suum vnicuique reddere. Sic manifestatio rei, qui actus est proprius veritatis, ad alterum respicit: quatenus videlicet, ea quæ in nobis sunt, verbis aut signis alijs nota ac manifesta facimus. Rursus iustitiæ officium est, in rebus æqualitatem constituere, nec plus nec minus alicui tribuens quàm oporteat. Simile planè officium veritatis: nempe signa verborum aut aliarum rerum externa, rebus in mente hominis existentibus, exæquare. Dum ita habent vel sonant verba vt res est, quæ verbis significatur; vel dum sic est res significata, vt verba sonant; signi & signati æqualitas est & conformitas: hoc est, quod hîc veritas nuncupatur.

Denique versatur etiam veritas quodam modo circa rationem debiti, vt iustitia. Cùm enim homo sit animal sociale, debet homo homini ex natura id sine quo humana societas constare non potest: fieri autem non potest, vt homines inter se conuersentur, nisi inuicem sibi in contractibus & colloquijs quotidianis fidem habeant, & mutuò sibi mentis conceptus vt sunt manifestent. Hoc autem fit per veritatem. Proinde hoc quoque veritas commune habet cum iustitia; quòd debiti nonnullius rationem includat. Sed de his omnibus latiùs postea. Quod verò ad ordinem duarum istarum virtutum attinet, Veritatis & Iustitiæ; vt Laurentius Iustinianus ait lib. De obedientia cap. 4. Cohærent sibi inuicem veritas & iustitia: sed illa præcedit, hæc subsequitur. Huius rei ratio est; quia veritas factum detegit, iustitia super eo facto iudicat. Vnde consequitur, veritatem esse basim & fundamentum iustitiæ, vt Baldus ait; imò, veram esse quodammodò matrem iustitiæ. adeò, vt sine veritatis auxilio, iustitia officium suum implere non possit. Nam vt præclarè docet Plato, lib. 11. de Legibus, Dialogo 9. de Republ. Veritatis imperiti, non rectè iudicant.

CAPVT III.

Quid intersit inter virtutem veritatis & fidei.

SI verò quis quærat, quid intersit inter virtutem veritatis & fidei; vel, an nihil intersit: tractat hanc quæstionem Caietanus in 2. 2. D. Thomæ q. 113. articulo 1. Et dicit, fidem coincidere in idem specie & numero cum veritate, solaque inter se ratione differre. Quoniam (inquit) veritas dicitur, quatenus conformat signa signatis; fides autem, quatenus facta dictis. Est autem (inquit) eiusdē moris, seu virtutis moralis, vt homo verum dicat, & vt dicta verificet. Veritatis autem proprium est, verum dicere: fidei verò, dictum verificare. Vnde & Tullius, libro 1. Officiorum, fidem per veritatem definit, dicens esse dictorum conuentorumque constantiam & veritatem. Cuius signum est, quòd veraces illos appellamus, qui implent quod dicunt. Vocatur ergo virtus veritatis, fides, quatenus est principium verificandi dicta; & propterea fides ad veritatem reducitur. Actus autem eius proprius est, non verè significare (hic enim est actus proprius veritatis) sed verificare quod dictum est. Vnde patet, quòd materia eius propria est, materia promissionis. Ita quòd, quidquid promitti rectè non potest, non pertineat ad materiam fidei. Quo fit, vt quidquid aut malum est, aut maioris boni impeditiuum, sub fidē cadere non possit. Vnde illud, Causa 22. q. 4. In malis promissis, rescinde fidem. Qui plura de hac re desiderat; legat Caietanum, loco superius memorato.

CAPVT IV.

Virtus veritatis magnam habet cum virtute simplicitatis similitudinem.

MVLTVM porrò similitudinis & affinitatis habet virtus hæc veritatis, cum virtute simplicitatis; cuius sæpè magnaque cum laude fit mentio in Sacris litteris. Quem-

Iob 1. admodum cùm Iob dicitur fuisse simplex & rectus, ac timens Deum. Et Iob duodecimo capite; Deridetur iusti simplicitas. Prouerbiorum tertio, dicitur sermocinatio Dei esse cum simplicibus.

Virtus autem hæc simplicitatis in eo consistit, quòd talem se homo exteriùs exhibet, qualis est intus: talem se coram hominibus ostendit, qualis est in seipso. Et opponitur hæc virtus duplicitati cordis: quâ homo aliud habet in corde, & aliud monstrat verbis
Iacob. 1. aut gestibus. De quo Iacobus Apostolus; Vir duplex animo, inconstans est in omnibus
Eccl. 2. vijs suis. Et Ecclesiastici secundo; Væ duplici corde, & labijs sceleftis. Vnde, simplex dicitur, quasi sine plicâ, duplicitatis scilicet. De virtute & laude simplicitatis Christianæ, quinque libellos scripsit Hieronymus Sauanorola. Si quis plura hac de te legere cupiat; scribit & multa lectu iucunda, de laude sim[illegible]citatis Cæsarius Heysterbacensis, toto libro sexto Illustrium miraculorum. Nos enim hic obiter solummodò simplicitatis mentionem fecimus, vt meliùs per eam intelligatur natura veritatis, cum qua summam habet affinitatem & similitudinem; vt rectissimè germanæ sorores dici queant. Hoc tantùm differentiæ esse videtur inter vtramque; quòd veritas, etsi alijs quoque signis interdum vtatur ad se manifestandam, tamen præcipuè in verbis & sermone sit posita: simplicitas verò, ad omnia se æquè extendat, quæ ad personam & vitam hominis pertinent: ad verba & sermones, ad gressum & incessum, ad gestus & mores, ad conuiuia, cibum, potum, & similia; ad ædes & supellectilem, ad vestes & indumenta. Qui sanctâ simplicitatis virtute præditus est, monstrat & exhibet ille seipsum eodem semper tenore & modò, in his omnibus & similibus. Præterea, simplicitatis virtus, præterquam quòd duplicitatem seu fictionem omnemque protsus simulationem excludit; odit etiam omnem externum splendorem eumque reijcit, in omnibus quæ iam diximus, amatque & seruat tenuitatem, modestiam, humilitatem, vt sacra Scriptura vocat. Qua etiam in re non paruam cognationem habet cum veritate, vt latiùs infrà dicetur.

CAPVT V.

Veritatis Moralis definitio.

DEFINITIONEM veritatis omnes penè Scholastici Doctores illam amplectuntur quam tradit Cicero in Rhetoricis; VERITAS EST, PER QVAM IMMVTATA EA QVÆ SVNT AVT FVERVNT AVT FVTVRA SVNT DICVNTVR. Quæ definitio est etiam in D. Augustino lib. 83. Quæstionum, quæstione 31. In qua definitione quod obscurè dicitur immutata, perinde valet ac si diceretur, eo modo quo sunt apud dicentem. Sic enim enuntiantur & dicuntur omnia per veritatem, quemadmodum sunt apud eum qui dicit. Exempli causa, si sunt apud eum vt vera, dicit vt vera; si vt falsa, pro talibus profert: si vt certa, vt certa refert; si vt dubia, vt talia loquitur. Non vult illa, quæ vt falsa habet, credi vera esse, vel contrà; nec quæ dubia esse credit, pro certis haberi: quod officium est mendacium hominum & fallere cupientium, hostium veritatis. Proinde, si clarius veritatem definire placeret, vt res ac definitio facilè ab omnibus intelligi posset, sic liceret dicere; VERITAS EST VIRTVS, QVA MENTIS CONCEPTVS, VT EST, EXPLICATVR. Sensus est, per veritatem fieri, vt nulla sit falsitas, aut fictio, aut fallacia, in sermonibus nostris; sed sic omnia foras proferri, vt sunt in corde nostro. Sermo noster est veluti speculum cordis nostri. Sicuti faciem nostram videre non possumus qualis sit, nisi in speculo; sic cor nostrum, quale sit, vel quid velit, aut cogitet, nemo alius scire potest, nisi per sermonem nostrum. Proinde etiam, quemadmodum falsum & malum dicitur speculum, quod non ita rem ostendit vt est, vt sunt multa huiusmodi vitiosa specula, quæ pro vna re duas referunt, aut in quibus quod rectum est curuum esse videtur; sic sermo noster mendax aut falsus est, dum cordis nostri cogitationi vel iudicio non respondet: verus autem, cùm ita sonat, sicut est conceptus mentis nostræ. Et notandum, veritatem hanc, sicuti & contrariam falsitatem, non solùm in verbis & sermone esse, sed in omnibus rebus quibus mentis nostræ conceptum exprimimus. Interdum enim nullis verbis vtimur ad explicandum & promendum conceptum mentis nostræ, sed nutibus tantùm. Dum ergo nutus respondent cogitationi cordis nostri, verum significamus; dum non respondent, falsum. Si interrogati de re quapiam num ita sit, annuimus, ita se habere significantes, & tamen aliter esse sciamus, mentimur; etiam nihil loquentes.

Quem-

Quemadmodum autem præsentibus loquimur verbis aut nutibus, sic litteris scriptis absentibus: quare in illis quoque signis ad eumdem planè modum verum vel falsum est, veluti in nutibus & sermonibus. Sed hic tamen obseruandum est, non sic semper dicenda esse, immutata quæ sunt in animo nostro, vt non necesse sit adhibere debitas circumstantias. Non semper ad veritatem satis est; ad veritatem, inquam, quæ virtus est laudemque meretur, vt res sicut est proferatur: nec talis sermo semper actus est veritatis. Vtpote, si quis sine iusta causa laudet seipsum, etiam veris laudibus, est hoc potiùs superbiæ vel iactantiæ quàm virtutis: vel si quis peccatum suum proferat apud alios, siue in eo gloriando, vt nonnulli, siue absque vtilitate aliqua & causa legitima. Quæ omnia non laudem aliquam, sed magnam vituperationem merentur.

Verùm, quia datæ iam definitiones veritatis breues sunt, pro natura scilicet ac ratione definitionum; ideoque à rudioribus & indoctis fortè adhuc non satis possent intelligi, alio modo ac ratione veritatis natura nobis est explicanda; vt cerni & cognosci, amari & coli possit ab omnibus, quæ tantoperè cognosci & amari digna est.

CAPVT VI.

Veritatis descriptio à varijs: & primùm quidem à nomine veritatis; quã non iam præcisè Moralem accipimus, sed paulò latiùs, vt Moralis meliùs perspici queat.

DESCRIBEMVS igitur veritatem ex effectibus & operationibus eius, & ex omnibus quæ de naturæ ac virtutis eius præstantia cognoscere possumus. Atque vt tota eius natura meliùs videri & intelligi queat, introducemus eam per prosopopeiam velut mulierem aliquam cum omnibus ornamentis eius: conabimurque & genus ipsius & formam, & membra omnia, totamque eius personam describere. Nec hoc nouum est, vel alienum à more Sacrarum litterarum. Sic enim introducitur & proponitur nobis veritas isthæc de se loquens, genusque & nobilitatem, præstantiam & vtilitatem ingentem explicans, sub nomine Sapientiæ, Prouerbiorum 8. Qui locus Scripturæ, & quæ deinceps de veritate dicemus, vt meliùs intelligantur; vno verbo hîc nobis admonendum, cunctisque hæc audientibus legentibusque notandum est, nos non tantùm nunc aliquamdiu locuturos esse de veritate quæ est virtus moralis, vt iam cœpimus, sed vt virtus hæc meliùs & clariùs perspici queat, latiùs paulò & generaliùs de ea disseremus: vt nimirum humanarum omnium & diuinarum rerum notitiam comprehendit: quin etiam, quatenus non solùm hominibus quibusuis competit, sed ipsi quoque Deo propria est. Et nunc quidem cum Deo ipso operatur, nunc cum hominibus, quibus eius singulari dono & gratia contigit. Sic enim de sapientia loquitur etiam sapientissimus Salomon, loco iam citato. Et alij quoque scriptores, etiam ethnici, frequenter prudentiam, iustitiam, pacem, & hanc etiam ipsam, de qua loquimur, veritatem, velut cælestes quasdam deas describunt.

Incipiamus ergo à nomine veritatis. Vocatur in Sacris litteris non vno nomine; vt omnia penè quæ excellentis naturæ sunt plura habent nomina: quòd nimirum rei magnitudo & præstantia nomine vno haud satis explicari queat. Sic mulier hæc nobilissima & pulcherrima nominatur nunc Sapientia, nunc verbum Dei, nunc Deus ipse. Nomen autem maximè commune, quod tum Christiani, tum Iudæi, tum Gentiles quoque nouerunt, est, Veritas. Nomen, inquam, vulgare, quod in ore est & semper fuit omnibus, quoque vix aliud crebrius, non solùm in templis, sed in foris etiam & plateis, in publicis omnibus & priuatis locis auditur; quum rei ipsius vbique locorum ac gentium incredibilis sit penuria. Hoc nomine se identidem etiam nuncupat Dea isthæc Ecclesiastici 24. Quum enim ibi introducantur multa ad instructionem mortalium, de excellentia, nobilitate, atque incomparabili vtilitate sua disserens, vt paulò pòst audiemus, tandem ita concludit orationem suam; Hæc omnia liber vitæ, & testamentum Altissimi, & agnitio veritatis. Et mox; Videte quoniam non soli mihi laboraui, sed omnibus exquirentibus veritatem. Quibus ex verbis illud in primis discimus, omnes labores sapientiæ seu veritatis, quos sumpsit in erudiendis ac docendis mortalibus, non tam ipsi prodesse sapientiæ seu veritati, quàm ijs qui veritatis cognitione delectantur. Quemadmodum sol continuo labore suo, quo mundum vniuersum absque intermissione vlla aut requie circumcurrit, non sibi

emolu-

emolumenti aliquid affert, sed ijs quibus lux eius & calor est necessarius. Quæ ratio meritò omnes magnopere ad sciam veritatis inquisitionem & amorem excitare deberet. Multa quærimus & inuenire laboramus non vt nobis inde quippiam emolumenti proueniat, sed vt illis benè sit quæ quærimus: sic patet filium perditum quærit, præceptor discipulum. Quanto maiore studio illa sunt quærenda, quorum inuentio tantùm in nostram ipsorum vtilitatem redundat, quibusque sine ingenti nostro malo ac damno carere non possumus? Talis res cum primis est veritas.

Deinde & aliud de se dicit veritas: nempe legem Dei per Moysem traditam, quam primùm nominat librum vitæ, quòd præcepta rectè viuendi contineat, per quæ peruenitur ad vitam æternam: deinde Testamentum seu fœdus inter Deum & homines, quòd nimirum homines Deo fideliter seruirent, ipse verò eos seruaret ab omni malo, & post variam benedictionem huius vitæ ad æternam felicitatem perduceret: hanc, inquam, legem, & quidquid in ea scriptum est, ad nihil aliud spectare, quàm ad agnitionem veritatis, Dei scilicet & voluntatis ipsius. Qui enim Deum cognoscit, vt oportet, fieri non potest, quin & amet & colat eumdem. Vnde ait Ioannes Apostolus: Qui nouit Deum, au-
1. Ioan. 4. dit nos; & qui non diligit, non nouit Deum. Item omnis qui peccat non videt Deum, nec cognouit eum. Non me latet quosdam interpretes vtramque hanc sententiam (quam modò exposuimus) intelligere dictam esse ex persona illius qui librum Ecclesiastici composuit: sed non malè etiam accipiuntur dictæ Scripturæ ex persona Sapientiæ ipsius seu Veritatis prolatæ, vt nunc declarauimus.

CAPVT VII.

Veritatis, per modum prosopopeiæ, descriptio.

HIs, de nominibus Veritatis, præmissis; ad planiorem eiusdem ceu Heroinæ cuiusdam descriptionem veniamus. Est autem hæc Domina, Veritas inquam, in primis (testimonio veterum, qui probè eam nouerunt) maritata, opinor, quia mirum in modum fœcunda sit, & multos egregios fœtus proferat. Eius enim partus sunt non modò scientiæ omnes, sed quidquid etiam ad veram pietatem pertinet. Vnum tantùm omni vituperio dignum habet filium, odium. quod quidem vix videri potest credibile: sed ea de re postea plura dicenda sunt. Quoniam igitur omnium confessione veritas res est fœcundissima, oportet matrimonio iunctam esse: quòd nulla queat mulier sola parere. Quis ergo tantæ dignitatis & pulchritudinis reginæ maritus debetur? Metus videlicet. Ita vt si mirati sumus tam bonam matrem odium parere, tam malum filium; iam non minùs mirari liceat tam strenuam vxorem tam ignauum habere coniugem. Sed ita interdum fieri etiam videmus inter homines. Non valde enim absimile coniugium fuit Abigail & Nabal, de quo Sacræ litteræ meminerunt: vt alia exempla taceamus. Ratio autem coniugij inter veritatem & metum hæc fuit; quòd quemadmodum maritus, custos, nutritius & protector est vxoris, sic planè veritas metu custoditur, alitur, ac defenditur: non quòd ea sit natura propria veritatis, vt ipsa per se opus habeat tali custode ac defensore; sed quòd natura hæc sit corruptissima discentium veritatem & colentium. Neque enim nisi metu ferè ad veritatis aliqualem notitiam peruenitur, vt patet in pueris: nec sine metu populus veritatem facilè colere potest ac retinere. Videmus enim, quamlibet iudices & magistratus omnem adhibeant operam ad custodiam veritatis legibus, minis, supplicijs; tamen quàm plena sint vbique omnia fraudibus, imposturis, mendacijs, dolis malis, milleque iniquis fraudibus, artibus, conatibus, machinationibus veritati contrarijs. Quid fieret igitur, si metus suppliciorum nullus esset? Et quod ad religionis veritatem attinet, quid est quod in quibusdam regnis atque prouincijs eam hactenus integram & inuiolatam conseruauit? quid aliud, inquam, nisi cura assidua & vigilantia mariti eius, metus videlicet sanctæ inquisitionis? Quod ex alijs multis vicinis regnis manifestum euadit: in quibus quia metus ille non viguit, tanquam absente vel dormitante marito, veritas miserè iamdiu violata atque expulsa fuit.

De genere huius reginæ & parentibus eius, ipsammet paulò pòst differentem audiemus. Primùm corpus ipsius, membra omnia, cultumque seu ornatum, & similia describamus, vt possumus. In primis toto corpore à summo capite ad imos vsque pedes æqualis est: pulchra & absoluta proportio membrorum inter se, & cum toto corpore, vbique sibi

benè congruens. Vultu est sereno, liberali, benigno, affabili, planè regio: denique tali, vt aspectu suo cælum terramque exhilaret. Totum os, salua decente & liberali seueritate, quæ lasciuiam omnem ac leuitatem excludit, miram præ se ferens affabilitatem & gratiam; comitate, humanitate, alliciens seu trahens potiùs. Oculi viuacissimi pariter & suauissimi, omnia circumspicientes, omnia collustrantes, multo plus lucidiores super solem, circumspicientes omnes vias hominum, & profundum abyssi, & hominum corda intuentes in abscondit as partes. Frons serena, læta, eodem semper tenore blandescens. Linguâ eius nihil disertius, nihil facundius, suauius, rectius, efficacius. Calamus est cælestis scribæ velociter scribentis. Verba eius, verba vitæ æternæ. Ea loquente, silent arrectis auribus omnia, pendentque narrantis ab ore. Vox eius candida, lenis, clara, sonora, auditu gratissima: nihil habens horribile, nihil triste, nihil asperum: docens vnumquemque quid agere debeat, quomodo se gerere. viua & efficax, quiduis efficiens & persuadens: penetrabilior omni gladio ancipiti, pertingens vsque ad diuisionem animæ & spiritus, compagum quoque ac medullarum. Hac voce insonante, mouetur terra; cæli & elementa respondent. Quod de Orphei voce & cantu scribunt poetæ fabulosum; de veritatis voce verissime dicitur. Vox Domini in virtute, vox Domini in magnificentia, vox Domini confringentis cedros, & confringet Dominus cedros Libani. Vox Domini intercidentis flammam ignis; vox Domini concutientis desertum: & commouebit Dominus desertum Cades. Vox Domini præparantis ceruos, & reuelabit condensa. Et illud; Increpans mare & exsiccans illud, & omnia flumina in desertum deducens. Montes commoti sunt ab ea, & colles desolati sunt, & contremuit terra à facie eius, & orbis, & omnes habitantes in eo. Brachia neruosa, robusta, fortissima, omnia aggredientia, omnia confringentia; falsum omne ad extremum atterentia: denique vinum, regem, mulierem vincentia, vt pòst audiemus. Manus candidissimæ, sine maculis, sine rugis. Digiti teretes, miram in articulis firmitatem habentes, longiusculi, extensi instar pyramidum, conotenus leniter cum decore turbinati. Vngues semper lucidi nitidique: vt gemmæ sardoniches videantur. Hæ manus sunt illæ, quæ cælum & terram crearunt, quæ cælum stellis, terram pinxerunt floribus. De quibus dicitur; Manus tuæ fecerunt me, & plasmauerunt me totum in circuitu. Hi digiti monstrorum effectores, opera admiranda atque inimitabilia facientes: quod Pharaonis quoque malefici omnes fateri cogebantur, dicentes; Digitus Dei est hic. Pedes eius optimi quidem & firmissimi, sed quibus tardiusculè graditur: ita tamen vt tempestiuè semper & opportunè adueniat, quocumque desiderat. Et interdum quidem suis ipsa pedibus graditur; nonnumquam verò portatur à sene quodam annoso, sed viridi & cruda senecta, profunda ingluuie, semper famelico, insatiabili, dentibus ferreis, quibus cuncta comminuit: Tempus ei nomen est. Dorsum huius Heroinæ præstantissimum est quidem illud, sed nihil ad pectora & faciem ipsius. Quemadmodum & exteriora omnia nihil ad intima eius ac penetralia.

Psal. 44.

Psal. 28.

Quod ad vestes eius & ornatum attinet, in eo minimè est curiosa vel sollicita. Cultu est simplici, parabili, rustico: nihil auri vel gemmatum ferens, nihil ab ancillis suis toto distans habitu: quin & frequenter se ab illis in huiusmodi vinci permittens, etsi tanta regina.

Nec verò sola est veritas, ex quo in terram venit, & delicias suas duxit esse cum filijs hominum. Sed sanè secuti sunt veritatem ab initio pro hominum multitudine (quod mirum admodum & dolendum est) valde pauci. Hanc affectati sunt iam olim turba ingens Philosophorum gentilium diuersis nationibus, locis, temporibus: quidam rectiùs, obliquiùs alij; nemo tamen planè rectis verisque itineribus. ita vt plerique eorum alijs veritatis assectis risum mouerent, quum professi eius sectatores, in diuersum penitus adeoque aduersum recederent. Nemo audet veritatis incedentis latus tegere. Maritus eius, quem antè diximus, nonnihil præcedit, metus videlicet: filius verò, odium, ponè sequitur. Magnum veritati comitatum præbent Iudæi illi veteres, iam inde ab Abraham descendentes; maximum verò Christiani: qui & proximè ad illam accedunt, ijsque ipsa familiarissimè vtitur.

CAPVT

CAPVT VIII.

Falsi delineatio, ad maiorem veritatis illustrationem.

SED rectiùs multo veritatis tota natura videri atque intelligi poterit, si ex aduerso illi opponatur, suisque etiam coloribus describatur, hostis veritatis perpetuus, Falsum. Contraria enim iuxta se posita, vt vulgò rectè dicitur, magis elucescunt. Itaque falsum delineatum vt est, veritatis demonstrabit dignitatem & pulchritudinem: veritas autem turpitudinem falsitatis. Dæmon igitur hostis Dei æternus & amicorum eius, filiam ex se dedit, an filium non satis scio, sobolem certè pessimam & pestiferam: falsitas hæc est, vt nomen ipsum sonat; falsus omnino tum in alios tum maximè in seipsum. Si tamen huiusmodi rem omnium teterrimam, hominem dicere fas est: nec enim reuerà humani vel generis est vel sanguinis: nec vir est, nec fæmina; sed modò virum se fingit, modò fæminam; monstrum horrendum, ingens, deforme, terribile, varium, quocumque aspicias, omni autem ex parte turpissimum: nec caput habet verum, nec pedes, nec rectè stare potest, nec benè ambulare: inane corpus, nihil habens solidi, nihil veri: nudum dorsum, & fronti ac pectori mirè dissimile: sed plerumque ornatum est vndique elegantissimè, quò sic fallat, & ad sui amorem pelliciat omnes. Amictus autem totus pænè aulicus: aurea vestis ad talos vsque demissa: magis enim se & frequentiùs vt fæminâ quàm vt virum ostendit; quò nimirum veritas esse ipsa videatur: reticulo est serico, flammeo, Melitensi, corona gemmis distincta, ceu regina quædam esset: cincinnis alienis & ademptilibus: graui inaurium pondere, vnionibus crebris, monili aureo vario & amœno emblemate spectabili: grandia in brachijs dextrocheria habet, & armillas eleganter elaboratas. Facies eius per se fædissima, sed tota fucata: labia & buccæ rutilantia purpurissa, cilia stibio nigricantia: totum corpus quacumque cerni potest incrustatum cerussa: manus tartareas tegunt nitidæ & muscum olentes chirotecę. Sed quemadmodum in deformibus & impudicis mulieribus fieri videmus, minium & cerussam, ac nescio quæ alia quibus totam liniunt faciem, vt aspicientibus pulchriores videantur, æstu solis liquescere, tumque veram earum deformitatem ac turpitudinem apparere; sic luce veritatis & calore apparente, omnis illa falsitatis larua euestigiò liquefit ac euanescit, quantaque sit falsi fraus ac turpitudo manifestum euadit.

Videamus nunc, quisnam & qualis sit monstri huius teterrimi, pestis orbis terrarum, comitatus. Comitantur illud, mendacium, periurium, astutia, fraus, dolus malus, assentatio, simulatio, hypocrisis, turba sanè totius mundi longè maxima, nec minùs flagitiosa & scelesta. Hic sunt rustici & agricolæ non pauci numero, vrbani verò plurimi, aulici pænè omnes. Primum verò locum in regno falsitatis obtinent illi, qui dicũtur inter Christianos hæretici; nec infimum hypocritæ inter Catholicos. Sed hîc notandum, reginam falsitatem ægerrimè accipere, si quis eam suo appellet nomine. Potiùs aliqua gaudet nomina sumere fucata, speciosa, veritatis similia: idque vt quàm maximè fallat. Ad quem etiam modum comites eius pænè omnes, vt semper vulgus principis exemplum facilè sequitur, alièna induunt nomina. Mendacium se discretam veritatis dissimulationem vocat; periurium dicitur asseueratio veritatis; astutia, prudentia. Fraus deprehensa, aliàs se pro ridiculo fert, & hilaritatem porrecta captat fronte; aliàs pro prudentiæ opere, laudem ex vituperio mutuatur. Dolus malus, pro bono se & prouidentiâ genito venditat. Assentatio passim vrbanitas & ciuilitas salutatur; & nunc amor videri vult, nunc admiratio: ac prorsus sanguine se veritati coniunctam, eademque gente teneri, non iactat solùm, sed sanctè etiam sæpè deierat. Rustici, libenter viri boni audiunt; vrbani, domini. Aulicos, etsi bubulcorum filios, aliter quàm nobilissimos compellari, periculosum: ad arma protinus. Iam verò hæretici, quum longissimè omnium absint à veritate, eiusque summi ac iurati hostes existant, eamque obscuratam pænitus & extinctam cupiant; tamen alij eorum se Euangelicos, alij Illuminatos, alij Reformatæ religionis professores, alij sinceros verbi Dei doctores, appellant. Denique hypocritæ se religiosos & sanctos nominant. In regno veritatis omnia sunt contraria: aperta nimirum, simplicia, certa, solida. Ibi verum, est verum: rusticitas, rusticitas: falces, falces; & ficus, ficus.

CAPVT IX.

Introducitur Veritas de se loquens; genus suum ac natales, dignitatem suam & præstantiam, Sapientiæ ipsius verbis, enarrans.

QVOD si quis reginam hanc (Veritatem videlicet) audire velit de se loquentem, genus suum & natales, dignitatem & præstantiam, fructus quos affert & vtilitatem, explicantem; quoniam nulli veritas magis nota est quàm ipsa sibi; auscultate: O viri (inquit) ad vos clamito, & vox mea ad filios hominum. Intelligite paruuli astutiá, & insipientes animaduertite. Audite, quoniam de rebus magnis locutura sum & aperientur labia mea vt recta prædicent. Veritatem meditabitur guttur meum, & labia mea detestabuntur impium. Iusti sunt omnes sermones mei: non est in ijs prauum quid, neque peruersum. Recti sunt intelligentibus, & æqui inuenientibus scientiam. Accipite disciplinam meam, & non pecuniam: doctrinam meam magis quàm aurum diligite. Ego ex ore Altissimi prodiui, primogenita ante omnem creaturam. Ego feci in cælis vt oriretur lumen indeficiens, & sicut nebula texi omnem terram. Ego in altissimis habitaui, & thronus meus in columna nubis. Gyrum cæli circuiui sola, & profundum abyssi penetraui, & in fluctibus maris ambulaui, & in omni terra steti. Et in omni populo, & in omni gente primatú habui, & omnium excellentium & sublimium colla propria virtute calcaui. Meum est consiliú, & æquitas, mea est prudentia, mea est fortitudo. Per me reges regnant, & legum conditores iusta decernunt. Per me principes imperant, & potentes decernunt iustitiam. Ego diligentes me diligo, & qui manè vigilauerint ad me, inuenient me. Mecum sunt diuitiæ & gloria, opes superbæ & iustitia. Melior est enim fructus meus auro & lapide pretioso; & genimina mea, argento electo. In viis iustitiæ ambulo, in medio semitarum iudicij, vt ditem diligentes me, & thesauros eorum repleam. Dominus possedit me in initio viarú suarum, antequam quidquam faceret à principio. Ab æterno ordinata sum, & ex antiquis, antequam terra fieret. Nondum erant abyssi, & ego iam concepta eram: necdum fontes aquarum eruperant: necdum montes graui mole constiterant: ante omnes colles ego parturiebar: adhuc terrá non fecerat & flumina, & cardines orbis terræ. Quando præparabat cælos, aderam: quando certa lege & gyro vallabat abyssos: quando æthera firmabat sursum, & librabat fontes aquarum: quando circumdabat mari terminum suum, & legem ponebat aquis ne transirent fines suos: quando appendebat fundamenta terræ. Cum eo eram cuncta componens: & delectabar per singulos dies, ludens coram eo omni tempore, ludens in orbe terrarum: & deliciæ meæ esse cum filijs hominum. Nunc ergo filij audite me; Beati qui custodiunt vias meas. Audite disciplinam, & estote sapientes, & nolite abijcere eam. Beatus homo qui audit me, & qui vigilat ad fores meas quotidie & obseruat ad postes ostij mei. Qui me inuenerit, inueniet vitam, & hauriet salutem à Domino. Qui autem in me peccauerit, lædet animam suam: omnes qui me oderunt diligunt mortem. Ego quasi vitis fructificaui suauitatem odoris: & flores mei fructus honoris & honestatis. Ego mater pulchræ dilectionis, & timoris, & agnitionis, & sanctæ spei. In me gratia omnis viæ & veritatis: in me omnis spes vitæ & virtutis. Transite ad me omnes qui concupiscitis me, & à generationibus meis implemini. Spiritus enim meus super mel dulcis: & hereditas mea super mel & fauum: memoria mea in generatione sæculorum. Qui edunt me, adhuc esurient; & qui bibunt me, adhuc sitient. Qui audit me, non confundetur; & qui operantur in me, non peccabunt. Qui elucidant me, vitam æternam habebunt.

Prouerb. 1.

Eccli. 24.

Prouerb. 8.

Quæ cùm ita sint, quid est quòd plerique omnes mortales tantoperò à me abhorreant? & vel oderint penitus & extinctam cupiant, vel negligenter me quærant colantque, vel non nisi fucatam & vitiatam amare & amplecti velint? Quid tandem est, quod ijs in me displicet? vel quid quærunt, quid cupiunt, quod in me non sit, & quidem cumulatissimè, reperire; de bonis rebus & appetibilibus loquendo? Si diuitiæ appetuntur in vita, quid me locupletius? quippe cuius sunt vniuersa, quæ egomet ipsa feci & creaui. Si fortitudo quæritur, ego illa sum quam nobilissimus iuuenis Zorobabel iudicauit rerum omnium fortissimam. cuius iudicium meritò ab omnibus approbatum, & à rege maximo præmijs honoribusque summis pensatum fuit. Et nónne brachium meum fuit, cuius

3. Esdra 3.

vi & robore spiritus potentissimi & mendacissimi prostrati & contriti sunt ab initio? Videbam Sathanam tamquam fulgur de cælo cadentem, quòd mihi se opponere ausus fuerat: videbam, illiusque victoriæ auctor & dux eram ab initio.

At nihil æquè desiderant benè nata ingenia ac sapientiam. Quis scientiam & doctrinam me habet copiosiùs? Hoc est quod propriè spectat ad naturam meam. Doctrix sum disciplinæ Dei, & electrix operum illius. Quid quòd omnes scientiæ me tamquam signum sibi proponunt? me solam intuentur & quærunt? Hinc Aristoteles mei studiosissimus, quem & ego docui quæcumque sciuit, & optimi ac sapientissimi quique, discipuli omnes mei, me veram rerum notitiam, ac euidentem sapientiam appellarunt. Est enim in me, vt iterùm aliquid dicam in laudem meam, docendi causa, non vanitatis aut iactantiæ spiritus, quæ omnia ex diametro mecum pugnant, & ego cum illis, tam verè, tam simpliciter, quàm ego sum simplex veritas.

Est spiritus intelligentiæ ac naturæ meæ sanctus, vnicus, multiplex, subtilis, disertus, mobilis, incoinquinatus, certus, suauis, amans, bonus, acutus, qui nihil vetat benefacere, humanus, benignus, stabilis, securus, omnem habens virtutem, omnia prospiciens, qui capiat omnes spiritus intelligibiles, mundus, subtilis. Et talis quidem ac tanta cùm sim, nec cuiusquam egeam, nec quisquam mihi aliquid præstare queat vel donare, tamen propria sponte hominum societatem & conuersationem amaui, & deliciæ meæ fuerunt, esse cum filijs hominum. idque tantummodò, vt hominibus benefacerem, ipsique me cognoscentes, me amantes, me colentes & retinentes, beati essent. Qui sunt ergo illi vel quales, quos mali dæmones ita seductos & persuasos habent, vt mendacium filiam suam pro me illis supponant, ipsique id ferant libentissimè? Filij hominum vsquequo graui corde? vt quid diligitis vanitatem, & quæritis mendacium? Meritò dubitauerim, nisi mihi perspecta & probè comperta essent omnia; sitisne vos ex genere & sanguine priscorum illorum hominum, quos primos pater meus in hunc mundum induxit, qui tanto studio tenebantur cognoscendæ, amandæ, loquendæ veritatis. Quorum vnus, etiam inter ethnicos, quibus me tamen minùs semper ostendi, affirmauit, tunc hominem fieri Dei simillimum, dum vera loquitur. Ex quo sequitur, numquam hominem principi tenebrarum similiorem fieri, nisi cùm loquitur mendacium. Est enim ille mendax, iam inde ab initio, & mendacij pater. Proinde, verissimè etiam dixit Hieronymus meus, carmina Poëtarum, in quibus omnia ferè sunt mendacijs fabulisque referta, quique & ipsi mentiri didicerunt & alios docuerunt, dæmonum cibum esse. Quorum princeps est ille, verè delirus senex Homerus, non tam corpore cæcus quàm mente. Qui quantoperè mendacio delectatus semper fuerit; vel hoc indicio est, quòd Vlyssem illum erronem, delicias suas, omnia ferè mentientem inducit. Et hunc videlicet eius similes homines, cæci, mendaces, vaniloqui, ingeniorum fontem & parentem appellant. Rectissimè de talibus Boëtius meus affirmauit, quòd oculos suos tenebris assuetos non valent ad lucem perspicuæ veritatis attollere: similes illis auibus quarum oculos dies cæcat, nox illuminat. Quare, vt finem dicendi faciam, discite tandem mortales, quos solos parens meus inter omnes visibiles creaturas mei capaces fecit, discite aliquando, me solam, simplicem, puram, expressam, amare & complecti, quo nihil facilius. Discite me solam loqui, quo nihil nobilius, nihilque ingenuum magis. Discite me semper audire, quo nihil vtilius, nihil suauius, nihil dulcius, nihil solidius, nihilque permanentius. Ego vna vobis amictus ero, ego lorica fortissima: ego clypeus, quo tuente nihil vobis nocebit: ego gladius, quo hostes omnes vitæ ac salutis vestræ perpetuæ prosternetis. Ego vos ducam per vias rectas. Postremò, ego meipsam vobis tandem qualis sim videndam & contemplandam ostendam; in quo summa æternaque felicitas: in quo status consistit omnium rerum bonarum & desiderabilium aggregatione perfectus. Dixi.

Psalm 4.

PYTHAGORAS.

CAPVT X.

Variæ variorum gentilium Veritatis descriptiones.

HVc pertinent descriptiones illę veritatis quas reperire est apud diuersos Philosophos & scriptores gentilium. Quibus non quidem propria veritatis definitio continetur, qualem antè ex Cicerone recensuimus, sed sunt tamen bonæ veræque descriptiones veritatis, desumptæ præcipuè ex fructibus eius atque effectibus: ac loquuntur poussimùm

simul in de veritate illa quæ hominem in sermonibus suis veracem facit: de qua nunc disputauimus, quæque virtus est moralis, vt antè ostendimus.

Epimenides Philosophus, interrogatus a Rhodiensibus quid esset Veritas; Res est, inquit, quam dij præ alijs omnibus amant & profitentur: cuius virtus cælum calfacit, & terram illuminat. iustitiam firmat, rempublicam gubernat: quæ nihil in se mali continet, omnesque dubias res claras & perspicuas reddit. Idem quum Corinthij Chilonem Philosophum interrogarent; Veritas (respondit) certum est luctum, quod numquam minuitur, scutum quod nulla potest violentia perforari, tempus quod nullam perturbationem sentit, exercitus qui numquam perit, flos qui numquam marcescit, mare quod nullam tempestatem, nullam pertimescit fortunam, portus tutus qui nullum sentit naufragium.

Eamdem quæstionem proponebant Lacedæmonij Anaxarcho. qui respondens, Veritas, inquit, sanitas mentis est continua, vita perpetua, medicina omnem sanans languorem, sol semper lucens die nocteque, luna quæ numquam defectum patitur, semper clara, semper plena: herba quæ numquam emoritur, porta quæ numquam clauditur, opem vel consolationem, requiem aut refectionem quærentibus; via in qua nemo ambulans fatigatur.

Æschines Philosophus idem aliquando interrogatus, respondit: Veritas virtus est, sine qua fortitudo omnis infirma; iustitia, sanguinolenta & crudelis; humilitas, proditrix; patientia, simulatio; castitas inanis, libertas captiua, religio pietasque superflua.

Alius quidam ab Romanis eamdem interrogatus quæstionem (quidam nominant Pharmacum) ita respondit: Veritas est centrum, ad quod tendunt & in quo requiescunt omnia; astrolabium, quo nautæ omnes in vasto mari dirigūt iter & nauigationem suam; sapientia, quæ omnia moderatur; lumen, quo mundus illuminatur vniuersus.

Polydorus Virgilius ad hunc modum Veritatem describit: Veritas est iustitiæ mater, rerum omnium etiam occultarum lux indexque; tam bonorum adiutrix, quàm malorum vltrix; ac omnis doli, fraudis, malitiæ expultrix: potens, inuicta, immortalis, iniuriæ vindex, atque reipublicæ summa denique conseruatrix.

Hic denique asscribere placuit verba quædam eiusdem argumenti, vtpote de laude atque effectibus veritatis insignia; non quidem diui Chrysostomi, sed alterius, quisquis fuit, in 1. tom. operum Chrysostomi, Homilia de eo quod scriptum est in Psal. 118. Prope es tu Domine, & omnes viæ tuæ veritas. Ex eo enim quod scriptor ille philosophatur de litteris & syllabis vocabuli veritatis, constat non Græcum fuisse, sed Latinum. Sic ergo habet ille: Veritatem prædicandam angustia oris humani non capit. Et quia silendum non est de tantæ magnitudinis veritate, in quantum potest capere sensus, auribus vestris prædicamus, non quanta est ipsa veritas, sed quantum de illa dici potest. Hæc veritas ab initio fuit fundata, est, & erit. Quæ verè ideò dicitur fundata, quòd in cordibus Sanctorum inhæsit, in fundo cordis ibi radicata est, ibi culmescit, frondescit, fructificat, perficiturque. Cùm ista ergo prædicamus, sancta corda ædificamus, proficientia docemus, initiatis cordibus eam ostendimus, prodest omnibus: in nostra prædicatione pulsat aures humanas, vt in corde faciat mansionem. Hæc veritas, tres sunt syllabæ, & septem litteræ: quia in septima die requieuit Deus ab operibus suis quæ fecit. Et quia in ipsa veritate requiescit Deus, ideò requieuit ab omnibus operibus suis. cùm in nobis illam videt firmatam, radicatam, dilatatam; cùm nominamus illam, requiescimus in illa: cùm loquimur de illa, delectamus illam: cùm prædicamus illam, descendit ad memoriam nostram, vt ibi faciat mansionem. Hæc ergo veritas impugnat falsitatem, repellit aduersitatem, vana non admittit, temporalia & caduca odit: & quia est veritas, semper est veritas.

CAPVT XI.

De facultate loquendi, qua præditi sunt homines: quantum spectat, ad Veritatis elucidationem.

VT verò iam dictę veritatis descriptiones totaq; eius pulcherrima natura meliùs intelligatur, dicendum est vnum atq; alterum verbum de facultate loquendi, qua præditi sunt homines. Est hoc Dei donum longè maximum & præclarissimum: quum in eo præcipuus vsus humanæ vitæ contineatur, sine quo nemo nouit quid in homine sit, vel quid

ab eo expectari queat. Quo dempto quid aliud est vita humana, quàm muta quædam tabula, variorum & maximorum tenebris errorum ac difficultarum inuoluta? Vnde & quidam hoc hominis proprium esse iudicarunt: & hominem animal esse bipes loquendi peritum, seu quod suo tempore loqui valeat, definierunt. Et Poëta quidam nec malè nec ineleganter de locutione simul & de manibus humanis scribit in hunc modum:

Lingua facit cedant animalia cetera nobis.
Nam si sermo homini non esset munere Diuûm
Concessus, geminæq; manus, quibus omnia fiunt;
Nullum animal foret in terris miserum magis atque
Infelix homine. His nostra est natura duobus
Nobilior meliorq́; : hinc tota superbia nostra est.
Hinc artes veniunt. nam præsens voce monetur,
Quid faciat caueatq́;, absenti scripta loquuntur.
Pandere si possent animalia cetera fando,
Vt nos, Arcadio clausos in pectore motus,
Mutuaq; inter se dictare & reddere verba,
Ac varios aptis digitis conscribere libros,
Interdum nobis sapientior esset asellus:
Plusq́; alia interdum pecudes rationis haberent,
Progeniemq́; suam auderent præponere cunctis;
Diceret & nobis asinus se nobiliorem.
Lingua manúsque igitur faciunt succumbere nobis Omnia. ———

Patet autem latè admodum vsus loquendi. Verum his terminis constringi potest, vt primùm gloriæ Dei, deinde humanis vsibus seruiat. Gloriæ Dei seruit, nomen eius, vtpote potentiam, bonitatem, sapientiam, veritatem, iustitiam, misericordiam, reliquasq́; Dei perfectiones, laudando & prædicando. Humano conuictui seruit, primùm vt necessaria cordium nostrorum cogitata ac desideria verbis aperiamus, quibus quid nobis opus sit, quid ve velimus, cupiamus, præcipiamus, admoneamus, innotescat.

Deinde vt proximorum inopiæ, necessitati, varijsque vsibus & commoditatibus consulatur. Quod fit, dum vel ignorantes docemus, errantesque in viam reducimus, vel benefacientes laudamus, vel delinquentes corripimus, vel iratos placamus, vel tristes consolamur, vel cessantes & negligentes excitamus: & quæcumque alia conuictus nostri necessitas aut ratio exigit, loquendo perficimus.

Sed quo preclarius Dei donum est loquendi facultas, hoc in peiores ac turpiores abusus vitio hominum ac peruersitate conuertitur. Hinc tam multa, tam varia, tamque grauia & noxia linguæ vel locutionis peccata notantur, vtputa contentio, contumelia, conuitium, improperium, irrisio, detractio, falsum testimonium, susurratio, maledicentia, criminatio, blasphemia, adulatio, secretorum reuelatio, & his similia, quæ partim leuitate, partim malitia & fraude humani cordis seu voluntatis committuntur. Inter præcipua verò & maxima locutionis vitia, meritò ab omnibus numeratur mendacium, in prædicto vitiorum linguæ catalogo nondum expressum. Quàm enim vtilis & necessarius est hominibus vsus loquendi, vt nunc ostendimus; tam noxium & perniciosum est mendacium, veritati ex diametro contrarium. Sic enim loquendi vsus inter homines veritate nititur; vt si à sermone hominum veritatē auferas, perinde facias ac si à sole splendorem, à terra fertilitatem, humiditatem ab aquis, à lapide duritiem, ab igne calorem velis auferre. Est enim singulis rebus diuinitus aliquid datum, quo illarum vel vsus constet vel integritas. Quale aliquid est etiam in actionibus & rebus humanis, siue illud rectum appellare velis, siue integrum, seu quocumque alio nomine: tale aliquid est sine quo verus illarum nequeat & proprius vsus consistere. quod si non habeant, perinde sit ac si non essent; imò plerumque non esse præstaret; cùm sine eo non modò non prosint sed plurimum frequenter obsint etiam. Veluti si domus non habeat firmum aut solidum fundamentum quod superimpositam molem probè sustinere queat, si tectum non sit ritè compactum, trabes non rectè collocatæ, si nutent muri vel parietes: item si culter aut gladius non sit acutus sed obtusus, vel si non sit satis obduratus, sed plumbeus & flexibilis: sic plane sermo humanus tantoperè veritate nititur, vt si illam non habeat, propria naturæ suæ conditione destituatur. nec modò vtilitatem aliquam afferre non possit, sed maximi etiam mali ac damni causa fiat.

Tolle

Tolle enim veritatem ex humanis sermonibus & contractibus; simul & pacem & iustitiam, concordiam & vnitatem, omnem mutuam communicationem & conuictum abstuleris: omniaque turbis, dissidijs, contentionibus, litibus, iurgijs, pugnis repleueris. Vnde rectissimè Pythagoras dicere erat solitus, hæc duo diuinitus data hominibus pulcherrima, veritatem amare, & beneficijs operam dare. addebatque, vtrumque cum Deorum immortalium operibus comparari posse. Ælianus de Varia historia lib. 12. Sic & Plutarchus in vita Marij refert dixisse Pindarum: Magnæ virtutis principium esse veritatem. Hinc etiam intelligimus, quàm non sine causa in Scripturis sacris vbique locorum tanto nobis opere veritas commendetur. Primùm quidem in Psalmo 14. breui quidem illo sed longè pulcherrimo, in quo describit Propheta, qualem esse oporteat ciuem regni Dei, qui & hîc in Ecclesia & populo Dei fructum aliquem vel alijs vel sibimetipsi vt minimum facere, & posteà velit ad regnum cœleste ac sempiternum peruenire; primo statim loco dicitur, Qui loquitur veritatem in corde suo. Quæ sententia aliquanto nobis est latiùs ad laudem veritatis & commendationem explicanda, seruata tamen semper congrua ac debita, vti hactenus consueuimus, breuitate. Sic planè etiam Isai. cap. 33.

CAPVT XII.

Sententiæ sequentis explicatio & applicatio;

DOMINE, QVIS HABITABIT IN TABERNACVLO TVO; AVT QVIS REQVIESCET IN MONTE SANCTO TVO? QVI LOQVITVR VERITATEM IN CORDE SVO. Psal. 14.

DIVINVM quiddam est veritas, & tamquam filia Dei primogenita, vt antè ostendimus. Quam Deus, qui totus verax est, & mentiri nescit, sic amat, vt nihil pænè magis. Et quemadmodum veritate super omnia delectatur, velut naturæ suæ maximè congruente; sic nihil æque odit vt mendacium, naturæ suæ planè contrarium; quodque totum est ex Diabolo, vt pòst audiemus, hoste Dei iurato ac perpetuo. Ideò Deus ante omnia vult nos in sermone veraces esse: vt nimirum illi hac ratione simus quàm simillimi: sicuti bonus pater optat filio suo omnes bonas conditiones naturæ suæ: quoque patri similior est filius, eò illi est & gratior. Deinde, quia talis est humana conditio, vt omnes mutuâ operâ atque auxilio opus habeamus; nihil magis ad mutuum, & conseruationem humanæ societatis, necessarium est, quàm veritas, vt paulò antè ostendimus.

Primò autem notandum, non requirere Deum vt vel copiosi simus in sermonibus nostris, vel vt ornatè, expeditè, promptè, blandè, sapienter, magnificè, eleganter loquamur. Nihil tale. Solummodò postulat, vt simus in sermone veraces, si placere illi contendimus, & locum in regno eius aliquem obtinere. Veritas sola est, quæ requiritur in sermone & colloquijs ciuium regni Dei, quocumque modo proferatur: seu multis verbis aut sententijs, seu paucis; seu rudibus & simplicibus, siue elegantibus & ornatis. Copiosè, eleganter, promptè, magnificè, prudenter loqui, paucorum est. Si hoc à nobis exigeret Deus, videri posset paucos velle regni sui incolas & ciues habere: omnibusque pauperibus, simplicibus, atque indoctis hominibus, qui pars hominum semper sunt longè maxima, magnam desperationis occasionem dedisset. Nequaquam. Non est quod quisquam hic sit pusillanimis. Id requirit tantùm, quod facilè omnes præstare queunt, quodque est in vniuscuiusque manu & potestate: verum loqui, videlicet. Qui loquitur, inquit, veritatem in corde suo, ille habitabit in tabernaculo meo, & requiescet in monte sancto meo. Et veritatis quidem hæc est conditio ac natura, vt simplici ac nuda perspicuitate gaudeat; ornatum autem omnem & cultum contemnat, vt pòst fusiùs suo loco declarabitur.

Secundò notandum, quòd non dicit, Qui loquitur omnem veritatem; sed simpliciter, Qui loquitur veritatem. Non requiritur à ciue regni Dei vt omnem veritatem, hoc est quidquid verum est, loquatur. Primùm enim, non est hominis alicuius quamlibet docti vel sapientis scire omnem veritatem, sed Dei solius. Quomodo autem poterit aliquis loqui veritatem incognitam? Dicit quidem Christus & promittit Apostolis suis quòd Spiritus sanctus, quem accepturi erant, docturus illos erat omnem veritatem. Sed hoc intelligitur procul dubio de omni veritate necessaria ad salutem, & ad officium ac vocationem illorum: non simpliciter & absolutè de omni veritate.

Deinde, nec opus est, nec conuenit etiam, vt quidquid nouimus verum esse, loquamur.

mur. Etiam atque etiam videndum est viro bono & prudenti, vt sic veritatem dicat, sicut proximo conducere iudicauerit. Non est enim veritas, dicendorum omnium & faciendorum regula, sed charitas. Vnde sancti etiam & sapientissimi homines, non semper quod verum sciebant elocuti sunt: sed veritatem nonnumquam tacendo, nonnumquam loquendo, occultarunt; ne cognita veritas, non sua quidem culpâ, sed hominum vitio, plus mali quàm boni efficeret. Quum Ioseph falsò accusaretur de adulterio cum domina sua vxore Putipharis, malebat iniuriam patienter ferre, quàm crimen heræ suæ prodere, & veritatem dicere nihil profuturam. Sic Abraham dicendo Saram sororem suam esse, non quidem mentiebatur, sed veritatem illam tamen, quòd vxor esset sua, de qua potissimùm agebatur, occultabat. Multa sunt huius rei exempla in Sacris litteris: sed hæc ad veritatis & doctrinæ declarationem sufficiunt.

Tertiò, obseruandum quòd non simpliciter dicit, Loquitur veritatem: sed, Loquitur veritatem in corde suo. Primùm fieri potest, vt quis falsum dicat, quod tamen in corde suo putet esse verum: rursus vt verum dicat ore, quod tamen in corde suo falsum putet. Talis, si cor rectum sit, nihil peccat contra veritatem. Non dicit, in corde proximi; sed, in corde suo. Innocens est qui quod dicit, ideò dicit, quòd in corde suo verum esse existimet, etiamsi in cordibus aliorum falsum sit. Falsus est, qui verum dicit ore, quod in corde suo pro falso habet. Nonnulli (inquit Augustinus hoc loco) in labijs habent veritatem, & in corde non habent. Tamquam si aliquis dolose ostendat viam, sciens in ea esse latrones; & dicat, Si hac ieris, à latronibus tutus eris; & contingat vt verè latrones ibi non inueniantur: verum ille locutus est, sed non in corde suo; aliud enim putabat, & nesciens verum dixit. Ergo parum est, verùm loqui, nisi etiam in corde ita sit. Hæc ille. Vide eumdem Augustinum lib. Contra mendacium, cap. 6.

Præterea fieri potest, vt quod verum est, & verum esse scitur, ore tantùm, & non ex corde dicatur. Sicut & econtrariò accidit, vt quod falsum est, & falsum esse cognoscitur, ore tantùm, & non ex corde dicatur: quod bonis interdum ex metu contingit. Quale est quod Petro accidit, quum diceret, Non noui hominem. Falsum erat, & ore tantum, non autem ex corde dicebatur. Itaque ab eo qui ciuis esse debeat regni Dei, hoc loco exigitur, vt non solùm ore, sed ex corde etiam, quod verum esse scit vel putat, loquatur. vtque homo sit, non solùm verè dicens, sed etiam veritatis amans & studiosus. Idque non erga Deum dumtaxat, sed erga proximum quoque. Quòd enim ad Deum pertinet, quis est à quo falli ille verbis vllis queat? Imò quis apud illum potest esse vsus verborum aut sermonum nostrorum, qui omnia cordium secreta, etiamsi penitus muti simus, intimè nouit?

CAPVT XIII.

Sequentis Christi sententiæ declaratio:

VOS EX PATRE DIABOLO ESTIS, ET DESIDERIA PATRIS VESTRI VVLTIS FACERE. ILLE HOMICIDA ERAT AB INITIO, ET IN VERITATE NON STETIT: QVIA NON EST VERITAS IN EO. CVM LOQVITVR MENDACIVM, EX PROPRIIS LOQVITVR; QVIA MENDAX EST, ET PATER EIVS. *Ioan.* 8.

OMNES hæ sententiæ vti cum vehementi animi affectione ex ingenti odio peccati, primique auctoris peccati, à Christo pronuntiatæ sunt; vt satis constat ex argumento ac deductione disputationis, quæ illi erat cum Iudæis; sic magna animi attentione legendæ sunt & audiendæ.

Ac primùm quidem, quod hîc dicitur, Diabolum homicidam fuisse ab initio, tamquam nihil pertinens ad propositum nostrum, hic tractare prætermittemus. Illud videbimus quidnam sit, quod affirmat Dominus, Diabolum in veritate non stetisse, nec in eo veritatem esse. Hoc planè spectat ad materiam disputationis nostræ de veritate. Tum etiam nonnihil dicemus de mendacio. partim quia illud veritati directè opponitur: contrarium autem sine contrario suo nec explicari benè potest, nec intelligi. partim etiam, quia Dominus hic dissertionem de veritate & mendacio manifestè coniungit, originem vtriusque & naturam demonstrans.

Dicit ergo Dominus hîc de Diabolo, quòd in veritate non stetit. In omni homine, atque adeò in omni creatura rationali, est vel esse potest triplex veritas: Naturæ videlicet, vsus

vsus seu finis, & sermonis. Naturæ veritas, in partibus naturæ essentialibus (vt scholæ loquuntur) consistit. Esse animal rationale ex anima & corpore constans, veritas est humanæ naturæ. Hanc veritatem habent homines quamdiu viuunt. Sic angelicæ naturæ veritas est, spiritum esse vel spiritualem essentiam ratione ac libera voluntate præditam. Quam veritatem retinuerunt etiam dæmones omnes post peccatum, semperque retinebunt. Hæc atque huiusmodi veritas naturam semper ipsam consequitur, nec vllò pacto ab ea diuelli potest. Proinde rectè dicunt Philosophi, sic accipiendo veritatem, ens & verum conuerti, vt loquuntur: hoc est, vnumquodque illorum tam latè patère quàm alterum, semperque & vbique esse coniuncta. De hac ergo veritate non loquitur Dominus, quum Diabolum affirmat in veritate non stetisse: sed loquitur de duabus alijs veritatibus iam nominatis. Nam præter veritatem naturæ, est in rebus omnibus veritas integritatis illarum & rectitudinis, qua seruire possunt ad illum vsum & finem ad quem sunt conditæ. Quam ob causam, eam veritatem vsus legitimi & finis statim nominauimus: quia nimirum per illam veritatem possunt res omnes ad verum vsum accommodari, ad finemque vltimum pertingere, ad quem creatæ sunt.

Veniamus nunc ad propositum. Angelorum omnium veritas ex dono primæ creationis fuit, de hac veritate integritatis loquendo ac rectitudinis, spiritus esse Deo creatori suo subditos, illum agnoscere & reuereri, amare, colere, adorare, laudare, denique toto illi corde semper seruire. Hunc in finem à Deo facti & creati sunt omnes. At in hac veritate Diabolus eiusq; sequaces mali angeli stare ac permanere noluerunt. Perdidit eos propria superbia, qua Deum agnoscere, illique humiliter subesse atque obtemperare noluerunt. Atque ita ex bonis, iustis, humilibus, sanctisque spiritibus, facti sunt mali, iniusti, superbi, rebelles, impuri, omni impietate, fraude ac malitia pleni. Perdiderunt ergo veritatem integritatis & rectitudinis: atque ita finem vltimum ad quem creati erant, assequi minimè potuerunt, atque ad omne bonum inutiles facti sunt. Quemadmodum, si animal aliquod sensus perdat, vel membra aliqua, vt ad verum ac naturalem vsum inutile sit.

Idem etiam prorsus contigit primo homini. Nam & ille ad eumdem planè finem cum Angelis creatus fuit: vt nimirum Deum creatorem suum clarè aliquando videret, illoque toto frueretur secundùm voluntatem suam. In quo vtique summa atque æterna felicitas & beatitudo consistit. Ad quem finem consequendum acceperat homo in prima creatione sua non minùs quàm Angeli congruam naturæ rectitudinem, rationem clarissimam, voluntatem iustam & bonam, sensus omnes integros, rationi & voluntati ad nutum obtemperantes.

Sed nec homines in hac veritate rectitudinis atque integritatis permanserunt. Quinimò fraudulentis consilijs ac peruersa suggestione Diaboli, qui iam ceciderat ac perditus erat, iustitiam omnem, Deique obedientiam abiecerunt. Et sic ipsi quoque mali, peruersi, iniusti, superbi facti sunt: omnique honore primæ integritatis ac rectitudinis perdito, comparati sunt iumentis insipientibus & similes facti sunt illis.

Hæc autem veritas multo latiùs patet. Neque enim se dumtaxat ad naturam vniuscuiusque extendit, sed etiam ad propria vel communia vitæ officia; quæ sunt ad certum humanæ vitæ finem ordinata. Reges mali, crudeles, auari, non stant in veritate regiæ functionis; dum ex bonis & iustis regibus tyranni fiunt. Prælati improbi, non gregis sibi crediti sed suum ipsorum lucrum quærentes, non stant in veritate officij pastoralis; dum non veri sunt pastores, sed mercenarij, quandoque etiam lupi. Iudas Apostolus non stetit in veritate Apostolatus: ex Apostolo factus traditor Domini sui, & Domini omnium. Tales sunt innumeri lapsus ex veritate. Hinc est quod status ille beatorum post hanc vitam, iustitiæ omnis & veritatis plenus, quem mutare ampliùs non possunt, veritas vulgò nominetur. Status autem huius mundi, in quo Sathan & mendacium regnant, in quo nihil firmum est, nihil stabile, mendacium appelletur. Vnde in Flandrica nostra lingua de ijs qui ex hac vita migrarunt dicimus: **Hy is inde waerheydt; wy zijn inde leughen.**

Tertium veritatis genus est, quo quæ vera sunt loquimur, & quemadmodum in animo cogitamus. Ex hac labimur veritate quoties falsa proferimus, aliterque loquimur quàm rem habere scimus. In hac veritate non stabat Petrus, cùm diceret; Non sum Iesu discipulus, non noui hominem. Diabolus quoque in hac veritate non diu stetit: quid autem Angelis suis dixerit & persuaserit contra veritatem, quos secum ad peccatum pertraxit, quando cauda sua tertiā partem stellarum è cælo detraxit, vt sacra Apocalypsis habet; non liquet. Quamuis non est dubitandum quin multis mendacijs eos aggressus *Apoc. 12.*

 fuerit,

Isaia 14. fuerit, ac seduxerit. Et verba illa quibus vsus est: Ascendam in cælum, super astra Dei exaltabo solium meum, & similis ero Altissimo. si non sunt mendacia proprij nominis, certè vanitatis sunt, stultitiæ ac falsitatis plenissima: vt euentus statim docuit. Sed quibus mendacijs primos parentes humani generis nostri seduxerit in paradiso, mox vt creati fuerant, Diuinarum litterarum monumentis continetur. Non stetit in veritate, cùm dixit; Nequaquam moriemini. Item: Scit Deus quòd in quacumque hora comederitis de hoc fructu, aperientur oculi vestri, & eritis sicut Dij, scientes bonum & malum. Omnia hæc crassa erant, splendida, & manifesta mendacia, veritati certæ & perspicuæ directè contraria.

Hic lapsus ex veritate frequentissimus est & quotidianus inter mortales: & semper quidem Deo vehementer inuisus, hominibusque multis modis noxius; sed tunc perniciosissimus, quando in doctrina vel materia religionis admittitur. Quia enim doctrina illa verus animæ cibus est; dum is veneno mendacij aut falsitatis inficitur, dum vnica salutis vitæque via erroribus perturbatur & impeditur, facile est colligere, non aliud quàm certam æternamq; mortem inde esse expectandam. De hac re Apostolus 2. ad Tim. 4. Erit (inquit) tempus, cùm sanam doctrinam non sustinebunt; sed ad sua desideria coaceruabunt sibi magistros prurientes auribus: & à veritate quidem auditum auertent, ad fabulas autem conuertentur. Et Petrus in secunda Epistola 2. cap. Fuerunt, inquit, pseudoprophetæ in populo: sicut & in vobis erunt magistri mendaces, qui introducent sectas perditionis, per quos via veritatis blasphematur.

Capvt XIIII.

Quo sensu dicatur veritas non esse in Diabolo.

Avdivimvs ergo quemadmodum Diabolus in veritate non steterit. Sequitur nunc in verbis Christi: Quia non est veritas in eo. In his verbis prima facie causa esse videtur, quamobrem Diabolus in veritate non steterit. Sed quia sensus ille non benè fluere videtur, D. Augustinus lib. 11. de Ciuitate Dei, cap. 14. paulò aliter interpretatur, sic dicens; Subiecit autem iudicium, quasi quæsissemus, vnde ostendatur, quòd in veritate non steterit, atque ait, Quia non est veritas in eo. esset autem in eo, si in eo stetisset. Locutione autem dictum est minùs vsitata. Sic enim videtur sonare, In veritate non stetit, quia non est veritas in eo: tamquam ea sit causa, vt in veritate non steterit, quòd in eo veritas non sit: cùm potiùs ea sit causa vt in eo veritas non sit, quòd in veritate non stetit. Sed ista locutio est & in Psalmo, vbi ait: Ego clamaui, quoniam exaudisti me Deus. cum dicendum fuisse videatur; Exaudisti me Deus, quoniam ad te clamaui. Sed cùm dixisset; Ego clamaui, tamquam ab eo quæreretur, vnde se clamasse monstraret, ab effectu exauditionis Dei, clamoris sui ostendit effectum: tamquam diceret, Hinc ostendo clamasse me, quoniam exaudisti me. Sic ille.

Verùm hîc oritur quæstio, quomodo Dominus dicat veritatem in Diabolo non esse. Si dixisset in eo veritatem ab initio non fuisse, hoc facilius esset intellectu. Nunc autem, quum dicit, in eo veritatem non esse; hoc perinde valere videtur ac si diceret, numquam esse in eo veritatem. Quod quo sensu rectè dici potest, quum legamus Diabolum ceterosque inferiores dæmones sæpè verum dixisse? Quum enim diceret Deo Sathan de sancto Iob; Tu vallasti eum diuitijs & multitudine filiorum ac filiarum, operibus manuum eius benedixisti, & possessio eius creuit in terra. certè non mentiebatur. Et Matth. 4. quum diceret de Christo scriptum esse; Angelis suis mandauit de te. non erat mendacium, etsi abuti conabatur Scripturâ illâ in alienum sensum. Nec dæmones mentiebantur dicentes Christo; Scimus quòd tu es filius Dei. & ille dæmon Actuum 16. qui per Pythonissam de Apostolo Paulo & sodalibus eius clamabat, dicens; Isti homines serui Dei excelsi sunt, qui annuntiant vobis viam salutis. ipsissimam veritatem dicebat. Simile dubium oritur ex verbis illis Ioan. 1. Epist. 1. cap. Si dixerimus quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est. Quis enim neget, hypocritas qui se iustos & perfectos & ab omni peccato immunes arbitrantur, aliquando veritatem dicere? & dicit tamen sanctus Apostolus, in talibus veritatem non esse. Quomodo hæc constant? Aliud est aliquando verum dicere, quod in Sathana & impijs hominibus reperitur; aliud, veritatem in se habere. Sicuti aliud est nonnumquam mendacium dicere, aliud

re, aliud mendacium intra se habere, seu velut hospitem perpetuum retinere & fouere. Veritas in illis esse dicenda est, qui non modò interdum quod verum est loquuntur, sed qui amant etiam ex animo veritatem; & quæ dicunt, studio promouendæ veritatis dicunt. Reperiuntur multi qui verum dicunt, & veritatem laudant etiam quandoque non amore veritatis, sed studio vanitatis, quæstus aut inanis gloriæ, vel etiam odio cuiusdam, fraudulenter & malitiosè; vt videre est in omnibus illis veris sermonibus quos paulò antè Sathanam dixisse memorauimus. De his dici non potest, quòd in illis insit veritas: exulat enim penitus à corde illorum: veritatem toto oderunt animo, & persequuntur, & extinctam cupiunt. Ita sunt homines quidam impuri, iniusti, impij, hostes aperti omnis virtutis & pietatis: qui tamen nonnumquam aliquid dicunt quod æquum & iustum est; at nemo propterea dicat in ijs esse iustitiam vel sanctimoniam. Veritatem dicebat Caiphas, quum dabat consilium occidendi Christi, dicens: Expedit vt moriatur vnus pro populo, & non tota gens pereat. & tamen quis nescit quàm nihil in eo penitus veritatis fuerit? Ergo Diaboli & filiorum eius est, non solum quæ falsa sunt dicere & mentiri, sed etiam veritatem in se non habere. Solemus etiam de illis qui frequenter mentiuntur, dicere quòd nulla in ijs insit veritas, quodque toti sunt compositi ex mendacijs. Id quod de nullo melius vel maiori cum ratione dici potest quàm de Diabolo.

Ad locum verò allegatum ex Epistola Ioannis, quamquam satis iam ad illum quoque responsum sit, tamen & aliud quiddam rectè dici potest. Dicere aliquem, eoque impudentiæ venire, vt affirmet, se nullum habere peccatum; mendacium est, aut falsitas saltem nimis insignis & manifesta: cùm sole clarius sit, omnes homines peccatores esse, multaque peccare quotidie. Quare qui de seipsis tam impudenter mentiri audent, hoc ipso declarant, nullam in ijs veritatem inesse, nullamque eos veritatis rationem habere: ad mentiendum procliues esse: ac proinde, non veritatis sed mendacij filios.

CAPVT XV.

Quam ob rem Deus, in veteri Testamento, nullos esse voluerit ariolos, augures, pythonissas, similesque, mendaces veridicos.

EX his iam liquet, cur Deus, in veteri Testamento, nullos esse voluerit in populo suo ariolos, augures, pythonicos, sagas, maleficos, incantatores & similes quosuis; nec quæri à mortuis veritatem: Deuteron. 18. Quamuis enim Sathan per maleficos huiusmodi pseudoprophetas, sagas, vel muta etiam simulacra (vt olim inter gentiles) aliquando veritatem dicat; tamen quia totus instructus est ad fallendum, nihilque dicit, aut facit, aut machinatur, nisi ad seducendos & perdendos homines, ideò veritas etiam quam dicit interdum, nec quærenda est, nec recipienda, nec curanda. Ideò dumtaxat verum dicit interdum, eumque in finem tantummodò nonnumquam iuuat homines, vel iuuare se fingit, vtpote iumenta illorum sanando vel simili modo, vt hac ratione homines ad se trahat, sibi fidere, semperque & in omnibus sibi credere, in omni periculo ac necessitate ad se confugere doceat, atque ita miseros homines inescatos fallat ac perdat vt voluerit. Quemadmodum etiam omnis rerum ac temporum experientia satis docet. Vnde non immeritò quispiam miretur quamobrem incantatores, magi, & id genus homines, linguâ nostrâ vernaculâ communiter **waer-segghers** (quod Latinè sonat veridici) nominentur; nisi fortè id nominis illis datum sit per ironiam atque antiphrasim; quasi minimè omnium veridici, sed semper ferè mentientes: & si fortè aliquando verum dicant, id non nisi fallendi intentione, & veritate nocendi facientes. Certè Christus verum dæmoniorum de se testimonium audire nolebat: compescebatque, & tacere iubebat, cùm eum clamarent esse Christum & filium Dei: quod erat tamen verissimum: & Paulus, vt suprà meminimus, Actuum 16. dæmonem quod verum erat dicentem & clamantem vbique, quòd nimirum ipse & comites eius serui essent Dei excelsi, qui annuntiarent viam salutis hominibus, tamen nolebat audire, præcepitque exire continuò & tacere. Quare? quia non est verum in Diabolo. hoc est, non amat, non quærit verum. Vnde si quid aliquando veri dicat, non facit nisi vt magis noceat. Quemadmodum, exempli causa, cùm dicebat dæmon per Pythonissam de Paulo & socijs eius; Hi homines serui Dei excelsi sunt qui annunciant vobis viam salutis, non hoc credi volebat ab hominibus: sed cùm in Paulo virtutem

tutem esse videret & potestatem, se suaque potestate multo maiorem; verebatur multos ad eius prædicationem in Christum, se deserto, omnique relicta idololatria, esse credituros, sicut accidit. Ideò eos palàm & doctrinam eorum laudare cogitabat, quo hoc saltem in omnem euentum lucraretur; vt homines crederent eum hac saltem in re verum dixisse, & proinde causam esse quodammodò salutis ipsorum, quod veritatis prædicatores eis commendauerat. Itaque hac saltem ratione sperabat, se laudem aliquam, gratiam, honorem, cultum ab illis consecuturum, si non plane pro Deo amplius haberetur. Periculosum, imò perniciosum verum est, quod mortifero mendacio fidem conciliat: perinde atque malum ac noxium mel est, quo venenum inclusum hauritur. Nemo hæreticus, nemo pseudoapostolus vmquam meris mendaciis fidem acquisiuit, hominésve ad se traxit. Sed quia mendacijs suis vera quædã admiscent, per hoc incautos decipiunt. Idcircò, & rectè magnaque ratione prohibitum est fidelibus & Catholicis, tum conciones hæreticorum viua voce factas audire, tum libros illorum & scripta legere. non quin multa in ijs vera & bona insint, sed quòd per vera & bona illa, simplices ad falsa credenda quæ admiscent, & mala facienda, occasionem accipiunt; dum præcipuè inter verum & falsum non benè discernere norunt, facileque vnum pro altero credunt ac recipiunt.

Nec ideò hæretici concionibus suis, sermonibus, colloquijs, scriptis, vera admiscent, quòd illa cupiant populo persuadere; sed vt per illa doctrinæ suæ falsitatem persuadeant, & commendent, quam per se sciunt amari non posse. Sed præstat hæc omnia pulcherrimis D. Gregorij verbis explicata audire lib. 5. Moralium cap. 11. Quædam, inquit, hæretici valdè recta sentiunt, sed tamen inter hæc ad peruersa dilabuntur. Habent quippe hoc proprium, vt malis bona permisceant, quatenus facilè sensui audientis illudant. Si enim semper praua dicerent, citiùs in sua prauitate cogniti, quod vellent, minime persuaderent. Rursum, si semper recta sentirent, profectò hæretici non fuissent. Sed dum fallendi arte ad vtraque deseruiunt, & ex malis bona inficiunt, & ex bonis mala vt recipiantur abscondunt. Sicut qui veneni poculum porrigit, ora poculi dulcedine mellis tangit; dumque hoc quod dulce est primo attactu delibatur, etiam illud quod est mortiferum indubitanter absorbetur: ita hæretici permiscent recta peruersis; vt ostendendo bona, auditores ad se trahant; & exhibendo malum, latenti eos peste corrumpant. Hæc ille.

Proinde, vt veritas in nobis esse cognoscatur & dici queat, non satis est, nos aliquando verum dicere. Multis enim medijs varijsque ex causis verum dicitur: aut fraude & dolo malo ad fallendum aut odio vero ad nocendum: aut metu & coactione ad euadendum periculum: aut mentis vel rationis imprudentia, quemadmodum fatui & pueri sæpè verum dicunt; vel spe quæstus alicuius & commodi temporalis, &c. Paucissimi sunt qui fincero amore & studio veritatis verum dicant: in quibus solis est veritas.

CAP. XVI.

Sensus verborum in prædicta Christi sententia sequentium; CVM LOQVITVR MENDACIVM, EX PROPRIIS LOQVITVR.

SEQVITVR in textu Euangelico. CVM LOQVITVR MENDACIVM, EX PROPRIIS LOQVITVR: QVIA MENDAX EST, ET PATER EIVS. Prius membrum dupliciter exponi potest. Primò, vt dicere voluerit Dominus, Diabolum non semper loqui mendacium, sed aliquando veritatem dicere. sed tunc non ex proprijs loqui, sed ex Deo, à quo est omnis veritas: at verò quum mentitur, tunc ex proprijs loqui. Altero modo, vt significetur, eum semper loqui mendacium, etiam quum vera dicit. quia nimirum non nisi cum intentione fallendi, & nocendi, falsumque persuadendi, verum dicit. Vt hic sit sensus verborum Domini: Quum loquitur, mendacium videlicet, ex proprijs loquitur. vel, Quum loquitur mendacium, quod semper facit, ex proprijs loquitur. Qui sensus non est alienus. Certè non dicit Dominus; Cùm locutus est mendacium, primos parentes seducendo, ex proprijs locutus est. sed dicit, Cum loquitur mendacium. Ergo non tunc solùm quum matrem nostram Euam per serpentem decepit & pertraxit in peccatum, mendacium protulit: sed quod tunc fecit, semper facit; & quod tunc cœpit, numquam non pergit facere. Vnico quidem mendacio vniuersum genus humanum perdidit: verum vt cœptum opus perficiat, perditionem scilicet & damnationem morta-

lium

lium sempiternam, mentiendo pergit semper, omniq́ue tempore noua mendacia inuenit, spargit, persuadet omnibus, quantum potest. Idq́ue non per se ipsum tantùm, sed per ministros etiam suos varij generis; tum olim inter gentes, tum inter Iudæos, tum etiam inter Christianos. Inter gentes habebat idolorum cultores & Sacerdotes, Pythonissas, Magos, Ariolos, Aruspices, Augures, Incantatores, Diuinatores varios: inter Iudæos, pseudoprophetas multos, in quibus spiritus mendacij mirabiliter operabatur. Qua de re est historia memorabilis admodum 3. Regum 22. quomodo Achab Rex Israel deceptus fuit ingenti multitudine falsorum prophetarum, qui omnes repleti erant spiritu mendacij, Deo id ita propter regis illius peccata permittente. Ad eumdem planè modum seducuntur Christiani per pseudoapostolos & hæreticos, egregios mendaciorum ministros. De quibus Paulus 2. Corinth. 11. Huiusmodi, inquit, pseudoapostoli, sunt operarij subdoli (id est, fraudulenti & mendaces) transfigurantes se in Apostolos Christi. Proinde timeo, inquit, ne sicut serpens Euam seduxit astutiâ suâ; ita corrumpantur sensus vestri, & excidant à simplicitate quæ est in Christo Iesu. De qua re idem clariùs 2. ad Thessal 2. Eò quòd charitatem veritatis non receperunt, vt salui fierent, ideò mittet illis Deus operationem erroris, vt credant mendacio.

In summâ, contentio hæc & certamen est perpetuum inter Deum & Sathanam, dum ille veritatem, hic verò mendacium omni tempore, omni modo promouere conatur. Non semel tantùm locutus est hominibus Deus ea quæ vera sunt, & ad salutem æternamq́ue beatitudinem consequendam faciunt; sed constanter id facit, nullo non tempore, per Angelos suos, Prophetas, Apostolos, Pastores, & Doctores Ecclesiæ, Ministros suos. In contrarium laborat omni tempore Diabolus, ad mendacium & falsitatem hominibus persuadendam, quâ suum scit regnum stabiliri aut augeri. In quo demirari est ad stuporem vsque humanam cæcitatem ac dementiam: nempe cùm impostor ille spiritus perpetuò mentiatur, nec aliud quam mentiri nouerit, & mendacijs homines fallere, falsosq́ue in æternam damnationem pertrahere; tamen tam multos omni loco omniq́ue tempore inueniri, qui illi credant, qui recipiant & sequantur mendacia eius: Deus autem iustus & bonus, quum veritatem semper ipsam loquatur, nec mendacijs vllis vti, nec quemquam fallere queat, vt numquam ab eo quisquam falsus fuit; paucos tamen esse, qui fidem illi adhibeant, & veritatem eius toto animo amplectantur. quum præcipuè veritati Dei, vita; mendacio verò Diaboli, mors æterna coniuncta sit.

Quum ergo loquitur mendacium Diabolus, ex proprijs loquitur. Quid est, ex proprijs? Si ab alio, inquit Augustinus, mendacium accepisti & dixisti, tu quidem mentitus es proferendo mendacium, sed pater mendacij ipsius non es, quia ab altero accepisti mendacium. Diabolus autem à se ipso mendax fuit. mendacium suum ipse genuit, à nemine audiuit. Quomodo Deus Pater genuit Filium veritatem, sic Diabolus lapsus genuit quasi filium mendacium. Admonet ergo hæc particula vt diligenter obseruemus, quantum discriminis sit inter illa quæ ex proprio & ea quæ ab alieno fiunt. Ex ijs quæ ex proprio fiunt, vel quæ à seipso habet, ostenditur ac dijudicatur vnusquisq́ue qualis sit. Qui ex proprio seu propria sponte aliquid mali dicunt aut faciunt, hoc velut certo indicio testantur malitiam suam, & quales sint manifestum faciunt. Qui verò ex alieno mentiuntur, vel mali quippiam faciunt seducti vel instigati ab alijs, licet culpabiles sint, & digni qui puniantur; minùs tamen culpabiles sunt, & nonnihil veniæ merentur; quia non sunt primi & præcipui auctores peccati. Valde autem malitiosum planeq́ue diabolicum est ingenium, quod ex seipso fraudes & mendacia malasq́ue artes comminiscitur, ad fallendum proximum. Et hinc notat Paulus, inter magna impiorum atque infidelium hominum crimina, quòd non solùm essent malefactores, sed etiam inuentores malorum, Rom. 1. Hoc discrimen conuenit vt obseruent diligenter magistratus, iudices, patresfamilias, & ceteri qui præsunt, in subditis suis: nam ad multa seruit.

CAPVT XVII.

Explicatio postremorum verborum eiusdem sententiæ; MENDAX EST, ET PATER EIVS.

SEQVITVR in fine sententiæ; QVIA MENDAX EST, ET PATER EIVS. Sic mendax est Diabolus, vt totus mendax sit, nec aliud possit quàm mentiri, vt antè diximus: quod illi est

illi est proprium. Deinde, & hoc illi proprium est, quòd est pater seu primus auctor mendacij. Primus enim mendacium in mundum introduxit, quum Euam matrem omnium per mendacium seduxit, & pertraxit in peccatum. Nec sine magna ratione meminit hic Christus huius rei, dicens Diabolum patrem esse mendacij. Plurimum enim facit ad illustrandam rem aliquam, ad bonitatem eius vel malitiam, laudem vel vituperium, dignitatem vel indignitatem declarandam, si quisnam illius auctor, primusque magister & inuentor sit, explicetur. Repletus est hic mundus homicidijs & mendacijs; nec quemquam illorum pudet. quin imò, non raro fit, vt ijs obnoxij sint, qui maxime illa prohibere & exstirpare deberent. quo fit, vt nequaquam homicidia & mendacia tantum horroris inter mortales inueniant, quantum ambo merentur & exposcunt. Quare admodum benè ac meritò Scribis & Pharisæis, homicidis & mendacibus, qui se Abrahæ & Dei filios iactabant, Diabolus obijcitur primus & verus homicidiorum & mendaciorum auctor atque inuentor. vt quàm horrendum est illius nomen ac natura, tam horrenda esse intelligantur illius inuenta: & ideò maiori cura studioque vitentur.

Sed nos, relicto homicidio, pergamus de mendacio dicere. Ex eo quòd Dominus Diabolum mendacem vocat & patrem mendacij; notandum, quanta nobis omnibus ex natura communio sit cum Diabolo. Dicit enim frequenter Scriptura omnem hominem esse mendacem. Est autem (inquit Apostolus) omnis homo mendax; Deus autem verax. Si ergo veraces essemus, esset nobis communio ac necessitudo cum Deo, qui naturaliter verax est, imò veritas ipsa, & prima veritas. Quoniam verò omnes mendaces sumus, hactenus non cum Deo communicamus, sed cum Sathana. Imò verò non solùm hac in parte cum eo communicamus, sed per illum etiam mendacio veluti impręgnamur. Si enim non simpliciter mendax est, sed etiam mendacij pater: nec tantùm illius primi mendacij, quo Euam decepit, sed generaliter omnis mendacij (non enim frustrà dicitur, quòd mendax fuit & pater eius) quid aliud sequitur, quàm diabolicâ prole imprægnari, quotquot mendacij spiritu præditi, ad mētiendum sunt procliues? Contrà autē, qui spiritu Dei præditi sunt, & veritatem amant, libentérque de illa audiunt & loquuntur, diuina prole vtique imprægnantur. Quàm enim verum est, Diabolum esse mendacem & patrem mendacij; tam verum est, Deum veracem esse, patremque veritatis. Quis iam non exhorrear communicare in re tam mala & perniciosa cum Diabolo? quis non expauescat à Sathana imprægnari & fœcundari? Detestemur igitur in nobisipsis vitium hoc diabolicum, procliuitatem videlicet ad mentiendum; & quotiescumque sentimus egressum ex ore nostro mendacium, execremur infelicem ac diabolicum partum, & cum dolore admissi peccati veritati deinceps meliùs & cautiùs studeamus. vt dicere possimus cum Propheta: Quod egressum est de labijs meis, rectum in conspectu tuo fuit. Ierem. 17.

PETRI

PETRI SIMONIS TILETANI

EPISCOPI YPRENSIS

DE VERITATE

LIBER QVINTVS:

De Mendacio & Hypocrisi, vitijs VERITATI oppositis.

CAPVT PRIMVM.

Num omne mendacium sit ex Diabolo: & an semper mentiti sint, qui mentiri sunt visi.

RÆDICTA, ad sensum sententiæ illius sacræ Scripturæ probè intelligendum, sufficere videntur. Sed, quia multum facit ad veritatis notitiam; mendacij naturam, quod ex diametro veritati contrarium est, benè perspectam habere; aliquanto latiùs hoc libro decreni de mendacio disputare. Quando præcipuè ad id locus citatæ Scripturæ, quo Diabolus mendax esse & pater mendacij dicitur, valdè est opportunus; & accommodam nobis huiusmodi tractatus præbet occasionem.

Primùm autem hîc quærendum esse videtur, Num omne mendacium sit ex Diabolo; quoniam Diabolus dicitur pater mendacij. Ad quod videtur breuiter responderi posse: Quemadmodum non omnis veritas efficit quempiam veracé, nec statim ex Deo est quisquis aliquam veritaté dicit (nam & Diabolus aliquando verum dicit & veritatem profert; quum tamen semper mendax sit, vt hîc dicitur) sic non quisquis aliquod dicit mendacium, idcircò mox dicendus est ex Diabolo esse. Quare inquirendum est & considerandum, quótnam sint mendaciorum genera, vel quotuplex sit mendacium.

Quidam sic diuidunt mendacium: Mendaciorum alia licita sunt & bona, alia illicita & mala. Quænam sint illicita & mala mendacia, nemo dubitat. Licita autem & bona esse dicunt mendacia, quæ vel ex timore Dei, vel ex charitate, vel ex fide commendantur. Timoris Dei erat, inquiunt, quod obstetrices Hebræorum regi Pharaoni mentiebantur, dicentes; Non sunt Hebrææ, sicut Ægyptiæ mulieres: ipsæ enim obstetricandi habent scientiam; &, priusquam veniamus ad eas, pariunt. Et ob hoc mendacium benefecit Deus, inquiunt, obstetricibus istis. Sic illi ijdem, Charitatis est, aiunt, quando ægrotis dicitur mendacium vt curari se sinant. Item, Fidei erat, quod Rahab meretrix de absconsis exploratoribus, cùm quærerentur, dicebat, quòd vrbem essent egressi: & quod Iudith mentiebatur Holoferni. Mendacia hæc vtique laudabilia sunt in Scripturis, & timoris Dei, charitatis ac fidei habent exempla. Sic (inquam) scribunt aliqui. Quid ad hæc dicendum? Certè cogit nos veritas, cuius laudem & virtutem hîc explanare conamur, vt horum dictorum falsitatem refutemus. Quod & minimè erit factu difficile, quum iamdiu ante nos factum sit, ab eruditissimo Ecclesiæ Doctore & veritatis amantissimo Augustino, libris duobus scriptis ex professo de hac materia. In quorum posteriori, qui inscribitur, Contra mendacium, cap. 15. Qui dicit (inquit) aliqua iusta esse men-

Exod. 1.

Heb. 11.

dacia, nihil aliud iudicandus est dicere, nisi aliqua iusta esse peccata: ac per hoc aliqua iusta esse quæ iniusta sunt. Quo quid absurdius esse potest? Vnde enim est peccatum, nisi quia iustitiæ contrarium est? Dicantur ergo alia parua, alia magna esse peccata; itemque alia parua, alia magna esse mendacia. Dicere autem quædam iusta peccata, seu bona, seu laudabilia; quędā verò iniusta, mala, vituperio digna: quid aliud est dicere, quàm quasdam esse iustas, quasdam iniustas, quasdam bonas, quasdam malas iniquitates? Nam ea, inquit, quæ contra legem Dei sunt, iusta esse non possunt: si verò iusta non possunt, nec licita vtique possunt esse, nec bona, nec laudabilia. Dictum est autem; Lex tua veritas. Item, Omne mendacium non est ex veritate: omne ergo mendacium non est iustum. Sic D. argumentatur Augustinus. Et ad omnia soluenda, quæ ex Sacris litteris afferuntur pro defensione quorumdam mendaciorum, subijcit statim verba admodum notabilia. Quapropter (inquit) quando nobis de Scripturis sanctis mentiendi proponuntur exempla, aut mendacia non sunt, sed putantur esse dum non intelliguntur; aut, si mendacia sunt, imitanda non sunt, quia iusta esse non possunt. Pergit deinde continenter Augustinus respondere ad Scripturam illam, quæ profertur ex primo cap. Exodi de obstetricibus Hebræorum. itemque ex Iosue 6. de Rahab meretrice; & valdè benè respondet. Quod scriptum est, ait, benè Deum fecisse cum Hebræis obstetricibus & cum Rahab meretrice Hierichontina; non ideò factum est, quia mentitæ, sed quia in homines Dei misericordes fuerunt. Non est itaque in eis remunerata fallacia, sed beneuolentia: benignitas mentis, non iniquitas mentientis. Hæc ille.

Sententia hæc benè notanda.

Profectò valde inter se diuersa sunt, quòd in homines Dei misericordes fuerunt, & quòd mentitæ sunt. Quod vt simplices ritè intelligant, præceptum erat obstetricibus Hebræis vt omnes Hebræorum infantes masculos, simul ac nati essent, occiderent, atque in flumen proijcerent. Hoc obstetrices, ex Dei timore, ex charitate, & misericordia erga fratres suos, facere noluerunt. Timuerunt (inquit Moyses) obstetrices Deum, & non fecerunt iuxta præceptum Regis Ægypti, sed conseruabant mares. Hic est misericordia, hic charitas & beneuolentia in proximum, hic timor Dei. Propterea ædificauit eis Deus domus, seu bonis illorum temporalibus & familiæ benedixit. Quod verò, quum ab rege interrogatæ essent, cur masculos reseruarent, mentiendo responderunt dicentes; Non sunt Hebrææ mulieres vt Ægyptiæ, sed priusquam veniamus ad eas pariunt. hoc nusquam laudat Scriptura: nec dicit quòd ideò illis benedixit Deus. Sed hoc mendacij peccatum illis Deus potiùs propter misericordiam quam in populum Dei ex eius timore exercebant, ignouit: vt rectè prædicto loco Augustinus affirmat. Idem planè dicendum de Rahab meretrice. Quòd exploratores Hebræorum hospitio excepit, quòd abscondit eùm ad mortem quærerentur, quòd non indicauit vbi laterent: in his omnibus benè & laudabiliter fecit, & propter huiusmodi à Deo cum omni familia sua, in communi vrbis exitio, seruata fuit ac benedicta. Sed quum ministris regis Iericho exploratores deposcentibus respondit mentiens; Fateor, venerunt ad me, sed nesciebam vnde essent: cumque porta clauderetur in tenebris, & illi pariter exierunt, nescio quò abierunt: persequimini citò & cōprehendetis eos. propter hæc mendacia, nequaquā laudanda est.

Obstetrices Hebræorum.

Rahab meretrix.

Proinde quod scriptor ille (quicum hac in re disputamus) dicit fidei fuisse quod Rahab meretrix dicebat de exploratoribus cùm quæreretur, eos vrbem fuisse egressos; minimè id credimus verum esse: nec hoc ex fide profectum esse, sed alia illa quæ iam notauimus. Nec Apostolus ad Hebræos 11. (quem scriptor ille citat ad propositum suum) quidquam eum iuuat. Non enim asscribit Apostolus fidei, quòd mentita fuit, sed quòd non perijt cum incredulis, & quòd excepit exploratores cum pace. Nec satis est vt mendacium non sit peccatum, quòd bona intentione fiat, vel ad impediendum peccatum aliquod grauius, vel ad alicuius etiam vel corporis vel animæ quoque salutem procurandam; tali enim ratione grauissima etiam peccata excusare liceret, vel peccata non esse probare, vt rectè Augustinus docet cap. 7. Contra mendacium. Nec sequitur, vt quisquam fortè existimet, si obstetrices Hebræorum, & Rahab meretrix, mentiendo peccarunt; ergo meliùs fecissent, nullam omnino misericordiam præstando, innocentesque prodendo vel occidendo. Hoc argumentum benè soluit Augustinus eodem lib. cap. 17.

Quòd verò dicitur, licitum esse mentiri apud ægrorum vt hac ratione curari se patiatur, & charitatem hoc mendacium licitum atque laudabile facere, quum sit veritati contrariū, multis bonis rationibus & exemplis clarissimis idem sanctissimus Doctor ostendit eodem lib. cap. 18.

Ægroto mentiri.

Sed

Sed nimis ineptum est, nimisque perspicuæ veritati contrarium, quòd Auctor, aduersus quem hæc scribimus, inter mendacia quæ veniam merentur, hæc ponit quæ sequuntur: Quòd Sara se risisse negabat: quòd Abraham negabat Saram esse vxorem suam: SARA RIDENS. quòd Samuel ad immolandum se venisse dicebat, quum venisset ad vngendum Dauidem: & quòd Petrus dicebat; Non noui hominem. Esse aliqua mendacia quæ veniam mereantur, tametsi à peccato excusari nequeant, non imus inficias. taleque esse etiam facilè credimus, quod primo loco hic de Sara dicitur. Quum enim illa vix credere posset, quòd Angeli eam esse filium parituram dicebant, propterea quòd & senex esset & sterilis, risit occulte, dicens: Postquam consenui, & dominus meus vetulus est, voluptati operam dabo? Quod tamen postquam Angelos percepisse cognouit, verita ne ægrè ferrent, negauit, dicens; Non risi. timore perterrita, inquit Moyses. Hoc mendacium nihil opus est à peccato excusare: attamen, quia non ex aliqua animi peruersitate, sed ex timore tantùm, profectum est, non negamus quin agnitum & confessum veniam mereatur.

An verò tale mendacium fuerit, quum Petrus dicebat, Non noui hominem; ignoro. PETRVS NEGANS. Profectum quidem est illud etiam indubiè ex solo timore mortis, non ex aliqua animi malitia; sed tamen sunt ibi aliæ quædam circumstantiæ, quæ videntur hoc mendacium longe grauius efficere, multoque minùs venia dignum, quàm quod de Sara modò audiuimus. Quod nos tamen alijs inquirendum ac dijudicandum relinquimus. Sed qui Abraham dicunt mentitum esse, quum de Sara vxore sua dixit, Soror mea est; videntur sancto & sapienti viro non paruam sanè iniuriam facere. Et quorsum attinet viris bonis & prudentibus peccatum impingere, vbi nulla rei circumstantia peccati alicuius significationem continet? Non negauit Abraham Saram esse vxorem suam, vt hic auctor affirmat: quod si fecisset, ægre vtique à mendacio & peccato excusari potuisset: sed dixit tantummodò, Soror mea est. quod verum erat. Ceterùm præstat hac de re optimè scribentem audire Augustinum, libro sæpè iam nominato cap. 10. Qui asserunt, inquit, aliquando esse mentiendum, non conuenienter commemorant Abraham hoc fecisse, de Sara, quam sororem suam dixit. ABRAHAM SARAM SOROREM DICENS. Non enim dixit, Non est vxor mea; sed dixit, Soror mea est. quòd erat reuerà tam propinqua genere, vt soror non mendaciter diceretur. Quod & postea, iam sibi ab illo, qui abduxerat, eâ redditâ, confirmauit, respondens illi & dicens; Est verè soror mea, de patre non de matre. hoc est, de paterno genere, non de materno. Aliquid ergo veri tacuit, non falsi aliquid dixit; quando tacuit vxorem, & dixit sororem. Hoc & filius eius Isaac. nam & ipsum nouimus propinquam suam coniugem fuisse sortitum. Non est ergo mendacium cùm silendo absconditur verum, sed cùm loquendo promitur falsum. Sic ille ibi. Quibus similia habet lib. 16. De ciuitate Dei cap. 19. & lib. 22. contra Faustum Manichæum cap. 35. & 36.

At intolerabile esse videtur, quòd dicitur, Samuelem mentitum, dicentem se ad immolandum venisse, cùm veniret ad vngendum Dauidem, 1 Regum 16. SAMVEL DICENS SE AD IMMOLANDVM VENIRE. Si enim hoc mendacium est, Deus ipse mendacij & peccati auctor esse probabitur. Nam, quod ibi dixit Samuel, Dei instinctu ac iussu dixit. Quum etenim à Deo Bethleem ire iuberetur, ad vngendum Dauidem; Quomodo vadam? inquit: audiet enim Saul, & interficiet me. Tum Dominus ad eum: Vitulum de armento tolles in manu tua, & dices; Ad immolandum Domino veni. & vocabis Isai ad victimam, & ego ostendam tibi quid facias. Sic fecit Samuel, dixitque quod iussus erat, Deoque ibi sacrificium obtulit. Quænam est hîc mendacij species? Cùm diceret se ad immolandum venisse, verum dicebat: idque mox omnibus re ipsa constabat. Atqui non dixit se ad Dauidem vngendum venisse, quæ primaria tamen causa erat aduentus eius. Sic est. Hinc ergo sequitur non quòd falsi quippiam dixerit, sed quòd aliquam rei veritatem subticuit & abscondit. Atqui hoc facere (dum præcipuè iusta subest causa) non mendacij actus est, vt paulò antè Augustinus docuit, sed virtutis & prudentiæ potiùs.

Hæc breuiter nobis dicta sunt, cùm vt viros quosdam sanctos ostenderemus non esse mentitos, vbi ab imperitis mendacij accusantur: tum vt omne veri nominis mendacium doceremus iuxta constantem summorum omnium Ecclesiæ Doctorum sententiam, non carere peccato. Qui plura his de rebus nosse desiderat, Augustinum legat: non illis modò locis quos hic meminimus, sed multis etiam alijs. Redeamus nunc ad examinandam naturam mendacij.

CAPVT II.

Varia mendaciorum genera, & gradus.

NVLLVM mendacium bonum, licitum, aut laudabile esse, satis nunc constare putamus: attamen, non sunt omnia mendacia eiusdem generis & grauitatis: nec æqualem pœnam aut vituperationem merentur. In primis namque certum est, illa quæ ex mera ignorantia interdum mendacia proferuntur; vt dum quis factum dicit quod non est factum, esse quod non est, non esse quod est, futurum esse quod non est futurum, vel similia, non esse hæc proprie mendacia: quia nec intentione fallendi dicuntur, nec contra conceptum mentis. In eo autem est vera mendacij ratio, quod aliter loquimur, quàm mente putamus. quo semper haud dubiè fallere volumus, cui loquimur. Definitur enim mendacium, falsa esse significatio, cum intentione fallendi. Dum auté quis aliquid affirmat quod aliter habet, putans ita esse vt dicit; fallitur quidem ipse, & in errore versatur; illumque etiam fallit, cui errorem suum persuadet: sed nec mendacium aliquod loquitur, nec aliquod peccatum admittit. Qua de re videre est Augustinum, in Enchiridio, cap. 19. & sequentibus. Quamuis autem multi huiusmodi & varij errores contingant & occurrant quotidie, in vita mortalium, pro ignorantia ac tenebris mentis nostræ; piorum tamen & bonorum est, debitam cautionem curamque sollicitam adhibere vt videant quid loquantur, nec temerè à quibuluis audita vel quocumque modo sibi occurrentia effutiant. Non enim vbique & semper excusat in totum, ignorátia: quin potiùs tunc illa habet adiunctam culpam dum leuitati vel temeritati coniuncta est. Semper ante
Psal.38. oculos habendæ sententiæ illæ; Pone Domine custodiam ori meo, & ostium circumstantiæ labijs meis. item; Dixi, Custodiam vias meas, vt non delinquam in lingua mea.

Mendacia vitiosa (tametsi non semper mortifera sint) multis modis, diuersis ex causis, variaque intentione committuntur. Sunt quæ ioco fiunt, vel ad risum mouendum tantummodò, vel ad irritandos & commouendos simpliciores. Hæc omnia damnantur à Christo, quum dicit, nos de omni verbo otioso, reddituros esse rationem in die iudicij. Sunt quæ dicuntur inani quadam gloriâ. velut, dum sermonibus nostris nonnihil mendacij admiscemus, vt vel sermo noster gratior sit audientibus, vel vt commendabiliora sint quæ nos fecisse vel dixisse memoramus. Sunt quædam ex metu nata: vt quæ de Sara vxore Abrahæ, itemque de Petro Apostolo, paulò antè retulimus. Sunt quæ ex pudore proueniunt. quod genus mendaciorum familiare est pueris, seruis, mulieribus. Sunt quæ proficiscuntur ex leuitate quadam, & consuetudine mentiendi. reperias enim quosdam, qui vsque adeò leui corde sunt, vt nulla ex ratione, nulla cogente necessitate, mentiantur: nec id quidem lædendi animo faciunt, attamen nec pudore aliquo nec metu à mentiendo deterrentur: genus hominum leuissimum, quique meritò omnem fidem amittunt, etiam quum verum dicunt. Sunt mendacia quædam, dicta studio placendi, & assentandi. quo genere gaudent multi principes & magnates huius sæculi. proinde, omnium etiam rarissimè quæ vera sunt audiunt; ad se præcipuè & ad proprium suum officium pertinentia. Denique sunt mendacia quædam prolata instinctu quidem & suggestione Sathanæ, non tamen intentione vel studiò cuiquam nocendi. cuiusmodi erat mendacium Ananiæ & Zaphyræ, Actorum 5.

Omnia hæc mendaciorum genera, vitiosa quidem & culpabilia sunt, præsertim postrema, quæ in rebus Deum concernentibus committuntur: tamen non talia sunt, quæ mendacijs planè diabolicis annumerari debeant. Hæc sunt illa, quæ ex odio & inimicitia nascuntur, & ad nocendum destinantur. Cuiusmodi mendacijs Ioab fefellit duos
3.Reg.2. principes meliores se, quibus locutus est in dolo, vt Scriptura habet, quo illos occideret; quod & perfecit. Tale mendacium erat quo Iudas Christum salutabat cùm eum tradebat, dicens, Aue Rabbi. Item quod Caim ad Abelem fratrem suum loquebatur, in agrum eum foras educens, procul à conspectu parentum, quo melius eum interficeret. Huc pertinent mendacia illa, quibus falsi testes onerarunt iustum Naboth, 3.Reg. 21. item Christum Dominum nostrum, & Stephanum. De quibus mendacijs, idem Chri-
Matth.5. stus Apostolis suis loquitur, dicens; Beati estis, cùm vos oderint homines, & dixerint omne malum aduersum vos, mentientes propter me. Huiusmodi sunt mendaces qui detrahendi vitio laborant, falsisque delationibus suis pacem & concordiam fraternam perturbant.

turbant. Propter quod scelus, Sathan Diabolus, id est, calumniator seu delator, dicitur: vt est Apocal. 12. Quare, qui huiusmodi mendacia confingere & spargere non verentur, veri nominis mendaces sunt, Diaboli similes, & verè Diaboli semine impraegnantur.

CAPVT III.

De mendaciorum circumstantijs.

VERVM, quo meliùs mendaciorum natura noscatur, vtque maiori studio sibi quisque caueat à mendacijs, etiam minoribus illis, quae antè meminimus, ne sensim & quadam mentiendi consuetudine in grauiora ac damnabilia mendacia delabatur; considerandae sunt diligenter mendaciorum circumstantiae. Primùm ergo omnium videndum, quisnam vel qualis sit, qui mentitur. Turpe & indecorum est, si Iudaeus, vel Christianus aliquis mentiatur: qui nimirum ab ipsa veritate edocti sunt. Item si sit in magistratu, aut officio publico: quorum est officium mendaces punire. Denique si sit senex, si religiosus, sacerdos, praelatus: si honestus, vel primarius ciuis, aut huiusmodi. Est enim mentiendi vitium omnino inter homines seruile, illiberale, turpe, infame: non minùs quàm si quis cudat, vel è loculis suis proferat, falsam monetam. Hoc gentiles quoque ipsi probè sciuerunt & iudicarunt. Plutarchus quodam loco scribit, Persis duo fuisse peccata: primum, debere; proximum, mentiri. nam ea iudicabant cohaerere: quòd, qui in aere sunt alieno, saepe mentiri cogantur. Quanto turpius est, si Christianus aliquis mentiatur, etsi nullâ aliâ notetur circumstantiâ grauiore? Christiani enim omnes filij sunt veritatis, & spiritum acceperunt veritatis, si sunt quod dicuntur. Hinc Paulus ad Ephesios 4. Renouamini spiritu mentis vestrae, & induite nouum hominem, qui secundùm Deum creatus est, in iustitia & sanctitate veritatis. & addit: Propter quod, deponentes mendacium, loquimini veritatem, vnusquisque cum proximo suo. Ergo cum primis à Christo iustitia & veritas exiguntur; iustitia in operibus, veritas in verbis. Vnde, ne pro summa quidem mercede, vel vt quiduis consequatur, mentiri decet hominem Christianum.

I. QVISNAM QVI MENTITVR.

Qua de re exstant pulchra quaedam & memorabilia verba, in Epistola 86. Aeneae Siluij: Quibusdam, inquit, mentiri vtile est, dum se sic exaltant. Florentinorum prouerbium est, Dum bella vigent, vtendum est mendacijs. quod Palatinus noster non negligit. Sed sunt omnes pusillanimes, vitiosi, perfidi, scelesti, qui mendacio se potiùs quàm veritate defendunt.

Socrates in iudicio reus, mori potiùs voluit, quàm falsitatis plena Aeschinis oratione liberari. Abiectae conditionis est homo, qui, ne quid dignitatis vel fortunarum amittat, ad mendacia confugit. Vir fortis & bonus numquam timet dicere faterique verum. Haec ille.

Iam si expendamus paulò penitiùs personarum discrimina, videbimus quemadmodum ex hac circumstantia mendacium aggrauetur. Mentitur puer aut adolescens quispiam? Spinae sunt veteris hominis prominentes, mox amputandae, ne Christianismi sanctitatem & sinceritatem opprimant aut extinguant. addiscitur enim & contrahitur vsus quidam mentiendi in pueritia & iuuentute: qui posteaquam occalluit, difficillimè dediscitur. Mentitur paterfamilias: Corrumpitur hic atque inficitur tota domus: veluti si morbus aliquis à capite descendat in corpus. sunt enim nimium efficacia huiusmodi domestica exempla, praesertim in malo. Si est in magistratu qui mentitur; quomodo verax esse credetur in iudicijs? hoc facit ad corrumpendam atque euertendam totam iustitiam. Quapropter, non frustrà Lex Moysi voluit, viros esse veritatis, quibus iudicandi munus crederetur. Sed hac de re pòst latiùs. Mentitur in familiari colloquio minister Ecclesiae, ac verbi Dei? Quantum hac ratione derogat dignitati atque auctoritati personae & functionis suae? Sit ergo prima haec & secunda circumstantia benè perpensa, quis sit qualisve qui mentitur. Etsi enim in omnibus in vniuersum turpe sit mentiri; tamen hoc vitium in alijs atque alijs turpius atque indignius est, pro statu & conditione personarum.

II. QVALIS.

Tertiò videndum cui quis mentiatur. Primùm enim, Deo mentiri, longè maius peccatum habet, quàm si quis hominibus mentiatur. Vnde Petrus Ananiae ait; Non es mentitus hominibus, sed Deo. Si quis regi, vel domino suo mentiatur, quis non videt enormius esse mendacium, quàm si mentiatur conseruo & sodali suo? Ita grauius est mendacium & peccatum, si quis magistratui mentiatur, si quis superiori vel praelato suo, quàm si con-

III. CVI. Act. 5.

conciui aut confratri: si filius patri vel matri, quàm si fratri vel sorori: si iuuenis seni mendacium dicat, quàm si coætaneo suo. Peccatur enim huiusmodi mendacijs non solùm in veritatem, sed etiam in honorem & reuerentiam, quæ magistratui debetur, principibus, parentibus, senioribus. Præterea, tum etiam enormius redditur mendacium, quando in simplicem & facilè credentem personam admittitur, quàm si peruerso alicui & malitioso dicatur. Nam ita non modò in veritatem, sed in fidem quoque peccatur. Mentiebatur Samson Dalilæ meretrici, malitiosè atque insidiosè de causa roboris sui percontanti. Minus proinde peccatum erat illius mendacij, quàm si alicui sincetè bonoque animo sciscitanti mentitus fuisset. Denique maius est peccatum si Christianus Iudæo vel Turcæ mentiatur, quàm si alij cuipiam Christiano. nam hoc genus mendacij magnum habet coniunctum scandalum vergens in ignominiam & contemptum nominis Christi & Christianæ religionis. Quemadmodum malum est malè viuere vbicumque locorum; at peius id est, si inter eos fiat, qui inde occasionem sumunt blasphemandi nominis Dei: quod de Iudæis queritur Deus per Prophetam: bonum est similiter vbique benè viuere; verùm, id multo melius est si fiat eo loci, vbi propter bonam fidelium vitam glorificatur Pater noster qui in cælis est: sic, bonum est passim veritatem dicere, malumque mentiri; verùm, inter infideles veracem esse melius est, peiusque mendacem.

IV. QVA IN RE. Quartò considerandum qua in re mentiaris. Minus peccatum est, mentiri in rebus terrenis & perituris; maius verò, in spiritualibus & diuinis. Hîc enim in veritate vita æterna est, in mendacio autem mors perpetua.

V. QVARE, ET QVO FINE. Quintò etiam hoc considerandum, quare, quo animo, quo fine, qua intentione, mentiaris. Sed huc pertinent illa ferè, quæ paulò antè diximus, de varijs & multiplicibus mendacijs vitiosis.

VI. SVB QVO NOMINE. Sextò refert & sub quo nomine quis mentiatur. Accidit enim haud rarò, vt qui mentitur, quoniam parum habet fidei, mendacia sua sub alieno nomine mortalibus obtrudat, quo fidem inueniat. Ita hac ratione aggrauatur magnitudo mendacij, si non solùm mentientem infamem reddat ac detestabilem, sed boni etiam alicuius magniqúe viri nomen polluat, vel in aliquam falsi suspicionem trahat.

Extremè autem peccatur in hac circumstantia, si sub nomine Dei mendacium proponatur: quod fit dupliciter. Primùm ab his qui sub Dei nomine peierant: quod genus mendacij singularem tractatum requirit. Deinde ab illis, qui sub titulo verbi Dei ea venditant, scribendo vel prædicando, quæ Deus non dixit: sicut pseudoprophetæ olim mentiebantur, dicentes; Hæc dicit Dominus: quum suorum cordium somnia & mendacia hominibus obtruderent. In quorum locum, noui Testamenti tempore, successerunt hæretici; à quibus innumera & flagitiosissima mendacia obtrusa sunt Ecclesiæ, sub nomine & prætextu verbi Dei.

CAPVT IV.

Optimum mendacij remedium linguæ moderatio.

QVVM ergo his omnibus circumstantijs grauetur & exaggeretur mendacium, quódnam dari potest optimum consilium vitandi hoc tam tædum ac perniciosum peccatum, nisi vt quàm maximè nobis à loquendo temperemus? In multiloquio non deerit peccatum, inquit Sapiens. (Prouer. 10.) Cui consonat vulgare prouerbium: Qui numquam locutus est, numquam mentitus est. Item aliud: Mendacium est in verbis, fætor in anhelitu. Qui non aperit os, non flat malum anhelitum: sic qui non loquitur, non mentitur. Multum namque loqui & non mentiri, difficillimum. Vnde discimus, quàm nihil præter rationem fecerint veteres illi religionis non Christianæ solùm, sed etiam monasticæ Patres, quòd tantoperè silentium coluerunt.

Quoniam ergo loquendi vsu penitus carere non possumus; primum erit, vt quàm parcissimè loquamur: secundum, vt dictas circumstantias probè cognitas & meditatas habeamus: & cogitet vnusquisque, dum loquitur, quisnam vel qualis ipsemet sit, cui, quid, quadere, in quem finé, qua intentione, sub cuius nomine, quáve auctoritate, loquatur. Quamquam illud quoque tenendum, harum circumstantiarum obseruatione non valde opus esse illis, qui in vniuersum veritatis studiosi sunt, & mendacium quoduis cane rabido & angue peius oderunt. Etenim, qui ne homini quidem, multo minùs Deo, qui nec conseruo aut

uo aut conciui suo, multo minùs principi suo vel magistratui; qui nec fratri vel sorori, longè minùs parentibus vel superioribus alijs; qui ne in terrenis quidem rebus, multo minùs in spiritualibus; qui ne in leuibus quidem, longè minùs in serijs grauibusque; & qui ne sub hominis alicuius, multo minùs sub Dei nomine, mentiri sustinebit.

Ad extremum autem vnum adhuc quiddam hic notabimus breuiter ad mendacij turpitudinem veritatisque dignitatem & pulchritudinem cognoscendam. Nempe quòd omnes etiam mendacissimi homines mendacij turpitudinem agnoscunt & confitentur. Impij omnes & scelerati, veritatis hostes & persecutores grauissimi, membra & mancipia Diaboli, patris mendaciorum, alieni & immunes videri atque haberi volunt à mendacio: tamquam videlicet à re maximè omnium odiosa ac detestabili. Vnde nullam reputant maiorem minúsve tolerabilem contumeliam, quàm si quis eis dicat quòd mentiantur, etiam cùm verè & apertissimè mentiuntur, seque adeò etiam mentiri non ignorant. ac proinde si quis mendacium illis obijciat, illam contumeliā iudicant morte vindicandam, maluntque latrones, adulteri, sacrilegi dici, quàm mendaces: in primisque veritatis studiosi & cultores haberi ac dici volunt. Tanta ecce est lux, pulchritudo, dignitas veritatis, vt inimici quoque eius, & persecutores infestissimi, videri velint eam amare & honorare, & dignam iudicent quæ præ cunctis rebus ab omnibus obseruetur. Sic Iudas Patriarchæ Iacob filius, etiam scortator, à mendacij nota atque infamia tantoperè abhorruit, vt rerum suarum non exigui pretij iacturam facere maluerit, quàm mendax forte haberi. Habeat sibi (inquit) meretrix annulum meum, armillam & baculum: certè, mendacij arguere nos non potest. Genes. 38.

Huc referunt quidam, & non malè, quod Iudæi Christo dicebant, Nónne benè dicimus nos quia Samaritanus es tu, & dæmonium habes? Toti erant ex Diabolo, patre mendacij, omnia erant crassa & nimis manifesta mendacia, quæ de Christo dicebant, cùm præcipuè dicerent illum habere dæmonium: & tamen in eo sibi veritatem vendicant, nec vllo pacto agnoscere volunt in eo aliquid falsi inesse. Hisce hominibus mendacium, veritas; & veritas est mendacium. Huiusmodi exempla hodie etiam exstant nimis multa. Sectarij nostri mendacissimi calumniatores (vt infra latiùs declarabimus) veritatis iurati hostes; tamen in omnibus quæ contra apertam veritatem impudentissimè dicunt & scribunt, veraces omni modo haberi volunt. Quid ergo faciet vir bonus, si qui toti confecti sunt ex mendacijs, veritatis amatores & cultores haberi volunt? quamque ille seriam debet curam habere veritatis? Quid faciet honesta & pudica matrona, cùm ne turpissimæ quidem adulteræ perfidiam ac turpitudinem adulterij agnoscere sustineant? Quantò, inquam, magis decebit verum Christianum & timentem Deum ita veritatis amantem & seruantē esse, vt numquam non veritatem dicere & profiteri cupiat, cùm ea de re glorientur filij Diaboli, etiam vbi nec rectè penitus nec verè dicunt, sed malitiosissimè mentiuntur? Agnoscunt mendaces, turpe esse mentiri; honestum ac iustum, omnique laude dignum, veritatem dicere: agnoscant vtrumque potiùs alumni veritatis & filij Dei. Sed agnoscant, non quemadmodum impij & falsarij, verbis scilicet, ore, sermone dumtaxat, sed reipsa potiùs. ita vt non modò se vera dicere glorientur, sed reipsa rectè semper loquantur & veritatem dicant, nec curent quid interim à reprobis & mendacibus audiant.

Qui plura nosse cupit de mendacio, legat D. Thomam 2. 2. q. 110.

CAP. V.

Sequentis sententiæ elucidatio; OMNIS HOMO MENDAX. *Psal.* 115.

QVANDO sic satis profundè nunc incidimus, ducente nos orationis ac materiæ filo, in disputationem de mendacio; antequam ex illa egrediamur, opportunum videtur, paucis explicare, quid sit, quod regius Propheta pronuntiat; Omnis homo mendax. quoniam illa sententia & repetitur in Sacris litteris noui Testamenti, & frequenter multis in ore versatur. *Psal.* 115.

Primùm autem quærendum, proferátne hanc sententiam Propheta ex dictamine rationis, & ex instinctu Spiritus sancti, tamquam veram & certam; an verò illam dicat ex quadam infirmitate mentis, non satis quid dicat considerans: quod non rarò sanè

accidit, etiam sanctis hominibus, & Prophetis quoque, dum in magno animi mœrore ac rerum perplexitate versantur.

Exempli causa: hic ipse Propheta Psal. 29. quum dicit; Ego dixi in abundantia mea, Non mouebor in æternum. non loquitur vt Propheta, sed quid sibi in rerum prosperitate, ceu homini infirmo, contigerit, explicat; quod ad se reuersus minimè probat. Et Psal. 30. qui locus videtur nun valdè absimilis esse huic quem tractamus: Ego dixi in excessu mentis meæ; Proiectus sum à facie oculorum tuorum. vbi docet, tanta se afflictionum & persecutionum procella obrutum fuisse, vt existimaret Deum nullam ampliùs sui curam aut rationem habere. Tale aliquid videtur quibusdam hic quoque significare voluisse: imò eò vsque desperationis adductus fuisse, mœroris atque afflictionis vehementiâ, vt dixerit & putauerit, etiam Samuelem mendacem fuisse, quando regnum illi in Dei nomine promittebat; quum nunc certè morti proximus esse, & nulla ratione vmquam regnaturus videretur. Quæ magna profectò fuisset in Deum blasphemia: & propterea, nullo etiam pacto credendum est, tam pium Regem tantumque Prophetam eò cæcitatis deuenisse.

Quæ vt meliùs omnia intelligantur, dicendum est vnum atque alterum verbum de argumento Psalmi. Constat autem Psalmum hunc 115. & proximè præcedentem vnius eiusdemque argumenti esse. vnde & apud Hebræos hi duo Psalmi in vnum coniunguntur. Itaque siue vnus tantum Psalmus sit nouemdecim versus continens, seu duo; certum est, vtrobique eamdem rem agi, deque eadem materia eodemque tempore vtrumque esse à Propheta compositum. Canit autem in genere, exauditum se à Domino, adiutum & liberatum, cùm esset in summis angustijs, atque in mortis præsentis periculis maximis constitutus: eamque ob causam pollicetur gratiarum actionem, votaque sua Deo coram omni populo in medio Ierusalem redditurum. Sunt qui Psalmum referant ad historiam quæ describitur 1. Regum 23. vbi in deserto Maon redactus erat in tales angustias, vt euadere posse desperaret. Sed aptius videtur, vt intelligamus eum hîc loqui de periculis illis, in quæ coniectus erat, quum Absalon filius eius regnum inuasisset, cumque fugere cogebatur de loco in locum, omnium penè auxilio destitutus. Quæ historia habetur 2. Regum 15. 16. 17. 18.

Hunc sensum iuuare videtur, quòd in vltimo versu se promittit vota sua in medio Ierusalem redditurum. ex illa enim, quæ caput regni erat, metu Absolonis aufugere cogebatur. Huiusmodi votum seu promissio non benè conuenit cum illis historijs quæ liberationem Dauidis è manibus Saulis describunt. Tunc enim Ierusalem adhuc erat in potestate Iebusæorum: demumque ab Dauide occupata fuit, cùm esset non solùm Rex Iuda, sed & totius Israël. Sed iam ipsummet Prophetam in Psalmo canentem audiamus: Credidi, inquit, propter quod locutus sum. Ego dixi in excessu meo; Omnis homo mendax. Hi duo versus cohærere videntur. Priore versu declarat se aliquid post magnam & seriam cogitationem locutum esse: posteriore, quid locutus esset explanat; nempe, omnem hominem esse mendacem. Sunt qui putent eum notare Sibam, seruum Miphiboseth; cui falsò ac mendaciter accusanti dominum suum, temerè ipse crediderat, & pronuntiauerat dicens; Tua sunt omnia quæ fuerunt Miphiboseth: 2. Regum 16. Quasi temerariam hanc credulitatem suam iniustamque sententiam hîc damnet quidem; sed tamen ex nimia animi angustia & præcipitatione profectam dicat. Tunc sensus verborum iste esset: Dixi nuper magna animi perturbatione, varijs ex causis commotus; Omnis homo mendax; etiam Miphiboseth, in quem tamen tam multa & magna contuleram beneficia, quique mihi perpetuam fidelitatem promiserat: idque ad suggestionem Sibæ dixi, serui eius. At nunc, video ipsummet Sibam mendacem fuisse, falsoque accusasse dominum suum. O quàm parum fidei est in hominibus, quàm sunt omnes penè mendaces! Sed hæc res videri potest minoris momenti esse, quàm vt de illa tantopere sollicitus fuerit, Psalmoque composito, æternæ memoriæ commendauerit. Alij igitur ad persecutiones Saulis referunt: quòd in illis angustijs positus, tamen firmiter crediderit semper verbo Dei, quod per Samuelem Prophetam acceperat. Quamquam enim sciret ac diceret frequenter, omnem hominem esse mendacem; Deum tamen veracem esse, quodque per Prophetas suos dicit, certo certiùs impleturum, quæcumque interuenire obstacula videantur. Dixerat autem, eum loco Saulis regnaturum: quare in hac promissione sese bono animo recubuisse, in medijs angustijs & periculis: ideoque etiam vbi voti sui compos fieret, Deo omnipotenti solemnes gratias redditurum. Sed hasce histo-

rias

rias quæ sub Saule & Samuele gestæ sunt, antequam ad regnum peruenerat, parum congruere cum verbis Psalmi paulò antè ostendimus.

Proinde multo probabilius est, loqui hic Prophetam regium de fraude & mendacijs Absolonis filij, Achitophelis, totiusque populi sui, à quibus omnibus turpiter proditus ac desertus fuerat. Maximum ac detestabile mendacium erat, quod dixerat & persuaserat Absolon patri suo: Vadam & reddam vota mea quæ voui Domino Deo in Hebron. quum sub prætextu religionis abiret ad seditionem excitandam contra optimum patrem suum, eumque regno & vita priuandum. Quod cùm posteà Dauid intelligeret, & quantum inde mali secutum esset, videret; in medijs afflictionibus suis prorupit in hanc generalem sententiam; Omnis homo mendax. Nusquam fides, nusquam veritas, ne in amicis quidem, ne in consiliarijs intimis, imò ne in filijs quidem proprijs; nedum in leui & mobili populo.

Quando hoc dixerit, ostendit, inquiens, In excessu meo. hoc est, Cùm vndique vehementer affligerer; cùm animo essem valde anxio, turbato, perplexo, inops consilij, inops meipsius propemodum, propter ingentia pericula, in quibus versabar. Quare hoc dixerit explicat primo Psalmi verbo; Credidi. hoc est, Sic iudicaui in animo meo. quum experirer quæ mihi accidissent omnia, inueni in omnibus hominibus regnare mendacium. Ideò hoc palàm etiam dixi, vt alij audientes, non facilè posthac omnibus crederent, ne meo exemplo fallerentur. Nisi quis fortè putet, illud Credidi referendum esse ad verba illa Absolonis; Vadam & reddam vota mea in Hebron, quæ Deo voui. quibus verbis Dauid simplici & bono animo fidem adhibuerat, dicens; Vade in pace. Sed prior sensus illustrior est, & meliùs fluit.

Dionysius Carthusianus excessum de quo Dauid loquitur, illum mentis raptum intelligit, quem Prophetæ communiter, & quidam etiam alij pij sanctique sentiunt, dum à Deo cælestibus reuelationibus illustrantur. In quem sensum excessus vocabulum sumitur Actorum 10. vbi de Petro Apostolo dicitur, quum oraret, cecidit super eum mentis excessus. Qui sensus non est contemnendus: quum præcipuè non improbet eum etiam D. Chrysostomus, in hunc Psalmum scribens. Sed quum dictio Hebræa (quæ hîc ponitur) festinationem seu præcipitationem significet; videtur Propheta excessus nomine, animi sui angustiam & perplexitatem potius notare voluisse, in quam afflictionum quibus obruebatur vehementiâ coniectus erat.

CAP. VI.

Quidnam in prædictæ sententiæ verbis sit obseruandum.

HACTENVS de vero sensu prophetæ. Nunc quidnam in his verbis obseruandum sit, ad veritatis commendationem videamus. Citat hanc Scripturam Paulus Apostolus Rom. 3. vbi Deum in cunctis sermonibus suis veracem docet, & procul ab eo esse quod de vniuersis hominibus dicitur, quòd mendaces sunt. Ex quo loco videtur minùs apta esse interpretatio Diui Hieronymi in primum caput ad Ephesios; vbi hunc Psalmi versiculum, Omnis homo mendax, non vniuersaliter sine omni exceptione intelligendum existimat, sed quòd magna, inquit, pars hominum mentiatur. Quemadmodum dicitur, totá ciuitatem esse commotam. item, Omnes quæ sua sunt quærunt. Hanc, inquam, interpretationem Apostolus in tertio illo cap. ad Rom. non videtur admittere. Confert enim inter sese Deum & humanum genus; & Deo quidem soli perpetuam in verbis & promissis veritatem, hominibus autem omnibus mendacium tribuit. Est autem, inquit, Deus verax: omnis autem homo mendax; sicut scriptum est, Vt iustificeris in sermonibus tuis, & vincas cùm iudicaris. Et profectò, rectè de cunctis hominibus, sine exceptione dicitur, quòd sunt mendaces. naturali inclinatione videlicet, si non actu semper. Aliud est enim, actu mendacem esse, aliud naturâ. Actu mendax est, qui verbis aut factis mentitur. sicut actu rapax est lupus, qui ouem rapit, vel raptui incumbit. Naturâ verò mendax est, qui naturaliter ad mentiendum propendet, etsi actu non mentiatur. quemadmodum rapax est naturâ omnis lupus, etiamsi vel mansuefactus, vel occasione destitutus, rapinam actu non exercet.

Omnis ergo homo mendax est, quia ex naturæ corruptione procliuis est ad mentiendum; tametsi actu non semper mentiatur. At, quatenus spiritu Dei, ab illa naturæ corruptione

ptione ac prauitate ad mentiendum, repurgatur, & regeneratur ad amorem veritatis & rectitudinis, hactenus mendacij damnati nō potest; sed verax dici meretur. eatenus enim, non ex seipso, sed ex Dei spiritu, loquitur. Et hinc sophisma illud facilè soluitur, quo tempore Origenis & Hieronymi hunc in locum ab ineptis hominibus ludebatur, hunc in modum: Si omnis homo mendax; ergo & Dauid quoque & Paulus mendaces sunt: sunt enim & ipsi homines: si illi quoque mendaces sunt; ergo verum non est quod dicunt: si verum non est quod dicunt; ergo falsum est quod dicunt, Omnis homo mendax. Antistrophon hoc facilè retunditur; si discrimen hoc quod iam diximus obseruetur. Dauid enim & Apostolus, quatenus homines, ex naturæ humanæ corruptione mentiri potuerunt, & non dubium est quin mentiti sint aliquando: at verò, vt homines Dei, eius gratia renouati, eiusque spiritu acti ad loquendum, mentiri minimè potuerunt. Quare verissimum est, quod diuini Spiritus instinctu dixerunt; Omnis homo mendax.

D. Hieronymus, in primum caput ad Ephesios, hanc cauillationem nititur alio modo soluere. sed minùs rectè. Vera solutio est, ac genuinus Prophetæ sensus, quem iam diximus. & is pulchrè consonat verbis elegantissimis & doctissimis Augustini, Sermone 151. De tempore: Quod dicitur, inquit, Quid retribuam Domino; ad illud pertinet, Omnis homo mendax. Qui enim voluerit dicere, quia retribuet aliquid Deo; mendax est, (omnia enim ab illo speranda sunt; à nobisipsis præter illum nihil, nisi fortè peccatum) & mendacium de suo loquitur. Verè plene de suo abundat homo: mendacium omnino hic habet & thesaurum mendaciorum. Cor suum mentiatur quantum potest, nō deficit: fingat quidquid potest, mentiatur quidquid potest. Quare? quia quod gratis habet, de se habet, non illud emit. Quando venitur ad veritatem, si verax vult esse, non erit de suo. Mendax Petrus de suo. Vbi mendax? Promisit nobis Dominus passionem; & dicit, Absit à te, non fiat illud. Omnis homo mendax. Vnde mendax? Ipsum Dominum audi; Non sapis quæ Dei sunt, sed quæ sunt hominis. Verax autem Petrus. Quando? Tu es Christus filius Dei viui. Vnde ista veritas homini mendaci? Ecce homo dicit: Tu es Christus filius Dei viui. Quis dicit? Petrus. Quid erat Petrus? Homo qui dixit verum. Certè omnis homo mendax. Ecce, ecce lingua eius: ecce lingua de lingua eius. Quomodo omnis homo mendax? Audi, quia omnis homo mendax: quia de suo. Ergo vnde Petrus verax? Audi ipsam veritatem: Beatus es Simon Bar Iona. Vnde beatus? de suo? absit. quia tibi non reuelauit caro & sanguis, sed Pater meus qui in cælis est. Hæc ille.

Matth. 16.

CAPVT VII.

Qui numquam mentiti sunt.

DIXIMVS in proximo capite, aliud esse actu, aliud naturâ esse mendacem: naturæ inclinatione ac propensione omnes ad vnum esse mendaces iuxta sacræ Scripturæ testimonium, actu verò non item. Nam qui ex prima natiuitate muti sunt, numquam illi quidem mendacium loquuntur, sed non propterea tamen excipiuntur ab illa generali sententia, Omnis homo mendax; quia natura semper ad mentiendum proni sunt. Sic de nonnullis proditum est, multorum scriptorum monumentis, quod etsi loqui potuerunt, multumque & sæpè locuti sunt, numquam tamen per omnem vitam esse mentitos. Magna sanè, singularis & præclarissima laus, de quibus cum veritate dici potest. Est enim perdifficile affirmare, quempiam numquam esse mentitum: cùm nemo sit, qui omnes cuiusquam actiones videre & cognoscere, multoque minùs sermones omnes, quos secum & cum alijs habuit, audire potuit.

Multa secretò ab hominibus dicuntur, & scribuntur, quæ nemo nouit, in quibus multa possunt interuenire mendacia. Proinde, nemo meliùs scire potest numquàmne mentitus sit, quàm ipsemet. Quamquam in eo quoque ipso, multum potest erroris contingere. Nam quis ita obseruauit omnes actiones & sermones suos, vt dicere audeat, se numquam mendacium protulisse? Multum est, si quis dicere audeat, non esse sibi alicuius mendacij conscium: vel non meminisse quòd vmquam mentitus sit. qui hoc bona cum conscientia dicere audeat, hic verè magnus est & egregius. Sed quis est hic? & laudabimus eum. Nam de Christo, veritate ipsissima, eiusque sanctissima matre ac Virgine Maria, aliquotque singularibus Dei amicis, in vtero matris sanctificatis, ac deinceps ab omni labe peccati præseruatis, hic non agimus. Ceteroqui, si dixerimus, Quia peccatum

tum non habemus (inquit Ioannes Apostolus) ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est. Est quidem aliud, non habere peccatum, & non commisisse mendacium: sed mendacium profectò inter omnia peccata tam est homini familiare, & tam commissu facile, vt qui ab illo sibi semper cauere queat, non magno negotio videatur posse ab alijs peccatis omnibus abstinere. Si quis in verbo non offendit hic perfectus est vir, inquit Iacobus Apostolus, potens etiam fræno circumducere totum corpus. Hoc est, inquit Beda, Si quis lapsum linguæ (qui pæne ineuitabilis est) cauere potest; hic consuetudine fixa eiusdem continentiæ etiam cetera corporis membra, quæ faciliùs castigari possunt, ne à recto itinere diuertant, discit obseruare. 1. Ioan. 1.

His tamen non obstantibus, quidam ad tantam vitæ perfectionem, ad tantam in actionibus & sermonibus suis rectitudinis atque integritatis opinionem peruenerunt, vt creditum de illis sit, ac perpetuæ memoriæ traditum, numquam fuisse tota vita mentitos.

Quod attinet ad Gentiles, constat nullos inter omnes nationes magis fuisse procliues ad mendacia, magisque semper de turpi hoc vitio diffamatos, quàm Græcos. Vnde & in verus prouerbium abijt, Græcissare, vel Cretisare, pro mentiri. Et de Cretensibus nominatim exstat illud Epimenidis Poëtæ Cretensis, citatum etiam in Sacris litteris: Cretenses semper mendaces, malæ bestiæ, ventres pigri. Sic & Lacedæmonij adeò parui faciebant mendacium, vt pueros à teneris annis, quibusdam in rebus mentiri docerent. Et tamen Græcus fuit Epaminondas Thebanus Dux, quem scriptores passim omnes numquam fuisse mentitum tradunt. id quod sanè cum reliqua totius vitæ eius integritate admirabili non male conuenit: vt non iniuriâ totius Græciæ Principes, virtutis omnis ac veræ laudis excellentia, sapientum omnium testimonio superasse censeatur. Fertur & Augustus Cæsar in Triumpho, quem Romæ celebrabat de Marco Antonio & Cleopatra, secum adduxisse Sacerdotem quemdam Ægyptium, annorum sexaginta, qui numquam tota vita sua mendacium vllum dixerat. Quam etiam ob causam Senatus Romanus statim eum liberum esse iussit, magnumque insuper sacrorum suorum Sacerdotem creauit. Quin & statuam illi erigi placuit; atque inter viros præstantissimos, ad memoriam & laudem perpetuam, collocari.

Inter ipsos autem Romanos nobilissimus eques Pomponius Atticus, ille ad quem tot libri exstant Epistolarum Ciceronis, nec in alijs tulisse mendacium æquo animo, nec ipse vmquam mentitus esse perhibetur. Vnde & magnates omnes cum eo libenter communicabant consilia sua, & res suas illi curandas committebant, eiusque amicitiam certatim ambiebant. Testatur, inter alios, Cornelius Nepos in vita ipsius.

At verò inter Christianos, Horabbas tam fuit amans veritatis, vt numquam mentitus fuerit, numquam iurauerit, numquam cuiquam maledixerit, numquam citra necessitatem locutus sit; teste Heraclide in Paradiso ad Lausum: quem librum alij Palladio tribuunt.

Refert & Marcus Marulus de Theona Abbate, tribus millibus monachorum præfecto, quòd numquam mentitus sit, itemque de alijs quibusdam. Sed memorabilis est historia quam Hieronymus Osorius scribit de filio quodam Regis Lusitaniæ, lib. 3. De gloria, in hunc modum: Fernandus quidam fuit Regius Lusitaniæ Princeps, Ioannis Regis hoc nomine primi filius. Is defuncto patre, cùm ab Eduardo Rege illius fratre exercitum cum imperio obtinuisset, in Africam traiecit: atque signis collatis ita paruâ manu cum innumerabili hostium multitudine sæpè conflixit, vt semper ex illis victoriam reportaret. Sed tandem effectum est, vt insidijs oppressus, in hostium potestatem perueniret, & in mediterraneas Mauritaniæ regiones deportaretur. Occuparat illic tyrannidem Lazearchus quidam, homo auaritiâ immani, luxuriâ infinitâ, feritate incredibili præditus. Cùm autem Fernandi redemptio fuisset in longinquum tempus dilata (nihil enim inter nostros & Maurum conuenire poterat) accidit tandem, vt Fernandus ipse, multis doloribus in ergastulo perfunctus, vitam ederet. Eius autem morte tyranno nuntiata, tradunt illum quasi stupore perculsum diu siluisse, atque tandem hæc verba protulisse: Profectò, ni vir hic ita Mahometi institutis infensus & inimicus exstitisset; fuisset in omni ætate diuina laude cumulandus. Fuit ille quidem in omni genere honestatis excellens; ego tamen tres illius virtutes præcipuè sum semper admiratus. Constat enim, illum numquam sese Venere vlla commaculasse; nec vmquam in vita mentitum fuisse, Deumque semper ardentissima pietate coluisse. O vim virtutis admirandam, inquit rectè Osorius, quæ hominibus etiam dedecore, flagitio, turpitudine contaminatis, eam affert necessitatem,

vt vel

vt vel inuiti decoris & honestatis excellentiam laudibus in cælum tollant! Hæc ille.

Scribit Sophronius de S. Ioan. Chrysostomo, & refertur à Baronio, quòd ex quo Baptismum suscepit, numquam omnino iurauerit, nec quemquam iurare compulerit, nec mentitus sit, nec alicui maledixerit, nec scurrilia dixerit, nec iocos admiserit.

CAPVT VIII.

Qui semper mentiti sunt, & numquam verum dixerunt.

RECITAT Spartianus historiam, superioribus valdè contrariam. Mortuum Romæ fuisse tempore Claudij Imperatoris quemdam Pamphilum nomine, qui numquam tota vita sua, vt certis documentis probari potuit, verum dixerat; sed falsum semper, vel mendacium. Quo cognito, Imperator mandauit cadauer eius abijci canibus & volucribus insepultum, bona eius fisco addici, ædes quas inhabitarat dirui à fundamentis, vxorémque & liberos procul extra vrbem in perpetuum exilium deportari. vt nimirum tam noxij & venenosi animantis nulla penitus exstaret memoria in republica. Qua ex re videre est, quanto in pretio fuerit veritas apud ethnicos illos. Quum enim hoc exemplum, & quod proximo capite retulimus de Sacerdote Ægyptio, accíderent; erant Romani hostes Ægyptiorum infestissimi: & tamen hosti suo Ægyptio perpetui honoris statuam erexerunt inter ciues proprios, quia tantus amator & cultor veritatis fuerat: ciui autem suo, quia perpetuus veritatis fuerat inimicus, honores omnes negauerunt, nec quidem sepultura post mortem dignati sunt. Et certè ratio docet atque experientia omnium temporum, veracem hominem vbique locorum tutum esse, omnibus gratum & acceptum: nihil vsquam timere; nec vereri etiam reprehendere peccantes & coarguere, cùm nullius ipse mali sibi conscius sit: nisi vbi cum perfidis & maliriosis hominibus negotium habet, apud quos veritas odium parit, vt pòst audiemus. Quamquam frequenter accidit, vt hostes etiam veritatis infestissimi veraces homines laudent, & cum illis potiùs ac libentiùs quàm cum mendacibus & perfidis (quales ipsimet sunt) negotium habeant: vt exempla illa docent Fernandi Lusitani, & Attici Romani, quæ antè memorauimus.

Nihil fuit vmquam propemodum Romæ sceleratius aut perfidius, quàm erant, Sylla, Marius, Antonius, & qui cum illis sentiebant: & illi tamen omnes Atticum impensè amarunt semper, omniaque beneuolentiæ indicia ostenderunt; quia tantus erat cultor perpetuus integritatis & veritatis.

Mendacem verò, non aliter ac pestem omnes fugiunt ac detestantur; estque & in viuis & post mortem odio vniuersis, omni semper infamiâ coopertus. Et hoc inter alia damna atque opprobria mentiendo lucratur, vt ne vera quidem dicenti, si id aliquando contingat, credatur.

CAPVT IX.

De hypocrisi, eiúsque natura.

SICVT est veritas quædam non sermonis dumtaxat aut verborum, sed factorum etiam; quæ est vera vitæ morumque sinceritas & integritas: sic est mendacium quoddam non tam verborum quàm operum, nec tam locutionis quàm actionis; quæ communi nomine hypocrisis dicitur: vocabulum ex Græca lingua cunctis pænè linguis & nationibus notissimum factum. Quod ergo hac voce vitium notatur, quia veri nominis mendacium est, veritati longè omnium inimicissimum; nonnullam quoque mentionem, tractationem, explicationem meretur, cùm de mendacio agitur.

Vox ipsa hypocrisis, vt modò diximus, Græca est: & propriè Græcis histrionem significat; hoc est, qui fictâ personâ fabulam agit apud populum: quos Latinè etiam actores vocamus. Vnde quam nos actionem dicimus, illi appellant hypocrisim. Quamquâ quisquis quouis modo fingit, aut simulat, generaliter hypocrites vocari potest. Hinc 2. Corinth. 6. vbi nos habemus, In charitate non ficta, apud Paulum; Græcè est, non hypocriticâ. pro quo Ambrosius legit, non simulata. etsi ea in re hypocritæ vt plurimùm solent ostendere ingenium suum: magnam videlicet verbis ac gestibus in Deum & proximum charita-

charitatem, nullam autem vel corde habere, vel operibus veris præstare. Propriè autem hoc nomine appellantur in Sacris litteris, præcipuè Euangelicis, simulatores sanctitatis, singularisque obseruantiæ ac religionis erga Deum. In scripturis autem veteris Testamenti, hypocritæ nomen, in Hebræo haud necessariò simulatorem sanctitatis significat, sed potius manifestè improbum. Vnde vbicumque in vulgata editione hypocritæ nomen habetur, præsertim in Iob & Isaia, alij semper vertunt impium. Sed præstat, cùm de nomine ipso, tum de re pessima quam nomen hypocritæ significat, beatum Augustinum audite lib. 2. De sermone Domini in monte, in exordio: Manifestum est (inquit) hypocritas non quod oculis prætendunt hominum, id etiam corde gestare. Sunt enim hypocritæ simulatores, tamquam pronunciatores personarum alienarum, sicuti in theatricis fabulis. Non enim qui agit partes Agamemnonis, in tragœdia, verbi gratia, siue alicuius alterius ad historiam vel fabulam quæ agitur pertinentis, verè ipse est; sed simulat eum, & hypocrita dicitur. Sic in Ecclesia, vel in omni vita humana, quisquis se vult videri quod non est, hypocrita est. Simulat enim iustum, & non exhibet; quia totum fructum in laude hominum ponit, quam possunt etiam simulantes percipere, dum fallunt eos quibus videntur boni, ab eisque laudantur. Sed tales ab inspectore cordis Deo mercedem non accipiunt, nisi fallaciæ supplicium. Hæc ille.

Etsi verò simulatores sanctitatis, humilitatis, charitatis, pietatis, à similitudine fictionis mimicæ vel histrionicæ dicantur hypocritæ, quia nimirum instar histrionum ostentant quod non habent, atque alij volunt videri quàm sunt; tamen multo longiùs abest hypocritarum peruersitas à probitate & virtute quam fingunt, & præ se ferunt, quàm mimorum actorumque theatralium patuitas atque infimitas (vt ita dicam) à dignitate & sublimitate regali quam gerunt, & per iocum assumunt. Siquidem isti regiam personam assumendo & fingendo, non propterea fiunt à culmine regiæ Maiestatis alieniores: nec de sua virtute aut vera laude, si quam habent propriam, quidquam perdunt. Hypocritæ verò & simulatores sanctitatis, quo magis se sanctos, humiles, piosque fingunt; hoc reuerà longiùs ab omni sanctitate & pietate recedunt. Rectè enim vulgò dicitur; Simulata æquitas, duplex est iniquitas. Hinc inter Prosperi sententias est ducentesima decimanona; Simulata innocentia non est innocentia: simulata æquitas non est æquitas: sed duplicatur peccatum, in quo est & peccatum & simulatio.

Multa sunt hypocritarum genera: sed omnibus tamen vnum est studium, vna mens, vt sub virtutis, præsertim sanctitatis & humilitatis specie, animos intuentium ad falsæ laudis & sanctitatis opinionem credulitatemque adducant.

Et quamquam vir bonus & hypocrita nulla propemodum in re conueniant: tamen in hoc maximè differunt, quòd ille bonus esse omnibus modis desiderat, videri autem non laborat; hic autem esse quidem non laborat, sed vult videri: itaque omnia quæ internæ & veræ virtutis sunt negligens, ad ea tantummodò quæ oculis subiacent, in propatulo ponenda contendit. Itaque hic se ostentat omnibus, non qualis est, sed qualis videri cupit: ille verò quod est, potiùs tegit & occultat vniuersis: cùm ieiunat, vngit se & lauat, ne quod facit, ieiunare videatur: hic faciem exterminat & pallorem ac maciem inducit quantum potest, vt strictè ieiunare videatur cùm non ieiunet. hic in medijs templis orat, vt ab omnibus videatur & audiatur: ille alicubi in angulo templi solus cum solo Deo loquitur. hic picturam attrectat & osculatur, & suspirat ex imo pectore vt videtur, & lachrymas exprimere nouit interdum; & interim cor eius longè abest à Deo: ille tacitus Deum orat, & vix labia commouet, instar piæ matris Samuelis Prophetæ; totoque interim corde appropinquat Deo. *Matth. 6.*

Magna etiam frequenter hypocrisis est in cultu exteriori & vestitu. Qualis hypocrita pingitur ferè Diabolus, cùm Christum in deserto tentatum venit; nempe in habitu viri sancti, vt minùs videretur fallere velle, specie viri religiosi, atque ita magis falleret. sed nesciebat, quicum illi res erat. Aduertendum est, inquit Augustinus lib. 2. De sermone Domini in monte, non in solo rerum corporearum nitore ac pompa, sed etiam in ipsis sordibus luctuosis esse posse iactantiam; & eò periculosiorem, quò sub nomine seruitutis Dei decipit. Qui ergo immoderato cultu corporis atque vestitu vel ceterarum rerum nitore præfulget, facile conuincitur rebus ipsis pomparum sæculi esse sectator, neque fallit quemquam dolosa imagine sanctitatis: qui autem in professione Christianitatis inusitato squalore ac sordibus intentos in se oculos hominum facit, cùm id voluntate faciat non necessitate patiatur, ex ceteris eius operibus potest conuinci, vtrùm hoc contemptu super- *Matth. 4.*

flui cultus, an ambitione aliquâ faciat. Quia & sub ouina pelle cauendos lupos Dominus præcepit: Sed ex fructibus, inquit, eorum cognoscetis eos. Cùm enim cœperint aliquibus tentationibus ea ipsa illis subtrahi vel negari, quę illo velamine vel consecuti sunt, vel consequi cupiunt; tunc necesse est, vt appareat, vtrùm lupus in ouina pelle sit, an ouis in sua. Hæc Augustinus. Hinc sequitur, ecclesiasticum vel clericum quemlibet, qui nihil habet simplicitatis interioris, sanctitatis veræ aut religionis, in cappa monachali, aut in veste sacerdotali, veri nominis hypocritam agere. Quibus omnibus rectè dici queat illud, quod D. Benedictus Spathario Totilæ Regis Gothorum olim dixisse legitur, qui regio indutus habitu Regis instinctu ad eum veniebat, si ita forte sanctum virum fallere potuisset: at is diuino spiritu instructus, Depone, inquit, fili, depone, quod geris: nam tuum non est.

Sed isti omnes & similes hypocritæ sibimetipsis nocent dumtaxat. qui namque eam solùm ob causam, vel habitum alienum assumunt, vel nouos gestus ac mores, vel quid simile faciunt, vt sanctuli & religiosuli esse videantur, tametsi alios fallunt, parum eis tamen nocumenti inferunt. Quamquam in huiusmodi etiam hypocrisi quantum insit vanitatis & stultitiæ, (vt cetera omittam grauiora) quis non facilè videt? Quis enim non mallet verè sapiens esse, verè sanus, verè diues, quàm videri tantùm, & nihil habere sapientiæ vel sanitatis? Quòd si omni humana sapientia & sanitate corporis, cunctis externis opibus, longè multísque partibus præstat virtus, vtpote quæ sola beatum facit; quæ dementia est huius solius opinionem sectari, potiùs quàm veritatem?

CAPVT X.

Sceleratißimi hypocritæ, qui amicitiæ prætextu alijs nocent; & præcipuè omnium, hæretici.

AT verò qui propterea vel amici personam induunt, vel beneuolentiã vel sanctitatem vel misericordiam & charitatem simulant, vt cuiquam noceant, ij sunt longè sceleratiores hypocritæ. Talis hypocrita erat Ioab, cùm Amasa propinquum suum deosculans & dicens, Salue frater, simul eum occideret. Talis hypocrita & Iudas erat nefarius proditor Domini sui, cùm diceret, eum exosculando velut amicus, Aue rabbi, simulq́ue hostibus traderet occidendum. Similis hypocrita erat Herodes rex, tempore nati Christi, cùm Magis diceret; Ite & interrogate diligenter de puero: & cùm inueneritis renuntiate mihi, vt & ego veniens adorem eum. Quantum ibi immanitatis tegebatur sub verbis sanctitatis, religionis & obseruantiæ plenis, subsecuta paulò pòst Bethleemiticorum infantium interfectio declarauit. Multi leguntur hoc genus hypocritæ in Scripturis sacris: sed pessimi omnium ac nocentissimi hypocritæ sunt hæretici, qui simulatâ beneuolentiâ, fictísque gestibus ac sermonibus, non tam corpora aliorum occidere, quàm animas perimere, totumque hominem in æternum exitium pertrahere moliuntur. De quibus Apostolus propriè 1. ad Timoth. 4. Spiritus manifestè dicit, quòd in nouissimis temporibus discedent quidam à fide, attendentes spiritibus erroris, & doctrinis dæmoniorum, in hypocrisi loquentium mendacium. Quid est in hypocrisi mendacium loqui? Est, inquit ad Rom. 16. per dulces sermones, & benedictiones, seducere corda innocentium. Simulant se teneri amore salutis populi; dolere sibi ex animo, quòd mera ignorantia veritatis pereant, quòd miserè grauentur onere durissimo humanarum traditionum, quòd opprimantur iugo intolerabili pastorum & sacerdotum, nihil nisi lucrum atque vtilitatem suam quærentium ex illorum sumptibus & laboribus; sese ipsos & lucem & veritatem puram afferre, dulcemq́ue & salutarem spiritus libertatem, & multa similia.

Hi propriè sunt illi hypocritæ, de quibus Christus tam seriò præmonet suos: Attendite vobis à falsis Prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ouium, intrinsecùs autem sunt lupi rapaces. Tales hypocritę erant ipsius Christi tempore Scribę omnes plerique & Pharisæi. videbantur ægrè ferre, quòd populus seducebatur, vt dicebant, doctrinâ atque operâ Christi: ideò seductorem illum morte dignum censebant. Vnde illæ eorum voces frequenter, Seducit turbas; Commouet populum; Seductor ille, &c. Quid hac impostura, his fraudulentis vocibus, aliud simulabant, quàm grandem amoris affectum erga simplicem indoctamq́ue plebeculam? Quis hunc animum non duxisset laude dignum? quis non credi-

Marginal notes: 2. Reg. 20. (beside "ratiores hypocritæ"); Matth. 2. (beside "Magis diceret"); Matth. 7. (beside "Hi propriè sunt")

credidisset, veros esse patres & pastores populi, qui seduci illum misereque errare tam dolenter ferebant, vt videbantur; vt seductorem illum morte plecti cuperēt. Certè diligebant homines isti gregem Domini. Diligebant, inquam, haud dubiè; at non vt diligere videbantur; non vt pastores gregem ouium suarum diligunt, sed vt lupi. Diligit oues lupus, sed vt deuoret ac dilaniet : ideò & pastores odit ac persequitur, & canes, qui custodiunt oues. Sic & venator lepores & ceruos diligit, quos insequitur; & piscator pisces, quos capere nititur. Sic vsurarius eos, quos nimia rerum penuria premit; & callidus atque iniquus mercator simplices incautosque emptores.

CAPVT XI.

Quamobrem Dominus nullum genus peccatorum tam sæpè tamq; acriter reprehenderit quàm hypocrisim.

ET hæc vna est ratio inter alias, quamobrem Christus Dominus nullum genus peccatorum sæpiùs, grauiùs, asperiusque reprehendit, quàm hypocritas, vt liquet ad oculum ex omnibus Euangelijs. Deprimebat illos infra alios omnes maximos peccatores. Publicani, inquit, & meretrices, præcedent vos in regno cælorum. Nec tantùm crebrò hypocritas ipso illo probroso nomine nuncupat, sed in vna etiam concione septies eis turpissimam illam hypocrisis notam obijcit : palamque & publice omnia illorum hypocritica opera traducit; ochesque illis terribile illud Væ, tamquam æternæ maledictionis denuntiationem, ingeminat, magna animi & seria vehementia, quali in nulla vmquam hominum quorumuis crimina inuectus fuit. vt intelligamus, nullum genus hominum pestilentius esse nocentiusque hypocritis, maiorive damnationi obnoxium. Nullum genus minùs seipsum nouit aut nosse vult, quid vel quales sint, quantumque mali sibi & alijs faciant. Ideò toties à Domino, omnium hominum alioqui mitissimo, suo illo infami nomine hypocritæ nominantur : si fortè vel sic aliquando, illo scilicet suo tam odioso & pleno ignominiæ nomine audito, resipiscant. Cumque sint hypocritæ præ cunctis alijs malis hominibus maximè omnibus intolerabiles, tamen simul etiam sunt maximè omnium incurabiles. Laborant ipsi longè maximis vitijs, & tamen nec minimam reprehensionem aliorum ferunt; & ipsi intereà ad aliorū carpenda vitia sunt procliuissimi. Minima offensione irritantur & exagitantur supra modum. Si paruam aliquam iniuriam aut molestiam inferas, ita se habent, sic ira toti efferuescunt; vt nōn Infimæ sortis hominem læsum existimes, sed vel Agamemnonem, vel Achillem, vel si quis fuit illis superbior. Nec gens est vlla ad crudelitatem procliuior, si vlciscendi occasionem aut facultatem nanciscantur. Nihil alijs ignoscere volunt; sibi autem indulgeri omnia : imò ne indulgeri quidem etiam; quia nihil peccati agnoscunt. Hinc aptissimè Christus hac similitudine illos alloquitur : Hypocrita, eijce primùm trabem de oculo tuo; & tunc perspicies, vt educas festucam de oculo fratris tui. Mirè vigilantes & procliues in aliorum næuis indagandis: in aliorum corpore paruam cernunt verrucam, turpemque esse clamitant; in suo ipsorum magnum gibbum vel strumam ingentem non vident : ad olfaciendum aliorum pædores nasum habent rhinocerotis, omni vertago sagaciorem; vt verò suo in sinu fœtorem turpissimum virusque mortiferum sentiant vel olfaciant, ad hoc magis simi sunt, quàm capellæ; magisque odoratus sensu priuati, quàm qui coryzâ laborant : in aliorum cernendis erratis aut maculis, lumina habent aquilina, oculos lynceos; in proprijs autem videndis vel agnoscendis turpissimis vitijs, talpas dixeris. Lamias Poëticas referunt, quæ nihil in seipsis vident, in alijs nihil non : in alijs videndis nihil sunt nisi oculus, in seipsis capti oculis omnibus. Res mira; eminùs vident optimè, cominùs minimè. Sic de Lamijs hisce Theocritus: Luca 6.

Quas Lamias dicunt, quibus est exemptile lumen :
Quas vigiles aiunt extra sua limina lyncas,
Esse domi talpas. ———

Iterumque idem :

Lyncea quæ passim circumuertuntq; feruntq;
Lumina, per plateas, per agros, per rura, per vrbes
Omnia scrutantur, pensant, &c.

Pertinet huc & illud Horatij:

Cùm tua peruideas oculis mala lippus inunctis,
Cur in amicorum vitijs tam cernis acutùm?

Luc. 6. Hoc planè illud est, quod Christus ait de hypocritis: Quid autem vides festucam in oculo fratris tui; trabem autem in oculo tuo non consideras? Quæ verba tractans D. Augustinus lib. 2. De serm. Domini in monte; Benè (inquit) ait, hypocrita: accusare enim vitia, officium est bonorum virorum & beneuolorum: quod cùm mali faciunt, alienas partes agunt, sicut hypocritæ: qui tegunt sub persona quod sunt, & ostentant in persona, quod non sunt. Hypocritarum ergo nomine simulatores acceperis. Et est verè multùm cauendum, & molestum simulatorum genus. qui cùm omnium vitiorum accusationes odio & liuore suscipiant, etiam consultores videri se volunt. Hæc ille.

Huc pertinet exemplum Herodotæ illius fatui, damnati meritò in Vitis Patrum: quia sua ipsius opera magnificè prædicabat, latronem autem quemdam propter facinora sua extremo affectum supplicio condemnabat. Quasi verò omnes malè pereant qui propter scelera sua mortis supplicio puniuntur. Cur igitur nō eadem ratione damnabat latronem cum Christo crucifixum, qui ab eo audiebat, Hodie mecum eris in Paradiso? Denique, huc referendus est hypocriticus ille Pharisæus, Lucæ 18. qui se quidem vitamque suam laudibus in cælum efferebat; Publicanum autem toto corde pœnitentem, Deoque longè se gratiorem, despiciebat, quasi prorsus indignum, qui secum posset vllo pacto in iustitiæ ratione conferri. Cui non absimilis erat alter ille Pharisæus, Lucæ 7. qui Magdalenam videns flentem largiter ad pedes Domini, & magna veræ pœnitentię signa edentem, tamen valde præ se suique similibus contempsit ac damnauit, dicens; Hic si esset Propheta, sciret vtique, quæ & qualis sit mulier illa, quæ tangit illum; quia peccatrix est. Ecce animum hypocriticum. Si ad illius pedes (inquit Augustinus) mulier illa accessisset, dicturus erat, quòd Isaias de talibus dicit; Recede à me, noli me tangere, quoniam mundus sum.

CAPVT XII.

Hypocritæ, cùm omnes alios redarguant, in nullo redargui volunt.

IAM ergo satis intelligimus, verissimum esse, quod diximus, hypocritarum proprium esse, omnes velle docere, admonere, corripere, reprehendere, omnium accusatores, Aristarchos agere: quocircà iam consequenter probemus nonnihil & alteram partem; quòd nimirum nullas ipsi queant admonitiones vel reprehensiones sustinere. Patet hoc quoque luculenter ex historijs Euangelicis: præcipueque ex Scribis & Pharisæis, quibuscum Domino nostro toties erat negotium. Quæ fuit enim alia causa, quòd tanto eum odio persequerentur ab initio, nec desisterent donec mortem illi ignominiosam afferrent; nisi quòd doctrinam eius, admonitiones ac reprehensiones ferre non possent; quum essent tamen peccatis multis & maximis pleni, nec ea vel emendare vellent vmquam vel agnoscere?

Lucæ 11. quum Dominus hypocrisim Pharisæorum multiplicem publicè, ad populi saltem præmonitionem, redargueret; quidam ex Doctoribus legis, insignis hypocrita, il-
Luca 11. lic præsens, statim eum interpellauit hisce verbis: Magister, hæc dicens etiam nobis contumeliam facis. Ecce, nec ipsum illum, nec legisperitos, nominatim taxabat Dominus, & ferre tamen non potuit prædicationem eius. Sed quia ijsdem vitijs laborabat, in quæ grauibus verbis inuehebatur Christus, vlcusque suum tangi sentiebat; tacere non potuit: vt se ostenderet nullam bonam admonitionem vel reprehensionem, etiam in genere tantùm, nec expresso cuiusquam nomine factam, ferre posse; cùm eius studium esset, etiam irreprehensibiles, qualis erat Dominus, amarissimè reprehendere. Contra hos propriè loquitur Christus Ioan. 7. dicens: Me odit mundus, quia ego testimonium perhibeo de illo, quòd opera eius mala sunt. Notanda sunt verba Domini; non dicit, Me odit mundus, quia opera eius mala sunt. Si hæc esset causa odij, quo mundus Christum persequitur, quòd opera eius mala sunt; non modò Christum odio persequeretur, sed neminem prorsus mortalium diligeret. Deinde, mala erant etiam opera Publicanorum & peccatorum, qui tamen non leguntur Christum singulariter odio prosecuti fuisse. Non prouenit igitur odium isthic Christi propriè ex malis operibus: alioqui nemo penitus

tus Christum diligeret: nam quis est hominum, qui mala non habeat opera? Quid est igitur verè in causa, quòd Christum tantopere odit mundus, & præ ceteris eos, qui Christum eiusque veritatem prædicant? Hoc videlicet, quòd non solùm malus est, & mala multa operatur, sed cùm malus sit, malaque operetur, per hypocrisim carni ac naturæ nostræ agnatam, non malus, [illegible] bonus; non impius, sed pius; non mendax, sed verax; adeoque non mala sed bona facere videri cupit. Vnde omnes odio persequitur, qui malis eius operibus (quauis ratione) contradicunt. Ergo hypocrisis isthæc proprie causa est, quòd mundus Christum odio habet. Itaque aliud longè est, esse hypocritam, aliud peccatorem; peiusque multo est, esse hypocritam quàm peccatorem etiam maximum. Et hinc illud est, quod Christus interminabatur hypocritis, vt paulò antè retulimus; Publicani & meretrices præcedent vos in regnum cælorum. Si posset mundus hanc hypocriseos pestem exuere; nulla esset causa quamobrem vel Christum vel alios veritatis prædicatores odio haberet; quamlibet etiam multis & magnis vitijs laboraret. imò, quò pluribus & grauioribus peccatis affectus esset, hoc Christum magis quæreret ac diligeret. Sicut enim morbi magni & periculosi, non odiendi aut persequendi medicum, sed quærendi & amandi causam habent; sic mala opera nostra & peccata, tam abest vt gignant in nobis odium Christi, qui non aliam ob causam in mundum venit, quàm ad mundi tollenda peccata, vt magis ad amorem eius impellant. Verùm, sicut ægrotus, si nolit ægrotus sed sanus videri, vt phreneticus, accessum medici non amat sed odit, & si eum attingere medicus aut curare velit, in eum insurgit; sic comparati sunt peccatores, qui non peccatores sed iusti videri volunt, vt non diligant sed odio persequantur grauissimo doctrinam veritatis. Hoc est quod Dominus dicit aduersus hypocritas; Ideò me odit mundus, quia ego testimonium perhibeo, quòd opera eius mala sunt. Non dicit, Me odit mundus, quia ego iudico & condemno mundum, quia opera eius mala sunt; sed, quia testimonium perhibeo, quòd opera eius mala sunt. Si ad condemnandum venisset, aliquo pacto videretur odium mundi aduersus eum excusari potuisse. Atqui, non venit vt iudicet vel condemnet mundum, sed vt saluetur mundus per eum. Saluari autem mundus non potest, nisi morbum suum, hoc est malitiam, qua totus est infectus, agnoscat, abijciat, resipiscat; Christoque Saluatori firma fide & pura dilectione adhæreat. Ad hanc autem rem necessaria est prædicatio veritatis, vitiorum demonstratio ac reprehensio, testimonium Christi, quòd mundi opera mala sunt. Nihil habet in se hoc testimonium quod mundo nocere queat; sed si bene agnoscatur, & placidè recipiatur, est longè omnium saluberrimum. Quis ægrotus iacturæ vel damni loco ducit, modò non prorsus desipiat, quòd morbus quo laborat in apertum profertur, vt cognoscatur & sanetur? Magna est igitur mundi huius hypocritici cæcitas & peruersitas, quòd malitiam atq; impietatem suam vsque adeò semper occultam esse cupit, vt non secùs Christum verosque eius ministros odio persequatur de ea testantes eamque sanare cupientes; quàm si ad condemnandum & perdendum venirent. Contrà verò, assentatores & palpones, à quibus dum iustus, sanctus & beatus prædicatur, decipitur ac perditur, velut amicos & fautores amanter complectitur. Quales olim erant pseudoprophetæ, de quibus Dominus apud Isaiam cap. 3. conqueritur, dicens; Popule meus, qui te beatum dicunt, ipsi te decipiunt, & viam gressuum tuorum dissipant. id est, seducunt.

Et quoniam hanc esse constat naturam plerorumque omnium mortalium, vt laudari appetant, etiam falsis laudibus, & vituperari etiam iure ac merito ægrè ferant; liquet hinc, quàm altas radices hypocrisis vitium iecerit in anima nostra. Et certè, quamuis ad omnia ferè peccata naturæ corruptione procliues sumus, maximè tamen in primisque propensi sumus omnes ad superbiam. Quæ, vt mater est pænè omnium vitiorum; ita etiam plerumque hypocrisim generat, vt Augustinus inquit Epistola 64. ad Aurelium.

Vnde etiam, in Sermone 59. De tempore, apud Augustinum dicitur, quòd hypocrisis maculam non habere, vel paucorum est, vel nullorum. Quamquam Sermo ille non est Augustini, sed contextus ab aliquo, tum ex libris Augustini de Sermone Domini in monte, tum ex Commentarijs Hieronymi in Matthæum. Sed cuiuscumque sit, sententia de hypocrisis vitio, omnibus ferè communi, non caret magnâ ratione. Hinc namque est etiam, quòd dehortans nos Dominus ab hoc peccato, serijs admodum & notabilibus verbis vtitur; Attendite (inquit) ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus, vt videamini ab illis. Non dicit, ne faciatis eleemosynam vestram coram hominibus, vt

videamini ab illis. sed dicit, Attendite, ne faciatis. admonens scilicet nos, hoc loquendi modo, vt cauti simus, seduloque nobis caueamus, ne malum hoc hypocriseos,& inanis gloriæ affectandæ, animos nostros inficiat: satis vtique insinuans, quàm insidiosa sit hæc pestis, etiam illis qui boni operis aliquid moliuntur; & quàm vehementer omnes ad illam ex communi naturæ corruptione propendeamus. Alioqui quid opus fuerit sobrio atque abstemio dicere, Caue ne vino aut ceruisia inebrieris; cum per sese ab omni ebrietate abhorreat? Sic plane inanis, superuacua, & præter rationem esset hæc Domini tam seria admonitio, ne studio vanæ gloriæ bona nostra opera corrumpantur: nisi malum hoc nobis esset familiare, vehementerque insidiaretur actionibus nostris; vt non modò nihil bonæ mercedis mereantur, sed digno efficiantur supplicio damnationis æternæ.

CAPVT XIII.

Hypocrisis luculenta descriptio.

CAPVT hoc de hypocrisi finire & claudere lubet verbis cuiusdam, qui sic habet: Pulcherrima aspectu bestia hypocrisis; blanditur, ridet, iocatur, applaudit: rursus autem, cui vult indignatur, excandescit, mordet, lacerat, & cùm versipellis sit, pardum exprimit, ascititio sese cultu non vero decorans: blandienti blanditur, palpantem vicissim palpat: morosa nonnumquam & satis meticulosa. Optimum non nasci hanc bestiam, aut ocyssimè aboleri: nam hydram inficere & crocodili lachrymas emittere nouit: Curios simulat, Corinthium in tenebris amans luxum: humi dolosè serpit, & accliue est scabellum eius; sub quo tamen scorpium dormientem fouet. Omnis igitur hypocrita, optimos quosque falsos fieri cogit: & velut tristis quispiam Areopagita, in supercilijs suis ac vultu ad fraudem composito, bonam fictæ suæ religionis partem callenter sedere putat. Lupus est igitur homo talis homini, non homo. qui etiam mali fontem frequenter reperiens, multitudinem sibi malorum asciscit. Qui enim cum callido hypocrita commercium habet; auribus lupum tenet: atque ebur ipsum faciliùs atramento candefacies, quàm cum tali tamque superstitioso monstro domicilium serues. Herodem si volueris, intuere: qui deuotionem Magis promittens, vt Chrysostomus scribit super Matthæum, gladium acuit; & malitiam cordis, humilitatis depingit colore. Ceterum ad subdolam simulatoris matrem, ipsam videlicet simulationem, redeamus. Numquid non & per mulierem illam designari potest, quæ purpurâ splendescens & coccino, aureisque amicta chlamydulis, cum lapide etiam pretioso & margaritis adornata, poculum dextra tenet plenum abominatione & immunditiâ execrabilis suæ superstitionis?
Iob 13. Non veniet igitur in conspectu Dei omnis hypocrita, vti Iob testatur. & sicut Augustino placuit; Mortuus est omnis hypocrita. Quales ergo haberi volumus, vt 1. Officiorum ait Ambrosius, tales & simus. Hæc ille.

Qui de hypocrisi dissertum videre cupit, more Scholasticorum, habet quæstionem centesimam vndecimam secundæ secundæ sancti Thomæ.

PETRI

PETRI SIMONIS TILETANI EPISCOPI YPRENSIS

DE VERITATE LIBER SEXTVS:

De laude VERITATIS, eiúsq; conditionibus.

CAPVT PRIMVM.

Veritas fortissima, inuicta, perpetua.

QVÆ de mendacio disputauimus hactenus, eò tantùm pertinent vt veritatis natura ac dignitas meliùs cognoscatur. Quare ijs absolutis, æquum est, vt ad illa quæ de veritate supersunt differenda redeamus. Et quãdo de propria naturæ eius diffinitione satis supradictum videtur, naturales eius conditiones, effectúsque, & fructus considerare aggrediamur.

Hic autem primo loco se offert vis veritatis & fortitudo; qua fit, vt tametsi laboret frequenter, vinci tamen numquam possit. Læditur, sed non extinguitur: premitur, sed nõ opprimitur vmquam. Quin potiùs tanta est eius vis, vt non solùm de cunctis hostibus suis & persecutoribus ad extremum victoriam referat; sed omnes etiam illorum conatus sæpenumerò vertat in contrarium. seruant illã, dum exterminare nituntur: illustrant, dum obscurare atque extinguere. non aliter atque sol, pulsis nubibus quæ lucem impediunt, clariùs emicat, lucísque suæ radios quaquauersus emittit.

Thomas Apostolus veritatem, sibi dictam à condiscipulis suis de resurrectione Christi, credere ac recipere noluit. Volebat curiosè magnóque studio examinare quæ audierat omnia, quasi ad pudefaciendam & obruendam veritatem. At nihil hæc omnia moratur veritas: patitur sese examinari vt lubet hominibus: non recusat omnia hominum iudicia ac tentamenta subire. Qua in re aperitur magna, pulcherrima, & manifesta differentia inter veritatem & mendacium, siue inter verum & falsum. Sicut enim nihil est firmius & stabilius veritate; sic nihil infirmius & fugacius falsitate ac mendacio. Hoc nullam examinationem admittit: simulatque attrectatur & perspicitur, apparet vanitas eius & fallacia: mox speciem omnem & formam qua magni aliquid esse videbatur, amittit. Quemadmodum quod verum est aurum, naturæ suæ veritatem retinet semper: inijce in ignem, adhibe limam, examina vt lubet; manebit aurum, & constabit esse tale, vt antè fuerat: imò examine ipso clarius redditur, nitidius, amabilius. quod verò aurum esse videtur & non est, non modò ignis examinationem non sustinet, sed ne lapidis quidem Lydij vel coticulæ argentarij: vt primùm attingis & perfricas, statim apparet falsitas. Verum & solidum granum trituram omnem & ventilationem sustinet; paleæ verò & inania grana, mox prima ventilatione cognoscitur quidnam sint, quum disijciuntur in auras. Natiuus color verus & stabilis est, lotionẽ omnem & perfricationem admittit: at fictus & fucatus ad leuem solis ardorem aut lauationem abstergitur, eiúsque falsitas coarguitur. Verus amicus quibuslibet aduersis probatus non cedit, non desent fidem aut amicitiam: fictus & simulatus, ad quamuis auram mutatur. Tale est discrimen inter veritatem & mendacium. Accusarunt inimici Athanasij sanctum Episcopum adulterij,

 omni-

omnibusque pænè mendacium illud persuaserant. Producta est in iudicium mulier impurissima quacum adulterium perpetrasse dicebatur, verbis & muneribus corrupta à falsarijs, conquerens multis fictis lachrymis quòd hospitio apud se exceptus Athanasius, sibi stuprum per vim intulisset. Introductus igitur est in concilium Athanasius: & simul cum eo Timotheus presbyter. qui instinctu Athanasij se Athanasium simulans, Egóne, inquit, mulier, apud te sum diuersatus? ego te violaui? Cui illa petulanter; Tu, tu mihi vim attulisti. idq; identidem affirmans ac repetens, iudicum fidem implorabat, vt tantum flagitium impunitum esse non sinerent. Qua cognita fraude, simul reiecta est mulieris impudentia, & mendacij vanitas nullo propemodum negotio patefacta. Sic paulò pòst cùm Arsenius Athanasij Lector, metu domini sui quē offenderat, apud Arrianum quemdam latitaret, ecce aduersarij manum cuiusdam mortui deferunt in iudicium, ab Athanasio ad vsum Magicæ artis Arsenio amputatam criminantes. At Arsenius pœnitentia ductus, noctu aufugiens, cum se in conspectu Concilij statuisset, ostensis ambabus manibus inimicorum Athanasij impudentissimum scelus simul & mendacij inanitatem statim aperuit. Simile erat plane mendacium illud maximum atque impudentissimum contra Christi Domini resurrectionem confictum, totique perfidorum Iudæorum genti statim persuasum: Dicite quòd discipuli eius venerunt, & tulerunt eum vobis dormientibus. Quod tam misetum, infirmum, & putidum est mendacium, vt ne inspectionem quidem, nedum tactum vel examinationem aliquam admittere queat. Adeò verum est quod Chrysostomus ait, Homil. 4. de laudibus Pauli: Talis est conditio erroris, etiam nullo sibi obsistente consenescit āc defluit. Talis est ediuersò veritatis status, etiam multis impugnantibus suscitatur & crescit. Sed redeamus ad propositum.

Volebat Thomas, vt dicere cœpimus, manibus & pedibus veritatem velut protrudere & fugare. vbi manus Christi & pedes & latus tetigisset & examinasset, tum se putabat condiscipulos suos de mendacio egregiè conuicturum. Quid accidit? Tantum abfuit vt visus eius & tactus, omnisque illa examinatio & tentatio veritati quidquam officeret, vt inde potiùs facta sit omnibus manifestior certiorque. Ac certissimè dixerit D. Gregorius: Minùs mihi B. Maria Magdalena præstitit quæ citiùs credidit; quàm Thomas qui diu dubitauit. Ille enim dubitando, Saluatoris nostri vulnus tetigit; & de nostro pectore vulnus dubitationis amputauit.

Sic Iudæi in eadem materia verbis Christi veracissimis de futura sua resurrectione, quæ aliquoties ab eo audierant, credere noluerunt. Vnde eo occiso ad Pilatum venerunt, dicentes; Domine, recordati sumus quòd seductor ille dixit adhuc viuens, Post tres dies resurgam. Iube ergo custodiri sepulchrum, vsque in diem tertium: ne fortè veniant discipuli eius & furentur eum, & dicant plebi, Surrexit à mortuis: & erit nouissimus error peior priore. Impetrarunt quod voluerunt. Custoditum fuit sepulchrum Domini bona militum manu vsque ad diem tertium: quin & signatum fuit sigillo publico, ne qua vis aut fraus intercederet: ita sollicitè procurantibus omnia hostibus veritatis, quæ ad eam opprimendam spectare videbantur. Sed quid? num voti omnis compotes facti sunt? Quin potiùs his omnibus rationibus factum, vt veritatis lux suo tempore longè clariùs emicuerit, nec modò apud cordatos omnes certiorem fidem inuenerit, sed etiam ab hostibus suis illustre testimonium acceperit, & facti fuerint primi veritatis testes ac præcones, qui ad eam impediendam & suffocandam adhibiti fuerant.

CAPVT II.

De inuicta Veritatis doctrinæ Christianæ fortitudine.

EXSTANT huius rei innumera exempla, cùm in Sacris historijs, tum in alijs monumentis scriptorum omnis generis. Sed vnum tantùm adhuc referemus loco omnium, quod silentio prætereundum non videtur. Quonam modo examinata fuerit veritas doctrinæ Christianæ, ad eam improbandam, condemnandam, explodendam, à Philosophis & sapientibus gentium, itemque à regibus & imperatoribus, ab iudicibus & tribunalibus omnibus; idque non verbis, sermonibus, rationibus dumtaxat, sed omni etiam genere suppliciorum ac tormentorum; nulli obscurum est. Quid autem his omnibus rationibus & machinationibus effectum est, nisi vt veritas ad extremum de cunctis hostibus suis gloriosiùs triumphauerit? & quibus modis exstingui posse putabatur, ijs

ipsis

ipsis magis creuerit & effloruerit? Vnde exstat veritas illa ab vno quopiam veritatis hoste acerbissimo expressa & proclamata, quum videret se nihil proficere, & victum esse à veritate: Sanguis Christianorum, semen Christianorum. Quasi diceret: Quo magis veritatem eradicare è mundo, atque opprimere laboramus; hoc magis eam firmamus, promouemus, amplificamus, extollimus.

Sed hæc res longè etiam manifestior est in hæresibus omnibus, quæ tantoperè contra veritatem pugnarunt iam inde ab initio Ecclesiæ: hostesque sunt veritatis multo maiores & sæuiores, quàm Idololatria vel Gentilitas, cum omnibus armis & viribus suis. Attamen illæ eædem hæreses adeò veritatem profligare atque opprimere non potuerunt: vt ipsæ potiùs à veritate oppressæ & profligatæ, veritatem multo clariorem, multo in cordibus fidelium certiorem, & chariorem effecerint. Qua de re exstat in primis sententia memorabilis B. Augustini lib. De vera religione cap. 8 Quoniam, inquit, verissimè dictum est, Oportet hæreses esse, vt probati manifesti fiant; vtamur etiam isto diuinæ prouidentiæ beneficio. Ex his enim hominibus hæretici fiunt, qui etiamsi essent in Ecclesia, nihilominus errarent. cùm autem foris sunt, plurimùm prosunt: non verum docendo, quod nesciunt; sed ad verum quærendum carnales, & ad verum aperiendum spirituales Catholicos excitando. Sunt enim innumerabiles in Ecclesia sancta Deo probati viri; sed manifesti non fiunt inter nos, quamdiu imperitiæ nostræ tenebris delectati, dormire malumus, quàm lucem veritatis intueri. quapropter multi vt diem Domini videant & gaudeant per hæreticos excitantur. Sic ille ibi. & eamdem rem manifestiùs explicans exemplis particularibus in Psalmum 54. sub finem, ad versiculum, Diuisi sunt ab ira vultus eius, sic habet: Multa latebant in Scripturis; & cùm præcisi essent hæretici, quæstionibus agitauerunt Ecclesiam Dei. Aperta sunt quæ latebant, & intellecta voluntas Dei. Multi qui optimè poterant Scripturas dignoscere & pertractare, latebant in populo Dei: nec afferebant solutionem quæstionum difficilium, cùm calumniator nullus instaret. Numquid enim perfectè de Trinitate tractatum est, antequam oblatrarent Ariani? numquid perfectè de Pœnitentia tractatum est, antequam obsisterent Nouatiani? Sic non perfectè de Baptismate tractatum est, antequam contradicerent foris positi rebaptizatores: nec de ipsa vnitate Christi enucleatè dicta erant quæ dicta sunt, nisi posteaquam separatio illa vrgere cœpit fratres infirmos, vt iam illi qui nouerant hæc tractare atque dissoluere, ne perirent infirmi, sollicitati quæstionibus impiorum, sermonibus & disputationibus suis obscura legis in publicum deduxerunt. Hæc ille.

Sic planè, & quidem longè etiam magis de dogmatibus Religionis Catholicæ, quæ hodie ab hæreticis tanto studio & contentione impugnantur, numquam perfectè disputatum & tractatum fuit, antequam vel Lutherus exurgeret, vel qui ab eo nati sunt, Anabaptistæ, Zwingliani, Caluinistæ, vel quocumque alio damnato nomine censeantur. vt hoc sensu perquam verum sit, quòd veritati Euangelicæ lucem magnam præsentes hæreses & controuersiæ attulerunt: cùm nulla sit pæne Theologicæ disciplinæ pars, quæ controuersiarum istarum tractatione non maiorem in modum exornetur & illustretur. Nam si Scripturas spectemus, quum illa Scripturarum loca diligentissimè sint memoriæ mandanda & pertractanda, eodem Augustino auctore, quæ contra hæreses valent plurimùm: quantam ediscendis optimeque intelligendis sacris Scripturis præsentes controuersiæ occasionem præbeant, quis est qui non videat; dum nulla ferè non Scripturæ loca regnantes hodie hæreses nō aliqua ex parte maculauerint? Quòd si dogmata & scholasticam disciplinā consideres, quàm varia quamq; vtilis hinc disputatio prouenit de peccato Originali, de hominis Iustificatione, de Libero arbitrio, de Sacramentis, deq; alijs infinitis? Ad historiæ autem Ecclesiasticæ cognitionem, sic præsentium temporum hæreses inuitant, trahunt, impellunt, vt qui in his benè versatus sit, illius peritissimus fiat oportet. nec enim possunt hæreses istæ sine exacta historiæ Ecclesiasticæ notitia explicari & refutari vt oportet. Quod verò ad linguarum studium attinet, sic ad illud excitant hæ controuersiæ, vt bonus & perfectus nunc sanè Theologus esse nequeat, nisi trium linguarum saltem mediocri notitia instructus sit. Vnde & factum videmus, vt in omnibus Academijs Christianis modò hoc studium vigeat floreatque; quod priùs vbique ignorabatur propemodum.

In Epist. Ioā. tract. 2

CAPVT

CAPVT III.

An hæresibus acceptum ferendum, quòd illarum occasione magis sit Veritas illustrata?

QVID ergo? Quia religionis istæ controuersiæ ad veritatis illustrationem tantum momentum præbuerunt, num sectis hoc & mendacijs acceptum feremus? Ea enim de re sectarij nō pauci hodie gloriantur: quòd videlicet multum ijs debeat Ecclesia Dei, de illustratis multis articulis religionis Christianæ. Minimè gentium. Non est hoc artis, industriæ, virtutis, aut potentiæ illorum, sed naturæ ipsius veritatis, quam impugnant, & singularis prouidentiæ Dei. non magis quàm sit industriæ, beneuolentiæ aut vigilantiæ Iudæorum Christi interfectorum, quòd vbique regnat Christus. Quamquam enim hoc per eos factum est (nempe oportebat pati Christum, & ita intrare gloriam suam) tamen Deo hoc totum, eiusque bonitati, potentiæ & sapientiæ admirabili tribuendum, non Iudæis. Ipsi enim omni pessimo studio suo, non Christi regnum aut gloriam, sed ignominiam potiùs extremam suamque ipsorum vanam gloriam quæsierunt. Nihil in crucifixo Domino præter facinus suum cogitare potuerunt, inquit Leo, Serm. 8. de Passione. sed Deus tam bonus & potens & sapiens fuit, vt omnes illorum conatus & studia verterit in contrarium. Sic plane etiam iudicandum est de hæreticis. Dum veritatem hostes eius omnibus viribus suis exstinguere quærunt; vincuntur ipsi à veritate, omnesque illorum conatus ad veritatis gloriam & laudem suamque ipsorum ignominiam, atque interitum, Deo dirigente, proficiunt. Sic D. Augustinus olim de sui temporis hæreticis inquit lib. contra Donatistas, post collationem cap. 34. Non ipsis, sed Deo hinc potiùs agimus gratias. Vt enim hæc omnia vel loquendo, vel legendo, vel differendo, vel scribendo, pro causa nostra illustranda & promouenda prometent, non charitas eos inuitauit, sed veritas torsit: hoc est coëgit; inuitos scilicet contraque omnem illorum intentionem ac voluntatem.

CAPVT IV.

Hæreses omnes admirabili Veritatis potentiâ, tandem profligantur.

HINC & aliud quiddam magni momenti ad spem & consolationem nostram discendum est. Scimus omnes præteritorum temporum hæreses vi & potentia veritatis admirabili tandem deuictas: nec profuisse illis vel doctrinam aliquam, aut rerum variarum exactam scientiam, vel eloquentiam, vel quæcumque ornamenta alia, quibus prædiri frequenter fuerunt inuentores illarum, doctores aut professores: nec principum huius mundi aut regum quotumlibet fauorem vel potentiam, nec leges, aut edicta, in illarum defensionem latas; nec arma, nec exercitus, nec supplicia innocentium, nec populorum multitudinem quos seduxerunt, nec aliud quidquam. Omnia hæc veritas tandem ipsa superauit, disiecit, euertit. Potuerunt aliæ hæreses aut latiùs serpsisse, vel tempore longiore durasse; sed omnes ad extremum victæ sunt, prostratæ, explosæ ex omni orbe terrarum, cum omnibus ad eas quauis ratione pertinentibus. At veritas ipsa vicit, perstitit, campumque obtinuit semper. Tot libri olim scripti sunt in defensionem hæresis Arrianæ, Nestorianæ, Nouatianæ, multarumque aliarum. Vbi nunc illi omnes? & libri omnes & tractatus & illorum auctores ac nomina perierunt. Tantùm nonnullæ hic ibi reliquiæ permanserunt apud scriptores Catholicos veritatis alumnos & discipulos, qui scriptis doctissimis suo quisque tempore hæreses conuicerunt ac refutarunt. Qui nisi exstarent, penitus omnis hæresum memoria iamdiu perijsset. Sed voluit veritas manere omnibus sæculis signa certa, indicia, ac testimonia fortitudinis atque victoriæ suæ, ad instructionem perpetuam & solatium nostrum: vt quæcumque opiniones, persuasiones, doctrinæ, contra veritatem Catholicam quouis tempore surgunt, vtcumque inualescant, tumultuentur, insaniant, suo etiam tempore cum ignominia ruituras esse non dubitemus, ac vi veritatis insuperabilis explodendas; ipsam autem veritatem permansuram & regnaturam in æternum.

Quæ nunc adhuc in hiſce noſtris prouincijs Belgicis hæreſes graſſantur, multiſque annis in Germania, Anglia, Zuecia, Dania, Francia & alijs quibuſdam vicinis Prouincijs regnauerunt, multa imò infinita mala fecerunt, valdè ac ſupra modum afflixerunt Eccleſiam Dei. Sed non ſemper ſtabit regnum illarum: non melioris erunt conditionis, nec alium habebunt exitum quàm omnes præcedentes. Et quod D. Auguſtinus lib. 4. de Symbolo cap. 13. olim ſcripſit de hæreſi Ariana, hoc nos itidem vel ſimilibus verbis ac ſententijs de cunctis noſtri temporis hæreſibus dicere poſſumus; Quid ſic inſultas, te iactas, inſoleſcis? quid tam multa vſurpas? quid tantas excitas turbas, tot ſtrages donas, omnia innouans, omnia inuertens, omnia miſcens ſurſum deorſum, tanquam ſemper victura & regnatura, ô hæreſis Lutherana, vel Caluiniſtica, vel quocumque tandem nomine cenſeans? Multa abs te damna patitur, multas magnaſque iniurias ſuſtinet diuina Veritas: ſed non magnoperè te metuit. Si laudem vel gloriam putas diu ac latè regnare, multoſque inficere veneno tuo ex omni ordine vel genere hominum: latiùs multo ac diutiùs olim regnauit hæreſis Arriana, vt alias taceam; ab illius ſectatoribus veritas multa grauiora mala ac damna perpeſſa eſt: nondum ad illam ingloriam gloriam, laudemque illaudatam veniſti. Nec vmquam tamen veritas manus dedit, aut vinci potuit: quin potiùs omnes eius hoſtes, cum omnibus viribus & potentia ſua, contriti ab illa tandem ſunt & extincti. Sic tuum etiam regnum cum omni inſolentia ſua finem aliquando accipiet. Tum in cœnum ac lutum putei infernalis, vnde egreſſa es, inque extremas tenebras ſine fine crucianda præcipitaberis, cum omnibus ad te quouis modo pertinentibus. Veritas autem ſtabit & viuet, florebit & regnabit, triumphumque de te celebrabit, cælo ac terra gaudentibus ac plaudentibus in æternum Ancilla es, & non domina; ſerua, non libera. Veritas libera eſt, quæ & liberos facit quos poſſidet, teſte Domino. Vxor illa & ſponſa eſt Chriſti: cùm reſpexerit ſponſus ille, & familiam ſuam viſitare inceperit: eijcieris tu vt ancilla cum liberis tuis: quoniam non erunt heredes filij ancillæ, cum filijs liberæ.

Quòd ſi oculos noſtros conuertere velimus ad Sacras hiſtorias, videbimus clariſſimè velut in ſpeculo, veritatis hoſtes per omnem vitam ſuam periclitari, tumultuari, angi animo, laborare, nihil certi, nihil ſatis tuti ac firmi habere; ſæpè etiam cum magna ſuorum ſtrage ad extremum regno omni & vita priuari. Exemplo ſunt, Pharao Ægypti Rex, ſub quo populus Iſraëliticus, veritatis cultor, exijt ex Ægypto; Sennacherib Rex Aſſyriorum, de quo 4. Regum 19. Antiochus Syriæ Rex, de quo multa in libris Machabæorum. de morte autem eius Machab. 9. inter Iudæos autem Saul, Achab, Ioas, Zedechias. Manaſſem Regem, longo tempore hoſtem & perſecutorem veritatis longè maximum, veritas tandem de ſolio deiecit; regnoque priuatum, Babylonem adduci captiuum, atque in tetrum carcerem & ferreas catenas conijci fecit. vbi cùm ad mentem tandem rediſſet, & promiſiſſet veritatis ſe deinceps cultorem fore, exauditus fuit; ac deinceps veritatis beneficio, quam fideliter coluit, feliciter proſpereque regnauit. Conſimilem ferè in modum veritas triumphauit de Nabuchodonoſor rege Babylonis, vt videre eſt Danielis 4. Ita veriſſimum eſſe conſtat, quod veritas ait Prouerb. 8. vt antè audiuimus: Qui in me peccauerit, lædet animam ſuam: omnes qui me oderunt, diligunt mortem. Interim autem veritas ipſa, quam impij reges exſtinctam cupiebant, ipſiſmet exſtinctis oppreſſiſque, firma ſemper & perennis permanet.

CAPVT V.

Fideles veritatis amatores, eiuſdem præſidio, in medijs quoque periculis perſiſtunt impauidi: & tandem à Deo beantur.

CONTRA verò, ſinceri ac fideles veritatis amatores, cultores ac defenſores, veritatis præſidio in medijs periculis ac tumultibus impauidi perſiſtunt, benè & feliciter rem gerunt, æternaque demum gloria, laudiſque immortali memoria, à Deo veritatis ſummo principe, imò ipſa adeò veritate, donantur. vt videre eſt in Dauide, Ioſaphat, Ezechia, Ioſia, Machabæis, & ſimilibus.

In nouo autem Teſtamento, ſimilem animi ſecuritatem, rerum geſtarum felicitatem, & gloriam nominis immortalem habuerunt, Conſtantinus Magnus, Theodoſius Senior,

Iuſtinianus

Iustinianus senior, saltem quamdiu Catholicus mansit, Carolus magnus, Imperatores, veritatis omnes religiosissimi cultores ac propugnatores. De quâ te legat qui volet copiosiùs scribentem Augustinum vltimis aliquot capitibus libri quinti De ciuitate Dei. Nos enim hæc breuiter dumtaxat referimus, vt constet omnibus, veritatem per se felicem esse & immortalem: quique eam amant, colunt & propugnant, eius beneficio multis bonis hic etiam plerumque perfrui; præterquam quòd per eamdem veritatem ad vitam semper & felicitatem æternam perueniunt: qui verò eam oderunt & persequuntur, non modò non assequi quod intendunt, sed se ipsos quoque vt plurimũ turpissime ire perditũ.

CAPVT VI.

Veritas, vt armis, ita scriptis impugnatur, & propugnatur.

VNVM tamen adhuc quiddam silentio prætetire non possum. Quemadmodum veritas à Regibus & Principibus huius mundi armis oppugnatur atque defenditur, obscuraturq; & illustratur: sic planè oppugnatur ac protegitur, læditur ac defenditur, opprimitur ac propugnatur, ab alijs videlicet atque alijs; non linguæ solum præsidijs, sed multò magis calami & scriptionis. Hoc modo alij sese hostes & persecutores, alij verò patronos ac defensores præbuerunt veritatis, omni ferè tempore: nec alium quoque exitum habuerunt, quàm sicuti nunc de Regibus diximus, qui vel contra veritatem, vel pro eadem steterunt. De hæreticis, veritatis inimicis acerrimis, paulò antè iam diximus; multaque nobis infrà etiam sæpè dicentur. Hic vnum atque alterum verbum adijcere oportet, de quibusdam historicis Ethnicis, Christianæ veritatis, quæque vnum Deum solum colendum tradit Religionis, inimicis.

Qui Iustini historici epitomen 36. & Cornelij Taciti librum vnum & vicesimum legerit, facillimè intelliget, semina quædam veritatis totum per orbem numquam pæne non disseminata fuisse: sed infecta mox fuisse mendacijs multis, cùm Ægyptiorum, tum aliorum Philosophorum, ac scriptorũ ethnicorum. Quo factum est, vt historici Græci & Latini, vanissimi interdum à nobis fuisse deprehendantur, qui sacram historiam & incorruptam habemus. In quo profectò eorum vicem dolere deberemus, nisi in plerisque eorum improbam mentem cerneremus, blandiente semper ipsis in Iudæos maledicentiâ, ob vnius Dei cultum. Sed inuidia vecors aduersus Christianum nomen, Tacito, Suetonio, & Plinio Iuniori fuit; quanquam, cùm fuerint illi æquales, maledicta eorum sacrilega ac nefaria inuicem colliduntur. Tranquillus in Ner. Afflicti supplicijs Christiani; genus hominum superstitionis nouæ ac maleficæ. Tacitus XV de incendio vrbis loquens per Neronem excitato, Ergo abolendo rumori Nero subdidit reos, & exquisitissimis pœnis affecit, quos per flagitia inuisos, vulgus Christianos appellat. Auctor nominis eius Christus, qui, Tiberio imperitante, per procuratorem Pontium Pilatum supplicio affectus erat. Repressaque in præsens exitiabilis superstitio, rursus erumpebat, non modò per Iudæam, originem eius mali, sed per vrbem etiam. Et post aliquot versus, enumeratis cruciatuum generibus; Vnde, quamquam aduersus sontes (inquit) & nouissima exempla meritos, miseratio oriebatur. Hominem nefarium Tacitum, aduersisque placitis prouidentiæ genitum; qui æqualium suorum sensui seruiens, non suo iudicio, prodere hoc exemplum nefariæ mentis non sit veritus.

Audiamus Plinium ad Traianum scribentem, cùm Asiæ præesset prouinciæ: cùm veluti elogium mitteret Christianorum, de pœna reorum (vt assolebat) ad principem referens. Affirmabant autem (inquit) hanc fuisse summam, vel culpæ suæ, vel erroris, quòd essent soliti stato die ante lucem conuenire, carmenque Christo quasi Deo dicere secum inuicem; seque sacramento, non in scelus aliquod obstringere, sed ne furta, ne latrocinia, ne adulteria committerent, ne fidem fallerent, ne depositum appellati abnegarent: quibus peractis morem sibi discedendi fuisse, rursusq; coeundi ad capiendum cibum, promiscuum tamen & innoxium: quod ipsum facere desisse post edictum meum, quo secundùm mandata tua hæterias esse vetueram. Sic enim legi debet, pro sodalitatibus. Quid simile habent hæc obiecta Pliniana cum criminibus Taciti, extrema exempla supplicio-rum meritis? Eodem enim tempore hæc à Plinio & Tacito dicta sunt. Verum Plinius ad principem scribens (quod ad res humanas attinet optimum, sed imbutum errore Domitiani, cui sublato statim Nerua successerat) mentiri aut noluit, aut non ausus est. Tacitus verò,

verò Domitiani beneficio ad dignitates prouectus, vt ipse fatetur in principio statim libri decimiseptimi; quod nomen ille princeps sceleratissimus sæuitiæ pugione conficere nixus erat irrito proposito, id iste sceleratiore historiæ stylo, toxico mendacij oblito, repetere instituit: vecordium omniú scriptorú perditissimus, si rectè verba eius æstimétur. Nam Tranquillo cùm idem esset obsequendi tempori propositum; quàm potuit tamen ipse breuissime defunctus est, Christianumque nomen vno verbo respuit, ne amplecti videretur. Plinius in fine Epistolæ ex animi sui sententia locutus, cùm principem consuleret, & mendacio locus non esset; in principio ita vera falsis temperauit, vt acta sua principi seuero & perspicaci approbauerit. In quo operæ pretium est, vim veritatis animaduertere, quæ nonnumquam inuitis erumpit; ita fallens inter mendacia, vt ab audientibus demum agnoscatur, cùm interim loquentes adhuc habere se in potestate eam putent. Supplicium (inquit) minatus, perseuerantes duci iussi: neque enim dubitabam, qualecumque id esset quod faterentur, pertinaciam certè & inflexibilem obstinationem debere puniri. O miserum te, Plini, & improbe principali gratiæ inseruientem! qui veritate oppugnanda diligentiam tuam principi approbare voluisti. Hoc acri vir ingenio Traianus intelligens, ne damnare imprudentiæ Præsidem videretur, alioqui sibi gratum, & nomini tunc inuiso patrocinium præbere edicto suo non ausus, Conquirendi, inquit, non sunt Christiani; si deferantur & arguantur, puniendi sunt.

Alioquin autem in omnibus scriptoribus mirum silentium, vel improbum potiùs, de rebus Christianis agnoscas, vel coniuratorum atque ex compacto scribentium, ijs etiam temporibus, cùm res insignes atque memorabiles auspicijs Christi gestæ sunt. Istud adeò ex re vnica, quam in medium adferam, iudicare quiuis poterit. Macrobius libro secundo Saturn. de iocis Augusti Cæsaris loquens; Cùm audisset (inquit) inter pueros quos in Syria Herodes rex Iudæorum intra bimatum iussit interfici, filium quoque eius occisum: ait; Melius est, Herodis porcum esse, quàm filium. Ecquis vmquam hoc memoriæ tradidit dumtaxat ethnicorum, quod Macrobius in transitu, tamquam rem notam, perstrinxit? Mirari igitur desinamus, cur nulla apud Plinium, & alios, rerum miracula relata scriptorum sacrorum temporibus competant, & cum orthodoxa rerum conscriptione congruant, & malignitati scribentium, aut metui potiùs tribuamus, opinioni principum & populi blandientium.

Huc pertinet etiam, quòd ijdem historici oracula veterum omnium Prophetarum, de nascituro in Oriente, & quidem ex Iudæis, rege quodam maximo, qui totum orbem terrarum sibi subijceret, non attribuerunt id verè & propriè Domino scilicet nostro Iesu Christo, filio Dei æterni; sed Vespasiano Romanorum Imperatori in Oriente aduersus Iudæos bellum gerenti: vt videre est apud Suetonium in Vespasiano cap. 4. & apud Tacitum libro 21. Sed illis error iste cōdonari potest, qui sacras Prophetarum scripturas numquam viderant. At verò eadem in re prorsus inexcusabilis est Iosephus, Iudaicæ scriptor historiæ, qui & Iudæus erat & sacerdos; legemque Moysis & Prophetas legebat quotidie, illarumque etiam sanctarum Scripturarum singularem sibi intelligentiam tribuebat. Testificantur enim Moyses & Prophetæ clarissimè, Regem illum magnum totius mundi, ex Iudæis venturum, debere nasci ex semine Abraham, ex tribu Iuda, ex progenie Dauid. Adeò nominant etiam expressis verbis locum in quo nasciturus erat, Bethlehem scilicet, paruum oppidulum tribus Iuda. Non potuit autem Iosephus ignorare, Vespasianum neque ex Iudæis vllis originem ducere, nec in lucem editum esse in Bethlehem. Proinde, credibile est, Iosephum meliùs intellexisse Prophetas de Christo Rege seu Messia loquentes, quàm scripsent & persuasent Vespasiano: quodque contra propriæ conscientiæ testimonium, honorem, qui vni Messiæ debebatur, Vespasiano tribuerit: vtpote, à quo multis magnisque beneficijs affectus fuerat.

Verùm, vt ad Suetonium, Tranquillum, & Tacitum redeamus, non mirum est, quòd partim ignorantiâ, partim odio Christi (quo imbuti erant, vt ostendimus) Prophetarum oracula Vespasiano potiùs quàm Iesu Christo adscripserunt; cùm etiam diuersa Christi ac discipulorum eius miracula eidem Imperatori haud fuerint veriti attribuere. Scribit enim Tacitus lib. 20. Vespasianum, cùm in Iudæa ageret, sputo suo visum cæco homini reddidisse; & alterius curasse vno verbo manum aridam, quam penitus mouere non poterat. Quæ nemo non nouit miracula esse vera Domini Iesu Christi: quæ cùm illi historici profani auditione accepissent, eidem Iesu Christo, quem oderant, furari voluerunt, vt ijs Vespasianum suum cohonestarent. Quod illorum furtum, seu grande potiùs sacri-

N legium,

legium, vt melius ad perpetuam eorum ignominiam, laudemque veritatis patefaciamus, eosque proprijs ipsorum scriptis conuincamus; obseruandum est, Tacitum scribere, cùm cæcus ille ad pedes se Vespasiani (vt mentitur) prosterneret, opemq; ab eo peteret, dixisse, quòd reuelationem acceperat à Deo Serapi, vt se Vespasiano curandum exhiberet. Cuius Dei Tacitus scribit nondum suo tempore originem Romæ satis notam fuisse. Sed existimabant ethnici illi, Christianos (quorum Deum & religionem omnem ignorabant, tantumque de ijs obiter quædam audiuerant, pluraque vel certiora cognoscere non curabát) Deú Serapin adorare: vt satis liquet ex Epistola ab Adriano Imperatore ad Germanum consulem perscripta, teste Flauio Vopisco in Saturn In qua Epistola expressis verbis habetur, Christianos Alexandriæ Deum Serapin colere. Ita palàm fit, ipsius Taciti proprio testimonio, primum auctorem curationis cæci, Deum fuisse Christianorum. Sed multa veris falsa miscendo, Deum illum Serapin fuisse dicit, cùm Christus fuerit filius Dei. Deinde cæcum ad Vespasianum missum, cùm hoc quoque penitus falsum & confictum fuerit. Verùm, sicut accidit ferè in rebus & narrationibus omnibus, quę procul adferuntur, vt variè à narrantibus referantur, multaque falsa ab alijs atque alijs affingantur; sic non est dubitandum, multam tunc temporis & celebrem famam fuisse vbique locorum de miraculis, quæ Christus eiusque discipuli in Iudæa, & circumcirca fecerunt: sed homines impij ac profani, quibus nulla erat cura, ipsam rei veritatem cognoscere, miraculorum illorum gloriá, vel principibus suis, quibus adulabantur, vel nescio quibus idolis, adscribebát.

Eiusdem fidei, seu perfidiæ potius, est, quod Suetonius in Vespasiano memoriæ prodidit, cap. 7. curasse Vespasianum quemdam paralyticum, qui in pedes state non poterat; itemque cæcum: qui ambo admoniti fuerint à Serapi, vt sese ad Vespasianum percipiendæ sanitatis causa conferrent. denique, quod Spartianus scribit, in Adriano Imperatore, mulierem cæcam visum recuperasse, genu eius osculaodo: nec non alium quemdam cæcum natum, eum tantummodò attingendo: ipsumque Adrianum simili modo à febribus, quibus laborabat, subitò liberatum. Satis enim certum est, illa omnia esse miracula Christi Saluatoris nostri & Apostolorum eius: quæ ethnici illi scriptores ijs detrahere magno scelere conabantur, vt principibus suis adscriberent, ac mundo persuaderent, diuinitatem in ijs aliquam infuisse. Sed, quid tandem cunctis suis aduersus veritatem mendacijs effecerunt? Veritas suo tempore in lucem venit; agnitaque & recepta ac celebrata fuit ab omnibus: ipsi verò manifestæ falsitatis conuicti, turpique infamia notati sunt in perpetuum. Adeò verum est, quod Marcus Tullius de veritate scribit, Oratione pro Marco Cælio: O magna (inquit) vis veritatis, quæ contra hominum ingenia, calliditatem, solertiam, contraque fictas omnium insidias, facilè se per seipsam defendit! At de his satis.

CAPVT VII.

Propugnanda ac promouenda in omnibus Veritas.

HVc etiam referre possumus sententiam memorabilem planeq; auream beati Pauli Apostoli, 2. Cor. 13. Oramus Deum (ait) vt nihil mali faciatis: non vt nos probati appareamus; sed vt vos, quod bonum est, faciatis: nos autem vt reprobi simus. non enim possumus aliquid aduersus veritatem, sed pro veritate. Sensus est: Non aliàm quæro neque appeto potestatem, quàm vt veritati seruiam, eamque promoueam. Multis perinde est, modò possint: neque illis curæ est, sua potestate vti in bonum, in defensionem veritatis, aut innocentiæ: satis illis est, quod potestate atque auctoritate polleant, siue cum vtilitate, siue cum iniuria aliorum. Apostolus omnem potestatem suam, quam à Deo habebat, longè maximam, in communem dumtaxat ædificationem, veræque & sanæ doctrinæ conseruationem referebat: paratus etiam imbecillus & reprobus insipientium hominum opinione reputari, modò veritati & gloriæ Dei benè consultum esset. Sic affecti esse debent qui pro sola veritate pugnant: vt quidem debent omnes Christiani. Cuius doctrinæ parum memores sunt quidam; in disputando nullum clamandi & rixandi finem facientes, donec vicisse videantur, & reliquos tacere compellant. non veritatis vtique victoriam quærentes, sed suam propriam: nec hoc agentes vt veritas disputando vel scribendo inueniatur, sed vt sua ipsorum opinio obtineat, ac pro veritate habeatur. Atque ita non aliud efficitur, quàm quod vulgò dicitur, Nimiū altercando amittitur veritas. Quasi verò turpe sit vel pudendum, à veritate vinci: quum nihil sit melius, vtilius, gloriosius.

Qua

Qua de re nonnullæ sunt eruditæ & præclaræ sententiæ sanctorum Doctorum, quas hic asscribere placuit. D. August. De ciuitate Dei, lib. 5. cap. 27. Facile est (inquit) cuiquam videri respõdisse, qui tacere noluerit. Quid est loquacius vanitate? quę non ideò potest quod veritas, quia, si voluerit plus potest clamare quàm veritas. Diuus Hieronymus Epistola ad Augustinum quæ incipit, Tres simul Epistolas, sic scribit; Te quoque hoc ipsum orare non dubito, vt inter nos contendentes veritas superet. Non enim tuam quæris gloriam, sed Christi. cumque tu viceris, & ego vincam, si meum errorem intellexero. Et econtrariò, me vincente, tu superas: quia non filij parentibus, sed parentes filijs thesaurizant. Et in Paralip. lib. legimus quòd filij Israël ad pugnam processerunt mente pacifica; & inter ipsos gladios & effusiones sanguinis & cadauera prostratorum non suam sed pacis victoriam cogitantes. D. Prosper lib. Sententiarum, Sententia 209. Bonum est à veritate vinci. Ad correptionem superet veritas volentem: nam & inuitum ipsa superabit. Sumpsit illam sententiam Prosper, vt alias plerasque omnes, ex Augustino Epistola 174. vbi sic legitur; Non est bonum homini, hominem vincere; sed bonum est homini vt eum veritas vincat volentem: quia malum est homini, vt eum veritas vincat inuitum. nam ipsa vincat necesse est, siue negantem, siue confitentem. Idem lib. 1. De moribus Manichæorum cap. 3. Quæso animaduertite, quæso vigilate, quæso deponite studia partium: & verum, non vincendi sed inueniendi gratiâ, quærite. Item in exordio expositionis Epistolæ ad Galat. Veritas propter seipsam diligenda est, non propter hominẽ, vel propter Angelum, per quem annuntiatur. Qui enim propter annuntiatores diligit eam, potest etiam mendacia diligere si qua fortè ipsi sua protulerint. Hanc sententiam clariùs explicat lib. 12. Confess. cap. 25. O vita pauperum, Deus meus, in cuius sinu non est contradictio; plue mihi mitigationes in cor, vt patienter tales feram, qui non mihi hoc dicunt, quod diuini tui & in corde famuli tui viderunt quod dicunt, sed quia superbi sunt, nec nouerunt Moysi sententiam, sed amant suam: non quia vera est, sed quia sua est. Alioqui & aliam veram pariter amarent, sicut & ego amo quod dicunt, quando verum dicunt: non quia ipsorum est, sed quia verum est. & ideò iam nec ipsorum est, quia verum est. Si autem ideò amant istud, quia verum est, iam & ipsorum est, & meum est: quia id commune omnium est veritatis amatorum. Sic ille.

Huc pertinet, quod D. Hilarius, lib. 10. de Trinitate, scribit in illos qui non veri sed placiti rationem sectantur: quos iniqua voluntas, non ad intelligentiam, sed ad defensionem placentium excitat. Inter veri namque assertionem, & placiti defensionem, pertinax pugna est: dum se & veritas tenet, & se voluntas erroris tuetur. Sic præfatus auctor.

Iam, sicut peccat in veritatem, qui illam pertinaciter ad suam opinionem trahit, nec ipsam vult pati obtinere ac vincere, in quocumque est, sed seipsum; sic grauissimam iniuriam veritati faciunt omnes hæretici, qui illam (quæ communis est omnium, qui Christiano & Catholico nomine censentur) sibi solis asscribere, ceteris autem omnibus totique Ecclesiæ Catholicæ detrahere, moliuntur. Qua de re iterùm eleganter Augustinus prædicto loco: alloquens enim Dominum Deum, Veritas (inquit) tua nec mea est, nec illius vel illius, sed omnium nostrùm, quos ad illius communionem publicè vocas, terribiliter admonens, vt nolimus eam habere priuatam, ne priuemur eâ. Nam quisquis id quod tu omnibus ad fruendum proponis, sibi propriè vendicat, & suum vult esse quod omnium est; à communi propellitur ad sua, hoc est à veritate ad mendacium. Qui enim loquitur mendacium, de suo loquitur. Hæc ille: optimè vtique ac verissimè. Veritas (inquit alibi) nusquam est, quàm apud omnes; hoc est in Ecclesia Catholica. Quamobrem quicumque singulares aliquos intellectus exquirit, insolitos & hactenus inauditos sensus excogitat, nouas & solitarias opiniones adfert: etiam si sexcenta proferat è Scripturis testimonia; quandoquidem ea non omnium, hoc est, non eo qui receptus est in Ecclesia Catholica, sensu vult intelligere, sed suum illis proprium sensum adstruit; de suo loquitur, atque ideò mendacium loquitur. Veritas enim non est apud vnum aliquem, sed apud omnes, hoc est in Ecclesia Catholica: cui sanæ intelligentiæ lux, à Deo promissa est. nullum vt certius argumentum esse queat, aliquem de suo, id est mendacium loqui, quàm si quis ab huius sensu & consensu recesserit.

De hac re iterùm Augustinus, in Psalmum 75. ad illud: Omnes qui in circuitu eius affertis munera. Hoc, inquit, quod Deus admonet, dicam vobis, quid ex his verbis ipse mihi inspirare dignatus sit. Si melius aliquid posteà visum fuerit, & hoc vestrum est; quia communis est omnibus veritas: non est mea nec tua, non est illius aut illius; omnibus

nibus communis est. Et fortassis ideò media est; vt in circuitu eius sint omnes, qui diligunt veritatem: quidquid enim omnibus commune est, in medio est. Quare in medio dicitur? Vt tantum distet ab omnibus, & tantum appropinquet omnibus. Quod non in medio est, quasi priuatum fit: quod publicum est, in medio ponitur, vt omnes qui veniunt, percipiant, illuminentur. Nemo dicat, Meum est; nec in parte sua velit facere, quod in medio est omnibus. Quid est ergo; Omnes qui in circuitu eius sunt, offerent munera? Omnes qui intelligunt communem esse omnibus veritatem, & non illam faciunt quasi suam, superbiendo de illa, ipsi offerent munera, quia humilitatem habent. Qui autem quasi suum faciunt, quod omnibus commune est, tamquam in medio positum, ad partem seducere conantur; non offerent hi munera: quia omnes qui in circuitu eius sunt, offerent munera. Tu, cùm feceris eum tibi quasi proprium, & iam non communem, extolleris in superbiam: cùm scriptum sit; Seruite Domino in timore, & exultate ei cum tremore. Ergo offerent munera, qui in circuitu eius sunt. Ipsi enim humiles sunt, qui communem nouerunt esse omnibus veritatem. Hæc sanctus ille Doctor.

CAP. VIII.

De laude Veritatis, ex tertio lib. Esdræ, fortissimum omnium, esse Veritatem.

DVM mentio fit, aut sermo habetur, de vi & fortitudine Veritatis; non potest nec debet silentio prætermitti historia, quæ narratur in tertio libro Esdræ cap. 3. & 4. vbi ex proposito de hac materia prolixè ac iucundissimè disputatur, regijs etiam propositis præmijs, ijsque amplissimis, quænam res rerum omnium totius mundi debeat censeri fortissima. Tandemque inuenitur ac decernitur, nihil esse fortius ac permanentius, nihil itidem dignius & sublimius veritate. Quamuis autem, quidquid in tertio illo & quarto libris Esdræ describitur, non sit Canonicæ auctoritatis, tamen historia isthæc de fortitudine & victoria veritatis, & cetera ad totam illam disputationem pertinentia, à multis Ecclesiæ veteribus grauibusque Doctoribus passim citantur. Nam, vt Bedam venerabilem omittamus, qui tamen est auctor minimè contemnendus, antiquissimus ille iuxtà ac celeberrimus Ecclesiæ Doctor & Episcopus & Martyr Cyprianus, Epistola ad Pompeianum, siue vt alij libri habent Pompeium, ita scribit: Consuetudo sine veritate, vetustas erroris est; propter quod, relicto errore, sequamur veritatem: scientes, quia apud Esdram veritas vicit, sicut scriptum est; Veritas manet & inualescit in æternum, & viuit, & obtinet in sæcula sæculorum.

Augustinus autem lib. 18. De ciuit. Dei cap. 16. existimat, non ineptè in hac veritatis historia prophetatum intelligi Christum. Hos, inquit, tres Prophetas, Aggæum, Zachariam, Malachiam, per idem tempus liberationis populi ex Babylonica seruitute, scripsit etiam Esdras: qui magis rerum gestarum scriptor est habitus, quàm Propheta. Nisi fortè in eo Christum prophetasse intelligendus est, quòd inter iuuenes quosdam orta quæstione, quid ampliùs valeret in rebus; cùm Reges vnus dixisset, alter vinum, tertius mulieres, quæ plerumque regibus imperarent, idem tamen tertius veritatem super omnia demonstrauit esse victricem: consulto autem Euangelio, Christum cognoscimus esse veritatem.

Prosper quoque lib. 2. Promissionum cap. 38. Rex, inquit, Babyloniæ Artaxerxes, dum suos vellet exercere captiuos; tres elegit prudentes Iudæos, quorum sententias Esdras sacerdos scripsit. Vnus vinum omni rei prætulit, alius Regem, tertius Zorobabel mulieres, ac super omnia veritatem.

Quin & Græcis Doctoribus eadem nota fuit historia, in magnoque pretio & veneratione habita: vt liquet ex Cyrillo, Doctore celeberrimo, lib. 5. Thesauri cap. 1. Et certè si Scriptura isthæc diuinam auctoritatem non habet more aliarum Scripturarum canonicarum, veram saltem historiam esse constat satis ex Iosepho, rerum Iudaicarum non ignaro, lib. 11. Antiquitatum cap. 3. vbi totam hanc disputationem, quemadmodum in Biblijs nostris sacris habetur, describit.

Sunt, qui se colligere posse ac probare contendant, hanc historiam cum primo Esdræ libro itemque cum Prophetia Aggæi Prophetæ pugnare; ac proinde, veram historiam esse

eſſe non poſſe. Zorobabel enim, qui in hac diſputatione de veritate diſſerens introducitur, primo anno Cyri Regis ſoluta captiuitate Iudæorum Ieroſolymam mittitur, ceu dux omnium: ibique ad templi exſtructionem omnem impendit operam, vt etiam Aggæus propheta teſtatur. Quomodo igitur tanto poſt tempore, nempe ſub Dario Rege, adhuc Babylone in Regis miniſterio repertur? inſuperque hic adhuc adoleſcens nominatur, vt eſt in 4. cap. 3. Eſdræ? Sed hoc argumentum non tam difficile eſſe videtur, vt conuenienter ſolui non poſſit. Cùm enim rex iſte Darius Hiſtaſpis ſit, Ioſepho teſte, qui ſtatim poſt Cambyſem, Cyri filium, ſex annis tantum regno potitum, regnauit; potuit adhuc ſub eo Zorobabel adoleſcens eſſe, nimirum triginta quinque annorum, aut circiter. Nam cum primū ſub Cyro Ieroſolymam pergeret, dicitur annos natus fuiſſe octodecim.

Quòd autem initio Regni Darij Hiſtaſpis Babylone fuerit, inde accidit, quòd cùm Iudæi Cyro adhuc regnante prohiberentur templum ſuum perficere; tunc cum nonnullis Iudæis Babylonem redijt, viſurus (vt probabile eſt) anne aliquid apud Regem ad cœptam templi exſtructionem perficiendam impetrare poſſet. Itaque, primò omnium querelas ſuas apud Darium iſtum, nondum adhuc Regem, quem anteà familiariter nouerat, expoſuit; vtque ſe apud Regem iuuaret maiorem in modum rogauit. Tunc fertur Darius querimonijs amici ſui permotus dixiſſe; Si contingeret, vt aliquando Rex fieret, omnia quæ cuperet libenter præſtiturum, hocque Deo inſuper deliberata mente vouiſſe. Sic Ioſephus, & ex eo Beda, hiſtoriam referunt. Atque ita, nulla videtur eſſe Scripturarum inter ſe diſcrepantia.

Verùm vtcumque id habet, videamus & examinemus breuiter quid ſit quod Zorobabel de laude & fortitudine veritatis commemoret. Nam, quod de vini, aut Regum, aut mulierum hic potentia dicitur, ad noſtrum non ſpectat propoſitum. O viri (inquit Zorobabel) nónne fortes ſunt mulieres? Magna eſt terra, & excelſum cælum; & velox curſus ſolis, conuertit in gyro cælum in locum ſuum in vna die. Nónne magnificus eſt qui hæc facit? Et veritas magna, & fortior præ omnibus. Senſus eſt: Deus omnipotens admirabilis admodum eſt, mirumque in modum oſtendit potẽtiam & ſapientiam ſuam in creatione & gubernatione continua cæli & terræ; ſed multò eſt magis admirabilis in conſeruatione ac directione veritatis. Cælum & terra ſemel à Deo creata eodem ſemper tenore perſiſtunt: nec quiſquam laborat, vt illa vel è medio auferat vel turbet, aut lædat, aut moleſtet; cū nemo neſciat, conatus huiuſmodi fore nimis fruſtraneos. At verò, cùm tot, tam graues & potentes hoſtes veritas habeat, ſemperque habuerit, qui modis & viribus omnibus eam ſtudent obſcurare, peruertere, de terra tollere, penituſque extinguere; tamen Deo adiuuante perſtat ſemper & viuit, & floret, & regnat, ac triumphat, omniumque hoſtium & aduerſariorum ſuorum extremam tandem ignominiam atque interitum videt. Nec videt ſolùm, ſed ipſamet quoque eos vincit, proſternit, è medio tollit. Eſtne hoc ſupra modum admirabile?

Sequitur: Omnis terra veritatem inuocat; cælum etiam ipſam benedicit. Incertum, quid nomine terræ & cæli notare velit. Si corpora illa ingentia inanimata ſignificat; proſopopeia eſt, quæ hunc ſenſum habet: Veritas res eſt tam præclara, tam nobilis, digna, excellens, egregia, vt cælum ipſum quoque ac terram lætificet. adeò vt ſi loqui poſſent, non ceſſarent altis vocibus celebrare ac decantare laudes eius. Similis locus eſt in Pſal. 95. Lætentur cæli, & exultet terra; commoueatur mare, & plenitudo eius: gaudebunt campi, & omnia quæ in eis ſunt: tunc exultabunt omnia ligna ſiluarum, à facie Domini. Sed præſtabilius eſt, cæli & terræ nomine, per ſynecdochen intelligere eos qui cælum & terram inhabitant. Hoc ſenſu rectè & conuenienter admodum cælo benedicere veritatem, terræ autem inuocare tribuitur. Angeli enim cæleſtes non habent neceſſe veritatis auxilium inuocare, cùm in nulla neceſſitate verſentur. attamen veritatem vbique locorum inter homines tam magna & admiranda patrantem benedicunt: hoc eſt, prædicant & collaudant aſſidue, dicentes; Benedictus Deus veritatis: vt hîc habetur. At verò homines, veritatis ſtudioſi, in terra verſantes, iniurias & oppreſſiones videntes aſſiduas, quæ à veritatis hoſtibus quotidie bonis & innocentibus vbique locorum, ipſique adeo veritati, irrogantur; non ceſſant votis continuis inuocare opem & patrocinium veritatis aduerſus impios & ſceleratos: optare & precari, vt ſeſe de tantis improborum hominum iniurijs vindicet, pios & fideles ſeruos & cultores ſuos liberet, omnibuſque illi fideliter ſeruientibus, & ab ea ſola pendentibus, pro more ſubueniat. Omnis, inquit, terra veritatem inuocat. Optimè dicit. Inuocare, propriè eſt in auxilium & vota vocare.

Inuocant itaque veritatem imprimis innoxij omnes, mendacijs oppressi, calumnijs circumuenti, iniustè damnati, in carceres & vincula coniecti, vel quocumque alio modo contra ius & fas malè habiti, toto orbe terrarum. Inuocant, inquam, illi omnes, obtestanturque veritatem, vt eius ope & præsidio liberentur. Inuocatur eadem in Scholis & Academijs, vt obscura illustret, dubia aperiat, quæstiones ac difficultates incidentes dissoluat; adsitque docentibus pariter, & discentibus; ne quid vel quærant contra veritatem, vel doceant, vel discant, vel intelligant. Sicque inuocatur in templis, & locis sacris, à concionatore iuxtà & ab omni populo, ne quid ibi prædicetur vel audiatur contra veritatem verbi Dei, vel sanæ doctrinæ; sed omnes à veritate illuminentur, in agnitionem Dei & voluntatis ipsius. Inuocatur in iudicijs & tribunalibus; ne quid aduersus veritatem aut innocentiam iudicetur: ne quis aut nocens absoluatur, aut innocens condemnetur. O quàm ardentibus votis, quàm alta & flebili voce, veritatem eiusque patrem
Daniel. 13 Deum inuocabat Susanna, dicens; Deus æterne, qui absconditorum es cognitor, qui nosti omnia priusquam fiant: tu scis quoniam falsum testimonium tulerunt contra me: & ecce morior, cùm nihil horum fecerim, quæ isti malitiosè composuerunt aduersum me. Sed de veritate in iudicijs, paulò pòst latiùs. Denique inuocatur veritas in foris publicis, in plateis & officinis, à iustis & bonis omnibus. ne videlicet mendacijs & fraudibus mercatorum vel opificum iniquorum fallantur: sed veritas potius & iustitia vbique locum habeant. Quomodo putamus Prophetam sanctum inuocasse veritatem, quoties toto
Osee 4. corde eam inclamasse, cùm diceret; Non est veritas, non est misericordia, non est scientia Dei in terra: maledictum, & mendacium, & homicidium, & furtum, & adulterium inundauerunt?

CAPVT IX.

Sequentium verborum explicatio, pro veritatis encomio: OMNIA OPERA MOVENTVR, ET TREMVNT EAM. *Esdræ* 3.4.

LOQVITVR præcipuè de hostibus & persecutoribus veritatis, omnibusque illorum machinationibus & conatibus. Magna laus, magna & mirabilis vis veritatis, quòd sic aduersarios suos commouere nouit ac terrere; vt totos tremere faciat, ac perhorrescere. Facit autem hoc potissimùm veritas, quum sese diu afflicta & oppressa tandem erigit, atque in lucem exerit, vt videatur & cognoscatur ab omnibus; dumque non modò viuere adhuc se ostendit, quæ penitus extincta & mortua putabatur, sed etiam satis potentem esse ad talionem reddendam aduersarijs suis ipsosquemet proprijs ipsorum consilijs & machinationibus obruendos atque perdendos. Quis non facilè secum cogitare potest, quemadmodum scelerati illi iudices qui Susannam mendacijs falsisque testimonijs opprimere atque interficere conabantur; quis (inquam) non intelligit, quomodo perturbati, quantopere attoniti, ac velut mente capti fuerint, totique perhorruerint, cum veritas os pueri Danielis aperire, seseque per illum cœpit fugatis mendacijs in lucem & apertum perducere? quum scelestos illos deinde puer ille seriò ac publicè accusauit, ac sapientissimè simul & constantissimè iudicauit? denique ex ipsorummet sermone & confessione, manifestæ falsitatis conuicit? Quis autem puero illi, vel adolescenti, talem tantamque animi constantiam & fortitudinem tribuit, vt hoc facere, talem rem aggredi & perficere non metueret? Quis alius nisi veritas ipsa, quæ quosuis ad sui defensionem, cùm ei libuerit, excitare, armare, animare & confirmare nouit? Quæ etiam, vt amicis & cultoribus suis amabilis est, vltrà quàm credi potest, vt antè ostendimus; sic hostibus & persecutoribus, dum vult, est supra modum terribilis. Veniebant mendaces & falsarij, ingenti multitudine, odio ac furore animorum pleni, armisque bene instructi, Christum veritatis principem ad mortem quæsitum. Edidit solummodò blandam veritatis vocem, dicens; Ego sum, quem quæritis. sed cùm voci illi verissimæ occultam quandam virtutem addidisset; ecce omnes subitò cum armis omnibus retrorsum in terram deijciuntur, velut exanimes. Nimirum tanta eos repentè animorum obstupefactio cepit, vt nec pedibus consistere possent; & à vi quadam inuisibili atque intolerabili, in faciem cædi, retrorsumque prosterni sibi viderentur. Tanta est vis veritatis, si quis eam simpliciter atque intrepidè profiteatur. Sic nonnumquam aduersarios suos luce claritatis

&

& maiestatis suæ perstringit, sic attonitos reddit, sic obstupefacit, vt velint nolint cedere ac manum dare cogantur. Vide infrà plura alia exempla, sub finem capitis 47.

Alio tempore mittebantur ad Christum capiendum ministri Pharisæorum & Pontificum: quærentes illum, inuenerunt in templo concionantem & docentem. Vt primum viderunt & audierunt, omnis illa animorum ferocia concidit: ex lictoribus fiunt attenti auditores: finita concione, cum ceteris abeunt, ad dominos suos redeunt, nihil efficiunt eorum, quorum gratiâ missi fuerant. Causam rogati, respondent; Numquam sic locutus est homo, vt hic homo. Ira scilicet à doctrina veritatis compressi, ne quid mali tentarent; sic in conscientia sua, vi ac luce veritatis conuicti erant. *Ioan. 7.*

Quid futurum est, cùm veritas sese hostibus suis in plena maiestate sua ostendet, eosque alloquetur his aut similibus verbis? Ego ecce illa sum (ô scelesti & maledicti!) quam alij vestrûm oderunt, & execrari semper ac persecuti sunt totis viribus; alij neglexerunt, vltroque oblatam recipere noluerunt; alij receptam nefariè deseruerunt, nec coluerunt vt oportet; omnes magna iniuria & contumelia affecerunt. O ingrati, cæci, peruersi! maluistis mendacijs confictis, erroribus damnatis, meræ mundi vanitati, quàm mihi adhærere. Sponte vobis in dominum & principem elegistis Diabolum, hostem iuratum animarum vestrarum, mendacij patrem; me relicta & contempta, quæ vitam vobis, libertatem & salutem certam atque perpetuam pollicebar. Vocaui vos, & renuistis: extendi manus meas, & non fuit qui aspiceret: despexistis omne consilium meum, & increpationes meas neglexistis. Ego nunc quoque in interitu vestro ridebo: & subsannabo, cùm vobis quod timebatis aduenerit; cùm irruerit repentina calamitas, & interitus quasi tempestas ingruerit; quando venerit super vos tribulatio & angustia. Discedite à me maledicti in ignem æternum, qui paratus est Diabolo, quem sequi voluistis, & angelis eius. Vbi se veritas in tali maiestate & potentia, cum talibus ita monstrabit impijs, sic eos alloquetur, sic verbis, vultu, gestibusque tonabit; quis eloqui facilè posset, quis mente vel cogitatione complecti, quomodo toti erunt formidine nimia ac terrore completi? Hoc est quod hic dicitur; omnia ad conspectum veritatis moueri & contremiscere. *Prouerb. 1.* *Matth. 24.*

Nec verò solùm ad conspectum & præsentiam veritatis turbantur ac perhorrescunt impij; verùm etiam, antequam se ostendat veritas atque in lucem veniat, frequenter in magno timore ac mentis anxietate versantur. Numquam sunt quieta conscientia mendaces, fures, falsarij, ceterique hostes veritatis: semper metuunt ne fraudes illorum & mendacia detegantur, & veritas cognoscatur; ipsique ita in iustam pœnam, turpemque infamiam incidant. Ita eos persequitur, turbat, exagitat, veritas adhuc latens, adhuc ab illis suppeditata, vincta, oppressa; vt inde intelligant, si mens non læua esset, quid factura sit, quomodo eos habitura, vbi se sua virtute à vinculis illorum & oppressione excusserit. Ergo, iusti & veraces homines, per veritatem & bonam conscientiam, in medijs etiam periculorum & aduersitatum procellis, securi sunt; vt antè admonuimus: iniusti autem & mendaces, rebus etiam quietis & tranquillis, metu perculsi. Fugit impius, inquit Sapiens Prouerb. 28. nemine persequente: iustus autem quasi leo confidens, absque terrore erit. Et Iob Propheta cap. 15. Cunctis diebus impius superbit: & numerus annorum incertus est tyrannidis eius. Sonitus terroris semper in auribus illius: & cùm pax sit, ille semper insidias suspicatur.

CAPVT X.

Prosecutio laudata apud Esdram Veritatis.

QVOD sequitur in Esdra, non esse apud veritatem quidquam iniquum; nullâ interpretatione opus habet. Est enim veritas iustitiæ mater: vt antè etiam in descriptione veritatis audiuimus, & mox latiùs etiam clariusque dicemus, in expositione verborum sequentium, Non est apud eam accipere personas, &c. Sed ante illa verba præcedunt hæc, quæ priùs expedienda sunt: Vinum iniquum, iniquus rex, iniquæ mulieres, iniqui omnes filij hominum, & iniqua illorum omnia opera, & non est in ipsis veritas, & in sua iniquitate peribunt. Hæc etiam verba satis per se clara sunt. Admonendum est tantummodò, aliter iniquum esse vinum, aliter autem reges, & mulieres. Vinum iniquum dicitur, non quòd aliquam in se iniquitatem habeat; omnis enim creatura Dei bona est, inquit Apostolus; vinum verò non solùm Dei creatura est, sed vna etiam ex optimis &

nobilissimis creaturis: sed iniquum dicitur quia iniquos homines facit, quando intemperantèr sumitur. Qua etiam loquendi forma à Paulo Apostolo, itemque à Sapiente, luxuriosum appellatur: quia videlicet immodicè sumptum, luxuriam generat. vnde illi exstant versiculi:

Nec Veneris, nec tu vini capiaris amore:
Vno namque modo vina Venúsque nocent.

Sic nox ebria dicitur, apud Martialem & alios. Qui enim ebrij sunt, noctè ebrij sunt, inquit Apostolus. Sic frigus pigrum vocatur, quia pigritiam generat, hominesque pigros reddit. Non hoc modo Rex & mulieres hic, itemque omnes filij hominum iniqui nominantur; sed quia naturà iniqui sunt, atque in seipsis iniquitatem habent insitam, siue ingenitam. iuxta illud Psal. 50. Ecce in iniquitatibus conceptus sum; & in peccatis concepit me mater mea. Omnes enim homines nascuntur auersi mente & voluntate à rectitudine iustitiæ & veritatis, & conuersi ad peccatum: quæ magna est & summa iniquitas. Quæ postea iniquitas & peruersitas voluntatis sic in homine dominatur, nisi gratia Dei subueniat; vt omnia opera iniqua reddat, vti hic habetur, tandemque hominem faciat in iniquitate perire in æternum. Vnde, si quid rectè facimus, eatenus per gratiam Dei & Spiritum sanctum ab iniquitate liberamur, ac regeneramur in nouam creaturam. Sed de his satis.

Sequitur: Et veritas manet, & inualescit in æternum, & viuit, & obtinet in sæcula sæculorum. Hæc verba nihil etiam difficultatis habent; & quàm sint omni ex parte verissima, ex superioribus satis patet. Pergemus igitur ad sequentia.

CAPVT XI.

Veritatis in iudicio præstantia; citra personarum acceptionem.

NEc est (inquit Zorobabel) apud eam, accipere personas, neque differentias: sed quæ iusta sunt, facit omnibus, iniustis & malignis: & omnes benignantur in operibus eius. Quod de acceptione personarū vel differentiarum hic dicitur, pertinet præcipue ad iudicia, in quibus cū primis locum habere debet veritas. Hæc facit, vt non respiciant iudices, quales sint personæ quæ litigant vel accusantur coram se, diuites an pauperes, nobiles an ignobiles, quæ referre queant gratiam, vel minimè: sed tantummodò, quid rei veritas habeat, & quidnā secundum illam mereantur. Qua de re sunt loci multi & notabiles in alijs Scripturis sacris. Deuteron. 1. docet Moyses, sese iudicibus populi ab se constitutis præcepisse in hæc verba: Quod iustum est iudicate, siue ciuis sit ille, siue peregrinus. Nulla erit distantia personarum: ita paruum audietis vt magnum, nec accipietis cuiusquam personam. Quo in loco, & similibus, personæ vocabulum sumitur pro quauis hominis conditione vel qualitate, cuius ratione gratiam aliquam aut fauorem mereatur; vt sunt diuitiæ, nobilitas, potentia, pulchritudo corporis, & similia: vel quæ eum reddat quouis modo despectum, odiosum, contemptibilem; qualia sunt paupertas, deformitas, ignobilitas, & cetera huiusmodi. Harum omnium rerum nullum respectum habet veritas in iudicio. Nec debent hæc in considerationem venire: sed tantùm, quid quilibet secundùm veritatem & iustitiam mereatur, cuiuscumque vel qualiscumque conditionis sit. Solent iudices plerumque muneribus diuitum vel potentum corrumpi, vt contra veritatem iudicent. Hinc Dominus Deuteron. 16. Iudices & magistros constitues in omnibus portis tuis, vt iudicent populum iusto iudicio, nec in alteram partem declinent. Non accipies personam, nec munera. Quia munera excæcant oculos sapientum, & mutant verba iustorum. Rursus alij ex commiseratione quadam contra veritatem pro pauperibus iudicant, quia pauperes sunt, & quia plerumque causam suam coram iudice cum lachrymis & miserabilibus gestibus exponere norunt. Nec huius rei licet respectum habere, dum veritas est in contrarium. Hinc Exod. 23. Non sequens turbam ad faciendum malum: nec in iudicio, plurimorum acquiesces sententiæ, vt à vero deuies. Pauperis quoque non misereberis in iudicio.

Exod. 18. Hinc optima est doctrina, quam Iethro affinis Moysis protulit, pro cunctis qui ad exercenda iudicia assumuntur. Prouide, inquit, de omni plebe viros sapientes & timentes Deum, in quibus est veritas, & qui oderunt auaritiam: & constitue ex eis Tribunos & Centenarios, Quinquagenarios & Decanos, qui iudicent populum in omni tempore.

tempore. Consilium breue, si verba consideres; sed longè optimum, & quod sub paucis verbis multa & magna complectitur. Quatuor sunt quæ requirit in iudicibus & magistratibus; sapientiam, timorem Dei, veritatem, & odium auaritiæ. QVATVOR IVDICIS BONI CONDITIONES.

Sapientia est omnibus iustitiæ præfectis apprimè necessaria, vt nimirum per eam discernere norint inter bonum & malum, iustum & iniustum, verum & falsum. Iudex absque scientia & doctrina, perinde est atque oculus aut candela sine luce. Attamen scientia iuris omnisque doctrina non reddit sola iudicem bonum & perfectum: quinimo, si coniuncta sit peruersitati mentis aut voluntatis, multorum malorum causa est. Proinde, si alterum esset eligendum, præstabilius esset habere iudicem indoctum & bonum, quàm doctum & malitiosum. I. SAPIENTIA.

Ideò, pro secunda conditione requirit in iudice, timorem Dei. Qui illo præditus est, exercebit iustitiam iuxta dictamen bonæ conscientiæ & mandatorum Dei: curabit ante omnia, vt Deus honoretur & colatur, secundùm legem & voluntatem suam; nec inultum esse patietur, si quis aliter se habere velit: amabit proximum suum, vt seipsum; quoniam hoc Deus vult & præcipit: quapropter, operam dabit sedulò, ne quid in exercitio officij sui committat contra vtilitatem vel honorem proximi sui, & quod sibi ipse fieri nolit. In summa, conficiet tamquam librum quemdam rationalem, in quo studia omnia & actiones suas conscribet: vt quum opus erit, illi supremo omnium iudici de omnibus rationem reddat. II. TIMOR DOMINI.

Tertiò, vult bonus Iethro, iudices constitui, in quibus sit veritas. Hæc est virtus de qua loquimur; virtus quæ gemma est & ornamentum primarium omnium bonorum iudicum & magistratuum, omniumque virtutum ijs maximè necessaria. Hæc facit, vt iudex in omni materia, tam ciuili quàm criminali, nudam rerum veritatem quærat: quamlibet aliquis à quopiam accusetur, alteram semper aurem, cum Alexandro Magno, accusato clausam retineat, vt is quoque in sui defensione audiatur. Calumnias autem omnes, mendacia, fraudes, dolos malos, ceu pestes quasdam, procul arcebit à tribunali suo, nec impunè esse permittet, quum deprehenderit. Scribit Diodorus Siculus, Ægyptios olim solitos esse, primarijs prouinciarum iudicibus imaginem veritatis de collo appẽdere: cumque iudicis personam pingebant, hominem pingebant sedentem inter libros, oculis semiclausis, cum imagine veritatis de collo dependente. Quâ re significabant haud dubiè, iudicem numquam debere oculos suos à veritatis consideratione deflectere, sed omnia semper ex eius dictamine & præscripto decernere. III. VERITAS.

Quartum & postremum, quod iuxta antedictam doctrinam in iudice requiritur, est, vt oderit auaritiam. Quibus in verbis notandum, non requiri simpliciter vt iudex non sit auarus, verùm vt oderit auaritiam. quod sanè plus aliquid est, quàm non esse auarum. Qui odit aliquid, is illud ne videre quidem sustinet, & persequitur quantum potest. ita iudex auaritiam odisse iubetur: non solùm videlicet vt illam non committat ipse, vel corrumpi se ab ea patiatur; sed vt in alijs eam quoque seuerè puniat, & vbique locorum extinctam cupiat. Quod vitium si ad eum modum oderit, simul ab omnibus alijs vitijs & corruptelis, cùm seipsum tum populum cui præest, immunem seruabit: cùm auaritia radix sit, etiam Apostolo nostro teste, vitiorum & malorum omnium. Radice autem sublata, tota arbor cum fructibus intereat necesse est. Inter alia mala infinita, quæ iudicum vel magistratuum auaritia generat, videmus litium & processuum durationem perpetuam: dum volunt miseros litigantes seruire sibi tamquam pro vaccis lactatijs, vnde semper nouum mulgeant quæstum. Quò fit, vt miser populus à sanguisugis illis spolietur, atteratur, & exedatur vsque ad ossa: quod est peccatum clamans in cælum. Cuius exemplum habemus aliquod etiam in Sacris litteris, Actorum 24. vbi Felix Iudææ præses Paulum Apostolum diu vinctum retinebat, frequenterque accersebat & loquebatur cum eo: Sperans (inquit Lucas) quòd pecunia illi daretur à Paulo. IIII. ODIVM AVARITIAE.

Qui ergo auaritiam oderit, ab omnibus huiusmodi concussionibus & expilationibus abstinebit; citò ac diligenter causas examinari, ius dici, suum cuique tribui faciet: populumque à multis, non inutilibus modò & superuacuis, sed iniustis etiam sumptibus & molestijs liberabit.

CAPVT

CAPVT XII.

Reliquorum Esdræ verborum interpretatio, in laudem Veritatis.

QVOD dicit apud Esdram de veritate Zorobabel, omnes benignari in operibus eius; obscure dictum est ab interprete, nec vllum Latinè sensum habet. Potest autem exponi dupliciter: vel quòd omnes prosperantur in operibus veritatis, quod antè ostendimus esse verissimum; vel, quòd omnes qui bona mente præditi sunt, benè, laudabiliter, & honorificè de veritate loquuntur. Eligat Lector interpretationem quam voluerit; aut ipse quoque aliam afferat meliorem. Quod proximè sequitur; Et non est in iudicio eius iniquum; satis est in superioribus declaratum. Veritas omnia iudicia iusta, recta, & bona reddit: & sine ipsâ, iniusta, mala, vitiosa, peruersa sunt omnia.

Sequitur; Sed fortitudo, & regnum, & potestas, & maiestas omnium æuorum: supple, est veritas. Robur & fortitudo, decor, gloria, honor & splendor omnium regnorum ac temporum est veritas. Vbi ipsa colitur & amatur, ibi benè habent omnia. Veritas iustitiam parit, iustitia pacem, pax gloriam & affluentiam rerum omnium. Hoc suprà exemplis etiam à nobis abundè est declaratum.

Restat postrema Zorobabelicæ de veritate dissertionis conclusio, quæ est: BENEDICTVS DEVS VERITATIS. Pulchrè totam disputationem finit epiphonemate. quo & seipsum & auditores omnes ad amorem veritatis vehemẽter accendit; & vnde tandem sit, vel ortum habeat veritas, quam tantopere prædicauerat, manifestum facit. Benedictus, inquit, Deus veritatis. Ergo fontem veritatis docet esse Dominum Deum: qui idem & finis est veritatis. Quemadmodum enim omnis veritas ab eo est, tamquam à summa & prima veritate; sic omnis veritas ad Dei gloriam tendit, vt nimirum ipse cognoscatur, ametur, colatur, laudetur, & adoretur, qui homines veraces facit, tamque vtili & necessario munere humanam societatem donat. Sic Deum etiam Psalmista appellat, dicens: Redemisti me Domine Deus veritatis. Proinde, sic dicitur Deus veritatis, sicut dicitur Deus iustitiæ, patientiæ, misericordiæ, pacis, charitatis, salutis. nimirum, quia hæc omnia hominibus ab eo donantur, & quidem ab eo solo. Dicitur etiam Deus veritatis, quia veritatem vnicè amat, curam eius gerit, tutor eius est singularis, vindex ac defensor. quomodo dicitur propriè Deus pauperum & miserorum: quum alioqui sit Deus omnium. Denique, Deus veritatis dicitur, quia veritas est naturæ eius maximè propria; sicuti humanæ naturæ peccato corruptæ proprium est mendacium. Hinc illud Apostoli: Est autem Deus verax, omnis autem homo mendax. Vnde, quemadmodum de Diabolo dicitur; Cùm loquitur mendacium, ex proprijs loquitur: sic de Deo rectissimè dicitur; Cùm loquitur veritatem (quod vtique semper facit) ex proprijs loquitur. Eius enim natura est, integritas, rectitudo, sinceritas, veritas.

Psal. 30.

CAPVT XIII.

Quónam modo constet, Veritatem regibus omnibus & mulieribus esse fortiorem.

ETiam quidem satis disputatio Zorobabelis de veritate explicata videtur. Sed aliquis fortè à nobis quærat (quando nunc ad disputationis huius finem peruenimus) quonam modo constet, veritatem regibus esse omnibus & mulieribus fortiorem. Nam de hac comparatione, in negotio fortitudinis, nihil videtur Zorobabel singulare dixisse vel probasse; etsi multa certè & præclara, de laude veritatis & dignitate, vt audiuimus, perorauit. Hac ergo de re nobis vnum præterea atque alterum verbum dicendum est; ne vspiam studiosi Lectoris, & veritatis auidi, iusto desiderio, non conemur pro nostro modulo satisfacere. Vt autem de regibus primò loquamur: dum quæritur, sintne reges fortiores veritate, an veritas regibus; non est hic sermo de bonis, iustis, & pijs regibus: quia illis nulla est pugna cum veritate. Quin potiùs omnia illorum studia atque opera ex veritatis amore procedunt, atque ad veritatis promotionem & gloriam diriguntur: & quidquid præclari habent in tota vita, & omnibus gestis suis, reginæ veritati, eiusque gratiæ & præsidijs,

sidijs, debent acceptum ferre. Per me enim (inquit ipsa verissimè, Prouerb. 8.) reges regnant, & legum conditores iusta decernunt: per me Principes imperant, & potentes decernunt iustitiam. Si ergo omnis bonorum atque illustrium regum fortitudo, gloria, & potentia, à veritate proueniat; nulli dubium esse potest, quin illis fortior & potentior veritas. Quod enim quempiam seruat & fortem facit; hoc eo, quem seruat & inuictum reddit, fortius sit oportet. Sed de illis, inquam, ac talibus regibus hic non est quæstio. Quæritur, num veritas sit fortior & potentior malis, impijs, sceleratis regibus; qui veritatem tota vita sua, omnibus studijs ac viribus oppugnant & persequuntur, tantumque illi iniuriæ, tantum damni inferunt.

In hac soluenda quæstione hîc non erimus longiores; quum paulò antè à nobis plenè & perfectè soluta sit. Diximus enim & ostendimus multis clarissimis exemplis, ex Sacra desumptis historia & scriptura, quicumque reges cum veritate bellum gesserunt, non modò illam expugnare aut opprimere non potuisse, sed ipsosmet ad extremum à veritate gloriosissimè superatos, extremaque & perpetua ignominia affectos fuisse. Ipsam autem veritatem perstitisse semper, regnasse ac triumphasse. Verbum his non ampliùs addam.

Sed regibus (inquit Zorobabel) fortiores sunt mulieres. hocque & rationibus scitè probauit & exemplis. Num ergo has etiam fortitudine vincit veritas? An vera fortitudine mulieres regibus præstant, an potiùs vel quadam tantùm animi ac naturæ calliditate, vel vi quadam formæ & pulchritudinis qua viros alliciunt, vel gratiâ sermonum ac blanditiarum illecebris, vel similibus rationibus, à nobis hîc minimè disputabitur. Oratio certè Zorobabelis, qua probare contendit, reges à mulieribus plerumque vinci, de vera fortitudine agere non videtur. Et profectò, si reges maximi & potentissimi totis ingenij sui & regni viribus vincere veritatem minimè potuerunt, vt sufficienter à nobis planeq; ostensum est; longè minùs id potuerunt mulieres quæuis, ad oppugnandum veritatem quibuslibet armis suis & machinis instructissimæ. Vt autem hanc rem exemplo etiam vno atque altero clariorem faciamus, inter omnes mulieres nulla vnquam fuisse videtur animo magis hostili in veritatem, maiusque studium & laborem adhibuisse ad eamdem opprimendam & extinguendam, Iesabele, vxore Achab regis Israël. Per mendacium & falsum testimonium occidit innocentem iustumque Naboth, omnes Dei Prophetas veritatis præcones tulit è medio, habebat ad manum alebatque de mensa sua octingentos quinquaginta Prophetas falsos, omnes spiritu mendacij plenos; totum religionis sanctæ & veritatis cultum euerterat. ita vt Elias Propheta magno animi dolore quereretur, dicēs; Dereliquerunt pactum tuum filij Israël, altaria tua destruxerunt, Prophetas tuos occiderunt gladio, & derelictus sum ego solus, & quærunt animam meam vt auferant eam. Sed quid tandem profecit impiissima mulier atque inimicissima veritati? Num tantis conatibus potuit veritatem extinguere, vel quod quærebat, obtinere? Nihil minùs. Nihil ab ea territa fuit veritas: in medijs eius furijs & persecutionibus protulit veritas contra illam mortis sententiam, omnesq; eius machinationes & labores in fumum euasuros prædixit, dicens; Canes comedent Iesabel in agro Iesrahel. Et nónne prophetiam veritas consecuta est? 4. Reg. 9.
Cùm enim paucis post annis Iesabel eleganter ornata, oculosque suos depicta stibio, è fenestra spectaret Iehu regem ingredientem in ciuitatem, quæsiuit rex quænam esset illa, quæ tam superbè ornata in fenestra iaceret. Et respondentibus è fenestra qui astabant; Hæc est illa Iesabel. Præcipitate (inquit) eam deorsum. Et præcipitauerunt eam, aspersusque est sanguine paries, & equorum vngulæ conculcauerunt eam. Cumq; introgressus esset, vt comederet biberetque, ait; Ite & videte maledictam illam, & sepelite eam, quia filia regis est. Cumque issent vt sepelirent eam, non inuenerunt nisi caluariam, & pedes & summas manus: reuersique nuntiauerunt ei. Et ait Iehu: Sermo Domini est, quem locutus est per seruum suum Eliam Thesbitem, dicens; In agro Iesrahel comedent canes carnes Iesabel; & erunt carnes Iesabel sicut stercus super faciem terræ, in agro Iesrahel: ita vt prætereuntes dicant, Hæccine est illa Iesabel?

Ecce victoriam admirabilem & triumphum pulcherrimum veritatis de sceleratissima hac muliere inimica sua. Qualem etiam exitum habuit Athalia regina, & ipsa odio in veritatem implacabili, quæque omnes artes & vires suas exeruerat annos aliquot, vt penitus de terra tolleret veritatem. Sed quàm frustrà atque in vanum omnia, docet 4. Regum cap. 11. & 2. Paralip. 23.

CAPVT

CAPVT XIIII.

Mystica disputationis, de vino, Rege, muliere, & veritate, explicatio.

PRo vltima disputationis huius clausula, si quis dissertionem hanc Zorobabelicam vellet mysticè allegoricéque tractare, nec iniucunda nec inutilis esset tractatio. Liceret enim per vinum intelligere humanam mundanámve sapientiam, quæ ingenium ac mentem velut inebriat, multaque ac mirabilia in mundo operatur. cui illud congruit:

Facundi calices quem non fecere disertum?

Per Regem verò, mundanam potentiam: quæ quantum valeat, satis notum est: per mulierem autem, veneream concupiscentiam & voluptatem, quæ profectò inter humanas affectiones omnium est vehementissima & fortissima. Quibus tamen omnibus præualet veritas. Ostendimus enim iam paulò ante, veritatẽ nullà vel potentià humanâ, vel sapientià opprimi posse; sed ipsam potiùs tandem omnibus præualere. Et certè, si vel in vnam historiam Ioseph Patriarchæ oculos velimus conuertere, clarissimum huius rei longeque pulcherrimum exemplum reperiemus. In illa enim historia omnia hæc tria, velut coniunctis viribus aduersus veritatem conspirarunt: omnis scilicet sapientia humana, calliditas, industria fratrum Ioseph, potentia principis exercitus Pharaonis regis, impudicitia turpissima atque ardentissima, iræ maximæ vindictæque cupiditati coniuncta, vxoris eius: & quid verum omnia tantis studijs & conanibus nocuerunt? Nihil aliud quàm quòd tandem illam fecere maiori luce inclarescere, ampliorique longè maiestate regnare. Sed ea de re, in proximo capite mox vnum præterea alterumque verbum dicendum est.

Iam, si consideremus veritatem ex natura sua virtutem esse, quæ Deo nos commendat & gratos reddit: quale nihil est non solùm in appetitu venereo, qui in mulieribus dominatur, magisque multò homines suapte natura auertit à Deo quàm ad eum adducat, sed nec in humana etiam omni vel sapientia vel potentia; hinc multò etiam luculentiùs constabit, quanto dignior, nobilior, potentior sit veritas hisce omnibus. Et si ad hanc rationem Zorobabel, de veritatis potentia ac fortitudine disserens, respexisse non videtur: hic sensus Scripturæ, quo per vinum mundanam accipimus sapientiam, per reges potentiam, per mulieres veneream concupiscentiam, etsi nonnihil in se allegoriæ continet, tamen non procul recedit à littera. Sed de hac materia iam fortè plus satis.

CAP. XV.

Quis sit sensus huius prouerbij; VERITAS FILIA TEMPORIS.

HVius explicationem prouerbij videmur non incongruè ijs subijcere quæ de inuicta veritatis fortitudine proximè disseruimus: ne videlicet aliquem fortè moueat, quòd veritas non statim vincit omnia. Nouit ipsa tempus suum, suæque victoriæ opportunum: illud non patitur præterire, etsi aliquamdiu in tenebris lateat, oppressaque & extincta esse videatur. Ita homines quoque videmus prudentes & fortes, non omni tempore vincere velle, aut conari, aduersarios suos: quin cedunt etiam interdum, seque nonnihil vinci patiuntur, vt pòst meliùs, securius & gloriosius vincant. Non est ergo mirum, si veritas quoque ad vincendum, temporis opportunitatem expectat. Hinc veteres illam vocarunt, filiam temporis: quòd etsi non semper statim prodeat; tamen emergat cum tempore. iuxta illud; Tandem bona causa triumphat. & In fine vincit veritas. Aulus Gellius lib. 11. Noctium Atticarum cap. 2. refert, Philosophum quemdam, Peregrinum nomine, dicere solitum, Sapientem virum non peccaturum, etiamsi peccasse eum Dij atque homines ignoraturi forent. Non enim pœnæ aut infamiæ metu non esse peccandum censebat, sed iusti honestique studio & officio. Si qui tamen non essent tali vel ingenio vel disciplina præditi, vti se vi sua ac sponte facilè à peccando terrerent, eos omnes tunc peccare procliuiùs existimabat, cum latere posse id peccatum putarent, impunitatemque ex ea latebra sperarent. At si sciant, inquit, homines, nihil omnino rerum diutius posse celari, suppressiùs prudentiùsque peccabitur. Propterea versus istos

Sopho-

Sophoclis prudentissimi Poëtarum in ore esse habendos dicebat; Ob ista ne quid occulas: siquidem intuens cuncta, audiénsque cuncta proferet dies. Alius quidam (subdir Gellius) veterum Poëtarum, veritatem temporis filiam esse di[illegible]. Ita Seneca Philosophus lib. 2. de Ira: Dandum semper tempus est: veritatem enim dies aperit. Hinc Tertullianus in Apologetico contra ethnicos: Benè, ait, quòd omnia tempus reuelat: testibus enam vestris prouerbijs atque sententijs.

Quibus omnibus prorsus simile est illud quod à Christo Domino formâ loquendi prouerbiali dicitur: Nihil opertum, quod non reuelabitur; & occultum quod non scietur. Hoc Christus accommodat ad suum propositum. Dixerat discipulis proximè ante hanc sententiam: Si patrem familias Beelzebub vocauerunt; quantò magis domesticos eius? ne ergo timueritis eos. Sensus est: Scitis quibus contumelijs me afficiant quotidie, habeor pro improbissimo homine, pro seductore, pro amico & fautore peccatorum & publicanorum: imò non verentur me appellare diabolicum. Talia vos quoque manent pro nomine meo. Sed bono animo estote: patienter ferte ad tempus: breui futurum, vt cognoscat mundus quisnam sim, & quæ mea sit causa; quæ item vestra. Quod nunc adhuc occultum est, aliquando palàm fiet: quod nunc magno studio ab aduersarijs meis præcipueque à principe huius mundi tegitur & supprimitur ne videatur, & cognoscatur, & ametur; detegetur aliquando, lucemque, & bonitatem, & dignitatem suam ostendet omnibus. Tunc & vos mecum in gloria eritis, & aduersarij nostri extremam ignominiam sustinebunt. Quid opus est multis verbis? Scitis commune prouerbium. non fallet hîc etiam quod omnibus est in ore, quodque omnis rerum ac temporum experientia constat esse verissimum: nempe, Nihil opertum, quod non reueletur; nihil occultum, quod non sciatur. Proinde, fortiter state in aduersis omnibus; nihil vobis ab istis hominibus metuentes. Veritas, quam tanto studio nunc opprimere laborant, illos aliquando omnes pudefaciet; vobis autem qui pro ea certaueritis, gloriam & laudem afferet immortalem. Vt non potest ignis semper sub vestimentis abscondi, nec sol sub nubibus; sic veritas non semper hominum mendacijs & fraudibus opprimi potest. Matth. 10.

Duplex est ergo vsus huius prouerbij; Veritas est filia temporis: siue illius, quod Christus; Nihil absconditum quod non sciatur. Vnus, pro consolatione illorum qui iniuriam patiuntur, quique improborum hominum mendacijs, fraudibus, & calumnijs opprimuntur. Non enim mediocriter vrit homines bonos, quod cùm insontes sint, pro sontibus habeantur & affligantur: quodque veritas, quam tuentur, sic pessumdatur. Debent ergo illi cogitare, fore aliquando tempus, quo veritas in lucem veniat, & improborum hominum putida mendacia cognoscantur ab omnibus: quo & sua ipsorum innocentia, & aduersariorum improbitas ac malitia patefiat: tuncque tantò clariorem & maiorem futuram ipsorum gloriam, quantò magis antè afflicti atque oppressi fuerunt.

Huius rei exempla sunt multa atque illustria. Nonnulla quidem eorum, quorum innocentia in hac etiam vita patefacta est: alia verò illorum, qui in futuro demum sæculo, quales fuerint, cognoscentur. In hac etiam vita patefacta est veritas causæ Ioseph & Susannæ, eorumque integritas & innocentia. Longo sanè tempore oppressa ac velut sepulta fuit improborum hominum studijs veritas, cùm multiplicis innocentiæ Ioseph, tum somniorum quæ viderat & exposuerat fratribus suis. Ipse mortuus esse atque à feris bestijs in agro deuoratus dicebatur: reuerà autem venditus erat vt mancipium alienigenis mercatoribus, ac deportatus in terram longinquam: iamque anni præterierant quatuordecim, quindecimve, quòd nihil de eo penitus fuit auditum. Quis tunc non credidisset eum iamdiu mortuum esse, vel miserrimè alicubi agere inter extraneos? præcipuè verò, falsissima esse omnia atque in nihilum redacta, quæ de somnijs suis narrauerat; veras autem accusationes de illo fratrum suorum, quibus eum olim apud patrem grauarat? Atqui non mortua erat veritas omnis, sed dormiebat dumtaxat tanto tempore: cùm iamdiu euanuisse crederetur, in lucem prodijt, seque ad verecundiam inimicorum suorum omnium palàm cunctis ostendit. In futura autem vita, vel saltem post mortem, patefacta est, magisque etiam multò patefiet in extremo iudicio, innocentia Christi Domini, Apostolorum, Prophetarum, Martyrum, & similium. Tunc dicent impij: Nos insensati vitam illorum æstimabamus insaniam, & finem eorum sine honore. Ecce quomodo computati sunt inter filios Dei, & inter Sanctos sors illorum est. Hoc est, quod Paulus etiam dicit, Coloss. 3. Nunc vita vestra abscondita est cum Christo in Deo: cùm autem Christus apparuerit vita vestra; tunc & vos apparebitis cum eo in gloria.

Arduum quidem & molestum est carni infirmæ, post mortem demum patefieri nostram innocentiam. Quin etiam vel ad horam aut breue aliquod simile tempus illam absconditam manere durum est; quantò magis vsque ad mortem, & pòst etiam longo tempore? Ideò Christus suam etiam causam talem esse voluit, & ipse caput esse omnium quorum innocentia vsque ad mortem illorum opprimitur, quo tanto leuiùs tam longam iniuriam ferre discamus. Et quamquam Christi iustitia post mortem & resurrectionem eius maiorem in modum patefacta fuit; tamen perfectè demum post mundi finem manifestabitur vniuersis.

CAPVT XVI.

Alius adhuc eiusdem Prouerbij sensus & vsus.

ALTER huius prouerbij & sententiæ vsus est, ad terrendum à malefactis ingenium hominis, quod corruptum, ad malum procliue est; & tamen ferre non potest, vt scelera quæ designat manifesta fiant. Hinc illud: Omnis qui malè agit, odit lucem. proinde, student mali atque improbi homines, non vitare peccatum, sed occultare tantummodò.

Sed quum Deus sit iustus iudex, sicut non patitur innocentium hominum iustitiam semper occultam manere, vt aliquando debitam gloriam consequatur; sic nec impiorum hominum malitiam, vt suam congruo tempore ignominiam ferat. Reuelatur illa quoque similiter vel in hac vita, vel saltem in futura; quemadmodum de bonorum innocentia diximus. De hac vita est exemplū Dauidis 2. Regum 12. Tu fecisti in abscondito; ego autem faciam in conspectu omnis Israël, & in conspectu solis huius. Huc pertinet, quod Paulus Apostolus de hypocritis & seductoribus ait; Vltrà non proficient: insipientia enim illorum manifesta erit omnibus. Item illud Ecclesiastæ 10. In cogitatione tua regi ne detrahas, & in secreto cubili tuo ne maledixeris diuiti: quia & aues cæli portabunt vocem tuam; & qui habet pennas annuntiabit sententiam. Historijs proditum est, homicidia ac latrocinia quædam occulta, proditiones, veneficia, & similia scelera, miro quodam modo, indicijs auium, & nescio quarum similium rerum, quum nemo inquireret, Deo volente, subitò in apertum venisse, & condignum supplicium accepisse. Quem in sensum ab Stesichore scriptum est, cicadas in campis sonare tyrannorum scelera, & petere à Deo vindictam.

2. Tim. 3.

Veritas, inquit Polydorus Virgilius, numquam somnum capit, sed interdum iniurijs improborum hominum oppressa, malitiàque inclusa atque abdita, in occulto latet; at mox egressa, fortiter in sibi repugnantes venit. Annon legisti lib. Regum 3. cap. 2. quemadmodum Ioab, Dux exercitus Dauid Regis, morte demum iussu Salomonis affectus fuerit? Is enim, clam rege Dauid, nonnullos præclaros viros necauerat. Quâ re longo pòst tempore cognitâ, pœnas commissorum dedit. Ecce Ioab veritatem inuenit non dormientem, quam nesciens esse immortalem, mortuam iam esse ducebat, quæ ita eius parricidia postremùm iudicauit. Sic ille. De sceleribus hominum impiorum manifestandis in die iudicij, multi sunt loci in Scripturis sacris. Huc pertinere videtur illud Isaiæ 29. Væ qui profundi estis corde, vt à Domino abscondatis consilium: quorum sunt in tenebris opera, & dicunt; Quis videt nos, & quis nouit nos? Peruersa est hæc vestra cogitatio. Item Iob. 20. Reuelabunt cæli iniquitatem eius, & terra consurget aduersus eum: apertum erit germen domus illius, & detrahetur in die furoris Dei.

Timeant ergo sibi, quotquot malitiam suam hîc tantopere tegere & occultare laborant, à facie mundi: adulteri & adulteræ, ministri & serui ad oculum seruientes, mercatores iniqui & subdoli, qui confidunt se perpetuò malitia atque astutia sua tectos fore. Vbicumque enim sumus, & quamlibet secretò quippiam agimus, vel etiam cogitamus tantummodò; semper versamur in conspectu Dei, summæ æternæque veritatis, cuncta cernentis. qui illuminabit aliquando abscondita tenebrarum; manifestabit consilia cordium, & iudicabit occulta hominum, vt habet Apostolus 1. Cor. 4. & Rom. 2.

Ad extremum hîc notandum, quemadmodum suprà diximus, Tertullianum hac sententia, Veritas est filia temporis, vsum esse aduersus gentiles, cùm illorum iniurijs & persecutionibus veritas Christiana longo tempore oppressa iaceret; quibus verbis subindicabat, etsi ita aliquamdiu lateret veritas, non semper illum ac talem rerum statum fore, sed emersuram aliquando è latebris, lucemque suam sparsuram longè latèque per totū mundum;

[illegible] & p[illegible] [illegible] re mul[illegible] [illegible] seculi veritas [illegible] accepe[illegible] & [illegible]us [illegible]

CAPVT XVII.

E[illegible]am contra di[illegible]urna[illegible] Tur[illegible]arum t[illegible]ra[illegible]nidem, quem [illegible] contra heret[illegible]s o[illegible]n[illegible], al[illegible] co[illegible]abit, quod sit [illegible] t[illegible]poris, V[illegible]rita[illegible].

QV[illegible] M[illegible] ta[illegible] [illegible] [illegible] h[illegible] m & [illegible] A[illegible] [illegible] [illegible] tim vincere [illegible]

A[illegible] [illegible]

[illegible]

N[illegible] [illegible] tempo[illegible]

[illegible] fcit æ pleno, fed longe etiam o[illegible] m[illegible] ætatis [illegible] fcriptores teftantur, ac plane tali cuiufmodi [illegible] que præuidit, dicens: Quia charitatem ve[illegible] lis Deus fpiritum erroris, vt credant mendacio. & Hoc autem [illegible] mis diebus inftabunt tempora periculofa: & erunt ho[illegible] ti, fuperbi, blafphemi, &c. voluptatum amatores, m[illegible] quidem pietatis, virtutem autem eius abnegantes. Huiufmo[illegible] q[illegible]s agendi Mahometus offerret, q[illegible] fi p[illegible] po[illegible]

Capvt XVIII.

Origo Mahometici regni, qua primum occafione prorupit.

AD hæc, notum eft Agarenos fiue Arabes ([illegible]quos [illegible] & [illegible] Mahometus, quibufque feipfum regem tandem fecit) homines fuiffe omni tempore fe[illegible]ros, barbaros, rudes & craffos: qui de bello & armis [illegible], quam de lege & myfteriis Dei, de veritate, iuftitia, fapientia & fimilibus. Hi [illegible] Romano Imperatore Heraclio, in fine vitæ fuæ otio [illegible] xiii, inte[illegible]pe[illegible] [illegible]ante, ob negata [illegible] ftipendia, quæ fib[illegible] a[illegible] du[illegible]us [illegible], ab obe[illegible] Romani imperij decefferunt: ac Mahometo [illegible] & be[illegible] g[illegible]s nomen [illegible] alios ob[illegible]at, d[illegible] fcilicet p[illegible] [illegible]o, n[illegible]l illis fuit pro[illegible] p[illegible]s [illegible] Romano Imperatori renunciare etiam Mahomete [illegible] Q[illegible] modo [illegible] videm[illegible] Philofophiam offendit a P[illegible] cam [illegible] Sacer[illegible] à quibus fcio [illegible] t. S[illegible] m defeciffent a domo [illegible] Ieroboam [illegible] nouo re[illegible] paternam et[illegible] v[illegible]q[illegible]e ve[illegible] A[illegible] noftram & B[illegible]m rec[illegible] [illegible] manus [illegible] ad Patriarcham qui eos de fide [illegible] Ch[illegible] fo[illegible] fpoliati. A[illegible]n [illegible] pietati & religioni [illegible] mox renunciarent o[illegible]. Sed ad rem.

C[illegible]s [illegible] xiffet & vid[illegible] atque [illegible] quæ erat [illegible] maxima non p[illegible] dic[illegible]ret, c[illegible]t a[illegible] quod eft apud [illegible]dum & imperitum vu[illegible] m[illegible] [illegible]cipem folum & [illegible] [illegible]dum, fed Prophetam [illegible] nu[illegible] D[illegible] t [illegible] habere dicto [illegible] C[illegible]put tot[illegible]s ne[illegible] [illegible] h[illegible]no[illegible] Moyfem, [illegible] C[illegible], [illegible] miracul[illegible]s ed [illegible] at vero homines [illegible] equen[illegible] p[illegible]de [illegible] Mahometum [illegible] miraculis, fed [illegible] miracula, [illegible] arma. [illegible] futurum poftremum Dei [illegible]em, nec futurum po[illegible] [illegible] pud fu[illegible]s p[illegible] P[illegible]phetarum [illegible] per c[illegible], & p[illegible] & [illegible] os [illegible] d[illegible]a c[illegible] & [illegible]one [illegible] & p[illegible] rationi [illegible] Q[illegible] p[illegible], & [illegible] [illegible]ratur [illegible] quam [illegible] p[illegible] & v[illegible] [illegible] buc[illegible] t eo ftatim [illegible] A[illegible]æ ac [illegible] A[illegible] [illegible]redant a fi[illegible] A[illegible] a [illegible] v[illegible]s. [illegible] us [illegible]

nonis, tyranni voluntas & institutio. Sed non aliud erat Mahometus: imò longè peior cunctis scurris, lenonibus & tyrannis.

At qualis tandem erat lex eius? Qualem sciebat placituram crassis illis, militantibus, ad omnem luxuriam atque improbitatem pronis, hominibus. Talia sunt pleraque omnia quæ præcipit, vt homines nec pœnis legum ab ijs auerti ac deterreri queant. Sed illi tantùm propositum erat gratificari desiderijs illorum, apud quos regnum captabat. Hominibus egenis & rapto viuere assuetis rapinas permisit: & vltionem etiam lege sanxit. Inferentem, inquit, vobis iniurias vel molestias, similibus malis afficite. Hoc sumpsisse videtur ex illo Moysis male intellecto; Oculum pro oculo, dentem pro dente. Vnicuique tot vxores permisit, quot alere posset; & leui de causa diuortium ac repudium. Cùm ieiunium præcipit, abstinere à cibis mandat vsque ad serum, deinde verò edere & bibere vsque ad auroram. Quid potest dici magis contra rationem ac naturam? Beatitudinem post mortem posuit, quæ magis porco quam homini conueniat. Plura de lege eius nimis indignum est recensere. Quid ergo mirum si homines ad voluptates carnis & vitia omnia natura procliues magno vbique numero ad se pellicere potuit? Quid mirum si illam ac talem legem homines corruptissimi præferunt Christi legi, quæ & patienter ferre iniurias, & inimicis etiam benefacere iubet; & propter inuisibilia ac futura præmia cunctis mundi voluptatibus renunciare omniaque potiùs dura atque acerba sustinere, quàm modestiam, humilitatem, iustitiam, veritatem, sobrietatem, castitatem, charitatem, fidem, pietatem violare?

Nimirum eamdem rationem secuti, eademque planè via ingressi sunt hæretici nostri temporis in seducendis hominibus; doctrinam eis blandam, facilem, voluptatum & commodorum temporalium plenam proponentes. Nihil esse ieiunandum, à nullis cibis vllo vnquam tempore abstinendum, nulli penitus negandum coniugium, nec decimas nec quidquam aliud soluendum Ecclesiasticis: numquam confitenda peccata Sacerdotibus, ad nihil quemquam cogendum, &c.

Cui potest mirum esse, vel parum credibile, quòd huiusmodi doctrinâ magnam partem populi Christiani seduxerunt? Quod ergo de humano genere ante Christi aduentum scriptum est, quòd dimisit Deus omnes gentes ingredi vias suas; sic nimirum iustissimo Deo alia peccata per alia puniente, præcipueque peccata carnis, gulam, ebrietatem, luxum, libidinem, intemperantiam, omnis generis impudicitiam, itemque auaritiam, iniustitiam, &c. per mentis cæcitatem, infidelitatem, hæresim, apostasiam, idololatriam, &c. hoc planè etiam iusto Dei iudicio, tum seductis ab hæreticis, tum Saracenis, Turcis, & Mahometanis omnibus, accidisse iudicandum est.

Et, si rectè historiam Euangelicam litterasque perspicimus Apostolicas, inueniemus hæc omnia à Christo & ab Apostolis eius satis clarè ad gloriam diuini nominis atque ad electorum instructionem iuxtà & consolationem prædicta esse. Christus enim in Euangelio de nouissimis mundi diebus loquens; Quia, inquit, abundabit iniquitas, refrigescet charitas multorum. Item; Filius hominis veniens, putas inueniet fidem super terram? Quo referendum est & illud, toties in Euangelio tam seriò repetitum; Multi sunt vocati, pauci verò electi. *Matth. 24.*

Quemadmodum autem hæc sciuit & prædixit Dominus; sic non minùs apertè prædixit, omnibus huiusmodi apostasiis, hæresibus, sectis, scandalis mundi, veritatem doctrinæ suæ ac religionis Christianæ numquam penitus oppressum vel extinctum iri, sed permansuram semper, etsi non ijsdem semper locis, vsque ad mundi finem. Hoc significant Scripturæ illæ; Portæ inferi non præualebunt aduersus illam. item; Ego vobiscum sum omnibus diebus, vsque ad consummationem sæculi. *Matth. 16.*

CAPVT XIX.

Petri nauicula (in qua sola Veritatis sedes) omnem perfidiam, contra eam se extollentem, inuicta confringet.

ATQVE ita Petri nauicula, in qua sedes est propria veritatis, fluctuando per vndas & procellas maris huius, hoc est per aduersa & prospera vitæ præsentis, omni genere persecutionum ceu terribilium ventorum vndiq; flantium reflantiumque iactata, salua

atque infracta durabit vsque ad diem Domini, & mundi finem; nec submergetur aut peribit vnquam. Quinimò, omnem religionem, superstitionem, doctrinam contra eam se extollentem, ipsa tandem confringet atque in nihilum rediget. Quare nihil est quod Turcica vel Mahometana perfidia, quamlibet diu durauerit & longe adhuc lateque pateat, aduersus Christianam veritatem glorietur, vel se esse puram putamque veritatem iactet. Fuit veritas Christiana ante Mahometanam perfidiam, & post illam erit: vidit initium eius; videbit & finem. Multo latiùs longiusque regnauit, multoque diuniùs olim durauit gentilium & paganorum superstitio: multo illa plus virium habuit quàm nunc habeat vel vnquam habuerit religio Mahometica. Si illam ergo veritas Christianæ religionis vincere tandem atque extinguere potuit, non debet Mahometica superstitio dubitare, quin idem illi aliquando continget. Quod si non fiet ante finem mundi, tunc saltem futurum est. Tunc veritas Christiana, super omnem falsam doctrinam, super Ethnicam, Iudaicam, Hæreticam, Mahometanam perfidiam, caput eriget: tunc palam ab omnibus cognoscetur esse filia temporis: tunc sectas illas omnes pedibus conteret, de ijsque triumphabit in æternum.

Quamquam bona spes habet multos bonos piosque fideles & Christianos, sinceræ veritatis cultores & amatores, futurum, vt regina veritas nô tamdiu differat de perfidia Mahometica, ceterisque omnibus mundi huius sectis nefarijs, triumphare: sed vbi satis ira Dei atque iustitia, malorum Christianorum aliorumque omne genus hominum peccata puniuerit; renouaturum orbem terrarum, totumque vbique genus humanum conuersurum ad cultum sinceræ pietatis & veritatis: vt fiat vbique terrarum vnum ouile & vnus pastor. Et certè si credibile est, perfidos Iudæos vbique locorum ante mundi finem ad Christianæ pietatis cultum venturos; id quod multi Ecclesiæ Doctores ex vndecimo cap. ad Romanos colligunt; non valdè alienum videtur, idem de Mahometanis ceterisque sectis veritati contrarijs existimare.

CAPVT XX.

Nihil euincunt signa, quæ Mahomet aliquando visus est facere, in doctrinæ suæ confirmationem.

ATQVI signa magna & miracula fecit Mahomet in confirmationem doctrinæ suæ; necesse est ergo veram esse doctrinam. Falsum enim haud potest vllis miraculis côfirmari: nam sic Deus ipse, cuius solius virtute miracula fiunt, auctor esset, vel approbator falsitatis: quod neutiquam fieri potest. Consequentia huius collectionis bona est profectò, si antecedens verum esset. Atqui quæ tandem vel qualia miracula fecit Mahometus? Finxit se intellexisse lupi vlulatum; fecit armum in mensa sibi appositum loqui, & monere ne se ederet, eo quòd veneno esset infectus: noctu in cælum ascendit; orbem lunæ diuisit, rursusque integrauit; & similia quædam. Egregia verò miracula: qualia & magi Pharaonis quædam fecerunt, & Simon magus, & hodie etiam incantatores ac malefici. Meræ scilicet præstigiæ & imposturæ, dæmonum arte excogitatæ, ad fallendos homines. Quæ omnia nec vtilitatem hominibus aliquam afferunt, nec digna sunt vt in vera admirandæ potentiæ magnitudine cum Christi, Apostolorum aut Prophetarum, miraculis conferantur. Idem habetur in Opere imperfecto apud Chrysostomum in illud Matth. 7. A fructibus eorum cognoscetis eos.

Vide August. 10. de Ciuit. Dei, cap. 16.

Qua de re exstat bona etiam & vera doctrina in recognitionibus quæ Clementis dicuntur lib. 3. cap. 10. etsi multa sunt illis in libris fabulosa & aliena à veritate: vt opus sit in eorum lectione iudicium adhibere. Sed hoc tamen quod D. Petrus ibi docuisse scribitur, verum est. Distinctionem, inquit, signorum & mirabilium facere oportet hoc modo: ille qui à malo est, signa quæ facit nulli prosunt; illa verò quæ facit bonus, hominibus prosunt. Nam, dic quæso, quæ vtilitas est ostendere statuas ambulantes, latrare æreos aut lapideos canes, transilire montes, volare per aërem, & similia, quæ dicis fecisse Simonem? Quæ autem à bono fiunt, ad hominum salutem fiunt: vt sunt illa quæ fecit Dominus noster, qui cæcos videre fecit, surdos audire, debiles ac claudos erexit, languores & dæmones effugauit, mortuos fecit resurgere; & alia his similia, quæ etiam per me fieri vides. Ista ergo signa, quæ ad salutem hominum prosunt, & aliquid boni hominibus conferunt, malignus facere non potest. Hæc ille.

Truculentus humani generis hostis non signa humano generi salutaria sed perniciosa requirit: vnde dicit Christo: Mitte te deorsum. nihil enim illi nisi nocere iucundum, prodesse autem ingratum & insuetum est. Sic malefici Ægyptiorum ranas quidem producere potuerunt quibus perniciem hominibus adferebant, eas tamen abigere (quod salutare fuisset) nequiuerunt: quod tamen præstitit Moyses, qui vt ranas virtute Dei inferre, ita facilè abigere potuit. Hinc ait: Vt scias quoniam non est sicut Dominus Deus noster, recedent ranæ à te, & à domo tua, & à seruis tuis. Proprium enim Dei est, & mala depellere, & beneficijs homines afficere: Diaboli contrà proprium est nocere, & bona omnia aut inuertere, aut certè propulsare. Sic Granatensis Conc. 2. de prima Dominica Quadragesimæ.

CAPVT XXI.

Dicti sequentis explicatio; VERITAS LVCEM AMAT, NON QVAERIT ANGVLOS.

ETSI verum est quod nunc audiuimus, veritatem improborum hominum technis & violentia frequenter ad tempus occultari, veluti que in latebras abdi; tamen verissimum quoque est, nullis eam per se latebris delectari, nullas tenebras quærere, sed luce semper & clara sui ac publica manifestatione gaudere: quippe cùm sibi semper sit conscia suæ integritatis ac rectitudinis. Hinc illa Christi sententia Ioan. 3. sumpta ex omni experientia vitæ humanæ, omniumque mortalium communi iudicio comprobata: Omnis qui male agit, odit lucem, & non venit ad lucem, vt non arguantur opera eius. Qui autem facit veritatem, venit ad lucem vt manifestentur opera eius, quia in Deo sunt facta. Sensus est: Qui de veritate sibi conscius est, quique amat & colit veritatem, inimicus omnis falsi atque mendacij, is nec odit nec fugit lucem, sed amat & quærit potiùs. Neque enim detrectat operum suorum vel sermonum manifestationem vel examinationem quamlibet, certus quòd iuxta dictamen legis Dei studioque illi placendi facta sunt: vel in Deo sunt facta; id est, in timore Dei, in conscientia Dei cuncta videntis & cognoscentis. Qui sic viuit, sic instituit sermones, consilia & actiones suas, is haudquaquam fugit lucem iudiciumque mortalium. Horum vnus erat Paulus Apostolus: vnde & dicebat; Mihi autem pro minimo est vt à vobis iudicer, aut ab humano die: qui autem me iudicat, Dominus est: qui & illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium; & tunc laus erit vnicuique à Deo. Hæc est fiducia & securitas conscientiæ quæ veritate nititur. 1. Cor. 4.

At verò quidquid veritati contrarium est, quidquid nititur fallacijs, dolis, mendacijs, insidijs, fraudulentijs, hoc lucem fugit: quia suæ sibi turpis & pudendæ falsitatis conscium, in conspectum hominum, nolitnam, iudicium venire formidat. Tales sunt falsarij omnes, mendaces, impostores, & similes: tales & fures, latrones, fornicarij, scortatores, adulteri. Omnes isti noctem quærunt & tenebras, vt in ijs perpetrent maleficia sua, quæ in luce & coram hominibus facere vel confiteri puderet: omnes isti inimici sunt veritatis.

Sed his omissis agamus propriè de doctrina & sermonibus veritatis. Christus Dominus veritatis doctor & princeps, habet hac de re pulcherrimam sententiam, Ioannis 18. Ego, inquit, palàm locutus sum mundo: ego semper docui in Synagogis, & in templo, vbi omnes Iudæi conueniunt: & in occulto locutus sum nihil. Hæc est vera forma & conditio docendæ, prædicandæ, confitendæ veritatis: hæc propria veritatis natura. Publicum amat & lucem; est enim ipsa lux, quæ tenebras erroris omnes & falsitatis, radijs suæ claritatis dispellit. Sed quomodo verum est, quod dicit hic Dominus, se nihil vmquam in occulto locutum esse, cùm sæpè in Euangelica historia inueniamus contrarium? Nam Marci 4. primùm habetur, quòd cùm esset singularis, id est solus, interrogabant eum discipuli nonnulla, quæ & illis aperuit: deinde ibidem paulò pòst dicitur, quòd seorsim discipulis suis disserebat omnia. Et nónne multa solus docuit solam mulierem Samaritanam Ioan. 4. nónne solus Nicodemum solum in nocte? Ioan. 3. denique, vt alios Scripturæ locos prætereain, nónne vltima nocte vitæ suæ permulta locutus est de doctrina vitæ æternæ coram solis vndecim discipulis suis? Hæc vera sunt vtique & manifesta.

Docuit multa seorsum, nunc hos, nunc illos, cùm in priuatis ædibus, tum alijs in locis; sed non alia quàm quæ vel ipsemet aliàs publicè omnes docuit in templo, in Synagogis cunctis præsentibus, vel quæ discipulis suis mandauit vt per opportunitatem suoque tempore proponerent omnibus. Non idcirco nonnunquá priuatim quædam docebat, quòd latebras quæreret, quodq; publicá lucem fugeret, quòd doctrinæ suæ metueret; sed quòd non omnia dici conueniebat omnibus, omni loco, omni tempore. Quod magnæ erat prudentiæ. Alioqui nihil vnquam dixit tam occultè, quod non suo tempore venire cuperet in notitiam omnium. Vnde & expressis verbis dicebat frequenter discipulis suis: Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine; & quod in aure auditis, prædicate super tecta. Matth. 10. Lucæ 8. & 12.

Huc pertinet quod Matth 9. & alibi sępè dicitur, quòd circuibat omnes ciuitates & castella, docens in Synagogis eorum & prædicans Euangelium regni. ne videlicet videretur latibula quærere ad docendum, & non audere doctrinam suam publicè proponere iudicio atque examini omnium. Id quod studiose etiam obseruarunt postea semper Apostoli eius, ad exemplum Domini ac Magistri sui: vt seriò commemorat Lucas Actorum 13. 14. 15. 16. 17. quòd nimirum Paulus & Barnabas in Iudæorum Synagogis, in publicis conuentibus, templis, atque oratorijs gentilium docere gaudebant. ne videlicet suspectum quippiam, quod lucem ferre non posset, afferre viderentur.

Et hoc discrimen est inter doctriná veritatis & falsitatis; quòd illa (vtpote suæ sibi rectitudinis & sinceritatis conscia) lucem amat, cunctisque rebus lucem dare desiderat: hæc verò (ceu non ignara vanitatis suæ) lucem odit, tenebrasque & latibula quærit. Quam differentiam Christus etiam ipse inter suam doctrinam, interque doctrinam falsorum Prophetarum, hæreticorum, seductorum atque impostorum quorumlibet, assignat; cùm dicit Matth. 24. Si dixerint vobis ecce in deserto est, nolite exire: ecce in penetralibus, nolite credere Sicut enim fulgur exit ab oriente & patet vsque in occidentem, sic erit & aduentus Filij hominis. Quæ verba D. Augustinus interpretans, lib. 1. quæst. Euangel. cap. 38. sic habet: Vnumquodque schisma, & vnaquæque hæresis, aut locum suum habet in orbe terrarum, partem aliquam tenens, aut obscuris atque occultis conuenticulis curiositatem hominú decipit. Ad quod pertinet, quod ait: Ecce hìc est Christus, aut illic; quod significat terrarum partes & prouinciarum. aut in penetralibus aut in deserto; quod significat obscura & occulta cóuenticula hæreticorum. Quod ergo dixit, ab oriente in occidentem peruenturum aduentum suum; contra illos valet, qui per terrarum particulas nominantur & dicunt apud se esse Christum. Quod autem ait, Sicut fulgur; contra illos valet, qui occultè congregant, tamquam in penetralibus, & paucos tamquam in deserto. Ad manifestationem quippe claritatemque pertinet Ecclesiæ fulguris nomen. Sic ille admirabilis Ecclesiæ Doctor.

CAPVT XXII.

Studium hæreticorum, maximè Anabaptistarum, quærendi latebras.

CERTE, quod vel quale semper studium fuerit hæreticorum, Anabaptistarum præcipuè; nimis nos docuit omnis vbique experientia infelicis sæculi huius. quomodo videlicet more subintroeuntium fratrum in latebras irrepserint, clancularia conuenticula fecerint, nocturnisque tenebris zizania sua seminauerint: & sic paulatim, Deo hunc in modum peccata hominum puniente, in maius creuerint; ita vt tandem vrbes totas & prouincias occupauerint.

Sed objiciat quispiam, & eos posse fallere ac seducere qui palàm & publicè docent: proinde, non esse eam certam notam veræ doctrinæ, quòd in luce & publico doceatur. Verum est; non mox vera docet, qui publicè docet: nec hoc dicere volumus vel sustinere. Hoc tantùm hîc agitur, veritatem amare lucem, tenebras & conuenticula omnia occulta odisse ac fugere: mendaciú verò, & falsam omnem doctrinam, tenebras amare, lucem odio habere; saltem initio, quamdiu sibi timet, propter falsitatem suam. Alioqui non rarò contingit, quòd crescente hæresi, errorumque lue obtinente, viresque sensim & robur capiente, non iam tenebras ampliùs quærat, sed plenam lucem: nec priuatim & clanculum

[illegible] Dei public[illegible] omnibus pa[illegible]

Ita nec illud etiam [illegible] Hæc d[illegible] ergo falsa est [illegible] suos aliisque priuatim docuisse [illegible] est notum [illegible] ip-samque ver[illegible] ocu-[illegible] Vnde [illegible] entari[illegible] um il-[illegible] ecum [illegible] bona & vera [illegible] Attamen [illegible] affer[illegible] Quemadmodum non [illegible] ægrot[illegible] vt ma-[illegible] rtis [illegible] & [illegible] tione [illegible] vt ad lu-cem [illegible] nolit, & pu[illegible] medicorum [illegible] exponere; is [illegible] Qu[illegible] occu[illegible] d[illegible] & amor occul[illegible] Christiana Re-[illegible] & v[illegible] odio [illegible] & ferro pe[illegible]

[illegible]

Huc pertinet [illegible] Romani Pontifice, [illegible] Concilium [illegible] potentia ac non [illegible] Cochl[illegible] [illegible] Lutheri [illegible] Theologorum [illegible] Concilium [illegible] Lutherus [illegible] anno [illegible]

[illegible] ad annum [illegible] cum [illegible] Paden-[illegible] ntes ad [illegible] m [illegible] p [illegible] fica & [illegible] condu[illegible], [illegible] ndique [illegible] putationem [illegible] e. Qu[illegible] venit ad l[illegible] ce[illegible], vt [illegible] o[illegible] tioni alia ratio.

Notandum hic autem, quòd [illegible] t [illegible] s, tamen hac [illegible] re lo[illegible] talem doctrinam [illegible]. N[illegible] & [illegible] p[illegible] & [illegible] v[illegible] l [illegible] oc[illegible], [illegible] multi deprehendi & [illegible] potest. [illegible] donec [illegible] C[illegible] exemplo [illegible] tes, [illegible] tempore [illegible] el, [illegible] s Ap[illegible] pens q[illegible] oc ca[illegible] & e[illegible] homin[illegible] n ac let[illegible] e [illegible] percipiatur fr[illegible] ce totam carnem infece-rit, & hat [illegible].

CAPVT XXIII.

Nunquam hæretici qui fuerunt, cum [illegible] tate, gentilitate, [illegible] l paganismo, aperto Marte pugnare, neque [illegible] nquam g[illegible] s conuerterunt.

H[illegible] [illegible]

[illegible]

tantam scilicet nouam messem quotannis in Ecclesiæ Catholicæ horrea inuehi. Itaque decreuerunt ipsi quoque ad nouas huiusmodi insulas suæ doctrinæ ministros ac professores mittere, ad illam suam pestiferam doctrinam inibi propagandam: atque ita ipsi quoque noui quodammodò Apostoli haberentur, ædificantes non super alienum fundamentum, sed vbi Christus non fuisset annuntiatus; vt Paulus loquitur. Delectus fuit ad eam prouinciam Petrus quidam Richerus, ex fratre Carmelita [illegible]um factus Apostata, qui eam ad rem maxime omnium idoneus videbatur: illiq; adiuncti alij ministri, doctrinæ ac religionis non Christi sed Caluini. Nauigarunt magno cum apparatu in Brasiliam: tandemque eò deuentum & prædicari cœptum anno Domini 1557. Sed quo successu putatis? Tantum absuit vt quemquam Barbarorum illorum atque gentilium ad religionem suam conuertere potuerint, omni doctrina & prædicatione, vt illos potiùs qui priùs diligentià ac labore Catholicorum ad institutioné fidei Christianę aures accommodare cœperant, ab omni illa sancta cogitatione penitus amouerent. Quînam hoc factum? & quam ob causam res illis cessit tam infeliciter, contraque omnem illorum spem atque intentionem? Reddunt illius historiæ scriptores, testesque oculati, duplicem causam, inter alias. Nempe quòd præclarorum illorum ministrorum vita erat palàm turpissima, impurissima, flagitiosissima: mirantibus cunctis Barbaris, quòd qui se dicebant nouam & sanctam vitam ac religionem doctum eos venisse, ipsimet tam procul ab omni vitæ sanctitate atque honestate abessent. Deinde, cognoscebant omnes facilè statim doctrinæ illius manifestam falsitatem; tum ex alijs multis signis, tum ex eo potissimùm quòd alij ab alijs, cùm tamen tam pauci essent, in omni pęne doctrina tantoperè dissentirent. Vix enim duo reperiri potuerunt inter omnes, quibus vna eademque esset sententia: adeò vt ex paucis illis qui simul eò appulerunt, nouem confestim Sacramentariorum diuersæ sectæ nascerentur. Quis tam barbarus & ab omni ratione tam alienus esse queat, vt huiusmodi doctrinæ non percipiat falsitatem? Sic euênit vt cùm nullam spem ampliùs superesse viderent fructus alicuius illo in misero populo faciendi, & insulæ etiam gubernatori seu prætori iure ac merito essent inuisi, re infecta domum reuersi sint; nec ampliùs ausi fuerint simile quiddam attentare. Si cui plura videre lubeat de historia tam egregia, legat Nicolaum Villegagnonem virum non minùs doctum quàm nobilem, qui tum temporis insulæ Brasilianæ pro Francorum rege gubernatorem agebat, libro præcipuè aduersus Petri Richeri articulos cap. 89. & sequentibus: legat & replicam Gallicam Matthæi de Launoy contra responsionem ad priorem librum suum, ministrorum Caluinicorum, lib. 2. cap. 16. sectione 21. & 22.

Manet ergo verissimum quod iam diximus, hæreticos nunquam infideles vel paganos aliquos ad Christi fidem conuertisse. Postea tantummodò se ingerunt aliorum laboribus: & quos ad Christi fidem conuersos inueniunt, clancularijs atque insidiosis doctrinis mendacijsque suis ad suas sectas pertrahere ac seducere student. At verò illam insignem gloriam, vt ipsorum operà gentilium aliquæ prouinciæ ad Dei cognitionem fidemq; Christianam primitus adducantur, diuina illis prouidentia magna ratione iustoque iudicio non permittit. Sola est Catholica doctrina, adeoque præcipuè Petri Apostoli & successorum eius, cui datum est in plenum mare infidelitatis ac gentilitatis retia veritatis mittere, & Euangelicæ prædicationis opera homines capere, atque ex profundo idololatriæ ac paganicæ ignorantiæ ad firmum littus Christianæ religionis pertrahere.

Hæretici verò non secùs agunt quàm fures, qui pisces operà ac labore piscatorum captos, atque in littore expositos, ex insidijs auferunt & furantur. Sic isti fideles Catholicorum doctrina & sollicitudine feliciter captos, atque in Christo renatos, doctrina sua corrumpere, Christoque & Ecclesiæ eius furari admituntur. verè ex illis de quibus Dominus; Fur non venit nisi vt furetur, & mactet, & perdat. Ioan. 10.

Denique (vt caput hoc concludamus) quemadmodum ad veritatis naturam pertinet illud euangelicum, Nemo accendit lucernam, & in abscondito ponit, neque sub modio; sed super candelabrum, vt luceat omnibus qui in domo sunt: sic falsæ hæreticæque doctrinæ vox est illa Sapientiæ 4. Aquæ furtiuæ dulciores, & panis absconditus suauior. De qua sententia operæpretium duxi (quoniam gaudet testibus veritas) duorum Ecclesiæ veterum sanctorumque Doctorum sententias hic asscribere. D. Augustinus tract. 97. in Ioannem; Cauete, inquit, timendo & orando ne irruatis in illud ænigma Salomonis, vbi mulier insipiens & audax, inops panis effecta, conuocat prætereuntes, dicens: Panes occultos libenter attingite, & aquæ furtiuæ dulcedinem. Hæc enim mulier, vanitas est impiorum,

piorum, cùm sunt insipientissimi, aliquid se scire opinantium, sicut de ista muliere dictum est, inops panis effecta. Quæ cùm sit inops panis, promittit panes; id est, cùm sit ignara veritatis, promittit scientiam veritatis. Occultos tamen panes promittit, quos dicit libenter attingi, & aquæ furtiuæ dulcedinem: vt ea scilicet libentiùs & dulciùs audiantur & agantur, quæ palàm in Ecclesia dici credique prohibentur. Ipsa quippe occultatione condiunt quodammodò [illegible]rij Doctores sua venena curiosis: vt ideò se existiment aliquid discere magnum, [illegible] meruit haberi secretum; & suauiùs hauriant insipientiam, quam putant scientiam, cuius prohibitam quodammodò furantur audientiam. Et paulò pòst: Omnes autem insipientissimi hæretici (qui se Christianos vocari volunt) audacias figmentorum suorum, quas maximè exhorret sensus humanus, hac occasione Euangelicæ sententiæ colorare conantur, vbi Dominus ait; Adhuc habeo vobis multa dicere, sed non potestis portare modò. Quasi hæc ipsa sint quæ tunc discipuli portare non poterant: & ea docuerit Spiritus sanctus, quæ palàm docere atque prædicare, quantalibet feratur audaciâ, spiritus erubescit humanus. Hæc ille.

D. autem Gregorius lib. 16. Moral. cap. 23. de hæreticis loquens; Ad prædam, inquit, vigilant, qui verba iustorum ad sensum proprium rapere semper conantur, vt per hæc peruersis filijs panem erroris parent. De quo videlicet pane, apud Salomonem verbis mulieris, prauitatis hæreticæ typum gerentis, dicitur: Aquæ furtiuæ dulciores, & panis absconditus suauior. Et alibi idem Doctor; Rursum, inquit, per panem, hæreticorum doctrina designatur, sicut per Salomonem mulier hæreticæ Ecclesiæ typum gestans, & stultos conuocans, dicit; Panes occultos libenter edite. vel, sicut in nostra translatione scriptum est; Aquæ furtiuæ dulciores, & panis absconditus suauior. Sunt enim nonnullæ hæreses quæ apertè metuunt prædicare quod sentiunt; & apud infirmorum mentes verba sua tantò magis condiunt, quantò quasi ampliùs teuerenter abscondunt. Vnde non immeritò dicitur; Panes occultos libenter edite. Miseris enim cordibus occulta hæreticorum verba eò magis sapiunt, quò cum reliquis communiter non habentur.

CAPVT XXIIII.

Veritas pacifica.

VERITATIS propria natura est, vt suprà ostendimus, rectum esse & sincerum in actionibus & sermonibus: sic loqui vt res est; sic agere vt res postulat. Est, est: Non, non: vti sacra Scriptura loquitur. nihil agere per fraudem, fallaciam, dolum malum, hypocrisim, fictionem. Vbi verò talis est inter omnes sermonum & actionum integritas, rectitudo, sinceritas; ibi necessariò pax est & concordia. Quemadmodum vbi vitia regnant veritati contraria, quæ iam nominauimus, mendacium, fraudes, dolus, hypocrisis; fieri non potest, quin ibi regnent odia, dissensiones, bella, discordiæ, inimicitiæ. Nemo enim ibi alteri fidit, dum alij alios fallere laborant, lædere, incommodare, nocere.

Hinc Euangelium Christi, quod est denuntiatio & prædicatio veritatis, veram animorum integritatem, sinceritatem, rectitudinem docens, sic alijs facere & optare quemadmodum tibiipsi fieri & optari velles, vocatur idem Euangelium pacis; hoc est mutuæ concordiæ & sinceræ charitatis. iuxta illud, Hoc est præceptum meum vt diligatis inuicem. item, In hoc cognoscent omnes quòd discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad inuicem. Scio quidem & aliam quamdam pacem significari, cùm dicitur Euangelium pacis, nimirum pacem cum Deo: sed hæc etiam pax quam modò diximus, in eadem voce includitur; vt Scripturæ illæ conuincunt, quas attulimus. Vnde efficitur, quod hîc probare intendimus, veritatem (quam in primis docet Euangelium Christi) naturâ suâ esse pacificam. vnit enim illa & coniungit. Veritati cum omni vero conuenit: ideò pacem esse necesse est inter omnes qui verum sectantur. Falsum autem & mendacium, non solùm veritati contrarium est, sed sibi ipsi etiam: proinde, vbi illud regnat, pax & concordia nequit consistere.

Et hinc est, quod Zachariæ 8. dicitur, & sæpè repetitur; Veritatem tantùm & pacem diligite. In qua sententia duo sunt obseruanda. Primùm, quòd nihil aliud requiritur ab eo qui piè viuere Deoque placere desiderat, quàm vt veritatem & pacem diligat. non quòd sola illa ad plenam vitæ sanctimoniam & perfectionem sufficiant; quum omnibus virtutibus præditum esse oporteat, qui Deo placere velit, & nullum omnino peccatum commit-

committere; sed quòd nihil deſit aliarum virtutum, vbi veritas & pax regnant. Qui eò perfectionis deuenit, vt cauere ſibi queat ab omni mendacio, & linguam ſuam regere ne quid peccet; illi facile eſt omnia alia peccata deuitare: teſte etiam Iacobo Apoſtolo: Si quis in verbo non offendit, hic perfectus eſt vir, potens etiam freno circumducere totum corpus. Vnde patet quanta ſit vtilitas, amplitudo, dignitas veritatis. Iacob. 3.

Secundò hic notandum quòd pacem Propheta identidem veritati coniungit. Quia nimirum proprium veritatis opus eſt, pacem colere & ſeruare, vt iam oſtendimus.

Capvt xxv.

Cùm Veritas odium pariat, eiusq́ occaſione multa quotidie diſsidia & bella oboriantur; quomodo rectè pacifica dicitur?

SED hìc nunc grauis oritur quæſtio: Quomodo dicere & affirmare audeamus, veritatem eſſe pacificam; quum eius occaſione vbique locorum odia, diſſidia, lites, diſcordiæ, bella etiam maxima oriantur, ortaque ſint cunctis retrò temporibus? Notum eſt enim quæ & quanta animorum diſſidia nata ſint, primùm veritatis nomine, inter Chriſtianos & Iudæos: dum vtrique veritatem ſibi ſolis tribuere, alijs adimere niterentur. Tum verò Iudæis victis, ortum eſt longè maius diſſidium inter Chriſtianos & gentiles, veritatis occaſione; neutris aliorum doctrinam ac religionem ferentibus, & vtroſque alios falſitatis maximæ accuſantibus. In quo diſſidio quàm innumerabiles Chriſtiani vitam amiſerint, ex omnibus hiſtorijs notum eſt. Poſtremò, cùm gentiles tandem etiam vincerentur, ſemperque victrici veritati manus dare cogerentur, ſecutum eſt bellum irreconciliabile, longeque omnium maximum, inter Chriſtianos ſeu Catholicos, & hæreticos. Et hæc omnia, nomine atque occaſione ſolius veritatis. Ac nónne Chriſtus ipſe, veritatis auctor & magiſter, idipſum apertè etiam docet? Nolite, inquit, arbitrari quòd pacem venerim mittere in terram: non veni pacem mittere, ſed gladium. Veni enim ſeparare hominem aduerſus patrem ſuum, & filiam aduerſus matrem, & nurum aduerſus ſocrum ſuam: & inimici hominis domeſtici eius. Quid dici poſſet apertiùs? Quomodo autem cum his conſiſtere poteſt, quod dictum eſt, veritatem eſſe pacificam? Aut enim dicendum videtur Chriſtum veritatem in mundum non attuliſſe, aut veritatem longè eſſe alterius naturæ quàm diximus: videlicet, non pacis ſtudioſam eſſe, ſed belli; non concordiæ, ſed diſcordiæ.

Sunt hæc ſanè argumenta non leuia: ſed ijs tamen omnibus minimè moueri debemus, vt ab eo recedamus, vel non credamus verum eſſe, quod diximus, veritatem eſſe pacificam. Nam hoc etiam cùm rationibus tum Scripturis probauimus. Quæ Scripturæ, vt his non ſunt contrariæ, ita iſtæ illis eſſe non poſſunt. Dicendum eſt ergo, veritatem ex ſeſe maximè eſſe pacificam, vti eſt & Euangelium & omnis doctrina Chriſti. Attamen occaſione veritatis & Euangelij magna ſæpenumerò diſſidia oriuntur: nó quidem Euangelij Chriſti aut veritatis culpâ, ſed hominum vitio, quibus veritas dicitur vel prædicatur. Veritas omnibus pacem & concordiam offert, omnes ad pacem, ad vnitatem & charitatem vocat altis vocibus: & quidem ad pacem optimam, iucundiſſimam, feliciſſimam. Sed filij huius ſæculi, homines corrupti & mali, pacem qualem veritas affert, præ magna mentis cæcitate & peruerſitate non ferunt. Hinc totis viribus contra veritatem, huiuſmodi pacis auctricem, inſurgunt. Hinc bella omnia, & diſſidia, toto orbe terrarum veritatis cauſâ: ſed quæ nullo pacto veritati ſunt imputanda: niſi hactenus, quod veritas non ferat malam pacem, vti hoſtes veritatis non ferunt bonam. Quemadmodum enim improbi homines bonam & ſalutarem pacē oderunt, & perſequuntur totis viribus; ſic veritas totis conatibus omnibuſque armis ſuis ſeſe opponit paci malæ & vitioſæ, qua mendacia & ſcelera alia retinentur & fouentur. Quam ob cauſam veritas adeò vituperanda non eſt, vt omnem potiùs propterea laudem & commendationem mereatur. Nulla eſt enim bona, laudabilis pax, imò tolerabilis etiam, extra veritatem: multoque melius eſt bellum apertum, ac diſſidium propter veritatem, ſiue ad conſeruandam, tuendam, recuperandam veritatem; quàm ſumma & ſecura pax in errore & mendacio, in ſcelere quouis, & peccato. Talem pacem rumpere ac diſcindere venit Chriſtus gladio veritatis, & prædicationis ſuæ Euangelicæ. Spectabile quidem bonum eſt, carni periucundum, terrena pax &

 con-

concordia; vt ciues non dissentiant à ciuibus, cognati à cognatis, liberi à parentibus, domestici à patrefamilias : at, si illius ac talis pacis gratiâ, reijcienda vel deserenda sit veritas, retinendus error, fouenda impietas; iam non est bona pax vel concordia, sed noxia & perniciosissima.

Cùm ergo in multis & grauibus erroribus pax esset inter Iudæos, Christus autem venisset veritatem prædicare & commendare, veram pacem annuntiare, errores tollere, impietates & peccata auferre, rectè se venisse dicit ad separandos eos qui in malo cohærebant. Erat enim instar medici, (quemadmodum & non rarò seipsum vocabat) qui dato pharmaco totum corpus perturbat, malos humores excitando, vt à bonis (quibus malè adhærent) separentur: ne alioqui peruersâ malorum humorum concordiâ, totum corpus tandem inficiatur, & moriatur. Et quis prudens non malit temporariam vel horariam aliquam perturbationem corporis sui; quàm letalem tranquillitatem, quæ ad certam mortem durat? Ad similem modum habebant & Prophetarum tempora, Eliæ, Ieremiæ, & aliorum. In gentibus quoque pacata erant omnia, in turpissimis idololatriæ erroribus, & sceleribus nefandissimis. Oportebat igitur per Euangelicam veritatem commorionem fieri, vt quod seruandum erat, à malo secerneretur, & electi vbique locorum separarentur à reprobis.

Posteri Noë concordes erant admodum, in exstruenda turre Babylonicâ. Mala erat concordia, ex superbia & iactantia multisque alijs vitijs profluens: erat igitur immissa confusione linguarum ac dissidio dirumpenda. Quòd si pacatas & tranquillas esse res mortalium, bonum est tale, vt illius gratiâ fugiendum sit bonum dissidium, culpandique omnes, qui turbas & dissidia per doctrinam veritatis excitant; culpentur ergo Prophetæ, Apostoli, Christus Dominus & Deus ipse.

Sic D. Chrysost. in illud Ioan. 9. Et schisma erat inter illos. Potest quis rectè scindi.
Matth. 10. Idcirco (inquit) non veni mittere pacem in terram, sed gladium. Est & mala concordia, & discordia bona. Siquidem qui turrim ædificabant, concordes erant in malo suo; inde
Exod. 16. etsi inuiti ad bonum tamen dissenserunt: & socij Core malè conueniebant; ideò benè diuisi sunt: & Iudas cum Iudæis praue consensit. Est ergo bona discordia, & concordia
Matth. 18. mala. Quamobrem ait, Si oculus tuus scandalizat te, erue eum: & si pes, abscinde. Sic ille ibi: quibus similia habet, Homilia 36. in Matthæum. Gregorius item, parte 3. Pastoralis cap. 24. Ante prædicationem verbi Dei & reuelationem veritatis, confusa sunt inter se mortalium studia & ingenia: verùm hac luce accedente, fit euidens mentium & cordium differentia. Hieme eadem est facies omnis generis arborum: non discernas frugiferas à non frugiferis, imò ne viuas quidem à mortuis: æstate autem adueniente, omnia statim discernuntur. Sic planè antequam cœperat Christus doctrinam veritatis spargere in populo Iudaico, æquè omnes pij & religiosi esse videbantur, qui Legis cęremonias obseruabant: imò qui plus externarum cæremoniarum obseruabant, etsi non essent omnes etiam exactè secundùm Legem, ceteris religiosores & sanctiores videbantur: quos inter, primum locum tenebant Sacerdotes, Scribæ & Pharisæi. Ceterùm vbi prædicari cœpit à Domino doctrina veritatis, tum cœperunt à se mutuò boni à malis, hypocritæ à verè pijs sanctisque (qui paucissimi erant) discerni. Et quid aliud expectari potest vel contingere omni tempore, dum prædicatio veritatis incidit in populum, ex bonis & malis, seu potiùs ex electis & reprobis, mixtum? sic præsertim mixtum, vt reprobi numero, multitudine, viribus, potentiâ, opibus, & specie pietatis, electis præualeant: quod semper ferè & vbique contingit? Quid, inquam, nunc aliud expectari potest, quàm schisma & diuisio vtriusq; partis ab altera; & certa bonorum atque electorum oppressio? Qui enim ex Deo sunt, audiunt veritatem & recipiunt, & commendant alijs quantum possunt, & se totos ad illam componunt; veteresque omnes errores deserunt & fastidiunt. Contrà verò, qui ex Deo non sunt, non modò non audiunt veritatem, sed & vituperant, & rident, & condemnant; deinde omnibus viribus opprimere conantur illi adhærentes & obsequentes, tamquam eiusdem regni consortes. Sic nimirum fit, vt ex veritate dissidia, bella, discordiæ, inimicitiæ oriantur.

CAPVT

CAPVT XXVI.

Quia Veritas se mendacij argui non patitur, ideò bellis obnoxia est, tametsi reuerà pacifica.

HVc accedit, quòd veritas ferre non potest vt falsitatis vel mendacij accusetur. Perinde atque casta matrona nihil iniquiore animo sustinet, quàm cùm adulterij aut impudicitiæ rea peragitur: sic qui spiritu Dei aguntur, vt sciunt in doctrinæ veritate sitam esse vitam & salutem mortalium; ita quoque non ignorant, Sathanam hoc in primis agere, vt veritati illi fidem adimat. ideò, nihil minùs ferre possunt, quàm vt mendacij suspecta reddatur.

Et alioqui ingenui hominis est, vt mendacium omne cane peius & angue oderit, & mendacis linguæ contumeliam totis viribus auersetur. Vani & impudentis est hominis, de mendacij nota minimè erubescere: vt suprà etiam admonuimus. Hinc cùm Christo Iudæi dicerent; Tu de te ipso testimonium perhibes; testimonium tuum non est verum; volentes eum hoc modo mendacij coarguere: statim repulit calumniam, dicens; Etsi ego de me ipso testimonium dico; verum est testimonium meum: quia scio vnde venio, & quò vado. Et cùm Festus præses Paulum Apostolum, & doctrinam eius, falsitatis accusaret, dicens: Insanis Paule; multæ te litteræ ad insaniam conuertunt: respondit statim Apostolus, inquiens; Non insanio, optime Feste, sed veritatis & sobrietatis verba loquor. *Act. 26.* Huc pertinet quod D. Hieronymus contra errores Ioannis Hierosol. dicit, nullam esse viro bono minùs ferendam contumeliam, quàm vbi de hæresi accusatur, vel hæreticus esse, aut hæreticis fauere dicitur. Verba eius sic habent; Nolo in suspicione hæreseos quemquam patientem esse: ne apud ignaros dissimulatio conscientia putetur.

Hinc quoque accidit, vt veritas ne quidem minimum quippiam de natura sua sibi detrahi patiatur, & ferre æquo animo nequeat, vt vel minimo aliquo errore adspergatur. Cùm Lutherani initio Ecclesiam Dei turbare inciperent, nolebant videri tantam fidei aut religionis Christianæ iacturam velle facere, tamque omnia sursum deorsum inuertere ac miscere; quemadmodum posteà fecisse res ipsa docuit. Duo tantùm vel tria sibi concedi petebant ab Ecclesia Romana, parui admodum momenti, vt videbatur; & quæ olim in Ecclesia Catholica sic aliquando obseruata fuisse contendebant. nempe, vt Sacerdotibus, Ecclesiæ ministris, liceret vxores ducere: item, vt Missa fieret lingua vernacula: &, vt laicis sacra Eucharistia daretur sub vtraque specie. Quæ si obtinere potuissent; affirmabant, se in reliquis omnibus cum Romana Ecclesia idem sensuros atque docturos. At, quia Ecclesia Catholica, à Spiritu sancto edocta, satis perspiciebat, quonam tenderent; nihil illis largita est. non quidem, quin sciret, se ex his tribus posse aliquid largiri ac dispensare, si ratio iusta subesset, & maior aliqua vtilitas inde reuerà in Dei populo speraretur: sed, quòd videret Ecclesia, nouatores istos nihil aliud quærere, quàm vt articulos aliquos fidei aut religionis habere atque inuenisse viderentur, in quibus Ecclesiam Romanam hactenus errasse conuincerent; per ipsósque nunc ad lucem atque agnitionem veritatis adductam fuisse. Hoc nullo modo ferendum Ecclesię, quæ columna & magistra est veritatis, illamque semper integram omniqúe ex parte inuiolatam custodit. Deinde, non ignorabat Ecclesia, non ibi quieturos esse aduersarios suos; si tres illos articulos contra vsum totius Ecclesiæ Catholicæ impetrassent: sed, ijs positis, mox ad alia multa & maiora gradum promoturos; nec omnino finem facturos, donec omnia haberent quæ vellent, totamque pæne Ecclesiæ doctrinam conuellerét ac pessumdarent. Ea de re exemplum olim præcesserat clarissimum in Bohemia. Apud illos siquidem mota fuit primùm quæstio, de calice plebi Christianæ restituendo, vt loquebantur: eumque ibi ciuitates nonnullæ, quo iure, qua iniuriâ vsurpabant. At, quæ mox ibi hæreseôn portenta illinc secuta non sunt? Quàm rara in Bohemiâ, vicinaque Morauiâ, reperire oppida licuit, vbi calicis vsus receptus erat, in quibus non simul sex aut septem diuersas sectas videre licet: Nimirum, non quærunt aut postulant hæretici parua huiusmodi aduersus veritatem, quòd ijs velint contenti esse: sed, vt si illa obtineant, gradum sibi inde conficiant ad maiora & longè plura transeundi, iugulumque tandem ipsum veritatis (vt sic loquar) petendi. Quæ causa fuit, vt Catholici numquam hæreticis vel minimum quidquam

concedere voluerint, quod in detrimentum veritatis, vel hæresi quovis modo affine esse videretur; aut vllam cum ijs inire concordiam. Quippe, non ignorantes illud Apostoli;
1. Cor. 6. Quæ participatio iustitiæ cum iniquitate? aut quæ societas luci ad tenebras? quæ autem conuentio Christi ad Belial? aut quæ pars fideli cum infideli? Quoties tentatum fuit olim ab Arrianis, vt aliquam cum Catholicis concordiam inire possent! Ad quam vt accedere viderentur, facile se passuros dicebant, vt homouisios esse Patri Filius crederetur, modò ne diceretur homousios. De iota tantùm res agi videbatur inter Christianos & Arrianos: neque tamen concedendum esse vel tantillum Arriani Christiani iudicabant: quod sub hac vna littera viderent, eos errorem suum occultare; quo donatione gratiæ, non proprietate, Filium Patri similem intelligi volebant.

Quibus autem artibus Cæsareæ Ciuitatis præfectus sancto Basilio Episcopo persuadere non conabatur, vt tempori cederet; neque tot Ecclesias in discrimen adducere vellet, paruæ rei vel differentiæ causâ, vt dicebat? At, quid respondit sanctus & prudens Episcopus? Adolescentulis inquit tales sermones congruere; hos enim & his similes, talibus persuasionibus capi: qui verò diuinis essent litteris eruditi, nullam illos earum litteram aut apicem pati posse in discrimen venire; quin & solere, cùm res posceret, nullum genus mortis pro illis subeundum recusare. Ac visus quidem propterea fuit dictusque hæreticis durus, pertinax, intractabilis fuisse Basilius: itidem vt ante eum, in simili causa, Athanasius & Hilarius. Sed, quam hæretici pertinaciam, eam Catholici & veritatis propugnatores constantiam (vt reuerà erat) iudicabant. Quid? quòd hæretici nonnumquam res maximas solent dicere parui momenti ac leuiculas esse; quò magis fallant, & faciliùs, quod volunt, extorqueant. Qua de re litteris proditum est memorabile aliquid in historia nostri temporis. Cùm magna esset altercatio, atque ingens discordia, initio turbarum istarum, inter Lutherum & Sacramentarios, occasione doctrinæ de præsentiâ corporis & sanguinis Domini in sacra Eucharistia; Martinus Bucerus, hæreticus, magnam operam & studium adhibebat, eos vt adduceret in concordiam. Quod, vt meliùs perficeret, persuadere Luthero nitebatur, esse rem leuiculam, & citra fidei iacturam, dissensiunculam istam (vt loquebatur) in hac materia. At, quid illi respondit Lutherus in Epistola ad Argentinenses? Sic (inquit) sentit spiritus ille, fidem non perdi; si Christus, vt mendax in verbis suis, blasphemetur. Pulchra sententia, licet ab impuro ore & ab hoste veritatis summo prolata; quæ & totidem verbis, in omnes, & quascumque doctrinas, veritati contrarias, dici potest. Quia igitur veritas nullam vnlt prorsus falsitatem admittere, nullum errorem agnoscere; hinc malè audit apud multos: hinc morosa dicitur à perfidis ac malitiosis hominibus, superba, contentiosa, rixosa; pacis communis, charitatis & concordiæ perturbatrix; & multa similia.

Quum ergo veritas huiusmodi accusationes & contumelias totis viribus à sese amoliri conetur; non est mirum, si ab improbis & contentiosis hominibus hac occasione lites & iurgia & dissidia grauia excitentur. Quin & hoc etiam hic notandum, veritatem postulare (idque bono iure) vt sibi fides habeatur, eo solo nomine quia veritas est. Nam veritatem dicenti fides debetur, citra omnem contradictionem, ob hoc ipsum, quia veritatem dicit. Vnde Christus Iudæis simpliciter dicit; Si veritatem dico vobis, quare non creditis mihi? Alioqui, potuissent Scribæ & Pharisæi multa prætexere, quòd doctrinam eius non recipiebant: vtpote; Prædicas sine auctoritate Ecclesiastica & sacerdotali sicut interdum dicebant; In qua potestate hæc facis? & quis dedit tibi hanc potestatem? item, Nemo principum aut Pharisæorum credit tibi. vt dicebant aliquando ministris suis: Numquid ex principibus aliquis credidit in eum, aut ex Pharisæis? vel, Non credimus tibi, quia Galilæus es, vnde Propheta non surgit. sicut Nicodemo dicebant, Christi causam defendenti; vel, Non seruas statuta maiorum. vel quid simile. Verùm, contra omnes has exce-
Ioan. 8. ptiones vrget Dominus vnam auctoritatem veritatis, dicens; Veritatem dico verbis: cur ergo non creditis mihi? Qui sic loquitur, satis ostendit se nullam rationem vel exceptionem agnoscere, quæ impedire debeat quo minùs veritati credatur: quod est etiam profectò verissimum. Veritas enim per se tantæ est pulchritudinis, vt propter seipsam amari mereatur, etsi nulla alia habeat ornamenta coniuncta: tantumque in se pondus habet, vt eo solo conscientias omnium mouere meritò & constringere debeat vt recipiatur & credatur; etiamsi alijs omnibus medijs & rationibus persuadendi careret.

Et hinc communiter dicitur, viro honesto, graui, & veraci, iniuriam fieri, quando non creditur verbis eius, nisi alia præterea dictorum suorum testimonia afferat. Quare? Quia

talis

talis præsupponi debet, veritatem dicere, quæ per se fidem meretur. Sic Cotta Lucillo, apud Ciceronem; Maioribus nostris, ait (etiam nulla ratione reddita) rationis est, credere.

Capvt. XXVII.

Contra præsumptam hæreticorum de Veritate iactantiam; vt quasi cum Christo dicere velle videantur; Si veritatem docemus, quare nobis non creditur?

Sed hanc veritatis conditionem aduersarij nostri atque Ecclesiæ Dei, hæretici omnes huius temporis, perquàm libenter agnoscunt, euntque manibus & pedibus in prædictam sententiam; quòd nimirum propter seipsam Veritas sine alijs probationibus recipi debeat, & plenam fidem mereatur. Quare ergo (ait quidam illorum) nostro hoc sæculo non vna quæritur veritas? Quorsum attinet tot quærere subterfugia? Si vera non sunt quæ docemus, refellantur euidentibus argumentis: si vera sunt, quare non placidè acceptantur? Alius dicit, Doctrina hæc noua est: alius, Schismatica est: alius, Emendare doctrinam pertinet ad solum Pontificem Romanum: alius obijcit Patres, alius Concilia, alius statuta Ecclesiastica. Quid opus est istis effugijs? Dicatur simpliciter: Non est vera ista doctrina. sed probetur etiam. Si id fieri non potest, quare non datur locus veritati. Sic ille. Belli sanè homines, & benè fortiterque pro veritate certantes: at planè triumphum cantantes ante victoriam. Videamus ergo in primis quàm pulchrè causam suam comparent causæ Christi.

Quemadmodum Christus Iudæis dicebat; Si veritatem dico vobis, quare non creditis Ioan. 8. mihi? sic illi se nobis eodem iure dicere posse arbitrantur; Si veritatem vobis tradimus & prædicamus, quare non creditis nobis? Nec volunt alias ab ipsis postulandas esse rationes doctrinæ ipsorum, vt credatur statim & recipiatur obuijs vlnis, quàm quia vera est. Rectè: si constaret omnibus, vel satis ab ijs probatum esset, veram esse. Atqui res longè aliter habet. Volebat Christus credi ac recipi ab Iudæis doctrinam suam, quia vera erat, non obstantibus illis omnibus, quæ Iudæorum primores contrà obijciebant & prætexebant, vt iam diximus. Sed quonam modo? Postquam ipse primùm testimonio sæpè repetito Ioannis Baptistę, quem omnes confitebantur & clarè constabat eximium Dei Prophetam esse, declaratus erat esse Christus à Prophetis promissus ad salutem Israël ac totius mundi, verèque filius Dei. Quod testimonium Christus ipse omnesque Apostoli permagni faciendum ostendunt. Deinde palàm etiam cælitus multis miraculis ostensus fuit ac declaratus esse filius Dei, ante omnem prædicationem suam. Cùm enim ab Ioanne baptizaretur, cæli aperti sunt super eum, descendit in eum è cælis Spiritus sanctus in specie columbæ, & vox Patris intonuit; Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui. Super hæc autem Matth. 3. omnia, tot & tanta miracula fecit Christus tota vita sua in Dei nomine, vt nemo vmquam veterum Prophetarum plura vel maiora. Quæ vel sola tanti sunt ponderis ac momenti, ad confirmationem doctrinæ Christi: vt ipsemet de illis dixerit; Si opera non fecissem in eis, quæ alius nemo fecit, peccatum non haberent. hoc est, excusari possent, quòd in me non credunt, meque & doctrinam meam reijciunt. Nunc verò, inquit, excusationem non habent de peccato suo.

Si ergo hæretici nostri hæc & talia signa habent veritatis doctrinæ suæ, eant sanè, & comparent audacter causam suam cum causa Christi: & dicant nobis eius verbis; Si veritatem vobis annuntiamus, quare non creditis nobis? & confitebimur nos malè facere, quòd doctrinæ illorum contradicimus. At verò si nihil planè habent huiusmodi, si nec Prophetæ sunt ipsi, nec Prophetam habent aliquem doctrinam ipsorum & vocationem approbantem, nec cæleste aliquod Dei clarum certumque testimonium, nec vllum vmquam miraculum fecerunt, in confirmationem doctrinæ suæ, nec ab Ecclesia Dei missi ad nos venerunt, sed seipsos in docendi officium intruserunt, & noua planè atque confictà afferunt, quæ nec patres nec maiores nostri, nec vmquam audiuit Ecclesia Dei, & quæ contraria sunt doctrinę & fidei totius orbis Christiani; quo iure, imò qua non impudentia à nobis postulant, vt, omnibus positis exceptionibus, illis credamus? Veritatem prædicamus, inquiunt: debetis veritati, à quocumque dicatur, fidem adhibere. Quasi verò non ita locuti semper sint omnes hæretici, omnes nouatores & seductores. nec propterea tamen

statum ab Ecclesia auditi vel recepti fuerunt: sed explosi & reiecti ac damnati potiùs, non obstantibus omnibus speciosis verbis ipsorum de veritate quam dicebant.

Et profectò, si satis est ad persuadendum, dicere; Afferimus vobis & prædicamus veritatem; cur ipsimet dicentibus hoc ipsum Anabaptistis non credunt? Dicunt illi ipsis ac nobis, iisdem Christi verbis; Si veritatem vobis annuntiamus; quare non creditis nobis? Quod si dicant, se Scripturam pro se habere & verbum Dei: idipsum & Anabaptistæ clamant æquè confidenter & pertinaciter; & tamen non credunt eis. Quod & rectè & laudabiliter faciunt; ne nulla in re laudare eos velle videamur. Verùm quo iure & ratione ipsi Anabaptistas, cum omni ipsorum quam docent veritate, reijciunt; eadem ratione ac iure nos quoque eos, cum sua quam prætendunt & iactant veritate, repudiamus: cùm illorum & Anabaptistarum eadem planè causa sit; nec pluribus, aut fortioribus, aut melioribus argumentis probare queant se veritatem habere, quàm Anabaptistæ.

CAPVT XXVIII.

Altera præsumptionis hæreticæ portio, cùm dicunt; Si Veritatem non docemus, euidentibus argumentis refellamur.

SED dicunt: Si vera non sunt quæ docemus, refellantur euidentibus argumentis. Rectè: verùm, quid si id centies factũ sit, & nolint agnoscere: Sic profectò res habet. Quot nobilissimi scriptores ex omni loco & prouincia orbis Christiani refellerunt doctrinã illorum euidentissimis argumentis: & quid profuerunt omnia? Quid facias cum superbis & obstinatis quibusdam, qui tametsi omnibus armis exuantur, prosternantur, ligentur manus & pedes; ita vt non modò surgere, sed ne commouere se quidem possint; tamen fateri nolint se victos esse? citiùs eos iugules, & vita omni priues, quàm hoc ab eis extorqueas?

Damnata est istorum doctrina ab omnibus Ecclesiæ Christi supremis pastoribus, veris doctrinæ Christianæ iudicibus & custodibus. Damnata est a scholis Christianis & academijs omnibus: nec solùm damnata, sed magnis etiam atque euidentibus rationibus confutata. Damnata & explosa est à multis concilijs generalibus: nouissimè autem à concilio generali Tridentino, illius gratia tantummodò celebrato. Hoc est, à tota Ecclesia, à toto orbe damnata est. Quid volunt ampliùs? Nimirum vt manus omnium sunt contra illos, sic illorum manus sunt contra omnes. Id quod Scriptura de Ismahel affirmat, cuius magna ex parte ingenium & mores sequuntur. Volunt vt res decernatur ex sacra Scriptura, ex verbo Dei. Non repugnamus; idque adeò factum à Catholicis scriptoribus, & præcipuè à concilio Tridentino affirmamus. Ipsi negant. Quis huius controuersiæ arbiter erit, nisi quibus & nos & illos obedire & subiacere oportet, iuxta Pauli doctrinam, Ecclesię sanctæ Catholicæque præpositi? nisi quam audire iubet sub grauissimis pœnis Saluator, quæque est columna & firmamentum veritatis, Ecclesia? nisi de quibus idem affirmat; Qui vos audit, me audit; Apostolorum successores? Ipsi nihil horum admittunt; sed volunt vt sola diuina Scriptura hîc sit iudex. Atqui illam prætendit vtraque pars, tam nos contra illos, quàm illi contra nos. Illa enim non loquitur, nec pro vtra litigantium parte stet, edicere potest. Proinde, hanc etiam contra illos Anabaptistæ proferunt. Nec magis hac in re Anabaptistas redarguere possunt aut conuincere, quàm sese à nobis conuinci patiuntur. Nec vlli vmquam hæretici tam deplorati fuerunt, vt ipsi quoque sciunt, qui non Scripturas pro se stare contẽderent, multasque in errorum suorum confirmationem afferrent. Quis ergo vmquam finis erit concertandi, si solis mutis Scripturis res agatur?

Gen. 16.

Sed excipiunt adhuc, & numquam quiescunt. Dicunt, idoneos & non partiales iudices ad examen doctrinę dari atque admitti oportere. Hoc non solùm fraudulenter & malitiosè, vt cetera omnia, sed stultè etiam atque ineptissimè dicunt. Si enim volunt in hac controuersia iudices habere non partiales, orbem Christianum exire debent, vt tales inueniant: & ne ibi quidem vel sic reperiunt. Nam omnes Christiani huius vel illius partis sunt, nostræ vel aduersariæ: hoc est, Catholici vel hæretici. Quòd si qui neutrum sunt; ne Christiani quidẽ sunt. At quum iudices in hac causa postulant nõ partiales, hoc agunt, hoc volunt, vt ipsimet vel sectarum quas sequuntur magistri hîc pro iudicibus deligantur. Atqui, vt Catholicos omnes Episcopos & Doctores habent pro partialibus, sic nos illos pro talibus habemus vel maximè. Et vt nos illos ac tales non recusemus, quid facient

cum

cum magiſtris & diſcipulis aliarum ſectarum, quibuſcum illis non multo meliùs conuenit,quàm nobiſcum? Num iudices poſtulabunt Zwinglianos vel Caluiniſtas? Atqui illos repudiabunt Lutherani. Num Lutheranos? Hos longè minùs ferunt Caluiniſtæ. Et vtroſque reſpuent Anabaptiſtæ; qui non pauci etiam numero ſunt (prô dolor!) vbique locorum. Taceo de alijs ſectis propè innumeris, quarum nulla alias æquo animo ferre poteſt. Sed & Lutherani quoque ipſi diſſecti ſunt inter molles & rigidos, qui mutuò ſeſe cane peius & angue oderunt: libriſque etiam vtrimque multis editis non minùs alij alios damnant diriſque deuouent,quàm Catholicos.

Quum initio doctrina illorum damnaretur à Romano pontifice, ſupremo vtique doctrinæ Chriſtianæ iudice veritatiſque cuſtode ac defenſore, appellabant ad concilium generale: illius iudicio ac decreto ſe ſtaturos affirmabant. Sed mendaciter ac fraudulenter, vt omnia. Non quærebant, non deſiderabant, concilium generale: nec vnquam illius animi fuerunt,vt cuiuſuis concilij decretis acquieſcerent. Ideò autem tantummodò fingebant ſe concilij definitione ſtaturos, quòd vel numquam futurum putabant tale concilium, vel certè in longum dilatum iri: cùm res ſit factu profectò difficillima. Interim autem tempus ſaltem lucrari volebant, & regnare pro arbitrio. Quòd ſi aliquando concilium generale conueniret, tum ſat multas exceptiones inuenturos & propoſituros, ad non parendum: quod re ipſa poſtmodum declararunt. Tandem enim maxima cura ac diligentia Romani Pontificis, magnis ſumptibus & laboribus prælatorum Eccleſiæ, regumque & principum Catholicorum, celebratum eſt concilium generale Tridenti maximum & celeberrimũ, conuenientibus eò prælatis Eccleſiæ alijſq; viris doctiſſimis,ex omnibus prouincijs Chriſtianis totius Europæ. Examinata eſt doctrina hæreticorum ſummo ſtudio, inuenta eſt contraria veritati,ac proinde omnium concordibus vocibus ſuffragijſq; dãnata. Quid ſecutum eſt: ſteteruntne hæretici dictis & promiſſis ſuis? num acquieuerunt definitioni concilij ac totius orbis terrarum Chriſtiani? Minime gentium. Dixerunt, concilium non eſſe legitimum. nempe, quia non ex ſolis conſtabat hæreticis. Multas protulerunt exceptiones contra concilium: ſed tam friuolas & ineptas, vt indignum ſit commemorare. Si quis eas tamen videre velit, cum refutationibus congruentibus, legat Stapletonum lib. 7. Controuerſiarum cap. 9. & ſequentibus. Ergo non fefellerunt ea in re expectationem Catholicorum: ſed eſt eis tamen per concilium omnis adempta excuſatio, tametſi non frons meretricia.

CAPVT XXIX.

Quanti ſit roboris argumentum; Doctrina hæreticorum noua eſt, ergo non eſt vera.

SED hic rurſus dicunt, non bonam eſſe collectionem: Doctrina hæc noua eſt, ergo non eſt vera. ſiue, Patres noſtri ac maiores aliter docuerunt, aliter crediderunt; ergo hæc doctrina, cum patrum doctrina non conſentiens, falſa eſt. Hæc ſunt certè Catholicorum argumenta contra huius temporis hæreticorũ doctrinam. Quibus argumentis quia valde premi ſe ſentiunt,in omnem ſe partem vertunt, vt veritatem obſcurent. Nunc antecedens negant, nunc conſequentiam: interdum dicere non verentur, doctrinam ſuam non eſſe nouam nec primæ Eccleſiæ antiquitati contrariam. At quia hoc tam eſt abſurdum & prorſus alienum à veritate, vt vix pueris atque imperitiſſimis perſuadere valeant; ideò ex hac arce depulſi, aiunt, doctrinam ſuam, tametſi noua eſſet, tamen non ideò ſtatim cenſeri debere falſam eſſe: in ijs enim quæ fidem & doctrinam ſalutis concernunt, non tam videndum quid antiquitas ſenſerit,quàm quid habeat verbum Dei: etiam Chriſti & Apoſtolorum doctrinam fuiſſe nouam & inauditam, non ſolùm apud omnes gentes toto orbe terrarum, ſed magna etiam ex parte apud Iudæos; & tamen non propterea à quoquam iure ſperni aut reſpui potuiſſe: nec videndum etiam in hac re, quid maior hominum multitudo longo tempore ſecuta ſit; ſed quid veritas habeat & verbum Dei.

Ad hoc dicimus, poſtquam Chriſtus ſemel fundauit in mundo regnum ſuum, per doctrinam veritatis Euangelicæ, miſſis Apoſtolis ſuis atque Apoſtolicis viris ea de cauſa in totum orbem terrarum, nullam doctrinæ innouationem vmquam eſſe in Eccleſia admittendam; ſed permanſuram fidem illam atque doctrinam, vbicumque erit Eccleſia Chriſti aut electi eius, vſque ad mundi finem: iuxta illud ipſius

Christi, Matth. 24. Prædicabitur hoc Euangelium regni in vniuerso orbe, in testimonium omnibus gentibus, & tunc veniet consummatio. Proinde, optimum est argumentum, & certissima consequentia in Ecclesia Christi; Hæc doctrina noua est, & maioribus nostris inaudita; ergo falsa est, & veritati contraria. Sic dicit D. Hieronymus, Epistola ad Pamachium & Oceanum, quæ incipit, Schedulæ: Vsque in hanc diem sine ista doctrina mundus Christianus fuit: illam fidem senex tenebo, in qua puer natus sum. Sed longè omnium pulcherrimè & doctissimè hac de re scribit Vincentius Lirinensis in aureo suo libello contra profanas hæreseôn nouationes: In ipsa Catholica Ecclesia magnopere curandum est, vt id teneamus quod vbique, quod semper, quod ab omnibus creditum est. Hoc est etenim verè proprieque Catholicum: quod ipsa vis nominis ratioque declarat, quæ omnia verè & vniuersaliter comprehendit. Sed hoc ita demum fit, si sequamur vniuersitatem, antiquitatem, consensionem: Sequimur autem vniuersitatem hoc modo, si hanc vnam fidem veram esse fateamur, quam tota per orbem terrarum confitetur Ecclesia: antiquitatem verò ita, si ab his nullatenus sensibus recedamus, quos sanctos maiores & patres nostros celebrasse manifestum est: consensionem quoque itidem, si in ipsa vetustate, omnium vel certè penè omnium sacerdotum pariter & magistrorum definitiones sententiasque sectemur. Et posteà tractans illa Apostoli verba Timoth. 6. O Timothee, depositum custodi, deuitans profanas vocum nouitates: Non dixit, inquit, antiquitates, non dixit vetustates; imò planè quid econtrariò sequeretur ostendit. Nam si vitanda est nouitas, tenenda est antiquitas; & si profana est nouitas, sacrata est vetustas. Et paulò pòst: Depositum custodi: quid est depositum? Id est, quod tibi creditum est, non quod à te inuentum; quod accepisti, non quod cogitasti; rem non ingenij, sed doctrinæ; non vsurpationis priuatæ, sed publicæ traditionis: rem ad te perductam, non à te prolatam: in qua non auctor debes esse, sed custos; non institutor, sed sectator; non ducens, sed sequens. Intelligatur te exponente illustriùs, quod antè obscuriùs credebatur: per te posteritas intellectum gratuletur, quod anteà vetustas non intellectum venerabatur. Eadem tamen quæ didicisti ita doce, vt cùm dicas nouè, non dicas noua: Sed forsitan dicet aliquis; Nullúsne igitur in Ecclesia Christi profectus habebitur religionis? Habeatur planè, & maximus. sed ita tamen, vt verè sit ille profectus fidei, non permutatio. Siquidem ad profectum pertinet, vt in seipsa vnaquæque res amplificetur: ad perturbationem verò, vt aliquid ex alio in aliud transuertatur. Sic ille. Multa scribit ibidem latissimè in eamdem sententiam dignissima lectu: sed quæ nimis longum foret hic omnia recensere.

Quòd verò dicunt aduersarij, in causa fidei non sequendam esse maiorem hominum multitudinem; si de fidelibus & Christianis loquuntur, magnopere errant. Audiant & intelligant D. Augustinum longè aliter loquentem, Epist. 117. cap. 7. Si quid, inquit, tota per orbem obseruat Ecclesia, hoc, quin ita faciendum sit, dubitare, insolentissimæ est insaniæ. Et stultè atque inconsideratè dicitur, magis acquiescendum esse in negotio fidei Christianæ verbo Dei, quam hominum Christianorum multitudini. Quasi verò maxima seu tota multitudo fidelium possit esse in causa religionis contraria verbo Dei: cùm ipsa sit Christianorum multitudo, siue Ecclesia Dei, quæ Dei verbo assiduè seruatur, illuminatur, regitur, propagatur. Notum est Isaiæ oraculum, de Ecclesia Dei noui Testamenti tempore, cap. 59. Hoc fœdus meum cum eis, dicit Dominus: Spiritus meus qui est in te, & verba mea quæ posui in ore tuo, non recedent de ore tuo, & de ore seminis tui, dicit Dominus; & de ore seminis seminis tui, amodò, & vsque in sempiternum. Quæ promissio concordat omnibus sententijs Euangelicis & Apostolicis.

Sed nimis ineptum est ac ridiculum, cùm nouitatis in doctrina arguuntur, & paucitatis respectu totius Ecclesiæ Catholicæ, non præsentis dumtaxat, sed omnis superioris temporis; quòd excipiunt, etiam Christi doctrinam fuisse nouam, & paucos initio sectatores inuenisse. Noua enim reuerà erat doctrina Christi; sed propterea maximis signis & miraculis tum inter Iudæos, tum inter gentes, vbique locorum plantata fuit. Vbi sunt hæreticorum nostrorum miracula, si rursus nobis volunt nouam religionis doctrinam afferre? vel quibus signis nobis ostendent veram esse, quando noua est? quando præcipuè per Dei verbum edocti sumus, & præmoniti, omnem doctrinæ nouitatem in religione, vel causa nostræ salutis, vitare? Sed hac de re paulò ante plura aliquanto, & satis diximus. Deinde, multorum veteris Testamēti Prophetarum oraculis apertè prædictum fuit, futurum, vt Christus toti mundo nouam religionem afferret, omnem idololatriam gentium

tium toto orbe terrarum, omnemque ritum externum in cultu Dei apud Iudæos cessaturum. Denique, etiam hoc Prophetæ prædixerant, ne quis cùm accideret miraretur, perpaucos initio in Christum esse credituros. Huc pertinent illa Isaiæ 6. Excæca cor populi huius, & aures eius aggraua, &c. Item 53. Domine quis credidit auditui nostro? &c. Doceant ergo sectarij nostri, tale quippiam in Propheticis vel Apostolicis scripturis de doctrina sua prædictum esse. Doceant, alicubi prophetatum, Ecclesiam Christi totam, & societatem fidelium, totos mille annos nescituram esse veram doctrinam salutis, imò veram & variam idololatriam vbique locorum perpetraturam, vt isti sustinent in Ecclesia contigisse. Dicunt à Paulo Apostolo prædictum esse futuros in Ecclesia qui prohibeant nubere, & abstinere à cibis, quos Deus creauit vt cum gratiarum actione sumantur. Hæc aiunt, Catholicos tanto tempore fecisse & docuisse. Sed quàm nulla cum ratione vel colore veritatis hoc dicunt, etiam pueri queant intelligere: quare & nos non duximus operæpretium, diutiùs immorari. Breuiter hæc tantùm attingimus, vt constet omnibus, veritatem nusquam esse posse nisi in Ecclesia Catholica: illiusque præfectos, verosdemum, legitimos atque idoneos esse doctrinæ Christianæ iudices & custodes: ac proinde, in doctrina hæreticorum & sectariorum quorumuis, nequaquam locum habere, nec vllo pacto ad illam pertinere, quod de veritate diximus, credendum illi esse propter ipsam, quia veritas est; etsi nulla haberet alia ad persuadendum signa vel adminicula: quum illorum doctrina tam longè absit à veritate, quàm procul absunt tenebræ à lucis claritate.

CAPVT XXX.

Quo sensu Veritas non venit pacem mittere, sed gladium; cùm sit pacifica.

EX huius autem solutione quæstionis nonnihil iuuabimur, ad intelligentiam alterius difficultatis quæ nascitur ex præmissis; præcipue verò ex ijs quæ diximus in tractatione Scripturæ illius Matth. 10. Putatis quia pacem venerim mittere in terram? Non veni pacem mittere, sed gladium, &c. Diximus ibi, veritatem aliquãdo causam esse dissidiorum, dissidiaq; amare & excitare, & pacem concordiamq; turbare: sed malam pacem turbare, bonaque & salutaria excitare dissidia. Hoc hæretici nostri & audiunt etiam atque admittunt libenter, & ad se trahunt, & accommodant causæ suæ, & Catholicorum causam hac ratione euertere posse arbitrantur. Sic vnus illorum scribit, in illud Ioan. 9. Et schisma erat inter illos: Iterum, inquit, propter Christi veritatem oritur dissensio inter eos qui vnum debebant esse corpus. Quid igitur faciunt, qui hodie doctrinæ nostræ vitio vertunt, quòd per hanc scindantur, qui anteà concordes fuerant? Quibúsnam Pharisæis dissensionis huius culpam asscribemus? Annon illis, qui Christum falsò damnabant? Vertemúsne vitio reliquis, quòd isthis non acquieuerunt? Absit. Sic ille ibi. Et citat pro se locum illum ex Chrysostomo suprà à nobis citatum. Denique in Matth. cap. 10. postquam rectè quædam dixit de bonis dissidijs ab veritate excitatis: Hæc, inquit, debebant cogitare qui hodie queruntur de intestinis dissidijs per Euangelium excitatis. Plausibile est quod dicũt in oculis carnis: Ecce ante nouam istam doctrinam pacata erant omnia: eramus vnanimes, nemo diffidebat religionis gratia à quoquam: iam verò videmus omnia turbata, luxata, ac diuulsa esse cognationis & societatis iura. Et quomodo poterit ista doctrina ex Deo esse? Ista sanè magni fiunt apud filios huius mundi, terrenæ pacis magis quàm cælestis studiosos. Verùm idem est ac si dicat ægrotus, commoto toto per pharmacum corpore; Quid hoc est medicinæ? An isthæc est curatio corporis mei? cùm anteà multo meliùs habuerim, iam omnia interiora mea turbata sunt, ita vt exitium minari videantur. Sapere tne ægrotus ista dicens? Quid medicus hic diceret aliud, quàm, Benè habet fili: propterea veni vt istam commotionem in corpore tuo excitarem, ad liberandum illud à malis humoribus, atque adeò ab ipso exitio. Doceant itaque qui talia queruntur, bonam fuisse concordiam in causa religionis. Hoc si docuerint, certè non inanis erit ipsorum querimonia: nempe quæ meritò doctrinam hanc incuset turbatæ publicæ pacis, excitatiq; intestini ac mali dissidij. Si verò illud nequiuerint, quid est quòd perpetuò istorum temporum turbas obijciunt, quas libenter agnoscimus? vtpote quas scimus Euangelij beneficio excitatas, & meliores esse præterità pace; salutiferasque multis Dei electis, quibus ad

veritatem inde facta est via? Et tam abest vt non agnoscamus quod obijciunt, vt cupiamus ista dissidia vltrà etiam inter illos excitari, qui adhuc in erroribus malè concordes desident. Vtinam & istos corripiat gladius hic, & ignis Euangelicus: quin corripiat & Turcas, & Iudæos, & quosuis incredulos. Hæc ille ex D. Chrysostomo: sed, quo iure, iam declarabimus.

CAPVT. XXXI.

Quínam bellorum ac dissidiorum, occasione Religionis obortorum, sunt causa dicendi; hæreticíne, an Catholici?

TOTA hæc difficultas videtur in duplici quæstione consistere, quæ tamen duplex quæstio reipsa ad vnam tandem reducitur. Primùm, quia hoc tam grande dissidium animorum, tam multiplex, tam graue, tamque diuturnum bellum, tanta odia aliorum in alios, tot clades animarum & corporum, tamque innumera mala quæ prouenerunt in omnibus penè regnis & prouincijs Christianis, annis iam ampliùs sexaginta, occasione innouatæ religionis; quia hæc, inquam, omnes boni deplorant: quæritur, quínam illorum causa sint, hæreticine an Catholici. Hæretici enim frequenter affirmant, Catholicos omnium istorum malorum causam esse: quia pati nolunt mores suos & religionem reformari, iuxta verbum Dei; quin potiùs in simplices & innoxios tyrannidem exercere, atque ad veteres superstitiones suas omnes volunt compellere. Catholici contrà in hæreticos omnem malorum istorum culpam reijciunt: quòd nimirum, veterem, bonam, veram, sanctamque religionem abolere, nouamque & falsam introducere conentur; illamque reformare velint, quæ vel nulla reformatione opus habeant, vel quorum sanè reformatio ad illos nullo iure vel ratione pertineat. Itaque, hîc propriè certamen illud & quæstio est, quæ inter Achab regē Israël, & Eliam Prophetam. Achab dicebat Eliam esse, qui turbabat Israël; Elias contra: Non ego, inquit, turbaui Israël, sed tu, & domus patris tui; qui dereliquisti mandata Domini, & secuti estis Baalim. Quis hoc certamen dirimet? quis, vter iustam & veram causam sustineat, iudicabit? Non deerant Eliæ grauissimæ rationes ad defensionem causæ suæ: sed nullas Achab rex impius rationes audire volebat, vel admittere. Quid ergo consilij? Miraculo Elias ingenti litem diremit; quo testatum fecit omnibus, quem ipse colebat Deum, verum esse, illiusque legem veram & sanctam. Vnde consequebatur, non qui seruarent legē illam, sed qui contemnerent, pacis & felicitatis publicæ turbatores esse. Felix Elias, qui sic causam suam, & quam docebat veritatem, probare potuit. Vtinam talis aliquis nunc Elias viueret: facilè ille causam nostram & veritatis contra hæreticos, pacis publicæ turbatores, defenderet. At nunc talis ferè est vbique locorum causa nostra, & veritatis; qualis olim fuit agni contra lupum, in simili planè certamine: siquid energiæ similes habent Apologi. Exstant ea de re versiculi quidam, si quis ijs potiùs quàm soluta oratione capitur.

Est lupus, est agnus: sitit hic, sitit ille; fluentem
Limine non vno quærit vterq; siti.
In summo bibit amne lupus; bibit agnus in imo.
Hinc rixæ insurgunt, verba mouente lupo;
Rupisti potumq; mihi, riuoq; decorem.
Agnus vtrumq; negat, se ratione tuens.
Nec tibi nec riuo nocui; namq; vnda supinum
Nescit iter: ecce inde omnis arena venit.
Tunc iterùm tonat ore lupus: Mihi damna minaris.
Non minor, agnus ait. cui lupus, Imò facis.
Fecit idem pater antè tuus, sex mensibus actis;
Tu mala nunc patris crimina consequeris.
Agnus ad hæc: Tanto non vixi tempore. Prædo
Intonat: An loqueris furcifer? huncq; vorat.

MORALE.

Sic nocet innocuo nocuus; causamq; nocendi
Inuenit. Hi regnant qualibet arte lupi.

CAPVT

CAPVT XXXII.

An tanta hæc Ecclesiæ turbatio, qualem experimur, bona sit, an verò mala dicenda.

ALIO modo quæritur, sitne hæc tanta Ecclesiæ & populi Christiani turbatio, quæ tamdiu durauit, tamque longè lateque peruagata est, bona, an mala. Catholici dicunt, malam esse ac detestabilem; & quidem supra modum. Hæretici contrà sustinent, bonam ac necessariam, opusq́; & effectum esse veritatis Euangelicæ: vt iam ex verbis cuiusdam hæreticorum coryphæi audiuimus. Non negat doctrinam suam causam esse tantorum dissidiorum; vltrò hoc & libenter fatetur: quin cupit hoc dissidium semper in maius crescere: ita enim demum Dei gloriam, veritatis lucem, & potentiam, & salutem verorum Dei electorum promoueri. Quibus verbis si dicere vellet electos in huiusmodi dissidijs ac tumultibus magis ferè cùm numero rum pietate succrescere, maiorem habere curam salutis suæ; Deique adeò gloriam in aduersis rebus magis quàm in prosperis, persecutionis quàm pacis tempore magis elucere; dum tunc meliùs agnoscitur, feruentiùs amatur, instantiùs ac sæpiùs inuocatur à pijs & Catholicis; nihil sanè contra veritatem diceret. At, non hoc sentit: vult suam, istam, nouam, hæreticamque doctrinam omnis boni causam esse; ex illa, & per illam, Dei nomen & gloriam illustrari, fidelesq́ue Dei atque electos saluari: vult illam esse bonam, salutarem, Deo gratam esse disiunctionem, qua suæ doctrinæ sectatores separantur ab Catholicis, omnemque illorum in religione communionem deserunt; & quæ huius disiunctionis causa ac nomine dissidia excitantur, bona esse ac laudabilia. Quemadmodum bona erant dissidia ac necessaria quæ excitabantur initio ex doctrina & prædicatione Christi, itemque Prophetarum & Apostolorum. quia nimirum, nisi per huiusmodi dissidia, boni & electi à damnata ac perdita societate malorum & reproborum abstrahi non poterant. Vnde Christus ideò se propriè venisse dicit, vt talia dissidia faceret, gladiumque diuisionis in mundum mitteret, vt suprà explanauimus. Huic Christi & Apostolorum doctrinæ suam hæretici conferunt, eumdemque planè effectum & fructum párere sustinent.

Itaque omnes hæ quæstiones ac difficultates ad vnam tandem referuntur, vt paulò antè etiam admonuimus: nempe, qualis sit illorum doctrina; bonáne & salutaris, an mala & perniciosa. Si enim bona est, vera, necessaria ad salutem; consequitur, quæcumque ex ea dissidia oriuntur, bona esse & necessaria. Si quid verò simul accidat, quod omnes per se malum esse fateantur, vtpote innocentum afflictio, legum bonarum extinctio vel oppressio, ordinis omnis ac rectitudinis perturbatio, diuini nominis iniuria, contumelia, blasphemia, & similia; non esse hæc imputanda doctrinæ aut effectionibus eius, sed ijs qui illam admittere nolunt, aut recipere, eamque potiùs totis viribus oppugnant & persequuntur. Quod est proprium argumentum D. Augustini, de Ciuitate Dei. Gentiles mala omnia quæ patiebantur, Gothis inuadentibus ac diripientibus vrbem Romam, reijciebant in doctrinam & religionem Christianam; quòd illa videlicet in locum veteris idololatricæ superstitionis paulò antè illa in vrbe recepta fuisset. Augustinus contrà docet, religionem illam vtpote veram & sanctam nullius mali causam esse: at verò, in eo malorum omnium veram causam sitam esse, quòd religio illa & doctrina non recipiatur & colatur vt oportet. Si ergo talis quoque est hæreticorum doctrina; nihil ei mali est imputandum. Fatentur illam suscitasse multum dissidiorum in orbe terrarum; sed illa bona atque ad salutem electorum & gloriam Dei necessaria fuisse dissidia: malam fuisse veterem in religione mala & superstitiosa longam concordiam; illam proinde per nouam veritatis doctrinam scindendam fuisse & perrumpendam. Sic ille nouæ huius doctrinæ egregius doctor quicum disputamus: Doceant, inquit, vt audiuimus, qui de horum temporum dissidijs conqueruntur, bonam fuisse præteritam concordiam in causa religionis. Hoc si docuerint; certè non inanis erit ipsorum querimonia: nempe, quæ meritò doctrinam hanc incuset turbatæ publicæ pacis, excitatique intestini ac mali dissidij. Hæc ille iactabundus, vt Goliath: sed nos illum suomet gladio iugulabimus.

CAPVT

CAPVT XXXIII.

Religio Christiana bona est: doctrina verò hæreticorum mala, pacem Ecclesiæ turbans.

ECCE, ipsius etiam aduersarij nostri testimonio in hac causa vincemus, si docuerimus, religionem illam, in quam summâ pace omnes orbis Christiani prouinciæ consentiebant, quamque summa animorum concordia Christiani omnes colebant, antequam Lutherus & discipuli eius nouam suam doctrinam proferrent, bonam esse, veram salutiferamque religionem. Et profectò, si hoc doceamus; consequitur, ipsorum doctrinam quæ huic ex diametro est contraria, malam esse, falsam, perniciosam, pestiferam: & propterea, iure ac merito illi imputari mala omnia, bella, seditiones, tumultus, odia, dissidia implacabilia, & similia quibus tot annos orbis Christianus concutitur.

Atqui si hoc verum est, iam vicimus, etiam aduersarij nostri testimonio. Iam enim paulò antè ostendimus certissimis & euidentissimis argumentis, doctrinam ipsorom malam & mendacem, ex meris erroribus, fraudibus, mendacijsque compositam, ipsique veritati totam contrariam. Probatum & euictum est hoc iamdiu, vt diximus, non modò scriptis eruditissimis omnium nationum Christiani orbis, sed scholarum etiam publicarum & vniuersitatum totius Christianismi; ac demum generali concilio Tridentino: hoc est, communi sententia ac decreto totius orbis terrarum. Cui quòd acquiescere noluerunt, non est mirum: faciunt hac in re, quod fecerunt omnes hæretici iam inde à primo Ecclesiæ Christianæ exordio. Numquam enim vlli hæretici alicuius generalis Concilij, nedum aliorum quorumuis decretis stare, numquam cedere voluerunt. Et hoc præcipuè modo declarant, se veros & perfectos hæreticos esse: quum hæreticum faciat, non tam noua & falsa doctrina, quàm in tali doctrina inuincibilis pertinacia. Sed addamus nunc vnam tamen & alteram rationem, qua probemus apertissimè, etiam rudibus & simplicibus hominibus, (qui ex Scripturis sumptas disputationes vel similes rationes subtiliores forte non intelligunt) doctrinam hæreticorum nostri temporis esse falsam.

Quomodo non esset falsa, erronea, perniciosa hæc doctrina, quum magna ex parte constet ex erroribus ante multa sæcula totius Ecclesiæ auctoritate damnatis in alijs hæreticis & sectarijs? Deme enim articulos doctrinæ, quos sumpserunt hæretici nostri à sectarijs priorum temporum, perpaucos habebunt sibi proprios, quorúmve ipsi auctores vel inuentores dici queant. Nos hîc tamen non omnes recensebimus, quos à prioribus sumpserunt hæreticis. Prætermittemus illos quos hauserunt à duobus Ioannis nomine execrandæ memoriç, Hus & Wyclef, quales sunt pænè omnes illorum articuli: aduersus quos propriè celebratum fuit generale cōcilium Constantiense, Martino quinto summo Pontifice. Nec Albigenses nominabimus, à quibus suos desumpsit Wyclef, damnatos & explosos sub Innocentio tertio: nec ijs adhuc superiores & antiquiores, circa tempora Eugenij tertij; quorum doctrinam cum nostri temporis hæreticorum doctrina in multis conformem recitat simul & refutat D. Bernardus Serm. 66. super Cantica. Nec verò his omnibus etiam vetustiorem proponemus hæreticum Berengarium, damnatum cum doctrina sua ab Leone nono Pontifice, in concilio Versellensi: ex quo primariam suam & capitalem doctrinam sumpserūt omnes nostri temporis Sacramentarij, seu Zvvingliani vocentur, seu Caluinistæ, seu quocumque alio maledicto nomine. Denique non hîc commemorabo Iconomachos, damnatos ad extremum in generali concilio Niceno, Adriano primo Pontifice, ante annos septingentos: à quibus nostri sectarij acceperunt doctrinam suam de tollendis ex Ecclesijs alijsq; locis Christi Saluatoris & Sanctorum aliorum imaginibus. Ibimus ad tempora primæ Ecclesiæ Christianæ, procul ante Gregorium primum Pontificem: cuius tempore hæretici nostri, doctrinæ corruptionem primùm cœpisse, non verentur summo scelere & mendacio intolerabili affirmare. Sed dissimulemus ad hoc tamen in præsentia, & ascendamus ad tempora felicissima incorruptæ, puræ, & sanctæ Ecclesiæ, vt loquuntur: in eo quidem, rectè & verissimè: at, quòd eius Ecclesiæ respectu, posteriorem Ecclesiam in doctrina corruptam, impuram, fœdam nominant, in eo pessimè & falsissimè. attamen ad hoc, inquam, dissimulemus, & quid de doctrina primæ ac purissimæ illius Ecclesiæ sentiant, eos interrogemus. Quæro ex illis, quid dicant

cant

cant de Pelagio, de Manichæo, de Vigilantio, de Eunomio, de Iouiniano, de Aërio? Quæro, inquam, habeántne hos omnes pro hæreticis, an pro Catholicis. Si dicant, Pro Catholicis; ergo omnem illam damnabunt primam & purissimam in doctrina, vt ipsi quoque fatentur, Ecclesiam, quæ hos pro hæresiarchis perniciosissimis condemnauit. Et si Catholici sunt, quos iam nominauimus; ergo Augustinus, Ambrosius, Hieronymus, Chrysostomus, Epiphanius, (vt ceteros taceam) hæretici erunt. Hi enim omnes contra illos, sua quisque ætate, ex professo, verbis, sermonibus, concionibus, scriptis, & libris multis, pugnarunt constantissimè quamdiu vixerunt. Et in confesso est, scripta Patrum atque Doctorum istorum contra illos, quos iam nominauimus, ab omni Ecclesia Catholica & Christiana probata semper & mirificè collaudata fuisse. Ipsiquemet adeò hæretici nostri, quoties eis opportunum videtur, Patrum istorum scriptis ac testimonijs vtuntur, ad confirmationem, vt putant, doctrinæ suæ; non autem vel Iouiniani vmquam vel Vigilantij, vel Eunomij, vel Aërij, vel similium. Quare effugere nullo modo possunt, quin fateri cogâtur, illos quos suis scriptis & sermonibus dicti Patres & Doctores sanctissimi confutarunt, hæreticos deploratos & seductores fuisse. Sed pergamus in hac quæstione.

CAPVT XXXIIII.

Quàm certum est, primorum temporum hæreticos fuisse seductores & deploratos hæreticos; tam certum est & de nostri temporis sectarijs.

QVOD si fateantur, priores illos fuisse hæreticos, simul etiam sese hæreticos esse, falsámque, mendacem, & pestilentem doctrinam tradere, illis est necessariò confitendum: nam eamdem planè omni ex parte doctrinam cum illis afferunt, & persuadent populo. Cum Manichæo enim docent non esse in homine liberum arbitrium; contra quem errorem exstant multa doctissimè scripta apud Augustinum, & Chrysostomum, vt ne alios nominemus. Cum Pelagio tradunt, liberum arbitrium non posse conuenire cum gratia Dei; & quodlibet istorum alterum tollere: proinde, vt gratiam Dei defendant, quam tanti videntur facere, liberum tollunt arbitrium. Hunc errorem quot libris confutauerit Augustinus, cunctis notum est. Cum eodem Pelagio docent, paruulos vel non habere peccatum, vel posse sine Baptismo saluari. Nam in hac doctrina variant inter sese, vti in multis alijs.

Cum Vigilantio & Eunomio (teste D. Hieronymo) docent, Sanctorum defunctorum reliquias non esse vel in Ecclesijs vel altaribus honorandas à fidelibus. Cum eodem Vigilantio, cereos non esse in Ecclesijs accendendos; Sanctos cum Christo regnantes in vita beata, non esse inuocandos; nec scire illos, audire vel cognoscere preces nostras; multaque similia. De quibus omnibus notum est quid D. scribat Hieronymus.

Ex Aërio sumpserunt, quod docent nullum esse purgatorium animarum post hanc vitam, nec orandum pro defunctis. Item ieiunia ab Ecclesia præscripta, similiter & dies festos, non esse obseruandos; sed vnicuique ieiunandum & feriandum, quando ei lubet. Denique, nullam esse differentiam ordinis vel potestatis inter simplicem Sacerdotem & Episcopum. De quibus hæresibus legere est diuos Augustinum in libro de hæresibus & Epiphanium Hæresi 75.

Ab Iouiniano verò acceperunt, ieiunium & castitatem virginalem non pertinere ad cultum Dei, nec per se Deo grata esse. Item, vota monialiū nullius meriti esse apud Deum; & sine vllo peccato violari posse vel solui, matrimonio subsequente. Denique, non esse apud Deum maioris pretij vel dignitatis, sanctam & perpetuam virginitatem, quàm castum coniugium. De quibus omnibus videre est Augustinum Hæresi 82. Ambrosium Epistola 81. & Hieronymum in libris multis & Epistolis ex proposito aduersus Iouinianum conscriptis.

Quod si igitur tanta pars doctrinæ hæreticorum nostrorum ex veterum hæreticorum erroribus à tota Ecclesia primitiua & ab omnibus Ecclesiæ primarijs Doctoribus cōuictorum ac damnatorum, quosque ipsimet quoque pro hæreticis habent, desumpta est; ánnon palàm constat, doctrinam illorum omnem esse hæreticam & peruersam? Dico omnem illorum doctrinam: quia non illa modò est mala & peruersa censenda, quæ olim in alijs

hæreticis manifestè damnata fuit, vt nunc ostendimus; sed quamcumque etiam aliam tradunt, dummodò cum Catholica non consentiat. Vt enim vel vna sola hæresis, siue vnus aliquis hæreticæ doctrinæ articulus, hæreticum facit; sic vnus vel plures hæretici articuli totum doctrinæ corpus inficiunt: vt rectè vereque dicatur, propter vnum, duos, vel plures falsos articulos, doctrinam alicuius simpliciter esse malam. Quamquam in alijs doctrinæ articulis, quos sibi habent proprios, quique præteritis temporibus videntur cogniti non fuisse, vtpote de numero, virtute, effectibus Sacramentorum, de Fide speciali, de Iustificatione, & si qui præterea sunt eius generis; tam inter se dissentiunt, vt vel eam solam ob causam sat certò liquere possit, nihil in ijs veritatis inesse. De qua re pòst latiùs suo loco.

Capvt XXXV.

Ex modo, quo doctrina hæreticorum in vrbes & prouincias introducta est, & postmodum stabilita ac propagata, constat malam illam esse, ac pacis perturbatricem.

Iam, si consideremus, quemadmodum hæc doctrina plantata, in vrbesque & prouincias primùm inducta sit, quomodo deinde stabilita & propagata: longe etiam clariùs videbimus, quàm toto cælo diuersa sit à doctrina veritatis; quamque multo alterius generis dissidia excitet, quàm Christi doctrina vel Apostolorum excitauit. Omnes externi tumultus qui moti sunt occasione doctrinæ Christianæ, non ab illis qui doctrinam illam afferebant aut prædicabant, excitati sunt, sed à malis, impijs, turbulentis hominibus; qui nec ipsi doctrinam illam suscipere volebant, nec ferre poterant, vt alij reciperent: ideò omnes vires & conatus suos exeruerunt, vt illam doctrinam oppugnarent, abolerent, extinguerent. Qui verò doctrinam illam prædicabant, & quotquot illi credebant, bonis verbis & rationibus agebant dumtaxat, nulla externâ vi, nullis armis; nullum inuitum cogebant, nulli damnum aliquod afferebant, propterea quòd doctrinam suam non reciperet: patientiâ, mansuetudine, iniuriæ tolerantiâ, & simili ratione dumtaxat, pugnabant. At isti homines, qui nouam hanc doctrinam attulerunt, omnes luctuosissimos tumultus externos, quos scimus natos statim & excitatos fuisse vbicumque hæc doctrina inualuit, ipsimet excitarunt. Quod si negare audeant, vt nihil non audent: omnium temporum & locorum historijs, monumentis, ac testimonijs certissimis conuincentur. Inuentæ fuerunt artes & fraudes innumeræ, mendacia maxima, calumniæ falsissimæ, vel corrumpendi, vel affligendi, opprimendi, eijciendi in exilium, frequenter etiam occidendi, atq; è medio auferendi, omnes qui doctrinæ illorũ quouis modo aduersabantur.

Iubentur Christiani ex Christi & Apostolorum doctrina obtemperare in rebus ciuilibus, & in omnibus quæ diuinæ voluntati contraria non sunt, Regibus & Magistratibus Ethnicis, à Dei cultu & religione alienis: iisque non tantùm bonis & modestis, sed etiam dyscolis, vt Apostolorum princeps mandat. Iubentur iisdem vectigalia & tributa dare: quin etiam orare Deum assiduè pro vita, incolumitate, & prosperitate illorum; vt est apud Paulum, Timoth. 2. Tantum abest, vt liceat Christianis aliquam aduersus Magistratus quoscumque seditionem mouere. At isti homines, quas turbas & seditiones mouerint vbique locorum contra Magistratus, doctrinæ suæ ac religioni seu veriùs apertæ & sceleratæ impietati contrarios, quæ bella excitauerint ac gesserint aduersus Reges, Principes, Imperatores, & superiores proprios, quibus omnem diuino ac naturali iure obedientiam & subiectionem debebant, quorum temporum aut locorum historiæ non testificantur? Quid hoc commune habet, cum annuntiatione veritatis vel doctrinæ salutaris?

Ad hæc, sæuitum est incredibilem in modum in templa atque altaria Dei, in monasteria vtriusque sexus, præcipuèque in Pastores populi & Sacerdotes omnis generis. Plura templa ac cœnobia diruta, exusta, solo æquata sunt vbique locorum à ministris & sectatoribus doctrinæ huius, quàm numerari queant. Ministri verò Dei, Sacerdotes, Prælati ecclesiarum, Monachi, Moniales, pars crudeliter interfecti nouisque & inauditis supplicijs excruciati, pars nudi & spoliati rebus omnibus, cunctisque affecti opprobrijs & contumelijs, in exilium eiecti perpetuum. Domus illorum, agri, prouentus, redditus, dati quibus nouæ religionis doctoribus & prædicatoribus placuit. Quid dicam de bibliothecis an-

cis antiquissimis & sacris libris exustis omnis generis ? quid de Christi & Sanctorum imaginibus igni traditis, aut in flumen coniectis ? quid de sacris Martyrum Christi aliorumque Sanctorum reliquijs, manibus sacrilegis violatis, in latrinas proiectis, flammis exustis? Quarum rerum exempla exstant nimis vera & manifesta in cunctis vrbibus, regnis & prouincijs, in quas noua hæc doctrina ingredi ac regnare potuit. Quid de sacratis calicibus, alijsque aureis & argenteis vasis diuino cultui dedicatis, indignissimè profanatis, confractis, in vsus alienissimos turpissimosque conuersis? quid de cappis auratis & sericis, deque ceteris sacris vestibus & ornamentis ministerij diuini, ludibrio habitis, discissis, laceratis, flammis absumptis ? quid demum de innumeris sanctis Deoque dicatis virginibus per summum scelus violatis & constupratis ? Hic pietatis honos ? hæccine est natura veritatis Christianæ quam iactant, hi fructus & effectus ? Non probant ista, dicent fortassis. Imò & probant, & faciunt, & facienda decernunt, ipsi quoque plerique omnes præcipui nouæ huius atque egregiæ veritatis auctores: & quum hæc faciunt, arbitrantur se obsequium præstare Deo.

CAPVT XXXVI.

Quàm alienus semper fuerit à veris Christianis, turbulentus ille procedendi modus hæreticorum.

IAM breuiter videamus, quàm hæc omnia aliena fuerint semper ab omnibus veris Christianis, sanctæ veritatis amatoribus & cultoribus, priorum temporum: quamque propria semper & familiaria perfidis Iudæis, impijs ac profanis gentilibus, & vtrisq; peioribus Arrianis, Donatistis, ceterisque hæreticis: qui omnes, notum est, quàm manifesti & iurati veritatis ac salutiferæ pietatis hostes fuerint.

Mansuetudo Christianorum tanta fuit ab initio, vt non solùm nulli vim aliquam aut iniuriam facerent; sed ne reluctarentur etiam violentiam inferentibus: nec se contra iniustam vim, inquit Cyprianus, quamuis plures & fortiores essent, vlciscerentur. Quod & Tertullianus testatur cap 37. Apologetici. Si enim hostes extraneos (inquit) non tantùm vindices occultos, agere vellemus; an deesset nobis vis numerorum & copiarum ? Eusebius quoque vel Ruffinus potiùs lib. 11. historiæ Ecclesiasticæ cap. 22. describit, quanta patientia, modestia, mansuetudine se gesserit populus Christianus, in seditione gentilium propter simulachra, quum essent tamen fideles numero & potentia multò superiores: idque imperante pijssimo Imperatore Theodosio. Quemadmodum enim iniurias & persecutiones patienter ferendo, diuinam expectabant vltionem, iuxta illud, Mihi vindictam, & ego retribuam; sic diuinam præstolabantur virtutem ac temporis plenitudinem, vt ad solam veritatis prædicationē nulla vi adhibita conuersis gentilibus, cultus impius & idololatricus sponte ac velut suo languore & senectute concideret. Vnde sedulò obseruabant, ne in idolorum templa vel sacrilega sacrificia impetum aliquando aliquem facerent: néve aut idola ipsorum confringerent, aut quippiam è delubris illorum auferrent, etsi maximæ impietatis instrumenta esse non ignorarent. Sic legimus Tertullianum, Scapulæ præfecto Christianos tamquam sacrilegos insimulanti, respondisse, eos non solùm vllo in sacrilegio, sed ne in furto fuisse vmquam ab illo deprehensos. Et hinc canon exstat 6. in concilio Libertino tempore Siluestri Pontificis celebrato: Si quis idola fregerit, & ibidem fuerit occisus (quia in Euangelio non est scriptum, neque inuenitur ab Apostolis vmquam factum) placuit in numerum eum nō recipi Martyrum. Scio exstare nonnullorum exempla Sanctorum quædam in contrarium : veluti Theodori martyris, qui Maximiano Imperatore idolorum fanum incendit : sed huiusmodi facta ceteri Christiani mirari maluerunt in paucis, & tamquam singulari instinctu Spiritus sancti perpetrata existimare, præter communem regulam, quàm imitari. Qualia sunt & exempla quorumdam Sanctorum, qui in periculis positi, vltrò manus sibimet intulerunt.

At verò paganorum opus esse, & quidem illorum qui inter paganos & gentiles scelestissimi fuerunt, templa Christianorum euertere ac solo æquare, & cuncta ibi reperta flammis consumere, historiæ omnes testantur. De Diocletiano, certè Imperatorum omnium longè crudelissimo, hoc scribit Eusebius lib. 8. histor. Ecclesiasticæ cap. 2. Hunc ergo hęretici nostri, templorum Dei atque altarium destructores, rerumq; sacrarum direptores,

res, imitantur. De illis item ac talibus ſanctus Propheta Elias conqueritur, dicens; Domine altaria tua deſtruxerunt, & Prophetas tuos occiderunt gladio. Denique Propheta regius Pſalmo 78. Deus venerunt gentes in hereditatem tuam, polluerunt templum ſanctum tuum, poſuerunt Ieruſalem in pomorum cuſtodiam. Poſuerunt morticina ſeruorum tuorum eſcas volatilibus cæli: carnes ſanctorum tuorum beſtijs terræ, &c. Item Pſal. 73. Incenderunt igni ſanctuarium tuum in terra, polluerunt tabernaculum nominis tui. Dixerunt in corde ſuo, cognatio eorum ſimul; Quieſcere faciamus omnes dies feſtos Dei à terra. Inter illos egregiè excelluit impijſſimus ille Antiochus, de quo 1. Machab. 1. Eadem perpetraſſe olim hęreticos & ſchiſmaticos Donatiſtas, Optatus Mileuitanus lib. 6. contra Parmenianum oſtendit, in hæc verba; Dicite fratres, quid vobis fecerat locus, quid ipſi parietes vt iſta paterentur? An quia illic rogatus eſt Deus? an quia illic laudatus eſt Chriſtus? an quia illic inuocatus eſt Spiritus ſanctus? an quia vobis abſentibus illic Prophetæ & ſancta Euangelia recitata ſunt? an quia illic fratrum iamdudum litigantium concordauerant mentes? Item: Quid eſt, inquit, altare, niſi ſedes corporis & ſanguinis Chriſti? Et paulò pòſt: Hoc modo eſtis Iudæos imitati: illi manus iniecerunt Chriſto in cruce; à vobis percuſſus eſt in altari. Vult dicere, quòd in ſacratiſſimum Domini corpus vel ſacramentum Euchariſtiæ manus iniecerant impias, illudque pedibus conculcarant hæretici: id quod & gentiles ſæpenumerò odio Chriſtianæ religionis feciſſe, ſcriptorum monumenta declarant: & ab Arrianis etiam factum refert ac deplorat Hilarius lib. contra Conſtantium; Clerici, inquit, fuſtibus cæſi, Diacones plumbo eliſi, & in ipſum (vt ſanctiſſimi mecum intelligunt) in ipſum Chriſtum manus miſſæ. Itemque Victor Vticenſis lib. perſecutionis Vandalicæ; Arriani, inquit, tempore quo ſacra Dei populo porrigebantur, introeuntes, maximo cum furore, corpus Chriſti & ſanguinem pauimento ſparſerunt, & illud pollutis pedibus calcauerunt.

Annon autem & noſtri ſectarij idem vbique ferè locorum perpetrarunt? Nimirum diligenter cauere debuerunt, ne aliqua in parte veteribus cunctis pietatis & veritatis hoſtibus inferiores eſſent, vel diſſimiles. Conſtat omnibus, homines iſtos nullos vſpiam maioribus odijs & viribus perſecutos fuiſſe, nullis plus damni intuliſſe, nullorum vitæ & ſanguini vehementiùs inhiaſſe, quàm Paſtorum populi & cuiuſuis generis Sacerdotum, Monachorum etiam religioſorum omnis ſexus, omnis ordinis. Nónne hac etiam in re gentiles & veteres omnes ſceleratiſſimos hæreticos imitati ſunt? Leo Pontifex, Sermone de ſancto Laurentio; Cùm furor, inquit, gentilium poteſtatum in electiſſima quæque Chriſti mēmbra ſæuiret, & præcipuè illos qui ordinis erant ſacerdotalis impeteret, &c. Quod idem & Genſericum Vandalorum regem feciſſe, multoſque ab eo egregios Pontifices & varij generis Sacerdotes varijs ſuppliciorum generibus extinctos fuiſſe, teſtis eſt luculentus Victor in deſcriptione illius hiſtoriæ. Quid Valens & ante eum Conſtantius Imperatores Arriani? nónne in eamdem rem præcipuè ſtudium omne & rabiem impenderunt? Tunc (inquit Vincentius Lirinenſis) temeratæ coniuges, depopulatæ viduæ, profanatæ virgines, monaſteria demolita, diſturbati clerici, verberati Leuitæ, acti in exilium Sacerdotes, oppleta ſanctis ergaſtula, carceres, metalla: quorum pars maxima, interdictis vrbibus protruſi, atque extorres, inter deſerta, ſpeluncas, feras, ſaxa, nuditate, fame, ſiti, affecti, attriti, & tabefacti ſunt. Quid denique Apoſtata Iulianus? Nónne ſtatim initio Imperij ſui Hilarionis monaſterium Gazæ deſtrui fecit: ipſumque Hilarionem cum Heſychio ſocio toto orbe terrarum ad necem inquiri? Legatur D. Hieronymus in vita Hilarionis. Nónne eodem imperante ac iubente, Gazæ & Aſcalone virorum ſacerdotali dignitate præditorum, itemque mulierum perpetuam virginitatem profeſſarum aluos impij & crudeles miniſtri diſſecuere, & hordeo completas porcis eſcas obiecêre? Legatur Theodoreti hiſtoria lib. 3. cap. 6. vbi etiam reperietur, impios & ſacrilegos Iuliani ſatellites Sebaſtæ ſacram reliquiarum B. Ioannis Baptiſtæ arcam aperuiſſe & oſſibus combuſtis cinerem diſſipaſſe. Præterea templorum ſpoliationes, ſacrorum vaſorum aliorumque ornamentorum diuini cultus direptiones. In quibus illa quoque ponitur quæſtoris Iuliani ſacrilega inſultatio; En quibus in vaſis miniſtratur Mariæ filio. De quibus omnibus legi poteſt iam dicta Theodoreti hiſtoria lib. 3. cap. 12. Hiſtoria item tripartita, lib. 6. cap. 4. 7. 10. 22. & multis alijs. Nónne hæc omnia imitati ſunt ſtrenuè hiſce temporibus hæretici noſtri? Quid autem dico imitati? nónne multis partibus Iudæos, gentiles, & veteres omnes hæreticos atque ſchiſmaticos, odio & crudelitate in omnem veram pietatem ac religionem, ſuperarunt? Si quis mihi non credit, legat hiſtorias noſtri temporis à diuerſis magna fide conſcri-

conſcriptas, & comperiet, longè infra verum eſſe, etiam quæ hîc de ſectariorum tempeſtatis noſtræ furore atque immanitate notaui.

CAPVT XXXVII.

Doctrina hæreticorum totius diſsidij malorumq́ omnium noſtri temporis, cauſa, etiam Eraſmi ſententiâ.

ELANT nunc hæretici noſtri, dicantque, turbas & diſſidia ab doctrina ſua in orbe terrarum excitata, bona, ſalutaria, ſancta eſſe diſſidia: comparentque doctrinam ſuam hac in re cum doctrina Euangelica vel Prophetica. Si furta manifeſta, ſi immanes rapinæ, ſi horrenda latrocinia, ſi omnis generis neſandiſſima ſacrilegia, ſi quidquid vmquam Iudæi, Pagani, Turcæ, hæretici, ſchiſmatici in odium Chriſti & religionis eius deſignarunt, ſanctum & laudabile dici poteſt, dicemus & fatebimur, illorum quoque doctrinam, quæ ſimilia prorſus, & multò etiam atrociora mundo attulit, vt palam nunc oſtendimus, bonæ & ſalutiferæ allatæ diſſenſionis laudem mereri.

Sed præſtat de diſſidijs, quæ hominum iſtorum doctrina peperit, vnum ſaltem aliquem teſtem adducere: qui vnus maioris apud illoſipſos auctoritatis & ponderis eſt quàm multi alij. Nam & libros & ſcripta eius ſemper in ore habent, & omnibus commendant magno ſtudio, & nomen eius in ſanctorum ſuorum cæleſtium catalogum retulerunt: & certè, rem illorum longo tempore non parum iuuit ſcriptis ſuis. Eſt autem Eraſmus Roterodamus: qui in libello ad fratres inferioris Germaniæ, Nec illud, inquit, abſque riſu legetur, quod aiunt, ſe à ſeditione longe lateq́ue abhorrere. Numquam (inquit in Epiſtola ad Pſeudoeuangelicos) illorum eccleſias ſum ingreſſus: ſed aliquando vidi redeuntes à concione, veluti malo ſpiritu afflatos, vultibus omnium iracundiam ac ferociam præ ſe ferentibus. Sic opinor decedunt milites à concione ducis, ad prælium exhortati. Et paulò pòſt: Populus iſte tam Euangelicus, etiam Turcarum principi dicitur deteſtabilis, quem ait ſeditioni natum. Quos ſubinde tumultus excitat! quoties quàm leuibus de cauſis procurrit ad arma! ne ſuis quidem Eccleſiaſtis ſatis obtemperans, niſi dicant blanda auribus, profligandi etiam ſi liberiùs in vitam eorum inuehantur, aut ab opinione diſſentiant. Si tam multum tribuunt Eraſmo, ecce hæc ſunt illius teſtimonia, de diſſidijs illorum inter Chriſtianos concitatis. Nec ignota ſcribit: vtpote qui & coryphæos illorum omnes optimè norit, & inter illos magnam ætatis & vitæ ſuæ partem egerit.

CAPVT XXXVIII.

Doctrinam hæreticorum nihil cum Veritate commune habere, eò quòd à mendacio patrocinium ſumat.

POSTREMÒ, & aliud afferre licet certiſſimum argumentum, doctrinam omnem hominum iſtorum nihil prorſus cum veritate commune habere. Quomodo enim veritas patrocinium poſtulet à mendacio, vel per mendacium ſe tueri deſideret vel confidat? Atqui hæreticorum noſtrorum doctrina, & totum quod obtinent infelix regnum, mendacijs primùm teterrimis conſtitutum, mendacijs ſtabilitum, mendacijs auctum & propagatum eſt, nec vſquam niſi maximis & flagitioſiſſimis mendacijs nititur: vt non dubitanter filios poſſis germanos agnoſcere illius, qui mendax eſt, & pater mendacij. itemq́ue illos, de quibus Iſaias 28. Poſuimus mendacium ſpem noſtram, & mendacio protecti ſumus. denique Ieremias, Extenderunt linguam ſuam quaſi arcum mendacij, & non veritatis. Quis hîc commemoret, quot, quibuſq́ue, quàm enormibus mendacijs & calumnijs vſi fuerint, initio vbique locorum aduerſus probos & innoxios viros, vtriuſque ſexus, quos malitioſis conatibus ſuis vel apertè contrarios eſſe, vel non ſic fauere videbant vt poſtulabant; quò eos vel de gradu deijcerent vel opprimerent etiam & interficerent? Quis neſcit, quas artes & fraudes excogitauerint, vt paſtores populi, canonicos, Abbates, Epiſcopos, ordines mendicantes, aliosq́ue Sacerdotes, monachos & moniales omnis generis, aliquo iuris vel rationis colore, exutos bonis & ſupellectilibus omnibus, nudos eijcerent in

exilium, vel etiam morti traderent? Quo duplicem vtilitatem consequebantur: nam & carebant illis, qui & actiones eorum propiùs ac diligentiùs obseruare, & mores notare ac reprehendere, & doctrinam falsissimam poterant veris argumentis confutare; & bona illorum, prouentusque omnes, in suos & aliorum nescio quorum vsus profanos ac sacrilegos conuertebant. Sed hæc omnia (inquam) vt nimis omnibus nota prætermitto. Dicam autem vnum atque alterum de mendacijs vnius & alterius, ex primis & primarijs hæresum istarum auctoribus, vt ex illis aliorum omnium ingenia, & quàm longe potissimum ab amore & cultu veritatis abfuerint, cognoscantur.

Sic scribit Cochlæus de Luthero in historia vitæ & actionum eius ad annum 1523. Interea dum sic fureret Lutherus, quidam Germani piam & eruditam regis Angliæ assertionem, qua gloriose ac fortiter defendit à Lutheri captiuitate Babylonica, septem Ecclesiæ Sacramenta, cœperunt a Lutheranis calumnijs asserere, & mendacia in os & calamum Lutheri retorquere; Dominus Ioannes Eckius Latine, & Dominus Thomas Murnerus Teutonicè. Et hic festiuissime cùm enumerasset & conuicisset Lutheri mendacia quinquaginta, è libello ipsius vno in regem edito; quinquagesimo & vltimo eius mendacio appinxit in margine coronam insignem, eò quòd insignissimum & velut rex quidam ceterorum eius mendaciorum illud esset. Nempe dixerat, in fine libri sui Lutherus, Latinè quidem sic: A virulentia & mendacijs abstinui; quibus liber regis refertissimus est. Teutonicè verò in hunc sensum: Ego quoque circumcirca dimicaui; at nullus adhuc vtique me vllius mendacij arguere potest. hoc nobile eius mendacium Murnero visum coronâ dignum: cùm satis constet quotquot in illum scripsêre quàm plurimorum ipsum semper arguisse mendaciorum. Nam vnus Dominus Ioannes Dietenbergius, pius & eximius Theologus, in duabus dumtaxat confutationibus, quas in illũ de Votis & de Confessione scripsit, arguit & conuicit eum octingentorum & septuaginta quatuor mendaciorum; præter alia innumera, quæ alijs in responsionibus suis illi non falsò nec iniuste imputauit. Hæc ille ibi.

Ex Lutheri schola prodierunt Zvvinglius & Oecolampadius, qui à placitis & doctrina præceptoris sui mox desciuerunt (eodem iure videlicet & quidem longè maiore, quo ipse ante Lutherus à doctrina præceptorum suorum, Ecclesiæque totius, desciuerat) & principes facti sunt hæresis ac sectæ Sacramentariorum, qui veritatem tollunt & præsentiam corporis Christi in Sacramento Eucharistiæ. De horum duorum mendacijs scribit idem Cochlæus ad annum 1526. in hæc verba: Dominus Ioannes Faber, cùm per absentiam & cótumaciam Zvvinglij disputare cum eo non posset verbis, scriptis protulit multa quæ illi obiecturus fuerat si comparuisset. Ingentem enim antilogiarum eius numerum coaceruauit in volumen vnum, quibus ille fœdissimè & sibi ipsi contradixit, & suã Lutherique doctrinam destruxit. Sed nimis longum foret omnia commemorare, quæ vir ille doctissimus, multiiugæque lectionis & inexhausti laboris, ex libris Zvvinglij recitauit atque redarguit: partim tamquam sibi ipsis contraria, partim tamquam fidei Catholicæ aduersa & secundùm se impia, absurda, & à vero aliena. Recensuit item supra centum quinquaginta mendacia ex scriptis Oecolampadij, quibus ille populum fallaciter decipiebat, asserens antiquos Doctores Ecclesiæ idem sensisse de Eucharistiæ Sacramento, quod ipse sentiebat. Hæc ille.

CAPVT XXXIX.

Hæretici non solùm Religionis doctrinam mendacijs suis infecerunt; verùm etiam historias rerum gestarum, atque adeò ipsam quoque sacram Scripturam.

NEc verò doctrinam solummodò religionis corruperunt hæretici nostri mendacijs suis, sed omnem quoque rerum gestarũ historiam. Quàm falsò & mendaciter scripserit Sleydanus historiam rerum gestarum sui temporis, tum ab alijs multis, tum præsertim ab Surio Carthusiano, itemque à Fontano & Pontano abundè est demonstratum. Ac demum Bartholomæus Latomus historiam scripsisse fertur, de vndecim millibus non virginum Vrsulanarum, sed mendaciorum Sleydani: etsi hoc opus nondum vidimus. Historias verò Ecclesiasticas veterum temporum Ecclesiæq; primitiuæ, quemadmodum infinitus

infinitis mendacijs corruperunt Magdeburgenſes hæretici ingentibus illis voluminibus Centuriarum ſuarum, ſatis ſuperq́; oſtendit vel vnus Alanus Copus in ſex Dialogis, quos illum præcipuè in finem in lucem edidit. Qui optimè & veriſſimè ſcribit, Dialogo quarto cap. 8. Magdeburgenſes illos Centuriatores, dum hiſtorias Eccleſiaſticas ſuo arbitratu fingunt atque refingunt, vt ſeruire videantur cauſæ ſuæ, pro veris & incorruptis Eccleſiæ hiſtorijs centurias nobis mendaciorum obtrudere. Quædam huc etiam pertinentia notatu lectuq́ue digna habet Surius in hiſtoria ſua, ad annum 1560. Huc pertinent etiam mendacia ſectariorum noſtrorum, quæ prodere non ſunt veriti, in corrumpendis & falſificandis ſcriptis veterum Eccleſiæ Patrum atque Doctorum. De quibus multa hîc dicenda eſſent, niſi propoſitum nobis eſſet breuitati ſtudere.

Sed omnem impudentiam ac malitiam ſuperat, quòd auſi etiam fuerunt tam multis modis peruertere mendacijs ſuis, ſacras diuinaſq́ue Scripturas, verbum vitæ, vetumq́ue paſtum continentes animarum noſtrarum. Qua de re vnum hic tantum locum aſſcribam ex Cochlæi hiſtoria, de actis & ſcriptis Lutheri, ad annum 1522. Quis ſatis (inquit) enarrare queat, quantus diſſidiorum turbationumq́; & ruinarum fomes & occaſio fuerit, ea noui Teſtamenti tranſlatio; in qua vir iurgiorum Lutherus, data opera contra veterem & probatam Eccleſiæ lectionem, multa immutauit, multa decerpſit, multa addidit, & in alium ſenſum detorſit, multas adiecit in marginibus paſſim gloſſas erroneas atque cauillosas, & in præfationibus nihil malignitatis omiſit, vt in partes ſuas traheret Lectorem? Inuenti ſunt ex Germanis, qui in ea tranſlatione, admiſſos ab eo paſſim errores & mutationes collegerunt, alij ſupra mille, alij pauciores. Sic ille.

Quid autem, an his omnibus in rebus, tantaq́ue mentiendi libidine & impudentia, non ſtrenuè imitati ſunt ſuperiorum omnium ætatum hæreticos? Quid Vrſatij & Valentis Arrianorum mendacio ſceleratius? Qui cùm in Nicæa Thraciæ vrbe ſynodum coëgiſſent, ſuaq́ue illic dogmata decretis malitioſiſſimis confirmaſſent; ſparſerunt in vulgus, eam eſſe fidem, quæ ab ſancto ac legitimo concilio generali Nicæo dictata atque edita fuiſſet: vt ſimilitudine nominis Nicenæ ciuitatis ſimpliciores fallerentur, dum aliam nullam quam Nicæam Bithiniæ cogitarant. Sed non diu prodeſſe potuit tale commentum. Paulò enim pòſt deriſi ſunt atque confuſi: deprehenſoq́ue mentiendi aſtu, permultum auctoritati nominis ſui detraxerunt. Vide Hiſtoriam tripartitam lib. 5. cap. 25. De pudendis mendacijs, quibus ijdem hæretici ſanctum Epiſcopum Athanaſium opprimere nitebantur, antè meminimus.

Simili arte & fraude Nouatianos hæreticos vſos fuiſſe teſtatur Cyprianus lib. Epiſtolarum, Epiſtola 3. Illi enim, inquit, quaſi filij Diaboli, & mendacio pleni, auſi ſunt iactare viginti quinque Epiſcopos affuiſſe. Quod mendacium & iſthic prius apud fratres noſtros iactabant, dicentes viginti quinque Epiſcopos de Numidia eſſe venturos, qui ſibi Epiſcopum facerent. Quo in mendacio poſtquam quinque ſolis conuenientibus naufragis & à nobis abſtentis derecti ſunt atque confuſi, Romam cum mendaciorum ſuorum merce nauigarunt, quaſi veritas poſt eos nauigare non poſſet, quæ mendaces linguas, rei certæ probatione, conuinceret. Atque hæc eſt, inquit, vera dementia; non cogitare, nec ſcire, quòd mendacia non diu fallant; noctem tamdiu eſſe, quamdiu illuceſcat: clarificato autem die, & ſole oborto, luci tenebras & caliginem cedere, & quæ graſſabantur per noctem latrocinia, ceſſare. Hæc ille. Præclarè Auguſtinus Epiſtola 56. Cognitio veritatis omnia falſa (ſi modò proferantur) etiam quæ priùs inaudita erant, & dijudicare, & ſubuertere idonea eſt.

Nec Donatiſtis hæreticis vel ſchiſmaticis defuit hæc malitia, & conſuetudo mentiendi: qui, vt multis in ſuo ſchiſmate conſtitutis redeundi ad veritatem Catholicam aditum præcluderent, maledicis rumoribus ſpargebant, neſcio quid aliud apud Catholicos in altari collocari. Quid de Manichæis dicam? quos narrat Auguſtinus hoc diabolico priuilegio vſos, vt quidquid eſſet in Euangelio, vel Epiſtolis canonicis, quo adiuuari ſuam hæreſim putarent, id eſſe à Chriſto & ab Apoſtolis dictum tenerent atque ſuaderent: quidquid verò ex iiſdem codicibus aduerſus eos ſonuiſſet, id immiſſum à falſarijs & corruptoribus Catholicis, ore impudenti & ſacrilego mendacio, aſſerere non dubitarent. Sic & de Marcione hæretico refert Tertullianus, lib. 4 contra eumdem; Contraria quæque ſententiæ ſuæ eraſit conſpirantia cum creatore, quaſi ab aſſertoribus eius intexta: competentia autem ſententiæ ſuæ referuauit. Hæc ille.

Non poſſum hîc ſilentio præterire mendacium, & fraudem inſignem, qua Leo Armenus

Zonaras tomo 3. in Leone Armeno.

pus Imperator quartus eius nominis seductus & persuasus fuit, vt hostem se Catholicæ religionis in persequendis sacris imaginibus acerrimum præbuerit. Cùm enim à quodam impio homine, quem ipse habebat pro viro sanctissimo, reprehenderetur, quòd Christi & Sanctorum imagines honoraret & coleret, vel certè non satis insectaretur; detulit rem ad quemdam è Principibus & Consiliarijs suis magni nominis: qui, vt ipse quoque Iconoclastarum hæresi erat infectissimus, fraudem excogitauit ad fallendum Imperatorem, penitusque in partes suas trahendum, eiusmodi. Ait, in Degistensi monasterio degere monachum quemdam, mirabilia edentem facinora; cum hoc rem communicandam, eiusq; sententiæ obtemperandum. Hæc cum Leone locutus, statim ab hoc ad monachum illum se confert; indicatque Imperatorem vili habitu ad ipsum proxima nocte venturum, de Religione consulturum, alijsq; grauissimis negotijs: proinde, meminisset ei præsentem imperij vitæq; amissionem denuntiare, nisi vltrò Leonis Isauri Imperatoris decretum amplectens, idola (sic sacras appellabat imagines) diuinis ædibus exturbaret: sin hoc fecisset; fore dominationem vitamque eius diuturnam atque felicem. Hoc modo subornato monacho, & quæ cum Imperatore loqui deberet, instructo, abiit. Paulò post, noctu Imperatorem vili habitu velatum ad monachum adducit. Ibi iam inito colloquio monachus proximè ad Imperatorem adsistens; veluti qui diuino instinctu Imperatoris maiestatem adesse sentiret; Non rectè, inquit, abs te factum est, ô Imperator, quòd nos priuati habitu decepisti, intus occultans tuam personam: sed, quamquam tu hoc agis, nos tamen gratia diuini Spiritus non diutius est passa à te falli. Hoc vt audijt Imperator, seque frustrà conatum vili habitu Imperatoriam dignitatem celare putauit; animo perculsus est, vt par erat, istius machinationis ignaro; monachumque diuinum hominem esse, fassus, imperata ab eo, obedienter & sine mora se facturum promittit: atque ita venerabilium imaginum ab eo mandatam deiectionem suo suffragio probat.

CAPVT XL.

Pars dialogismi iucunda, pro Veritatis innocentia & laude; ceu pacifica.

ANTEQVAM egrediamur è tractatione de mansuetudine & patientia veritatis, quòd amans & studiosa est pacis & concordiæ, alienissima verò à studio contentionis, à seditione, tumultu, ab iniurijs omnibus, vindictæ cupiditate, & similibus vitijs; quodque nulli nocere quærat, sed prodesse potiùs vniuersis; operæpretium iudicaui asscribere hic quædam hac de re, cùm doctrinæ gratia, tum etiã relaxandi nonnihil animi causa, ex Polydoro, Dialogo de veritate & mendacio. Sic ergo ille introducit loquentem PINNIVM: Scienter equidem veritatem multis & magnis laudibus cumulas, nec ipse eo inficias, quin digna sit; verumtamen illud dixerim, mala infinita pati homines per veritatem. Annon memoria retines quod lib. Regum secundo exstat. COLÆVS. Quid? PINNIVS. Dicam, si ignoras. Homo quidam Amalechites ex Hebræo exercitu fugiens, incidit in Saul Regem bello profligatum, salutemque suam iam manifestè desperantem, ac propterea eum miserè rogantem, vt se ilicò interficeret: quod & fecit. Atque ob id facinus ratus se fecisse gratum aduersario, confestim iuit ad Dauid, remque gestam ordine narrauit. Dauid verò facti atrocitate commotus, quòd gregarius miles, qui è castris aufugisset, ausus fuerit iniicere manus in regem; ante suos oculos homicidam trucidandum curauit, ita affatus; Sanguis tuus super caput tuum: os enim tuum locutum est aduersum te, dicens; Ego interfeci christum Domini. Attende quæso, veritas hominem perdidit. COL. Imò scelus ipsum nefarium. PIN. Quid ais? scelus? Si enim ille tacuisset de occisione ab se facta, potiùs præmium ob gratum nuntium quàm pœnam à Dauid habuisset. COL. Factum bene: Veritas enim mater maleficium iudicauit; Iustitia filia puniuit. Est enim veritas iustitiæ parens. Oportuit nempe, oportuit secundùm illud Dei Opt. Max. edictum, quod est lib. Genesis cap. 9. eius Amalechitæ sanguinem effusum, qui humanum effudisset sanguinem. PIN. Bellè profectò causam defendisti: sed aliam dabo tibi dicendam, quam nullo opinor potens iure tueri. Satis liquet Ioannem Baptistam post homines natos longè sanctissimum, veritatis causâ ab Herode impio rege morte mactatum fuisse: quòd, velut Matthæus cap. 14. tradit, commoneret clamaretq; non licere tegi habere eam mu-

lierem vxorem, quæ nupta esset cum eius fratre. Aretas enim Arabiæ Rex filiam nomine Herodiadem nuptum dederat Philippo ipsius Herodis fratri, Ituraæ & Trachonitidis regionis tetrarchæ. Sed paulò post ortas inter socerum & generum simultates, Herodias locata est à parente nuptijs Herodi; eò quòd fratres inter se minime amarent. Hoc pariter iniquum & detestabile matrimonium Ioannes damnabat, arguebatque palàm Herodem: à quo nefariè occisus est; atque sic Prophetæ innocentissimo sola veritas malo fuit. Col. Istiusmodi quod vulgus malum vocat, Ioannes bonum summum iudicabat: ac idcircò studio quærebat, magnoque animo ad illud ipsum contendebat: vt qui paratus erat pro veritate mori, & consecutus est. Ita Christus Seruator noster verum docens, à Iudæis ad extremum oppressus & sublatus est. Quod apud Ioan. cap. 8. futurum prædixit: Nunc autem quæritis me interficere, hominem qui veritatem vobis locutus sum. Pin. Acutè omnia tangis: sed in nostro maneamus proposito. Dixi homines propter veritatem multa perpeti mala. Ioannes Baptista homo fuit, Christus hominis personam veram induit: ambo moriendo dolorem habuerunt. Id quod haud paruum est malum. Potéstne malum cuiquam bono esse? Col. Nego dolorem esse malum. Pin. Esne tu vnus de illo grege Philosophorum, qui (vt Cicero demonstrat) maxima id auctoritate affirmant? At Plato ille diuinus cum illis minùs consentit: qui in suo Timæo dicit, dolores animæ morbos esse quàm grauissimos omnium iudicandos. Col. Haud negligo Platonis sententiam, à qua discedendum non censeo. Neque non sine dolore Ioannes omnino vitam profudit. qui tamen præ altera cælesti vita. ad quam primo quoque tempore aspirare desiderabat, pro nihilo supplicium habuit. Sic Christus iussit discipulos suos facere, cùm apud Lucam cap. 2. dixit: Per patientiam vestram possidete animas vestras. Hinc cognosci licet ex tolerantia mali manare bonum, quod tibi factu permirum videtur. Pin. Satis iam certè planum fecisti quod rogaram. Nunc os aliud tuis apponam dentibus rodendum, quòd scio tibi esse perquàm acutos, quibus quemuis cibum, quamlibet durum, facilè conterere vales. Loquere, amabò, quid de illis iudicabis qui per veritatem miserrimè pereunt? Col. Qui sunt hi quibus tantum noceat veritas? Pin. Latrones, fures, parricidæ, perduelles, piratæ, & id genus homines, malefici ac nocentes: quos ad exitium non aliud quidquam ad vltimum trahit, nisi veritas. Col. Veritas? imò iniquitas. Pin. Quid iniquitas? Quippe cùm eiuscemodi maleficiosi homines in quæstionem de aliquo crimine dantur, vt primùm confessi sunt, hoc est, verum dixerunt; ilico damnantur, ac statim pòst supplicio afficiuntur. Qui si reticerent, nullo pacto in discrimen inciderent: quando quidem iure ciuili excipitur, vt nemo nisi confessus puniatur. Col. Cur fatentur? Pin. Quia tormentorum violentia coguntur. Col. At potiùs quòd conuincuntur conscientia: quę si numquam anteà, ad extremū saltem vitæ diem nobis facta nostra, bona iuxtà ac mala, repræsentat; vt quanto vna ex parte nobis sit magis gaudendum, tanto ex altera tristiores simus. Et cùm longioris temporis medicinam non ampliùs expectare liceat; ita nos pœniteat, vt vltrò nosmet accusemus, ad idque vltimæ horæ punctum à Deo veniam omnibus precibus impetrare curemus. Sic tandem benè actum cum illis, qui quòd culpam commeruissent, merito suo puniuntur. Quòd ergo tibi videtur confessio veri procreare periculum vitæ furibus & homicidis, id certè malum non est: partim quia sic ciuitas purgatur, resque publica, cuius est veritas conseruatrix, liberatur maleficijs; partim verò ipsi nocẽtes homines eodem pacto meritas suorum delictorum pœnas luunt, à Deoque remissionem consequuntur. Quod haud impetrarent, nisi priùs purè & sanctè crimen fassi forent. Ad hunc modum Christus latronem ex cruce pendentem salute donauit, de quo Lucas ita scribit; Vnus autem de his qui erant suspensi cum Christo facinorosorum conuitia dicebat in eum, dicens; Si tu es Christus, serua teipsum & nos. Respondens autem alter, increpabat eum dicens; Neque tu times Deum, quòd in eadem damnatione es? & nos quidem iustè: nam digna factis recipimus: hic verò nihil mali gessit. Et dicebat ad Iesum; Domine memento mei, cùm veneris in regnum tuum. Et dixit illi Iesus; Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso. Luc. 23.

CAPVT

CAPVT XLI.

Sententiæ sequentis, cum prædictis de pace, conciliatio: VERITAS ODIVM PARIT.

HÆc sententia malè admodum cohærere videtur cum præcedentibus. Nam si veritas pacifica est, si plena charitatis & beneuolentiæ, vti satis à nobis superq́ue iam est demonstratum; qui fieri potest, vt odium pariat, ex diametro paci, beneuolentiæ, charitati contrarium? Perinde atque si ex eodem fonte prodeat dulcis aqua & amara: isthuc sanè sit perabsurdum, ne dicam impossibile. Sed hæc similitudo non aptè seruit huic proposito. Magis ad rem facit quod à sole procedere videmus duritiem & mollitiem: indurat sol pariter & mollificat: contrarios effectus producit, sed non in ijsdem rebus: indurat lutum, mollificat ceram. Sic veritas pacem efficit, charitatem, beneuolentiam: sed nihilominùs etiam parit odium; vti & Comœdiographus ait, & omnis rerum temporumq́ue docet experientia; verùm in diuersis subiectis. Inter amicos suos, homines bonos, sinceros, recti & veri studiosos, miram gignit pacem, charitatem, concordiam, beneuolentiam. Rectissimè enim D. Augustinus Epistola 52. Nemo potest amicus esse hominis, nisi fuerit veritatis.

Si quis aliquem offendit dicendo veritatem, non est is qui sic offenditur, amicus verus: si verus amicus esset, nihil priùs vel magis ab amico audire cuperet quàm veritatem; nihil illi gratius esset. Vt verus amicus nihil amicum celat, quod ad vtilem omnem & honestam veritatem pertinet; sic in primis ad veram amicitiam spectat, veritatem ab amico omnem libenter audire. Quæ etsi aliquando amicum nonnihil pungat; tamen non solùm idcircò non debet ingrata esse, sed multò etiam magis amari, & pluris fieri. Diligere aliquem, & celare illum, vel metu nescio quo, vel pudore, quæ ad salutem eius vel honorem faciunt; non diligere est, sed odisse. Huc illud spectat Philosophi: Amicus Plato, amicus Socrates, sed magis amica veritas.

Rursus, amare quempiam, & non ferre vt ab illo admoneare vel carpare vti veritas po-
Galat. 4. stulat; non est amare similiter sed odisse. An inimicus factus sum, inquit Apostolus, verum dicens vobis? Sic Cicero de Amicitia: Vna illa subleuanda offensio est, vt & vtilitas in amicitia & fides retineatur. Nam & admonendi amici sæpè sunt & obiurgandi: & hæc accipienda amicè, cùm beneuolè fiunt. Sed nescio quomodo verum est, quod in Andria familiaris meus dicit: Obsequium amicos, veritas odium parit. Molesta veritas est, siquidem ex ea nascitur odium, quod est venenum amicitiæ; sed obsequium multo molestius, quod peccatis indulgens, præcipitem amicum ferri sinit. Maxima autem culpa in eo est, qui & veritatem aspernatur, & in fraudem obsequio impellitur. Sic ille. Hæc eò pertinent omnia vt intelligamus, veritatem per se cum primis amabilem esse, nulliq́ue inuisam vel odiosam; nisi qui animi prauitate & malitia, illam non sustinent audire.

Huius rei exemplis ac documentis plenæ sunt omnes historiæ cùm sacræ tum profanæ. Cuius rei gratiâ, Christus Dominus iustorum omnium caput, & princeps Martyrum in tantum odium incurrit apud Iudæos, gentiles, & fratres suos, vt non destiterint donec eum morte turpissima è medio tulerint; solo veritatis nomine, quam prædicabat. Sic ipsemet testificatur, dicens; Quæritis me interficere, hominem qui veritatem vobis locutus sum, quam audiui à Deo. Sic Ioannes Baptista, quo maior inter natos mulierum non surrexit; sic Stephanus, Paulus, omnesq́ue demum Apostoli & Apostolici viri propter veritatem summum sibi odium conciliarunt apud hostes veritatis: quod odium eis tandem mortem attulit. Nec alia fuit sors Prophetarum omnium Deiq́ue nuntiorum in veteri Testamento: omnes veritatis causâ, cuius erant amatores, cultores, propugnatores fortissimi, perierunt: si tamen hoc perire dicendum est, veritatis gratia mortem oppetere.

Sed memorabile est audire, quemadmodum Rex quidam impius vltrò fateatur se odio
3. Reg. 22. habere veritatem. Achab Rex Israël interrogatus ab Iosaphat Rege Iuda, essetne in regno eius Propheta Domini quispiam, vt per eum certiores redderentur de euentu belli, respondit: Remansit vir vnus, per quem possumus interrogare Dominum; sed ego odi eum, quia non prophetat mihi bonum, sed malum, Michæas filius Iemla. Numquam quisquam meliùs bonum appellauit malum, & malum bonum; tenebras lucem, & lucem

cem tenebras, iuxta Isaiam, quàm Rex iste. Pseudoprophetæ, quos habebat innumeros, nihil illi nisi mendacia prophetabant: hoc appellabat bonum. Verus Dei Propheta Michæas ipsissimam illi veritatem dicebat, hoc malum vocabat. Quid tandem accidit? Dum reges inter sese de bello, quod erat præ manibus, consultarent, Michæasque de belli euentu rogaretur, nihil ad gratiam vel contra veritatem loquens, prædixit Israëlitici exercitus stragem & fugam, regisque Achab mortem, ipso audiente, & Pseudoprophetis vnà præsentibus, prosperaque illi omnia tamquam ex Dei spiritu pollicentibus. Sed quando malis semper inimica est veritas, à Sedechia quodam ex Pseudoprophetis vno in maxilla cæditur, & ab Achab rege in carcerẽ conijcitur, pane & aqua macerandus. Cùm autem euenissent quæ prædixerat, mendacium interijt, veritas mansit: & qui vera dicẽti manus intulerãt, ab aduersarijs cæsi & fugati pœnas falsitatis defensę & veritatis oppugnatę dederunt.

Aliud exemplum huic non valde dissimile extat in libro Iudith. Achior Dux Ammonitarum ab Holoferne Bethuliam obsidente de Iudæorum virtute interrogatus, veritati libera oratione testimonium perhibuit; asserens inexpugnabiles esse, quamdiu à Deo suo protegerentur. Idcircò vinctus Bethuliam mittitur, vt vnà cum Iudæis postmodum ab Holofernis exercitu mactaretur. Tale mox in eum odium veritas, seu potiùs inimica veritatis improbitas, excitauit: sed longè aliter accidit quàm veritatis hostes putabant. Holofernes, qui nihil armis suis resisti posse arbitrabatur, manu feminæ decollabatur: reliqui omnes vel trucidantur ab Hebræis, vel metu pleni aufugiunt. Achior verò non corporis solùm mortem euasit, sed animæ etiam æternam salutem consecutus, in veram Iudæorum religionem assumptus est. Qui ergo pro veritate steterant, salutem; qui contrà nitebantur, mortem & morte grauiorem ignominiam sempiternam, consecuti sunt. *Iudith 6.*

CAPVT XLII.

Cuiúsnam culpâ fiat, vt Veritas odium pariat; Veritatísne ipsius, an audire nolentium?

CETERVM nunc meritò quærat aliquis, quî fiat quòd veritas ita semper ferè odium pariat: quodque tam dura, austera, molesta, mordax esse videatur, vt ferri nequeat. Fit hoc, vt iam paulò antè subindicauimus, non veritatis ipsius culpà, sed nostro ipsorũ vitio. Non aliter quàm bonus, dulcis, sapidissimus cibus ęgroto, qui palatum omne infectum habet malis humoribus, amarus vel sanè insipidus esse videtur. Affectus animæ nostræ ægroti sunt & corrupti, illisque omnes cupidè obsequimur, molesteque ferimus, si quis illis aduersetur. Hanc verissimã causam vnico versiculo benè expressit Persius Poëta Ethnicus:

Auriculas teneras mordaci radere vero.

Illis scilicet verum mordax videtur, qui teneras seu malè affectas habent auriculas. Sic vinum in bonum & sanum stomachum, vel in manum etiam benè sanam, infusum; nihil mordet, sed delectat etiam: at verò in vulnus infusum, mordet atque dolorẽ infert: fit hoc igitur non vini vitio, sed carnis malè affectę. Ex eadẽ naturæ corruptione prouenit, vt quisquis vitiosis nostris affectibus congrua dicit aut facit, libenter illũ & cum voluptate audiamus. Quisquis nos laudat & extollit, is blandus nobis & suauis videtur esse, nimis naturâ gloriæ cupidis. Blanda vox erat serpentis, cùm diceret primæ parenti nostræ; Nequaquam moriemini, sed eritis sicut dij, scientes bonum & malum. Hunc morbum suximus omnes vnà cum lacte materno, à prima illa matre omnium: hinc morbus iste vsque adeò communiter omnibus Adę posteris adhęret, nemo vt sit mortalium, qui non laudibus & blanditijs emolliri aut vinci posse speretur. Vnde potentes ac diuites huius mundi, à quibus aliquid emolumenti expectatur, blanditiis passim palpantur. Ergo assentationes & blanditiæ, quæ ad fallendum ordinantur, omnibus gratæ sunt; cùm nemo tamen falli vel decipi cupiat. Veritas autem, quæ fallacias omnes detegit, ob id solum quòd morbidis animi nostri affectibus non respondet, austera & molesta iudicatur, ac repellitur. Quin tanta est corruptio naturæ ac mentis nostræ, vt non modò verum dicentibus non credamus, sed ob id ipsum etiam repellamus, quia verum dicunt; veritatemque ipsam propterea odio prosequamur, quia veritas est. Recta ratio ac natura rerum habet, vt ideò alicui sermoni assentiamur, quia verus est; idcircò propositio quæpiam fidem mereatur, quia vera est: contrà eam propriè ob causam aliquid non credamus, quia falsum est & veritati contrarium.

rium. At homines mali atque peruersi omnem rationis rerumque ordinem inuertentes, propterea veritatem oderunt & persequuntur, quia veritas; ideò mendacium falsitatemque amplectuntur, quia falsitas est.

Videntur hæc esse incredibilia: sed efficiemus statim, vt liquidò omnes intelligant & confiteantur, sic rem habere. Christus in primis Dominus noster hoc disertis verbis testatur, dicens; Ego autem quia veritatem dico, non creditis mihi. Non dicit: Quamuis veritatem vobis dicam non creditis mihi. vel, Mihi veritatem dicenti non creditis. sed, Ideò, inquit, non creditis mihi, quia veritatem dico. Quid absurdius? quid magis à ratione alienum, quàm idcircò alicui non credere, quia verum dicat? ideò credere, quia mentiatur? Sic affirmat Dominus secum actum fuisse. Ego, inquit, quia veritatem dico, non creditis mihi. Contrà verò Sathanæ credebant, quia mendax est. Significat ergo Dominus, veritatem reprobis hominibus causam esse, non solùm damnationis, sed incredulitatis etiam; sicuti eadem bonis & electis, & fidei causa est & salutis æternæ.

Nihil in rebus humanis procliuius accidit mortalibus, quàm vt res falsissimas & nugacissimas nugas facilè credant referentibus. At vbi credendum est veritati, ibi maxima hominum multitudo propterea non credit, quòd veritas proponatur: creditur, si proponatur mendacium. Vidimus paulò antè exemplum in Achab rege Israël. Quæ à Michæa Propheta dicebantur, non solùm credere nolebat ac recipere; sed ne patienter quidem & æquis auribus audire. Quare? Quia veritatem dicebat. Quæ verò Pseudoprophetæ dicebant, ea credebat libentissimè. Quid ita? Quia falsa erant & mendacia. Eadem planè mentis cæcitate ac nequitia erat Balac rex Moabitarum, de quo Numerorum 22.23.24. capitibus. Quia frequenter illi à Balaam Propheta, licet auaro atque impio, dicebantur instinctu Dei, quæ vera erant de populo Israël; irâ commotus fuit, & credere noluit, Prophetamque obiurgauit: vt verò mendacia de populo illo deque rebus futuris propheta-ret, hoc volebat, rogabat, laborabat modis omnibus Si hoc facere voluisset & potuisset; honoribus illum amplissimis & præmijs maximis decorasset. Atqui, inquit ille, non aliud possum dicere quàm quod iussit Dominus. Is autem non potest mentiri, nec facere vt homines mentiantur, aut fallere quemquam velint. Et quid aliud volebant sibi, de quibus Isaię 30? Qui dicunt videntibus, Nolite videre: aspicientibus, Nolite aspicere nobis ea quæ recta sunt. Loquimini nobis placentia, videte nobis errores. Hoc præcipuè indicio deprehenditur malitia humani ingenij, quòd bonum ideò nolit quia bonum est; verum idcircò audire non sustineat, quia verum est. Qui natura sunt ad iurgia, contentiones, rixas, & bella procliues; consilia pacis ideò non probant quia pacis sunt. Qui procaces sunt, obsceni, lasciui; castitatis doctrinam non ob aliud aspernantur, quàm quia castitatem suadet & commendat, quam non amant. Qui ebrietati sunt dediti, sobrietatem, vt talem, seu quia sobrietas est, oderunt, tamquam suæ inclinationi & cupiditati contrariam. Ita planè qui mendacijs delectantur, veritatem vt veritatem oderunt ac respuunt, illique non credunt, sed contradicunt.

CAPVT XLIII.

Quî fieri potest vt quis veritatem respuat, hoc solo nomine, quia veritas est?

SED hîc fortè dicet aliquis; Quæ de rixosis, libidinosis, ebriosis iam dicta sunt, nó grauatè concessero: at, quis ille est mortalium, qui verum dicenti, ob id propriè non credit, quia verum dicit, ipsamque veritatem ceu talem auersetur? Qui veritatem ideò respuit, quia veritas est; veritatem cognoscit, & scit se veritatem respuere. Veritatem autem cognitam impugnare, videtur contra naturam esse. Vt enim voluntas semper ad bonum, sic intellectus semper ad verum tendit. Nec quidquam appetit voluntas, nisi sub ratione boni: nec intellectus quidquam intelligit, nisi sub ratione veri. Deinde, veritatis cognitio, quam videntur habere qui veritatem dicti sunt ceu veritatem respuere, non est reproborum; sed electorum & verorum Christi discipulorum: idque Christo Domino testificante ac dicente; Si manseritis in sermone meo, verè discipuli mei eritis, & cognoscetis veritatem, & veritas liberabit vos.

Respondeo: Cùm dicimus, ab improbis veritatem odio haberi ac respui, quia veritas est,

tas eſt, in[illegible] tendo [illegible] tiam Chriſti, Quia veritatem dico, id[illegible] editis mil [illegible] loquuntur d[illegible] mentis [illegible] e à veritate, [illegible] tenebras, [illegible] excæcata, arcano [illegible] motu & Sat[illegible] à veritate abhorret, & propendet ad mendacium tam[illegible] hoc [illegible] pulchrum [illegible] auerſi & v[illegible] Aduerſarij Chriſti, [illegible] non le[illegible] bant veritatem [illegible] uere, cum Chriſtum Dominum [illegible] doctrinam auer[illegible] antur: verumtamen occ[illegible] ac di[illegible], ab illa [illegible] etiam incognita [illegible] eſt e[illegible] vt in bonis ad veritatem, ſic in improbis ad mendacium & falſitatem, [illegible] propenſio & [illegible]. Eſt in mendacio qualitas quædam, [illegible] & [illegible] ex natura arridet, [illegible] mendacium, vt tale, illis non placeat: contra verò in [illegible] one ac [illegible] veritatem, [illegible] quædam eſt, [illegible] dem vehementiſſi[illegible] d[illegible] lice[illegible] ipſa [illegible] qualitas, quæ naturæ veritatis eſt propria, etiamſi veritatē ſeu veritatem non aſpernentur. Nec rixoſi & contentioſi pacem vt pacem auerſantur; ſed veram [illegible] ationem ac naturam, vt ſuis affectibus contrariam, oderunt: non veram pacem, ſed per contentiones, rixas, bella ac iurgia pacem quærunt ſibi con[illegible] am. Prop[illegible] a Chriſtus Dominus veram pacem à falſa diſcriminans, Pacem, inquit, relinquo vobis, non quomodo mundus dat, ego do vobis. Sic Auguſtinus lib. Confeſſionum 10. cap. 23. Cur, inquit, veritas parit odium, & inimicus eis factus eſt homo tuus, verum prædicans, cum ametur beata vita, quæ non eſt niſi gaudium de veritate? niſi quia ſic amatur veritas, vt quicumque aliud amant, hoc quod amant, velint eſſe veritatem; & quia falli nolunt, nolunt conuinci quod falſi ſunt. Itaque propter eam rem oderunt veritatem, quam pro veritate amant. Amant eam lucentem, oderunt eam redarguentem: quia enim falli nolunt, & fallere volunt, amant eam cum ſeipſam indicat, & oderunt eam cùm eoſipſos indicat. Inde retribuet eis, vt qui ſe ab ea manifeſtari nolunt, & eos nolentes manifeſtet, & eis ipſa non ſit manifeſta. Sic, ſic etiam, ſic animus humanus etiam, ſic cæcus & languidus, turpis atque indecens latere vult: ſe autem vt lateat aliquid non vult. Contrà illi reddetur, vt ipſe non lateat veritatem, ipſum autem veritas lateat.

CAPVT. XLIIII.

Alia ratio, ob quam Veritas odium pariat; & eam aliqui auerſentur, quia Veritas eſt.

IAM ergo vnam audiuimus & grauiſſimam rationem, cur veritas plerumque odium pariat. Tertullianus quodam loco reddit & alteram: Veritas, inquit, in hoc mundo peregrina eſt: proinde inter extraneos & ignotos facilè inimicos atque aduerſarios inuenit. Optimè & veriſſime dictum. Ita videmus naturâ comparatum eſſe, vt non modò homines in aliena regione fe[illegible] omn[illegible] ſint odio & cōtemptui, & facile in multorum ind[illegible] m incurrant, ſed idem alijs quoque animantibus vſuvenire, eiuſdem etiam ſpeciei. Si vel [illegible] ad nouas gallinas [illegible] ratur (vt magis parua comparem) o[illegible] in [illegible] ſurgunt, roſtro, vnguibus inuadunt & repellunt.

Iam, ve[illegible] locum proprium ac velut patriam eſſe cælum, quis ignorat? Ibi domi eſt, vbi pater habitat. Pater autem veritatis, vt antè oſtendimus, Deus eſt: Dei vero locus & manſio propria, vt nouimus, cælum eſt. Hinc dicimus orantes quotidie: Pater noſter qui es in cælis. Denique, ibi [illegible] vbi [illegible]; vel vt alij volunt, filia, iuſtitia habitat. Audiamus ea de re Apoſtolorum principem 2. Epiſtolæ 3. Nouos, inquit, cælos, & nouam terram, ſecundum promiſſa ipſius, expectamus: in quibus iuſtitia habitat. Nonne ſatis perſpicue ſignificat, in hac veteri, corrupta, maledicta terra, non eſſe domi, non habitare iuſtitiam? Sic nec veritas: in hac terra eſt vtraque peregrina.

Quod vt melius intelligamus, notandum, hominem cum primum à Deo creatus eſſet, & conſtitutus ſuper opera manuum eius, inter cetera beneficia accepiſſe, ad vitæ ſocietatem & voluptatem quatuor quaſdam ſpecioſiſſimas virgines, D[illegible], quarum ſocietas illi eſſet vtiliſſima ſimul & iucundiſſima. Erant autem, miſericordia, veritas, iuſtitia, & pax. Miſericordiam acceperat velut cuſtodem perpetuam & pediſſequam, vt ipſa præiret, ipſa & ſequeretur eum, ipſa protegeret & con[illegible] vbique. Sed præter

R cuſtodem

custodem fidelem, erat illi necessarius etiam eruditor, tamquam ingenuę & [illegible] creaturæ. Cui magisterio nemo [illegible] veritas, quæ [illegible] nem aliquando summæ perduceret veritatis. At [illegible], ne [illegible] inueniret [illegible] iaceret, essetque peccatum [illegible] bonum & non [illegible] quoque [illegible] accepit. Super hæc autem omnia, etiam pacem addidit [illegible] delectaretur & foueretur. Pacem autem duplicem, vt videlicet nec [illegible] pugnæ [illegible], nec fons timores [illegible] hoc est, vt nec [illegible] creatura foris nocere posset. Quid huic deerat, quem misericordia custodiebat, docebat veritas, iustitia regebat, pax fouebat? At simul atque homo [illegible] pariter & malitia, a Deo creatore suo ac benefactore recessit, hostique eius Satanæ se adiunxit; protinus ab eo quoque illæ quatuor cælestes [illegible] in cælum, vnde venerant, sedes sibi proprias, remearunt. Hoc Poëta etiam [illegible], velut à longe, vidisse atque [illegible] intellexisse videtur, cum scribit

Protinus irrupit venæ peioris in æuum
Omne nefas: fugére pudor, verumq., fidesq.;
In quorum subiere locum fraudesq. dolisq.,
Insidiæq., & vis, & amor sceleratus habendi.

Sic veritas, cum reliquis virtutibus, a vitiis & sceleribus [illegible] è terris fugata, in cælumque reuersa; tantisime inde, atque ad quam paucissimos, in [illegible]. Omnium in terra animi ab illa alieni fuant: eamque animis & natura [illegible] ab omnibus penitusque inter homines peccati seruos, tamquam peregrina est in terris extranea. Hæc ergo vna est causa inter multas, vt rectè Tertullianus annotauit, quod veritas facile [illegible] locorum inimicos inuenit, & pro beneficiis frequenter malam gratiam odiumque reportat.

Capvt XLV.

Tertia ratio, cur Veritas non rarò malam gratiam atque odium reportet.

Potest & tertia huius rei ratio reddi ex consilio, prouidentia & voluntate Dei. Ideò enim permittit Deus veritatem odio haberi, contradictionem & persecutionem pati, vt natura eius lux, virtus, fortitudo, præstãtia, magis omnibus [illegible] fiat. Vires athletę vel boni militis non probantur otio vel quiete, sed assiduis certaminibus. Narrant historiæ, regem quemdam [illegible] factum, filium suum in prima acie contra hostem pugnantem grauiter vrgeri vndique, in magnoque versari periculo, respondisse: Nolo subsidium à me petatis; [illegible] pereat [illegible]: volo enim, vt hodie [illegible] specimen edat, omnisque [illegible] penes ipsum sit. Sic de D[illegible] Antonio habetur [illegible] historia, cùm vsqueadeò [illegible] tur a dæmone, in easque redigeretur [illegible] tormentorum, vt [illegible] sibi videretur euadere non posse, [illegible] redditum, exclamasse ad Dominum: Vbi eras bone Iesu, vbi eras, cum [illegible] tantis etiam angustijs [illegible] ab initio [illegible]? Tum respondit Dominus: [illegible] hic eram, sed [illegible] abam, vt viderem certamen tuum. Quo maius igitur & periculosius erat certamen, hoc patientia Antonij & fortitudo magis enituit. Sic habet & [illegible]: [illegible] magis premitur, hoc altius caput erigit: quoque magis & odiosius exagitatur, [illegible] tur, oppugnatur ab impijs; hoc magis atque ardentius am[illegible], desideratur, colitur, & honoratur à pijs. Sed hoc ipsum ante quoque a nobis ostensum [illegible] odem scilicet veritas doctrinæ Christianæ, cùm gentilium tum hæreticorum vehementissimis oppugnationibus magis effloruit, magisque omnibus suam [illegible] & claritatem ostendit.

Ex [illegible] constat, non semper esse bonum & firmum [illegible], vt multi tamen imperiti existimant: Doctrina hæc multos habet [illegible], plurimique illi ab omnibus contradicitur; ergo non est vera. Patet [illegible] doctrina Christi. Si in illo [illegible] os inuenit veritatem [illegible] bebat & certissima diuinæ virtutis argumenta [illegible]?

Ioan. 15. Hoc est, quod Dominus quoque ipse dicebat Apostolis suis; Si [illegible] seruauerunt, & vestrum [illegible] bunt.

Sed

Sed tamen nec hoc rectè sequitur, in contrarium sensum: Doctrina isthęc multos habet aduersarios, ergo vera & sana est. nam & falsis doctoribus à veris doctoribus cōtradicitur. Proinde, nec ideò putanda est doctrina Catholica falsa esse, quia & hodie & olim semper plurimum contradictionis passa est: nec idcirco hæreticorum doctrina vera, quòd illi à pijs omnibus & Catholicis repugnatur. Quid ergo consilij, ad veritatem cognoscendam & discernendam à falsitate? Examinanda est omnis doctrina, ad canonem sacrę Scripturæ, inquiunt aduersarij. Non repugnamus. Sed quis erit iudex? Nos enim nostram doctrinam canoni sacræ Scripturæ conformem, ipsorum autem eidem aduersa fronte repugnantem dicimus. Ipsi contrà sustinent. Quis finiet hoc certamen? Recurrendum tandem necessariò ad iudicium illud finale Ecclesiæ Dei, & præfectorum eius, quod antè ostendimus.

CAPVT. XLVI.

Veritas simplex & inculta.

ISTHÆC sententia non incongruè nectí videtur proximè antecedenti. Cùm enim homines naturâ superbi sint, simplicia omnia & modesta despiciunt; hinc & veritas, licet multa habeat vera & præclara imò incomparabilia ornamenta, si quis propiùs illam aspiciat, tamen quia foris magnam simplicitatem præ se fert, facilè hoc solo nomine, vt nihil accederet aliud, in odium multorum & indignationem incurrit. Sic Dauid adolescens, egregia animi virtute, & non contemnendis corporis viribus prẹditus, tamen solius externæ simplicitatis gratia, quia more militari armatus non erat, non fastuosè incedebat, non armigerum habebat aut seruum, nihil superbum præ se ferebat, à superbissimo gigante Golia spernebatur. Numquid, inquit, canis ego sum, quòd tu venis ad me cum baculo? 1. Reg. 17.

Deridetur iusti simplicitas, inquit sanctus Propheta Iob cap. 12. Sic est profectò. Sed si hoc iustos contristat, meminerint alterius diuinæ sententiæ, Prouerb. 11. Simplicitas iustorum diriget eos: supplantatio autem peruersorum, seu malitia, qua simplices supplantare moliuntur, vastabit illos. Ita sanè res habuit in Dauid & Golia. Sic & vsuvenit quotidie in innumeris alijs. At nos de veritate loquamur: & videamus primùm, qua in re sita sit veritatis simplicitas: deinde, cur tantopere semper simplicitate delectetur: & verùm nihil illa præstantiæ eius ac dignitati officiat.

Veritatis vsum ac naturam scimus propriè in sermone & locutione consistere. Proinde, cum de simplicitate veritatis agitur, sermonis & locutionis simplicitas præcipuè intelligitur. Vnde quod communiter dicitur, veritatem esse simplicem, alij velut explicationis gratiâ dicunt, veritatis simplicem esse orationem. Sic olim dixit Euripides; Simplex veritatis oratio est, nec variarum opus habet interpretationum: iniquus autem sermo ægrotans in seipsum, medicaminum opus habet sapientium. Quibus in verbis Poëta ille Ethnicus vnam attingit bonam rationem, quamobrem veritas simplici libenter oratione vtatur. Quemadmodum enim, qui sana & firma sunt valetudine, simplici, communi, & facilè parabili cibo vtuntur, ægroti autem varijs, nouis, exquisitis cibis opus habent ad appetitum excitandum, estque hoc certum signum naturæ corruptæ: sic veritas cùm naturam habeat bene sanam & firmam, fortem & insuperabilem, seipsam per se satis tuetur; nec opus habet multis ac varijs verborum lenocinijs. Bona causa in promptu habet bonas & breues rationes ad sui defensionem: mala autem & iniusta, quia bonis & veris rationibus destituitur, longis ambagibus, rationibus procul quæsitis, multisq; & speciosis verbis indiget, vt sese vtcumque sustineat; nec quidquam tandem iuuant omnia.

Deinde, quemadmodum honesta matrona ornatum amat, non superbum & meretricium, sed honestum dumtaxat; & sicut verè formosa mulier, si præcipuè simul pudica sit, non quærit cultum valdè curiosum, mundanum, pretiosum, cùm se satis ornari & commendari sciat propria naturæ ac vultus pulchritudine: at verò meretrices & impudicæ, quæ multis artibus omnibus placere student; vel deformes etiam, quæ nihil habent veræ & propriæ pulchritudinis, omnem laudem & commendationem quærunt ab ornatu & cultu externo, ideoque illum gerunt quàm maximè curiosum, lasciuum, pretiosum: sic planè veritas simplici orationis perspicuitate gaudet, vt quæ sibi cùm eximiæ pulchritudinis suæ, tum summæ honestatis & probitatis, quæ omnibus bonis ingenijs satis bona sunt, probe sit conscia; mendacium verò, instar scorti impudici & lasciui, multis varijsque

coloribus & figuris indiget, vtpote quod scit nulla se alia vera laude placere posse. Huc pertinet perelegans illa Apellis sententia qua discipulum e suis quemdam reprehendit, quòd Helenam pinxisset auro ornatã: O adolescens (aiebat) quia non potuisti formosam pingere, fecisti diuitem. Quapropter, qui in veritate operosum elegantiæ studium orationisque ornatum & flores postulat, nimis est delicatus; & perinde videtur facere, atque si maritus quispiam ab vxore sua requirat inhonestum & lasciuum sese ornandi & comendi studium, quo meretrices gaudere videmus. Sic Lactantius lib. 3. cap. 1. Voluit, inquit, Deus hanc rei esse naturam, vt simplex & nuda veritas esset luculentior; quia satis ornata per se est: ideoque ornamentis extrinsecus additis fucata corrumpitur. Mendacium verò specie valet alienâ, quia per se corruptum vanescit ac diffluit, nisi aliunde ornetur. Sic ille.

Perpulchra sunt hac de re Augustini verba, lib. 4. De doctrina Christiana cap. 11. Bonorum, inquit, ingeniorum insignis est indoles, in verbis verũ amare, non verba. Quid enim prodest clauis aurea si aperire quod volumus non potest? aut quid obest lignea, si hoc potest; quando nihil quærimus, nisi patere quod clausum est? Quod ad doctrinæ Christianæ veritatem attinet, quoniam illa vt ceteræ omnes, cùm verbo seu prædicatione tum scripto traditur; vtraque in re semper simplicitatem seruauit. De viuæ vocis prædicatione scribit Apostolus 1. Cor. 1. Non misit me Deus baptizare, sed euangelizare; non in sapientia verbi, vt non euacuetur crux Christi. & cap. 2. Sermo meus, & prædicatio mea, non in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis, sed in ostensione spiritus & virtutis; vt fides vestra non sit in sapientia hominum, sed in virtute Dei.

CAPVT XLVII.

Ratio ex D. Paulo profertur, quam ob causam, prædicatio Euangelicæ doctrinæ, sermonis simplicitate sit vsa.

ERGO Paulus Apostolus, non modò fatetur sese in prædicatione Euangelicæ doctrinæ magna verborum & sermonis simplicitate vsum fuisse, vt suprà docuimus; sed illius etiam rei rationem reddit: Vt non euacuetur, inquit, crux Christi. &, quod idem planè est, vt fides nostra non pendeat ex sapientia humana, sed ex virtute Dei. Crucem Christi vocat prædicationem seu doctrinam Christi crucifixi, gratiæque per Christi crucem & mortem mundo præstitæ. Hanc doctrinam noluit Deus mundo per elegantem sermonem ad artem Rhetorices elaboratum proponi: ne quid dignitati detraheretur mysterio summo gratiæ Dei mortisque Christi; neve id quod in se reuerà summum est, augustum, solidum, vtilitatis, dignitatis, potentiæ plenum, exile ac velut inane redderetur. Quæ enim vera & solida sunt, simplicia sunt; quæ verò falsa, ornamenta & medicamina poscunt. Si Apostoli sermone vsi fuissent composito ad artem Rhetoricam; obijcere potuissent hostes Euangelicæ veritatis, homines versutiâ, arte, doctaque persuasione captos fuisse veriùs, quàm vi veritatis ad credendum adductos. Cùm ergo nihil tale in omni Apostolorum prædicatione appareat; omnis laus & fructus prædicationis est veritatis & virtutis Dei. Opponit autem Apostolus internum spiritum, & virtutem sermonis sui, persuasioni humanæ sapientiæ, vel oratoriæ eloquentiæ. Humanæ huic sapientiæ ad persuadendum institutæ, si detrahas ornamenta verborum & sententiarum, nihil nisi vanum quiddam & inane relinquitur. At sermo veritatis Euangelicæ, cum externa sua simplicitate vegetus est, viuax, potens, pectora humana occultâ vi ingrediens, penetrans, commouens & transformans. Qua de re eleganter D. Hieronymus in 13. caput Matthæi: Prædicatio (ait) Euangelij, minima est omnibus disciplinis. Ad primam quippe doctrinã, fidem non habet veritatis, hominẽ Deum mortuum, & scandalũ crucis prædicans. Confer huiusmodi doctrinam dogmatibus Philosophorum, & libris eorum, ac splendori eloquentię & compositioni sermonum; & videbis, quanto minor sit ceteris seminibus sementis Euangelij. Sed illa cùm creuerit, nihil mordax, nihil viuidum, nihil vitale demonstrat; totum flaccidum marcidumque ebullit in olera, & in herbas, quæ citò arescunt & corruunt. Hæc autem prædicatio, quæ parua esse videbatur in principio, cùm vel in anima credentis vel in toto mundo sata fuerit, non exurgit in olera, sed crescit in arborem: ita vt volucres cæli, quas vel animas credentium, vel fortitudines Dei seruitio mancipatas, sentire

[illegible] debent [illegible] & habitent in ramis eius. Ramos puto Euangelicæ arboris, dogmatum esse diuersitates in quibus supradictarum volucrum vnaquæque [illegible] scit. Hęc ille.

Notandum verò hic vno verbo, Apostolum Paulum in supradictis sententiis simul & crucis Christi mentionem facere, & conuersationis suæ apud Corinthios, vt mirum ex illis, prædicationis suæ natura cognoscatur. Quasi diceret; Nemini debere offensionis vel scandali occasionem dare, simplicitatem prædicationis suæ. Talem enim esse prædicationem suam, qualis erat res quam prædicabat, qualisque vita erat tota quam ducebat. Prædicabat Christi crucem & mortem pro salute humani generis. Debebat ergo sermo eius & prædicatio naturæ crucis Christi respondere. Humilis in speciem & abiecta res est crux Christi, valdeque in oculis carnis aspernabilis, sed hæc humilitas vincit omnem mundi fastum & celsitudinem. Sic stulta & indocta res erat Apostolorum prædicatio, omni ornamento mundanæ eloquentiæ destituta; sed quæ plus longe posset, quàm omnis mundana sapientia, cunctis prædita ornamentis artis oratoriæ. Id quod quotidie ipsa rerum probabat experientia: quum infiniti vbique locorum, reiectâ omni sæculari philosophiâ & doctrina, ad simplicem Apostolorum prædicationem, vitam mutarent & religionem omnem, planeque noui homines fierent; in tantaque vitæ nouitate constantissimè perseuerarent ad finem vsque vitæ, cunctis vitæ huius oblectamentis contemptis: quod numquam Philosophi omnibus humanæ sapientiæ aut eloquentiæ præsidijs efficere potuerunt.

Rursus, In multa, inquit Apostolus, infirmitate, timore ac tremore fui apud vos. hoc est, Vidistis me non vsurpasse aliquam mundanam potentiam, sed imbecillem fuisse, inermem, tenuem, pauperem, nudum; nec regnum aliquod affectasse, sed insidijs omnibus & periculis expositum fuisse. Potentum vero huius mundi vires, qui prædicationi Euangelicæ aduersantur, vna perpetua patientia vicimus. Qualis fuit status & ratio vitæ meæ, talis & oratio & prædicatio: quemadmodum illa nullis hominum præsidijs, sed solius Dei protectione munita erat, contra improborum omnium violentiam atque iniuriam; ita sermo meus nequaquam instructus fuit Rhetorum figuris, Philosophorum argumentis, qui ostenderet quantum vel eruditione sæculari, vel eloquentiæ viribus præstare possem: attamen efficax fuit ad commouendos & conuertendos vos; non ostentatione doctrinæ, sed afflatu ac miraculis spiritus Dei; qui sermoni nostro, licet inerudito, vim addebat: ne quis scilicet quòd ab infidelitatis tenebris ad Euangelij lucem translati estis, re tam incredibili perspecta, existimet hoc deberi humanæ doctrinæ vel eloquentiæ, sed potentiæ soli & gratiæ Dei.

Non erit autem inutile, in confirmationem eorum quæ de admirabili potentia simplicis veritatis diximus, vnum atque alterum exemplum subiicere, ex historia Ecclesiastica. Sic ergo scribit Ruffinus lib. 1. Ecclesiasticæ Historiæ cap. 3. apud Eusebium: Quantam virtutem habeat fidei simplicitas, etiam ex his quæ inibi gesta referuntur, agnoscimus. Etenim, cùm pro studio religiosi Imperatoris, ex omni terra Sacerdotes Dei conuenissent, opinione commoti Philosophi quoque & Dialectici valde nobiles & opinatissimi conuenerunt. In quibus, quidam insignis in arte Dialectica, per dies singulos, conflictus summi certaminis cum Episcopis nostris, viris adæquè in Dialectica non improbabiliter eruditis, mouebat. & fiebat ingens spectaculum, conuenientibus ad audiendum doctis & litteratis viris. Nec tamen vllo genere Philosophus concludi à quopiam poterat, aut constringi. Tanta enim dicendi arte obiectis quæstionibus occurrebat, vt vbi maximè putabatur adstrictus, velut anguis lubricus elaberetur. Sed, vt ostenderet Deus quia non in sermone regnum Dei, sed in veritate consistit; quidam ex Confessoribus, simplicissimæ naturæ vir, & nihil aliud sciens nisi Iesum Christum, & hunc crucifixum, inter ceteros auditores Episcopus, aderat. Qui cùm vidisset Philosophum insultantem nostris, & callidâ se disputationis arte iactantem; poscit ab omnibus locum; velle se paucis cum Philosopho sermocinari. Tum verò nostri, qui simplicitatem viri, & imperitiam, de sermone dumtaxat nossent, pauere, & velut pudorem quemdam pati, ne forte apud callidos homines risui efficeretur sancta simplicitas. Perstitit tamen senior, & monit sermonis exordium: In nomine, inquit, IESV CHRISTI, Philosophe, audi quæ vera sunt. Deus vnus est, qui fecit cælum & terram; quique homini, quem de terræ limo formauerat, spiritum dedit: vniuersa quæ videntur, & quæ non videntur, virtute verbi sui creauit, & spiritus sui sanctificatione firmauit. Hoc Verbú ac Sapientia, quem nos Filium dicimus, humanos miseratus errores, ex Virgine nascitur; & per passionem mortis, a perpe-

tua nos morte liberauit, ac resurrectione sua æternam nobis contulit vitam [illegible], & expectamus iudicem omnium quæ gerimus esse venturum. Credis hoc ita esse, Philosophe? At ille, velut si numquam vllum sermonem contradicendi didicisset, ita obstupefactus virtute dictorum, mutus ad omnia, hoc solùm potuit respondere, ita sibi videri, nec aliud verum esse, quàm quod dixerat. Tum senior, Si hæc, inquit, ita esse credis; surge, & sequere me ad Dominicam, & huius fidei signaculum suscipe. Et Philosophus conuersus ad discipulos suos, vel ad eos qui audiendi gratia conuenerant, Audite, inquit, ô eruditi viri! Donec verbis mecum gesta res est, verba verbis opposui, & quæ dicebantur, dicendi arte subuerti: vbi verò pro verbis virtus processit ex ore dicentis, non potuerunt resistere verba virtuti; nec homo potuit aduersari Deo. Et ideò, si quis vestrum potuit in his quæ dicta sunt sentire quæ sensi, credat Christo, & sequatur hunc senem, in quo loquutus est Deus. Ita Philosophus Christianus effectus, tandem se gratulatus est victum. Hactenus Ruffinus. Haud absimilem historiam breuem recenset Georgius Cedrenus, ad annum vigesimum Constantini Imperatoris, in hæc verba: Constantinus porro, cum ei Philosophi Græci exprobrarent, quòd religionem innouasset; quemdam Philosophorum, ad disputandum de fide cùm Alexandro Episcopo, produxit. Erat is Alexander, homo diuinus, ceterum indoctus. Is cùm Philosophum videret garrientem, Impero (ait) tibi, in nomine IESV CHRISTI, veri Dei, vt sileas, neque loquaris. Adhuc ea Alexandro dicente, Philosophus obmutuit, verbumque facere nequiuit. Sic ille.

CAPVT XLVIII.

Quemadmodum prædicandæ Veritatis ratio simplex, ita & scribendæ.

IAM verò, quæ ratio fuit prædicandæ veritatis Christianæ, eadem planè fuit & scribendæ. Vtrobique, eamdem ob causam, simplicitatem amauit. Vnde & factum, vt quemadmodum fidem & veritatem Christianam initio multi aspernabantur, propter humilitatem & simplicitatem doctrinæ & prædicationis, qua ab Apostolis tradebatur; sic postea cùm litteris consignari cœpta est, ob similem simplicitatem styli & scriptionis, neglecta à multis, contempta ac derisa fuerit. Id quod etiam D. Augustino accidit, antequam esset seriò ad religionem Christianam & sinceram pietatem conuersus. Scribit ipse ea de re lib. 3. Confessionum cap. 5. hunc in modum: Itaque institui animum intendere in Scripturas sanctas, vt viderem quales essent. Et ecce, video rem non compertam superbis, neque nudatam pueris, sed incessu humilem, successu excelsam, & velatam mysterijs: & non eram ego talis, vt intrare in eam possem, aut inclinare ceruicem ad eius gressus. Non enim sicut modò loquor, ita sensi cum attendi ad illam Scripturam: sed visa mihi est indigna quam Tullianæ dignitati compararem. Tumor enim meus refugiebat modicum eius; & acies mea non penetrabat interiora eius. Verumtamen illa erat, quæ cresceret cum paruulis: sed ego dedignabar esse paruulus, & turgidus fastu mihi grandis videbar. Sic magnus ille atque idem humillimus Ecclesiæ Doctor.

Non negamus, in Sacris literis magnam esse simplicitatem sermonis: idque non modò in Latina versione vulgari, qua Catholica Ecclesia vtitur; sed etiam in Græco idiomate, quo primum fuit ab Apostolis & Euangelistis conscripta. Sed multas iam attulimus grauissimas rationes, quamobrem talis verborum & sententiarum simplicitas sacram Scripturam deceat. Quarum præcipua est, quòd veritas per se satis ornata est & speciosa; verborum ornatum, omnisque humanæ & quæsitæ artis compositionem, respuit & contemnit. Quæ sententia Ethnicis etiam plerisque doctissimis cognita & probata fuit. Nam Aristoteles quoque, tantus benè loquendi rectèque sentiendi magister, tradit res grauissimas nitore atque ornamentis immodicis verborum & sententiarum deformari & corrumpi. Quod idem docet etiam Cicero, seu quisquis auctor est Institutionum Rhetoricarum ad Herennium, vbi tradit quid obseruandum sit in exordijs.

Sunt & aliæ rationes minime leues, cur Spiritui sancto placuerit, Euangelicam veritatem [illegible] inculteque sermone describere. Quarum vna est, quòd sacra hæc Scriptura parata [illegible] generis omnisque nationis hominibus, non Græcis tantum & Latinis, [illegible] multi iam omnes dicere ineptum esset, in historijs & doctrina scientes, orato-

oratoriæ artis ornamenta sectantur, & velut delicati quidam vel potius ægri & deprauati stomachi non possunt vel maxime salubres recipere cibos, nisi condiantur atque intritis nescio quibus concinnata; sic isti, nisi adsit sermonis mundities, ornatus, & deliciæ, nihil possunt audire vel in animum admittere. non illis, inquam, solum; sed omnis etiam generis nationibus barbaris, quæ longe maximam orbis totius & Christianæ Ecclesiæ partem conficiunt, & huiusmodi dicendi vel scribendi ornamenta nec amant nec nouerunt, multoque magis simplici, perspicuo ac velut naturali genere loquendi scribendique delectantur.

An decet autem, vt conuiuium, quod omnibus instruitur & paratur, vnius solùm aut alterius palato attemperetur? Hoc videtur S. Augustinus respexisse lib. 6. Confess. cap. 5. Cum essemus, inquit, infirmi ad inueniendam liquidâ ratione veritatem, & ob hoc nobis opus esset auctoritate sanctarum Litterarum, iam credere cœperam nullo modo te fuisse tributurum tam excellentem illi Scripturæ per omnes iam terras auctoritatem, nisi & per ipsam tibi credi voluisses. Iam enim absurditatem quæ me in illis litteris solebat offendedere, cùm multa ex eis probabiliter exposita audissem, ad sacramentorum altitudinem referebam: eoque mihi illa venerabilior & sacrosancta fide dignior apparebat auctoritas, quò & omnibus ad legendum esset in promptu, & secreti sui dignitatem in intellectu profundiore seruaret; verbis apertissimis, & humillimo genere loquendi, se cunctis præbens; & exercens intentionem eorum, qui non sunt leues corde: vt exciperet omnes populari sinu, & per angusta foramina paucos ad te traijceret, multò tamen plures, quàm si nec tanto apice auctoritatis emineret, nec turbas gremio sanctæ humilitatis hauriret.

Deinde, num delicatis huiusmodi & nasutis hominibus æquum videtur, vel rationi consonum, vt Deus homini loquatur subtiliter, argumentosè, ornatè, pompaticè? Quasi videlicet omnes dicendi artes & vires quas habet, explicet, vt hominibus disertus esse videatur; & magis in dictionis vel scriptionis artificio, quàm in vi & sinceritate veritatis confidere: denique, vt eloquentia potiùs vicisse mundum videatur, quam causæ æquitate & veritate; atque ita reuerâ homines fefellisse, nónne absurdum hoc foret? Hominibus quidem interdum id vsu venisse legimus: sed numquam Deo, Deique ministris. Cicero eloquentiæ princeps Munatio reo patrocinatus fuerat, illeque ad Ciceronis orationem absolutus. Postea Munatius Sabinum Ciceronis amicum reum peregit. Hoc Cicero ægre tulit, exprobransque illi acceptum beneficium; An putas, inquit, Munati, te iudicium illud nuper tuæ causæ æquitate effugisse? cùm ego potiùs dicendi artificio, ac vi eloquentiæ, multum caliginis tribunali offuderim, ne veritas appareret? Ita ille Orator. An æquum est autem Deum ad similem modum vel loqui cum hominibus, vel loqui saltem videri? An non magis decet loqui Deum hominibus in Scripturis sacris apertè, breuiter, rotundè, simpliciter? nempe vt dominum seruo, vt patrem filio, vt principem subdito, vt magistrum discipulo? Sic proposita & conscripta est veritas Christiana, sine qua nulli salus esse potest; vt nemo eam legens vel audiens, aliquid fortè periculi adiret, in re tanti momenti. Humani ingenij rationes & argumenta, itemque figuræ, flores, & ornamenta eloquentiæ, non semper ex vi sua efficiunt ad quod instituuntur; sed prout est ingenium in quod incidunt; vt semen in terram. Alijs ratiocinatio & argumentatio omnis suspecta est, quia veritatem magis interdum occultare studet, vti exemplo iam ostendimus, quàm in lucem proferre; ne videatur & vincatur. Sunt qui verisimilem tantum rationem pro certissima atque indubitabili amplectuntur, quando speculationibus res agitur. Itaque vt procul homines abessent ab huiusmodi erroribus & periculis, vbi de salute illorum æterna agitur; tradita & proposita est Dei veritas ea facilitate, quam omnes (sui iudicij propria submissione) facilè caperent, simplici videlicet narratione, exemplisque & similitudinibus sumptis de rebus notissimis.

Et tamen in hac ipsa facilitate & simplicitate, tam vtili, tam amabili, tam congruenti quibuslibet, tanta occultatur altitudo mysteriorum rerumque maximarum ac diuinarum, vt ditissimè exercere queat, summa cum delectatione & fructu, maxima quæque & sublimia ingenia: vti omnes testantur quibus studio fuit sacram Scripturam ad Dei gloriam & Ecclesiæ eius vtilitatem tractare. Quibus hoc studium cordi non fuit, credant expertis: vel certè ipsimet experiantur. Nullum est in Euangelio verbum, vel in alijs sacris libris, quo non tegatur grande aliquod & admirabile secretum. Etiamsi res non ornantur verbis; verba simplicia mirabilem in modum rerum ac mysteriorum magnitudine ornantur & grauidantur. Et D. Hieronymus, in hac materia quam optimè versatus, di-

cere non veretur, lib 1. aduersus Iouinianum, quod in verbis simplicibus semper diuinarum Scripturarum sit sensus augustior.

Luberet in hoc suauissimo argumento diutius immorari: sed quia memores sumus assuetæ breuitatis nostræ; quæ de simplicitate sacræ Scripturæ diximus, ve[illegible] xat aliquot aureis confirmabimus, Doctoris Ecclesiæ illius, qui iure ac merito cognomen aurei oris adeptus est: Homilia in Genesim 37. Magna, inquit, diuinæ Scripturæ virtus est, & multæ in verbis latent sententiarum diuitiæ: ideò congruit, vt scrutemur, vt vberiorem vtilitatem inde percipiamus. Nam propter hoc, & Christus præcepit dicens;
Ioan. 5. Scrutamini scripturas. vt non tantum nudæ lectioni vacemus, sed indagatis profundis, verum veritatis sensum percipere valeamus. Talis enim Scripturæ mos est, vt & in paruis verbis plurima sæpe multitudo sensuum inueniatur. Diuina enim sunt dogmata, non humana: & propter hoc, omnem illam videre licet, secus se habere quàm humana. Et quomodo hoc? Ego dicam. Illic enim, in humana sapientia, omne studium concinnandis verbis adhibitum est: hîc verò prorsus aliter. Nullam Scripturæ habent rationem pulchritudinis vel compositionis verborum: habent enim domesticam gratiam effulgentem & pulchritudinem sententiæ quæ dicuntur. Et illic, post longam & indicibilem nugacitatem, vix dignæ aliquæ sententiæ venantibus occurrunt: hic autem (vt scitis) etiam parua dictio sæpè totum nobis sermonem contexit. Hæc ille.

Itaque meritò liceat dicere, locum hic habere illud quod de Alcibiade refert Plato: dicere nimirum solitum, se nihil moueri Periclis orationibus elaboratis & luculentis; sed Socratis verbis nudis atque simplicibus. Item illud Photionis Atheniensis, moribus simul & iudicio incorruptissimi. qui, cùm aliquando Leosthenis cuiusdam Sophistæ elaboratam pro concione orationem audisset, rogatus, quid sibi de illa videretur; respondit, sibi similem videri cupressis: quæ, cùm pulchra habeant & virentia folia, nihil tamen fructus proferunt.

CAPVT XLIX.

Vtrùm Ecclesiastica doctrinæ Veritatisq́ nuda professio, siue in docendo, siue in scribendo, eloquentiam auersetur, & damnet.

SED hîc duo possunt quæri à studiosis veritatis. Primum, quia ostendimus tum à prædicatione tum à scriptione Euangelicæ veritatis, alienam esse humanam omnem cùm eloquentiam tum sapientiam; an ergo vel scientiam omnem aut facundiam humano ingenio, studio atque industria comparatam, in vniuersum damnemus, tanquam Christo vel doctrinæ eius, aut voluntati contrariam? Deinde, num ita perpetuum quasi dissidium sit Christianæ veritatis, cum studio eloquentiæ: vt simul conuenire nequeant? vitianque prorsus Christianam doctrinam, si quis ad eam, docendo, prædicando, vel scribendo, eloquentiæ colores artisve oratoriæ ornamenta adhibeat?

Quod ad priorem quæstionem attinet; constat Lutherum in primis Aristotelicam omnem philosophiam in totum damnasse. In libro enim scripto contra Latomum, doctorem Louaniensem, referente Cochlæo, ad annum historiæ de actis & scriptis Lutheri 1521. hæc habet verba: Meum consilium est, vt adolescens vitet Philosophiam & Theologiam scholasticam, vt mortem animæ suæ. Thomas multa hæretica sequitur, & auctor est regnantis Aristotelis, vastatoris piæ doctrinæ: ideò, meo consilio,
Coloss. 2. qui volet, cautus sit. Facio quod debeo, & iterùm moneo, cum Apostolo; Videte ne quis vos decipiat per philosophiam & inanem fallaciam, secundùm traditiones hominum, secundùm elementa huius mundi, & non secundùm Christum. Hæc ille hæresiarcha. At, quàm stulta, puerilis, ridicula sit hæc doctrina, ineptum & superuacuum esset velle pluribus demonstrare. Valde esset alienum à ratione vel [illegible] ubi vel a[illegible] quempiam damnare eas artes vel scientias, quas liquet esse præclara Dei dona, quibus homines velut instrumentis ad bonos vsus, adeoq́ ad veritatis illustrationem, adiuuantur. Artes humanæ non superstitiosæ, sed quæ solidam eruditionem continent veris que rationibus nituntur; sicut vsui sunt & accommodæ communi vitæ hominum, sic non dubium est quin a Spiritu sancto sint profectæ: & vtilitas, quæ ex illis [illegible] ac percipitur, non alij debet quàm Deo accepta referri. Tales ergo artes vel scientiæ, vt sunt

omnes

omnes quæ liberales dicuntur, nequaquam aduersantur veræ pietati.

Quod verò ad Apostolum attinet, Colossenses à Philosophia tam seriò deterrentem, non de Philosophia loquitur fundata in ratione naturali; sed de illa gentilium vana Philosophia qua falsorum deorum cultus ac religio docebatur. Sic D. Augustinus eruditè lib. 1. de Genesi ad litteram cap. 21. Respondendum hominibus, qui calumniari libros nostræ salutis & eruditionis affectāt; quidquid ipsi de natura rerum veracibus argumentis demonstrare potuerint, nostris litteris non esse contrarium: quidquid autem de quibuslibet suis voluminibus, nostris litteris, id est Catholicæ fidei, contrarium protulerunt, nulla dubitatione, esse falsissimum. Atque ita teneamus mediatorem nostrum, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi; vt neque falsæ Philosophiæ loquacitate seducamur, neque falsæ religionis superstitione terreamur.

CAPVT L.

Vtrùm Veritati Christianæ implacabile cum studio eloquentiæ sit dissidium?

ALTERA quæstio plus aliquanto difficultatis habere videtur. Dicit enim Paulus Apostolus, idcirco sese nulla humana eloquentia vsum fuisse in prædicatione veritatis Euangelicæ (eadem autem ratio est de scriptione) vt non euacuetur crux Christi: ergo penitus exinaniri videtur Christi crux, seu fructus mortis eius, si in eius doctrina admisceatur mundana eloquentia. Proinde, apparet, illa simul stare non posse.

Respondeo, mysterium crucis Christi, eiusque doctrinam, & mundanæ eloquentiæ vel sapientiæ studium quadam ratione inter sese haud dubiè repugnare. In anxio enim studio sermonis (vel scriptionis) iuxta leges artis Rhetoricæ compositi, qualem homines curiosi quærere & admirari solent; permultum inest humanæ fiduciæ, iactantiæ, arrogantiæ, multorumque similium vitiorum. Quæ omnia ex diametro pugnant cum mysterio crucis Christi, quæ omnem docet in primis humilitatem & modestiam, sui ipsius veram abiectionem, nulla in re in seipso confidere, sibi placere, supra alios sese efferre, se magni facere.

Proprium est Euangelij & crucis Christi, omnem mundi sapientiam & facundiam, qua tantopere sibi placere solent homines, sic penitus in ordinem redigere, vt proprio sensu vacui, toti à Deo eiusque gratia & auxilio pendeamus; illi nos vni dociles præbeamus; nihil velimus aut appetamus, quàm quod ipse docet. Cùm ergo Corinthij (vti alijs etiam pænè omnibus in rebus) ad superbiam procliues erant; nimirum diuitijs animos semper & fastum addentibus; Euangelicam doctrinam humilitatis & simplicitatis nomine parui facerent, vel saltem Paulum Apostolum, qui magna verborum & sententiarum simplicitate in docendo & prædicando vtebatur; alijsque magis Pseudoapostolis & seductoribus aures præberent, absente Paulo, qui doctrinam suam, quò magis fallerent, magno dicendi artificio, orationis cultu & grandiloquentia ornabant; à stulta illa cupiditate & admiratione magniloquentiæ, qua aures eorum pruriebant, reuocandi erant à Paulo ad veram humilitatem & simplicitatem, quæ doctrinam Euangelicam & prædicationem mysterij crucis Christi decet. Nihil enim commune humanæ superbiæ cum vera & sancta humilitate crucis & mortis Christi, quæ summa est totius prædicationis & doctrinæ Euangelicæ. Ideò Deum videmus sic voluisse & ordinasse ab initio, vt Euangelium omni mundanæ eloquentię subsidijs nudū administraretur, tum prædicando, tum scribendo.

An putamus, eum, qui linguas hominum format ad facundiam, quique (vt Sapiens inquit) scientiam habet vocis, efficere non potuisse vt Apostoli veritatem Euangelicam cum summa facundia, magnaque humanæ sapientiæ admiratione, prædicassent? Poterat efficere vt loquerentur non solùm Ciceroniana lingua, vel Demosthenica, sed angelica etiam. Cùm posset, noluit. Quare? Rationes iam satis audiuimus: sed tamen ad maiorem instructionem breuiter quæ dicta sunt, verbis alijs repetemus. Non illa est causa, quòd oderit Deus humanam omnem eloquentiam; quum sit ipse eius auctor; nec etiam quòd eloquentia humana vel oratoria nullum queat bonum vsum habere, in tractatione doctrinæ Euangelicæ, aut veritatis Christianæ: sed partim, vt in rudi & impolito sermone magis conspicua appareat veritatis suæ maiestas; & vt sola sancti Spiritus efficacia

cacia absque vllis externis adminiculis in hominum animos penetret: partim verò, vt nostram obedientiam ac docilitatem meliùs experiatur, & simul ad veram humilitatem, quæ caput est omnis veræ pietatis & salutis, erudiat. Solos enim paruulos in scholam suam admittit Dominus. Ergo illi demum cælestis sapientiæ capaces sunt, qui prædicatione crucis in speciem abiectâ contenti, laruatum humanæ sapientiæ aut facundiæ ornamentis Christum nequaquam desiderant. Ideò in hunc finem Euangelij doctrinam ab initio attemperari oportuit, vt ab omni fastu & altitudine abstraherentur fideles.

Quid autem si quispiam paulo nitidius disserendo Euangelicam veritatem doctrinamque Christianam eloquentia illustret, totamque dicendi artem quam est assecutus, in religionis veræ & sanctæ gloriam atque honorem conuertat? An repudiandus erit ille, quasi veritatem contaminet, & Christi crucem obscuret? Quis tam sit ab omni intellectu & ratione alienus, vt hoc asseueret? Non pugnat ergo cum veritatis simplicitate, facundia; quæ illi sine fastu aliquo non tantum cedit & se subijcit vltrò, verùm etiam tamquam ancilla seruit dominæ suæ. Nam, vt rectè alicubi Augustinus; Qui Ecclesiæ suæ regendæ, Christianæque amplificandæ veritati, dedit Petrum piscatorem, omnis dicendi artificij prorsus ignarum; dedit idem & Cyprianum oratorem, omni sæculari eloquentia & sapientia instructum. Quòd si illi displicuisset eloquentia; vel iudicasset, illam doctrinæ Christianæ minime conuenire, ad illam tradendam atque illustrandam doctrinam numquam ex scholis sæcularibus & media arte Rhetorica, vel dictum Cyprianum, vel Ambrosium, vel ipsum Augustinum, itemque inter Græcos Basilium, Nazianzenum, Chrysostomum, vt multos alios prætercam, euocasset.

Sed diligenter obseruandum, quo loco hosce magnos & eloquentissimos Oratores in Ecclesia sua esse voluerit. Nempe, qui tanta facundiæ laude excellunt, ad pedes subsideant piscatorum illorum, Petri, Ioannis, & similium, qui omni sunt forensi & sæculari dicendi gratiâ destituti: beneque illi secum agi, magnoque sese honore affici arbitrentur, quòd omni sua eloquentia & sapientia sæculari quoduis hisce ministerium præstare queant. Hęc ergo ac talis eloquentia non est vel damnanda vel aspernanda, quæ nō huc spectat, vt Christianos in externo verborū cultu & colore detineat, vt vana eos delectatione inebriet, vel titillet; vt suo tinnitu aures feriat, vt pompa sua tamquam inuolucro obtuat gloriam vel simplicitatem crucis Christi; sed potiùs, vt ad natiuam crucis humilitatem nos reuocet, vtque ipsa sese sponte in ordinem redigens, solam crucis laudem & prædicationem extollat: denique, vt tamquam præconis officio fungatur, ad comparandam piscatoribus illis & idiotis audientiam, qui nihil habent gratiæ præter efficaciam spiritus. Sed hæc vna, omnem aliam mundanæ vel sapientiæ vel facundiæ gratiam vera laude ac dignitate multis imò infinitis partibus superat. Deinde notandum est etiam, suam quoque non deesse imperitis illis Euangelij prædicatoribus, sacræque Scripturæ auctoribus eloquentiam: sed quæ natiuo magis & proprio, vel potiùs intrinseco & secreto splendore (illis noto qui vera illum humilitate rimari norunt) quàm ascititijs ornamentis, luceat & commendetur. Talem habent Prophetæ: præsertim Isaias, Dauid, & Salomon; & Moyses quoque: vt litterarum Hebraicarum periti, & moris loquendi Hebræorum non ignari, nouerunt. Quin & in scriptis Apostolorū, etiamsi magis illa inculta videantur, huiusmodi splendoris scintillæ non rarò emicant. Hinc extat etiam libellus ille perelegans Venerabilis Bedæ de tropis & schematibus sacræ Scripturæ veteris ac noui Instrumenti.

CAPVT LI.

Apologia simplicitatis loquendi & scribendi Theologorum scholasticorum, contra æmulos.

IAM satis, pro ea quam sequimur breuitate, de veritatis simplicitate dixisse videmur; nisi veritas Theologiæ scholasticæ, antequam ex hac materia prorsus egredimur, defensionem à nobis aliquam & patrocinium suæ simplicitatis contra multorum obtrectationes vanaque obloquia postularet. Sunt namque non pauci, qui vel ob id solum vniuersam Scholasticorum doctrinam respuunt, quòd nullam penitus in loquendo non elegantiæ solùm, sed ne Latinæ quidem dictionis rationem habeant, omnique penitus sermonis cultu destituantur. Quæ res offendit grauiter nō modò hæreticos huius temporis omnes, sed multos

[redacted] Catho[redacted]. Quamquam q[redacted] Doctor[redacted] infensi [redacted] m [redacted] generi [redacted] onis [redacted] barbaris, v[redacted], qua [redacted] schol[redacted] [redacted] illud [redacted]ddam in schola[redacted] Doct[redacted] quod [redacted] vnt pu[redacted]que hæretice[redacted] nimirum [redacted]orum propriun[redacted]us est, docere qu[redacted] fides Catholica [redacted] æte[redacted] op[redacted], & contra [redacted] que aduersari[redacted] defendatur [redacted], & docere fideles sanam Catho[redacted]que [redacted] eos qu[redacted] bo[redacted] que rat[redacted] redarguere. C[redacted] enim [redacted] c[redacted] fidei a De[redacted] reuelatis conclusiones suas, atque in prin[redacted]piis [redacted] per rectam & naturæ [redacted]ntaneam argumentationem educit & explic[redacted] ita, [redacted]teris, [redacted] Apostolorum traditionibus abs[redacted], in lucem q[redacted] extrahit, ad in[redacted]nem, solatium, confirmationem piorum, & ad pudorem, [redacted] minam [redacted] , & quorumuis Christianæ veritatis [redacted]. H[redacted] scholast[redacted] disputationibus adeo sunt infensi hæretici, quod in[redacted] Catholicam religion[redacted] expugna[redacted]buntur, horum studio cont[redacted]. A[redacted] videlicet lupi canes, eosque odio prosequunt[redacted] & [redacted]. H[redacted] alius dicit, scholasticam Theologiam non aliud [redacted] quam [redacted] Academias [redacted] Antichristi lup[redacted] profanam [redacted] qua admissa E[redacted] obscuran, fidem extingui.

V[redacted] meque dixerim[redacted] schol[redacted] Theologia explos[redacted] fidem Christianam Catholicamque extingui. Conte[redacted] Doctores, Augustinum, Ambrosium, Cyprianum, Basili[redacted], Chrysostomum ceterosque Patres, quos scholastici Doctores dogmatu[redacted] habent, contem[redacted] negligique necesse est. Quod & faciunt etiam hæ[redacted] manifeste. At verò, antiquis illis sanctis posthabitis, & concilia & Sc[redacted] spernuntur. Sic tota fides & religio Christiana collabitur. Et verissimum est [redacted] Qui spernit mod[redacted] pau[redacted] decidit. *Eccl. 19.*

Verùm de autoritate [redacted] Theologiæ, deque fide & credulitate quæ professoribus illius doctoribus qu[redacted], [redacted] putare. Si cui placeat ea de re doctam & satis p[redacted] tationem videre, legat Melchiorem Canum de locis Theologicis lib. 8. Nos [redacted] tantum, non debere scholasticorum dis[redacted] nes doct[redacted] vel facundi[redacted] gratia ve dicendi proponitur.

Fuit superiori sæculo vir quidam doctus & eloquens, cuius multa etiam[redacted] exstant [redacted] atque erudi[redacted]ionis egr[redacted] enta, Hermolaus Barbarus nomine, Patriarcha Aq[redacted] pietatis & doctrinæ mentis posteà desi[redacted]. Vigeb[redacted] eius ætate mirificè in Ital[redacted] studium eloquentiæ & bonarum literarum. Huius itaque studij amo[redacted] succensus H[redacted] Doctores, [redacted] ac destituti penitus cunctis eloquentiæ ornamentis, spernebat: scribebatque ad Ioannem Picum M[redacted], huiusmodi Theologicarum scholarum Doctores Philosophos esse barbaros, [redacted] inep[redacted]tos: nec viuentes quidem vix[redacted] nedu[redacted] eos adhuc diceret in pœnam & contumeliam. Hac de re Ioannes Picus, q[redacted] d[redacted], [redacted] eruditissimi tempo[redacted] n[redacted] dice[redacted] eum [redacted] suam vel saltem, quod pro d[redacted] se[redacted] & [redacted] rum dici posse videretur: introducitque scholasticæ doctrinæ professore[redacted] causam suam, loq[redacted] d[redacted], barbarem [redacted] Theologicæ verbis minime barbaris, sententijsque & a[redacted] mentis h[redacted], d[redacted] Her[redacted] ti colloquendo. Quam d[redacted]tionem, quoniam nobis visa est lecti digna esse, vtpote [redacted] minus lenæ eruditionis [redacted] iucundæ vol[redacted] co[redacted] Ioannis Pici Epistolis hic ascribere placuit; cui Caput proxime sequens consignabimus.

CAPVT LI[redacted]

Apologia prædicta, pro simplicitate l[redacted]quendi & [redacted] Theolo[redacted]orum scholasticorum, formatum ex[redacted]mp[redacted] tra Hermolai iudicium & censuram [redacted] quæ [redacted] præcedentis Capitis hab[redacted]tur.

Doctor quispiam scholasticus loquitur

VIximvs celeb[redacted], Hermolaë, & posthac viuemus, non in scholis [redacted]m & pædagogi[redacted]s, sed in Philosophorum coronis [redacted] non de matre Andromaches, non de Niobes filijs, atque id genu[redacted] sed de [redacted] manatum di[redacted]arumque rerum rationibus a[redacted] & d[redacted] inquirendis, & enodandis, ita subtiles, acuti, acresque fuim[redacted] vt an[redacted]m & morosi fuisse fortè videamur, si modò esse morosus qu[redacted]piam aut curiosus nimi[redacted] plus in indaganda veritate potest. Atque in his quidem, si q[redacted]os a[redacted] ditatis; age amabò quicumque is est, pedem [redacted]erat, experietur habuisse bar[redacted]s non in lingua, sed in pectore Mercurium; non de[redacted] sapient[redacted]m [redacted] eloquentia, quam cum sapientia non coniunxisse, tantum fortasse abest a c[redacted] vt c[redacted] sit ne fas. Quis enim cincinnos, quis fucum in proba virgine [redacted] ferat? Tanta est inter Oratoris munus & Philosophi pugnantia, vt [redacted] non possint. Nam quid aliud Rhetoris officium quam mentiri, d[redacted]re, cir[redacted]uenire, præstigiari. Est enim vestrum vt dicitis, poss[redacted] candida [redacted] nigra candidum, posse quæcumque vultis tollere, ab[redacted]ete, amplificare, extenuare, dicendo demum, res ipsas m[redacted] vi[redacted] elo[redacted] in quam habuent faciem habitumque transformare, vt non quali [redacted]nt suopte [redacted], sed qu[redacted] volueritis, non fiant quidem, se[redacted] non fiat, esse tamen audientibus appareant. Hoc totum, éstne quidquam a[redacted] metum mendacium, m[redacted], merum præstigium: cùm à natura rei semper vel augendo excedat, vel minuend[redacted] deficiat, & fallacem verborum conce[redacted] laruas & [redacted] præt[redacted], auditorum mentes blandiendo ludificet? Estne hæc cum Philosopho affin[redacted], [redacted] omne in cognoscenda & demonstranda cæteris veritate versatur? Adde, quod nobis [redacted] & ve[redacted] affe[redacted] re[redacted] fibites, nec vero n[redacted] tra[redacted]tentiam h[redacted] lenocinia homines quæran[redacted]. E[redacted]c causam le[redacted] potius quàm eleganter scriptas [redacted]s dedecens & no[redacted] materia, [redacted] de ve[redacted]ndo [redacted]tur, [redacted]n vniuersum istu[redacted] elaboratum. Hoc ore[redacted] non nitu[redacted]. N[redacted] e[redacted] eorum, [redacted] sed [redacted] bi[redacted] ma versantur [redacted]unt, quæque dicuntur, popul[redacted]ri trutina ex[redacted], ap[redacted]d quam flor[redacted] præponderat. N[redacted] Non o[redacted] co[redacted]egans res (fatemur hoc) facundia plena illecebræ & volu[redacted], sed in[redacted] nec decora nec grata. Quis mollem incessum, a[redacted]tas l[redacted]culos in histrione & saltatore non probet? in c[redacted] Philos[redacted], quis no[redacted]t arguat, abominetur? Si puellam videmus mo[redacted]bus lepi[redacted], [redacted], laudabimus exosculabimur hæc in [redacted] & [redacted] Non er[redacted] n[redacted]s, sed illi inepti qui ad pede[redacted] V[redacted] [redacted]losoph[redacted]arum rerum & castitatem lud[redacted]s v[redacted] & [redacted] Profect[redacted] quod S[redacted] de ad[redacted]rte, de[redacted] [redacted]tam rationem semper [redacted]dam. Quare no[redacted] nostra[redacted] b[redacted] m[redacted] inexpedi[redacted]m, [redacted] purpurius vel[redacted] v[redacted]int reliqua, hoc est[redacted] ab [redacted] q[redacted]cumque [redacted]m, aut f[redacted] [redacted] aptosque ad pede[redacted] Soc[redacted]

[redacted]

eadem ratio ciuilis habitus & Philosophici; sicuti neque mensæ nec sermonis. Vtitur his Philosophus dumtaxat ad necessitatem, vtitur ciuilis homo etiam ad gratiam. Quam & hic si neglexerit, non ciuilis; & ille si affectauerit, non erit Philosophus. Si posset Pythagoras viuere sine cibo, olenbusetiam parceret: si sua sensa aspectu, aut demum minore quàm sermonis opera explicare, omnino non loqueretur; tantum abest vt linguam poliat & exornet: quod vel ob id cauendum nobis, ne illectus cute medicata Lector, demoretur ad eam, ad medullam & sanguinem non peruadat, quem subesse sæpè cerussato ori infectum vidimus. Vidimus, inquam, in hisce omnibus, quibus propterea vsuvenit, cum nihil sit intus non inane & vanum, detinere Lectorem in prima facie modulatu vario atque concentu. Quod si fecerit Philosophus, clamabit Musonius, non Philosophum loqui, sed tibicinem canere. Non ergo nobis vitio detur, id non fecisse, quod fecisse vitium erat. Quærimus nos, quidnam scribamus; non quærimus, quomodo; imò quomodo, quærimus; vt scilicet sine pompa & flore vllo orationis. Quam nolumus vt delectabilis, venusta & faceta sit; sed vt vtilis, grauis, & reuerenda; vt maiestatem potiùs ex horrore, quàm gratiam ex mollitudine consequatur: non expectamus theatri plausum, quod aures demulserit æquabilis clausula, vel numerosa; quod hoc sit salsum, illud sit lepidum; sed expectamus paucorum potius præ admiratione silentium, introspicientium penitiùs aliquid, aut de naturæ adytis erutum, aut de cæliaula ad homines adductum; tum vel aliquid ita argutum vt defendendi, ita defensum vt arguendi non sit locus. Admirentur prętereа nos sagaces in inquirendo, circumspectos in explorando, subtiles in contemplando, in iudicando graues, implicitos in vinciendo, faciles in enodando. Admirentur in nobis breuitatem styli, fœtam rerum multarum atque magnarum, sub expositis verbis remotissimas sententias, plenas quæstionum, plenas solutionum: quàm apti simus, quàm benè instructi, ambiguitates tollere, scrupos diluere, inuoluta euoluere, flexianimis syllogismis & infirmare falsa, & vera confirmare. His titulis, ô Hermolaë, vindicauimus huc vsque, & vindicaturos posthac ab obliuione memoriam nostram, non dubitamus. Quod si vulgo (vt dicis) habemur sordidi, rudes, inculti; hoc nobis ad gloriam est, non ad contumeliam. Vulgo non scripsimus, sed tibi, & tui similibus: nec aliter, quàm prisci suis ænigmatis & fabularum inuolucris arcebant idiotas homines à mysterijs, & nos consueuimus absterrere illos à nostris dapibus, quas non polluere non possent amariori paulùm cortice verborum. Solent, & qui thesauros occultare volunt, si non datur seponere, quisquilijs integere vel ruderibus; vt prætereuntes non deprehendant, nisi quos ipsi dignos eo munere iudicauerint. Simile Philosophorum studium, celare res suas populum. à quo cùm non probari modò, sed nec intelligi illos deceat; non potest non dedecere, habere aliquid quæ ipsi scribunt theatrale, plausibile, populare, quod demum multitudinis iudicio accommodare se videatur. Sed vis effingam idæam sermonis nostri? Ea est ipsissima quæ Silenorum nostri Alcibiadis; erant enim horum simulachra hispido ore, tetro & aspernabili, sed intus plena gemmarum, supellectilis raræ & pretiosæ. Ita extrinsecus, si aspexeris, feram videas, si introspexeris, numen cognoscas. At, inquies, non ferunt aures, nunc asperam, nunc hiulcam, semper inconsonam texturam: non ferunt barbara nomina, ipso etiam pæne timenda sono. O delicate: cùm accedis choraulas, citharœdos; pone te in auribus. cùm verò Philosophos; auoca à sensibus, redeas ad te ipsum, in animi penetralia mentisque secessus, assume illas Tyanæi aures, quibus, cùm omnino non erat in corpore, non terrestrem Marsyam sed Apollinem cælestem, diuina cithara vniuersi melos ineffabilibus temperantem modis, exaudiebat: his auribus Philosophorum verba si delibauens; mellea tibi ad Nestoris inuidiam esse videbuntur. Sed hæc sinamus, nimio plus assurgentia. Profectò fastidire in Philosopho subtilissimè disputante minùs concinnam eloquutionem, non tam delicati stomachi est quàm insolentis. Neque est aliter, ac si quem in Socrate de moribus docente offendat, aut laxus calceus, aut toga dissidens, & sectum prauè stomachetur ob vnguem. Non desiderat Tullius eloquentiam in Philosopho, sed vt rebus & doctrina satisfaciat. Sciebat tam prudens quàm eruditus homo, nostrum esse, componere mentem potiùs quàm dictionem; curare ne quid aberret ratio, non oratio. Laudabile in nobis, habere Musas in animo & non in labris: nequid in illo vel per iram sonet aspetiùs, vel per libidinem eneruatiùs; denique, ne quà sit discors à genuina ipsa quâ temperatus est modulabilitet harmoniâ. Quam Plato cũ intelligeret theatrali ista Poëtarum sæpè corrumpi, à republica sua Poëtas omnes eliminauit, gubernandam autem Philo-

ſophis reliquit, mox certè, ſi per laſciuiam diſſerendi Poëtas fuerint imitati, exilio condemnandis. At inſtabit Lucretius, etſi non egeant per ſe Philoſophiæ commentationes amœnitate dicendi, per eius tamen adhibitionem diſſimulandam eſſe ipſarum rerum auſteritatem. Sicut abſinthia per ſe pellunt morbos, melle tamen illiniuntur, vt puerorum ætas improuida ludificetur; hoc fortè tibi faciendum erat ô Lucreti: ſi puens ſcribebas tua, ſi vulgo; faciendum vtique tibi, qui non abſinthia modò ſed meraciſſima toxica propinares. Sed longè alia nobis habenda ratio, qui vulgus (vt antè diximus) non allectare quærimus, ſed abſterrere: nec tetra abſinthia, ſed nectar propinamus. Sed contendet Lactantius, ſatis conſtare; in auditorum animos vel ſeniorum influere potentiùs venuſtatem vi ſua inſtructam, & luce orationis ornatam. Si fuiſſes, ô Firmiane, tam frequens in Sacris litteris, quàm in fictis litibus fuiſti; & hoc non dixiſſes, & noſtra non minùs benè fortaſſe confirmaſſes, quàm deſtruxeras aliena. Dic, quæſo, quid mouet fortiùs & perſuadet, quàm Sacrarum lectio litterarũ. non mouent, non perſuadent, ſed cogunt, agitant, vim inferunt, Legis rudia verba quidem & agreſtia, ſed viua, ſed animata, flammea, aculeata, ad imum ſpiritum penetrantia, hominem totum poteſtate mirabili transformantia. Periclis orationibus elaboratis & luculentis nihil ſe commoueri, inquit Alcibiades; ſed Socratis verbis nudis & ſimplicibus. Addit etiam, ſi ſint inepta, rapi in furorem, extra ſe poni, & velit nolit faciendum ei, quod ille præceperat. Sed, quid perdo verba, in re conceſſa? Si non deſipit auditor, à fucato ſermone quid ſpetat aliud quàm inſidias? Tribus maximè perſuadetur; vitâ dicentis, veritate rei, ſubtietate orationis. Hæc ſunt, Lactanti, quæ Philoſopho fidem conciliabunt, ſi bonus fuerit, ſi verdicus, ſi id genus dicendi appetens, quod non ex amœnis Muſarum ſiluis, ſed ex horrendo fluxerit antro, in quo dixit Heraclitus latitare veritatem. At dicet quiſpiam: Age amice, examinemus hæc, depoſitâ contentione. Reuerendum quiddam atque diuinum per ſe eſt ſapientia, nec exotico quoquam eget ornatu. Sed quæ inuidia & huc accedere Quis negat, quæ per ſe decent, ſi adornentur, fieri decentiora? Ego amice, hoc in plenſque nego: adeò multa ſunt, quorum ſplendorem, ſi quid adiunxeris, elimines, & non illuſtres; ita ſunt ſcilicet in ſua natura optimo ſtatu, vt demutari ab illo niſi in peius non poſſint. Marmorea domus picturam non recipit, ſi opus albarium ſuperinduxeris, demas de dignitate, de pulchritudine. Non aliter & ſapientia, & quæ tractantur à Philoſophis, tectorio non clareſcunt ſed offuſcantur. Quid plura? Nónne vulgatum; bonas formas ceruſſa deuenuſtari? In vniuerſum, quidquid pulchri ſuperimponas, celat quod inuenit; quod affert ſecum, illud oſtentat. Quare, ſi quod priùs fuerat aduentitio præſtat; iacturam fecerit illud quidquid eſt, non lucrum. Ob eam cauſam, nudam ſe præbet Philoſophia, vndique conſpicuam; tota ſub oculos, ſub iudicium venire geſtit; ſcit ſe habere, vnde tota vndique placeat. Quantum de ea vellas, tantum de forma vellas, tantum de laude minuas: ſinceram & inpermixtam ſe haberi vult; quidquid admiſceas, infeceris, adulteraueris, aliam feceris; ſtat puncto inſectili & indiuiduo. Quapropter, nec ludendum tropis, nec verbis aut nimis luxuriandum, aut tranſlatis laſciuiendum, aut fictitijs audendum, in re tam ſeria, tanti diſcriminis: in qua demere, addere, demutare aliquid, ſit flagitium. At, inquies, age, damus hoc vobis, vt non ſit veſtrum, ornatè loqui; ſed veſtrum eſt certe quod nec præſtatis, vt Latinè ſaltem; vt, ſi non floridis, ſuis tamen verbis res explicetis: non exigo à vobis orationem comptam, ſed nolo ſordidam; nolo vnguentatam, ſed nec hircoſam; non ſit lecta, ſed neque neglecta; non quærimus vt delectet, ſed querimur quòd offendat. Benè habet, iam ſcilicet ad nos deficis; ſed amabò, cognoſcamus, quid iſthæc ſit Latinitas, quam ſolam dicitis debere Philoſophos, & non perſoluere. Si dicendo incurrat (exempli cauſa) à ſole hominem produci, cauſan hominem noſtrates dicent: clamabis actutum, Hoc non eſt Latinum, huc vſque verè, nõ eſt Romanè dictum. Hoc vero veriùs, igitur non rectè, peccat argumentum. Dicet Arabs eamdem rem, dicet Ægyptius, non dicent Latinè, ſed tamen rectè. Aut enim nomina rerum arbitrio cõſtant, aut natura. Si fortuito poſitu, vt ſcilicet communione hominum in eamdem ſentẽtiam conueniente, quo ſanxerunt vnumquodque nomine appellari, ita apud eos rectè appelletur; quid prohibet hoſce Philoſophos, quos nuncupatis barbaros, conſpiraſſe in vnam dicendi normam, apud eos non ſecùs ſanctam, ac habeantur apud vos Romana? illam cur rectam non appelletis, appelletis veſtram, nulla eſt ratio. Si hæc impoſitio nominum tota eſt arbitraria; quòd ſi dignari illam Romani nominis appellatione non vultis, Gallicani vocetis, Britannicam,

nicam, Hiſpaniam, vel quod vulgares dicere ſolent, Pariſienſem. Cùm ad vos loquentur, continget eos pleraque rideri, pleraque non intelligi; idem accidet vobis apud eos loquentibus: Anacharſis apud Athenienſes ſolœciſmum facit, Athenienſes apud Scythas. Quòd ſi nominum rectitudo pendet ex natura rerum, debemúsne Rhetores, an Philoſophos (qui rerum omnium naturam ſoli perſpectam habent & exploratam) de hac rectitudine conſulere? Fortè, quæ aures reſpuunt, vtpote aſperula; acceptat ratio, vtpote rebus cognatiora. Sed, quid oportuit nouare eos linguam, & ſi nati erant inter Latinos, non Latinè loqui? Non poterant illi (ô Hermolaë) dum legebant in cælo fatorum leges & ordinem vniuerſi, legebant in elementis naſcendi vices & obeundi, ſimplicium vires, mixtorumque temperaturas; non poterant, inquam, eodem tempore in Cicerone, in Plinio, in Apuleio, Romanæ linguæ proprietates, leges, obſeruantias annotare, quærebant quid abhorrens, quid receptum in natura; quid a Romanis interea, non curabant. Verumenimuerò, iam te loco meliore ſtatuo; do tibi, eloquentiam & ſapientiam mutuo nexu inuicem conſpiraſſe. Abiunxerunt Philoſophi ſapientiam ab eloquentia; abiunxerunt Hiſtorici, Rhetores, Poëtæ, (quod deflet Philoſtratus) eloquentiam à ſapientia: hos tu victuros celebri famâ minime dubitas; illos non niſi in pœnam & contumeliam? vide quid agas. Indiſertam mauult Cicero prudentiam, quàm ſtultam loquacitatem. Non quærimus in pecunia, quæ moneta percuſſa ſit, ſed qua materia conſtet: nec eſt, qui purum aurum non malit habere ſub nota Teutonum, quàm ſub Romano ſymbolo fictitium. Peccant qui diſſidium cordis & linguæ faciunt; ſed qui excordes toti ſunt lingua, nónne ſunt mera, vt Cato ait, mortuaria gloſſaria? Viuere ſine lingua poſſumus forte non commode; ſed ſine corde nullo modo poſſumus. Non eſt humanus, qui ſit inſolens politioris litteraturæ: non eſt homo, qui ſit expers Philoſophiæ. Prodeſſe poteſt infantiſſima ſapientia; inſipiens eloquentia, vti gladius in furentis manu, non obeſſe maximè non poteſt. Ergo, inquies, & ſtatuæ, non à figura, ſed à materia commendantur: etſi Cherilus eadem quæ Homerus, & de eiſdem Mæuius ac Virgilius cecinissent, futurum erat, vt æquè illi atque iſti inter Poëtas reciperentur. Nonne vides diſparilitatem ſimilitudinis? Illud & nos aſſeueramus; à ſpecie rem æſtimari non ex ſubiecto. Eſt enim à ſpecie res id quod eſt: ſed alia ſpecie quiſpiam inter Philoſophos, alia inter Poetas recipiendus. Scribat Lucretius de Natura, de Deo, de Prouidentia; ſcribat de eiſdem ex noſtris quiſpiam; ſcribat Ioannes Scotus, & quidem carmine vt ſit ineptior. Dicet Lucretius rerum principia atomos & vacuum, Deum corporeum, rerum noſtrarum inſcium, temerè omnia fortuito occurſu corpuſculorum fieri, ſed hæc Latinè dicet & eleganter: dicet Ioannes, quæ natura conſtant, ſua materia ſpecieque conſtitui; eſſe Deum ſeparatam mentem, cognoſcentem omnia, omnibus conſulentem, nec propterea quòd vniuerſa etiam infima videat ac moderetur, è ſua pace minimum dimoueri; at dicet inſulſè, ruditer, non Latinis verbis: quæſo, quis in dubium reuocet, vter Poëta melior, vter Philoſophus? Extra omnem eſt controuerſiam, tam tectiùs Scotum philoſophari, quàm ille loquitur ornatiùs. Sed vide quid differant. Huic os inſipidum, illi mens deſipiens: hic Grammaticorum (ne Poetarum dicam) decreta neſcit, ille Dei atque naturæ; hic infantiſſimus dicendo, ſentit ea: quæ laudari dicendo ſatis non poſſunt, ille fando eloquentiſſimus, eloquitur nefanda.

CAPVT LIII.

Veritas ſemper vna eadémque.

QVAM hoc capite explicandam propoſitionem ſumpſimus, veritatem ſcilicet vnam ſemper eamdemque eſſe; duobus poteſt modis intelligi. Altero, vt hoc ſit vnam ſemper eamdemque eſſe veritatem, non aliam eſſe veritatem in vnis rebus vel ſermonibus veris quàm in alijs, in his, quàm in illis: ſed vna eademque veritate omnia eſſe vera. Id quod prorſus etiam ita habet. Sicut enim eſt vna eademque iuſtitia, qua omnes homines iuſti ſunt, & quæ iuſta facit, quæcumque iuſta ſunt; ſic non eſt niſi vna veritas qua vera ſunt omnia. Neque enim putandum eſt, pro multitudine rerum, vel ſermonum, vel articulorum fidei noſtræ, multas eſſe veritates. Vna eſt in omnibus, ſimplex

plex & indiuidua veritas, nec scindi potest in partes, nec alia & alia esse: quin nec maior, aut minor etiam. Ineptè & male dicitur, aliud alio magis aut minus verum esse. Quidquid supra vel infra verum est, falsum est, & veritati contrarium. Accessio huiusmodi, vel decessio, corrumpit, vitiat, tollit veritatem. Quemadmodum contra, inter mendaces, etsi vnus altero plura dicat vel grauiora mendacia; tamen in ratione ac natura mendacij, omnes æquè participant. Quisquis mendax est, totam mendacij naturam habet, seu plura seu pauciora dicat mendacia.

Atque hinc fit, vt qui vel vnam tantùm aliquam veritatis partem neget pertinaciter, etsi in alijs omnibus rectè sentiat; nec quidquam commodi ex alijs omnibus quæ rectè credit consequi posse, nec ipsam etiam veritatem habere, sed totam veritatem amisisse ac reliquisse dicendus est. Nimirum, cum vna sit veritas & indiuidua; qui partem aliquam veritatis negat, totam inficiari conuincitur. Quem in modum se habet etiam fides Christiana. Vna fides, inquit Apostolus; & rectissimè dicit. Vna eademque fide omnes in Christum credentes fideles dicuntur. Itemque vna eademque fide omnia credimus, quæ ad fidem Catholicam pertinent, quæ à Deo nobis, in Scripturis sanctis, vel per Ecclesiam reuelantur. Nec potest inter Christianos, rectè proprieque loquendo, vnus magis fidelis dici quàm alius; cùm quisquis ritè vereque in Christum credit, totam fidei naturam habeat: nec nisi à tota atque integra fide quisquam fidelis dici potest. Quòd si quis vel minimam dumtaxat particulam, eorum quæ ad fidei regulam spectant, inficias eat; fidem totam perdit nec fidelis ampliùs, sed infidelis: seu hæreticus, iure dicitur.

Quodam tamen loquendi modo, in vna eademque veritate seu fide Christiana, rectè dici potest, in vno maiorem fidem esse, quàm in alio: vt videlicet eius fides maior dicatur, qui promptiùs, firmius, alacriùs, pleniori ac faciliori assensu, credit; vel quæ simpliciores implicitè taciteque, ipse disertè, clarè, explicatè credit & profitetur. Qua ratione, in veteri Testamento, maior fides fuit in Prophetis quàm in reliquis iustis & fidelibus; & noui Testamenti tempore, in Apostolis & Doctoribus Ecclesiæ quàm in ceteris Christianis.

Hinc & aliud sequitur: quamuis vna sit in rebus omnibus veritas (cui nihil accedere, nihil decedere potest) tamen non esse æquale cuiuslibet veritatis negatæ periculum. Exempli causâ: quæ nulla certa ac stabili causa fiunt, quæ obseruari & cognosci queat, sed casu quodammodò & fortuna feruntur; vtpote quæ arbores hoc anno flores & fructus sint parituræ, qualis futura messis, & similia; tametsi suam habeant veritatem, tamen ignorari hæc possunt etiam a sapientissimis absque culpâ. Quæ verò certas & perspicuas, ordinarias omnibusque notas habent causas, & quotidie versantur ob oculos; vtpote, sole absente noctem ac tenebras, præsente verò lucem ac diem fieri, horumque omnium solem causam esse; etsi hæc nescire nullam hæresis notam inurit, magnam tamen stultitiæ vel amentiæ potiùs significationem habet. Eæ autem veritates, quas sacræ Scripturæ continent, quæque præcipuè difficiliores quæstiones habent, quemadmodum à feminis, rusticis, & simplicioribus Christianis, sine culpa aliqua nesciuntur; sic ab illis qui Ecclesiastico ordini ascripti sunt, vel qui potissimùm huiusmodi ex officio profitentur, non citra vitium iustamque reprehensionem ignorantur. At verò, quæ præceptis Decalogi articulisque Symboli Apostolici continentur, vel solemnibus Ecclesiæ festis annuisque cæremonijs celebrantur & proponuntur, ea nemo Christianus, sine certo animæ periculo ac damno salutis æternæ, negare vel ignorare potest.

Ita, licet vna eademque veritas sit, tamen propter rerum, in quibus versatur, varietatem, maius minusve ignorantiæ periculum facit: etsi propterea dici non possit, vel debeat, plures esse veritates. Nam, quod regius Propheta, Psalmo 11. multas nominat veritates, si cui hoc fortasse videtur præmissis contrarium; D. Augustinus id breuiter & pulchrè soluit, dicens: Veritas vna est, qua illustrantur sanctæ animæ. Sed quoniam multæ sunt animæ, in istis multæ veritates dici possunt; sicut ab vna facie, multæ in speculis quibusdam imagines apparent.

CAPVT

CAPVT LIIII.

Alius sensus prædictæ sententiæ; Veritas semper vna eadémque.

ALTER sensus propositionis nostræ, qua dicitur veritas vna semper eadémque esse, & quem præcipuè hîc explicare intendimus, est, vt veritas significetur non mutari secundùm ingenia, inuentiones, studia vel machinationes hominum; sed eamdem semper retinere integritatem ac sinceritatem naturæ suæ. Natura veritatis propria, vt ante audiuimus est rectitudo: quando nimirum aut verba mentis conceptui, aut res & facta verbis respondent.

Notum est autem, rectitudinem sibi semper constare. Quod rectum est, non potest nisi vno eodemque modo rectum esse. Recta linea, recta via, eodem semper tenore procedit: si quid ab hac vel ab illa parte deflectat, non est recta: quantum habet curuitatis, tantum amittit rectitudinis. Ita planè est veritas: semper recta, semper eadem, semper sibi constans, eodem semper tenore progrediens. Et quemadmodum id quod à recto deflectit, multiplicem imò pæne infinitam habet differentiam (neque enim vno dumtaxat modo aliquid curuum est vel distortum, sed multis admodum; neque vna tantum ratione à recta via aberratur, sed multipliciter) sic error & mendacium, varium semper & multiplex est: nam, quia nullam certam & solidam habet rationem, qua se tueatur; hinc nunc hoc modo se fingit, nunc alio; nunc hoc, nunc illud affert; in omnem se partem vertens, vt veritas esse videatur: &, quo magis veritas esse, seu potiùs videri nititur, hoc magis prodit falsitatem suam. Hinc ex vno mendacio septem, viginti, centum sæpè mendacia nascuntur. Nititur enim mendacium se tueri semper, ne id esse videatur & cognoscatur quod est; ne falsitas eius & turpitudo deprehendatur. Cùm quis veritatem negligere incepit, alia semper ac noua mendacia comminiscitur: non aliter, quàm qui semel rectam viam reliquit, quò magis progreditur, hoc errat magis.

Hinc fit etiam, vt mendacium non rarò sibiipsi velut ex diametro contrarietur. Qui enim ad defendendum falsitatem tam multa mentitur, vt necesse est illi, qui veritatem impugnandam, mendacium tuendum suscepit; non potest memor esse omnium quæ dicit & fingit, ac proinde facilè pugnantia loquitur. Inde vetus illud adagium; Mendacem memorem esse oportet. Sed hoc factu est difficillimum; semper scilicet sibi constare qui mentiuntur. Vnde etiam hoc plerumque indicio deprehenduntur mendaces, dum obliti quæ priùs dixerint, diuersa loquuntur à superioribus; nonnumquam etiam manifestè contraria. Veritas naturæ est longè alterius & melioris: hæc sibi constat semper, non flectitur, non mutatur: in solida sua integritate & rectitudine perstat semper, illaque se sola defendit: Hoc dixi, inquit, hoc feci, sic res habet, in eo permaneo, aliud affirmare aut fateri non possum, nec volo. Non potest veritas veritati esse contraria: mendacij illa & falsitatis natura est. Mendacium non solùm veritati contrarium est, sed frequenter sibiipsi.

CAPVT LV.

Vt Religionis Catholicæ doctrina semper vna eademq; fuit; ita doctrina hæreticorum semper inconstans & varia.

VT autem hæc differentia veritatis & mendacij deprehenditur quotidie in communi sermone; sic longe magis habet locum in doctrina veritatis ac religionis Christianæ. Ibi videre est clarissimè, quemadmodum veritas doctrinæ Catholicæ vna semper & eadem sit, nec vllam mutationem vel diuersitatem recipiat: nisi fortè in ritibus interdum quibusdam & cæremonijs, quæ ad doctrinæ substantiam non pertinent. Retenta & culta fuit à Christianis doctrina religionis, ab primo suo exordio, vsque ad annum hunc 1605.

in tot tamque diuerſis totius orbis terrarum nationibus, regnis, prouincijs, tam procul à ſe mutuo diſſitis, tanta linguarum, legum, morum diuerſitate diſcretis. quodque traditum fuit ab initio, hoc retentum ſemper à poſteris: quod in vno prædicatum regno; hoc doctum, creditum & obſeruatum in ceteris omnibus, quamdiu Chriſtianorum & Catholicorum hominum nomen & profeſſionem ſeruarunt. O magnam, clariſſimam & certiſſimam demonſtrationem veritatis Catholicæ: quam hæretici nulli, veritatis iurati hoſtes, refutare vmquam aut conuellere potuerunt, nec poterunt in futurum.

Studioſe quidem & gnauiter laborant, vt oſtendant non illam nunc in Eccleſia Catholica doctrinam doceri, quæ tradita olim & obſeruata fuit in Eccleſia Chriſti; atque in hunc finem haud verentur ſcripta Patrum, hiſtorias Eccleſiaſticas, cunctaque antiquitatis monumenta peruertere, vt ſuprà oſtendimus: ſed nihil agunt; nihil hi ſtudijs aliud lucrantur, quam vt magis prodant impudentiſſima ſua mendacia, ipſiuſque veritatis Catholicæ indiſcuſſam claritatem. Proinde, & continget illis certo certius illud Apoſtoli 2. Timoth. 3. Vltrà non proficient. inſipientia enim eorum manifeſta erit omnibus.

Hanc doctrinæ veritatis perpetuam vnitatem atque identitatem in Eccleſia, quodque nullam vmquam poſſit nec debeat mutationem vel alterationem admittere; multis elegantiſſimis verbis, ſententijs, & ſimilitudinibus, explicat & proſequitur Vincentius Lirinenſis, indita etiam hinc inſcriptione ſeu titulo operi ſeu libro ſuo; nimirum aduerſus profanas hæreſeôn omnium nouationes: docetque eruditiſſimè, Catholicam doctrinam, cum tempore bene poſſe proficere, ſed non poſſe mutari; poſſe explicari, illuſtrari, ornari, dilatari, ſed non alterari aut innouari. Ea de re citauimus ante, ad aliud propoſitum, nonnulla eius verba: hic alia quædam maioris declarationis gratià aſcribemus. Quis eſt, inquit, tam inuidus hominibus, tam exoſus Deo, vt profectum Religionis. vel doctrinæ Chriſtianæ, vel negare velit, vel prohibere? Habeatur planè profectus religionis in Eccleſia, & quidem maximus: ſed ita tamen, vt verè profectus ſit ille fidei, non permutatio. Siquidem ad profectum pertinet, vt in ſemetipſa vnaquæque res amplificetur; ad perturbationem verò, vt aliquid ex alio in aliud tranſuertatur. Creſcat igitur oportet, & multum vehementerque proficiat, tam ſingulorum quàm omnium, tam vnius hominis quàm totius Eccleſiæ, ætatum ac ſæculorum, gradibus, intelligentià, ſcientià, ſapientià: ſed in ſuo dumtaxat genere, in eodem ſcilicet dogmate, eodem ſenſu eademque ſententiæ. Imitetur animarum religio, rationem corporum; quæ licet annorum proceſſu numeros ſuos euoluant & explicent, eadem tamen quæ erant, permanent. Multum intereſt, inter pueritiæ florem & ſenectutis maturitatem: ſed ijdem tamen ipſi fiunt ſenes, qui fuerant adoleſcentes: vt quamuis vnius eiuſdemque hominis ſtatus habituſque mutetur; vna tamen nihilominùs eademque natura, vna eademque perſona ſit. Parua lactentium membra, magna iuuenum; eadem ipſa ſunt tamen. Quot paruulorum artus, tot virorum; & ſi qua illa ſunt, quæ æui maturioris ætate pariuntur, iam in ſe minùs ratione proſerta ſunt: vt nihil nouum poſtea proferatur in ſenibus, quod non in pueris iam anteà latitauerit. Vnde, non dubium eſt, hanc eſſe legitimam & rectam proficiendi regulam, hunc ratum atque pulcherrimum creſcendi ordinem; ſi eas ſemper in grandioribus partes ac formas numerus detexat ætatis, quas in paruulis creatoris ſapientia præformauerat. Quòd ſi humana ſpecies in aliquam deinceps non ſui generis vertatur effigiem, aut certè addatur quippiam membrorum numero, vel detrahatur; neceſſe eſt, vt totum corpus vel intercidat, vel prodigioſum fiat, vel certè debilitetur. Ita etiam Chriſtianæ religionis dogma ſequatur has decet profectuum leges: vt annis ſcilicet conſolidetur, dilatetur tempore, ſublimetur ætate, incorruptum tamen illibatumque permaneat; & vniuerſis partium ſuarum menſuris, cunctiſque quaſi membris, ac ſenſibus proprijs, plenum atque perfectum ſit: quòd nihil præterea permutationis admittat, nulla proprietatis diſpendia, nullam ſuſtineat definitionis varietatem. Exempli gratià; Seuerunt maiores noſtri antiquitus in hac eccleſiaſtica ſegete triticeæ fidei ſemina: iniquum valde & incongruum eſt, vt nos, eorum poſteri, pro germana veritate frumenti, ſubdititium zizaniæ eligamus errorem. Quin potius, hoc rectum & conſequens eſt, vt primis atque extremis ſibimet non diſcrepantibus, de incrementis triticeæ inſtitutionis, triticei quoque dogmatis frugem demetamus: vt cùm aliquid ex illis ſeminum primordijs, acceſſu temporis euoluatur, & nunc lætetur & excolatur; nihil tamen de germinis proprietate mutetur:

addatur

addatur licet forma, species, distinctio; eadem tamen cuiusque generis natura permaneat. Absit etenim, vt rosea illa Catholici sensus plantaria, in carduos spinasque vertantur. Absit, inquam, vt in isto spiritali paradiso, de cinnamomi & balsami surculis, lolium repente atque aconita proueniant. Quodcumque igitur in hac Ecclesia, Dei agricultura, fide patrum satum est; hoc idem filiorum industria decet excolatur & obseruetur; hoc idem floreat & maturescat; hoc idem proficiat & perficiatur. Fas est etenim, vt prisca illa cælestis Philosophiæ dogmata, processu temporis excurentur, limentur, poliantur: sed nefas est, vt commutentur, nefas vt detruncentur & mutilentur. Accipiant licet euidentiam, lucem, distinctionem: sed retineant necesse est plenitudinem, integritatem, proprietatem. Nam, si semel admissa fuerit hæc impiæ fraudis licentia; horreo dicere, quantum excidendæ atque abolendæ religionis periculum consequatur. Abdicatâ etenim qualibet parte Catholici dogmatis, alia quoque atque item alia, ac deinceps alia & alia, iam quasi ex more & licito abdicabuntur. Porrò autem singulatim partibus repudiatis, quid aliud ad extremum sequetur, nisi vt totum pariter repudietur? Sed e contra, si nouitia veteribus, extranea domesticis, & prophana sacratis admisceri cœperint; proserpat hic mos in vniuersum necesse est; vt nihil posthac apud Ecclesiam relinquatur intactum, nihil illibatum, nihil integrum, nihil immaculatum: sed sit ibidem deinceps impiorum ac turpium errorum lupanar, vbi erat antè castæ & incorruptæ sacrarium veritatis. Hactenus Lyrinensis, efficaciter hauddubiè, & magno cum spiritu.

CAPVT LVI.

Inconstantia & varietas doctrinæ hæreticæ ostenditur.

QVAM autem semper vna eademque est & fuit veritas doctrinæ Catholicæ, tam inconstans, dubia, mutabilis, incerta, varia, diuersa, & sibimetipsi frequenter repugnans, fuit hæreticorum doctrina; vt vel ex hoc solo capite agnoscere liceat ac iudicare, veritati esse contrariam. De sui temporis hæreticis Arrianis sic scribit D. Hilarius, ad Constantium; Postquam scribendæ & innouandæ fidei vsus inoleuit, & noua potius cœpit condere, quàm accepta retinere, nec veterata defendit, nec innouata firmauit; & facta est fides temporum potiùs, quàm Euangeliorum: dum & secundùm annos scribitur, & secundùm confessionem Baptismi non tenetur. Periculosum nobis admodum est atque etiam miserabile, tot nunc fides existere, quot voluntates; & tot nobis doctrinas esse, quot mores; & tot causas blasphemiarum pullulare, quot vitia sunt: dum aut ita fides scribuntur vt volumus, aut ita vt volumus intelliguntur. Hæc ille.

Irenæus similiter lib. 4. cap. 69. cùm Valentinianorum hæreticorum variaspugnantesque sententias enumerasset; Semetipsos, inquit, quales sunt, arguunt, de eisdem verbis non consentientes: nos autem vnum & solum verum Deum doctorem sequentes, & regulam veritatis, de iysdem semper eadem dicimus. Memorabilis sententia; veritatis regulam sequendo, de iisdem semper eadem dicere: hoc Catholicorum est proprium. Sic & Tertullianus lib. de Præscript. Mentior, inquit, si non à regulis suis variant inter se, dum vnusquisque perinde suo arbitrio modulatur quæ accepit, quemadmodum de arbitrio ea composuit ille qui tradidit. Idem licuit Valentinianis, quod Valentino; idem Marcionistis, quod Marcioni; de arbitrio suo fidem innouare. Denique penitus inspectæ omnes hæreses, in multis cum auctoribus suis dissentientes deprehenduntur.

Quod attinet ad nostri temporis hæreticorum doctrinam, quàm nihil certi, nihil sibi constans, nihil solidi habeat, in dies mutetur in annos & dies; idque non modò in diuersis illius doctrinæ professoribus, sed etiam in vnoquoque, manifestius est, quàm vt aliqua probatione opus habeat. Hinc illa erat vox Georgij ducis Saxoniæ, pij & Catholici principis, non lepida magis quàm veritatis & sapientiæ plena: Quid hodie Lutherus doceat, scio; quid autem cras docturus sit, nescio. Item: Quid modò VVittenbergenses credant, audio; quid anno proximo credituri sint, ignoro.

Scripsit hac de re, inter alios, orationes tres longè doctissimas Fredericus Sraphilus: vnam contra Philippum Melanchthonem, alteram contra Iacobum quemdam siue Andream (nam vtroque dicebatur nomine) Smidelimum; qui negabant ambo in do-

ctrina Lutheri aliquam esse varietatem, diuersitatem, compugnantiam: tertiam verò aduersus Matthiam Flaccum Illyricum, qui affirmare non verebatur, multisque futilibus argumentis probare nitebatur, contrarietatem esse etiam in doctrina Catholicorum. Quem prolixiùs quàm priores, viuis atque efficacissimis rationibus confutauit, planéque depinxit coloribus suis. Oratio est lectu dignissima. Huc pertinet alius liber eiusdem auctoris, De trimembri diuisione Theologiæ Lutheranæ: præsertimque duæ libri illius partes posteriores. Huc spectant & libri illi, quos Ioannes Faber & alij scripserunt de antilogijs Lutheri, aliorumque huius temporis hæreticorum. Prodijt iam recens liber elegans De ministromachia, idem argumentum tractans, auctore Stanislao Rescio. Multa quoque huc pertinentia habet Hosius, scriptor ætatis huius celeberrimus, tum in libro De expresso verbo Dei, tum in alio De hæresibus nostri temporis. Denique hoc etiam argumentum tractat Stapletonius, in oratione, quòd Protestantium nulla est certa & constans religio: item lib. 1. Controuers. cap. 13. quod caput est etiam lectu dignum. Nos enim non iudicamus operæpretium immorari in ijs quæ apud alios (quorum libri passim habentur in manibus) benè & copiosè tractata legi possunt.

Lutherus, cùm audiret Zvvinglium & Oecolampadium à sua doctrina defecisse, nouamque de Sacramento Eucharistiæ instituisse, quam multi sequerentur; in illaque ipsa doctrina magnam esse diuersitatem, alijs sic interpretantibus verba Domini, Hoc est corpus meum, alijs aliter; scripsit ad Michaëlem Stifelium in hæc verba: Hæc doctrina sectariorum, signum est certissimum, doctrinam illorum à Satana proficisci; nam spiritus Dei non est spiritus dissensionis, sed pacis. Multa pessimè dixit scripsitque Lutherus; sed hoc sanè quàm optimè scripsit. Quum id autem scriberet, sic error ac dissensio increuerat inter Sacramentarios, vt octo vel decem diuersis modis exponerentur à diuersis sectarijs, illa Christi verba, Hoc est corpus meum. De quibus interpretationibus videre licet Alani Copi Dialogum sextum, cap. 14. Posteà verò sic error (vt fit) traxit errorem, vt Christophorus Raspergerus ducentos modos interpretationum dictorum Christi verborum recenseat, libello impresso Ingolstadij 1567. apud Alexandrum VVeyssenhoren. Vnde satis liquet, quàm non modò fatui, sed dementes etiam sint, qui à Catholicæ Ecclesiæ fide & communione recedentes, salutem suam huiusmodi doctoribus committunt, qui nec finem vllum nec
2. Tim. 3. modum faciunt errandi, & in errorem mittendi, vt Apostolus ait. Sed obseruandum, quod Lutherus scribit, inde cognoscendum ac iudicandum esse, doctrinam Sacramentariorum à Satana profectam esse, quia tam varia est ac diuersa, idem planè de sua ipsius doctrina sentiendum ac iudicandum esse: nec enim vel ipsemet, vel discipuli eius fidelissimi, in vllo doctrinæ nouæ articulo sibi vnquam constiterunt; vt VVicelius, Faber, & alij multi, libris editis perspicuè docuerunt.

Oecolampadius apud Sychimum, edidit libellum, in quo dicit, non esse periculum, si quis Missam appellet sacrificium. Id sic execratur Lutherus; vt malit decies moti, quàm hoc semel fateri. Quo tumultu Zvvinglius exegit Diuorum imagines? Aduersus hunc, libellum satis etiam acrem, scripsit Lutherus. Iam item per quinquennium pugnatum est inter Lutherum & Sacramentarios, de Eucharistiæ argumento. Adde, quòd quæ Lutherus de discrimine Legis & Euangelij scribit, neque Bucero neque Oecolampadio probantur. Quæque Bucerus de Baptismo docet, impugnat Melanchthon; Melanchthon item Zvvinglium de errore originalis peccati accusat: sed hunc iterùm excusat Bucerus. Porrò, in hoc vno omnes consentiunt, quòd Ecclesiam persequuntur. Hæc Erasmus.

Adde nunc his quæ Lutherus ipse quoque scribit in Psalmum 5. Nulli hæretici vnquam victi sunt vi aut astu, sed mutua dissensione. Sicut inter Sichimitas, Iudicum nono capite, inter Babylonicæ turris structores: & in nouo Testamento, inter Arrianos, Donatistas, Pelagianos; sed vt Iudæi quoque nouissimâ vastatare perierunt dissensione. ita, vt Hilarius, sanctus vir, glorietur, in libro De sancta Trinitate, Bellum hæreticorum, esse pacem Ecclesiæ. Hæc ille. Qui & in Epistola ad Argentinenses, Bucerum & alios Sacramentarios inconstantiæ notans, Ab his spiritibus, inquit, credat doceri veritatem, si quem perire delectat. Optimè. Sed heus, tu Luthere; mutato nomine, de te fabula narratur.

Ostendant

Ostendant hæretici talem aliquam doctrinæ diuersitatem esse in libris aut scriptis Catholicorum Doctorum: colligant & proferant, si possint, aliquas illorum similes antilogias. Sed frustra omnino laborent, si id conentur. Nec inferiores apud nos supremis fidei Doctoribus aut magistris contradicunt: nec recentiores veteribus; nec scholastici, vt vocantur, primis Ecclesiæ Patribus: nec aliqui illorum omnium dissentiunt inter se. Loquor de pertinaci dissensione aut implacabili; qualis est hæreticorum dissensio inter ipsos: itemq; de dissidijs in iis rebus quæ ad fidei ac religionis Christianę substantiam spectant: non de quæstionibus, quæ probabilibus argumentis in vtramque partem disputari possunt; & de quibus nihil certi est ab Ecclesia definitum. In huiusmodi enim, si aliquando inter scholæ theologicæ Doctores, mutua salua charitate, non conueniat; vel si Scotistæ, vt appellantur, à Thomistis, exempli caussâ, dissentiant; nihil hoc impedit aut lædit Catholicæ veritatis vnitatem vel concordiam. Nam in ceteris quæ ad Catholicæ doctrinæ tamquam corpus & fundamenta pertinent, scholastici Doctores (vt notum est) institutiones Petri Lombardi, qui vulgò Magister nuncupatur sententiarum, sequuntur: illiusque omnes ceu ducis & magistri tum in ordine, tum in sententijs Catholicis solent inhęrere vestigijs. Doctrina enim omnis Doctoris illius, quatuorque librorum quos de summa religionis Christianæ contexuit, paucis quibusdã demptis quæ illi sunt propria, & ad substantiam ipsam Catholicę veritatis non spectant, ex veterum illorum summorum sanctorumque Ecclesiæ Patrum Doctorumque primariorum scriptis desumpta est: vt nemo non nouit, qui Magistrum illum sententiarum legit. Ex illo ergo solo veritatis doctore videre est, quàm verum sit quod hîc docemus: veritatis doctrinam esse vnam, eamdemque semper, nec mutationem vllam vel diuersitatem admittere: sic primam Ecclesiam Christianam, sic mediam item docuisse & credidisse, quemadmodum nos nunc qui in postrema versamur ætate mundi, credimus & docemus: nec vspiam fidei aut religionis vel minimam innouationem vllo vmquam tempore factam esse.

Et quoniam Magistri sententiarum mentionem fecimus, si quis fortè audire cupiat, quid sectarius quidam nostri temporis de illo sentiat, & quemadmodum illum comparet cum summis magistris nouæ huius hæreticæque doctrinæ, qua tot annis orbis Christianus concutitur; quia non modò verum, sed scitum quoque ac lepidum est, non grauabor hîc, ad laudem Catholicæ veritatis, asscribere. Franciscus quidam Stancarus, natione Italus, religione Lutheranus seu Confessionista, in libro de Trinitate & Mediatore, sic habet, verbis nihil immutatis; Vnus Petrus Lombardus pluris est, quàm centum Lutheri, ducenti Melanchthones, trecenti Bullingeri, quadringenti Petri Martyres, quingenti Caluini. Qui si omnes in mortario contunderentur, non exprimi posset vna vncia veræ Theologiæ: præsertim in articulis de Trinitate, Incarnatione, Mediatore, & Sacramentis. Ecce tot miseros & infelices, qui nesciant quid scribant, vel de quibus affirment. Sic ille, & rectissimè quidem. quibus tamen verbis si addantur hæc vel similia; Pluris valere vnum Petrum Lombardum quàm sexcenti Stancari, vel quicumque sese ab Ecclesiæ Catholicæ vnitate prosciderunt, quocumque nomine censeantur; plena erit & perfecta sententia.

CAPVT LVII.

De triplici Veritate; Vitæ, Doctrinæ, & Iustitiæ: instar appendicis operis vniuersi.

QVANDO omnia persequimur quæ ad veritatis notitiam ac declarationem spectare videntur (conamur id quidem certe pro modulo nostro) non erit ab instituto nostro alienum, videre paucis, quidnam sit, quòd Scholasticorum plerique disputant de triplici veritate, vitæ scilicet, doctrinæ, atque iustitiæ. Beatus Thomas 2.2.q. 109. articulo 3. & alij tribuunt hanc distinctionem veritatis D. Hieronymo: adduntque nonnulli, id eum habere in commentarijs super Matthæum. Sed ego nihil tale in eo vspiam adhuc reperire potui. Quisquis autem ita veritatem primus partitus est, non est locutus de veritate quatenus virtus est specialis, quomodo suprà veritatem descripsimus, sed generaliter vide-

videtur complecti voluisse tribus nominibus, quidquid aut legitur vsquam de veritate quouis modo sumpta, vel disputari potest. Certe enim in his tribus potissimum veritas sita esse videtur, cum primisque in his requiri; in integritate vitæ, in puritate & sinceritate doctrinæ, & in rectitudine iustitiæ: siue vt vita tua in primis bona sit ac laudabilis, siue deinde, si instituendi alios prouinciam suscepisti, vt vera sit, rectaque doctrina tua, vel si commissa tibi est administratio iustitiæ, vt cuncta secundum veritatem iudices. Circa hæc ferè tria versari videtur omnis veritas, adeò vt qui in his tribus rectè se habeat, omnem veritatem complexus esse videatur. Non aliter quàm qui ritè se habet erga Deum, erga proximum, & erga seipsum, omnem iustitiam adimplesse perhibetur: quòd nimirum iustitia circa hæc tria versetur, vt Deo omnipotenti, vt proximo nostro, vt nobisipsis, quod suum cuique est, tribuamus. Iam facile erit hæc tria paulo dilucidius ac fusiùs explicare.

VERITAS VITAE. Veritas vitæ dicitur secundum eamdem rationem, qua cuncta alia vera dicuntur. Ea enim ratione res aliqua dicitur vera, quòd regulæ seu mensuræ suæ respondet, secundum quam facta est: vtpote vera domus, exempli gratia, quæ benè iuxta regulas artis constructa est: verus pannus, vera pecunia similiter. Regula autem, seu mensura vitæ hominis totiusque conuersationis eius, est lex Dei: vt nemo non nouit. Quando igitur vita nostra legi Dei conformis est; vera esse dicitur. Ita vt veritas vitæ dici queat (si eui definire lubeat) conformitas humanæ vitæ, ad dictamen legis Dei. Ad quem modum veritas sumpta, non est virtus aliqua specialis, vt suprà de veritate locuti sumus; sed generaliter in se omnem virtutem includit. Præcipit enim lex Dei, vt in omni virtute perfecti simus. Sic generaliter de veritate vitæ loqui videntur crebrò Scripturæ sacræ, Ioannis 3. Qui facit veritatem, venit ad lucem, vt manifestentur opera eius; quia in Deo sunt facta. item in 3. Epistola Diui Ioannis: Maiorem horum non habeo gratiam, quàm vt audiam filios meos in veritate ambulare. Tale est etiam dictum illud Ezechiæ regis, Isaiæ 38. Obsecro Domine, memento quomodo ambulauerim coram te in veritate, & in corde perfecto; & quod bonum est in oculis tuis fecerim.

I. PARS VERITATIS VITAE. Sed qui hanc vitæ veritatem penitiùs inspiciunt atque examinant, diuidunt eam in verum seu rectum iudicium mentis, in veram locutionem oris, & in veram executionem siue impletionem operationis. Hæc enim tria profectò, iudicium mentis, sermo oris, & præstatio operis, totam hominis vitam absoluunt: quique perfectus & bene constitutus est in his tribus, omnem humanæ vitæ rectitudinem absoluit. Quòd ad verum iudicium mentis attinet, si quis existimaret lapidem esse panem, auricalchum aurum, niuem lanam aut farinam, vel quid simile; magnum is certè in animo suo errorem & falsitatem foueret, quadam falsus externa rerum similitudine. Sic sane qui reputat mundanam voluptatem vere bonam & appetendam esse, cùm sit noxia & fugienda; qui censet bona quælibet temporalia, diuitias, honores, vitam hanc ipsam, bona esse maxima & pretiosissima, adeo vt præ illis cælestia omnia æternaque despiciat, in maximo iudicij errore versatur, proculque abest à recta vitæ veritate. nec illi competere potest illud Psalmi 14. vbi veritas seu rectitudo humanæ vitæ describitur: Qui loquitur veritatem in corde suo. Is loquitur veritatem in corde suo, qui temporalia omnia, quamlibet vtilitatem seu delectationem adiunctam habere videantur, parua seu verius nulla bona existimat, comparatione cælestium & æternorum. Hoc Apostolus faciebat, dicens; Quæ mihi erant lucra, hæc propter Christum arbitratus sum detrimenta. item, Existimo omnia detrimentum esse, & arbitror vt stercora, vt Christum lucrifaciam. Qui vera vniceque expetenda bona reputat gratiam & gloriam, de quibus in Psalmo 83. hoc est gratiam in hac vita, & gloriam in futura, & præ hisce nihili facit cuncta alia; is demum veritatem loquitur ipsissimam in corde suo.

II. PARS. Ephes. 4. Altera pars veritatis vitæ, posita est in locutione oris. de qua Apostolus ad Ephesios: Loquimini veritatem vnusquisque cum proximo suo, quoniam sumus inuicem membra. Et hæc veritas virtus est illa humanæ vitæ specialis, à qua homo propriè verax dicitur. De qua quia antè satis copiosè disseruimus, nihil hic necesse est amplius dicere.

III PARS. Tertia pars veritatis vitæ, est recta operatio, qua de præcipuè loqui videntur Scripturæ illæ paulo ante citatæ, ex 3. cap. Euangelij & ex 3. Epistola B. Ioannis; itemque ex 38. Isaiæ. Quò pertinet etiam illud Ephes. 4. Veritatem facientes in charitate, crescamus in il-

in illo per omnia, &c. Plus est enim facere veritatem in charitate, quàm loquendo veritatem dicere. Facere veritatem in charitate, est sese proximo suo totum per charitatem impendere. Hoc illi præstare, quod tibi fieri cupias; hoc verum, & rectum, & iustum est. Hæc vitæ veritas postulat, vt talis sis in opere, qualis es verbis & sermone: Hoc pulchre D. Ioannes dicit: Non diligamus verbo neque lingua, sed opere & veritate. Hoc est in veritate diligere proximum, opere ipso ei auxilium & misericordiam exhibere. Postulat item hæc veritas, vt si sobrietatem, castitatem, iustitiam, patientiam, obedientiam laudas, & commendas alijs; easdem virtutes ipse quoque operibus præstes. Denique, vt opus nostrum sit verum (inquit quidam) oportet vt remoueatur ab eo omnis sinistra intentio, simulatio, & indebita circumstantia. Nec vllum opus verum aut rectum est, quamlibet longa consuetudine roboratum, quod repugnat manifestæ veritati. De quo videatur Augustinus lib. 3. contra Donatistas, cap. 5. 6. 7. 8. 9. *Ioan. 4. 3*

Veritas doctrinæ, ait Thomas, vbi supra, consistit in quadam manifestatione verborum, de quibus est scientia. Vnde constat, veritatem hanc non propriè pertinere ad virtutem veritatis, quæ virtus est specialis; nec ad omnes Christianos spectare, sed ad doctos solummodo, quorumque officium est docere alios. Huius autem veritatis munus proprium est, docendo, exhortando, prædicando, consulendo, aut alio quouis modo, in quacumque scientia vel disciplina, verum dicere. Vnde, quia sacra Scriptura, vtpote diuinitus inspirata, talem doctrinam continet, quæ nullam habet falsitatem admixtam, conuenit in omni exhortatione, prædicatione, doctrina, præ cunctis alijs sacræ Scripturæ auctoritatem adducere, in illaque semper præcipuè se fundare. Quòd si quid ex sæcularibus litteris occurrat, quod ad veritatis vel confirmationem vel declarationem facere videatur; licebit illud quoque non ad ostentationem, sed ad meliorem & clariorem doctrinam afferre. Vnde exstat in Canonico Iure canon insignis ex Clemente Papa desumptus, distin. 37. cap. Relatum: Cùm ex diuinis Scripturis integram quisque & firmam regulam veritatis susceperit, absurdum non erit, si aliquid etiam ex eruditione communi, ac liberalibus studijs, quæ fortè etiam in pueritia attigit, ad assertionem veri dogmatis conferat: ita tamen, vt vbi vera didicit, falsa & simulata declinet. *VERITAS DOCTRINÆ.*

Hæc veritas requirit etiam, ne quis vel pudore, vel timore, vel quacumque alia occasione, docendo, prædicando, exhortando, veritatem ad salutem necessariam occultet aut subticeat. Hinc in opere imperfecto, Chrysostomo ascripto, ad illud Matth. 10. Nolite timere eos qui occidunt corpus, sic habetur: Ex his verbis ostenditur, quòd non solùm ille proditor est veritatis, qui transgrediens veritatem, palàm mendacium pro veritate loquitur; sed etiam ille, qui non liberè pronuntiat veritatem quam liberè pronuntiare oportet, aut non liberè veritatem defendit, quam liberè defendere oportet. Nam, sicut Sacerdos debitor est vt veritatem, quam audiuit à Deo, liberè prædicet; sic laicus debitor est, vt veritatem quam audiuit à Sacerdotibus proditam in Scripturis, defendat fiducialiter. Quod si non fecerit, proditor est veritatis. Corde enim creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem. Hæc antè diximus, quoniam multi Christianorum palàm quidem transgredi veritatem putant peccatum: tacere autem veritatem coram infidelibus, non putant esse peccatum: & propterea multi inueniuntur in isto reatu. Ideò nos conuenit, apertè dicere; quoniam nihil de veritate neganda præsens continet sermo, sed de veritate non liberè prædicanda, dicens: Quod dico vobis in tenebris dicite in lumine: & nolite timere eos, qui occidunt corpus, quo minus dicatis in lumine, quod audistis in tenebris. Vide, quoniam non solum ille transgressor est veritatis, qui palàm denegat veritatem, sed etiam ille, qui propter timorem eorum qui possunt occidere corpus, tacet veritatem. Et quid dicam? Quia propter timorem mortis tacent homines veritatem, & propter miserum ventrem, & propter spem vani honoris, in conspectu infidelium tacent homines veritatem. vtputa, eunt homines ad conuiuium impiorum sacerdotum, & confugiunt ad patrocinium malorum hæreticorum, fit sermo de fide: ille sacerdos impius vel patronus, blasphemat veritatem tuam, quasi mendacium; fidem tuam quasi perfidiam, vt aut seducat, aut vulneret conscientiam tuam, & faciat eam infirmam, etsi ad plenum capere non potuerit: tu autem etsi non denegaueris palam veritatem, tamen non contendis cum persona eius, cuius panem inanem manducas, *Rom. 10.*

vt non

vt non perdas spem patrocinij, aut rapacitatis; veritatem: quam oportebat te liberè defendere, tacens confundis eam in conspectu inimicorum eius; vt videatur a te tacente falsa, quæ vera est: & quo modo non es tu proditor veritatis. Sed forte dicis: Si taceo veritatem ante aduersarios, numquid consentio mendacio eorum? Dic mihi; si princeps aliquis Imperatoris, videns ciuitatem Romanam ab hostibus expugnari, cum possit liberare eam, negligat defendere: num ipse videbitur tradidisse, quam potuit liberare, si voluisset? Sic & tu videns veritatem ab impijs expugnari, cum eam potuisses defendere, si lôqui voluisses; tacens expugnasti, per hoc ipsum, quod eam passus es expugnari. Et, si propter timorem eorum qui occidunt corpus, tacere veritatem (sicut præsens Scriptura testatur) impietas est; quomodo non sit impietas maior, tacere veritatem propter miserum ventrem, & spem vani honoris? & meliorem facere gratiam panis & honoris, quàm gloriam veritatis Dei? Hæc ille, egregie reuera & solide. Qua tamen in re notandum, non vbique, nec semper omnem dicendam vel prædicandam esse veritatem; sed qualis conuenit auditoribus, cuiusque capaces sunt; iuxta illud 1. Cor. 3. Non potui vobis loqui quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus. Tamquam paruulis in Christo lac vobis potum dedi, non escam; nondum enim poteratis: sed nec nunc potestis. & Hebræor. 5. Facti estis quibus lacte opus est, non solido cibo. Deinde, videndum an iusta aliqua vtilitas prouentura sit, ex prædicatione veritatis, nec ne. Cùm enim probabiliter nullus sperari aut expectari potest fructus ex doctrina veritatis, meminisse oportet illarum Christi sententiarum; Nolite sanctum dare canibus, neque mittatis margaritas vestras ante porcos: ne fortè conculcent eas pedibus suis, & canes conuersi dirumpant vos. Christus ipse Dominus non vbique & semper dixit omnia, nec ad quæuis interrogata respondit. Pilato paucissima tantùm quædam dixit: Herodi nihil penitus; cùm tamen interrogaretur ab eo multis sermonibus.

Matth. 7.

Iam si contingat quempiam docendo vel prædicando aliquid falsi dicere, vel quod mali cuiusquam occasionem præbeat; postulat veritas doctrinæ, ne quis hoc vel reuocare modestè vel declarare erubescat: ne quis scrupulus aut ansa erroris, vel peccati alterius, auditoribus relinquatur. Semper enim memoriæ mandandum, quod D. Augustinus verissimè dicit, in Prologo retractationum suarum: Qui primas non potuit habere sapientiæ, secundas habeat partes modestiæ, hoc est, Qui non valuit omnia impœnitenda dicere, saltem pœniteat quæ cognouerit dicenda non fuisse. Huc pertinent sententiæ illæ memorabiles Scripturæ sacræ Ecclesiastici 4. Non contradicas verbo veritatis vllo modo: & de mendacio ineruditionis tuæ confundere. Rursus 2. Corinth. 13. Non possumus aliquid contra veritatem, sed pro veritate. de qua sententia latiùs suprà. Citatur in Decretis Gratiani (causa 22. q. 4. cap. Magnæ) breuis quædam, sed pulchra & verissima sententia, ex Augustino: Magnæ sapientiæ est, reuocare hominem, quod malè locutus est, &c. Et hæc breuiter, de veritate Doctrinæ.

VERITAS IVSTITIAE. Quod spectat ad veritatem iustitiæ, docet illa seruare legum rectitudinem in iudicijs, vt D. Thomas inquit quæstione illa iam sæpius memorata 109. articulo 3. 2. 2. hoc est, non iudicare ex vitiosis aliquibus affectionibus, odij, inuidiæ, auaritiæ, sed secundùm iustitiæ veritatem non flecti muneribus, vt quidquam aduersus veritatem facias: non respectum habere aliquem personarum; vt, quia vel pauper est quispiam, vel extraneus, vel te forsitan offendit aliquando, minùs illi faueas; alteri autem magis, quia vel diues est, vel notus, vel consanguineus, vel amicus tuus, &c. sed vbique & in omnibus solam attendere causæ iustitiam & veritatem. Vnde Sapiens, Prouerb. 28. Qui cognoscit in iudicio faciem, non benè facit; iste & pro buccella panis deserit veritatem, & Dominus in Lege: Non misereberis pauperis in iudicio, vt à vero deuies: Exod. 23. Ecce vbique notatam & præceptam iustitiæ veritatem.

Huc pertinent sententiæ quædam Patrum, quæ ab Gratiano citantur in Decretis. vt illa Augustini, (Causa 2. quæstione 7.) Queritur pater de filio; queritur filius de duro patre. Seruamus honorificentiam patri, quæ debetur à filio: non æquamus filium patri in honore, sed præponimus filium in veritate: & sic tribuimus honorem debitum, vt non perdat æquitas meritum. Item (Causa 11. q. 3. ex Gregorio;) Qui rectè iudicat & præmium remunerationis expectat; fraudem in Deum

perpe-

perpetrat: quia iustitiam, quam gratis impertiri debuit, acceptione pecuniæ vendidit. Bonis malè vtitur, qui pro temporali lucro iustè iudicat. Tales quippe ad veritatem, non iustitię defensio, sed amor premij prouocat. Quibus si spes nummi subtrahitur, confestim à iustitię confessione discedunt. Acceptio nummorum, pręuaricatio veritatis est. Vnde & pro iusto dicitur Isaię 33. Qui excutit manus suas ab omni munere, ille in excelsis habitabit. Sic ibi.

Denique, Ambrosius Serm. 20. in Psalmum 118. (& citatur Causa 3. quæst. 7. Iudicet.) Bonus iudex nihil ex arbitrio suo agit, & proposito domesticæ voluntatis; sed iuxta leges & iura pronuntiat: statutis iuris obtemperat, non indulget propriæ voluntati: nihil præparatum & meditatum de domo defert; sed sicut audit, ita iudicat; & sicut se habet natura, decernit: obsequitur legibus, non aduersatur; examinat causæ merita, non mutat. Hæc ille.

Sed, quoniam de iustitiæ veritate pluribus suprà egimus, vbi sententiam Zorobabel ex 3. Esdræ, de summa veritatis potentia ac fortitudine, explanauimus; nolumus hic esse longiores. Hoc tantùm adijciemus, ad veritatem hanc iustitiæ pertinere, non modò quod rectum & verum est iudicare; sed veritatem etiam, iustitiam, innocentiam, contra quosvis aduersarios defensare, hostes atque oppressores veritatis coërcere, punire legibus & supplicijs, vt oportet. Qua de re exstant verba quædam memorabilia apud Gratianum distinct. 83. ex Innocentio Papa: Error, cui non resistitur, approbatur; & veritas, cùm minimè defensatur, opprimitur. Negligere quippe, cùm possis perturbare peruersos, nihil est aliud quàm fouere. Nec caret scrupulo societatis occultæ, qui manifesto facinori desinet obuiare. Hæc ille. Quò etiam illa Isaiæ Prophetæ querela spectare videtur, cap. 59. Corruit in plateis veritas, & iustitia non potuit ingredi.

Triplicem hanc veritatem, vitæ nimirum, doctrinæ, atque iustitiæ, affirmant quidam notari posse, in verbis illis Iudæorum, tentandi causa prolatis, Matth. 22. Magister, scimus quia verax es: & viam Dei in veritate doces: & non est tibi cura de aliquo; non enim respicis personam hominis. Illud enim, Scimus quia verax es, intelligi potest, integer, sincerus, atque irreprehensibilis in vita & conuersatione. Alterum autem, Et viam Dei in veritate doces; manifestè ad doctrinæ veritatem pertinet. Tertium verò, ad veritatem iustitiæ: Non est tibi cura de aliquo, non enim respicis personam hominis. Vtrùm hæc omnia intelligi voluerint ex hisce verbis Iudæi, quum Christum alloquerentur, incertum est. Etsi cùm tot tamque speciosis & quæsitis verbis vterentur, non dubium est, quin significare voluerint, se magna de illo admodum & præclara sentire. Et quidem procul erat (vt crediderim facilè) animi eorum sententia à significatione verborum illorum; sed tamen cogebat eos veritas vel inuitos, quæ longè verissima erant, effari.

Et nominatim, quod ad triplicem de qua agimus veritatem attinet, sic omnem illam veritatem in se habuit & præstitit Christus; vt nemo vmquam hominum ea in re vllo pacto cum eo conferri potuerit: nec quidem, etsi omnium sanctorum & veracium hominum integritas & veracitas in vno aliquo homine posset constitui. Quamuis tertiam veritatem, quæ iustitiæ dicitur, in secundo aduentu suo magis ostensurus sit, quàm ostendit in primo. Vultis audire, qualis in eo fuerit veritas vitæ? Quis ex vobis, inquit, arguet me de peccato? Audite iam de veritate doctrinæ: Si veritatem, inquit, dico vobis; quare non creditis mihi? Item: Vultis me occidere, hominem qui veritatem locutus sum vobis, quam audiui à Patre meo.

Sunt, qui triplicem hanc veritatem sic describant, vt conueniat & necessaria sit omni Christiano, seu quicumque Deo placere desideret. Veritas, aiunt, doctrinæ, docet verum à falso discernere, quod verum est credere, quod falsum respuere. Veritas vitæ, cognoscere bonum & malum; illud sequi & amplecti, hoc autem vitare. Veritas iustitiæ, suum vnicuique reddere, Deumque in omnibus iudicijs suis iustum agnoscere & prædicare. Adduntque eos, qui triplicem hanc veritatem vel non credunt vel non imitantur, incidere in maledictionem Propheticam; Væ, qui dicitis malum bonum, & bonum malum. hoc esse contra eos, qui Isaia 5.
non obseruant veritatem vitæ; ponentes tenebras lucem, & lucem tenebras: contra eos qui carent veritate doctrinæ; ponentes amarum in dulce, & dulce in ama-

rum : aduerſus eos qui peccant in veritatem iuſtitiæ. Det nobis omnipotens, verax, & miſericors Dominus, ita in omni veritate coram ipſo ambulare, vt in die iudicij & iuſtitię, ſecundùm magnam miſericordiam ſuam retribuat nobis, & ſaluos nos faciat.

APPROBATIO.

VBi Reuerendiſſimus, & in omni ſcientiarum genere feliciter verſatus, D. Petrus Simonis, Yprenſium Epiſcopus, omnigenis variæ eruditionis floſculis VERITATEM *adornaſſet, ac veluti depinxiſſet : viſum illi eſt, cenſuræ noſtræ iudicio eam induſtriæ ſuæ lucubrationem probandam contradere. Quam ſanè non illubenter accepi, tum vt viro mihi amiciſſimo, & de Bacherio benè merito, gratificarer; tum etiam quòd certò ſperarem, candidum ac diligentem Lectorem eam euoluendo perlegendóque bonas horas non malè collocaturum. Quapropter, cenſeo opus iſtud prælo quàm correctiſſimo propediem admouendum, vt maiori cum fruge euulgetur, ac in manus hominum exeat : præſertim cùm nihil vel ſcandali vel erroris contineat.*

F. Petrus Bacherius S. Theolog.
Profeſſor, Dominicanus.

PETRI

PETRI SIMONIS TILETANI EPISCOPI YPRENSIS VERITATIS CATHOLICÆ

Apologia, contra Caluinum;

Pro Epistola Iacobi Sadoleti, S. R. E. Cardinalis, nouellam adhuc Caluini hæresim iugulante:

Cuius exemplar Epistolæ, in fine huius Apologiæ, Lector reperies.

Caput primum.

Sternitur via ad disputationem: primùm ob oculos statuendo peruersum Caluini Nouatorumq́; omnium studium, in discordia, dissidiorum, ac seditionum seminibus iaciendis.

Nteqvam Sadoletus Geneuensibus, quibus in erroribus & periculis versarentur, aperiat; docet primùm, quomodo, & à quibus in errores pertracti & seducti fuerint. Quo simul & ad principalem disputionem viam sternit, & beneuolentiam eorum captat, quos in rectam viam reducere nitebatur. Dicit igitur; homines quosdam astutos, inimicos Christianæ vnitatis & pacis, inter Geneuenses, malæ discordiæ semina iecisse; Christiq́ue fidelem populum, à via Patrum maiorumque suorum, & à perpetuâ Ecclesiæ Catholicæ auertisse sententiâ; omnia dissidijs ac seditionibus implesse.

His verbis sese inter alios notatum haud immeritò Caluinus existimans; Ego, inquit, ex his quos tam hostiliter impetis, vnum me esse profiteor. Neque personam suam dumtaxat sed ministerium quoque dammari à Sadoleto persensit, quod gereret, vel gessisset in Ecclesia Geneuensi. In qua Doctoris primùm, deinde Pastoris munere se functum confiteretur.

Sed, vnde (quæso) hocce illi Ecclesiæ illius ministerium? Constat enim, quinam Ecclesiæ Geneuensi, ante illum anteq́ue Phatellum, & Viretum (qui aliquantò priùs ibi regnum inuaserant, vt Caluinus hic etiam agnoscit) præsederunt: vt pòst suo loco dicetur. Caluinus verò ministerium suum, Dei vocatione fundatum & sancitum esse non dubitat: quodq́ue eam prouinciam susceperit, legitimæ fuisse vocationis, iure suo contendit. Vtq́ue ministerium suum à Christo esse nouit (sicut iactabundus præsumit) ita sanguine suo, si opus sit, sibi vindicandum existimat: quod & in quocumque scelere obstinatos, subire paratos agnouimus. Denique, hoc suum ministerium à Domino esse, liquidò comproban-

probandum deprædicat, vbi audita fuerit causa. Sed illam causam antequam aggrediatur, sibi priùs nonnihil mouendum esse putauit, ad id, quo vehementissimè se vri sentiebat. quòd nimirum Sadoletus affirmet, astutos illos nouæ Religionis, seu potiùs execrabilis superstitionis ministros, ad illud ac tale ministerium, atque ad turbandam Ecclesiæ pacem, ambitionis præcipuè atque auaritiæ stimulis accensos fuisse.

Hoc ferre non potuit Caluini modestia: quòd nimirum insimularetur ambitionis alicuius, aut auaritiæ. Quid igitur adfert in contrarium? quomodo turpissimas ambitionis & auaritiæ notas à se repellit? Dicit, nullas se alias opes vel dignitates affectasse aut captasse, quàm quæ ipsi obtigerunt; cuius rei testes accersit omnes qui ipsum audiuerunt: quoniam illi in omnibus dictis & factis ipsius, non modò nullam suspicionem ambitionis aduerterint; verumetiam claris indicijs deprehenderint, ipsum ab ea toto pectore abhorrere: quod quàm verum aut vero sit simile, ex consequentibus cognoscetur. Multa deinde, de iure gladij, partibúsque ciuilis iurisdictionis, quæ penes quosdam Ecclesiæ Prælatos existit, suo hæreticorumque omnium more, profert in medium: vt & de rerum temporalium affluentia, quam Ecclesiæ inuident, quamque liuidis semper dentibus cum Iuda proditore arrodunt.

CAPVT II.

Catholicorum Episcoporùm iurisdictio quàm æqua sit; quàm verò iniqua Nouatorum irruptio.

CALVMNIIS hisce Caluini respondemus; Episcopos Catholicos, ius gladij, aliasque ciuilis iurisdictionis partes, nec Magistratui temporali eripere, nec sibi perperàm vsurpare: sed Ecclesiasticam iurisdictionem in ijs quæ ad forum (vt vulgò dicunt) Ecclesiæ, seu quæ ad Ecclesiasticam cognitionem spectant, retinere; vt quæ humano iuxtà ac diuino illis iure debetur: & quam mille ducentos & ampliùs annos, Episcopos habuisse & exercuisse, eamque longè etiam maiorem atque ampliorem, quàm nunc exerceant, multasque subditorum suorum causas, merè sæculares, tractasse ac iudicasse, ex Gregorio, Ambrosio, Chrysostomo, & alijs veteribus, liquidò constat. Quæ iudicia, vt cum maiori auctoritate & fructu exercerent, habuisse quoque externos carceres, ad coërcendam rebellium contumaciam, Ecclesiastici Annales testantur. Ac nominatim ex Historia liquet Ioannis Chrysostomi, quemadmodum Eudoxia Imperatrix Chrysostomo inimica, omnibusque in rebus aduersaria, quemdam ob debitam viduæ certam pecuniæ summam, quam soluere detrectabat, in carcerem coniectum ab Chrysostomo, per vim inde extrahere ac liberare nitebatur.

Baronius ad finem anni Christi 401.

Gladij verò ius non exercent Episcopi, nisi qui sunt etiam Principes sæculares; quemadmodum totâ penè Germaniâ, & vicinis regnis ac prouincijs. Quos principatus, reges Christiani olim, quibus dignitas & amplitudo potestatis Episcopalis benè perspecta erat, vltrò Episcopis detulerunt, maioris auctoritatis gratiâ.

HAERETICORVM IN IVRISDICTIONES ET POSSESSIONES INVASIO ET SACRILEGIA.

At verò, quomodo Caluinus cum suis gladium ciuilemque omnem iurisdictionem principibus sæcularibus violenter extorserit, vt sibi vel ministris sibi subiectis, ab suoque Magistratu dependentibus largiretur, si putat eruditis ignotum esse, fallitur. Sciunt etenim, quomodo vrbem Geneuensem cum locis illi subiectis Duci Sabaudiæ eripuerint, sub annum Domini 1535. vt nouum ibi tribunal, nouamque planè dominij ac iudicij formam, adinstar vicinorum Heluetiorum, instituerent, omni exclusa auctoritate veri ac legitimi Principis, simulque noui illic Euangelij radices plantarent. Cuius rei exempla multa antè præcesserant in Germania, auctoribus Caluini patribus & præceptoribus, Zvvinglio, Oecolampadio, Bucero, & similibus. Et quid de spirituali iuxtà ac temporali iurisdictione hîc dicam Episcopi Geneuensis? deque omnibus eius bonis patentibus temporalibus, quos vel Caluinus ipse, vel Magistratus Geneuensis, Caluino & ceteris id genus impulsoribus, vendicarunt ab initio rebellionis nefariæ ciuitatis illius? Et hæc est illa scilicet ministerij Caluini in Ecclesia Geneuensi diuina vocatio, de qua suprà. Qualis etiam fuit vocatio diuina Oecolampadij, Basileæ bonis omnibus Episcopi illius ciuitatis per eum & ciuilem Magistratum occupatis, omnique illius cùm temporali rum Ecclesiasticâ potestate extinctâ. Et vbicumque locorum receptum fuit nouum quin-

quintumque Euangelium, bona Ecclesiasticorum cuiusuis generis atque ordinis, mobilia, vt vocantur, atque immobilia, erepta veris legitimisque dominis & possessoribus suis, & fisco magistratus addicta, in vsum ministrorum Doctorumque nouellorum, ac aliorum, pro libito magistratus; ministris hæc probantibus & mandantibus. Quo iure, Caluinus, aut ratione, hæc fundata reperit? Clamat hic, Episcopos fures esse, vt audiuimus; qui ex Ecclesiasticis & suis opibus plus sumunt quàm necessitas postulet. Et ipse non est fur, bona Ecclesiasticorum, & aliorum, manifestâ vi inuadendo, in suosque & suorum vsum conuertendo pro arbitrio suo? *CALVINI AVARITIA ET RAPACITAS.*

Sacerdos quidam Catholicus olim, qui Lucernæ in Heluetia initio mutatæ religionis verbum Dei prædicabat contra Zwinglium, sic in eum, & qui erant eiusdem factionis inuectus est; Famosus (inquit) hoc est, infamis est, qui census & reditus vsui diuino & pijs causis deputatos, in profanos vsus tentat commutare; & cum alterius detrimento ac iniuria, alium facere locupletiorem. Quam conclusionem probabat ex multis legibus Constantini Magni, Iustiniani, L. Iubemus cap. De sacrosanctis Ecclesijs. Deinde adiecit: Auditis ista, vos Ecclesiarum fures. Ideò nihil vobis aliud expectandum, quàm vt exutis calceis ad patibulum deducamini. Et pergens etiam vlteriùs: Hinc, inquit, primò consequitur, infamem esse quemlibet, qui Ecclesijs & religiosis suas per vim aufert hypothecas, & ab ijs illos vi depellit. L. Prætor. §. Nequid ff. De vi, & vi armata, Lege Iulia publicorum iudiciorum plectendum. Consequitur secundò, dupliciter infamem esse, duplicemque furem, qui cum retentis hypothecis etiam capitalia detinet bona. Consequitur tertiò, hunc tripliciter esse famosum ac trifurciferum, qui vltra hypothecas & bona capitalia, etiam eorum litteras vel sigilla furatur, L. Nec interest. ff Ad legem Iuliam de vi priuata. Consequitur quartò, quadrupliciter infamem esse, qui vltra hæc tria, homines vi cogit sibi census & reditus afferre, cùm ei ne obulum quidem debeant. Post quæ omnia; O vos, inquit, tam multipliciter infames, Euangelici nequam, criminosi ac scandalosi, Ecclesiarum fures, quibus huiusmodi cum veritate obiiciuntur! O quæ scandala, quas infamias, pio natali solo nostro irrogatis, vestrisque parentibus in terra sepultis! Pertingant (obsecro) hæc lamenta in thronum diuinæ Maiestatis, ad vestras tandem iniurias vlciscendas. Sic ille. *Cochlaeus de act. & scriptis Lutheri, anno 1526.*

CAPVT III.

Multiplex Caluini auaritia per exempla probatur; contra mentitam ipsius huius notæ fugam.

QVOD autem propriè ad Caluini auaritiã pertinet, videat qui volet, quid ea de te scribat Hieronymus Bolsecus, in vita ipsius. Dicit illum præter stipendium ordinarium pro concionibus & lectionibus suis, quod minimè contemnendum erat, à Typographis extorsisse qui libros (quos edebat quotannis benè multos) imprimebant, pro singulis folijs singulos solidos Geneuenses. Dicit custodem fuisse bursæ pauperum, seu præfectum eleemosynis distribuendis, quæ non erant parui momenti; cùm sæpè duo, tria, millia Francorum etiam ab extraneis multis eum in vsum mitterentur. Quæ pecunia, quemadmodum ab illo administrata fuerit, & quòd minimè vir tam sapiens ignorauerit, quod vulgò iactari solet prouerbij loco, Charitas incipit à seipso; postremò quid fecerit Caluinus de relictis nummis Dauidis cuiusdam Hannoniensis prædiuitis, itemque ferri mercatoris; res est digna lectu. Regina Nauarræ Ioanna, hæresi Caluinianæ (vt notum est) addictissima, quemdam è familiâ suâ id temporis iridem hæreticum Montouselum cognomine, Geneuam vt ibi habitaret, mittebat; cùm verò paulò antè, quatuor francorum millia eò misisset in vsus pauperum, & Montouselus non valde opibus abundaret, commendabat eius tenuitatem Regina per litteras ministris Geneuensium præsertimque Caluino, bursæ pauperum præfecto primario. Hic miser cùm longiusculo tempore nihil reciperet, obseruare cœpit diligentiùs atque inquirere, quemadmodũ Caluinus illa in administratione versaretur. Et certa statim experientia compertum habens, nihil aut perexiguum ex omni illa pecunia ad pauperum subleuandam inopiam deriuari, sed consumi omnia pro Caluini arbitrio in aliqs vsus; scribit rem omnem Reginæ dominæ ac magistræ suæ. Quæ rei indignitate irritata, misit eò confestim vnum è domesticis suis, ad

Cap. 11. EXEMPLA AVARITIAE CALVINI.

Cap. 15.

 Gene-

Geneuenses, & nominatim ad Dominum de Falais magnæ ibi inter alios auctoritatis (de quo paulò pòst) grauiter conquerens, quòd publicarum eleemosynarum tam mala ratio haberetur. Quod vbi ad Caluini aures peruenit, statimque olfecisset Montouselum delationis auctorem esse, is illicò in pessimam incidit gratiam eius: & vt se apud Reginam purgaret, scriptis litteris eam rogauit, ne facilè posthac aures præberet improbis delatoribus, libertinis, atheistis (nam his coloribus depingere erat solitus quotquot illi quouis modo aduersarentur) qui non ad aliud operam darent, quàm bonorum virorum actiones calumniari, cùm nihil ipsi boni queant præstare, suisque mendacijs optimorum quorumque famam denigrare.

Bolsecus cap 10. Claud. de Saintes in Apolog contra Bezam fol. 49. & 50.

De nobilissimo iuxtà atque opulentissimo viro Iacobo à Burgundia, Domino Falesij ac Bridanni, Imperatoris quondam Caroli cubiculario, scribunt auctores, cùm in hæresim incidisset, primumq; Argentinam se recepisset, quot litteris à Caluino sollicitatus fuerit vt Geneuam veniret, cùm non ignoraret eum multa præsente pecunia abundare. Quò tandem postquam habitandi causa venisset, Geneuenses statim ab eo duo aureorũ millia emunxerunt. Sed non multò pòst offensus disputationibus Caluini blasphemis de Prædestinatione, & alijs quibusdam de causis (de quibus postmodum) ad Bernates se contulit, fremente Caluino quòd prædam tam opimam perdiderat, quam tamen iam magna ex parte arroserat, & spe deuorarat.

CAPVT IIII.

Superbia atque ambitio Caluini manifestatur; contra prætensum ipsius modestiæ fucum.

CALVINI SVPERBIA ET AMBITIO.

IAM breuibus etiam videndum, quàm alienus fuerit ab ambitione & superbia. Quo in genere non desunt ex ijs qui intimè eum nouerunt, qui scribunt, numquam hominem magis ambitiosum & arrogantem, magis inuidum & iracundum, magisque vindictæ cupidum (quæ sunt omnia eiusdem naturæ) fuisse super terram. Quod num cum aliquo dicant testimonio veritatis, videre licet apud prædictum Bolsecum. Ibi reperient, cum tam sollicitè Caluinus, odio videlicet idololatriæ, tolli iusserit ac aboleri vbique locorum imagines Christi & Sanctorum quorumuis, quòd suam tamen ipsius pictam imaginem (licet oris turpissimi, vultusque truculenti, barbari ac Scythici) vbique locorum haberi & seruari permiserit: imò, etiam auro argentoque expressam, ab vtriusque sexus hominibus ad collum & pectus gestari. Cumque admoneretur à prudentioribus, hæc non decere pastorem Ecclesiæ, qui in aliorum ambitionem, sacerdotum præsertim atque Episcoporum Catholicorum, semper inueheretur; nihil aliud responsi tulerunt, quàm, Si cui hoc displiceat, creparet inuidiâ ac dirumperetur, licere. Quod genus est etiam, cùm Geneuâ Bernam vel aliò illi eundum esset, comitatum ferè fuisse honoris causa 25. vel 30. bonis equitibus: adeò vt Bernates etiam ambitionem eius intolerabilem non ferentes, Papam Geneuensem, per ignominiam, appellarent: nimirum, cùm numquam non clamaret in superbiam & ambitionem Romani Pontificis, ipse nihilo se modestiùs gereret. Certè, non ita incedunt vel se gerunt Episcopi, quos tam seuerè semper ambitionis gratiâ reprehendit: nisi fortè simul sint & Principes.

Cap. 12. & consequentibus.

Denique fastum eius incredibilem, & non ferendam insolentiam, damnarunt etiam qui illi fuerunt iunctissimi. Cùm in idolum quoddam transformari videretur, & sicut olim Titum Flaminium Græcia, sic velit iste vt se colat Gallia victimis & sacrificijs: vt quos Idololatras, eosdem & Caluinolatras vocari liceat. Buceri quidem hoc de illo iudicium fuisse fertur (qui eius fuit præceptor) quòd maledicentiæ morbo infectus esset. Quem etiam profectò in scriptis eius nemo est qui non videat. Melanchthon similiter (quem tamen Caluinus semper visus fuit plurimi facere) de intolerabili eius arrogantia non rarò palàm conquestus est, quòd nihil temperanter ageret; semper tumultuaretur; numquam quiesceret. Non patiebatur sibi à quoquam mortalium vlla ratione contradici, quidquid ageret, quidquid diceret. Testes inter multos infelix Petrus Annæus cartularius, & dominus sancti Germani.

Bolsecus c. 4. & 12.

Huc facit quod in scriptis & sermonibus suis nunc se conferebat cum Abraham Patriarcha; quasi videlicet non minùs quàm ipse pater esset multarum gentium: nunc cum Dauide,

Dauide, quòd omnium iniurijs & persecutionibus exerceretur, pietatis & veritatis causâ; quibus tamen omnibus Deo iuuante superior euaderet : nunc cum Helia Propheta, quòd totum Dei verum cultum, per longam & variam idololatriam collapsum, restituisset. Et constat, indignissimè tulisse, quòd Lutherum discipuli eius per assentationem tertium Heliam appellassent : cùm videlicet existimaret, laudem & gloriam illam sibi potiùs quàm Luthero deberi. Quomodo præ se contempserit ac nihil duxerit omnes sui temporis ministros, & prædicatores noui Euangelij; qui, vel non prodierant ex sinu eius, vel per omnia non iurabant in verba ipsius; notius est, quàm vt hic referri debeat. Nec mirum : cùm & veteres omnes, primosque Ecclesiæ Patres ac Magistros, quacumque vitæ sanctimonia aut eruditione præcellentes, sic passim tractet atque excipiat ad omnem occasionem in scriptis suis, quasi minimè digni fuissent corrigiam calceamentorum eius soluere; nunc omnes hallucinari dicens, nunc delirare, nunc abreptos in errorem, dum nimium mori publico & vulgi imperitiæ dederunt; nunc spiritum suum potiùs secutos, quàm verbum Dei; nunc aliud relatu indignum. Quin nec Apostolis quoque ipsis pepercit, vt alibi ostendemus. Quæ quid aliud significant, quàm quòd se vnum voluerit in templo Dei adorandum præbere, ibique sedere tamquam si Deus fuisset? quemadmodum de Antichristo dicit Apostolus. Et adhuc affirmare audet, se suosque esse ab omni ambitione alienos?

QVOMODO CALVINVS IN ECCLESIAM GENEVENSEM IRREPSERIT.

Sed est hic & aliud præterea quiddam addendum, eodem pertinens, maioris lucis atque intelligentiæ causâ. Dicit Caluinus initio Epistolæ huius, se Geneuam vocatum esse, postquam ibi iam mutata esset religionis forma: sed quæ à Pharello & Vireto priùs gesta fuerant, non modò suo suffragio comprobasse, sed etiam quantum in ipso fuit conseruare. & confirmare studuisse. Hæc ita se habent: Non fuit Caluinus Geneuæ ab initio illius synagogæ Pontifex, vt postmodum; sed prælector dumtaxat Theologiæ, sub Guilielmo Pharello, qui tum rerum ibi potiebatur. Qui ambo, non multò pòst, propter insignem arrogantiam & contumaciam, & quia manifestam etiam tandem seditionem in vrbe aduersus magistratum concitare deprehendebantur, edicto Magistratus ciuitate eiecti sunt, iussique exulare, anno 1537. Quò tamen Pharellus postea miris artibus prior redijt, oppressis aduersarijs suis. Sed veritus, ne iterùm eijceretur, vt potentiam suam confirmaret, Caluinum Argentorato (quò profugerat, vbi & hanc quam impugnamus in Sadoletum epistolam scripsit) Geneuam reuocandum instantissimè procurauit : tametsi priùs iurauerat Caluinus, ira percitus, numquam se ad aliquod obeundum ministerium, in ingratam ciuitatem rediturum. Redijt tamen, suadentibus, vrgentibus Pharello & Bucero; sed nonnisi præscriptis conditionibus de creando imprimis Consistorio, cuius operâ (restituendæ Christianæ disciplinæ prætextu) insidiaretur quibus vellet, atque inuidiam tyrannidis suæ occultaret, vel armaret : Pharello restitutori suo hac relata gratia, vt primas regendi atque imperandi partes illi statim præriperet, & cathedrâ atque Ecclesiâ Geneuensium deturbaret : quamuis bellè interim finxerit, sibi cum illo optimè semper conuenire, seque plurimùm illi velut seniori deferre. Restitutus autem, & Consistorio stabilito, ab eorum sanguine, per quos pulsus fuerat, & quorum potentiam formidabat, exorsus est pontificatum. Cuius conatibus cùm plerique ciues & ministri reluctarentur, ipse malignarum in eos machinationum suarum non priùs finem fecit, quàm multorum ignominioso supplicio oculos suos pauisset; alijsque variè afflictis, alijs fuga tis, solus Gallus in alieno regnaret sterquilino.

Bolsecus c. 9. 10. 11. Claud. de Sainctes Apolog. contra Bezam.

Hæc latiùs paulo referre placuit, vt planè videat Lector, quàm verum sit, quod hic ait Caluinus, se consilijs omnibus & studijs suis non aliud cum suis spectasse, quàm vt ipsorum tenuitate atque humilitate regni Christi amplitudo promoueretur: & paulò pòst, quòd tam anxiè laborarent pro regno Christi.

CAPVT. V.

Excipit Caluinus aduersus præcedentia illi obiecta; eiusque exceptio eliditur.

SED excipit tamen aduersus hæc omnia Caluinus, dicens, si ambitione aliqua tactus fuisset, facilem sibi fuisse ad honores obtinendos viam. Nec quidquam sibi extra regnum

gnum Papæ quæsiſſe, quod illic ſibi non eſſet paratum. In quem modum etiam dicit, fuiſſe ſibi facillimum ad diuitias honoreſque compendium, ſi ſtatim ab initio, ijs quæ offerebantur pactionibus, nobiſcum voluiſſet tranſigere.

Cuiuſmodi pactiones Caluino, vel ceteris quibuſuis eiuſdem factionis, oblatæ fuerint ab initio, vt ſeſe ad Catholicorum partes transferrent, equidem neſcio: nec ea de re quidquam vmquam reperi apud probatos auctores. Hoc autem hic primùm dicam, non omnibus etiam in Eccleſia Catholica honores contingere, qui ad illos aſpirant; nec omnibus etiam, qui illis digni ſunt. Neque hoc malè etiam ipſos habet: ſciunt enim, diuinam vocationem expetẽdam; quam cõſtat frequenter multùm diſtare ab humanis iudicijs. Ita Caluinus etiam, tametſi eruditus erat & facundus, fieri tamen potuiſſet multis modis varijſque occaſionibus, vt nullos in Eccleſia Catholica magnos honores conſecutus fuiſſet; quemadmodum alij fuêre innumeri, & ſunt etiamnum, Caluino haud inferiores, multis præclaris dotibus, qui nullos vmquam honores adepti ſunt.

Sed ego aliud quiddam ſentio de Caluino: nempe, tametſi honores ampliſſimos in Eccleſia Catholica conſequi potuiſſet, mutatâ peſſimarum opinionum ſententiâ, nequaquam tamen commiſſurum fuiſſe, vt doctrinam mutaret, vel priſtinam ſententiam recantaret: tum, quia magni & eruditi illi (vt ſibi videntur) quiduis potiùs malint, quàm aliquid de veteri ſua ſententia retractare; quoniam ſe putent nuſquam errare poſſe, adeoque deos potiùs quoſdam terreſtres eſſe, quàm homines aliqua ignorantia præditos: tum præcipuè, quia multo ſibi ad gloriam melius & conſultius duceret, in noua erigenda Eccleſia, tamquam in nouo regno creãdo, primum eſſe (vt de ſe credebat ipſe, & ab alijs haberi volebat) quàm in veteri regenda ac docenda, vnum inter multos ſummos & magnos. Nam quis maior illi honos in Eccleſia Catholica contingere potuiſſet, quã vt vel Epiſcopus eſſet aliquis magnus & opulentus, vel Cardinalis? Atqui, tales eſſe permultos vtriuſq; generis nõ ignorabat, vbiq; ferè locorum. Is honor etſi alijs longè maximus, illi tamen pro ingentibus meritis ſuis nimis exilis eſſe videbatur. Maluit igitur, noui tamquam principatus conditor, nouæ parer generationis aut ſtirpis eſſe, nouæ inuentor doctrinæ eximiæ, quæ alios ante ipſum omnes magno ſtupore ignorantiæ latuiſſet; denique nouæ Eccleſiæ nouus & primus fundator haberi: non, vt diſcipuli vel ſubditi illius, ſicut aliorum Eccleſiæ paſtorum vel Epiſcoporum, Chriſtiani vel Catholici communiter dicerentur; ſed vt nouo & peculiari nomine, Caluiniſtæ.

Eſt enim & fuit ſemper cunctis hæreticis, præſertim hæreſiarchis, proprium, noua conuenticula facere; nouam ſocietatem, velut nouum quoddam regnum, inſtituere; noua nomina, noua ſigna ſuis imponere, quibus ab alijs ac veteribus omnibus diſcernantur. Id quod Apoſtolus, Actorum 20. de talibus ait: Ex vobiſipſis exurgent magiſtri mendaces, vt abducant diſcipulos poſt ſe. Nimirum abducere ſtudent ſuos à veteri Eccleſiæ ſocietate & communione, vt ſe priuatim nouos duces, nouos Doctores & magiſtros ſequantur; à ſeſe nomen & profeſſionem gerant. Hanc putant eſſe gloriam longè maximam, multoque magis appetendam, quàm honores quoſuis gerere inter alios, vel cum alijs, in Eccleſia veteri & Catholica.

CAPVT VI.

Poteſtas Epiſcoporum præfectorumq́ue Catholicorum, quam in animas fidelium exercent, à Deo eſt. Hæretici verò miſerandam in animas carnificinam exercent.

IAM, quid de illo dicemus, quod ait, Epiſcopos meram exercere carnificinam in animas fidelium, ſine verbo Dei?

POTESTAS EPISCOPORVM IN FIDELIVM ANIMAS, A DEO EST. Quam poteſtatem Epiſcopi exercent in animas ſubditorum ſuorum, non à ſeipſis ſumpſerunt, nec alteri cuiquam extorſerunt, ſed ab ijs acceperũt, ad quos id legitima auctoritate ſpectat, iuxta ordinem & rationẽ ſemper in Dei Eccleſia obſeruatam. Omniſq; illorum poteſtas, quã exercent in animas, in expreſſo Dei verbo fundatur: illo nimirum, Qui vos audit, me audit; & qui vos ſpernit, me ſpernit. item; Sicut miſit me Pater, & ego mitto vos. Accipite Spiritum ſanctum: quorum remiſeritis peccata, remittuntur ijs; & quorum retinueritis, retenta ſunt. vt alia multa ex verbo Dei huc pertinentia prætermittam.

At ve-

At verò, quam carnificinam Caluinus, cum suis, in animas fidelium exerceat, contra verbum Dei, magis est deplorandum, quàm explicandum: cùm videlicet incautos & simplices, vel data opera perire volentes, perniciosis consilijs, doctrinis, persuasionibus suis, à vera Christi & Catholica Ecclesia abducunt, in qua sola est verum verbum Dei, & vita animarum; sua eis somnia & figmenta, pro verbo Dei obtrudentes, atque ita infinitas animas vbique locorum in æternum pertrahentes exitium. Sed hæc, ex ijs quæ sequuntur, plusquam manifesta euadent. CARNIFICINA HAERETICORVM IN ANIMAS HOMINVM.

CAPVT VII.

Cura cuiq; salutis æternæ cum primis commendanda.

ANTEQVAM autem propiùs adhuc ad rem ipsam atque ad doctrinæ tractationem veniamus; refutanda primùm breuiter inuectiua seu reprehensio quædam Caluini in Sadoletũ iniustissima, qua eum arguit & perstringit, quòd diuiùs multo hæserit, quàm par fuerit, tamquam vagatus extra metas, in commendationem vitæ futuræ æternæque beatitudinis.

Dicit, Sadoletum parum Theologicè fecisse, homines ita excitando ad cogitationem salutis suæ perpetuæ, vt non potiùs sollicitus fuerit, de illustranda Dei gloria; cùm Deo, non nobis nati simus; nec Deo quod suum est tribuatur, ni rebus omnibus eius gloria & sanctificatio præferatur. Quasi verò id vel quisque pius & Catholicus neget, vel Sadoletus præcipuè ignorauerit. Sed non omnia sunt vbique dicenda vel explicanda: hic autem, ad rem maximè faciebat, vt persuaderet vnicuique, in primis amandam & procurandam esse salutem suam sempiternam: idque iuxta doctrinam etiam disertam Christi redemptoris nostri, quam & citat nominatim Sadoletus: Quid prodest homini si mundum vniuersum lucretur, animæ verò suæ detrimentum patiatur? Aut quam dabit homo commutationem pro anima sua? Dum autem præcipuum nostrum studium est, vt seruemus animam nostram in vitam æternam; quid aliud agemus, quàm quòd solliciti simus pro honore & gloria Dei? vt nimirum illum in vita beata absque intermissione & sine fine laudemus? Nam & in hac vita idcirco studium amplectimur sanctimoniæ, mundoque, carni, & peccato morimur, vt Deo deinde viuamus, & Deus in nobis: sicut rectè etiam hic Sadoletus annotauit. Et, cùm idem hic docet, Christianos in Christum credentes & sperantes, id ea vna de causa facere, quòd salutem sibi atque animabus suis, non hanc mortalem & citò interituram, sed illam sempiternem & immortalem quærerent; quid aliud docet, quàm quod Iacobus Apostolus: In mansuetudine suscipite insitum verbum, quod possit saluare animas vestras? Et Petrus similiter; Reportantes finem fidei vestræ, salutem animarum vestrarum. Num, quia in studio pietatis, salutis dumtaxat animarum meminerunt, honoris Dei & gloriæ oblitos esse censebimus? & coarguentur à Caluino, quòd quæ minoris momenti sunt inculcantes, longè potiora prætermiserint? Christus etiam, cælestis Doctor, cùm suos ad persecutionum omnis generis tolerantiam animaret; In patientia, inquit, vestra possidebitis animas vestras. Cur non potiùs dixit, secundùm Caluinum; In patientia vestra Deum glorificare gaudebitis? quasi hæc duo vmquam disiuncta essent; & in salute animarum non semper refulgeret gloria Dei. Ad similem modum totam licet Scripturam sacram reprehensioni subijcere: Filius hominis non venit animas perdere (inquit idem Filius hominis) sed saluare. Iuxta Caluini Theologiam dicendum erat; Filius hominis venit sanctificare nomen Patris sui, & promouere gloriam eius. id quod profectò etiam verum est, sed à priori illo haudquaquam excluditur. Cùm autem admonentur homines, vt rationem habeant sempiternæ salutis suæ, hoc in primis agitur, vt omni studio caueant sibi à peregrino & præpostero Dei cultu, id est ab hæresi omni & corruptione doctrinæ salutaris. Hoc Caluinus hic etiam cogitur confiteri. Fides enim recta, salutis fundamentum est: teste Apostolo; Sine fide impossibile est placere Deo. Fidem autem ibi Apostolus vocat, non quamcumque Dei cognitionem, sed talem Dei notitiam, quæ veram & perfectam illius colendi rationem complectatur: in qua, veritatis Dei professio, contra hæreses omnes contraque erroneas quasuis, superstitiosas & peregrinas, includitur. Matth. 16. Luc. 9. Hebr. 11.

Cùm autem semper verum fuerit, quod Leo Magnus & alij docuerunt, non in solo opere virtutum, aut in sola obseruantia mandatorum, sed etiam in tramite fidei angustam Serm. 5 de Natiuit. Domini.

ſtam & arduam eſſe viam, quæ ducit ad vitam ;& magni laboris eſſe magniq́ue diſcrimi-nis, inter dubias imperitorum opiniones, & veriſimiles falſitates, per vnam ſanè doctrinæ ſemitam inoffenſis greſſibus ambulare, cumq́ue vndique ſe laquei erroreſq́ue opponant, omne periculum deceptionis euadere : conſtat, nunc temporis, quando vndique errores atque hæreſes omnis generis ex imo inferni ſe in terram (velut agmine facto) effuderunt, omnibus interim clamantibus, Ecce hic eſt Chriſtus, & reliquos omnes damnantibus; longè eſſe periculoſiſſimum, rectam ſanæ fidei puræq́ue doctrinæ viam tenere: ijs potiſſimùm, qui in medio falſorum doctorum verſantur, vt erant ij, ad quos ſcripſit Sadoletus. Vnde ſatis liquere poteſt, quàm rectè & prudenter, & neceſſariò, in eo inſiſtere multiſq́ue verbis & argumentis hoc agere debuerit, vt viderent etiam atque etiam, quomodo putarent in tantis periculis animas ſuas ſaluas facere ; quæ prima eſſe debet & poſtrema cura hominibus : ne, dum forte ſibi videntur rectam atque ipſiſſimam viam ſalutis ingreſſi, in æternum exitium pergant.

CAPVT VIII.

Quænam, aut vbi, ſeu penes quos ſit Eccleſia Chriſti.

SED nunc, his prætermiſſis, ad primarium diſputationis argumentum accedamus. Concedit Saduleto Caluinus (quod negari non poteſt) non aliud eſſe grauius ſaluti noſtræ periculum, quàm à præpoſtero peruerſoq́ue Dei cultu. Concedit & illud, neminem poſſe temere ac pro ſua libidine nouum aliquem Dei cultum ſibi fingere; ſed hunc vnum legitimum eſſe, qui à principio fuit illi approbatus: proinde, ſupereſſe tantummodò, vt quæratur, vtra pars cultum illum Dei, qui vnus eſt legitimus veruſq́ue, teneat. Negat verò Caluinus, ſe ſuoſq; ab ea colendi Dei ratione (quam ſemper obſeruauit Eccleſia Catholica) abducere voluiſſe populum Chriſtianum, vt Sadoletus obiecerat: nimirum, quia non ſit Eccleſia Chriſti, quam deſeruerat, & à qua populum abducere adnitatur. Dicit enim, Sadoletum in Eccleſiæ nomine hallucinari: atque hîc propriè ſtatus & difficultatis omnis & controuerſiæ inter nos, & inter hæreticos omnes huius temporis. In hoc tamquam in præcipuo cardine omnis vertitur quæſtio: Quænam videlicet, aut vbi, ſeu penes quoſnam, ſit Eccleſia Chriſti ; quando omnes fatentur, Eccleſiam in doctrina ſalutis æternæ errare non poſſe, in ſola Chriſti Eccleſia reperiri veritatem, Spiritum ſanctum, remiſſionem peccatorum, ſpem vitæ & ſalutis æternæ, quiſquis extra illam eſt, perditum eſſe.

[Margin: STATVS TOTIVS FERE DIFFICVLTATIS ET CONTROVERSIAE, INTER NOS, ET HVIVS TEMPORIS HAERETICOS.]

Proinde ne quiſquam in tanti re momenti falleretur, Sadoletus (vt neceſſum erat) Eccleſiam definiuerat; Quæ nimirum in omni anteacto & hodierno tempore, in omni regione terrarum, in Chriſto vna & conſentiens, vno Chriſti ſpiritu vbique & ſemper directa eſt. Sed hæc Eccleſiæ definitio Caluino haud arridet, & meritò ſanè. Videt enim aſturus homo, ſi illa ſit Eccleſiæ natura ac definitio, ſeq́ue cætumq́ue ſuum, nullum in Eccleſia locum habere. Neque enim cætus ille hominum, cui ipſe præſidebat, vbique locorum, nec omni anteacto tempore fuerat : id eſt, cum omnibus locorum omnium & ſæculorum priorum fidelibus, in fide & doctrina, in cultu Dei, in obſeruatione religionis, communicauerat ; quod eſt verè proprieq́ue eſſe Catholicum, vt ille ait. Et audet tamen nefarius paulò pòſt in ſua Eccleſiæ definitione, has clauſulas ponere ; vt videlicet ſibi etiam ſuiſq́ue Catholicæ Eccleſiæ titulum (quem non neſcit quanti momenti ſit) aſſeribat : ſed hoc tantâ impudentiâ, vt pueri etiam non difficilè percipere ac dijudicare valeant. Sicut enim norunt omnes, quo tempore, quo loco, quo auctore incepit eorum eccleſia; nempe, cùm nulla vſpiam mentio eſſet huiuſmodi eccleſiæ, quæ talem fidem ac religionem coleret, toto orbe terrarum, priuſquam Martinus Lutherus in Saxonia nouam planè & numquam priùs auditam doctrinam de Indulgentijs primùm, & mox de alijs, ſenſim multis fidei articulis (vt fit, & ſicuti error ſemper errorem trahit) in medium afferret.

[Margin: ECCLESIAE DEFINITIO, SECVNDVM SADOLETVM.]

[Margin: Vincentius Lirinen.]

CAPVT IX.

Puram doctrinam, in sola Ecclesia esse quidem: sed non esse veram & certam notam Ecclesiæ.

SED obseruandum, quidnam Caluinus potissimùm in Ecclesiæ definitione requirat; veram nimirum & incorruptam doctrinam verbi Dei. Hanc notam Ecclesiæ, & quidem primam notam, omniumque certissimam, omnes vno ore nouatores constituunt; hanc vrgent, hanc vnam efferunt supra alias omnes: verùm ingenti fraude, & contra propriam plerorumque omnium ipsorum conscientiam. nisi forte quando postmodum illa tandem per inuidiam & malitiam excæcatur: quod non rarò contingit. Nos quidem non negamus, veram & incorruptam doctrinam verbi Dei, sanamque interpretationem Scripturæ sacræ, in sola esse Ecclesia Dei; sed non posse illam esse veram certamque Ecclesiæ notam, qua ab omnibus hæreticorum contumelijs & Antichristi Synagogis discernatur, multi egregij scriptores Catholici clarissimè demonstrarunt: non magis, quàm nota Ecclesiæ Christi veræ esse potest remissio peccatorum, & sanctificatio mentis, ac multa alia; quæ tamen in sola Dei Ecclesia reperiuntur, extraque illam nusquam.

Non pigebit autem nos, rem tanti momenti paucis aliquot argumentis (si hoc fortasse Lector veritatis cognoscendæ auidus postulet) confirmare. Nam primùm quidem constat, Ecclesiam, tam in nouo quàm in veteri Testamento, longo tempore sine verbo Dei scripto fuisse: quo tempore tamen Ecclesia non caruit notis suis, quibus inueniri & cognosci, & ab alijs omnibus infidelium atque hæreticorum cœtibus dignosci, potuerit.

Secundò, incertum est ac dubium, quodnam sit verbum Dei, nisi doceatur, dijudicetur, ac definiatur ab Ecclesia. Constat enim, inter hæreticos, alios hunc librum admittere ac recipere pro verbo Dei, alios reijcere. Manichæi in nouo Testamento, Apostolorum ac Euangelistarum scripta tantùm recipiebant, vt nunc multi etiam Anabaptistæ. In veteri Testamento, Saducæi libros dumtaxat quinq; Moysis admittebant, omnes omnium Prophetarum Scripturas spernentes. Lutherus Epistolam S. Iacobi vocat non Apostolicam sed stramineam. idem (vt & Caluinus cum alijs multis) Apocalypsim B. Ioannis repudiat. Sic olim alij Euangelium S. Thomæ, alij Nicodemi, alij aliud, quod erroribus suis & somnijs magis fauere credebant, pro verbo Dei & sacra Scriptura Ecclesiæ obtrudebant. Quomodo igitur in tanta incertitudine verbi Dei (si Ecclesiæ iudicium tollas) verbum Dei signum possit esse Ecclesiæ? Hinc certè S. Augustinus illam habet grauem verissimamque sententiam: Ego Euangelio non crederem, nisi me Ecclesiæ commoueret auctoritas. *Aug. contra Epistolam Manichæi.*

Tertiò, vt conueniat inter omnes de numero librorum sacræ Scripturæ, tamen ingens erit controuersia & quæstio infinita de sensu sacræ Scripturæ: quemadmodum videmus, quanta sit hodie concertatio ea de re, non modò Catholicorum cum hæreticis, sed hæreticorum etiam inter ipsos.

Quartò, hanc notam veræ Ecclesiæ, nimirum verbum Dei, & sanam puramque salutis doctrinam, omnes & singuli hæretici ad se trahunt, sibique solis asscribunt, ceteris omnibus adimunt. Omnes apud se solos esse clamant verbum Dei, verumque & sanum sensum sacræ Scripturæ, puram & salutarem doctrinam vitæ æternæ: nec magis ille hunc conuincere potest erroris aut falsitatis hac in re, quàm hic illum, dum in solo hæretur muto verbo Dei, & non est recursus ad iudicium Ecclesiæ. Quonam pacto igitur, per Dei verbum, vera definietur vel cognoscetur Ecclesia, & ab omnibus hæreticorum conuenticulis discernetur?

Caluinus ecclesias sibi subiectas, suamq; doctrinam sequẽtes, veras esse asserit ecclesias Christi, quia in ijs vera & pura traditur salutis doctrina per verbum Dei: atqui idem planè, eamdem ob causam, Anabaptistæ affirmant, de ijs qui cum ipsis sentiunt; & Caluinistas omnes eodem argumento condemnant. Quo iudice igitur hæc lis terminabitur?

*Verùm, si hæc ita se habent, quid mouet ergo Nouatores omnes, vt Ecclesiam quæri & cognosci velint per verbum Dei? vt nimirum ibi sit Ecclesia vbi purum Dei verbum traditur & docetur? Maxima (vt antè cœpimus dicere) hoc fraude faciunt: vt videlicet numquam erroris alicuius, separationis ab Ecclesia, seditionis aut rebellionis possint conuinci:

QVID HAERETICOS MOVEAT, VT IN HANC OMNES VERBI DEI ET DOCTRINAE NOTAM CONSENTIANT, CVM OMNES INTER SE DISSENTIANT.

uinci: dum, quidquid illis dicitur aut proponitur, semper hoc retineant fundamentum, atque ad hanc se recipiant velut sacram anchoram, certumque refugium, se verum sequi verbum Dei; ac proinde non posse hæresis alicuius schismatisve redargui. Cùm etenim verbum Dei iudex sit mutus, nec pro cuius stet parte declarare valeat, hic se semper tutos existimant, dum sese adhærere clamant verbo Dei, nec posse ab illo quibusuis persuasionibus dimoueri. Et cùm ab ijs quæritur, vnde illis tanta certitudo verbi Dei; cùm non modò Catholici etiam se Dei verbum sequi dicant, sed idem quoque de se clament omnes hæretici, quamlibet inter se in rebus maximis dissidentes; nihil aliud adferunt, vt nec possunt afferre, quàm se satis certos esse in conscientia sua, per illustrationem Spiritus sancti, se verbum Dei habere quod deserere nequeant. Sic Caluinus hic loquens de ministerio suo; Vrà Christo, inquit, illud esse noui, ira sanguine meo si opus sit, vindicandum mihi est. Quod per vim & fraudes varias ministerium occupauerat (vt antè ostendimus) scire se dicit à Christo esse. At, quinam hoc scit? Per internam vtique aliquam reuelationem Spiritus sancti vel suggestionem Angelicam.

VERBVM DEI, IVDEX MVTVS, ERGO INIDONEVS.

Quis fraudem hanc nefariam non percipiat? Quomodo enim non pari modo se excusare queant latrones & malefici omnes in sceleribus suis, si viam illam ingrederentur? Et, quid hoc aliud est, quàm quod Saluator noster ait; Omnis qui male agit, odit lucem: & non venit ad lucem, vt non arguantur opera eius. Sed hac de re pòst latius, sub finem torius disputationis huius. Sed quid est tamen? dicat aliquis: num igitur separare vis ab Ecclesia verbum Dei sinceramq; doctrinam salutis? Minimè omnium. Dicimus, verbum Dei, & diximus etiam breuiter antea, verumque eius sensum, sanamque doctrinam semper esse in Ecclesia, & quidem in sola Ecclesia: adeoque hoc Ecclesiæ Dei esse præclarissimum ornamentum, & instrumentum in primis vtile & salutare, à Spiritu sancto illi ex singulari gratia datum & prouisum, ad salutem eius, & filiorum ipsius: quodque semper est præ oculis habendum in via salutis, tamquam lux animarum nostrarum: & huc seruiunt testimonia illa omnia sacrarum Scripturarum, veteris iuxtà nouique Testamenti, quæ magno numero congerit Caluinus aduersus Sadoletum.

Ioan. 3.

ETSI VERBVM DEI VERVM, ET PVRA SALVTIS DOCTRINA, NON SIT NOTA ECCLESIAE, NON EST TAMEN VSQVAM NISI IN ECCLESIA.

Sed aliud est donum & ornamẽtum alicuius esse, aliud signum certum, & notam infallibilẽ, quò ab alijs rebus discernatur. Non statim notæ sunt Ecclesiæ, quæ inter bona eius, seu donaria, recensentur. Ecclesia est Christiana, est fidelis, est vnius Dei cultrix, est sancta, est virgo casta, est sponsa Christi, est in ea remissio peccatorũ, Sanctorum communio, Spiritus sanctus, & multa similia: sed per hæc tamẽ velut per certa signa nosci haud potest vel discerni ab alijs multis conuenticulis, quæ non minùs dicuntur à multis Ecclesię Dei: cùm hæc omnia illæ etiam omnes Ecclesiæ (quæ tamen nihil minùs sunt quàm Ecclesiæ Dei) æquè sibi tribuant. Quemadmodum in principis alicuius ciuitate vel regno, sunt bonę leges, & instituta viuendi ciuibus vtilissima; sed illæ non sunt notæ, quibus ciues huiusmodi ab alterius ditionis aut regni ciuibus distinguuntur: at verò, fides vel iusiurãdum, quo regi vel principi suo subiectionem atque obedientiam perpetuam promiserunt; hæc signa sunt propria, quibus à cunctis alijs atque extraneis discernuntur. Sic planè inter Christianos: vt qua multitudo, vel cœtus hominũ, se, vel partem Ecclesię, vel Ecclesiam ipsam, vel Christi regis populum regnumque probet; non satis est dicere, quòd veram Christi doctrinam sequatur, legesque obseruet ab eo traditas; necesse est insuper, vt hoc totum præstet in vnitate atque obedientia Ecclesiæ Catholicæ, quæ semper ab omnibus pro vera Christi Ecclesia agnita habitaque fuerit. Proinde, quod citat Caluinus ex Chrysostomo, repudiandos esse omnes, qui sub prætextu Spiritus, à simplicis Euangelij doctrina nos abducunt; agnoscimus veram esse sententiam & Chrysostomo dignam. Quemadmodum & illud Caluino haud ægrè concedimus, Spiritum esse promissum Ecclesiæ, non ad nouam doctrinam reuelandam, sed ad imprimendam hominum animis Euangelij veritatem.

At, quid hoc aduersus nos, vel Sadoletum? nam & falsum est, quod Sadoleto impingit, quòd Spiritum sanctum separauerit à verbo suo; & quod nobis tribuit, seu Doctoribus Catholicis, propterea nos fastuosè iactare Spiritum sanctum, vt oppresso sepultoque Dei verbo locum faciamus nostris mendacijs. Et hac in re nos comparat (si Deo placet) Anabaptistis; qui cùm Ecclesiæ auctoritate, & verbi etiam Dei testimonijs in omni pænè absurdissima doctrina sua destituantur, omnia sua referunt ad internam suggestionem Spiritus sancti. Quo certè nihil est vanius, nihil est ineptius. Atqui, nemo illis hac in re similior quàm Caluinus cum suis; qui cùm vrgentur à nobis, qui scire queant, se habere & sequi verbum Dei (cùm toti repugnent Ecclesiæ, tum veteri, tum huius etiam temporis) respondent,

ſpondent, ſe habere in ſe teſtimonium Spiritus, qui conſcientias ipſorum de verbo Dei certas & ſecuras reddit. Sic iam nunc audiuimus dicentem & affirmantem Caluinum, quòd miniſterium ſuum in Eccleſia à Chriſto receperit. & in fine Epiſtolæ huius, in eumdem ſenſum clariùs & fuſiùs, Deum eſſe vnum, qui mentes noſtras ad perſpiciendã ſuam veritatem illuminet, qui Spiritu ſuo illam cordibus noſtris obſignet, qui certa eius teſtificatione conſcientias confirmet. Nec aliud ſibi vult, quod hoc loco dicit, Spiritum ſanctum Eccleſiæ prælucere, ad patefaciendam verbi intelligentiam. Quod verum eſt quidem, ſi de Eccleſia Catholica loqueretur: ſed mens eius eſt (ne veram Eccleſiam cogatur agnoſcere, ab illaq́ue accipere, cum pijs & Catholicis omnibus, verbum Dei) ad ſecretam Spiritus reuelationem concurrere, quæ in ſua ipſorum eccleſia ſit, eoſq́ue de verbi ſui veritate certos & ſecuros reddat. Nam, quod rurſus ait, verbum Dei eſſe velut Lydium lapidem, quo Eccleſia doctrinas omnes examinet, etiam hoc ei largimur: at ita vt non cuiuis eccleſiæ examen hoc permittatur; ſed illi, quæ ſemper, vbique, & ab omnibus, pro vera Dei Eccleſia habita fuit; præterea, vt examen hoc fiat non ſolùm per verbum Dei ſcriptum, ſed etiam per traditiones Eccleſiaſticas, à maioribus ſemper velut per manus acceptas, etſi expreſſis verbis non reperiantur in ſacris Litteris. De quo plura poſtmodum ſuis locis.

CAPVT X.

Definitio Eccleſiæ ſecundùm Caluinum improbatur, prolatâ Eccleſiæ definitione ſecundùm Catholicos.

SVBIVNGIT deinde Caluinus definitionem Eccleſiæ, Sadoleti (vt ait) definitione veriorem: dicitq́ue, ſocietatem eſſe Sanctorum omnium, quæ per totum orbem diffuſa, per omnes ætates diſperſa, vna tamen Chriſti doctrina & vno ſpiritu colligata, vnitatem fidei & fraternam concordiam colit. ECCLESIAE DEFINITIO SECVNDVM CALVINVM.

In hac definitione, non hic reprehendam quòd Eccleſiam dicit eſſe ſocietatem Sanctorum, quaſi nimirum ſoli in Eccleſia Sancti ſint, vt volunt Anabaptiſtæ: cui ſimile eſt, quòd alij hæretici in Eccleſia ſolos ponunt prædeſtinatos ad vitam æternam. Sed Caluinus potiùs hîc Sanctorum nomine intelligit generaliter fideles, in Chriſtũ credentes; quos Paulus Apoſtolus, & alij paſſim, in Epiſtolis ſuis, ſanctos appellant. idq́ue bona ac iuſta ratione, quę hic nobis nõ eſt excutienda. Proinde nec illud, nec aliud etiã quidquam in definitione Caluini carpere aut exagitare lubet. Totam hanc definitionem, omneſq́ue eius partes admittimus. Sed dicimus, talem eſſe hanc definitionem Eccleſiæ, vt illam ſibi omnis generis hæretici aſſcribere valeant. Aſſcribere dico, eodem ſcilicet iure eademq́ue ratione, qua ſibi ſuiſq́ue illam Caluinus attribuit. Nulla enim iam eſt vſpiam nec fuit vmquam ferè hæreticorum ſecta vel colluuies, quæ non affirmet & ſuſtineat, ſe ſocietatem eſſe Sanctorum, vna cum doctrina vnoq́; ſpiritu colligatam, quæ vnitatem fidei & fraternam charitatem colat. Hanc & huiuſmodi Eccleſiam omnes agnoſcunt; & cum Caluino dicunt, quòd eam reuerentur matris loco, ſeſeq́ue cupere modis omnibus in eius ſinu permanere. Adeò nihil iuuat Caluinum in definitione ſua mentio expreſſa verbi vel doctrinæ Chriſti, quam ab Sadoleto prætermiſſam tantopere queritur.

Sed perperam & malitioſe, adeoque contra ſuam ipſius (auſim dicere) conſcientiam facit, quod de ſua etiam ſecta dicere audet, toto eſſe terrarum orbe diffuſam, & per omnes ætates diſperſam. Quod tamen ceteri etiam omnes hæretici de ſua quiſque ſecta pariformiter aſſerunt. Eodem iure ſcilicet (vt ſtatim diximus) quo Caluinus; id eſt, nullo.

Siquis autem veram & propriam Eccleſiæ definitionem requirat, qua ab omnibus hæreticorum & infidelium quorumuis cœtibus & cõuenticulis diſcernatur; poſſet is ad hunc vel ſimilem modum Eccleſiam definire: ECCLESIA, EST FIDELIVM SOCIETAS, CONTINVA SVCCESSIONE AB APOSTOLIS DESCENDENS, TOTO TERRARVM ORBE ET PER OMNES AB INITIO ÆTATES DIFFVSA, CHRISTI SALVATORIS SANCTAM DOCTRINAM SEQVENS, QVÆ SVB VNO SEMPER, SVMMOQVE POST CHRISTVM CAPITE ET PASTORE, IN TERRA GVBERNATVR. ECCLESIAE DEFINITIO SECVNDVM CATHOLICOS.

In hac deſcriptione ſunt omnes Eccleſiæ propriæ & præcipuæ notæ, quas nulli alij hominum cœtus, vllo veritatis colore, quidquid garriant in contrariũ, ſibi poſſunt aſſcribere. Et hinc patet, longè eſſe veriſſimum, quod Sadoletus ait; Quæcumque ab annis

mille quingentis aut ampliùs cónstanti fidelium sensu sunt comprobata, ea Caluini ac suorum importunitate conuelli & abrogari. Hoc quidem Caluinus ferre non potest; aitque Sadoletum, hoc scribendo, callide vafreque veritatem dissimulare: sed ipse potiùs, aut loquitur manifestè contra conscientiam hoc negando, vel certè declarat se conscientiam gerere cauteriatam, vt Apostolus ait, tenebrisque suffusam plusquam Cimmerijs: vt dicere audeat, sibi non modò longè meliorem cum antiquitate consensionem esse, quàm nobis; verum etiam nihil se aliud conari, quàm vt instauterut aliquando vetusta Ecclesiæ facies: quam dicit primùm ab indoctis & non optimis defœdatam, deinde à Pontificibus Romanis, illisque adhærentibus, laceratam ac propè deletam. Quò pertinet etiam quod paulò pòst ait confidenter: In doctrina non dubitamus ad veterem Ecclesiam prouocare. id quod frequenter etiam tota Epistola repetit, alijs atque alijs verbis.

CAPVT XI.

Quo tempore dicant hæretici Ecclesiam declinare atque errare cœpisse.

ATQVE ita hic rursus attingitur præcipuum quoddam disputationis caput, & controuersiæ maximæ inter nos interque hæreticos omnes huius temporis: vtra nimirum pars cum veteri Ecclesia (quam pars vtraque venerari se profitetur) consentiat in doctrina Christiana, vtra minimè. Nam hoc omnes pænè vtriusque partis profitentur, veterem Ecclesiam, ante mille præsertim annos, doctrinæ veritatem habuisse, à Spiritu sancto edoctam & gubernatam fuisse. Etsi inter sectarios nostros non conueniat, quo tempore cœptum sit à pura doctrina & veritate discedi. Lutherus enim (qui primus omnium huius ab Ecclesia nefarij discessus ac pestiferæ nouitatis auctor fuit) asserebat initio in comitijs VVormatiensibus sub annum 1522. Ecclesiam in doctrina labi cœpisse in concilio generali Constantiensi, quod ferè centum annos Lutheri ætatem præcessit: in quo etiam concilio damnatus fuit Ioannes Hus, à quo Lutherus omnem pænè doctrinam suam desumpsit. Alij post Lutherum, Ecclesiæ errantis ac degenerantis initium, iam inde ab annis plus minùs trecentis posuêre: postquam videlicet Doctores scholastici florere cœperunt, atque in pretio esse; per quos nouatores isti doctrinam veritatis valde corruptam esse asserunt: qua de re suo loco fusiùs agendú erit. Imò Lutherus ipse postmodum, meliùs (vt sibi videbatur) re tota perspecta, totos pænè sexcentos annos posteriores Ecclesiæ declinantis numerauit; vt nimirum post annum millesimum erroribus in doctrina, & aliàs, commaculari cœperit. Pro qua etiam sententia afferebant illud Apocalypsis, ligandum Satanam per annos mille, vt non seducat ampliùs gentes; deinde rursus soluendum: & sic ferè edocti erant ab Ioanne VViclef, vt Thomas VValdensis testatur. Sed alij, eo etiam non contenti longiùs progressi sunt, nempe ad annum vsque à Christo sexcentesimum, quod erat sæculum ferè Gregorij Papæ primi: atque ita primum Antichristum (vt loquuntur) faciunt, Bonifacium secundum, qui Gregorio statim in Romana Sede successit. Vnde Melanchthon in Oratione quadá Gregorium vocat Ecclesiæ vltimum præsulem. Quemadmodum & Caluinus in Institutione sua, de illo ait iure dici posse, vltimum fuisse Romanum Episcopum. Quasi nimirum, quotquot illum secuti sunt, non veri fuerint, sed falsi aut personati Pontifices, adeoque vt alibi sæpè dicere non vereteur, Antichristi. Qui & aliàs de hoc sancto Pontifice non erubescit affirmare, quòd in materia de Purgatorio, de sacrificio Missæ, de Imaginibus, & alijs multis, eruditus non fuerit in schola Spiritus sancti. Taceo alia etiam multò atrociora, quæ Bulingerus & alij eiusdem monetæ, tam pio tamque erudito viro palàm impingunt; adimunt illi doctrinam veram, & defæcatam pietatem: tribuunt superstitionem, iudicium obtusum, & multa similia. Egregij scilicet Aristarchi & censores seruorum Dei, tantorumque Ecclesiæ Magistrorum atque Pastorum.

Thom. 2. doctrin. cap. 18.

CAPVT

CAPVT XII.

Quo tempore Caluinus fateatur veram fuisse Ecclesiam, quæ in recta fide ac pietate floruerit.

SEd, hi [illegible], quid Caluinus hic de contaminata ac deprauata Ecclesia sentiat, & quo [illegible] nobis [illegible] incorruptam Ecclesiam statuat, quam [illegible] omnibus colere ac venerari oporteat, & cui ipse quoque paratus sit honorem deferre, videamus.

Statue [illegible] Sabbatoj veterem illam Ecclesiæ faciem, qualem Chrysostomi & Basilij [illegible] apud Græcos, Cypriani, Ambrosij, Augustini sæculo, apud Latinos extitisse, [illegible] monumenta [illegible]. Postea, [illegible] quæ apud vos ex[illegible] supersunt, contemplare.

Hic ergo tandem aliquando Caluinus palàm dicere ac declamare videtur, vbi & quando fuerit vera Christi Ecclesia, quam agnoscat, quicum in doctrina communicare, eiusque mandata obseruare velit, ceu Christi mandata, & Spiritus sancti. Illam enim ac talem Ecclesiam fatetur fuisse temporibus Chrysostomi, Basilij, Cypriani, Ambrosij, Augustini. Hoc nos quoque libenter admodum agnoscimus & confitemur veram [illegible] rum tunc temporis fuisse Ecclesiam Christi, de qua [illegible] dici possit, quod columna fuerit & firmamentum veritatis, quique illam non audiat, habendum pro ethnico & publicano. Sed, illud Caluino haudquaquam concedimus, post illam ætatem florentissimam, paulatim Ecclesiam a vera Christi doctrina desciuisse, in multosque incidisse graues & fœdos errores. Dicimus ex aduerso, & sustinemus, nullo vmquam sæculo errores in Ecclesia fuisse [illegible] ipsa probauerit. Nec loquimur hic de ecclesia aliqua occulta, quemadmodum Caluinus aliique huius æui sectarij, fidem semper rectam, sanamque doctrinam, & quidem illam ipsam quam ipsi sequuntur, in [illegible] ecclesia fuisse incognita at [illegible] sed de illa [illegible] imus ac tali Ecclesia, quam [illegible] omnes & Catholici palàm ac publice agnouerunt & venerati sunt pro vera Christi Ecclesia. Adeò quidem, vt temporibus etiam Arrianorum, quando maximè omnium Ecclesia toto orbe [illegible] in sana doctrina periclitari videbatur, ac studio ingenti corruptorum Imperatorum principumque aliorum, [illegible] vbi [illegible] præualere, non fuerit tamen obscurum, veritatis lucem intueri volentibus, vbi & apud quos vera esset Ecclesia, veraque & salutaris doctrina. Sed hac de re latius postea.

Nunc videamus, quæ fuerit doctrina Ecclesiæ vbique locorum, tempore Ambrosij & Augustini, Chrysostomi & Basilij, quo tempore fatetur hic Caluinus veram fuisse Ecclesiam. Sed, vt citò ac [illegible] Lectori veritatem aperiam, nihil aliud Caluinus hoc dicendo quàm fallere studet imperitos ac simplices; verumque agit [illegible] & loquitur contra propriam conscientiam. Nam dicere, numquam fuisse in terris post Apostolos veram Christi Ecclesiam [illegible] doctrinam (quæ duo [illegible] per co[illegible] esse [illegible] est [illegible] Caluinus, aut Lutherus eius præceptor, n[illegible] am a[illegible] est d[illegible] und[illegible] nouamque Ecclesiam instituere [illegible] videt Caluinus, hoc [illegible] esse impudentiæ: quam nemo sanæ m[illegible] ferre posset. Itaque fatetur, ecclesiam [illegible] esse primam in terris Ecclesiam post Apostolos, sed cum [illegible] haberet, ne videret [illegible] appellationem (tantisper hac [illegible] materia odiosam) admittere suæque ecclesiæ tribuere cogeretur.

Vidit & illud astutus homo, atque in historiis priorum temporum satis versatus, si vlla fuit ætas post Apostolos in qua dici queat, fidem, religio, ac pietas Christiana floruisse, necesse est, [illegible] gloriam præ aliis sæculis, [illegible] tribuere sæculo Doctorum [illegible] lorum, Ambrosij, Augustini, Chrysostomi, & Basilij. [illegible] mouit Caluinum, vt sæculo huic nomen & laudem daret veræ ac incorruptæ d[illegible], [illegible] & immaculatæ sponsæ Christi. Sed ita hoc facit, homo non minoris a[illegible] ac [illegible] dentiæ, quam astutiæ, quasi nullus vmquam futurus esset, qui dolum eius ac fraudem posset agnoscere vel detegere. Nam qui nouit Caluinum, etiam [illegible] in scriptis eius, perspicue nouit, quam alias pænè omnes libri eius multò aliter loquantur, atque hic loquitur de Ecclesia.

Ac reuera, si hæc esset mens Caluini, quam hic palam explicare videtur, recipere videlicet ac sequi doctrinam salutis & cultus Dei, quam prædicto[illegible] Patres & aliosqui cum illis vixerunt amplexos & secutos constat, omniq́ue labo[illegible] hominibus [illegible] temporis tradidisse & inculcasse, atque ad posteros tra[illegible] esse putarit, veram, sinceram, adeoque vnicam, & solam veræ ac sempiternæ salutis d[illegible]m, omnemq́ue doctrinam huic aduersam omni odio atque execratione dign[illegible]m esse [illegible] aliam, perniciosam, exitialem, pestiferam, ac mo[illegible]iferam, [illegible] esset [illegible] Caluini [illegible] omni ecclesia & doctrina ipsius, eiusq́ue similium. Non [illegible] à Caluino cum suis, quàm vt in antedictorum Patrum clara, perspicua, constanti, & perpetua doctrina acquiescat: quemadmodum nos Catholici dicimus & [illegible], [illegible] priuatim & publicè, quòd non aliam ampl[illegible] vel [illegible], tradere vel retinendam proponere volumus fidem vel doctrinam, quàm quæ ill[illegible] Ecc[illegible] Re[illegible] & Doctorum certa & constans fuisse conuinci potest liquid[illegible] documentis & [illegible] testimonijs. Et hoc Caluinum minime latet, quænam scilicet & qua[illegible] fuerit [illegible] illius doctrina, de cunctis prope articulis fidei, de quibus hodie tantope[illegible] certatur.

CAPVT XIII.

Omnem penè doctrinam, etiam primi illius temporis Ecclesiæ reijcit Caluinus vt cæteri Nouatores.

VNDE & sciens, se mox planè victum iri, si doctrina ipsius ad hor[illegible] Patrum illiusq́ue ætatis doctrinam examinetur, & cum illa co[illegible] in alijs pæne omnibus scriptis suis dicit apertè, ac nihil dissimulat, sese h[illegible] Ecclesiam, eiusque Doctores & Pastores nihil morari: quum illi quoque ipsi frequenter Ca[illegible]no lapsi fuerint, idq́ue in rebus maximi momenti ad salutem æternam. Quod etsi multis forte mirum admodum videatur, tamen ea in re Caluinus mihi multo veriùs & candidius loqui videtur secundùm mentem & doctrinam suam, quàm dum ait hoc loco, se Ecclesiam, quæ erat Ambrosij & Augustini tempore, pro Ecclesia Christi agnoscere, colere & venerari vt oportet. In eo Caluinus se maximè mendacem improbumq́ue declarat, nam, si verè illius Ecclesiam temporis doctrinamq́ue eius reciperet, non tam manifeste [illegible] se cunctis fere in rebus opponeret. Est enim omnis illius doctrina tam illius sæculi atque ætatis doctrinæ contraria, quàm vel præsentis sæculi vel alterius. Quod, quia aliàs (dum ab eruditis vrgetur) negare non potest; vt suas opiniones mordicus hæreticorum omnium more tueatur, illius etiam temporis atque Ecclesiæ doct[illegible]nam manifeste reijcere mau[illegible]lt, quàm suam recantare vel damnare. Nec pudet huiusmodi homi[illegible], [illegible]ntraria inter se aduersaq́ue velut fronte pugnantia scribere; nunc admittere quippi[illegible], nu[illegible] idem reijcere ac negare. Putare videntur, lectores simplices tal[illegible]m in scriptis suis repugnantiam tamq́ue apertam antilogiam haud esse animaduersuros. Quod si q[illegible]terdum animaduertant; tunc multa inuoluunt ac prætex[illegible] tenebras aut nebulas offundendo oculis imperitorum, quorum maxima se[illegible]per multitudo, ne veritatis lucē videre queant. Ceteros autem qui perspicaciores ac doctiores sunt in Ecclesia, fraudesq́ue illorum & nequitias facilè deprehendunt, præ [illegible] cordis superbia, nihil morantur, fastidiunt.

QVAM INCONCINNE SCILICET CALVINVS CVM PRIORVM PATRVM DOCTRINA (VT IACTAT) CONSENTIAT.

* Sed, videam[illegible] tandem & probemus, quàm v[illegible] sit quod hîc ait Caluinus de Ecclesia tempore Am[illegible]i & Augustini, quòd i[illegible]lam scilicet veneretur, illiusq́ue Doctorum & Recto[illegible] illius temporis doctrinam sit paratus amplecti.

IN DOCTRINA DE VIRGINITATE.

* In quæstione perpetuæ virginitatis & castitatis; sitne res Deo accepta & casto coniugio præferenda; dicit audacter non vulgares tantùm sed prim[illegible]os Ecclesiæ Doctores nimia virginitatis laude falsos [illegible]isse: omnesq́ue humanæ infirmitatis o[illegible] Apostoli[illegible] no[illegible] se e[illegible]ntineant, nubant. Diuum autem Hie[illegible]num, nescio quo zelo ait excæcatum, non modò lapsum in falsas opiniones, sed præcipitanter ru[illegible] [illegible]eptè solum lusisse in hac materia, sed impie cau[illegible]tum fuisse [illegible] ille in se[illegible]mum [illegible] prioris ad Corinth. & in Institutione sua. Videte præfracti animi præsumptionem, & in Sanctos blasphemiam.

DE PVRGATORIO.

In doctrina de Purgatorio. Cùm m[illegible], inquit, obijciunt adue[illegible], ante mille & trecentos annos (illo nimirum velut aureo sæculo, cui [illegible], aduersus Sad[illegible] [illegible]bendo.

Ecclesiæ

Ecclesiæ puræ & veræ sinceræque doctrinæ laudem & gloriam tribuit) hoc in vsu fuisse respondeo; veteres illos hac in re, & mandato Dei, & legitimo exemplo destitutos fuisse: abreptos denique in errorem, dum nimium publico errori & vulgi imperitiæ dederunt. Sic ille blasphemus, lib. 3. Institut. cap. 5. §. 10. Quis ferat excæcati rabulæ maledicentiam?

De Pœnitentia & Satisfactione. Parum (inquit) me mouent, quæ in veterum scriptis de Satisfactione passim occurrunt. Video enim, eorum nonnullos, dicam simpliciter, omnes ferè, quorum libri extant aut hac in parte lapsos esse, aut nimis aspere ac dure locutos. Homo superbus doctissimos sanctissimosque Patres præ se solo comtemnit. DE POENITENTIA.

In quęstione de Libero arbitrio; dicit, omnes scriptores Ecclesiasticos, vno excepto Augustino, ita varie & ambigue locutos esse, vt nihil certi ex eorum scriptis haberi queat. Et alibi, de vetustissimis Patribus, nominanm auté de Origene, Tertulliano, Basilio, Chrysostomo, in causa liberi arbitrij, squalidam ac deformatam Theologiam tradidisse, magisque ex Philosophorum placitis, quam ex verbi diuini sensu, de illo argumento tractasse. Sic Momus ille superciliose. DE LIBERO ARBITRIO.

Reseruationem sacræ Eucharistiæ, cum apud vetustissimos Patres in vsu fuisse, negare non posset; Habent, inquit, veteris Ecclesiæ exemplum, fateor: sed in re tanta nihil tutius quàm ipsam veritatem sequi. Quasi vero Ecclesia non sequatur veritatem, & quidem ipsa sola. DE S. EUCHARISTIAE RESERVATIONE.

Quid de sacrificio Missæ? Ait veteres Patres nonnullos hîc potius Iudaicum sacrificandi modum, quàm quod aut Christus ordinauerat, aut Euangelij ratio ferebat. Videte, vt se iudicem vniuersorum arroganter constituit. DE MISSAE SACRIFICIO.

Ita igitur Caluinus passim, quoties a Catholicis scriptoribus veteris Ecclesiæ doctrina & sanctorum Patrum testimonijs premitur. Nec secus alij Nouatores.

Sed agedum: quòd si hæc ita se habeant; si Ecclesia illa tempore Augustini quam sæculorum omnium post Apostolorum ætatem optimam atque incorruptissimam censent, illa inquam ipsa quoque Ecclesia, in tot tantique momenti articulis doctrinæ Euangelicæ tam turpiter lapsa est; hoc est, si omnis Christi Ecclesia semper nobiscum, & cum omnibus Catholicis sensit ac docuit; nónne verissimum est quod Sadoletus ait, vel ipsorummet Nouatorum istorum testimonio, Caluinum cum suis ab ea Dei colendi ratione abducere velle populum Christianum, quam semper obseruauit Ecclesia Dei? ac proinde multò etiam falsissimum esse quod Caluinus hic ait; nunc quidem longè ipsi meliorem cum vetustate consensionem esse quam nobis; nunc verò nihil eum aliud conari quàm vt vetusta Ecclesiæ facies ab vltimis vt volunt sæculis defœdata restauretur; nunc ad regnum Ecclesiæ Romanæ seu Catholicæ expugnandum, conterendum, disperdendum, non modò diuini verbi virtute, sed sanctorum etiam Patrum præsidio se armatum esse; nunc quoque ab ipsis stare veterem Ecclesiam, & nos illi potiùs quàm illos ipsos aduersari?

CAPVT XIIII.

Non Patres sanctos Ecclesiæ, sed hæresiarchas antiquos esse nostrorum sectariorum patres ac magistros.

QVID autem hîc præterea sequitur? Nempe si Hieronymus, Ambrosius, Augustinus, Chrysostomus, & alij eius sæculi Patres & pastores, turpiter lapsi sunt, quia plus æquo virginitatem laudarunt eamque casto matrimonio prætulerunt, laudandum igitur & sequendum Iouinianum hæreticum contra quem prædicti Patres, & nominatim tres priores iam dictam de virginitate doctrinam fortiter defenderunt, vt ex illorum monumentis palàm est.

Si Augustinus, Epiphanius, Chrysostomus, & alij omnes eiusdem sæculi (vt Caluinus non diffitetur) orandum & offerendum pro fidelibus defunctis docuerunt, contra mandatum Dei, & absque exemplis legitimis; Aërius igitur qui contrarium docuit (& propterea Augustino atque Epiphanio testibus, velut hæreticus à tota Ecclesia habitus & damnatus fuit) laudem meruit & gloriam sempiternam. Idemq; dicendum, de Ieiunijs ab Ecclesia indictis, & de ciborum delectu: nam in his etiam cum Caluino & cum ceteris nostræ tempestatis hæreticis sensit Aërius, ideoque etiam manifestæ hæresis ab Ecclesia damnatus fuit, vt ijdem Patres testantur.

Si Hieronymi, Augustini, Chrysostomi [illegible] & falsa doctrina de Sanctis cum Deo regnantibus inuocandis, deque [illegible] Reliquijs; rectè igitur contrarium docuit Vigilantius & Eunomius [illegible] propter huiusmodi doctrinam à tota Ecclesia, & quidem ab illa Ecclesia [illegible] tam opere laudat Caluinus, vt audiuimus, relati sunt inter hæreticos.

Denique, si Origenes, Tertullianus, Basilius, Chrysostomus [illegible] qui liberum hominis arbitrium defenderunt; laude igitur ingenti ornandus fuit Manichæus, & similes, aduersus quos prædicti Patres ad eum modum de libero arbitrio scripserunt ac disputarunt.

Quæ omnia si necessariò ex Caluini & aliorum nostri temporis hæreticorum doctrina sequuntur, non citent igitur vel nominent amplius Augustinum, Ambrosium, Hieronymum, Basilium, Chrysostomum, Epiphanium, pro Patribus suis, quorum doctrinam sequi nolunt; nec recenseant eos inter veros, egregios, laude ac honore dignos Ecclesiæ Doctores & pastores: sed Eunomium, Aerium, Iouinianum, Vigilantium, Manichæum: vt nihil hic dicam de Berengario, de Albigensibus, de VViclefistis, Hussitis, & similibus, qui veri sunt Patres Caluini & suorum; quos etiam palàm pro sanctis cælestibus, propter doctrinam illorum, iam olim ab Ecclesia damnatam, venerantur. Et iam eò vsque in hac disputatione peruenimus; vt nihil magnopere amplius excutiendum esse videatur, ex præcipuis capitibus quæ hodie in controuersia & certamine sunt posita inter nos, & inter sectarios quosuis huius temporis: postquam præcipuè de Ecclesia, eiusque natura ac definitione inter alia breuiter quidem, attamen satis dilucidè, egimus, & ostendimus, Caluinum, omnisque generis & sectæ hæreticos nostri temporis, ne ad illam quidem etiam Ecclesiam pertinere, quam ipse quoque fatetur veram atque ipsissimam fuisse Ecclesiam Christi, si vlla vmquam in terris post Christum Ecclesia fuit. Quòd si doctrina illius tam multis in rebus, illisque ac talibus, quæ maximè spectant ad cultum Dei, & ad salutem animarum, cum illius Ecclesiæ doctrina ita ex diametro pugnat, vt nunc clarissimis documentis palam fecimus, è præcipuis Caluini libris scriptisque desumptis; constat eum, & quotquot eius doctrinam sequuntur, longissimè extra Ecclesiam esse, totiusque Ecclesiæ communi voce damnatum.

CAPVT XV.

Tria, quibus (etiam Caluini iudicio) constat Ecclesia incolumitas.

QVID igitur opus longiore disputatione? & cogit nos tamen Caluini verbositas, vt nequaquam [illegible] queat esse differendi. Sed quæ deinceps sequentur, magis facient ad clariorem explicationem eorum quæ iam diximus, quam ad magnam aliquam nouam difficultatem.

Videamus igitur quid iam in Caluini contra Sadoletum Epistola consequatur. Dicit, Ecclesiæ [illegible] veritatem vel salutem in tribus vel quatuor primariis rebus considerere [illegible] eorum laudem & dignitatem [illegible] sibi, [illegible] Ecclesiæ; nos [illegible] dimic. [illegible], inquit, partibus constet ac fulciatur Ecclesiæ incolumitas: doctrinâ, disciplinâ, & Sacramentis; quarto loco accedant cæremoniæ, [illegible] populum in pietatis officijs [illegible]; vt maximè parcatur Ecclesiæ vestræ honori, qua parte vis eam censeamus.

Donemus hoc Caluino, in his tribus quatuórve præcipuis sitam esse potissimum salutem atque incolumitatem Ecclesiæ: adeò vt vbi horum aliquid desit, Ecclesia non sit numeris omnibus perfecta. Quid tum? doctrinam dicit Propheticam, & Euangelicam veritatem (qua fundatam esse Ecclesiam oportet) [illegible] modò [illegible] ex parte interijsse, sed hostiliter etiam arceri. At, nos modis omnibus hoc negamus [illegible] adeò satis [illegible] ostendimus ad oculum, nostram doctrinam & [illegible] Sacrarum [illegible] testimonijs, & cum Patrum Ecclesiæ veterum monumentis [illegible] quæ sacra etiam Concilia numerauimus, omni ex parte congruere. Caluini [illegible] eorum doctrinam [illegible] totius Ecclesiæ veteris doctrinam [illegible] idemque post etiam varijs locis dicendum est repetendum [illegible]

DE DISCIPLINA ECCLESIAE ET DISCIPLINA. Veniamus [illegible] ad [illegible] disciplinam quæ fatemur non secus ac nerui corpus Ecclesiæ [illegible] H[illegible], sanctam illius & veræ [illegible], quam veteres Episcopi [illegible]

nos

nos exstare v[illegible] illoru[illegible] m[illegible] o habita, Ca[illegible] nes [illegible] pedibus per e[illegible] s Hi ve[illegible] alte[illegible] & [illegible] ne[illegible] br[illegible] cl[illegible] aduersari[illegible] tra[illegible] etat[illegible] Catholicæ commu[illegible] manen[illegible] d p[illegible] v[illegible] do[illegible] vi[illegible] vita m[illegible] corr[illegible] ptelis [illegible] sunt omnia.

Tameti c[illegible] atque [illegible]idio[illegible] addat, nihil eorum ipsum cum suis mou[illegible]e vt secessio[illegible] a[illegible] me[illegible] S[illegible]doleti con[illegible]s fue[illegible]t, [illegible] vita Recto[illegible] Ecclesiæ Cath[illegible] ipsorum [illegible]nctæ professioni & doctrinæ minus fortè responderet, non e[illegible] ta[illegible] cat[illegible] am [illegible] stam, Ec[illegible]lesiam vel societatem i[illegible]rum deserendi cum [illegible]ptu[illegible] sit Q[illegible] q[illegible] cathedra Moysi sed[illegible], quæ di[illegible]t, facite. Qui[illegible] sex v[illegible] Au[illegible] R[illegible]manis Pontificibus agens: In illo, in[illegible]uit, ordine Epi[illegible] [illegible]ipso P[illegible]o vsque ad Anastasium, qui nu[illegible] cathedram [illegible]et: etiamsi [illegible] per illa tempora subrepsisset, nihil præiud[illegible]caret Ecclesiæ & innocent[illegible] Ch[illegible] prou[illegible]dens Dom[illegible]us ait, de propositis malis. Q[illegible] d[illegible] f[illegible] au[illegible] fe[illegible] vint fac[illegible]re nolite; dicunt enim & non faciunt. Vt certa sit spes fidelibus, quæ non in homine, sed in Domino collocata, num[illegible]uam tempestate sacr[illegible] [illegible]tis d[illegible]. S[illegible] ille optime & s[illegible]p[illegible]ntissime. Epist. 165.

Ca[illegible] hoc etiam videtur intell[illegible]re, & propterea [illegible]it, sibi fuis[illegible]e a[illegible] m[illegible] grauiorem & iustiorem cau[illegible] [illegible]sse, qua nec[illegible] [illegible] sit coactus separar[illegible] facere. Ne[illegible] pe[illegible] d[illegible] v[illegible] ap[illegible]os ext[illegible]sit, [illegible], virtus Christi, rotunda [illegible], munus pastorale inuersum. Ita iste. Et vi[illegible]tur hæ profe[illegible] ab Ec[illegible]lesi[illegible] & societate recedendi, in [illegible]ua regnant ista. At, viden[illegible]ur tantu[illegible] [illegible]ham hic [illegible]ple scriptor minimè obscu[illegible] verbis. [illegible]o lo- Iust[illegible] ap.[illegible] 18. lib. 4.
co docet [illegible] ne[illegible]quaquam [illegible]cientem ad separationem ab Eccl[illegible]sia faciendam. Ad q[illegible]m, e[illegible]en[illegible] ad [illegible] min[illegible] leue, Prophetas al[illegible] iustos, & pios [illegible] : qui, tametsi in Eccl[illegible]sia regni Iudæ sub diuersis impi[illegible] regibus doctrina [illegible] v[illegible] de[illegible]ta [illegible]ret, cu[illegible]e Dei [illegible] superstitionibus vitiatus, idc[illegible]en Ecclesiam cœtumque fid[illegible] à Deo el[illegible] h[illegible]dquaquam deserebant; nec erigendam sibi existimabant Ecclesiam contra Ecclesiam, altare adu[illegible]rsus altare.

Sed [illegible]uæsti[illegible]ne [illegible] nonn[illegible] mittamu[illegible], don[illegible] alia occurret occa[illegible]o ean[illegible]dem resumendi, & de vitiorum corruptel[illegible], quæ vita[illegible] & mores concernunt, agamus.

CAPVT XVI.

Vitia Præpositorum E[illegible]siæ numquam eidem Ecclesiæ placuerunt, [illegible]d [illegible] damna[illegible]it: neque propter illa, ab Ecclesia est d[illegible]end[illegible]m.

RECTE confitetur [illegible]s m[illegible]l[illegible]rum Præsulum hominum[illegible]e Eccl[illegible] m[illegible] s[illegible]o ten[illegible]re [illegible]u[illegible] odi[illegible] quod vtinam non & [illegible]unc verum [illegible], & con[illegible] f[illegible] [illegible] le flec[illegible] vt stomac[illegible] et[illegible] possent. Se[illegible] d[illegible] di sunt, ni maturè resi[illegible]iscant. N[illegible] Eccl[illegible] id[illegible] [illegible] contra potius semper [illegible], semper d[illegible]n[illegible]auit, sempe[illegible] stud[illegible] labo[illegible] hoc [illegible] Ecclesia Ca[illegible] [illegible] b[illegible] concil[illegible], [illegible] de moru[illegible] correctione, & v[illegible] Doce[illegible]n[illegible]ctiones canonicæ, [illegible]x Pon[illegible] R[illegible]rum [illegible] m P[illegible] decreti d[illegible]ptæ: qui[illegible] fui[illegible] lib[illegible] ne[illegible] l[illegible]ici. Denique [illegible] postremum concil[illegible] n[illegible]entin[illegible]m: vbi in omnibus pene Sessionibus, permul[illegible] sunt d[illegible] pro[illegible]ate vitæ & morum [illegible] omnis ordin[illegible] atque [illegible]; sexus gr[illegible]ime [illegible]issimè constitu[illegible] [illegible] satis no[illegible], v[illegible]cerne[illegible]e & c[illegible]nfiter[illegible], in[illegible]m magnamque morum emendationem vbique locorum in Ecclesi[illegible] post illud Concilium, per illius decreta sa[illegible]ber[illegible] consecutam.

At, non omnia tamen vbique habere vt oportet, multu[illegible] f[illegible] d[illegible]erari in vita multorum, [illegible] ceteris o[illegible] virtute atq; honestate præ[illegible]ucere deb[illegible]rent, vnd[illegible] & lux mundi Chr[illegible]o, & sal terræ appellantur, faten[illegible]gimur, simulque deplorare. Nec mi[illegible] tamen

men interim dicimus & docemus, doctrinam illorum propterea, quam iuxta normam Ecclesiasticam tradunt, minime esse aspernandam, neque societatem eorum in Ecclesiæ Catholicæ communione deserendam: vitæ illorum & actionum Deum iudicem fore, vt Sadoletus admonuit; doctrinam verò sequendam ac retinendam, debitamque ijsdem præstandam obedientiam ac reuerentiam. Etsi contingat nobilissima aliqua corporis membra languere vt officium suum minimè exequantur, non idcirco mutatur natura corporis: imò quamuis totum corpus ægrotet, cunctaque membra male habeant, non ideò desinit corpus esse corpus humanum, nec mutat speciem aut exuit naturalem formam suam. redditur quidem pallidius, debilius, deformius, macilentius, quam erat prius: sed idem tamen, quod erat antè, corpus manet. Nec quispiam sanæ mentis corpus suum vel alterius, quia sic affectum est, occidit penitus, aut e medio aufert; nec saniora membra aliorum societatem refugiunt semetipsa præscindentia, sed iuuant, curant, fouent potiùs omni studio, vt vires, pulchritudinem, sanitatem recuperet. Ita sentiendum de Ecclesia Dei, sic cum illa agendum: corpus est mysticum, quod frequenter multa habet membra ægra, languentia, male affecta, quæ nequaquam funguntur officio suo vt oportet, sed propterea nec membra illa desinunt id esse, ad quod facta sunt, vocata, constituta in Ecclesia Dei, nec pristinam perdunt auctoritatem suam. Nec propter male sana huiusmodi membra, corpus Ecclesiæ ab alijs membris deserendum, affligendum, perdendũm: sed danda potiùs opera, vt sanetur & confirmetur; membraque illa morbida, ad officium suum, tamquam ad veram ac necessariam sanitatem, reducantur.

ECCLESIAM NON ESSE DESERENDAM PROPTER QVORVMDAM CORRVPTELAM.

Hoc sibi volunt etiam parabolæ illæ Euangelicæ, de palea & frumento in area, de agro ferente bonum triticum simul & zizania, de reti pleno malis iuxta ac bonis piscibus. Denique, idem docent manifestæ illæ sententiæ Christi, de seruis ebriosis & somnolentis, in quibus Dominus imaginem & figuram expressit futurorum Ecclesiæ suæ pastorum & præpositorum improborum, otiosorum, negligentium in officio suo, quales multos sciebat sequentibus tẽporibus non defuturos. Consentit & doctrina Patrum Ecclesiæ, & magistrorum omnium, Græcorum & Latinorum. Chrysostomus Homil. 43. in Matthæum: Quanto, inquit, præpositi Ecclesiæ minùs digni, tanto maior in cælo merces manet eos qui non in personarum acceptione fidem habent, neq; qui sint ipsi, verùm quis & quantus ille sit, pro quibus legatione funguntur, attendunt. De sancto Augustino, quid hac de re sentiat, paulò ante ostendimus, ex epistola 165. A quo etiam audiuimus citatam in hoc argumento Scripturam illam memorabilem: Omnia, quæ dixerint vobis seruate, & facite; secundùm autem opera illorum nolite facere: dicunt enim & non faciunt.

Sed operæpretium est audire quid de hac Scriptura, quam satis intelligit sibi obsistere, dicat Caluinus. Obijcit, sibi ex Sadoleto scriptum esse, Quæ dicunt facite: Sanè (inquit) si in cathedra Moysis sedeant, sed vbi è cathedra vanitatis populum magis dementant, scriptum est; Cauete ab eorum fermento. Sic ille pro more atque imperio suo audacter accusat quos vult, ac impingit quiduis. Atqui numquam probabit, vti numquam hactenus probare potuit, Pontifices Romanos, legitime alijs alios succedentes, aut alios vsitata atque ordinaria via alijs præfectos Ecclesijs, vel in cathedra sedisse vanitatis, vel populũ falsa doctrinâ dementasse. Contigit quidem interdũ, vnum atque alterum hic ibi e ductum à sectarijs tentasse doctrinâ Caluinianâ aut Lutheranâ, vere atque modis omnibus falsa, plebem sibi commissam corrumpere ac dementare: sed vt primum res innotuit, vel seipsos infelices illi vltrò ab Ecclesia præsciderunt, vel voluntate legitima reperti incorrigibiles amoti fuêre.

CAPVT XVII.

Quàm fideliter (scilicet) Caluinus D. Bernardi auctoritatem alleget: quoad Præfectorum Ecclesiæ corruptelam.

PERGIT tamen Caluinus, & dicit, se cum fuisse haud quam primos hanc mouisse querimoniam de Prælatorum & ceterorum [illegible] vitiis. Bernardus (ait) quanta vehementia in Eugenium omnesque sui ætatis Episcopos fulminauit. Sed, ô nequitiam intolerandam! ô incredibilem hominis audaciam! ô effrontem impudentiam! Quis vmquam, tam paucis verbis, tam multa & tam splendida mendacia audiuit efflari?

Et

Et quibus non imposturis fallunt miseros & incautos, qui talibus vti mendacijs non vereantur apud [illegible]. Dicit imprimis Bernardum non modo reprehendisse & obiurgasse, sed summa vehementia fulminasse in Eugenium Papam; hoc est, in vitam & mores illius: deinde, inuectum fuisse eadem vehementia in Episcopos omnes ætatis suæ: cùm nihil verum sit horum omnium: nam nec Episcopos omnes reprehendit ætatis suæ Bernardus, nec in Eugenium Papam vel minimum quiddam vnquam dixit, tantum abest vt in illum tanta vehementia fulminauerit.

Facile esset multos Episcopos recensere nominatim ex scriptis Bernardi, quos mirum in modum collaudat. Quod verò ad Eugenium attinet, in præfatione librorum De consideratione, quos illi ad summum Pontificatum euecto misit ac dedicauit, sic habet: Non enim (si bene te noui) quia pater pauperum factus es, ideò non pauper spiritu es. In te hanc mutationem factam esse confido, non de te: nec priori statui tuo successisse promotionem, sed accessisse. Monebo te proinde, non vt magister, sed vt mater: plane vt amans. Hæc Bernardus ad Eugenium. An hoc est fulminare in eum qui terribili fulmine dignus sit? an potius bonum Pontificem, & qui semper melior fieri studeat, blandis verbis instruere & exhortari? Fecit D. Bernardus quod boni est & prudentis viri, ac periti animarum medici: curam omnem adhibuit, operamque dedit docendo, exhortando, admonendo, increpando, obiurgando, clamando, scribendo, vt corpus Ecclesiæ quod ægrotare videbat, membraque eius languentia ad sanitatem reduceret; vt rectè omnia fungerentur officio suo: quemadmodum & alij quidam sancti viri tunc temporis. Imò nullo non tempore tales extiterunt in Ecclesia, qui pro officio ac ministerio quod gerebant, bono zelo honoris Dei & salutis animarum accensi, ægris membris conuenientem medicinam adhibere statuerunt: vt & ipsa, & corpus Ecclesiæ, curaretur. Non autem idcirco oderunt Ecclesiam, non propterea persecuti sunt, non è medio penitus tollere, vel sese à tam malè affecto corpore præscindere & separare cogitauerunt. Ad similem etiam modum sese erga veterem Ecclesiam sæpenumerò Prophetæ habuerunt: erga nouam autem ab Christo rege & sponso cælesti conditam Apostoli, viriq́ue alij Apostolici. Qui fecerunt, quod monet Apostolus: Argue, increpa, obsecra, in omni patientia & doctrina.

Bernardus reprehendendo vitia Prælatorum quorumdam Ecclesiæ sui temporis, non deseruit vocationem suam, non eiecit Episcopum quempiam improbæ vitæ violenter Ecclesiâ suâ; non inuasit officium illius vel ministerium, non spoliauit bonis ac prouentibus temporalibus, vt fecit Caluinus Episcopo Geneuensi, & alij complices eius alijs Episcopis, Abbatibus, canonicis, monachis, & similibus. Mansit Bernardus semper in vocatione sua, in officio & dignitate, quam habuit in Ecclesia: in illa stando, fecit quod potuit ad sanandam & reformandam Ecclesiam, qua parte laborabat. Et de malis Ecclesiæ Prælatis, quid senserit, & quo loco habendi sint, liquet ex Sermone 3. de Aduentu: Redde, ait, reuerentiam Prælato, & obedientiam: quarum altera cordis, altera corporis est. Nec enim sufficit, exteriùs obtemperare maioribus nostris, nisi ex intimo cordis affectu sublimiter sentiamus de ijs. Quòd etsi tam manifestè innotuerit Prælati alicuius vita, vt nihil omnino dissimulationis, nihil excusationis admittat: propter eum tamen, à quo est omnis potestas, ipsum quem modò talem nouimus, excelsum reputare debemus: non præ[illegible]bus personæ meritis, sed ordinationi diuinæ, & dignitati ipsius officij, deferentes.

Sed lubet iam hic obiter interrogare Caluinum, ex Bernardo nobis quodammodò insultantem, vt faciunt etiam omnes factionis ipsius. Quid illis cum Bernardo? Si Bernardi sententiam vna in re tantopere amplectuntur contra nos, cur etiam non audiunt & sequuntur in alijs? Notum est Bernardi sæculo cæremonias Ecclesiásticas in cultu Dei, sacrisque mysterijs, easdem plane fuisse quæ nunc sunt, & quidem à Bernardo religiosissimè obseruatas, magnificè collaudatas. Cur isti igitur (vt mox audiemus) omnes reijciunt Ecclesiæ veteres & consuetas cæremonias? Quid Bernardus sentiat de potestate Romani Pontificis super totam Ecclesiam, siue in ijs quæ ad fidem, seu quæ ad mores spectant, notum est omnibus: & videre licet ea de re, inter alia, Epistolam eius 100. ad Innocentium Papam, librumque De consideratione 2. ad Eugenium in exordio. Sicuti non minùs in confesso est, quid senserit & scripserit de materia sacræ Eucharistiæ, de sacrificio Missæ, de inuocatione Sanctorum, de precibus pro defunctis, de votis monasticis, multisque similibus. Cur isti igitur in his omnibus a sententia Bernardi tam procul recedunt,

QVID BERNARDVS SCRIPSERIT DE CORRVPTELIS QVORVNDAM.

QVOMODO CALVINO CVM SANCTO BERNARDO CONVENERIT.

cedunt, si illum in alijs quibusdam scriptoribus id[illegible] censeat, cuius auctoritate pugnent contra nos?

Caput XVIII.

Eximia, scilicet, Caluini cæterorúmque vitæ sanctimonia & puritas.

NVNC in hoc argumento vlterius nonnihil pergamus. Insimulant nos neglectæ in Ecclesia imò expulsæ penitus & conculcatæ disciplinæ. Quamnam igitur, vel qualem tandem vitæ morumque disciplinam seruant ipsi? Carere enim debet omni vitio (inquit ille) qui vult alium parratus est dicere. Et Poëta [illegible]:

Cum tua peruideas oculis mala lippus inunctis,
Cur in amicorum vitijs tam cernis acutum,
Quàm aut aquila, aut serpens Epidaurius. ———

Optat hic Caluinus iudicium fieri ex comparatione suæ & suorum vitæ, cum nostra. Nec dubitat affirmare disertis verbis, palamque gloriari, se cum suis in integritate & puritate vitæ nos omni ex parte antecellere.

QVANTVS CONTEMPTOR PECVNIAE CALVINVS.

Bolsecus c. 11. vita Caluini.

Quid hic dicemus? non referam ex Bolseco & alijs qualis fuerit Caluinus antequam palam in hæresim prolapsus esset. Præteribo etiam natales eius in[illegible]nos, vitæque sequenti persimiles, vtpote quod natus Nouioduni ex concubina Sacerdotis, teste VVestphalo Lutherano. Nec repetam illa, quæ iam ante breuiter attigi, de auaritia ac ambitione ipsius postquam in Pontificatum Geneuensem irrepserat. Vnum duntaxat atque alterum verbum adiungam, vt omnes intelligant, quantus fuerit contemptor (vt videri semper voluit) tum pecuniæ, tum [illegible] obi[illegible] cœnarum voluptatum. Habebat in ministerio suo adol[illegible]lam, ex vicina prouincia (quæ olim Gallia Narbonensis, nunc Regnum Arelatense, [illegible]atur) qui tandem alterius domini ac ministerij cupidus, à Caluino clàm [illegible]o secum ablatis quatuor millibus Francorum Gallicorum. Quod damnum, etsi male admodum (vt par erat) Caluinum haberet; numquam tamen induci potuit, vt permitteret amicis licet ac familiaribus eius operam suam offerentibus vt [illegible] quia de illo fieret vspiam mentio. Quod multis tacite suspicionem præbuit, eum cum puero illo turpissimam ac nefariam consuetudinem habuisse, ac proinde metuisse, ne forte [illegible]uentus ac retractus, aperuisset quæ nequaquam fuissent ex honore magistri sui. Quæ suspicio eò erat maior & verisimilior; quia nequaquam multis adhuc exciderat quòd Nouioduni olim eiusdem flagitij conuictus fuerat, nec extremum supplicium effugisset, nisi magnis amicorum eius precibus intercedentibus, Episcopi Nouiodunæi & Magistratus indulgentia, vrbe excedere solumque vertere iussus fuisset, stigmate tamen corpori eius prius inusto. Cuius rei publica eiusdem ciuitatis acta ac monumenta, hodieque fidem faciunt. Illudque imprimis, quòd nonnulli eius sanctiæ honestiores ciues, multum sæpè laborarunt, vt facti huius memoria e registris publicis deleretur: nec vmquam adhuc tamen impetrare potuerunt.

CALVINI PVRITAS.

Claud. de Sainct, apologia in Bezam.

ALIVD IMPVRITATIS CALVINI EXEMPLVM

Alterum est, pro Caluini encomio, no[illegible] Bonicarum quemdam latronem ab Atrebatibus cum ingenti ciuium pecunia [illegible] in domum suam receptauit, eiusque filiam, cum magna tali[illegible] pecuniæ do[illegible], vt [illegible] scilicet ditaretur, fratri suo Antonio collocauit. Postea eumdem, cum illi stuprum atque adulterium obiecisset, contubernio fratris eiecit, retenta tamen pecunia [illegible] ignominiâ initæ [illegible] ne societatis liberaret; siue ipse [illegible] verum incest[illegible], siue alius [illegible] tam ei fine proximus. Nam Beza (de quo mox latius) illius incestum cum eo [illegible]are non veretur, qui in Patriarcha[illegible] contigit.

ALIVD EIVSDEM FARINAE.

Gen. 39.

At, ne [illegible] hæc [illegible] d[illegible]retur, operæpretium est [illegible] memorare non multum absimile. D[illegible], in Geneuam c[illegible]um venisse, postquam [illegible] hæresim [illegible] viros I[illegible] B[illegible] P[illegible] Doc[illegible]m. Hui[illegible] coniux erat Iolend[illegible] de Bre[illegible] in quam [illegible] erat Caluinus [illegible] vxor Pu[illegible] in I[illegible] P[illegible] pa[illegible] tempore, [illegible] ux a[illegible]bat, æger erat [illegible]bat vt [illegible] negoti[illegible] medic[illegible] Caluinus [illegible], vel[illegible], [illegible] & [illegible] tandem sumpta audacia

cia morbum animi sui Iolandæ aperuit; & quadam vice, Quid, inquit, ô generosa domina, de hoc viro tibi expectandum existimas? mihi certè sanitatem numquam recuperaturus videtur, quidquid agat: adeoque non dudum in humanis futurus. Ego illum iam habeo pro plusquam semimortuo ac deplorato: quare non dubitem tibi consulere, curam vt illius ex animo tuo exuas, ac mori sinas. Illo enim extincto, si tu non rennis, paratus sum te illicò in vxorem ducere, boniqùe mariti officium tibi præstare. Quæ verba Caluini in animum dominæ illius non sic recepta fuere, vt sperauerat: quin potiùs huiusmodi sermones viro suo confestim indicauit: adeoque illis offensa fuit (castior multo quàm Caluinus, Pontifex Geneuensis) vt non cessauerit donec marito persuasit, Geneuâ migrare, seque in Bernensium vicinorum terras conferre. Hæc Bolsecus se ex ore dominæ Iolandæ audijsse testatur; quæ idem narrauit & multis alijs.

Vnde etiam accidit, vt amor Caluini in Phalesium antea ardentissimus, in tantum odium versus sit, vt cùm initio illi Commentarios suos in priorem ad Corinth. diui Pauli, cum maxima laudum prædicatione dedicasset; postmodum etaso eius nomine, eosdem Commentarios Italo cuidam inscripserit, cuius gratiam venabatur.

Sed iam missum faciamus Caluinum, ac nonnihil de proximo illius in Pontificatu Geneuensi successore Theodoro Beza disseramus. Qui & anteà ibi dudum cum Caluino, & alibi, minister fuerat (vt loquuntur) verbi Dei. Viuentis viri vxorem, meretricem fœdam (quam nunc Publiam in versibus suis, nunc Candidam nuncupat) perditè primùm amauit: deinde sibi vxorem iunxit. Hanc omnibus Poëtarum dis ac deabus prætulit; ipsamque Venerem formâ & elegantiâ ait antecellere: ac demum tamquam deam consecrare non erubescit. Et interim tamen Audebertum, adolescentulum quemdam, amasium suum, adeò perditè simul amauit; vt vnum hunc in formæ venustate cum Candida sua conferendum putaret: cumque ab vtroque, occasione quadam, absens esset; incredibili vtriusque desiderio inflammatus, incertus hærebat, vtrum è duobus priorem vellet inuisere, & masculane an muliebri libidine se priùs explere. Nec enim puduit affirmare, pluris sibi esse scortorum suorum consuetudinem, quàm patris & patriæ, fratrumq; suorum domesticam familiaritatem. Hęc non facilè cuiquam in mentem videntur venire posse, vt vera esse credantur; nisi ipsemet rem totam editis Epigrammatis diuulgasset.

BEZAE NEFANDA LVXVRIA.

Antequam se vltrò post maxima flagitia omnis generis ad Caluinistarum cœtum transferret, patruo cohabitauerat lóngo tempore, Abbati cuidam in Burgundia, qui Latinis eum Græcisque litteris diligenter instituendum curauerat, multisque onerandum Ecclesiasticis beneficijs. quæ posteà, cùm fugam meditaretur ad hæreticos, vendidit. Et nihilominùs, venditis beneficijs, quasi adhuc eorum possessor fuisset, ab ijs quibus beneficiorum illorum terras & prouentus elocauerat, quàm maximas potuit nummorum summas, per anticipatam (vt loquuntur) solutionem, extorsit; fraudatis ita & spoliatis miseris rusticis & villicis. Vnde factum posteà anno 1561. Possiaci, vbi inter Doctores quosdam Theologiæ Catholicos, & ministros doctrinæ Caluinisticæ (Caluino adhuc superstite) colloquium habebatur, Reginâ etiam Galliæ Catharinâ de Medicis & Cardinali Lotaringo præsentibus; cùm inter alios Caluinistarum coryphæos Beza etiam velut primarius & antesignanus adesset; accidit, vt vidua quædam, vnà cum pauperculis filijs suis, palàm conquestum veniret de Beza, quòd miserè ab eo depauperata & sceleratè defraudata fuisset; restitutionem postulans plusquam mille ducentarum librarum, quas ab ea per fraudem extorserat.

Quæ cùm ita se habeant: iam nulli mirum videbitur, cùm Beza multis fraudulentis artibus & factionibus scelerum suorum, potiùs quàm virtutis alicuius merito, alijs multis si non præstantioribus, certè multo minùs indignis, prætermissis, sedem Geneuensem post Caluinum occupasset; passim multos cordatos dixisse, fieri non posse, quin tali successione sedes illa breui deuolueretur ad Antichristum: alios autem per amaram ironiam & sarcasmum exclamasse; Talis decebat vt nobis esset Pontifex; sanctus, innocens, impollutus, segregatus à peccatoribus, & excelsior cælis factus, si dijs placet.

Quod ad alios attinet Ministros primanos Euangelij Caluiniani, qui vnà cum Caluino, vel statim post illum, hîc ibi docuerunt & prædicarût, siquis de adulterijs eorum alijsque flagitijs & turpitudinibus, certi aliquid scire velit, legat breuem defensionem Gallicam Matthæi Launoy, & Henrici Pennetier, contra falsas accusationes Caluinistarum. Impressus est libellus Parisijs, 1578.

ALIORVM MINISTRORVM CALVINISMI COLLVVIES.

CAPVT

CAPVT XIX.

Res gestæ discipulorum Caluini in Brasilia.

NON possum autem hîc prætcrite mentionem rerum quarumdam gestarum à Caluini discipulis in nouo orbe, qui vocatur, & Bresilliana prouincia, eò missis ab eo, vt nouum suum quintumque Euangelium nouis illis miserisque hominibus prædicarent anno Domini 1559. Nam illam quoque laudem Apostolicam sibi vendicare volebant egregij illi ministri Euangelici: vt videlicet non super alieno fundamento ædificarent, vbi nominatus esset Christus, sicut Paulus ait; sed quemadmodum scriptum est, quibus non est annuntiatum de eo, videbunt; & qui non audierunt, intelligent. Missus igitur eò fuit Petrus Rischerus, antea Religione Carmelita, velut coryphæus, Petrus Bourdonius, Matthæus Vernellus, Guilielmus Carterius, Pontanus quidam, & alij nonnulli. Quid autem tandem effectum? Quod alij multi Catholici prædicatores ex Societate Iesu, atque ex alijs Religionis approbatis ordinibus, in regnis & prouincijs nouarum Indiarum, tam Orientem quàm Occidentem versus, feliciter multo antè tempore perfecerant, miseros Idololatras ab infidelitate profunda ad Dei veri & Christi filij eius mundi redemptoris cognitionem cultumque producendo, fidemque illis Euangelicam & Catholicam verbis & exemplis tradendo, Ecclesias nouas ædificando, scholas Catholicas extruendo, templa atque altaria erigendo, & similia quæ ad exercitia fidei spectant Christianæ ac Religionis Catholicæ: hoc noui Euangelistæ isti in Bresillia ne incipere quidem potuerunt, Deo nequaquam conatus eorum nefarios sua benedictione prosequente. Sicuti numquam etiam vllis superioribus sæculis visum vel auditum fuit, hæreticos vllos infidelibus quibusvis primam Dei cognitionem lucemque gratiæ illius tradidisse. Quod diligenter obseruandum & magna consideratione dignum est.

STVDIVM SOCIETATIS IESV, IN NOVO ORBE CHRISTI DOCTRINA IMBVENDO.

HAERETICORVM NON EST INFIDELES CONVERTERE, SED PERVERTERE FIDELES.

Iam verò qui alijs doctrinæ Euangelicæ lucem volunt inferre, non modò veritatem debent docere Catholicam, sed vitæ etiam sanctæ & probæ conuersationis exemplo alijs prælucere; nec minùs vitæ integritate ac puritate, quàm sermone prædicate. At, vita Apostolorum istorum Geneuensium, tam erat impura ac fæda, tam infamis & execrabilis, vt barbaris etiam illis admirationi atque horrori esset. Vulgaria adulteria minimum illorum crimen erat. Quidam illorum, vxoribus Geneuæ relictis, aut alijs locis, libidinem suam explebant cum puellis iuuenculis, quas secum adduxerant eo prætextu, vt facilius in tenera ætate linguam Bresillianam discerent. Alij rem habebant cum fœminis Bresilliensibus, & infidelibus, semen sanctum miscentes contra legem Dei cum polluto, quamuis illorum semen longè erat magis pollutum magisque execrabile quàm Idololatrarum istorum. Et cùm vehementer inuehi consueuissent in principes & alios sectæ suæ, qui matrimonium inire volebant cum Catholicis, nulla nunc eis religio fuit, nullus conscientiæ scrupulus, stupra quotidiana & adulteria committere cum Paganis. Quin & vltrà in flagitijs progredientes, omnesque Dei & naturæ leges violantes, non sunt veriti Sodomorum & Gomorrhæorum scelera turpissima imitari; adeò vt vnus illorum cum nepote proprio, socrus suæ filio, huiusmodi crimen pessimum perpetrauerit; Richero supremo eorum Pontifice (si Deo placet) ad horrendam huiusmodi fæditatem conniuente, pœnisque eum clàm subtrahente.

CAPVT XX.

Impura Lutheranorum ministrorum vita.

NEQVE solùm Caluini discipuli nefandis huiusmodi sceleribus infecti fuêre. Quocumque locorum vel gentium perrepsit hoc Euangelium, non aliam vitæ puritatem & sanctitatem illius doctores & prædicatores coluerunt.

Anno 1563.

De Ministris doctrinæ Lutheranæ in Germania scribit Surius hunc in modum: Valde offenduntur isti puri Euangelici impurâ vitâ quorumdam in clero Catholico, & eam vehementer traducunt apud indoctum vulgus: sed sunt ex nostris qui quandoque in tabulas quasdam visitatorias istorum visitatorum Euangelicorum inciderunt, in ijsque plura ac deteriora à coniugatis concionatoribus adulteria perpetrata legerunt, quam possint à Catholicis Pastoribus in tam augusto orbe scortationes reperiri.

Quidam

Quidam Lutheranus sacerdos, mirabili fraude adeptus parochiam quamdam, vxorem duxit. Illa verò, cum iam nouello marito minùs arrideret, toxico ab eo permittur, vt nouis nuptijs via sterneretur. Interrogatus, cur tantum admisisset facinus, respondit, coniugium in Lutheranis sacerdotibus non restinguere vagas libidines. Hoc rectè. Innumeris id posset exemplis doceri. Hæc Surius. Quibus planè concinit Erasmus, alioqui nouatoribus istis in negotio religionis non admodum iniquus & hos alloquitur in Epistola quadam hisce verbis; Vos strenue clamatis in luxum Sacerdotum, in ambitionem Episcopotum, in tyrannidem Romani Pontificis. At quid interim protertis melius, aut Euangelio dignius? Circumspice populum istum Euangelicum; & obserua, num magis illic indulgeatur luxui, libidini, & pecuniæ, quam faciunt quos detestamini. Profer mihi, quem istud Euangelium, ex commessatore sobrium, ex feroci mansuetum, ex rapaci liberalem, ex maledico benedicum, ex impudico reddiderit verecundum. Ego tibi multos ostendam, qui facti sunt seipsis deteriores. Sic ille. EXEMPLVM EX SVRIO. ERASMI TESTIMONIVM. Epist. ad Vulturium Neocomum, anno 1529.

Quòd si quis fortè delectatur plurium testimonijs, & quidem aduersariorum nostrorum, quæ solent esse maximi ponderis: Paulus Eberus post Lutherum & Melanchthonem primas tenuit in schola VVittembergensi, primaria Lutheranorum academia. Hic in Præfatione Commentariorum Melanchth. in 1. Epist. ad Corinth. scribit in hæc verba: Tot & tâtis scandalis deformatur Euangelicorum cœtus, vt nihil videatur minus esse quam quod profitetur: nam, si ad docentes respicias, videas quosdam vel ambitione, vel æmulatione, vel curiositate, doctrinam corrumpere; & falsam doctrinam audacter spargere & pertinaciter tueri; alios detestanda certamina serere, & fouere implacabilibus odijs; aliquos religionem inflectere, fingere ac refingere, ad cupiditatem & nutum vel dominorum vel cœtuum, quorum gratiam pluris faciunt, quàm gloriam Dei & veritatis propagationem; aliquos verò, id quod vera dicendo extruxerunt, morum licentia & turpitudine vitæ rursus destruere. Hi nævi, conspecti in ordine profitentium doctrinam cælestem, non possunt non contristare pios, & multos ab Euangelij studio reddere alieniores. Rursus, si ad auditores oculos conuertas, videbis religionis & libertatis Christianæ fœdissimum abusum, contemptum & neglectionem sancti ministerij, dissipationum profanationem, direptionem bonorum Ecclesiæ, ingratitudinem erga fideles ministros Dei disciplinæ laxationem, effrænem contumaciam iuuentutis, & aliorum vitiorum segetem vberrimam indies succrescentem: quæ mala quis intuens, non potest non vehementer animo percelli, & interdû quassari fluctibus dubitationum, ambigens, an hic cœtus possit esse Ecclesia, in quo tantum sit destructionis, confusionis, & enormiû vitiorum. PAVLI EBERI TESTIMONIVM.

Hæc omnia Eberus de magistris & discipulis, nouum nunc Euangelium profitentibus. Quid Iacobus quidâ Smidelinus, Doctorum Lutheranorum minime infimus, in Lucam scribens? Vt sciat totus mundus & agnoscat, eos non esse Papistas, nec bonis operibus quidquam fidere, illorû etiam operum nullum exercent penitus. Ieiunij loco, commessationibus & perpotationibus nocte dieque vacant. Vbi pauperibus benigne facere oportebat, eos deglubiunt & excoriant. Precationes vertunt in iuramenta, blasphemias & diuini nominis execrationes: idque tam perditè, vt Christus ne ab ipsis quidem Turcis hodie tantopere blasphemetur. Pergit idem, Lutheranus tamen: Demum, pro humilitate regnat passim superbia, fastus, elatio; atque hoc vniuersum vitæ genus ab illis Euangelicum dicitur institutum. Sic ille. Postremò accedat hæreticorum istorum omnium Patriarchæ testimonium, ipsius inquam Martini Lutheri; breue quidem, sed non minus obseruabile: Mundus, inquit, indies fit deterior. Sunt nunc homines magis vindictæ cupidi, magis auari, magis immodesti & indisciplinati, multoque deteriores quàm fuerint in Papatu. SMIDELINI TESTIMONIVM. Concio 4. in secundum cap. Lucæ. Super Euangelium Dominicæ 1. Aduent.

CAPVT XXI.

Quàm iniquè nobis hæretici, disciplinæ defectum obijciant.

HÆc pluribus aliquanto referre placuit, vt intelligant omnes, quàm præclaram nobis morum disciplinam attulerint illi qui tantopere nos de neglecta Ecclesiastica disciplina insimulant: &, cùm se religionis reformatæ vindices iactitent, quàm bellè reformatis moribus ipsi fuerint, & sectatores habuerint ab initio.

Quòd si talia fuerunt noui huius Euangelij prima principia, vt nunc ostendimus, &

omnes viderunt, quid censendum vel expectandum de temporibus consequentibus? Prouerbij loco dicitur vulgò, nouas scopas bene verrere. Si igitur scopæ istæ Euangelicæ, & proprias domus & aliorum tam male mundarunt, ex quo primùm illarum vsus esse cœpit; quid fiet vbi temporis longitudine detritæ fuerint magisque sordidatæ?

Qui nouum quippiam instituere, aut alios ad vitæ nouitatem excitare meditatur, debet ipse mox ab initio exhortationis suæ melius aliquod opus, sanctius, laudabiliusq; efficere, quàm sit quod in alijs reprehendit. Sicut notum est, Apostolos qui ad vniuersi mundi reformationem mittebantur, vitam duxisse eximiæ & quodammodo Angelicæ puritatis & sanctitatis: & post ipsos, qui in illorum locum successerunt, viros Apostolicos longo tempore. Romæ certè (quandoquidem sectarij omnes vrbem illam eiusq; Præsules tanto præ omnibus odio prosequuntur) quotquot D. Petro in cathedra illa Apostolica ordine successerunt, totis pæne trecentis annis, vsque ad triginta tres, tantæ virtutis & pietatis fuere, vt omnes digni habiti sint à diuinâ bonitate coronâ martyrij. Et qui postea homines vitijs corruptos & flagitiosos ad vitæ innocentiam & pœnitentiam seriam aggressi sunt excitare, Dominicus nominatim & Franciscus, quomodo ipsi in primis pœnitentiam, vitæque puritatem & sanctimoniam coluerint tota vita sua, eorumque discipuli in eodem vitæ instituto multis annorum centurijs post illos, omnis temporum historia docet.

At isti noui Euangelici cùm ceterorum omnium vitam & mores tāto supercilio impuritatis condemnent; audiuimus nunc, & palàm fecimus clarissimis documētis, ijsque non aliunde ferè quàm ex ipsismet desumptis, quam qualemque, à primis annis inductæ in orbem pestiferæ nouitatis suæ, puritatem vitæ & sanctitatem præstiterint: quæ videlicet mundum vniuersum cælumque adeò & terram fœtoris sui grauitate infecerit.

Nec pudet interim Caluinum hic scribere, se verecundia scilicet impediri quò minùs de sua suorumque eximia sanctitate eximiè glorietur: mihi certo persuasum, quòd hæc scribens, aut risum Lectoribus mouere voluerit, vel crassis certe palpabilibusque mendacijs insulsos homines data opera (vt pro more habet) fallere.

CAPVT XXII.

Quomodo per Caluinum & eius discipulos corrupta sit doctrina de Sacramentis.

SED missis his tandem factis, ad tertium veniamus quod ad incolumitatem & salutem Ecclesiæ asserit pertinere; Sacramenta videlicet. In his ait se nihil tentasse, nisi vt, in natiuam puritatem vnde deciderant restituta, dignationem suam reciperent.

Hic primum pro confesso ponit, Sacramenta, quo tempore se ipse cum suis ad Ecclesiam docendam ac reformandam accingeret, à natiua puritate sua decidisse. At hoc illi in primis probandum fuerat: nos enim illud inficias imus; dicimusque, nihil Sacramentis per Catholicos, quod ad puritatem illorum natiuam attinet, sæculis antecedētibus detractum fuisse: nihil mutatum in ijs, quæ vel ad naturam, vel ad congruam illorum administrationem, requiruntur: at verò permultum statim in Sacramentis mutatum, plurimumque illorum dignitati ac puritati detractum per Caluinum ac similes, cùm primum nouam mundo doctrinam propinare cœperunt: imò nihil pæne integrum & sanum relictum in omnibus, quæ ad naturam & integritatem Sacramentorum, ad operationem & fructum, ad ornatum & dignitatem spectant.

In primis enim, cùm semper Ecclesia septem agnouerit ac venerata sit Sacramenta, qui numerus etiam Sacramentorū varijs rebus præfiguratus fuit in Scripturis vtriusq; Testamenti: visum fuit nouatoribus istis confestim multa Sacramenta, pro arbitrio suo, ex hoc numero tollere. Nec saltē hic meminerunt doctrinæ primi magistri suis Ioannis VVyclef (ex quo omnem pæne hauserunt hæresim suam) & similitudinis seu figuræ pulcherrimæ, cui saltem hęc Sacramenta pereleganter comparauit, teste etiam Ioanne Rochesana, Hussitarum alioqui patrono & Doctore primario. Sacramenta Ecclesiæ, inquit, sunt velut castrum & munitio tutissima; quam velut fluuius immensus primò circuit aqua Baptismatis, quæ prima coërcet accessus hostiles. In interioribus ripis fluminis, sunt Confirmatio & Pœnitentia; velut vallus & murus exterior. In medio autem, velut turris fortissima, Sacramentum Eucharistiæ collocatur; ad quam ascenditur per gradus Ordinis. Et citra

Rochesana de Sacram. cap. 19.

citra hos gradus, Matrimonium, quasi murus interior, defendens legitimè forum sæculare & Ecclesiasticum. Ostiolnm autem, per quod ingressus est in vitam futuram, est Extrema vnctio. Sed & totam istam feriem castrorum fundauit Christus, dans vicarijs potestatem vbique erigendi. Sic ille de natura, numero, ordine, operatione, virtute, deque auctore, atque institutore Sacramentorum. Quorum iam nihil prorsus nouatoribus nostris, discipulis eius, placet.

Et quod ad numerum quidem Sacramentorum attinet, alij quinque tantùm, alij quatuor, alij tria, alij duo esse dumtaxat Sacramenta, docuêre, Baptismum scilicet, ac Eucharistiam, quâ nomine Cœnæ dominicæ appellare maluêre. De qua nouorum istorum magistrorum dissensione, in re tanti momenti, quidam olim facete iocatus, cùm rogaretur à quibusdam, quamobrē doctrinæ Lutheranæ sectatores non reciperent cum tota Ecclesia septem Sacramenta: Imò, inquit, habent & recipiunt septem, & plusquam septem. Nam VVittembergenses (aiebat) quatuor agnoscunt, Lipsenses tria, Magdeburgenses duo. En, inquit, habes hìc in vniuersum nouem Sacramenta. Nec alij tantùm ab alijs ita dissentiunt hac in re, sed vnus idemque frequenter à seipso: nunc videlicet plura nunc pauciora Sacramenta agnoscens.

DE NVMERO SACRAMENTORVM DISSENSIO INTER HAERETICOS.

Quos inter, Caluinus quoque initio duo tantummodò Sacramenta credenda proposuit, Baptismum & Cœnam Domini: postea verò tertium adiecit, Ordinis scilicet, seu manus impositionis, vt vocat. De quo reprehensus à quibusdam, respondit, quòd duobus ab initio tertium non adiecerit, quia populus solùm docendus fuerat de numero Sacramentorum quæ ad plebeios pertinerent, & non quæ ad ipsam Dei Ecclesiam.

Claud. de Saint. contra Bezam.

Iam verò quod ad Sacramenta illa attinet quæ videntur agnoscere ac recipere; quantum ijs ipsis etiam adimant, non solùm natiuæ puritatis, sed veræ etiam integritatis, virtutis & efficaciæ, norunt eruditi Catholici. Docent enim, esse nuda atque inania collatæ gratiæ signa, quasdamque velut tesseras, sigilla, obsignationes (omnibus enim his vocabulis vtuntur in hac materia) gratiæ priùs acceptæ. Hæc est ipsissima doctrina Caluini de Sacramentis, quam accepit à Zvvinglio: in qua etiam sententia Bucerus olim fuit Caluini præceptor; sed eam postea, à veritate conuictus, correxit ac reuocauit; vt scribit ipsemet in 3. cap. Matthæi. Si omnes alios errores suos ad similem modum retractasset, & ex animo se conuertisset ad Catholicam vnde exiuerat Ecclesiam; benè consuluisset animæ suæ ac saluti sempiternæ.

Doctrina Ecclesiæ Catholicę, hac in parte, breuiter & perspicuè explicatur in Concilio generali Florentino: Sacramenta videlicet nouæ Legis, & gratiam in se continere, & eam dignè sumentibus conferre. Nimirum sicut potio medica & continet in se salutem & eam sumenti largitur.

DOCTRINA ECCLESIAE DE SACRAMENTIS.

Hinc autem palàm est, Caluinum & ceteros (cùm è septem Sacramentis duo dumtaxat recipiant) horum etiam duorum nuda nomina tantùm amplecti, rem verò in ijs nullam agnoscere. Nam Baptismo quidem (vt nunc audiuimus) gratiam penitus aufert, ac remissionem peccatorum; sacræ autem Eucharistiæ, corpus & sanguinem Christi prorsus adimit. Hæc est enim doctrina illius hæresisque primaria, quam ipse à Zvvinglio didicit, Zvvinglius à Berengario. Ita his etiam duobus Sacramentis naturam & sanctificandi rationem, Sacramentis propriam, demunt. Imò, qui se hodie pro purioribus Euangelicis venditant, in Anglia præcipuè, vix Sacramenti nuncupatione illa dignantur; sed Baptismum quidem ablutionem, Sacramentum verò Sacramentorum, communionem & synaxim appellant: & actiones esse docent, non religiosas & sacras, ad cultum Deo exhibendum institutas; sed Euangelicas & historicas, ad rerum gestarum memoriam retinendam.

CAPVT XXIII.

Quàm iniurij sint sectarij in sanctas Ecclesiæ cæremonias.

SEQVITVR, vt nunc audiamus quid sentiat Caluinus de cæremonijs, quæ etiam haud dubie ad cultum Dei, atque ad dignitatem Ecclesiæ pertinent. Cæremonias, inquit, maxima ex parte aboleuimus. Verùm coacti sumus id facere, &c. Retinuimus tamen eas, quæ pro temporis ratione sufficere videbantur. Ita ille fastuosus Rabbinus.

Fatetur hìc Caluinus in primis, quod res est, se Ecclesiæ cætemonias maxima ex parte sustulisse. Sed quo iure? qua auctoritate? quis ei eiusque consortibus hanc dedit potesta-

tem? quis iudices ac reformatores constituit? Conueniam eos verbis Paulinis, quibus inuehebatur Apostolus ille magnus, in causa neutiquam tam graui, in Corinthios. Sic igitur hos compello: Num à vobis verbum Dei processit? vel in vos solos peruenit? Hoc est: Vósne estis primi vel vltimi Christiani in mundo? vel à vobis originem sumpsit Ecclesia Dei, vel in vobis desijt, vt vltrà progredi nō possit? vt nimirum hac confidentia tantum audeatis, vobísque sumatis, in cæremonias cultus Dei & publicæ honestatis, contra morem & sensum omnem Ecclesiarum aliarum? vel vt omnes alij à vobis debeant exemplum sumere? Caluinistarum profectò Ecclesia, vel satanica potiùs synagoga, tantum abest vt Ecclesiarum Christi omnium prima fuerit; vt constet, illam his superioris sæculi annis infelicibus, Geneuæ in Sabaudia, infaustis initijs primùm exortam, post annos nimirum erecti in terris regni Christi, & fundatæ Ecclesiæ Catholicæ, plusquam mille quingentos. Et quòd duratione futura omnium postrema non sit, si hoc ab omnibus minime creditur; videbunt aliquando nepotes nostri. Neque enim melior erit horum sectariorum conditio, hac in re, quàm superiorum omnium; etsi non defuerunt, qui plusquam centum annos Ecclesiam turbarunt, fultæ etiam patrocinio Imperatorum, Regum, & Principum terræ ferè omnium.

Quòd si dicant interdum nouatores nostri, Euangelium verum, iam inde à multo tempore longa obliuione sepultum fuisse, ac veluti sub scamno absconditum latuisse; se primos esse, qui mundo lucem attulerunt, cùm cæcutirent ac dormirent omnes, (vti nonnumquam effutire ausi sunt, hîc, ibi, annis præteritis:) maior hæc est impudentia, quàm vt verbis vllis sit vel rationibus refutanda.

Sed redeamus ad verba Caluini, & videamus quid sit, quod dicit se ex cæremonijs Ecclesiæ veteris & Catholicæ illas retinuisse, quæ pro ratione temporis sufficere videbantur. Si clariùs explicuisset, quas vel quales cæremonias illi retinere placuerit; liceret intelligere, quásnam pro ineptis & vitiosis, quas verò pro bonis ac tolerabilibus habuit. Nunc nobis ea de re diuinandum.

Inter cæremonias quas retinuit, fortasse numerat obseruationem diei Dominicæ, & aliorum quorumdam per annum Festorum. Etsi annotatum in vita ipsius, cùm primùm ferè Geneuam venisset, sub annum Domini 1537. modis omnibus conatum fuisse, cum alijs quibusdam ministris suæ factionis, (ne quid videlicet commune haberent cum Catholicis quos Papistas vocabant) vt dies Dominicus verteretur in diem Veneris, quo in hoc ab omni opere manuali vacaretur, conciones haberentur, & cetera, vti in die Dominico: in eoque tam contumaciter institisse, contra voluntatem Magistratus; vt eijci maluerit in exilium, quàm mutare sententiam.

Bolsecus cap. 6.

Conueniunt etiam publicè inter se Caluiniani more Catholicorum, vt mortis Dominicæ memoriam celebrent. Sed quàm longè diuersi sint illorum conuentus à cœtibus Ecclesiasticis Catholicorum, satis notum est. Denique etiam in templis conuentus habent, vt Catholici. Sed qualibus in templis! Primùm, si quæ occupant, Catholicis per vim erepta; ea omni statim ornatu ac decore spoliant, & in formam auditorij potiùs alicuius vel scholæ, quàm sacri templi, redacta, profanis ædibus aut horreis potiùs vacuis adæquant. Sic, inquam, de nobis ereptis. Si quæ verò noua ipsi extruunt; Caluinistæ quidem more veteris synagogę in orbem ædificant, vt aliquibus locis nuper factum vidimus: Lutherani verò oblonga faciunt instar aulæ senatoriæ: à nostrarum Ecclesiarum formâ, quæ crucis salutiferæ imaginem repræsentat, omnes abhorrent. Sed, hac de re paulò pòst aliquantò plura.

CAPVT XXIIII.

Cæremonias Ecclesiæ plurimùm distare à Iudaicis.

AT verò quamobrem hîc, & alijs in rebus, Ecclesiæ Catholicę ritus & cæremonias reiecerunt? Partim (ait Caluinus) quia sua multitudine in Iudaismum quemdā degenerarunt: partim quòd tantâ superstitione occupauerant plebis animos, vt pietati (quam promouere debuerant) officerent plurimùm. Atqui, hoc ipse, vt alia omnia, audacter dumtaxat dicit; non etiam probat. Nos dicimus contrà, cæremonias Ecclesiæ Christianę & Catholicæ nec multitudine Iudaicis similes esse, nec vllo pacto obesse pietati, sed plurimùm potiùs promouere. Et certè, quomodo affinitatem aliquam habere queunt cum

Iudaica-

Iudaicarum cæremoniarum multitudine, vel sinceræ pietati aliquid impedimenti præbere; cùm satis liqueat plerasque omnes cæremonias, quarum vsus est in Ecclesia in cultu Dei, notas & vsitatas fuisse vbique locorum inter Christianos, iam inde pænè ab initio? Id quod Caluinus quoque ipse, cùm res sit Sole clarior, negare non potest: nec tamen propterea recipiendas putat, quia veteri Ecclesiæ ab initio placuerunt; sed ipsam potiùs idcirco veterem Ecclesiam reprehendendam.

Si hæc ita se habeant, vt nouatores quoque confitentur; si Ecclesia multis in Dei cultu cæremonijs vsa fuit, iam inde à primo Christianæ religionis exordio, vt liquidò etiam constat ex Dionysio Areopagita, Tertulliano, Origene, Augustino, Hieronymo, Cypriano, Basilio, Chrysostomo, Eusebio Cæsariensi, vt alios taceam: si inquam ex his omnibus certò constat, Ecclesiam horum Patrum tempore, in officio Ecclesiastico, in officio Altaris, in administratione Sacramentorũ, iisdem pænè cæremonijs vsam fuisse, quorum nunc adhuc vsus est apud Catholicos: quid est, quòd Caluinus eas quasi vel Iudaismum sapientes, vel superstitiosas, & veluti noxias veræ pietati, abolendas censuit? Cur non potius contra impudentissimas illius calumnias obtinebit grauissima sententia Augustini Si quid tota per orbem frequentet Ecclesia (etsi videlicet scriptum non sit in Sacris literis, nam hunc sensum indicant verba proxime antecedentia) hoc quin ita faciendum sit, disputare, insolentissimæ est insaniæ? De quo etiam cæremoniarum genere subijcit consequenter: Illa quæ non scripta sed tradita custodimus, (quæ quidem toto terrarum orbe obseruantur) datur intelligi, vel ab ipsis Apostolis, vel à plenarijs Concilijs (quorum est in Ecclesia saluberrima auctoritas) commendata atque instituta retineri. Sic ille. *Epist. 118. cap. 5.*

Hoc est ecce, quod nos dicimus, cæremonias Ecclesiæ Catholicæ, quæ omni tempore, omni loco, à fidelibus obseruatæ sunt; ab Apostolis, vel à viris Apostolicis, emanasse: & propterea, impie & sceleratissimè fecisse nouatores, quòd cæremonias huiusmodi, velut inutiles & noxias è medio tollendas censuerunt: cùm semper existimauerit Ecclesia, ipsâ etiam naturâ ac rerum experientiâ satis comprobatum sit, ritus huiusmodi ad pleniorem Dei cultum, ad maiorem reuerentiam & dignitatem sacrorum mysteriorum religionis Christianæ, ad multarum rerum sublimium egregiam significationem, ad ædificationem & instructionem populi, denique ad excitandam rudium & simplicium deuotionem, permultum momenti habere. Quò spectat etiam illud Basilij Magni: Si extra corpus constituti essemus, necessarium esset ea tantùm curare, quæ animæ soli conducerent: quoniam verò geminus est homo, conuenit geminum esse virtutis studium, quod & corporis exercitijs & animæ studijs absoluatur. *De vita solit. cap. 5.*

Et certe, cùm sit in confesso, partem hominum longè maximam sensibus magis quàm intelligentiâ mentis duci ac moueri; suis ipsi cogitationibus, ad piè colendum Deum, eiusque bonitatem, potentiam, sapientiam, misericordiam, iustitiam, veritatem ritè cognoscendam, difficile excitantur: vt opus habeant rebus externis, quæ in oculos & aures incurrunt, sensibusque externis offeruntur, adiuuari, excitari, pulsari, quo curas & cogitationes, Deo & Christiano homine dignas, suscipiant. Quod verò garrit Caluinus de cæremoniarum apud nos multitudine, quæ populum Christianum grauet ac perturbet, ac Iudaismum quemdam inducere videatur, friuolum est multoque falsissimum. Perpauci ritus externi sunt in Ecclesia, quibus populus obligatur.

Septem sunt tantummodò Sacramenta, ad salutem & sanctificationem instituta: numero quidem (inquit Augustinus) paucissima, vsu facillima, significatione præstantissima, intellectu augustissima, obseruatione saluberrima. E quibus vix quinque sunt, quæ simpliciter ad omnes spectent. Et ex his, duo semel dumtaxat tota vita vsitantur, numquam pòst repetuntur. Postremum etiam omnium, satis est in vltimo ex hac vita discessu suscipere. Duo autem reliqua ex Ecclesiæ præcepto non ampliùs quàm quotannis semel adeunda. Præter hæc aduciuntur & alia Ecclesiæ tria præcepta: puta, de seruandis per annum præcipuis quibusdam Festis, de Ieiuniis item quibusdam, & de audienda Dominicis Festisque diebus Missa: quæ viua quædam est & expressa memoria Sacrificij illius vnici, quo nos in cruce redemit Christus. Quid est autem in his ritibus, quo populus dici queat grauari vel impediri à rebus melioribus? Nam ceteræ pænè omnes cæremoniæ ad clericos spectant (qui sic dicuntur) & Sacerdotes: quorum munus est proprium in Dei cultu semper esse occupatos. *Epist. 118. & lib. 19. cont. Faustum, c. 13.*

Quàm verò odiosè & malignè comparentur Ecclesiæ cæremoniæ, à Caluino & similibus, cum ritibus obseruationibusque Iudaicis; quis bonæ mentis non perspicit? Ibi enim

præter sacrificia & sacramenta tam varij generis, præter duram & cruentam circumcisionem, præter agnum paschalem, præter oblationem victimarum, purificationes, expiationes, baptismata varia, vt Apostolus ait; præter hostias pro peccatis vltroneis, pro delictis per ignorantiam, de quibus penè totus Leuiticus; multa etiam sacra signa erant & obseruationes propheticæ ac figuratiuæ penè innumeræ: tantaque circa singula, tam operosa & curiosa obseruationis ratio; præterquam quòd omnia erant per se egena, infirma, inania elementa, (teste Paulo Apostolo) atque ad emundationem carnis, vt idem docet, instituta; vt si quis Christianorum cæremonias cum illis conferre velit, is Iudaico potiùs quàm Christiano spiritu præditus esse censendus sit, vel potius Christianismi totius derisor Lucianicus & Apostaticus.

Sed solent aduersarij quidam nostri proferre verba quædam ex Augustino, contra multitudinem cæremoniarum Ecclesiæ Christianæ, quibus verbis, tantæ vir auctoritatis, cæ-
Epist. 119. cap. 19. remonias nostras Iudaicis obseruationibus comparare videtur. Multa, inquit, hodie obseruantur, quæ quamvis contra fidem non sint, ipsam tamen religionem (quam paucissimis & manifestissimis celebrationum sacramentis misericordia Dei esse liberam voluit) seruilibus operibus premunt; vt tolerabilior sit conditio Iudæorum: qui, etiamsi tempus libertatis non agnouerunt, legalibus tamen sarcinis non humanis præsumptionibus subijciuntur. Sic ille. Sed quid ista commune habent cum impijs nouatorum blasphemijs? His enim verbis Augustinus (vt paucis nos ab hac obiectione expediamus) non loquitur de ritibus & obseruationibus vniuersalis Ecclesiæ; absit: nec de cæremonijs etiam veteribus, bonis atque vtilibus, Ecclesiarum particularium; quæ plerumque non paulò plures sunt, quàm quæ generaliter vbique seruantur. Et quidem de hoc posteriori cæremoniarum genere, hanc ibi ipsemet Augustinus præscribit saluberrimam regulam: vt, quæ non sunt contra fidem, nec contra bonos mores, & habent aliquid ad exhortationem vitæ melioris, vbicumque instituta videmus, vel instituta cognoscimus; non solùm non improbemus, sed etiam laudando & imitando sectemur. De his ergo ac talibus ritibus tam honorificè locutus, descendit tandem ad tertium rituum Ecclesiasticorum genus, qui videlicet recèns in aliquibus Ecclesijs instituti sint, & quotidie instituantur ac mutentur, etiam cum obligatione præcepti ac obseruationis necessariæ. Et hæc quidem tametsi crescunt multitudine; tamen in his etiam & similibus, propter scandalum infirmorum, multa toleranda esse declarat. Quod autem instituitur, ait, propter consuetudinem, vt quasi obseruatio Sacramenti sit; approbare non possum: etiamsi huiusmodi multa, propter nonnullorum vel sanctorum vel turbulentorum scandala deuitanda, improbare non audeo. Clara est igitur in his verbis mens & doctrina Augustini: cum qua
Epist. 118. cap. 7. optimè conuenit doctrina eiusdem de vniuersalibus Ecclesiæ Sacramẽtis, & ritibus, quam tradit Epistola proximè præcedente, vt paulò antè diximus; Christum Dominum, qui leui nos suo iugo subdidit, & sarcinæ leui Sacramentis paucissimis & obseruatu facillimis societatem noui populi colligasse.

CAPVT XXIIII.

Cur nunc plures in Dei cultu cæremoniæ quàm fuerint initio Ecclesiæ.

QVAMVIS autem hæc ita se habeant, nolumus tamen inficias ire, Christum Dominum & Apostolos eius perpaucos in consecratione sacræ Eucharistiæ, atque in oblatione eiusdem, in Baptismo, in ceteris Sacramentis, & in alijs ad exercitia Christianæ religionis spectantibus, ritus externos aut cæremonias adhibuisse: cuius rei causa fuit grauis, eaque non vna. Primùm enim initia rerum omnium semper tenuiora sunt, paulatim crescunt in maius. Ita in religione veteris Testamenti, quam Deus tamen ipse omnem instituit, nequaquam tam multæ nec tam splendidæ fuerunt cæremoniæ ab initio, quàm posteà Dauidis & Salomonis regum temporibus. Tunc & templum ipsum demum erectum fuit, caput veluti religionis, & cæremoniarum omnium: tunc & cantores ordinati, qui per vices, tum viua voce, tum varijs instrumentis musicalibus, Dei laudes in templo cantarent, vt patet ex libris Paralipomenôn.

Paupertas frequenter vna in causa est, vt multa non fiant ad gloriam Dei; quæ posteà rebus meliùs habentibus, Deique superueniente benedictione, instituuntur. Illa occasio in pri-

in primis locum habuit, vt notum est, initio Ecclesiæ Christianæ, multis sæculis. At verò, primaria causa, cur paucæ adhiberentur externæ cæremoniæ in initio Ecclesiæ Christianæ, illa erat, quòd plena omnia vbique iræ, odij, inuidiæ, maleuolentiæ, & hinc nascentis persecutionis grauis ac multiplicis in Christianos: adeò vt nusquam ijs tutò liceret consistere, nec templa erigere poterant, nec fixa altaria, nec publicè canere Dei laudes, nec multa alia facere, quæ ad decorem & ornatum & magnificentiam spectant cultus Dei: secretò in priuatis ædibus, in cryptis locisque subterraneis, non sine magna trepidatione, erant omnia peragenda. At posteà, pace Ecclesiæ diuinâ benignitate concessâ, multisque non solùm diuitibus & nobilibus viris, sed Regibus quoque & Principibus Christianam fidem amplectentibus, visum fuit minimè conuenire, vt diuinus cultus tam tenuiter perageretur. Tacti fuerunt Principes & Præpositi Ecclesiæ illa religione, illoque spiritu moti, quo Dauid rex correptus erat, cùm diceret Prophetæ Nathan; Videsne quòd ego habitem in domo cedrina, & arca Dei posita sit in medio pellium? Ita sensim externos ritus in Dei cultu instituere cœperunt, quales diuini nominis splendor & magnitudo requirere videbatur; erigere templa atque altaria, ornare illa sacris picturis, imaginibus, vasis aureis atque argenteis; cantum solennem, organa, campanas adhibere, & similia: tum, vt hac ratione dignitas cultus Dei, maiestasque diuini nominis magis omnibus commendaretur, & res sacræ à contemptu vindicarentur; tum ad maiorem instructionem rudis & simplicioris populi: vt vis religionis nostræ, operatio & fructus Sacramentorum, in ipsa actione externa cum ritibus & cæremonijs congruis & decentibus, luculentiùs explicaretur & proponeretur ob oculos.

Quibus etiam in ritibus habita fuit ratio eorum, quæ visa fuerunt seruire ad conseruationem ordinis ac decori, in conuentibus fidelium, vbi Sacramentorum administratio celebranda fuit. Illa verò erant duplicis generis. Constabant enim partim verbis, partim multis gestibus. Verbis quidem, vt sunt lectiones ex Scripturis sacris, exhortationes, laudes, gratiarum actiones, & alia huius generis, quibus doctrina fidei de gratia Dei, de merito passionis Christi, de virtute Sacramentorum, de vitijs & virtutibus explicatur. Quibus non contenti, vt doctrina illa omnis, cùm meliùs traderetur, tum memoriæ tenaciùs infigeretur, magisque & efficaciùs animos moueret, verbis illis adiecerunt certos ritus ac gestus externos. puta, in obseruatione dierum festorum ad Christi redemptoris, Martyrum, & aliorum Sanctorum memoriam; in vestibus sacerdotalibus, in ornatu templorum atque altarium; in calicibus & crucibus aureis atque argenteis, in luminaribus, & similibus.

Et hæc quidem de cæremonijs Ecclesię satis esse videri possunt ad instructionem legentium, pro breuitate potissimùm, quam toto hoc in scripto sequi decreuimus.

CAPVT XXV.

De cæremonijs Nouatorum, in Dei cultu, & conuentibus ipsorum: quàm diuersæ à cæremonijs Ecclesiæ.

ATTAMEN, quia sectarij nostri, Ecclesiæ pænè omnes cæremonias tanta audacia ac temeritate reijciunt atque explodunt, non erit fortasse Lectori ingratum, videre quibusnam ipsi ritibus & cæremonijs vtantur in conuentibus suis, & celebratione mysteriorum, seu veriùs sacrilegiorum suorum: nullos enim omnino in huiusmodi actionibus ritus externos adhibere ad maiorem lucem, ad declarationem rerum quæ aguntur, est quodammodò contra naturam. Quomodo igitur ipsi se habent, in sacris scilicet conuentibus suis, & in administratione Sacramentorum suorum? Vtuntur etiam templis, seu locis, illum in vsum propriè designatis. Sed quàm longè alia sit plerumque forma templorum ipsorum, quæ ipsimet prætertim noua exstruunt, quàm nostrarum Ecclesiarum; etsi paulò antè breuiter indicauimus, vno tamen verbo hîc idem ad meliorem omnium intelligentiam duximus repetendum.

Nostra templa ferè præ se ferunt figuram crucis Christi, instrumenti primarij redemptionis & salutis nostræ. Chorus (qui vocatur) Ecclesiarum nostrarum, locus proprius Sacerdotum, est velut summa crucis pars, quam caput attingebat Redemptoris nostri, illaque semper Orientem respicit. Ab ea parte, mox extenduntur in contrarias partes (Aquilonem FORMA TEMPLORVM CATHOLICORVM.

lonem scilicet ac Meridiem versus) duo Ecclesiæ latera, ceu totidem crucis vel Saluatoris crucifixi, brachia. Ab his deinde redjtur ad medium, indeque vtrinque æquali spatio longior extenditur Ecclesiæ pars, Occidentem versus, vt infima crucis pars habeatur, quæ terræ imponebatur. At, nouatorum templa vel solam habent ac perpetuam tantum longitudinem, instar horreorum; vel sunt in orbicularem ac rotundam formam extructa, ad modum Meschirarum Turcicarum. Quæ profectò formæ, præterquam quòd nullam habent aspectus pulchritudinem, nec diuersorum locorum ad varia pietatis ac deuotionis Christianæ exercitia commoditatem, vt nostra habent templa, carent etiam significatione illa & figura saluberrima mysterij Crucis, in qua est omnis spes salutis, vitæ, & resurrectionis nostræ.

Ad hæc, quæ ipsi templa ædificant, nullam habent consecrationem vel benedictionem Pontificalem; quæ cæremoniæ sunt in templis Christianorum antiquissimæ, vt omnes Ecclesiastici scriptores testantur, quarum mysterium, significationem, doctrinam, Bernardus explicat ante annos quingentos. Nulla habent in templis altaria, vetustissimo etiam Ecclesiæ ritu consecrata; & loco sanctorum altarium, in celebratione cœnæ suæ, mensis vtuntur communibus & profanis: vestes sacras in eadem actione nullas; vt apud eos, non sacrificium Christianorum, sed vulgare dumtaxat & profanum cõuiuium, queas agnoscere. Sicuti nec incensum nec luminaria adhibent vlla; quæ tamen iam inde ab initio in templis & mysterijs Christianorum adhiberi solita, Hieronymus, Prudentius, ceterique veteres scriptores vno ore testantur, bonamque etiam illius rationem reddunt.

Hieronym. contra Vigilantium. Prud. hymno de sancto Laurentio.

De ministris autem illorum, vt vocant, quid dicemus? qui & ad verbum Dei prædicandum in habitu planè laico suggestum ascẽdunt; nonnumquam etiam accincti gladio, & ad cœnæ suæ (nam Domini cœna vel sacra vocari non meretur) actionem perficiendam, simili habitu mensæ accumbunt: vt milites potiùs & histriones esse videantur, quàm rerum tam sacrarum (vt quidem profitentur) dispensatores. Vitupetant mirum in modum canendi modum nostrum per Sacerdotes & alios Deo dicatos, in habitu Ecclesiastico; preces horarias & similia officia cultus Dei. Sed dicant nobis, obsecro; quid ipsi præstant melius vel decentius, cum religionis causâ conueniunt promiscuè viri & mulieres, iuuenes & puellæ simul, decantant in habitu domestico vel nuptiali hymnos, Psalmosque Dauidicos? Et cùm Paulus in Ecclesia mulieres inter viros loqui non permittat, ipsi mulieres omnis generis, virgines etiam honestâ formâ cantare illic publice & musicis instrumentis ludere in cœtu virorum non solùm permittunt, sed etiam iubent. Quis vmquam tale aliquid in Ecclesia, nisi fortè à deploratis hæreticis, factum audiuit?

MINISTRORVM HAERETICORVM DESCRIPTIO.

CANTILLATIO PROMISCVI SEXVS.

Accusatur hoc nomine grauiter à scriptoribus Ecclesiasticis Paulus Samosatenus; ab Epiphanio Euchitæ seu Massiliani, Pelagius ab Hieronymo. Quid enim magis hominum mentes permouere potest ac pellicere ad leuitatem & lasciuiam, quàm vox & cantus muliebris ac puellaris, ad suauitatem & modulationem compositus? Quàm multi illic non tam ad verba Psalmorum, quàm ad dulces & artificiosas formosarum puellarum voces, vocumque gratissimas inflexiones, auscultant? Et, ne mireris; proinde etiam multo plures auditores ad huiusmodi Psalmorum cantum, quàm ad ministrorum Euangelicorum conciones, plerumque conueniunt.

Hieronym. dialog. contra Pelag.

Quòd si nobis hic obiiciant, virgines sacras & moniales iuxta Ecclesiæ Catholicæ morem, in templis suis alternos hymnos Psalmosque decantare: illud sibi responsum habeant, virgines huiusmodi haudquaquam promiscuè cum viris, sed Deo & sibi canere, loco, ab omni virorum & extraneorum quorumuis accessu, seiuncto. Certè, in monasterijs, ab sancta illa & nobili Paula Romana extructis, tempore & consilio Diui Hieronymi, sacras virgines Dei laudes cecinisse idem testis S. Hieronymus; & in alijs monasterijs idem factum scribit Augustinus.

Hieron. in Epitaph. Paulæ.

Accedit ad huiusmodi (sectos scilicet) hæreticorum nostrorum conuentus publicos, & alius abusus longè maximus, isque multiplex. Quis ille? Quòd nimirum omnia illic leguntur, cantantur, lingua vernacula, cùm hactenus in precibus liturgicis vsus tantummodò fuerit apud Catholicos omnes linguæ Græcæ aut Latinæ. Deinde quòd Psalmi Dauidici, & aliæ Scripturæ, legantur cantenturque versa ex Græco vel Hebraico textu ab hæreticis, detortaque ad confirmationem errorum ac blasphemiarum suarum. Quo quid esse potest magis impium vel sacrilegum?

LINGVAE VERNACVLAE VSVS, QVANTVS ABVSVS.

Quòd si quæras, vbinã in cœna illorum sit solemnis precatio pro pace Ecclesiæ, vbi supplicatio & inuocatio super dona sancta pro regibus & principibus, de qua Augustinus; vbi myste-

mysteriorum ostensio, generatio, adoratio, de qua Basilius; vbi Sanctorum cælestium inuocatio, vbi memoria pro defunctis, de qua Chrysost. August. & alij; vbi solemne pacis osculum, vbi gratiarum actio, vbi sacerdotalis benedictio super populum, vbi frequens populi salutatio, & multa similia, quorum veteres vbique meminerunt; nihil ibi penitus horum omnium : nimirum huiusmodi gemmæ procul ab hæreticorum sterquilinio; nec tales margaritæ quærendæ apud porcos. Et interim, videri volunt ad primæuæ & Apostolicæ Ecclesiæ formam, egregij reformatores, omnia reformare.

Nec quidquam hîc adhuc de crucis in sacris mysterijs signatione meminimus, quàm Chrysostomus *(inter alios) in sacra mensa ac mystica cœna adhiberi testatur. Quid autem illam cæremoniam adhiberent; cùm ludibrio habeant potiùs, caneque & angue peius oderint? Sed nimirum, vix alio certiore signo declarare possent, se illos ipsos esse, de quibus Apostolus; *Inimicos crucis Christi, quorum Deus venter est & gloria in confusione ipsorum.

DE SIGNO CRVCIS APVD CATHOLICOS.
*Contra gentes quod Christus sit Deus.

Et est ratio longè maxima, quamobrem Satanas, hanc cæremoniam signationis crucis Christi, tanto odio prosequatur. Ista nimirum : quòd in sola hac signandi nos cruce ratione, tota propemodum fidei Christianæ summa, totumque redempti per Christum humani generis mysterium, exprimatur. Exprimimus in primis & formamus signum crucis tribus communiter digitis. quo significamus totam sanctam Trinitatem opus redemptionis nostræ perfecisse : id quod vbique etiam Scriptura testatur. Ducitur autem primùm manus à vertice capitis vsque ad vmbilicum; vt significetur, Dei filium mundo redimendo à summo cælo in vterum vsque Virginis descendisse, ibique assumpsisse naturam nostram, carnemq; mortalem. Deinde à sinistro humero seu brachio, ad dextrum, in crucis formatione proceditur; vt nimirum causa incarnationis filij Dei exprimatur. Nam propterea de cælo in terram descendit, reliquit domum suam, dimisit hereditatem suam, dedit dilectam animam suam in manus inimicorum suorum (vti Propheta inquit) vt nos, qui eramus propter indignitatem nostram à sinistris inter hœdos collocandi & supplicijs perpetuis addicendi, ad dextram transferret inter oues suas; vbi vocem illam gratissimam audire liceret: Venite benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi.

*Philipp. 3.
FORMATAE CRVCIS SIGNIFICATIO.
Innocentius lib. 2. c. 44.

Ecce quanta fidei nostræ mysteria, hac vnicâ nos cruce signandi cæremoniâ, comprehendat ac doceat filios suos mater Ecclesia! vti, si rudis quispiam inter Christianos, qui cetera fidei sublimiora mysteria assequi nequeat, nihil præterea sciat, vel hoc vnum illi propemodum ad salutem consequendam sufficiat; cùm hic & incarnatio Christi, & passio, & causa vtriusque, & extremum iudicium, vnâ crucis signatione, repræsentetur, & quasi ob oculos statuatur. Sed, quando his de rebus satis iam disputatum, ad alia pergamus, quæ scribit Caluinus.

CAPVT XXVI.

Vnde, & à quibus petenda sit recta Scripturæ interpretatio.

DIXERAT Sadoletus, imperitum populum ad nouitatem vsque procliuem, deceptum fuisse ab his nouis doctoribus & magistris, per nouam quamdam & plausibilem Scripturarum interpretationem; qua rudibus proponebant nescio quam nouam obscuramque sapientiam, qua fraudem suam malitiamque tegebant, vt meritò illud Pauli in eos locum haberet; Videte ne quis vos decipiat per Philosophiam, & inanem fallaciam, secundùm traditionem hominum, secundùm elementa mundi, & non secundùm Christum. Hoc Caluinus grauiter admodum fert. Et quod in primis ad Scripturæ interpretationem attinet, dicit, se suosque tantam verbo Dei lucem suis lucubrationibus intulisse; vt hoc in genere omni laude eos fraudare, vel inuidiam ipsam pudeat O frontem meretriciam, quæ nesciat erubescere! Nos hîc Caluino pro Sadoleto respondemus, non lucem eum cum suis verbo Dei & sacris Scripturis aliquam intulisse, sed tenebras illis potiùs plusquam Ægyptiacas vel Cimmerias offudisse.

Coloss. 2.

Est autem hæreticis fuitque semper proprium, de sacrarum Litterarum peritia tectaque interpretatione gloriari, illarumque testimonia semper in ore habere: sed illa (vt rectè Vincentius Lirinensis ait) nouo maloque modo interpretata. Qui & pulchrè docet, quænam recta sit & vera Scripturarum interpretatio; nempe vt diuinum Canonem secundùm

Hilarius libro de Trinitate.

dum vniuersalis Ecclesiæ traditionem, & iuxta Catholici dogmatis regulas, interpretemur; in eoque Ecclesiæ Catholicæ sequamur vniuersitatem, antiquitatem, consensionem. Quidquid verò, quamuis sanctus quispiam vel doctus, præter omnes, aut contra omnes, senserit; id inter proprias, priuatas, & occultas opiniunculas, à communis, publicæ, & generalis sententiæ auctoritate secretum sit: nec cum summo æternæ salutis periculo, iuxta sacrilegam hæreticorum & schismaticorum consuetudinem, vniuersalis dogmatis veritate dimissâ, vnius hominis nouitium sectemur errorem. Sic & Clemens D. Petri discipulus & successor: Oportet, inquit, ab eo discere intelligentiam Scripturarum, qui eam à maioribus secundùm veritatem sibi traditã seruauit; vt & ipse possit, ea quæ rectè accepit, competenter asserere. Cui pulchrè concinit æqualis Clementis Dionysius Areopagita: Ad sanctissimarum, inquit, Scripturarum intelligentiam, prout illam à Patribus accepimus, pro viribus pergamus. Nec dissonat Irenæus: Vbi charismata, inquit, Dei posita sunt, ibi discere oportet veritatem; apud quos est ea, quæ est ab Apostolis Ecclesiæ successio, & id quod est sanum & irreprehensibile seruatur. Hi enim fidem nostram custodiunt, & Scripturas sine periculo nobis exponunt. Denique Tertullianus; Ordo, inquit, rerum desiderat, illud priùs proponi, à quo, & per quos, & quomodo, & quibus sit tradita disciplina, qua sunt Christiani. Vbi enim apparuerit esse veritatem disciplinæ & fidei Christianæ; illic erit veritas Scripturarum, & expositionum, & omnium traditionum. Qui & verissimè idem dicit, hæreticos nullum ius habere vel citandis vel interpretandis Scripturis: ex quo enim fideles esse desierunt, & proprietatem & possessionem omnem Scripturarum amisisse. Si hæretici, inquit, sunt, Christiani non sunt. Ita, non Christiani, nullum ius habent Christianarum Litterarum. Similia habent Origenes & Athanasius. Sed in primis memorabile exemplum huius rei præbent duo illa Græcæ Ecclesiæ lumina Basilius & Nazianzenus; quòd nimirum ita tractabant sacras Litteras, vt earum intelligentiam non ex propria præsumptione, sed ex maiorum scriptis atque auctoritate haurirent: eorum sanè quos ex Apostolica successione intelligendi regulam sumpsisse constabat.

Clemens Epistol 1. Dionysius de Calest. Hierar. lib. 1. cap. 1. Iren. lib 4. cap 45. & 63. De Præscript.

Ruff. lib. hist. cap. 9.

CAPVT XXVII.

Quomodo Caluinus & ceteri ad Scripturam interpretandam accedant.

QVID autem Caluinus? quid ceteri eiusdem farinæ? Accedunt ad Scripturarum tractationem cum ingenti & superbissimo Patrum Ecclesiæ veterumque Doctorum ac totius Ecclesiasticæ interpretationis contemptu, pleni arrogantissima proprij ingenij fiducia, vt de Caluino nominatim ostendimus antè. Et qui inter eos doctiores sunt, humanis dumtaxat armis instructi veniunt & præsidijs; linguarum scilicet ac historiarum notitiâ, cum eloquentiæ sæcularis & bonarum litterarum vel nonnulla veritate vel opinione. Accedunt imbuti nouis erroribus, pleni hæresibus teterrimis: accedunt postremò inflammati inuidiâ atque odio maximo in totam Ecclesiam Catholicam, præsertimque in Ecclesiæ eiusdem summum Pastorem, inque alios Prælatos & Præpositos. Quomodo in huiusmodi animos influere posset Spiritus sanctus, ad rectam intelligentiam & explicationem sanctarum Scripturarum?

2. Pet. 1. Petrus Apostolus hoc in primis sciendum admonet, quòd omnis prophetia Scripturæ, propriâ interpretatione non fit. Quomodo igitur? Ab eo petenda vera Scripturæ interpretatio, qui auctor est Scripturæ. Non est autem Scriptura allata, inquit, propria hominum voluntate: sed Spiritu sancto inspirati, locuti sunt sancti Dei homines. Hic est igitur *interpres vnicus Scripturarum, sicuti rex interpres est legum quas condidit. Super quem verò requiescet Spiritus sanctus, aut ad quem respiciet? Ad pauperculum, inquit, tantummodò & contritum spiritum, & trementem sermones Dei. Hic veram Propheta haud dubiè mentis demissionem siue humilitatem describit: quæ longiùs abest ab animo hæreticorum omnium, quàm cælum supremum à terrâ infimâ.

QVOMODO HAERETICI CANONEM SCRIPTVRAE PERVERTANT.

*Hi igitur superbiæ spiritu pleni, primùm nobis illas ac tales Scripturas relinquunt, quas volunt, & quas volunt tollunt. Vt enim verus hic Instrumentum præteream, ex quo reijciunt libros Tobiæ, Iudith, Sapientiæ, Ecclesiastici, Machabæorum; alij ex noui Instrumenti Scripturis repellunt Epistolam Pauli ad Hebræos, alij Epistolam Iacobi, quam Luthe-

Lutherus non Apostolicam vocabat, sed stramineam: credo, quia dilucidè prædicat iustitiam, & merita bonorum operum. Alij non probant secundam Epistolam Petri, vt nec Iudæ Apostoli; Caluinus nihili facit Apocalypsim B. Ioannis. Interrogatus enim quid de libro illo sentiret, respondit, se penitus ignorare, quid sibi vellet tam obscurus scriptor; qui, quis, qualisque fuerit, nondum sibi constare. *Bodinus in methodo Historiarum.*

CAPVT. XXVIII.

Versiones S. Scripturæ, per hæreticos editæ, plenæ errorum.

ALTERA quam Scripturæ intulerunt iniuria & ignominia, hæc est, quòd noui isti Ecclesiæ magistri, noui Doctores atque interpretes Scripturarum, tum veteris Interpretis tum Diui etiam Hieronymi translationem omnes vno velut ore repudiant; nec quidquam commune habere volunt cum vnius vel alterius versione. Vnusquisque verò nouam sibi veteris Scripturę ex Hebraico, nouę autem ex Gręco textu versionem conficit; vt tot sint fere translationes nouæ sacrarum Scripturarum, quot sunt qui Commentarios in illas scripserunt: sunt autem, vt notum est, penè innumeri. Ita nemo alterius doctrinam, aut versionem, aut commentarios etiam, quidquam moratur: cùm se singuli tam doctos reputent, quàm alios quosuis; & tam multum se præstare posse in interpretatione quàm ceteri quilibet; nec quisquam discipulus hic cedere velit, aut honorem deferre alicuius præceptori suo; quin & vnus atque idem iterum qui nunc sic vertit Scripturam aliquam ex Græco aut Hebraico textu, breui temporis interuallo aliter vertit, ac dissentit a semetipso. O monstra! Edidit primus omnium nouam veteris Instrumenti versionem Lutherus: in cuius præfatione audet affirmare, se locis innumeris sententiam Scripturæ clarius & fidelius reddidisse quàm Hieronymus. Adeò se tam eximio Ecclesiæ Doctori præferre homo improbus non dubitauit. Et tamen, paucis pòst annis, nouam iterum aliamque versionem emisit lingua Germanica, in qua multa addidit, omisit, mutauit, secùs atque prima habebat editio. Si prima eius translatio tam exacta & perfecta erat omnibus numeris, vt Hieronymi translationem tot modis superaret; quî factum vt in secunda statim translatione tam multa mutata sint? Quando ad eum modum suam versionem mutauit atque inuertit Hieronymus? Sed dum semel à veritate, ceu recta via, receditur, numquam finis aut modus errandi. Vel ex vno Euangelio Matthæi annotarunt quidam locos plusquam triginta tres, in quibus aliter habet secunda Lutheri editio, quam prima; quæ posteriorem annos dumtaxat quinque præcesserat. *Cochlæus anno 1522. in vita Lutheri.*

Quanta verò omnium rerum, iudiciorum, doctrinarum confusio, quanta animorum turbatio, quanta dissensio, ex tot & tam diuersis Scripturæ versionibus secuta sit in populo, quis facilè credat aut explicet? Pars, illius versionem sequitur, pars alterius: pars eò tandem cæcitatis ac dementiæ venit, vt, cum tantam videant versionum Sacræ scripturæ diuersitatem, in animum inducant, omnes omnium versiones, veteres iuxta nouasque reijcere: nec vllam prorsum recipere sacram Scripturam, sed ex interna Dei vel Spiritus sancti doctrina ac reuelatione pendere. Vide dementiam hinc emergentem. Huius insaniæ auctor tandem fuit Zvvencfeldius quidam: nec paruum etiam discipulorum gregem post se traxit. Inuenti sunt ex Germanis, qui in solo nouo Testamento, per Lutherum in Germanicam linguam translato, mille errores & falsitates annotarint. Post aliquot verò annos, crescente semper errore, Cutbertus Gonstallus Episcopus Londinensis ex simili nouo Testamento, in Anglicam linguâ ex Lutheri Germanica translatione conuerso, vbi Coloniæ clàm impressum atque in Angliam per fautores hæreticorum importatum fuerat, Londini in concione publicè affirmauit, se supra duo millia falsitatum reperisse. *Idem, vbi suprà. & anno 1526.*

Quomodo igitur in tanta versionum confusione ac diuersitate in tanta Scripturarum sanctarum peruersitate & corruptione, veritas inueniri queat à nouatoribus istis, dum suam quisque versionem atque interpretationem pro vera, alterius pro falsa atque adulterina habet ac tuetur? Et hæc est videlicet lux illa, quam Caluinus suos homines inuenisse, verboque Dei & Scripturis sacris intulisse dicit, lucubrationibus suis; & de quo tam magnificè gloriatur. Imò hi ipsi sunt potiùs, qui Scripturis offundunt densissimas tenebras, vt nunc satis manifestum fecimus, qui multis eas modis corrumpunt & peruertunt; qui in alienos & contrarios sensus detorquent, numquam prius auditos in populo

pulo Christiano: qui ludunt in Scripturis interpretandis, ad simplicium subuersionem, pro arbitrio suo; qui ex salutifico pane Scripturarum, & vino salutari, merum faciunt toxicum; qui mel dulcissimum in venenum mortiferum vertunt, quo animas fidelium intoxicant, occidunt, perdunt miserrimè.

Matth. 7. *Vincen. Li-rinen. 11.* *2. Pet. 3.* *1. Tim. 1*

Vtuntur Scripturarum pallio, pro vestimentis ouium, ad fallendos incautos. Verè illi de quibus Christus: Attendite à falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ouium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces. Quid sunt enim vestimenta ouium (inquit Catholicus quidam & eruditus) nisi Prophetarum & Apostolorum eloquia? Quid sunt lupi rapaces, nisi sensus hæreticorum fen & rabidi, qui caulas Ecclesiæ semper infestant, & gregem Christi quaquà possunt dilacerant. Sed vt fallaciùs incautis ouibus obrepant, manente luporum feritate deponunt lupinam speciem, & sese diuinæ legis sententijs, velut quibusdam velleribus, obuoluunt. Hi sunt indocti atque instabiles illi, qui, teste Petro Apostolo, Scripturas sacras deprauant ad suam ipsorum perditionem. volentes esse legis Doctores, vt Paulus ait, non intelligentes neque quæ loquuntur, neque de quibus affirmant.

CAPVT XXIX.

Quòd Scriptura sit mutus index; & quæ Philosophia in Scripturis sacris improbetur.

A Quibusuis Ecclesiæ Conciliorum, Pontificum, Patrum decretis, summa fraude ac nequitia, ad Scripturas semper appellant, tamquam ad mutos iudices; eas cùm in manus acceperint, vertunt, inuertunt, peruertunt, vt volunt: mox adorant opera manuum hominum; sua scilicet commenta, pro Dei verbo obtrudentes. Christum dicere, Apostolum docere, Scripturam loqui, verbum Dei clamare mentiuntur; quod ipsi contra omnem Scripturam & verbum Dei confinxerunt è cerebro suo.

SENSVS SENTENTIAE PAVLI, NEQVIS VOS SEDVCAT, PER PHILOSOPHIAM. *Coloss. 2.*

Negat Caluinus, quod Sadoletus scripserat, se vel alios nouos Euangelij nouos Doctores, populum spinosis subtilibusque quæstionibus seduxisse; aut per inanem aliquam Philosophiam, quam Paulus condemnat, circumduxisse: imò illam Pauli sententiam potius contra nos facere, qui humanis constitutionibus, tamquam inanibus elementis, Ecclesiam perdiderimus. Quæ vt meliùs intelligamus, videndum ante omnia, quid sibi his verbis velit Apostolus, quem vterque dicit stare pro parte sua. Sic autem habet: Videte nequis vos decipiat per Philosophiam & inanem fallaciam, secundùm traditionem hominum, secundùm elementa mundi, & non secundùm Christum. Quibus in verbis inquirendum in primis, quid Apostolus nomine Philosophiæ intelligat. Lutherus, sub initium ruinæ atque apostasiæ suæ, docebat, hic damnari ab Apostolo Philosophiam omnem Aristotelicam: vnde & dicebat, imprudens & impudens; Meum est consilium, vt adolescens viter Philosophiam & Theologiam scholasticam, vt mortem animæ suæ.

Cochlæus anno 1521. & Surius anno 1522.

Nec solus Lutherus aut primus hoc Apostoli testimonio abusus est, ad damnandam Philosophiam naturalem, ab Aristotele & similibus traditam. Inter articulos Ioannis VVyclef, damnatos in concilio generali Constantiensi, ante annos prope ducentos, est huius quoque farinæ articulus 29. Quibus respondet Clemens Alexandrinus in libris Stromatum; docens, non reprehendi ab Apostolo Philosophiam veram quæ de rerum naturis disserit, nec artes liberales, sed Philosophiam Epicuream, quæ Deo adimit prouidentiam, ac in Deorum numerum refert voluptatem; præterque res visibiles & corporeas nihil esse credit. Huiusmodi & similes Philosophiæ doctrinas atque opiniones condemnat Apostolus, quæ ab ipsis auctoribus Philosophiæ nomine venditantur, cùm nihil minùs sint, sed futiles tantum insipientium hominum traditiones, quemadmodum Apostolus ait.

** PHILOSOPHIA NON EST ILLA MERETRIX.* *Prouerb. 5. & 7.*

Addo, inanem Philosophiam apud Apostolum significare quoque argumenta Philosophica inania, defectu materiæ vel formæ. Deficiunt enim aliquando in veritate antecedentis, aliquando in consequentia. Talibus argumentis oppugnabatur fides, & etiamnum oppugnatur, à gentilibus: & modò Caluinistæ, contra venerabilem Eucharistiam, quod corpus non possit esse in pluribus locis.

* Nec est Philosophia meretrix illa, vt alij garriunt, quietis impatiens, vaga, & garrula, procax, blanda adulatrix, præparata ad decipiendas animas, iuxta Sapientem. Sed, si quid

si quid simile de Philosophia sentiendum, est Thamar illa (vt Melchior Canus ait, ne quem laude sua fraudemus) quæ causa prolis suscipiendæ sedet in biuio; ad quam studiosus & fidelis Iudas declinauit, ex eaque genuit Phares & Zaram, ex quorum priore natus est Christus. Alij Philosophiam Aristotelicam & sæcularium Litterarum scientiam comparant cum gladio Apollonij, quem hosti ereptum, fidelis Machabæus magna laude in hostes strinxit; tum quoque ensi Goliath gigantis, quo ipsemet à pio Dauide truncatur, & alia perficiuntur egregia opera ad gloriam Dei: qua de re multa & eleganter Augustinus libro 2. de Doctrina Christiana, cap. 40. & sequentibus. *Lib. 8 de locis Theol.* *1. Mach. 3.* *1. Reg. 17.*

Quod si quis alijs verbis eiusdem pænè sententiæ delectetur, potest dicere, Apostolum nomine Philosopiæ intelligere, quidquid homines ex se comminiscuntur in causa religionis & pietatis, dum volunt proprio sensu sapere, idque non absque specioso rationis prætextu, vt sit in speciem probabile quod dicunt: neque enim in reijciendis hominum commentis, quæ nullum habent colorem veritatis, multum est negotij; sed in ijs, quæ fallaci ostentatione sapientiæ, quam Philosophi profitebantur, nientes imperitorum capiunt.

Aut aliter etiam Philosophia hîc dici potest, sermo persuasionis veritati contrarius, qui pulchris & plausibilibus argumentis (qualibus Philosophi vtebantur) se insinuet in animos hominum. Ita Paulus sub Philosophiæ nomine damnat omnes adulterinas doctrinas, & verbi Dei corruptelas, quæ nascuntur ex humano cerebro, qualemcumque habeant rationis colorem. Et cùm proximè addit de inani fallacia, epexegesis est, siue interpretatio præcedentis: vt sensus sit, Videte ne decipiamini per humanam aliquam Philosophiam, quæ nihil aliud est quàm inanis fallacia. Et quod sequitur, Secundùm traditionem hominum, clariùs explicat qualem Philosophiam improbet. Quam & consequentibus verbis duplici nomine vanitatis coarguit; nempe, quia non sit secundùm Christum, fontem vnicum omnis veræ sapientiæ, & sita sit in elementis mundi. Per elementa verò mundi huius, intelligere videtur externas legis cæremonias ad quas tunc Pseudoapostoli Colossenses trahere nitebantur: sicut ad Galat. 4. Nam & hîc speciem statim vnam adducit, exempli gratia, circumcisionem: & videtur externas cæremonias elementorum nomine appellare metaphoricè; quia sunt rudimenta quædam atque initia puerilia (sicuti elementa mundi sunt principia rerum omnium) quæ ad perfectionem & solidam doctrinam (quæ in solo Christo est) non perducunt. Ad quem etiam modum de elementis loquitur Hebræorum 5. Et notandum, quòd tam mundi elementis quàm hominum traditionibus Christum opponit: vt nimirum significet, quidquid doctrinæ in hominum cerebro fabricatum est, Christo non conuenire; sed illi potiùs esse contrarium, qui vnicus à Deo Patre Doctor nobis datus est: vt in simplicitate Euangelij sui nos retineat; quæ vel exiguo humanæ adinuentionis vel superstitionis fermento corrumpitur.

CAPVT XXX.

Leges & constitutiones Ecclesiæ, non sunt contra verbum Dei, vel promotionem pietatis.

HIs explicatis, videamus iam quàm verum sit, quod Caluinus ait, nos contra doctrinam Apostoli pias animas per constitutiones hominum & elementa huius mundi, deprædari atque Ecclesiam perdere. Hoc cùm tam audacter hoc loco affirmet dumtaxat, non etiam probet, videri meritò possumus satis fecisse, negando solummodò quod nobis impingit. Attamen, si quid ampliùs fortasse Lector studiosus à nobis exspectet, ad defensionem fidei Catholicæ, grauissimæque depulsionem calumniæ, non pigebit hic vnum atque alterum verbum adijcere.

Constitutiones hominum quibus asserit Caluinus decipi à nobis piorum animas, & Ecclesiam perdi, illas vocat, quas Præsules Ecclesiarum ipsique potissimùm summi Romani Pontifices populo præscripserunt contra verbum Dei, vt dicit; quæque ad nullam pietatis promotionem vel salutem animarum pertinent, sed tantummodò ad tricas, vt loquuntur, & laqueos conscientiarum, atque ad veræ pietatis contemptum. Per quas & quales constitutiones, Ecclesia reuerà perditur, vt Caluinus ait, piæque animæ capiuntur. Sed nos fortiter negamus, tales vllas in Ecclesia Catholica constitutiones reperiri.

Et cùm tantopere clamauerunt ab initio hæretici nostri aduersus innumeras constitutiones huiusmodi, quibus plena essent omnia apud nos; ne vnam quidem hactenus ostendere vel probare potuerunt.

Matth. 15. Citant contra nos, magnâ confidentiâ, obiurgationes illas Christi aduersus Pharisæos
TRADITIONUM AUCTORITAS ADEO. Iudaicos: Quare vos transgredimini mandatum Dei propter traditiones vestras? item & illud; Sine causa colunt me docentes doctrinas & mandata hominum. At nos negamus, illa in nos competere: negamus, mandata Ecclesiæ Catholicæ vel Prælatorum illius legitimorum mandata esse hominum. Dicimus, esse mandata Dei, non hominum:
1. Cor. 14. & probamus in primis per Apostolum, dicentem in simili causa disertis verbis: Si quis videtur Propheta esse vel spiritualis, cognoscat quæ scribo vobis, quòd Domini sunt
1. Thess. 4. mandata. Et alibi: Qui hæc spernit, non hominem spernit, sed Deum. Item per sen-
Act. 15. tentiam aliorum Apostolorum dicentium de similibus: Visum est Spiritui sancto & no-
Luc. 10. bis. Denique per Christum ipsum; Qui vos audit, inquit, me audit: & qui vos spernit, me spernit: qui autem me spernit, spernit eum, qui misit me. Misit enim Christus Apostolos, & qui in eorum locum successuri erant (nam de omnibus eadem est ratio) cum am-
Ioan. 10. plissima potestate: nimirum cum illa ipsa, quam acceperat à Patre suo: Sicut, ait, me misit Pater, & ego mitto vos. & ideò simul etiam dedit illis Spiritum sanctum, Ecclesiasticæ omnis & summæ potestatis auctorem: Accipite, ait, Spiritum sanctum. Quam
Act. 15. & 16. etiam potestatem insequendo Apostoli & seniores Ecclesiæ, præcepta dederunt varia in Christum credentibus; & obedientiam alijs Ecclesiæ Præpositis præstandam mandarunt. Denique reliquerunt Ecclesijs traditiones obseruandas, partim scriptas, partim non
2. Thess. 2. scriptas, vt Paulus testatur. Quas etiam alibi apertè non tam humanas præceptiones, quàm diuina mandata appellat; vt loci illi docent quos iam citauimus. Quemadmodum Apostoli quoque & seniores Ecclesiæ dicebant, de mandato illo abstinendi ad tempus à suffocato & sanguine; Visum est Spiritui sancto & nobis. vt suprà meminimus. Non erat hoc diuinum præceptum, quod vspiam extet in Euangelijs: nec Spiritum sanctum ea de re loquentem audierant Apostoli vel seniores: sed quod ipsis rectum videbatur, hoc decernebant. Proinde, quidquid postmodum Ecclesia simili modo obseruandum constituit, eodem loco habendum est. Nec enim minùs Spiritus sanctus Ecclesiæ post mortem Apostolorum, quàm Apostolis ipsis promissus fuit: sed potiùs aliquanto magis, si qua hic differentia fieri potest: nam Apostolis datus fuit Spiritus sanctus, non propter ipsos, sed propter Ecclesiam; Ecclesiæ verò non propter Apostolos, sed propter ipsammet Ecclesiam, vt eam doceret omnem veritatem, & cum ipsa atque in ipsa maneret vsque ad consummationem sæculi.

Quòd ergo Caluinus & ceteri nouatores constitutiones huiusmodi nuncupant traditiones humanas, quibus nos plus tribuamus quàm verbo Dei; multis hîc modis hallucinantur & mentiuntur, non intelligentes, nec quid verbum Dei sit, nec quid humanæ traditiones. Nam, & verbum Dei solis Scripturis sacris definiunt, & omnes Sacris litteris non expressas traditiones humanas appellant. Vtrumque non solùm falsò, sed ineptè etiam atque inscitè. Nam & quæ D. Paulus Corinthijs ac Thessalonicensibus seruanda præcipiebat, licet priùs scripta non essent, tamen verbum Dei erant, vt iam satis ostendimus: & quæ postea in Euangelijs scripta sunt, verbum Dei erant, & pro Dei verbo seruanda & credenda erant cùm prædicarentur & docerentur, antequam scriberentur.

Eiusdem Caluiniani candoris, quod ait, Traditiones Ecclesiasticas nihil facere ad promotionem veritatis, sed esse dumtaxat inutilia & noxia conscientiarum grauamina, instar traditionum Pharisaicarum. Bona verba, Caluine. Plurimum enim interest, inter traditiones Pharisaicas & Ecclesiasticas. Illæ enim reuerà nihil faciebant ad pietatem:
[a] 1. Tim. 1. sed vel manifestè contra veram pietatem erant; quando videlicet Pharisæi irritum facere
[b] Lib. 2. c. 1. non verebantur mandatum Dei, propter traditiones suas; vt Christus ijs iure meritoque
[c] Epiphan. in hæresi Ptolemaicarum. improperabat: vel si tantum in ijs non inerat mali, ineptæ erant, friuolæ, inutiles, nihilque ad veram pietatem conducentes. Vnde Paulus Apostolus [a]eas vocat aniles fabulas.
[d] Hyeron. in cap. Isaiæ in cap. 2. ad Titum, ad Algam cap. 10. Quò pertinebant omnes illorum & tam variæ lotiones, genealogiæ infinitæ, & similia multa. De quibus eruditè Augustinus [b]contra aduersarios legis & prophetiæ. Cuiusmodi traditiones paulò ante aduentum Christi à Pharisæis & similibus confictæ & introductæ fuerant; testibus [c]Epiphanio, [d]Hieronymo, [e]Irenæo, & alijs.

[e] Irenæus lib. 4. c. 25. & 26. At traditiones Ecclesiasticæ sunt pleræque omnes constitutiones Apostolicæ, totius antiquitatis concordibus testimonijs confirmatæ, ad maiorem vel diuini cultus reueren-

tiam

tiam vel populi fidelis instructionem, vel deuotionem, vel motum correctionem, vitæque puritatem, vel ad communem omnium ædificationem saluberrimè institutæ ac receptæ. Quod in singulis Ecclesiæ decretis & præceptis perfacile esset ostendere, si opus esset, quidquid contrà ganniant cum Caluino hæretici omnes.

CAPVT XXXI.

Hæreticos seducere homines per inanem & improbatam à Paulo Philosophiam.

ETiam satis responsum ad Caluini calumnias, quibus scribere non veretur, nos per humanas constitutiones, contra Apostoli doctrinam, pias animas deprædari, adeoque Ecclesiam perdere. Videamus nunc, quàm alienum sit à veritate, quod Sadoletus dixerat, ministros Caluinianæ doctrinæ per subtiles & spinosas disputationes, tamquam per obscuram Philosophiam, iuxta Pauli sententiam, populum simplicem circumuenisse ac decepisse; vt inter imperitos obscuram quamdam nouæ sapiëtiæ ostentationem iactarent.

Hanc obiectionem Caluinus à se suísque longissimè remouere conatur. Sed quàm nihil agat, & frustrà laboret, mox opinor manifestum faciemus. Ostendimus, Paulum Philosophiæ nomine intelligere, quidquid homines ex suo ingenio comminiscuntur in negotio religionis vel doctrinæ salutis, contra verbum Dei vel traditam ab initio pietatis regulam; quamlibet speciosis verbis figmenta sua colorare ac veritatem ipsam tegere aut obscurare conentur: vt olim Philosophi multis verbis & argumentis speciosis inanem doctrinam suam rudi atque imperito populo proponebant, sapientiam suam iactantes, multis adhibitis sermonum inuolucris, quibus rem ipsam inuoluebant, vt frequenter vix satis etiam intelligerent semetipsos.

Quid Caluinus? De primario capite pestiferæ omnis doctrinæ suæ, nempe de præsentia corporis & sanguinis Christi, in Sacramento Eucharistiæ, tam dubiè, tam vafrè loquitur, quò veritati ipsi tenebras (ne percipiatur) offundat, vt nec alijs nec sibiipsi satis seipsum explicare queat; nec quisquam omnino valeat, quid tandem sibi velit, intelligere. QVAM OBSCVRE LOQVATVR, ET PHILOSOPHETVR DE EVCHARISTIA CALVINVS.

Cum Ecclesiâ Catholicâ verum corporis & sanguinis Christi præsentiam in hoc Sacramento non admittit Caluinus: à Svvinglianis autem, qui præsentiam Christi penitus remouent, ait se dissentire. * Vult videri consentire cum confessione Augustanâ: fortè, quia scripta est illa à Philippo Melanchthone, quem magni semper facere visus fuit. Et tamen confessio illa præsentiam Christi in Sacramento veram & corporalem agnoscit: nisi quod simul eodem in Sacramento panem & vinum manere docet. Quid ergo? * Dicit Caluinus, corpus & sanguinem Christi reipsa quidem abesse ab Eucharistia, sed reipsa tamen in illa sumi; vel, si quis alijs eius verbis delectetur, realiter sumi, & tamen realiter non applicari. Súntne hæc prodigio quàm similia? Et talibus verbis illudit simplicitati fidelium. *Claudius de Sainct. contra Bezam.* *Genebrardus in Chronic. anno 1562.*

Sed explicet perspicuè, qualis hæc sit sumptio vel exhibitio corporis & sanguinis Christi. Præsentiam Christi, ait, qua nos illi inseramur, à cœna minimè excludimus. Hic tergiuersari incipit. Agnoscit præsentiam Christi in cœna: at, qualem præsentiam? Qua nos illi, inquit, inseramur. Sed, quæso, quomodo inseramur? Satis subindicat, se loqui de spirituali insertione, quæ fit per fidem, de qua Apostolus; Quicumque in Christo baptizati estis, Christum induistis. Et Christus ipse; Qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructum multum. Et ita se Caluinus interdum apertè explicat: quamuis alibi rursus id negare bellè videtur, ac dicere Christum in Eucharistia non fide solùm recipi, sed reipsa. Quò pertinere etiam videtur quod hîc ait, animam non imaginariâ aliquâ Christi conceptione frui in cœna, sed efficaci veritate. At, in illa veritate explicanda, cùm veram Christi & corporalem in cœna præsentiam tollat, hæret vbique dubius & perplexus mirum in modum; nec exitum reperit. Nunc negat carnem Christi in cælo existentem ad nos penetrare; nunc rursus ait ad nos eamdem deferri ac penetrare; manifesta scilicet repugnantia. Et nunc vult, carnem Christi in cœna propriè ac realiter exhiberi, nunc per spiritualem tantùm virtutem, in animam ex carnis & sanguinis Christi substantia profluentem. Quam rursus virtutem nunc inesse ait signis externis panis & vini, in ipsísque hærentem sumentibus porrigi; nunc per signa illa nequaquam administrari, sed extra signa à Deo infundi, quo tempore signa sumuntur. Aliquando, nihil substantiæ de carne Gal. 3. Ioan. 15. Claud. de Sainct. vbi suprà.

 Christi

Christi distribui mediantibus signis: sed nescio quam efficaciam carnis Dominicę seorsum à signis per fidem infundi, eo tempore, quo signa panis & vini sumuntur. Et hic in doctrina isthac de cœna Domini progressus illius fuit; vt aliquando quidem Lutheranis adhæreret, aliquando Zvvinglianis se addiceret, aliquando vtrorumque eamdem esse de cœna sententiam teneret, aliquando plurimùm discrepare diceret, & aliquando neutram probaret; sed communiter, inter vtramque locum sibi & sectam quæreret. Et Caluinistarum hæ sunt præstigiæ, vt contendant Augustanam confessionem pro se stare; nolint tamen eidem simpliciter ingenueque subscribere: negent se illius hostes esse; non desinant tamen illius assertoribus molestos & inimicos capitales se præbere. Quis ad hanc tam nouam, tam intricatam & perplexam Philosophiam non obstupescat? Talis erat olim aduersus fideles Catholicos Philosophia Theologica, seu potiùs Theologia Philosophica Origenistarum. De qua pulchrè & latè Hieronymus Epistola ad Oceanum.

CAPVT XXXII.

Omnes penè hæreses ex Philosophorum placitis orta.

ITA cùm se premi sentit Caluinus à Catholicis per diuinam omnipotentiam, dicere mauult ex placitis Philosophorum gentilium, quòd nō magis possit Deus vnum idemque corpus eodem tempore pluribus locis constituere, quàm facere vt sol idem sit lucidus & obscurus. Nec aduertit, nequaquam repugnare naturæ corporis, vt simul sit in duobus locis per diuinam potentiam; vt repugnat constitutioni naturæ, idem esse simul obscurum & lucidum.

Quapropter, optimè atque eruditissimè Sadoletus de Caluinistis & similibus, hunc in modum: Isti, inquit, parum gnari, quemadmodum in vnoquoque genere doctrinæ adhibere argumenta & rationes oporteat; ex alienis & longè diuersis Dialecticæ inanisque Philosophiæ rationibus Dominum ipsum vniuersi, & diuinam cum eo spiritualemque potentiam (quæ prorsus libera & infinita est) in angulos corporeæ naturæ (quæ suis cancellis conscripta est) conantur includere.

Hieron. cõtra error. Ioan. Hierosolymitani. August. lib. 13. de ciuit. c. 17. & 18. & lib. 22. cap 11. Epiphan. in hæresi Origenianſi.

Sic olim hæretici Philosophicis argumentis contra fidem resurrectionis disputabant, Hieronymo, Augustino, Epiphanio, testibus. Denique etiam Arrius, Nestorius, Pelagius, & plerique omnes hæresiarchæ, errores suos ex placitis Philosophorum suxerunt, eorumque naturalibus argumentis simplices Christianos fefellerunt: vt omnes Historiæ Ecclesiasticæ, cuncta veterum monumenta, testantur: ne postremò Ioannem VVyclef, summum quodammodò hæreticorum nostri temporis patriarcham, ab Thoma VValdensi optimè confutatum commemorem: vt verissimè & pulcherrimè Tertullianus Philosophos hæreticorum Patriarchas vocauerit.

Optimè autem Sadoletus ex aduerso, veritatem Catholicam, ait, non syllogismis nec verborum captionibus, sed vera humilitate, sed religione, sed obedientia erga Deum esse subnixam: eam deinde in tenebris lucere, & nemini non esse perspicuam; qui videlicet cum tali animi humilitate, reuerentia atque obedientia, eam inquirit.

CAPVT XXXIII.

Pastorum concionatorumque Catholicorum, cum ministris hæreticorum collatio.

NECDVM penitus materiam hanc missam facere possumus, in qua de Scripturarum interpretatione differitur.

Quia dixerat Sadoletus, nouatores istos Scripturarum interpretationem iactare dumtaxat apud imperitos, fraudemque & nequitiam suam præclaro illo quidem, sed falso atque alieno sapientiæ atque doctrinæ nomine, tegere; visum fuit Caluino, conferre Doctores & Ministros religionis reformatæ, (vt se vocitabant) partim cum Pastoribus tunc temporis Ecclesiarum Catholicarum, partim verò cum Doctoribus scholarum Theologicarum in academijs Christianis. Et Pastores quidem ac concionatores nostros dicit homines fuisse indoctos & futiles; quorum conciones non aliud erant, quàm vel quæstiones

ſtiones aliquæ, vel ſubtilitates Scholarum inanes, quæ rudem plebeculam obſtupefacerent; vel aniles fabulæ, ex quibus plura deliria referrent aniculæ, quàm commuiſci toto menſe potuiſſent ad focum ſuum. Sic ille de concionatoribus & Paſtoribus noſtris pro conſueta ſua proteruia.

PASTORES ET CONCIONATORES CATHOLICORVM, QVAM PRAESTENT MINISTRIS PRAEDICANTIIS NOVATORVM.

Nobis autem hic nō eſt animus, laborare magnopere vitijs omnibus Paſtorum & concionatorum, qui id temporis Eccleſijs Catholicis præerant, & ſæculis aliquot præcedentibus, excuſandis. Nec vſque adeò mirum videri debet, Paſtores & Rectores plebis, multis labentibus ſæculis, longaque pace ad otium & ignauiam, ad incuriam & laſciuiam, tum etiam ad bonarum litterarum & ſcientię Theologicæ ignorantiam, denique ad obliuionem eorum quæ ad bonorum Paſtorum officium ſpectant, degenéraſſe. Quis enim ignoret, nihil tam rectè inſtitutum in rebus humanis, quin lapſu temporis, à naturæ atque officij ſui ſinceritate deflectat, & vitia contrahat. Hoc potius admiratione dignum, qui ſe aliorum reformatores iactant, eoſque tam probe tamque acerbe reprehendere norunt, nec mores ſanctiores (vt ſupra manifeſtum fecimus) nec maiorem etiam ſapientiam aut eruditionem afferre, idque in primis etiam exordijs miniſterij ſui, quando certe omnia ſolent eſſe laudabilia & præſtantia. Quales enim maxima ex parte vel fuerunt ab initio, vel etiamnum ſunt miniſtri nouæ ac reformatæ religionis huius? Si non ſunt e fęce Sacerdotum ac monachorum noſtrorum, qui deſiderio libertatis carnis ad eos confugerunt, habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt, (vt Apoſtolus ait) ſunt homines vt plurimum vxorati: ijque fere etiam mechanici generis, ſartores, molitores, cerdones, & ſimilis farinæ, viles & ſordidi, qui bonas litteras numquam ne a limine quidem ſalutarunt. Tantum vulgaribus legendis Biblijs, eorumque ſummarijs & capitulis memoriæ commendandis operam dederunt: quæ quauis data occaſione in medium proferunt. Quorum non pauci in hoc etiam gloriantur, quòd Latinam linguam, Romanam illam & Papiſticam (vt aiunt) num in im didicerunt. Et, vt docet experientia, iamdudum pleriſque in locis abierit in prouerbium; Miniſtro indoctior.

MINISTRORVM HAERETICORVM IMPVRITAS VITAE.

Quod autem ad conciones talium miniſtrorum attinet: ſi ex ijs demas conuitia & contumelias in Romanos Pontifices alioſque Eccleſiæ Catholicæ Præſules, maledicta in Reges, Principes & Magiſtratus, qui non ſunt factionis ipſorum, blaſphemias in Sanctos cælites, eorumque imagines & reliquias, in Dei genitricem, in Chriſtum ipſum, in Sacramenta, præſertimque in auguſtiſſimum noui Teſtamenti ſacrificium; nihil magnopere erit reliquum, quod domum referre queas.

CONCIONVM IPSORVM ABSVRDITAS.

CAPVT XXXIIII.

De vtilitate Scholaſticorum Doctorum in Eccleſia.

DE Scholaſticis autem Doctoribus, hodiernis iuxta & veteribus, quid dicit vel garrit potiùs? Qualem, inquit, in ſcholis doctrinam diſcebant, qui ad Eccleſias erudiendas ſe comparabant? Scis ipſe (Sadoletum alloquitur) meram fuiſſe ſophiſticen: ſed adeò contortam, implicitam, ſpinoſam, perplexam; vt merito dici poſſet Scholaſtica Theologia, quædam arcanæ magiæ ſpecies. Sic ille ſuo more conuitijs, maledictis & blaſphemijs indulgens. Nec aliud ab eo expectandum fuit in laudem Theologiæ Scholaſticæ: nemo enim amat niſi ſui ſimiles.

Cùm ergo Theologorum munus proprium ſit, fraudes hæreticorum ſub ornatu & plerumque blandi ſermonis pallio occultatas detegere, & ſuis coloribus depingere, vt cognoſcantur & vitentur, tamquam venena mortifera ſub mellis integmento latentia: non mirum, ab hæreticis omnibus ſemper odio habitos Doctores Scholaſticos; præſertimque ab VVyclefo, quem hac in parte (vt in alijs pænè omnibus) noſtræ tempeſtatis nouatores ſequuntur: nempe, vt lupi canes ouium cuſtodes oderunt. Alioqui, tantum abeſt vt Scholaſtica Theologia aliquid habeat commune cum ſecretis ſcientiarum magicarum, vt potiùs maleficia illa argumentis & rationibus proſequatur, ceu telis ferratis ac mortiferis. Hic eſt enim finis & ſcopus vnicus Theologiæ Scholaſticæ, fidem Chriſtianam, veræque & ſempiternæ ſalutis doctrinam, aduerſus Ethnicos, Iudæos, magos omnis generis, præſertimque contra hæreticos, hoſtes pietatis Chriſtianæ omnium nocentiſſimos, tueri, defendere, ſartam tectam ſeruare.

LAVS THEOLOGIAE SCHOLASTICAE ATQVE OFFICIVM.

Nec quidquam eſt in Scholaſticorum Doctorum ſcriptis, quæſtionibus, argumentis,

 quod

quod ex Doctorum Ecclesiæ veterum monumentis, vel ex Conciliorum decretis hauſtum non ſit. Sed quod patres ad populum declamantes, aut alias liberâ & ſolutâ vtentes oratione, fuſiùs diſſeruere, hoc iſti ſtrictiùs, luculentiùs, & ad intelligendum ac mandandum memoriæ faciliùs per breues quæſtiones & argumentationes declararunt. Quibus etiam argumentis, propoſitionibus, deductionibus, concluſionibus ſuis, ita aduerſarios veritatis constrictos atque irretitos tenent, nuſquam vt elabi queant. Hoc nimirum eſt, quod nouatores noſtros vrit, hoc quod odium illorum tantopere in Scholaſticam ſcribendi & docendi rationem incendit.

CAPVT XXXV.

Hæreſes omnes ſpeciem habere magnam cum magia & idololatria.

QVOD verò propriè ad magiæ ſecretioris naturam attinet, cuius hic Caluinus nefariè meminit, illius ſpeciem vocans Theologiam Scholaſticam; ſi idololatriæ ſpecies eſt magia, vt eruditi omnes confitentur, nemo propiùs ad magiæ ſpeciem ac naturam accedit, quàm Caluinus, & ſimilis monetæ deplorati hæretici. Malefici fide ac ſpe relictâ in Deum verum, confugiunt ad auxilium Satanæ. quod vt conſequantur, eum non verentur pro Deo habere ac adorare. Quid minus faciunt hæretici, qui ſenſu & conſenſu repudiato totius Eccleſiæ, hominum peruerſorum & factioſorum doctrinam pro vera ſalutis doctrina amplectuntur, eamque velut diuinam, & tamquam purum dei verbum adorant? Quid hoc aliud eſt, quam pro Chriſto adorare maleficorum atque incantatorum omnium principem Antichriſtum? Venit primùm Lutherus, & dixit; Quod ego doceo, Dei verbum eſt, & purum Euangelium. mox recipitur, adoratur, & coram idolo genua incuruantur. Dicunt idem poſteà Zvvinglius & Caluinus, dicunt Anabaptiſtæ, Zvvenckfeldiani, dicunt omnes, & quiuis hæretici; & mox examina Scripturarum afferuntur in prauum & alienum ſenſum detortarum. ita hominum verbum, vel Satanæ potius per eos loquentis, pro Dei verbo & Chriſti Euangelio miſeri homines recipiunt atque adorant. Horrenda hæc eſt atque ipſiſſima idololatria, iuxta Prophetarum & Apoſtolorum doctrinam totis conatibus fugienda.

Deut. 32. Ad hæc, magorum ac incantatorum proprium eſt, quod Moyſes ait; Deum qui te genuit dereliquiſti, & oblitus es Domini creatoris tui. Annon autem idem quadrat maximè in hæreticos noſtros? Nónne Lutherus, Caluinus, & quotquot auctores ſunt errorum tot iam annis regnantium, non modò corporaliter geniti, ſed etiam per Spiritum ſanctum in Eccleſia regeniti ſunt ad vitæ nouitatem, & participes facti meritorum Chriſti ad ſalutem æternam? Illum Deum poſteà, ab Eccleſia Catholica recedentes, ſectaſque facientes, dereliquerunt, atque ad alios Deos deſciuerunt. Neque enim Deus verus aut Spiritus ſanctus eſt apud ſectarios, ſed Deus venter, Deus Antichriſtus, qui ſedens in templo Dei, ſeipſum Deum facit: denique Deus huius ſæculi, quo excæcantur hæretici omnes, ne fulgeat eis illuminatio Euangelij Ieſu Chriſti, quod refulget dumtaxat in Eccleſia Catholica.

Melchior Canus lib. 8. de locis theolog. Lenſæus contra Sadeelem. Sed hæc de auctoritate Doctorum Scholaſticorum ſufficiunt. Qui plura de hoc argumento requirit, habet Scriptores doctos atque egregios, qui hac de re aduerſus ſectarios ex profeſſo copioſè ſcripſerunt. Nobis hic vbique propoſitum eſt breuitati ſtudere.

CAPVT XXXVI.

De Iuſtificatione concertatio.

DESCENDIT iam Caluinus, Sadoleti Epiſtolam inſequendo, ad tractationem controuerſiarum quarumdam, de quibus inter nos & illius ſortis homines maxima eſt concertatio. Et primo quidem loco hic diſputatio incidit de Iuſtificatione. de qua Caluinus Sadoletum interrogat, num illi ſpinoſa aut inutilis quæſtio eſſe videatur.

Atqui, hoc Sadoletus tota Epiſtola ſua nuſpiam dicit: nec Catholicus etiam quiſpiam alicuius eruditionis vel iudicij. Quin potiùs fatemur non illibenter cum Caluino, quòd ſublata Iuſtificationis cogitatione, & Chriſti gloria extincta eſt, & abolita religio, & Eccleſia

clesia destructa, & spes omnis salutis penitus euersa. Sed hoc nihilominus audacter etiam dicimus, quæstionem i tam a toto sectatiorum nostri temporis grege, multis spinosis obscuri sque verbis atque argumentis inuolui; & sic tractari, vt nec sibi vspiam consent, & vix intelligi queat, quorsum tandem vergant, vel quid sibi velint in hac materia nec modo vehementer a se mutuo, sed vnus etiam idemque a seipso sæpe dissentiat. Cuius rei non alium hic testem proferam quàm vnum ex ipsismet, Osiandrum nomine. Qui de vno hoc dogmate viginti scribit diuersas opiniones fuisse inter nouos hos doctores Euangelicos sui téporis; ac nominatim Philippum Melanchthonem hac in te quaterdecies variasse. Nam simul vt locum aliquem, inquit, in scriptis viderunt, in quo iustitiæ mentio fieret, statim nouam ex eo iustificationis rationem fabricati sunt. Ita se enumerasse scribit nouem genera Iustificationum e Scripturis collecta, male inter se cohærentia, neque tamen omnia se adhuc recensuisse. Enumerat deinceps, quæ ex suo quisque capite confinxit: Alij, inquit, dicunt, quòd iustitia sit opus Dei, quod ipse in Christo operatur: alij, quòd nos Deus ad æternam vitam recipit; alij, quod meritum Christi: alij, de media quadam iustitia loquuntur, quam tamen explicare nequeunt: alij dicunt, quòd essentialis iustitia Dei creat in nobis aliam nouam creatam iustitiam. Sic ille quatuordecim de Iustificatione opiniones recenset; &, quam ipse profert, est quartadecima. Nam, quid ni æquè liceat ipsi hic aliquid noui confingere, atque alijs: cùm se ijs nequaquam inferiorem existimet? Omnes igitur de Iustificatione opiniones (iuxta numerum, cuius meminit in confutatione scripti, quod contra se Philippus ediderat) simul viginti & vna.

DE IVSTIFICATIONE, DIVERSAE PVGNANTESQVE HAERETICORVM SENTENTIAE.

Osiander lib. contra Melanchthonem.

Hosius de hæresibus nostri temporis.

Sed missis his factis veniamus ad Caluinum. Is hic de Iustificatione aduersus Sadoletum longam atque verbosam dispu ationem contexit. Nos totam illius dissertionem per sequentia aliquot capita confutabimus; vt illâ in ordinem redactâ, doctrina clarior sit & facilior.

CAPVT XXXVII.

Propositionum Caluini de Iustificatione partim elucidatio, partim confutatio.

PRIMAM propositionem sensu quodam admittimus, nec in eo vllam difficultatem Caluino mouemus, si loquatur de homine, ante regenerationem vel iustitiam per Christum adeptam. vt nec grauatè illi etiam secundam largimur: modò quod de meritis ibi humanis dicit, de operum dignatione & de gratuita Dei clementia, in sanum & Catholicum sensum accipiatur, vt nunc explicabimus. Concedimus enim, hominem iustificari, Deoque reconciliari nullis meritis quæ habeat à seipso, nullaque operum dignatione, quæ ex ipso, id est, quæ ex naturæ ipsius corruptæ viribus prodeant: sed hic locum habere solam Dei clementiam: quæ nisi hominem corruptum, perditum, damnatum, ad naturam eius reformandam respiciat, numquam Deo reconciliatum iri. Multum tamen valent opera fidei & pœnitentię ex Dei gratia profecta; quòd disponant hominem ad gratiam & iustitiam. Vnde illud: Pœnitentiam agite; appropinquauit enim regnum cælorum: Matth. 3. & illud Act. 2. Pœnitentiam agite; & baptizetur vnusquisque vestrûm.

Tertia propositio vera est, si sentiat, nos fide viua, & operibus fidei viuis (hæc enim est iustitia fidei) Christum amplecti: mortua enim, siue fides, siue opera fidei, tantùm ad id disponunt.

At in quarta propositione proditur manifestum venenum, cùm dicit in homine iustificando opera omnia ne pilum quidem valere. Et in hac re pars magna vertitur cardinis totius disputationis de Iustificatione inter nos & sectarios nostros. Quod videlicet nos seu Catholici, bonis operibus in hominis iustificatione locum damus, hæretici verò minime. Qua doctrina cùm videri velint magni honoris Christi & dignitatis assertores (vt vbique iactitant) nos ex aduerso dicimus (sicuti benè hic etiam adnotauit Sadoletus) hoc vno dogmate Christum omni suo officio ac dignitate ab ijs spoliari, adeoque aduentum eius inanem vtrumque reddi.

Nam, quod ad priorem eius aduentum attinet, credimus illum è cælis in terram venisse, vt faceret nos sectatores bonorum operum, vtque iustificatio legis Dei impleretur in nobis, velut Apostolus loquitur: vel, vt Ezechiel ait, vt faceret nos ambulare in præceptis suis.

HAERETICI DOCENTES, BONA OPERA NIHIL FACERE AD IVSTITIAM, ADVENTVM VTRVMQVE CHRISTI INANEM REDDVNT.

suis. Alter autem eius in mundum aduentus ad extremum iudicium, illum in finem erit, vt reddat vnicuiq; secundùm opera sua: quemadmodum Scriptura vbiq; commemorat. Quomodo autem hæc vera erunt, si ad iustitiam Christianam nihil cōferant bona opera? Quid autem Scriptura hac de re nominatim doceat, ex consequenti materiæ deductione liquebit. Veniamus ad propositionem quintam. Paulus, ait, quoties iustificationem fidei tribuit, ab omni illam respectu bonorum operum auertit.

Capvt xxxviii.

Caluini sententia de Iustificatione pugnat cum Pauli sententia.

HOc Caluinus audacter affirmat cùm sit longè falsissimum: diuersum potiùs verum est, fidem iustificantem ab Apostolo commendatam, vbique ad vitæ nouitatem respicere, quæ in bonorum operum exercitatione consistit. Hoc videre licet clarissimè, in tota deductione disputationis Paulinæ, de fide ad iustitiam necessaria, in Epistola præcipue ad Romanos: vt non sit necesse multa congerere testimonia. Hanc fidem alibi etiam appellat per dilectionem operantem. De qua fide sic Augustinus: Quid est, inquit, credere in eum qui iustificat impium? Credendo amare, credendo in eum ire, & eius membris incorporari.

Tract. 29. in Io.ar.m.

Vult tamen Caluinus propositionem suam prædictam probare. Illa est, inquit, familiaris Apostoli collectio: Si per fidem iustificamur, ergo non ex operibus, si ex operibus, ergo non ex fide. Ego verò huiusmodi collectionem nusquam reperi in Apostolo. Dicit quidem & colligit, ad Rom. 3. Vbi est ergo nunc gloriatio tua? Exclusa est. Per quam legem Factorum? Non: sed per legem fidei. Et paulò pòst: Abraham si ex operibus iustificatus est, habet gloriam, sed non apud Deum. Ad Ephesios autem 2. Gratiâ estis saluati, per fidem: non ex operibus. Et potuisset quidem certè Apostolus (ne quid dissimulemus) ita apertè colligere: Si ex fide iustificamur, ergo non ex operibus; si ex operibus, ergo non ex fide. Sicuti in eumdem sensum argumentatur ad Galat. 2. Si per legem iustitia, ergo gratis Christus mortuus est. Quæ sic formari posset collectio: Si ex operibus legis iustitia; ergo non ex fide Christi mortui pro peccatis nostris, & vt nobis iustitiam daret. Et hæc bona est collectio. Sed omnis hic est quæstio, de quibus vel cuiusmodi operibus loquatur Apostolus, cum ex ijs quemquam iustificari, vel cùm illa fidei iustificanti ex aduerso opponit. Non loquitur enim certè de bonis operibus factis per gratiam Dei & spiritum Christi, quæ opera fidei sunt: quod falsò & per summam nequitiam hæretici omnibus persuadere conantur: sed loquitur de operibus factis ab homine, Dei spiritu & gratia destituto, vel etiam adiuto sola cognitione legis, qua sciat quid bonum, quid malum, quid Deo acceptum, quid non. Et disputat Apostolus in hac materia, partim aduersus Philosophos gentium, qui in solis naturæ viribus gloriabantur, arbitrantes se suo Marte posse rectè viuere, iustique & boni euadere, naturæ humanæ corruptionem ignorantes, partim verò & potissimum quidem aduersus Iudæos, qui hoc habebant supra gentiles & ethnicos, quòd per legem suam scirent quid Deo gratum esset, quid secus, quidve vt iusti & salui essent facere deberent: quâ legis sola cognitione instructi, putabant se parere posse voluntati Dei, benè viuere, iustitiam omnem operari, etsi nulla alia iuuarentur interiore gratia Dei, & sine omne fide vel respectu in Christum mediatorem: vt a hac re superiores profanis gentilibus, quòd de Dei veri & voluntatis eius notitia instructi essent per legem: per quam lanè haud quidem immeritò gloriabantur contra gentes: sed docet tamen Apostolus, illam solam legis ac Dei notitiam non sufficere ad iustitiam: absque auxilio nimirum speciali gratiæ Dei adiuuantis infirmitatem nostram, ac reformantis corruptionem naturæ nostræ; & sine fide in Christum, cuius vnius merito omnem salutarem gratiam atque opem suam Deus ad implendam legem nobis largiatur.

Nvsqvam in Apostolo Pavlo reperitvr, hominem ivstificari per solam fidem, sed contrarivm, per fidem et opera.

Hic verus est status disputationis Paulinæ de Iustitia. Proinde, cum fidem Christi opponit operibus, vel per opera negat quemquam iustificari; non loquitur de quibuscumque operibus, nec verè etiam de bonis & sanctis operibus, sed de operibus factis solius naturæ viribus, vel etiam adiutæ dumtaxat cognitione legis Dei. Vnde & nusquam pæne simpliciter dicit, opera non iustificare, sed opera legis. Id quod etiam atque etiam notandum in hac materia. Ex operibus legis, ait, non iustificabitur omnis caro coram Deo. Et paulò pòst: Arbitramur hominem iustificari per fidem, sine operibus legis. Et ad Galata

Rom. 3.

Si

Si per legem Iustitia (non ait, Si per opera bona) ergo gratis Christus mortuus est. Et paulò ante: Scientes, quòd non iustificatur homo ex operibus legis, nisi per fidem Iesu Christi. Et paulò pòst iterùm: Qui tribuit vobis spiritum, & operatur virtutes in vobis, ex operibus legis, an ex virtute fidei? Talia sunt multa passim in hoc Apostolo. *Galat. 2.*

Quod si vspiam Apostolus de operibus, quæ non iustificant, absque vlla tali adiectione loqueretur, tamen quia hoc toties adijcit, inde eius sensus atque interpretatio peti deberet. Quemadmodum ibi: Ei qui operatur, merces non imputatur secundùm gratiam, sed secundùm debitum. Ei verò qui non operatur, credenti verò in eum qui iustificat impium, reputatur fides eius ad iustitiam. Quæ verba Augustinus exponens: Si qui operatur, inquit, id est de operibus præsumit, & eorum merito sibi darani esse dicit gratiam fidei, merces non imputatur secundùm gratiam, sed secundùm debitum. Quid est hoc, nisi quòd merces nostra, gratia vocatur? Si gratia est, gratis datur. Quid est gratis datur? Gratis constat: nihil boni fecisti, & datur tibi remissio peccatorum. Attenduntur opera tua, & inueniuntur omnia mala. Sic ille: nimirum de operibus hîc Apostolum explicans, non quæ fiunt ex spiritu fidei & gratia Dei, sed de ijs quæ gratiam Dei, fidemque præcedunt: quæ profectò nihil conferunt ad iustitiam. Vnde & paulò ante ibidem, Nemo, inquit, computet bona opera sua ante fidem. Vbi fides non erat, bonum opus non erat: bonum enim opus intentio facit, intentionem fides dirigit. *Rom. 4.* *In Psalt. Psalm. 31.*

CAPVT XXXIX.

Sensus verborum Pauli Apostoli: ABRAHAM SI EX OPERIBVS IVSTIFICATVS EST; HABET GLORIAM, SED NON APVD DEVM. *ac sensus Iacobi:* ABRAHAM, NONNE EX OPERIBVS IVSTIFICATVS EST? *&c.*

SIMILIS est locus ille apud Apostolum, Rom. 4. Si ex operibus Abraham iustificatus est; habet gloriam, sed non apud Deum. Denique ille: Dauid dicit beatitudinem hominis, cui Deus accepto fert iustitiam sine operibus. Loquitur enim hic vbiq; Apostolus, de operibus ante fidem: quæ non modò nullam gratiam vel mercedem merentur, sed merentur pleraque etiam pœnam & supplicium. Hoc optimè & fusè declarat S. Augustinus loco prædicto.

Sic nusquam reperitur in Apostolo, iustificari hominem per solam fidem. Dicit Apostolus ex Propheta; Iustus ex fide viuit. Hoc Lutherus legens, *Hic me, inquit, prorsus renatum esse sentio, & apertis portis in paradisum intrasse. Iste locus Pauli mihi verè fuit porta paradisi. Sic ecce homines isti, inuidiâ & malitiâ cæci, seipsos summa astutia ac nequitia fallunt, & alios. Sed quid insanum Lutherum iuuat triumphos agere tam ingentes ante victoriam? *Habac. 2.* *Rom. 1.* **In 1. Præfatione operũ suorum.*

Et nos, renasci nos in Christo existimamus, cælumque nobis aperiri, cùm legimus iustum ex fide viuere; scimus enim fidem esse principium & fundamentum salutis. At vbi dicit Apostolus iustum viuere ex sola fide? vel hominem sola fide iustificari? Contrà potiùs; Non auditores, inquit, legis iusti sunt apud Deum, sed factores legis iustificabuntur. Cui planè disertis verbis consonat Iacobus Apostolus, dicens; Videtis quoniam ex operibus iustificatur homo, & non ex fide tantùm. quod & probat exemplis Scripturarum: Abraham, inquit, pater noster, nónne ex operibus iustificatus est, offerens Isaac filium suum super altare? Et addit: Vides quoniam fides cooperabatur operibus illius, & ex operibus fides consummata est? *Rom. 2.* *Iac. 1.* *Sensus verborum Iacobi 2.* *ABRAHAM, NONNE EX OPERIBVS IVSTIFICATVS EST, &c.*

Et memorabile est, quòd Augustinus loco iam dicto ambos hos Apostolos Paulum & Iacobum (quorum iste, Abrahamum ex operibus iustificatum esse asserit; ille autem negat) eruditè inter se conciliat, ne pugnantia dicere videantur. Iacobus Apostolus voluit, inquit, corrigere homines, qui malè intellexerant Paulum Apostolum; contra eos agens, qui de sola fide præsumebant, ipsius Abrahæ opera commendauit, cuius Paulus fidem: & non sunt sibi aduersi: nimirum, quia vnus loquitur de operibus ex solius naturæ viribus profluentibus ante fidem, quæ nullum iustificant; alter verò de operibus bonis per gratiam Dei ex fide manantibus. Qua de re idem Augustinus, Doctor vtique longè alius

quàm

De Spiritu & littera cap. 31. quàm Lutherus aut Caluinus, alio loco pulcherrimè in eandem sententiam: Quærendum est, inquit, quam fidem tanta conflictatione commendet Apostolus, non enim quodlibet credere bonum est. Quod cùm ostendisset, subiungit: Nulli itaque dubium, eam fidem ab Apostolo commendari qua creditur Deo. Quod cùm adhuc nimis generaliter dictum sit; Adhuc, inquit, est aliquid discernendum: quoniam & illi creduut, qui sub lege sunt, & timore pœnæ iustitiam suam facere conantur; & ideò non faciunt Dei iustitiam, quia charitas eam facit, quâ non libet, nisi quod licet. Hæc nimirum fides est per charitatem operans, quam commendat Apostolus, quæ numquam vacua est bonis operibus. Hæc est fides, inquit, qua creditur in eum qui iustificat impium; hæc est fides, per quam excluditur gloriatio. Hæc omnia ibi, & multò etiam plura, Augustinus. Nec fugit Caluinum doctrina isthæc atque interpretatio Augustini: sed quem negare non potest suæ doctrinæ aduersantem, audacter & superbè contemnit. Neque verò me latet, inquit, Augustinum secùs exponere. Iustitiam enim Dei esse putat regenerationis gratiam: & hanc gratuitam esse fatetur, quia Dominus immerentes spiritu suo nos renouat: ab hac autem opera legis excludit; hoc est, quibus homines à seipsis citra renouationem conantur Deum promereri. Sed Apostolum, inquit Caluinus, omnia sine exceptione opera complecti, etiam quæ Dominus in suis efficit, idque ex contextu planum esse. Sed fallitur manifestè Caluinus, & fallit alios. Negat enim Apostolus Abrahamum ex operibus iustificatum: non quia opera ex fide & spiritu Dei facta non iustificent; sed quia si opera Abrahæ sine fide facta fuissent, eum coram Deo minimè iustificassent: sicut Augustinus interpretatur de spiritu & littera: Non ex lege operum iustificatur qui iam iustus est, sed ex lege fidei; quia videlicet credidit, nullo modo suæ infirmitati ad implenda ea quæ lex factorum iubet, nisi gratiâ diuinâ subueniretur. Sensus igitur Apostoli est: Si in Abraham illa opera extollitis, & per illa & talia opera iustificatum vultis, quæ suo Marte, suæque solius naturæ viribus fecit, sine Dei gratia: profectò, ex huiusmodi operibus laudem habere poterit apud homines vestri similes, qui placent sibi, atque in se ipsis de suis operibus gloriantur; sed nullam inde laudem aut gloriam habebit apud Deum, qui non laudat, probat, aut commendat, ac ne agnoscit quidem, nisi quod ipse in hoTemine facit per gratiam suam. iuxta illud, Faciam vt in præceptis meis ambuletis.

Ezech. 36. Iam hic subsumendum: Atqui Abraham laudem habuisse apud Deum, illi vnicè placuisse, ab eoque mirificè propter opera sua commendatum fuisse, palàm & liber Genesis, & tota vbique Scriptura testatur: igitur non est confisus in operibus vllis, sine singulari auxilio gratiæ Dei & fide in Christum ex se nasciturum factis, solis liberi sui arbitrij viribus; nec ex talibus operibus iustificatus. Hinc patet, nullam esse inter Paulum Apostolum & Iacobum, in negotio iustificationis, sententiarum pugnam, etsi nonnulla diuersitas sit verborum: sed pulchrè inter se ambos conuenire, doctrinamque verissimam & solidissimam tradere; nimirum de alijs aliisque operibus loquentes, dum vnus ex operibus iustificatum esse Abrahamum affirmat, alter negat.

CAPVT XL.

Soluitur nodus hæreticorum, de Iustitia imputatiua.

SED hanc Apostolorum concordiam Caluinus oppugnat totis viribus; quia hæresi suæ tam contrariam videt: vt constat ex eius verbis, in Epistolam Iacobi: Qui opera Abrahæ in iustitiam fuisse imputata Iacobi testimonio probare volunt, &c.

Videamus igitur, num nodus iste tam insolubilis sit, quàm dicit. Sunt, qui sic nodum hunc conentur dissoluere: quòd etsi Genes. 15. cùm dictum fuit, Credidit Abrahã Deo & reputatum fuit illi ad iustitiam, nondum fuerat reipsa opus illud per quod Iacobus affirmat iustificatum fuisse; tamen ex opere illo iam tunc coram Deo iustum habitum, quia tunc paratus erat facere, si ita res & Dei voluntas tulisset: hanc in eo voluntatis atque obedientiæ promptitudinem Deum tunc in animo eius vidisse, & pro facto habuisse, illique ad iustitiam reputasse. Sed si hæc solutio quibusdam fortè coactior, ac longiùs petita videatur; quid impedit, quo minùs intelligamus, Iacobum dicere voluisse, Abrahamum per immolationem filij sui, talemque obedientiam, sic iustificatum fuisse corã Deo, sicut antea per fidem iustificatus fuit quando credidit Deo, & reputatum illi fuit ad iustitiam? atque ita nunc iterùm in eo impletam alio nouoque modo (scilicet per incremen-

tum

tum iustitiæ) Scripturam illam; Credidit Deo, & reputatum illi fuit ad iustitiam? Quasi diceret Iacobus: Ibi iustificatus fuit per fidem, hic per bona opera, obedientiæ scilicet admirabilis, humilitatis, & alia multa. Ibi dictum fuit, Credidit Abraham Deo, & reputatum illi fuit ad iustitiam. hic dici potuit; Obediuit Abraham Deo promptissimè, vsque ad mortem vnigeniti filij sui, & reputatum illi fuit ad iustitiam. Sed vnde liquet, hoc opus Abrahæ ad iustitiam imputatum fuisse? ex eo quod statim ibi Deus illi dixit; Quia fecisti hâc rem, & non pepercisti vnigenito filio tuo propter me, benedicens benedicam tibi, &c.

Sed nondum quiescit Caluinus. Dicit sensum Iacobi non esse, quempiam verè iustificari coram Deo bonis operibus. Arripiunt, inquit, Sophistæ vocem iustificandi, deinde quasi victores clamant, partem iustitiæ in operibus esse positam, &c. Sed nullius momenti atque operæ erit commentum hoc refutare. Primùm enim Iacobus hic ex professo contra illos agit (vt suprà ex Augustino audiuimus, nec negat Caluinus) qui ex doctrina Pauli Apostoli ad Roman. perperàm de iustificatione sentiebant: quasi videlicet ad veram iustitiam nec necessaria nec vtilia essent bona opera, quique sola freti fide in Christum saluatorem, frigidi, negligentes, cessatores erant in bonis operibus. Si igitur Paulum Iacobus rectè explicat, erroremque ex verbis eius natum benè refutat; necesse est eadem significatione iustificandi vocem accipiat, qua Paulus. Deinde, quomodo est consentaneum, Iacobum in vna eademque breui sententia, iustificandi vocem aliter atque aliter sumere? Videtis, inquit, quoniam ex operibus iustificatur homo, & non ex fide tantùm. Si ex fide iustificari, est fidem ipsam reputari atque haberi pro vera iustitia coram Deo, vt vult Caluinus; neque nos repugnamus vtique ex operibus iustificari; similiter Iacobo erit verè iustum fieri ex operibus coram Deo. Cùm enim ex professo doceat, hominem non tantùm ex fide iustificari, sed etiam ex operibus; necesse est, vt iustificationem vtrobique eodem modo accipiam, nisi dicere velimus, fallere homines amphibologia ac sophisticatione voluisse.

CAPVT XLI.

Imputatæ Iustitiæ error expugnatur.

QVOD in sexta propositione dicitur, per solam Dei bonitatem peccata remitti, & quidem gratis, extra omnem est controuersiam, modò non excludas opera fidei, pœnitentiæ, aliarumque virtutum; quæ ad peccati remissionem disponunt: ijs enim non obstantibus, gratis remittitur peccatum; quia opera præuia gratiæ & remissioni peccati, non merentur eam condignè: nec beatus est homo sine operibus (quod habet in ea propositione Caluinus) sed cui sine operibus legis remittitur peccatum, & iustitia fertur accepta.

Sed & hoc Caluini dictum, aliam hæresim habet de iustitia imputata, quæ in proxima propositione fusiùs explicabitur. Hic alius est & nouus error hæreticorum nostrorum, ipsisque quodammodò proprius: sed non idcircò minùs impius & blasphemus.

Multa scribunt ac disputant de Iustificatione hominis, & de iustitia quam per Christum consequimur, quasi res illa apud eos magni sit momenti, & quam magnis laudibus extollere velint ad gloriam Dei: sed quando ad rem venitur, nullam prorsus in homine ponunt vel agnoscunt iustitiam; id est, vitæ rectitudinem, aut animæ puritatem. Fingunt, iustitiam nostram non esse rem aliquam vel qualitatem nobis inhærentem aut permanentem in anima; sed, Deum ex benigno fauore nos propter Christum filium suum pro iustis habere, cùm reuerà tales non simus. Docent enim, hominem numquam satisfacere legi Dei, cùm natura omnes corrupti simus, Deique legi contrarij: iuxta illud; Scio quòd *Rom. 7.* non habitet in carne mea bonum. item, Caro concupiscit aduersus spiritum. hinc nos *Galat. 5.* semper iniustos esse, & per consequens, à Deo maledictos. cùm scriptum sit; Maledictus *Deut. 27.* omnis, qui non permanserit in omnibus quæ scripta sunt in libro legis huius. at, Deum *Galat. 3.* nos per crucem & mortem Christi ab illa maledictione absoluere, nec imputare nobis peccata nostra, quibus semper pleni sumus: hinc omnem nostram iustitiam esse iustitiam Christi: seu, quòd Deus Pater, respiciendo in iustitiam & obedientiam perfectam Christi filij sui, propter illam nobis remittat omnem iniustitiam nostram. Hinc septima est hæretica Caluino propositio: Omnem nostram iustitiam esse, quòd per Dei bonitatem non imputatur nobis nostra iniustitia: illam ac talem iustitiam nostram à Paulo describi, cùm docet, nos Deo per Christum reconciliari, non imputando nobis delicta nostra.

ſtra. Quaſi verò. Huc quoque trahunt illud Pſalmi 31. Beatus vir cui non imputauit Dominus peccatum. & illud Pauli; [*Rom. 4.*] Dauid dicit beatitudinem hominis cui Deus accepto fert iuſtitiam ſine operibus. [*2. Cor. 5.*] denique & illud ex Epiſtolà ad Corinth. Deus erat in Chriſto mundum reconcilians ſibi, non imputans illis delicta ipſorum. Ad quam Scripturam hic Caluinus in ſeptima propoſitione alludit: & in principium 4. ad Roman. Noſcemus, inquit, eos omnes quibus iuſtitia imputatur, pro iuſtis haberi: quando hæc duo à Paulo tamquam ſynonyma ponuntur. Vnde colligimus, air, non diſputari, quales ſint in ſe homines, ſed quo loco Deus ipſos cenſeat. Sic ille. Sed valde ineptè & malè colligit: quaſi nimirum Deus homines alio loco habeat quàm ſint; & quaſi, quod damnat & execratur in hominibus) [*Prou. 17.*] Qui iuſtificat impium, & qui condemnat iuſtum, abominabilis eſt vterque apud Deum.) hoc ipſemet Deus faciat; pro iuſtis habens qui ſunt impij atque iniuſti, & pro impijs qui iuſti. Quaſi etiam Apoſtolus de iudicio Dei non diceret; [*2. Cor. 5.*] Manifeſtari oportere vnumquemque ante tribunal Dei, vt refetat vnuſquiſque propria corporis ſui, prout geſſit, ſiue bonum, ſiue malum.

[*De gratia Chriſti cap. 30.*] Longè aliter, de gratia Dei qua iuſtificamur, Auguſtinus: Iſtam, ait, gratiam, qua iuſtificamur, id eſt, qua charitas Dei diffunditur in cordibus noſtris per Spiritum ſanctum, qui datus eſt nobis, in ſcriptis Pelagij numquam legere potui. Ita nec in Caluini libris aut aliorum noſtri temporis hæreticorum legere eſt huiuſmodi gratiam. Alibi verò clariùs etiam; [*De ſpiritu, & littera c. 27. & 6.*] Iuſtificati, inquit, gratis per gratiam Chriſti, qua gratia in interiori homine renouato iuſtitia ſcribitur, quam culpa deleuerat. Et priùs, eodem libro: Iuſtificati gratis per gratiam ipſius: quia, nec per legem, nec per propriam voluntatem (nempe vt cauſas iuſtificationis noſtræ eam per modum meritorum præcedentes) ſed per gratiam Chriſti: quia, etſi ſine voluntate noſtra non fiat, (qua videlicet oblatæ gratiæ aſſentimur) tamen ſanat priùs gratia voluntatem; vt ſanata voluntas impleat legem.

[QVID SONET VEL SIGNIFICET DICTIO (GRATIS) CVM SCRIPTVRAE DICVNT, HOMINEM GRATIS IVSTIFICARI.] Hæc verba Auguſtini de implenda lege per ſanatam Dei gratiâ voluntatem, diligenter notanda ſunt: vt intelligamus, quanam in re poſita ſit vera noſtra primariaque iuſtitia; nempe in impletione legis & mandatorum Dei. Id quod ſatis etiam ipſe docet Paulus Apoſtolus, dicens, [*Rom. 8.*] Chriſtum veniſſe in ſimilitudine carnis peccati, vt iuſtificatio legis impleretur in nobis. Conformiter etiam ad clariſſimam doctrinam Prophetarum: [*Ierem. 31. Ezech. 11. & 36.*] Dabo legem meam in viſceribus eorum, & in corde eorum ſcribam eam. Item: Auferam cor lapideum de carne veſtra, & dabo vobis cor carneum; & faciam vt in præceptis meis ambuletis.

CAPVT XLII.

Iuſtitiam noſtram non in ſola peccatorum remiſſione conſiſtere.

HÆc procul admodum abſunt, ab eo quod & paulò antè audiuimus ex Caluino, & alibi etiam docet expreſſis verbis, vnà cùm ceteris omnibus nouatoribus huius temporis; iuſtitiam omnem noſtram in ſola peccatorum remiſſione conſiſtere, nec aliquam in homine intrinſecam qualitatem denotare. Quam eamdem vocant iuſtitiam fidei: qua nimirum credimus, peccata nobis propter Chriſtum remiſſa eſſe, Chriſtique iuſtitiam nobis imputari quaſi noſtram. Sic in quartum caput ad Romanos Caluinus: Manet, inquit, ſalua nobis pulcherrima ſententia, iuſtificari fide, qui gratuita peccatorum remiſſione coram Deo purgatus ſit. Et paulò antè; Cùm Deus, inquit, nos iuſtificet, peccata non imputando; ijs verbis docemur, iuſtitiam Paulo nihil aliud eſſe, quàm remiſſionem peccatorum. Sic ille. Sed parcit veritati. Ex eo enim quod Apoſtolus ex Pſalmiſta docet, beatum eſſe cui Deus remiſit peccata, vel cui non imputauit peccata (bis enim, Hebræorum more, alijs atque alijs verbis, idem dicitur) tantùm ſequitur, remiſſionem peccatorum ad iuſtitiam pertinere, ſeu partem eſſe iuſtitiæ; non quòd ſit omnis vel tota iuſtitia noſtra. Fatentur Catholici, iuſtitiam noſtram etiam in remiſſione peccatorum conſiſtere: at ſimul etiam docent, non minùs bona opera, per gratiam Dei facta iuxta legem & præcepta illius, ad naturam iuſtitiæ atque integritatem ſpectare. Vna autem iuſtitiæ pars non tollit alteram.

Et certè, qui diuinæ Scripturæ paginas euoluit, pro vno atque altero loco apud Paulum & Pſalmiſtam, in quo beatitudo ſeu iuſtitia noſtra peccatorum remiſſioni tribuitur, centum locos facilè reperiet, in quibus iuſtitia in operatione ſiue exercitatione virtutum, vel

(quod

(quod in idem recidit) in impletione seu custodia diuinorum præceptorum, collocatur. vt vehementer mirum sit, aduersarios nostros ita cæcutire in re clarissima: sed excæcat eos malitia, & videntes nolunt videre. Sic nimirum, qui extra lucem Ecclesiæ sunt, in qua sola resplendet per Spiritum sanctum lucerna veritatis, nihil vident, etiam eorum quæ vident.

CAPVT XLIII.

Quid sit, gratis iustificari.

VNVM prætereà verbum hîc adijciendum de vocabulo gratiæ, quod sæpè occurrit apud Paulum, præsertim in hac materia; quid nimirum declaret. Docet Paulus, hominem gratis iustificari: & in sexta propositione hic audiuimus, per Dei bonitatem nobis peccata remitti, & iustitiam dari; & quidē vtrumque gratis. Hæc nos etiam libenter Caluino concedimus, sed alia longè ratione, multoque in alium sensum, quàm ipse arbitratur. Ille cum suis hominem ita gratis iustificari vult, vt nullum Deus respectum habeat penitus bonorum quorumlibet operum, quæ iustificationem hominis vel antecederent vel sequerentur. Nos contrà affirmamus, & ante iustificationem multa nobis esse bonorum operum adiumenta, vtpote gemitus, lacrymas, preces, ieiunia, eleemosynas, & similia; quibus diuinam clementiam flectimus, vt veniam nobis conferat delictorum. Et veniâ peccatorum perceptâ, similibus alijsque pietatis exercitijs, iuxta legem Dei factis, iustitiam in nobis augemus, vt plenior semper & perfectior euadat: secundùm quod scriptum est; Qui iustus est, iustificetur adhuc; & qui sanctus est, sanctificetur adhuc. *Apoc. 22.*

Quid autem Caluinus? Talibus, inquit, mendacijs oppono gratuitam peccatorum remissionem, qua nihil in Scripturis clariùs prædicatur. Egregium verò pertinacis in concepto semel errore præsumptum. At nos, sicuti gratuitam peccatorum remissionem in Scripturis agnoscimus, idque in Scripturis non solùm noui Testamenti, sed in Isaia etiam dicente; Ego, ego sum qui deleo iniquitates tuas propter me. & rursus; Venite, & emite abs- *Isaias 43.* que argento, & absque vlla commutatione vinum & lac. sicut, inquam, gratuitam il- *& 45.* lam peccatorum remissionem agnoscimus: sic legimus etiam; Peccata tua eleemosynis *Dan. 4.* redime, & iniquitates tuas misericordijs pauperum. item: Misericordia & veritate redi- *Prou. 16.* mitur iniquitas. rursus: Remittuntur ei peccata multa quoniam dilexit multum. & mul- *Luc. 7.* ta similia. Sed quid? Nónne gratuita est semper venia omnis & condonatio peccatorum? Est haud dubiè. Primùm quidem, quia Deus clementissimus, fidem nobis (principium omnis bonæ actionis) & pœnitentiam gratis inspirat, gratis culpam, reatum, & supplicium mortis æternæ remittit. Denique, gratis nobis opera omnia illa bona infundit, quibus illi & pro pœnis temporalibus (quarum illi post remissionem peccatorum manemus debitores) satisfacimus, & perceptam cordis iustitiam semper augemus. Vnde nunc facile est intelligere, quòd gratuita peccatorum remissio, non solùm non pugnet cum bonis operibus, sed hæc etiam se mutuò semper iuuent ac promoueant.

Gratia autem quæ in nouo percipi Testamento prædicatur, nō opponitur omnibus aut quibusuis bonis operibus; sed aut legis tantùm operibus, quæ sic in Scripturis appellantur, aut illis ac talibus operibus quæ solis & proprijs fiunt viribus humanæ naturę, seu liberi arbitrij. Quæ verò fiunt per gratiam Dei, ex eiusq; spiritu manant; adeò non pugnant cum gratia, vt in illa potiùs tamquam effectus aut fructus in causa ac radice includantur.

Sic & vita æterna apud Apostolum, gratia nuncupatur: non quòd bonis operibus tamquam merces debita non reddatur, vt idem Apostolus docet; sed quia ipsa hominis bona merita, Dei sunt munera. Quibus, cùm vita æterna pro mercede redditur, quid nisi gratia pro gratia datur? inquit Augustinus, Enchiridij 107. Qui & alibi eamdem Scripturam tractans, Verumtamen, ait, quia & ipsa vita æterna, quam certum est bonis ope- *De cor. &* ribus debitam reddi, à tanto Apostolo gratia Dei dicitur; cùm gratia non operibus redda- *gratia cap.* tur, sed gratis detur; sine vlla dubitatione confitendum est, ideò gratiam vitam æternam *13.* vocari, quia his meritis redditur quæ gratia contulit homini.

CAPVT XLIIII.

Verißimum est, per doctrinam Caluini & similium de Iustificatione, studium virtutis ac pietatis extingui.

IN octaua Caluini propositione dicitur, non tolli studium benè viuendi per doctrinam Caluini & suorum de hominis Iustificatione. Est, inquit, hæc calumnia aduersarijs nostris perperuò in ore quòd benefaciendi studiū tollimus gratuitæ iustitię commendatione.

Certe hac in re Caluinum & similis factionis hæreticos omnes grauiter accusamus, nec calumniam illis vllam struimus, sed ipsissima veritate conuincimus. Quid enim corruptis hominibus & à studio veræ pœnitentiæ sinceræque pietatis alienis gratius vel iucundius, quam audire, bona opera cuiusuis generis nihil facere ad iustitiam? Nam hanc esse Caluini & sectariorum omnium doctrinam, & ex iam dictis satis liquet, & meliùs etiam clariusque constabit ex tractatione propositionis sequentis. Er quid hæc doctrina differt ab illa, qua Eunomiani olim & Simon Magus docebant, opera bona non esse necessaria ad salutem? Si enim nihil faciunt ad salutem, non pertinent etiam ad iustitiam; cùm non alia pateat via ad salutem æternam, nisi per iustitiam: dicente Saluatore; Nisi abundauerit iustitia vestra plusquam Scribarum & Pharisæorum; non intrabitis in regnum cælorum. & Psalmista; Ego autem in iustitia apparebo in conspectu tuo. Quòd si bona opera ad iustitiam nihil conferunt; si iustitia omnis nostra in sola fide & peccatorum condonatione consistit: quid superest igitur, nisi vt de vitæ innocentia parum sollicitus, in vnam fidem incumbam, in eaque securus quiescam, qualiscumque sit vita mea?

August. de hæret. c. 54. Irenæus lib. 1. cap. 20. Matth. 5. Psalm. 16.

Quid dulcius auditu pigris & carnalibus, quàm, Christus est iustitia nostra omnis, in illum credite, & salua erunt omnia? Notum est profectò, Lutherum hac doctrina ab initio innumeros vbique locorum, quibus dura atque ingrata erant opera pœnitentiæ, ab Ecclesiæ & superiorum suorum obedientiâ abductos, suas in partes traxisse. Hoc testantur non pauci ipsius etiam Lutheri discipuli: Iacobus Andreas in sermonibus de planetis, seu de vitijs capitalibus (excusus est liber Tubingæ, anno 1574.) inter alia multa sic scribit: Alia Germanorum pars permittit quidem vt prædicetur verbum Dei; verùm nulla subsequitur emendatio, sed dissoluta, Epicurea, belluina vita, in commessationibus, sympotijs, auaritia, superbia, nominis diuini blasphemia. Atque hîc non minùs quàm Papistæ in sua idololarria redargui non sustinent. Grauis & Christiana modestia ac disciplina, quam Deus verbo suo tam grauiter præcepit, & à Christianis requirit, tam dura illis videtur; vt ad eam opere complendam, nouus sit papatus nouúsque monachismus instituendus. Dicimus, inquiunt illi, nos per solam fidem in Iesum Christum saluos fieri, qui morte sua omnia nostra peccata expiauit; nec poterimus nostro ieiunio, eleemosyna, oratione, alijsque operibus, pro ijsdem satisfacere. Missam igitur faciamus bonorum operum inculcationem; facile siquidem possumus per Christum salui fieri, omnemq; fiduciam in sola Dei gratia & Christi merito collocemus. Atque vt vniuersus orbis videat, eos à papatu alienos, nec in operibus spem ponere; idcirco nihil bonorum operum faciunt, locoque illorum, commessantur & inebriantur totos dies & noctes: pro eleemosynis, pauperes expilant ac deglubunt; pro oratione, execrantur & blasphemant nomen Domini, vsque adeò prophanè, vt ne Turcæ quidem & Sarraceni tantam in Christum impietatem diligent: pro humilitate, regnat superbia, fastus, ferocia, luxus vestimentorum. Hæc omnia Euangelij prætextu defenduntur, & nihilominùs persuadent sibi homines infelicissimi, sinceram se habere fidem erga Deum in cordibus suis, se Deum habere propitium, se meliores idololatris & apostaticis Papistis. Sic ille Lutheranus.

TESTIMONIVM LVTHERANI DE EXSTINCTO PIETATIS STVDIO, PER DOCTRINAM IVSTIFICATIONIS PER SOLAM FIDEM.

In quem etiam plane sensum Menno, Anabaptistarum Doctor primarius, in libro De vera Christiana fide, titulo De fide Lutheranorum: Hæc, inquit, dissoluta doctrina (solam nimirum fidem sine operibus iustificare & saluare) effrænem & rudem populum, maiores & minores ciues, & plebem, ad tam dissolutam & belluinam viuendi rationem induxit, ijsque frænum ita laxauit; vt tam impia & tam abominabilis vita inter Turcas & Tartaros inueniri non possit, qualem inter ipsos videre licet. De ministris verò Lutheranorum & Sacramentariorum, eodem lib. titulo De fide mulieris Cananeæ, scribit hunc in modum: Cùm ad concionatores venitur, qui se glorianrur habere Dei verbum, quosdam

SIMILE TESTIMONIVM MENNONIS.

dam manifestè ac apertè mendaces, quosdam ebriosos, quosdam vsurarios, quosdam maledicos conuitiatores; quosdam persecutores & proditores esse, deprehendes. Quomodo etiam illorum quidam se gerant, & qua ratione vxores suas consecuti sint, quales etiam vxores habeant, id ego Domino atque ipsis etiam committo. Vitam quietam, otiosam, desidem, & iucundam ducunt; seductionibus atque adulationibus sese alunt de rapinis Antichristi; & tantum concionantur, quantum terrenus & carnalis magistratus ferre atque audire vult. Sic ille.

Et hi sunt fructus noui Euangelij Lutheri de sola fide iustificante atque saluante; quo simplices dementabat: cùm præcipuè multa etiam perspicuis verbis adderet, quibus bona opera palàm cunctis exosa reddebat. nunc exempli gratiâ sic dicendo; Quanto sceleratiores, tanto citiùs gratiam infundit. Item: Nunc debemus cum solo Isaac venire, id est cum fide; seruos & asinos, id est opera, deorsum dimittere. Item aliàs: Ego tibi dico, quia angusta est via, oportet fieri tenuem; ceterùm qui operibus onerati sunt (sicut conchilijs onustos videmus S. Iacobi peregrinos) ij non poterunt penetrare. Et paulò pòst: Si veneris cum magnis saccis operum plenis, deponere oportebit; alioqui non poteris penetrare. Sic insanus ille excuculatus monachus.

Lutherus Sermone de piscatione Petri.
Idem Sermone Sic Deus dilexit mundum.

Sic & in præludio suo Babylonico scribit, hominem Christianum tam diuitem esse, vt etiamsi maxime velit, non possit perdere salutem, nisi nolit credere; nec vlla peccata eum damnare queant, eò quòd per fidem in promissionem quæ baptizato facta sit, mox absorbeantur ac deleantur omnia peccata, modò credat aut cogitet se baptizatum esse. Denique, in Sermone de præparatione ad Eucharistiam; Errorem esse perniciosum, ad mensam Domini tranquilliore animo accedere, eò quòd confessus sis peccata tua, quodque nullius grauioris culpæ tibi conscius sis; quòd per preces & alia pietatis opera ad hoc te præparaueris: qui sic affecti sunt, eos sibi iudicium manducare & bibere: quò verò magis quis sit multis magnisque sceleribus coopertus, eò magis præparatum & digniorem accedere. Ex his fontibus manarunt præclara illa dogmata, quæ Lutheri discipuli in colloquio Altemburgensi tueri ac stabilire conati sunt: nimirum; Opera bona legis, & noua obedientia, non ad regnum Christi, sed ad mundum pertinent; ad Satanam spectant Christiani, cum omnibus bonis operibus; precari verò oportet, vt in fide sine bonis operibus, ad finem vsque constanter perseueremus. Adeò necessaria illa non sunt, vt etiam ad salutem incommodent sintque perniciosa. Id quod Nicolaus Amsdorphius, inter alios vnus ex primis & primarijs Lutheri discipulis, peculiari quodam libello persuadere conatur. O hominum perditorum dementiam!

Cochl. anno 1517.

CAPVT XLV.

Doctrinâ Nouatorum, studium bonorum operum è vita Christianorum tollitur.

HÆc autem & similia, palàm dicere, disputare, tueri, scribere, prædicare, quid aliud est quàm verbis clarissimis studium omne bonorum operum tollere è vita Christianorum & fidelium? Quæ certè doctrina, altero errore ingenti valde etiam iuuatur & confirmatur: quòd nimirum bonis operibus merces nulla debeatur in regno cælorum. Quod etiam dogma hæretici nostræ tempestatis omnes certatim amplexi sunt. eo prætextu videlicet, quòd per merita huiusmodi causam salutis nostræ in nobismetipsis constituamus, & Christi meritis iniuriam faciamus. Quæ nequaquam ex doctrina de bonorum operum meritis (quam Scripturæ omnes agnoscunt) sequuntur; vt vel sola illa testimonia Augustini satis docent, quæ paulò antè citauimus; ad declarandum, quomodo vita æterna ab Apostolo vocetur gratia, cùm iusta ac debita sit merces bonorum operum: quia nimirum his meritis vita æterna redditur, quæ gratia contulit homini.

Denique, summoperè eneruat ac debilitat studium benè viuendi doctrina Caluini & sectariorum omnium de satisfactione: quòd nimirum nulla à nobis requiratur nec præstari etiam possit satisfactio pro peccatis, per ieiunia, lachrymas, eleemosynas, orationes, & similia: per huiusmodi scilicet satisfactioné, iniuriam fieri satisfactioni crucis & mortis Christi. quòd vnus ille abundè pro omnibus satisfecerit. Sed de hac re nominatim pòst agendum erit suo loco. nec huius etiam loci est, de meritis operum fusiùs disputare.

Atqui, dicit hîc Caluinus, se probè meminisse doctrinæ Apostolicæ, electos esse fideles ante mundi constitutionem, vt sancti & immaculati in conspectu Dei. item, vocatos esse non ad immunditiam, sed in sanctificationem. Hæc quidem dicit, vt magni facere in fidelibus videatur studium pietatis: attamen sic interim hoc studium totum reuerà extenuat, vt apertè aliàs fateatur, propterea nihilomagis quemquam à Deo respici vel amari. Vnde in Commentarijs suis in Epistolam ad Roman. Non separamus, inquit, à gratuito Dei fauore puritatem conscientiæ ac vitæ integritatem: sed, vbi causa quæritur, cur nos Deus amet & pro iustis agnoscat, Christum prodire necesse est, qui sua nos iustitia induat. Qui sensus est etiam posterioris partis propositionis nonę; in homine iustificato bona opera regnare, per Christum videlicet quem possident, qui nusquam est fine sua iustitia. Sed quàm falsa & pestilens sit hæc in Caluini sensu doctrina, omnes vbique Scripturæ testantur; docentes expressis verbis, innocentiam & puritatem vitæ, causam esse veram & pro-
Ioan.16. priam, cur nos amet Deus. In primis autem verba illa Christi in vltima cœna: Ipse Pater meus amat vos, quia vos me amastis, & credidistis, quia à Deo exiui. Item: Qui habet
Ioan.14. mandata mea, & seruat ea; ille est qui diligit me. Qui autem diligit me, diligetur à Patre
1.Ioan.3. meo, &c. Ioannes autem ipse; Qui facit, inquit, iustitiam, iustus est.

CAPVT. XLVI.

Quid sentiendum de bonis operibus quæ iustificationem hominis præcedunt.

NVNC vnum hîc atque alterum verbum addendum de prima parte propositionis nonæ, qua dicitur, opera bona locum nullum habere in homine iustificando: licet fateri videatur, in eo qui iam iustificatus est aliquid posse; sed non aliter quàm nunc explicuimus.

Quod ad primam hominis iustificationem attinet, quâ quis ex infideli fidelis, ex impio pius efficitur; illam iustificationem, vel potius iustificationis illius exordium, nulla merita humana præcedunt, teste etiam Augustino Epistola 105. Vt iusti fierent, inquit, homines, merita non fuerunt; iusti enim facti sunt cùm iustificati sunt: sed, sicut dicit Apostolus, iustificati gratis per gratiam ipsius; & quod ad fidem propriè attinet primum iustificationis exordium, idem Augustinus frequenter docet ex Scripturis, primam omnium sine vllis meritis præcedentibus, licet non absque cooperatione humanæ voluntatis, dari à Deo, vt per illam cetera impetrentur.

Sed, quia iustificationis perfectio in remissione demum peccatorum consistit; iuxta illud, Beati quorum remissæ sunt iniquitates; antequam eò perueniatur, ad hanc ipsa fides ex libero hominis assensu multū valeret; & præter fidem multa etiam alia antecedūt, quæ ad iustificationem permultum momenti habent: vt sunt, dolor de admissis peccatis tam vehemens ille (quem scholæ ferè contritionem vocant) quàm alius imperfectior: & ex dolore huiusmodi, lacrymæ salutares, oratio, inuocatio diuinæ gratiæ & misericordiæ, propositum firmum ampliùs non peccandi, & similia, de quibus Petrus prima concione
Act.2. sua post acceptum Spiritum sanctum: Pœnitentiam agite, & baptizetur vnusquisque vestrûm, in remissionem peccatorum. Quæ hoc Sacramentum bona opera antecedunt, sunt velut cōceptiones quædam, gestationes, & similis generis præparationes, quibus miser peccator in vtero Ecclesiæ sensim disponitur & præparatur, vt in Baptismo, vel postmodum in Sacramento pœnitentiæ, percepta peccatorum remissione, spiritualiter renascatur.

Nec sufficit confiteri & agnoscere, hæc quidem ante remissionem peccatorum homini facienda esse; vt tanto se beneficio dignum præbeat: verumetiam fatendum est, hominem per eiusmodi verè iustificari (vt iam nunc ex Augustino audiuimus) saltem dispositiuè, sicut homo non sola infusione animæ generari dicitur, sed etiam per præuias dispositiones ad animæ infusionem: quodque Dei clementia per huiusmodi moueatur & prouocetur ad remissionem peccatorum pœnitentibus largiendam. Quemadmodum de Niniuitis scriptum est, Deum ad pœnitentiam illorum respexisse, & propterea pepercisse ciuitati; atque ex irato placabilem factum peccatis ciuium remissis. Cuiusmodi exempla multa exstant in Scripturis noui Testamenti. Et quidē in primis, de Cornelio in Actis
Act.10. Apostolorum: Orationes tuæ & eleemosynæ ascenderunt in conspectu Dei. Ita de seruo ne-

uo nequam : Omne debitum dimisi tibi, quoniam rogasti me. De Publicano autem: *Matth. 18.*
Descendit hic iustificatus in domum suam. quia nimirum stabat à longè in templo Dei, *Luc. 18.*
quia non audebat oculos in cælum leuare, quia percutiebat pectus suum, dicens; Deus propitius esto mihi peccatori. Vnde hic no[illegible] est insignem ac penè incredibilem Caluini impudentiam, qui in sua Institutione non veretur scribere, dici non posse, Publicanum in domum suam iustificatum abijsse, aliquo operum merito, siue congruo siue condigno: sed nulla refutatione indiget, tam crassa calumnia; cùm solis Euangelij verbis satis superque (vt nunc ostendimus) refutetur. Vtque suprà meminimus, de Magdalena eadem est ratio; Dimissa sunt ei peccata multa, quoniam dilexit multum. Quam mulierem haud dubiè permultum iuuit, ad veniam & gratiam impetrandam, fides illius, quæ impulit eam & permouit, vt medicum quæreret animæ suæ, ab eoque medicinam & gratiam postularet: vnde & scriptum etiam; Fides tua te saluam fecit. Verumtamen opera illa externa pœnitentiæ, quòd lacrymis suis lauit pedes Domini, capillis tersit, vnguento vnxit, & cetera ex fide profecta, viciniores quædam & planiores viæ fuerunt ad peccatorum veniam impetrandam : habentque huiusmodi in se quiddam Deo gratius & acceptius, quàm fides; hæc enim virtus (fides inquam) posita est præcipuè in intellectu hominis, nec quidquam ex se habet amoris coniunctum. Vnde, est illa quoque fides certo quodam modo in dæmonibus; vt Iacobus ait Apostolus, & mox in refutatione propositionis sequentis latiùs audiemus : tametsi fides in dæmonibus virtus non sit; quia non est libera, neque ex pio affectu voluntatis, sed coacta quædam. Progressus autem in iustificatione, est huiusmodi ; vt ex fide voluntas etiam hominis paulatim immutari incipiat, vertendo se ac retrahendo ab amore veterum peccatorum, totamque se conuertendo ad amorem Dei; esurire iustitiam, desiderare gratiam Dei, promittere meliora, inuocare suppliciter opem & misericordiam eius, multis cordis amaris gemitibus. Hæc sunt omnia amoris officia, qui sedem habet in voluntate; vnitque amantem cum amato : hinc tandem sequitur in homine iustitia perfecta, per veniam & remissionem peccatorum. Vt ea-propter meritò rectissimeque de Magdalena, pro his atque huiusmodi amoris diuini officijs, dictum sit; Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum. *Luc. 7.*

Luc. 7. *Iac. 2.*

Et hoc est, quod Sadoletus hîc etiam rectè & eruditè de Iustificatione disputat, afferendam ad Deum in primis mentem seu voluntatem, cupidam efficiendi quæcumque illi grata sunt, in eoq; præcipuè vim esse Spiritus sancti : quæ voluntatis promptitudo etiamsi interdum ad externa opera non progreditur, ipsam tamen ad benè operandum, iam intus paratam esse; promptumque studium gerere, vt Deo in cunctis rebus obsequatur : huncque verum in nobis esse iustitiæ habitum.

Quod autē Scripturę noui Testamenti, fidei magis interdum quàm pœnitentiæ & charitatis officijs iustitiam tribuere videantur, huius rei ratio est & bona, quòd fides initium sit & fundamentum iustitiæ & operum ad eam disponentium aut iuuantium. Adde, & Scripturam ferè de fide viua loqui, quæ opera fidei & obseruantiam mandatorum ex fide profectam non excludit, sed comprehendit Sed non est nobis propositum hîc omnia explanare : tres essent iusti libri, si ista ad plenum pro dignitate & pro materiæ amplitudine tractanda essent; etsi tamen hac de re infrà etiam simili occasione nonnihil dicetur.

CAPVT XLVII.

Manifestus est error, fidem numquam esse absque bonis operibus, seu bona voluntate.

IN decima propositione dicit Caluinus: Vbi non viget studium sanctificationis & innocentiæ, ibi nec spiritum Christi esse, nec Christum ipsum, nec iustitiam; imò neque fidem, quæ Christum ad iustitiam, sine spiritu sanctificationis, apprehendere non potest.

Priorem huius propositionis partem admittimus: vbi videlicet non viget studium sanctificationis, & innocentiæ; ibi nec Christum esse, nec spiritum eius, nec iustitiam. At, quod dicit, ne fidem quidem absque studio sanctificationis posse subsistere; vehementer alienum est à veritate, & à doctrina sanctarum Scripturarum. In quibus in primis, perspicua est admodum sententia Iacobi Apostoli; qui fidem sine bonis operibus non quidem nullam, sed mortuam esse docet. Et adhibet similitudinem : Sicut enim corpus, ait, sine spiritu mortuum est; ita & fides sine operibus mortua est. *Iac. 2.*

Z 3 Idem

Luc. 12. Idem docent & alij multi Scripturæ loci. Qui nouit voluntatem domini sui (per fidem videlicet) & non facit, plagis vapulabit multis. item, Non omnis qui mihi dicit, Domine, Domine, intrabit in regnum cælorum. Loquitur de ijs qui per rectam fidem cognoscunt, labijsque externis inuocant Deum. Quales illi erant de quibus alibi queritur: Populus hic labijs me honorat, cor autem eorum longè est à me. Quin & in similitudine illa de vite & palmite idem agit Christus: Omnem, inquit, palmitem in me non ferentem fructum, tollet eum Pater meus, & in igné mittet. Iam itaque hîc videamus: Quis est palmes in Christo non ferens fructum? Optimus huius loci interpres Cyrillus Alexandrinus magnus ille Ecclesiæ Doctor, qui floruit tempore Augustini, vel certè paulò pòst: Qui per fidem, inquit, Christo solummodò coniunguntur, sola illi confessione inhærentes, nec charitatis vimine se colligantes; palmites quidem sunt, sed non fructuosi. Et Caluinus quidem satis etiam subolfecit, hîc palàm iugulari à Christo doctrinam suam, de fide non ornata bonis operibus: cùm de fide sic ornata, viua, & per charitatem operáte, tot locis, tam apertè loquatur Christus. Obijcit ideò sibi Caluinus: Quæritur an fructu possit carere, qui in Christo insitus est. Et respondet, multos in vite censeri, opinione hominum, qui re ipsa radicem in vite non habent. O tortuosum colubrum!

Matth. 7.

Matth. 11.

Ioan. 15.

Ecce, quomodo vesanus hæreticus, Christi parabolam peruertere, ipsúmque adeò Christum falsitatis arguere mauult, quàm recedere à præsumpta sententia sua. Christus dicit, palmitem in se esse, qui non affert fructum; eumdemque à Patre ex se tolli, & perspicuè, vt in ignem mittatur. Contrà Caluinus, huiusmodi palmites non esse in Christo, nec reuerà inde tolli, vt Christus ait; sed videri dumtaxat in Christo esse, indeque tolli, opinione hominum. Sic nimirum hæretici isti Scripturas reuerentur, quas semper in ore habent: nimirum, mendacij eas potiùs & falsitatis insimulantes, quàm vt à prodigiosis dogmatibus suis vel tantillum recedant.

Capvt XLVIII.

De qua fide loquatur Apostolus, qua montes quis transferat.

1. Cor. 13. Sed nullum videtur esse falsitatis Caluinianæ in hac doctrina clarius testimonium, quàm Pauli Apostoli in priore ad Corinth. Si habuero, inquit, omnem fidem, ita vt montes transferam, charitatem autem non habuero, nihil sum. Quid dici potest certius & manifestius ad docendum fidem esse posse sine charitate? Proinde, valde hic etiam sudat Caluinus, vt hanc difficultatem effugiat, nec retibus veritatis capiatur. Fides, inquit, de qua loquitur Paulus, est particularis. quod patet ex particula illa adiecta; Ita vt montes transferam. particulari verò fide, quam alij signorum vocant, non apprehenditur totus Christus, sed tantùm potentia in edendis miraculis.

Ad quod commentum respondemus; fidem illam miraculorum, sicut nec historicam nudam (de qua aliàs loquitur) nec Sacris litteris nec Ecclesiæ Catholicæ notam esse. Contrà verò, fides omnia credit, quæ & Scriptura sacra & Ecclesia credenda proposuit. Quomodo Abrahæ fides describitur, plenissimè sciens quòd quæcumque promisit Deus potens est & facere. Credere enim miracula omnia, quæ Deus vel Christus fecit, vera esse, & non simul fidem adhibere indubitatam verbis eius omnibus, quæ vel in Scripturis habentur, vel ab Ecclesia credenda mandantur; aut vnum aliquem, vel multos articulos credere, alios autem non; non est fides. Significat enim fides veritatem integram, quantum ad obiectum fidei attinet. Adeò quidem, vt etsi vnum tantùm quemlibet articulum ad fidem spectantem reijcias pertinaciter, & credere nolis; fidem non habeas: nam si propter auctoritatem Dei dicentis verè credas, omnibus credas necesse est, quæ dixerit aut reuelarit; aut, si pro libito vnum credas, alterum non credas, conuinceris non propter Dei auctoritatem credere (quod fidei est) sed ex arbitrio tuo, vel alia ratione.

Capvt XLIX.

Fidem particularem aut historicam quam hæretici fingunt, Scriptura non agnoscit.

Qvod ad historicam fidem attinet, si illam ac talem intelligunt fidem, quæ in solius humani ingenij assensu fundatur, quæ ethnicis etiam & paganis communis esse

potest;

poteſt; non eſt illa etiam fides Chriſtiana, in Scripturis commendata. Hæc enim à Spiritu ſancto & à diuina reuelatione originem ducit: vt Chriſtus aiebat Petro; Caro & ſanguis non reuelauit tibi, ſed Pater meus qui in cælis eſt. Quocirca Apoſtolus, dicens, Si habuero omnem fidem, ita vt montes transferam; hac adiectione, non nouam aliquam vel particularem fidei ſpeciem declarat, ſed fidem amplificat, ab omni naturæ ſuæ plenitudine & perfectione: quæ ex duobus conſtat; nempe, ex tota multitudine credendorum, quod vulgò dicitur obiectum fidei; & ex credendi ſiue aſſentiendi intentione, magnitudine, facilitate, promptitudine: quibus ex cauſis fides in Scripturis magna vel parua dicitur; habetque gradus ſuos & incrementum, in ijs qui dociles ſunt, & proficere ſtudent, iuſtamque tandem magnitudinem & perfectionem. Hinc Apoſtoli, non ſemel à Chriſto dicuntur modicæ fidei: quia videlicet, vel tardè credebant, vel nondum omnia de illo credebant, quæ ad officium vel dignitatem eius ſpectabant, quòd non ſatis aduerterent ea à Deo dicta vel reuelata. Initio credebant Prophetam illum eſſe duntaxat, quales multi fuerant ſæculis præcedentibus; non autem Chriſtum regem, mundi Redemptorem, nó verum Filium Dei. Sic videre eſt creſcentem per gradus fidem Reguli illius (vt Gregorius inter alios annotauit) de quo Ioannes Apoſtolus. Hinc illud etiam Apoſtolorũ; Domine adauge nobis fidem. item; Credo Domine, adiuua incredulitatem meam. Pauli igitur ſenſus prædicto loco hic eſt: Etſi fidem habeam, omni laude dignam in ratione fidei; vt nimirum & omnia credam quæ credenda ſunt, totaque animi promptitudine & firmiſſime credam; non habeam autem ſimul charitatem, nihil ſum. Significat igitur fidem, etiam perfectiſſimam, & quæ cum gratia miraculorum (quam Marci vltimo promiſit ijs qui credituri ſunt) ſit coniuncta, poſſe tamen à charitate & bonis operibus ſeparari, ac reipſa aliquando ſeparata eſſe: vt Matth. 7. Domine, nónne in nomine tuo prophetauimus & virtutes multas fecimus, &c.

Matth. 16. *1. Cor. 13.* *Ioan. 4.* *Luc. 17.* *Matth. 9.*

Atqui dicunt, fidem veram & iuſtificantem non magis à charitate auelli poſſe reipſa, quàm lucem ab igne: adduntque, fidem eſſe bonam arborem, quæ bonos ſemper fructus proferat. & huc citant etiam illa; Omnes filij Dei eſtis per fidem; ſi autem filij, aguntur igitur ſpiritu Dei. item; Iuſtus ex fide viuit. Hîc nos reſpondemus; fidem iuſtificantem haud dubiè à charitate ſeparari non poſſe, cùm per charitatem ipſam iuſtificet: iuxta illud Lucæ 7. Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum. Hæc eſt fides quæ per charitatem operatur; vt alibi appellat Apoſtolus. Et de tali etiam fide intelligi poteſt, vt verum ſit quod in decima hac propoſitione Caluinus ait, quòd fides Chriſtum apprehendere nequeat, ſine ſpiritu ſanctificationis. Sed quòd Scriptura non aliam agnoſcat fidem, quàm iuſtificantem, hoc nimirum eſt quod negamus; & hoc Scripturæ illæ omnes perſpicuè docent, quas hîc paulò antè citauimus. *Galat. 5.*

CAPVT L.

Quamobrem hæretici, omnem fidem volunt eſſe fidem iuſtificantem & charitate præditam.

SED miretur quiſpiam, quamobrem nouatores noſtri hoc dogma ſuſtineant; fidem ſcilicet numquam charitate vel bonis operibus vacuam eſſe. Quid eos mouet vt hoc doceant? Verè admiratione dignum: ſed non eſt æque facile, omnis illorum & tam multiplicis peruerſę doctrinæ rationem reddere, cauſámve aſſignare. Nec tamen in hoc etiam laborandum: vti nec vna omnibus cauſa eſt, cur hanc aut illam hæreſim ſequantur: alios ſtimulat habendi cupiditas, alios ira atque inuidia, alios ambitio, alios venter, alios aliud. Verumtamen, quod de fide, ſtudio ipſi pietatis boniſque operibus ſemper coniunctâ, dicunt; idcircò videri poſſunt facere, vt, quando & iuſtificationem omnem & ſalutem hominis vni ſoliq́ue fidei tribuunt, (quod eſt illorum dogma primarium) non videantur bonis operibus vel charitati iniuriam facere, cùm illam fidei ſuæ ſemper coniunctam affirment. Ita, vno inconuenienti dato (vt ait vulgaris parœmia) ſequuntur multa. Sed non plus agunt dum vnum errorem alio palliare vel mitigare conantur, quàm dum extra viam receſſerunt, longiùs ſemper audaciuſque pergunt, vt benè rectéque incedere videantur.

Vndecima Caluini de Iuſtificatione doctrina hæc eſt: Hominem, non modò ſemel iuſtificatum, nullo operũ merito; ſed & hac gratuitâ iuſtitiâ ſalutem eius perpetuò conſtare.

Tota hæc propositio posset in Catholicum & bonum sensum accipi, exceptis forsitan verbis illis, Nullo operum merito. Quamuis & illis quoque sensus queat bonus verusque accommodari: loquendo scilicet de operum meritis, quæ habeat homo à seipso. Docet enim Ecclesia totam hominis iustitiam, ab initio vitæ vsque ad finem, diuinæ gratiæ tribuendam: imò etiam vitam æternam, quæ vera tamen & summa est merces omnis iustitiæ: vt suprà in fine refutationis propositionis septimæ ostendimus. Sed dum hoc docet, Ecclesia nequaquam excludit ab integritate iustitię nostræ, merita bonorum operum, quæ ex spiritu Dei, gratia eius cooperante, proficiscuntur: sicut nec dum agnoscit iustitiam, quæ in nobis nascitur sine meritis operum, non negat augmentum iustitiæ & gratiæ ex meritis operum, quæ iustitiam primam consequuntur, vt non tota hominis iusti iustitia æquè secundùm omnem sui partem sit gratuita.

At Caluini hac de re longè alia est sententia. Vult enim ille, æquè nullum habere locum merita quæcumque bonorum operum, post adeptam iustitiam, totâ hominis vitâ, ad quemcumque pietatis vel sanctitatis gradum & perfectionem perueniant: sicut sustinet, nullum esse respectum bonorum operum coram Deo, ante iustificationem adeptam; seu, priusquam homo ex impio iustus fiat. Nec satis illi est, primam hominis iustificationem seu reconciliationem cum Deo, ita per solam gratuitam fidem docere, vt nec pœnitentia quæuis ad illam valeat aliquid; nec per quæcumque opera aliqua mentis innouatio fiat, aliqua peccatorum remissio impetretur, sola fide ex parte nostra impetrante atque efficiente omnia: sed vult etiam fidem solam, toto decursu vitæ ac iustitiæ Christianæ, omnia facere & largiri, quæ ad totam pietatis & iustitiæ laudem pertinent; exclusis vbique ac semper bonis operibus vniuersis.

CAPVT LI.

Secundùm Caluinum, omnis iustitia quantumlibet sancti, non est aliud coram Deo, quàm mera iniustitia.

QVOD si quis alijs verbis dictum vel explicatum cupiat: hominis Christiani (quantumlibet sancti) iustitiam hanc esse; vt semper in se iniustus, impius, impurus, sceleratus, execrabilis, & maledictus permanens in oculis Dei; per vnam semper gratuitam fidem, peccatorum suorum remissionem accipiat: tectâ nimirum atque impunitâ manente per meritum Christi iniustitiâ atque impuritate ipsius. Sic apertè docet & ait, loco suprà dicto, in Epistolam ad Romanos: sed quàm impiè & horrendè blasphemè, paulò pòst explicabimus. In quem etiam sensum in Institutione sua, de iustitia hominis seu potius iniustitia scribens, opera etiam iustificatorum vniuersa næuo aliquo deformata asserit: imò verò, omnia (si sua dignitate æstimentur) nihil esse, nisi inquinamenta & sordes: & quæ iustitia vulgò habetur, eam apud Deum esse meram iniustitiam; quæ integritas censetur, pollutionem; & ignominiam, quæ gloria dicitur. O scelus execrandum!

Lib. 3. cap. 12. §. 4.

Qui cùm ita sentiret, de fidei ipsius, de spiritus hominem inhabitantis ac regentis, de charitatis eius, quæ est de corde puro, conscientia bona, & fide non ficta, bonis vniuersis operibus (quæ iam bona esse non possunt, si sint peccatis multis inquinata:) quid mirum si vecors homo subiungat eodem loco §. 13. totam hominis iustitiam in vnum cumulum coactam, vel vnius peccati compensationi parem esse non posse? At, quantò aliter Scriptura sacra? Peccata tua eleemosynis redime, & iniquitates tuas misericordijs pauperum. Caluinus ait, omnem totius vitæ hominis iustitiam, vnius peccati compensationi parem esse non posse; Propheta verò asserit, vnum opus iustitiæ (eleemosynam scilicet) totius vitæ impijssimi Regis Nabuchodonosoris peccata & scelera omnia delere ac redimere posse. Vide Caluini blasphemi proteruiam.

Dan. 4.

Sed, redeamus paululum ad ea quæ suprà dicebat de Dauide. Hunc Prophetam, virum secundùm cor Dei, affirmare non veretur, tota vita sua iniustum fuisse; magnoque ac perpetuo conscientiæ suæ cruciatu fatigatum, in sola peccatorum remissione beatitudinem & iustitiam omnem suam posuisse. Et interim tamen addit, quòd per annos complures Deum coluerit. Quod quomodo cum præcedentibus & sequentibus omnibus constare possit, equidem non intelligo; quia delirio simile. Quid enim? num colitur Deus per flagitia? vel, num alij homines, quàm flagitiosi & scelerati, diuturno ac perpetuo conscientiæ

ſcientiæ cruciatu fatigantur? Illi nimirum, de quibus Ethnicus ille Poëta;

Nocte dieq; ſuum geſtare in pectore teſtem.

Et Propheta noſter; Non eſt pax impijs. Ac rurſus: Cor impij quaſi mare feruens, quod *Iſa. 48.* quieſcere non poteſt. *Iſa. 57.* Vnum igitur neceſſe eſt verum ſit è duobus: aut, Deus per continua ſceleta colitur; aut, ſi Dauid per complures annos Deum coluit, falſum eſt, quòd poſt magnos progreſſus in cultu Dei, diuturno conſcientiæ cruciatu fuerit fatigatus.

Deinde, quid magis eſt in opprobrium perpetuum ſancti Regis & Prophetæ, imò etiam diuinæ veritatis; quàm, quòd Rex ille poſt tantos in pietate progreſſus tot annis continuatos, tandem expertus ſit in ſe miſeros & infelices eſſe omnes qui ad Dei tribunal vocantur. Annon verba iſthæc, ſtudia omnia & conatus in cultu Dei, omnemque pietatis profectum, ſtultitiæ ac dementiæ veræque impietatis condemnant? annon Scripturas illas omnes ludibrio exponunt, quæ iubent ambulare in via Domini, in cultu ac obſeruatione mandatorum ipſius, cuſtodire iuſtificationes eius, & ſimilia. Cuius doctrinæ inter alias doctrinas plenus eſt Pſalmus ille pulcherrimus & longiſſimus, 118. Quò pertinent etiam loci illi Scripturarum, qui docent atque hortantur ſeruire Deo in ſanctitate & iuſtitia omnibus diebus vitæ noſtræ. Ergo, miſer & infelix tota vita ſua fuit magnus ille Iob, ſimplex, & rectus, & timens Deum, qui tot aduerſis probatus, dicebat; Non reprehendit *Iob 27.* me cor meum in omni vita mea. Infelix Ezechias Rex, qui ad Dei tribunal citatus, & in hora mortis (vt putabat) conſtitutus, dicebat Deo confidenter; Memento quomodo *4. Reg. 20.* ambulauerim coram te in veritate & in corde perfecto, & quod placitum eſt coram te, fecerim. Poſtremò, infelix, miſer & maledictus erit Caluino Paulus Apoſtolus; qui cùm breui vocandum ſe ſciret ante tribunal Dei, dicere non dubitabat: Bonum certamen certaui, *2. Tim. 4.* curſum conſummaui, fidem ſeruaui: de reliquo repoſita eſt mihi corona iuſtitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die, iuſtus iudex. Non referam hîc, quod de prædicto Ezechia rege & de Ioſia ſcriptum eſt: Similis illi non fuit ante eum Rex, qui *4. Reg 23.* reuerteretur ad Dominum in omni corde ſuo, & in tota anima ſua, & in vniuerſa virtute ſua, iuxta omnem legem Moyſi.

Prætereo & alia multa ex Scripturis eiuſdem ſententiæ. ſed vnam dumtaxat quamdam noui Teſtamenti Scripturam ſilentio prætérite non poſſum: quæ nimirum exſtat in exordio Euangelij Lucæ Euangeliſtæ, de Zacharia & Elizabeth parentibus Ioannis Baptiſtæ: * Quòd erant iuſti ambo ante Deum, incedentes in omnibus mandatis & iuſtificationibus Dei ſine querela. Hic ſingulæ dictiones diligenter notandæ. Si tantùm dixiſſet Euangeliſta, fuiſſe iuſtos, ſine vlla alia adiectione; iniuriam tamen ſanctis coniugibus, verbiſque Euangeliſtæ vim faceremus, ſi non verè ac propriè fuiſſe iuſtos, ſed ſola hominum opinione, cum hæreticis noſtris diceremus. At nunc, etiam cautionem addidit, minimè alioqui neceſſariam, nempe, Iuſti ante Deum: qua phraſi, non fallax, aut fucata, vel Phariſaica, vel opinione tantùm & iudicio hominum nixa, ſed vera & ſolida iuſtitia notatur, Dei ſummi (qui falli non poteſt) iudicio comprobata: teſtibus inter alios Ambroſio in Lucam & Gregorio lib. Moral. 35. cap. 5. Sed hac etiam adiecta cautione Euangeliſta non contentus, quaſi Lutheranorum & Caluiniſtarum hæreſim futuram omnino in ſpiritu præuidiſſet; aliam adiecit, qua totius erroris huius de iuſtitia (quem refutamus) fundamentum euertit: Incedentes, inquit, in omnibus mandatis & iuſtificationibus Domini. multis nimirum & clariſſimis verbis declarans, Zachariam & Elizabeth omnia Dei mandata ſeruaſſe, ideoque, operibus etiam bonis ac Deo gratis, iuſtos fuiſſe. Aſt hæretici verſutiam attendamus. Quid interſit inter mandata & iuſtificationes Dei, Caluinus hoc explicat; ſed quis illius interpretationi aliquid tribuendum putet? Dicit, mandata Dei ad præcepta moralia & Decalogum pertinere; iuſtificationes verò, ad cæremonialia quę ſpectant propriè ad cultum Dei. Amplectamur nihilominùs hoc diſcrimen, quando hic aduerſus illius auctorem diſputamus. Subindicat ergo Euangeliſta, parentes Ioannis nullum diuinæ Legis præceptum, magnum, paruum, cuiuſcumque generis, ſeu legis naturæ, vt ſunt moralia, ſeu nouæ ac diuinæ inſtitutionis, vt ſunt cæremonialia, non diligentiſſime obſeruaſſe; etſi quid alterius differentiæ ſit, inter mandata & iuſtificationes Dei, quidquid vnum vel alterum illorum ſignificet (vt Lucas certè aliquid inter hæc duo intereſſe ſubindicat) & quacumque de cauſa præcepta aliqua iuſtificationes vocentur (in quo variant interpretes) docet Euangeliſta, coniuges hoſce, mandata Dei omnia & iuſtificationes obſeruaſſe. Et quaſi hoc etiam ſatis non eſſet, epitaſim addidit; Sine querela; ita videlicet, vt nihil in illis eſſet, quod iure poſſet reprehendi. Adeò ſtudioſè &

LVCAE VERBA, ERANT AMBO IVSTI, ETC. DILVCIDE CONTRA CALVINVM EXPLICANTVR.

* *Luc. 1.*

se & seriò Dei mandata ac iustificationes seruasse; vt nec apud homines, nec apud Deum, ea in re quidquam desiderari potuerit. Nam peccata venialia (quibus verisimiliter minimè caruerunt) teste etiam Augustino, iustitiam veram non impediunt, nec Dei gratiam amicitiamq; excludunt, eodem teste Augustino Serm. 41. De Sanctis, & in Sententijs, Sententia 46. Sed nihilne de hac tam memorabili Scriptura Caluinus? cùm non posset non prospicere, quàm vehementer omni ex parte contraria esset hæresi suæ, debuit aspergere veneno aliquo interpretationis pessimæ. Hoc autem in hunc modum facit: A iustificatione fidei, inquit, proficiscitur, vt opera impura, immunda, dimidiata, indigna Dei conspectu nedum amore, iustitiæ imputentur. Iusti ergo Zacharias & Elizabeth, quòd Deus non imputauerit eis peccata, nam & suis vtique vitijs laborabant. Sic ille. O caput supra caput serpentis!

De nat. & gratia cap. 37.

Sed hîc attentè consideret Lector, quàm sit homo iste suo Commentario Lucæ contextui ex diametro velut contrarius. Non potuit Euangelista luculentiùs testari, opera Zachariæ & Elizabeth non solum munda & pura, sed etiam iusta fuisse; quàm dicendo eos fuisse iustos, & quidem coram Deo: atque in omnibus mandatis & iustificationibus Dei incessisse sine querela. Interim, ecce, Caluinus, impudenti ore, opera illorum non solum imperfecta ac dimidiata, sed etiam immunda pronuntiat. Lucas non potuit clariùs explicare nullum eos peccatum habuisse, quàm dicendo; eos in omnibus Dei præceptis ambulasse absque querela: Caluinus affirmat, suis eos vitijs laborasse. Quibus verbis haud obscurè significare videtur, eos non vnum atque alterum, sed plura habuisse peccata: cùm laborare vitio aliquo dicatur, qui non semel atque iterùm labitur; sed qui frequenter in idem recidit: vt perinde eos habere Caluinus videatur, quemadmodum Scriptura eos habet quos vocat peccatores. Quid autem Lucæ magis contrarium dici potest, qui asserit eos fuisse iustos? & quidem cum adiectionibus illis quas audiuimus? Nec agit Caluinus de peccatis venialibus, seu quotidianis, vt Augustinus ea libentiùs nominat; nulla etenim nouus hic Doctor venialia peccata agnoscit: nostramque distinctionem, qua peccatorum alia mortifera, alia dicimus venialia, superbè irridet. Ad hæc de vera vtique internaque iustitia loquitur Lucas, cùm eos ambos iustos appellat; de imputatione aut acceptatione mentionem facit nullam. Caluinus verò quam Lucas iustitiam vocat, imputationem interpretatur: & si quod sentiebat, ausus fuisset palàm vbique profiteri; nó alia tantùm quælibet sanctorum istorum coniugum opera, sed illam ipsam quoque mandatorum diuinorum exactam custodiam ab Luca expressam, peccatum esse dixisset: vt ex locis eius pluribus, iam antè commemoratis, manifestum euadit. Quis ferat eiusmodi hominum insolentiam?

Caput LII.

Charitatem, rectè dici à Sadoleto, primariam causam salutis nostræ.

Dixerat per occasionem Sadoletus, principem & præcipuam salutis nostræ causam esse charitatem: siquidem Deus charitas est, inquit. Ita, sicut sine Spiritu sancto nihil nostrum neque gratum neque acceptum Deo est; sic nec esse posse sine charitate.

Hæc concio Sadoleti de charitate, Caluinum pessimè habuit. Dicit se obstupefactum fuisse, cùm audiuit à Sadoleto charitatem esse principem & potissimam causam salutis nostræ. Et rogat Sadoletum, quis ab eo talem vocem expectasset: additque, cæcos quoque aliud in Scripturis videre posse: nempe salutis nostræ principem & primariam causam esse Dei gratiam & misericordiam; ex illa manare adoptionem nostram, ante mundi constitutionem; ex illa cælestem hereditatem Dei filijs ab æterno præparatam; & Scripturam sacram, de adoptionis huius causa loquentem, docere, quòd nos non priùs ipsi dilexerimus Deum, sed vltrò in gratiam & beneuolentiam eius receptos esse.

Et hæc quidem vera fatemur omnia. Sed, quid omnia contra laudem, quam Sadoletus in perficienda salute nostra charitati tribuerat? Hanc principem & præcipuam fecerat causam salutis nostræ. Nónne hoc ipsum, tanto ante illum docuerat Ioannes Apostolus, dicens; Nos scimus, quia translati sumus de morte ad vitam, quoniam diligimus fratres? Quid hoc aliud sonat quàm charitatem fraternam causam esse potissimam salu-

1. Ioan. 3.

tis nostræ? Nónne salus nostra in eo est polita, quòd de morte æterna ad vitam transferamur? Hoc Apostolus ille tribuit charitati. Qui & alibi scribit, verbis minimè obscuris: Qui diligit me, diligetur à Patre meo; & ego diligam eum, & manifestabo ei meipsum. Quánam in re posita est salus summa & beatitudo nostra? Nónne in eo quòd seipsum Deus nobis manifestabit sicuti est? Et cùm dicit hîc Christus, Diligetur à Patre meo; & alibi, Ipse Pater meus amat vos, quia vos me amastis; num hæc pugnare dicemus cum eo quod alibi idem Apostolus ait, Non quasi nos dilexerimus Deum, sed quoniam ipse prior dilexit nos? Diligit nos Deus prior ex pura misericordia sua, omni suo amore indignos: diligendo autem, nobis inspirat amorem suum. Nos deinde illâ eius gratiâ, ipso semper adiuuante, benè vtentes, diligimus Deum, tamquam summum & vltimum & omne nostrum bonum. Hinc ille rursus, nostra gratitudine delectatus, magis etiam nos diligit; magisque gratiæ omnis & beneficentiæ participes facit. Ita est quidam reciprocus progressus, inter Dei amorem erga nos, nostrumque erga eum. Prorsus Dei donum est, diligere eum, inquit Prosper & Augustinus: ipse enim vt diligeretur dedit, qui non dilectus dilexit: displicentes amati sumus, vt fieret in nobis vnde placeremus. *Ioan. 14.* *In sententijs.*

Et verum est etiam quod Caluinus ait, Dei misericordiam causam esse principem & primariam salutis nostræ. Sed causa illa non excludit alias causas, ex prima illa manantes, quarum vna & quidem ex primarijs (vt nunc ostendimus ex Ioanne Apostolo) est charitas Dei & proximi. Qui riuulum prædicat, & causam esse munditiæ omnis quæ sordibus riuulo ablutis enascitur; non excludit à laude illa fontem, è quo oritur riuulus.

CAPVT. LIII.

Odium Caluini in charitatem: & quomodo verba Apostoli, quibus charitatem fidei præfert, conetur eludere.

SED est obseruatione dignum, quemadmodum hæresiarcha iste vbique & ad omnem occasionem monstret odium suum in charitatem, virtutemque hanc totis ingenij viribus persequatur, laudemque & præcellentiam eius ferre non possit; adeò quidem, vt non satis æquo animo ferat, extolli hanc virtutem ab Apostolo supra fidem & spem, cùm dicit ad Corinthios, verbis minimè obscuris: Nunc autem manent, fides, spes, charitas, tria hæc; maior autem horum est charitas. Miratur Caluinus, cur ita locutus sit Paulus; mirumque in modum laborat, sudat, angitur, vt euincat, Apostolum non rectè scripsisse, charitatem fidei præcipuè præferendo: Apostoli autem clarissima verba, miris interpretationibus, merisque nugis & cauillis, eludere ac peruertere nititur. *1. Cor. 13.* *In locum illum 1. Cor. 13.*

Vertit se veterator in omnem partem, vt lucem veritatis, velit nolit oculos eius perstringentem, exstinguat vel obscuret. Omnia autem huc tendunt, vt euincat charitatem nihil facere ad iustitiam Christianam, sed totam iustitiæ laudem & dignitatem vni fidei in solidum tribuendam. Sic autem habet: Maxima ex his esset charitas, nempe, ait, si æstimemus præstantiam ab effectis, quæ antè enumerauit; deinde, si consideremus eius perpetuitatem. Sua enim cuique fides & spes prodest; charitas autem ad alios diffunditur: fides & spes sunt imperfectionis; charitas verò manebit, etiam in perfectionis statu. Nam, si excutiamus singulos fidei effectus, & conferamus; reperietur in multis fides superior. Quin etiam, charitas (eodem Apostolo teste) effectus est fidei; effectus autem suâ causâ (procul dubio) est inferior. Præterea, inquit idem, fidei tribuitur laus insignis, quæ in charitatem non conuenit, cùm Ioannes prædicat, esse victoriam nostram quæ vincit mundum. Per fidem denique renascimur, efficimur filij Dei, obtinemus vitam æternam, Christus in nobis habitat. Prætereo alia innumera: sed hæc pauca sufficiunt ad probandum quod volo, fidem in multis effectis superiorem esse charitate. Hæc ille versipellis vitilitigator. Ex quibus liquet, hominem istum, odio charitatis excæcatum, non vereri disputare manifestè aduersus Apostolum, vt probet fidem, cunctis ritè perpensis, maiorem esse & præstantiorem charitate; cùm Paulus & perspicuis verbis & longa rationum deductione doceat, charitatem supra fidem & spem principatum tenere.

CAPVT

CAPVT LIIII.

Quare charitas maior ac præstantior sit fide ac spe.

INFELIX autem hæreticus iste affirmare audet, charitatem fide superiorem esse, non absolutè loquendo, nec secundum naturæ vtriusq; dignitatem; sed ex effectis duntaxat; ijsque non omnibus, sed paucis tantùm quibusdam, nempe duobus aut tribus: contrà autem, fidem charitate præstare innumeris (ita loquitur) alijs effectibus, è quibus hic multos recenset nominatim exempli causâ. Quid hìc dicemus? facillimum erit blasphemum hunc impostorem manifestæ falsitatis conuincere; non in vno solùm atque altero, sed in omnibus quæ hic contra excellentiam charitatis effutit.

Nam in primis, quod dicit, charitatem fidei præferri ab Apostolo, non simpliciter, sed propter effectus solùm quosdam charitatis, falsum est. Præstantior est fide charitas ex natura & proprio officio vtriusque. fides enim (vt antè etiam diximus) donum est ac ornamentum intellectus nostri, quo purgatur & illustratur ad cognitionem Dei; vt verbo eius totum se subigat, credatque & recipiat quæ rationi humanæ ac naturali videntur incredibilia. Charitas autem, ornamentum ac donum est voluntatis, quo ab amore omni rerum terrenarum & caducarum abstracta, quatenus legi Dei repugnant, tota affectione illi adhæreat, & coniungatur, & efficiatur cum illo vnus spiritus. Quamuis enim fides hoc à voluntate habeat, quòd intellectum sub Dei verbo humiliet; vt assensum præbeat rebus captum eius & facultatem excedentibus: vera tamen & propria fides eius est in intellectu, quo verum apprehenditur; non in voluntate, quo bonum amatur. Proinde, per charitatem Deus habetur quodammodò, gustatur & possidetur; qui per fidem eminus tantùm ostenditur & videtur. Hæc est natura, hic ordo, hæc officia trium virtutum istarum, quæ in scholis Theologicæ seu Diuinæ appellantur; fidei nimirum, spei, & charitatis: quæ plenum Dei cultum docent; vt fides Deum procul ostendat, quo cognoscatur, quid nimirum sit, & quonam modo colendus, quid ab eo expetendum: spes ad eum consequendum & possidendum tendat; charitas apprehendat, totumque implendis votis ac desiderijs suis conuertat. Fides est tamquam oculus, quo Deus absens videtur, & cognoscitur tamquam in speculo, & in ænigmate tamen vt Paulus ait: spes verò manus suas ad illum magno desiderio extendit; charitas tamquam brachijs voluntatis stringit atque amplectitur. Quis autem nescit, melius multò, & optabilius, & præstantius esse, præsentem habere amicum quem diligis, eoque frui pro voluntate, quàm procul tantùm videre absentem? Et in hunc sensum August. Apostolum multo meliùs & fideliùs interpretatur in libro De fide, spe, & charitate (quem vocant Enchiridion) quàm Caluinus. Sic itaque præclarus ille Doctor Ecclesiæ habet; Charitas, inquit, quam duabus istis, id est fide & spe maiorem dixit Apostolus, quantò in quocumque maior est, tantò melior est, in quo est. Cùm enim quæritur, vtrùm quisquam sit homo bonus; non quæritur quid credat aut quid speret, sed quid amet. Nam, qui rectè amat, procul dubio rectè credit & sperat: qui verò non amat; inaniter credit, etiamsi sint vera quæ credit: inaniter sperat, etiamsi ad veram felicitatem doceantur pertinere quæ sperat; nisi & hoc credat & speret, quod sibi petenti donari possit vt amet. Sic ille.

LAVS ET ENCOMIVM CHARITATIS.

Cap. 117.

Ergo, auctore Augustino, propterea charitas maior est fide & spe, secundùm Apostolum, quia eius possessio hominem bonum, & proinde Deo gratum, facit: quod nec fides facit, nec spes. Quod idem est, cum eo quod iam diximus alijs verbis; Charitatis naturam esse, vt hominis voluntatem reformet, qua præcipuè Deo coniungimur, cùm fides circa intellectum modò versetur. Dicitur autem quisquam bonus, non quia magno præditus est ingenio, vel quia intellectum habet fidei luce vel scientiarum quarumlibet cognitione fulgentem; sed, quia bonam habet voluntatem: sicuti ex aduerso malus est quisquam, à mala voluntate. De corde (id est à voluntate) exeunt cogitationes malæ, inquit Christus: homicidia, adulteria, &c. hæc sunt quæ coinquinant hominem.

Matth.??.

CAPVT

CAPVT XLV.

Effectus omnes, quos Scripturæ fidei tribuunt, æquè vel etiam magis in charitatem quadrant.

IAM verò, quod dicit Caluinus, fidei multos esse præclarissimos effectus, qui in charitatem non conueniunt: ex omnibus, quos nominatim recenset, nullus est, qui doceri non possit æque in charitatem competere, vel magis etiam quàm in fidem.

Refert primo loco illud Ioannis; Hæc est victoria quæ vincit mundum, fides nostra. *1. Ioan. 5.* Eximia sanè fidei laus; non negamus: sed eamdem laudem nihil ad charitatem pertinere, hoc imus inficias. quin potius in charitaté quadrat, aliquanto magis meliusq́;. Fides mũdum vincit, quia initium præbet ac velut primum hostibus omnibus terrorem & formidinem incutit. illum scilicet ostendendo, per quem vnum vincere licet, Christum videlicet, meritumq́ passionis & mortis ipsius. At, tota victoria, qua mundus planè consternitur, omnesq́ue inimici humanæ salutis, ad charitatem spectat, seu bonam hominis voluntatem, charitate ornatam ac inflammatam.

Gloriamur in tribulationibus, inquit Apostolus, quia tribulatio patientiam operatur, *Rom. 5.* patientia probationem, probatio spem: spes autem non confundit. Quare? quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris, per Spiritum sanctum, qui datus est nobis. Ecce tibi, vnde perfecta victoria. Vis aliquid etiam dilucidius ex eodem Apostolo? Quis nos separabit à charitate Christi? tribulatio, an angustia, an fames, &c. & paulò pòst: Certus sum *Ibid. 8.* enim, quia neque mors, neque vita, neque Angeli, neque principatus, neque virtutes, neque instantia, neque futura, neque fortitudo, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit nos separare à charitate Dei, quæ est in Christo Iesu.

Vides, Caluine, victoriam nobilissimam charitatis de mundo, & de omnibus quæ cum mundo contra fidelium salutem conspirant? Quid autem de Christo censes Redemptore nostro? quis illo vmquam gloriosiùs de mundo triumphauit? In mundo, ait, pressu- *Ioan. 16.* ram habebitis; sed confidite, ego vici mundum. Quibus verò armis? Certè, non tam fide (quam Doctores eum non habuisse testantur) quàm ardentissima charitate. Iuxta illud: *Thom. in 3. parte.* Vt cognoscat mundus, quia diligo Patrem. item, Surgite, eamus hinc; ad mortis certa- *Ioan. 14.* men videlicet. &, Maiorem hac dilectionem nemo habet, vt animam suam ponat quis *Ioan. 15.* pro amicis suis. Et martyres omnes post Christum, quibus potissimùm & qualibus armis mundum mundiq́ue principem superarunt? Nun dubium quin fide etiam: hinc enim illud Petri inter alia; Aduersarius vester diabolus, tamquam leo rugiens, circuit quærens *1. Pet. 5.* quem deuoret, cui resistite fortes in fide. Et Paulus in eumdem sensum: In omnibus su- *Ephes. 6.* mentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi ignea extinguere.

Itaque fide vicerunt, fatemur: sed non minùs etiam profectò (vt paulò antè audiuimus, ex Epistola ad Romanos) vera charitate. Leo Magnus de S. Laurentio crati igneæ superposito; Superari, inquit, charitatis Christi flamma non potuit: segnior fuit ignis qui foris vssit, quàm qui intus accendit. De sancto verò protomartyre Stephano, dum lapidibus obrueretur, ita sanctus Fulgentius: Necessarium nobis est, inquit, cognoscere, quibus armis præcinctus Stephanus sæuitiam Iudæorum potuit superare, vt ita meruisset feliciter triumphare. Stephanus ergo, vt nominis sui coronam meruisset accipere, charitatem pro armis habebat, & per illam vbique vincebat: per charitatem Dei, sæuientibus Iudæis non cessit: per charitatem proximi, pro lapidantibus intercessit: per charitaté arguebat errantes, vt corrigerentur: per charitatem pro lapidantibus orabat, ne punirentur: charitatis virtute subnixus vicit Saulum crudeliter sæuientem; &, quem habebat in terra persecutorem, in cælo meruit habere consortem. Quid præclarius de charitatis victoria proferri potuerat? Sed hac de re satis. Quid verò præterea Caluinus in medium producit, pro fidei supra charitatem præstantia?

Per fidem, inquit, renascimur, efficimur filij Dei, obtinemus vitam æternam, Christus in nobis habitat. Vera sunt omnia, eo tamen sensu; quòd, sicut initium salutis à fide, ita & regenerationis adoptionis filiorũ Dei & vitæ æternę, in quibus salus nostra cõsistit: perfectum tamen & cõplementum est à charitate, vt hęc superet. Nam quod ad spiritualem regenerationé attinet, quid magis renouat spiritum hominis, atque à peccati vetustate re-

Rom. 5. purgat, quàm charitas Dei diffusa in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis? Priusquam enim cor hominis igne Spiritus sancti accenditur, flectitur, vertitur ad amorem Dei & iustitiæ, odio peccati concepto, quantauis Dei cognitione per fidem polleat, vetus homo est (de quo scriptum; Expoliantes vos veterē hominē cum actibus suis.) Coloss. 3. nondum renatus est ad vitę nouitatem per Spiritum sanctum. Et hinc Augustinus, mandatum de charitate, docet vocari mandatum nouum. De quo dicitur: Mandatum nouum do vobis, vt diligatis inuicem, sicut dilexi vos. Quærit Augustinus, Nónne erat hoc mandatum in antiqua Dei Lege, vbi scriptum est: Diliges proximum tuum sicut teipsum? Cur ergo nouum appellatur à Domino, quod tam vetus esse conuincitur? An ideò, inquit, est mandatum nouum; quia exuto veteri homine induit nos hominem nouum? Innouat quippe audientes, seu potiùs obedientes, non omnis, sed ista dilectio: quam Dominus, vt a carnali dilectione distingueret, addidit; Sicut dilexi vos. Multa ibi apud Augustinum sequuntur in eamdem sententiam, quæ nos hîc breuitatis causa omittimus.

Ioan. 13. Tract. 65. in Ioan.

Act. 15. Ad hanc renouationem spectat, quod Petrus ait: Fide purificans corda eorum: nimirum per remissionem peccatorum. Sed idem effectus alibi, in Scripturis tribuitur charitati, vt cùm dicitur: Vniuersa delicta operit charitas. Et Petrus; Charitas operit multitudinem peccatorum.

Prouer. 10. 1. Petr. 4.

Dicit Caluinus, nos per fidem effici filios Dei. nemo est qui de fide viua neget. Sed quid de charitate Apostolus ad Romanos? Quicumque, inquit, Spiritu Dei aguntur, hi sunt filij Dei. Et ne nesciamus quinam fiot qui spiritu Dei aguntur, vel quisnam, aut qualis sit ille spiritus Dei: Non accepistis, inquit, spiritum seruitutis iterùm in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum; in quo clamamus, Abba Pater. Quis verò est hic spiritus, nisi spiritus charitatis? de quo paulò pòst: Qui scrutatur corda Deus, scit quid desideret spiritus, qui secundùm Deum postulat pro sanctis. Scimus autem quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum, &c.

Rom. 8.

1. Ioan. 4. Sic Ioannes Apostolus: Charissimi, diligamus nos inuicem, quia charitas ex Deo est, & omnis qui diligit ex Deo natus est, & cognoscit Deum. Et paulò antè: Videte qualem charitatem dedit nobis Pater, vt filij Dei nominemur, & simus. Et hinc Augustinus, super illud eiusdem Apostoli: In hoc manifesti sunt filij Dei, & filij diaboli. Certè, inquit, iam manifestum est, vnde dicat: Et qui non diligit fratrem suum. Dilectio ergo sola discernit inter filios Dei, & filios diaboli. Signent se omnes signo crucis Christi; respondeant omnes Amen; cantent omnes Alleluia, baptizentur omnes, intrent ecclesiam, faciant parietes basilicarum: non discernuntur filij Dei à filijs diaboli, nisi charitate. Qui habent charitatem, nati sunt ex Deo; qui non habent, non sunt nati ex Deo. Magnum indicium, magna discretio. Quidquid vis habe; hoc solum non habeas, nil tibi prodest. Alia si non habeas; hoc habe, & implesti legem. Qui enim diligit proximum, legem impleuit, ait Apostolus.

1. Ioan. 3. Tract. 5. in epist. Ioan.

Rom. 13.

Sed, quid prætereà efficit fides, secundùm Caluinum? Per illam, inquit, obtinemus vitam æternam. Vbi hoc illis verbis habeatur iam non occurrit, sed est tamen eo quem suprà dixi sensu verum. Vnde magis verè vitam æternam obtinemus per charitatem. Nam si per hanc regeneramur in interiori homine, & per eamdem efficimur filij Dei, vt satis iam probauimus: consequens est, per eamdem vitam æternam obtineri. Nam, si filij, inquit Apostolus, & heredes; vtique regni cælestis, & vitæ æternæ. Non est hîc opus in re perspicua pluribus verbis.

Quam fidei Caluinus postremam laudem tribuit, est, quòd Christus per fidem in nobis habitet. Id quod etiam expressum scimus Litteris sacris. Verùm hac in re nequaquam est fide inferior charitas. Nam & de hac scriptum est: Si quis diligit me, diligetur à Patre meo, & ego diligam eum, & manifestabo ei meipsum. Et rursus: Qui diligit me, sermonem meum seruabit, & Pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus.

Ioan. 14.

C A-

CAPVT XLVI.*

Multa magnaq́; laudes charitatis, tum in Scripturis, tum in Patribus, supra alias omnes virtutes.

HÆC de prærogatiua charitatis supra fidem, pro Sadoleto & contra Caluinum satis esse videntur. Si quis alias & plures charitatis eximias laudes videre cupiat, latius recensitas; legat Prosperum de vita contemplatiua, lib. 3. cap. 13. & sequentibus, Augustinum Serm. de Tempore 39. Vt nihil hîc dicamus (sicuti Caluinus se dicit laudes fidei & prærogatiuas supra charitatem innumeras præterire) de encomijs charitatis præclarissimis, quæ hic & ibi disertis verbis habentur in arcanis litteris. vt, quòd Petrus hortatur fideles ante omnia ad charitatem continuam, tamquam quæ operiat multitudinem peccarorum: quòd Paulus charitatem nunc appellat vinculum perfectionis; núc finem diuinorum præceptorum; nunc legis totius plenitudinem: quòd Ioannes Apostolus non semel Deum ipsum dicit esse charitatem; quibus verbis toties repetitis, haud dubiè eximium quiddam & memorabile, de charitatis dignitate nobis commendat. Vnde & Augustinus super illis Apostoli verbis, Amplius, inquit, non potuit charitas commendari, quàm vt diceretur Deus. Fortè munus Dei contemturus eras: & Deum contemnis?
1.Petr 4. Colos. 3. 1.Tim. 1. Rom. 13. 1.Ioan. 4. Tract. 8. in epist. Ioan.

Ar charitas, ait Caluinus, effectus est fidei: effectus autem sua causa est inferior. Respondemus, hoc non semper verum esse; tametsi id Caluinus audacter (suo more) ponat extra dubium. Nam, & in rebus naturalibus, semen non est dignius arbore neque fructu suauissimo quem profert; nec radix pulcherrimis & fragrantissimis floribus suis. quemadmodum nec arbor nec fructus est propter semen, sed semen propter illa: causa autem finalis semper dignior est efficiente; vt Philosophi docent. Non satis autem fuit Caluino, omnia hæc effutisse contra charitatem eiusque dignitatem: addit & aliud quiddam. Mirum, ait, quantum sibi placeant Papistæ, dum ista verba detonant: Si fides iustificat; ergo multò magis charitas, quæ vocatur maior. Sic nos certè colligimus. Quid ipse contrà? Primùm, negat, contra disertissimam Pauli doctrinam, charitatem fide maiorem esse. Iam, inquit, ex his quæ dixi, constat obiecti solutio. Nempe quia conatus fuit Caluinus ostendere, fidem charitate esse maiorem: at, quàm nihil effecerit omnibus argumentis suis, nos planum fecimus.

Sed demus, ait, charitatem modis omnibus præcellere. Qualis est ista argumentatio; quia maior est, plus valere ad homines iustificandos? &c. Sic ille versipellis: meris scilicet nugamentis studens fallere imperitos, nebulasq́; oculis offundere, ne videant lucem veritatis. Nam neque nos ex hoc solo charitati maiorem vim quàm fidei in hominis iustificatione tribuimus, quia maior est & præstantior, sed quia primùm quidem natura sua officioque proprio ad hoc multò est accommodatior: vtpote, cuius natura est purgare, ornare, sanctoque igne inflammare in amorem Dei hominis voluntatem, veram propriamque iustitiæ sedem; hominemque verè bonum facere, vt antè ex Augustino ostendimus. Deinde, quia innumeri sacrarum Scripturarum loci manifestè testantur, charitatem seu bona opera ex charitate manantia, primarias partes in hominis iustificatione habere: nisi quis sit Caluini similis, vt nimirum ad clarissimæ veritatis lucem data opera oculos claudat.

Et hactenus quidem in explicanda Iustificationis doctrina diutiùs hæsimus, quàm nobis propositú fuerat. Sed oportuit tot Caluini ineptias, in re tanti momenti, minimè obscuris rationibus refutare; & nequissimas eius fraudes, ad Lectoris instructioné, detegere.

CAPVT XLVII.*

Operibus pœnitentiæ Deo satisfactionem pro peccatis præberi.

VBI de Iustificatione Caluinus quæ voluit disputauit, meminit obiter etiam de Satisfactione, quòd nimirum pœnitentijs & satisfactionibus expiari peccata doceamus. Quam doctrinam reijcit, & condemnat, pro imperio suo, ex vnica illa hostia piaculari, quam de seipso obtulit in cruce Christus. A qua, inquit, si discedimus, nullum omni-

no piaculum restare, testatur Scriptura. Percurre, ait, quidquid oraculorum Dei habemus: si vnicus Christi sanguis vbique pro satisfactionis pretio, pro pacificatione, pro ablutione proponitur; qua confidentia tantum honorem ad tua opera transferre audes? Sic ille in Sadoletum, atque eâdem operâ, in vniuersam Ecclesiam; quæ id docet.

Quòd verò tamquam indignum facinus nos docere ait, pœnitentijs & satisfactionibus expiari peccata; fatemur, hanc nostram esse & Catholicorum doctrinam. In qua etiam nihil indignum inesse profitemur, dum, inquam, peccata expiari dicimus pœnitentijs & satisfactionibus nostris, pro modulo & facultate nostra. Nam, etsi hîc vocabulo satisfactionis vtamur, nemo tamen sentit pro iniuria infinita diuinæ Maiestati peccatis illata, vllis pœnitentiæ nostræ operibus Deo æquiualens reddi, vt ita loquamur; vel sic ipsi ad plenum satisfieri, vt nihil ampliùs à nobis iure queat exigere. Scimus, peccatis grandibus atque mortiferis supplicia deberi in inferno sempiterna. Quis miserorum mortalium pro illo æternali debito posset vllo pacto satisfacere? Ergo solius Christi est, per meritum passionis & sanguinis sui (quod est pretium dignitatis infinitæ) à tali nos debito liberare.

Nos verò satisfacere dicimur, cùm illa ac talia pœnitentiæ opera placandæ iræ Dei præstamus, qualia à nobis eius clementia postulat; vt aliquid etiam fiat & exoluatur nostra ex parte, ad salutem consequendam, perditamque Dei gratiam recuperandam. Orando scilicet, veniam suppliciter petendo, misericordiam implorando, gemendo, lacrymando, ieiunando, eleemosynas largiendo. Sic de postremo hoc satisfactionis genere scriptum
Dan. 4. est: Peccata tua eleemosynis redime, & iniquitates tuas misericordijs pauperum. De prio-
Ioel. 2. ribus autē: Conuertimini ad me in toto corde vestro, in ieiunio, & fletu, & planctu, quia benignus, & misericors est, & patiens, & multæ misericordiæ, & præstabilis super malitia Dominus Deus vester. Quò pertinet etiam, quòd Ioannes in nouo Testamento tam
Luc. 3. seriò admonet, non simpliciter agendam pœnitentiam pro peccatis, sed dignos fructus pœnitentiæ faciendos; vt nimirum peccator intelligat, ait D. Gregorius, tantò maiora sibi acquirenda bonorum operum lucra per pœnitentiam, quantò maiora sibi intulit damna per culpam. Et Augustinus Epistola 54. Nihil aliud agit quem veraciter pœnitet, nisi vt id quod mali fecerat, impunitum esse non sinat; eo quippe modo sibi non parcenti, ille parcit, cuius altum iustumque iudicium nullus contemptor euadit. Et Homilia 50. inter quinquaginta, in fine: Non sufficit mores in melius commutare, & à factis malis recedere, nisi etiam de his quæ facta sunt, satisfiat Deo, per pœnitentię dolorem, per humilitatis gemitum, per contriti cordis sacrificium, cooperantibus eleemosynis. Qua de re, multa etiam pulcherrimè D. Ambrosius, libro 2. De pœnitentia, cap. 10. Nec desunt hîc etiam exempla Sanctorum omnium veteris & noui Testamenti, Dauidis, Manassæ, Niniuitarum, Petri Apostoli, Zachæi, Magdalenæ, & similium.

CAPVT XLVIII.*

Satisfactio nostra, virtute satisfactionis Christi nititur.

NON solùm autem dicimus, prædicta opera pœnitentiæ per meritum Christi nobis diuinitus dari: sed hoc etiam confitemur; vt opera eiusmodi pro nonnulla peccatorum nostrorum satisfactione à Deo recipiantur, vtque illis diuina iustitia se placari patiatur, non fieri nisi interuenientibus meritis satisfactionis Christi, per mortem & crucem ipsius. Similem enim esse satisfactionem nostram, precibus ac gemitibus filij, qui grauiter offendit patrem suum; vel serui, qui in iustam incidit iram domini sui: quorum satisfactio nec est condigna crimini per eos commisso, nec astringuntur pater vel dominus iure illam admittere: adeò vt vbique & per omnia Christi mors & satisfactio cum nostra satisfactione concurrat, eamque adiuuet & commendet. Atque ita verissimum
Lib. 6. c. 8. est, quod Augustinus ait contra Iulianum; in occultis Dei legibus scriptum esse, vt nulla sit iniquitas impunita, nisi quam sanguis Mediatoris expiauerit.

Nec hoc prætereundum, Ecclesiam huiusmodi satisfactionibus locum facere, non in quibusuis peccatis, sed in ijs dumtaxat quæ post Baptismum admittuntur. Quidquid enim peccatorum ante hoc Sacramentum perpetraueris, si cum vera animi pœnitentia
Act. 2. illud susceperis (iuxta illud, Pœnitentiam agite, & baptizetur vnusquisque vestrûm in remissionem

missionem peccatorum) nulla baptizato imponitur satisfactio. Omnia crimina anteacta, & poenas omnes, æternas iuxtà ac temporales, credit Ecclesia per meritum passionis Christi in baptismo remitti. Adeò quidem, vt si quis bono animo baptizatus, illa in gratia moreretur; nulla ei prorsus supplicia temporalia luenda essent in purgatorio: Christo nimirum semel pro omnibus peccatis plenam gratiam & satisfactionem præbente.

At, si quis a tanta adepta gratia ac indulgentia sponte excidat, nouisque se non vereatur peccatis inquinare; remittit quidem diuina clementia, propter Christum mediatorem, quotiescumque peccator ex animo iterùm veniam postulat, debitum mortis æternæ, quæ gratia est longè maxima; sed non rursus etiam statim pœnas temporales: vt nimirum vel hoc metu, quasi freno, homines Dei bonitatem toties offendere vereantur. Hinc in sacramento Pœnitentiæ, quæ est velut altera vitæ ac salutis tabula post naufragium; absolutione peccatorum data, satisfactio quædam iniungitur. Quæ Ecclesiæ doctrina sumta videtur, tum ex parabola illa Euangelica Matth. 18. in qua seruo nequam prima vice remissum fuit omne illud ingens debitum decem millium talentorum; tum ex 10. cap. Epistolæ ad Hebræos: Voluntariè peccantibus nobis, inquit Paulus ibi, post acceptam notitiam veritatis (id est post baptismum, in prima nostra ad Deum conuersione susceptum) iam non relinquitur pro peccatis hostia; (illa scilicet leuis & facilis expiandi ratio, quę priùs locum habuit in baptismo) sed (nisi difficilior ac laboriosior per pœnitentiam suscipiatur, aut per indulgentiam condonetur) terribilis quædam expectatio iudicij, & ignis æmulatio. Quò pertinet illud Ambrosij in 11. cap. ad Romanos, ad illud; Sine pœnitentia sunt dona Dei. Gratia Dei in baptismo non quærit gemitum, aut planctum, aut opus aliquod afflictiuum scilicet: sed gratis donat peccata in baptismo; nempe sine compensatione huiusmodi, qua Dei iustitiæ per sui punitionem satisfiat. At, post baptismum, non absque huiusmodi aliquà satisfactione peccata donantur. Hebr. 10.

CAPVT XLIX.*

Nulla fit iniuria satisfactioni Christi, per satisfactiones nostras.

NVLLA autem fit iniuria satisfactioni Christi, per satisfactiones nostras, vt Caluinus calumniatur; quandoquidem omnis nostra satisfactio originem sumit, pretium & valorem, ex satisfactione Christi, eidemque semper innititur. Nec Christi mortem insufficientiæ alicuius accusamus, per satisfactiones nostras; nec nostras satisfactiones quidquam valere dicimus, Christi satisfactione exclusa: quin potiùs omnia expiati per crucem & sanguinem Christi; etiam illa, in quibus nostram satisfactionem locum habere vel requiri ostendimus. Nec magis nostras satisfactiones obesse docemus satisfactioni Christi, quàm preces nostræ quidquam tepugnant orationibus Christi, quas pro nobis effudit. Orauit pro nobis Christus in cruce, dicens; Pater ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt: orauit post vltimam Cœnam, vt omnes suos Pater seruaret, sanctificaret, à malo liberaret; vt alias eius orationes omnes, priores & posteriores, prætereteam. Cur igitur fideles posteà pro se quisque orant, dicentes: Dimitte nobis debita nostra, & libera nos à malo? Cur item iubemur orare pro inuicem, vt saluemur? Cur Stephanus eo modo pro alijs orauit: Ne statuas illis hoc peccatum? Cur scriptum est generaliter: Omnis qui inuocauerit nomen Domini, saluus erit? Sed nimirum tantùm abest vt huiusmodi preces nostræ aliquam inferant iniuriam precibus Christi, vt per orationes nostras virtus, effectus, & fructus orationum Christi, meliùs nobis communicetur ac applicetur. Sic planè de satisfactione sentiendum.

In eodem quidem genere causæ, preces & satisfactiones nostræ cum precibus & satisfactione Christi concurrunt; efficientes scilicet, vel meritoriè; sed nequaquam in eodem gradu. Fatentur aduersarij, causas subalternas inter se non pugnare; vt potestas iudicis inferioris non aduersatur potestati iudicis superioris vel Regis: sic, aiunt, merita Christi non repugnare misericordiæ Dei. Rectè ab ijs hæc, & nobis accommodè. Postulamus dumtaxat, vt idem agnoscant in satisfactionibus nostris cum Christi satisfactione comparatis; & nihil hîc quæstionis vel difficultatis superetit.

CAPVT L.*

Veterum Patrum de nostra satisfactione testimonia.

QVOD ad veteres ecclesiæ Patres attinet, ij omnes tanto consensu nostras satisfactiones agnoscunt, probant, tuentur, vt impudentissimus Caluinus malit hîc palàm ab ijs recedere, illorumque doctrinam atque auctoritatem repellere, quàm operam aliquam dare, vt sententiam illorum ad suam doctrinam detorqueat; quòd frustrà se conaturum intelligit. Parum me mouent, inquit, quæ in veterum scriptis de satisfactione passim occurrunt. Video enim, eorum nonnullos (dicam, inquit, simpliciter, omnes ferè, quorum libri extant) aut in hac parte lapsos esse, aut nimis asperè ac durè locutos esse. Proinde, quod impostor Caluinus hîc dicit (alio commento vsus) habuisse quidem veterem Ecclesiam satisfactiones suas; non illas tamen, quibus Deo litarent peccatores, seque à noxa redimerent; sed quibus quam profitebantur pœnitentiam, non esse fictam probarent: deinde, non quibuslibet præscriptas fuisse satisfactiones; sed ijs modò, qui in graue & publicum facinus prolapsi erant: vtrumque est longè vanissimum.

Serm. de eleemos. Remedia, inquit Cyprianus, propitiando Deo, ipsius Dei verbo data sunt; & quid deberent facere peccatores, magisteria diuina docuerunt. Operationibus istis Deo satisfieri, Eccli. 29. misericordiæ meritis peccata purgari, apud Salomonem legimus: Conclude eleemosynam in sinu pauperis; & hæc pro te exorabit ab omni malo. Augustini sententiam ex Homilia vltima inter quinquaginta paulò antè posuimus. Ambrosij similiter; Peccator si sibi non pepercit, à Deo illi parcitur: &, si futuras gehennæ perpetuas pœnas in hoc paruo vitæ spatio compensauerit, seipsum ab æterno iudicio liberat. Qui & alibi dicit, compensatione charitatis aliorumque bonorum operum, & satisfactione, quamcumque peccati pœnam dissolui.

(Margin notes: Ad virginē lapsam. — Lib 7. in Luc, c. 59.)

His vnum dumtaxat adiungam, S. Prosperum; vt ex eo discamus, & ad quid valuerit tunc temporis satisfactio, & quomodo etiam imposita pro peccatis occultis. Cùm nobis, inquit, fratres quilibet nostri, peccata sua tamquam medicis vulnera, quibus vrgentur, aperiunt; operam dare debemus, vt quantocyùs ad sanitatem Deo auctore perueniant, ne in peius, dissimulatâ curatione proficiant. Ecce autem crimina quorumlibet, si, ipsis criminosis confiteri nolentibus, vndecumque claruerunt; quæcumque non fuerint patientiæ leui medicamento curata, velut igni quodam piæ increpationis vrenda sunt, & curanda. Quòd si ne sic quidem, æquanimiter sustinentis & piè increpantis medéla profecerit, in eis qui diu portati, & salubriter obiurgati, corrigi noluerunt; tamquam putres corporis partes debent ferro excommunicationis abscindi: ne, sicut caro morbis emortua, si abscissa non fuerit, partes reliquas carnis putredinis suæ contagione corrumpit; ita isti qui emendari despiciunt, & in suo morbo persistunt, si moribus deprauatis in Sanctorum societate permanserint, eos exemplo suæ perditionis inficiant. Porrò illi, quorum peccata humanam notitiam latent, nec ab ipsis confessa, nec ab alijs publicata, si ea confiteri ac emendare noluerint; Deum, quem habent testem, ipsum habituri sunt & vltorem. Et quid eis prodest, hominum vitare iudicium; cùm, si in malo suo permanserint, ituri sunt in æternum, Deo retribuente, supplicium? Quòd si ipsi sibi iudices fiant, & veluti suæ iniquitatis vltores, hîc in se voluntariam pœnam seuerissimæ animaduersionis exerceant: temporalibus pœnis mutabunt æterna supplicia; & lacrymis ex vera cordis compunctione fluentibus, restinguent æterni ignis incendia. Ita Sanctus ille, ponderoso grauique sermone, se digno.

(Margin note: Lib. 3 de vit. contēp. cap. 7.)

CAPVT LI.*

Quàm clara & constans fuerit doctrina Patrum contra Caluinum in materia de Eucharistia.

SEQVITVR nunc in Caluino de præsentia corporis Christi in sacra Eucharistia disputatio. Qua in disputatione, dogma suum asserit habitum semper in Ecclesia fuisse pro confesso: proinde, se hic non esse nouitatis arguendum. Certè, non ita hîc Caluinum

num nouitatis arguimus, quin sciamus dogma suum accepisse à Berengario; qui quadringentis ampliùs annis Caluino antenor fuit. Ante Berengarium verò tam certa & perspicua semper fuit doctrina Ecclesiæ Catholicæ de præsentia corporis Christi in Eucharistia; vt ex hoc dogmate Patres Ecclesiæ varijs sæculis errores diuersos ac hæreses exorientes confutauerint.

Contra Valentianos, negantes carnis resurrectionem, docuerunt, carnem illam in morte manere non posse, quæ corpore & sanguine Christi immortalis aleretur.

Aduersus Marcionitas, Manichæos, & Eutychianos, docentes, Christum non assumsisse veram carnis nostræ substantiam, Leo Magnus inter alios: Sic, inquit, sacræ mensæ communicare debetis, vt nihil prorsus de veritate corporis & sanguinis Christi ambigatis; hoc enim ore sumitur, quod fide creditur: & frustrà ab illis Amen respondetur, à quibus, contra id quod accipitur, disputatur.

Iren. lib. 5. cont. hæres. Ignat epist. ad Smyrnes. Theodor. in dialog. 3.

Ex hoc etiam dogmate Hilarius & Cyrillus Arrianos oppugnarunt, qui voluntatis tantummodò, non naturæ vnitatem, inter Deum Patrem & Christum Filium, statuebant.

Hilar. lib. 8. de Trinit. Cyrill. in Ioannem.

Ex his paucis plùs satis constat, quàm verũ sit, quod ait Caluinus, dogma suum semper in Ecclesia habitum fuisse pro confesso.

Sed mittit Caluinus Sadoletum ad Augustinum epistola 57. ad Dardanum, vt intelligat, vnum eumdemque Christum, & suæ diuinitatis amplitudine cælum terramque excedere, & secundùm humanitatem non vbique diffusum, sed certo loco consistere. At Augustinus disputat ibi manifestè, non de ijs quæ miraculo fiunt, sed de corporum conditione naturali. Spatia, inquit, locorum tolle corporibus; & nusquam erunt: & quia nusquam erunt, nec erunt. Tolle ipsa corpora qualitatibus corporum; non erit vbi sint: & ideò necesse est, vt non sint. Quis hic enim non videt Augustinum de naturalibus corporum conditionibus agere? At non dicit, Deum omnipotentia sua supplere non posse, dum ei lubet; quod locus & qualitates naturales præstant corporibus.

QVO SENSV D. AVGVST. DICAT CHRISTVM SECVNDVM HVMANITATEM NON VBIQVE DIFFVSVM, SED CERTO LOCO CONSISTERE

Docet alibi Augustinus, verbis minimè obscuris, quòd, supra modum & cursum rerum consuetum ac naturalem, potestas Creatoris apud se habeat posse, de his omnibus aliud facere, quàm eorum quasi seminales rationes habeant. Nec docet Ecclesia, carnem Christi sic vbique locorũ diffusam, vt est eius diuinitas. hæc est doctrina absurdissima alterius nostri temporis heretici, in ceteris Caluini sodalis, Ioannis Brentij. Contra hunc & similem dicit Augustinus in prædicta epistola; Christum carni suæ immortalitatem dedisse, naturam non abstulisse.

De Genesi ad lit. lib. 9. cap. 17.

Sed quid sentit Caluinus, de eo quod disputatur in Ecclesia, de dogmate suo, tempore Berengarij, qui primus omnium Caluini in hoc argumento satanicam ductrinam inuenit, ausúsque fuit diuulgare? Quæ & deprehensa confestim Pastorum Ecclesiæ supremorum vigilantiâ, multísque hoc nomine etiam coactis Synodis damnata & profligata fuit: primùm Vercellis, sub Leone IX. summo Pontifice: deinde Turonis, præsente Gregorio: pòst Romæ, in Concilio 112. Episcoporum, sub Nicolao II.

Hæc quidem non ignorauit Caluinus, sed superbissimè contemsit omnia. Agnoscunt hîc interim omnes pij & Catholici, os blasphemum, & spiritum verè diabolicum: quem nihil est opus verbis pluribus refutare. Satis igitur hac de re: cùm præcipuè suprà etiam de hoc dogmate alia occasione nonnihil dixerimus.

CAPVT LII.

De transsubstantiatione in materia Eucharistiæ.

SED sunt alia quædam duo, quæ Caluinus hîc, in doctrina Ecclesiæ Catholicæ de Eucharistia, paucis verbis exagitanda putauit. Transsubstantiatio scilicet atque adoratio Eucharistiæ. De vtroque igitur hoc argumento hic aliquid nobis paucis dicendum.

Transsubstantiationem vocat more suo blasphemans, crassam adorationem, stupidam; quæ hominum mentes in elementis detinet, in Christum assurgere non sinit. De transsubstantiatione primùm agemus, de altero posteà. Quemadmodum hîc Caluinus transsubstantiationem vocat crassam, sic alij nostræ ætatis sectatij nuncupant, alij barbaram, alij monstrosam & prodigiosam. Vel hoc vno argumento satis constare potest sanis omnibus, transsubstantiationem rem esse bonam, vtilem, salutarem, scituque apprimè necessariam; quod tanto odio ac ludibrio habeatur ab hostibus veritatis.

TRANSSVBSTANTIATIO RES BONA EST, ET SCITV APPRIME NECESSARIA.

Fuerunt annis superioribus nonnulli Catholici, & sunt fortè etiamnum viri boni, mansueti, pacifici; sed nō perinde cauti ac prouidi: simplices quidem vt columbæ, ac non perinde prudentes sicut serpentes: qui videntes, hæreticos nomine transsubstantiationis tantopere offendi; dubitarunt, esset'ne consultius pacis & concordiæ causâ, ab hoc vocabulo abstinere, alijsque verbis vti, in hac materia. At illi, nec fraudes atque insidias hæreticorum nefarias satis perspectas habent, nec meminerunt historiarum sæculorum præcedentium. Eadem ratione multa alia nomina, quibus & nunc temporis vtimur docēdis & explicandis religionis nostræ mysteriis, mutanda essent: quod genus sunt, purgatorium, & liberum arbitrium. Nec desunt hodie etiam, quibus displiceat nomen Trinitatis; & olim frequenter mutanda fuissent vocabula similia, Christianæ & Catholicæ religioni propria.

Nestorianos valdè offendebat nomen Theotocos, Arrianos non minùs Homousion. Disputabatur, dicendúmne potiùs esset Homiousion quàm Homousion. De vno tãtùm iota res agi videbatur: neque tamen vel tantillum Arrianis concedendum esse Catholici ad extremum iudicabant: quòd sub hac vna littera viderent, eos hæresim suam occultare; qua largitate gratiæ, non proprietate naturæ, Filium Deo Patri similem volebant intelligi. Quibus autem non artibus Cæsareæ Præfectus Basilio eiusdem vrbis Episcopo persuadere conabatur, vt tempori cederet, neque tot Ecclesias in discrimen adduci pateretur, tenui dogmatum mutatione? Quid verò ad hæc Basilius? Respondit, adolescentulis tales sermones congruere, qui leuiter promissis ac minis in diuersa mutantur: at qui enutriti essent in Diuinis litteris, non posse æquo animo pati, vt vel syllaba vna mutetur in dogmatibus; ac solere, cùm res postularet, nullum genus mortis hoc nomine recusare. Et visus quidem fuit Basilius hæreticis pertinax esse, vt ante eum fuerant Athanasius & Hilarius: sed, quam hæretici pertinaciam, eam Catholici & Orthodoxi laude omni dignam constantiam iudicabant.

Histor. tripart. lib. 7. cap. 36. lib. 2. cap. 7. lib. 5. cap. 34.

In quem etiam sensum D. Hieronymus scribit: propter vnum atque alterum verbum, quod contrarium sit rectæ fidei, multas hæreses eiectas fuisse ab Ecclesia. Et præceptor illius Gregorius Nanzianzenus, nihil ait periculosius esse hæreticis hisce, qui cùm integrè per omnia decurrant, vno tamen verbo, quasi veneni gutta, vnam & simplicem fidem inficiunt.

Apologia contra Rufinum. In tractatu de fide.

Augustinus quoque in eo laudat Ecclesiæ Catholicæ sapientiam; cùm paria sæpè Sacramenta secum celebrantes, tamen quia sententia dispares sunt, & errores suos animosiùs defendunt, à sua communione excludit.

De vera religione, c. 5

Notum est quid contigerit in Ariminensi Concilio, tempore Arrianorum: quàm miserè decepti fuerint Catholici, fraudulentis vafrorum hæreticorum consilijs; dum exiguum tantùm quiddam de tegula fidei, & de constitutionibus Concilij Nicæni, mutatum fuit: quomodo statim, ad huiusmodi mutationem, totus mundus ingemuit, & Arrianum se esse miratus est, teste Hieronymo. Nec vnquam huiusmodi aliqua mutatio contigit, quin res fuerit infelicissimi exitus.

Cōtra Lucifer. lib.

Rideant igitur & subsannent sectarij omnes vocem trãssubstantiationis, vt volunt: sicut benè & sapienter inuenta est, ad fidei nostræ veritatem explicandam; sic nullo pacto à Catholicis aboleri, omitti, vel mutari debet. Videtur autem primùm inuenta ac nominata vox ista, in Concilio generali Lateranensi, sub Innocentio Tertio, anno Domini 1215. vbi in 1. Canone de fide Catholica, statuitur ac docetur, verum Christi corpus & sanguinem, in Sacramento altaris, sub speciebus panis & vini, veraciter contineri; transsubstantiatis, pane in corpus, & vino in sanguinem, potestate diuina.

Conc. Trid. Sess. 13. c. 4

CAPVT LIII.*

Vox transsubstantiationis rem significatam optimè exprimit; & ab omni Ecclesia veteri pro tali cognita & recepta fuit.

ET quamuis nomenclatura isthæc non reperiatur in veteri Ecclesia, ante prædictum Concilium; rem ipsam tamen doctrinamque Ecclesiæ, quæ hoc nomine declaratur, probè semper agnitam, & constanter receptam fuisse, verbisque similibus idemq. planè significantibus expressam, primis etiam Ecclesiæ quadringentis annis, idque tam apud

Græcos quàm Latinos, in confeſſo eſt. Chryſoſtomus: Nos, inquit, miniſtrorum ordinem tenemus; transmutat ea Christus, dum ſacerdotis ore hæc verba proferuntur, Hoc eſt corpus meum; Hic eſt Sanguis meus. Theophylactus: Panis, inquit Chriſtus, quem ego dabo, caro mea eſt. non dicit; Figura eſt carnis meę, ſed, Caro mea eſt. Transmutatur enim arcanis verbis, per myſticam benedictionem, & Spiritus ſancti acceſſionem, in carnem Domini. Gregorius Nyſſenus, & Damaſcenus, docent talem fieri conuerſionem panis in corpus Chriſti, qualis eſt conuerſio ciborum in corpus humanum per nutritionem: Theodoretus, mutationem hîc fieri ex diuina gratia: ideò, non attendendum ad ea quæ cernuntur. Ambroſius verò: [a]Panis iſte, panis eſt ante conſecrationem; vbi acceſſit conſecratio, de pane fit corpus Chriſti. & adhibet [b] varia exempla tranſmutationum admirabilium ex Scripturis ſacris. Id quod Melanchthonem etiã agnoſcere & confiteri coëgit, panem hic ſecundùm Ambroſium in Chriſti corpus conuerti. Hæc, inquit, [c] tam longa recitatio exemplorum, oſtendit, Ambroſium ſenſiſſe, panem non eſſe tantùm ſignum, ſed naturam panis mutari.

Homil. 83. in Matthæum & Homil. de proditione Iudæ. Claud. de Sainctes in liturgijs Græcorum. [a] Dialog. 1. Polimor. [b] Lib. 4 de Sacram. cap. 4 & 5. [c] Epiſtola ad Miconium.

Hæretici quidam, ex verbis Ambroſij, quibus ait, Si tanta vis eſt in ſermone Domini, vt incipiant eſſe quæ non erant, quanto magis operatorius eſt, vt ſint quæ erant, & in aliud commutentur? ex his, inquam, verbis colligunt, in Euchariſtia panem manere, & alterius rei ſignificationem vel naturam induere, nempe corporis Chriſti. Sed friuola eſt hæc collectio. Melior interpres verborum Ambroſij nemo, quàm ipſe Ambroſius. qui alibi: Sermo Chriſti, ait, qui potuit ex nihilo facere quod non erat; non poteſt ea quæ ſunt in id mutare quod non erant? Non enim minus eſt, nouas rebus dare, quàm mutare naturas. Proinde, cum de Euchariſtia dicit, ſermonem Dei operatorium eſſe, vt ſint quæ erant, & in aliud commutentur; illud, vt ſint quæ erant, accipiendum ſecundùm externam ſpeciem: & ſic optime fluit ſenſus verborum. Quamquam hîc non eſt ſilentio prætereundum, Lanfrancum annotaſſe, in pleriſque libris Ambroſij, illud, Vt ſint quæ erant, non haberi; ſed legi hoc modo; Quanto magis operatorius eſt, vt quæ erant in aliud commutentur. Quæ certe lectio plane congruit alijs Ambroſij verbis quæ mox citauimus.

De ijs qui myſt. initiantur.

Cyprianus in Sermone de Cœna Domini, panem dicit quem Dominus Diſcipulis dedit, non effigie ſed natura mutari. item, panem omnem mutari in carnem & ſanguinem. Quòd ſi quis auctorem illorum Sermonum dicat non Cyprianum Epiſcopum martyrem, ſed Rufinum Aquileienſem presbyterum, qui nequaquam auctoritate par eſt Cypriano; haud magnopere equidem refragabor: ſed qualiſcumque ſit fueritq́; Rufinus, ad hoc teſtis eſt ſatis idoneus, vt teſtificetur de ſenſu & doctrina hac in re eccleſiarum omnium ſui temporis. Vixit autem vt notum eſt, ætate S. Hieronymi.

Lib. de Cardinal. Chriſti operibus.

Quod ad Auguſtinum attinet, exſtat apud eum Sermo de verbis Domini 28. in quo ſunt verba ſequentia: Dixi vobis, quòd ante verba Chriſti, id quod offertur, panis dicatur; vbi verba Chriſti deprompta fuerint, non iam panis, ſed corpus dicitur Chriſti. Verùm, fatemur Sermonem illum non eſſe Auguſtini; collegit autem illum, quiſquis fuit, ex Ambroſio, libro 4. cap. 4. de Sacramentis. Vnde etiam ſumtum capitulum, In calicem: de conſecratione, diſtinct. 2.

Quid verò Auguſtinus hac de re ſenſerit, ſatis colligi poteſt, vel ex ſolo tertio lib. de Trinitate cap. 4. vbi mutationem panis in carnem Chriſti per myſticas preces (id eſt per verba conſecrationis) inter illa Dei miracula refert, quibus creaturas ſuas ad nutum ſuum mutat, in quaſcumque res voluerit. Quod ibi argumentum tractat, à capite ſecundo, vſque ad decimum.

Euſebius Emiſſenus, Sermone de corpore Domini pulcherrimis verbis & argumentis inſequendo S. Ambroſium, tranſſubſtãtiationem in hoc argumento declarans; Recedat, inquit, omne infidelitatis ambiguum; quandoquidem, qui auctor eſt muneris, ipſe teſtis eſt veritatis: nam inuiſibilis ſacerdos, viſibiles creaturas in ſubſtantiam corporis & ſanguinis ſui, ſecreta ſua poteſtate conuertit. Multa deinde apud eum ſequuntur diſſerta elegantiſſimè atque doctiſſimè, in eamdem ſententiam; quæ longum eſſet adſcribere. Sed hic obiter obſeruandum quod Illuſtriſſimus Cæſar Baronius rectè admonet, eruditorum omnium Sermonum illorum qui Euſebio Emiſſeno adſcribuntur, non Euſebium illum auctorem eſſe, qui & Græcus fuit, & Arrianus, ſed Eucherium Lugdunenſem Epiſcopum, virum doctum, facundum, Catholicum, ſanctum, qui circa tempora Auguſtini floruit.

In Annalibus.

Poſſe-

Possemus hic etiam, ad doctrinam transsubstantiarionis probandam, testimonia ex vtroque Cyrillo, Alexandrino & Ierosolymitano, producere: quorum hic docet ita vinum in sanguinem, & panem in Christi carnem, mutari, eiusdem virtute; quemadmodum aqua in nuptijs per eumdem in vinum conuersa est. Sed, quibus prædicti omnes auctores, tanti semper nominis in Ecclesia, non sufficiunt; plures non prodessent.

CAPVT LIV.*

Ioannes Hus, & Hieronymus de Praga, transsubstantiationem in Eucharistia docuerunt, & in illius confessione mortui sunt.

ATTAMEN, veteribus prætereà omnibus prætermissis, duos quosdam recentis memoriæ, etsi nullius auctoritatis in Ecclesia Dei, non silebo. Sunt autem Ioannes Hus & Hieronymus de Praga, hæretici ambo, damnatæ recordationis: sed, quos Caluinistæ, omnisque generis hæretici nostri, tot tantisque laudibus in cælum extollunt; vt, quia Constantiæ anno Domini 1415. propter hæresim imperatoria auctoritate exusti sunt, inter primæ classis ac summæ dignitatis martyres collocent. At, quonam hoc modo? quo iure? quamuis enim pluribus in dogmatibus idem planè cum Caluinistis, Lutheranis, & ceteris æui huius pestibus, senserint vsque ad mortem; certò tamen in fœda illa idololatria mortui sunt constanter, quam Caluinus impingit Catholicis, quòd Deum verum Christumque ipsum Dei filium esse credant, & pro tali adorent in Eucharistia: cùm ipse Caluinus doceat, nihil aliud esse quàm creaturam sensibilem, merumque panem. Quod si verum est, ac proinde ingens est idololatria, Eucharistiam pro Deo colere ac adorare; in illa perstiterunt ambo illi (quos diximus) vsque ad mortem. quomodo igitur coli possunt atque haberi à Caluinistis, & alijs eiusdem farinæ, pro sanctis martyribus? Etsi enim in ceteris omnibus cum Caluino sensissent, tamen qui offendit in vno (ait Iacobus Apostolus) præsertimque in re tam graui & enormi, vt est idololatria, factus est omnium reus.

Quòd verò prædicti duo docuerunt, non modò in Eucharistia esse verum corpus & sanguinem Christi, quod credunt etiam Lutherani; sed conuerti etiam panem & vinum, vel transsubstantiari, in corpus & sanguinem Domini, quod nec Caluinistæ nec Lutherani concedunt; hic iam nobis probandum. Dicemus autem primùm breuiter de Hieronymo Pragensi, qui doctrina & facundia prior erat; licet alter esset ætate & auctoritate maior, inquit Æneas Siluius. Hieronymi mortem extremumque supplicium die 9. Septembris anni prædicti, describit Pogius Florentinus, qui testis fuit historiæ tragicæ oculatus, Epistola ad Leonardum Aretinum: Cùm rogaretur, inquit, quid sentiret de Sacramento; respondit, anteà panem esse, posteà verum Christi corpus; & reliqua secundùm fidem. Tum quidam; Aiunt te dixisse, post consecrationem remanere panem. Tum ille, Apud pistorem, inquit, panis remanet. Sic illi adhuc iocari libuit morti proximo: veritati tamen testimonium dedit.

Historia Bohemica cap. 36.

Ioannes Hus, duobus ferè mensibus antè exustus fuerat, nempe 7. Iulij. Hic rogatus in primis in eodem Concilio, ab Didaco quodam, quidnam sentiret ac doceret, de Sacramento Eucharistiæ, consecratione peractâ; num videlicet ibi adhuc panis remaneat; negauit se hoc docere. Quod Didacus ambigens, num ex animo diceret; rogauit iterùm atque iterùm, vt mentem suam ea de re perspicuè explicaret; cùm præcipuè se audisse diceret, eum longè aliud docuisse. Tum rursus Ioannes seriò affirmauit, se numquam aliud docuisse vel sensisse, quàm nunc dixerat. Quo audito, Ioannes de Cælun Didacum monuit, ne quid ampliùs interrogaret; quando iam toties claris verbis sententiam eius audisset. Ac cùm productus esset Hus coram iudice pro tribunali sedente, iussi sunt adesse testes, vt quid ex illo, vel ab alijs de illo & contra illum audissent, edicerent. Ibi primus prodiens ait, se Ioannem Hus affirmantem audisse, quòd sub Sacramento consecrato panis maneret: Hus autem contrà, sese hoc vmquam dixisse vel docuisse negabat. Prodit secundus testis Benessius nomine, tertius Nicolaus Boduinus, quartus Broda, quintus Plebanus de VVisserat: qui omnes iurari asserunt, idem se ex Hus audisse, quod primus dixerat: quin & Petrus Cardinalis idem iurabat. Quod videns Hus, se nimirum tot tamque grauibus testibus conuictum, quòd panem verum in Eucharistia manere dixisset,

Ioannes Presbyter de non remanentia panis contra VVielefistas.

xisset, nec locum esse ampliùs tergiuersationi, se cum mentemque suam claris verbis explicuit: Quando, inquit, me cogitis veritatem sine ambagibus & inuolucris profiteri; dixi iam, & adhuc dico, panem in Eucharistia consecrata manere, & quidem panem verum; illum nimirum qui dixit de seipso; Ego sum panis viuus qui de cælo descendi. Christus enim panem triticeum, & vinum racemis expressum, virtute arcanorum verborum suorum in proprium corpus & sanguinem suum transsubstantiat. Sic ibi Ioannes Hus. Proinde, si nihil aliud contra eum probatum fuisset, vel non alios in fide errores sustinuisset, hæc de transsubstantiatione doctrina ipsius, non supplicium, sed laudem & præmium merebatur. Sed hac propemodum sola doctrina excepta, ipse cum Hieronymo Pragensi alios omnes Ioannis VViclef nefandos errores & sacrilegas hæreses pertinaciter sustinebat.

Cum prædicta autem eius assertione de conuersione substantiali panis in corpus Christi, pulchrè consonant versus ipsius aliquot, ex hymno quodam ab eo composito, quem sæpè ac libenter in ore habuisse fertur: infelix quòd non consimiliter in ceteris cum Ecclesia sensit ac docuit. Verba autem hymni ipsius sunt ista:

Aue deitatis forma,
Dei vnionis norma:
In te quisque delectatur,
Qui de fide speculatur.
Non est panis, sed est Deus,
Homo liberator meus;
Qui in cruce pependisti,
Et in carne defecisti.

CAPVT LV.

Transsubstantiatio in Scripturis fundatur: & Concilijs probatur.

TOTA autem hęc de transsubstãtiatione doctrina fundatur certissimè in verbis Christi, HOC EST CORPVS MEVM, &, HIC EST SANGVIS MEVS. Nam, si consecratione panis non verè mutatur in corpus Christi, & vinum in sanguinem; falsa est propositio, HOC EST CORPVS MEVM, &, HIC EST SANGVIS MEVS, cùm esset tantummodò panis & vinum.

Quòd si corpus Christi ibi esse fingatur, vnà cum pane vel sub pane (quæ erat Lutheri sententia absurdissima) eadem erit locutionis falsitas. Sic enim, quod datur atque ostenditur, dicendo, Hoc est corpus meum; non est corpus Christi, sed mixtum quiddam ex pane simul & corpore Christi. Et ad hunc sensum indicandum, enuntiatio facienda erit, non per pronomen, sed per aduerbium: & dicendum, non, Hoc est corpus meum, sed, Hîc est corpus meum.

Est hæreticus quidam ex multis nostri temporis, Henricus Artopœus nomine, qui scribit in Concilio generali Florentino, sub Eugenio Quarto, vbi facta est vnio ecclesiarum Græcarum & Latinarum, tametsi à Pontifice Romano corrupti Orientales pleraque placita Romana receperint, nullis tamen argumentis perpelli potuisse, vt monstrum transsubstantiationis (sic ille vocat) reciperent. cumque vnionis litteræ essent formandę, diligenter cautum fuisse, nulla vt huius rei fieret mentio. Vnde colligit, non esse hæresim, transsubstantiationem negare. Sed hallucinatur & fallitur hæreticus iste toto cælo. Neque enim Græci tunc temporis, vt nec priùs etiam, de doctrina transsubstantiationis vmquam dubitabant. Nam, [a] Samonas inprimis Gazæ Archiepiscopus, vtitur similitudine illa Nysseni ac Damasceni, quam paulò antè retulimus. sic nimirum panem & vinum mutari in corpus & sanguinem Christi, quemadmodum cibus & potus mutantur in substantiam corporis & sanguinis nostri. Nicolaus autem Episcopus Metonensis, non vult hic quæri naturæ ordinem: cùm sit Christus præter naturæ ordinem natus ex Virgine. Additque hic sumi corpus Domini sub aliena specie, nequis horror contingat sumentibus: vt alij etiam multi Latini Doctores: ac nominatim [b] Ambrosius. Marcus autem Ephesius, qui Græcorum omnium pertinacissimè, longo tempore se Latinis opposuit, in doctrina præcipuè de processione Spiritus sancti, testatur, Basilium oblata vocare antitypa corpus Domini; eò quòd nondum sint perfecta, verùm adhuc typum & imaginem ferentia, donec spiritus adueniat, qui ea mutet.

Quid verò quæstionis fuerit in Concilio Florentino in negotio transsubstantiationis, inter

IN CONCILIO GENERALI FLORENTINO SVB MARTINO V. NIHIL ACTVM CONTRA DOCTRINAM TRANSSVBSTANTIATIONIS: SED EADEM IBI A GRAECIS AGNITA ET RECEPTA.

[a] Claud. de Sainct. vbi suprà.
[b] Lib. 4. de Sacram. & lib. 6. cap. 1.

inter Latinos & Græcos, ex Actis constat eiusdem Concilij, in quibus scriptum est hunc in modum, sessione 25. quæ & vltima: De panis autem transmutatione Latinis quærentibus, cur Græci post hæc verba Dominica, Accipite & comedite, Hoc est corpus meum, quibus profectò verbis Sacramentum confici creditur, hac etiam vtantur oratione; Et fac panem quidem hunc honorabile corpus Filij tui, quod autem in calice isto est, honorabilem sanguinem Filij tui, ea sancto Spiritu tuo transmutante: responderunt, se firmiter credere, verbis illis Dominicis Sacramentum fieri. sed, quemadmodum Latini, confecto Sacramento, hac solemni oratione vtuntur, Iube hæc perferri per manus sancti Angeli tui in sublime altare tuum; ita Græcos prædictis vti verbis solere, vt sanctissimum Christi corpus & sanguis, peccatorum nostrorum remissioni, & animabus nostris saluti fiat. Sic ibi. Vnde patet, nullam tunc quæstionem fuisse, fieret'ne conuersio panis in corpus, & vini in sanguinem Christi; sed quando quibúsve verbis fieret: nec in eo tamen etiam Græcos & Latinos dissensisse. Licet initio nonnulli ex Græcis, puta Nicolaus Cabasila & Marcus Ephesius, consecrationem fieri putarent non illis verbis quibus Latini, Hoc est corpus meum, &, Hic est sanguis meus; sed per prædictas sacerdotis preces quas Græci prædictis Christi verbis subiungunt. Quam opinionem Bessarion, etiam Græcus, erudito libello confutauit, reliquis etiam Græcis Episcopis approbantibus.

Extat libellus apud Claud. de Sainctes.

Quamquam quod ad transsubstantiationem attinet, hoc interim etiam verum est, Romanum Pontificem in Concilio Florentino postulasse, vt inter alias de fide quæstiones ex professo etiam de transsubstantiatione tractaretur. Ad quod Græci responderunt, se de illa quæstione disputare non posse, absque totius Orientis ecclesiarum speciali atque expressa auctoritate ac mandato: cùm alia occasione, inprimísque de quæstione processionis Spiritus sancti, Synodus conuocata fuerit.

CAPVT LVI.

Sacram Eucharistiam esse adorandam.

NVNC, quid de adoratione Sacramenti dicendum sit, videamus. Si autem vera sunt, quæ de transsubstantiatione disputauimus, vt sunt vtique multò verissima; de adoratione Eucharistiæ nulla relinquitur quæstio. Nam si hic adest loco panis corpus, & pro vino sanguis Christi, quis sanus dubitet quin illa sint adoranda?

Et proptereà ineptior multò & inconsideratior hac in re est Lutherus quàm Caluinus. Ille enim, cùm fateatur, in Sacramento Christum verè præsentem adesse (licet vnà etiam verum manere panem somniet, & proptereà etiam transsubstantiationem neget) adorationem tamen Sacramenti improbat. Quis vmquam audiuit aliquid vanius? Nam vbicumque Deus præsens adest, quis ambigere potest (qui quidem quid Deus sit nouit) quin ibi sit adorandus? Quis vmquam gentilium aliquid Deum esse putauit, quod non crederet adorandum? Et quid videtur Luthero de apertissima Scriptura illa; Dominum Deum tuum adorabis?

Atqui nusquam præceptum est, aiunt Lutherani, Eucharistiam adorandam. Atqui præceptum est tota Scriptura sacra, Deum adorandum: quod & natura etiam ipsa satis dictat. Vos autem Lutherani confitemini, in Eucharistia Deum Christum præsentem adesse: debetis igitur agnoscere præceptum esse, Eucharistiam adorare.

Caluinus meliore hîc niti fundamento sibi videtur; quia negat in Sacramento esse corpus vel sanguinem Christi: proinde, non esse Eucharistiam adorandam, cùm solus Deus sit adorandus. Quæ profectò collectio, concessis præmissis, non est mala. Sed nos contra hunc, argumentum inuertimus, hunc in modum: Eucharistia est adoranda; & quidem tali animo atq; adoratione quali Deum adoramus: est igitur in ea corpus Domini. Quin bona & firma sit hæc argumentatio, nemo vel mediocriter eruditus ibit inficias. Antecedens autem statim à nobis probabitur: si priùs vnum adhuc atque alterum verbum adiecerimus, in probationem consequentiæ, vt omnia vndique sint clarissima & firmissima.

Deus Pater de Iesu Christo Mariæ filio dixit: Hic est Filius meus dilectus, ipsum audite. Etsi hîc non adiecit, dicens: Ipsum adorate; quis tamen oraculo illo instructus, non adorabit Iesum Christum, vbicumque illum inuenerit? De Magis ex Oriente Christum puerum, Regem Iudæorum quæsitum venientibus, inuentumque suppliciter adorantibus, nihil hîc dicam: quia cuinam incertum esse queat, qua mente illum adorauerint, & quin

quin intellexerint esse verum Deum; non autem habuerint dumtaxat pro magno Rege, & pro tali adorauerint, sicuti moris erat Orientalibus adorare Reges suos: nam & munera ipsorum hoc loquebantur: iuxta illud;

Thus, aurum, myrrham, Regiq;, hominiq;, Deoq; Dona ferunt.

Denique cęcus in templo Christum in terrá prostratus adorauit tamquam Deum, postquam audiuerat à Christo, quòd Filius Dei esset: tametsi iussus non erat eum adorare.

Sed obijciunt iterùm: Corpus Christi, aiunt, vt maximè sit in Eucharistia, non est Deus, nec est Christus etiam: cur igitur pro eo adoratur? Futile est argumentum, verberibus potiùs qu m verbis retundendum: & est tamen Caluini, tanti Doctoris. Videte quæso absurditatem. Ne in cælis quidem, vbi sedet Christus ad dexteram Patris sui, corpus Christi est Christus: proinde, ne ibi quidem adorandus esset ab Angelis. Et vnde igitur illud; Adorent eum omnes Angeli eius? Adoramus Christi corpus in Eucharistia, non quia simpliciter loquendo corpus Christi sit Christus; sed quia est Christi, & in eadem persona cum eius diuinitate subsistit &, quia scimus, non esse mortuum corpus sed viuum, iuxta illud: Christus resurgens ex mortuis iam non moritur: mors illi vltrà non dominabitur. Quamuis etsi mortuum & exangue esset, quale erat triduo mortis Christi; tamen nihilominus adoraretur à fidelibus, quia summæ ac sempiternę Deitati, à qua semel in personę vnitatem assumtum est, coniunctum perpetuò ac vnitum manet. quæ est doctrina non modò Doctorum scholasticorum, sed generalis etiam Concilij Ephesini, celebrati sub annum Domini 433. contra Nestorium. Verba Concilij admodum memorabilia sunt, & sic se habēt: Annuntiantes, sicut secundùm carnem, mortem vnigeniti Filij Dei, id est, Iesu Christi, & resurrectionem eius, & in cælos ascensionem pariter confitentes, incruentam celebramus in Ecclesijs Sacrificij seruitutem: sic etiam ad mysticas benedictiones accedimus, & sanctificamur, participes sancti corporis & pretiosi sanguinis Christi omnium nostrùm Redemptoris effecti: non vt communem carnem percipientes (quod absit) nec vt viri sanctificati & Verbo coniuncti secundùm diuinitatis vnitatem, aut sicut diuinam possidentis habitationem; sed verè viuificatricem, & ipsius Verbi propriam factam. \ ita enim naturaliter vt Deus existeps, quia propriè carni vnitus est, viuificatricem eam esse professus est. Et ideò quamuis dicat ad nos, Amen amen dico vobis, nisi manducaueritis carnem Filij hominis, & biberitis eius sanguinem; non tamen eam vt hominis vnius ex nobis existimare debemus (quando enim iuxta naturam suam viuificatrix esse caro poterit hominis?) sed vt verè propriam eius factam, qui propter nos Filius hominis est factus & vocatus. Hæc omnia magnum illud sacrumq; Concilium. *In Epistola Concilij ad Nestor.*

CAPVT LVII.

Doctrinam de Eucharistiæ adoratione veteres omnes tradiderunt.

SED iam tempus est, vt probemus, Christum in Eucharistia semper à fidelibus adoratum fuisse, cunctis prioribus sæculis. Hic ergo primo loco prodeat Augustinus. quando præsertim Caluinum aliàs affirmare non pudet, Doctorem hunc Ecclesiæ eximium, planè suum esse in doctrina de Eucharistia.

Quod ait Apostolus, Corinthios non dijudicasse corpus Domini; Augustinus interpretatur, quòd non distinxerint ab alijs cibis, veneratione singulariter debita. At quęnam est veneratio Sacramento huic singulariter debita, nisi qua creditur in eodem Sacramento Christus veraciter contineri, taliq́ue fide, mente & corpore adoratur? Vnde clariùs etiam super Psal. 21. ad versiculum illum, Manducauerunt & adorauerunt omnes pingues terrę (Augustinus legit diuites) Et ipsi quippe, inquit, deducti sunt ad mensam Christi, & accipiunt de corpore & sanguine eius. Sed adorant tantùm, non etiam saturantur: manducantes enim pauperem, dedignantur esse pauperes. Clarissimè verò in Psalmum 98. super illo versiculo, Adorate scabellum pedum eius. Nemo, inquit, carnem Christi manducat, nisi priùs adoret. item, Quia, inquit, in ipsa carne hic ambulauit, & ipsam carnem nobis manducandam ad salutem dedit; nemo autem illam carnem manducat, nisi priùs adorauerit; inuentum est, quemadmodum adoretur tale scabellum Domini: & non solùm non peccemus adorando, sed peccemus non adorando. *Epist. 117.*

Lib. 2. de Spiritu sancto c. 12.

Sic & Ambrosius, eumdem Psalmi versiculum explicat: Per scabellum, ait, terra intelligitur. Terra autem caro Christi, quam hodie quoque in mysterijs adoramus; & quam Apostoli in Domino Iesu adorauerunt.

Homil. 14. in 1 ad Corinth.

Inter Græcos autem Chrysostomus: Hoc corpus in præsepi reueriti sunt Magi; & viri pij & barbari, longo itinere confecto, cum timore & tremore plurimo adorauerunt. Imitemur igitur saltem barbaros, nos qui cælorum ciues sumus. Illi enim cùm præsepe & tugurium tantùm, neque eorum quidquam, quæ nunc intueris, viderent; summa accesserunt reuerentia. tu verò non in præsepi id, sed in altari; non mulierem quæ in vlnis teneat, sed sacerdotem & Spiritum sanctum perabundè super proposito diffusum sacrificio vides. Sic ille. Theodoretus autem, Intelliguntur, inquit, mystica symbola quæ facta sunt, & creduntur & adorantur.

Dialog. 2. polimor.

De Spiritu sancto c. 27

Denique huc pertinet quod Basilius de verbis inuocationis scribit: Inuocationis verba, cùm ostenditur panis Eucharistiæ, & poculum benedictionis; quis Sanctorum in scripto nobis reliquit?

Quibus ex omnibus iam satis manifestum euadit, quàm splendidum sit putidumque mendacium, quod ait Caluinus, sibi, in damnanda transsubstantiatione & adoratione Eucharistiæ, veteris Ecclesiæ consensum suffragari. Sed dicit, adorationem Sacramenti huius, mentes hominum in elementis detinere, in Christum assurgere non sinere. Quasi verò, cùm Apostoli & alij Christum hominem secum conuersantem adorabant, vt Scriptura testatur; mentem suam in elementis defixam habuissent, vt sursum ascendere non valerent. Imò verò hæc magna sunt adminicula, ad sursum attollendum mentem nostram, atque ad diuinitatem Christi contemplandam. Nempe (vt Ecclesia canit) vt dum visibiliter Deum cognoscimus, & cognitum adoramus, per hunc in inuisibilium amorem rapiamur.

At, sursum corda habere iubemur, inquit alibi Caluinus, non igitur Eucharistia adorandum proponenda. Sed hoc argumentum non aliam solutionem postulat quàm præcedens. Et cùm sursum corda habere iubemur, non respicitur ad altitudinem, sed ad altum & sublimem Deum; & ad considerationem magnorum illorum & sublimium mysteriorum, quæ in altari tractantur, animi videntium & audientium excitantur. Contemplari Christum mortuum, sepultum, ad inferos descendentem, est sursum cor habere.

Alij verò sic argumentantur: Apostoli Eucharistiam sibi datam non prostrati adorauerunt, sed mensæ accumbentes acceperunt & manducarunt: ergo non aliud etiam nunc exigendum à Fidelibus. Respondendum, Apostolos sedendo adorasse: non enim in genuflexione vel corporis prostratione sita est adoratio, sed in quacumque ostensione reuerentiæ, pro loco ac tempore. Oculis adoramus, manibus, pedibus, varijs modis ac gestibus; & cùm aliter non commode licet, profunda & humili inclinatione interni cordis.

CAPVT LVIII.

Contra confessionem peccatorum coram sacerdote, octo Caluini propositiones erroneæ dissoluuntur, hoc & sequentibus aliquot capitibus.

QVIA Sadoletus obiter mentionem fecerat confessionis peccatorum ad sacerdotem; velut quæ suum etiam locum habeat inter alia ad fidem Christianam & Dei cultum spectantia, quæque veram nobis potissimùm humilitatem doceat; Caluinus hanc octo propositionibus exagitandam putauit, pluribus suo more magnificque admistis mendacijs: quæ omnia subsequentibus aliquot capitibus dissoluemus.

SOLVTIO I. PROPOSITIONIS DE CANONE, OMNIS VTRIVSQVE SEXVS, ETC IN CONCIL. LATERANENSI.

Quod ergo ad primam propositionem attinet: lex illa, de semel vt minimùm in anno, coram proprio sacerdote, confessione peccatorum facienda; non est priuatim Innocentij Papæ, sed totius generalis Concilij Lateranensis, cui præfedit Innocentius: quo numquam in Ecclesia maius fuit aut celebrius, vt meritò Concilium illud, propter tantam auctoritatem, extra omnem reprehensionem esse deberet; & locum hic habere illud Christi: Si Ecclesiam nō audierit, sit tibi sicut ethnicus & publicanus. Nisi Caluinus esset ex pri-

ex primatijs eius membris, de quo scriptum est; quòd factus sit vt neminem timeat, & Iob 41.
quòd rex sit (infelix) super omnis filios superbiæ. Nec tunc primùm inuenta vel instituta fuit confessio, sed quæ hactenus vbique locorum cunctísque sæculis vsitata fuerat, ab his sæpiùs per annum, vt fit, ab illis rariùs; ab alijs etiam salutis suæ paruam curam gerentibus vltra annum frequentet dilata; iussa ibi est, semel vt minimùm in anno fieri ab omnibus: idque eo anni tempore, quo semper etiam solita fuerat à Christianis omnibus sacra sumi Communio; nempe in festis Paschalibus. Quo tempore apud Græcos etiam confessionem in vsu fuisse, palàm est ex Chrysostomo, Homil. 20. in Genes. & ex Gregorio Nysseno, Epistola ad Episcopum Mitylenes, quæ extat in Bibliotheca sanctorum Patrum.

Lutherus initio canonem hunc Concilij Lateranensis non damnauit, nec confessionem etiam sustulit, aut abrogandam esse putauit, licet multos circa illam errores admiscuerit: docuit tantummodò, canonem haud esse intelligendum de peccatis venialibus. Quod etiam verum est: licet hoc falsum sit, quod addebat, prohibitum & malum esse, peccata venialia confiteri. Qui plura de his, legat Roffensem.

CAPVT LIX.

Pudor, qui confessioni coniunctus est, maximo est adiumento ad remissionem impetrandam.

SEo quid est, quòd Caluinus canonem hunc Concilij abolendum censuit? Docet hoc SOLVTIO
secunda propositio: quia nimirum magno tormenti pondere premit conscientias, II. PROPOSIT.
& non finit quiescere. Loquitur (opinor) de tormento pudoris & verecundiæ, quę confessioni peccatorum ferè coniuncta est. At, qui seriam habent curam salutis suæ, & pondus sentiunt grauissimum peccatorum suorum; de quo Psalmista, rem istam in seipso Psalm. 37.
experiens: Iniquitates meæ supergressæ sunt caput meum; & sicut onus graue grauatæ sunt super me. qui hoc, inquam, sentiunt, non censent verecundiam confessionis, qua peccata tolluntur, magnum tormentum. Quemadmodum nemo ferè tam verecundus est aut imprudens, vt, si in secretiori aliqua vel pudibunda corporis parte lęsus sit & curari queat, non libenter oculos medici & chirurgi manum admittat. Scitum est autem illud Poëtæ ethnici:

Vt corpus redimas, ferrum patieris & ignem,
Arida nec sitiens ora lauabis aqua:
Vt valeas animo, quidquam tolerare negabis?
At, pretium pars hac corpore maius habet.

Meminisse hic oportet sententiæ Sapientis: Ne confundaris confiteri peccata tua. Est Eccli. 4.
enim confusio adducens peccatum: & est confusio adducens gloriam & gratiam. & alibi: Qui abscondit scelera sua, non dirigetur: qui autem confessus fuerit & reliquerit ea, Prou. 28.
misericordiam consequetur. Quibus sententijs accedens Chrysost. in Matth. Qui timet, Homil. 5.
inquit, iudicium Dei, peccata sua non erubescit confiteri: qui autem erubescit, non timet. Optimè dicit, & planè loqui videtur de confessione peccatorum, quæ fit coram sacerdote. Pudor enim, de quo Chrysost. apud homines locum habet, non apud Deum: illis enim erubescimus detegere vulnera & sordes animæ nostræ, quibus arbitramur eas ignotas esse. id quod vnusquisque in seipso experitur. Et si Chrysostomus loqueretur de confessione peccatorum coram Deo, non diceret, Qui timet iudicium Dei, peccata sua non erubescit confiteri: qui autem erubescit, non timet. sed contrà potiùs diceret; Qui timet iudicium Dei, erubescit illi confiteri peccata sua: qui autem non erubescit, non timet. Nam timor efficit, vt magni faciamus eum quem timemus: ac proinde etiam, vt erubescamus coram illo turpes & flagitiosi videri. Sed quia maior timor vincit minorem, ideò rectè dicit Chrysostomus, eos qui serò timent iudicium Dei, non erubescere peccata sua homini sacerdoti confiteri: vincente nimirum timore Dei timorem hominum. Contrà autem, qui confiteri hominibus erubescunt, nō timere iudicium Dei. nam alioqui nō permitterent se ita superari ab humano timore, vt propterea medicinā vnicam animarum suarum, confessionē videlicet, recusarent. Maximi ponderis verbū est S. Am- Lib. 1. de
brosij ad hoc propositum: Soluit criminum nexus verecunda confessio peccatorum. Poenitent. cap. 6.

Quod autem ad hanc confessionis verecundiam attinet: qui peccare non erubuit in oculis summi Dei, legem eius sanctissimam violando, eiusque imperium contemnendo (quod fit haud dubiè in omni peccato mortifero) éstne æquissimum, vt paruam hic aliquam & momentaneam verecundiam subeat propter Deum in confessione peccatorum suorum, vt remissionem omnium & veniam consequatur? Et nónne res est perexigua, dum benè perpenditur, coram vno homine, tui simili, qui & ipse debet similem subire verecundiam quoties peccat, pudorem nonnullum ferre, vt sempiternum coram Deo totaque Angelorum & Sanctorum cælestium societate pudorem euadas? cùm præcipuè clementissimus Deus hunc ipsum pudorem in certam peccatorum medicinam conuertat, & pro magnâ parte debitæ satisfactionis recipiat. vt, quò plus est in confitente sanctæ ac humilis verecundiæ, eò minus hic vel post hanc vitam pœnæ temporalis luendum supersit. Potestque talis esse hæc verecundia, ex tantoque peccatorum odio ac dolore proficisci, vt omnem planè debitam pœnam temporalem redimat atque abstergat.

CAPVT LX.

Exemplum admirabile vtilitatis pudoris in peccatorum confessione.

EXTAT hac de re memorabilis historia apud Ioannem Climacum in gradu quarto Scalæ spiritualis: Ne celent, inquit, fratres prælatis cogitationes suas: quia est principium inobedientiæ. sed à principio confiteantur omnia peccata sua iudici suo spirituali: & si mandauerint, confiteantur ea coram omni populo; quia qui detegit vulnus suum, non deteriorabitur, sed saluabitur. Et pro certitudine huius rei, narro quamdam expauescendam sententiam cuiusdam boni iudicis, quam ego vidi: Dum essem, inquit, ego in eius monasterio, venit vnus latro, volens effici monachus. quem Abbas, perfectus & verus pastor, & medicus animarum, fecit stare septem diebus ad contemplandum modum & statum monasterij: posteà eum interrogauit si placeret ei remanere. Respondit, Placet. Tunc Abbas dixit, Volo scire quidquid inhonestum fecisti in mundo. Tunc latro confessus est ei omnia peccata sua. Posteà dixit Abbas, tentans eum in eo quod petebat, vt manifestaret ea quæ commiserat, coram omnibus fratribus. Et latro, qui perfectè oderat sua peccata, promisit hoc facere, dicens Abbati; Si iubes, etiam dicam in platea Alexandriæ. Tunc Abbas fecit congregari omnes monachos in Ecclesia, qui erant numero ducenti triginta; & post lectum Euangelium fecit venire illum peccatorem, manibus ligatis post tergum, vestitum cilicio, capite nudo & puluere asperso: & vnus trahebat eum tunc, alter sequebatur discretè verberando. Ad hoc spectaculũ omnes fratres commóti sunt ad fletum: quia nemo sciebat, quare Abbas hoc faceret. Appropinquante autem ad fores ecclesiæ, benignus Abbas clamauit voce magna, dicens ei; Siste: quia non es dignus intrare in locum sanctum. Ad hanc vocem perterritus latro (quia, sicut posteà iuramento firmabat, non credidit vocem audisse hominis, sed grande tonitruum) subitò cecidit in terram, cum grandi terrore & tremore, totumque locum in quo iacebat lacrymis irrigabat. Et ille mirabilis medicus, qui in omnibus procurabat salutem animæ eius, dans formã efficacis humilitatis suis monachis, permittit vt specificè diceret omnia peccata sua coram eis. qui cum timore omnia confessus est, horribilia ad audiendum, non solum de peccatis carnalibus secundùm naturam, contra naturam, cum rationabilibus & irrationabilibus; sed etiam de homicidiis & veneficiis, cum multis aliis, quæ non sunt scribenda. Post hoc fecit eum indui monastico habitu. Admirans autem ego de sapientia huius sancti Abbatis, separatim interrogaui, qua de causa fecerat hanc nouam rem. Qui respondit, Duplici. Prima est: quia per hanc confusionem fuit liberatus à finali confusione. recepit enim remissionem omnium peccatorum, antequam discederet ab eo loco, & surgeret à pauimento. Et non videatur hoc tibi, ô frater Ioannes, incredibile. quia, vnus de fratribus qui aderant mihi dixit, quòd vidit quemdam hominem terribilem, cum penna & charta in manu, stantem iuxta latronem, & sigillatim, sicut latro confitebatur, ille delebat. Secunda causa est: quia habeo aliquos fratres, non confitentes peccata sua; qui ex confessione huius fuerunt confortati, ad ea confitendum. Sine confessione autem nemo reus saluabitur. Hæc ibi.

CAPVT LXI.

Confeßionem peccatorum non esse tormentum conscientiæ, sed solatium.

DICIT Caluinus confessionem tormentum esse ingens conscientiæ: alij eius similes, carnificinam; alij alijs nominibus odiosissimis eam depingunt. Quid si verò ostendero, non modò nullā conscientiæ inquietudinem, sed summam etiam pacem ac iucundissimam securitatē afferre. Prædicant ipsi omnibus Euangelium; sed quintum Euangelium quoddam: non aliquod ex quatuor quæ agnoscit & veneratur Ecclesia. Ex eius auditione & fide omnibus affirmant omnia peccata remitti. at, præterquam quòd falsissima est hæc doctrina, quænam ex hac generali annuntiatione remissionis peccatorum certitudo veniæ, quænam sequi potest vera tranquillitas conscientiæ?

In confessione autē nostra, vbi veri nominis iudicium exercetur, & causa cognita pronuntiatur sententia; hinc demum ingens nascitur pax & consolatio cordis. Christus ipse multis Euangelium prædicabat, publicè & priuatim. quis credat omnes ex eius concionibus, tametsi doctrinam eius amplecterentur, cum peccatorum plena remissione domum suam recessisse? At paralyticus & Magdalena, quibus dicebat Dominus, Remittuntur tibi peccata tua, illi demum ex talibus eius verbis plenam conscientiæ securitatem adepti sunt. Idem planè contingit nobis, dum post confessionem audimus à sacerdote, Absoluo te à peccatis tuis. Neque enim minorem vim habet absolutio sacerdotis, si nihil sit obstaculi in confitente; quàm si Christi ipsius ore proprio proferretur: cùm fundata sit in verbo ipsius, vt pòst suo loco demonstrabitur. Vnde etiam constat, longè esse vanissimum, quod Caluinus hîc dicit; conscientias hominum, antequam ipse cum suis infausto sidere in lucem prodiret, perpetua anxietate æstuasse. Imò potiùs, vera humilisque confessio, absolutione Sacerdotali subsequente, ab omni nos anxietate & perturbatione conscientiæ liberat, vt nunc ostendimus. Et non possunt ipsimet aduersarij nostri negare, tanti confessionis inimici, multis modis vtilem esse confessionem quæ priuatim fit sacerdoti, ad instructionem & consolationem conscientiæ.

ETIAM NOVATORES QVIDAM FATENTVR MAGNAS ESSE CONFESSIONIS VTILITATES.

Martinus Kemnitius, vnus ex primarijs Lutheranorum Doctoribus, quinque tecenset fructus confessionis minimè contemnendos: Confert, inquit, primò ad instructionem rudiorum: secundò ad remedia contra peccata futura: tertiò ad consilium capiendum in rebus dubijs: quartò ad consolationē recipiendam ex priuata consolatione: quintò ad discernendum, an qui absolutionem petit, sit verè pœnitens, nécne. Et alibi idem: Priuatæ, inquit, confessionis vsus apud nos seruatur: vt generali professione peccati (ecce qualem confessionem agnoscat) & significatione pœnitentiæ petatur absolutio. cumque non sine iudicio vsurpanda sit clauis, vel soluens vel ligans, in priuato illo colloquio pastores explorant auditorum iudicia, an rectè intelligant doctrinam de peccatis, de gradibus peccatorum, de stipendio peccati, de fide in Christum: deducuntur ad considerationem peccatorum, explorantur an seriò doleant de peccatis, an iram Dei timeant & cupiant effugere, an habeant propositum emendationis: interrogantur etiam, si in certis peccatis hærere existimantur: traditur illis doctrina & exhortatio de emendatione: quæritur consilium vel consolatio de grauaminibus conscientiæ: & tali confessioni impertitur absolutio. Sic ille, de fructibus confessionis. Quæ rectè quidem ab illo omnia differuntur, sed præter omnes illos confessionis fructus, Catholici agnoscunt & alios longè maximos, in primisque veram peccatorum remissionem, per absolutionem sacerdotis. quo in fructu summa est & præcipua consolatio conscientiæ.

CAPVT LXII.

De fide speciali, qua sola docent hæretici remitti peccata.

SED quid est, quòd hîc de diuinæ gratiæ fiducia meminit Caluinus, qua conscientiæ nostræ pacem consequerentur? Hæc nimirum est fides illa ipsorum nouitia, numquam priùs audita in Ecclesia Dei, qua docent, fideles debere sibi persuadere, quòd credentes

Euangelio, per Dei gratiam, propter meritum Chriſti, peccata ipſis omnia remittantur, nullis adhibitis Sacramentis aut rebus alijs. Atque ita in errore pergentes, docent inſuper, vnumquemque debere certò apud ſe ſtatuere & firmiter credere, ſe per merita Chriſti mediatoris vitam æternam conſecuturum: nullum Deo hic etiam reſpectum habente ad quæcumque bona opera. nec cuiquam metuendum, ne a gratia Dei quam ſe habere credit, à fide vel à peccatorum condonatione excidat. vnumquemque Chriſtianum de his omnibus ſola fide in Chriſtum & in meritum paſſionis ipſius recumbentem, ſecurum eſſe debere. Quid facilius, quid commodius, ad pacem & tranquillitatem conſcientiæ? ad ſecuritatem perfectam? nihil certè hac doctrina ſuauius, nihil gratius carni, corruptæque naturę noſtræ. Vnde etiam factum, vt tantum ſtatim diſcipulorum gregem Lutherus vbique locorum ad ſe traxerit, ſimul atque ſe ab Eccleſia Catholica ſeparare, nouumque hoc mundo Euangelium proponere cœpit, vt ſupra etiam diximus: videbant enim mali & corrupti homines, ad vitia quæuis proni, ſe hac doctrina exemtos ab omni cura bonorum operum, ab vſu Sacramentorum, præſertimque à Sacramento Pœnitentiæ, quod præ alijs graue ac moleſtum eſt improbis & petuerſis hominibus, à ſtudio pietatis & ab omni exercitatione virtutum tota natura alienis. Iam nec confitendum fore ampliùs ſacerdotibus, nec aliquam ſatisfactionem pro peccatis ſubeundam, nec orandum, nec ieiunandum, nec anxiè laborandum in via iuſtitiæ: omnia enim hæc ſuppleri apud Deum vna fide in Chriſtum redemptorem: illum oraſſe, ieiunaſſe, laboraſſe, ſudaſſe, ſatisfeciſſe, & pluſquam ſatisfeciſſe pro nobis. hoc recipiendum & credendum, tali fide Deo Patri clementiſſimo adhærendum, & ſalua fore omnia: per huiuſmodi fidem homines iuſtificari, per eamdem in iuſtitia conſeruari & firmari, per fidem demum ſaluos fieri in vita æterna. Hac, inquam, fide, hac tam facili via oſtenſa ad gratiam Dei atq; ad beatitudinem ſempiternam, nihil ſuauius auditu, nihil iucundius, ſi perinde vera, certa & ſolida eſſet doctrina.

Rom. 2. At ſi ita eſt, ſi ſic res habet, vbi igitur locum habebunt Scripturæ illæ; Non auditores
Iacob. 2. Legis iuſti ſunt apud Deum, ſed factores Legis iuſtificabuntur? Ex operibus iuſtificatur
Matth. 7. homo, & non ex fide tantùm? Non omnis qui dicit mihi, Domine Domine, intrabit in
Luc. 12. regnum cælorum, ſed qui fecerit voluntatem Patris mei? Seruus ſciens voluntatem do-
Matth. 7. mini ſui & non faciens, plagis vapulabit multis? Arcta eſt via quæ ducit ad vitam, & pau-
Matth. 11. ci ſunt qui inueniant eam? Regnum cęlorum vim patitur, & violenti rapiunt illud? & ſexcentæ aliæ eiuſdem ſententiæ?

Hinc ergo palàm eſt, niſi quis ad lucem clariſſimam oculos ſponte claudat, fiduciam iſtam gratiæ Dei (quam prædicant hæretici noſtri) non modò nullam veram conſolationem & ſecuritatem afferre conſcientijs, ſed ab omni vera & ſolida conſolatione ac quiete longiſſimè abducere: proque vera & ſolida ſpe, quam Scripturę prædicant, inanem fiduciam, ſtultam & fallacem præſumtionem, ac temerariam confidentiam, hominibus præbere. denique hoc veriſſimè præſtare miſeris cæciſque mortalibus, quod olim Pro-
Ezech. 13. pheta queritur de ſimilibus impoſtoribus ſui temporis: puluillos nimirum collocare ſub omni cubito, & parietem linire luto abſque paleis & temperamento, qui diu non poteſt conſiſtere: decipere populum ſtultum, dicendo, Pax pax, & non eſt pax. Cui alter Pro-
Ierem. 8. pheta concinit, dicens: Et ſanabant contritionem populi mei ad ignominiam, dicentes,
Iſa. 3. Pax, cùm non eſſet pax. Poſtremò, Iſaias quoque: Popule meus qui te beatum dicunt, ipſi te decipiunt, & viam greſſuum tuorum diſſipant.

CAPVT LXIII.

Quid Lutherum mouerit, ad hanc inanem fidem excogitandam.

SED mirum alicui videatur, quid Lutherum mouerit, vt fidem iſtam vſque adeò Scripturis vniuerſis repugnantem, imò omnem potiùs Scripturarum doctrinam penitus ſubuertentem, excogitarit & confinxerit. Nimirum, magna vt hoc faceret neceſſitate coactus fuit. cum enim, quo populum faciliùs ad ſe traheret, pœnitentiam omnem reijceret, docens, optimam pœnitentiam eſſe, nouam vitam: cùm vim omnem & fructum Sacramentorum tolleret; docens eſſe dumtaxat ſigna acceptæ gratiæ & remiſſionis peccatorum: denique, cùm nihil tribueret ad iuſtitiam vllis bonis operibus, omnemq. rationem meritorum ab ijs auferret; quia eſſent omnia infecta atque immunda, ex mala hominis

minis concupiſcentia in carne ſemper hærente, legiq; Dei repugnante, adeoque veri nominis peccata coram Deo, niſi clementer illa propter Chriſtum Filium ſuum conniueret, vt antè quoque oſtendimus: cùm, inquam, hæc doceret omnia, & ſic ſeduceret miſerum populum; aliquid ei quærendum erat, ad pacificandum quoquo modo hominum conſcientias. Nam protſus nihil præſcribere ad placandum Deum, ac tantùm dicere, Deum ſimpliciter propter Chriſtum omnia condonare, cunctoſque in gratiam recipere, poſt quæcumque vel quotcumque flagitia, nihil omnino præſtando, nullaque penſatione requiſita; nihil aliud fuiſſet, quàm ex Chriſtianis Turcas facere, ac dicere cum impijs: Non eſt Deus.

Itaque excogitauit, Satanæ opera & ſuggeſtione, fidem hanc nouam atque inanem; qua crederent homines, ex diuina bonitate peccata ſibi omnia propter Chriſtum remitti, nullo habito reſpectu ad cuiuſuis generis bona opera. eadem fide ſimiliter crederent, ſe abſque vllis operum meritis vitam conſecuturos ſuo tempore ſempiternam. Hæc, inquam, doctrina malis ac deprauatæ naturæ hominibus, varijſque criminibus longo tempore aſſuetis, ab omnique veræ pietatis amore iamdudum auerſis, longè fuit gratiſſima ac iucundiſſima. Qua in doctrina non parum etiam iuuit Lutherum, quòd in Euangelijs & in Epiſtolis Paulinis fides in Chriſtum magnoperè extolleretur, etiā interdum ſupra opera; imò etiam nonnumquam cum vituperio ac reiectione operum, quaſi in hominis iuſtificatione, pretij nullius aut valoris eſſent, coram Deo. nec conſiderare vel aduertere voluit, cuiuſmodi opera ſic à Scriptura damnarentur; vt nos ſuprà declarauimus; vt veritatis lucem ſibi ſuiſque data opera occultaret, ac meliùs falleret.

Hæc autem doctrina fidei nouæ ac ſpecialis (vt vulgò ferè nominatur) adeò placuit Lutheri diſcipulis, ceteriſque huius temporis hæreticis omnibus, errorumque magiſtris, vt, quamuis in multis & grauibus rebus à Luthero magiſtro ſuo primùm, deinde alij etiam ab alijs diſſentirent (vt pòſt loco ſuo fuſiùs explicabimus) omnes tamen hanc fidem amplecterentur. Nempe, quia videbant, homines libertatis carnis amantes, & peccati ſeruos, medicinam Sacramentorum Chriſti, animarum medici, habere pro medicina inſuaui atque amara, & pro moleſta, graui, ac difficili ſarcina. ad hæc, leges eccleſiaſticas & præcepta ſuperiorum iiſdem hominibus non parum diſplicere, nihilque magis quàm occaſiones quærere, iugum huiuſmodi excuriendi. Quas omnes ad res nihil melius fide illa gratuita, quam appellabant; qua ſibi crederent gratis omnia condonari, cælumque omnibus abſque vllis bonorum operum meritis latè patere.

Quo vel vno etiam argumento ſatis liquet, veritatem videre volentibus, omnem hæreticorū iſtorum & ſectariorum doctrinā, eſſe merè Satanicam, nec micam poſſe aliquam veritatis habere. vtpote, cùm & in multis & grauiſſimis fidei & religionis Chriſtianæ articulis à ſe inuicem diſſentiant, & oderint ſe mutuo odio irreconciliabili; omnes tamen dicant, ſe de ſua doctrina certos eſſe, tamquam de cæleſti & diuina: & per fidem prædictam, omnes ſuæ ſortis homines iuſtificari & ſaluari. Sic olim Doctores Catholici probabant, Donatiſtarum hæreticorum doctrinam ſeipſam euertere. cùm enim docerent, baptiſmum ab hæreticis datum non eſſe bonum verumque baptiſmum; tamen, qui à Maximinianis, quos ipſi quoque habebant pro hæreticis, ad ipſorum ſocietatem veniebant, abſque rebaptizatione recipiebant.

CAPVT LXIV.

Doctrina Concilij Tridentini de fide hac ſpeciali.

SED, iubet hanc doctrinā decreto memorabili Patrum Concilij Tridentini concludere. Verba eorū hęc ſunt: Quamuis neceſſarium ſit credere, neque remitti, neq; remiſſa vmquā eſſe peccata, niſi gratis diuina miſericordia propter Chriſtum; nemini tamen fiduciam & certitudinem remiſſionis peccatorum ſuorum iactanti, & in ea ſola quieſcenti, peccata remitti vel remiſſa eſſe dicendum eſt: cùm apud hæreticos & ſchiſmaticos poſſit eſſe, imò noſtra tempeſtate ſit, & magna contra Eccleſiam Catholicam contentione prædicetur, vana hæc & ab omni pietate remota fiducia. Sed neque illud aſſerendum eſt, oportere eos qui verè iuſtificati ſunt, abſque vlla omnino dubitatione apud ſemetipſos ſtatuere, ſe eſſe iuſtificatos: neminemque à peccatis abſolui ac iuſtificari, niſi eum qui certò credat ſe abſolutum & iuſtificatum eſſe; atque in hac ſola fide abſolutio- Seſſ. 6. c. 9.

 nem

nem & iustificationem perfici. quasi, qui hoc non credat, de Dei promissis, deque Christi mortis & resurrectionis efficacia dubitet. Nam, sicut nemo pius de Dei misericordia, de Christi meritis, deque Sacramentorum virtute & efficacia dubitare debet; sic quilibet dum se ipsum suamq; propriam infirmitatem atq; indispositionem respicit, de sua gratia formidare ac timere potest: cùm nullus scire valeat certitudine fidei, cui non potest subesse falsum, se gratiam Dei esse consecutum. Hæc ibi.

Quibus in verbis notandum, non quamuis certitudinē à Patribus damnari, sed certitudinem fidei, vt se explicant, cui non possit subesse falsum. illa ac tali certitudine quemquam negant scire posse, quòd Dei gratiam consecutus sit. quo minus probabili aliqua certitudine id scire queant aliqui, aut ex facta sibi diuinitus reuelatione, sicuti de beata Maria virgine & de Apostolis creditur, de eo Patres pugnare non videntur. Nec tamen etiam iubent dubitare vnumquemque de iustificatione sua, quod hæretici nostri falsò Patribus tribuunt: sed posse dicunt quemlibet, (dum seipsum suamque propriam infirmitatem & indispositionem respicit) de sua gratia ac iustificatione formidare. Nihil vt ea res impediat, quo minùs aliquis in gratia sit: etiamsi de propitiato sibi peccato iuxta Sapientis admonitionem non sit sine metu. *Eccle. 5.*

Proinde, rectiùs multo certa spe, quàm certa fide iubemur expectare peccatorum remissionem. Fides enim & certa fiducia, qualem Nouatores docent, timorem omnem excludit: spes autem comitem ducit metum.

Quamquam nec credere quisquam prohibetur, modò absit securitas; & fides huiusmodi non aliud putetur, quàm bona & firma & certa spes. Quem in sensum ipse quoque interdum Caluinus loquitur: veritate nimirum sui confessionem ab inuito & ab honeste interdum mirabiliter extorquente. Nunc enim dicit;[a] Sic certos Dominus suos esse iubet, vt tamen securos esse nolit. nunc autem,[b] Nos, dum fidem docemus esse debere certam & securam, non certitudinem aliquam imaginamur, quæ nulla tangatur dubitatione: nec securitatem quæ nulla sollicitudine impetatur. quin potius dicimus, perpetuum esse fidelibus certamen cum sua ipsorum diffidentia; tantum abest, vt eorum conscientias in placida aliqua quiete collocemus, quæ nullis omnino turbis interpelletur. Rursus tamen qualemcumque in modum affligentur, decidere ac desciscere negamus, à certa illa quam de misericordia Dei concepimus fiducia.

CALVINVS QVOQVE A VERITATE IMPVLSVS, ALIBI CONTRA FIDEM SPECIALEM SCRIPSIT.

[a] In 5. cap. Ioannis.
[b] In instit. lib. cap. 5.

CAPVT LXV.

Falsum esse, Confessionem peccatorum, clades in Ecclesiam importasse.

IN tertia propositione dicit Caluinus confessionem auricularem tot clades in Ecclesiam importasse, vt propterea meritò debeat esse omnibus execrabilis.

SOLVITVR III. PROPOSITIO. Sed si bona fide agit, debebat simul declarasse, quasnam, vbi, & quãdo, tot clades confessio in Ecclesiam importarit; vel certè aliquot clades recensuisse aut indicasse, exempli causa: nos enim dicimus, nullam prorsum cladem, nihilque vmquam mali per confessionem in Ecclesiam introductum. Actori autem, vt ait Iurisperitus, incumbit probatio. Quamquam hoc simul etiam confitemur, nihil tam bonum & sanctum esse in rerum natura, quin mali atque improbi homines eo interdum abutantur. Et propterea tamen nemo sanæ mentis ea putat è medio tollenda aut vituperanda. alioqui, & vinum & panem, exempli gratia, creaturas nobilissimas, damnare oporteret. quin & Sacramenta etiam omnia & sacras Scripturas. nam his omnibus multos impios & profanos varijs modis indignissime abuti constat. Sed hoc vitio hominum, non rebus ipsis imputandum. Ita, etsi probaret Caluinus, sacerdotes quospiam aut alios, confessione abusos fuisse ad aliquam turpitudinem vel nequitiam, non idcircò dicendum esset, confessionem ipsam cladis in Ecclesia alicuius causam dedisse.

CAPVT LXVI.

Historia Nectarij de confessione abrogata, ab hæreticis perperàm intelligitur & profertur.

SED videtur Caluinus respicere ad historiam Nectarij Constantinopolitani Episcopi, quam Socrates & Sozomenus describunt.

Ad Sozomenum autem quod attinet, qui magis aliquanto videtur Caluini opinioni fauere: quamuis nos breuiter hic ab eo expedire possemus, dicendo cum sancto Gregorio, multa eum in historia esse mentitum; ostendemus tamen, quidquid de confessione scribit, in bonum & Catholicum sensum accipi posse. is enim docet expressis verbis, Confessionem & iuris diuini esse, & ad salutem necessariam. Sic enim habet in historia tripartita: Omnino non peccare, diuinum & vltra humanam naturam esse cognoscitur, peccantibus & pœnitentiam agentibus veniam dari Deus præcepit: qui verò confiteri refugiunt, maius peccatorum onus acquirunt. Quæ verba alij ex Græco longè clariùs vertunt hunc in modum: Cùm prorsus non peccare, naturæ sit humana diuinioris, pœnitentibus (quamuis frequentet deliquissent) veniam dari Deus iussit: & ad impetrandam veniam confiteri peccata necessarium est. Sic ille histor. suæ lib. 7. cap. 16. Quæ verba paulò etiam aliter, nec minùs dilucidè, ex Sozomeno recitat Nicephorus in historia sua. Post quæ verba Sozomenus descendit ad describendam consuetudinem Romæ & in alijs ecclesijs ex antiquo Episcoporum decreto obseruatam de sacerdote pœnitentiario, cui omnes peccata sua confiteri tenerentur, quæ quidem publicè vel multis conscijs perpetrauerant. Nam secreta peccata poterant homines alijs etiam presbyteris confiteri: cùm præsertim vnus sacerdos pœnitentiarius ad audienda & dijudicanda omnium secreta peccata nequaquam sufficeret. Quamquam, si quis illi etiam secreta peccata confiteri vellet, non prohibebatur: pro publicis autem peccatis publicam pœnitentiam iniungebat, pro occultis & secretis occultam. Qui ritus publicum pœnitentiarium instituendi contra Nouatianos hæreticos introductus est, negantes, eos qui post baptismum rursus publicè lapsi essent, recipiendos ad pœnitentiam. Hoc Socrates manifestè testatur historiæ suæ lib. 5. cap. 19. dicens inter alia, Episcopos tunc ritum illum veteri canoni adiecisse: illi videlicet canoni quo semper in Ecclesia confessio peccatorum decreta fuerat, sed ita, vt quilibet quidquid peccasset, adire poterat presbyterum quem volebat.

Lib. 6. Epistol. 30.

Lib. 9. cap. 35.

Lib. 12. cap. 28.

Deinceps narrat Sozomenus, quid Constantinopoli, occasione publici pœnitentiarij, contigerit: Constantinopoli, inquit, presbyter super pœnitentes fuit, vsque ad illud tempus, quo mulier quædam nobilis cùm peccata sua confessa fuisset, & ei à presbytero præceptum fuisset vt ieiunaret & Deo operibus supplicaret, cùm hoc obseruaret, crebriùs in ecclesia cum Diacono se concubuisse confessa est. Hoc cùm populus cognouisset, sæuiebat in sacerdotes, quasi per eos facta fuisset iniuria ecclesiæ. Tum Nectarius Episcopus remouit Diaconum sceleratum: & quibusdã suadentibus vt singulos ad communicandum iudicio conscientiæ suæ relinqueret, etiam presbyterum nequaquam super pœnitentes esse præcepit. Et ex illo consuetudo antiquitatis sublata est: cùm, vt arbitror, minora peccata præ pudore confessionis & subtilitate examinantium patrarentur. Hæc Sozomenus. Et hinc Caluinus, omnesque Nouatores nostri, tantam causam nacti sibi videntur calumniandi & abrogandi confessionem. adeò, vt Musculus etiam interpretans Sozomenum lib. 7. hunc capiti decimosexto titulum fecerit; Quomodo abrogata fuerit priuata confessio. Qui titulus quàm apertam falsitatem contineat, ex tota Sozomeni narratione planum est. cùm tota scriptoris huius deductio clamet, non auricularem seu priuatam, sed publicam dumtaxat confessionem ab Nectario sublatam fuisse. sicut & satis notum est eruditis, nomine pœnitentium solos publicè pœnitentes intelligi. Vnde, cùm historici omnes historiam hanc describentes, dicant, presbyterum super pœnitentes constitutum, à Nectario ab officio amotum fuisse; accipiendum hoc vtique de ijs qui simpliciter pœnitentes dicebantur, id est publicis.

Præterea, non sustulit Nectarius nisi quod necessarium erat, ad scandalum amouendum, & populi tumultũ sedandum. Ad hoc autẽ satis superque erat, è medio tollere confessionem

fessionem & pœnitentiam publicam. neque enim ex secreta confessione tumultus alicuius occasio nasci poterat.

Ad hæc, post Nectarij tempora mansit semper priuata confessio in Ecclesia, etiam apud Græcos, vt ex Chrysostomo patet, ac alijs, quos suo loco postmodum memorabimus. Nullus autem scriptor aut historicus refert ab vllo sequentibus temporibus Episcopo vel Concilio reuocatum fuisse quod Nectarius fecerat. non abrogauit igitur ille confessionem auricularem.

Proinde, quòd scribunt Sozomenus & Socrates, permissum à Nectario, vt vnusquisque ad communicandum relinqueretur iudicio cõscientiç suæ; non significat, permissum fuisse Fidelibus, vt sine confessione vel iudicio sacerdotis ad sacram mensam cùm vellent accederent: sed, vt non cogerentur adire publicum Ecclesiæ tribunal; verùm ipsi conscientiæ suæ rationem habentes, si à peccato mortali immunes se reperirent, ad communicationem diuinorum mysteriorum accederent: sin autem, vnumquemlibet ex presbyteris eligerent, cui priuatim confiterentur.

Et notandum postremò, crimen mulieris cum Diacono admissum ad aures populi peruenisse & publicum factum, non ex reuelata per presbyterum pœnitentiarium priuata mulieris confessione; sed ex publica confessione mulieris ipsius coram populo. Quamuis enim crimen illud occultum esset, nec presbyter illi mandauerat, vt populo propalaret; ipsa tamen, cùm alia peccata sua, quæ publica erant, populo publicè patefaceret atque agnosceret, longiùs quàm debebat progressa, hoc etiam crimen ceteris adiecit, & publicè confessa fuit. Quod sic disertè narrat Socrates, qui tunc temporis viuebat; totamque historiam accepit à quodam qui præsens viderat. in primis autem, duplicem mulieris illius confessionem distinctè refert: vnam secretam coram solo presbytero pœnitentiario: alteram publicam coram populo. Mulier, inquit, nobilis ad presbyterum pœnitentiarium accedit, peccata quæ post baptismum commiserat, particulatim confitetur. ecce priuatam & Catholicam confessionem omnium peccatorum. Subiungit deinde, impositam pœnitentiam: Presbyter mulieri mandatum dat, vt ieiunijs & continuis precibus se dederet: quo vnà cum peccatorum confessione opus dignum pœnitentia ostenderet. ecce satisfactionem, post confessionem priuatam. Addit deinde de confessione publica, quæ fuerat illi iniuncta cum ieiunijs & precibus pro peccatis publicis. Mulier, inquit, longiùs in confitendo progressa, alterius culpæ seipsam insimulat: docet, diaconum Ecclesiæ cum ipsa dormiuisse. Quibus in verbis, illud (Longiùs in confitendo progressa) significat, non iniunctum fuisse mulieri, vt peccatum illud publicè detegeret; sed ipsam proprio instinctu ex indiscreta deuotione fecisse. Fuisse autem hoc crimen suum publicè confessam, docet Socrates, cùm subiungit continuò: Ob quod facinus hoc modo patefactum, Diaconus ab Ecclesia eiectus est: tumultus deinde in populi multitudine excitatus.

Quibus ex omnibus manifestum euadit, matronam illam adeò scelus, quod cum Diacono perpetrarat, non prætexuisse specie confessionis simulatæ, (vt Caluinus alibi asserit *In Institut.* ad infamandam confessionem) vt contrà potiùs flagitium suum in vera confessione presbytero patefecerit. Satis hac de re.

CAPVT LXVII.

Confeßio peccatorum, in Scripturis fundata: & de clauibus Ecclesiæ.

III. PROPOSITIO ET EIVS SOLVTIO. DICIT quartò Caluinus, quòd locos Scripturæ quos ad stabiliendam confessionem detorquemus, validè nobis extorserit. Sic ipse quidem audacter, suo more: sed nos contrà affirmamus locos Sacrarum litterarum, quibus confessionis vsum stabilimus, huiusmodi esse, vt nec Caluinus cum omni subtilitate, versutia, nequitia, impudentia sua, nec quisquam omnino hæreticorum, imò nec Satan quidē ipse, eripere nobis aut extorquere valeat. Ad cuius rei probationem non afferimus locos omnes Scripturarum veteris aut noui Testamenti, quibus nos causamq. nostram, more veterum Patrum, iuuare possemus. Duos dumtaxat, vel ad summum tres, proferemus ex nouo Testamento, tam claros hac in re, vt cæci etiam quodammodò videre queant. Primus autem erit

ex Matth. 16. capite; vbi potestas clauium Ecclesiæ data describitur: Tibi dabo claues regni cælorum: & quodcumque ligaueris super terram, erit ligatum & in cælis; & quodcumque solueris super terram, erit solutum & in cælis. Cui loco alter ille similis est, Matthæi 18. Amen dico vobis, quæcumque alligaueritis super terram, erunt ligata & in cælo, & quæcumque solueritis super terram, erunt soluta & in cælo. Quibus in locis non solùm diuo Petro & Apostolis omnibus, sed toti Ecclesiæ in illis & post illos datur potestas clauium; vt nec aduersarij quidem nostri negare possunt. Est autem in nomine clauium istarum manifesta metaphora, per quam regendi atque administrandi auctoritas ac potestas significatur. Propterea scilicet, quòd quibus claues domus aut aliorum in domo locorum dantur, quæ ostijs & seris clauduntur; ijs facultas ingrediendi in loca illa, seruandique & administrandi quæ illic sunt, datur. Id quod manifestiùs etiam declaratur per claues portarum ciuitatis, castri, aut similis loci, quæ Magistratibus dantur & creduntur, vnà cum regendi potestate. Et multis in rebus illa obtinet cæremonia, vt per traditionem clauium præfecturæ alicuius officium vel dignitas ipsa conferatur. Ex qua agendi ratione sumta est etiam sententia illa Apocalyp. de suprema Christi Regis potestate super totum mundum: Qui habet clauem Dauid: qui claudit, & nemo aperit; aperit, & nemo claudit.

DE CLAVIUM ECCLESIAE POTESTATE.

Apoc. 3.

Ex quibus omnibus satis constat, quando Apostolis à Christo, & in ijs toti Ecclesiæ Christianæ, seu præpositis eius, Apostolorum successoribus, datæ sunt claues regni cælorum, clauium nomine accipiendam regendi in Ecclesia potestaté: potestatem, inquam, iudiciariam ligandi & soluendi conscientias. Ita nimirum, vt quemadmodum in domum vel cameram clausam nemo ingredi potest, vel quidquam ibi agere, nisi qui domus vel cameræ clauem habet; sic nemini in cælum peccatis clausum aditum patere, nisi cui sacerdotum & pastorum potestate ac ministerio referetur: remissis nimirum ac sublatis peccatis, quæ ab ingressu in cælum arcebant, cælumque claudebant peccatoribus.

CAPVT LXVIII.

Pro clauium potestate, atque peccatorum confessione & absolutione, Patrum auctoritas.

ATQVE in hunc modum omnes veteres Patres loca hæc Scripturarum ad stabiliendam confessionem interpretati sunt. Hilarius in primis in cap. Matth. 18. Ad terrorem, inquit, metus maximi, quo in præsens omnes continerentur, immobile seueritatis Apostolicæ iudicium præmisit: vt quos ligauerint, & quos soluerint; confessione videlicet veniæ receperint in salutem; hi Apostolicæ conditione sententiæ in cælis quoque aut soluti sunt aut ligati.

Hieronymus in 16. cap. Matthæi: Legimus, inquit, in Leuitico de leprosis, vbi iubentur, vt ostendant se sacerdotibus; & si lepram habuerint, tunc à sacerdotibus immundi fiant: non quòd sacerdotes leprosos faciant & immundos; sed quod habeant notitiam leprosi & non leprosi, & possint discernere, qui mundi sint, qui immundi. Quomodo ergo sacerdos ibi leprosum vel mundum vel immundum facit; sic & hic alligat vel soluit Episcopus & presbyter: non eos qui insontes sunt vel noxij; sed pro officio suo, cùm peccatorum audierit varietates, scit qui ligandus sit, qui soluendus. Et clariùs etiam ad Heliodorum: Absit, inquit, vt de his quidquam sinistri loquar, qui Apostolico gradui succedentes Christi corpus sacro ore conficiunt: per quos & nos Christiani sumus: qui claues regni cælorum habentes, quodam modo ante diem iudicij iudicant.

Augustinus autem Homil. 49. Nequis, inquit, sibi dicat: Occultè ago: Apud Deum ago. Ergo sine causa dictum est: Quæ solueritis in terra, soluta erunt in cælis? ergo sine causa sunt claues datæ Ecclesiæ? frustramus nos Euangelium? frustramus verba Christi?

Nec aliter Patres Græci. Athanasius Sermone super verba illa: Ite in castellum quod contra vos est: Nosipsos, inquit, examinemus, num soluta sint nostra vincula, vt in melius proficiamus. quòd si nondum soluta sunt vincula, trades teipsum discipulis Iesu. Adsunt enim qui te soluant, pro potestate ea quam à Saluatore acceperunt: Quæcumque enim, inquit, ligaueritis in terra, ligata erunt & in cælis; & quæcumque solueritis in terra, erunt soluta & in cælis: & si quibus remiseritis peccata, remittentur eis

Chry-

Chrysostomus lib. 3. de Sacerdotio: Corporis lepram purgare, seu veriùs dicam haud purgare quidem, sed purgatos probare Iudæorum sacerdotibus solis licebat: at verò nostris sacerdotibus non corporis lepram, verùm animæ sordes, non dico purgatas probare, sed purgare prorsus concessum est. Idem eodem libro: Qui terram, inquit, incolunt, atque in ea versantur; eis commissum est, vt ea quæ in cælis sunt dispensent: ijs datum est, vt potestatem habeant, quam Deus neque Angelis neque Archangelis datam esse voluit; neque enim ad illos dictum est: Quæcumque alligaueritis in terris, erunt ligata & in cælis, &c. Pergit deinde: Habent quidem & terrestres Principes vinculi potestatem: verùm corporum tantùm. Id autem quod dico sacerdotum vinculum ipsam etiam animam contingit, atque ad cælos vsque peruadit. adeò vt quæcumque inferne sacerdotes confecerint, ea etiam Deus superne rata habeat: ac seruorum sententiam Dominus confirmet. Quorumcumque, inquit, peccata retinuentis, retenta sunt. Quænam quæso potestas hac vna maior esse queat? Sic ille.

Ex hac potestate ligandi & soluendi diuinitus tradita sacerdotibus pulchrè olim Ambrosius confutauit Nouatianos hæreticos, qui affirmabant homines potestatem non habere absoluendi per Sacramentum Pœnitentiæ à peccatis, quia hoc esset Christo & Deo proprium: sicut idem hodie etiam Caluinistæ aliíque omnes hæretici nostri garriunt. Verba autem illius, quia non minùs hæreticos nostræ tempestatis quam Nouatianos confodiunt, non grauabimur hîc adscribere, ex lib. 1. de Pœnitent. cap. 2. Sed aiunt, inquit, se Domino deferre reuerentiam, cui soli remittendorum criminum potestatem reseruent. Imò nulli maiorem iniuriam inferunt, quàm qui eius volunt mãdata rescindere, commissum munus refugere. Nam cùm ipse in Euangelio suo dixerit Dominus IESVS; Accipite Spiritum sanctum; quorum remiseritis peccata remittuntur eis, & quorum retinueritis retenta sunt: quis est qui magis honorat? vtrum qui mandatis obtemperat, an qui resistit? Ecclesia in vtroque seruat obedientiam, vt peccatum & alliget & relaxet. Hæresis verò in altero immitis, in altero inobediens; vult ligare quod non resoluat, non vult soluere quod ligauit.

(Ioan. 20.)

CAPVT LXIX.

Idem argumentum alijs adhuc Scripturis Patrumq; auctoritatibus confirmatur.

QVOD hactenus ad stabiliendam Confessionem ex Matthæo Apostolo disseruimus, satis nunc planum factum est: sed quod iam Ambrosius citat in eamdem sententiam, ex Ioanne longe etiam est manifestius. Cùm enim in locis iam auditis ex Matthæo potestas Apostolis datur ligandi peccatores & soluendi, potest hoc intelligi de potestate excommunicandi, quæ haud dubie ad claues etiam Ecclesiæ pertinet. Apud Ioannem verò Christus aliter loquitur. dat hîc Apostolis suis potestatem claris verbis remittendi & retinendi peccata. Retinere autem peccata, quid aliud est, quàm nolle remittere? Sic certè etiam paulò antè hoc audiuimus interpretantem Hilarium: Et quos in terris ligauerint, inquit, id est, peccatorum nodis implexos reliquerint. Locus hic valdè est memorabilis: neque enim hîc Christus simpliciter & perfunctoriè Apostolis suis potestatem dat remittendi vel retinendi peccata, neq; statim primo sermone eò descendit; sed multa præmittit, quæ magnopere ad potestatis huius dignitatem & excellentiam spectant.

(EXPLICATVR LOCVS IOAN. XX. QVORVM REMISERITIS PECCATA, REMITTVNTVR EIS.)

Primùm, dicit magna auctoritate; Sicut misit me Pater, & ego mitto vos. Quibus verbis declarat, potestatem remittendi peccata, non humanam esse potestatem, sed planè diuinam. Quod etsi omnibus satis notum sit, putauit tamen Christus illud hîc expressis verbis subindicandum. Sciebat nimirum exorituros in Ecclesia sua diuersis temporibus, diuersisque nominibus, qui negarent homines hominibus posse peccata remittere, & sic beneficium Dei longè maximum conarentur ex Ecclesia tollere; Remissionem scilicet peccatorum. De quibus paulò antè meminimus, occasione doctrinæ Ambrosianæ lib. 1. de Pœnitent. cap. 2. Illorum igitur opinioni maturè hîc occurrit Christus, ad necessariam instructionem Ecclesiæ suæ: docens, sacerdotes in Ecclesia peccata remittere, non quidem suapte potestate, sed quam ab ipso adeoque à Deo Patre receperint. Huc spectant

stant verba illa: Sicut misit me Pater, & ego mitto vos. Vnde Chrysostomus lib. 3 De Sacerdotio: Pater, inquit, omnifariam potestatem dedit Filio. ceterum video eamdem omnifariam potestatem a Filio sacerdotibus traditam: nam quasi iam in cælum translati ac supra humanam naturam positi, atque nostris ab affectibus exemti, sic illi ad principarum istum perducti sunt. Sed obseruandum in hac similitudine potestatis hanc esse differentiam, quæ est inter principem & legatum, inter dominum & ministrum, inter supremum magistratum & vicarium. Christus enim etsi tamquam homo potestatem hanc à Patre acceperat, tamen vt verus Deus eamdem habuit à seipso: Apostoli verò & similes in Ecclesia, illam non habent nisi beneficio Christi. denique Christus illam habuit non pro alio, siue ad alterius cuiusquam honorem (nisi Patris sui, vt iam dictum est) sed pro se: Apostoli autem & ceteri non pro seipsis, sed pro Christo. vnde vnus illorum clamat: Pro Christo legatione fungimur. Obsecramus per Christú, reconciliamini Deo. 2. Cor. 5.

Secundò, Christus dictis verbis quæ audiuimus, (Sicut misit me Pater, & ego mitto vos) insufflauit in Apostolos. Quid hoc habet commune cum potestate remittendi peccata? Primùm adumbrari hic videtur vis potestatis huius in extinguendis peccatis. Quemadmodum enim ignis & candela flatu extinguuntur, ac nebulæ dissoluuntur; sic Apostoli & successores eorum spiritu oris sui peccata repellunt à peccatoribus. Atque ita impletur hic etiam velut ad litteram illud Prophetæ. Deleui vt nubem iniquitates tuas. Isa. 44.
Deinde hoc flatu declarauit Christus naturam Spiritus sancti, quem dabat Apostolis ad remissionem peccatorum. est enim Spiritus sanctus quasi flatus quidam Patris & Filij, siue amor dulcissimus, qui ex natura ac intimis præcordijs alicuius efflatur erga alterum: sicuti & nomen ipsum spiritus flatum significat. Vnde & illud inter alia multa: Spiritus vbi vult spirat. Denique hac cæremonia ostendit Christus, eumdem se esse, qui in ino- Ioan. 3.
conditi hominis inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ. Nunc enim simili externo symbolo tribuit Apostolis spiritum nouum, quo vitam alijs nouam & spiritualem per remissionem peccatorum conferrent.

Tertiò, flans super eos dicit: Accipite Spiritum sanctum: quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, &c. Acceperant quidem priùs Apostoli Spiritum sanctum, sed ad remissionem dumtaxat peccatorum suorum, & ad alios particulares effectus, pro ipsis potiùs quàm pro alijs. nunc ijs Spiritus sanctus datur ad vtilitatem aliorum, ad sanctificationem totius Ecclesiæ, per remissionem peccatorum. Et hanc quidem potestatem alibi Apostolis suis promiserat: vtpote cùm Petro diceret: Tibi dabo claues regni cælorum. Matth. 16.
At hic, reipsa donat quod pollicitus fuerat; ad vtilitatem & salutem eorum qui in se credituri erant. Expediebat autem, hanc potestatem remittendi peccata, non expectari aut recipi ab Apostolis vnà cum alijs multis cælestibus donis ad Ecclesiæ vtilitatem in visibili aduentu Spiritus sancti, die sancto Pentecostes: sed per Christum dari expressis verbis post resurrectionem eius, illiusque rei extare certissima testimonia cunctis futuris temporibus, ad instructionem Ecclesiæ, in re tanti momenti. Et valde conuenienter hanc potestatem Apostolis suis totique Ecclesiæ, non Patris sui nomine, sed suo largitus est. Ipse enim mortuus fuerat pro peccatis nostris, siue ad multorú exhaurienda peccata, vt Apostolus ait. ipseque hanc potestatem a Patre merito sanguinis sui comparatam, tamquam Hebr. 9.
caput Ecclesiæ, membris suis quibus voluit impertiuit.

Quartò, diligenter notanda sunt verba Christi. non enim dicit; Quorum remiseritis peccata, remissa erunt vel fuerant: quomodo vtique dicere debuisset, si potestas clauium seu remissionis peccatorum in Ecclesia non est aliud, quàm declaratio seu testificatio remissionis peccatorum à Deo priusacceptæ, vt volunt hæretici nostri. sed dixit; Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis: significás vtique, prius remittenda à sacerdote quàm remittuntur à Deo; ratamque habere Deum sententiam sacerdotis præcedentem. Nec tamen dixit, Quorum remiseritis peccata, remittentur eis: sed præsentis temporis verbo vtitur, Remittuntur: quod plus multo significat, quàm si dixisset cum verbo futuri temporis, Remittentur. Hoc sensu nimirum: Quidquid in remittendis vel retinendis peccatis per vos vel per successores vestros factum fuerit, vsque in finem mundi, iam nunc ratum habeo.

Postremò, non dicit; Remittite omnibus peccata, & remittuntur eis: sicut dicit; Prædicate Euangelium omni creaturæ: sed; Quorum remiseritis, remittuntur.

CAPVT LXX.

Error Caluini euertitur, quo remissionem peccatorum interpretatur Euangelij prædicationem.

Lib. 4. cap. 11.

ADVERSARII nostri non aliam agnoscunt remissionem peccatorum in Ecclesia per ministerium hominum, quàm prædicationem Euangelij. Vnde Caluinus in Institutione sua, dicit, illud de remittendis ac retinendis peccatis mandatum, & illam de ligando & soluendo Petro factam promissionem, non aliò debere referri, quàm ad verbi ministerium, &c.

Nos verò respondemus; verè damnatos addictósque esse æternis inferni vinculis, qui Christum redemptorem ac liberatorem non recipiunt nec agnoscunt: at, solutos statim esse vinculis peccatorum omnino quotquot credunt in Christum, nequaquam verum est; sed qui sacerdotum iudicio, peccatorum remissione digni habentur. Proinde etiam, longe aliter loquitur Christus de ministerio prædicationis Euangelij, quàm de potestate remittendi peccata. Euangelicam doctrinam vult absque vlla exceptione omnibus prædicari: Remissionem autem peccatorum dari, non simpliciter omnibus, sed qui ea præmisso iudicio digni reperientur. Hoc sibi volunt verba illa; Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis. Et hoc est quod antè audiuimus ex D. Hieronymo; sacerdotem, cùm peccatorum audient varietates, scire quis soluendus sit, quis've ligandus. Quomodo autem varietates peccatorum cognoscet, nisi peccatore dicente & confitente? Vnde alibi idem Doctor hac de re: Si erubescat, inquit, ægrotus vulnus medico confiteri; quod ignorat medicina non curat. Sic & Gregorius Homil. 26. explicans verba quæ tractamus: Videndum, inquit, quæ culpa, aut quæ sit pœnitentia secuta post culpam: vt, quos omnipotens Deus per compunctionis gratiam visitat, illos pastoris sententia absoluat: tunc enim vera est absolutio præsidentis, cùm æterni arbitrium sequitur iudicis.

In 10. cap. Eccles.

CHRYSOSTOMVM NIHIL SCRIBERE CONTRA CONFESSIONEM IN ECCLESIA VSITATAM: SED PRO ILLA.

Chrysostomus quoque lib. 2. De sacerdotio, multa arte opus esse docet, vt qui laborant Christiani, vltrò sibi persuadeant, sacerdotum curationi sese submittere oportere. Et quidem, inquit, complures recensere possum, quos constat in extrema mala adactos, non ob aliud, nisi quòd dignæ ab ijs pœnæ, & quæ peccatis perpetratis pares essent, exigerentur. Neque enim temere ad delictorum modum oportet & mulctam ipsam adhibere; sed tamquam coniecturis quibusdam explorandus est delinquentium animus: ne qua fiat, vt dum consuere vis quod interruptum est, scissuram deteriorem facias. Sic ille. Ex quibus constat, sacerdoti confessario, secundùm Chrysostomum, rationem habendam, non solum magnitudinis & multitudinis peccatorum, sed etiam infirmitatis illius qui peccauit. Quæ omnia sciri non possunt, nisi per spontaneam confessionem delinquentium. Sensit igitur Chrysostomus, peccatorum omnium accuratam apud sacerdotem confessionem faciendam, etiam occultorum: vtpote cùm illa non minus spirituali curatione opus habeant, quàm cetera.

SIC ET BASILIVS PRO CONFESSIONE. Reg. 229.

Ad quem etiam modum, de confessione loquitur Basilius in Regulis breuioribus: Omnino, inquit, in confessione eadem ratio est, quæ in apertione vulnerum corporis. Vt igitur vitia corporis quibuslibet temere homines non aperiunt; sed ijs tantummodò, qui rationem qua ea curanda sunt teneant: eodem modo peccatorum confessio fieri debet, apud eos videlicet, qui ea possunt curare. Quinam verò sint qui peccata curare possint, docet regula proximè præcedente: Necessariò, inquit, ijs peccata aperiri debent, quibus credita est dispensatio mysteriorum Dei.

Inst. Lib. 3. cap. 4. §. 18.

Ad argumentum hoc & doctrinam Catholicorum, qua docent, sacerdotem peccata remittere non posse iuxta Christi mandatum, nisi quæ probe habuerit cognita; cognoscere autem non posse nisi ex ore & confessione pœnitentis; putat se Caluinus expeditam habere solutionem, quam operæ pretium est cognoscere. Quod contendunt, inquit, non posse fieri iudicium, nisi causa cognita, in promptu est solutio; temere hoc sibi arrogare, qui sunt à seipsis iudices creati. Ita Caluinus. Sed, quis non videt solutionis illius promptæ ineptitudinem? nimirum, hoc pro re certa assumit quod prius illi probandum fuerat, & quod est longè falsissimum: sacerdotes nimirum Catholicorum, iudices esse animarum creatos à seipsis. Nequaquam seipsos ingesserunt in ministerium illud, qui in Ecclesia Catholica iudicio animarum præficiuntur, & confessionibus audiendis. Nam, ex eo

ex eo perspicuè ministerium illorum & potestas descendit, quod hîc dicitur; Sicut misit me Pater, & ego mitto vos. Possunt omnes ordinationem seu creationem suam referre ad Apostolos, adeoque ad Christum ipsum. Caluinus est potiùs cum suis, qui se ipsos crearunt, ac intrauerunt violenter in ministerium quod in Ecclesia occuparunt: nec vllum ante se monstrare possunt cui legitimè successerunt. Qua de re pòst aliquanto latiùs suo loco. Sed, cùm se Caluinus vehementissimè premi sentiret argumento de confessione ex clarissima Scriptura desumpto, & pertinenter respondere non posset; satis habuit, quocumque modo elusisse. *Ioan. 20.*

CAPVT LXXI.

Dissoluuntur quinta & sexta Caluini contra Confessionem propositiones.

ET hactenus quidem, satis opinor superque quartam Caluini de confessione propositionem refutauimus, qua dicere audet, se nobis Scripturas omnes valide extorsisse, quas ad stabiliendam confessionem proferimus. In sequentibus pronuntiatis eius refutandis, minus multo operæ ac negotij nobis sumendum erit. Nam, quod ad quintam propositionem attinet; quæ in manibus sunt, historias Ecclesiasticas testari, confessionem istam purioribus Ecclesiæ sæculis minimè extitisse, ex ijs quæ super tertia & quarta propositione disseruimus, liquet esse maximum impudentissimumque mendacium. Nisi fortè nobis historias Magdeburgensium citare velit; quæ centuriarum nomine in lucem emissæ, Matthia Illyrico Flacco, & alijs quibusdam similis factionis auctoribus. Quas historias, seu farragines potiùs, Caluino libenter relinquimus, vt similes habeant (iuxta vetus prouerbium) sua labra lactucas. Constat enim inter eruditos omnes, & studiosos veritatis, centurias illas omnes, non nisi ex meris fraudibus, ex impudentissimis mendacijs, ex putidis fabulis, consarcinatas esse; ad corrumpendas omnes veras historias, in odium præcipuè Pontificum Romanorum, totiusque Ecclesiæ Catholicæ; vt multi ex nostris, certissimis argumentis manifestum fecerunt. *Alanus Copus, Surius anno 1560. Hist. sua.*

Nos hîc suprà ostendimus ex Socrate & Sozomeno, historicis Ecclesiasticis, confessionem auricularem, quæ nunc adhuc in Ecclesia Catholica obseruatur, cognitam & obseruatam fuisse etiam in Græcorum Ecclesijs, ante tempora Chrysostomi, ipsoque viuente: quod vnum fuit vtique ex purissimis sæculis; si qua dici possint rectè pura Ecclesiæ sæcula.

Atque ita etiam sextam Caluini propositionem abundè confutauimus, quæ æquè ex meris mendacijs contexta est, vt superior: nimirum, historijs Ecclesiasticis, quæ confessionem purioribus sæculis non agnoscant, Patrum quoque testimonia consentire. Sunt enim à nobis allata non paucorum aliquot aut vulgarium Ecclesiæ Patrum obscura testimonia in contrarium, sed illustrium & celeberrimorum omnium totius vetustatis sententiæ longè clarissimæ; nec Latinarum solùm Ecclesiarum, sed Græcarum etiam. Audiuimus, ex Latinis Gregorium, Leonem, Augustinum, Hieronymum, Ambrosium, Hilarium; ex Græcis, Chrysostomum, Gregorium Nyssenum, Basilium, Athanasium, præter Socratem & Sozomenum historicos Græcos.

Quòd verò Chrysostomum hæretici nostri in hoc argumento pro se stare cõtendunt, vehementer hallucinantur. ille enim quibusdam locis scribens contra eos qui se accusant apud homines, in eos dumtaxat inuehitur, qui occulta peccata sua publicè propalabant; vnde passim tempore Chrysostomi permultum mali & scandali in Ecclesia nascebatur; (id quod Magister etiam sententiarum tanto antè rectè annotauit:) vt ex multis quæ suprà ex eo de priuata confessione produximus, manifestum euadit: præsertimque ex commentario in 20. cap. Ioannis; vbi clarissimè docet, sacerdotibus noui Testamenti potestatem concessam, purgandi animas à sordibus peccatorum. Quibus omnibus vnum adhuc dumtaxat locum adijciemus, ex Homilia in Genes. 30. vbi disertis verbis meminit confessionis, quæ fieri consueta erat in festis Paschalibus: cuius etiam Gregorium Nyssenum mentionem facere suprà ostendimus. Quia, inquit, in magnam hanc Hebdomadam peruenimus Dei gratia, nunc maximè & ieiunij cursus intendendus, & magis continuandæ sunt preces, faciendaque est pura & diligens confessio peccatorum. *Lib. 4. dist. 17.*

torum. Sic ille. Vbi, tametsi non apertè dicat, confessionem faciendam sacerdoti, alijs tamen locis id perspicuè docet, vt liquet ex supradictis.

TRACTATVR CAPIT. QVIDAM DEO, DE POENITENTIA, DISTINCT. PRIMA. Sed, quid dicemus, ad cap. Quidam, vltimum de Pœnitent. distinct. 1. apud Gratianum, vbi affirmatur, Græcos docere, soli Deo peccata cōfitenda, nō sacerdotibus? Sumtum est hoc capitulum ex Pœnitentiali Theodori Archiepiscopi Cantuariensis, qui Romæ creatus fuit Episcopus, & missus in Angliam à Vitaliano Pontifice, sub annum Domini 668. optimeque Episcopatum gessit annis plusquam viginti, Latinè & Græcè doctus. Hic dicit, Græcos docere soli Deo confitendum: totam autem sanctam Ecclesiam docere confitenda peccata esse sacerdotibus. *Beda Hist Angl. lib. 4. cap. 1.* Quibus ex verbis satis colligendum, quinam vel quales erant Græci illi, qui soli Deo confitendum docebant: hæretici nimirum aliqui, & alieni ab Ecclesia: quales frequentissimè apud Græcos fuisse omnis docet historia.

Sed hîc obseruandum, in contextū illum Gratiani haud exiguam mendam irrepsisse: siue hoc ab hæreticis nostris initio factum; vt sunt in deprauandis Patrum scriptis ac detorquendis ad patrocinium errorum suorum meri artifices, ne sacris quidem Scripturis ea in re parcentes, vt antè ostendimus; siue ab imperitis quibusdam aut sciolis. Nam in Gratiano [illegible] legitur ferè hunc in modum: Quidam Deo solummodò confiteri debere peccata dicunt; vt Græci: quidam verò sacerdotibus confitenda esse percensent; vt tota (fere) sancta Ecclesia. Sed dictiuncula (fere) cùm dicitur, Vt tota fere sancta Ecclesia, neque in antiquis est Gratiani exemplaribus, nec in Pœnitentiali Theodori, & totius contextus veritatem corrumpit.

CAPVT LXXII.

Septima & octaua propositionis Caluini, contra Confessionem, euersio.

SVPERSVNT iam postremæ duæ Caluini de confessione propositiones, quas breuissimè absoluemus: nempe, fucum esse, quòd confessionem humilitatis causa institutam, atque hactenus in Ecclesia obseruatam dicimus: deinde, veram demum humilitatem iuxta Paulum esse, quæ ad verbi Dei regulam est composita.

Quod ad posterius attinet, non est opus in eo magnopere laborare: cùm nos quoque non etiam laudemus aut cognoscamus humilitatem, quæ non ad præscriptum componitur verbi Dei. Sed quam in confessione peccatorum suorum coram sacerdote Christi vicario demonstrant Catholici, non esse verbo Dei consentaneam, hoc nimirum est, quod negamus: &, quàm bonis id iustisque causis negemus, ex ijs quæ iam antè à nobis dicta & producta sunt, satis & plus satis perspicuum esse putamus.

Quod autem in priore ex his postremis propositione dicitur; fucum esse, confessionem causa humilitatis institutam à nobis dici: nos quoque iam antè, cùm rationibus multis, tum veterum Patrum testimonijs, non fucum esse, verùm apertissimam rei veritatem in secundæ propositionis refutatione ostendimus. Vt rectissimè hic scripserit Sadoletus, & planè immeritò à Caluino reprehensus fuerit; quòd veram humilitatem Christianam, maximum salutis fundamentum, in confessione & à Scriptura demonstratam & ab Ecclesia præceptam ac constitutam esse dixerit. *Homil. 30.* Numquid nescimus (ait Opus imperfectum in Matthæum apud Chrysostomum) quòd confessio peccatorum habet pudorem, & quòd pœna est grauis hoc ipsum erubescere? Sed ideò magis iubet Deus confiteri peccata nostra, vt verecundiam patiamur pro pœna. nam & hoc ipsum pars est iudicij.

CAPVT LXXIII.

Inuocatio Sanctorum, & preces pro defunctis, in charitate fundata sunt.

CONQVESTVS erat etiam Sadoletus, Caluinistas aspernari ac irridere preces Sanctorum in cælis pro nobis; & nostras pro ijs ac talibus mortuis qui nondum beati sunt.

Quod

Quod & dixerat non multo aliud esse quàm animas hominum mortales facere. Nam si sunt, inquit, immortales; vnde tantum & tam repentè factum est corporis morte dissidium, vt & viuentium & mortuorum animæ inter se nihil congruant, nihil communicent? Cuius sunt cognationis nobiscum & communis humanæ societatis oblitæ? cùm præsertim charitas, inquit, quæ numquam non benigna, numquam non fructuosa est, salua semper & efficax in vtraque vita permaneat? Sic ille.

Ne autem Caluinus, aut alius quispiam, hoc Sadoleti argumentum facilè damnet in hac materia, sciat nec solum nec primum esse Sadoletum, qui ita sit argumentatus. Nam, & Bernardus contra sui temporis quosdam anonymos, vt ait, scribens & prædicás, qui & purgatorium negabant animarum, & intercessiones Sanctorum cælestium pro viuentibus; Mortuos, inquit, viuentium fraudant auxilijs, viuentes Sanctorum qui decesserunt suffragijs spoliant. Sed & viuentium, inquit, preces & hostias, mortui qui opus habebunt & digni erunt, mediantibus percipient Angelis, & eorum qui iam peruenerunt viuentibus adhuc nequaquam solatia deerunt, per Deum qui vbique est, & in Deo nusquam affectu charitatis absentium. Ita Cyprianus Epistola 1. ad Cornelium: Memores nostri inuicem simus: concordes atque vnanimes vtrobique pro nobis semper oremus: pressuras & angustias mutua charitate releuemus. & si quis istinc prior diuinæ dignationis celeritate præcesserit; perseueret apud Deum nostra dilectio: pro fratribus & sororibus nostris apud misericordiam Patris non cesset oratio. Sic ille. Denique Origenes Homil. 3. in Cantica: Omnes Sancti qui de hac vita decesserunt, habentes adhuc charitatem erga eos qui in mundo sunt, si dicantur curam gerere salutis eorum, & iuuare eos precibus suis atque interuentu suo apud Deum; non erit inconueniens. scriptum est enim in Machabæorum libris: Hic est Ieremias Propheta Dei, qui semper orat pro populo.

Serm. 66. in Cantica.

2. Mach. 15.

CAPVT LXXIV.

Sanctorum intercessio nihil derogat patrocinio vnici mediatoris Christi.

QVID verò Caluinus aduersus hæc? Dicit in primis, per inuocationem Sanctorum innumeras superstitiones irrepsisse, quæ ipsi cum suis excudendæ fuerunt. At quænam illæ? Enumerat quasdam ex innumeris: primò, per intercessionem Sanctorum penitus ex hominum memoria deletam fuisse intercessionem Christi: secundò, in illos, quę propria Dei sunt officia, distributa: tertiò, Sanctos pro dijs inuocatos fuisse: quartò, nihil interfuisse inter Sanctorum cultum & veterem illam (quam omnes meritò execramur) idololatriam.

Certe, si hæc vera essent, iure ac meritò Caluinus Sanctorum in Ecclesia Catholica inuocationem reprehenderet. at, vsque adeò nihil verum est horum omnium, vt non sine omnia nihil nisi meræ calumniæ, ac mendacia putidissima, quæ nullam pænè responsionem merentur. Nec vmquam probauit Caluinus, vel quispiam alius, nec probabunt vmquam, vel minimum errorem, qui aliquam haberet affinitatem cum prædictis errorum capitibus, quos tenent Catholici omnes pro magnis impijsque blasphemijs, in Ecclesia Catholica locum habuisse. Numquam Sancti aliqui inter Catholicos pro dijs habiti cultique fuerunt: numquam Sancto alicui tributa fuere quæ Deo sunt propria. Verum quidem est, inuocatur in Ecclesia Deus, inuocantur & Sancti. sed longè aliter atque aliter: Deus inuocatur vt fons bonorum omnium; Sancti vt intercessores apud maiestatem ipsius, & adiutores & patroni infirmitatis nostræ.

Atqui, Christus est mediator vnus inter Deum & homines. Si patrono aut intercessore opus habemus; est profectò: nec meliorem omnino aut potentiorem patronum agnoscimus aut requirimus. Sed, quid obest, si & alios quosdam apud Deum patronos inuenire possumus? dummodò hoc principium teneamus, nullum Sanctorum per nos Christo mediatori vllo pacto conferri; nec ita velle apud Deum illorum meritis adiuuari, vt Christi meritis quidquam detractum velimus: quem scimus in morte sua crucisque sacrificio meritorum thesaurum habere infinitum. Ipse intercedit vnus pro omnibus, suaque intercessione omnes sine exceptione Deo reconciliat: at Sancti omnes, tam in cælo regnantes quàm hic adhuc in terris agentes, seu pro alijs intercedant, seu pro se-

ipsis orent, cum Christo & per Christum postulant exaudiri, illiusque semper intercessione nituntur. Ipse est solus qui accedit per semetipsum ad Deum, vt Apostolus ait: ceteri omnes, quidquid postulent, & pro quocumque, non nisi per ipsum. Nec magis intercessioni Christi aliquam inferunt iniuriam pro alijs deprecando, quàm orando pro seipsis; quamdiu hîc adhuc in terris peregrinantur. Denique non magis Christo vnico aduocato iniurij sunt, qui Sanctorum cum Christo regnantium aut Angelorum intercessiones aut preces postulant, quàm qui Fidelium quorumuis hic adhuc viuentium. Cuius tamen rei exemplis plenæ sunt omnes vtriusque Testamenti scripturæ.

Hebr. 7.

ALIVD ARGVMENTVM, QVOD SANCTORVM INTERCESSIO NIHIL DEROGET VNICO MEDIATORI.

Vt autem & alia ratione perspicue intelligatur, quomodo Sanctorum intercessio non pugnet cum nomine vel officio Mediatoris, quod Christo est proprium; constituere licet hinc quidem à dextris omnipotentem iustumque Deum, inde verò a sinistris totum genus humanum: id est, omnem hominum multitudinem ex primo homine, communi lege atque ordine naturæ descendentem: vno Christo hîc minime comprehenso. vtpote, qui natus est & conceptus de Spiritu sancto, & proinde Sanctus, vt Euangelista docet. Hominum à sinistra positorum nemo prorsus accessum habet ad Deum: cùm sibi omnes Deum offensum habeant, propter peccatum quod ex primo parente traxerunt. Nemo horum omnium aliquid propter virtutis vel iustitiæ, quo Deo placeat, habet, vel sibi parare potest: sed tota hæc hominum multitudo, nisi aliunde ei subueniatur, nihil est nisi massa quædam perditionis, damnationis, & maledictionis æternæ materia. Hîc autem ex Patris cælestis bonitate ac misericordia Christus interuenit medius, vt Deum inter & homines pacem componat: qui & ad hoc apprimè est idoneus, tamquam qui vtriusque partis naturam gerat; hinc cum Patre Deo Deus existens, inde hominibus similis, & habitu inuentus vt homo.

CAPVT LXXV.

Officia & priuilegia Christo, vt Mediatori propria.

SI iam hîc officia expendamus, & priuilegia Christo mediatori propria; clarissimè videbimus, nihil prorsus imminui honorem Mediatori debitum ex eo quòd beatę Mariæ vel reliquorum Sanctorum precibus aut meritis cupimus adiuuari.

Primò enim Christo proprium, quòd inter vniuersum genus humanũ & inter Deum mediator interueniat: qua in re beata etiam Maria cum reliquis omnibus Christi beneficio opus habet.

Secundò Christo proprium, quòd sit fons omnis boni, meriti, & gratiæ; fons, inquam, ex se scaturiens, non aliunde acceptam aquam fundens. quod nec beatæ Mariæ, nec alij cuiquam Sanctorum conuenit. Sed si aliquando Maria fons gratiæ dicitur, sumitur fons pro occulta vena, quæ aliunde aquam haurit, nempe ex plenitudine Christi, sicut scriptum est: & ita alijs, acceptam gratiæ aquam, communicat; instar Lunæ accepto lumine à Sole noctem illustrantis.

Tertiò Christo proprium, quòd acerbissimæ passionis & mortis suæ, in persona propria, non recepit plenam & condignam remunerationem; sed remuneratur in omnibus membris suis, iuxta illud: Postula à me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam. Et, Si posuerit pro peccato animam suam, videbit semen longæuum: ideò dispertiam ei plurimos. Mariæ autem (& eadem ratio de alijs Sanctis) in persona sua vel recepit, vel recipiet suo tempore mercedem plenam omnium meritorum suorum. iuxta illud: Omnes stabimus ante tribunal Christi, vt recipiat vnusquisque propria corporis sui prout gessit. Qua in sententia Christus non comprehenditur: quia non stabit ille inter iudicãdos, sed sedebit iudicaturus.

Psal. 2.
Isa. 53.
Rom. 14.

Quartò, non modò non aduersatur honori Mediatoris, si eius beneficio ac dono sic ditetur Maria, vel quisquam alius Sanctorum viuẽtium aut mortuorum, vt possit & alijs gratiæ consolationem impertiri; sed auget & commendat potiùs bonitatem & magnitudinem diuitiarum Mediatoris, quòd sic multos ditet, vt alijs etiam prodesse possiot. Hęc verò ita se habere, ac posse viuentes Sanctorum defunctorum meritis precibusque iuuari, ad eum scilicet modum quem diximus, & sine vlla Mediatoris iniuria, testantur luculenter Scripturæ illæ, quæ dicent, Deum multa præstare beneficia, temporalia & spiritualia, propter merita Sanctorum quorumdam viuentium vel defunctorum, quæ aliàs præstiturus

ſtiturus non fuiſſet. Vt, quòd Lot nepotem Abrahæ ſeruauit in ſubuerſione Sodomæ & Gomorrhæ propter Abraham: quodque ipſis etiam Sodomitis propter eiuſdem deprecationem atque interceſſionem pepercisset, ſi fuiſſent inuenti inter eos vel decem iuſti: quòd Iſraëlitis pepercit propter Moyſem: quòd ciuitati Ieruſalem propter Dauid: & in nouo Teſtamento, quod ſeruauit omnes qui cum Paulo Apoſtolo in naui erant propter Paulum. Quò pertinet etiam illud: Quorum fidem vt vidit, dixit paralytico: Confide fili, remittuntur tibi peccata tua. *Matth. 9.*

Ex quibus etiam clarum euadit, quàm falſa, omniq́ue execratione digna ſit quarta calumnia, quam hic imponit Caluinus, cultum & venerationem, quam Sanctis exhibemus, nihil differre à veteri idololatria gentilium. Sed reſpondeat hic pro nobis Caluino verbis pauciſſimis Auguſtinus: Nos Martyres noſtros, ait, nec diuinis honoribus, nec humanis criminibus colimus; ſicut colunt illi deos ſuos: nec ſacrificia illis offerimus, nec eorum probra in eorum ſacra conuertimus. Et paulò pòſt: Nec templa eis, ſacerdotia, ſacra & ſacrificia conſtituimus: quoniam non ipſi, ſed Deus eorum, nobis eſt Deus. Hæc Auguſtinus. Quòd ſi inde furſitan Caluinus ducere vult, Sanctos nobis pro dijs haberi, eosque gentilium more coli à nobis, quia ſunt inter nos & vocantur templa B. Mariæ, ſancti Petri, aliorumq́ue Sanctorum: cùm Auguſtinus hic aſſerat templa nulla inter Chriſtianos Sanctis conſtitui, ſciat, Eccleſiam non tam ex vulgari modo loquendi, quàm ex intentione iudicandam. Templa enim inter nos appellantur Sanctorum nominibus, non quòd verè Sanctis illis dicata ſint, quorum nomen gerunt; ſed quòd vni Deo in huius aut illius Sancti honorem & memoriam ſint exædificata & conſecrata: diſtinctionis cauſa videlicet, vt nominibus huiuſmodi alia Dei templa ab alijs melius diſcernantur. Qui mos etiam nuncupandi templa Dei omnipotentis Sanctorum nominibus iam inde à primis Eccleſiæ ſæculis in vſu Fidelium fuit. Quod cùm ab alijs multis Catholicis ſcriptoribus luculenter oſtenſum & probatum ſit ante nos; fruſtrà hic opera illa à nobis ſumatur. Legatur inter ceteros Henricus Vicus Flander, vir genere non minùs quàm eruditione nobilis, in opere egregio de Communione Sanctorum cap. 31. & deſcendamus hinc ad diſputationem de Purgatorio.

De ciuit. Dei lib. 8. cap. 2. & Tract. 48. in Ioan. & de verb. Apoſtoli Serm. 17.

CAPVT LXXVI.

Purgatorium & preces pro defunctis omnis agnouit vetus Eccleſia.

QVID hac de re Caluinus? Quantum, inquit, ad purgatorium attinet, ſcimus veteres alicubi Eccleſias feciſſe nonnullam mortuorum mentionem: ſed illam raram & ſobriam & paucis tantùm verbis comprehenſam. Denique in qua appareret nihil aliud velle quàm ſuam erga mortuos charitatem obiter teſtari.

Hæc ille, & alia etiam magis nefanda, de purgatorio. Cogitur autem in primis vel inuitus fateri, veteres Eccleſias in precibus ſuis mentionē feciſſe mortuorum, hoc eſt palàm oraſſe & publicè pro defunctis. Quod profectò etiam tam verum & certum eſt, vt nullo negari pacto queat. quare nos etiam hic nullam dabimus operam, ad hoc probandum. Amplectimur quod aduerſarius noſter & Purgatorij impugnator ſummus, vi maxima veritatis coactus, nobis largitur. Sed dicit, apud veteres raró pro defunctis oratum fuiſſe, nec niſi paucis verbis. Vt hoc nos illi viciſſim largiamur, quid inde poteſt efficere? Conatur mentionem illam purgatorij apud veteres, quibus poteſt modis & verbis, extenuare. Sed nihil agit. Si malum eſt orare pro mortuis, (vt ipſe cenſet) æque peccatur paucis verbis orando ac multis Pro Martyribus & aliis Sanctis in cælo regnantibus, orare nō licet, vt Auguſtinus etiā varijs locis diſertis verbis admonuit. Iniuriam, inquit, facit Martyri, qui orat pro Martyre. Tam ergo illis iniuriā faceret, qui ſemel tātùm diceret: Miſerere Deus animæ ſancti Stephani, vel ſancti Laurentij (exempli cauſa) quàm qui decies aut ſæpius etiam pro ijſdem oraret. Si verò bonum eſt, orare pro mortuis, vt Eccleſia ſentit, & is qui dixit, Sancta & ſalubris eſt cogitatio pro defunctis exorare; nihil prohibet, quin ſæpè multumq́ue fiat: nec refert, ſeu paucis verbis (vt Caluinus habet) oretur pro mortuis, ſeu multis & prolixis; modò illud vitetur multiloquium in precibus, quod damnat Chriſtus. Et hinc liquet, falſum eſſe, quod hic tam audacter affirmat Caluinus, in veteribus Eccle- *2. Mach. 12.*

ſijs,notos non fuiſſe architectos purgatorij: nam quæ Eccleſiæ in precibus ſuis mentionem faciebant mortuorum, illæ vtique agnoſcebant purgatorium. nec refert, in quantam poſteà altitudinem creuerit purgatorium, vt hîc ridet & cauillatur Caluinus. Hoc enim commune eſt omnibus ferè, quæ ad verę cultum pietatis ſpectant; vt nimirum exigua ab initio, poſteà illorum vtilitate & præſtantia paulatim magis magiſque perſpecta, magnum cum tempore incrementū capiant. De quo ſuprà etiam aliquid admonuimus.

Interim autem non admodum diſplicet, quod hic Caluinus ait, veteres pro defunctis orando, charitatem ſuam erga eos teſtari voluiſſe, nam & nos hodie, & omnes ſemper Fideles, totaq; Eccleſia, pro fidelibus defunctis orando, non aliud quàm charitatem erga eos ſuam demonſtrat. Cùm enim ſciat, defunctos huiuſmodi vera eſſe membra ſua, & proinde ad curam ſuam & ſolicitudinem pertinere; non poteſt illis negare charitatis officium; illarum ſcilicet afflictionem ſuam quodammodò reputando, eoſque ex charitate, precibus, omnibuſque miſericordiæ operibus ſubleuando, quantum poteſt. Quòd verò aſſerit, magnam errorum lernam emerſiſſe ex purgatorio, multaſque inde præſtigias ac impoſturas excitaras; nos eadem facilitate, multoque meliore iure ac ratione inficias imus, quàm ipſe dicit tantummodò, & non probat. Quemadmodum & illa; Purgatorium in Eccleſia retentum magno pietatis detrimento; verum Dei cultum ex eo valde concidiſſe; & quod peſſimum dicit, dum certatim omnes voluerunt citra vllum Dei præceptū opitulari mortuis, germana charitatis officia quæ tantopere exiguntur, penitus neglexiſſe. Hęc omnia velut aduerſa ſtunte cum veritate pugnant: nam, & ad pietatis non vulgare augmentum ſpectat purgatorium, & verum Dei cultum haud parum promouet: & pij homines, dum mortuis in purgatorio opitulari ſtudent, nequaquam obliuiſcuntur viuentium, ac officiorum omne genus charitatis quæ us debentur.

Sed hîc ſe tacitè prodit (vt in alijs multis) ſpiritus ille, qui Iudam proditorem impleuerat, cum nefaria hypocriſi diceret: Vt quid perditio hæc? potuit enim vnguentū hoc vendi pluſquam trecentis denarijs, & dari pauperibus. Dicebat enim hoc (ait alius Euangeliſta) non quòd magna illum haberet aut ſeria cura pauperum; ſed, quòd ægre ferret, hoc pecuniæ non denuari in quæſtum ſuum: ſibique perire arbitrabatur, quidquid fieret in honorem Chriſti. Et hæc quidem pauca ſatis eſſe videntur, ad ea quæ hîc effutiuit Caluinus de purgatorio. quando enim nec argumentis pugnat, nec Scripturas contra nos vllas in medium profert, nec quidquam probat eorum quę audacter affirmat; nobis quoque hîc pluribus aduerſus eum agendum non videtur.

Matth. 26.

CAPVT LXXVII.

Ad ſalutem conſequendam, Eccleſiæ eſſe adhærendum, non Nouatoribus.

SED aliam deinceps materiam ingreditur magni momenti, & quæ longiorem diſputationem poſtulabit. Sadoletus miſſis factis particularibus de doctrina controuerſijs, inſiſtendum ſibi iudicauit in eo quod totius rei caput eſt: quid videlicet, omnibus omiſſis altercationibus, magis ad rem faciat, meliuſque & præſtabilius ſit, ſiue ad Dei gratiam conſequendam, ſiue ad ſalutem æternam procurandam: ſentire mecum vniuerſa Eccleſia Chriſti, eiuſque decretis, legibus, Sacramentis, ritibus, cum tecta fide obtemperate; an verò aſſentiri hominibus nouis, & nouitatis ſtudioſis, nec aliud vbique locorum quàm tumultus ac diſſidia exitialia excitantibus.

Hîc Caluinus, homo minimè obeſæ naris, ſe notari ac feriri ſenſit; hoc ferre non potuit eius modeſtia. Ac profectò, non poteſt in quemquam dici maior vel atrocior contumelia, quàm quòd ſeſe opponat Eccleſiæ Dei, ſponſæ Chriſti, in qua vna eſt veritas Dei, gemma longè omnium pretioſiſſima, in qua certa omnium ſalus includitur, extra quam nihil eſt niſi mors, maledictio, perditio ſempiterna. Audiamus igitur, quonam modo Caluinus hanc ignominiam à ſe amoueat. Non patiar, inquit, vt huiuſmodi flagitijs nomen Eccleſiæ inſcribendo, & eam contra fas & ius infames, & nobis inuidiam apud imperitos facias; ac ſi bellum cum Eccleſia gerere nobis decretum foret, &c. Sic ille ventoſa Mars in lingua.

Hæc verò iam ſatis ſunt ad diſputandum, priuſquam exempla ab eo propoſita videamus,

mus, quæ peculiarem & propriam dissertionem postulabunt. Hic autem cernere est, nihil magis vrere Caluinum, nihil peius illum habere, quàm quòd Catholicæ Ecclesiæ titulum atque auctoritatem nobis tribuamus: Caluinistis autem, & similibus pestibus detrahamus. nec sine iusta & graui causa eis hoc tantopere dolet, vt mox admonuimus. Et tamen vtcumque fremant & contrà pugnent, numquam efficient, non modò apud eruditos, sed etiam apud quoslibet sana mente nonnulloque iudicio præditos, vt non credatur à nostra parte stare Ecclesiam Dei: ipsos autem ex Ecclesia, tamquam aues implumes è nido, turpiter atque exitialiter excidisse, nihilque planè amplius cum eaque cum illa habere. Hoc magis etiam clariusque liquebit confestim, ex tractatione exemplorum seu argumentorum, quibus hîc Caluinus vtitur contra nos.

Priùs autem quàm ad illam considerationem descendamus, obiter hîc notandum (quod suprà latius explicuimus) fateri hîc rursùs haud obscurè Caluinum, superstitionum omnium, quas nunc in Ecclesia regnare clamitant, saltem principia in veteri Ecclesia, etiam cùm purissima, vt loquuntur, esset) resedisse. Hoc satis indicant verba illa; Vt fateamur iam olim fuisse semina quædam superstitionum, quæ ab Euangelij puritate degenerabant. Euangelij puritatem appellat doctrinam suam & suorum. Ab illa ac tali puritate, qua nihil est impurius, semper recessisse doctrinam omnium veterum Ecclesiarum, nos libentissimè confitemur Nihil potuit à Caluino veriùs dici: &, si superstitionis nomen inscribi potest doctrinæ religionis quæ nunc adhuc viget inter Catholicos; non imus inficias, quin talis superstitionis semina & plantaria olim iacta fuerint in sancta illa antiquitate quam agnoscit Caluinus. Vbi etiam cernere est iterùm; Caluinum, vt suam doctrinam tueatur, non vereri totam venerandam sanctamque Antiquitatem superstitionis accusare. Atque hoc est quod semper dicimus & sustinemus, nostram doctrinam, quam Ecclesia tradit Catholica, ab omni antiquitate cognitam, cultamque & receptam fuisse; & propterea bonam esse, puram, veram, sinceram, salutarem: ipsorum autem doctrinam ab omni antiquitate dissidere, nec vllas in veteri Ecclesia vel tenues radices habere: nouam esse, recens inuentam & confictam, cunctis retrò sæculis inauditam; nisi quatenus ex erroribus & hæresibus, olim, diuersis temporibus communi totius Ecclesiæ iudicio damnatis, desumta est. Vt iure meritoque Caluino ceterisque sectarijs veteris Ecclesiæ nomen atque auctoritatem, ceu clypeum Aiacis, vt ait, semper (velint nolint) opponamus, ad tela quæ in nos iaciunt omnia retundenda ac retorquenda in caput ipsorum. Nec effugere vmquam poterunt, quidquid contra obijciant, vel in quascumque se formas vertant, quin veteris Ecclesiæ auctoritate nefarij sceleris conuincantur.

Nunc videamus quibus exemplis Caluinus docere prætendat, nos immeritò nobis veræ ac veteris Ecclesiæ laudem ac possessionem tribuere: se verò ad nostram Ecclesiam impugnandam, conterendam, disperdendam, non solùm diuini verbi virtute, sed sanctorum etiam Patrum præsidio armatum esse.

CAPVT LXXVIII.

Octo impietatis monstra, Caluini iudicio in Ecclesia regnantia, eliduntur sequentibus aliquot capitibus.

EXAMINEMVS quænam illa sint impietatis monstra, quæ iamdudum in Ecclesia nostra regnare clamat. Enumerat ille septem vel octo. & subijcit paulò pòst; iam magis peruulgatum esse, quam vt negando quidquam proficias, in illis omnibus non obscurè stare pro ipsis veterem Ecclesiam, nobisque nihilominus quàm ipsosmet aduersari.

Si octo isthæc (quæ exempli causa in sequentibus capitibus referemus & refutabimus) vera essent; sunt profectò horrenda impietatis monstra, vt appellat. Sed, absit, vt quidquam horum vmquam receptum fuerit ab Ecclesia. Dicimus, in his omnibus, veterem Ecclesiam haud dubiè aduersari manifestè ijs, qui hæc probant vllo pacto vel recipiunt. in eo itaque Caluino assentimur. At, à nobis nunc hæc doceri vel probari, aut ab Ecclesia Catholica vel Romana, cui nos fatemur in fidei communione coniungi, hoc planè inficiamur, hoc manibus pedibusque reijcimus. Caluinus affirmat, & nihil probat tamen. existimat vniuersum mundum, vel quotquot hæc lecturi sunt, soli suæ affirmationi fidem habituros. Quasi verò verba illius oracula essent Sibyllina: vel quasi

quasi illius esset auctoritatis, cuius ille olim de quo narratur, αὐτὸς ἔφα. Quamuis ergo Caluinus eorum quæ nobis obijcit nihil probet; nos vt aliquanto pleniorem Lectori veritatis studioso satisfactionem præbeamus, causam nostram contrà probabimus; sed breuiter, ne hîc ex professo res tantas tractare videamur, quod ab alijs Catholicis scriptoribus egregiè factum est.

Accusat nos, in primis, euersi ministerij, cuius apud nos vacuum nomen maneat sine re. accusat quidem certè: sed non conuincit. Si verò (vt ille aiebat) accusari sufficit, quis erit innocens? At, quid si probemus, in quo hîc nos accusat, ipsummet in eo manifestè culpabilem esse? Quod Episcopi & sacerdotes in Ecclesia Catholica ministerium gerunt, non occuparunt ipsi vltrò, aut alijs eripuerunt; sed consueto ordine viaque legitima, iam inde ab initio recepta ac vsitata, in Ecclesiam ingressi fuerunt. Quam viam & ordinem Paulus demonstrat ad Titum scribens: Propterea reliqui te Cretæ, vt constituas per ciuitates presbyteros, sicut & ego constitui te. Et ad Hebræos: Nemo sumit sibi honorem, sed qui vocatur à Deo, quemadmodum & Aaron. Legitimum appellatur, quod legibus sancitum, constitutum, vel approbatum est.

Tit. 1. *Hebr. 5.*

CAPVT LXXIX.

Caluinus quàm nouo & scelerato modo irruperit in ministerium Ecclesiæ Geneuensis.

QVÆNAM autem vel quales sint leges in Ecclesia de assumendis ministris ad cultum Dei, & ad ministerium Ecclesiasticum, & quemadmodum in eodem ministerio conuersari oporteat, notum est eruditis. Caluinus autem in toto ministerio suo Geneuensi, à primo exordio ad finem vsque, quas leges secutus est? à quo primùm missus fuit ad huiusmodi ministerium? cui Episcopo sic docenti agentique omnia, sicut ipse docuit, egitque, successit? Nónne ipse primus, vel Guilhelmus certe Pharellus paucis anis ante illum, in ministerium illud irrupit opera ciuilis magistratus, vero excluso Episcopo Philiberto du Rys, Abbate sancti Claudij? Philibertus iste legitimus Ecclesiæ Geneuensis Episcopus vltimus, suam potuit ordinationem, missionem, successionem ostendere. Successit enim Ioanni à Sabaudia, cuius mentio est in Concilio Lateranensi sub Leone x. Ioannes iste Francisco, qui Concilio Basiliensi interfuit, vt liquet ex sessione 5. & 38. Franciscus verò Ioanni, qui recensetur cum laude in generali Constantiensi Concilio, sess. 41. In Caluinum autem aut in Pharellum quadrat, quod Optatus Mileuitanus Episcopus scribit de Maiorino primo Episcopo Donatista Carthagine: Non Cæcilianus à Maiorino auo tuo (Parmenianum alloquitur) exiuit, sed Maiorinus à Cæciliano. nec Cæcilianus recessit à cathedra Petri vel Cypriani, sed Maiorinus; cuius tu cathedram tenes, quæ ante ipsum Maiorinum originem non habebat. Ad eumdem modum de Victore quodam alterius Ecclesiæ Episcopo Donatista: Victor, inquit, ante se aliquem illic sedisse (eiusdem doctrinæ & sectæ videlicet) monstrare non potest, nec cathedram aliquam nisi pestilentiæ ostendere. erat itaque ibi Victor filius sine patre, tiro sine principe, discipulus sine magistro, sequens sine antecedente, inquilinus sine domo, hospes sine hospitio, pastor sine grege, Episcopus sine populo. Sicut autem Caluinus aut Pharellus Ecclesiam Geneuensem in Sabaudia, sic Lutherus primùm omniū Ecclesiam VVittenbergensem in Saxonia, Rothmannus in VVestphalia, Zvvinglius in Heluetia, Svvencfeldius in Silesia, alij alijs in prouincijs, Ecclesias primi, fugatis veris Catholicisque Episcopis vel pastoribus, per vim occuparunt. Nemini succedentes à seipsis ordinati sunt, inquit Cyprianus de Nouato, de seipsis nasci voluerunt, vt prædictus Optatus de Donatistarum magistris atque Episcopis.

Sed redeamus ad Caluinum. Hic cùm tam nouo modo, nec vmquam hactenus audito, in Ecclesiam Dei inuaserit, ministerium Ecclesiæ Geneuensis, excluso nimirum violenter auxilio magistratus vero legitimoque Episcopo; redactis etiam in suam ipsorum potestatem prouentibus eius omnibus temporalibus, quos quidem occupare potuerunt; hic, inquam, est ille sycophanta egregius, qui accusat Episcopos Catholicos euersi ministerij, eosque, & pastores inferiores, dicit prædando dumtaxat & vorando strenuos esse.

Atqui dicit, manere apud illos vacuum nomen ministerij Ecclesiastici sine re. Quod & pro-

& probare nititur; quia, quantum ad pascendi populi curam attinet, Episcopos & presbyteros nostros, mutas esse statuas dicit. Respondemus, simpliciter falsum esse quod dicit. neque enim vmquam Episcopi omnes (vt de inferioribus hîc pastoribus nihil dicam) mutæ fuerunt statuæ. Semper aliqui vbique locorum, etiam corruptissimis fuêre sæculis, qui in pascendo populo doctrina sana verbi Dei probè functi sunt officio. Etsi negare nec velimus nec possimus, non defuisse etiam omni ferè tempore, qui hac in re muneri suo ac professioni haud responderunt vt oportet. Quos, quia excusare nô possumus, iudicio diuino relinquimus: hoc interim adijcientes, pascendi munus doctrina & prædicatione verbi Dei, tametsi Episcoporum proprium sit; tamen non mox euertere ministerium suum, quicumque pascendi vel ducendi officium negligit. Is verè demum euertit penitus ministerium suum, qui male docet, qui errores & hæresim prædicat, qui pabulo vitæ mortem inferunt. Quod Caluinus eiusque similes faciunt; non pascentes oues Christi sed occidentes, mactantes, perdentes, vt Christus ait. Sed illi, sicut per fas & nefas se primum intruserunt in hoc ministerium, nec ingressi sunt per ostium, sed ascenderunt aliunde, vt fures veri & latrones; sic non nisi magnis etiam sceleribus inuasum ministerium administrant, populo Dei pro pane vitæ cibum mortiferum, & pro pabulo salutis merum animarum toxicum ministrantes; vt hîc non commemorem alia multa flagitia quæ designant. Et ecce quæso, quid interim effrontes homines, impudentissimo ore, Ecclesiæ Catholicæ ministris non verentur impingere.

CAPVT LXXX.

Sacrificium Missæ omnẽ efficaciam suam habet à sacrificio Crucis.

SECVNDO dicit, in sacræ Cœnæ locum apud nos sacrificium venisse, quo mors Christi sua virtute exinanitur. Quod si verum esset, haberent quòd meritò ægre ferrent: sed nos id haudquaquam admittimus. Quin potiùs dicimus, per sacrificium Missæ (hoc enim est quod velut digito monstrat, quodque tantopere odio habet Caluinus cum suis) mortis Christi virtutem mirificè prædicari, extolli, & commendari omnibus. Neque enim Missæ actionem, tale esse dicimus sacrificium, quod sua virtute peccata expiet, nullo habito respectu ad virtutem crucis & mortis Christi; sed quod omnem vim, efficaciam, & fructum suum ex Christi morte hauriat. Dicimus & docemus, priuatim & publicè, nullam fieri aut impetrari peccatorum remissionem, nisi per mortem Christi: in sacrificio crucis eius præstitam plenissimam satisfactionem pro peccatis omnium mortalium: per illam oblationem, iusto pretio, ac penè plusquam iusto, emtum ac redemtum genus humanum à tyrannide Satanæ, & seruitute peccati, vt Scriptura testatur. Sacrificium autem altaris non offerri pro nouo aut alio pretio peccatorum: sed, vt per illud, sicut & per orationes & preces varias externæ huiusmodi oblationi côniunctas, virtus sacrificij Christi in nos deriuetur: siue ad remissionem peccatorum nostrorum, siue ad gratiarum actionem pro acceptis ab eo beneficijs, siue ad alia à Deo beneficia impetranda. cùm mos sit hominibus, & quasi ex naturæ lege desumtum, vt per externa aliqua sacrificia ad Deum confugiant si quid ab eo petendum habeant, aut velint illi exhibere gratitudinem suam, aut honorem, vel cultum aliquem ei deferre. Quòd si quis similitudinibus delectetur, sacrificium crucis est tamquam fons plenus & exuberans omnis gratiæ: de quo scriptum est: Haurietis aquas in gaudio de fontibus Saluatoris. Sacrificium autem altaris velut cochlear aut situla fonti appensa, qua haurire liceat aquas gratiæ cuiusuis ad sitim explendam, siue ad purgationem & sanctificationem animarum nostrarum. *Isa. 12.*

Refert Cochlęus, cùm esset vnà cum Philippo Melanchthone, Ioanne Brentio, & alijs quibusdam, in colloquio Augustano, præsente etiam Cæsare, anno 1530. & hæretici illud semper inter alia in ore haberent, tamquam ingentem Catholicorum blasphemiam, quòd per Missas nostras tantam faciamus iniuriam sacrificio crucis Christi, quo omnes redemti sumus: refert, inquam, Cochlæus se Melanchthoni respondisse: Quomodo nobis semper inuidiam facitis apud omnes, quasi per sacrificium altaris derogare velimus virtuti crucis Christi, cùm nos doceamus, sacrificium istud nostrum non suapte virtute exclusis meritis sacrificij Christi quidquam efficere; sed esse dumtaxat memoriam quamdam ac repræsentationem mortis Christi, cuius omnis effectus & virtus ex Christi morte *Philip. 7.*

profi-

proficiscitur? Hoc tu Philippe cùm non ignores, & qualis sit hac in re Catholicorum doctrina, eamque scias damnari ac reprehendi non posse; cur tuis non declaras vt desinant aliquando calumniari doctrinam nostram verissimam? Ad hanc iustam querimoniam Philippus aliud nihil respondit, quam, Dic hoc istis, (Brentium Sneppiumque demonstrans) qui sunt sacrificuli: ego non sum sacrificulus. Ex quibus liquet, homines istos nō veritatem quærere, sed occasiones dumtaxat captare lites & contentiones serendi: & cum veritatem videant atque agnoscant, malitia tamen, odio, inuidiaque excæcatos, recipere nolle, scienteśque & prudentes Catholicæ Ecclesiæ mendacia quæ volunt, errores, blasphemiasque affingere, vt suas ipsi blasphemas hæreses tueantur.

CAPVT LXXXI.

Sacrificium Missæ, totius antiquitatis testimonijs probatur.

ET hæc satis essent, abundè refutandæ calumniæ Caluinianæ, de sacrificio Missæ: sed, quia hic affirmare eum non pudet, stare pro se in his omnibus Ecclesiam veterem, aliquid hic ad stabiliendam de Missa doctrinam ex vetustis Ecclesiæ primarijs Patribus addendū duximus. Et in primis quidē cum negari nō possit ne a Caluino quidem (quamlibet perfrictæ frontis sit) veteres Patres sacrificium altaris offerendum docuisse, adeoque ipsosmet obtulisse pro defunctis; vel ex eo solo satis constat, quod senserint sacrificium istud in remissionem peccatorum, siue ad Deum propitiandum placandumque offerri. mortuorum enim nulla de causa egent sacrificio, nisi ad remissionem peccatorum suorum. Vnde est etiam Scriptura illa de oblato sacrificio pro iis qui in bello ceciderant: Sancta & salubris est cogitatio pro defunctis exorare, vt a peccatis soluantur. Hic est
2. Mach. 12. ergo in primis Augustinus libro De cura pro mortuis: Etsi, inquit, nusquam omnino in Scripturis legeretur de talibus animabus, non parua tamen hac consuetudine claret auctoritas, vbi in precibus sacerdotis, quæ Domino Deo ad eius altare funduntur, locum suum habet etiam commemoratio mortuorum. Cui simile est, quod scribit de sancta
Lib. 9. confess. cap. 11 Chrysostomus super Epistolam ad Philip. Monica matre sua moriente, quòd, vbi defuncta foret, vnice petebat memoriam sui fieri in precibus & sacrificio ad altare. Chrysostomus similiter: Non frustra ab Apostolis sancitum est (notanda sunt verba) vt in celebratione venerandorum mysteriorum memoria fiat eorum, qui hinc decesserunt. Nouerunt enim multum iis hinc emolumenti fieri, populo stante, manus in cælum extendente, cœtu item sacerdotali verendoque proposito sacrificio, quomodo Deum non placaremus pro iis orantes? Idem docet Dionysius Areopagita sub finem Ecclesiasticæ hierarchiæ: idem Cyprianus, Ambrosius, totaque vetus Ecclesia.

Quod vero ad præsentis vitæ necessitates attinet, atq. ad auertendā iram Dei à Fidelibus adhuc in mortali carne viuentibus, quantopere etiam illum in hem prodesse sacrificium; memorabile est hac de re testimonium Augustini in libris De ciuitate Dei:
Lib. 22. c. 8 Vir, inquit, tribunitius Hesperius, qui apud nos est, habet in territorio Fussalensi fundum Cubedi appellatum, vbi cum afflictione animalium & seruorum suorum domum suam spirituum malignorū vim noxiam perpeti comperisset, rogauit nostros, me absente, presbyteros, vt aliquis eorum eò pergeret, cuius orationibus cederent. Perrexit vnus, obtulit ibi sacrificium corporis Christi, orans quantum potuit vt cessaret illa vexatio, & Deo protinus miserante cessauit.

CAPVT LXXXII.

Nullam esse in Ecclesia Catholica Missarum nundinationem, quod Caluinus confingit.

QVIDNAM tertio loco Caluinus Missarum nundinationem appellet, quam ornat epitheto [illegible]. Hoc vult fortasse, quod sacerdotibus nostris [illegible] sacerdotij munere proprio fungi, altarique pro quopiam sacrificium obtulerint, aliquot de more donentur quasi videlicet hoc pacto meritum virtutemque Passionis Christi vendant. Atqui, non ea est mens nostra, nec hoc [illegible] Catholicos.

tholicos. Scimus tanti rem momenti & dignitatis nullo pecuniæ pretio æstimari posse. nec illud nescimus; Gratis accepistis, gratis date. rursus: Pecunia tua tecum sit in perditionem: eò quòd donum Dei existimasti pecunia possideri. Sed cùm iustum sit & rationi consentaneum, vt qui altari seruit, sicut etiam scriptum est, de altari viuat, presbytero cùm sacris est operatus aliquid datur à Fidelibus, pro quibus diuinę maiestati supplicauit, non in pretium vel in compensationem operis sacri, sed in vitæ nonnullum subsidium. Videte, obsecro, quibus est rationis vsus aliquis; quid hîc est rei execrabilis, in quam Caluinus tantopere cogatur vociferari? Vt autem Caluino & hoc dicamus: Sicut non licet vendere Sacramenta, sic nec doctrinam vel prædicationem verbi Dei, nec alia quæuis sacra ministeria. & tamen non est obscurum, cuiusmodi annua & quotidiana stipendia pro huiusmodi rebus, tum Caluinus ipse Geneuæ, tum alij alijs locis ministri habuerint, nusquam tamen hic valdè eorum conscientia reclamante: neque hæc ab illis vocatur execrabilis nundinatio. Ecce illud vobis hominum genus, qui trabes in oculis habentes, festucam in aliorum oculis scrutantur, quam vellicent & calumnientur. *Matth. 10. Act. 8. Rom. 9.*

CAPVT LXXXIII.

Communionem sub vnica specie, nihil facere contra Christi præceptum vel institutum.

QVARTA querela est, Cœnam Domini dimidia ex parte receptam populo Christiano. Hic nos rursus ex aduerso querimur, Ecclesiam Catholicam à Caluino aspergi & grauari magno turpissimoque mendacio. Est enim longè falsissimum, populum Christianum dimidia ex parte, aut vlla omnino ex parte, fraudari apud nos Cœna Dominica. Dicit autem Caluinus hoc, quia populo non distribuit Ecclesia sacram Eucharistiam sub vtraque specie, sed tantummodò sub specie panis. Et scimus quidem Sacramentū hoc à Christo in vltima cœna sub duabus speciebus institutum: nec negamus etiam in primitiua Ecclesia ad similem modum à multis vsitatum ac distributum fuisse: sed simul etiam dicimus, nequaquam à Christo præceptum esse, vt eodem modo semper ab omnibus sumeretur. nam, quod de calice in vltima illa cœna dicebat; Bibite ex eo omnes, manifestè ad præsentes Apostolos tantùm spectabat: de quibus sequitur, Et biberunt ex eo omnes.

Nec mirum cuiquam videatur, cùm fateamur Sacramentum hoc sub duabus speciebus à Christo institutum fuisse ac distributum Apostolis, & tamen sub altera tantum nūc dari Fidelibus. Multa enim fecit Dominus non aliàs modò, sed in ipsa quoque illa vltima cœna, adeoque circa hoc quoque ipsum venerabile Sacramentum, quæ non mandauit ad eumdem modum semper obseruari in Ecclesia sua secuturis temporibus.

Primùm enim noluit hoc Sacramentum instituere nec sumere nisi cum solis duodecim Apostolis suis: cùm tamen alios complures amicos & familiares haberet, quos non multò minùs fortassis amabat quàm Apostolos. an autem propterea nobis præcepit, dum Sacramentum hoc sumere vel distribuere lubet, nec plures nec pauciores adhibere quàm duodecim? Secundò, nullam ad conuiuium hoc Eucharisticum, cœnamque vltimam, admisit mulierem: ne sanctam quidem & dilectissimam Matrem suam. num idcircò voluit sacram Eucharistiam numquam distribui mulieribus? Tertiò consecrauit Dominus deditque discipulis suis hoc Sacramentum in cœna, & dum satis iam edissent ex alijs cibis, non solùm illa in cœna, sed alijs vicibus, vt est verisimile, eodem die. estne propterea vituperandum vel damnandum quòd idem Sacramentum nunc vbique à Christianis ieiuno ore & stomacho sumitur? Quam consuetudinem docet Augustinus longè etiam ante sua tempora in Ecclesia obseruatam: bonamque illius rationem reddit.

Sunt igitur hæc duo valdè diuersa, Christus hoc vel illud ita fecit, &, Christus vt ita fieret voluit aut præcepit. Posset hoc multo pluribus exemplis ac rationibus demonstrari: sed quæ iam dicta sunt, si quis non est contentiosus, sufficiunt.

Notandum & illud: Quamuis Ecclesia aliquando Sacramentum istud indifferenter omnibus sub ambabus speciebus distribuit, numquam tamen sensisse, hoc ita necessariò faciendum, vel ex mandato aliquo aut institutione Christi, vel ad fructum Sacramen-

ti integrum percipiendum. Vnde & numquam sic in Ecclesia inualuit consuetudo sumendi Eucharistiam sub vtraque specie, quin semper interim quibusdam data fuerit passim varijs occasionibus sub altera tantùm specie, panis videlicet. Qua de re legi potest, non solum Algerus libro 2. De Sacramento altaris, & Beda in Martyrologio 15. Augusti: sed etiam Leo Magnus Serm. 4. de Quadrag. Hieronymus in Apologia pro libris contra Iouinianum, Ambrosius in Oratione funebri de obitu fratris, Cyprianus Serm. de lapsis, & Tertullianus lib. 2. ad Vxorem. Vnde tandem etiam factum, vt Ecclesia, videns non sine magnis irreuerentiæ & alijs periculis ministrari sub specie vini passim omnibus, æquè vt sub altera specie, morem illum paulatim abrogauerit, & sub specie panis tantum laicis dari maluerit.

Nam, quod ad Sacerdotes attinet, mortis Dominicæ memoriam in Altaris sacrificio celebrantes: quia in morte Christi, sanguis eius benedictus a sancto fuit corpore peccatis nostris abluendis expiandisque separatus; conuenit planè, vt sicut ad sacrum hoc mysterium repræsentandum, sub vtraque specie Sacramentum consecrant, ita etiam sumant. In ceteris autem Fidelibus, adeoque in ipsis etiam sacerdotibus non sacrificantibus, nulla est ratio, quamobrem sub specie tantùm panis sumere nequeant. cùm præcipuè tantum fructus capiant ex vna dumtaxat specie, quantum ex vtraque: nec plus, aut aliud omnino sub vtraque sit specie, quàm sub vnica: vt docent etiam disertis verbis, Thomas in 3. parte q. 8. art. 12. & Bunauentura similiter in 4. Sententiarum. cuius etiam ratio alioqui satis est manifesta.

CAPVT LXXXIIII.

Sanctorum imagines quomodo colantur & adorentur secundùm Scripturam.

QVINTO; In simulacrorum adorationem inuehimur, inquit Caluinus. Si per simulacra hæreticus iste idola intelligeret, aut idolorum imagines; quemadmodum

1. Cor. 12. Paulus Apostolus, dicens, Scitis quoniam ad simulacra muta prout ducebamini euntes;

1. Ioan. 5. & Ioannes Apostolus, Filioli custodite vos à simulacris; iustam haberet causam in simulacrorum adorationem inuehendi. At nulla sunt talia simulacra in Ecclesia. habet autem illa & veneratur Christi & Sanctorum cum eo in cælis regnantium imagines sculptas vel pictas, & adorat, ne quid dissimulemus. Nec ob id tamen vllam Caluini vel similium calumniatorum inuectiuam aut reprehensionem veretur: quia non eas adoramus tamquam deos, vel deorum imagines (Christi imagine Saluatoris excepta) sed quali adoratione frequenter creaturæ dignitate aliqua præcellentes, puta Reges aut Principes, adorantur; testante etiam frequenter & probante Scriptura sacra. Quomodo etiam Isaias Propheta de honore loquens, qui Ecclesię noui Testamenti eiusque membris ac

Isa. 60. ministris deferretur, ait: Adorabunt vestigia pedum tuorum omnes qui detrahebant tibi.

Nec mouere quemquam debet, quòd eodem ferè modo Christiani coram imagine Christi vel Sanctorum procumbunt, quo coram idolis olim sui gentiles. nam etsi externi gestus sint similes, in animo tamen atque intentione latum est discrimen.

NIHIL SIT CONTRA SCRIPTVRAM, IN IMAGINVM CVLTV. Quod autem Scriptura prohibet fieri sculptilia, siue imagines quarumcumque creaturarum quæ sint in cælo, vel in terra; eo fine hoc prohibet, vt ne adorentur tamquam dij vel deorum imagines. Sic planè Leuit. 26. Non facietis vobis idolum & sculptile, nec titulos erigetis, aut insignem lapidem ponetis in terra vestra, vt adoretis eum. Quomodo etiam Exodi 20. cùm prohibuisset Moyses fieri quæuis sculptilia, vt explicet mentem suam, statim subijcit: Non adorabitis, neque coletis. Et loquitur haud dubiè de tali adoratione, quali gentiles adorabant idola sua, vel eorum imagines. Alioqui Moyses ipse palàm fecit & proposuit populo serpentem æneum, in quem læsi à serpentibus respicerent vt curarentur: fecit præterea imagines Angelorum obumbrantes propitiatorium. Quemadmodum & Salomon Rex posteà sculpsit in templo imagines leonum, boum, malogranatorum, rerumque aliarum.

CAPVT

CAPVT LXXXV.

In Ecclesia primitiua, Christi & Sanctorum imagines in honore habitæ fuerunt.

AD quem etiam modum Siluester Papa noui tempore Testamenti, Constantino Magno imagines Apostolorum Petri & Pauli recognoscendas exhibuit. *Acta Adriani Papæ apud Baronium.*

Quorum itidem Apostolorum imagines, simul & Christi mundi Saluatoris, Eusebius [a] in Palæstina seruatas & à se conspectas testatur. *[a] Lib. 7. Hist. Eccl. cap. 14.*

Quin & Augustinus [b] testis est, eorumdem Apostolorum imagines suo etiam sæculo pluribus locis simul depictas fuisse. *[b] Lib. 1 cons. Euang. cap. 10.*

Et notum est, quid Eusebius [c] & alij scribant de sculpta imagine Hæmorrhoissæ illius Euangelicæ, vna cum Christi curatoris illius imagine in vrbe Paneada: & de perpetuis miraculis quæ ad illas imagines contigerunt. *[c] Euseb. vbi suprà. Sozom. lib. 6. Hist. Tripartita cap 41.*

Extat & antiquissimi scriptoris Tertulliani [d] testimonium, de picta iam tum in sacris calicibus imagine Christi pastoris ad se vocantis miseros peccatores, velut oues errantes. *[d] Ter. De pudicit.*

Nec deberet hac de re iam diu vlla esse quæstio vel dubitatio, quando constat ad huius doctrinę veritatem declarandam, ante annos octingentos in Nicæa vrbe Bithyniæ celebratum generale Concilium, conuenientibus ibi ex omni orbe Christiano Episcopis & Patribus 357. Quemadmodum ad superioris propositionis doctrinam explicandam, de Communione videlicet sub altera tantùm specie, habita fuit Synodus generalis Constantiensis contra Bohemos. vt nihil interim dicam de nouissimo vniuersali Concilio Tridentino contra hæreses omnes huius temporis. Extat autem constitutio memorabilis, & maximæ grauissimæque plena rationis Gratiani Imperatoris in hæc verba; Iniuriam facit iudicio Synodi, si quis semel iudicata & rectè disposita reuoluere & publicè disputare contendent: cùm & ea quæ nunc de Christiana fide à sacerdotibus qui Chalcedone conuenerunt per nostra præcepta statuta sunt, iuxta Apostolicas expositiones & instituta sanctorum Patrum 318. in Nicęa, & 150. in hac regia vrbe, definita esse noscantur. Nam in contemtores huius legis pœna non deerit: quia non solùm contra fidem bene expositam veniunt; sed etiam Iudæis & Paganis ex huiusmodi certamine profanant veneranda mysteria. Consonat lex Iustiniani: Nulli contra venerabiles Synodos Patrum liceat aliquid vel dictare vel scribere, vel edere atque emittere, aut aliorum dicta vel scripta super eadem re proferre. Nemo huiusmodi habere libros & sacrilega scriptorum audeat monumenta seruare: quòd si qui in his criminibus fuerint deprehensi, perpetua deportatione damnentur. *Lege Nemo Clericus cap. de summa Trinit. & fide Cathol.* *In D. L. Quecumq; §. Nulli enim super.*

CAPVT LXXXVI.

Sextum à Caluino confictum monstrum proteritur.

PRO sexto exemplo doctrinæ, in quo dissentiamus ab Ecclesia veteri, affert Caluinus quòd Sacramenta apud nos sint multis profanis opinionibus inquinata. & hoc se dicit ostendisse. Sed dicit tantummodò, nulla adiecta probatione. proinde, nos hîc eadem facilitate contrarium dicimus: nec dicimus tantùm, sed suprà etiam multis validisque argumentis probauimus. nos nimirum Sacramenta à Christo instituta, integra atque illibata seruare: ipsummet verò Caluinum cum suis, licet paucissima illa quæ agnoscit, multis sacrilegis erroribus inquinasse. Si hic Lector nobis fortè minùs credit, videat quæ antè de hoc argumento disputauimus. non est animus, eadem frequenter repetere. Veniamus ad sequentia.

CAPVT LXXXVII.

Indulgentiæ nullam faciunt iniuriam meritis Christi.

SEPTIMO loco, indulgentias crucis opprobrio irrepsisse blasphemat Caluinus. Sed vbi hoc docuent & probauerit, credemus verum dicere. at hoc nusquam adhuc

videre licuit. Scio multa in Institutione sua & alibi contra indulgentias impudenter effutire: sed illum nihil contra verum semperque agnitum & receptum in Ecclesia indulgentiarum vsum afferre, in confesso est, nec vlla habere aduersus indulgentias argumenta, quæ referri mereantur.

Quamuis ne hoc quidem etiam argumentum telatu dignum est, quod de Sanctorum meritis, ad Christi inexhaustum thesaurum accedentibus, profert; cùm non aliud sit, atque merum mendacium, ac effrons calumnia. Nemo enim est Catholicorum, nec vllo fuit tempore, qui sanguinem Christi insufficientem esse dixerit ad remissionem peccatorum totius mundi, siue ad pœnam Deo pro peccatis omnibus persoluendam, ita vt opus hîc habeat auxilio vel supplemento quorumuis Sanctorum.

CAPVT LXXXVIII.

Thesaurus Indulgentiarum inexhaustus quis intelligendus.

QVIN & Clemens Sextus Pontifex in Extrauagante, Vnigenitus; vbi veram indulgentiarum doctrinam explicat, disertis verbis confitetur, guttam etiam modicam sanguinis Christi, propter vnionem cum Verbo seu Diuinitate, pro redemtione totius humani generis suffecisse: valdeque aptè, eruditè, & considerate Pontifex ibi thesaurum indulgentiarum explanat, dicens, constare primò & præcipuè ex meritis passionis & mortis Christi, quæ pretij sunt, valoris & dignitatis infinitæ; & tamen ad cumulum thesauri illius merita B. Mariæ virginis & Sanctorum omnium præstare adminiculum. Quibus verbis satis perspicuè multo alio in gradu constituit merita sanguinis Christi ad thesaurum indulgentiarum inueniendum, quàm merita quorumuis Sanctorum: nimirum hoc significans, quod suprà diximus, cùm de Sanctorum inuocatione ageremus; Christi merita per se & suapte dignitate nobis remissionem peccatorum conferre, & quidquid eò pertinet: merita verò Sanctorum, adminiculum præstare ad salutem nostram. quia videlicet ad hoc iuuant, vt virtus meritorum Christi nobis applicetur. Hoc efficiunt apud Deum, hoc ab eius clementia impetrant merita Sanctorum, preces, intercessiones, tum etiam ieiunia, eleemosynæ hic adhuc militantium, fides, patientia, & similia, vt ex fonte exuberantissimo & inexhausto crucis & sanguinis Christi curetur infirmitas, ditetur inopia nostra, omnisque nobis gratia & auxilium ad vitam æternam donetur.

Quemadmodum si in ciuitate, vbi multi sunt pauperes & ægroti, vnus quispiam esset magnus princeps vel mercator ditissimus, qui & thesaurum pecuniæ haberet propemodum infinitum, & artem morbos omnes curandi: qui quamuis esset natura bonus & misericors, vt omnes ad se confugientes opemque eius implorantes iuuare vellet, multosque etiam iuuaret, curaret, locupletaret vltrò; interim tamen se exorari pateretur à consanguineis, amicis, domesticis, familiaribus, pro his aut illis quos illi commendarent, pro quibus intercederent, vel quos debiles aut ægrotos ad ipsum adducerent. Nónne rectissimè illi omnes, qui sic aliorum ope vel intercessione curarentur, vel quorum debita illius pecunia ad aliorum rogationem aut intercessionem soluerentur, vel diuites etiam fierent ex pauperibus, dici possent sola medicina medici illius præstantissimi curari, solo eius thesauro ditescere, aut ære alieno liberari? Et constat tamen, quorumdam patronorum ad hoc adminiculo vsos esse: quibus etiam nonnulla ex parte suam felicitatem imputant; illorum videlicet, quorum opera & intercessione tantum beneficium ab illo opulento sunt consecuti.

CAPVT LXXXIX.

Indulgentiæ in doctrina sacræ Scripturæ fundantur.

Matth. 8. HOc planè docent in hac indulgentiarum materia, Scripturæ illæ: Quorum fidem
Matth. 18. vt vidit, dixit paralytico: Remittuntur tibi peccata tua. Omne debitum dimisi ti-
Luc. 7. Dan. 4. bi quoniam rogasti me. Dimittuntur illi peccata multa, quoniam dilexit multùm.
Ionæ 3. Peccata tua eleemosynis redime. Historia Niniuitarum, & multæ similes. Et sic quidam intelli-

intelligunt illud Pauli: Dei adiutores sumus. Non quòd egeat opera Pauli, vel cuiusquam alterius, ad salutem aliorum; sed quia illius opera & similium libenter vtitur, ex bonitate & clementia sua, vt ita homines ad gratiam suam meliùs præparati veniant, illiusq; capaciores euadant. Quæ est etiã ratio cur Deus voluerit, vt vnusquisque proprijs laboribus ac meritis coronam compararet vitæ æternæ: iuxta parabolã laborantiũ in vinea; & Pauli doctrinam, Non coronabitur nisi qui legitimè certauerit. Non quòd Christi merita non sufficiant omnibus ad vitam & salutem æternam; vel quòd Deus opus habeat laboribus aut sudoribus nostris; sed quia id tum nobis vtilius, tum Christo gloriosius. vtpote per quem, in eum credentes, tam nobiles & fortes redduntur, vt possint ipsi quoque & Satanam & mundum vincere, & coronam lucrari certando vitæ æternæ: iuxta alteram illam quoque Pauli sententiam; Omnes quidem currunt, sed vnus accipit brauium: sic currite vt comprehendatis. Quemadmodum idem Deus instituit, vt, licet prima causa per se possit omnia, tamen secundæ causæ nec otiosæ sint nec superfluæ, sed cum prima in suo ordine & gradu ad res producendas concurrant.

1. Cor. 3.
Matth. 20
2. Tim. 2.
1. Cor. 9.

CAPVT XC.
De meritis Sanctorum superabundantibus.

QVIBVS ita positis & explicatis, non est necesse in disputationem ingredi de meritis vel satisfactionibus Sanctorum superfluis vel superabundantibus. Cuius doctrinæ occasione hæretici mirè se iactant & exultant contra nos, magnamque nobis conantur inuidiam facere: sed victorias sibi & triumphos fabricant de re nihili. Nam & haud grauatè confitemur, disputationem esse obscuram atque incertam, quid quantumque meritorum Sanctis ad propriam salutem supersit: & Pontifex in bulla prædicta ex professo de natura indulgentiarum earumque thesauro loquens, nullam penitus facit superefluentium satisfactionum mentionem. Quin potiùs non obscurè significat se huiusmodi superefluentium meritorum vel satisfactionum nullam in constituendo indulgentiarum thesauro rationem habere; cùm ait, adiumentum ad hunc thesaurum præstare bona opera Sanctorum omnium à primo iusto vsque ad vltimum. certum est autem permultos iustos esse, quibus non multum satisfactionis supersit; sed benè agi cum eis si nihil desit.

Et iam nullo negotio respondebimus ad Caluini iactabundam obiectionem. Agnoscant, inquit, an non hæc sint sua placita, &c. Nam, quemadmodum dixi, non cogimur agnoscere, hæc esse placita nostra, Martyres plùs præstitisse ac meruisse, quàm sibi opus esset, multumque satisfactionis superfuisse Quamuis Catholici quidam Doctores, non malè nec improbabiliter sustineant, Martyres plus præstitisse ac meritos esse, quàm opus illis esset ad satisfactionem pro pœnis temporalibus peccatis eorum debitis. nam de remissione culpæ & pœnæ æternæ hîc nulla est quæstio, cùm de indulgentijs disputatur. Exemplum dant illustre inter alia, non solùm B. Mariæ, sed etiam Ioannis Baptistæ: qui cùm tota vita sua tam iustè & sanctè vixerit, ad remissionem & satisfactionem pœnarum temporalium, paruis eius & venialibus peccatis debitam, non videtur opus ei fuisse rigida illa totius vitæ pœnitentia, nec illa demum ignominia atque acerbitate carceris & mortis quam sustinuit. Sed nihil necesse est, (vt ostendimus) ad superflua Sanctis merita recurrere, vt thesaurus indulgentiarum fundetur. nec hoc docet summus Pontifex: quemadmodum declarauimus.

Et falsum est, quod subsannando ait Caluinus; miscere nos sanguinem Martyrum sanguini Christi, vt ex vtroque thesaurus Ecclesiæ efficiatur ad satisfactionem pro peccatis. Pontifex thesaurum indulgentiarum, eumque pretij infiniti & satisfactionis immensæ, construit ex solis meritis Passionis & mortis Christi: ad illius autem thesauri cumulum, dicit adminiculum quoddam præstare merita Sanctorum omnium, ad eum videlicet modum quem diximus.

Ita perquàm falsum est, quod dicit hæresiarcha Caluinus, nos Christo nomen nudum Redemtoris ac expiatoris relinquere, rem ipsam ad alios Sanctos transferre: denique, Christum, vnum à nobis statui ex vulgaribus sanctulis, qui in turba vix dignoscatur. Nihil aliud sunt hæc omnia nisi meræ calumniæ. Nos non facimus Christum vnum ex vulgaribus Sanctis, sed habemus & colimus pro Sancto Sanctorum: nec facimus vnum

de turba, sed Regem summum Martyrum & Sanctorum omnium: eumque vnum solumque absolute & simpliciter redemtorem & propitiatorem pro peccatis nostris & totius mundi.

CAPVT XCI.

A veteribus Ecclesiæ Patribus agnitæ & vsitatæ Indulgentiæ.

CVM hac doctrina conuenit optimè quod Leo Magnus scribit Epistola 83. Quamuis, inquit, multorum Sanctorum in conspectu Domini pretiosa mors fuerit; nullius tamen insontis occisio, propitiatio fuit mundi. Accepêre iusti, non dedêre coronas: & de fortitudine Fidelium exempla nata sunt patientiæ, non dona iustitiæ. singulares quippe in singulis mortes fuêre: nec alterius quisquam debitum suo fine persoluit. Sic ille eximius & Catholicus Doctor, bene explicans opinionem dignitatis & excellentię singularis, quam de Christo Redemtore supra alios omnes Sanctos habent Catholici.

Proinde, cùm merita vel satisfactiones Sanctorum quorumlibet, Christi meritis & propitiationi in materia indulgentiarum coniunguntur; nequaquam hoc fit in pari gradu pretij, satisfactionis vel dignitatis: sed sicuti fidem aliorum suis meritis Christus coniunxit, cum scriptum est; Quorum fidem vt vidit, dixit paralytico: Remittuntur tibi peccata tua. Ad hoc enim vt peccatorum veniam consequamur, præter meritum passionis Christi, (quæ sola iustum est pro peccatis nostris pretium) requiritur in primis fides nostra, studium vel saltem desiderium benè viuendi, & similia. Quæ quoniam in nobis frequenter exigua sunt admodum, & parui momenti; ideò opem imploramus aliorum, Sanctorum præsertim & digniorum: non vt vel pretium sint peccatorum nostrorum, vel pars aliqua pretij, quæ ab illis nobis præstantur; aut vt locum teneant aliquem passionis Christi in materia indulgentiæ; sed vt lege charitatis, & communione membrorum, nostræ sint inopiæ supplementum: vt per illa digni atque idonei efficiamur, vt remissionem peccatorum vel condonationem pœnarum temporalium, quæ peccatis nostris debentur, per meritum sanguinis & crucis Christi consequamur.

Matth. 8.

CAPVT XCII.

Doctrinam de Indulgentijs, cum sacræ Scripturæ doctrina conuenire.

NVNC breuiter videndum, num, quæ nunc de indulgentijs differimus, cum doctrina consentiant Sacrarum litterarum: & affirmantem quidem partem non erit probare difficile. Docent Scripturę (vt antè ostendimus, cùm de Confessione ageremus) Apostolis eorumq. successoribus datam à Christo potestatem remittendi peccata, iudiciumque in conscientias exercendi: vt nimirum dignos ad remissionem peccatorum, & ad beneficium absolutionis admittant, indignos repellant. Quæ potestas hoc includit, vt videat sacerdos confessarius, qualem pœnitentiam peccator ferre queat vel debeat, pro qualitate peccatorum suorum. &, si quidem illi duriorem vel grauiorem satisfactionem iniunxit, quàm percipiat vires illius ferre posse; vt de illa satisfactione vel pœnitentia tantum relaxare valeat, quantum pœnitenti iudicauerit expedire. Nam eiusdem est potestatis, legem ferre, & in lege secundùm rationis dictamen dispensare.

Iam verò notum est etiam ex Scripturis, diuinam clementiam multis peccata remittere, non solùm propter propria ipsorum merita; sed etiam in gratiam & intercessionem aliorum. vnde est illud, quod iam aliquoties audiuimus: Quorum fidem vt vidit, dixit paralytico: Remittuntur tibi peccata tua. Super quibus verbis Ambrosius; Magnus Dominus, inquit, qui aliorum meritis ignoscit alijs: & dum alios probat, alijs relaxat errata.

Matth. 8.

Pastores igitur animarum & Rectores Ecclesiæ, negotium habentes cum pœnitentibus, non modò respectum habere debent, & considerationem suam flectere ad ipsas personas pœnitentes; verum etiam, sintne aliqui, à quibus infirmitati illarum succurri valeat, & qui partem aliquam pœnitentiæ illis debitæ possint portare, vt coram Deo subleuentur.

uentur. iuxta legem illam charitatis: Alter alterius onera portate. Qua in consideratio- *Galat. 6.*
ne illis occurrit, totam Ecclesiam sine intermissione die ac nocte orare pro miseris peccatoribus, pœnitentibus ac impœnitentibus: vt illorum quidem pœnitentiam & bonam voluntatem acceptam gratamque habere dignetur, & si quid illi desit, de infinita misericordia sua supplere; hos verò aliquando ad pœnitentiam veram perducere.

Quò pertinent etiam magna ex parte alia pietatis & pœnitentiæ opera, vtpote sanctarum vigiliarum, ieiuniorum, mortificationū varij generis, eleemosynarum, & similium, quibus sese innumerabilia ecclesiæ membra vbiq; locorum indesinenter exercent. Quæ omnia tantorum opera meritorum, quibus, quomodo, quantum, quousque sint ad salutis eorum adiumentum applicanda, illorum est statuere & iudicare, quibus iudicium remittendorum vel retinendorum peccatorum diuinitus est commissum, illis verbis: Accipite Spiritum sanctum; quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, & quorum retinueritis, retenta sunt. *Ioan. 20.* Idcirco autem nunc minùs à nobis intelligitur natura gratiæ huius, quæ communiter appellatur indulgentia; quia iam pœnitentibus & confessis, & post absolutionem imponitur pœnitentia, & nequaquam talis pœnitentia vel satisfactio, qualem, quantamque peccata postulant; rigore & seueritate iusta ecclesiasticæ disciplinæ, propter nimiam hominum infirmitatem, languorem & tepiditatem, in fine sæculorum iacente. Et tamen, cum diuina iustitia nunc temporis non minùs de peccatis supplicium exigat, quàm sæculis præcedentibus; non minùs vtiles ac necessariç nunc sunt indulgentiæ, quàm temporibus superioribus fuerunt. imò, quanto nunc est maior humana infirmitas, quantoque proinde magis opus habet ope & auxilio aliorum; tanto iam magis opportunæ sunt indulgentiæ, quàm in Ecclesia primitiua, dum charitas Dei, cura salutis propriæ, & studium pietatis, in cordibus Christianorum feruebat.

Quemadmodum igitur Episcopi tunc indulgentias dabant, ijs qui à Martyribus litteras ad eos intercessionis vel commendatitias afferebant; quibus litteris spōdebant, se pro ijs quos commendabant, apud Deum oraturos, ad quem per martyrium pergebant: sic nunc indulgentiæ dantur, Martyrum aut aliorum Sanctorum ecclesias visitantibus, ad pios aliquos vsus eleemosynas conferentibus, pro Ecclesiæ Catholicæ prosperitate & salute, seu pro hæresum atque errorum quorumlibet exstirpatione orantibus, vel simili pia iustaque de causa. Quia nimirum credunt Ecclesiæ Rectores, quibus thesaurus indulgentiarum commissus est, Sanctorum precibus & meritis tum supernè cum Christo regnantiū, tum hîc adhuc militantium, adiuuari, qui se in huiusmodi operibus pietatis, misericordiæ, charitatis exercent. Quæ sententia fuit certissima & clarissima Cypriani Epistola 18. libri tertij: Credo, inquit, vt qui libellum à Martyribus acceperunt, & eorū auxilio adiuuari apud Dominum possunt, si premi infirmitate aliqua & periculo cœperint, exomologesi facta, & manu à vobis in pœnitētiam imposita, cum pace à Martyribus sibi promissa ad Dominum remittantur. Quam doctrinam fusiùs etiam explicat atque inculcat eiusdem libri Epistola 15. & in Sermone de lapsis: Pœnitenti, inquit, operanti, roganti, potest clementer ignoscere: potest in acceptum referre, quidquid pro talibus & petierint Martyres & fecerint Sacerdotes. Sic ille.

Non est autem vllo pacto verisimile, pœnitentes ambiuisse patrocinia vel intercessiones Martyrum, siue adhuc in carceribus detentorum, vel iam ductorum ad supplicium, quando ipsi integram pœnitentiam sibi iniunctam volebant poterantque peragere; sed tunc tantùm quando pacem, id est absolutionem à peccatis, & communionem sibi dari cupiebant, integra pœnitentia nondum peracta. Proinde, à Martyribus siue in carcere, siue in via, aut loco martyrij, suppliciter postulabant, vt sibi ab Episcopo partem pœnitentiæ condonari (id est gratiam & indulgentiam dari) precarentur: ipsique partem illam, apud Deum, ad quem pergebant per martyrium, suis precibus supplere dignarentur. Qua de re Tertullianus etiam, non paulò Cypriano vetustior, scribit verbis æquè perspicuis: Quam pacem, inquit, quidam in Ecclesia non habentes, à Martyribus in carcere exorare consueuerūt: & ideò eam etiam propterea in vobis habere & fouere & custodire debetis, vt si fortè & alijs præstare possitis. *Lib. ad martyr. cap. 1.* Post illa verò tempora persecutionum, Concilium generale Nicænum Canone 12. statuit, vt qui serio pœnitentiam agunt, possint indulgentiam aliquam ab Episcopo obtinere: Licebit, inquit, Episcopo, de his aliquid humanius cogitare; negligentes autem ac tepidos in agenda pœnitentia, vult idem Concilium pœnitentiæ suæ tempus implere.

Postremò hæc omnia consonant sententiæ illi Paulinæ, 2. Corinth. 2. Cui aliquid

EXPLICATVR SENTENTIA D. PAVLI PRO INDVLGENTIIS.

donastis, & ego: nam & ego quod donaui, siquid donaui, propter vos in persona Christi, vt non circumueniamur à Satana. His paucis in verbis videamus omnia, quæ ad veram indulgentiarum naturam pertinent. nempe causam gratiæ, seu indulgentiæ, legitimam: secundò, vt cui fit indulgentia, sit in statu gratiæ: tertiò, vt iusta auctoritate polleat, qui largitur indulgentiam. Quod ad postremú attinet, dicit Apostolus, se indulgentiam dedisse incestuoso illi, in persona Christi: id est, Christi auctoritate, seu per potestatem ab illo acceptam. Causam indulgentiæ iustam subindicant verba illa, Propter vos, id est, ob communem Ecclesiæ totius vtilitatem, ædificationem, instructionem. & illa, Vt non circumueniamur à Satana. quod alijs verbis ibidem dicit: Vt non abundantiori tristitia absorbeatur, qui peccauerat. Quæ eadem verba satis etiam significant criminosum illum tunc fuisse in statu gratiæ, & satis compositum ad recipiendam indulgentiam. cùm nimirum tantum concepisset dolorem de peccato suo, vt periculum esset, ne doloris magnitudine absorberetur, atque in desperationem incideret: quod esset, miserè circumueniri à Satana. Vnde satis colligi potest, eum per magnitudinem seriæ pœnitentiæ ad statum (vt loquimur) gratiæ peruenisse.

Sed de indulgentia nunc satis. Nam in hoc explicando argumento aliquanto longiores fuimus, quòd & res ipsa est apud minùs versatos in studio Theologico satis obscura; & non extent hac de re tam multa, nec tam perspicua documenta, quemadmodum de alijs multis fidei controuersijs. denique, quia non omnes scriptores Catholici eodem vel simili modo tractant atque explicant hoc argumentum.

CAPVT XCIII.

Qualem libertatem docuerint ab initio populum Nouatores.

SVPEREST postrema Caluini querimonia de Ecclesia, quòd nimirum traditionibus humanis Christianam libertatem in ea obrutam atque oppressam dicat.

Notum est, libertatem Christianam in Scripturis sacris, præsertimque in Epistolis Paulinis, magnificè commendari: 1. Corinth. 7. Pretio empti estis, nolite fieri serui hominum. 2. Cor. 3. Vbi spiritus Domini, ibi libertas. Galat. 4. Non sumus ancillæ filij, sed liberæ, qua libertate Christus nos liberauit. item Galat. 5. Vos in libertatem vocati estis fratres. Hæc & similia cùm legerunt in Scripturis, qui populum à veteri fide & religione ad nouitates vocare aggressi sunt, his locis Scripturarum abusi sunt, ad populum ab Episcoporum & Pastorum suorum obedientia abducendum, legesque omnes & constitutiones Ecclesiasticas (quas malus & corruptus populus oderat) negligendas, atque spernendas: & in primis Lutherus, omnium istarum factionum Belgicarum antesignanus. Quasi videlicet libertas Christiana, quam attulit Christus, & sanguine suo nobis acquisiuit, contraria sit vinculis illis constitutionum ac legum Ecclesiæ, quibus Fideles sub auctoritate & subiectione superiorum suorum continentur; & esset bona argumentatio, Vos per Christum liberi estis facti; ergo nulli iam obtemperare debetis, nullius leges aut præcepta morari. Quæ doctrina adeò statim placuit populo, ad malum prono, vt certatim omnes vbiq; locorú Episcopos & Pastores suos audacter contemnerent, legesq; Ecclesiæ, de ieiunijs, de diebus festis obseruandis, de confessione peccatorum sacerdoti facienda, de sacra Communione, ac similibus rebus ad salutis promotionem institutis, absque vllo remorsu conscientiæ passim abijcerent: gaudentes, se iam tandem aliquando commodissima occasione libertatem nactos, quam tam diu tamque vehementer multi optauerant & quæsierant. Et, sicuti mare, vel rapidus fluuius, repulso aggere, aut foramine reperto, ad agros proximos inundandos, non ibi quiescit, sed pergit semper vlteriùs, longè lateq; subuertés ac submergens omnia: sic malus & peruersus Ecclesiæ populus, iugo Episcoporum & Pastorum suorum excusso, non subsistit illic; sed inde sibi viam & gradum fecit, accedentibus semper exhortationibus nouorum magistrorum suorum, statuque incendium promouentibus, ad magistratuum etiam sæcularium & principum suorum imperium atque auctoritatem abolendam, omnemque eis negandam obedientiam. Et profectò, sicut ad sacerdotum omnium potestatem contemnendam, docebat populum, Christianos omnes per Christum sacerdotes effectos, nec vnumquemuis hac in re alio superiorem esse; sic eodem Scripturæ loco dicitur, omnes similiter reges esse. sic

Apoc. 1. enim habet Scriptura quam proferebant: Fecisti nos Deo nostro regnum & sacerdotes.

Quare,

Quare nec decimas etiam ampliùs sacerdotibus, nec tributa aut vectigalia regibus vel principibus soluere ampliùs cogitabant. &, quia non poterant non vereri, hoc malè eis aliquando cessurum, armabant se vltrò aduersus magistratus & principes suos, bellumque rusticanum excitabant, anno 1525. in quo cæsa sunt à principibus plusquam centum millia. & hic fructus fuit libertatis Christianæ, quam nouum pepererat Euangelium. *Vide Surium, ad eundem annum.* Huc spectat Satan, oblata miseris hominibus huiusmodi libertate; hoc agit, hoc laborat toto studio, vt sublato ordine, legibusque vniuersis quibus homines in officio continentur excussis, omnia perturbentur, sursumque ac deorsum cuncta misceantur: hoc est, vt ex filijs Dei faciat filios Belial, id est sine iugo, vt ait Scriptura: ex Ierusalem ciuitate pacis & concordiæ Babylonem efficiat, quæ sonat confusionem, & figuram loci illius, de quo Scriptura est, quòd nullus ibi ordo, sed sempiternus horror inhabitet: denique ex Ecclesia Christi synagogam Satanæ. *Iob 10.* & hanc scilicet dicunt libertatem esse, quam attulit nobis Christus.

CAPVT XCIV.

Qualem libertatem Christianam attulerit Christus.

VERA libertas Christiana quam Christus attulit, cum hac viuendi agendique licentia, quam Nouatores libertatem appellant, ex diametro pugnat. Quid enim? An libertas Christi, quam sanguine suo acquisiuit nobis, contraria erit verbis Christi; Qui vos audit, me audit? & qui vos spernit, me spernit? *Luc. 10.* An alijs eiusdē; Si quis Ecclesiā non audierit, sit tibi sicut ethnicus & publicanus? *Matth. 18.* An illis Apostoli Christi; Obedite præpositis vestris, & subiacete illis. ipsi enim peruigilant quasi rationem reddituri pro animabus vestris? *Hebr. 13.* Hæc nimirum libertas est summæ atque incomparabilis vtilitatis & dignitatis, qua Fideles superiorum suorum mandatis ex animo atque ex vero Dei amore obtemperant: qua eos vt Patres & Christi vicarios reuerentur: postremò, qua illud præstatur, quod Paulus ait; Patres carnis nostræ eruditores habuimus, & reuerebamur eos: an non multo magis obtemperabimus Patri spirituum, & viuemus? *Hebr. 12.*

Caluinus, vt Ecclesiasticis legibus & constitutionibus inuidiam faciat, appellat traditiones humanas: alludens, vt videtur, ad traditiones illas de quibus Christus Matth. 15. Frustrà me colunt, docentes mandata & traditiones hominum. Sed, quàm lato interuallo distent constitutiones Ecclesiæ ab illis Iudaicis traditionibus, supra ostendimus. Ibi enim disputat Dominus de illo ac tali traditionum genere, quod est de rebus leuibus, inanibus, inutilibus, ridiculis, nec quidquam facientibus ad cultum Dei; quale erat, manducare non lotis manibus, & multa similia, quæ de externarum rerum frequenti lotione magna superstitione tradebant, vt Marcus Euangelista alijque testantur; vel de ijs quæ palam aduersabantur mandatis Dei. quod genus est, quod refert Christus; Munus quodcumque ex me est, tibi proderit, &c. quæ traditio directè erat contra mandatum Dei, de honorandis parentibus. *TRADITIONES A CALVINO IN ODIVM TRAHVNTVR.* Nihil igitur ibi aliud voluit Christus (interprete etiam Basilio) quàm huiusmodi traditionibus obsequendum non esse, quæ aduersarentur mandatis Dei. *In Ethicis 12.* Huiusmodi autem multis traditionibus Pharisęi tunc temporis obruebāt haud dubie libertatem populi Dei. At, quæ Ecclesia præcipit populo Christiano, eò tendunt omnia, vt maiore spiritus libertate Deo seruiatur: libertas, quam attulit Christus, libertas est à peccatis, & opponitur seruituti illi, de qua Dominus; Qui facit peccatum, seruus est peccati. *Ioan. 8.* & Apostolus Paulus; A quo captiui tenentur (nempe à principe tenebrarum) ad ipsius voluntatem. *2. Tim. 2.* A qua seruitute eo quis longiùs abest, quo maiore animi & voluntatis promtitudine Ecclesiæ Catholicæ & Superiorum legibus & præceptis suorum obtemperat: tantum abest, vt constitutionibus huiusmodi Christianorum libertas obruatur aut opprimatur. Hoc potiùs longè est verissimum; doctrina omni, statutis & decretis hæreticorum nostrorum, veram omnem Christianam libertatem opprimi penitus ac euerti. Iactant illi quidē magnificè illud quod ex Paulo antè audiuimus: Vos in libertatem vocati estis fratres. *Galat. 5.* Sed ipsi, ipsi inquam, verè sunt in quos illud quadrat, quod sequitur; quòd videlicet, libertatem quam dicunt, in occasionem vertunt carnis: &, qui iuxta Petrum Apostolum libertatem suam habent in velamen malitiæ: *1. Pet. 2.* denique qui promittunt alijs libertatem cùm ipsi serui sint corruptionis. *2. Pet. 2.* cùmque illud semper in ore habeant;

1. Cor. 7. habeant; Pretio emti estis; nolite fieri serui hominum: nulli omnium magis serui sunt hominum, quàm ipsimet, & ij quibus libertatem venditant.

Qua de re operæpretium est audire testimonium cuiusdam quem magni faciunt ipsimet, quique longo tempore inter eos habitauit, vt mores illorum probe perspectos habere potuerit: Erasmum dico Roterodamum. Excussum est, inquit, iugum humanarum constitutionum; sed vbi sunt, qui submiserunt ceruicem suam iugo Christi? Et interim, constitutiones humanæ, constitutionibus humanis, imò parum humanis, mutantur. Pergit idem, & rectè: Titulus, inquit, modò mutatus est; vocatur enim verbum Dei: ceterum res adeò nihilo mitior, vt complures boni viri præferant voluntarium seruitium isti magnificè decantatæ libertati. Atque adeò proceres & antesignani istius factionis, cum nondum ad Episcoporum dignitatem, opes, & ditionẽ peruenerint, tamen huiusmodi specimen de se præbent, vt ego me mallem in Episcoporum quam in horum potestatem tradere, si detur optio: mallemque Cæsaris potentissimi ferre iugum, quàm quorumdam Magistratuum Euangelicorum, quamuis humili sorte. Sic excutiunt iugum hominum, qui vestro Euangelio submiserunt ceruices. magis vereor, ne pleriq; pro iugo hominum portent grauius iugum Diaboli. Excussa est obedientia Episcoporum: sed ita, vt ne profanis quidem magistratibus pareatur. Hæc ille, de illorum legibus, qui tanto clamore & conatu constitutiones Ecclesiasticas, quacumque etiam vetustate firmatas, euerterunt. Eat nunc Caluinus, & dicat nos traditionibus nostris Christianam libertatem opprimere; cùm ipsemet totus cum suis hæreat in culpa illa, quam obijcit nobis: & iudicet æquus Lector, habeamúsne iustissimas causas expostulandi cum eo de iniuria, qua Ecclesiam aspergit Catholicam, dum non fuit veritus sacras eius sanctiones omnes audacissimè violare atque abijcere. Quod tamen hîc tam procul à se reijcit: nec pudet eum insuper affirmare, in his octo capitibus doctrinæ quæ iam tractauimus, non obscurè ab ipso stare Ecclesiam veterem. Sed nos hîc tam impudens mendacium iam satis superque refutauimus.

Epistola cõtra pseudoeuangelicos.

CAPVT XCV.

Caluini calumniæ in Rectores Ecclesiæ diluuntur.

CVM autem Caluinus se valdè premi sentiat pondere atque auctoritate Ecclesiæ; multis verbis & argumentis auctoritatem illam eleuare nititur, multis confictis mendacijs Lectorem fallere studens, seque in omnes partes vertens ac reuertens, vt veritatem obscuret, oculisque imperitorum fumum falsitatis offundat. Et nunc alios quorumdam in Ecclesia mores arrodit, nunc doctrinam carpit, nunc officio suo ac ministerio Prælatos nostros dicit minimè satisfacere: vt causa illi iusta videatur fuisse ab Ecclesia discedendi.

Sed nos in primis respondemus, procliuiùs multo ac faciliùs esse, hæc tanta (quæ dicit) scelera viris Ecclesiasticis obijcere, quàm probare. deinde, si quæ interdum grandiora vitia regnant inter illos, tot sæculorum decursu, non adeò mirum videri debere: cum inter Caluinistas nihilo minora passim notare liceat (vt suprà abunde ostendimus) tam paucis annis, quibus regnare cœperunt, & dum vix adhuc exorti sunt.

PRAEPOSITORVM ECCLESIAE VITIA, VEL ABVSVS, NON DARE IVSTAM CAVSAM RECEDENDI AB ECCLESIA.

Postremò, etsi vera essent omnia, quæ Caluinus & similes de vitijs Pontificum Romanorum & aliorum Ecclesiæ Prælatorum clamitant, nondum iusta esset causa ab illorum societate discessionem tam nefariam faciendi. illud esset potius in memoriam reuocandum, quod Augustinus quodam loco sapientissimè scribit in hæc verba: [a]In illum ordinem Episcoporum, qui ducitur ab ipso Petro vsque ad Anastasium, qui nunc eamdem cathedram sedet, etiamsi quisquam traditor per illa tempora surrepsisset, nihil præiudicaret Ecclesiæ & innocentibus Christianis. quibus Dominus prouidens, ait de præpositis malis: [b]Quæ dicunt, facite; quæ autem faciunt, facere nolite: dicunt enim, & non faciunt. Vt certa sit spes Fidelium, quæ non in homine, sed in Domino collocata, numquam tempestate sacrilegi schismatis dissipetur. Sic optimè atque eruditissimè Augustinus. Cui & alius quidam[c] (licet nequaquam paris auctoritatis) consentiens, fatetur quidem multa esse vitia semperque fuisse in Romana curia: sed inde simul argumentum duci putat certissimum, fidei illic ac religionis veritatem residere: tantum abest, vt proptereà Ecclesiam Romanam deserendam existimet. Cum enim fidem illam, inquit, non ethnici tantùm & hæretici omnes oppugnent, sed illi ipsi etiam qui verbis illam præ ceteris

[a] Epist. 165.
[b] Matt. 23.
[c] Bocat. in 2. fabula.

tens profitentur ac docent, moribus peruersis destruere atque in nihilum velle redigere videantur: & illa interim tamen subsistat, vigeat, & floreat semper: quid hinc aliud colligi potest, quam esse re vera opus Dei; nec humana prudentia, consilio, viribus, voluntate consistere, sed illius qui dixit: Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam; & portæ inferi non prævalebunt aduersus eam? *Matth. 16.*

Sed Caluinus huiusmodi rationibus (vt videtur) tandem victus, fatetur, se suosque propter malam Præpositorum Ecclesiæ vitam moresque parum honestos, ab Ecclesia minimè recessisse. Nihil, inquit, eorum nos perpulisset ad ea tentanda, quæ multo maiore necessitate sumus aggressi. At, quæ tandem, Caluine, illa fuit tam ingens necessitas tanti facinoris? Ista porro, ait, necessitas fuit; quòd lux veritatis diuinæ extincta, sepultum Dei verbum, virtus Christi profunda obliuione inducta, munus pastorale uniuersum erat. Sed hæc talia sunt, vt nullam plane responsionem mereantur: cum sint iam antè à nobis omnia iterùm atque iterùm varijs locis manifestissimis rationibus explosa & cófutata; sintque hominis insani deliramenta. Nihil horum omnium est in Ecclesia Catholica: sed ad vnum omnia inuenire est, clarissima veritate, apud Caluinistas, ceterosque sectarios nostri temporis. Apud eos certo certius lumen omne veritatis extinctum, sepultum verbum Dei, & cetera quæ Caluinus hic nobis impingit. QVAENAM CALVINO, VT DICIT, CAVSAE FVERINT, DISCEDENDI AB ECCLESIA

Capvt xcvi.

Verbum Dei non est in Ecclesia Catholica sepultum: vt cauillatur Caluinus.

QVOD ad primam obiectionem attinet qua verbum Dei apud nos altra obliuione sepultum asserunt aduersarij, apud se verò Solis instar fulgere: etsi non semel antè hac de re me disseruisse recordor, & ostendisse quàm procul absint à verbo Dei, verbumque Dei ab ipsis; quamquam indignis modis corrumpant & lacerent verbum Dei: tamen, vt vnum hic prætereà alterumque verbum addamus, ad plenissimam præsertim rudiorum simpliciorumque instructionem; quomodo credi vel existimari potest, apud illos esse verbum Dei, vel sanus Scripturæ sensus & intellectus, vbi sic refrixit omnis charitas fraterna, sic exarsit odium in eos à quibus recesserunt, vt præter maledicta, conuitia, scommata, blasphemias, contumelias, scurriles irrisiones, vix quidquam ex ijs in vulgaribus colloquijs, in publicis concionibus audire, in libris eorum legere liceat? Seruum Dei, qui verbum Dei docet & tractat, non oportet litigare, inquit Apostolus: sed mansuetum esse ad omnes. Sectariorum æui nostri princeps Lutherus, numquid non spirat in scriptis suis & sermonibus omnibus, odium quoddam implacabile, tum erga fratres suos omnes, veteris & Catholicæ fidei, tum præcipue erga illum, cuius opera fit vt fratres esse possimus, & vnanimes habitemus in domo Dei, vt idipsum dicamus omnes, idipsum sentiamus, idem dicamus omnes, Pontificem inquam summum? qui proptereà vnus vniuersę pręficitur Ecclesiæ, vt ipsius cura ac ministerio fidei vnitas retineatur? Qua in re, qui eum errantem, atque in errores mittentem, deinde secuti sunt, Caluinus autem in primis, nimis egregiè imitati sunt. Tolle ex libris & cócionibus eorum scommata, lœdorias, maledicta, quibus & summum hunc Pontificem, & omne sacerdotium, & monachorum genus, incredibili quadã petulantia insectantur, quid tandem ibi remanebit lectu dignum? An hoc est in Christiana charitate ambulare? hoc amare & prædicare verbum Dei?

Ad hæc, num illi dicendi sint habere vel docere verbum Dei, qui non modò nobiscum & cum Ecclesia Catholica, sed etiam inter sese tam infestis animis, tam hostiliter confligunt, vt immanes Barbari, & Crucis ac nominis Christi iurati inimici magis hostiliter non possint. An Dei verbum ita sibiipsi contrarium? sic toto cælo diuersum, sic ex diametro secum pugnans? An Spiritus Dei docere potest tam contraria, tam pugnantia, in his & in illis ecclesijs? Quòd si huiusmodi inter ipsos pugnas esse negant, in verbo Dei & doctrina salutis ac veritatis, omnibus libris & scriptis suis conuincentur. Et nos hac de re suo loco posteà copiosiùs. VERBVM DEI NON POTEST APVD SECTARIOS ESSE.

Denique, vúltne quispiam scire, quodnam vel vbi sit verbum Dei? audiat pulcherrimè doctissimeque hac de re disserentem Hilarium: Memento, inquit, neminem hæreticorum esse, qui se nunc non secundùm Scripturas prædicare, ea quæ blasphemat, mentiatur. *Lib. ad Const.*

tur. Hinc etiam Marcion verbum Dei dum legit, nescit: hinc Photinus hominem IESVM Christum dum loquitur, ignorat: hinc Sabellius, dum quod, Ego & Pater vnum sumus, non intelligit; sine Deo Patre, & sine Deo Filio est: hinc & Montanus per insanas feminas suas Paracletum aliū defendit: hinc & Manichæus & Marcion legem odit; quia littera occidit, & mundi princeps diabolus est. Omnes Scripturas sine sensu loquuntur, fidem sine fide prætendunt. Scripturæ enim non in legendo sed in intelligendo sunt: non in præuaricatione, sed in charitate. Ex his Hilarij verbis illud discimus, vt non statim quidquid verbum Dei esse prætenditur, id Dei verbum esse credamus. non enim quod scriptum reperitur in libris Canonicis, sed quod recte interpretatum, & sane intellectum est, hoc demum pro Dei verbo habendum. Arrius ad stabiliendā hæresim suam, protulit Scripturam illam; Pater maior me est. sed quo sensu protulit, non erat verbum Dei.

Lege Pauli Samosateni opuscula, inquit Lirinensis, Priscilliani, Eunomij, Iouiniani, reliquarumque pestium: cernas infinitam exemplorum congeriem; prope nullam omitti paginam, quæ non noui aut veteris Testamenti sententijs fucata & colorata sit. Quid ergo, num habuerunt illi propterea verbum Dei? Ita censendum de Scripturis omnibus, quibus nostræ tempestatis hæretici errores suos pestiferos probare & stabilire nituntur. Sic enim acceptæ ac detortæ Scripturæ, non sunt verbum Dei, sed expressum verbum diaboli.

CAPVT XCVII.

Verbum Dei nusquam locorum est extra Ecclesiam.

DEVS verbum suum non loquitur nisi in Ecclesia sua: nec dat veritatem verbi sui, nisi dilectæ ac fideli sponsæ suæ; quam solam facit consciam secretorum cordis sui. Quisquis loqui præsumit extra Ecclesiam, vel contra Ecclesiam, non loquitur verbum Dei, sed verbum suum, verbum mendacij & fallitatis; nec Deus aperit os eius, sed Satan, pater mendacij. Et hinc, in festis Euangelistarum ac celebrium Ecclesiæ Doctorum, legitur pro Missæ exordio; *Eccli. 15.* In medio Ecclesiæ aperuit os eius: & impleuit eum Dominus spiritu sapientiæ & intellectus. Quo significatur, non aperire Deum os cuiusque ad loquendum vel explicandum diuina mysteria, nisi in medio Ecclesiæ. à cuius sensu & voluntate quisquis dissentit, illius os ad loquendum non Deus aperit, sed spiritus erroris. Ex Deo autem loquitur, Deo os eius aperiente, non quisquis quomodocumque Scripturas profert; sed qui Scripturas, non proprio, sed ex Ecclesię sensu & consensu citat. Et hoc est quod vere & proprie dicitur verbum Dei, quando Scripturę verbis, non proprius aut nouus aliquis sensus accommodatur; sed totius consensus Ecclesiæ Catholicæ, omnium temporum & locorum. Quem eumdem etiam esse Dei sensum & Spiritus sancti, dubitari non potest.

VERBVM DEI IN PRIMIS DOCET CHARITATEM MVTVAM, QVAM NON HABENT HAERETICI.

In prædictis Hilarij verbis notandum & aliud quiddam ad cognoscendam naturam verbi, & vbinam reperiatur. Docet enim Hilarius, Scripturas omnes, seu verbum Dei, in charitate consistere. Quę mens est etiam Augustini: *In nullis, inquit, aliud inquiratis; nemo vobis aliud præcipiat. Quidquid obscurum est in litteris, charitas ibi occulta est. quidquid ibi planum est, hæc ibi aperta est. Et alibi: Præceptum charitatis est super omnes cælos, est super omnes libros: & subduntur omnes libri: & militat omnis lingua Sanctorum, & omnis motus dispensatorum Dei, & animi & corporis. Quidquid habeas, hanc solam non habeas, nihil tibi prodest. Alia si non habeas, hanc solam habeas, & implesti legem. Item, Si vna hæc abfit, inania; si vna hæc adsit, plena sunt omnia.

**Præfat. in Psal. 140.*

CAPVT XCVIII.

Charitas apud hæreticos esse nequit: & proinde nec verbum Dei, quod illam docet.

NON possunt autem hæretici habere charitatē, & proinde non veras etiā Scripturas, nec verbum Dei; quia pleni sunt cupiditate, quæ venenū est præsentaneum, & certa mors

ta mors charitatis. Cupiditatis autem pleni sunt, multæ quidem & variæ, sicuti multiplex est vitiosa cupiditas; sed in primis & præcipuè laudis inanis & gloriæ. De quo vitio Poëta canit;

Qui velit ingenio cedere, rarus erit.

Nihil æquè officit inuestigandæ veritati, & nihil magis contrarium verbo Dei, atque ea quæ mater vera omnium hæreticorum, regina superbia. Semper autem inter superbos iurgia sunt, dum vnusquisque eminere vult supra alium, nec vllum fert superiorem. Ad capessendam autem veritatem, non dico melior, certior, aut facilior, sed dico non est alia via quàm humilitas, per quam fouetur charitas, & retinetur vnitas. Et, ea est (vt alibi docet Augustinus) prima humilitas, secunda humilitas, tertia humilitas: & quoties, inquit, interrogares, idem dicerem: sicuti de pronunciatione legitur aliquando respondisse Demosthenes. De expresso Dei verbo, aduersarij nostri tantas nobiscum & inter se ipsos mouent pugnas: & interim, quo nihil est in Scripturis expressius, quodque vel solùm ex ijs didicisse nobis abunde sufficit ad salutem, expressissimum Dei verbum non vident, nimirum; Dilige: quæ summa, qui scopus est. *Epist. 56.*

Sic alibi rursum Augustinus; Quisquis Scripturas diuinas, vel quamlibet earum partem, intellexisse sibi videtur, ita vt isto intellectu non ædificet; istam geminam dilectionem, Dei & proximi, nondum intellexit. Quisquis verò talem inde sententiam duxerit, vt huic ædificandæ charitati sit vtilis, nec tamen hoc dixerit, quod ille quem legit eo loco sensisse probatur; quandoquidem in sententia fallitur, quæ ædificat charitatem, quæ finis est præcepti, non perniciose fallitur, nec omnino mentitur: sed ita fallitur, vt si quis errore deserens viam, eò tamen per agrum pergat, quò etiam via illa perducit. Sic ille. *Lib. de Doctrina Christiana cap. 36.*

Num verò dicendi sunt habere charitatem, vel diligere Deum & proximum, qui ita sentiunt de Præpositis suis, quibus Dei mandato obedire tenentur; quemadmodum paulò ante Caluinum dicentem audiuimus, quòd plena sint omnia apud eos exemplis crudelitatis, auaritiæ, rapacitatis, intemperantiæ, arrogantiæ, insolentiæ libidinum & scelerum omnium? Videturque is ne diligere proximum, qui se non ab vno aliquo, aut altero, qui Christum piè confitentur, sed ab vniuersa Catholica Ecclesia, vbique terrarum diffusa, præscindit? patresque suos & maiores omnes, impietatis, ignorantiæ, cæcitatis, idololatriæ, tamquam qui Spiritui sancto restiterint longo tempore, nec agnitam veritatem amplecti voluerint, insimulare non veretur? Charitatis & dilectionis proprium est, non diuidere, sed vnire: non dissecindere, sed coniungere: non dispergere, vt cum Christo loquamur, sed colligere. Isti verò, quantam in Ecclesia Dei, superioribus annis, vbique locorum, animorum diuisionem fecerint; quantam ouium Christi dispersionem; quas, vt in eamdem Ecclesiæ caulam & fidei vnitatem congregaret Dominus, mortem oppetere non dubitauit acerbissimam & ignominiosissimam: denique, quomodo tunicam Christi inconsutilem in partes propemodum infinitas consciderint, peiores multò militibus impijs qui Dominum crucifixerunt, omnibus est in confesso. Hæc valdè sunt aliena à natura charitatis, ac proinde vehementer pugnant cum verbo Dei quod nihil magis quàm charitatem commendat, vt audiuimus. Vnde ad extremum satis patet, quale apud istos sit verbum Dei, quod semper in ore habent, quod sermonibus omnibus & scriptis suis tantopere iactitant.

Pergamus nunc, & quid porrò Caluinus habeat dicatque videamus. Et adhuc, inquit, obedientiam, humilitatemque vestram nobis venditas, quòd vos retineat Ecclesiæ veneratio, quo minùs ad exigenda hæc flagitia manum admoueatis. Et addit: Quid homini Christiano cum præuaricatrice ista obedientia, quæ, verbo Dei licentiose contempto, obsequia sua defert hominum vanitati? Quid mihi cum ista contumaci præfractaque humilitate, quæ, despecta Dei maiestate, homines modò suspicit ac veneretur? &c. Quæ tamen omnia, tot verborũ ambagibus differta, non illibenter illi concedimus: nisi quòd primo loco dicit, quòd nos contineat, nescio quæ Ecclesiæ falsa iniustaque veneratio, quòd ad corrigenda Præpositorum Ecclesiæ vitia manum admouere nolumus. Nam neque talia in plerisque omnibus Ecclesiæ Prælatis flagitia agnoscimus, qualia ipse fingit, pro voluntate sua: & dicimus Ecclesiæ in primis semper curæ fuisse, vt à Præpositis & ministris suis vitia omnia vitiorumque occasiones amouerentur.

Sed Caluinus, in obseruandis, exaggerandis, & propalandis Præfectorum Ecclesiæ vitijs, imitari maluit semper pij Patriarchæ Noë filium impium Cham, qui patrem sanctissimum nudatis pudendis iacentem in tabernaculo suo non modò non obtexit, sed ir-

risit etiam, alijsque monstrauit ad ludibrium; quàm vel fratres ipsius à Deo benedictos propter pietatem in patrem suum, vel Constantinum Magnum Imperatorem omni laude dignum: cui cùm essent oblati libelli, Episcoporum & sacerdotum quorumdam vitia continentes, non satis habuit eos lacerasse atque exuri iussisse, cùm nollet vel semel inspicere, dicens, non illos à se, sed se ab illis iudicari debere; verùm hoc insuper addidit disertis verbis, si fortè suis oculis turpe aliquod Episcoporum facinus videre contingeret, id paludamento suo mox contectur ũ, ne ab alijs cerneretur. At, Caluinus, tantum abest vt Episcoporum, si quæ vidit, vitia tegere vmquam voluerit, vt plùs multo quàm veritas habeat, data opera affinxerit, ac exaggerauerit quantum potuit, totique orbi, quantum in ipso fuit, videnda ac irridenda proposuerit.

CAPVT XCIX.

Studium Ecclesiæ tollendi abusus.

QVOD verò ad alteram iniquissimæ accusationis eius partem attinet; quantæ semper fuerit curæ Ecclesiæ Catholicæ vitia Prælatorum ac ministrorum suorum cuiuuis generis emendare, testes sunt huius rei tot sanctiones canonicæ, tot decreta summorum Pontificum aliorumque Præsulum, tot Concilia locis omnibus ac temporibus celebrata, ad correctionem morum, ad restitutionem Ecclesiasticæ disciplinæ, ad vitæ honestatem atque puritatem, & vt omnes in suo quisque gradu muneri ac professioni suæ satisfacerent. Quod genus decretis & constitutionibus pleni sunt libri omnes iuris Canonici, & quotquot in illos scripserunt & commentati sunt. Etsi confiteantur, numquam tempora fuisse tam felicia, vt sancta hæc decreta seruarentur exactè ab omnibus sicut oportuit: nec mirum; cùm tam vetus sit querela illa Satyrici de omni genere hominum;

Pauci quippe boni: numero vix sunt totidem, quot
Thebarum portæ, vel diuitis ostia Nili.

Deplorauit hoc Ecclesia semper, dum vltrà non potuit.

DE OBEDIENTIA ECCLESIAE, EIVSQVE PRAEPOSITIS DEBITA. Quod autem ad obedientiam attinet, damnamus cum Caluino omnem præuaricatricem obedientiam: quæ, verbo Dei licentiosè contemto, obsequia sua defert hominum vanitati. Sed nos talem in Ecclesia obedientiam esse negamus. nos obedientiam defenimus Præfectis & superioribus nostris legitimis, iuxta præceptum Apostolicum: Obedite præpositis vestris, & subiacete eis. ipsi enim peruigilant, quasi rationem reddituri pro animabus vestris. Quibus verbis consonant verba Christi: Qui vos audit, me audit; & qui vos spernit, me spernit. item; Si quis Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus & publicanus. Malumus hic S. Ignatium sequi diui Ioannis Apostoli discipulum, qui ad Magnesianos scribens, Dignum est, inquit, vos obedire Episcopo vestro, & in nullo ei contradicere. non enim istum visibilem quis spernit, sed illum inuisibilem in eo contemnit, qui non potest à quoquam contemni. hic enim non ab homine, sed à Deo habet promotionem. dicit enim Deus Samueli, de contemtoribus eius, Non te spreuerunt, sed me. Sic ille ibi: similia scribit ad Trallianos.

Hebr. 13. Luc 10. Matth. 18.

Nec nos retraxit ab hac obedientia, quòd non ignoramus Ecclesiæ Præpositos officio suo interdum minùs satisfacere: cùm meminerimus principem Apostolorum præcepisse principibus & magistratibus obedire etiam dyscolis; & Christum de Præfectis Ecclesiæ dixisse: Omnia quæ dixerint vobis, seruate & facite: secundùm opera autem eorum nolite facere: dicunt enim, & non faciunt.

Denique in Prælatis Ecclesiæ vitiosis ac improbis, nó tam illos ipsos reueremur, quàm Deum à quo constituti sunt, & Christum, cuius vices & personam gerunt. Nam, quod ait Caluinus, nos ijs deferre libenter obedientiam, quæ verbum Dei licentiose contemnit, mera est calumnia. Quemadmodú & quod de humilitate nostra dicit; quæ, despecta

DE HVMILITATE QVAE IN ECCLESIA CATHOLICA REGNAT. Dei maiestate, homines modò suspiciat ac reuereatur. Et apud nos talis viget humilitas, qua proprio sensu deiecto, Ecclesiæ decretis nos subijcimus, quam scimus errare nõn posse à sensu & voluntate Dei, à veraque intelligentia verbi illius. vtpote quæ gubernetur in omnibus iuxta verbum & promissionem Christi à Spiritu sancto. Quam humilitatem nos docet etiam Scriptura, dicens: Noli altum sapere, sed time. item; Nemo aduersus al-

terum

terum infletur. Quid enim habes quod non accepisti? si autem accepisti, quid gloriaris quasi non accepens? Sed in primis de hac humilitate agitur, 2. Corinth. 10. vbi in eos inuehitur Paulus, qui sese efferebant contra auctoritatem Apostolicam, contraque omnem altitudinem extollentem sese aduersus scientiam Dei; & ad redigendum in captiuitatem omnem intellectum in obsequium Christi.

Et hæc illa humilitas, quæ ab infimo exorsa (vt Caluinus ait) suo quemque gradu ita locat, vt Ecclesię summam dignationem obseruantiamque deferat: quæ tamen ipsa demum ad Christum Ecclesiæ caput defertur. Quæ nusquam humilitas nisi in Ecclesia Catholica reperitur: nec ab vllis abest longius quam ab hæreticis, qui seipsos superbissime efferunt contra omnem Ecclesiæ ordinem, vltrò irrumpentes ad ministeria Ecclesiastica, & functiones in Ecclesia vsurpantes, quæ eis non debentur: ingerentes seipsos ad prædicationem verbi Dei, ad Sacramentorum administrationem, & similia, absque ordinatione, sine missione vlla, aut vocatione consueta ac legitima, nulla auctoritate ordinaria, despectis Ecclesiæ Præfectis, decretis, statutis, legibus omnibus. Quemadmodum de hoc ipso nominatim Caluino, deque vsurpato eius in Ecclesia ministerio, planum fecimus ante. Et hic est ecce ille, qui tanto fastu postulat à nobis humilitatem huiusmodi, quæ ab infimo exorsa suo quemque gradu in Ecclesia locat.

Quod autem obsequia omnia in Ecclesia vult ad vnicam exigi regulam verbi Dei, illudque semper religiosa humilitate respici; nos illi hac in parte minimè refragamur. illud adijcientes, in Ecclesia Catholica hoc plane fieri, semperque factum præteritis sæculis. At vero si his verbis reiectas vult traditiones omnes, vt vulgò appellamus, non scriptas disertis verbis in litteris Apostolicis vel Propheticis; fallitur hac in re toto cælo. cum pertineant illæ etiam talesque traditiones ad verbum Dei: quemadmodum & suprà satis ostendimus, & infra latiùs etiam explicabitur suo loco.

CAPVT C.

Quas Ecclesias Caluinus pro veris agnoscat.

NVNC videamus quid sentiat homo iste de Ecclesia: atque in primis quid respondeat ad obiectionem sibi factam in hoc argumento ab Sadoleto. Cuius, inquit Sadoletus, arrogátiæ est, iactare penes vos solos esse Ecclesiã, & eam interim adimere orbi vniuerso? Bona certe ac iusta admodũ Sadoleti totiusq; Ecclesiæ querimonia. Ad quam quid respondeat Caluinus, serio obseruandum. Nos verò Sadolete, ait, Ecclesias Christi eas quibus præsidetis esse nõ negamus: sed Pontificẽ Romanum, cum toto Episcoporum grege, qui Pastorum locũ illic occuparunt, lupos esse dicimus, &c. Sic ille Satanicus buccinator. Vbi quod ait & confitetur, Ecclesias Christi esse, quibus Sadoletus & alij Episcopi Catholici præsidebát, hoc nos amplectimur: nec aliud propemodum à Caluino cum suis postulamus. proinde, cùm hic reum confitentem habeamus, iam vicimus quodammodò contra eum totam causam nostram. Fatetur esse Ecclesias Christi, quibus Sadoletus Episcopus & alij eiusdem ordinis tunc temporis præsidebant: nec excludere etiam videtur Romanum Pontificem, tametsi eum cum ceteris Episcopis vocet immanem lupum, gregem Christi disperdentem. Hoc dicit ipse, talibusque honoris epithetis ornat pastores summos Ecclesiarum nostrarum, & similia hactenus ab eo frequenter audiuimus: sed nihil probat. quare eadem opera à nobis negatur, qua ab eo impudentissimè dicitur. Vna est hæc contumelia, seu conuitium magnum & intolerabile ex alijs innumeris. cui simile est, quod Romanum Pontificem & ceteros Episcopos, dicit Pastorum locum in Ecclesia occupare: nimirum quasi iniecerint semetipsos in officium pastorale, nulloque iure aut legitima potestate in eo versentur. Sed hoc Caluini est, & qui illius sunt factionis: hi reuerà locum pastorum in Ecclesia contra ius & fas occuparunt, exclusis pulsisque manifesta vi Pastoribus veris & legitimis. At Episcopi Catholici non ipsi locum in Ecclesia vltrò occuparunt, sed via ac potestate ordinaria legitimaque ingressi sunt per ostium in ouile ouium, vt Christus loquitur; ordinati missiq; ab ijs, ad quos hoc iure ac legibus omnibus spectat. Caluinus autem cum suis ascendit in ouile Christi aliunde, contra omnem Ecclesię ordinem, contra canones, contra omnem veterem mo-

rem & consuetudinem. Ac proinde non venit vt pascat & seruet oues Christi, sed furis & latronis instar, vt furetur, & mactet, & perdat. Hi sunt demum lupi illi immanes, de quibus loquitur: itaque mi Caluine,

—— *Mutato nomine, de te Fabula narratur.* ——

Sed redeamus ad propositum. Si Ecclesiæ, quibus Sadoletus & alij Episcopi Catholici præsidebant illo tempore, veræ erant Ecclesiæ Christi, vt Caluinum hic confitentem audiuimus; quid hinc efficitur aut consequitur? Vtique ecclesiam Geneuensem, cui Caluinus tunc vel paulò pòst præsidebat, & alias quæ occupabantur à sectarijs, non Ecclesias Christi fuisse, sed Antichristi synagogas; nec Dei sancta habitacula, sed turpissima Satanæ prostibula. Ecclesia enim Christi vna est dumtaxat toto orbe terrarum, vno Spiritu gubernata ac vegetata, vnum corpus mysticum, vnũ caput Christus. Proinde, in quibus Ecclesijs fides & doctrina tradebatur ex diametro contraria doctrinæ & fidei illarum Ecclesiarum, quas fatetur Caluinus veras fuisse Ecclesias Christi, non poterant esse Ecclesiæ Christi, nec aliquam cum Christi Ecclesia vnitatem vel societatem habere. Iam verò etsi demus Caluino (quod nequaquam tamen illi concedimus) Romanum Pontificem & Episcopos plerosque esse lupos, quid inde efficiet? Vult hinc colligere, non esse igitur veros Pastores: cùm hæc duo valdè inter se pugnare videantur, lupum esse & pastorem.

CAPVT CI.

Duplici modo potest accidere, vt Pastor Ecclesiæ dicatur lupus.

ATQVI varijs modis contingere potest, Episcopum aut inferiorem Pastorem, esse lupum, aut lupum agere, præbere ouibus suis occasionem ruinæ, mortis, damnationis æternæ, quas seruare & contra salutis quæcumque nocumenta custodire debebat. Fieri enim hoc potest, seu pabulo perniciosæ doctrinæ, seu malæ exemplo vitæ.

Quod ad prius attinet, notum est, locum non habere in Episcopis vel Pastoribus quibusuis Catholicis. Non prædicarunt illi vel docuerunt vmquam doctrinam aliam quàm Catholicam, illam, inquam, doctrinam quam tantopere damnat, reprehendit, persequitur, execratur Caluinus, omnesq́ue asseclæ eius: sed nos illam habemus pro recta, sincera, salutifica doctrina, in qua sola veritas & vna est ad vitam æternam. Quòd si qui in officio prædicationis aliquando cessarunt, quod non negamus non rarò contigisse, hoc ex illis est vitijs, de quibus iam dicere aggredimur, quæ cum altera parte officij pastoralis pugnant, posita nimirum in exemplis omnibus bonæ sanctæq; vitæ. quæ exempla continent etiam docendi & prædicandi studium & diligentiam. Decet enim Pastorem & ignorantia carere scientiæ Theologicæ ad congruam institutionem gregis sui, & alienum esse ab omni turpi otio vel desidia. quemadmodum & ab auaritia omni, rapacitate, ebrietate, intemperantia, impudicitia, ambitione, superbia, arrogantia, luxu & similibus. De qua certe parte muneris pastoralis hic loqui videtur Caluinus. citat enim in confirmationem & veritatem accusationis suæ, Bernardum, quem dicit in Eugenium Pontificem & Episcopos sui temporis fulminasse. Quamquam quod ad Eugenium attinet, ostendimus ante, purum mendacium esse, quòd in illum Bernardus fulminauerit: immò quod vitam aut mores eius vllo pacto reprehenderit. Quod verò ad Episcopos & ceteros Ecclesiæ Prælatos attinet, constat numquam eos à Bernardo accusatos fuisse de falsitate doctrinæ; sed tantummodò de nimio luxu, ambitione, superbia, otio, intemperantia, & similibus: idq́ue non omnes, sed quosdam dumtaxat. Atqui, propter huiusmodi vitia non desinit Episcopus vel Pastor esse qui est, vel munus habere quod gerit in Ecclesia. nisi forte causa cognita à legitimis superioribus propter flagitia aliqua ab omni administratione vel ministerio deponatur. Quemadmodum Scribæ & Pharisæi tempore Christi sedentes in sede Moysi tamquam magistri & Doctores populi, non idcircò excidebant ministerio suo, quia vita illorum doctrinæ minimè respondebat. Quin potiùs omnia quæ dixerint vobis, aiebat Christus, seruate & facite, secundum opera autem eorum nolite facere. dicunt enim, & non faciunt.

Quod deinde subijcit Caluinus, in omnibus locis quæ Romani Pontificis tyrannide

hic

(ſic ei loqui lubet) occupantur, vix apparuiſſe iamdiu ſparſa quædam & lacera veſtigia, ex quibus Eccleſiæ illic ſemiſepultæ iacere agnoſcantur, & ſimilia. hoc ad conſueta eius mendacia & falſiſſimas calumnias ſpectat. quas, ſi quoties occurrunt, confutare vellemus, non aliud quàm actum ageremus, & ſuperuacaneis repetitionibus Lectorem teneremus.

CAPVT CII.

De Antichriſto locus Apoſtoli, in Romanum Pontificem non quadrat.

SED operæpretium eſt audire, quid deinde ſubijciat. Non debet, inquit, tibi hoc abſurdum videri, quòd nulla apparuerit facies Eccleſiæ Chriſti in illis Eccleſijs quæ regebantur à Romano Pontifice & ab alijs Epiſcopis; cum dicat Apoſtolus non alibi ſedem Antichriſti fore quàm in medio Dei ſanctuario. *2. Theſſ. 2.*

Verùm, hæc obiectio non magis contra nos militat quàm contra ipſummet. Vult enim ſuas Eccleſias haberi pro illuſtribus, vt loquitur, Eccleſijs Dei, & pro veris Dei ſanctuarijs: noſtras Eccleſias vix Eccleſiarum nomine dignas eſſe, vt nunc audiuimus; tametſi paulò ante fateretur, veras eſſe Eccleſias Chriſti. Nuſquam videlicet ſibi conſtans: vt contingit omnibus, qui à recta atque vnica via veritatis receſſerunt. Ceterum, ſi Antichriſtus (iuxta Pauli doctrinam) ſedem ſuam collocaturus eſt in Eccleſia Dei, & Caluini Eccleſię ſunt veræ Dei Eccleſiæ; conſequitur igitur, in ipſius Eccleſijs regnaturum Antichriſtum. Quo profectò nihil etiam verius dici poteſt; quidquid alioqui ſit quod Apoſtolus ad Theſſalonicenſes de Antichriſto diſputat, vel quomodocumque intelligendus locus ille omnium obſcuriſſimus.

Quòd ſi (iuxta Caluinum) Papa eſt Antichriſtus, & Antichriſtus regnaturus eſt, ſedemque ſuam collocaturus in medio Dei ſanctuario, vt hîc ait Caluinus; notum eſt autem Papam non regnare in Eccleſijs Caluiniſtarum vel quorumuis aliorum ſectariorum, ſed in Eccleſia Catholica; conſequitur, nec Caluiniſtas, nec Lutheranos, vel ſimiles quoſuis eſſe veram Chriſti Eccleſiam, ſanctuarium Dei, ſed Catholicos. Eligat Caluinus vtrumcumque velit.

Quamuis autem locum hunc Pauli de Antichriſto, quem hîc obijcit nobis Caluinus, non eſt animus hîc ad plenum exponere, vel in medium afferre quæ eò facere poſſe videantur; illud tamen ſilentio præterire non poſſum, non deeſſe auctores, qui illud apud Apoſtolum, In templo Dei ſedere, ſic interpretantur, quòd ſibi Antichriſtus plenam auctoritatem tribuet in Eccleſiam, tamquam ipſe ſit Deus vel Spiritus ſanctus qui regit ac docet Eccleſiam. ſicut S. Athanaſius ſcribit, cum ſe iudicem ſupremum facturum Epiſcoporum; nec quidquam fere grauius vel intolerabilius eſſe facturum. Quam ad rem, nunc egregiè Antichriſto viam præparant ac muniunt hæreſes noſtri temporis, dum principes temporales & magiſtratus paſſim in templo Dei collocant; id eſt, Eccleſiæ eius præficiunt: vt nimirum ſpreta & conculcata poteſtate omni Eccleſiaſtica, quam Chriſtus inſtituit, eam religionem colant omnes, quam princeps colit aut magiſtratus: & ſic colant, talibus legibus, ritibus, cærimonijs, quales arrident principi; ſicuti palam eſt, Melanchthonem aliquando ſenſiſſe, Brentium confidenter docuiſſe, Anglos a tempore Henrici Octaui ſchiſmatici publice etiam iurare, ad regem ſpectare vt cauſis præſit Eccleſiaſticis, & de doctrina iudicet pro voluntate ſua; ſitq; ſupremum in terra caput Eccleſiæ. Quam omnem Eccleſiaſticam poteſtatem in regno illo exercuit primum quidem prædictus rex, deinde filius eius puer, poſtremo autem (quod monſtri eſt inſtar) etiam femina. quem ſexum Paulus vel loqui prohibuit in Eccleſia. Hoc certè eſſe videtur in templo Dei ſedere, iuxta Paulum, adeoque ſeipſum Deum facere. *Epiſtola ad ſolitariam vitam agentes.*

Poſthæc Caluinus aliam ſibi & Sadoleto obiectionem format, hanc videlicet: Sed qualeſcumque ſint Prælati Eccleſiæ, ſcriptum tamen eſt, Quæ dicunt facite. Admittit hoc Caluinus: ſed ſi in cathedra Moyſis ſedeant, &c. Atqui, multis modis nugatoria eſt hæc euaſio. Primùm, quia nec docuit vmquã adhuc nec probauit Caluinus, Epiſcopos & Paſtores Catholicos, etſi malè nonnumquã & perditè viuant, propterea dicendos non ſedere in cathedra Moyſis, ſeu ius ſuum & poteſtatem perdere miniſterij & dignitatis ſuæ.

suæ. nos autem iam paulò antè diuersum ostendimus, rationibus firmis & perspicuis.
Matth. 16. Deinde, quod ait, scriptum esse, Cauete a fermento: quando magistri Ecclesiæ nugis seu doctrinæ falsitate dementant populum, verum esse confitemur. Nam, si Episcopus quispiam vel Pastor eò prauitatis deueniat, vt gregem suum incipiat mala & peruersa doctrina corrumpere; sicuti annis superioribus nonnulla hic ibi huius rei exempla conspecta sunt, Nouatorum operâ; tunc haud dubiè locum habet illud Christi, Cauete ab eorum fermento. At, quàm diu Præpositi ac Pastores Ecclesiæ sanam & sinceram doctrinam retinent; quomodocumque viuant, tolerandos à subditis, exempla morum quæ præbent cauenda, doctrinam verò illorum legesque agendi ac viuendi sequendas docemus.

CAPVT CIII.

Potestas Præpositorum Ecclesiæ, non est alligata expreßis Scripturis.

PERGIT deinde Caluinus: Non est nostrum, inquit, suum Ecclesiæ ius eripere, quod illi non modò Dei benignitate concessum, sed multis etiam interdictis seuere vindicatum fuit, &c. Duo his verbis dicit Caluinus, quæ diuersam considerationem habent; & quid valeant vel cuiusmodi sint, breuiter inquirendum.

Primò, Rectores Ecclesiæ ac Præpositos, adeoque ipsos quoque Apostolos, (nam hos etiam paulò post nominabit: sicuti reuerà illorum & aliorum Ecclesiæ Prælatorum eadem est ratio) ad regendam Ecclesiam mitti à Christo non cum licentiosa & exlege potestate, sed ad certam officij formam astringi, quam excedere non possint. Hoc vtique ex parte verum est. Non dedit enim Christus Apostolis suis aut alijs Ecclesiæ Rectoribus eorum in locum succedentibus, planè exlegem aut licentiosam potestatem. vt nimirum (sicut rectè paulò pòst hic ipse veterator) pro libidine dominentur in populum sibi commissum. Quam licentiam, quæ procul abesse debet ab officio Pastorali, explicat damnatque multis memorabilibus verbis princeps Apostolorum, dicens: Seniores qui in vo-
1. Pet. 5. bis sunt obsecro consenior, pascite qui in vobis est gregem Dei; prouidentes non coactè, sed spontaneè secundùm Deum: neque turpis lucri gratia, sed voluntariè: neque vt dominantes in cleris, sed forma facti gregis ex animo.

Ecce hæc est forma regendi, cui ex Dei mandato astricti sunt Pastores Ecclesiæ om-
2. Cor. 13. nis generis. Quam Paulus etiam Apostolus explicat, dicens, datam sibi à Domino potestatem in ædificationem, & non in destructionem. Et paulò ante: Non enim possumus aliquid aduersus veritatem, sed pro veritate.

Hanc etiam potestatẽ non malè paulò pòst declarat Caluinus: Ne quam, inquit, dominationis speciem præ se ferat potestas data Apostolis, vt ne ad fidem subaugendam cõferatur. Quod sumsit etiam ex Apostolo dicente: Non quòd dominemur fidei vestræ; nam fide statis. Hoc nos haud inuiti admittimus: omnem videlicet Apostolicam & Ecclesiasticam potestatem seruire debere gloriæ Dei, promotioni fidei & pietatis, vtilitati & saluti animarum. & hæc vnica est forma cui astricta est potestas Rectorum Ecclesiæ. Sed hoc Caluino nequaquam satis est: longeque aliud latet sub prædictis illis verbis ipsius, non dedisse Christum Præpositis Ecclesiæ potestatem exlegem aut licentiosam.

CAPVT CIIII.

Traditionum auctoritas citra expressum Scripturæ verbum.

QVIDNAM est hoc? vt nimirũ nihil statuere possint, nisi quod disertis verbis expressum est in Sacris litteris. ac proinde, vt liceat Caluino eiusque discipulis & collegis, audacter reijcere & contemnere leges omnes & constitutiones Ecclesiæ, Rectorumq; illius, quæ totidem verbis non extant in Scripturis canonicis: ijs etiam quas ipsi pro canonicis & diuinis Scripturis habent. Et si quid, vel in sacris Scripturis satis clarè propositum, vel ex ijs deductum dicatur, ipsis relinquatur potestas omnis Scripturas interpretandi, & sic numquam erroris alicuius aut præuaricationis conuinci possint. Sic dicit ipse & expli-

cat se, paulò pòst, verbis minimè obscuris: Audiendos fatemur, inquit, non secus ac Christum ipsum, Pastores Ecclesiasticos; sed qui munus sibi iniunctum exequantur. Sic ille.

Nos primùm hic audiamus verba Christi: Sicut misit me Pater, & ego mitto vos. Hoc *Ioan. 20.* est vtique, cum eadem potestate & potestatis amplitudine, quam accepi à Patre meo. Nam hoc melius aliquanto declarat apud Matthæum: Data est mihi omnis potestas in *Matth. 28.* cęlo & in terra. Ite ergo, docete omnes gentes. Nónne hoc dicés, significat, se eos mittere ad mundi conuersionem cum eadē potestatis magnitudine & plenitudine, quam receperat à Patre suo in cælo & in terra? Quid enim sibi reseruat? quid excipit, quod non tradidit Apostolis ad regendas Ecclesias? & nónne hoc ita etiam intellexerunt Apostoli? Paulus de rebus quibusdam non maximi momenti Corinthijs scribens: nempe quòd mulieribus in Ecclesia docere fas non esset, nec ibidem aperto capite orare, quòd turpe esset mulieri tonderi: item de more & ordine prophetandi, seu docendi & psallendi in Ecclesia: à quibus cibis abstinendum videretur, à quibus non: & de alijs quibusdam, quorum nulla vspiam mentio in sacris Euangelijs, & de quibus Christus nihil vnquam præceperat: tamen huiusmodi suarum constitutionum & mandatorum adeò nullam affert rationem, vt si quis vellet repugnare vel tergiuersari, ei hoc solùm respondeat; Si quis videtur contentiosus esse, nos talem consuetudinem non habemus. Non Scripturas aliquas *1. Cor. 11.* contradicentibus, non rationes vllas, sed solam opponit consuetudinem. Et paulò pòst, iisdem scribens magna auctoritate, Si quis, inquit, vestrùm videtur propheta esse aut spiritualis, cognoscat quæ scribo; quoniam Domini sunt mandata. Et alibi rursus: Qui hæc *1. Cor. 14.* spernit, non hominem spernit, sed Deum. Vbique Apostolus iste hac in re sui similis est. *1. Thess. 4.* Huc enim pertinet etiam quod in supradicta Epistola ad Corinth. post longam de varijs rebus disputationem, addit tandem paucis verbis: Cetera cùm venero disponam. Quem *1. Cor. 11.* locum Augustinus tractans, Hinc, inquit, datur intelligi, quia multum erat, vt in Epistola *Epist. 118.* totum illum agendi ordinem insinuaret, quem vniuersa per orbem seruat Ecclesia, ab ipso *cap. 6.* ordinatum esse quod nulla morum diuersitate variatur.

Denique idem Apostolus alibi clarissimis verbis: State & tenete traditiones quas di- *2. Thess. 2.* dicistis, siue per sermonem, siue per epistolam nostram. Super quibus verbis Chrysost. Hinc patet, inquit, quòd non omnia per epistolam tradident, sed multa etiam sine litteris. Itaque traditionem etiam Ecclesiæ dignam fide putamus. Traditio est: nihil quæras ampliùs. Sic ille.

Origenes quoque, scriptor antiquissimus, iuxtà atque eruditissimus, tantum traditio- *In comment.* ni tribuit, vt si quis se Christo credere profiteatur, si tamen aliud de veritate fidei Chri- *cap. 1. ad* stianæ credat, quàm habet definitio traditionis Ecclesiasticæ, eum hæreticum pronuntia- *Titum.* re non dubitet. Quin & vetustissimus Ecclesiæ Pontifex & Martyr Irenæus* perspicuè *Citatur à* & cum magna reuerentia meminit traditionis Apostolicæ, iterùm atque iterùm, aduer- *Pamphilo* sus hæreticos. Verùm quid nos Origenem, Augustinum, Chrysostomum, Irenæum, au- *Martyre* ctores grauissimos, ad huius rei declarationem & confirmationem proferimus? Omnis *apolog. pro* Orthodoxorum cœtus iam inde à mille annis quingentis, eodem propè loco quo Scri- *Origene.* pturas, traditiones habendas existimauit: vt Tertullianus ait, & fidelis est obseruator. ** Lib. 3. c. 3. 5. & sequent.* *De corona militis.*

Contrà verò, quotquot fuerunt hæretici iam inde à sæculo Apostolorum vsque ad hæc tempora, cum de verbo Dei gloriarentur, cùm ad Scripturas numquam non prouocarent, cùm sibi solis earum interpretationem vendicarent, ceteris omnibus detraherent, nihil maiore studio, quàm traditiones Ecclesiasticas non scriptas in Sacris litteris, oderunt & oppugnarunt. Exemplis hoc planum facere, quod foret facillimum, non putamus operæpretium.

Sed quid? inquiunt: Num lex Christi Euangelica non sufficit omnibus ad salutem? vt opus sit prætereà legibus & statutis humanis? Sufficit planè. Omnia continet Euangelium, ait quodam loco Chrysostomus; præterita & futura, honorem, pietatem, fidem; simul omnia prædicationis verbo concludit. Verùm hæc ipsa lex Euangelij docet nos, vt Ecclesiam audiamus, vt parentes honoremus, vt Præpositis obediamus, vt quæ dicunt nobis in cathedra Moysi sedentes, ea faciamus, etiamsi non faciant ipsi quod dicunt. Atque hæc tam seriò, tam graui comminatione præcipit, vt qui non audierit Ecclesiam, eum haberi velit tamquam ethnicum & publicanum: vt Christus se non audiri, Christus se sperni dicat, si quis Præpositos suos non audierit: denique, vt minimè obscuris verbis affirmet Apostolus eius, damnationem sibi acquirere, si quis vel sæculari etiam, quantò magis Ecclesiasticæ potestati, resistat.

CAPVT CV.

Caluinus est iniurius & blasphemus in Ecclesiæ Prælatos, &c.

IAM vnum hîc adhuc verbum dumtaxat addendum, ad improbam & scelestam Caluini mentem intelligendam, vtpote, qui non solum posterioribus Ecclesiæ Præpositis omnem adimit potestatem statuendi in Ecclesia vel mandandi, quod ad salutem Ecclesiæ vel Fidelium expedire iudicent; verùm etiam Apostolis ipsis, talibus Ecclesiæ tantisque magistris, qui primitias Spiritus acceperunt. Hic enim dicentem audiuimus, quod quibus legibus constrinxit potestatem (vt vult) aliorum Ecclesiæ Prælatorum, iisdem cancellis terminauerit Christus reuerentiam quam Apostolis suis voluit exhiberi. vt videlicet nihil sua auctoritate præcipere Ecclesiæ possint, sed tantummodò quæ ex ore Christi acceperunt.

CALVINVS IN APOSTOLOS QVOQVE INIVRIVS.

Idem alibi scribit verbis multo maiorem animi petulantiam atque impietatem spirantibus, hunc in modum: Si Apostoli, inquit, sunt, id est, missi à Christo; ne garriant quidquid collibitum fuerit, sed mandata eius à quo missi sunt bona fide proferant. Et satis clara, inquit, sunt Christi verba, quibus legationem eorum terminauit: Ite, docete omnes gentes, quæcumque præcepi vobis. Similiter, tractans verba illa, de Spiritu sancto; Ille suggeret vobis omnia, quæcumque dixero vobis: Ista, inquit, restrictio attentè notanda est, vbi partes Spiritui sancto assignat, suggerere, quæcumque ante ore docuit. Sic ille. Vbi notabit Lector blasphemiam etiam alteram minime paruam, in Christum iuxtà & in Spiritum sanctum. quòd nimirum Christus Spiritui sancto, tamquam videlicet rudi ignaroque discipulo suo præscribat, quid quantumque Apostolis suggerere debeat, & partes illi assignet, quas excedere nequeat, vel non possit. Quis vmquam os, in Deum & Spiritum sanctum, magis impium & blasphemum audiuit? Et tamen pòst, loco alio, aliaque occasione, longe etiam plura dicentur hac de re, deque summa eius in Deum impietate, omni ex parte.

Matth. 28

ET IN IPSVM CHRISTVM AC SPIRITVM SANCTVM.

CAPVT CVI.

Spiritus sanctus plura suggessit Apostolis & Ecclesiæ, quàm quæ Christus expressis verbis docuerat.

SED quid ad Scripturas, quas pro se citat Caluinus? Quod ad posteriorem attinet, de Spiritu sancto, docuit ille sane & suggessit Apostolis quęcumque illis anteà dixerat & præceperat Christus. Sed non dicit Christus, quod illa solum docturus esset Spiritus sanctus, & non alia. Quinimò eodem sermone ad Apostolos, satis manifeste diuersum significat: Adhuc multa, inquit, habeo vobis dicere, quæ non potestis portare modò: cùm autem venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem. Quæ verba Augustinus exponens, Admonitio, inquit, beatissimi Apostoli de vestris cordibus non recedat: Si quis vobis euangelizauerit præterquam quod accepistis, anathema sit. Non ait, plusquam accepistis, sed præterquam quod accepistis. Nam si illud diceret, sibi ipsi præiudicaret, qui cupiebat venire ad Thessalonicenses vt suppleret, quæ eorum fidei deerant. Sed qui supplet, quod minus erat, addit; non quod inerat, tollit. Qui autem prætergreditur regulam fidei, non accedit in via, sed recedit de via. Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo. Adiicienda illis fuerant quæ nesciebant; non quæ didicerant auferenda. Sic ille.

Ioan. 16.

Tract. 48. in Ioannem.

Galat. 1.

In quem etiam sensum Chrysostomus adeò negat partes huiusmodi præscriptas Spiritui sancto, quas Caluinus somniat, vt non potuerit docere & suggerere nisi quæ Christus ante docuerat; vt disertis verbis asserat, plus multo Apostolos postmodum a Spiritu sancto, quàm prius a Christo, didicisse. maioremque doctrinæ portionem Spiritui sancto relictam, idque, ne quis Filio illum minorem putaret.

Homil. 5. in Acta.

Et Ambrosius, prædicta verba tractans, Docebit vos omnem veritatem: Qui omnem, inquit, dicit, nihil prætermittit: non diem, non horam, non præterita, non futura. Ergo & præterita, id est olim Apostolis dicta, docturus erat Apostolos Spiritus sanctus, secundum Ambro-

Lib. 5. de Spiritu sanct. c. 12

Ambrosium; & futura, quæ dicta non fuerant. nam ideò dicebat etiam Christus; Et quæ ventura sunt annuntiabit vobis.

Quin & addit ibidem Christus, Arguet mundum de peccato, de iustitia, de iudicio. Vbi Apostolos tam variam & tam amplam Spiritus sancti redargutionem docuit Christus, vt illam posteà Spiritus sanctus non nisi ex eius ore suggesserit? Vbi docuit Apostolos suos de cessatione cærimoniarum legalium; & de eo quod posteà nominatim per Spiritum sanctum de suffocato & sanguine decreuerunt?

SENSVS VERBORVM CHRISTI DOCENTES EOS SERVARE QVAECVMQVE MANDAVI VOBIS.

Eadem autem solutio seruit alteri illi Scripturæ quam profert Caluinus: Docentes eos seruare quæcumque mandaui vobis. Monet Christus Apostolos, vt illa prædicent quæ ab illo audierant: sed non vult, vt alia vel plura numquam adijciant, modò suæ doctrinæ non sint contraria: vt nunc ex Augustino audiuimus. Hæc autem verba (Quæcumque præcepi vobis) videtur Christus opponere tum præceptis cærimonialibus & iudicialibus legis Moysis, tum præcipuè traditionibus omnibus Pharisaicis. quasi dicat; Iam non amplius vobis adhærendum statutis Mosaicis, quæ per mortem meam finem accipient. Multo autem minus solliciti esse debetis, de præceptis & constitutionibus Pharisaicis, de quibus multa frequenter audistis a Scribis & Legisperitis: quæ prorsus nihil ad pietatem vel Dei cultum faciunt. Posthac omnis cura vestra & studium in illis esse debet, quæ ego docui & mandaui vobis, qui de cælo vobis missus sum Doctor & magister, vt scitis. Hæc retinete memoria, hæc docete, & commendate diligenter omnibus ad quos mittimini.

Quod ex Petro Apostolo profert Caluinus; Si quis loquitur, quasi sermones Dei: nihil seruit ad hoc propositum. *1. Pet 4.* Docet enim Petrus, si quis dicendi gratiam habeat, vt docere alios vel exhortari valeat; vtendum esse gratia illa ad honorem illius qui dedit, non ad quæstum aut gloriam propriam: loquendum cum magna reuerentia, non quasi fabula aliqua narretur, vel quasi humana aliqua instituatur confabulatio; sed vt meretur sermo a Deo profectus, atque ad illius honorem, & salutem animarum institutus. Similis est locus apud Paulum ad Thessalonicenses: Accepistis à nobis doctrinam Euangelicam, *1. Thess. 2.* non quasi verbum hominum; sed sicut est verè verbum Dei.

Hac de re nunc satis. Videndum deinceps, quid altera pars habeat doctrinæ seu propositionis Caluinianæ quam audiuimus, in qua sollicitus esse videtur pro iure Ecclesiæ.

CAPVT CVII.

Quomodo dicitur Ecclesia ius habere iudicandi Præpositos, Doctores, & Pastores suos: & num hoc ius ad promiscuum populum vel ad principes aut magistratus sæculares pertineat.

NOVA planè sollicitudo in hoc homine, nisi mox satis constaret, quorsum tendat tortuosus hic coluber. Non est nostrum, inquit, Ecclesiæ ius suum eripere Nimirum, vt exploret quàm benè & fideliter vocationi suæ respondeant, quos Deus Ecclesiæ suæ Prælatos dedit. Ad cuius rei probationem citantur in margine duo loca, 1. Thess. 5. Omnia probate, quod bonum est tenete. & Ioannis 4. Nolite omni spiritui credere sed probate spiritus, si ex Deo sunt. Quò pertinet etiam, quod paulò pòst subijcit, hisce verbis Caluinus: Hic ordo, inquit, inter Fideles est constitutus, Domini voce, vt propheta, qui locum docendi tenet, à consessu iudicetur. ab eo quicumque se eximit, e numero Prophetarum se priùs expungat necesse est.

Hic respondemus, distinguendo. Non enim omnino malè dictum, quod ait Caluinus (nequa in re immeritò eum reprehendamus) ius datum Ecclesiæ ad explorandum quomodo vocationi suæ respondeant, qui ad munus Pastorum ac Præpositorum assumti sunt; nam & hoc satis indicant etiam Scripturæ prædictæ ex Ioanne & Paulo prolatę, de probandis spiritibus. Sed hic valde hallucinatur Caluinus, ac penè hæretici omnes nostri temporis; quod putant ius illud probandi & examinandi doctrinam Pastorum Ecclesiæ, & de illa iudicium ferendi, datum esse hominibus laicis, principibus, magistratibus populi, immò & populo ipsi: vt ad istorum iudicium doctrina Præpositorum Ecclesiæ damnari vel probari debeat; Pastoresque vel recipi, aut retineri, vel officio priuati, prout

prout benè vel malè docere ab his dicerentur. Ea numquam fuit mens vel sententia Ecclesiæ Dei. Data est quidem potestas Ecclesiæ iudicandi de doctrina & vita Prælatorum suorum: at non omnibus promiscuè qui sunt in Ecclesia, nec quibusuis Ecclesiæ membris; sed ijs dumtaxat, qui ad simile regendi ac pascendi officium à Spiritu sancto vocati sunt, viaque consueta, ordinaria, legitima constituti.

Quemadmodum in corpore naturali homo videt, audit, loquitur, intelligit, ambulat, sed per organa ad vnumquodque horum officiorum destinata: sic & in vrbibus iudicium habetur de operibus & opificijs, quæ inibi exercentur, ne qua fraus interueniat, cum damno aliorum; sed ab ijs dumtaxat hoc iudicium fertur, qui eiusdem sunt operis & opificij, vel rerum illarum periti, ac legitime ad hoc constituti. Quinam autem sint qui in Ecclesia iudices doctrinæ constituti, Scriptura sacra non tacet. Attendite vobis & vniuerso gregi, inquit magnus ille Apostolus, in quo vos Spiritus sanctus posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei. Hi sunt qui vigilare debent & curam habere, ne qua peruersa doctrina grex Domini corrumpatur. Vnde & sequitur ibi continenter: Ego scio, quòd intrabunt post discessionem meam in vos lupi rapaces, non parcentes gregi: & ex vobisipsis exurgent viri loquentes peruersa, vt abducant discipulos post se: propter quod vigilate.

Act. 20.

Ecce ibi manifestè docet Apostolus, ad quos pertineat in Ecclesia curam habere doctrinæ salutaris: ad Episcopos nimirum & Rectores Ecclesiæ. His dicitur, Attendite & vigilate super gregem Domini, ne à lupis dispergatur, ne à falsis doctoribus corrumpatur. alijs autem dicitur: Obedite Præpositis vestris, & subiacete eis. Illis dicitur: Qui vos audit, me audit. his autem: Quæ dicunt, facite. De illis scriptum: Quomodo prædicabunt nisi mittantur? de his: Quomodo audient sine prædicante? Denique illorum est iudicare in Ecclesia de doctrina, quorum est & docere. Vt à quibus proficiscitur doctrinæ traditio, ab ijsdem repugnantiæ eruditionis discordes soluantur, inquit Ambrosius.

Heb. 13.

Oratione Funebri Gratiani Imperat.

Hoc discrimen populi & Rectorum Ecclesiæ pulchre subindicat Paulus ad Ephes. 4. Docet ibi, Fideles omnes vnum Christi corpus efficere, quod est Ecclesia: sed in hoc corpore, diuisiones esse ministeriorum & gratiarum. alios ibi Apostolos esse, alios Prophetas, alios Pastores, & Doctores. Et, ne, cum dicit omnes vnum corpus esse vnumque spiritum habere, ne quis, inquam, inde colligeret, aut existimaret, omnes esse præditos eadem sapientia & potestate; addit statim: Vnicuique data est gratia secundùm mensuram donationis Christi. Et ne de illa tantum gratia loqui videretur, quæ datur omnibus ad benè viuendum & credendum, non autem de potestate suprema regendi, docendi, iudicandi; subiungit protinus: Ascendens Christus in altum captiuam duxit captiuitatem, dedit dona hominibus. Et ipse dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios verò Euangelistas, alios autem Pastores & Doctores.

Deinde, docet quem in finem tales Ecclesiæ Rectores dederit. Ad consummationem Sanctorum, inquit, in opus ministerij, in ædificationem corporis Christi. Pergitque deinde, magis etiam & clariùs explicans mentem suam, tantique rem momenti: Vt iam, inquit, non simus sicut paruuli fluctuantes, & circumferamur omni vento doctrinæ, in nequitia hominum, in astutia, ad circumuentionem erroris; veritatem autem facientes in charitate, crescamus in illo per omnia, qui est caput Christus.

CAPVT CVIII.

Sensus verborum illorum Apostoli; Omnia probate, quod bonum est, tenete.

IAM facile erit respondere, ad Scripturas à Caluino citatas; Omnia probate, quod bonū est tenete. &, Nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus, si ex Deo sunt. Hæc procul dubio dicuntur Ecclesiæ: sed Apostoli his verbis cœtum Fidelium alloquentes, non volunt ab omnibus & quibuscumque illorum probari Doctores vel iudicari qualem doctrinā afferant, quonam modo officio suo satisfaciant; sed ab ijs ad quos spectat, quiq; eius rei ex officio notitiam habent: qui nunc in Scripturis sapientes vocantur, nunc spirituales, nunc perfecti, nunc officij nominibus, Præpositi, Pastores, Doctores, Episcopi, Rectores. Tota autem Ecclesia facere dicitur, quod per illos ex se facit, qui gratiam illam

illam & facultatem à Deo in illum finem acceperunt. Quemadmodum ad ciuitatem spectat, vt bonæ merces & sinceræ vendantur, vtque illum in finem explorentur diligenter, probentur, iudicentur: sed per eos qui eiusdem sunt artis & opificij. alioqui frustrà fieret per alios.

Et eadem est solutio ad locum illum, 1. Corinth. 14. quo præcipuè triumphant, & valdè contra nos gloriantur Nouatores. In primis autem vehementer incertum est, quod vel quale fuerit eo tempore donum hoc prophetandi, de quo ibi tam multis Apostolus. Sunt qui probabiliter existiment donum fuisse quoddam extraordinarium, sicuti donum linguarum, miraculorum, & similia, quæ fide Christiana satis vbique plantata & radicata cessarunt. Sed qualecumque donum fuerit, cùm Paulus ait; Prophetæ duo vel tres dicant, & ceteri dijudicent. per ceteros illos non intelligit totum consessum Fidelium, vel quosuis aut singulos de consessu, vt Caluinus in verbis prædictis interpretari videtur: sed alios qui præsentes erant, prophetas, viros doctos & sapientes, prophetiæ gratiam & spirituum discretionis habentes. Hæc res nimis clara est: nec pluribus opus est verbis. Nunc audiamus, quemadmodum pergat Caluinus in argumento suo fastuoso: Superbiat, ait, vt volet successione Pontifex vestet. etiamsi eam euicerit; nihil tamen inde consequitur, quàm sibi obedientiam à Christiano populo deberi, quantisper fidem ipse Christo seruauerit, nec ab Euangelij puritate deflectat.

Posterius propositionis huius membrum non inuiti Caluino largimur: nullam videlicet Pontifici Romano obedienriam à Christiano populo deberi, quando ipse in vera Christi fide non perstat, & Euangelicæ doctrinæ puritatem non seruat. non enim est æquum, vt ab alijs obedientiã postulet, qui suo atque omnium supremo Domino obedire recuset. Sed, si tamdiu populus Christianus Pontifici Romano obedientiam debeat, quamdiu ipse Euangelij puritatem retinet, & in Deo vera religione colendo fidelis & constans permanet; iam obtinemus quod quærimus. Numquam enim docebit vel probabit Caluinus, Pontificem Romanum vllum ex tot numero, qui semper sibi mutuo nulla interruptione intetuenienre successerunt, à vera fide aut puritate Euangelica recessisse. Quod si possit; quamuis dicere tunc adhuc possemus, errorem esse personalem, qui nihil Sedi Romanæ præiudicare possit; tamen parati hîc sumus, Caluino magnam victoriæ partem cedere. Quia autem res ista facti est (vt vulgò loquimur) non iuris; & affirmanti incumbit probatio: nos hîc non erimus longiores.

CAPVT CIX.

Romanus Pontifex est sancti Petri successor.

SED, quia dicit, Romanum Pontificem de Petri successione superbire; & dubium facere nititur ac in incerto ponere, num illam successionem possit euincere; de hac re diligentiùs paulò fusiusque agendum nunc nobis.

Et primum quidem, non esse rem parui momenti, quòd Pontifex Romanus Petri Apostoli successor dicitur; non solùm Romani isti Pontifices, sed plerique etiam alij Ecclesiæ Patres celeberrimi, obseruarunt. Nos hîc vnum atque alterum dumtaxat exempli causa proferemus, ne in re luce meridiana clariore non necessaria testimoniorum multitudine Lectorem remoremur.

Irenæus, scriptor antiquissimus, successionem perpetuam Romanorum Pontificum iam inde à sancto Petro ordine enumerat, ad sua vsque tempora: & grauissimis verbis dicit, se per illam successionem confundere omnes, qui quoquo modo, vel per sui placentiam malam, vel vanam gloriam, vel per cæcitatem & malam sententiam, præterquam oportet colligunt. Et addit, hanc esse plenissimam ostensionem veræ Ecclesiæ, & sanæ doctrinæ: denique illis presbyteris obaudiendum est, inquit alibi, qui cum Episcoporum successione charisma veritatis certum secundùm Patres acceperunt. *Lib. 3. c. 3.* *Lib. 4 cap. 43. & 44.*

Ecce, quomodo iam Caluinus, cum ceteris omnibus hæreticis cuiusuis generis vel temporis, à tanto viro pudefactus ac manifestæ falsitatis conuictus sit. Simili modo Augustinus, per continuam successionem Romanorum Pontificum à primo Petro Apostolo, Donatistas hæreticos sui temporis conuicit. Quos alloquens in Cantico doctrinali, à se contra eosdem ad populi sui instructionem simplicibus verbis composito; Venite, inquit, fratres, si vultis vt inseramini in vite. Dolor est, cùm vos videmus ita præcisos iace- *Psalmus contra partem Donati.*

re.

re. Numerate ſacerdotes vel ab ipſa Petri ſede: & in ordine illo Patrum, quis cui ſucceſſit, videte. Ipſa eſt petra, quam non vincunt infernorum portæ. Et idem contra epiſtolam fundamenti: Multa ſunt, inquit, quæ me in Eccleſiæ gremio iuſtiſſimè tenent; tenet me conſenſio populorum atque gentium, tenet auctoritas miraculis inchoata, ſpe nutrita, charitate aucta, vetuſtate firmata; tenet ab ipſa ſede Petri Apoſtoli, cui paſcendas oues ſuas poſt reſurrectionem ſuam Dominus commendauit, vſque ad præſentem Epiſcopatum, ſucceſſio ſacerdotum. Sic Auguſtinus. Quæ eius verba, alia occaſione poſtmodum, alioque loco, aliquanto penitius conſiderabimus. Similia etiam habet Epiſtola 165. vt anteà etiam vidimus.

Cap. 4.

CAPVT CX.

Hæreticis non eſt legitima miſsio nec ſucceſsio.

DENIQVE Tertullianus, contra hæreticos agens, in eumdem ſenſum: Edant origines eccleſiarum ſuarum, inquit, euoluant ordinem Epiſcoporum, ita per ſucceſſiones ab initio decurrentem, vt primus ille Epiſcopus aliquem ex Apoſtolis vel Apoſtolicis viris, qui tamen cum Apoſtolis perſeuerauerint, auctorem habuerint & anteceſſorem. Hæc totidem verbis nunc dicenda Caluino noſtro, ceteriſque hęreſiarchis omnibus noſtri temporis: Edant origines eccleſiarum ſuarum; euoluant ordinem Epiſcoporum ſuorum, &c. Sed nō poſſunt; & proptereà, vel vno hoc argumento conuincuntur manifeſtè, non aliud eſſe, quàm meros impoſtores & ſeductores; imo (vt Saluator ait) veros fures ouiu'm Chriſti & latrones. Similes ſunt Nouatianis hæreticis, de quibus ex Cypriano ſuprà audiuimus, quòd nemini ſuccedentes, à ſe ipſis ordinati ſunt, & de ſe ipſi naſci voluerunt.

CALVINVS CONFVGERE DEBET AD MISSIONEM EXTRAORDINARIAM VT NOVVM SVVM MINISTERIVM TVEATVR.

Si quis autem nunc fortè ſcire deſideret, quidnam ad hæc alibi dicat Caluinus (quem argumentum hoc noſtrum, ex perpetua deſumtum ſucceſſione, latêre non potuit, vt hic etiam prædictis ſuis verbis ſatis ſubindicat) & quid hic pro ſe & pro noua ſua eccleſia Geneuenſi reſpondeat; quomodo ſuum in ea nouum miniſterium tueatur: non aliam poteſt inuenire elabendi rimam, quàm dicendo, ſe extraordinaria vocatione miſſum à Deo ad reſtitutionem labentis atque intereuntis Eccleſiæ Chriſti; quemadmodum Prophetæ olim, Apoſtoli, & Euangeliſtæ mittebantur. * Munus ipſum, inquit, extraordinarium appello; quia in Eccleſiis ritè conſtitutis locum non habet. Sic ille, de ſua vſurpata poteſtate ac miniſterio in Eccleſia: quibus ſimilia pòſt etiam audiemus in hac ipſa aduerſus Sadoletum Epiſtola. Atque idem planè & alij omnes hæreſiarchæ noſtri temporis de ſe quiſque dicunt; qui ſua poteſtate, auctoritate, operâve & auxilio Principis aut magiſtratuum ſęcularium in Eccleſiaſticum miniſterium inuaſerunt. Sed, quid nos contrà hic replicabimus? Dicemus id verbis potiùs Tertulliani * quàm noſtris: Probent, inquit, ſe nouos Apoſtolos; dicant iterùm Chriſtum deſcendiſſe, iterum docuiſſe, iterum cruc fixum, iterùm mortuum, iterùm reſuſcitatum. Sic enim ſolet Apoſtolos facere: dare eis prætereà virtutem eadem ſigna edendi quæ & ipſe. Volo igitur & virtutes & miracula eorum proferri. Sic ille. Cui ſi fortè minus credit Caluinus in hac materia, vel patrum verbis ac rationibus eius mouetur; non repugnabit ſaltem ſcientiæ doctrinæque patris ſui ac profeſſoris Lutheri, magni illius ac primi quodammodò Apoſtoli omnium noſtri temporis nouarum eccleſiarum. Hic, cùm Muntzerus, ille magnus Anabaptiſta, è Saxonia eiectus Mulhuſium pergeret, ſcripſit ad Mulhuſienſium magiſtratum; rectè eos facturos, ſi rogent ex illo, quis docendi munus illi commiſerit. &, ſi Deum nominet auctorem; tum iubeant hanc ſuam vocationem aliquo euidenti ſigno comprobare: quod ſi repręſentare nō poſſit, vt repudietur. hoc enim eſſe Deo proprium & familiare; vt quoties formulam conſuetam & rationem ordinariā velit mutare, tum voluntatem ſuā aliquo ſigno declaret. Vix vmquam Lutherus quidquam melius ſcripſit, inter pauca quæ ſcripſit ac dixit benè. Et, ne quis de rei veritate dubitet, non eſt Cochlæus qui hoc refert, qui nihil tamen de Luthero non verum memorauit, nec eſt quiſquam e Catholicorum numero, quos omnes hæretici religionis nomine ſuſpectos habent in huiuſmodi: ſed eſt egregius ille Sleidanus, qui hiſtoriam ſuam in gratiam Lutheri & fautorum illius tot ſplendidis fœdiſq; mendaciis inferciuit; vt non deſint graues auctores, qui libros ſcripſerunt

Lib. 4. Inſtitut.

QVID CALVINO DESVPER RESPONDENDVM.

De Praeſcript.

Sleidanus lib. 5.

pserunt de vndecim millibus, non sanctarum Virginum Coloniensium, sed mendaciorum nefandorum Sleidani.

Consonat autem plane hoc Lutheri consilium, doctrinæ Innocentij Tertij, libro quinto Decretorum, titulo 7. De hæreticis, capite, Cum ex adiuncto. Poterit Lector locum videre. Sed quo iure hoc Lutherus dixit de Muntzero, eodem prorsus iure ac ratione de ipso Luthero dicendum erat, cùm primus omnium in Ecclesiam inueheret nouam doctrinam, numquam priùs auditam: vt & de Caluino, deque omnibus, qui eum in hoc docendi genere pòst secuti sunt. Post hæc, Caluinus, vt auctoritatem Ecclesiæ, qua se vehementer grauari sentit, conuellat atque imminuat; longam disputationem instituit, & multa facit verba, de re, non quidem friuola certè aut superuacanea, sed quæ tamen non valde per se obscura est, nisi Nouatores isti (vt lucem veritatis extinguant) nebulas multas oculis imperitorum offunderent.

CAPVT CXI.

In tentatione de fide vel religionis veritate, ad Ecclesiam est confugiendum.

QVÆRITVR autem, quò se vertere debeat, qui de fide vel religionis veritate tentatur, in his præcipue ac tantis Christianæ doctrinæ dissidijs, & anxius est ac sollicitus de salute sua sempiterna. Sadoletus dixerat, tutissimum esse, agnoscere hic & venerari Ecclesiam: in eius doctrina acquiescere, leges eius, monita, decreta, tamquam diuina oracula, recipere, colere, obseruare; atque ita salutem sperare sibiq; polliceri perpetuam. Hoc Caluinus haudquaquam: proinde, hanc doctrinam adnititur multis argumentis infirmare.

Primò, dicit animam Satanæ obnoxiam esse, quæ aliunde quàm à Deo vno pendet: propterea miserrimos esse, qui talibus fidei rudimentis imbuuntur, vt in religionis controuersijs ad Pastores suos ac Ecclesiæ Rectores confugiant.

Secundò, hominem per huiusmodi doctrinam in tam lubrico & tam præcipiti loco constitui, vt vix ad momentum possit consistere, si quando vel minimum impellatur.

Tertiò, ait Paulum docere, vnico gladio verbi Dei pugnandum esse militi Christiano. ergo inermem Diabolo ad necem dedi animam, quæ verbo Dei spolietur.

Quartò, primum excutiendi homini verbum Dei modum esse, vt Satan dubitationem illi injciat, sitne verbum Dei cui innititur, an verbum hominis.

Quintò, Quid misero, inquit, hic facies? Iubebísne circumspicere, vbinam sint viri docti, in quos reclinatus quietem capiat? at, ne respirare quidem in hoc subterfugio sinet hostis; nam, si semel eò impulerit, vt in homines incumbat, vrgebitur, percellet magis magisque, donec præcipitem dederit.

Sextò, Aut ex facili ergo, inquit, opprimetur, aut relictis hominibus rectà in Deum respiciet.

Septimò, Ita sanè res habet: fidem Christianam non humano testimonio fundatam, non ambigua opinione suffultam, non hominum auctoritate subnixam esse oportet; sed digito Dei viuentis, cordibus nostris insculptam, vt nullis errorum fucis oblitterari queat.

Octauò, Nihil itaque habet Christi, qui hæc elementa non tenet: Deum vnum esse, qui mentes nostras ad perspiciendam suam veritatem illuminat; qui eodem spiritu illam cordibus nostris obsignat, qui certa eius iustificatione conscientias confirmat.

Nonò, Vtcumque tumultuetur mundus, opinionumque varietate perstrepat; numquam tamen sic destituitur Fidelis anima, quin rectum ad salutem cursum teneat.

Decimò, Quantisper Dei verbo insistit, numquam ita deprehensam teneri, vt in exitium abducatur.

CAPVT CXII.

Decem prædictæ propositiones Caluini euertuntur.

HÆc omnia tanto studio à Caluino posita & collecta, quid sibi velint, & quantum habeant firmitatis, nunc videndum. I. Et in prima quidem propositione fatemur, animam Satanæ insidijs obnoxiam atque expositam esse, quæ aliunde quam a Deo pendet. *Ierem. 17.* Hoc & ratio docet ipsa & Scriptura sacra. Maledictus homo qui confidit in homine, inquit Propheta, & ponit carnem brachium suum, & à Domino recedit cor eius. Benedictus vir, qui confidit in Domino, & erit Dominus fiducia eius. Sed quid hinc efficit Caluinus? hoc nimirum: si Satanæ fraudibus expositus est, qui aliunde quàm ab vno Deo pendet, ergo miserrimus est, qui in religionis controuersijs, ad Ecclesiam, vel ad Pastores eiusdē & Rectores se recipit. At verò, istam consequentiam nos negamus. Ad Ecclesiam enim confugere, siue ad legitimos Præpositos & Pastores illius, non est a Deo recedere, sed plane illi fideliter adhærere. Deus enim non est extra Ecclesiam, vel contra Ecclesiam suam, nec Ecclesia extra Deum, vel sine Deo, aut contra Deum. non magis quàm maritus non deserit vxorem suam, nec vxor maritum. qua de re in veteri Testamento sic Isaias: Hoc fœdus meum cum ijs dicit Dominus: Spiritus meus qui est in te, & veritas mea quæ posita est in ore tuo, non recedet de ore tuo, vel de ore seminis tui, vel de ore seminis seminis tui: dicit Dominus, à modò & vsque in sempiternum. Quod ijsdem pæne verbis Christus in nouo Testamento repetens, ad consolationem solidam & sempiternam in se credentium; Ego, inquit, rogabo Patrem, & alium Paracletum dabit vobis, spiritum veritatis, vt maneat vobiscum in æternum. Et alio loco: Ego vobiscum sum, omnibus diebus, vsque ad consummationem sæculi. Quæ cum ita sint, qui Ecclesiam audit, eiusque doctrinam sequitur, Deum audit & verbum illius. Sicut etiam dilucide scriptum ijsdem verbis est: Qui vos audit, me audit; & qui vos spernit, me spernit.

[Margin: QVI ADHAERIT ECCLESIAE NON RECEDIT A DEO. — Cap. 59. — Ioan. 14. — Matth. 28 — Luc. 10.]

II. Atqui, ait Caluinus, qui ab hominum sensu pendet, in tam lubrico & præcipiti loco constituitur, vt vix ad momentum possit consistere; si quando vel minimùm impellatur. Sic habet secunda eius propositio. Atqui, nos contrà negamus, eum qui Ecclesiæ Catholicæ doctrinam sequitur, ab humano sensu pendere. Iam enim ostendimus, Ecclesiæ Pastorumque & Rectorum illius sensum, Dei sensum & voluntatem esse. Qui vos audit (inquit de legitimis Ecclesiæ Pastoribus) me audit. Et Paulus: [a] Qui hæc spernit (de rebus agens multo leuioribus) non hominem spernit, sed Deum. Quare, nequaquam in lubrico vel præcipiti collocatur, qui fundatur in sensu & consensu Ecclesiæ; sed in fundamento omnium firmissimo ac certissimo. Est enim Ecclesia [b] domus Dei non in arena fundata, sed super Petram firmissimam: & est columna veritatis, [c] aduersus quam ne portæ quidem inferni præualebunt.

[Margin: QVI ECCLESIAE ADHAERET, NON EST IN LVBRICO POSITVS, SED IN SOLIDISSIMO FVNDAMENTO. — [a] 1. Thess. 4. — [b] 1. Tim. 3. — [c] Mat. 16.]

III. At Paulus docet (inquit tertia propositio) militi Christiano haud alijs armis pugnandum, quàm verbo Dei. Sic loquitur haud dubiè Apostolus ille ad Ephesios sexto: Gladium, inquit, spiritus accipite, quod est verbum Dei. Sed quomodo num vult Apostolus vnicuique Fidelium notos esse debere locos omnes sacrarum Scripturarum veteris & noui Testamenti, vt contra omnes inimici tentationes aut insultus, qui sunt innumeri, propriâ semper Scripturâ afferre queat: sicut faciebat Saluator, cum tentatore dimicans in deserto? At, hoc vix eruditissimi & perfectissimi quique in Ecclesia præstare queunt. Sensus igitur Apostoli est, vnumquemque Fidelium suo modo, & secundùm mensuram & captum suum, vti debere contra hostis infernalis insidias gladio verbi Dei. Dum rudis quispiam & idiota ab hoste huiusmodi, aut ab asseclis eius hæreticis, in negotio fidei impugnatur, si alium gladium ex verbo Dei ad manum non habet, sumet illum qui omnibus est paratus & expeditus, dicetque tentatoribus: Non possum (equidem fateor) cunctis rationibus & argumentis vestris respondere; nec hoc didici, nec est vocatio mea, sed ego filius sum Ecclesiæ Catholicæ, in ea & ab ea baptizatus, & enutritus: credo quod illa credit & credendum præcipit; in eoque benè securus requiesco. Scriptum est; Obedite Præpositis vestris. &, Qui vos audit, me audit. &, Qui Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus & publicanus. Quare frustrà mihi suadetis & proponitis quod est contra Ecclesiam.

[Margin: QVOMODO FIDELES PRAESERTIM IDIOTAE ARMATI ESSE DEBENT VERBO DEI, CONTRA TENTATIONES IN FIDE.]

Quæso,

Quæſo, qui ſic reſponder, an cuiquam videri poteſt non benè, aut non ſatis armatus eſſe gladio verbi Dei: Ergo, verum eſt quidem, quod in tertia propoſitione Caluinus dicit, inermem Diabolo ad necem obijci animam, quæ verbo Dei ſpolietur: ſed qui in controuerſijs fidei ad Eccleſiam confugit, eiuſque ſententiæ acquieſcit, nequaquam deſtituitur verbo Dei: ſed hæretici illo ſeipſos ſpoliant, vel ſpoliantur volentes, operâ Satanæ. Quamuis enim ſæpè in ore habeant verbum Dei, & Scripturas proferant magno numero; tamen, dum vtuntur contra ſenſum & conſenſum Eccleſiæ, non habent verbum Dei, ſed merum verumque verbum Diaboli, vt antè oſtendimus.

Nunc pergamus ad propoſitiones ſequentes. In quarta propoſitione dicit, Satanam IV.
ex more habere, illam miſeris hominibus dubitationem primùm inijcere; num verbum
Dei ſit cui innituntur, an verbum hominis. Et in quinta propoſitione, Quid miſer, ait, V.
hìc faciet? Circumſpiciet vbinam ſint viri docti, in quos reclinatus quietem capiat? At, ne
reſpirare quidem in hoc ſubterfugio ſinet. nam, ſi ſemel eò impulerit, vt in homines incumbat, vrgebit ac percellet magis magiſque, donec præcipitem dederit.

Hìc reſpondemus, perfacile quidem inimico eſſe, præcipitem dare, atque in æternam damnationem pertrahere, quem eò ſemel impulerit, vt in homines incumbat. Sed nos iam planum fecimus, in homines minimè recumbere, qui recumbit ſecurus in fidem Eccleſiæ, eiuſque doctrinæ ac decretis inhæret. hoc enim eſt in Deum ipſum & in verbum eius recumbere, qui Eccleſiam audiri vocemque illius ſequi toties, & tam diſertis verbis, mandauit: Eccleſiamque ſuam ſuper montem petroſum tam benè fundauit, vt nulla tempeſtatum, ventorum, pluuiarum, procellarum vi diſijci, euerri, concuti valeat. Simili firmitate pollet, quiſquis Eccleſiæ fide atque auctoritate nititur.

QVI IN FIDE ECCLESIAE ACQVIESCIT, NON RECVMBIT IN HOMINES.

Quod verò ad primam partem quartæ propoſitionis attinet, non negamus quin illa arte ac fraude libenter vtatur Satan, vt perſuadeat hominibus non eſſe verbū Dei, quod pro tali in ore habent, & quo ſe tutos exiſtimant. Sed ſimul etiam dicimus, apud nullos Diabolum hac arte plùs proficere, quàm apud Caluini & ſimilium ſeductorum diſcipulos; qui ab Eccleſia receſſerunt, in qua ſola eſt verum & putum verbum Dei: & qui vt plurimùm neſciunt, quid pro verbo Dei habendum ſit; vtpote nullam hac in re certam regulam ſequentes, ſed opiniones dumtaxat magiſtrorum ſuorum. quos inter, quod hic pro verbo Dei colit, ille reijcit. Caluinus, exempli causa, hiſtoriam adulteræ, initio octaui capitis apud Ioannē, pro verbo Dei agnoſcit, ſentiens ea in re cum Eccleſia. Satis conſtat (inquit in Commentarijs ſuis) hiſtoriā hanc olim Græcis fuiſſe ignotam: itaque nonnulli coniiciunt aliunde aſſumptam eſſe. Sed, quia ſemper à Latinis Eccleſijs recepta fuit, & in plurimis vetuſtis Græcorū codicibus reperitur, & nihil Apoſtolico ſpiritu indignum continet, non eſt cur eam in vſum noſtrum accommodare recuſemus. Sic ille. Quid Beza, diſcipulus eius primarius, & in ſede Geneuenſi ſucceſſor? Ad me, inquit, quod attinet; non diſſimulo, mihi meritò ſuſpectum eſſe, quod veteres Græci vel reiecerunt vel ignorarunt. Deinde quod narrat, Ieſum ſolum relictum fuiſſe cum muliere in templo; neſcio quàm ſit probabile. Hæc ille audacter Qui eamdē ob rationem, & maiorem etiam, ſuſpectum habere potuit totum illud prolixum ac memorabile colloquium Ieſu cum muliere ſola Samaritana ad puteum Iacob, Ioannis quarto. Addit tamen alteram etiam rationem, eiuſdem ponderis. Et quod ſcribit, inquit, Ieſum digito ſcripſiſſe in terra; nouum mihi & inſolens videtur: nec poſſum conijcere, quomodo poſſit commode explicari. Et tamen præceptor eius Caluinus, (quem aliàs in explicandis ſacris Scripturis tantum non Deum facit) locum hunc non incommode explicauit, vt alias omnes veterum iuxtà ac recentiorum interpretationes omittam. Sed iſtis hominibus cōtingit planè, quod ille ait; Quod volumus, ſanctum eſt. Ex aduerſo, Apocalypſim Ioannis Caluinus reijcit, vt antè audiuimus, alia occaſione; Beza recipit, ac defendit contra quotumuis cauillationes.

CATHOLICI NON DVBITANT QVID SIT VERBVM DEI, NIMIRVM QVOD HABET ECCLESIA. SED APVD HAERETICOS HABET MAXIME LOCVM HAEC DVBITATIO, IMO, CERTO SCITVR, NON ESSE APVD EOS VERBVM DEI.

Nec minor differentia eſt, in ſenſu atque interpretatione Scripturarum, inter Nouatores; pugnantes ea in re non ſolùm nobiſcum, ſed vehementiſſimè etiam inter ſeipſos. Quomodo igitur apud iſtos aliquid certi & explorati eſſe poterit, ad conſcientię conſolationem & ſecuritatem, de verbo Dei, inimici præſertim infernalis inſidioſis tentationibus, ac violentis impulſibus accedentibus?

Verùm, vt hæreticus non ſit, quem tentat Satan in cauſa verbi Dei, num reuerà ſit verbum Dei cui miſer homo innititur, an non; vel, num is ſenſus ſit verbi illius aut Scripturæ quem eſſe putat; quid hìc faciet etiam Catholicus quiſpiam à Diabolo oppugnatus,

gnatus, & in Ecclesiam non tecumbens; sed vel suo ipsius ingenio nitens ac fidens, vel diuina etiam aliqua reuelatione fortassis, qua se tactum arbitrabitur: Notum est, propriam persuasionem sensus nostri sæpissimè fallere; & frequenter esse illusionem Satanicam, quam cælestem illustrationem & diuinam reuelationem esse putamus. Quid ergo? Num iubemus hîc circumspectare circumstantes, vel recumbere in absentes aliquos doctos, in quos velut in homines nostri similes incumbamus? vel vt humanis quibusuis præsidijs fidat, qui tentatur? Nequaquam. Scimus enim hæc omnia infirma esse & fallacia. sed, docemus, vt in auctoritatem incumbat, (vti sæpè iam diximus) Ecclesiæ Dei. Quæ fiducia, cum vera præsertim Dei charitate coniuncta, numquam fallet.

Est quidem in Ecclesia Catholica secretissima illa & summa sapientia, qua mysteria Fidei nostræ & sacrarum Litterarum intelliguntur vt oportet, & ad aliorum etiam instructionem explicantur: sed, ad huius sapientiæ agnitionem illi tantùm perueniunt, qui ab Apostolo spirituales & perfecti appellantur: nec ij etiam omnes, sed pauci ex ijs tantummodò; vt rectè Augustinus annotauit. Nam ex parte solùm cognoscimus, in hac vita, vt Apostolus ait, ac velut in speculo solùm, etiam qui spirituales & perfecti vocamur. ceteram verò turbam, quæ est in infinita multitudine, non intelligendi viuacitas (vt idem Doctor ait) sed credendi simplicitas, tutissimam facit. Qui & alibi verissimè sapientissimèque scripsit: Si propter eos solos Christus mortuus est, qui certa intelligentia possunt quæ ad fidem pertinent discernere; pænè frustrà in Ecclesia laboramus. Sic ille, & optimè.

Contra Epistolam fundam. *1. Cor. 13.* *Epistola ad Euodium.*

VI. Quod in sexta Caluini propositione dicitur, facilè à Satana seductum atque oppressum iri, qui relictis hominibus non rectà in Deum respiciat; non inuiti admittimus, modò hoc nobis vicissim largiatur, non rectà aspici vel cognosci Deum, nisi in Ecclesia, vel per Ecclesiam: extra vero Ecclesiam nullam esse cognitionem Dei saluificam vtilemque ad vitam æternam. Quicumque sese ab Ecclesia separarunt, velamen habent super faciem & super cor suum, vt ad veram & salutarem Dei cognitionē peruenire non possint.

2. Cor. 3.

VII. & VIII. In septima similiter & octaua propositionibus, nihil similiter difficultatis facimus, præterquam cùm in vltima octauæ propositionis clausula dicitur, Deum certa veritatis testificatione confirmare conscientias nostras; nisi hoc de illa ac tali certitudine intelligatur, qualem docet fides Catholica: nimirum, de bona certitudine spei, vt suprà latiùs explicauimus. Nam, si hîc Caluinus fidem suam specialem (quæ vocatur) nobis vellet commendare, qua & ipse & alij Nouatores docent, vnumquemque Fidelium certum esse debere in conscientia sua, de remissione peccatorum suorum, de veritate gratiæ Dei in se, & quòd demum pro certo adepturus sit vitam æternam; talem veritatis testificationem Ecclesia non agnoscit, vt antè latiùs declarauimus.

IX. In nona propositione, confitemur etiam cum Caluino, vtcumque tumultuetur mundus, aut opinionum varietate perstrepat, numquam tamen sic destitui animam fidelem gratia Dei, quin rectum ad salutem cursum teneat: sed videlicet, si se anima in Ecclesiæ gremio contineat, illaque huiusmodi salutis consilia sequatur, illa media amplectatur, quæ præscribit Ecclesia.

X. Similis est decima propositio; quantisper Dei verbo insistit, numquam ita deprehensam teneri, vt in exitium abducatur: hoc verum est sanè; sed interest magnopere quomodo insistas verbo Dei, ad sempiternum exitium deuitandum.

CAPVT CXIII.

Nullus rectus vsus verbi Dei, nec vlla contra inimici tentationes victoria per verbum Dei, extra Ecclesiam.

NAM, se confirmare velle verbo Dei contra insidias omnes & tentationes inimici extra Ecclesiam, nihil hoc modo agitur: vt in superiorum propositionum confutatione iam satis ostendimus. Nemo enim tam doctus, tam sapiens, tam disertus est (vt nihil de rudibus & simplicioribus dicam) qui se tueri possit, quamlibet magnâ armorum multitudine ex Scripturis desumta, aduersus impugnationes Satanicas, nisi in medio militet Ecclesiæ Catholicæ, & ab illa accipiat arma omnia, iuxtaque illius præscriptum vtatur.

Quod vt cunctis perspicuum fiat, notum est, sectas ab Ecclesia diuisas, esse propè innumerabili multitudine. Dicet igitur Caluini discipulus quispiam, se armis verbi Dei confidere circa doctrinâ Cœnæ Domini, contra omnes dæmonû insultus, quæ Caluinus ipsi subministrauit, ijsque se probè tutum fore, nec posse in exitium propelli, qui insistit verbo Dei firmiter. At idem dicet etiam Lutheranus quilibet, suis armis pugnans, quæ sint armis Caluini planè contraria. idem denique alius quispiam, qui alijs armis rursus vtetur. Et erunt statim viginti facile & amplius inter se contrarij, & quorum vnusquisque damnabit alterum, qui sibi omnes suis armis verbi Dei, suaque animi certa persuasione victoriam pollicebuntur contra hostem infernalem dimicantes. Et tamen fieri non potest, vt tali mentis & conscientiæ securitate omnes vincant & triumphent: cùm sint sibi inuicem omnes tam contrarij. Cur autem magis securus erit per suum verbum Dei cui incumbit Caluinista, quàm Martinista per suum, vel Anabaptista per suum quoque?

Lutherus frequenter dicebat de sua doctrina, se certum esse, quòd de cœlo eam haberet. Anathema dicebat omnibus, qui dogmata sua impeterent: hominibus & Angelis maledicebat, & omnibus generaliter, qui doctrinæ suæ contradicerent. Caluinus non minùs affirmabat, se certum esse de veritate & puritate doctrinæ suæ, vt pòst videbimus. Notum est autem, Lutheri doctrinam & Caluini, inter se in maximis rebus pugnare. Quomodo potest igitur vterque de veritate doctrinæ suæ verum habere cœlestemque certitudinem? *Cochl. 1523. & 1524.*

Iam verò, sicut Lutherus & Caluinus asserunt, se certò scire, doctrinam suam à Deo profectam, sic multo etiam certiùs clamant de doctrina sua Anabaptistæ idem; quæ tamen à Luthero iuxtà & Caluino maximæ impietatis & falsitatis damnatur. Audiamus tamen, quid de doctrina sua scribat Menno Frisius, Anabaptistarum doctissimus: Certè, inquit, non possum hac in te decipi, Patet cœlestis: verbo tuo credidi, illudque accepi per Spiritum sanctum, vt certum veritatis verbum. & paulò pòst: Ego scio certò & firmiter, quod meâ doctrinâ, quæ est verbum Dei, in die iudicij non solum dominos & principes, non solùm mundum, sed ipsos etiam Angelos iudicabo. Sic ille non minùs audacter & confidenter, quàm vel Caluinus vel Lutherus de sua quisque doctrina, tamquam de puro putoque Dei verbo, magnificè iactat.

Diuus Hieronymus ad Damasum scribens, de tribus Episcopis, parum Catholicis; Meletius, inquit, Vitalis, atque Paulinus, tibi hærere se dicunt: possem credere, si hoc vnus diceret; nunc autem duo mentiuntur, aut omnes. Acumen verè Hieronymo dignum. Idem nos hîc dicere possumus, de tam multis, qui dogmata sua, quamlibet inter se pugnantia, se dicunt ac iurant de cœlo recepisse. Vel vnum hoc argumentum satis declarat, nequaquam satis esse, de nudo verbo Dei gloriari, ad salutem; sed illud prætereà requiri firmum & solidum, quod idoneum faciat ad victoriam & salutem. Quod profectò non est alibi, vbicumque vel quomodocumque quæras, quàm in Ecclesia Dei: cui vni Deus credidit verbum suum, pro armis optimis ac certissimis, ad conseruationem, defensionem, & salutem æternam filiorum ipsius, contra hostes eorum omnis generis.

Verbum Dei est instar bonæ medicinæ, quę virtutem quidem habet in sanandis multis morbis, sed bene applicata per illum, qui artis illius peritus est, vel medicinâ fecit: alioquin, male applicata, vel non suo tempore data, obest plurimùm: sic verbum Dei & sancta Scriptura, etsi per se virtutis sit, præstantis atque vtilitatis incomparabilis; tamen non nisi in Ecclesia & ab Ecclesia ad vsum accommodetur, non modò nihil prodest, sed obest etiam plurimum vtentibus pro arbitrio suo.

CAPVT CXIIII.

Quomodo Professor quidam Theologiæ in morbo de fide tentatus, se non aliter extricare potuerit, quàm credendi simplicitate carbonarij.

REFERVNT Scriptores quidam, ad hoc propositum, historiam memorabilem, nec vtilem minùs quàm lepidam & facetam. Narrat eam succinctè Erasmus Roterodamus; sed magis nobis arridet, sicut à Pighio scripta in hierarchia Ecclesiastica. Eximius, *Libello de præpar. ad mortem.*

ait, quidam Sacrarum litterarum Professor, cùm in simplicissimum quemdam [illegible] debatur) incidisset hominem carbonarium; animi causa, & curiositate quadam te[illegible]di simplicitatem hominis, percontabatur eum de sua fide, quid crederet. Qui præter generales illos articulos fidei de Deo, quos frequenter in Ecclesia audiendo didicerat, ac memoriæ mandauerat, ad cetera interrogata omnia, nihil respondit aliud, quam se credere, quod Ecclesia crederet. De Ecclesiæ tamen fide nihil habens definiti ac e[illegible]ati, interrogantem de hac multa, vno velut circulo quodam eludebat. nam de singulis vltra interrogatis, hoc se tantùm scire ac respondere posse dicebat; se credere qu[illegible]d Ecclesia crederet; & Ecclesiam credere, quod ipse: nec plus ab eo aut amplius potuit extorqueri. Accidit posteà, vt idem Theologus ex grauissimo morbo decumbens, & in vitæ periculum incidens, astu Satanæ grauiter de fide tentaretur: vnde sese aliter explicare non potuit, quàm recordatione, simplicis quidem, sed tutiss[illegible]mæ fidei illius carbonarij: ad quam, in æstu illo tentarionis vehementer conquassatus & distractus, velut ad [illegible]imum portū refugere coactus fuit: ita vt subinde alta voce exclamaret; Vt carbonarius, vt carbonarius. Mirabantur assidentes; & ex vi morbi delirare hominem, ac aliena loqui, credebant. Ille verò sanitati restitutus, vniuersam illis rem explicat ordine; & quod [illegible] agonia sua ad fidem carbonarij, id est, Ecclesiæ Catholicæ, tamquam ad asylum [illegible]mum, confugisset: in qua plus inuenisset præsidij, in illo necessitatis articulo, [illegible] in omni exercitatione Scripturarum, in qua tota vita sua versatus fuerat. Cuius carbonarij nisi exemplum ipsi opportunè succurrisset, magnum se salutis periculum subiturum fuisse. Sic Pighius.

CAPVT CXV.

Quomodo quidam iuuenis, concionator hæreticus, in nulla secta, sed in sola fide Catholica quietem inuenit.

ALIAM historiam non valdè absimilem ex Staphylo refert Surius, quam non pigebit etiam ad pleniorem Lectoris instructionem ascribere: qu[illegible]do res ist[illegible]æc tanti est momenti.

Anno 1564. Iuuenis quidam erat, inquit, hæresi infectus, concionator Misnensis (quæ pars est Saxoniæ) cui animus aliquando erat mutandi locum, & se conferend[illegible] maiorem [illegible]xoniam; spe obtinendi loco aliquo celebriori ministerium aliquod Euan[illegible]elicum, vt appellabát. Erat anté ipse religione Adiaphorista, vt illi [illegible]nc vocaba[illegible], [illegible] doctrinā profitebantur. Ea porrò prouincia Saxoniç, quo se contulerat Superintendē[illegible]em habuit Illyricanū quemdā, vnum e discipulis Matthiç F[illegible], [illegible] fuerat olim quoq; Melanchthonis, attamen non paucis in rebu[illegible] à præceptoris [illegible]ui doctrina desciuerat, & nouum de suo nomine cœtū instituera[illegible] [illegible]icut M[illegible]lan[illegible]hon eti[illegible] multis in rebus doctrinā magistri sui Lutheri mutauerat & correxerat. Interrogatus ergo iuuenis iste à Supetintendente Illyricano, quam doctrinā profiteretur; respōdit se discipulum esse Philippi Melanchthonis & Georgij Maioris. Quo audito, Superintendens, Igitur, inquit, Mamalucha es tu? (fuit hoc olim genus quoddā Saracenorum in Ægypto, qui deleti sunt à Turcis) & apostata hæreticus: tantum ia[illegible]n tuum intere[illegible]t [illegible] doctri[illegible] Lutheri atque Melanchthonis. Sciscitante autem Superintendente, crederetne, bona opera saluti æternæ perniciosa; iuuene verò respondente, id se non credere, sed prodesse potius ad salutem; statim velut hæreticus manifestus iussus est exulare: adeo [illegible] I[illegible]ani, ex Melanchthone post Lutherum exorti, Melanchthonis discipulu oderant. Coa[illegible]us igitur iuuenis inde solum vertere, ex Saxonia ven[illegible] in Pruss[illegible], vberem adm[illegible]du[illegible], atque opulentam prouinciam, in qua tunc temporis regnabat Euan[illegible]um O[illegible]dr[illegible], ex Andrea Osiandro natum. Ibi ad[illegible] postulauit ad m[illegible]n[illegible] [illegible]sticum. Rogarunt igitur illum qui ibi docebant, [illegible]um crederet, [illegible] essentiali Dei iustitia; &, an eos qui diuersum sentirent, no[illegible] al[illegible]o qu[illegible] ha[illegible] haberet. Qui respondens, aliter docere tum Melanchthonem tum [illegible]ricum, eorumq; doctrinā se magis probare; sine pluribus verbis, tota mox [illegible]ione Pru[illegible]c. P[illegible]cipis eiectus fuit. Inde igitur venit in vicinam Poloniam, vbi tun[illegible] [illegible]nantes [illegible] pere[illegible]gna ex parte Caluinistas seu Zvvinglianos. Quibus auditis, cùm [illegible]orum gratiam d[illegible]ficere

cere nollet à placitis Lutheri, ex quo tamen & Zvvinglius anteà & Caluinus prodierant, ab illis quoque repulsus ac abiectus fuit. Proinde post tot repulsas, visum illi fuit, conferre se ad Picardos, quæ reliquiæ erant fæcis Adamitatum in Bohemia. Sed cum ne illis quidem etiam cum eo conueniret, perrexit in vicinam Silesiam, quę tunc ferè occupabatur à Zvvenfeldianis. ibi in virum quemdã prouinciæ illius nobilẽ incidens, Zvvenfeldij discipulum, & de doctrina Euangelica mentione facta, mox ab eo rogatur, crederétne, externum omne prædicationis & doctrinæ ministerium esse superuacaneum, & omnia esse posita in interna inspiratione Dei & Spiritus sancti. Ad quod cum responderet doctrinam illã, velut impiam & blasphemam, multis libris a Melanchthone, Illyrico, Caluino, & alijs magnis magistris confutatam, responsum istiuc molestè ferens nobilis ille, hominem confestim à se repulit, nec tutam illi habitationem fore in Silesia declarauit. Quocirca, visum illi concedere in proximam Morauiam, vbi magnum esse numerum Anabaptistarum acceperat: non quidem vt illis adhęreret, quos iam diu cognouerat esse in odio omnium, sed vt mysteria eorum penitius aliquanto cognosceret. Verùm ab alijs præuentus, fidem exponere suam iussus est: quæ cum minimè illis arrideret, tanquam hæreticum à se illicò eiecerunt. Et tamen vnaquæque sectarum istarum sibi vni vendicat Euangelium, purumq́ue & expressum verbum Dei, cęterisq́ue detrahit omnibus. Quæ nam ergo hic esse potest certitudo salutis, quæ securitas conscientiæ, dum ad aliud nihil respicitur?

Æneas Syluius Hist. Bohe. c. 41.

Hoc tandem secum reputare incipiens seriò prædictus iuuenis, pertæsus errorum suorum, & peregrinationis molestissimæ, contulit se Viennam Austriæ, ciuitatem Catholicam, ibiq́ue cuidam Catholico ac erudito æstus animi aperuit sui, paratus consilium illius amplecti, vt veram aliquando conscientiæ tranquillitatem, certumq́ue portum salutis consequeretur. Qui statim ei declarauit, nusquam esse veram salutem, nusquam securitatem conscientiæ, nusquam portum quietis, nisi in Ecclesia Catholica, illumq́ue esse vnum verum Scripturarum sensum, qui semper, vbique, & ab omnibus, pro tali habitus fuit. Quicumque extra Ecclesiam hanc sunt, extra viam salutis esse, in magnisq́ue ac grauibus erroribus versari, & proinde non mirum esse, si non minus inter se pugnent, quam veræ Ecclesiæ aduersantur. cùm enim illi omnes haud sint in corpore illo, quod viuit de spiritu Christi, eiusque ductu & moderamine perpetuò gubernatur, non aliud sunt, quàm aridi palmites à vite præcisi. Proinde spiritu erroris, mendacij ac vertiginis, huc illuc sine intermissione agitantur, errantes, & in errorem mittentes, vt Apostolus ait, suaq́ue somnia & commenta pro Dei verbo miseris mortalibus obtrudentes. Hæc doctrina iuuenem, diuina gratia adiuuante, mentemq́ue eius illustrante, errandi & vagandi finem, cordi tranquillitatem certamq́ue salutem attulit.

Docent igitur illæ historiæ, hominem neque in vita sua, neque in morte, vsquam doctrinæ veritatem ac fidei certitudinem, vnicam certamq́ue viam ad æternam salutem & ad veram conscientiæ securitatem, inuenire, quidquid agat aut laboret, quocumque se vertat, præterquam in vna, sancta, Catholica Ecclesia. Quam disputationem concludere lubet paucis verbis ac memorabilibus vetustissimi & sanctissimi Irenæi. Tantæ, inquit, ostensiones cum sint, non oportet adhuc apud illos quærere veritatem, quam facile est ab Ecclesia sumere; cùm Apostoli, quasi in diues depositorium, plenissimè in eam contulerunt omnia quæ sunt veritatis. vt omnis, quicumque velit, sumat ex ea potum vitæ: hæc est enim vitæ introitus; omnes autem reliqui fures sunt & latrones. Propter quod oportet deuitare quidem illos: quæ autem sunt Ecclesiæ, cum magna diligentia diligere, & apprehendere veritatis traditionem. Quid enim? & si de aliqua modica quæstione disceptatio esset, nonne oporteret ad antiquissimas recurrere Ecclesias, in quibus Apostoli conuersati sunt, & ab ijs de præsenti quæstione sumere quod certum & liquidum est. Quid autem si neque Apostoli ipsi Scripturas reliquissent nobis, nónne oportebat ordinem sequi traditionis, quam tradiderunt ijs, quibus committerunt Ecclesias? Cui traditioni assentiunt multæ gentes Barbarorum, eorum qui in Christum credunt, sine charactere vel atramento scriptam habentes per spiritum in cordibus suis salutem, & veterem traditionem diligenter custodientes. Sic ille.

Lib. 3. c. 4.

CAPVT CXVI.

Quænam sit illa, vna & vera Ecclesia, in qua sola spes est certa salutis.

OSTENDIMVS nunc, opinor, satis superque, cùm Fidelis quispiam à Satana in fide tentatur, optimum & tutissimum refugium esse ad Ecclesiam, in eiusque sensu & doctrina conquiescere.

Sed, quid si idem hostis qui nihil non tentat, nullum non mouet lapidem ad seducendas & perdendas animas; quid si, inquam, ille quæstionem etiam injiciat de Ecclesia? quænam videlicet illa sit vna & vera Ecclesia, quæ sola possidet docetque veritatem? cum præsertim constet, hunc etiam articulum vel maximè nunc esse in controuersia positum; & vnamquamque sectam sibi vni veræ & sanctæ Ecclesiæ nomen laudemque tribuere, ceteris omnibus abrogare. Ad hoc sic respondemus: In primis, vix quisquam est tam rudis & indoctus inter Fideles, tam tenuiter institutus in fide & religione Christiana, quin sciat, Ecclesiam Christi verã non heri aut nudiustertius natã, non ab hinc annis 50. vel 60. certo loco primùm cœpisse: sed semper fuisse ac durasse, ab initio fidei Christianæ; &, ex quo semel à Christo & ab Apostolis eius fundata est, numquam esse desijsse. Hoc Scripturæ etiam illæ omnes satis euincunt, quas in primæ confutatione propositionis attulimus. Non quidẽ quòd semper Ecclesia ijsdem locis manserit, quæ primùm occupauit & possedit: sed, si propter hominum ingratitudinẽ, propter neglectum veræ pietatis, & contemtum gratiæ Dei, vrbes vel prouincias quasdã aliquando deserit; quòd migret aliò, ad alia loca transeat; atque ita semper alicubi, imò in multis regnis & prouincijs nota sit & conspicua. Et hæc est Ecclesia, quæ propterea communiter Catholica siue Vniuersalis vocatur: quia nimirum & tempora omnia, sine vlla interruptione, complectitur; & loca aliquando cuncta peruadit. quo præcipuè nomine discernitur ab omnibus hæreticorum conuenticulis. Vnde Augustinus cõtra Epistolam fundamenti: [a] Non sine causa, inquit, inter tam multas hæreses, sic sola Ecclesia Catholica obtinuit, vt cùm hæreses omnes se Catholicas dici velint, quærenti tamen peregrino alicui, vbi ad Catholicam conueniatur, nullus hæreticorum vel basilicam vel domum suam audeat ostendere. Vt etiam de vera religione; [b] Christiana religio, Catholica nominatur non solum à suis, verùm etiam ab omnibus inimicis. velint enim, nolintve, ipsi quoque hæretici & schismatum alumni, quando non cum suis, sed cum extraneis loquuntur, Catholicam nihil aliud quàm Catholicam vocant. non enim possunt intelligere, nisi hoc eam nomine discernant quo ab vniuerso orbe nuncupatur. Hæc ibi.

CATHOLICA ECCLESIA, HOC IPSO NOMINE AB OMNIBVS HAERETICORVM CONVENTICVLIS DISCERNITVR.
[a] Cap. 4.
[b] Cap. 7.

Sic & apud Ambrosium, cœtus ille qui illi adhærebat, vulgò apud omnes Catholicorum nomine vocabatur. Dicebant enim milites Imperatori, se præstò futuros, si viderent eum cum Catholicis conuenire; alioqui, se ad eum cœtum, quem Ambrosius cogebat, transituros. (Epist. 33.)

Et rectè, quemadmodum Fideles, ipsis quoque Apostolorum temporibus, vt à Iudæis & Paganis discernerentur, Christiani appellati sunt; sic vt distinguerentur ab hæreticis, Catholicorum nomen inuentum est. Vnde Pacianus Barcinonensis Episcopus, vir pius & doctus ad Sympronianum Nouatianum; Cùm post Apostolos, inquit, hæreses extitissent, diuersisque nominibus columbam Dei atque reginam lacerare, & per partes scindere niterentur, cognomen suum plebs Apostolica postulabat, quo incorrupti populi distingueret vnitatem. Et paulò pòst: Ne æstues frater, Christianus mihi nomen est, Catholicus verò cognomen. illud me nuncupat, istud ostendit; hoc probor, inde significor. (Epist. 1.)

CAPVT CXVII.

Quibus signis rudiores quiq; Fideles Ecclesiam queant cognoscere.

HIs positis, facilè responderi poterit Satanæ, de Ecclesia dubium inferenti ac tentanti, etiam ab indoctis quibusdam Christianis: Ego illam Ecclesiam habeo pro vera Eccle-

Ecclesia, quæ Catholica dicitur, quæque semper ab initio fuit Ecclesia Christi, nec vmquam perijt vel desijt, ex quo semel fundata est. Illam, inquam, Ecclesiam agnosco pro vera Christi Ecclesia, quæ primum huc aliunde venit per eos qui prouinciam istam primùm ad fidem Christi & Dei veri notitiam conuerterunt, quæque deinde hîc semper agnita & culta fuit ab omnibus pro Ecclesia Christi, donec superioribus annis Lutherani primum, deinde Anabaptistæ, postmodum Caluinistæ huc prædicatum venerunt & turbarum omnia. Quin etiam, satis notum vnde venerint, quando, quo loco primùm inceperint: nempe Caluinus Geneuæ in Sabaudia sub annum Domini 1535. Et Lutherus paucis annis ante in Saxonia. ante quem nulla erat vspiam mentio vel notitia, quàm late patebat in mundo nomen Christianum, alterius Ecclesiæ vel fidei quàm Catholicæ. Quam verò qualemque fidem aut religionem tenuerit & coluerit Ecclesia, quæ primùm hic abhinc annos octingentos aut nongentos & mille quoque plantata fuit, quãdo prouinciç istç, relicta atque explosa idololatria, ad cultum Dei veri & Christi eius perductæ & conuersæ fuere; planum est ex templis siue ecclesijs, quæ Deo statim vbique locorum in honorem ipsius & Sanctorum eius memoriam extructæ sunt, ex altaribus in ijsdem templis: erectis scitur enim in quem vsum illa erecta fuerint, quibus ritibus & cærimonijs consecrata, ac Deo dicata: ex monasterijs mox subsecutis atque ædificatis, vtriusque sexus omnisque ordinis ac religionis monasticæ, atque ex vitæ genere in ijsdem monasterijs ab initio obseruatæ: & ex alijs multis. Quin imò, vel ex solis ecclesiarum & monasteriorum fenestris vitreis & sarcophagis satis liquet, vt non extarent alia certiora testimonia, quænam hic vbique à primo exordio deinceps religio in vsu fuerit. In illius igitur ac tal s Ecclesiç, quç semper hic agnita & pro Christi vnica sponsa honorata fuit, cœtu & communione permaneo: illius fidem ac religionem retinere constanter cupio: denique in illa Ecclesia viuere, quamdiu placet Altissimo; & quando eidem videbitur, mori cupio. Alias autem Ecclesias omnes huic vni contrarias, quocumque nomine censeantur, abominor, execror, ac detestor, velut non Dei aut Christi Ecclesias, sed impuras & sacrilegas Antichristi synagogas. Cur profers, inquit Hieronymus, in medium quod Petrus & Paulus edere noluerunt, & quod totus mundus hactenus ignorauit, & vsque in hunc diem sine ista doctrina mundus Christianus fuit. Illam senex tenebo fidem, in qua puer natus sum. *Epistola ad Pammachium.*

Et hæc quidem ad captum & instructionem eorum qui sunt inter Fideles Catholicos simpliciores ac rudiores. nam doctiores & perfectiores alias habent notas veræ Ecclesiæ in sacris Litteris, & veterum monumentis, de quibus non pigebit nos hîc etiam nonnihil adijcere, in re tanti momenti, in qua cardo omnis versatur salutis nostræ. Numquam destituit diuina prouidentia populum suum adiumentis necessarijs salutis sempiternæ, contra insidias, technas, & fraudes omnes inimici humanæ salutis, contraque malorum & peruersorum hominum (quos nullo non tempore excitat Satan) varias & periculosissimas imposturas. NOTAE ECCLESIAE PRO DOCTIORIBVS.

CAPVT CXVIII.

Quibus signis Fideles veteris Testamenti, rectam salutem nosse & quærere debebant.

QVo tempore vigebat lex Moysi, quia non ignorabat optimus & clementissimus Deus, multos & omnibus sæculis pseudoprophetas surrecturos, qui Fideles à cultu veri Dei, legisque traditæ obseruatione rectaque intelligentia, abducere niterentur: prouiderat populo suo contra omnes huiusmodi exitiales fallacias remedium quodammodò sensibile atque palpabile; præcipiens, vt in omnibus de lege vel cultu suo ambiguis quæstionibus sacerdotes adirenrur tribus Leuiticæ, eorumque staretur sententiâ & iudicio. Hinc illa Deuteronomij constitutio memorabilis: Si difficile & ambiguum apud te iudicium esse perspexeris, inter sanguinem & sanguinem, causam & causam, lepram & non lepram, & iudicum inter portas tuas videris verba variare; surge & ascende ad locum quem elegerit Dominus Deus tuus, veniesque ad sacerdotes Leuitici generis, & ad iudicem qui fuerit illo tempore, quæresque ab eis: qui indicabunt tibi iudicij veritatem; & facies quodcumque dixerint, qui præsunt loco quem elegerit Dominus, & docuerint *Cap. 17.*

cuerint te iuxta legem eius, sequerisque sententiam eorum: nec declinabis ad dexteram neque ad sinistram. Qui autem superbierit nolens obedire sacerdotis imperio, qui eo tempore ministrat Domino Deo tuo, ex decreto iudicis morietur homo ille, & auferes malum de Israël: cunctusque populus audiens timebit, vt nullus deinceps intumescat superbia. Et infrà: Postquam sederit Rex in sede regni sui, describet sibi Deuteronomium legis huius in volumine, accipiens exemplar à Sacerdotibus Leuiticæ tribus, vel habebit secum, legetque illud omnibus diebus vitæ suæ; vt discat timere Dominum Deum suum, & custodire verba & cærimonias eius, quæ in lege præcepta sunt; ne eleuetur cor eius in superbiam super fratres suos, neque declinet in partem dextram vel sinistram, vt longo tempore regnet ipse & filij eius super Israel. Quam doctrinam, ceu apprime necessariam, postea etiam repetere & inculcare voluit Deus magis semper magisque per Prophetas suos. Malachias, vltimus prophetarum, Pactum meum, inquit, fuit cum Leui, vitæ & mortis: & dedi ei timorem, & timuit me, & à facie mea pauebat: lex veritatis fuit in ore eius, & iniquitas non est inuenta in labijs eius: in pace & in æquitate ambulauit mecum, & multos auertit ab iniquitate. Labia enim sacerdotis custodiunt scientiam, & legem requirent ex ore eius: quia Angelus Domini exercituum est. Hinc etiam Ieremias Propheta, quo tempore populus Dei in Chaldæa captiuus tenebatur, & iam religio penitus interitura videretur, magna voce, verbisque admodùm sensis & grauibus loquitur, dicens; Hæc dicit Dominus: Non interibit de Dauid vir qui sedeat super thronum domus Israël. Et de Sacerdotibus & Leuitis non interibit vir à facie mea qui offerat holocausta, & incendat sacrificia, & cędat victimas omnibus diebus. Hęc dicit Dominus: Si irritum potest fieri pactum meum cum die, & pactum meum cum nocte, vt non sit dies & nox in tempore suo; & pactum meum irritum fieri poterit cum Dauid seruo meo, vt non sit ex eo filius qui regnet in throno eius: & Leuitæ & Sacerdotes ministri mei. Sicut enumerari non possunt stellæ cæli, & metiri arena maris, sic multiplicabo semen Dauid serui mei, & Leuitas ministros meos.

Cap. 2.

Cùm ergo tam sollicitus fuerit Deus in conseruanda Ecclesia ac religione sincera tempore veteris Testamenti; semperq; tamquã vexillum clarissimum alte extulerit, ad quod Fideles in omni temporum varietate respicerent, ad cognoscendam & obseruandam religionis ac fidei veritatem, doctrinam scilicet ac sententiam sacerdotum ex tribu Leuitica: an minùs prospexisse putamus populo Christiano, quem non per sanguinem agni ex seruitute Ægypti ac tyrannide Pharaonis, sed per sanguinem Vnigeniti sui ex captiuitate Satanæ liberauit, vt ad vitam & salutem perduceret in regno cælesti sempiternam? Si talem gessit curam seruorum, populique duræ ceruicis, & cordis indomabilis, vt Scripturæ loquuntur; num oblitum prorsus putabimus amantissimorum filiorum suorum?

CAPVT CXIX.

In nouo Testamento Deus Pater, eiúsque Filius Christus, fœdus suum æternum, certámque salutis & veritatis doctrinam in Ecclesia Romana constituit.

QVIN potiùs voluit huius rei apud Euangelistas omnes clarissimas notas ac testimonia extare longè certissima: Ecclesiam suam nouam & sanctissimam (quam numquam esset deserturus, instar veteris ac Iudaicæ) perpetuã, vt omnibus nota esset ac conspicua, ædificauit super Petrum Apostolum suum: cui & peculiariter idcirc̀o dedit claues regni cælorum. Et sic ædificauit cum tali stabilitatis ac perpetuitatis promissione, vt portę inferi nullo vmquam tempore aduersus eam pręualere possent, eamque deuincere.

Quemadmodum autem veritas fœderis Dei cum Sacerdotibus Aaronicę stirpis seu Leuitici generis, longè magis in posteris Aaronis, quàm in ipso Aarone conspicua fuit; sic in Petri Apostoli successoribus, Romanis Pontificibus, multò magis & manifestius apparuit veritas promissionis Christi Petro facta, quàm in ipsomet Petro.

In cathedra igitur Petri Romæ quærenda est Ecclesia Christi, si quis ea de re dubitet, inde omnibus petenda doctrina salutis, notitia veritatis. ibi quærenda vera Ecclesia, columna & firmamentum veritatis, vt Paulus ait, vbi Christus oratione sua fidem à Patre inde-

indefectibilem impetrauit: in Petro videlicet ac ſucceſſoribus eius; à quo & fratres eius, Fideles ſcilicet & Chriſtianos omnes, in fide confirmari voluit. Ibi & apud illum quærenda Eccleſia Chriſti, cui omnes oues ſuas paſcendas commiſit: quod fit pabulo ſanæ doctrinæ & veritatis. Apud illum quærenda Eccleſia, ſponſa Chriſti, quem ianitorem præfecit domui ſuæ, cuique ſingulariter, vt ſuper omnes vigilaret, præcepit.

APVD QVOS QVAERENDA CHRISTI ECCLESIA.

Et hactenus de vera Chriſti Eccleſia breuiter ex Scripturis. Quod ſi his & alia quædam ex monumentis Eccleſiaſticis adijcere lubet, ibi meritò atque apud illos quærenda Eccleſia Chriſti, a quibus nomen & gloria Chriſti ſæculis omnibus diffuſa eſt paulatim toto orbe terrarum, ſine quorum opera & vigilantia, nec Chriſtus, nec regnum eius, nec verbum, nec Euangelia, nec Sacramenta iamdiu cuiquam nota eſſent. Illa ſola cenſenda Dei & Chriſti Eccleſia, ad quam numquã acceſſum habuiſſe perfidiam ſcribit [a]Cyprianus: in qua ſemper Apoſtolicæ cathedræ viguiſſe principatum [b]Auguſtinus teſtatur: in qua Patrum auctoritatem inconcuſſam ſeruatam narrat [c]Hieronymus: nec dubitat [d]Romanam fidem Catholicam appellare: ſicut & Ambroſius [e]Epiſcopos Catholicos nuncupat Romanam Eccleſiam. Inſuper, illa iure meritoque dicenda eſt Eccleſia Chriſti, quæ, ex quo primum per Chriſtum eiuſque vicarium Petrum Apoſtolum in vrbe Roma erecta & plantata eſt, ibidem aduerſus vim omnem & potentiam tot Regum, Imperatorum, Principũ, Magiſtratuum infidelium, tot machinationes fraudulentas hæreticorum omnis generis, tot perſecutiones omnium gentium, in tanta ſæpe varietate rerum & temporum, per tot aduerſa & pericula fluctuans, numquam tamen mergi aut opprimi potuit; ſed vſque in hodiernum diem nuſquam etiam interrupta Pontificum ſucceſſione integra & ſalua perſtitit: nec vmquam interim à recta fide deflexit: illa, inquam, fide, quam primus eius Paſtor Ieroſolymis in die Pentecoſtes à Spiritu ſancto cum ceteris Apoſtolis, collegis ſuis, accepit: quam & priùs à Chriſto magiſtro ſuo viua voce didicerat.

[a] Lib. 1. Epiſt. 4.
[b] Epiſt 142.
[c] Epiſt. 1. ad Damaſum.
[d] Lib. contra Ruff.
[e] Oratione de obitu fratris.

Denique, illa eſt haud dubiè vera Chriſti Eccleſia, per quam fractæ oppreſſæque ſunt hæreſes omnes, ſuis quæque ſæculis: per quam omnia contra eaſdẽ diuerſis locis ac temporibus generalia Concilia celebrata. Cum hac Eccleſia, Romana inquam, quæcumque eccleſiæ vel perſonæ in fidei & Sacramentorum communione conueniunt; Fideles orthodoxos veraſque Chriſti Eccleſias eſſe, dubitari nullo modo poteſt. quæcumque verò eccleſiæ, quicumque mortales ab illius ſe fide, doctrina, ſocietate præſciderunt, ad Chriſtum eiuſque populum benedictum minime pertinere, æque certo conſequitur.

Sic D. Hieronymus Epiſtola ad Damaſum clariſſimis verbis: Cum ſucceſſore Paſtoris & diſcipulo Crucis loquor. Ego nullum primum niſi Chriſtum ſequens, Beatitudini tuæ, id eſt, cathedræ Petri communione conſocior. Super illam petram ædificatam Eccleſiam ſcio. Quicumque extra domum hanc agnum comederit, profanus. Si quis in arca Noë non fuerit; peribit regnante diluuio. Non noui Vitalem, Meletium reſpuo, ignoro Paulinum. Quicumque tecum non colligit, ſpargit: hoc eſt, qui Chriſti non eſt, Antichriſti eſt. Sic ille. Sed hæc res mox paulo clarior euadet, ex ijs quæ poſteà ſuo loco diſſeremus, de ſuprema poteſtate Romani Pontificis, ſuper totam Chriſti Eccleſiam: quę eſt res alterius conſiderationis & argumenti.

D. Auguſtinum in Romanæ Eccleſiæ communione & ſumma veneratione retinebat (vt audiuimus) iam inde à ſancto Petro ad ſua vſque tempora ſucceſſio continua Pontificum Romanorum. Erat autem totum illud tempus annorum plus minùs quadringentorum. Quid dixiſſet Auguſtinus, quomodo in eadem fide & communione confirmatus fuiſſet, ſi noſtro vixiſſet tempore, quo eadem Pontificum Romanorum ſucceſſio durauit totis pęne annis mille ſexcentis? Euanuere & ſuccubuere omnes, qui contra illam Sedem, & fidem ac doctrinam illius, ſurrexerunt. ipſa autẽ ſemper inuicta perſtitit. Quis non videat oculis? quis non velut manibus tangat, & ſentiat non eſſe humanę prudentiæ vel potentiæ, ſed artem eſſe ac fortitudinem manus Domini & dexteræ Excelſi; qui memor eſt ſemper diſpoſitionis & promiſſionis ſuæ?

Deſcendit hinc Caluinus in diſputationem de moribus & diſciplina viuendi miniſtrorum Eccleſiæ, comparatione facta inter ſe ſuoſq; ſymmyſtas, ac inter Prælatos Paſtoreſque Eccleſiæ Catholicæ. Dicere non veretur, hoſce Eccleſiaſtica munera inuadere: in nos videlicet aſtutè atq; iniuſtiſſimè retorquendo, quod in ipſum, & qui eius ſunt generis, verè ac propriè quadrat; multas interim admiſcens vbique ſuo more atroces contumelias ac mendacia impudentiſſima. Sed quia de hoc argumento ſuprà egimus, nihil

hîc

hîc repetendum putamus. cùm præsertim pleraque omnia quæ effutit, tam inepta & falsa sint, vt refutationem non mereantur.

CAPVT CXX.

Rationis fidei redditio, hæretici & Catholici coram tribunali Christi.

MAGIS operæpretium erit videre quid respondeat ad actionem & sermonem duorum quos introducit Sadoletus coram diuino tribunali, suę quemque religionis & fidei rationem reddentes: Catholicum scilicet atque hæreticum. Hac enim actione Caluinus probè odoratus fuit, se causamque suam vehementer premi. Conatur igitur ipse quoque, velut ex aduerso, coram iusto Dei tribunali comparẽs, doctrinam suam defendere, causasque in medium adferre & rationes, quamobrem compulsus fuerit, à fide & communione Ecclesiæ Catholicę ac Romanæ se diuellere, & sic credere, sentire, docere, quemadmodum scripsit ac docuit.

QVOMODO CALVINVS AD IMITATIONEM ALTERIVS, CAVSAM SVAM AGAT CORAM CHRISTO IVDICE.

Hanc causam quemadmodum agat, quibusque argumentorum seu rationum coloribus ornet, non minùs vtile quàm iucundum erit cognoscere. Nemo enim potest ambigere, quin omnes ingenij sui neruos, omnes doctrinæ & facundiæ suæ vires intenderit (siqua doctrina & eloquentia operi tam impio & flagitioso tribuenda) vt causam istâ quàm optimè ageret. Quid igitur hîc in medium adfert? quomodo actionem suam in diuino iudicio & sermonem orditur? Ego quidem, inquit, expertus sum Domine, quam difficile sit ac graue, sustinere apud homines, eius qua in terris premebar accusationis inuidiam. Sed, qua fiducia semper ad tuum tribunal prouocaui, eadem nunc coram te appareo: quando in iudicio eam scio regnare veritatem, cuius ego fiducia subnixus primò aggredi ausus sum; cuius præsidio instructus perficere potui quidquid a me in tua Ecclesia gestum est.

Hæc est præfatio totius actionis. In qua, sicuti ingens statim refulget mendacium, quòd nimirum fiducia ac præsidio veritatis instructus inceperit & perfecerit quidquid gessit; ita nihil aliud ab illo in tota causæ huius actione expectandum, quàm multa impudentia putidaque mendacia. Sic igitur tandem ad rem venit: Duobus maxime criminibus reum me fecerunt, hæresis & schismatis. Atq; hæresis illis fuit, quòd receptis inter eos dogmatibus ausus sum reclamare. Quid verò, inquit, fecissem? Audiebam ex ore tuo, non aliam esse veritatis lucem, ad animas nostras in viam vitæ dirigendas, quàm quæ à verbo tuo accenderetur. audiebam, esse vanitatem quiquid de maiestate tua, cultu nominis tui, de religionis tuæ mysterijs concipiunt à seipsis humanæ mentes. audiebam, sacrilegam esse temeritatem, si natæ in hominum cerebris doctrinæ pro verbo tuo Ecclesiæ ingerantur. Sic ille.

CAPVT CXXI.

Quid ad primum articulum Iudex Christus Caluino respondeat.

ET hæc quidem omnia adhuc rectè sic satis. Attamen, subsistamus hîc paululùm: & quid sibi hæc velint, quid ve ex ijs possimus discere, aut vtilitatis capere, videamus. Quid hîc illi statim responsurum putamus cælestem Iudicem? Nimirum, quod scriptum est: Ex ore tuo te iudico, serue nequam. Si audisti & sciuisti, sacrilegam esse temeritatem, in hominum cerebris natam doctrinam pro verbo Dei & Ecclesiæ meæ ingerere; quomodo veritus non fuisti, Ecclesiam meam noua doctrina, ante Lutherum præceptorem tuum inaudita, turbare & corrumpere? Cur vos solos ausi fuistis opponere toti Ecclesiæ Christianæ, non illius tantùm æui vbique locorum, sed superiorum etiam temporum & sæculorum? Cur somnia vestra, & commenta vanissimi cerebri vestri, pro verbo meo passim cunctis obtrusisti? Nam à vobis profectam, in cerebro natam, totiusque Ecclesiæ præsentis ac præteritæ sensui & consensui repugnantem negare non potestis doctrinam

nam vestram, dum ex animo loqui argumentis certissimis compellimini: sicut & libri etiam vestri testantur. Et, nónne sciuistis scriptum esse (quando tantopere iactatis scriptum verbum) Si quis Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus & publicanus? Si vel hoc vnum verbum meum reueriti fuissetis, vt par erat; atque ex metu & reuerentia illius in Ecclesia mansissetis, quæ vna & concors erat toto orbe terrarum, cùm vos illam oppugnare cœpistis; si, quam illa fidem ac religionem constanter colebat & docebat, eam vos quoque colere & prædicare in animum induxissetis; vt maximè Ecclesia tota (velut affirmatis) errasset; vos certè in hoc tribunali meo possetis iustam excusationem prætendere, ac dicere mihi: Nos, ô iuste Iudex, Ecclesiam illam secuti semper sumus, cuius vocem audiri ab omnibus, cui in omnibus obtemperare grauissimis verbis, terribili etiam addita comminatione, iussisti: nisi videlicet pro ethnicis & publicanis haberi vellemus. Si igitur illam audiendo & sequendo errauimus, tu nobis erroris auctor fuisti: quando non aliud hîc quàm clarissimum verbum tuum pre oculis habuimus; non aliud fecimus quàm præcepisti. *Matth. 18.*

Quid obsecro ad hæc Caluinus, vel similis quispiam, in extremo Iudicio poterit respondere?

Sed pergit ille tamen: Cùm oculos, inquit, ad homines conuerterem, illic omnia longè diuersa apparebant. Qui fidei antistites habebantur, verbum tuum neque intelligebant, neque magnopere curabant: peregrinis tantùm dogmatibus circumagebant miseram plebem. Sic, pro solita sua procacitate, semper inuehitur in Præpositos Ecclesiæ Christi, & vnctos Domini, ex quorumdam vitijs omnes æstimans: cùm nemo sit omnium, qui, si cum ipsius criminibus conferatur, & nominatim cum contemtu verbi Dei, non videri queat innocens. *CALVINVS CAVSAM SVAM MALE CONSPIT: PRAVE PROSEQVITVR.*

Quid autem habet, quòd queratur de æqualibus suis, Stanislao Hosio Episcopo VVarmiensi; & de Ioanne Fischero Roffensi Episcopo? quid præterea de Iacobo Sadoleto Cardinali, Episcopo vicino suo? Audebitne dicere, illos verbum Dei non intellexisse, vel non magnopere curasse, vel meris ineptijs (vt alibi hic dicit) delusisse plebem? Aliud testificantur libri & monumenta ab ijs edita ad memoriam illorum & laudem immortalem. Vt nihil hîc dicam de alijs innumeris eiusdem æui, quorum vltra ducentos, ex omni orbis Christiani natione, anno 1562. conuenerunt in generali Synodo Tridentina, viuente adhuc & vidente Caluino. agebatur enim res quodammodò præ foribus eius.

CAPVT CXXII.

Scriptura sacra pessimè à Nouatoribus plebi indifferenter proposita, & in vulgares linguas conuersa.

SED quid ait præterea? In plebe, inquit, summa verbi Dei veneratio erat; rem inaccessam procul reuereri; interim ab omni eius inquisitione abstinere. Sic ille. Ipsi scilicet egregiè plebi aperuerunt secreta verbi Dei; Caluinus inquam & similes, cùm populo sacram Scripturam vtriusque Testamenti legendam tribuerunt, in linguas vulgares conuersam pro arbitrio suo: id est, infinitis locis corruptam, ac velut obtorto collo traductam ad confirmationem pestiferarum opinionum suarum, vt antè ostendimus. Vnde & mox vulgus indoctum noua atque inaudita arrogantia, manibusque pedibusque illotis, impudentissimè ipsis actoribus irruit in Sacras litteras. Stultæ & procaces mulierculæ audactèr sibi arrogarũt, vt reiectis Ecclesiæ Doctoribus, & Rectoribus vniuersis contemtis, ac irrisis Pastoribus & Præpositis suis, sensum suum illorum iudicio & consensui in Scripturarum interpretatione haud sint veritæ anteponere. Nimirum sic visum fuit Luthero, Caluino, & ceteris hæresum Patriarchis nostri sæculi. Sic illi non verentur sanctum dare canibus, ac margaritas pretiosissimas spargere ante porcos.

At longè aliter magnus ille Theologus Gregorius Nazianzenus: Non est omnium, inquit, de rebus diuinis disserere: sed nec quouis tempore, nec apud omnes, nec de omnibus, disputare. sed est, quando, & apud quos, & quo fine, fieri conueniat. Quod ille pluribus verbis persequitur. quemadmodum & inter Latinos D. Hieronymus ad Paulinum: Quod medicorum est, inquit, promittunt medici: tractant fabrilia fabri. Sola *Lib. De Theolog.*

Scripturarum ars est, quá sibi omnes passim vendicant. Hanc garrula anus, hanc delirus senex, hanc sophista indoctus, hanc vniuersi præsumunt, lacerant, docent, antequam discant. Hæc ille. Nihil est quidem Scripturarum lectione melius, nihil vtilius: sed

Plinius lib. 24. cap. 11. arbor esse quædam fertur, Rhododaphne, Latinè, Rosa-laurea; cuius folia quadrupedibus venena sunt, hominibus præsidia aduersus serpentes. Eadem est Scripturæ sacræ ratio: sobrijs & prudentibus salutarem præbet alimoniam; stultis & impijs maioris impietatis occasionem ministrat. An verò quadrupedes istos, quibus sanctum dare prohibet Christus, à lectione Sacrarum litterarum arcere non præstaret, quàm permittere vt aranearum in morem nihil ex ijs præter exitiale venenum sugerent? Feminæ autem, quanto rectiùs facerent, si colo & fuso suo vterentur ad vtilitatem familiæ suæ, vel ad vitandum otium, quo tempore disputant de expresso verbo Dei? Numquid omnes Apostoli? numquid omnes Prophetæ? numquid omnes Pastores vel Doctores?

Noluit Christus vt totum corpus suum vnum membrum esset, sed vt essent in eo membra multa & varia: & vt alij quidem essent oculi, alij aures, alij manus, alij pedes. Isti contrà, volunt vt omnes sint vnum membrum: quasi vnius farinæ massa, nulla varietate distincta, vel inutilis quædam ac deformis congeries, & confusum chaos, omni ordine sublato.

Caput CXXIII.

Scriptura sacra num intellectu sit facilis; num verò contrà, difficilis.

Atqui Scriptura omnis, aiunt, est clara & facilis intellectu: vnde & lux vitæ nostræ

Psal. 118. dicitur & actionum. Hinc & scriptum est; Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen semitis meis. Cur non igitur omnibus indifferenter ad instructionem proponatur? Caluinus super prædictum Psalmi versiculum: Si ea, inquit, esset verbi Dei obscuritas, de qua blaterant Papistæ; falso & mentito elogio ornatum esset à Propheta. Sciamus ergo, inquit, certam lucem illic nobis monstrari, modò aperiamus oculos. Eamdem sententiam clariùs expressit Petrus, Fideles omnes vt attendant sermoni prophetico, tamquam lucernæ in loco caliginoso ardenti. Sic ille. Atqui, si tam clara ad intelligendum est omnis Scriptura, quî fit igitur, vt Petrus eo ipso loco quem hîc citat Caluinus, de Epistolis Paulinis nominatim affirmet, quòd multa in ijs sint difficilia intellectu, quę indocti & instabiles deprauant, sicut & ceteras Scripturas, ad suā ipsorum perditionem? Id quod ab Augustino etiam annotatum, De fide & operibus cap. 14. Certè, vel vnus hic locus satis euincit, non passim omnibus & quibusuis proponendas Sacras litteras, vt legant & interpretentur pro arbitrio: hac vna fiducia scilicet, vt aperiant oculos suos, & sese à Deo doceri permittant.

Quid autem dicemus de scriptis Prophetarum? Si nihil nō ibi clarum, facile, expeditum, obuium omnibus, quî factū igitur, vt Eunuchus ille (in Actis Apostolicis) fateretur, se Isaiam quem legebat nō intelligere per seipsum, sed opus habuisse interprete & doctore? Nec verò existimandum, planè rudem fuisse in cognitione Dei: qui & adoratum venerat in Ierusalem, & Scripturarum lectionem videtur sibi iamdudum familiarem fecisse. Et quidem in Isaia Propheta, veluti & in alijs quibusdam, multa esse fatemur, quæ longa & operosa expositione non indigent: vtpote vbi de bonitate & potentia Dei concionatur, vbi ad fidem vel ad vitæ sanctitatem hortatur, vbi tradit doctrinam de pœnitentia, vbi tractat historias, &c. & tamen rectè etiā Caluinus ait, locum illum Isaiæ, in Actis Apostolorū exponens, multos vix decimum quemque versum in ceteris Isaię Scripturis solidè intellecturos. Quid faciet igitur, vbi in difficiliora & obscuriora incidet loca?

Politia omnis, quæ in libris Moysi describitur, totusque ille apparatus Aaronis sacerdotis, filiorumque eius, ac tabernaculi, quid aliud est quàm figura quædam & sacerdotij Christi, lucisque & gratiæ omnis futuræ illius Ecclesiæ? Si ergo nihil aliud ex ijs legendo haurias, quàm quod ad externam spectat litteram, nónne facilè continget, quod Apostolus ait, Littera occidit?

CAPVT CXXIIII.
Scriptura sine magistro lecta, solet hæreticos facere.

QVID autem aliud Anabaptistas miseros ac deploratos in opiniones multas absurdissimas & fœdissimas traxit, quàm Scriptura sine magistro lecta, & pessimè intellecta? Legebant exteтnam felicitatē regni Dauidis, multitudinem vxorum illius, & similia: inde statim somniabant, licere vnicuique tot vxores ducere in regno Christi, quod penes se solos esse rebantur, quot animo vniuscuiusque adlubebat. Legebant, quid Lot Patriarchæ contigerat: hinc statuebant, incestum non esse peccatum. Quid autem Anabaptistas commemoro, homines sine litteris & doctrina vlla; cùm Lutheranos & Confessionistas referre liceat, qui nō minùs turpiter Scripturæ lectione, dum claram sibi eam & expeditam putabant, decepti fuere? Ex his enim Osiander scribit, viginti diuersas senrentias fuisse apud eos de vno iustificationis dogmate; ac Philippi Melanchthonis, & discipulorum eius, quatuordecim opiniones enumerat. Nam simul, inquit, vt locum aliquem in Sctipruris viderunt, in quo iustitiæ mentio fieret, statim ex eo iustificationis modum fabticati sunt. Legit aliquis apud Moysen; [a] Ctedidit Abraham Deo, & reputatum est illi ad iustitiam. iam ex vno hoc loco colligit duo iustificationum genera: vnum ex vetbo, Credidit; alrerum ex verbo, Reputatum est: vt affirmet, Deum nobis suā iustitiam imputare, seu nos gratuitò pro iustis habete, tametsi non simus; & hanc esse nostram iustitiam. Legit alius; [b] Iustificari sumus per sanguinem eius. mox ex eo colligit, quòd pretiosus Christi sanguis sit nostra iustitia. Alius legit; [c] Per vnius obedientiam iusti constituentur multi. Infert igirur inde, Christi obedienriam esse nostram iustitiam. Alius legit; [d] Resurrexit propter iustificarionem nostram. Est igirur, inquit, resurrectio Christi nostra iustitia. Legit alius; [e] Spiritus sanctus arguet mundum de iustitia, quia vado ad Patrem. hinc colligit, quòd ascensio Christi in cælum sit nostra iustitia. Legit alius; quòd [f] iustificamur ex gratia & misericordia Dei, sine meritis. nihil ergo dubitat affirmare, quin gratia & misericordia Dei sit omnis nostra iustitia. Legit alius; [g] Ad ostensionem iustitiæ suæ propter remissionem pręcedentium delictorum. docuit statim, iustitiam nostram, esse remissionem peccatorum nostrorum. Alius legit; Liuore eius sanati sumus. docet igitur, vulnera Christi nostram esse iustitiam. Dicit ergo Osiander, se nouem iustitiæ genera in Lutheranis inuenisse, & probasse ex Scripturis collecta: neque tamen se omnia adhuc recensuisse.

QVATVORDECIM MELANCHTHONIS OPINIONES DE IVSTIFICATIONE EX VARIIS SCRIPTVRIS MALE COLLECTAE.

[a] Rom. 4. [b] Rom. 5. [c] Rom. 5. [d] Rom. 4. [e] Ioan. 16. [f] Rom. 3. [g] Rom. 3. Isa. 53.

Quòd si ita manifestè errant, Scripturas legendo, qui scribunt inter Lutheranos de iustitia & de alijs dogmatibus fidei Christianæ; quid censendū putabimus de rudibus idiotis, dum Scripturarum lectionem atque interpretationem ex Nouarorum istorum doctrina sibi promittunt? Et vbi est igitur tanta illa Scriptutarum clariras, & facilitas omnibus obuia, qui modò oculos aperire volunt?

CAPVT CXXV.
Lex lux, & Verbum Dei lucerna; vnde tamen in illis obscuritas & difficultas?

ADMITTIMVS nos quidem, quod productum est à Psalmista: Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen semitis meis. cum quo benè haud dubiè conuenit Petrus Apostolus loco supradicto. Sed simul dicimus, lucem hanc Scripturarum se ijs tantùm monstrare, qui diuinitus ad hanc vocati sunt functionem, vt tractent & exponant alijs verbum Dei: & qui magno longoque studio, adhibitis veterum Doctorum monumentis, sese ad intelligendas Sacras litteras compararunt. Nec interim tamen etiam imus inficias, verbum Dei communi etiam plebi, rudibusque & indoctis lucernam esse pedibus eorum, vitæque & actionum ducem: quando illis accenditur à Pastoribus illorum & Doctoribus, qui diuinitus eis dati sunt, vt Dei verbum illis exponant, eiusque lucem, vtilitatem, & fructum multiplicem demonstrent. Psal. 118.

Quid autem mirum, quòd lucē & claritatem verbi Dei non omnibus doceamus esse

 perspi-

perspicuam? Faciles sunt artes multæ mechanicæ: non videtur admodum difficile esse, agrum arare, stiuam tenere, serere, metere, fodere: sed quid tamen ex his omnibus tam facile, quin priùs discere sit necesse; nec facere possit vt oportet, qui non didicerit? Et omnium igitur erit ac quorumuis, sacram Scripturam intelligere, etsi numquam rem tantam, vbi & quemadmodùm oportet, didicerunt?

Dicimus præterea, obscuritatem ac difficultatem, quæ est in Scripturis sacris, non ex ipso Dei verbo, vel ex natura Scripturarum proficisci: (quæ non inepte dici possunt per se claræ esse & faciles intellectu, cùm ex luce descendant clarissima diuinæ mentis, instar facis ab alia face accensæ) sed obscuritas omnis est ex hebetudine sensus & intellectus nostri, qui vehementer læsus, obtenebratus est, propter peccatum. Quæ hebetudo vt acuatur ac tollatur, eiusque obscuritas sanetur ac repurgetur, magno opus est studio, vigilijs, laboribus, lectione, scriptione; tum etiam oratione ac deprecatione. Vnde extant il-

Psal. 118. la: Reuela oculos meos; & considerabo mirabilia de lege tua. item; Deus meus, illumina tenebras meas. Verbum Dei per se lucidum & clarum est, instar Solis; non solùm lampadis alicuius instar aut lucernæ. Sed quid prodest aut efficit claritas omnis Solis refulgentis, apud ægros oculos vel planè cæcos? Hinc de S. Thoma Aquinate legitur, viro tanti ingenij, & tam nobiliter illustrato in mysterijs diuinæ cælestisque sapientiæ; quòd numquam se lectioni vel scriptioni dedit, nisi post orationem. in difficultatibus au-

Epist. 148. tem sacræ Scripturæ, ad orationem, ieiunium quoque adhibebat. Sic & Augustinus, in perscrutandis Scripturis, hæc duo coniungit, studere & orare. At Sectanj isti, qui tumido corde, pleno fiducia sui, odijque & maleuolentiæ in Ecclesiam Catholicam, ad lectionem & interpretationem accedunt diuinarum Litterarum; non modò nihil in eis vident, sed excæcantur etiam magis magisque, illorum instar, qui læsis aut infirmis oculis Solis lampada intuentur.

His nunc vnum dumtaxat verbum adijcimus: quod iactant hæretici nostri, Scripturas sacras, omnemque illorum sensum cunctis esse perspicuum, nec quidquam in ijs dubij aut obscuri esse; idem olim apud Iudæos asseruisse Saducæos, apud Christianos verò Arrianos, vt Basilius scribit; & Apostolicos hæreticos ac Dimeritas, vt Epiphanius. At longè aliter sancti Patres: Augustinus, tum locis hîc suprà citatis, tum libro De doctrina Christiana, c. 6. Epist. 119. Basilius in Proœmio super Isaiam: Gregorius in Proœmio super libros Regum.

CAPVT CXXVI.

Pergit Caluinus in suo coram Deo Iudice processu calumniari.

SED nunc ad Caluinum ante Dei tribunal positum, hæresesque suas & schisma audentem defendere, reuertamur. Hęc, inquit, tum supina Pastorum socordia, tum populi stupiditas fecerat, vt omnia perniciosis erroribus, mendacijs, superstitionibus referta essent. Hoc ille ita audacter asserit pro more suo: sed nos verum fuisse negamus. Videamus tamen, quemadmodum probare conetur. Vnum quidem, inquit, te Deum nominabant: sed quam maiestati tuæ gloriam vendicasti, aliò transferentes, tot sibi figurabant atque habebant deos, quot pro Sanctis colere volebant. Sic ille stigmaticus. Quàm verò hoc sit ingens mendacium, luculenter antè ostendimus, vbi de inuocatione Sanctorum egimus: vt nulla hic opus sit repetitione.

Pergit deinde: Christus tuus, inquit, adorabatur quidem pro Deo, & Seruatoris nomen retinebat: sed, qua parte honorari debuerat, propè iacebat inglorius. Sua enim virtute spoliatus, velut vnus aliquis è vulgo, in turba Sanctorum delitescebat. Quàm mera etiam hæc sit putidaque calumnia, abundè suprà ostendimus, ac probauimus varijs locis. Illud hîc dumtaxat breuiter addimus, posse Caluinum hîc magni mendacij conuinci, vel ex solis Ecclesiæ solemnibus precibus, quæ vulgò Litaniæ vocantur. Ibi videre est, manifestum latumque discrimen, quod agnoscit Ecclesia, inter Christum Deum, mundi Redemtorem, & inter Sanctos cælites. Christus enim statim in exordio pro Deo, & cum Deo Patre, & Spiritu sancto, tamquā vnius cum ipsis naturæ & potentiæ, salutatur & inuocatur; cùm dicitur; Kyrie eleison, Christe eleison, Kyrie eleison. ac mox; Pater de

cælis

cælis Deus, miserere nobis: Fili redemtor mundi Deus, miserere nobis: Spiritus sancte Deus, miserere nobis. Et à Christo quidem, quemadmodum & à Patre & Spiritu sancto, petitur expressis verbis misericordia: tamquam ab eo videlicet, qui, vnà cum Patre & Spiritu sancto, auctor & fons est omnis gratię & misericordiæ, cunctorumque bonorum. cùm sanctis dumtaxat Angelis & hominibus dicatur: Ora pro nobis. Quamuis enim hoc ipsum etiam rectè à Christo postulari queat: vtpote qui secundùm humanam naturam suam sine intermissione orat pro nobis: tamen vt clariùs constet discrimen, inter Christum & Sanctos, qui puræ sunt creaturæ; mauult eum Ecclesia designare & inuocare per hoc quod in eo dignius & excellentius est, quàm per id quod commune habet cum Sanctis.

Sed minimè noua est hæc Caluini calumnia in Catholicos, quòd diuinos Sanctis honores asscribant, aut pro dijs inuocent, vel Christo Dei Filio eos honore exæquent. Idem multò antè pijs Christianis obiecerunt increduli, infideles, ethnici, & perfidi hæretici; vt ex Eusebio* liquet, Hieronymo, Augustino, Cyrillo.

*Euseb. lib. 4. cap. 15. Hier. contra Vigilantium. August. lib. 2. contra Faustū cap 21. Cyrill. lib. 6. & 10. contra Iulianum.

CAPVT CXXVII.

In Ecclesia Catholica plurimis modis celebratur memoria passionis & mortis Domini.

PERGIT Caluinus Deo mendacia execranda obtrudere: Nemo, inquit, erat, qui vnicum illud, quod tibi in cruce obtulit, & quo nos tibi reconciliauit, sacrificium verè repuraret, nemo qui de æterno eius Sacerdotio, & quę inde pendet intercessione, vel per somnium cogiraret. Quid air scelestissimus? an in Ecclesia Carholica nulla est digna memoria, nulla iusta venerario, vel non fuit semper cunctisque sæculis, sacrificij crucis & mortis Christi, & beneficiorum quæ per illud accepimus? Et quid ergo sibi volunt, in primis annuæ illæ omnes celeberrimæ cærimoniæ feriæ sextæ in sancta hebdomada, toto orbe terrarum tam solemnitet obseruaræ? Quid cantus de cruce multus ex sacris Scripturis, adorationes crucis seu Christi crucifixi potiùs, genuflexiones, concio solemnis qua populo Christiano tota Christi passio explicatur? vt nihil dicam, in honorem crucis, de stricto diei illius ieiunio, & de alijs multis in honorem mortis Christi: quæ à Caluinistis & similibus, non solùm non obseruantur, sed ridentur etiam.

CRVCIS CHRISTI MEMORIA MVLTIPLEX IN ECCLESIA.

Huc etiam spectat, quòd singulis hebdomadis, eadem feria, vbique locorum solemnis habetur memoria, in Ecclesia & in officio Ecclesiastico, crucis Christi, Missa etiam peculiari ad hoc instituta. quæ memoria plerisque etiam omnibus Christi fidelibus satis nota est. Quemadmodum & qui arctiore pietatis professione Deo astricti sunt, eodem die singulis hebdomadis ieiuniū colunt: quo nimirum ex vera animi grantudine sese Christo mortuo & crucifixo nonnihil conformant, voluntaria huiusmodi assumta pœnitentia.

Bis in anno diem festum celebrar Ecclesia crucis Christi, Inuentionis scilicet atque Exaltationis illius. nam vbicumque occasionē teperit honorandi crucem Domini; libenter illam, in laudem ac memoriam crucifixi Redemtoris, amplectitur atque venerarur.

Huc spectat etiam, quòd in cunctis Supplicationibus publicis, crux Christi præfertur. Quo profitemur, nos libenrer signum seu vexillum sequi Ducis ac Regis nostri; crucis eius seruos esse; nulla in re gloriari, præterquam in cruce Domini nostri; in illa nos spem omnem & fiduciam collocare; per illam vnam expectare victoriam de cunctis hostibus nostris, & in quauis afflictione auxilium. Quod ita etiam factum fuisse in Ecclesia Catholica ab initio, vel Venerabilis Bedæ testimonio satis constat. *Lib. historia.*

Nec verò pręferri tantùm cœtibus fidelium Christi iussit Ecclesia; sed in medio etiam templi cuiusque, loco eminentiore collocati, vr statim cunctis ingredientibus in oculos incurrat, vt videatur, salutetur, honoretur, adoretur ab omnibus. illudque simul occurrat cuiusque memoriæ; Sicut Moyses exaltauit serpentem in deserto, ita exaltari oporruit *Ioan. 3.* Filium hominis: vr omnis qui credit in eum non pereat, sed habeat vitam æternam.

Quin & templa Fidelium omnia in modum & figuram crucis extructa sunt: vt nimirum chorus templi, qui vocatur, & locus est proprius Sacerdotum ministrorum Christi, sit velut caput crucis: inde structura vtrimque per latera expanditur æqualiter, quasi in

duo brachia: postremò verò inferius longiore tractu ducitur versus occidentem, vt fiat pars crucis infima, terræ infixa, in qua pedes Domini figebantur. Nec solum in templis, sed in publicis etiam vijs Ecclesia signum crucis Christi passim erigi voluit; vt ne itinerantes quidem, etiam aliud agentes, beneficium crucis Christi obliuioni traderet. Et sicut olim ethnici, Mercurij statuam in vijs & compitis erigebant, quòd hunc deum itineribus præesse crederent; sic nunc Christiani, deiectis Mercurij statuis quæ viarum indices erant, in earum locum erexerunt signa Christi crucifixi, quibus & viæ quodammodò sanctificarentur, & iter facientes admonerentur gratitudinis suæ erga crucem Christi, propter beneficia incomparabilia per eam accepta.

Ad hæc verò, Sacramenta omnia nec perficiuntur, nec consecrantur, nec administrantur, sine adiunctione crucis Christi. Sed præ omnibus, in tota actione & celebratione sacrificij noui Testamenti, (quod Missę nomine rectè & communiter dicitur) quidquid est in Sacris litteris, de mysterio crucis & mortis Christi, quod scire omnino interest; non verbis solùm, sed gestibus quoque, habitu, signis, & cærimonijs, adumbratur & proponitur oculis, auribus, & sensibus omnibus populi Christiani.

Ac veluti ingredientes in mundum Fideles in sacro Baptismo frequenter signantur ac muniuntur signo crucis Christi; sic ex hoc mundo egredientibus & morituris imago proponitur crucis Christi; quando in extremo illo conflictu maxime omnium opus habent consolatione, instructione, confirmatione, armisque spiritualibus; vt spem salutis firmam concipiant in Christum pro ipsis mortuum & crucifixum: vt pretium agnoscant redemtionis suæ, tantoque æquiore animo corpus mortale & quidquid hìc charum habuerunt relinquant, atque ad Patrem cælestem & patriam pergant; hoc sibi firmiter persuasum habentes, crucem Christi esse meritum nostrum, refugium, & spem vnicam, pretium, redemtionem, salutem nostram, vitam & resurrectionem nostram.

MOS CHRISTIANORVM SIGNANDI SE CRVCE, ETC.

Denique huc etiam pertinet mos ille in Ecclesia Catholica, quo se Christiani ad omnem occasionem cruce signant; quem morem ab Apostolis ipsis fluxisse dubium esse non potest: cùm Tertullianus,[a] sæculo Apostolorum vicinus, scribat ea de re in hunc modum: Ad omnem progressum atque promotum, ad omnem aditum & exitum, ad vestitum & calceatum, ad lauacrum, ad mensas, ad lumina, ad cubilia, ad sedilia, quæcumque nos conuersatio exercet, frontem crucis signaculo terimus. Quoties terror aliquis aut periculum imminet, toties hoc signo vtimur: neque nobis alio confugiendum esse putamus, quàm ad crucem Christi. per quam ille cùm deuicerit huius mundi principem, in ea certissimum nobis præsidium constitutum credimus. Ipsa est enim, vt Chrysostomus ait, Diaboli plaga, dæmonū frænum, lupatum virtutum contrariarum. Fugiunt hoc signum dæmones, velut baculum quo percussi, prostrati, victi fuerunt. Quod in suo quoque periculo, suoque magno bono didicit aliquando Iulianus Imperator, licet iam tunc à Christiana religione defecisset.

[a] Lib. De corona militis.

Lib. quòd Christus sit Deus, & Hom. 55. in Matth. Nazian. Oratione 1. in Iulianū.

CAPVT CXXVIII.

Quàm probè agnitum & honoratum in Ecclesia Catholica fuerit sacerdotium Christi.

SED hæc satis sunt, ad detegendum & reuincendum Caluini impudentissimum mendacium, quo affirmare non veretur, nullum esse in Ecclesia Catholica qui sacrificium Christi in cruce pro nobis oblatum reputet vt oportet. Ipsimet potiùs sunt, impijssimi Caluinistæ, qui beneficium crucis Christi vbique locorum ex animis hominum extirpare nituntur. cùm nusquam, neque in moribus & vita ipsorum, in templis & conuentibus, ritibus & Sacramentis, seu potiùs sacrilegis superstitionibus, vllum crucis Christi indicium appareat: nisi quòd crucem & mortem Christi semper in ore habeant; & sancta Crucis signa vbique vt inimici crucis Christi demoliantur.

Simile est, quod ait de Christi sacerdotio, neminem fuisse in Ecclesia Catholica, qui de æterno Christi sacerdotio, & quæ inde pendet intercessione, vel per somnium cogitaret. Videre hominem fanaticum, absurdissima etiam effutientem. Quis enim ignoret, multo meliùs agnitum, honoratum, & cultum fuisse omnibus sæculis sacerdotium Christi æternum inter Catholicos, quàm apud Caluinistas, aut quoslibet alios Nouatores?

Agnouit

Agnouit semper Ecclesia Christi, duplex sacrificium Christi: vnum cruentum, alterum incruentum. Prioris oblationem fecit in ara crucis, vbi seipsum totum Deo Patri obtulit vltrò ad mortem acerbissimam, totumque effudit pretiosissimum sanguinem suum in remissionem peccatorum nostrorum: figuras adimplens sacrificiorum omnium cruentorum, quæ per Aaronem & filios eius, eorumque successores sacerdotes Leuiticos, Deo offerebantur, ex ouibus, bobus, hircis, & alijs pecoribus, iuxta legem Moysi. Quo vno Christi sacrificio confitetur Ecclesia, totum genus humanum redemtum, Deoque reconciliatum fuisse: nec vllam vnquam peccatorum remissionem fieri ab initio mundi vsque in finem, nisi per virtutem & meritum vnius illius hostiæ; vt suprà alia occasione ostendimus. Impleuit nihilominùs etiam figuram sacerdotij Aaronici, dum merito sanguinis sui in cruce effusi, in cælum ascendit, per tabernaculum non manufactum (sicut ait Paulus) vt appareat nunc vultui Dei pro nobis, oretque sine intermissione pro populo suo: vt Paulus & Ioannes contestantur. Cuius rei typum & figuram gessit Aaron, cum sanguine hirci intrans in Sancta sanctorum, deprecaturus diuinam maiestatem pro toto cœtu Filiorum Israël; vt scribit Moyses Leuit. 16. Paulus verò de figuræ illius per Christum impletione, Hebræorum 9. *Hebr. 9.* *1. Ioan. 2.*

Hac autem intercessione Christi sacerdotis, Patrem suum cælestem assiduè orantis, nituntur preces omnes & intercessiones Sanctorum, tam defunctorum in cælis quàm viuentium adhuc in terris. idque seu pro seipsis seu pro alijs viuentes deprecentur: vt suprà etiam dictum atque ostensum est.

CAPVT CXXIX.

Christi sacerdotium secundum ordinem Melchisedech.

VERVM est & aliud Christi sacerdotium, iuxta doctrinam Ecclesiæ Catholicæ perpetuam & verissimam; non secundùm ritum Aaronicum, sed secundùm ordinem & modum Sacerdotis Melchisedech. Quod Christi sacerdotium Caluinus cum suis non agnoscit: sed agnoscit Psalmista, cùm dicit de Christo, Tu es Sacerdos in æternum, secundùm ordinem Melchisedech.

Quale autem fuerit sacerdotium Melchisedech, vel cuiusmodi sacrificium Deo obtulerit, docet Moyses Genesis 14. At Melchisedech, ait, protulit panẽ & vinum: erat enim Sacerdos Dei altissimi. Ergo non oues aut boues Deo offerebat Melchisedech, instar sacerdotum Leuiticorum: sed panem & vinum. Iam si Christus est Sacerdos iuxta ordinem Melchisedech; quæritur, quando, vel vbinam illo sacerdotio functus fuerit, Deo Patri suo sacrificium in pane & vino iuxta ritum Melchisedech offerendo. Nusquã profectò hoc fecisse reperitur, præterquam in vltima cœna, quãdo corpus & sanguinem suum ex pane & vino consecrata, sub ijsdẽ panis & vini speciebus, Deo Patri obtulit, priusquam discipulis edenda ac bibenda distribuit. Quamuis enim oblationis huiusce nulla fiat expressa mentio ab Euangelistis, in descriptione cœnæ Dominicæ; tamen, si Scripturæ interpretandæ iuxta intellectum & traditionem veterum Ecclesiæ Patrum & Pastorum, plerique omnes Ecclesiæ veteris Patres, tam Græci quàm Latini, constanter tradunt, Christum in cœna vltima seipsum Deo Patri sub speciebus panis & vini tamquam Sacerdotem secundùm ordinem Melchisedech obtulisse. Ostendimus hoc antè alia occasione, ex Cypriano, Hieronymo, Augustino, Chrysostomo, & alijs. nunc hîc duos adhuc duntaxat addemus, maioris lucis gratia, vnum ex Latinis, ex Græcis alterum, Ambrosium videlicet, & Eusebium Cæsariensem.

Ambrosius in Psalmum 38. ita habet ad versiculum illum; Verumtamen in imagine pertransit homo: Vidimus, inquit, principem Sacerdotum ad nos venientem: vidimus & audiuimus offerentem pro nobis sanguinem suum. Sequamur vt possumus Sacerdotes, vt offeramus pro populo sacrificium, etsi infirmi merito, tamen honorabiles sacrificio. Quia etsi nunc Christus non videatur offerre, tamen ipse offertur in terris, quoniam Christi corpus offertur. imò ipse offerre manifestatur in nobis, cuius sermo sanctificat sacrificium quod offerimus. Sic ille; docens Christum obtulisse corpus & sanguinem, in quo sacrificio eum noui Testamenti Sacerdotes imitantur. Clarior etiam est Eusebius. qui tametsi in dogmatibus religionis Christianæ nõ admodum magni est momenti, quia fide ac religione Arrianus fuit; tamen in ijs quæ pertinent ad historiæ veritatem & traditionis

tionis Ecclesiasticæ, bonus auctor est. Sic igitur ille: Oraculi exitus admirabilis ei qui contempletur quemadmodum Saluator noster Iesus qui est Christus Dei, ipsius Melchisedech ritu, ea quæ ad sacerdotium in hominibus gerendum spectant, per suos ministros perficiat. Nam, quemadmodum qui Sacerdos gentium erat, nusquam videtur sacrificijs corporalibus functus, sed vino solo & pane, dum ipsi Abraham benedixit: ita sanè primus ipse Saluator Dominus noster, deinde qui ab ipso facti sunt Sacerdotes, in omnibus gentibus spirituale secundùm Ecclesiasticas functiones sacerdotij munus obeuntes, vino ac pane, corporis illius & salutaris sanguinis mysteria, repræsentant. Quæ sanè mysteria Melchisedech tanto antè spiritu diuino cognouerat, & rerum futurarum imaginibus vsus fuerat; sicut Moysi Scriptura testatur.

Hic videmus, Eusebium sensum referre clarissimum Ecclesiæ Christianæ sui temporis & superioris, quomodo Christus sit Sacerdos in æternum, secundùm ordinem Melchisedech. Primùm videlicet, quia hoc ipsum obtulit, pura secundùm externam speciem, quod obtulerat Melchisedech, panem & vinum; hoc quod ad ordinem & ritum sacerdotij Melchisedech attinet. In æternum verò talis Sacerdos est, quia quod primus ipse sacrificium obrulit, hoc deinceps in Ecclesia semper est prosecutus per Sacerdotes alios, vicarios suos in omnibus gentibus in æternum. Quem etiam sensum profectò subindicar Augustinus tum lib. 17. de Ciuirate Dei cap. 17. tum contra aduersarios Legis
Lib. 1. c. 18. & Prophetarum, tum in Psalmum illum 109. Nec porest obijci contra hunc sensum Scripturæ, eodem modo Aaronem sacerdotium perpetuum habuisse: quia quod primus ipse incepit, iussu & mandato Dei, id filios eius ac nepotes postmodum sequentibus sæculis perfecisse. Quamuis enim hoc ita multis fuerit sæculis obseruatum, tamen suo tempore omnis ille ritus sacrificandi mutatus & abolitus fuit per aduentum Christi; qui nouum tunc pro nouo populo instituit sacerdotium secundùm ordinem Melchisedech, duraturum in æternum: quia nouo huic sacerdotio ac sacrificio nullum aliud succedet
Malach. 1. vsque in finem mundi. Et hoc est quod alius Propheta subindicare videtur, dicens: Non est mihi voluntas in vobis, dicit Dominus exercituum: & munus non accipiam de manu vestra. Ab ortu enim solis, vsque ad occasum, magnum nomen meum in gentibus; & in omni loco sacrificatur & offertur nomini meo oblatio munda. De qua Scriptura
Lib. 1. c. 20. & De ciuit. lib. 19. cap. 23. videre licet Augustinum, contra aduersarios legis: Chrysostomum in Psalmum 95. & alios.

Quibus ex omnibus iam satis patet, in Ecclesia Catholica multò & meliùs cognosci & sanctiùs coli sacerdotium Christi, &, quæ inde pendet, intercessionem eius pro nobis, quàm in conuenticulis Caluinistarum aut aliorum Nouatorum. Certè, cùm nullum omnes illi agnoscant in Ecclesia externum sacerdotium vel sacrificium, dicantque, om-
1. Pet. 2. nes in vniuersum Fideles esse sacerdotes, iuxta illud quod antè audiuimus, Gens sancta,
Apoc. 1. regale sacerdotium: item, Fecisti nos Deo nostro regnum & sacerdotes: Christum Sacerdotem maxima ex parte spoliant sacerdotio suo sempiterno, secundùm ordinem Melchisedech. quamuis enim ipse eo genere sacerdotij semel dumtaxat functus fuerit, tamen per Sacerdotes noui Testamenti, vicarios suos, vbique locorum illo fungitur sacerdotio in æternum.

CAPVT CXXX.

Quòd fiduciam & spem ponere liceat in bonis operibus: quódque ijs Dei gratiam, iustitiam, & remissionem peccatorum meremur.

SED audiamus, quomodo, & quibus in rebus prætereà nos accuset Caluinus coram Deo: Nemo, inquit, erat, qui in vna eius iustitia acquiesceret, &c. Hic rursus penè omnia, vel simpliciter omnia, sunt mēdaciis plena. Neminem fuisse inter Catholicos, qui in vna Christi iustitia acquiesceret, falsum est. Confitemur enim, Christū nobis factū à Deo iustitiam, redemtionem, sanctificationem, & omnia: eiusque vnius iustitia saluos fieri. Sed non ita, quin simul etiam omnes, qui per illum salutem consequuntur, iusti & sancti efficiantur; suaq; illa iustitia, ab eo accepta, salutem & vitam æternam mereantur. Denique,

nique, non sic in vna Christi iustitia acquiescimus, quasi opera omnia iustorum, ex spiritu & gratia Dei perfecta, nihil facerent ad veram iustitiam. Hæc enim omnia, quemadmodum intelligenda sint secundùm Scripturas, suprà latè ostendimus.

Similiter negamus, salutis fiduciam, quæ verbo Dei præcipitur & fundatur, pænè euanuisse apud Catholicos. Mirum autem, cur nõ simpliciter dicat, Euanuisse, absque Pænè. non enim eum pudere solet aliàs talis audaciæ. Sed nos, nec vel prorsus, nec pæne, nec vlla ex parte euanuisse confitemur. Nisi fortè per salutis fiduciam intelligat, vt profectò videtur, stultam illam, inanem ac temerariam salutis fiduciam; qua Caluinistæ & ceteri omnes Sectarij nostri per solam fidem in Christum, nullo habito respectu ad quæcumque bona opera, se saluos fore certò statuunt: quam communiter nunc omnes, distinctionis gratia, in scholis appellant fidem specialem. nec fides est vera, sed stulta arrogantia, & superba præsumtio, cunctis noui & veteris Testamenti scripturis contraria: vt satis anteà diuersis locis ostendimus.

Pergit Caluinus. Erant, inquit, profanæ opiniones non paucæ, quæ prima eius doctrinæ quam nobis verbo tuo tradidisti placita, à radice subuerterent. Grauis profectò accusatio, si perinde vera esset: sed, quã nos prorsus negamus. Quia verò à tam multis (quas dicit) profanis opinionibus ne vnam quidem nominatim recenset, nos quoque iis refutandis, aut inquirendis, non pluribus immorabimur.

Pergamus igitur illum audire velut suem in volutabro luti grunnientem: Sana quoque, ait, Baptismi Cœnæq́ intelligentia, pluribus mendaciis corrupta erat. Ad hoc nos ex aduerso breuiter respondemus, nõ aliud id etiam esse, quàm merum magnumq́; mendacium. Doctrina de duobus his Sacramentis apud nos, quemadmodũ & de aliis vsq; ad septẽ numero, integra & incorrupta retinetur ac traditur. Quàm multis verò, & quàm impiis ac perniciosis opinionibus, ipsi doctrinam Sacramentorum istorum corruperint; nos hîc suo loco tam clarum fecimus, vt cæci etiam videre queant.

Quid præterea? Iam, inquit, omnes, non sine graui tuæ misericordiæ contumelia, fiduciam in bonis operibus ponebant, &c. Hoc tantùm hîc respondemus. Si tam grauis est contumelia misericordiæ Dei, fiduciam aliquam ponere in bonis operibus; quomodo non fuit veritus contumeliam illam Ezechias Rex, dicens Deo tam confidenter: Memento Domine, quoniam ambulauerim coram te, in corde perfectò, & quod bonum est in oculis tuis fecerim? quomodo non item post eum Nehemias; qui quoties aliquid fecerat ad restitutionem vel promotionem pietatis, vel cultus Dei, mox ad Deum conuersus, Memento mei, inquit, Domine, propter hoc? postremò, quomodo non eamdem blasphemiam in Dei misericordiam timuit Paulus Apostolus, vt non plura hîc memoremus, dicens scribensq́ue, Bonum certamen certaui, cursum cõsummaui, fidem seruaui. de reliquo reposita est mihi corona iustitiæ: quam reddet mihi Dominus in illa die, iustus iudex? An non isti omnes fiduciam ponebant, non aliquam dumtaxat, sed magnam in bonis operibus suis? nec tamen Dei misericordiæ aliquam faciebant iniuriam, sed eam potiùs laudabant & celebrabant. quia quidquid habebant bonorũ operum, non aliunde quàm à Dei misericordia sciebant se recepisse. *4. Reg. 20.* *Nehemia 5. & 13.* *2. Tim. 4.*

Quòd verò bonis operibus mereamur gratiam Dei, si non satis id probant iam dictæ Scripturæ, sunt & aliæ multæ, quæ hoc manifestè testantur. Quia fecisti hanc rem (dicebat Deus Abrahæ) & non pepercisti filio tuo vnigenito propter me, benedicens benedicam tibi, &c. Quid Chananæa illa apud Matthæum & Marcum? nónne propter humilitatem suam, propter fidem ingentem, ac in oratione perseuerantiam, gratiam Saluatoris promeruit? Propter hunc sermonem (aiebat illi Dominus) vade: exijt dæmonium à filia tua. Idem liceret dicere de Centurione, deq; fide & humilitate ipsius; qua dicebat, Domine, non sum dignus, vt intres sub tectum meum. quibus verbis gratiam Christi quamprimùm promeruit. Sed quid opus est multitudine exemplorum vel Scripturarum in re tam perspicua? *Genes. 22.* *Matth. 15.* *Marc. 7.*

Et quod ad iustitiam per bona opera comparandam attinet, quid dicit Iacobus Apostolus? Abraham, inquit, pater noster, nónne ex operibus iustificatus est, offerens Isaac filium suum super altare? Similiter & Rahab meretrix, nónne ex operibus iustificata est, suscipiens nuntios, & alia via eijciens? Et addit generalem sententiam: Videtis, quomodo ex operibus iustificatur homo, & non ex fide tantùm? Cui hic tam clarus locus, vel vnus, haud satisfacit; indignus est, qui plures aut alios audiat. *Iacob. 2.*

Eadem est ratio remissionis peccatorum per bona opera: scriptum est enim; Remittuntur *Luc. 7.*

tuntur

Dan. 4. cuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum. &, Peccata tua eleemosynis redime.
1. Pet. 4. &, Charitas operit multitudinem peccatorum. item: Ignem ardentem extinguit aqua;
Eccle. 3. & eleemosyna resistit peccatis.

Quæ etiam Scripturæ, & aliæ sexcentæ, quas in eumdem sensum afferre liceret, docent, Deo eiusque iustitiæ per bona opera satisfieri; quod hic vltimo loco tantopere Caluinus exagitat, & per quod dicit, sicut & per præcedentia omnia, virtutem crucis Christi exinaniri ac oblitterari. cùm ex aduerso virtus crucis Christi per hæc omnia potiùs mirificè commendetur ac illustretur: vti priùs alijs locis ad plenum declarauimus.

Quòd verò ait, nos nescisse, quęnam sint bona opera, quibus tantam laudem atque efficaciam tribuamus; videtur hoc apertius verbis consequentibus explicare, ne mentem eius ignoremus: sed delirio simile est, vt omnia. Perinde enim, inquit, ac si minimè ad iustitiam lege tua instituti forent; multas sibi fabricati sunt inutiles nugas, quibus fauorem sibi tuum conciliarent: in quibus ita sibi blandiebantur, vt præ illis pęnè contemnerent, quam in lege tua commendasti, veræ iustitiæ regulam. adeò humana decreta, occupato semel regno, tuis ipsius præceptis, si non fidem, certè auctoritatem derogauerant. Sic Caluinus. Mirabile, quàm desipiant, sibi plus æquo sapientes!

Quidnam autem hîc sibi velit Caluinus, vel qualnam inutiles nugas putet, quas pro bonis operibus habeamus, cum non sint; quibusque Dei gratiam & fauorem impetrare conemur; & quas pluris faciamus, quàm veræ iustitiæ regulam, Dei lege præscriptam; ipse Caluinus non explanat, nisi quòd mentionem facit decretorum humanorum. Quo subindicare videtur, se loqui de constitutionibus Ecclesiasticis, quæ totidem verbis non extant in Sacris litteris. Sed, illas non esse pro nugis habendas, quin potius tantum fidei atque auctoritatis eis deberi, quantum præceptionibus expressis Sacrarum litterarum, nos prius non semel suis locis planum fecimus.

CAPVT CXXXI.

Caluini fallacia, omnis erroris sui culpam in Christum reijcientis: qui ipsi sic omnia inspirarit.

ETiam omnia recensuit Caluinus, longo catalogo, quæ illi displicent in doctrina Ecclesiæ Catholicæ, quæque Deo summopere ingrata esse existimat, & ipse propterea nullo pacto probare potest.

Sed operæpretium erit audire, quibus magistris hæc omnia ausus fuerit luxare, improbare, conuellere. Quosnam hîc duces vel doctores secutus est? quinam ante eum ita senserunt, ita interpretari sunt verbum Dei, tales ex eo sensus doctrinasque traxerunt? Audite quasi crapula obrutum, secum sermocinantem: Hæc Domine, inquit, vt animaduerterem, tu mihi spiritus claritate affulsisti; vt deprehenderem, quàm impia noxiaque essent, tu mihi facem verbo tuo prætulisti, &c. Sic ille, Lucifero iactantia non inferior. Atque hic planè explicat mentem suam; ac cautè astuteque occurrit obiectionibus optimis ac iustissimis, quibus statim vehementer premi & grauari poterat: quòd nimirum in his omnibus aduersaretur palàm toti Ecclesiæ, eiusque Patribus, Rectoribus, & Doctoribus vniuersis. Hanc obiectionem cùm videret se benè & ex ratione soluere ac remouere non posse, quid respondit? quid inuenit? Dicit, se recepisse doctrinam suam ex ore Dei: spiritus eius claritate illustratum, vt Ecclesiæ errores animaduerteret; vt quàm impij & noxij essent errores illi, Deum sibi lucem verbo suo & facem prætulisse: denique, vt abominaretur, prout digni essent; Deum ipsius animam pupugisse. Quis iam hominem istum arguere aut reprehendere poterit, qui totam doctrinam suam accepit ex instinctu & suggestione singulari Spiritus sancti?

CAPVT CXXXII.

Quid Caluino ad hanc blasphemiam respondendum.

SED, ô merum impostorem! ô verè falsum prophetam! ô manifestum populi seductorem! ô somniatorem vanissimum! quales olim Moysi & Prophetis tam multum negotij

negotij facessebant. Væ prophetis insipientibus, qui sequuntur spiritum suum, & nihil vident! Quis fidem illi adhibere tenetur, dicenti se tales à Deo reuelationes accepisse, contra sensum & consensum totius Ecclesiæ? Quasi verò non illæ essent veteres artes & fraudes hæreticorum omnium & impostorum post aduentum Christi, & falsorum prophetarum ante eumdem. Et nónne, quod tu Caluine hîc dicis contra totam Ecclesiam, à qua recessisti; nónne, inquam, idem tibi obijcere possunt, adeóque reipsa etiam obijciunt Anabaptistæ omnes, quando abs te Scripturis & rationibus conuincuntur? nónne idem & Lutherani, & Osiandrini, & Zvvenckfeldiani, & Seruetiani, quorum tu magistrorum & coryphæum Geneuæ publicè flammis tradidisti, & alij innumeri, quibuscum non multò meliùs tibi conuenit quàm nobiscum, de sua quique pestifera doctrina palàm affirmant & prædicant? Cur nos magis astringimur tibi credere, dicenti, doctrinam te tuam ex ore Dei habere, ex illustratione Spiritus sancti, quàm alijs quibusuis hæreticis manifestis, etiam tuo iudicio; id est, planè grauissimis verbis de impia sua ac nefaria doctrina confirmantibus? quænam tu affers maiora vel certiora signa vel indicia collocutionis tuæ cum Deo, vel Spiritu sancto, contra Ecclesiam; quàm illi suę, quam dicunt diuinæ reuelationis, contra eamdem Ecclesiam, iuxta & contra te? Deut. 13. Ierem. 23. Ezech. 13.

Sed notum est eruditis, quomodo impostores & seductores omnes, vanissimis huiusmodi secretis reuelationibus, vel somnijs potiùs, imposturas suas, fraudes, & mendacia sacrilega, regere soleant, ad fallendam & seducendam plebem.

Et hîc videmus, quàm rectè ac meritò paulò antè à nobis introductus fuerit Christus Iudex, Caluinum ex proprio ipsius ore iudicans & condemnans, quando idem Caluinus confitebatur, sacrilegam esse temeritatem, natas in hominum cerebris doctrinas obtrudere Ecclesiæ pro verbo Dei. Hîc etenim satis apertè testatur se doctrinam suam, non ab vllis Ecclesiæ Patribus aut Pastoribus recepisse, nec vllum hîc Ecclesiæ sensum vel consensum secutum, sed omnia didicisse ex ore Dei, atque ex illustratione Spiritus sancti. Nimirum vt à nullo Ecclesiastico iudice hîc damnari vel conuinci possit: dum velut alius Apostolus aut Propheta cum nouis mandatis à Deo mittitur. Verùm, quando hoc dicit atque affirmat tantummodò, nullis autem signis legitimis probat, quibus Apostoli & Prophetæ instructi ac muniti veniebant; more seductorum ac impostorum omnium, manifestæ falsitatis & mendacij execrabilis, nullo negotio accusatur & conuincitur.

Quàm friuolum autem, immò impium ac nefarium nugamentum sit, quòd nefas esse putauerit, eas res in obscuro iacere, quibus cogitandis essemus nati, & in quibus hominum salus resideret: cùm fallere non possit oraculum illud; Hæc est vita æterna, vt cognoscant te solum Deum verum, & quem misisti Iesum Christum: nihil est opus velle multis verbis aut argumentis docere, cùm res ipsa satis superque seipsam confutet. Totis scilicet non dicam octingentis aut nongentis, quibus nos ferè hîc Flandri fidem Christi recepimus; sed plusquam mille quingentis annis, ante Caluini tempora, neminem fuisse in Ecclesia, in orbe Christiano, qui Deum nouisset, aut filium Dominum Iesum Christum: nullum qui Scripturas sacras intelligeret, qui verbum Dei haberet vel doceret, vt oportet: tanto tempore fidem veram, purum Iesu Christi Euangelium in angulum detrusum, vel sub scamno iacuisse, vt initio Lutherus dicebat; vel sepultum in puteo obliuionis latuisse; donec Caluinus vel præceptor eius Lutherus illud proderet. Hi sunt nimirum, quos Deus & Spiritus sanctus, post tot sæcula, mundi totius in tenebris ignorantiæ & superstitionis iacentis misertus, misit reformandæ Ecclesiæ, illuminandis oculis miserorum mortalium. Ioan. 17.

CAPVT CXXXIII.

Iusta querela, & merita indignatio, contra superbas Sectariorum nouitates, omnem antiquitatem atque vniuersitatem contemnentium.

HI, inquam, sunt qui nobis dicunt: Quidquid à Patribus traditum, quidquid Conciliorum quorumuis auctoritate sancitum, quidquid Ecclesiæ totius quamuis diuturna ac perpetua consuetudine receptum est & approbatum, contemnite, reijcite,

reijcite, pro nihilo ducite: immò pro meris superstitionibus & figmentis habete. Neque vel tantillum moueat quemquã multitudo, magnitudo, latitudo, profunditas, sanctitas Ecclesiæ totius, doctrina, sapientia, miracula Sanctorum omnium. Sed, quod per nos proponi, tradi, doceri videtis, hoc sensisse & voluisse Spiritum sanctum ne dubitate. Quod autem Orthodoxi (qui dicuntur) docuerunt, quod auctoritas Ecclesiæ tradidit, quod populus omnis Christianus iam tot sæculis, vbique locorum ac gentium, secutus est & amplexus, quod scholæ omnes Theologicæ & academiæ docuerunt, nihil quàm exitiale Satanæ venenum putate. Sic illi excerebrati bufones. Quis est autem hic animi tumor? quæ plusquam Satanica mentis inflatio? ita sibi solis tribuere verbum Dei, Deumque ipsum & Spiritum sanctum; vt ceteris omnibus detrahas, quamlibet doctis, pijs, sanctis, sapientibus, toto orbe Christiano? Qui sunt, inquam, isti, nisi degeneres Ecclesiæ filij, desertores, vt passim vocantur in Scripturis, semen mulieris adulteræ, qui sanctis Patribus ac maioribus suis extremæ ac non ferendæ ignominiæ notam non verentur inurere, quasi nullus fuerit in eis timor Dei, nullus amor verbi illius salutiferi, imò nulla Dei vel Christi, mundi Redemtoris, vera notitia. A quibus tamen & rectè viuendi normam acceperunt, pietatis doctrinam, Euangelij notitiam, & Christianæ religionis exordium. quam doctrinam & religionem multi quoque illorum non solùm miraculis confirmarunt, sed proprio etiam sanguine consecrarunt. Quorum operâ ac labore factum, vt Dei & Iesu Christi filij eius nomen hîc primùm audiremus, ac è densissimis infidelitatis atque idololatriæ tenebris eruti, luce gratiæ & veritatis illius donaremur.

Has querelas & inuectiuas iustissima indignatio nobis extorsit aduersus tam ingratos & impios: quorum primatius velut signifer Caluinus hic dicere & iactare non veretur, vt audiuimus; quòd per ipsum eiusq; similes factum sit, vt res illæ non ampliùs in obscuro iacerent, quibus cogitandis nati sumus, in quibusque residet hominum salus. Sed, nunc pergamus.

CAPVT CXXXIIII.

Quomodo Caluinus se coram Dei tribunali de schismate facto excusare conetur.

AVDIVIMVS quemadmodum se Caluinus coram Deo ab hæresi purgare conatus sit; id est, purgare studendo, magis multò se reum fecerit. nam hoc faciunt omnes, qui excusationes quærunt, sicut scriptum est, in peccatis. Audiamus quid adferat in depulsionem schismatis, quo nihilo certè minus grauatur ac damnatur ab Ecclesia: vt sunt aliàs etiam hæc duo pænè semper coniuncta, hæresis nimirum & schisma. Quod autem mihi, inquit, de discessione ab Ecclesia obijcere soliti sunt; neque in eo male mihi conscius sum: nisi fortè pro desertore habendus est, qui, vbi milites fusos ac palatos videt procul ordines reliquisse, signo ducis sublato, eos in stationes suas reuocat. Sic ille. Sed hîc in primis semper quæritur, cuius iussu vel auctoritate hoc aggressus sit. Quis illum misit ad hoc officij, vt milites Christi dispersos, vt ait, & fugientes ad stationes suas reuocaret? Vltrò venit: seipsum ingessit: in alienam messem misit falcẽ suam. nec aliud habet quod hîc dicat, quàm quòd extraordinaria vocatione à Deo missus sit, (vt audiuimus) & pòst etiam audiemus. Verbum scilicet impostorum omniũ & seductorum, in primis autem hæreticorum & schismaticorum: vt omnis historia docet. nec tamen confitemur, de desertis à nobis ordinibus, vel signo ducis nostri; id est, de Christi Saluatoris Euangelio aut verbo abiecto, vel de Apostolicæ sinceræque doctrinæ veritate relicta. In ipsummet hoc quadrat verissimè, vt suprà crebrò ostendimus, non in nos.

Pergit tamen probare, quod dixit. Sic, inquit, dispersi erant tui omnes, vt non modò imperia exaudire non possent; sed etiam obliti propemodum essent & ducis, & militiæ, & sacramenti militaris. Mendacium est magnum & impudens: quodque ipsi & sceleratis eius conuenticulis proprium est, hoc torquet ore impudenti in germanos Ecclesiæ filios.

Nec pergere tamen veretur, mendacia semper mendacijs cumulando. Ego, ait, vt eos ab errore colligerem, non alienum signum sustuli; sed insigne illud tuum, quod nobis sequi necesse est, si volumus in populo tuo censeri. O mendacem, & falsarium longe maximum

ximum ac deterrimum ! Nemo vmquam Christi vexillum turpiùs deseruit, nec plures ab eo distraxit, nec maiore damno affecit vel ignominia; nemo vmquam magis alienum in Ecclesia signum sustulit; nemo eos, qui priùs in fidei vnitate & charitatis communione coniuncti erant longiùs exitialiusque dispersit, quàm tu Caluine; &, quem primum patrem ac infelicem habes præceptorem, Lutherus. Nemo vmquam hæreticorum magis corrupit verbum Dei; nemo sanctam Scripturam malitiosiùs explicauit; nemo vmquam magis in hypocrisi mendacia euomuit (vt Apostolus ait;) nemo magis iniurius in Sanctos omnes; nemo in Deum & Christum eius Filium magis blasphemus. Si quis hîc mihi fortè non credat tam grauiter accusanti Caluinum, legat auctores huius temporis eruditos & fide dignos, qui de his rebus ex professo scripserunt. Quos inter Claudius de Sanctis, librum edidit benè magnum de atheismis Caluini; & Franciscus Feuardentius maiorem etiam, de ducentis eiusdem blasphemijs. vt nihil commemorem Gulielmum Rosseum in opere insigni de iusta Reipublicæ Christianæ in Reges hæreticos auctoritate, & alios multos.

Sed audiamus nugamenta Caluini sequentia: Ego, inquit, semper & verbis & factis testatus sum, quanto vnitatis studio tenerer. verùm illa mihi erat Ecclesiæ vnitas, quæ abs te inciperet & in te desineret. O nequam! Contrà illi dicendum erat, vt verum diceret, se semper & verbis & factis testatum fuisse, quanto diuisionis execrabilis & discordię nefariæ studio teneretur: nec vllam amaret vnitatem quæ à Christo inciperet, & in illum desineret. Hoc nos paulò pòst, hîc etiam, aliquanto manifestius faciemus.

Quoties, inquit, nobis pacem & cósensionem commendasti, simul ostendisti, te vnum esse illius vinculum. Hoc verum est. quid inde? Me, inquit, si pacem habere vellem, cum ijs qui se iactabant Ecclesiæ Præsules & fidei columnas, eam redimere oportebat, veritatis tuæ abnegatione, &c. Attendite impostorem. Hic suo more vera falsis permiscet, & ex generalibus Scripturæ sententijs, quas omnes agnoscunt & recipiunt; conclusiones infert falsitatis plenissimas: semperque ad eumdem offendens lapidem, numquam non peccat vitiosa illa argumentatione, quam Dialectici in scholis appellant Petitionem principij. Nemo negat, Christum esse vinculum vnicum pacis omnis bonæ & salutaris conseruandæ. In confesso est etiam, quiduis potiùs subeundum, quàm vt pacem aliquam faciamus cum abnegatione veritatis Dei. Nec illud obscurum est, etsi cælum terræ permisceatur, totusque corruat mundus, oportere tamen verbum Dei saluum manere. Sed quæritur, ab vtrius parte stet veritas & verbum Dei. Caluinus ait à sua: nos dicimus ex aduerso, quòd à nostra. Ac puto nos hîc iam satis superque æquo sanoq; Lectori probasse mentem & sententiam nostram, vt nihil sit opus pluribus verbis. Pergit ipse tamen, eamdemque semper crambem mouens; Neque, inquit, diffidere me ab Ecclesia tua putabam, quia mihi cum primoribus illis bellum erat. nam & per Filium tuum, & per Apostolos præmonueras, ad eum locũ emersuros, quibus consentiendum minimè esset. Non de extraneis hominibus, sed ijs qui se pro pastoribus venditarent, prædixeras, fore lupos rapaces & pseudoprophetas; simulque mandaueras, vt cauerem. vbi cauere iubebas, an ego manum præbuissem? nec magis pestilentes Ecclesiæ tuæ hostes fore denuntiabant Apostoli, quàm intestinos; qui sub pastorum titulo delitescerent. Quos pronuntiabant esse habendos pro hostibus, ab ijs cur dubitassem me seiungere? Ecce vt se in varios gyros & spiras torquet versipellis.

Sed nos hîc paululùm subsistemus, relictis omissisque multis, quę sequuntur, eiusdem sensus & argumenti. Quidquid hîc adfert ex Scripturis, fatemur esse verissimum. Sed inde sequi, primam verborum istorum clausulam; quòd nimirum non dissideret ab Ecclesia Dei, quia bellum illi erat cùm primoribus & pastoribus, hoc pernegamus.

CAPVT CXXXV.

Ab Ecclesia dissidet, quisquis ab eius Præpositis dissidet; sic & qui ab illis recedit.

DICIMVS autem, illum ab Ecclesia dissidere, quisquis Præpositis illius ac Rectoribus non obtemperat. Nam, de quibus, obsecro, loquitur Christus, cùm pręcipit, fratrem ad priuatas admonitiones incorrigibilem, Ecclesię denuntiandum? Si te, inquit, testesque Matth. 18.

præsentes non audierit; dic Ecclesiæ. Si Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus & publicanus. Quidnam hîc, inquam, appellat Ecclesiam? num totum Fidelium cœtum? At vbi ille habebitur, quoties accidit vt frater contumax sit ad Ecclesiam deferendus? quod scimus omnes, quàm sæpè contingat. Et vt colligi possit tota Ecclesia, quoties res ista vel similis postulat; quid iuuaret? quid mechanici homines, quid mulierculæ facient peccatori, correptione opus habenti? Illos igitur Christus intelligit Ecclesiæ nomine, de quibus continenter subijcit; Amen dico vobis, quæcumque alligaueritis super terram, erunt ligata & in cælis. Quæ potestas, norum est, quibusnam in Ecclesia data sit. Legant hoc loco veritatis studiosi Chrysostomum.

Matth. 18.

Atqui (Caluini iudicio) Præpositi & Pastores Ecclesiæ, qui dicebantur, quo tempore ipse viuebat, non erant Pastores, sed lupi rapaces & pseudoprophetæ, quibus nullo pacto consentiendum erat, sed declinandum ab ijs, iuxta Christi & Apostolorum doctrinã. Sic iste ait: sed hęc rursus (vt statim dixi) petitio principij, collectio ineptissima est, & risu dignissima. Sumit pro confesso, quod positum est in controuersia; & in quo totius causę inter nos & ipsum status versatur: vtra videlicet pars, sit Christi vera Ecclesia; & vbinam sint veri Pastores & Rectores ouium Christi. Sese esse asserunt ipsi; sed verbis tantùm. nos contrà affirmamus nos esse, seu Præpositos nostros: ipsos verò lupos esse illos ipsissimos, & pseudoprophetas, quos Christus & Apostoli in Ecclesiam venturos, id est vltrò irrupturos esse, dixerunt; à quibus omni cura & studio cauendum sit.

CAPVT CXXXVI.

Non nos à Caluinistis, vllisve alijs Sectarijs, sed illi à nobis recesserunt: signum est igitur, secundùm Scripturas, illos esse hæreticos & Antichristos.

QVOD vt fiat etiam manifestius, idque per ea ipsa quæ hîc Caluinus disputat; amplectimur quod dicit, Christum de lupis rapacibus agentem, non loqui de extraneis, sed de ijs qui se pro Pastoribus inter Fideles venditarent: id quod Paulus etiam in Actis Apostolicis docet, idem argumentum tractans, multò etiam luculentiùs. Cùm dixisset se scire, quòd post obitum suum ingressuri ad eos essent lupi rapaces, non parcentes gregi Christi: adiecit protinus; Et ex vobis ipsis exurgent viri loquentes peruersa, vt abducant discipulos post se. Qua eàdem nota & Ioãnes Apostolus, sui temporis hæreticos & Antichristos insignit, dicens: Ex nobis prodierunt; sed non erant ex nobis. Caluinus igitur eodem ipso signo, quo nos designat, notatur ipse cum suis pro hæretico & Antichristo, seu Antichristi præcursore; quòd nimirum ex media Ecclesia prodierit, ad turbandam & perdendam Ecclesiam. Vnde, quod Cyprianus olim de sui temporis hęreticis Nouatianis dixit; Non nos ab illis, sed illi à nobis recesserunt: id nos ijsdem verbis, Caluinianis nostris & ceteris omnibus eiusdem generis pestibus, dicimus; Non nos à vobis, sed vos à nobis recessistis. Id quod certè, velitis nolitis, debetis hæretici omnes confiteri. Et aduertite quæso, à quibus recesseritis, dum à nobis recessistis. Recessistis à Patribus non ita pridem nostris, iuxtà & vestris. Vix iam anni sunt sexaginta cùm eosdem vtrique Patres agnoscebamus: à quibus vos, (vos inquam, ô filij desertores!) vltrò recessistis. ab illis autem recedentes, recessistis à tot millibus Martyrum, Confessorum, Episcoporum, Sacerdotum, qui quod nobis tradiderunt Euangelium Christi, id nos constanter adhuc retinemus: omnia priùs & facere parati & perpeti, quàm vt ab eo nos in aliud Euangelium transferri patiamur.

Act. 20.

De simplic. Prælatorũ.

CAPVT CXXXVII.

Quàm luctuosa bella in Gallia regno, Caluini consilijs, excitata.

SED iam nonnihil etiam excutiendum, quod fatetur Caluinus, bellum sibi fuisse cum Ecclesiæ primoribus, quos & agnoscit Pastorum in Ecclesia locum tunc tenuisse: at, quia oppugnatores erant, vt ait, veritatis & verbi Dei, pacem cum eis colere non potuisse.

fuisse. Fatetur etiam, certamen hoc exarsisse vsque ad manifestum dissidium: sed addit, hoc non factum sua culpa. Hic primum quæro, fueritne illi certamen cum solis Ecclesiæ primoribus. quæro deinde, num totius tanti dissidij causa illi fuerit, propugnatio veritatis Dei. Si dicit fuisse (vt hîc etiam vbique satis subindicat) quorsum igitur pertinuerit in Galliæ regno Christianissimo, & multis sæculis florentissimo, consilium illud nefandum Geneuæ, vbi Caluinus residebat & docebat, anno 1560. de Rege Francisco, Regina vxore, Regina matre, fratribus Regis, proceribus, bonisque magistratibus ad certum diem per insidias trucidandis, Beza principe, Caluino auctore, Otthomanno subsignatore, Spifanio suasore, omnibus pæne prædonibus Galliæ Caluinistis conscijs: Quæ tam fœda coniuratio litteris mandata est, non solùm à multis exteris Ecclesiastici ordinis, sed ab homine etiam Gallo ac militiæ duce Monlucio, in historia etiam vitæ & gestorum suorum. *Surius, & Genebrard. in Historys suis.*

Quæro insuper, quid sibi voluerunt bella illa ciuilia & furores intestini tota pænè Gallia excitata, totiesque repetita; quibus longè plus Christiani sanguinis fusum fuit paucis annis, quàm sæculis omnibus præcedentibus, quibus Gallia Deum verum eiusq; Filium Iesum Christum agnouit & coluit? Quibus monasteria vtriusque sexus ad duo millia, templa Deo dicata ad viginti millia, castra Regum, Principum, nobilium virorum infinita exusta, vrbesque complures redactæ in solitudinem, & flagitia edita omnis generis, fine modo & numero tota Gallia ad id vsque temporis inaudita. Quæ dum agerentur, Caluinus Geneuæ e suo tripode edebat oracula, quibus Bezam & alios tantorum principes facinorum ac duces, quid agendum, quid metuendum, quibus rebus quomodo occurrendū esset, in horas monebat, instruebat, milites & exercitus animabat, vt fortes essent in edendis & perficiendis huiusmodi facinoribus. Et sic duo isti inter sese officiorum præclarissimorū partes distribuebant, vt Caluinus senior ac morbis etiam impeditus consilia domi administraret, Beza verò iunior, robustior, & in ludo gladiatorio iamdudum probè exercitatus, classicum fons caneret, primosque velut ordines atque aciem duceret. *Monlucius Episcopus Valentinensis in Epistola ad Polonos pro defensione Regis.*

Quæro postremò, an hæc atque huiusmodi designare, sit Ecclesiæ vnitatem & pacem quærere, quæ à Christo incipiat & in illum definat: hoccine sit charitatem & concordiam agere, & studere ne Dei veritas periclitetur aut abnegetur. Non est hîc opus pluribus verbis apud eos qui sanæ sunt mentis. quis enim non videt insaniam? Pergamus igitur. Quod multis verbis continenter adijcit, se in oppugnanda Ecclesia Catholica, Prophetarum veterum exempla ad collapsam religionē restaurandam, secutum fuisse; quàm sit nugatorium omnique responsione indignum, satis à nobis antè non semel demonstratum fuit. Nam si missus est a Deo, instar veterum Prophetarum, missione extraordinaria, debebat huiusmodi tam nouæ missionis suæ extraordinariæ etiam, vt Prophetæ faciebant, signa monstrare: quod fecit numquam. Quemadmodum æquè ineptum est, quod statim subijcit, fuisse sibi optimè conscium, quanto vniendæ Ecclesiæ studio flagraret, modo concordiæ illius vinculum esset Dei veritas. Hoc enim vsque adeò pugnat cum tota vita & doctrina, cum studijs & consilijs eius omnibus, veluti nunc ostendimus, vt nihil possit magis. Neque verò quidquam refert, quòd se tuetur iudicio ac testimonio conscientiæ suæ. nam & hoc moris est hæreticis, factiosis, ac impostoribus omnibus, quum ratione se tueri non possunt: & vt maximè tale testimonium in se ipsis sentire sibi viderentur, conscientiam habent inuidia, odio, & id genus pessimis affectibus adeò excæcatam, vt nihil rectè cernere vel iudicare valeant. Ponunt enim tenebras lucem, & lucem tenebras, vt Propheta ait. *Isa. 5.*

CAPVT CXXXVIII.

Controuersiæ fidei nequeunt solo Dei verbo scripto terminari, sed veterum Patrum scriptis & traditionibus Ecclesiæ adhibitis.

SED iam sequitur verbum vnum, quod longiorem aliquanto responsionem postulat, tametsi per illa, quæ diximus, & sæpè repetiuimus anteà, satis etiam refutatum sit: tamen, quia hæretici omnes ac Nouatores nostri hoc semper in ore habent, ac imperitis

3. Reg. 18. lius Eliæ Prophetæ: Vsquequò claudicatis in duas partes? si Dominus est Deus, sequimini illum: si verò Baal est Deus, sequimini illum.

Nunc pergamus. Non detrectaui, inquit, vel capitis mei dispendio, pacem Ecclesiæ restituere, si frustrà tumultuari deprehensus forem, &c. Sic blaterat Caluinus; sed quàm verum sit quod dicit, sequenti capite ostendetur.

CAPVT CXL.

Caluinus, quoties quótque testimonijs conuictus fuerit; Ecclesiam tamen audire noluit.

QVID nos hîc dicemus? Quod ait in primis, se vel capitis dispendio paratum fuisse, pacẽ Ecclesiæ dare, si frustra tumultuari deprehensus fuisset: deprehensus profectò fuit, non solùm frustrà tumultuari, sed contra omne ius & fas tales tantósque tumultus excitasse; & clarissimis testimonijs conuictus perfidiæ, seditionis, & rebellionis sacrilegæ: idque à multis & varijs iudicibus causæ istius legitimis: tot nimitum Romanis Pontificibus, tot Episcopis, vndique aduersus eum aut ceteros cum eo sentientes scribentibus: denique à tribus Concilijs generalibus, maximis & celeberrimis (vt nihil hîc dicam de minoribus multis & prouincialibus Synodis) Florentino scilicet, Cõstantiensi, ac Tridentino. Ab ijs omnibus doctrina eius tota damnata fuit; & clarissimis testimonijs, etiam ex verbo Dei expresso desumtis, confutata. Et impudens adhuc dicere audet, si inuentus fuisset frustrà tumultuari: & cedere cum suis non detrectare, si victi rationibus fuerint? Atqui illos omnes prędictos iudices non habent pro legitimis: quin potiùs reputant pro summis hostibus & aduersarijs suis. Credo sane. Sed quosnam igitur vel quales iudices tandẽ requirunt? qui pronuntient, frustrà isti tumultuentur, nec ne? Non alios vtique agnoscent, quàm qui eiusdem cum ijs partis sint & sententiæ: atqui tales non recipiet Ecclesia Catholica. Nec vmquam aliquid simile factum fuit in Concilijs vllis, iam inde ex quo Concilia celebrari cœperunt: vt nimirum tamquam iudices controuersiarum sederent illi, aut ex illis, aduersus quos coacta erant Concilia. nec ita etiam vllo pacto fieri conuenit. Illi sunt sumendi in iudices, qui legitima potestate funguntur in Ecclesia: qui vocati à Deo ad huiusmodi functionem tamquam Aaron: qui origines Ecclesiarum suarum ostendere possunt; & docere, sese in ministerio suo ab Apostolis aut Apostolicis viris descendisse: vt suprà non semel dictum fuit. Hi sunt, qui ius & potestatem
Luc. 10. habent, sempérque habuerunt, iudicandi; de quibus & scriptum est: Qui vos audit, me
Matth. 18. audit; & qui vos spernit, me spernit. item: Si quis Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus & publicanus.

Sed nihil est noui, Caluinistas nunc & ceteros Nouatores decretis Concilij Tridentini, vel Conciliorum aliorum etiam generalium, nolle acquiescere. Fecerunt idem etiam
Socrat. lib. olim Ariani. At quid narrat de illis Ecclesiastica historia? Cùm ijs de rebus nouá disputa-
2. cap. 20. tionem postulassent, de quibus Niceni Concilij decretum intercessetat: decretum est à
Sozomen. lib. 4. c. 17. pijs, debere Concilij Niceni decreta sufficere, nec in ijs quidquam esse deinceps curiosè examinandum. Sic Magnus ille Athanasius: Quæ nunc, inquit, à tot & talibus Episco-
In Apologetico. pis probata sunt & decreta, clareque constituta; superuacaneum esse, denuò reuocare in iudicium, nemo non confitebitur. Ne, si nunc rursus examinentur, & denuò iudicentur, & rursus atque iterùm examinentur, in infinitum exeat ista curiositas.

CAPVT CXLI.

In hæreticos rectè gladio animaduerti solere.

QVOD autem ait Caluinus, nos, cùm ipse aut sui similes parati essent doctrinæ suæ rationem reddere, ad ignes protinus, ad cruces & gladios recurrisse: mendacium est splendidissimum, multorum aliorum simile, quæ effutit. Si loquitur de vsitata executione iustitiæ, qua per Principes & Magistratus Catholicos processum fuit aduersus hæreticos & obstinatos; ea in re nihil nisi iure & secundùm leges actum fuit, à Christianis Principibus olim latas & constitutas hac in causa, ante mille annos aut ampliùs. Qua in re adeò

re adeò nihil est reprehensione dignum, vt magnam etiam laudem huiusmodi iustitia mereatur. Et palam est, hac in parte, multò plus peccatum fuisse à Catholicis Magistratibus & Principibus nimia lenitate, indulgentia, tolerantia; quàm nimia iustitiæ seueritate. Vnde & verissime dictum à quodam nostri temporis, non tamen Catholico (nam & plerumque in huiusmodi aliquid adhuc inest luminis) summæ quidem esse crudelitatis innocentem & iustum interficere; sed eiusdem ac maioris etiam esse crudelitatis hæreticum obstinatum non interficere. Videtur is grauitatem criminis hæreseos non male animo comprehendisse. quod tale est crimen, vt alia omnia crimina in vnum cumulum congesta, quàmlibet sint atrocia, tamen cum hoc vno collata, festuca sint cum trabe comparata. Vnde etiam nullum excogitari potest tam durum aut sæuum supplicium, quin tanti criminis atrocitas maius etiam & grauius mereatur. *August. lib. 4. De Bapt. cōtra Donatistas cap. 10.*

A qua etiam sententia Caluinus minimè abhorruisse videtur, vtpote qui Geneuę, quo tempore ibi rerum potiebatur, Michaëlem Seruetum, hominem gente Hispanum, quòd impias & blasphemas de sancta Trinitate opiniones sustineret, publicè exuri iussit. Quod si Catholicus quispiā fecisset, legitima potestate præditus, factum modis omnibus laudatemus. Nam scindendum est ense immedicabile vulnus, ne pars sincera trahatur. Sæuit in bonos, qui parcit malis. Deniq, melius multò, vt pereat vnus nocens, quàm vnitas. Sed quod factum Geneuæ est ab hæretico, non probamus: cùm hæreticus in hæreticum animaduertendi ius non habeat.

Quòd si Caluinus in verbis prædictis loquitur de bellis publicis, occasione dissidiorum huiusmodi excitatis; mille testimonijs probari posset, Catholicos Reges & Principes semper in Germania, Gallia, Scotia, & alibi, arma dumtaxat defensiua (vt vulgò loquuntur) induisse contra hæreticos, vbi viderent omnia in terris & vrbibus suis, rapinis & cædibus, flammaque & ferro repleri ab ijsdem, omniaq; ad extremam ruinam & desolationem spectare. ipsos verò hæreticos, luporum instar, sanguinis Catholici auidos, ad arma primos semper aduersus Principes suos & Magistratus legitimos procurrisse.

CAPVT CXLII.

Caluinum, cum suis, semper bona pacis consilia respuisse.

AC proinde, valdè est ridiculum, & falsitatem habet pænè palpabilem, quòd nos dicit omnes semper rationes pacificationis respuisse. Ex aduerso, quoties diuersis in locis Principes Catholici, in suis quisque ditionibus, pacem illis obtulerunt honestissimis conditionibus; quam vel numquam recipere voluerunt, nescio quid semper, contra propriam etiam sæpè conscientiam, prætexentes, vel receptam illicò nulla de causa violantes. Quòd si de pacificatione loquitur cum Prælatis Ecclesiæ, à quibus scelerate recesserunt, quæ pax est conscientiæ; numquam illi iustis legibus cum ijs pacem inire, eosque in gratiam & communionem Ecclesiæ tamquam matris gremium recipere, detrectarunt. imò omnia ab ijs tentata semper fuere, id vt fieret.

Sed quam cum hisce hominibus, vel qualem pacem facias? ipsi de nulla sustinent pace audire, nisi per quam manentes in hæresibus suis Ecclesiæ dominari possint; illamque erroris atque impietatis arguere. Talem verò pacem, quæ cum vel minimo religionis aut veritatis detrimento coniuncta sit, Ecclesia dare non potest vel admittere: imò, ne verbo quidem vno aut syllaba cum aliqua fidei iniuria hæreticis cedere: vt anteà palàm fecimus. Pacem à Catholicis postularunt Caluinistæ; sed qualem Alexander olim Macedoniæ Rex Athenienfibus offerebat: vt nimirum ad octo sibi traderent libertatis populi primarios defensores, quorum vnus erat nobilis ille Orator Demosthenes Qui re intellecta, ad populos verba faciens, retulit fabellam: Cùm longo tempore bellum fuisset graue inter lupos & oues, lupos longi & duri belli molestia pertæsos & fatigatos, vt videbatur, pacem ouibus obtulisse, ea tantùm conditione, vt canes sibi & pastores traderentur: ad consimilem modum Regem nūc cum Atheniensibus agere. pacem videri velle; sed eiusmodi pacē, vt multo plus damni ex illa ad populum, quàm ex omni bello præterito expectandum esset: amotis scilicet & sublatis illis, qui populi solerent curam & patrocinium gerere. Quo audito, populus omnem pacis ineundæ tractationem reiecit. *FABVLA DE LVPO CVM OVIBVS PACISCENTE.*

CAPVT CXLIII.

Caluinus suos discipulos coram Dei tribunali introducit, sua fidei rationem reddentes.

PERGAMVS nunc, & quid prætereà Caluinus in medium proferat, audiamus. Postquam positus ad tribunal Dei, suam & symmystarum suorum, id est noui Euangelij doctorum & magistrorum, causam satis sibi egisse visus fuit; iam dicere incipit pro discipulis suis: illosque similiter pro se loquentes, & quamobrem à consuetis Pastoribus ac toto Ecclesiæ Catholicæ cœtu digressi ad nouos se doctores conuerterunt, eorumque placita sequuti sunt, rationem reddentes introducit. Quo in argumento iam nobis non erit anxiè laborandum, cùm nihil hîc afferatur, quod à Caluino in priore actione, quam nunc audiuimus & refutauimus, in medium diligenter productum non sit. Dicit hoc loco in primis Caluinista, se, cùm ab initio Catholicā religionem, in qua natus & educatus fuerat, coluisset, obseruasse demum verbum Dei, quod instar lampadis vniuerso populo prælucere debuerat, ademtum vel certè suppressum fuisse. Hoc nimirum est primum mendacium, satis à nobis anteà varijs locis atque occasionibus refutatum: sed dicemus tamen hac de re paulò pòst vnum prætereà atque alterum verbum.

QVAM BONIS, FIRMIS, AC PERSPICVIS ARGVMENTIS CONFVTENTVR.

Iam pergit: Nequis, inquit, maiorem lucem desideraret, insideret omnium animis ista persuasio, cælestis illius arcanæque Philosophiæ inquisitionem paucis meliùs delegari, à quibus oracula peterentur: plebeiis ingenijs non altiorem intelligentiam conuenire, quàm vt se ad Ecclesiæ obedientiam subigerent. Sic ille. Hæc doctrina, quæ sanè ad eum ferè modum in Ecclesia Catholica tradebatur, quàm non sit aliena à ratione, & quàm nihil obsit saluti plebis, sed eam multis modis promoueat potiùs, abundè suprà ostendimus.

CAPVT CXLIIII.

Agitatur quæstio; Quare Caluinista illis non sit vsus magistris ad perfectiora, qui illum fecerant Christianum.

RVDIMENTA, ait, quibus fueram initiatus, eiusmodi erant, vt nec me ad legitimum numinis tui cultum satis instruerent, neque mihi ad certam salutis spem viam expedirent, neque me benè ad officia formarent Christianæ vitæ. Hæc generalis est Ecclesiæ accusatio, iniusta & falsa modis omnibus. Videbimus quemadmodum eam probet. Te quidem vnum, inquit, pro Deo meo colere didiceram; sed cùm me penitus fugeret vera colendi ratio, in primo statim progressu excidebam. At, si te, ô Caluinista, fugiebat ratio colendi Deum, quem didiceras; cur non ab ijs petebas, qui magistri tibi sanæ & Christianæ doctrinæ veræque & sempiternæ salutis dati fuerant? Nam, dic mihi parumper, quis te docuerat colere atque inuocare vnum Deum? vbi & à quibus hoc didicisti? Nónne hoc te docuerunt Pastores & Sacerdotes Catholici, ministri Ecclesiæ illius, in qua es natus, baptizatus, & educatus? Si ritè ab illis edoctus es credere & adorare vnum Deum; nónne par erat vt ab ijsdem disceres, qua ratione Deus ille vnus & verus colendus esset? Ratio est euidentissima. Cur igitur non æquè in vno illis credidisti atque in altero? vel quam habes causam existimandi nouos illos magistros meliùs te doctutos, quomodo Deus colendus & inuocandus sit, quàm illos à quibus veri Dei notitiam primò accepisti? Sic dicis consequenter: Credebam Filij tui morte me redemtum ab obligatione mortis æternæ; sed eam imaginabar redemtionem, cuius virtus nequaquam ad me pertineret. item, expectabam futurum resurrectionis diem; sed cuius memoriam, vt rei infaustissimæ, abominarer: atque hic sensus, inquis, nō mihi priuatim domi natus erat, sed ex ea doctrina, quæ tum à populi Christiani doctoribus & magistris passim tradebatur, conceptus.

Quid ita, Caluinista hæretice? qui te principio Christum mundi Redemtorem docuerunt, eiusque morte omnes ab æterna morte redemtos; nónne ijdem illi idonei erant, vt ab

vt ab ijs diſceres, quónam modo redemtio Chriſti ad te priuatim pertineat, vel qua ratione redemtionis illius particeps eſſe queas? quid noui iſti doctores habuerunt præ veteribus illis & primis, vt ab illis ad nouos defeceris? Quod ais, eos tibi lucem & veritatem attuliſſe verbi Dei; quomodo hoc eſt credibile, cùm in negotio religionis & cultus Dei, nouitas omnis ſemper ſuſpecta ſit? Et, nónne audiſti ex clariſſimo & expreſſo verbo Dei; ſi qua in re fortè dubitabas conſulendã eſſe Eccleſiam: & ſi quis Eccleſiam non audierit, habendum eſſe pro ethnico & publicano? Quænam autem eſſe poteſt Eccleſia illa, ad quam mitteris in rebus omnibus ad ſalutem pertinentibus, pro inſtructione neceſſaria, niſi illa in qua es natus, baptizatus, educatus, inſtructus, vt confiteris, in fide & cognitione vnius Dei & Filij eius mundi Redemtoris? Quæ te hæc religionis prima & primaria capita ſincerè & fideliter docuit, nónne ab eadem petenda fuerant, quæ inde dependent? cùm præcipuè ſcires, illius doctrinam conuenire per omnia, doctrinæ quam alij Chriſtiani omnes toto orbe terrarum, & quam maiores tui iuxtà ac noſtri ſecuti fuerunt cunctis ſæculis præcedentibus, ex quo primùm hîc prædicata fuit ac recepta religio Chriſtiana? Qui primùm hîc fidem Chriſtianam plantarunt, populumque hunc ex alta ignorantia ac turpi idololatria conuerterunt ad lucẽ cognitionis Dei veri, & Euangelij Chriſti; quam illi fidem, quam formam aut rationem colendi Deum, tradiderunt: Illámne, quam noui iſti concionatores attulerunt? an potiùs quam didiciſti ab initio, à primis doctoribus tuis, Paſtoribus ſcilicet & concionatoribus Catholicis, miniſtris Eccleſiæ illius in qua natus es & baptizatus, catechizatus inſtructúſque in cognitione Dei & Filij eius Domini noſtri Ieſu Chriſti? Deinde, qui tribuit hîc vobis dona multa & admirãda Spiritus ſui, & operatus eſt virtutes in vobis, multis ſæpè magniſq; miraculis editis; fecítne hoc ex virtute doctrinæ huius nouæ, quam demum ſecutus es; an potiùs ad ſtabiliendam veritatem doctrinæ illius, quam ſemper hîc ab initio Chriſtiani obſeruarunt; ab ijs velut per manus acceptã, qui primi hîc eam Dei gratia & Spiritu pleni plantarunt? Hîc nullus eſt relictus ambigendi locus: cùm ipſam loquantur (præter alia multa de quibus anteà) Annales etiam vrbium & prouinciarum antiqua monumenta, tabulæ ac regiſtra Eccleſiarum, omniſque priſcorum annorum memoria, litteris ac teſtimonijs doctorum omnium conſignata.

QVI CHRISTIANISMO INITIÁRANT, POTERANT AD PERFECTIORA CHARISMATA PROMOVERI.

MIRACVLA AD FIDEM PARENTVM VETERVMQVE CONFIRMANDAM, NON AVTEM AD NOVITIAM APPROBANDAM, FACTA SVNT.

Quæ cùm ita ſint; quid eſt, quòd auſus fuiſti, Caluini progenies, relictis prioribus magiſtris tuis, legitimiſque Paſtoribus & Præfectis, totaque ſpreta Eccleſia Dei, nouis doctoribus, ſeipſos vobis obtrudentibus, nec miſſis, nec ordinatis, nec conſecratis ab Eccleſia, melioris doctrinæ ſpe adhærere? Num plura vel maiora fecere miracula, quàm illi qui primùm tot curis ac laboribus veterem colendi Dei rationem, abs te deſertam, hîc inſtituerunt; fidemque Chriſtianam hîc primùm plantarunt? Quod etſi feciſſent, vel facere potiùs viſi fuiſſent: omnia tamen meritò ſuſpecta habere debuiſſes, & ſcriptum eſſe meminiſſe; Surgent pſeudochriſti, & pſeudoprophetę, & dabũt ſigna magna & prodigia: ita vt in errorem inducantur, ſi fieri poteſt, etiam electi: ecce prædixi vobis. Quid autem? an non meminiſti & alterius Scripturæ, quando videris rantopere amare & quærere verbum Dei: Etiamſi Angelus de cælo euangelizauerit vobis, præterquam quod accepiſtis, anathema ſit? Si ne Angelis quidem cæleſtibus credendum contra fidem priùs traditam, tot ſignis & miraculis obſignatam, tanta temporum & ſæculorum longitudine, tanta Fidelium omnium vbique locorum degentium conſenſione firmatam; quanto minùs aliquot nouis, turbulentis & ſeditioſis hominibus?

Marc.13.

Gal.1.

NVLLA SVPPETIT CAVSA DESERENDI FIDEM CATHOLICAM SEMEL RECEPTAM.

Sed fortaſſis te mouerunt corrupti & vitioſi mores, vitaque Paſtorum & Præpoſitorum Eccleſiæ parùm honeſta, quam ob rem illorum ſocietatem & communionem reliqueris. Atqui, non ſuccurrit tibi hîc denuò verbum Dei?* Super cathedram Moyſi ſederunt ſcribæ & Phariſæi. Omnia quæ dixerint vobis, ſeruate & facite: ſecundùm autẽ opera illorum nolite facere. dicunt enim, & non faciunt. Et, dic obſecro, num vita & mores nouorum magiſtrorum tuorum multò meliores & probatiores fuere, quàm veterum Paſtorum tuorum? an non potiùs, ſi benè rem perpendere voluiſti, longè fœdiores, magiſque toto terrarum orbe abominandi? Quid ad hæc in diuino iudicio reſpondebunt, qui ſe à ſceleratis hiſce magiſtris errorum ac hæreſum decipi & ſeduci patiuntur?

* *Mat.23.*

Quòd autẽ ſequentibus verbis Caluiniſta, apologiam ſuã proſequens, cauſatur & conqueritur, nos fiduciam ponere in iuſtitia vel in dignitate bonorum operum; crambe bis recocta. quòd item affert, de ſatisfactione, de confeſſione peccatorum coram ſacerdote, de inuocatione Sanctorum, & ſimilibus quibuſdam, hîc ibi admixtis mendacijs: quænam

nam illis de rebus mens sit Ecclesiæ, & quomodo pertineant illa omnia ad cultum Dei, vel ad promotionem salutis nostræ, veræque pietatis; visum à nobis & explicatum plùs satis, non vno loco, vt non sit necesse hîc quidquam frustrà & cum nausea Lectoris repetere. Hoc tantùm operæpretium est annotare, quod ait; excitatam demum longè diuersam doctrinæ formam, ab ea quæ priùs audita & tradita fuerat. Miræ sapientiæ fucus. Hæc nimirum est Caluini & aliorum Nouatorum dicendi forma. quæ quàm egregiè scilicet e Christiana doctrina (vt hîc dicitur) fontem reducat; ex omnibus quę diximus, satis superque constare arbitror.

CAPVT CXLV.

Caluinistis quoque suspectam primùm fuisse nouam dicendi Nouatorum formam.

QVOD verò Caluinista iste fatetur, se ab hac noua dicendi forma non parùm initio deterritum fuisse; partim rei nouitate, partim Ecclesiæ veteris reuerentia: sunt profectò hæ duæ causæ minimè leues, ad illam doctrinam suspectam habendam. Nec rationes hic in diuersam partem adductæ, (vt timor ille superuacuus aut inanis esse credatur) vllum habent momentum, apud eum qui verè studiosus est veritatis & salutis suæ. Nam quod dicit, nouos hosce magistros non secessionem voluisse facere ab Ecclesia, sed vitia tantum Ecclesiæ tollere; vanissimum est. Aut enim loquitur de vitijs Ecclesiæ in doctrina, quæ nulla vnquam fuerunt, vti ex hoc toto liquet scripto nostro: aut agit de vitijs morum in Ecclesia, propter quæ non est Ecclesiæ communio, nec quæ Præpositis Ecclesiæ debetur obedientia, relinquenda; vt satis etiam à nobis ostensum est. Benè autem dicit, Nouatores istos summum vnitatis colendæ studium præ se tulisse. Hoc enim initio summopere verbis iactabant, & aliquamdiu operibus etiam simulabant, se videlicet pacem & vnitatem quærere, dissidia ac tumultus odisse. Sed, quomodo mox omnibus studijs & conatibus in diuersum laborauerunt, nec destiterunt ab incepto, donec bellis essent omnia & seditionibus plena; res ipsa edocuit, quocumque ingressi sunt, & pedem figere permissi.

Nihil hic etiam ad rem facit, quod affert, Antichristum nonnumquam in Ecclesia pro veris Pastoribus residere. Hoc in Nouatores ipsos propriè quadrat, non in Pastores Ecclesiæ nostræ, vt ante audiuimus. & æquè est falsum ac nugatorium, quod addit, ipsos parem habere causam in discindenda Ecclesiæ vnitate, cum multis qui apud nos coluntur pro Sanctis. ad Apostolos videlicet respicere videtur & Prophetas, vt disertis verbis paulò antè dicentem audiuimus. Sed res indignior est, quàm vt responsionem hîc longiorem mereatur.

CAPVT CXLVI.

Romanum Pontificem, dici totius Ecclesiæ principem, Petri successorem, Christi vicarium, non sunt inanes tituli, sed vera iusti debitiq́ honoris encomia.

SEQVITVR autem nunc quiddam in Caluino, discipulos & sectatores suos coram Dei tribunali excusante ac defendente, quod non est perfunctoriè transeundum: qualis nimirum obseruantia Romano Pontifici debeatur. Hîc neruos suos omnes exerit Caluinus, vt Pontifici huic omnem auctoritatem detrahat: quia minimè ignorauit, quantum semper damni hæreses omnes à potestate & vigilantia Romani Pontificis acceperint; quodque eius præcipuè opera & sollicitudine tandem profligatæ omnes fuerunt & extinctæ. Quid ergo hîc contra sedem Romanam in medium profert?

Quod autem, ait, nouæ religionis magistri liberiùs ferrentur in Romanum Pontificem, qui & pro Christi vicario, & Petri successore, & Ecclesiæ principe colebatur, sic excusabant: eiusmodi titulos inania esse terriculamenta, quibus adeò perstringi Fidelium oculos

oculos non oporteret, vt tem intueri ac excutere non auderent. Sic ille blatero præfractus. Quæ deinde sequuntur, mox videbimus.

Nam, quòd primùm nos reprehendit, quia Romanum Pontificem, vicarium Christi, successorem Petri, Ecclesiæ principem, nuncupamus; dicens hos esse non veros qui illi debeantur titulos dignitatis, sed inania solùm terriculamenta: quid primùm hîc dicet de Bernardo, quem paulò antè pro se citauit, in Eugenium Pontificem, vt iactabat, fulminantem? Quamuis enim sancto Bernardo magnum affingat mendacium; quia numquam ille in Eugenium (vt anteà quoque ostendimus) fulminauit; tamen, si auctorem agnoscit idoneum vt Eugenij vitia reprehenderet, non debet eumdem respuete Eugenij auctoritatem dignitatemque prædicantem & extollentem.

Capvt CXLVII.

Quàm honorificè de summo Pontifice senserit scripseritq́ S. Bernardus.

Avdiat igitur, quid hîc de Eugenio scribat Bernardus, & quosnam illi honoris & dignitatis titulos tribuat. Age, inquit, indagemus adhuc diligentiùs, qui sis; quam geras personam in Ecclesia Dei. Quis es? Sacerdos magnus, summus Pontifex; tu princeps Episcoporum, coheres Apostolorum; tu principatu Abel, gubernatu Noë, patriarchatu Abraham, ordine Melchisedech, dignitate Aaron, auctoritate Moyses, iudicatu Samuel, potestate Petrus, vnctione Christus; tu es, cui claues traditæ, cui oues creditæ sunt. Sunt quidem & alij cæli ianitores, & gregum Pastores; sed tu, tanto gloriosius, quanto differentius vtrumque præ ceteris nomen hereditasti: habent illi sibi assignatos greges, singuli singulos; tibi vniuersi crediti, vni omnes. Nec modò ouium, sed etiam Pastorum tu vnus omnium Pastor. Sed, vnde id probem quæris? Cui enim non modò Episcoporum, sed etiam Apostolorum, sic absolutè & indiscretè totæ commissæ oues: Si me amas Petre, pasce oues meas. Quas? illius vel illius populos ciuitatis, aut regionis, aut certi regni? Oues meas, inquit. Cui non planum, non designasse aliquas, sed assignasse omnes? Nihil excipitur, vbi distinguitur nihil. Hæc ibi Bernardus. Similiter ad Papam Innocentium: Oportet ad vestrum referri Apostolatum pericula quæque & scandala emergentia in tegno Dei; ea præcipuè, quæ de fide contingunt. Dignum quippe arbitror ibi præcipue resarciri damna fidei, vbi non possit fides sentire defectum. Hæc quippe eius prærogatiua Sedis. Cui enim alteri aliquãdo dictum est: Ego pro te rogaui, Petre, vt non deficiat fides tua? Ergo, quod sequitur, à Petri successore exigitur: Et tu aliquando conuersus confirma fratres tuos. Id quidem modò necessarium. Tempus est, vti vestrum agnoscatis, Pater beatissime, principatum; probetis zelum; ministerium honoretis. In eo Petri impletis vicem, cuius tenetis & sedem, si vestra admonitione corda in fide fluctuantia confirmetis, si vestra auctoritate conteratis fidei corruptelas. Hæc ibi; sed, ô quàm clarè, quàm neruosè, quàm diuinè! Ad Conrardum autem Imperatorem scribens: Qui potestati, inquit, resistit, Dei ordinationi resistit. Quam sententiam cupio vos, & omnimodis moneo, custodire; in exhibenda reuerentia summæ & Apostolicæ sedi, & beati Petri vicario, sicut ipsam vobis vultis ab vniuerso seruari imperio. Hæc omnia Bernardus, de potestate & dignitate Romani Pontificis. Verùm Caluinus hæc Bernardi & similium eiusdem sæculi vicinorumque sæculorum testimonia, de Pontifice Romano, eiusque summa potestate, eludere videtur, & parui facere: quia sæcula illa (vt ait) in magna & morum corruptione & religionis ignorantia versabantur. Atqui, si ita vult excipere contra Bernardi sententiam, non debuit igitur illius auctoritatem tantopere vrgere, in taxandis Romanorum (vt fingit) Pontificum, & ceterorum tunc Ecclesiæ Prælatorum, vitijs. nam qui autem præbet Bernardo reprehendenti, debet eumdem etiam docentem & rectæ fidei doctrinam tradentem audire.

Bern. ad Papam Innocentium.

Bern. ad Conrardum Imp. Epist. 183.

Sed reuerà, Bernardus nec solus, nec primus est, qui Romano Pontifici tales dignitatis titulos talemque potestatis prærogatiuam defert. Omnes Ecclesiæ Patres, quorumuis temporum & locorum, in eo mirè consentiunt, vt mox audiemus: si priùs quædam non ferenda Caluini mendacia retulerimus. Illum inquit (Romanum puta Pontificem) cùm mundus ignorantia & hebetudine velut alto sopore oppressus esset, in tantum fastigium emer-

emersisse, &c. Sic ille, quasi cui totus orbis inclinatus recumbat.

Quod autem ad primam verborum istorum sententiam attinet; qua dicit, Romanum Pontificem ad tantum dignitatis fastigium emersisse, quo tempore mundus ignorantia & hebetudine velut alto sopore demersus fuit; incertum est, quodnam vel quale tempus designare voluerit huiusmodi hebetudinis & ignorantiæ mundi; vt ipse potius somnians loqui videatur. Est enim inter Sectarios nostros lis magna & controuersia; quo sæculo talis ignorantia in Ecclesia regnare, mentesque omnium, vt somniant, occupare inceperit: vt suprà alio loco declarauimus.

CAPVT CXLVIII.

Quàm magnificè senserit de Romani Pontificis potestate, Ecclesia etiam illa, quam Caluinus ipse florentem testatus est.

SED Caluinus in hac ipsa Epistola, vt suprà etiam vidimus, tempus quoddam notat, in quo Ecclesiam in sana doctrina & morum puritate floruisse confitetur. Quo tempore nimirum viuebant apud Græcos Basilius & Chrysostomus; apud Latinos autem Cyprianus, Ambrosius, Augustinus. Iam ergo nobis videndum, quid illis temporibus de Romani potestate Pontificis mundus senserit, cùm Ecclesia, ipsomet teste, floruit. Et nominatim quid illi Ecclesiæ Patres & Magistri, qui à Caluino proprijs nominibus recensentur: quando sequentia ferè sæcula omnia profundæ in cultu Dei ignorantiæ, & crassæ hebetudinis, Aristarchus noster, homo perfrictissimæ frontis & proiectæ impudentiæ, damnare non dubitat.

CONCILIVM NICAENVM I. Illo igitur florentissimo Ecclesiæ sæculo (id quod nos etiam confitemur) celebratum fuit primum Concilium generale Nicænum, trecentorum decem & octo Patrum. In hoc Concilio mentio fit expressa eminentiæ singularis, summæq. auctoritatis Romani Pontificis, supra alios omnes Episcopos: teste etiam Rufino lib. 1. c. 6. nec negant Centuriatores Magdeburgenses. (Cent. 4. cap. 7.) Quamuis apud Rufinum error etiam esse videtur in canone Concilij Nicæni sexto, qui prærogatiuæ Romani Pontificis meminit: vt rectè animaduersum à Baronio: (Baronius anno Siluestri 12.) ad quem Lectorem prolixitatis vitandæ causa remittimus. Ex quo etiam discet Lector, Synodum Nicænam Romano Pontifici hac ex parte nihil dedisse: sed quod prius Romanus Pontifex diuino iure possidebat, à Cócilio illo agnitum, toti mundo promulgatum fuisse. Paulò post Concilium illud vixit sanctus Hieronymus; (HIERONYMVS.) & quidem ipse senex, cum sanctus Augustinus iuuenis esset. Quid autem hic de Romani Pontificis auctoritate scribat, paulo ante memorauimus.

Sed veniamus ad eos quos Caluinus nominat inter Pastores & Doctores puræ & incótaminatæ Ecclesię. (CYPRIANVS.) Horú primus est Cyprianus: hic quamuis in quęstione ad huc obscura, à Romani Pontificis sententia dissideret, nempe de rebaptizádis qui ab hęreticis baptizati, ad Ecclesiá Catholicá reuertebátur, audiamus tamen, quale sit eius de Petro Apostolo, eiusq; successoribus Romanis Pótificibus, testimoniú: Non aliunde, inquit, hæreses obortæ, aut nata sunt schismata, quàm inde, quòd Sacerdoti Dei non obtemperatur; (Lib. 1. Epist. 3 & lib. 4. Ep 9.) nec vnus in Ecclesia ad tépus sacerdos & ad tempus iudex vice Christi cogitatur. Cui si secundum magisteria diuina obtéperaret fraternitas vniuersa, nemo aduersus Sacerdotú collegium quidquam moueret: nemo post diuinum iudicium, post populi suffragium, post Coëpiscoporum consensum, iudicem se non iam Episcopi sed Dei faceret: nemo dissidio vnitatis Ecclesiam Dei scinderet; nemo sibi placens ac tumens, seorsim foris nouam hæresim conderet. Sic ille. Et, vt non nesciamus, de quo Sacerdote loquatur, cui vult fraternitatem vniuersam obedire; subijcit statim: Nauigare audent (hæretici) ad Petri Ecclesiam principalem, vnde vnitas sacerdotalis exorta est; à schismaticis & profanis litteras ferre: nec cogitant, eos esse Romanos, quorum fides Apostolo prædicante laudata est, ad quos perfidia habere non possit accessum. Sic ibi. Et alibi rursus, de causis hæresum & schismatum disserens, (De simplic. Prælatorú.) & quare diabolus de Ecclesia homines rapiat; Hoc eò fit, inquit, dum ad veritatis originem non reditur, nec caput quæritur, nec Magistri cælestis doctrina seruatur. Quæ si quis consideret & examinet, tractatu longo atque argumentis opus non est. Loquitur Dominus ad Petrum: Ego tibi dico, quia tu es Petrus; & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam: & portæ inferi non præualebunt aduersus eam. & tibi dabo

claues regni cælorum. Super vnum ædificat Ecclesiam, & illi pascendas oues mandat. Et quamuis Apostolis omnibus, post resurrectionem suam, parem tribuat potestatem, & dicat; Sicut misit me Pater, & ego mitto vos: tamen, vt vnitatem manifestaret, vnitatis ipsius originem ab vno incipientem sua auctoritate disposuit. Hoc erant vtique Apostoli ceteri, quod erat Petrus, pari cōsortio prædiri honoris & potestatis; sed exordium ab vnitate proficiscitur, vt Ecclesia Christi vna esse monstretur.

Hæc omnia Cyprianus de prærogatiua Romani Pontificis. Nec obscurior hac in re est sanctus Ambrosius multis locis: Christus, inquit, eleuandus in cœlum, Petrum amoris sui nobis velut vicarium suum reliquit.* Et alibi idem: Aduocauit Satyrus ad se Episcopum; nec vllam veram putauit nisi veræ fidei gratiam: percunctatusque ex eo est, vtrumnam cum Episcopis Catholicis, hoc est, cum Romana Ecclesia conuenirent. Libro autem De vocatione Gentium, (etsi liber ille Prospero potiùs quàm Ambrosio ab eruditis ascribatur) Gratia Christiana, inquit, contenta non est eosdem limites habere quos Roma, multosque populorum iam sceptro crucis Christi illa subdidit, quos armis ista non domuit. Quæ tamē per Apostolici sacerdotij principatum amplior facta est arce religionis, quàm solio potestatis. Sic ille. Id quod ijsdem pænè verbis dicit Leo Pontifex, Prospero æqualis, id est, ad purum illud etiam & incorruptum (quod dicunt) Ecclesiæ tempus pertinens: Per sacram, ait, Petri sedem, caput orbis effecta (Romam vrbem alloquitur) latiùs præsides religione diuina, quàm dominatione terrena.

S. AMBROSIVS. in cap. Lucæ 24. * De obitu fratris.

Quod autem ad D. Augustinum attinet; audiuimus antè, eum Romanam Ecclesiam vel ob id solùm pro vera Christi Ecclesia habuisse, quòd Romani Pontifices iam inde à Petro Apostolo sibi mutuò illic ad sua vsque tempora absque vlla interruptione alius post alium successissent. Ex qua successione, quàm longè aliud ac certius argumentum nunc ducere pro Romanæ Sedis suprema potestate ac dignitate possimus, ostendimus in sententiæ Augustinianæ tractatione, qui & alibi contra Donatistas hæreticos; Numerate, ait, Sacerdotes, vel ab ipsa Petri sede, & in ea quis cui successit, videte. Ipsa est petra quam non vincunt inferorum portæ.

AVGVSTINVS. Serm. 2. de Petro & Paulo.

Et hactenus de Latinis scriptoribus, Pastoribusque Ecclesiæ, aureo illo & florentissimo sæculo. Et consequenter nunc ad Græcos eiusdem æui orationem flectamus: & quidem ad illos ipsos qui nominantur à Caluino, nempe Basilium & Chrysostomum. Horum duorum, ille ad Athanasium scribens; Visum est, inquit, mihi cōsentaneum, vt scribatur Episcopo Romæ, vt quæ hîc geruntur consideret, detque consilium. Et quoniam difficile est, vt communi & synodico decreto aliqui illinc mittantur; ipse sua auctoritate in hac causa vsus, viros eligat ad ferendas quidem itineris molestias idoneos, verùm iuxtà ad hoc quoque accōmodatos, vt mansuetudine ac facultate ingenij aptè ac dispensatoriè sermonē attemperantes, omniaq; secum habentes quæ pertinent ad necessariam relationem gestorum quæ in Arimino tacta sunt. Hęc ille; satis superq; significans, hęreticos, qui Arimini contra veram & Catholicam fidem conuenerant, auctoritate potissimùm conuincendos atque damnandos Romani Pontificis. Chrysostomus verò in Matthæum: Animaduertis, ait, quo pacto ipse etiam ad altiorem de se opinionem Petrum adducit, & seipsum duabus hisce pollicitationibus Filium Dei esse ostendit. Nam, quę Deus concedere solus potest, peccatorum scilicet remissionem, & vt Ecclesia, tot tantisque fluctibus impetu irrumpentibus, immobilis maneat, cuius pastor & caput piscator homo atque ignobilis, terrarum orbe reluctante adamantis naturam firmitate superet. Hæc, inquam, omnia, quæ solus Dei sunt, se pollicetur daturum. Ita & Dominus ad Ieremiam dicebat; Sicut columnam ferream & sicut murum æreum posui te. Sed ipsum quidem genti vni Pater, hunc autem vniuerso terrarum orbi Christus proposuit.

BASILIVS. Epist. 52.

CHRYSOSTOMVS. Hom. 55.

Quid clariùs dici posset, & pro summa in totam Ecclesiam potestate diui Petri, & successorum illius? Quin & idem Chrysostomus[a] multorum in Græcia Episcoporum fraudibus & violentia circumuentus, ab omnibus illorum machinationibus, ad Innocentium appellauit Rōm. Pontificem, per illum rescindi postulans quidquid contra se actum fuerat. Quemadmodum in simili causa Athanasius ab hæreticis Eusebianis grauatus appellauit ad Romanum Pontificem Iulium, Theodoreto teste.[b]

[a] Epist. ad Innoc. quā habet Nicepb. lib. 13. cap 19. 11. & 32. [b] Theod. lib. 2. cap. 4. Tripart. lib. 4. cap. 6. 18. 16. 29.

Quid autem secunda Synodus[c] generalis Ephesina, in qua Cyrillus Episcopus Alexandrinus præsedit, vice ac nomine Romani Pontificis Cælestini, de potestate senserit Romani Episcopi, ex Actis liquet.[d] Necessitate sumus compulsi (aiunt ibi Patres) ab ipsis canonibus, & ab ipsa sanctissimi patris nostri & comministri Cælestini Episcopi Romanæ

[c] CONCIL. EPHES. II. [d] Epistola Concily ad Cælestinū in operibus Cyrilli. Act. 1. & 5. Euagrius Scholast. lib. 3. cap. 2.

Ecclesiæ lacrymantes ad tristem hanc processimus sententiam.

CONCIL. CHALCED. TERTIVM GENERALE. Nec secùs tertia Synodus generalis, Chalcedonensis videlicet. Quoniam, inquit, secundis excessibus Dioscorus priorem iniquitatem valdè transcendit præsumsit enim & excommunicationem dictare aduersus sanctissimum & beatissimum Archiepiscopum Romæ Leonem: insuper & multi libelli multis eius pleni iniquitatibus contra eum in sancto & magno Concilio oblati sunt, & semel & secundò & tertiò per Deo amantissimos Episcopus regulariter vocatus, minimè voluit obedire; propria vtique conscientia stimulatus: & hos, qui à diuersis Concilijs regulariter damnati sunt, contra diuinas leges suscepit) ideò ipse contra se elicuit sententiam, sæpiùs Ecclesiasticos conculcans canones. Vnde beatissimus & sanctissimus Archiepiscopus, magnę & senioris Romæ Leo, per nos & per præsentem sanctam Synodum vnà cum ter beatissimo & omni laude digno Petro Apostolo, qui est petra & crepido Catholicæ Ecclesiæ, & ille qui est rectæ fidei fundamentum, nudauit eum tam Episcopatus dignitate, quàm etiam ab omni sacerdotali alienauit ministerio. Sic ibi sancta illa Synodus de potestate Romani Pontificis. Et alibi rursus: Et post hæc omnia etiam contra ipsum, cui vineæ custodia à Saluatore commissa est, extendit insaniam: contra tuam quoque Apostolicam sanctitatem; & excommunicationem meditatus est contra te, qui corpus Ecclesiæ vnire festinas.

EPIPHANIVS. Iam vnus accedat ad Græcorum testimonia Epiphanius: Dominus, inquit, constituit Petrum primum, Apostolicam petram firmam, super quam Ecclesia ædificata est, & portæ inferorum non præualebunt aduersus eam. portæ autem inferorum sunt hæreses vel hæresiarchæ. Iuxta omnem verò modum in ipso firmata est fides, qui accepit clauem cælorum, & soluit in terra, & ligat in cælo. In hoc enim omnes quæstiones & subtilitates fidei inueniuntur. Et infrà: Hic est qui audiuit ab ipso; Petre, pasce oues meas: cui concreditum est ouile: qui benè deduxit per virtutem Domini sui: qui confitetur de carne: qui verè quæ Patris sunt denuntiat in Filio, qui Spiritum indicat, & dignitatem ipsius in Diuinitate: qui dextram porrexit Paulo & Barnabę societatis cum Iacobo & Ioanne, vt per tres testes stet omne verbum. Sic ille. *Ioan. 21.*

Enam abundè ostensum putamus, quàm sit prorsus alienum à veritate, quod Caluinus hîc dicit, Pontificem Romanum ad tantum dignitatis fastigium emersisse, quo tempore mundus ingenti ignorantia atque hebetudine laborabat, cùm nunc palàm fecerimus, quàm sublimiter senttant senbantque de Romano Pontifice, & de suprema eius in totam Ecclesiam potestate, Patres illi omnes & Præpositi Ecclesiarum, tam Græcarum quàm Latinarum, qui illo floruerunt tempore, quo Caluinus etiam fatetur Ecclesiam Dei ab omni labe puram & immaculatam fuisse & floruisse.

CAPVT CXLIX.

Quantum honoris externi Romano Pontifici Reges & Imperatores detulerint.

IAM verò, quod ad externum honoris & dignitatis fastigium attinet, docere etiam possemus, nec obscuris nec leuibus testimonijs, Romanis Pontificibus longè plus externi honoris delatum à Regibus & Principibus maximis, primis trecentis & quadringentis annis, ex quo fidem Christianam palàm mundus suscepit, quãdo Ecclesia in cultu Dei Christianæq; religionis maximè floruit, quàm sequentibus sæculis adusque ætatem nostram. Et, quò Reges quique fuerunt præstantiores magisque studiosi veræ pietatis & cultus Dei, eò semper vnà studiosissimi fuere honoris & dignitatis Romani Pontificis, Ecclesiæque Romanæ.

CONSTANTINVS MAGNVS. Quod ad Constantinum Magnum attinet, primum Imperatorem Christianum, quàm detulerit ille honores eximios Romano Pontifici, Græci etiam testantur, tametsi Romanorum Pontificum hostes infestissimi. Siluestro Papa ad Lateranensem Ecclesiam equitante, Constantinus pedes eum deducens equum eius tenuit, stratoris officio functus, ob reuerentiam Christi & sancti Petri. Est autem strator vt fertur) qui dominum in equum attollit, equumque deducit. Testis Photius in nouo canone. & citat Theodorus Balsamon, vt suum doceat Constantinopolitanum Patriarcham multa habere ex

priuilegio, quæ ex iure Pontifex Romanus: & propterea Constantini donationem diligenter in archiuis Constantinopolitanis seruari.

Sigonius de Regibus Italia.

IVSTINVS SENIOR.

Ioanne Pontifice Romano Constantinopolim veniente, Iustinus Senior, cum tota vrbe obuiàm illi processit, & ad pedes eius honoris causa procumbens, ad templum duxit: ibiq; ad læuá, toto populo spectante, assidens, insignia Augustalia sibi detraxit: iterumque supplicirer in terram corà Pontifice procidens, vt ijs se ornare dignaretur, postulauit.

IVSTINIANVS PRIMVS.

Iustinianus Primus & ipse Magnus, Romanum Pontificem Agapetum adorauit, sub annum Domini 535. Nauclero auctore. At Iustinianus Iunior, Constantinum Papam non solùm venerabundus amplexus fuit, sed humiliter etiam eius pedes exosculatus: auctoribus Blondo & Platina. Annus Domini erat 711. cùm se prædictus Pontifex Nicæam Bithyniæ contulit. Imperator autem Iustinianus eamdem vrbem ingressus, ad Pontificem ex composito expectantem venit, & coronatus ad pedes eius de more procubuit, eique osculum dedit. Cuspinianus hæreticus huic cærimoniæ totique adeò religioni Catholicæ Romanæque aduersarius, non meminit quidem expressis verbis osculationis pedum: attamen eamdem rem explicans, Imperatorem dicit venerabundum ad pedes Pontificis sese demisisse.

PIPINVS FRANCORVM REX.

Pipinus Francorum Rex, Stephano II. Pontifici Romano obuiàm factus, primùm pedibus eius oscula impressit, deinde fræno equi Pontificis arrepto, eum in palatium duxit. quod scribit etiam Anselmus lib. 1. Collect. res autem ita accidit. Anno 754. Stephano Papa in Fráciam properante, Pipinus Rex, venienti Pontifici Carolum filium, qui posteà etiam Magni cognomentum adeptus est, cum splendido optimatum comitatu, ad centum miliaria obuiam misit. Ipse verò cum vxore ad tertium lapidem occurrit: atque ad eius conspectum de equo desiliens, ad terramque vsque inclinans, vnà cum coniuge & filijs, & optimatibus, eum qua maxima potuit reuerentia excepit: ac nonnullo spatio stratoris officio functus, cuncto populo cum laudibus & hymnis occurrente, in Regiam Pontigonis deduxit. Sic Platina. Carolus verò Magnus postmodum, priusquam se Adriano 1. Papæ amplectendum præberet, pedes illius osculo tetigit. Quod idem deinde & alijs fecit Pontificibus, Leoni Tertio & Stephano Quarto; sed præstat rem gestam breuiter narrare.

CAROLVS MAGNVS.

Anno 774. Carolus Rex (Magnus nimirum) dum primùm Romam veniret, Pontifex Adrianus eum cum Clero in templi Vaticani gradibus expectabat. Carolus verò vbi cruces est conspicatus, illicò se ex equo deiecit, cum comitatu suo; & postquam ad gradus peruenit, singulis osculum dedit. ad summum verò Pontificem accedens, retineri non potuit, ait Platina, quò minus pedes eius de more oscularetur.

Ad quem etiam modum, filius eius Ludouicus Pius Rex & Imperator anno 844. Romam veniens, Sergio Secundo eum cum Clero in gradibus expectante, vt primùm sacratas cruces conspexit, ex equo desiliens pedestris accessit; & Pontifici proximus factus, osculum sacro pedi impressit.

LVDOVICVS.

Idem Ludouicus anno 858. Nicolao Pótifici ad se venienti obuiàm aliquanto viæ spatio processit, tandemq; pedestris factus, frænum equi Pontificij arripiens per sagittæ spatium Pontificem deduxit, osculo priùs sancto pedi infixo. Quæ omnia etiam obseruauit Pontifice abeunte.

Non referam hîc, quòd Romani multi Imperatores eumdem honorem diuersis Pontificibus Romanis detulerint: quorum vnus cùm magis pro more, & pro officio, quàm ex animo pedes Papæ oscularetur, dicebat, Non tibi, sed Petro. Sed vnam tamen adhuc atque alteram historiam prætetire non possum.

ANGLIAE REGES.

Angliæ Reges, cùm scirent Alexandrum Tertium Pontificem ad se venire, obuiàm ei progressi, stratorum officio ambo functi sunt, dextra læuaque equi frænum tenentes, ad hospitium vsque Pontifici paratum deducentes.

FREDERICVS IMPERATOR.

At Fredericus Primus Imperator, eumdem Pontificem Venetijs ad fores primariæ Ecclesiæ sanctę Marię expectans, accedentem amplexus, vel, (vt alij probabiliùs scribunt) ad Pontificem qui illic Imperatorem expectabat accedens, palàm & coram omnibus, chlamyde posita se prosternens, osculum sanctis pedibus dedit.

SIGISMVNDVS IMPERATOR.

Quàm ingentibus honoribus in Concilio Constantiensi Martinum Quintum affecerit Sigismundus Imperator; & in Concilio Florentino, Albertus Romanorum, & Ioannes Palæologus Græcorum, Imperatores, Eugenium; ex scriptorum monumentis & ex actis Conciliorum satis constat.

Quæ cùm ita se habent, non erit iam nobis magnopere laborandum, in refutanda ingenti Caluini blasphemia, quę proximè sequitur, Pontificē Romanū non verbo Dei constitutum, non legitima Ecclesiæ vocatione ordinatum Ecclesiæ principem, sed voluntarium & à seipso lectum. Nam & tot Concilia generalia, & tam multi non eruditione magis eximia & sapientia quàm vitæ sanctimonia præstantes Ecclesiæ Patres, quos produximus in contrarium, nequaquam Dei verbum ignorarunt: & nisi illi omnes etiam tantæ dignitatis & potestatis Reges & Imperatores agnouissent Romanum Pontificem diuinitus in tanta auctoritate super omnes homines atque Ecclesias constitutum fuisse, neutiquam illi honores tam præclaros atque eximios vltrò detulissent. vt is quoque inter alios probe intelligebat, non magnus alioqui amicus Pontificis, qui dicebat; Non tibi, sed Petro.

CAPVT CL.

Romani Pontificis potestas si Scripturis stabilita.

ET profectò, nec obscurum est ius diuinum, nec paucæ nec ambiguæ Scripturæ sacræ, quibus Romanis Pontificibus Petri Apostoli successoribus tam sublimis & planè cæ- *Matth. 16.* lestis in omnes Fideles potestas tribuitur. Apud Matthæum in primis: Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam; & portæ inferi non præualebunt aduer- *Luc. 22.* sus eam. Apud Lucam: Ego pro te rogaui Petre, vt non deficiat fides tua; & tu aliquando conuersus, confirma fratres tuos. Apud Ioannem, idemque semel ac iterùm repetitum & *Ioan. 21.* renouatum: Simon Ioannis amas me? Pasce oues meas. In quibus etiam Scripturis Patres omnes amplissimam illam potestatem fundauerunt, quam in Romano Pontifice super totam Christi Ecclesiam (vt audiuimus) agnouerunt.

Quod autem Caluinus ait, nullo modo ferendam fuisse tyrannidem, qua in Dei populum grassatus sit summus Pontifex; contumelia prorsus hęc in Romanum Pontificem non ferenda est, sed digna est tamen quæ ex ore Caluini impuro ac maledico profluat. Quales etiam sunt quæ sequuntur; verum Ecclesiæ ordinem tunc interijsse; claues quibus Ecclesiæ disciplina continetur, fuisse pessimè adulteratas; collapsam Christianam libertatem; prostitutum denique Christi regnum, cùm erectus fuit hic principatus. Hæc omnia à nobis antè varijs locis refutata sunt clarissimis argumentis & firmissimis rationibus.

Sequitur nunc deinde admonitio, qua vniuscuiusque conscientia stringitur, ne in eis quæ ad Dei & religionis sincerum cultum spectant, quasi nihil ad se pertinerent, securus conniueat. multum enim abesse, quin sit aliquod errori voluntario apud Deum patrocinium; cùm ne is quidem impunè erret, qui mera ignoratione à via seducitur: iuxta id quod Christus ait; Si cæcus cæcum ducit, ambo in foueam cadunt. Hæc nos omnia confitemur esse verissima. Certè enim vnicuique Fidelium prouidendū sollicitè, necubi erret in cultu Dei, in doctrina fidei aut religionis Christianæ, ex qua vera salus & vita æterna dependet. Neque hîc solùm damnabilis est, reuerà crassa (vt loquimur) & voluntaria ignorantia; sed negligentia etiam quæuis atque incuria. quod docet non modò Scriptura illa de cæco cæcum ducente, sed illæ etiam Apostolicæ: Si quis ignorat, ignorabitur. &, Nolite seduci: ignorantiam enim Dei quidam habent. Et hoc est etiam quod initio disputationis huius, vt suprà audiuimus, tam seriò & grauiter Sadoletus admonuit.

Verùm ne per huiusmodi ignorantiam quidquam peccemus, aut obsimus nobismetipsis in re tanti momenti, optimum consilium & præsentissimum est remedium, quo vtuntur Catholici; vt nimirum in omnibus controuersijs huiusmodi sequamur sensum & consensum Ecclesiæ, præsertimque legitimorum Præpositorum & Pastorum nostro- *Ephes. 4.* rum. qui ad hoc nobis dati sunt diuinitus (vt Paulus docet) ne circumferamur omni vento doctrinæ, in astutia hominum, ad circumuentionem erroris. Illos audiendo & sequendo, si quis falleretur; non immeritò errorem suum posset in Deum ipsum reijcere: vtpote cuius consilium & præceptum seruando falsi & decepti fuissent. Caluinistæ verò, ac ceteri eorum similes, in sectas delapsi, qui vel suo ipsorum ingenio fidunt, vel nouorum Doctorculorum inuenta sequuntur, nullam habent excusationem erroris sui.

Nam, quod hîc dicit Caluini discipulus, se, audito Caluino vel similibus, tamquam noua mox illata animo suo luce animaduertisse, in quo anteà errorum sterquilinio ia-

cuisset,

cuisset, & quot inde sordibus ac maculis fœdatus fuisset: ac proinde, mox agnita miseria sua, metu mortis æternæ, cum gemitu & lacrymis se in rectam viam recepisse; diuinam maiestatem rogando, ne superioris vitæ errata sibi imputaret. Ad hæc & similia, cælestis Iudex statim respondebit, vt suprà ostendimus; quibus indicijs scire potuerit, plus lucis & veritatis fuisse in nouis hisce magistellis, vltrò se offerentibus ac obtrudentibus populo, quàm in veris ac legitimis Pastoribus & Doctoribus suis, qui cum doctrina sentiebant parentum & maiorum suorum, quorumuis temporum & locorum. cùm præcipuè fides Christiana vna sit tantummodò, secundùm Scripturas; quæ nullam, per temporum aut locorum diuersitatem, mutationem admittit: nec noui etiam Doctores isti, multò sanctioris vitæ sint, quàm qui primam fidem docuissent; nec vlla in confirmationem vel testimonium nouæ doctrinæ suæ miracula ediderint.

CAPVT CLI.

Catholicorum contra Nouatores ab antiquitate defensio, ei similis non est, qua se Turcæ, Saraceni, vel perfidi Iudæi in sua superstitione defenderent.

SED nunc sequitur in Caluino, contra hanc doctrinam obiectio quædam, quæ nonnullam considerationem meretur: quia imperitis colorem videtur aliquem veritatis habere. Defensio, inquit, omnis Catholicorum coram Deo, extremoque eius tribunali, in hoc cardine vertitur, quòd quæ sibi à proauis & maioribus tradita sit religio, eam constanter retinuerint. ergo, inquit, Iudæi, & Turcæ, & Saraceni, hac ratione elabentur. O iunceam hastam ac sagittam paruulorum! Sed tamen, quid ad hoc argumentum dicemus? In promtu est responsio ac solutio. Nam, quod ad Iudæos attinet quos adnitebantur Christus & Apostoli à veteribus Legis obseruationibus transferre ad nouam Euangelij gratiam; nequaquam elabi poterant antiquitatem allegando cærimoniarum suarum, quas à patribus & maioribus receperant, vt illarum prætextu Christum & Euangelium eius reijcerent: cùm essent omnes illæ veteres cærimoniæ ad hoc institutę propriè, vt eos ad Christum Regem, Sacerdotem & Redemtorem, adducerent; eoque præsente finem acciperent. Erat enim Christus (vt Apostolus ait) finis legis, in quem cunctæ illius cærimoniæ à longè respiciebant: vt per illum vnum completæ, posteà euanescerent; figuræ instar, veritate adueniente. proinde legem veterem velle retinere, erat manifestè legi eiusque naturæ repugnare. Quod autem pertinet ad Turcas & Saracenos; quemadmodum illorum, non religio sed vanissima atque impijssima superstitio, à primo exordio mala fuit, execrabilis & damnabilis, totique Euangelio ac verbo Dei contraria, sic nulla potest annorum vel sæculorum diuturnitate defendi: sed potiùs, quò diutiùs retinetur, eò maiorem vituperationem meretur. At suam legem & doctrinam Christus duraturam docuit vsque ad finem noui atque æterni Testamenti: & Apostolos suos de mundi nouissimis temporibus instruens, Prędicabitur, inquit, Euangelium hoc in vniuerso mundo, & tunc veniet consummatio. Quare, cùm lex Turcarum & Saracenorum planè alia sit à lege Christi, illique pænè omnibus in rebus directè contraria; perspicuè constat, inuentam esse à Satana, in odium Christi, nec posse nisi cum certa animarum pernicie retineri. Quin & hinc æquè certò consequitur, quam noui doctores isti fidem ac religionem populo attulerunt & prædicarunt, non fidem aut religionem esse Christi, sed doctrinam merè Satanicam: vtpote quæ doctrinæ Christi modis etiam omnibus aduersetur: sicuti in cunctis superioribus disputationibus satis ostendimus. simul & quantus sit consensus doctrinæ nostræ, cum doctrina priorum omnium sæculorum, inde ab Ecclesia primitiua & ab ipsis Apostolorum temporibus.

Rom. 10.

Matth. 24.

Iam, quod admonet Caluinus, post multas iterùm & iniquissimas criminationes, Prępositos Ecclesiæ nostræ, vt aliquando ad se redeant, & secum reputent quàm fideliter pascant populum Christianum; cui non alius potest esse panis, quàm Dei sui verbum: &, ne sibi nimium blandiantur, quòd nunc magno applausu & secundis magna ex parte admonitionibus fabulam suam agant; cogitent se nondum ad catastrophen peruenisse; in qua certè non habebunt theatrum, in quo suos fumos impunè vendant, vbi credulas

 mentes

mentes imposturis illaqueent, sed vnius Dei arbitrio stabunt vel cadent: cuius iudicium non ab aura populari, sed à sua ipsius inflexibili æquitate pendebit: qui non modò de cuiusque factis inquiret, sed & de recondita cordis sinceritate, vel nequitia, quæstionem exercebit. Quoad hâc, inquam, Caluini admonitionem; hęc omnia nos haud inuiti Caluino concedimus: sed iisdem plane verbis in ipsum, & in alios Nouatores, retorquemus; in quos multò rectiùs iustiusque omnia, quàm in nostros Prælatos, competere, nemo est sinceri iudicij & sanæ mentis, qui non videat & affirmet.

CAPVT CLII.

Diluuntur aliquot adhuc Caluini calumniæ.

REDIT post hæc omnia Caluinus, ad amoliendam à se & ab alijs ministris suis, in toto negotio ministerij, quod magna fiducia sibi arrogauerant in Ecclesia, notam ambitionis & auaritiæ. Sed quia nihil adfert ad depulsionem illius infamiæ, quod & ab illo productum, & à nobis refutatum non est, sub initium totius dissert onis illius; non est animus hic tum actum agere, tum Lectori ansam ministrare bonas horas eadem sæpè lectitando perdendi. Si Caluinus cum suis illam in se infamiam non recipiat; ab omnibus tamen sanis, qui aliquam habent notitiam vitæ & actionum ipsius, communi consensu vnoque ore illi tribuitur: quemadmodum & semper ferè hæreticis cuiusuis generis vel temporis, propria fuere cupiditatis, auaritiæ, superbiæ atque ambitionis intolerabilis vitia. Nec effugere etiam potent vllo pacto, quin conuincatur, Ecclesiam Christi sponsam nefariè discerpsisse, quidquid adferat magnis conatibus in contrarium. Vnde & longè verissimum est ac certissimum, quod hinc sequi facilè perspicit, haberi illum ab vniuerso mundo pro deplorato ac perdito. Nam quòd ait nô aliud fecisse, quàm Christi sponsam, à prauis lenonibus corruptam, ad fidem coniugalem reuocasse, & contra adulteros omnes, qui eius pudicitiæ insidiari deprehendebantur, contentionem suscepisse: si tunc vsqueadeò corrupta erat Ecclesia, sponsa Christi, fermento prauæ doctrinæ, cùm Caluinus post Lutherum & similis farinæ quosdam exurgeret; necesse est violatam & contaminatam fuisse cunctis retrò sæculis: illis etiam quæ Caluinus ipse fatetur fuisse purissima, & ab omni doctrinæ corruptione aliena. Nam cum illorum sæculorum doctrina nostram nunc quoque vt semper antè per omnia conuenire, certissimis suprà argumentis probauimus.

CALVINI CALVMNIAE IN ECCLESIAM. Quare & illa iam omnia responsione indigna sunt, quę deinde blasphemo ore blaterat euomitque in nos, in totam Ecclesiam Catholicam, in sanctam omnem & venerabilem antiquitatem; eadem semper ad nauseam vsque mouendo, quæ toties anteà rationibus solidissimis refutauimus: nempe, de innumeris superstitionibus inter nos regnantibus; & de fœdissimo adulterij genere; de simulacrorum cultu; de Christo, Ecclesiæ sponso, iustitiæ, sanctitatis, sapientiæ suæ gloria spoliato: hæc enim omnia procul sunt, semperque fuerunt à mente Ecclesiæ, Spiritu Dei nullo non tempore illustratæ & gubernatæ; sed iustissimis ac verissimis titulis in Caluinum & suos quadrant omnia. Pergamus igitur. Nam & aliud quiddam postremò restat, quod malè habet Caluinum à nobis illi ceterisque eius factionis obijci. Dicimus namque illos, cùm Ecclesia vbique locorum alta pace frueretur, cumque tranquilla omnia, vt illius vtar verbis, optimeque pacata essent, orbem terrarum tumultibus ac dissensionibus exitialibus impleuisse. Hanc obiectionem quia facilè videt astutus homo non carere maximis indicijs veritatis, & quàm turpis nota sit, dissensionis in Ecclesia semina spargere, quæ regnum & pacis & vnitatis; varijs modis à se suisque depellere nititur, vertitque se in omnem partem, ne dissidiorum vel tumultuum magister fuisse videatur.

CAPVT

CAPVT CLIII.

In scholis Theologis summa semper in quæstionibus fidem concernentibus pax & concordia; cæterùm de neutralibus aliquando disputatio.

PRIMVM negat, altam & quietam pacem inter nos fuisse cùm ipsi docere inciperent. Fatetur quidē, in communi plebe ac inter Pastores nullas tunc fuisse in religione controuersias, quia omnia illic essent ignauia & stupore plena: at in scholis strenuò rixatum fuisse inter Doctores, quos ei lubuit sophistas nominare. Qua in re Caluinus imitari videtur prostitutæ pudicitiæ mulieres: quarum vnam quampiam si honesta matrona aliqua vero nomine meretricem appellet, illa statim regerendo, Et tu quoque, ait, es meretrix: cùm enim scortum se esse negare non possit, eiusdem criminis maculam inurere conatur etiam aduersariæ; vt paritas turpitudinis culpam ipsius excusare aut lenire aliquantulum videatur. Sic planè, haud Caluinus hic negat inter suæ factionis homines, certe id perspicuè dissimulat, lites pugnasque magnas & odiosas in negotio religionis regnare: sed ait, eodem malo nos quoque laborare.

At nos hic in primis respondemus, si in scholis & Academijs nostris (has enim scholarum nomine appellare videtur) in dogmatibus fidei aut religionis rixæ aut controuersiæ extitissent, fieri non potuisse, quin statim manassent eædem lites ad Pastores Ecclesiarum, & ab his ad plebem: cùm moris semper fuerit in Ecclesia Catholica, ex Academijs innumeros quotannis Pastores & Rectores Ecclesiarum desumere. Et tamen in plebe nostra, & Pastoribus, omnia quoad fidei quæstiones quieta & pacata fuisse, Caluinus (vt audiuimus) confitetur.

Quid ergo est? Disputatum fuit in scholis Theologicis in vtramque partem, ingenij exercendi & veritatis inquirendæ causa, de rebus varijs ad substantiam fidei Christianæ minime pertinentibus. De quibus rebus oriri & formari possunt innumeræ quæstiones; de quibus, salua veritate atque integritate fidei, aliter atq; aliter sentire licet. At, in ijs quę fidem Catholicam ac religionis Christianæ veritatem concernunt, vtpote quæ vel claris verbis expressa sunt in Sacris litteris, vel ab Ecclesia definita, & credenda mandata; nullæ sunt vel fuerunt in scholis quæstiones vel disputationes, nisi ad illa aduersus hæreticorum obiectiones & cauillationes defendenda & stabilienda: nec fas in scholis quidquam horum vllo pacto in dubium reuocare.

Quid habet hic Caluinus, quod reprehendat, quasi multū dissensionis fuerit in scholis nostris, in causa fidei Christianæ? Non omnes humani corporis partes eiusdem sunt dignitatis, nec æqualiter aut similiter ad corporis integritatem spectant. Atque eapropter, si quis grauiter lædat cor, pulmonem, iecur, aut cerebrum; quia hæc primaria & nobilissima sunt, ex huiusmodi læsione mors sequatur necesse est. Quòd si manum hominis vel pedem læseris vel amputaueris, si oculum erueris, non inde fortassis homo vel pecus morietur, sed mancum tamen vel mutilatum erit, nec ad officia consueta peragenda idoneum. At pergamus in similitudine. Si verò vel cutem modò superiorem læseris, aut vnguem incideris, vel barbam detraxeris; nonnihil quidem ademeris corpori, attamen de integritate illius nihil diminueris. Sic, non omnia, de quibus Theologia cognoscit vel disputat, pari dignitatis aut integritatis gradu ad Christianam religionē pertinent. Sciunt Doctores Theologi, norunt Prælati & Pastores Ecclesiæ, quomodo & quousque de re quauis disputare, quid in quæstionem vel dubium vocare, quid non, liceat.

Ad hæc, fieri potest, vt de aliquo etiam fidei articulo inter Doctores disputetur, alijs aliter sentientibus, quando res adhuc non est per Ecclesiam definita. Rectè quidem. Sic tamen, ne quis tuendæ opinionis suæ causa ab aliorum communione discedat, aut vinculum Christianæ charitatis dirumpat. Quemadmodum olim Cyprianus existimabat, eos qui ab hæreticis ritè semel baptizati erant, iterùm esse baptizandos, si ad Ecclesiam reuerterentur, multosque multis diuersarum rationum coloribus suam in sententiam traxerat; alijs tamen constanter aliud sentientibus. Quos Cyprianus tamen propterea à sua communione non reijciebat, quia rem sciebat nondum ab Ecclesia definitam. At, quando postmodum Ecclesiæ Christianæ caput Romanus Pontifex, cum Concilio, re

diligenter excussa contra Cyprianum pronuntiauit, & quid ab omnibus tenendum ea in re & credendum esset, edixit; acquieuit illius sententiæ ac iudicio Cyprianus, vt Ecclesiæ Catholicæ filium decuit. Qui verò sententiæ illi ac definitioni acquiescere noluerunt, Donatistæ videlicet, eam ob causam pro hæreticis habiti & damnati sunt. Talia ex historijs Ecclesiasticis multa liceret exempla referre, si opus esset.

At verò, de arduis rebus ad fidem Catholicam pertinentibus, vel de ijs, de quibus extabat aliqua in Sacris litteris vel in Ecclesiasticis Concilijs definitio, adeò nulla fuit vmquam inter Præpositos & Rectores Ecclesiæ disceptatio, vel controuersia; vt cùm ijsdem temporibus viuerent, & maximis locorum interuallis à se mutuò disiuncti essent, non aliter tamen sententiam suam scriptam ijs de rebus ad posteros transmiserint, quàm si vno in loco sententijs collatis, vnum idemque sensisse & simul quasi conspirasse viderentur.

Capvt CLIIII.

Inter Sectarios nihil propemodum conuenit omnium quæ ad fidei capita pertinent.

CONFERAT nunc Lector sani iudicij quæstiones & disputationes Theologicas, quæ sunt in scholis nostris, vel quæ olim fuerunt, inter Doctores Ecclesiæ Catholicæ, cum altercationibus & dissidijs, quæ adhuc sunt & ab initio fuerunt in materia religionis ac fidei Christianæ inter Nouatores istos: videatque & iudicet, vtræ sint naturæ & consuetudini omni verorum hæreticorum propiores; nostræ, inquam, an illorum. Nullus est propè articulus in fide tanti momenti, de quo inter hosce ad plenum conueniat: imò de quo non moueantur certamina grauissima, lites irreconciliabiles, iurgia atque odia immortalia.

Audiatur hac de re qui lõga inter eos habitatione, & cum plerisq; etiã amicitia, mores, ingenia, scripta, & sensus eorum optimè nouerat, Erasmus videlicet Roterodamus: Oecolampadius, inquit, edidit libellum, in quo dicit non esse periculum si quis Missam appellet sacrificium. Id sic execratur Lutherus, vt malit decies mori, quàm hoc semel confiteri. Quo tumultu Zvvinglius exegit è templis Diuorum imagines? aduersus hunc libellum satis acrem scripsit Lutherus. Iam item per quinquennium pugnatum est inter Lutheranos & Sacramentarios, de Eucharistiæ negotio. Adde, quòd quæ Lutherus de discrimine Legis & Euangelij scribit, neque Bucero neque Oecolampadio probantur. Quę Bucerus dę Baptismo docet, impugnat Melanchthon. Melanchthon item Zvvinglium de errore peccati originalis accusat: sed hunc excusat Bucerus. Porrò in hoc vno omnes consentiunt, quòd Ecclesiam persequuntur. Sic ille. Lutherani Sacramentarios oderunt doctrinæ causa: & adeò quidem oderunt, vt nec pro fratribus eos agnoscere, nec Aue dicere sustinuerint, palamque aqua & igne interdixerint: vicissim autem Sacramentarij Lutheranos.

Nec hoc tantùm; sed etiam qui eiusdem sectæ sunt, in se mutuo scribunt acerbissimè. Hinc statim ortum discrimen ac dissidium, inter molles Lutheranos, quorum caput erat Melanchthon; & inter rigidos seu Stoicos, quorum agmen ducebat cum multis Flaccus Illyricus.

Stapleton. lib. 1. controuers. doctrin. c. 15.

A quatuordecim Lutheranis petiuerat Dux Prussiæ iudicium de Osiandri doctrina, in causa iustificationis. Singulæ Ecclesiæ scripserunt initio priuatim, posteà publicè editis libris. sed ita scripserunt, vt plus ipsis inter se esset mutuę dissensionis, quàm cũ Osiandro. Anno 1559. Comites Mansfeldenses & Saxoniæ Principes, publico edito scripto vndecim Lutheranorum sectas à se inuicem dissidentes notauerunt, omnesque tamquam hæreticos execrabiles damnarunt ac abegerunt.

Staphylus.

Nec mitior est concordia inter Sacramentarios. Senatus Bernensis, cum ministris suis Zvvinglianis, damnat publicis litteris tredecim graues errores ex varijs libris Caluini Papæ tunc Geneuensis.

Claud. de Sainct. in resp. cotra Bezam.

Nec sic modò implacabiliter dissentiunt omnes à se mutuo, sed ijdem etiam crebrò à seipsis. Qua de re exemplum antè retulimus memorabile, vnius ex præcipuis Nouatorum istorum coryphæis, Philippi Melanchthonis, qui quaterdecies in solo iustificatio-

nis

nis negotio sententiam mutauit. quem & opinio est ex Lutherano tandem effectum Sacramentarium. Caluinus sanè hoc pro certo habet, & de ea re magnificè gloriatur.

Sed de hoc argumento iam fortè nimis multa. Finiemus igitur, & concludemus verbis quibusdam primi omnium Nouatorum istorum omnium infelicis magistri, Lutheri: vt etiam inimici nostri hîc sint iudices, & pro nobis aduersus seipsos pronuntient. *Nulli, inquit, vmquam hæretici victi sunt vi aut astu, sed mutua dissensione: sicut inter Sichimitas, Iudicum 9. inter Babylonicæ turris operarios, Geneseos 11. & in nouo Testamento, inter Arianos, Donatistas, Pelagianos. Ita vt Hilarius sanctus vir glorietur, in libro 6. de Trinitate, bellum hæreticorum, pacem esse Ecclesiæ. Hæc ille. Qui & in Epistola ad Argentinenses, Bucerum & alios Sacramentarios inconstantiæ notans; Ab his, inquit, spiritibus credat doceri veritatem, si quem perire delectet. Optimè. Sed heus tu, Luthere; murato nomine de te fabula narratur. Quanta enim fuerit incóstantia in doctrina huius etiam hominis, nempe vt veri etiam magnique hæretici; vel ex vno Cochlæo, in vita ac gestis ipsius, satis liquet, anno 1532. vt ex Surio quoque ad eumdem annum.

TESTIMONIUM HAERETICI, DE HAERETICORUM DISSIDIO, QUO SOLO FERE VINCUNTUR.

*In Psal. 5.

CAPVT CLV.

Caluinus, cùm negare non posset varias cum nouo ipsius Euangelio sectas exortas; dicit sibi hoc cum Christo & Apostolis fuisse commune.

IAM vnum adhuc dumtaxat examinandum restat in hac Caluini contra Sadoletum Epistola. Dixerat Sadoletus, quòd Nouatoribus istis docendi & scribendi initium facientibus, multæ illicò simul sectæ surrexerunt; neque cum ipsis congruentes auctoribus nouitatum, & ipsæ inter se permultum discordes, quæ Ecclesiam miserè disciderunt. Hoc Caluinus, cum negare non posset; quod reliquum erat, dicit minimè sibi suisque imputandum fuisse. Non magis, inquit, quam Euangelio & Christianæ religioni imputari debuit, quòd illa exoriente, multa vbique in mundo dissidia apparuere. Respicit, opinor, Caluinus ad has & similes Christi sententias: Nolite putare, quoniam veni pacem mittere in terram: non veni pacem mittere, sed gladium. veni enim separare hominem aduersus patrem suum, &c. Item, Multi pseudoprophetæ surgent & seducent multos. *Matth. 10.* *Matth. 24.*

Cum ergo ad noui huius & quinti Euangelij promulgationem varij etiam pseudoprophetæ & seductores, multæ perniciosissimæ sectæ, falsæ atque exitiales doctrinæ, magnique Ecclesiarum & populorum tumultus vbique locorum excitarentur; vult Caluinus, hanc causam sibi suisque communem esse cum Christo & cum Apostolis. Nam si nos, ait, propterea odio digni; iusto quoque olim odio apud impios laborasset Christi nomen. Aut ergo desine (Sadoletum alloquitur) hac parte nos infestare; aut palàm confitere, Christianam religionem tollendam ex hominum memoria, quæ tot mundo tumultus pariat. Hoc ergo causæ nostræ minimè obesse debet, quod modis omnibus conatus est Satan Christi opus impedire. Sic ille verè Satanicus.

Sed tam illi conuenit cum Christo & cum Apostolis eius, causæque illius cum causa illorum, quàm conuenit mendacio cum veritate, luci cum tenebris, Christo cum Belial. Christus ad Iudæos missus fuit à Deo, sicut ipse testatur; Ego veni in nomine Patris mei. *Ioan. 5.* Apostoli autem ad Gentes venerunt, & ex parte etiam ad Iudæos, nomine Christi. Christus & Apostoli non aliam attulerunt doctrinam Iudæis vel Gentibus, quàm qualem Prophetæ antè vaticinati fuerant, noui Testamenti tempore prædicandam. Nam & Legis Mosaicæ cærimonias omnes prædixerant cessaturas, per aduentum Christi apud Iudæos; in earumque locum successuram gratiam Christi Redemtoris: & apud Gentes toto orbe terrarum idola destruenda, totamque terram repletum iri scientia & cultu vnius veri æternique Dei. Et hanc doctrinam suam Christus & Apostoli, tametsi à Prophetis didicerant & à Deo receperant, tamen quia noua & inaudita erat plerisque omnibus, tot tamque ingentibus signis & miraculis confirmabant, vt planè constaret videre volentibus, à Deo missos esse. De quibus etiam signis Christus dicebat: Opera quæ ego facio, illa testimonium perhibent de me. item, Si mihi non vultis credere, operibus credite. *Ioan. 15.*

Quæ

Quæ ijsdem planè verbis dici poterant de miraculis Apostolorum, siue cùm Iudæis siue cùm Gentibus prędicarent.

Interim tamen fieri vix potuit, quin prædicatio illa Christi & Apostolorum tumultus nouos excitaret apud incredulos. Quia enim Satan, qui dominatur in reprobis, ad nomen & gloriam Dei & Christi eius, atque ad veritatis mentionem, qua se vinci sentit, insanit, simul atque veritatis doctrina profertur; improborum impietas & malitia, quæ priùs sopita iacebat, opera ac studio Satanæ excitatur ad vindicandam iniuriam, quam se putant accipere. Hinc & pseudoprophetæ illi omnes, qui mox ab Euangelij prædicatione exorti sunt; & tyrannorum persecutiones ad Euangelium opprimendum.

At Caluinus, & alij eiusdem factionis, quæ proferunt indicia vel argumenta, quòd aut veritatem mundo affectant, aut à Deo missi sint? Quænam, vt persuadeant, signa edunt, miracula faciunt?

CAPVT CLVI.

Ex hæreticorum doctrina, non solùm sectæ variæ, sed etiam seditiones & bella atrocissima sunt orta.

DENIQVE vbi Apostoli aut Prophetę furorum prædixerunt, vt post mille & quingentos annos ab aduentu Christi, & ab Ecclesia regno eius in terra fundata, nouum Euangelium orbi terrarum adferretur, cunctis hactenus inauditum, quo totus Ecclesiæ ordo omnis Dei cultus, omnis status religionis & pietatis penitus inuerteretur? idque per homines turbulentos & factiosos, qui omnem vtriusq; ordinis potestatem audacter contemnerent, mille iniurijs, contumelijs, conuitijs palàm afficerent, nec quemquam prorsus respicerent aut vererentur?

Quid autem mirum, si ad huiusmodi Euangelij prædicationem seditiones, tumultus, consequantur? cùm præcipuè vnus ex primis & primarijs Euangelij huius Doctoribus palàm etiam dicere & prædicare solitus fuerit, Euangelium sitire sanguinem. Neque dictis magis quàm factis, quod ipse Euangelium promulgabat, sanguinem sitire demonstrauit. Mox enim vt seipsum Tigurinorum in Heluetia nouum Pontificem fecit, cœpit ZVVINGLIVS.

Aere ciere viros Martémque accendere cantu.

illoque ductore & incentore complerunt campos acies. Cumque futurum prædixisset, vt nouus etiam Propheta, videlicet, vt bombardæ omnium qui ex aduerso stabant, lanceæ item, gladij & arma bellica in propria ipsorum viscera verterentur, virtute nimirum noui Euangelij quod prædicabat; euenit illud, quod est apud magnum Poëtam,

—— primusq; cadit Tolumnius augur.

& cuius Euangelium sanguinem sitiebat alienum, suum ipse sanguinem in acie prior vnà cum vita profudit, cæsis simul ex eius exercitu millibus: iusto & bono Deo bonam iustamque causam adiuuante, tametsi Catholici numero & viribus multò essent inferiores hostibus.

Quid verò alius quidam ex eiusdem Euangelij ministris, proximus Caluini successor, in cathedra pestilentiæ Geneuensi? Hunc in Colloquio Possiaceno (cuius antè meminimus) Catholici Doctores inter disputandum interrogabant, quam vel qualem in Ecclesia vocationem sequeretur, qui tantum sibi in Ecclesiæ restitutione tribueret. Cùm enim duplicis tantùm generis vocatio hactenus agnita fuisset, ordinaria scilicet, quæ posita sit in successione legitima & continua ab Apostolis aut Apostolicis viris; & extraordinaria, quam Deus sanciret ac approbaret per noua signa & miracula, qualis erat Apostolorum & Prophetarum; redderet rationem, vtram ex his duabus suam esse vocationem sustineret. Hîc cùm arctatus & constrictus teneretur, nec se posset vllis rationibus explicare: tandem ira correptus, respondit, se suo tempore & loco, vocationis suæ ac ministerij illustria signa palàm monstraturum. Quod dictum quid sibi vellet, nemo tunc intellexit: nec quisquam in animum inducere potuit, hominem tam Euangelicum, vt verbis præ se ferebat, tantum scelus mente concipere potuisse. & numquam tamen aliquid verius ore protulit. Proximo namque anno, Beza auctore (hic enim ille erat de quo loquimur) totum Galliæ regnum ferro & flamma vastatum fuit, miserandum in modum; concursum à Gallis in mutua viscera, maximis exercitibus; templa Dei & monasteria direpta

à Bezanis copijs & satellitibus, & post direptionem flammis consumta sine numero; cædesque factæ Catholicorum omnis generis, ordinis, & sexus, infinitæ. Vt nimirum ita reipsa ostenderet Doctor ille Euangelicus, iuxta priorem promissionem suam, vnde esset ipsius & sodalium eius ministerium, quale Euangelium prædicaret; sanguinarium videlicet, vt Zvvinglius antè dixerat; & quales denique ipsi ministri essent: meri scilicet fures, homicidæ, latrones: de quibus Christus; Fur non venit nisi vt furetur & mactet & perdat. Talisque fuit semper hæreticorum natura, vt primùm vires & potentiam aliquam nacti sunt; omnes scilicet quocumque modo sibi aduersarios inuadere atque opprimere; sursum deorsum vniuersa miscere, cædibus, rapinis, flamma & ferro cuncta implere.

Arriani initio, cùm se Catholicis inferiores viderent, simulabant se paratos meliorem instructionem recipere (quemadmodum suprà etiam Caluinum garrientem audiuimus) sicubi errarent: petebát audiri, in communicationé ac disputationem venire cum Catholicis, rationem reddere doctrinæ suæ, & multa similia: talique simulatione ac prætextu multos bonos & simpliciores ex Principibus sibi conciliabant, quasi non aliud quærerent quàm pacem & veritatem. Nec vllus erat astus aut fraudis aut insidiarum species, quam interim conatibus omnibus non tentabant, ad fallendum & opprimendum Catholicos, atque vt ipsis solis Ecclesia tota regenda committeretur; quò de rebus omnibus statuere possent pro arbitrio, omnibus seclusis Episcopis Præpositisque Catholicis. Quod vbi manifestis indicijs innotuit omnibus, ipsique adeò iure ac meritò cum ignominia repulsi fuerunt, ab ijs quæ postulauerant; videntes detecta esse fraudulenta sua consilia, nullamque iam viam superesse, quàm audaciæ manifestæ ac violentiæ, auxilio & fauore Principum quos sibi addictos retinebant, gregem Christi iam non verbis & argumentis, sed armis inuadebant, oppugnabant, spoliabant, dispergebant, iugulabant totis viribus. Eadem nos vidimus omnia nostro hoc misero ac infelici sæculo.

CAPVT CLVII.

Quinam tot monstrorum, opinionum, & dissidiorum causa; Catholicíne, an verò hæretici?

SED iam ab hoc tumultuum ac seditionum genere ad alias dissensionum species descendamus, quæ sitæ sunt in diuersitate opinionum & doctrinarum, quibus non minùs infestatur Ecclesia Dei, quàm ijs de quibus nunc diximus.

Nemo negat, quin magna inter Christianos regnare cœperit opinionum in religione ac fide diuersitas, ex quo nouum hoc Euangelium proferri ac doceri cœpit. Res enim est nimis omnibus perspicua & manifesta. quemadmodum & illud, ex huiusmodi in fide discordia nasci ingens damnum Ecclesiæ Dei. Sed quæritur, quinam tantarum in religione dissensionum causam dederint, quibusque tantum malum debeat imputari. Nos hic culpamus & accusamus Sectarios istos; ipsi verò nos: quòd videlicet erroribus his omnibus expurgandis non incubuimus, sed otiosi ac velut somno oppressi iacuerimus, vt hîc Caluinus ait.

At, quàm falsum hoc sit, quis non videt? Vt enim hîc omittam viros doctos innumerabiles, qui emergentibus tot errorum ac hæresum monstris, confestim eadem scriptis suis eruditissimis confutarunt: alijs aduersus Lutheranos, alijs contra Sacramentarios, alijs contra Anabaptistas, alijs scribentibus in alias sectas: quonam pertinuerunt tot legationes missæ à summis Pontificibus ad Imperatoré & ad alios Germaniæ Principes, vicinosque Reges? tot conuentus & colloquia, in eadem potissimùm Germania, à Romano Pontifice & ab Imperatore, ab initio ferè nascentium hæresum, instituta? quò tandem Synodus vniuersalis Tridentina, tot sumtibus, tot curis, laboribus, molestijs conuocatorum celebrata, absoluta: nisi, vt schismata ex Ecclesia tollerentur, vt errores omnes in religione exitiales è medio auferrentur? An hoc fuit otiosos esse Ecclesiæ Catholicæ Præsules, ac velut somno deditos stertere?

CAPVT CLVIII.

A Luthero cœpit omnis innouationis exordium; quoad sectas & dissidia: & quidem à paruis initijs.

SED mittamus ista, & videamus parumper & inquiramus, vnde tot tamque dissectæ sectæ manauerint, & quinam huius rei causam dederint.

Antequam Lutherus sub annum 1517. aliquid in religione mutare aut innouare aggrederetur, vno cunctorum mortaliũ animo, vno sensu & consensu, vna religionis forma colebatur vnus Deus, vnusque Christus eius, toto orbe Christiano. vereque tunc locum
Genes. 11. habebat in Ecclesia illud Genesis: Erat terra labij vnius & sermonum eorumdem. & quod scriptum est in eumdem sensum in Actis Apostolicis, de ijs qui primis annis post
Act. 4. Apostolorum prædicationem in Christum crediderant: Multitudinis credentium erat cor vnum, & anima vna. Sicuti vnus Deus ab omnibus colebatur, sic fides vna retinebatur ab omnibus: vna eademque vbique locorum ratio administrandorum Sacramentorum: vnus propè ritus cærimoniarum in cultu Dei. Idipsum dicebant, idipsum sentiebant, idipsum sapiebant, idem prædicabant & docebant omnes. vt facilè ciuitatem
Psal. 121. illam vel rectè illius typum & figuram agnosceres, cuius participatio in idipsum. Non vocabantur alij Apostolici, alij Euangelici, alij Puritani, alij Lutherani, alij Zvvingliani, alij Sacramentarij, alij Protestantes, non alijs quibusuis nominibus diuisionem sapientibus censebantur. sed à Christo Redemtore, quem vnanimiter omnes profitebantur, in quo etiam solo sibi gloriandum nouerant, communi nomine omnes vocabantur Christiani: quo etiam nomine nullum sibi dari posse nomen gloriosius existimabant. At simul ac Lutherus surrexit, & propter quamdam sibi atque Ordini suo factam (vt putabat) iniuriam, quæstusque nonnullius occasionem præreptam, ira ac indignatione commotus, aliter quædam prædicare cœpit publicè, quàm vel ipse erat solitus, vel alij sui temporis, & ante illum; tanta illicò cœpit oriri hîc ibi opinionum diuersitas, vt penè quot homines reperirentur, tot essent sententiæ. adeò vt in vna eademque domo vix duos frequenter inuenire licuerit, qui per omnia sibi in ijs quæ ad fidem & religionem Christianam salutisque æternæ doctrinam spectarent, consentirent. Et quod maiore etiam admiratione dignum est, vnos atque eosdem aliud heri, aliud hodie, in rebus tanti momenti, sensisse. Vnde illud præclarè dictum à pio & Catholico Principe Georgio Saxoniæ Duce celebratur, quo scire se quidem affirmabat, quid hoc anno vicini sui VVittembergenses crederent; quid verò proximo anno credituri essent, nescire.

Et Lutherus quidem initio aliter prædicare cœpit de Indulgentijs quàm consuetum fuerat: non tam magni scilicet faciendas quàm multi credebant: quia fundatæ non essent (vt mentiebatur) in Sacris litteris; sed in sola Extrauagante Clementis Sexti, & in opinionibus Thomæ ac similium. Hoc exordium seu primam velitationem videns Lutherus Satana promouente, Deoque propter peccata hominum permittente, non infeliciter cedere, multosque sibi breui temporis spatio discipulos accessisse, elatus hoc rerum felici successu, paulatim ad alia religionis dogmata conuellenda progressus est. Reprehendit purgatorium, inuocationem Sanctorum, peregrinationes ad loca sancta, communionem Eucharistiæ sub altera tantum specie, cærimonias quasdam in cultu Dei, & similia quædam. Quæ postquam omnia oppugnasset, & quantum in ipso erat euertisset; non hic pedem sistere potuit, sed longe etiam vlteriùs progressus fuit. cœpit imminuere numerum Sacramentorum, & e medio tollere sacrificium Missæ, totumque noui Testamenti sacerdotium. quod est profectò admodum procul ire, ingentemque in doctrina Christiana scissuram facere: sed vltrà progredi tunc non potuit, vel non ausus fuit. Ni-
Genes. 3. mirum optimè ac verissimè scripsit Moyses, serpentem callidiorem fuisse cunctis animantibus terræ. Nil æquè cupiebat, nec aliò magis collimabat serpens infernalis, à primo exordio turbatæ ac oppugnatæ Ecclesiæ per Lutherum, quàm summa omnia & præcipua religionis capita è medio tollere. Et tamen nihil initio minus præ se tulit: sensim potiùs eò veniendum putauit: cùm fore prospiceret (quæ illius erat astutia & calliditas) si cuncta simul aggredi voluisset, vno que tempore totum subuertere, vt prius ipse opprimeretur, quàm aliquod operæ pretium faceret. Quare, haud ignarus illius quod scri-

ptum

ctum est; Qui spernit modica, paulatim decidet: ab eis quæ parua videri poterant, exor- *Eccli. 19.*
dium fecit; vt paulatim deinde ad alia ac maiora descenderet.

Quid erat, à quo piorum omnium aures initio magis abhorrerent, quàm cùm in Missam & Ecclesiæ Sacramenta tam ingenti petulantia debaccharetur Lutherus? Sed hę tandem ad hæc omnia, & ad alia etiam grauiora, facilè occalluerunt. Exortus est posteà Carolstaldius cum suis discipulis, Zvvinglio, Oecolampadio, Caluino, Sacramentarijs. Tum verò sacrilegum hunc errorem, non esse Christi corpus præsens in Eucharistia, non Christiani tantùm & Catholici, verùm ipsi quoque Lutherani, sic execrabantur, vt haud aliter Sacramentarios omnes, quàm viperas & basiliscos fugerent. Sed huic tamē blasphemiæ etiam posteà multorum aures assueuere. Immò est hæresis isthæc tam longè latéque labentibus annis propagata; vt Lutherana extincta esse per illam propemodum videatur.

CAPVT CLIX.

Hæretici semper suis magistris doctiores facti; nouas sectas adinueniunt.

LVTHERVS igitur in Ecclesia subuertenda, velut in tecto domus primùm demoliendo, totam pænè laborum suorum partem consumsit. vt faciunt qui domum aliquam diruendam sumunt: ne à fundamentis incipiendo seipsos ruinâ domus opprimant.

Surrexerunt posteà (quos statim diximus) Sacramentarij nuncupati: qui vlteriùs progressi, docuerunt quod numquam Lutherus docere ausus fuerat; in Sacramento altaris, nihil aliud esse, quàm nudam figuram corporis Christi. Hi velut parietes & muros domus Ecclesiæ (membra fundamento vicina) disiecerunt. Ipsa verò fundamenta, quæ posita sunt in confessione sanctæ Trinitatis vnius Dei, in fide Christi Redemtoris mundi Filij Dei, & in fide ac reuerentia quæ debetur sacræ Scripturæ, tamquam verbo Dei, è quibus hæc omnia discimus, nondum fuerunt ausi abnegare.

Hoc postmodum Anabaptistæ partim fecerunt, negantes Christum Dei Filium ex Maria Virgine carnem humanam assumsisse; negantésque animam humanam esse immortalem, iuxta illud Sapientis: Vnus interitus hominum, ac iumentorum; nec quidquam habet homo iumento amplius. partim qui in Polonia & alibi latè regnarunt Trinitarij, Patrē & Filium & Spiritum sanctum negantes esse vnius naturæ; & vix vllum relinquentes vestigium doctrinæ veteris & Catholicæ de sancta Trinitate: quam nondum etiam vulgo notam iam inde statim ab orbe condito sancti Patriarchæ & Prophetæ coluerunt; & nobis tot millibus annorum obscuriùs initio, deinde patefacta luce Euangelij manifestiùs colendam & adorandam quasi per manus tradiderunt. Partim denique idem fecere, primaque doctrinæ Ecclesiasticæ fundamenta sustulêre Svvencfeldiani, à quodam orti Svvencfeldio, quem Melanchthon per contumeliam haud immeritò vocare solebat Stincfeldium. Quicùm videret & Lutheranos, & Zvvinglianos, & Anabaptistas, & omnes, non modò huius temporis, sed priscorum etiam sæculorum hæreticos, è Scripturis errores suos fugere vel confirmare: quod vsque adeò verum est, vt Martinus quoque Lutherus id negare non potuerit, & dixerit, Scripturam canonicam propterea à multis appellari librum hæreticorum, eò quòd ex eo ducāt originem omnes hęreses, omnesque hæretici Scripturæ sacræ præsidijs nitantur.

Hoc, inquam, cùm animaduertisset, & fortè etiam in scriptis Lutheri legisset Svvencfeldius; excogitauit & ipse nouam hæresim, sacræque Scripturæ auctoritatem omnem penitus abrogauit, ita suos alloquendo: Non oportet Legis aut Scripturę esse peritum, sed à Deo doctum.. Etiamsi millies percurreris Bibliorum lectionem; tamen non nisi Scripturæ peritus euades, & non à Deo doctus. Vanus est labor, qui Scripturæ impenditur; Scriptura enim muta est creatura. Non conuenit Christiano, nimium creaturę addictum esse. Deum audire oportet; huius voces de cælo expectandæ sunt, vt erudiant nos. Beatus homo, inquit Dauid, quem tu erudieris Domine. Visionibus & somnijs attendendum; illis enim loquitur nobis Deus. Vox Dei rectè docet: Scriptura non est verbum Dei, sed mortua tantùm littera, & inter alias creaturas reputanda; ne putes te ex Scripturis fore doctum. Ex cælis illud expectandum, non è libris. Spiritus sanctus è supernis delabitur ci-

tra omne medium, non per externam aut vocalem prædicationem, seu Scripturarum lectionem. Ita Svvencfeldius. Quem eumdem errorem Melanchthon etiam tribuit Thomæ Munzero: qui ex Lutheri discipulis omnium primus ab eo desciuit, & cum seditiosis rusticis, quorum se ducem fecerat, malè periit, vt antè meminimus. Et nunc quidem audiuimus primum exordium, progressum, & consummationem vltimam doctrinę huius Satanicæ per Nouatores istos in mundum allatæ. Ex quibus Lutherus fons impurus, auctorque totius mali huius, damnauit & oppugnauit tota vita sua Sacramentarios: Sacramentarij Trinitarios: Trinitarij Anabaptistas: Anabaptistæ Svvencfeldianos, vt nunc ostendimus. At quam ob rem Sacramentarij, vt hinc incipiamus, tantopere damnarunt & execrati sunt Trinitarios, Anabaptistas, Svvencfeldianos? Quia nimis longe progressi sunt in doctrinæ innouatione: hoc profectò est longe verissimum.

Sed vt hic omittam Caluinum nostrum (vnum ex Sacramentariorum primarijs ducibus & magistris) disertis verbis docuisse & scripsisse; hanc precandi formulam, qua tot sæculis vsa est Ecclesia, Sancta Trinitas vnus Deus miserere nobis, sibi non arridere, ac nescio quam barbariem sapere: rursus, in his verbis, Christi summam æternamque diuinitatem exprimentibus in Symbolo fidei, Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero; battologiam esse minime conuenientem (qua ex doctrina Caluini, Trinitarij suam hæresim sumere vel tueri ac stabilire potuerunt:) nónne & Caluinus ipse & Sacramentarij omnes, multò etiam longiùs progressi sunt quàm Lutherus, & qui in prima eius semper doctrina manserunt; & interim tamen viam haud dubiè aperuerunt ad longiùs etiam progrediendum, & ad alia & maiora, seu potiùs peiora, tentanda? Quem progressum alicubi laudans & defendens Caluinus, eum esse præpostero quodam ingenio scribit, qui rectam ingressus viam, simul ac demonstrator iter suum reflectit, ac progredi recusat, in eodem luto obstinatè pedem figens vltrà progredi renuit. Si ita res habet, quid est igitur quod Sacramētarij Trinitarios & Anabaptistas tantopere reprehendunt, si quod illi primum fecerant, Luthero iter demonstrante (vt Caluinus ait) idem fecerunt isti quoque facti politores & instructores, cùm esset via illis longior etiam eorum exemplo demonstrata? Secuti sunt Caluini consilium: noluerunt cum eo pedem eodem in luto obstinatè figere; vlteriùs progressi sunt. Quod ergo Sacramentarij priores fecerunt, laudique sibi & gloriæ ducunt; cur idem in alijs tamquam crimen capitale damnarunt? Quod igitur Luthero primùm à tota Ecclesia Catholica discedenti accidit, Sacramentarijs ab eo recedentibus multoque longiùs progredientibus; id posteà etiam contigit Sacramentarijs, cùm plurimi ab his quoque posteà multis in rebus dissentirent. Nimirum, Qua mensura mensi fueritis, ait Christus, remetietur vobis. Et Propheta: Væ qui spernis; nónne & ipse spernēris? Væ qui prędaris: quia & ipse prędaberis. Sic olim Tertullianus de hæreticis sui temporis, Mentior, inquit, si non à regulis suis variant inter se; dum vnusquisque perinde suo arbitrio modulatur quæ accepit, quemadmodum de arbitrio ea composuit ille qui tradidit. Idem licuit Valentinianis quod Valentino, idem Marcionitis quod Marcioni, de arbitrio suo fidem innouare. Denique penitùs inspectæ omnes hæreses, in multis cum auctoribus suis dissentientes, deprehenduntur.

Epistola ad Polonos.

Luc. 6.

Isa. 33.

Tertul. De præscript. hæret.

Iam ergo magnam & perspicuam audiuimus causam tantarum dissensionum in doctrina fidei, tot hæresum ac errorum, quæ grassari longè lateque cœperunt, mundumque vniuersum turbare, ex quo Lutherus nouam in orbem terrarum doctrinam introduxit, & qui eum deinde in illo negotio promouendo secuti sunt. Quia nimirum nemo hic alteri cedere voluit, non filius patri, non discipulus præceptori: sed vnusquisque aliquo pollens ingenio vel eruditione, nouam doctrinam confingere, & doctor esse potiùs ac magister aliorum, quàm priorum quorumuis discipulus manere elegit.

CAPVT CLX.

Alia causa adinueniendi nouas semper sectas ex sectis, dum asserunt nihil recipiendum nisi quod scriptum est.

EST & alia causa eiusdem mali. Primarium fundamentum doctrinæ non modò Lutheri primùm, sed Caluini etiam, & quotquot Lutheri nouitates amplexi sunt, est; nihil recipiendum in doctrina fidei præter Scripturas canonicas, quas illi solas appellant verbum

verbum Dei. Quod quamobrem sic doceant, suprà est explicatum. Hoc etiam axioma à Sacramentarijs didicerunt etiam Trinitarij & Anabaptistæ. Nam de his fatetur etiam Lutherus ipse (non aduertens quòd ipsemet ijs illius doctrinæ ansam præbuerat) quod & non male refutat: *Quòd dicunt, inquit, Anabaptistæ, nusquam in Scripturis haberi; quòd aut habeant fidem, aut baptizari debeant infantes; fatemur nos, id nulla Scriptura probari posse, quæ clarè & manifestè illis aut similibus verbis dicat, Debetis pueros baptizare: nam & ipsi credunt. Siquis nos vrgeat ad demonstrandam huiusmodi litteram, huic nos tamquam victori cedamus oportet. nusquam enim scriptum inuenimus. boni autem & ratione præditi Christiani, tale nihil à nobis exigunt. faciunt id contentiosi tantùm & præfracti homines, vt esse prudentes videantur. Contrà verò, nullam ipsi Scripturam proferunt quæ dicat, Debetis adultos baptizare; non autem pueros. Sic ille. Mox autem ex Apostolorum traditione semper in Ecclesia Dei obseruata, docet, paruulos esse baptizandos: etiamsi nulla Scriptura id faciendum præcipiat. Rectè id quidem: sed illam tamen vel similem maiorum traditionem iam inde ab Apostolis receptam semperque in Ecclesia obseruatam, opponi sibi non vult; quoties ipse contra sua dogmata, quacumque tandem de re, (quamuis diuturna multorum sæculorum consuetudine recepta in Ecclesia) Scripturam à nobis expressam exigit.

LVTHERVS TAMEN CONTRA ANABAPTISTAS SCRIBENS, DICIT, FALSVM ESSE QVÓD NIHIL SIT CREDENDVM, QVAM QVOD SCRIPTVM EST.

* Lib. ad duos Pleb.

Quod autem nunc diximus & palàm fecimus de Anabaptistis, eadem est & Trinitariorum sententia. Nam & ipsi quoque hæreses illas de Trinitate blasphemas ac teterrimas sustinent, quia nihil putant contrà afferri posse ex Scripturis. totius autem Ecclesiæ auctoritatem quæ ijs obijciatur, nihil morantur: intrepidè & execrandè blasphemant, non esse Deum trinum & vnum credendum; non esse magni faciendum, vel recipiendum nomen Trinitatis, essentiæ, personæ: quia nihil tale reperitur vspiam in Sacris litteris. O scelus! A quibus verò hoc dogma receperunt vel didicerunt, de sola audienda Scriptura, in negotio fidei Christianæ, nisi à Sacramentarijs simul & Lutheranis? Cùm igitur illi hoc nixi fundamento omnem priùs Ecclesiæ Catholicæ doctrinam audacter reiecerunt; quid mirantur, si discipuli eorum, super eodem ædificantes fundamento, vlteriùs progrediantur, aliaque etiam errorum monstra quàm quæ ab ipsis didicerunt, doctrinæ suæ adijciant; nec finis sit vmquam errandi & in errorem mittendi, vt Apostolus ait?

CAPVT CLXI.

Vnicus omnium errorum fons, ab Ecclesia doctrina recedere.

CONSTAT igitur, errorum omnium & sectarum fontem esse vnicum, ab Ecclesiæ Catholicæ fide ac doctrina recedere. Quod etsi primùm factum sit à Nouatoribus istis, in rebus Christianæ religionis, quæ non admodum magnæ esse videbantur: tamen vbi à recta via semel deflexum fuit, fieri non potuit, quin magis semper & grauiùs erraretur. Et accidit, quod vulgò dicitur: Paruus error in principio, maximus est in fine. item; Vno inconuenienti dato, sequuntur multa. Qui sensus etiam est illius Scripturæ: Qui spernit modica, paulatim decidit.

Rectè eruditi quidam, fraudes hasce, quæ per Satanam Ecclesiæ veræque pietati struuntur, cuneo similes faciunt, qui prima parte pertenuis est, nec videtur in lignum impactus magnam diruptionem facturus: verùm quamlibet sit tenuis illius acies, aditum tamen viamque facit sequenti crassitiei; vt cum prima illa tenuis pars recepta fuerit, ne cessariò ictibus malleorum recipiantur & sequentia, donec lignum penitus diffindatur. Ita, cum vel in parua quapiam re, à fide Ecclesiæ communi, ac veteri traditione, factum fuerit discessionis initium; difficilius multò est finem errandi, quàm primùm fuerat initium inuenire. Vt hac etiam in re videre sit, non sine causa olim in prouerbium exijsse; Principium plus esse, quàm dimidium totius.

Quòd si quis alijs similitudinibus in re tam scitu necessaria delectetur; nihil aliud facit vel dicit Satan, cùm persuadere alicui nititur, vt quacumque in re discedatur vltrò à recepta cõsuetudine vel constitutione Ecclesiæ, quàm quod Christo dixit aliquando Redemtori nostro: Mitte te deorsum. Hoc est, Ecclesiæ traditionem relinque, veterem & communem Scripturæ interpretationem reijce, Conciliorum & Præpositorum Ecclesiæ auctori- Lirinensis.

auctoritatem contemne. At metuit quidem vt plurimùm vnusquisque initio, mittere se deorsum; & quoniam facilè perspicit id non carere periculo, diu secum multumque nonnumquam cogitat ac deliberat, vtrùm sibi sit faciendum. At, postquã semel exitiali tentatoris consilio aurem præbuit, seque deorsum mittere cœpit; iam non est in eius potestate, vt cùm velit se ruentem sustineat, quo minùs ad imum vsque præceps ruat.

Psalm. 23. 103. Diuus Augustinus tertiam habet similitudinem, tractans illud: Qui fundauit terram super aquas. Terram interpretatur Ecclesiam, propter firmitatem: aquam verò decurrentem quæ ad nihil deueniet, in alio Psalmo significate vult hæreses. Quo minus aquæ decurrere possint ad Ecclesiam, id est, quo minus eam submergere atque obruere queant hæreses, impediunt appositi aggeres: quos rectè Conciliorum & Prælatorum sanctiones intellexeris. Ceterum, quamuis aggeres validi fuerint; si tamen vel paruum in ijs foramen aperueris, statim eò tota moles aquarum incumbit; ac perruptis aggeribus, longè lateque campos, segetes, pagosque submergit; nihil vt sit, quod aquarum impetum remorari vel sistere queat. Hoc igitur foramen tunc aperitur, quando contra veterem fidem, vel consuetam religionis formam, aliquid innouatur, quando contra Ecclesiæ præceptum vel consuetudinem aliquid vsurpatur. Quis enim impedire queat, quo minùs per hoc foramen, quamuis exiguum, (nisi quàm primùm obstruatur) perruptis aggeribus; hoc est, Ecclesiæ, Conciliorum, Pontificum, Prælatorum, & Pastorum auctoritate contemta; omne genus errorum ac hæresium in Ecclesiam vndique impressionem faciat.

Et iam quidem ex his omnibus satis patet, quibus imputandum sit, quòd vnà cum origine & prouulgatione doctrinæ Lutheri, Zvvinglij, Caluini, & aliorum Nouatorum, tot sectæ vbique locorum, & tam varij generis hæreses ebullierint. Nempe, ex quo semel in fide Catholica aliquid cœptum est innouari, atque à ritibus atque dogmatibus perpetuo Ecclesiæ consensu receptis & probatis, recedi; (quod est vtique opus istorum Nouatorum) via est facta apertaque ad omnem impietatem, gradusque positus vltrà semper egrediendi ad omnem effrænatam licentiam.

EX NATVRA SCHISMATIS QVOQVE CONSTAT VNICVM ESSE ERRORVM FONTEM AB ECCLESIAE DOCTRINA RECEDERE.

Idem ostendi & doceri potest, & alio quodam modo ex natura videlicet schismatis; quamuis ratio hæc ferè coincidat priori: sicut parum etiam discriminis nunc est, inter schisma & hæresim.

Lutherus primum totis pænè triginta annis summo studio laborauit, ad eleuandam, ac si fieri potuisset diisjciendam penitus, atque è medio auferendam, auctoritatem omnem Romani Pontificis. Adeò vt non puduerit eum, etiam paulò ante mortem suam, dicere;

Pestis eram viuens, moriens ero mors tua, Papa.

Quemadmodum Beza de Caluino suo iam extincto non veritus fuit dicere, in eius Epitaphio:

Romana gentis terror ille maximus:
Quem mortuum lugent boni, horrescunt mali, &c.

Sed ea in re tempus & experientia docuit, falsos esse prophetas. Iam enim tot annis mortui sunt Lutherus & Caluinus, ac demersi in infernum; nec adhuc tamen corruit Roma, & viuit adhuc Papa, vigetque apud Catholicos omnes vereque Christianos potestas eius, in totam Christi Ecclesiam, viuetque & vigebit in posterum quoque in æternum: inuitis & frendentibus Luthero, Caluino, ceterisque hoc genus pestibus, & cunctis inferorum portis.

CAPVT CLXII.

Lutherus primùm quantum potuit, seipsum fecit Papam; & sic post illum alij multi pro vno, & vnico intolerabiliores.

SED fecit tamen Lutherus (vt de eo priùs seorsum loquamur) ad labefactandam Romæ Pontificis supremam potestatem, quod potuit. Plenis contumeliarum & conuiciorum velis in hunc inuectus, nomen eius cunctis mortalibus exosum reddere conatus fuit totis viribus, eumque in ordinem cogere: nimirum vt gubernatore sublato, sicut antè ex Cypriano audiuimus, atrociùs ac violentiùs circa Ecclesiæ naufragia diabolus grassaretur.

faretur. Contemto Romano Pontifice, se ipsum illius loco Papam fecit Lutherus. At qualem Papam? quantæ nimirum modestiæ ac mansuetudinis, cum de Romani Pontificis tyrannide tantopere quereretur? An de eo discipuli eius Bucerus, Zvvinglius, Caluinus, Ioannes à Lasco, & alij, non queruntur palàm, quòd non sustulerit, sed potiùs ad se pertraxerit Papæ tyrannidem? quodque pro ligneo Papæ Romani iugo collo excusso, ferreum sit ab illo impositum?

Non multis admodum annis Lutherum secutus est Zvvinglius, qui Lutheri magistri sui fastum calcauit quidem, sed (vt Plato olim dicebat de Diogene) alio maiore fastu. Hic se Papam fecit Heluetiorum, Præfectumque Tigurinorum. Ita papatus Saxonicus, qui in æternum duraturus putabatur, maxima statim ex parte corruit: mirum in modum crescentibus deinde à Lutheri obitu in maximum numerum Zvvinglianis, cunctisque Sacramentarijs, qui planè Luthero aduersabantur. Quin & liber tunc in lucem emissus, cui titulus erat; Victoria veritatis, & ruina papatus Saxonici. Solitus erat Lutherus iactare, penes se solum esse veritatem. & ecce citò illi veritas omnis palàm detrahitur, deque illius erroribus triumphus inducitur. Noluit sibi à vero Papa describi, quousque progrediendum esset in dogmatibus fidei. Zvvinglius cum suis nec à vero etiam Papa nec à Saxonico sibi voluit legem statui. Aususque fuit Zvvinglij discipulus Martinus Bucerus de Papa illo Saxonico adhuc viuente & regnante dicere: Si exigit, ne quis vlla in re dissentiat; probet se esse Deum Qualis autem Papa futurus fuisset Zvvinglius, si ei vita longior suppetisset; non est difficile coniecturam facere: vtpote cuius regni exordia tam violenta & cruenta fuêre, vt suprà vidimus.

Nunc ad tertium Papam veniamus, Caluinum inquam; quicum nimirũ hactenus hîc dimicamus; vt ceteros ante & post eum nouos Papas prætereamus, breuitatis causa. Hic est ille, qui seipsum pro Papa gessit apud Allobroges, annis ferè vigintiquinque; & ab alijs suæ factionis, Papæ nomine interdum vocari solet. Qui etiam in hac ad Sadoletum Epistola, quam refutamus, Geneuenses sua prædicatione edoctos, à Romani Pontificis tyrannide (vt loquitur) vindicasse, eiusque iugum excussisse gloriatur. Quàm autem fuerit ille ceteris (quos audiuimus) æquior & tolerabilior, vel inde satis constat, quòd propter arrogantiam illius, fastum non ferendum, insolentiam, ab ijs etiam notatus palamque damnatus fuerit, qui illi fuerunt intimi ac iuratissimi. Nam vt illa hîc taceam, quæ initio ferè scripti huius de illo alia occasione diximus; quidnam adegit Bernardinum Ochinum ex sancto Capucinorum instituto apostatam factum, vt tam seriò admoneret Principes & Magistratus, ne nouum apud se Papatum surgere paterentur: vtque dialogum ederet quemdam contra sectam tettenorum deorum seu paparum; qui suum verbum, tamquam Dei verbum, adorari volebant: quos futuros multò sceleratiores & crudeliores asserebat, quàm vmquam fuerant Papæ Romani: quid, inquam, Ochinum adegit ad ista scribendum, nisi quòd intolerabilem plane esse Geneuensem Papatum viderat, atque expertus fuerat? Iam, quid hîc referam quæ Philippus Melanchthon de Matthia Flacco Illyrico, Nicolao Gallo, scribit, hominibus Lutheranis? Cum isto, inquit, mirabilium hominum genere agi nihil potest, qui suo arbitratu damnant quidlibet, neque personis auditis, neque rebus iudicatis. Cogunt Concilia quando ipsis placet: & vendicant maiorem magisque intolerabilem ac minùs excusabilem auctoritatem, quàm Papa Romanus vmquam. Quæ quorsum tandem euasura videantur, cogitetur. Sic ille: cogente diuina veritate contra se testari mendaces. In præfatione autẽ, quæ hanc admonitionem præcessit, in anarchiam quamdam euasisse dicit huiusmodi hominum potestatem. Sed de his Philippi verbis mox latiùs. *In Præfat. corporis doctrinæ suæ.*

Nunc interim paululùm videamus, quid Centuriatores Magdeburgici de nobis hisce Papis sentiant: & quomodo non solùm Doctores & ministri Euangelici (vt vocantur) sed Principes etiam & Magistratus sæculares Papalem auctoritatem sibi arrogarũt, postquam à vero ac legitimo Papa semel discessum est. Cùm docuissent nequaquam licitum esse, aulas cum suis quibusdam veteratoribus & ventriseruis formas religionum cõflare, easq; Ecclesijs citra omnem reluctationem obtrudere; nec sinceros Doctores verbi Dei, huiusmodi formulis religionis aut edictis parère, sed voce potiùs & stylo debere contradicere, cùm distincta sint officia potestatis Politicæ & Ecclesiasticæ, & aliud sit sceptrum, aliud plectrum; tandem in hæc verba prorumpunt: Antequam lux diuini verbi illucesceret in Germania, regnantibus tenebris Pontificijs ac monasticis, vnicus ille Romanus Præsul potestatem sibi sumebat leges etiam politicas non modò reformandi, sed etiam delendi, CENTVRIATORVM MAGDEBVRGENSIVM DE NOVATORVM NOVIS PAPIS TESTIMONIVM.

delendi, substitutis suis Decretalibus & Decretis. Pergunt verò iidem. Quid verò nunc fit? Pro vno Pontifice, innumeri ex politicis eminentia locorum atque munerum suffulti atq; elati exiliunt; qui vicē alternantes nunc à Forensibus rebus ad Ecclesiasticas trāscendunt: & non contenti suis metis, religionum formas Ecclesijs cum sceptro, gladio, & fulmine Iouis exhibent. & ni applaudant sine contradictione, se suo sceptro illos expulsuros aut punituros. id quod etiam factitant absque omni misericordia. Ita Centuriatores illi. Quibus tanto maior fides adhibenda est, quia experti loquuntur, suamque ipsorum infelicitatem deplorant. Cùm eos non vno ex loco Magistratus auctoritate pulsos constet: Rostochio nimirum, Heydelberga, Iena, Magdenburgo. Vnde alij curru carbonario, alij honoris causa tecto carpento noctu deportati fuēre exulatum quò vellēt, multis armatis circumsepti. Sic videlicet excipiunt suos papas Euangelicos, pontifices illi politici, vt eos Centuriatores appellant. Videmus igitur, post excussum Romani Pontificis
Philip. 2. iugum, eò rem perductam, vt, dum quod à Paulo scriptum est negligitur, In humilitate superiores inuicem arbitrantes; nec sibi quisquam alterum præferri patitur; non aliud
Genes. 11. quàm pro Ecclesia Babylonem extruxerunt, in qua omnis regnet confusio: cùm vnusquisque se pro Papa summæ & primæ auctoritatis vendicat. Et dum cælestis illius Hierarchiæ, in qua caput vnum præsidet omnibus, exemplar in terris habere noluerunt; nūc illius apud eos imaginem cernere liceat, quæ est in inferno ecclesiæ malignantium, vbi
Iob 10. nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitet.

Melanchthon mirabile genus hominum appellat (vt audiuimus) qui suo arbitrio damnant quidlibet, neque personis auditis, neque rebus dijudicatis. Verissimè dicit. Atqui, de hoc mirabilium hominum genere fuit præceptor eius Lutherus: de hoc eodem genere ipsemet quoque Melanchthon, Zvvinglius, Oecolampadius, Bucerus, Caluinus, & quotquot alij cuiussis tandem sectæ, doctrinam in Papatu (vt loquuntur) corruptam esse dixere. Damnarunt enim isti omnes, nec personis auditis, vt Philippus ait, nec rebus dijudicatis. Sed magis etiam consideratione digna sunt, quæ sequuntur apud Philippum: Vendicant, inquit, sibi maiorem, magisque intolerabilem, minusque excusabilem auctoritatem, quàm Papa Romanus vmquam.

VIS VERITATIS PER GVTTVRA QVOQVE SVORVM HOSTIVM ERVMPENTIS. Quanta est veritatis vis, vt etiam per hostium veritatis guttura (velint, nolint) nonnumquā erumpat! Etiamsi aliquod Papæ alicuius Romani peccatum fuit; videtur id tamen Philippus tolerabile & excusabile facere, quia à legitima sit potestate (qualem etiam hīc in Romano Pontifice agnoscere videtur) profectum; etsi modum fortè potestas illa prætergressa fuerit: multò verò durius fuisse iugum istorum, qui se tunc pro Papis gerebant, quàm fuerit vllius vmquam Romani Pontificis; qui numquam quemquam damnauit inauditum. hoc autem istis iam vsitatum erat & familiare; qui post excussum legitimi Papæ Romani iugum, maiorem quàm ille auctoritatem sibi vendicabant.

Fuit à Christo Papatus vnus institutus, per quem vnitas in Ecclesia retineretur, vt Cyprianus & alij docent. Ad quem euertendum, cùm Lutherus & quotquot eum secuti sunt, communibus studijs conspirassent; videmus, quorsum tandem res illa euaserit. Nimirum, simul vt Christum, per legitimum Papam (cui peculiariter oues suas pascendas commisit) loquentem & præcipientem audire noluerunt; & suaue Christi iugum, per eum Ecclesiam suam gubernantis, excusserunt; papas repentè innumeros, eosque minus multò, quàm Papa Romanus, tolerabiles, vbique prosilijsse.

Hoc Centuriatoribus graue admodum visum est (vt audiuimus) nec iniuria. Sed quibus hoc debent acceptum ferre, quòd in huiusmodi statum res perducta sit? Nónne ijs, qui veri ac legitimi Papæ iugum à ceruicibus suis antè depulerunt? nónne ea propter illud rectè Comici contra eos vsurpare possumus?

Tute hoc intriuisti; tibi exedundum est.

vt & illud quoque prouerbium, lippis & tonsoribus notum?

Compedes, quas ipse fecit, ipsus vt gestet faber.

CON-

CONCLVSIO TOTIVS APOLOGIÆ.

HIsce omnibus, amice Lector, benè consideratis, tria potissimùm notatu dignissima, ex toto controuersorum decursu, videntur posse obseruari. Primum, antequam quis hæreticus fiat, (ago quidem nominatim de hæresiarchis, & formatis famosisque hæreticis) aliquid semper subesse, quod illi quoddam odium & auersionē Ecclesię, ac speciatim Pręfectorum eius, ingeneret, dum adhuc Catholicorum cœtui aggregatus censetur. Vt fuit in Luthero inuidia, æmulatio, impatientia, carnalitas, & id genus alia; quæ illum impotentius insolescere, audere & attentare inaudita fecerunt: quemadmodum ipsemet hisce verbis de se testatur; Suspensis animis expectabant omnes euentum tantæ rei, quam nullus ante me ausus esset attingere. Fouebat autem me vtcumque aura ista popularis. Agit de mali pulli, hæresios inquam, malo ouo, foueri & excludi cœpto. At qua occasione in hanc insaniam deuenit? audite testantem, quod suprà cœpi dicere: Vnus eram, inquit, per imprudentiam, in istam causam lapsus, cùm non liceret pedem referre. Nimirum cum occasione promulgandarum Indulgentiarum stimulatus inuidia, feruentiùs cœpit & in Indulgentias & in Pontificem debacchari. Ita in Caluino, labes incontinentiæ immanis nota, Ecclesiasticæ iustitiæ rigore vindicanda. In alijs, ambitio, auaritia; atque demum in omnibus quotquot sunt, teste D. Augustino, vna mater superbia.

In priore præfatione operum Vvittenbergæ excusorum anno 1538. & in altera præfatione eorundem.

Adeò, vt primùm quasi casu quodam in id labantur, vt in Ecclesiæ iura impingant, eique propterea aduersentur. Et quando recalcitrant, disciplinam Ecclesiæ non admittentes; proximum est, vt malum suum, quod humilitate duce non agnoscunt, instigante superbia tueantur. Quemadmodum in quibusdam nostro tempore clarissimè constitit; quorum nomini, quia conuerti possunt, parco, satis interim perspectorum.

Alterum est, vt lapsu illo causante, ad sacram Scripturam confugiant, & quidquid illic inueniunt, quod vel in speciem ipsorum nequitiæ patrocinetur, eliciant, accommodent, & antiquorum hæreticorum more, pro suo arbitrio interpretentur, deprauent, violenterque detorqueant. Quæque anteà, adhuc Catholici, sanè iuxtaque Ecclesiæ sensum intelligebant & explicabant, illa iam ad deprauatam propriæ mentis, voluntatis, ac vitij prædominantis amussim, inflectunt.

Vnde tertius rum gradus gliscentis mali assurgit; vt non solùm, quasi in tuta quadam arce Scripturæ collocati, se in absurdissimis quoque maximeq; pugnantibus opinionibus, cum inani quadam iactantiæ gloria muniant & conseruent; verum etiam alios quosque noua semper arte & molitione alliciant, quos in suum secū errorem adeoq; in certam perniciem abducant. iuxta illud Psalmistę, Superbia eorum qui te oderunt, ascendit semper.

Adeò, vt neque rationem vllam habeant, qua hæretici fiant; multoque minus fundamenti, vt in hæresi permaneant; ac postremò, nullum omnino, vel in speciem iustum prætextum, alios in idem exitium abducendi, in quod ipsi primùm tam inopinato nequitiæ casu sunt prolapsi.

EPISTOLA
IACOBI SADOLETI
S. R. E. CARDINALIS,
EPISCOPI CARPENTORACTENSIS,
Ad Senatum populúmque Geneuensem,

Ne se diutiùs exitialibus hæreticorum doctrinis corrumpi ac seduci paterentur:

Scripta anno Domini M. D. XXXIX.

HARISSIMI in Christo fratres, pax vobis, & nobiscum; hoc est, cum Catholica Ecclesia, matre omnium nostrûm atque vestrûm; amor atque concordia, à Deo Patre omnipotente, & vnico eius Filio, D. N. Iesu Christo, sanctoque simul Spiritu; quæ est vnitas in tribus perfecta: cui laus est, & imperium, in omne sæculorum æuum; Amen.

Arbitror, fratres charissimi, aliquibus vestrûm esse notum, me nunc degere Carpentoracti: quò veni ab Nicæa, summum illuc Pontificem, ad pacificandos Reges ex vrbe Roma proficiscentem, priùs prosecutus. Amo enim Ecclesiam & ciuitatem hanc, quam mihi spiritualem & sponsam & patriam Deus esse voluit; populosque hosce meos vere paterna charitate complector, diiungique me ab illis valde ægrè fero. Quòd si honos iste Cardinalatus, qui mihi inopinanti & inscio delatus est, Romam me coëgerit redire (vt certe coget) quò in ea vocatione, in qua sum vocatus, ibidem Deo seruiam; non is tamen meum animum atque amorem ab his populis auocabit, quos habiturus sum in medijs cordis mei penetralibus semper infixos. Igitur Carpentoracti cùm essem, audiremque multa quotidie de vobis, quæ partim quidem mihi dolorem, partim etiam spem nonnullam excitarent, vt non diffiderem, nos & vos, qui fuimus quondam in recta erga Deum religione vnanimes, eodem Deo benignis nos respiciente, ad eumdem consensum cordium esse redituros: visum est Spiritui sancto & mihi, (sic enim Scriptura loquitur) & certè quæcumque integro & pio erga Deum geruntur animo, ex Spiritu sancto omnia sunt; visum est mihi, inquam, scribere aliquid ad vos, & eam animi curam ac solicitudinem, quam pro vobis capio, litteris vobis declarare. Non enim, charissimi, noua est hæc mea erga vos suscepta & beneuolentia & voluntas: sed, cùm ab eo tempore, quo ego Dei voluntate Episcopus Carpentoractensium factus sum, annis abhinc tribus fere & viginti, propter commercium, quod vobiscum meis his populis frequens est, multa de vobis absens & de moribus vestris cognouissem, amare iam tum cœpi nobilitatem vrbis vestræ, ordinem formamque Reipublicæ, dignitatem ciuium, & illam in primis vestram laudatam ac probatam apud omnes, erga externos homines & aduenas, humanitatem. Et, quoniam vicinitas quoque non exiguam sæpè partem ad diligendum adfert, sicut in vrbe propinquæ domus, sic in orbe finitimæ prouinciæ, amoris inter vicinos conciliatrices sunt. Non contigit ante hoc tempus scilicet, vt vos huius mei erga vos animi aut fructum perciperetis, aut aliquod signum indiciumque haberetis; non enim opera vspiam eguistis mea, quæ vobis profectò paratissima fuisset: verùm nulla sese adhuc nobis obtulit occasio. At nunc quidem certè non contingit solùm mihi, verumetiam necesse est, vt quo in vos animo sim affectus,

vobis

vobis demonstrare admitar, si fidem meam erga summum Deum, & Christianam illam in proximum charitatem retinere mihi cupio.

Etenim, postquam fuit ad aures meas delatum, homines quosdam astutos, inimicos Christianæ vnitatis & pacis, id quod in alijs antea nonnullis fortissimæ gentis Heluetiorum oppidis & pagis iam fecissent, item in vobis & ciuitate vestra malæ discordiæ semina iecisse, Christique fidelem populum à via Patrum maiorumque suorum, & à perpetua Catholicæ Ecclesiæ auertisse sententia, omniaque dissidijs & seditionibus impleße: (qui tamen mos proprius eorum semper est, qui auctoritate Ecclesiæ oppugnanda, nouas sibi potentias & nouos honores quærunt) testor Deum omnipotentem, cum ipsum, qui nunc intimis meis cogitationibus præsens adest, me & indoluisse grauiter, & duplici quadam misericordia affectum fuisse: cum ex vna parte viderer mihi audire gemitum plorantis matris nostræ Ecclesiæ & lamentantis, quæ tot & tam dilectis filijs vno tempore esset orbata; ex altera, vestris, ô charissimi, incommodis & periculis commoueter. Sciebam enim ego, tales viros, nouatores veterum & bene constitutarum rerum, tales turbas, talia dissidia, non solùm animabus hominum pestifera, (quod tamen malum omnium maximum malorum est) sed rebus etiam & priuatis & publicis perniciosa existere. id quod vos quoque ipso euentu rerum edocti, cognoscere potuistis. Quid ergo est cùm meus erga vos amor & mea in Deum pietas me cogat, vt tamquam frater fratribus, & amicus amicis, intimum omnem animi mei sensum vobis libere exponam; vos plurimùm rogatus volo, vt bonitatem illam vestram, qua semper vti consueuistis, mihi quoque in præsentia, meis non ingratè accipiendis & legendis litteris, præbeatis: spero enim, si æquis modò mentibus hæc quæ scribo attendere volueritis, vos, si non consilium meum, at animum certe rectum & simplicem, & vestræ in primis salutis cupientem, non minimùm probaturos; neque me, quæ mea sunt, sed quæ vestra commoda atque bona, quærere, intellecturos. Neque ego tamen spinosas & subtiles ordiar disputationes, quam Philosophiã beatus Paulus vocat, & Fideles Christi semper monet, ne se per eam patiantur decipi, per quam isti quidem vos circumduxerunt; cum inter imperitos, obscuram quamdam iactarent Scripturæ interpretationem; fraudemque & malitiam, præclaro illo quidem, sed falso atque alieno doctrinæ & sapientiæ nomine honestarent. Ego ea proponam, quæ clara sint atque illustria; quæ nullam in se erroris latebram, nullum fraudis & fallaciæ habeant diuerticulum: cuiusmodi semper est veritas. Ea enim & in tenebris lucet, & nemini non perspicua est; & a doctis iuxtà atque indoctis facillimè percipitur: præcipueque in Christianæ genere doctrinæ; non syllogismis nec verborum captionibus, sed humilitate, sed religione, sed erga Deum obedientia est subnixa. Viuidus est enim sermo Dei & efficax, & concidentior omni acuto vtrimque gladio; penetratque ad iuncturas spiritus atque animæ, & ad intima compagium ac medullarum: neque animos illaqueat impeditis argumentationibus; sed cælesti quodam interueniente cordis affectu, planum sese & patentem mentibus nostris offert; vt non tam humana intus ad intelligendum ratio, quàm ipse, ad se qui nos vocat, operetur in nobis Deus. Quem ego Deum patrem omnis rectæ intelligentiæ supplex precor, vt & mihi ad dicendum, & vobis ad percipiendum, ea adiumenta suæ benignitatis præbeat, per quæ possimus iterùm in vno corde erga ipsum & in vna mente consentire.

Atque, vt inde initium capiamus, vnde maximè opportunum esse ducimus: Ego, fratres charissimi, sic existimo, me & vos, & reliquos præterea omnes, qui in Christo spem & fidem suam posuerunt, id eà vna de causa ita facere & fecisse, quò salutem sibi atque animabus suis, non hanc mortalem & citò interituram, sed illam sempiternam & immortalem quærerent, quæ in cælo solum verè obtineri, in terris autem nullo modo potest. Est quidem ita dispertitum hoc officium nostrum, vt iacto primùm fidei fundamento, hic deinde laboremus, quò illic quiescamus: in terra semen iaciamus, quod in cælo postea possimus demetere: & quibus hic in operibus, quibúsve in studijs nosmetipsos exercuerimus, similes deinde atque dignos operum & laborum nostrorum fructus in altera vita adipiscamur. Cumque via Christi ardua, & ratio degendæ nobis secundùm eius leges & præcepta vitæ, perdifficilis sit; propterea quòd animos nostros ab omni terrenarum iucunditatum contagione auocare, & in eo ipso vno figere, despicere præsentia bona quæ in manibus habemus, & futura quæ non cernimus, appetere iubemur: tanti est tamen vnicuique nostrûm sua & suæ animæ salus, vt nihil recusare asperum, nihil laboriosum non pati, animum inducamus; quò tandem aliquando, vna nobis spe salutis nostræ proposita,

posita, per ærumnas multas, & per sollicitudines, præeunte semper actionibus nostris Dei clementia & misericordia, stabilem salutem illam & perpetuam consequamur. Hac spe, Christus annuntiator veri boni, quondam ab orbe terrarum, tanto consensu & studio omnium acceptus fuit; hac ratione à nobis adoratur & colitur, vereque agnoscitur Deus esse, & Dei veri Filius; quòd vnus ipse ab initio omnium sęculorum animos hominum Deo omnipotenti, in quo solo vita est, mortuos, ac huius quidem mundi fallacibus & caducis blanditijs paulum temporis viuentes, mox prorsus & ex omni sui parte ad interitum condemnatos, a mortuis, hoc est, ab hoc maxime pernicioso mortis genere excitauit: primusque ipse semet, salutem, & liberationem, & doctrinam nostram esse volens, morte carnis accepta, & paulo pòst vitâ non iam amplius mortali recuperatâ, suo exemplo nos instruxit & docuit, vt contraria longe ac prius consueueramus via, mundo huic & carni, hoc est, peccato mortui, Deo deinde viueremus, spesque in eo nostras bene ac beatè perpetuò viuendi poneremus; quæ est propria, & vere digna Dei omnipotentis gloria & maiestate, nostrorum omnium à mortuis suscitatio: qua non vnus aut alter homo, sed cunctum hominum genus, à terra & funesta animæ morte, ad veram & cælestem eiusdem animæ vitam reuocatum est. Hanc huiusmodi a mortuis suscitationem sibi proponens Paulus, maximumque in ea intuens diuinitatis Christi argumentum atque indicium; Separatus ego in Euangelium Dei, inquit, quod promiserat per Prophetas in Scripturis sanctis de Filio suo, genito quidem ex semine Dauid secundum carnem, determinato autem & declarato Filio Dei in potentia per Spiritum sanctitatis: hoc est, in potentia spirituali, quæ propria Dei potentia est, quod non corpore Deus sed Spiritu mirabilia sua agit: imperare enim ventis, & cæcis verbo lumen reddere, & mortuos excitare; non corporea, sed spirituali, quæ eadem & diuina est, fiebat potestate. Declarabatur igitur Christus Dei Filius, ex hac spirituali potentia, quæ sola diuina est. &, quod subiungit Paulus, ex suscitatione à mortuis, non tam ea quidem qua corpus Lazari, aut filium viduæ, aut Principis Synagogæ filiam (quamquam ista quoque opera Dei erant) verùm ea etiam suscitatione magis, qua Mariam Magdalenam à dæmonijs septem, Matthæum à telonio, multos à terrena & moribunda vita, omne deniq, genus humanum à peccato & peccati morte, & à potestate huius mundi tenebrarum, ad cæleste appetendam atq; sperandam & cognationem & lucem excitauit; demersosque in luto terræ hominum animos erexit ad cælum atque extulit: atque hoc maximũ Iesu Christi erga nos beneficium, præcipuumque in eo ipso diuinitatis argumentum. idcircò & institutum à Deo in missione Filij sui, & ab ipso Filio susceptum, & suo nobis tẽpore per eum datũ tributumque est, vt omnibus & diuinis & humanis in vno Christo consilijs, auxilijs virtutibusque adiuti, nos animas Deo nostras saluas sistere possemus. Tanta est nobilitas, tam insigne pretium, tam grandis æstimatio huiusce rei, quæ anima hominis est: vt, quò ne ea perderetur, sed & Deo ipsi & nobis lucrifieret; conturbatis penitus totius naturæ legibus, atque ordine rerum permutato, & Deus descenderet in terras, vt fieret homo, & homo erigeretur in cælum, vt esset Deus. Credimus ergo in Christum (vt dicebam) omnes, quò salutem animabus nostris, id est, nobismetipsis vitam inueniamus: quo nullum optatum vehementius, nullum bonum interius, nec magis cõiunctum ac familiare adesse nobis potest. quantum enim sese diligit vnusquisque, tantum ipsi salus chara est sua: quæ si negligatur & abijciatur; quod randem erit præmium, quod possit par acquiri? Quam enim dignam accipiet homo compensationem pro anima sua, inquit Dominus: aut, quid proderit homini, vel si vniuersum mundum lucretur, animæ autem suæ iacturam patiatur? Hæc igitur tam ampla, tam chara, tam pretiosa possessio, quæ nostræ animæ salus vnicuique nostrûm est, omni vi & conatu nobis retinenda est. Siquidem cetera bona omnia, quæ appetimus, externa atque aliena nobis sunt. hoc vnum bonum conseruatæ animæ nostræ, non solùm nostrum, sed verè nosmetipsi istud ipsum bonum sumus: quod qui neglexerit atque amiserit, is ne bonum quidem aliud habere vllum poterit quo fruatur; quippe, cùm ipse ille, qui debuisset frui, iam se primum perdiderit. Assequimur porrò bonum hoc nostræ perpetuæ vniuersæque salutis, fide in Deum sola, & in Iesum Christum. Cùm dico, fide sola; non ita intelligo, quemadmodum isti nouarum rerum repertores intelligunt; vt seclusa charitate, & ceteris Christianæ mentis officijs, solam in Deo credulitatem & fiduciam illam, qua persuasus sum, in Christi cruce & sanguine mea mihi delicta omnia esse ignota. Est hoc quidem etiam nobis necessarium, primusq. hic nobis patet ad Deum introitus. sed is tamen non est satis: mentem enim prætetea adferamus

mus oportet, pietatis plenam erga summum Deum, cupidamque efficiendi quæcumque illi grata sint; in quo præcipue Spiritus sancti vis inest. Quæ mens, etiam si interdum ad exteriora opera non progreditur, ipsa tamen ex sese ad bene operandum iam intus parata est; promtumque gerit studium, vt Deo in cunctis rebus obsequatur; qui verus diuinę iustitiæ in nobis est habitus. Etenim, quid aliud significat, aut quam aliam nobis offert intelligentiam & notionem, nomen hoc ipsum iustitiæ; si non respectus in eo ad bona opera habeatur? Dicit enim Scriptura, quòd misit Deus Filium suum, vt faceret sibi populum acceptabilem, sectatorem bonorum operum: ad Titum cap. 2. Et alio loco: Vt ædificemur, inquit, in Christo, ad bona opera. Si ergo missus est Christus, vt benè operantes, per eum accepti Deo simus; atque vt in eo ædificemur ad bona opera; certe, fides quæ in Deum nostrũ per Iesum Christum est, non solùm vt confidamus in Christo, sed benè in illo operantes, operatiue instituentes, vt confidamus, imperat nobis ac præscribit. Est enim amplum & plenum vocabulum, Fides: nec solum in se credulitatem & fiduciam continet, sed spem etiã & studium obediendi Deo; & illam quæ in Christo maximè perspicua nobis facta est, principem & dominam Christianarum omnium virtutum, charitatem: qua in charitate proprie & peculiariter Spiritus sanctus inest, vel potiùs, ipse est charitas: siquidem Deus charitas est. Quamobrem, sicut sine Spiritu sancto nihil nostrum, neque gratum, neque acceptum Deo est; ita neque esse sine charitate potest. Cum ergo dicimus, fide sola in Deum & Iesum Christum, saluos nos esse posse; in hac ipsa fide charitatem vel in primis comprehendendam esse ducimus, quæ princeps & potissima nostræ salutis est causa.

Sed vt abeamus a disputatione, & reuertamur eò vnde sumus digressi; ostendimus vobis, fratres charissimi, vel ostendere potius conati sumus, (non enim æquat magnitudinem rei oratio nostra) quanti momenti sit, quantopere ad nos pertineat, nostræ nobis animæ eiusque salutis procuratio: qua nostra in anima nosmetipsi toti sumus; bonumque hoc proprie & vnicum nostrum est: cetera bona, aliena nobis omnia atque disiuncta; quibus ne ipsi quidem frui vllis possumus, si ex hoc principe & verè nostro excidamus: pro quo sibi tuendo & conseruando animæ bono, tot quondam Christi gloriosissimi Martyres mortalem hanc vitam promto animo posuerunt; tot sanctissimi Doctores nocturnis diurnisque sudoribus ac vigiliis, quò nos in viam tectam inducerent & constituerent, sibi elaborandum esse statuerunt: tota olim tam multas & tam graues ab impiis tyrannis & præsidibus gentium iniurias & calamitates pertulit Ecclesia. Quæ ideò omnia & à præpotente Deo permissa, & à fortibus illis viris, Christi verè cultoribus, suscepta, tolerata, decertataque sunt; vt per omne experimentorum & probationum genus, pluribus veluti malleis excusa, multo igni purgata, tantis Sanctorum ærumnis atque laboribus conflata, consolidata, expressa, & maximam apud Deum gratiam fidelitatis suæ Ecclesia obtineret, & summam apud homines auctoritatem. Hęc nos Deo Ecclesia in Christo regenerauit; hæc nos aluit, confirmauit, instruxit; quid nos sentire, quid credere, in quo spem ponere, qua via in cælum tendere nos oporteat, ipsa eadem edocuit. Nos in hac communi Ecclesiæ fide incedimus; nos illius leges & præcepta retinemus; & si quando fragilitate & incontinentia victi, ad peccandum prolabimur (quod vtinam saltem rarò, ac non nimiùm sæpe in nobis accideret) in eadem tamen fide Ecclesiæ exsurgimus: quibusque illa expiationibus, & pœnitentiis, & satisfactionibus, peccatũ nostrum ablui, & ad integritatem pristinam, clemente erga nos semper & misericorde Deo, nos restitui docet; eas expiandi & satisfaciendi rationes suscipimus & adhibemus. Idque ita cùm facimus, confidimus nos veniæ & misericordiæ locum apud Deum inuenire. Non enim præter sententiam & auctoritatem Ecclesiæ arrogamus nobis quidquam: non plùs nos sapere, quàm oporteat sapere, nobisipsis persuademus: non superbiam adferimus ad contemnendum Ecclesiæ decreta; non animi elationem, neque ingenium inter populos nostrum, aut nouam quamdam sapientiam ostentamus; sed (de probis & rectis Christianis loquor) in humilitate ingredimur atque in obedientia: & ea quæ per maiorum nostrorum sanctissimorum hominum sapientissimorumque auctoritates tradita nobis & constituta sunt, tamquam per Spiritum verè sanctum dictata atque præcepta, omni cum fide suscipimus. Etenim nouimus & scimus, quantum habeat virium, quanti sit momenti, quanti ponderis, apud Deum, humilitas; quæ vna virtus in primis Christiana est, eamque semper maxime Christus Dominus noster, & monitis, & præceptis, & factis atque operibus suis præ se tulit; paruulisque solis, id est, humilibus, propositum esse dixit regnum

gnum cælorum. Non enim refert, corpore ne parui an magni simus; sed illud plurimùm refert, vtrùm animo simus humili, an ne superbo. Superbia, quæ Angelos deiecit de cælo, hominibus eadem iter in cælum impedit. Vnde cæleste animal, Angelus, propter superbiam expulsum est; eò terrenum animal, homo, propter humilitatem extollitur: vt appareat planè, constitutum esse nobis in humilitate potissimùm, & adiumentum perpetuæ salutis nostræ, & huius beatæ ac iucundæ spei, qua ad cælum tendimus, firmamentum. Quæ cùm ita sint, charissimi fratres, cùm nostra salus nobis, cùm vera vita, cùm æterna felicitas, cùm nosmetipsi denique nobis ipsis in primis & maximè ceterarum rerum omnium chari esse debeamus; cùm si nosmetipsos perdiderimus, nihil vspiam nostrum, id est, quod iuuet, aut quod pertineat ad nos, simus ampliùs reperturi; cùm nullum grauius damnum, nullum exitiosius malum, nulla acerbior calamitas, amissione & iactura animarum nostrarum, accidere nobis possit: quanto, obsecro, studio, qua animi cura & sollicitudine prouidere debemus, ne in hoc tantum periculum salus & vita nostra coniiciatur? Dabitis vos profectò mihi, & concedetis; nihil perniciosius neque funestum magis euenire nobis posse, quàm amissionem animæ vnicuique suæ. Dabitis ergo etiam illud, opinor; nihil esse à nobis maiore diligentia & studio, quàm ne id accidat, præcauendum: cuius enim mali sors, si ea in nos incidat, omnium malorum est deterrima; eiusdem mali periculum maximè omnium nobis esse formidolosum debet. Etenim quanta est in malo moles, tantus in periculo mali necesse est vt sit timor. Atque vt qui horrent & metuunt in pelagus præcipitari, hi ne ad præruptam quidem & imminentem pelago rupem audent accedere; sic qui terribile illud Dei & damnatorum iudicium perhorrescunt, ab eo fugiunt in primis periculo, quod sempiternæ illi miseriæ maximè finitimum proximeque adiunctum est. Neque ego hoc, in hoc dico nunc loco, non omnes peccare homines; non omnes nos, quoad hanc viuimus vitam, in periculo semper esse; (sumus enim planè, & aberramus, & offendimus, & labimur interdum omnes, sæpiùs, rariùs, prout cuique sua & ex Deo insita ad se cohibendum virtus inest) verumtamen peccata cetera, præsertim quæ nō iudicio stabili, sed per fragilitatem admissa patrataq; sunt, ad summi Dei misericordiam, facilē reditum habent. Illud autem peccatum horribile & pertimescendum, quo prauè colitur Deus, qui rectissimè debet coli, & quo falsa de illo sentiuntur, qui est summa solus veritas: illud, illud, inquam, est peccatum, quod non solùm in proximo periculo æterni mali nos constituit; sed spem propè etiam & conatum declinandi & fugiendi eiusmodi periculi nobis aufert. Nam reliquis nostris in peccatis, tamquam in vitæ fluctibus, illa tamen anchora nostræ nauis salua est, quæ nos prohibet à scopulo & naufragio; quòd cogitationes interdum nostras in Deum conijcientes, & stimulis dolorum propter peccata compuncti, tacitis suspirijs & confessione iniquitatis nostræ illius misericordiam imploramus: atque ipse, vt bonitatis & clementiæ plenus est, flectitur statim ad ignoscendum; moreque pij patris, filiorum suorum preces placatus admittit. At in hoc truci horribilique peccato præpostere falsæque religionis, nec Deum nobis, nec anchoram ampliùs relinquimus. Quapropter hoc præcipuè periculum, fratres charissimi, si salui esse volumus, accuratissime & studiosissimè vitandum nobis est. Potest hic dici, cùm vel corruptæ vel integræ religionis varia sint iudicia, & diuersæ hominum, in hoc præsertim tempore, sententiæ; aliusque hoc modo, illo alius interpretetur; satis videri debere, si vnusquisque ad id quod primùm occurrerit credendum, sincero animo accedat, suumque iudicium submittat hominum se doctiorum & peritiorum iudicijs. Fateor, fratres charissimi, has esse voces hominum simpliciorum, & quorum ingenia natura hebetiora sunt; quos qui detorquent & abstrahunt à via recta, maius illi multo in se peccatum habent: nam peritis quidem & callidis oratio ista non conuenit. Sed vt nunc temporis causa confitear, omnibus ista & doctis & indoctis incerta esse: quod tamen est secùs, habet enim Catholica Ecclesia certam regulam, qua à veris falsa discernat; verum esto, concedamus dubia esse: nónne, quoniam de periculo nostræ salutis agitur, quoniam animas nostras, hoc est, nosmetipsos, plurimi facimus; nec nunc in discrimen aut fortunarum, aut valetudinis, aut etiam corporis, & mortalis huius vitæ, venimus; quorum omnium iacturam viri fortes pro Christo & pro sua anima constanter sæpè pertulerunt; sed de nobis id decernitur, vtrùm sempiternè miserrimi, an beatissimi simus victuri; circumspicere, considerare, perpendere diligenter nos oportet, vt eo nos constituamus in loco (de re loquor veluti dubia, quæ tamen non est) vt ibi, inquam, consistamus, vbi minus multò nobis timoris atque periculi, longeque plus spei & alacri-

alacritatis ostenditur? Nemo hoc, credo, negaturus mihi est, quin in re ancipiti & dubia (in qua præsertim summa agitur vitæ & salutis nostræ) id potiùs capere & sequi consilij debeamus quod ratio nobis suaserit, quàm quod fortuita obtulerit temeritas.

Videamus igitur, vtra in parte, & in vtra religione maius sit, à Deo longiùs nos remouendi & ad perpetuum exitium propiùs nos admouendi periculum. Quam rem ita agam & proponam, quasi habeam vos adhuc deliberantes, necdum animi certos, quorum potiùs aut voluntatibus obsequi, aut consilijs credere debeatis. Disceptatio est, vtrùm vestræ saluti magis expediat, gratiusque Deo vos facturos existimetis, si ea credideritis, eritisque secuti, quæ Ecclesia Catholica, cunctum per orbem terrarum, annos iam mille quingentos & ampliùs, magno consensu cõprobat; an hæc, quæ vafri homines, atque, vt sibi ipsi videntur, acuti, aduersus tot sæculorum vsum, & contra perpetuam Ecclesiæ auctoritatem, his annis quinque & viginti innouarunt: qui certè ipsi Catholica non sunt Ecclesia. Est enim Catholica Ecclesia (vt breuiter definiamus) quæ in omni anteacto & hodierno tempore, omni in regione terrarum, in Christo vna & consentiens, vno Christi spiritu, vbique & semper, directa est; in qua nullum potest dissidium existere: omnis enim ea inter se connexa & conspirans est. Quòd si quid accidat dissensionis & dissidij; magnum quidem corpus Ecclesiæ idem permanet, fit autem apostema, quo corrupta aliqua caro, ab animante corpus cunctum spiritu diuulsa secernitur, nec de substantia vlteriùs corporis Ecclesiastici est. Non ego hic deueniam ad singulas rerum disputationes; neque aures vestras copia verborum atque argumentorum onerabo. Tacebitur à me nunc de Eucharistia, in qua nos verissimum Christi corpus adoramus. Isti sanè parum gnari quemadmodum in vnoquoque genere doctrinæ adhibere argumenta & rationes oporteat; ex alienis & longè diuersis dialecticæ inanisque philosophiæ rationibus, Dominum ipsum vniuersi, & diuinam in eo spiritualemque potentiam, quæ prorsus libera & infinita est, in angulos corporeæ naturæ, quæ suis cancellis circumscripta est, conantur includere. Non loquar de Confessione peccatorum ad Sacerdotem; in qua, quod maximum est nostræ salutis fundamentum, vera Christiana humilitas, & à Scriptura demonstrata, & ab Ecclesia præcepta ac constituta est; quam isti humilitatem, & per calumnias eludere, & per arrogantiã abijcere studuerunt. Silebo de precibus, aut Sanctorũ pro nobis apud Deum, aut nostris pro mortuis; quas ijdem isti cùm aspernantur & irrident, easque nullius penitus esse momenti dicunt, quid tandem sibi volunt? num hominum animas arbitrantur vnà cum corporibus suis interire? & nimirum id videntur innuere: quod agunt etiam manifestiùs, cùm libertatem sibi vitæ, ab omnibus Ecclesiasticis solutam legibus, & licentiam cupiditatum comparare adnituntur. Si enim mortalis anima sit; edamus & bibamus, inquit Apostolus, paulò pòst enim moriemur. Sin autem sit immortalis, (vt certè est) vnde quæso tantum & tam repentè factum est corporis morte dissidium? vt & viuentium & mortuorum animæ inter se nihil congruant, nihil communicent, omnis sint cognationis nobiscum, & communis humanæ societatis oblitæ: cùm præsertim charitas, quæ præcipuum Spiritus sancti in Christiano genere est donum; quæ numquam non benigna, numquam non fructuosa est; & in eo in quo inest, numquam inutiliter consistit; salua semper & efficax in vtraque vita permaneat.

Sed, vt relinquam controuersias, easque ad sua tempora reseruem, excutiamus id quod priùs est propositum; vt videatur, & quæratur, quid nobis magis conducat, factuque rectius sit, quid ad gratiam summi Dei obtinendam magis sit accommodatum: sentire ne cum vniuersa Ecclesia, eiusque decretis, & legibus, & Sacramentis cum fide obtemperare; an assentiri hominibus, dissidia & res nouas quærentibus.

Hic locus est, charissimi fratres, hoc illud est biuiũ, quod diuersa duo in itinera scinditur: quorum iter alterum ad vitam, alterum ad perpetuam mortem nos deducat. In hoc discrimine & delectu agitur salus animæ cuique suæ; aguntur pignora futuræ vitæ: vtrùm videlicet nos æternæ felicitatis, an miseriæ infinitæ simus futuri compotes. Quid ergo dicemus? Fingamus hic duos qui ex vtroque genere, hoc est, vtroque ex itinere, ante illud terribile summi Iudicis tribunal sint constituti; quorum causa cognoscatur & expendatur: quò vel damnatoria in eos sententia, vel salutaris, iure ferri possit. Interrogabuntur, fuerintne Christiani: fuisse se ambo dicent. Recténe crediderint in Christum: vterique pariter respondebunt; Næ. Quid autem crediderint, aut quomodo crediderint, cùm explorabuntur; (nam hæc de fide recta cognitio, illam, quæ est de vita & moribus, antecedit) cùm igitur ab eis exigetur rectæ fidei confessio; dicet ille quidem, qui in Catholicæ

Ecclesiæ gremio & disciplina fuerit educatus: Ego cùm instituturus essem à patribus meis, qui & ipsi à patribus suis & auis acceperant, vt cunctis in rebus Catholicæ Ecclesiæ essem obsequens, eiusque leges, & monita, & decreta, tamquam à te ipso, Domine Deus, lata, obseruarem & colerem; cumque eos ferè omnes, qui Christiano nomine censetetur, quique & nobiscum, & ante nos, longè & latè per orbem terrarum tua signa essent secuti, in eadem sententia esse & fuisse animaduerterem, vt cuncti matrem fidei suæ hanc ipsam Ecclesiam agnoscerent & venerarentur, & ab eius præceptis constitutisque discedete sacrilegij instar putarent; in hac eadem fide, quam Catholica seruat docetque Ecclesia, probare tibi me studui. Et quamquam venerant homines noui, Scripturas multùm in ore & manibus habentes; qui noua quædam commouere, veteta labefactare, Ecclesiam redarguere, obedientiam (quam illi nos omnes præbebamus) eripere nobis & extorquere conarentur; in eo tamen constanter manere volui, quod à patribus meis, & à communi sanctissimorum doctissimorumque Patrum consensu iam inde antiquitus in Ecclesia fuisset & obseruatum & traditum: etsi multorum quidem Præsidum hominumque Ecclesiasticorum, præsentes mores essent ij, qui mihi stomachum mouere possent; quibus tamen non sum à sententia deductus. Ita enim constitui, eorum præceptis, quæ certè sancta erant, obtemperare me debere (sicut tu, Deus, in tuo Euangelio præceperas) vitæ autem & gestorum te vnum iudicem esse oportere. Præsertim cum ego quoque, his tot peccatis, quæ in hac mea fronte en tibi manifesta sunt, commaculatus atque infectus, aliorū dignus iudex esse nō possem; pro quibus nunc adsto ante tribunal tuum, nō seueritatem tuam, clementissime Deus, sed misericordiam potius & placabilitatem implorans. Dixerit hoc modo iste causam. Citabitur alter: comparebit. Imperabitur illi, vt dicat: hunc habebit exorsum orationis suæ. Fingatur enim de illis vnus esse, qui sunt aut fuerunt dissensionum auctores: meliùs enim, credo, tutabitur iste causam suā, qui se doctorem ceteris, ad deficiēdum ab Ecclesia, fuerit professus. Mihi, inquiet, ô summe Deus, intuenti mores hominū Ecclesiasticorū vbiq; ferè corruptos, & Sacerdotes nihilominùs religionis gratia in honore omnibus esse cernenti, opesque illorum iniquo animo ferenti, iusta (vt puto) iracundia animum inflammauir, vt me illis aduersarium constituerem: cumque respicerem meipsum, qui tot annos operam litteris & Theologiæ dedissem, non tamen habere eum in Ecclesia locum, quem labores mei meriti essent; multos autem indignos ad honores & sacerdotia extolli perspicerē: ad eos (fateor) insectandos, me cōtuli; quos tibi quoque ipsi minimè placere & satisfacere sum ratus. Et quoniam eorum potentiam reuellere non poteram, nisi obtererem priùs leges ab Ecclesia latas; populi magnam partem induxi, vt ea Ecclesiæ iura contemneret, quæ diu antè rata inuiolataq; fuissent. Quæ si in Concilijs vniuersalibus fuissent decreta; Conciliorū auctoritati non concedendum esse dixi: si instituta à priscis Patribus & Doctoribus; veteres Patres, vt imperitos, & bonæ expertes intelligentiæ, sum criminatus: si per Romanos Pontifices; eos sibi adstruxisse tyrannidem, & falso nomine vicarios se Christi dicere, affirmaui. Omnibus denique modis contendi, vt hoc tyrannicum Ecclesiæ iugum, quę cibos interdum prohibet, quæ dies seruat, quæ confiteri nos vult peccata nostra Sacerdotibus, quæ vota impleri iubet, quæ homines in te, Christe, liberos tot seruitutis vinculis alligat, à nobis cuncti qui te colimus excuteremus; solamque fidem in te, non etiam bona opera, quæ maximè extolluntur & prædicantur in Ecclesia, iustitiam nobis & salutem parere confideremus; cùm tu præsertim pœnam pro nobis pependisses, tuoque sancto sanguine cunctorum delicta & scelera deleuisses: vt nos hac vna fide in te freti, libentiùs deinde agere, quæcumq; nobis libuisset, possemus. Scripturas etiam ingeniosiùs sum perscrutatus quàm veteres illi; ac tum quidem maximè, cùm aliquid quærebam in eis, quod contra istos detorquere possem: qua etiam doctrinæ & ingenij opinione, apud populos famā & existimationem nactus, totam quidem Ecclesiæ auctoritatem euertere non potui; magnarum tamen seditionum in ea & scissionum fui auctor. Hæc vbi iste dixerit, & verè dixerit; neque enim mentiendi apud illum cęlestem Iudicem est locus; tametsi multa idem de ambitione sua, de auaritia, de studio popularis gloriæ, de fraudibus & malitijs intestinis, quæ intus ipse agnoscat, in sese reticuerit; quæ tamen illi, prima ipsa in fronte apparebūt inscripta: quod tandem (ô Gebennenses, fratres mei; quos ego in Christo, & in Christi Ecclesia, vnanimes mecum habere opto) non solùm de his, sed comitibus affectatoribusque eorum, iudicium fore existimatis? Nónne hic certè, qui Catholicam Ecclesiam fuerit secutus, nullum suum erratum in hac re afferet? Primùm, quia non errat, neque adeò errare potest

Ecclesia; cuius illa publica & vniuersalia decreta atque consilia Spiritus sanctus assiduè gubernat. Deinde,etiamsi errasset ea,aut erraret (quod tamen creditu & memoratu est nefas)nullus huic quidem suus exprobraretur error,qui sincero animo,& propter Deum humili,maiorum fidem suorum & auctoritatem esset prosecutus. At iste alter,suo innitens capite, neminem habens veterum sanctorum Patrum , ac ne generalium quidem ex omnibus Episcopis conuentuum, quē honore dignum putet,cui inducat animum cedere & obtemperare , omnia sibi arrogans, ad obtrectandum magis quàm ad discendum docendúmve paratus,cùm à communi Ecclesia desciscit,quem respicit portum fortunarum suarum ? quo propugnaculo confidit? quibus apud Deum aduocatis fretus est? vt non grauiter debeat metuere, eiectum se iri in tenebras exteriores, vbi erit fletus & stridor dentium; hoc est,vbi miserias suas perpetuò defleturus , & contra semetipsum dentibus increpiturus sit; quòd cùm posset , si id studuisset , illam acerbissimam vitare calamitatem,id facere neglexerit.

Quàm porrò infausti & incommodi comites traducendæ vitæ sint mœror & furor, vnus per sese quisque satis potest intelligere : præsertim cùm illiusmodi mali atque damni nullus futurus vmquam finis sit,nulla determinatio;numquam ibi plorare,numquam desinatur irasci. Atqui,si reliqua istorum omnia aliquo tamen pacto perferri & tolerari possent: hoc quemadmodum ferretur (in quo mihi videtur ne ad ignoscendum quidem illis, locum vllum veniæ & misericordiæ apud Deum dari posse) quòd sponsam Christi vnicam discerpere sunt conati; quòd tunicam illam Domini , quam profani milites diuidere noluerunt,isti ausi sunt nō diuidere solùm sed lacerare. Quot enim iam,istis initium facientibus , sectæ Ecclesiam disciderunt, neque cum istis congruentes , & ipsæ inter se discordes?quod manifestum esse fallitatis indicium,omnis doctrina confirmat . Veritas enim vnica semper est , varia autem & multiformis est falsitas : & simplex quod rectum est, multifidum quod obliquum. Sed huiusmodi scissionem, huiusmodi sanctæ Ecclesiæ dilaniationem,potéstne quisquam Christum agnoscens & confitens, & cuius aliquando menti atque cordi Spiritus sanctus illuxerit,non intelligere, Satanæ & non Dei propriam operationem esse? Quid imperat nobis Deus,quid præcipit Christus ? Nempe vt vnum omnes in ipso simus. Quò datum est nobis è cælo atque Deo illud singulare & præcellens charitatis donum,quod Christiano dumtaxat generi, non ceteris gentibus,diuinitus infusum est?Nónne vt omnes vno corde & ore Dominum confiteamur? An arbitrantur isti,Christianam religionem aliud omnino esse,quàm pacem cum Deo, & cum proximo concordiam?Videamus, quid ipsemet loquatur in Ioanne Dominus , Patrem suum pro discipulis deprecans : Pater sancte , serua eos in nomine tuo , quos dedisti mihi ; vt sint vnum, sicut & nos. Non pro his autem rogo solùm , sed & pro eis qui credituri sunt per verbum eorum in me : vt omnes vnum sint; sicut tu, Pater, in me,& ego in te : vt & ipsi in nobis vnum sint; vt credat mundus,quòd tu me misisti: & ego gloriam, quam dedisti mihi,dedi eis; vt sint vnum,sicut & nos vnum sumus; ego in eis, & tu in me, vt sint perfecti in vnum.

Videtis,fratres charissimi,& in clara Euangelij luce discernitis,quid sit,verè esse Christianum; cùm fides in Deum nostra , cùm Dei omnis gloria, quæ & ipsius apud nos, & nostra apud eum esse possit, in hac sola inter nos vnitate consistat ; cùm hoc vnum requirat & postulat à Patre de nobis Christus: isq. suos in hoc labores,suas ærumnas,suam susceptam pro nobis humani corporis fragilitatem,suam crucem, suam mortem, sic fructum allaturam sibi putet;& ad gloriam Patris,quam maximè expetebat , & ad salutem nostram, pro qua erat moriturus ; si nos inter nos & in ipso fuerimus vnum . Atqui hoc semper laborat,hoc adnititur Ecclesia Catholica,vt sit consensio nobis,& in eodem Spiritu vnitas: quosque homines aut spatia disiungunt terrarum, aut interualla temporum, quòd coire in vnum corpus omnes non possunt ; eos vnus tamen Spiritus , qui vbique idem semper est,& foueat & regat.Cui quidem Ecclesiæ Catholicę,& Spiritui sancto,hi se aduersarios è regione profitentur ; qui vnitatem frangere, qui varios spiritus emittere, qui consensionem soluere,qui tollere concordiam deChristiana religione conantur,tanta cupiditate,tanto studio , tot machinationibus & artibus, vt eorum sollicitudinem & anxietatem nulla satis dignè exprimere oratio possit.In quos ego quidem id non imprecabor, vt disperdat Dominus vniuersa labia dolosa, & linguam magniloquam : neque item, vt addat iniquitatem super eorum iniquitatem ; sed vt conuertat eos , & ad spiritum bonum deducat,Dominum Deum meum supplex rogabo, sicuti rogo.

Vosque & oro & hortor, fratres mei Gebennenses, vt discussis aliquando ab oculis mentis vestræ, erroris nebulis, & patefacta luce, ad cælum illud oculos attollentes, quod perpetuam patriam vestram, si in vnitate Ecclesiæ manseritis, proposuit vobis Deus, redire in concordiam nobiscum, & fidele obsequium præstare matri nostræ Ecclesiæ, coleteque Deum in vno nobiscum Spiritu iam velitis: nec, si mores nostri vobis fortasse displicent, si quorumdam culpa splendor ille Ecclesiæ (qui perpetuus & incontaminatus esse debuit) aliquando sit obrutior, vestros id animos moueat, aut in diuersam & contrariam trahat partem. Odisse forsitan personas nostras potestis (si id ab Euangelio conceditur) doctrinam certè & fidem habere odio non debetis. Scriptum est enim: Quæ dicunt, facite. Neque verò nos aliud dicimus, quàm quòd nostram vestræ salutis cupiditatem vobis indicamus. Quæ si à vobis, Gebennenses charissimi, in bonam partem fuerit accepta; si me amantissimum vestri gratis animis audieritis; non pœnitebit vos profectò, & apud Deum recuperatæ pristinæ gratiæ vestræ, & apud homines laudis.

Ego, quæ meæ partes sunt, & quod beneuolentia erga vos mea mihi præscribit, assiduus ero ad Deum pro vobis deprecator; meo quidem ipse indignus virio, sed forsitan charitas efficiet me dignum. Tum autem, quidquid valeo possumque, etsi id quoque paruum admodum est; sed si quid est in me ingenij, consilij, auctoritatis, diligentiæ, id ita vobis totum & vestris opportunitatibus defero, vt pro magno meo commodo habiturus sim, si vos aliquod ex me commodum fructumque meæ operæ & laboris, & in diuinis rebus, & in humanis percipere potueritis. Extremum est, vt vos orem, vt eum nuntium, quem ad vos cum his litteris misi, ea comitate ac benignitate accipiatis, quam & humanitas vestra, & ius gentium, & in primis Christiana mansuetudo postulat & requirit; quod vobis honestum, mihi autem vehementer futurum est gratum. Deus vos dirigat, & propitius tueatur, fratres charissimi.

Carpentoracti xv. Kalend. Aprilis M. D. XXXIX.

PETRI

PETRI SIMONIS TILETANI EPISCOPI YPRENSIS

DE EPIPHANIA DOMINI

Tractatus:

In quo, Euangelium huius Festi, & multæ circa illud incidentes quæstiones, explicantur.

Capvt primvm.

Aliarum apparitionum cum ista collatio.

Vod hodie Festum celebramus, Græcè Ἐπιφάνεια, Latinè verò Apparitio seu manifestatio dicitur, eaque potissimùm illustris & præclara. Ob id nimirum, quòd non multis diebus natus Christus, hoc die, memorabili admodum ac celebri modo, hominibus apparuit atque innotuit: imò verò non vno, sed multis modis, ijsque omnibus valdè illustribus, mundo sit declaratus. Quamuis enim ipsa Natiuitatis suę nocte pastoribus aliquot, Angelico nuntio instructis, visus agnitusque fuerit; fuit tamen apparitio illa priuata ac perpaucis facta. Huc accedit, quòd pastores illi non videntur puerum illum, quem viderunt, pro vero Deo habuisse, mundi ac rerum omnium conditore. Vnde, non leguntur eum adorauisse: sed videntur eum habuisse tamquam excellentissimum aliquem inter homines, Prophetam aliquem insigné, aut Saluatoré, sicut Angelus eis dicebat; quales Dauid, Salomon, Samson fuerût, aut alij quondam Iudices, quos Scriptura quoque Saluatores appellat. Et, licet eum forsitan cognouerunt Christum illum seu Messiam esse, qué Lex omnis & Prophetæ loquuntur; non sciuerunt tamen, Messiam illû, futurum simul & Deum verum & hominem: id quod multi etiam Scribę & Pharisęi ignorauerût, nô diligenter euoluentes Scripturas Legis & Prophetarû.

At Magi hodie cognouerunt, eum esse verum Deum, idque palàm omnibus declararunt; dicentes se venisse, vt eum adorarent. Et quòd tamquam Deum adorarint, non sicut homines subinde in Scripturis adorari dicuntur, ex muneribus quæ ipsi obtulerunt, perspicuè constat: vt pòst magis euadet manifestum. Quæ autem quadragesimo à natiuitate ipsius die contigit apparitio, cùm in templo tamquam primogenitus Domino offerretur, etsi hac prima clarior & celebrior fuerit; attamen non tam præclara atq; illustris fuit, quàm ista, quam hoc die recolimus. Ibi enim Christus iustis tantummodò sanctisque hominibus manifestatus fuit, primùm quidem Simeoni & Annæ, deinde per illos omnibus qui expectabant redemtionem Israël. Illis certè ac talibus apparitio ista multùm profuit; facilè apud eos fidem promeruit, atque incredibili eos gaudio & consolatione perfudit: sed non suffecit illa ad permouendos animos Scribarum & Pharisæorum, Herodis, & Principum Iudæorum: quibus etiam oportebat aduentum natiuitatemque

Christi non leui testimonio innotescere, non vanis signis atque argumentis testatam fieri. Dixissent illi, quæ in Purificatione fiebant, deliri senis esse figmenta, ac vetularum fabulas; nihilque minùs, quàm istarum sermonibus ac testimonio credidissent.

Ob hanc rem, Christus eximia ac planè illustria aduentus & præsentiæ suæ hodie argumenta exhibuit, dum cælesti signo viros sapientia multa, ac nobilitate, famaque conspicuos, magno cum comitatu, ad se ex Oriente vocauit, seque ab iis cum præclaris muneribus ac honoratiis adorari debere ostendit. Isti demum ac tales Herodem regem turbarunt; isti, principes Sacerdotum & scribas in vnum coëgere concilium: isti denique totam Ierosolymæ ciuitatem commouerunt, omnesque in noui Regis ortum ac præsentiam intentos fecerunt. Hæc est EPIPHANIA seu manifestatio illa omnium celeberrima, quam ista potissimùm festiuitate recolimus.

Simul autem cum ista apparitione, alias etiam aliquot insignes hodie Ecclesia celebrat. Quòd videlicet Christus, cùm iam triginta fermè in dispensatione carnis annos egisset, inter populares turbas absconditus, in Iordanem ad Ioannem baptizandus aduenit. Vbi, videntibus cunctis, aperti sunt ei cæli, & in specie columbæ super eum Spiritus sanctus descendit, facta quoque de eo Dei Patris voce; Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui. Illustris sanè admodum apparitio, qua iam certissime innotuit omnibus, Christum, qui ad illud vsque tempus nihil præ aliis noui aut singulariter admirandi præterquam in pietate vitæ & morum probitate præstiterat, reuera magnum esse, omnique admiratione ac honore dignissimum: atque adeò verum & naturalem Filium Dei, in quo Deus Pater vsqueadeò sibi complacuit, vt perditum iam olim genus humanum, per illum sibi modò reconciliare voluerit.

Gregorius Nazianz. Serm. de Epiphan. & in Epistola 62. ad Episcopos Siculos.

Ac tunc etiam Ioannes Baptista palàm apud populum testificatus est de Christo; quòd nimirum ipse esset, qui tollit peccata mundi: de quo tanta in Lege & Prophetis est mentio. Hic est, inquit, de quo dixi; Post me venit vir, qui ante me factus est, quia prior me erat. & ego nesciebam illum (id est, non vobis illum antehac, quisnam esset, ostendi) sed vt manifestaretur in Israël, propterea veni ego in aqua baptizans. Qui enim misit me baptizare, ille mihi dixit; Super quem videris Spiritum descendentem, & manentem super eum, hic est qui baptizat in Spiritu sancto: & ego vidi, & testimonium perhibui, quia hic est Filius Dei. Hoc Ioannis testimonium maximæ & irrefragabilis auctoritatis fuit apud Iudæos. omnes enim eum in summa æstimatione & honore habebant; vsqueadeò vt eum etiam Christum ipsum in Lege promissum esse arbitrarentur, teste Luca. Vnde & Paulus, Actuum 13. & alij Apostoli, cùm de Christo apud populum agerent, semper se ad Ioannem, tamquam primum suum præcipuumque Doctorem & Magistrum, retulerunt.

Deinde verò cùm non possit Ecclesia diuersis festiuitatibus singula Christi miracula, ad diuinitatis suæ ostensionem facta, recolere; hoc die primum celebrat, sub quo omnia alia comprehendit. Agit enim Ecclesia vno hoc eodemque Festo memoriam illius, quòd Christus in Cana Galilææ aquam in nuptiis in vinum conuertit: quo insigni miraculo præclarum diuinitatis suæ testimonium dedit. Vnde Euangelista, post miraculi descriptionem, inquit; Et manifestauit gloriam suam, & crediderunt in eum discipuli eius.

CAPVT II.

Quomodo festum Epiphaniæ tribus ornatum miraculis censeatur.

Isidorus lib. 1. de Offic. Ecclesiasticis cap. 26.

BREVITER ergo, vt, quæ dicta sunt hactenus, tribus verbis repetamus: Recolitur hodie in Ecclesia, illius memoria, quo Christus ostensus fuit esse Deus: quod primùm per Magos factum est: secundò per Deum Patrem, & per Spiritum sanctum, atque per Ioannem Baptistam, in Christi baptismo: tertiò, quando ipsemet hoc de se ipso per miracula contestatum fecit. Opera enim, inquit alicubi, quæ ego facio, illa testimonium perhibent de me. Scriptores quidam existimant, Christum eodem hoc die etiam quinque hominum millia satiasse ex quinque panibus & duobus piscibus. Quod eo sensu accipiendum est, quem modò insinuauimus: nimirum, quia recolit hodie Ecclesia omnium Christi signorum & miraculorum memoriam, pro omnibus Deo gratias agens. Quo sensu

In fragmentis Caroli Magni.

sensu quoque dici posset, cum hodie & Lazarum resuscitasse, & cæcum illuminasse, &c. non autem quòd historia ipsa à Christo hoc die gesta sit.

Æquissima ergo ratione hoc festum EPIPHANIA seu manifestatio dicitur, quoniam tot tamque eximias Domini nostri manifestationes in eo Ecclesia celebrat. Et hoc est, quod sibi vult Antiphona illa, quam hodie decantat Ecclesia: *Tribus miraculis ornatum diem sanctum colimus. Hodie stella Magos duxit ad præsepium: hodie vinum factum est ad nuptias: hodie Christus à Ioanne in Iordane baptizari voluit vt saluaret nos.* Quod ipsum etiam in Hymno eiusdem hodiernæ festiuitatis insinuare videtur: *Hostis Herodes impie*, &c. *Ibant Magi*, &c. *Lauacra puri gurgitis*, &c. *Nouum genus potentiæ, Aquæ rubescunt hydriæ*, &c. Non quòd omnia ista tria vel quatuor, eodem hoc die, etsi diuersis atque interpositis annis, contigerint; vt iam dictum est. Hoc enim (vt iam ostendemus) facillimum est ex Euangelio refutare. Nam, vt illud demus, Magos hoc die puerum IESVM cum muneribus adorasse; de quo paulò pòst latiùs: vt illud insuper dissimulemus IESVM eodem hoc die, post triginta euolutos annos, à Ioanne baptizatum fuisse, id quod Epiphanio non placet, vt mox audiemus: qui fieri potuit, vt eodem hoc die in nuptijs aquam in vinum mutauerit? Statim enim postquam erat baptizatus, antequam vel prædicare cœpit, vel aliquod diuinitatis suæ signum vel miraculum edere, in desertum concessit; ibique, sine cibo & potu, per quadraginta dies, diuersis vicibus, diaboli tentationes sustinuit. Expletis autē diebus illis quadraginta, exinde cœpit IESVS prædicare, inquit Matthæus, & dicere: Pœnitentiam agite, appropinquauit enim regnum cælorum. An verò toto illo anno prędicationis suæ, nullum omnino miraculum fecit, nec doctrinam suam signis aliquibus confirmauit? Incredibile est istud, & Euangelicæ historiæ nimis contrarium, vt vel tenuiter in ea versatus satis intelligit. Neque me mouent; quæ Melchior Canus in contrariam sententiam adducit: neque inuenire etiamnum in Maximo potui, quem ille citat, vbi miraculum nuptiarum in die anniuersaria Epiphaniæ fuisse editum scribat. An toto illo anno primo nihil de doctrina Christi scripsissent Euangelistæ? Et, si docuit aliquid, vt iam ex Matthæo ostensum est; an miraculum toto illo anno omnino nullum fecit? Nam, quòd miraculum illud in nuptijs, de aqua in vinum mutata, primum omnium fuerit quæ Christus fecit, dissertè testatur Ioannes, miraculum ipsum describens. Nisi quis dicat, signum hoc non simpliciter omnium primum, sed primum tantùm eorum quæ Christus in Cana Galilææ fecit: quòd habeat Euangelista; Hoc fecit initium signorum IESVS in Cana Galilææ. Sed illa inuentio iam olim est à Chrysostomo eiusque sequacibus refutata.

Lib. 11. De locis Theologicis.

Quod verò ad diem baptismi Christi attinet; Epiphanius asserit, Christum non hodie, nempe decimotertio die à natiuitate eius baptizatum à Ioanne fuisse, sed in Nouembri, septimo videlicet Idus Nouembris: quæ erat, inquit, sexagesima dies ante ipsius natiuitatem: ita vt fuerit Christus, cùm ad baptismum venit, vigintinouem annorum & decem mensium: triginta quidem annorum, sed non plenè. Vnde Lucas ait: Et ipse erat incipiens quasi triginta, siue vt Epiphanius legit, fermè triginta annorum. Diem autem illum, quo in Cana Galilææ ex aqua vinum fecit, vult Epiphanius complementum esse annorum triginta. Ita vt primum signum aquæ in vinum mutatæ, ipso anniuersario natiuitatis suæ die fecerit: quem diem ponit ipse ante octauum Iduum Ianuarij, hoc est, quintum diem ipsius Ianuarij. Et huius rei certum argumentum esse dicit, quòd in testimonium incredulis vsque in hunc diem in multis locis miraculosè hoc fiat, quod tunc factum est à Christo diuinum signum. nimirum fontes multi & fluuij in vinum conuersi, vt Cybites vrbis Cariæ fons, qua hora hauserunt ministri, & Christus dixit, Date architriclino, in vinum mutatur: de quo fonte ipse se bibisse testatur: fratres verò alios sui consortij, de fonte in Getasa Arabiæ, in templo Martyrum. Sic dicit Ægyptios omnes vndecima Tybi, quæ nobis est quinta Ianuarij, ex Nilo aquas haurire & reponere, vt in vina vertantur, nec sua eos expectatione frustrari. Plura ibi habet, non indigna lectu: sed quæ ipsa etiam fortasse non perinde certa sunt, nec magnopere ad rem illam pertinent, de qua hîc agitur. In fragmentis Caroli Magni dicitur, quòd ieiunium Christi completum sit & solutum decimoquinto Kalendas Martias: quod addo, si fortè prædictis lumen aliquod adferat.

In hæresi Bruterum quæ est 51.

Nos verò quæstionem istam egregia D. Maximi Episcopi sententia concludemus. Ferunt, inquit, hodie Christum Dominum nostrum vel stella duce à gentibus adoratum, vel inuitatum ad nuptias aquam in vina vertisse, vel, suscepto à Ioanne baptismate, con-

Hom. 1. de Epiphania.

ſecraſſe fluenta Iordanis, ſuumque ſimul purificaſſe Baptiſtam. Sed, quid potiſſimùm præſenti hoc factum ſit die, nouerit ipſe qui fecit. nos tamen credere nec dubitare debemus, quidquid illud eſt, factum eſſe pro nobis.

CAPVT III.

Quinam & quales fuerint Magi, quotq́; numero.

NVNC alia, quæ ad apparitionem Saluatoris noſtri Magis exhibitam pertinent, explicemus: quoniam hoc potiſſimùm Eccleſia Chriſtianis hodie cunctis proponit. Primùm autem videndum, quinam & quales fuerint iſti Magi; & cur hoc nomine in Sacris litteris appellentur. Notum eſt, magum apud Latinos idem ſonare quod præſtigiator vel maleficus: & magiam artem eſſe illam diuinatoriam, dæmonum impoſturis auxilijſque ſubnixam; quam meritò, quotquot Chriſtiani nominis ſunt, deteſtantur & execrantur.

Verumtamen, inſignes hos viros, quos Magos Euangeliſta appellat, non maleficos aut incantatores fuiſſe arbitrandum eſt, quamquam hoc nonnulli veterum dicere videantur. Vt Tertullianus libro de Idololatria, & lib. contra Iudæos, inſuper Dialogo cum Tryphone; Origenes ſuper ſecundum caput Matthæi; Hilarius libro 1. de Trinitate, & quarto; Baſilius Homilia de Chriſti Natiuitate; Hieronymus in caput 19. & 24. Iſaiæ; Auguſtinus Quæſtione 65. in nouum Teſtamentum. Videre licet loca ipſa, & Patrum rationes. Nos tamen, neque magos eiuſmodi, nec vulgares etiam aut de plebe hominum; ſed viros nobiles, præſtantes, ſapientes, atque Philoſophos, ſiderum inſpectionibus ac Mathematicæ deditos fuiſſe exiſtimamus: qui ex Aſtrologica arte (ſi tamē ars illa dicenda eſt) vim diſcurſumque nouerant Planetarum: qui ex elementorum natura rationem temporum metientes, aſtrorum miniſteria, certis experimētis, proprijs didicerant effectibus aſſignata. Ad huius ſcientiæ artiſque notitiam adipiſcendam, etiam Reges & Principes Chaldæorum omnem mentis conatum, teſte Hieronymo, adhibebant: adeò ſtudium illud in illa regione vigebat, adeò omnibus erat cordi.

In ſecūdum caput Danielis.

Hoc igitur apud illos, Chaldæos dico, Aſſyrios, Perſas, ſignificabat nomen illud magus, quod apud Latinos ſapiens, propheta, vel ſacerdos: fuitque apud Ægyptios, propheta, vel ſacerdos. fuitque magiæ vocabulum, vero & priſco vſu, doctis & ſapientibus proprium. Sed vſqueadeò poſtmodùm temporis progreſſu aucta eſt magorum iſtorum & aſtrologorum vanitas, vt non ſolùm obſeruatione ſiderum futura prædicere, ſed artibus quibuſdam diabolicis & maleficijs, & ſcire ſe omnia, & facere poſſe, profiterentur. Ita vt hæc res, finibus ſuis, hoc eſt, ingenij & doctrinæ atque humanarum virium & facultatis naturaliſ conceſſis adminiculis, non contenta, ſed ſupra captum humanum ſeſe efferre geſtiens, in elatione & curioſitate animi, cùm diuina virtute deſtitueretur, auxilium aſſumeret atque vſurparet hoſtis Dei & naturæ diaboli: facta eſt magia non aliud, quàm vana & curioſa dæmonum impoſtura; atque ita corrupta re, cœpit progreſſu temporis honeſtiſſimæ artis nomen infame eſſe, & malè audire; vt non aliud magus, quàm præſtigiator, impoſtor, maleficus, dictus fuerit. Quæ Philoſophiæ Ægyptiacæ & Chaldaicæ deprauatio, non priſcos illos tantùm afflixit, vel perdidit potiùs; ſed longo etiam tempore & ſæculis pòſt, eos qui ſapientiam horum ſcrutarentur, eiuſque ſtudioſi eſſent, quaſi veneno ſuo infecit. In qua cùm & vera cum falſis, & humana cum diuinis, commixta eſſent, difficile fieret incontaminati aliquid & puri haurire. Hoc de nomine.

Præfat. lib Syneſij de Prouid. & Nicol. Perottus in Cornucop.

Quantum autem ad perſonam & originem Magorum noſtrorum attinet, video hîc plerosque Doctores in illa eſſe opinione, vt exiſtiment Magos iſtos genus duxiſſe ex peſſimo illo & ſacrilego Balaam propheta, de quo multa in *Numeris; eoſque ex libris & prophetia ipſius, apparituræ huius ſtellæ notitiam accepiſſe, cùm 24. Numerorum ſcriptum ſit: Orietur ſtella ex Iacob, & exurget homo ex Iſraël, & dominabitur omnium gentium. hoc vaticinium eos diu multumque ſemel complendum expectaſſe, & ſedulò futuram hanc ſtellam inueſtigaſſe & obſeruaſſe; ac tandem repeririſſe & agnouiſſe, Regemque mox, quem natum ſignificabat, adoraturos veniſſe. Sed, quoniam Patres ferè ex neſcio quibus traditionibus ſe hæc accepiſſe teſtantur, non perinde certum eſt, vera ne creditùque digna ſint, nec ne: mihi certè res meram quamdam fabulam ſapere videtur. Si quis tamen hæc videre cupiat fuſiùs explicata, conſulat Bedam ſuper Euangelium huius Feſti.

*Hieronym. in 2. cap. Matthæi. Baſil in Serm. de humana Chriſti generatione Amb. lib. 1 in Lucam. *Num. 22.*

festi. Qui sua hic, vt & alibi sæpiùs, ad verbum desumpsit ex imperfecto opere in Matthæum, quod est inter opera Diui Chrysostomi.

Propius vero esse videtur, Magos hos nullam ipsius Balaam veram prophetiam nouisse, nec stellam aliquã eiusmodi, quę noui & magni admodum Regis natiuitatem ostenderet, studio obseruasse: sed, nato Christo confestim eos à Spiritu sancto efficaciter intus fuisse commonitos, addito etiam indicio stellæ, peculiari præ ceteris luce fulgentis, vt natum iam recens Iudaicæ gentis Regem, Gentium quoque Saluatorem, atque adeò suum ipsorum omniumque hominum ac rerum conditorem & moderatorem, inuiserent; citoque ad eum in Iudæa cum dignis muneribus adorandum & salutandum properarent, cùm priùs nihil tale vel expectauerint vmquam, vel cogitauerint. Eleganter id Diuus Augustinus ostendit, Sermone 58. inter nouos illos ac recens editos. Non enim difficile est Deo, gentiles animos, magnoq; sibi studio repugnantes, præpotenti gratia sua subitò in suum obsequium vertere, ac ab idolorum cultu ad suum transferre. cui rei Paulus Apostolus euidens perhibet testimonium.

CAPVT IIII.

An Magi, veri nominis Reges exstiterint.

VTRVM autem Magi isti veri nominis Reges fuerint, in controuersia est positum, neque illud ad fidem seu veritatem historiæ Euangelicæ pertinet. Nempe hæc res eius est generis, quam nemo historicorum sese affirmet aut vidisse, aut ex viris fide dignis qui viderint audiuisse. Sed multi tamen, Reges eos fuisse arbitrati sunt; non quidem historiæ alicuius auctoritate nitentes, quam nullam probatam habuère, sed probabilibus coniecturis, quas nonnullas habuerunt. Vt, quòd apud Persas nemo Rex esse poterat, qui non ante magorum disciplinam scientiamque didicisset: quemadmodum libro De diuinatione refert Cicero. &, quod Tertullianus in libro contra Iudæos scribit, Magos Reges fere habuit Oriens. Accedit, quòd in Reges illud maxime quadrat; Apertis thesauris suis. Huc forte Augustinus respexit, Sermone septimo de Natali Domini, dicens, Chaldæos puerum Iesum regijs muneribus honorasse. Certè, iam inde à multis annorum centurijs cõsuetudo Fidelium habuit, vt Epiphaniæ hanc solemnitatem festum trium Regum appellent: id quod etiam vetustissimus ille Athanasius memoriæ prodidit, Quæstione secunda ad regem Antiochum: Quem diem, inquit, (Epiphanię mentionem faciens) appellamus trium Regum. Nisi forte illud Interpretis est, non Athanasij.

Venerabilis Beda, in Homilia huius diei, disertè Reges eos appellat: quem Glossa ordinaria sequitur. Plures multò qui sunt huius sententię, tã veteres quàm recentiores, enumerat Melchior Canus, libro 11. De locis Theologicis, in quarto argumento. Impius ac superbissimus Caluinus vehementer ridet opinionem hanc Catholicorum multorum, quòd Magi isti Reges fuerint: dicitque argumentum esse maximæ cæcitatis in religione inter Papistas, vt nos appellat. Ipse autem contrà docet, Magos hos tam pauperes fuisse, vt pedites hoc totum suum iter perficere cogerentur. Quod ipsum egregiè demum pugnat cum tota hac historia Euangelica: ita cæcutiunt in ipsa quoque meridie, qui sibi sapientes videntur.

Isidorus, libro de Natiuitate Domini, capite decimoquarto, accommodans huic historiæ, quemadmodum & Ecclesia in officio hodierno facit, illud Psalmi 71. Reges Tharsis & insulæ munera offerent, Reges Arabum & Saba dona adducent; subdit: Nam & Magos Reges habuit Oriens. Quamquam Dauid in Psalmo illo, & Isaias capite sexagesimo, non de ista Magorum historia aut festo loquuntur propriè; sed de eo quod post aliquot annorum centenarios in Ecclesia posteà contigit, quando Reges & Principes gentium, posteaquam fidem Christianam satis flamma & ferro persecuti erant, ipsimet tandem colla & sceptra sua fidei subiecerunt, membraq; Ecclesiæ Christi facti sunt. Sed, quia hoc ita aliquando futurum esse, Magi isti hodie quodammodò præsignarunt; hinc non ineptè illa ex Psalmis & Isaia hoc festo decantantur. Vt enim Hilarius ait, primo Canone in Matthæum; Stellæ ortus primùm à Magis intellectus, indicat mox Gentes in Christum credituras. id quod Leo quoque prosequitur, Sermone quinto de hac solemnitate, vt pòst suo loco fusius explicabitur.

Iuuencus

Iuuencus in carmine suo dicit, Magos hos fuisse gentis suæ primores. Fortassis tales fuerunt, quales tres illi amici Iob, quos liber Tobiæ & Ambrosius Reges vocant. Certè, ex thesauris ipsorum, vt diximus, magnaque illa commotione, quam in aula Herodis, atque adeò in tota Ierusalem, aduentu suo excitabant, satis colligere est, eos valdè nobiles magnosque fuisse, & magno cum comitatu strepituque venisse.

Tob. 2. Ambros. lib. 1. Offic. & lib. 4. de Interpellat. cap. 1.

Sed, quot numero fuerunt, inquies, isti Magi? Ignoro profectò. Leo Pontifex, Sermone primo, tertio, quinto, & octauo, de Epiphania, & Epistola quarta ad Episcopos Siciliæ; Maximus Homilia tertia de Epiphania; Bernardus Sermone sexto in vigilia Natiuitatis Domini; Haymo libro primo De Christianarum rerum memoria, capite quarto; tres numero fuisse Magos affirmant. Quibus consonat tum communis Christianorum opinio, tum quòd Coloniæ totidem corpora esse dicuntur, eò ex Mediolano translata, vti testatur etiam Petrus Comestor in historia Scholastica, & Raphael Volaterranus scribit libro 17. Anthropologiæ: Magi, inquit, tres ex Oriente fuère, Gaspar, Melchior, & Balthazar, quorum corpora in ciuitate Coloniensi. At non inde efficaciter Glossa non plures quàm tres fuisse Magos probat, quòd tria vel triplicia munera obtulisse dicuntur. Auctor Operis imperfecti in Matthæum apud Chrysostomum, ex quorumdam opinione ac traditione, refert Magos hos numero fuisse duodecim.

CAPVT V.

Quo tempore Magi ad Christum venerint.

IAM verò, quonam tempore Magi ad Christum cum muneribus venerint, Doctores inter se certant, & adhuc sub iudice lis est. Non iudicauit Matthæus Euangelista hoc nobis cognitu necessarium. Attamen, quia pulchrum est, Euangelicæ historiæ veritatem, qua fieri potest conuenientissima ratione cognoscere, conati sunt nonnulli diligentia sua hoc vtcumque inuestigare. Et quidem Epiphanius in hæresi quinquagesima-prima ostendere nititur, Christum iam benè duos plus minùs annos natum fuisse, quum à Magis cum muneribus adoratus fuit. Cuius opinionis tres ferè assignantur rationes in
I. speciem verisimiles. Vna, quòd in die Purificationis, non agnum, sed turturem, aut duos pullos columbarum obtulit Christi mater. Non ergo potuit inuenire manus eius pre-
II. tium agni: atque ideò ne thesaurum quidem tunc à Magis acceperat. Altera, quòd obscurum non sit, Ierosolymam longissimo terrarum interuallo ab Oriente distare; vt prorsus ab humanæ iudicio rationis abhorrere videatur, intra tam paucos dies & stellam vidisse Magos, & cõsilium de profectione communicasse, & iter tandem ab Orientis parti-
III. bus adornasse, perque tot regiones & populos ad Palæstinam accessisse. Tertia ratio est, quòd Herodes, cùm delusum se à Magis esse cognosceret, occidit omnes pueros, à bimatu & infra, secundùm tempus quod exquisierat à Magis. Non est autem probabile, Herodem bimos pueros interfecturum fuisse iuxta tempus stellæ, cuius apparitionem diligenter à Magis exquisierat, si ab ortu stellæ ad Magorum aduentum non nisi tredecim dies interfluxissent.

Sed his rationibus alij moueri non possunt, vt descendant in sententiam Epiphanij. Et sanè, quod ad eius viri auctoritatem in hac sententia attinet, notum est, illum in rerum gestarum temporumque ratione nullos graues auctores sequi solere. Atque adeò, dum priuatum animi sensum contra communem aliorum opinionem nõ raro explicare contendit; in eiusmodi rerum memoria atque historiç commemoratione interdum fallitur. Euthymius itaque tractans illud Matthæi, A bimatu & infra: ab Epiphanio vehementer dissentiens, incertum esse dicit, priùsne Christum Magi adorauerint, an pastores; & vtrumuis absque errore posse defendi. Sed hoc mihi æquè à veritate alienum esse videtur, atque id quod Epiphanius asserit. Ex Lucæ enim Euangelio satis constat, pastores ipsa Natiuitatis Christi nocte eum adorasse: at Magos ipsos tam citò ad Christum venisse, non est vlla ratione consentaneum veritati. Non enim nocte ipsa Natiuitatis Domini Ierosolymam veniebant, cùm interrogarent: Vbi est, qui natus est Rex Iudæorum? Et tamen cùm Ierosolymis essent, & natum iam esse profiterentur quem quærebant, eundum eis tunc adhuc erat in Bethlehem.

Sed hoc satis simile vero mihi esse videtur, adoratum eum à Magis esse, priusquam quadraginta ætatis dies impleuerat; hoc est, ante Purificationem Mariæ. Inuenerunt enim

enim eum Magi in Bethlehem. Mittens, inquit Euágelista, Herodes eos in Bethlehem, dixit; Ite, & interrogate diligenter de puero, &c. & subdit Matthæus: Qui cùm audissent Regem, abierunt, & ecce, stella, quam viderant in Oriente, antecedebat eos, vsquedum veniens staret suprà, vbi erat puer. At verò, cùm Maria & Ioseph in Bethlehem peregrini fuerint, non est verisimile, eos, peractis omnibus quæ lex præcipiebat, diuiùs hæsisse in Bethlehem: ac proinde non potuisse Christum post tépus Purificationis in Bethlehem inueniri. Certè Lucas, descriptis ijs quæ ad Purificationem attinebant, subdit; Vt perfecerunt omnia secundùm legem Domini, reuersi sunt in Galilæam, in ciuitaté suam Nazareth. Non ait in Bethlehem reuersos, sed in Nazareth. Quod tamen quonam modo sit intelligendum, apud Iansenium vide, in eius Concordia Euangelica. Cur autem Bethlehem reuerterentur, vbi adeò nihil habebant supellectilis, vt Virgini Matri, ad reclinandum infantem recèns in lucem editum, non alius locus quàm præsepe fuerit? Nec Euangelista eos in Bethlehem venisse docet, vt morarentur, sed vt profiterentur in ciuitate sua. Manserunt itaque ibidem, quantum necesse fuit ad implendam legem, quæ iubet, vt post circumcisum infantulum maneat mater triginta tribus diebus in sanguine purificationis suæ. Intra quos dies Bethlehem venisse Magos tectè credimus, & puerum indicio stellæ inuentum adorasse.

Ad hæc, si, quando Magi venerunt, Christus anniculus bimulúsve fuisset; sanè non dixisset Euangelista: Cùm natus esset, ecce Magi venerunt. quod non de re tam sera, sed de subita & improuisa, vel certè proxima, & quasi præsenti, dici solet. Recèns ergo natus erat infans, quando Magi venerunt: vti etiam ipse Venerabilis Beda ex eo ipsu diligenter considerauit: Ecce, inquit, hoc est, confestim vt natus est. Et hoc certè inquiunt satis ipsimet Magi, dum quærunt: Vbi est, qui natus est Rex Iudæorum? quasi dicant hauddubiè; Qui breui iam ac recèns natus est.

Vnde liquet, non vanis rationibus niti, non solùm Hieronymum & Augustinum, verumetiam omnes propè auctores, & veteres, & recentiores (inter quos ille quoque est, qui inter fragmenta Caroli Magni librum conscripsit, de ritibus & cærimonijs Ecclesiæ Romanæ) atque adeò vulgus omne Christianorum, quod diebus à Christi Natiuitate tredecim, Magos existimat ad eius cunabula in Bethlehem aduenisse. *August. lib. 2 De Consen. Euangel. cap. 11.*

CAPVT VI.

Argumenta in contrarium præcedenti capite prolata, diluuntur.

QVOAD argumenta omnia in diuersam sententiam producta vel producenda; perfacilis est & expedita illorum solutio. Primùm enim, in ea ratione quæ primo loco opponitur, quidam liberalitatem ac beneficentiam Virginis animaduertunt, quæ breui aurum omne à Magis acceptum in pauperes erogarit: alij prudentiam, quòd viaticum parauerit in Ægyptum. Siue enim Ioseph ante Purificationem de fuga admonitus ab Angelo fuerit, iuxta illud: Qui cùm recessissent (nempe Magi) ecce Angelus apparuit in somnis Ioseph, &c. siue Magi ipsi oraculum de reditu per aliam viam, Virgini communicarint; credibile profectò est, prudentissimam Virginem, iam inde, quod ad fugam & profectionem opus erat, prouidisse. Sunt, qui modestiam Mariæ hîc aduertant; quibus ego vehementer accedo: non decebat enim, vt, quæ pauper erat, ea diuitum oblationem in purificatione subitò inferret. Ab omni fastu & ostentatione erat Virgo alienissima: nec mutare conditionem illi erat animus, etiam auri aliquantum nactæ, quam vnicè sciebat Dei Filio placuisse. Quid, quòd aurum Deo Filio suo à Magis oblatum, in sacros fortassis vsus censuit consecrandum? Prima itaque ratio, ex Mariæ paupertate, pauperumque oblatione, contra nostram & communem sententiam allata, his omnino modis facile diluitur. I.

Ad secundum argumentum, à temporis breuitate locique distantia desumtum, non minùs facilis est ac promta responsio. Non enim opus fuerit (quod Remigius facit) eam rem nati pueri facultati viribusque tribuere, qui Magos ad se tam breui dierum spatio, ab extremis Orientis partibus ipsave interiori India aduocarit: (Leo namque semper ab extremis Orientis Magos venisse dicit) sed Oriens in Sacris frequenter accipitur pro ter- II. *Serm. 3. & 6. de Epiphania.*

ris

ris illis, quæ Orientales ad illam sint, in qua sunt qui loquuntur. vt Genesis 13. Elegit sibi Lot regionem circa Iordanem, & recessit ab Oriente. item Numerorum 23. De Aram adduxit me Balac Rex Moabitarum, de montibus Orientis. Siue ergo Magi posteri fuerint Balaam, ac proinde ex Mesopotamia Syriæ venerint, vt Chrysostomo, Ambrosio, Hieronymo, alijsque permultis visum est, vt superiùs diximus; siue ex Arabia accesserint, quæ sententia Iustini Martyris perpetua fuit; seu sapientes alij, vel Persæ, vel Chaldæi, quod Magorum nomen præ se fert: dubitari non potest, quin totum illud quidquid erat itineris, decem diebus conficere potuerint. Distat siquidem Ierusalem ab Aram centum septuaginta duabus parasangis Persicis & Hispanis: ab Vr verò Chaldæorum, ducentis duodecim. Vnde, cùm Laban Iacob fugientem à Mesopotamia in Iudæam insequeretur; septimo die consecutus est eum in monte Galaad, qui est principium Libani. Et ferebat tamen Iacob greges armentorum, vxores & paruulos. Laban autem non ante tertium diem fugam deprehenderat. Quid, quòd in regione illa abundant dromedarijs, quos vno die stadiorum mille iter conficere, scribit in vita Apollonij Philostratus? Aristoteles quoque libro nono, capite vltimo, historiæ Animalium, testatur, celeriùs eos currere quàm Nisæos equos. Nec illud quemquam perturbet, quod Hieronymus in 25. caput Ieremiæ, imò Ieremias ipse, Chaldæam ait in Aquilonis parte iuxta situm Ierusalem collocatam esse. Quia enim inter Aquilonem & Orientem sita est, modò Aquilonaris, modò Orientalis nominatur. Sed de secundo quoque argumento iam satis.

Ex Melchiore Cano, de locis Theologicis.

III. Magis nos pressiusque vrgere videtur, quod tertio loco ex Scriptura obiectum est. Si enim diligenter Herodes à Magis tempus didicit, vt Matthæus est auctor; occidit autem omnes pueros à bimatu & infra, secundùm tempus quod exquisierat à Magis; biennium ergo antè aduenerunt. non igitur mox à Christo nato aduenerunt. Nam statim recedentibus Magis Herodes occidit pueros. illa enim particula (tunc) non minùs rem præsentem proximamque significat, quàm vocula (ecce) cuius vim paulò antè expendebamus. ait verò Euangelista: Tunc Herodes, videns quoniam illusus esset à Magis, mittens occidit omnes pueros, &c. Sed hunc nodum non ineptè dissoluit Euthymius, dicens, orationem illam (secundùm tempus, quod exquisierat à Magis) non esse referendam ad illud (à bimatu) sed tantùm ad illud (& infra) vel si sic mauis, illud (& infra) non esse cum illo copulandum (à bimatu) sed cum illo (secundùm tempus, &c.) ita vt continenter legendum sit; Occidit omnes pueros, qui erant in Bethlehem à bimatu. Et ibi facta hypodiastole, seu subdistinctione, legendum est quod sequitur, vno spiritu; Et infra, secundùm tempus, quod exquisierat à Magis Ideò enim testrictio illa (secundùm tempus) adiecta est à Matthæo, vt insinuaret, non omnes, qui infra ætatem duorum annorum erant, occisos fuisse; sed tantùm vsq; ad tempus illud descendendo, quo primùm Magis stella apparuit. Ita vt qui dudum post tempus apparitionis stellæ nati erant, nō necarentur, vtpote qui dumtaxat vnius diei, hebdomadæ, vel mēsis erant, aut circiter. Quia stella Magis apparens, indicabat Regem Iudæorum iam esse natum. Si enim ex tempore apparitionis stellæ intellexisset, Christum esse iam duorum annorum, cur illos etiam qui infra bimatum erant pueros occidisset? Proinde non potest intelligi, quòd iuxta apparitionem stellæ bimos interfici iusserit, sed alios tantùm minimos, quibus videlicet solis tempus stellæ accommodauit.

Si autem roges; Cur ergo bimos interfecit, si non secundùm tempus stellæ? Respondeo; Cur in omnibus finibus Bethlehem iussit occidi, si in ipsa Bethlehem, iuxta Prophetam, natus est Christus? Quemadmodum ergo ex propria malitia ampliauit locum, sic ampliauit & tempus. Ne videlicet, si Christus fortassis vno vel medio anno ante stellæ apparitionem natus fuisset, vel Magi forsitan tempus stellæ, siue per obliuionem aliquam, siue alia ratione, non benè exponerent, vel certè Christus, cui sidera famulabantur, per miraculum maior esset, quàm ætas ferret (omnia enim dolosus ac impius metuebat) elabi vllo modo posset.

Vt verò hæc res magis fiat manifesta, probabile omnino est, Herodem non mox à decimotertio aut decimoquarto die nati Christi (si tunc illum adorauerunt Magi, vt arbitramur, iamque docuimus) pueros occidisse: sed posteaquam Magi ab Angelo moniti nihil Herodi renuntiauerunt, credidit illos fallaci stellæ visione deceptos, vbi non inuenerunt quem natum putauerunt, erubuisse ad se redire. Itaque, timore deposito, ab inquirendo & persequendo puero quieuit. Cùm autem in Purificatione, illa in templo ab Anna & Simeone gesta essent, quæ Lucas commemorat, cœperuntque ab ijs qui audi-

August. 2. De Consens. Euangel. cap. 11.

uerant

uerant euulgari & prædicari;ad priſtinam intentionem regis animum reuocarunt. Tunc, per hæc cognouit, à Magis ſe fuiſſe antè deluſum. ac deinde ad Chriſti mortem cupiens peruenire, multos infantes, ſicut Matthæus narrat, occidit, vel certè firmiter apud ſe necare conſtituit. Nam refert hiſtoria Scholaſtica (ſi qua illi debetur fides) Herodem, cùm de nece puerorum diſponeret, ſubitò à Cæſare Romam per litteras euocatum fuiſſe, vt filiorum ſuorum accuſationibus reſponderet, qui regno eum deturbare nitebantur. vnde ſtragem illam puerorum animo conceptam edere diſtuliſſe, aliorum iam ex improuiſo magis appropinquantium periculorum terroribus agitatum; ab illaque perſequendorum infantium cura mentem abreptam, in alijs proximè cauendis potiùs occupaſſe. Romæ autem, cùm pater & filij inter ſe coram Cæſare diſceptarent, decretum eſt, vt filij patri ſuo in omnibus obedirent; & ipſe, cùm vltrò vellet, regnum dimitteret. Igitur, poſt annum circiter vnum Roma rediens, ex confirmatione ſua in regno factus audacior, propoſitum iamdudum ſcelus exequitur: & mittens occidit omnes pueros, qui erant in Bethlehem, & in omnibus finibus eius, à bimatu; & infra, ſecundum tempus, quod exquiſierat à Magis. *Ioſeph. lib. 16. Antiquit. cap. 7.*

Hæc ſi cui adhuc non ſatisfaciunt, & omnino neceſſe eſt biennium ad iter faciendum concedere (quod tamen abſurdum eſſe, vt opinor, ſatis oſtendimus) non protinus neceſſariò fit conſequens, vt Magi biennio poſt natum Chriſtum ad ipſum aduenerint. Multò enim facilius expeditiuſque dicetur, quod Auguſtino Chryſoſtomoque video placuiſſe; tanto ante Chriſti natiuitatem ſtellam Magis apparuiſſe, quantum fuit opus, vt, tot regionibus ac prouincijs peragratis, puerum haud multò antè natum adorarent. Sed hęc iam de Magis ſatis abunde dicta ſufficiant. Quæ ſi prolixitate ſua moleſta cuiquam exiſtant, oſtendendum erat, quàm temerè quidam à ſincera hiſtoriæ fide, & communi ſanctorum opinione, diſſenſerint. *Auguſt. Serm. 58. inter recèns editos.*

CAPVT VII.

De ſtella quæ Magis apparuit, qualiſnam fuerit.

SVPEREST nunc de ſtella quam Magi viderunt, vt quibuſdam curioſioribus fiat ſatis, ſi tamen talibus vmquam ſatis fiat. De hac autem ſtella variæ ſunt multorum ſententiæ, vt videre licet in opere illo, De mirabilibus ſacræ Scripturæ, quod perperàm tribuitur Auguſtino. Chryſoſtomus, cum ſuis illis duobus Euthymio & Theophilacto, multis verbis contendit, non fuiſſe hanc ſtellam de illarum numero, quæ ſint in firmamento, aut aliquorum orbe Planetarum: imò omnino non fuiſſe ſtellam; ſed inuiſibilem quamdam virtutem in figura & ſpecie ſideris apparentem: virtutem, inquam, rationis plenam; hoc eſt, Angelum quempiam, ſpiritúmve cæleſtem. *Lib. 3. Cap. 4.*

D. Auguſtinus libro ſecundo contra Fauſtum, capite quinto; diſputans contra eos qui Natiuitatem Chriſti fato & conſtellationi cælorum attribuunt, vnumquemque ſuæ ſtellæ motu & naſci & viuere arbitrantes; dicit, probabiliter credi poſſe, quòd ſtella iſthæc noua fuerit creatura, alijs ſtellis ſimilis. Itaque, inquit, ſtella illa, quam viderunt Magi Chriſto ſecundùm carnem nato, non ad decretum dominabatur, ſed ad teſtimonium famulabatur; nec eum ſubijciebat imperio, ſed indicabat obſequio. Proinde non ex illis erat hęc ſtellis, quę ab initio creaturę itinerum ſuorum ordinem ſub Creatoris lege cuſtodiunt; ſed nouo Virginis partu nouum ſidus apparuit, quod miniſterium officij ſui etiam ipſis Magis quærentibus Chriſtum, cùm ante faciem præiret, exhibuit. Et idem Doctor paulò pòſt: Si ſtella illa, inquit, ex ijs erat, quæ in cælo peragunt ordines ſuos, quomodo potuit decernere, quod natus Chriſtus acturus erat, quæ nato Chriſto iuſſa eſt relinquere quod agebat? Si autem, vt probabilius creditur, ad demonſtrandum Chriſtum, quæ non erat, exorta eſt: non ideò Chriſtus natus, quia illa extitit; ſed ideò illa noua exorta eſt, quia Chriſtus natus eſt. Vnde, ſi dici oporteret, non ſtellam Chriſto, ſed Chriſtum ſtellæ fatum fuiſſe diceremus. ipſe quippe illi, non illa huic naſcendi attulit cauſam. *Gemma de diuinis naturæ characteriſmis lib. 2.*

Hæc latiùs quoque deducit Baſilius, in Homilia de humana Chriſti generatione, vbi ſic habet: Quando motibus cæleſtibus ſtudebant Magi, non fruſtrà inter cæleſtes obſeruationes prodigium ſunt contemplati: ſtellam videlicet nouam, ac minimè conſuetam, Dominico Natali effulgentem. Cuius ſanè ortum nemo in aſtrologiæ rationem computationemque trahat. Qui enim ex aſtris iam exiſtentibus geneſim conſpiciunt, aliquam

 talem

talem cæli figuram horoscopantem, causam cuique euentuum esse affirmant. Hic verò nulla stella, ex his quæ iam sunt, Dominicam natiuitatem significauit. neque enim ista ex aliarum numero fuit: nam, quæ ab initio orbis creatæ sunt, omnino immobiles existunt, aut certè continuè mouentur. quæ autem & stat, & mouetur, vtrumque habere videtur. In illis quæ sunt, aliæ obfirmatæ numquam mouentur; aliæ verò errantes numquam consistunt: hanc verò de qua loquimur, vtrumque habuisse palàm est; & motum & quietem. Ex quo satis ostenditur, alicuius gratia hoc astrum esse factum, vt alicui seruiret famularetutque, & nullam cum ceteris habuisse rationem aut naturam. Hæc Basilius.

Chrysostomus idem alia prætereà ratione prosequitur, ab ipso nimirum modo sumta, quo Christum monstrabat. Non enim in excelso, inquit, constituta cæli, eum qui inquitebatur à Magis ostendit locum; neque enim sic illi discere aliquando potuissent; sed descendens, & inferiorem aëris partem tenens, istud effecit. Nostis enim, quia tam exiguum & humilem locum, & breue tugurium, quod (vt ita dixerim) corpusculum illud paruuli continebat, nequiuerit de cælo stella monstrare: neque enim tantam illius breuitatem loci, tam inæstimabilis altitudo designare potuisset. Quod certè perfacilè à lunari potest orbe cognosci: luna enim, cùm tam multis sublimiùs sit clara sideribus, in tam grandis latitudinem diffusa terræ, cunctis mundi habitatoribus creditur esse vicina. Quemadmodum igitur stella tam exiguum locum, tugurij scilicet atque præsepis, ostendit, nisi sublime illud relinquens ad inferiora venisset, superque ipsum ferè caput pueri constitisset? Quod certè Euangelista significans, Ecce, inquit, stella, quam viderant in Oriente, antecedebat eos, vsque dum veniens staret suprà vbi erat puer. Hucusque Chrysostomus.

Putant aliqui, stellam hanc visam fuisse non tantùm in Oriente seu Chaldæa, sed in multis quoque alijs orbis terræ partibus. Plinius certè scribit, cùm interesset & præsideret Augustus ludis Veneris genitricis, visum fuisse cometam (sic enim appellabant omnes stellas nouas & extraordinarias) quam Pontifices declarabant, propter singularem eius figuram, lucem, pulchritudinem, non famem, pestem, bella, aliorum cometarum more, significare; sed humani generis salutem proximam. Cui etiam stellæ, propter eius raritatem, posita fuit statua. ad quam alludit quoque Virgilius Ecloga nona:

Ecce, Dionæi processit Cæsaris astrum.

Poëtæ enim stellam illam, per assentationem, Augusto Cæsari tribuebant, vt Sibyllarum vaticinia. Scribit & Origenes contra Celsum, Cheremonem Philosophum Stoicum iudicasse, astrum fuisse salutare: & cùm deos suos videret deficere, parumque aut nihil postmodum vel diuinare vel facere; cum nonnullis Astrologis in Iudæam concessisse, vt de vero Deo inquireret. Chalcidius quoque Platonicus dicit expressè, Chaldæos obseruasse, quòd sanctum Dei aduentum in hæc inferiora nuntiaret. Vide multò plura hac de re apud Marsilium Ficinum, in tractatu De stella Magorum.

Capvt VIII.

An stella Magis ab Oriente Ierosolymam ducatum præstiterit.

QVEMADMODVM præmissa breuiter ex auctoribus illis de natura & motione stellæ prolata sufficiunt; ita nũc simili breuitate videamus, an istęc stella Magis ab Oriente venientibus ducatum semper præbuerit Ierosolymam vsque; quemadmodum ciuitate eadem egressos præcedebat, vsque dum veniens staret suprà vbi erat puer. An verò visa illis dumtaxat in Oriente fuerit; deinde autem eis subtracta, donec post longam illam profectionem tandem Ierosolymam peruenissent, indeque ipsis esset eundum in Bethlehem.

Multis prior sententia magis placet, atque in primis Chrysostomo, qui sic scribit: Neque enim proprium quemdam illa tunc stella cursum tenebat, sed cùm eos videret pergere, etiam ipsa pergebat: cùm verò eos stare conspexerat, stabat: ad voluntatem prorsus viantium & vtilitatem cuncta dispensans. Nunc occultabatur omnino, nunc toto rursus fulgore radiabat. Nam vsque ad Palæstinam venientibus Magis, quasi dux itineris, semper

Leo. Serm. 4. De Epiphania.

per apparuit; cùm verò Ierosolymam introissent, sese rursus abscondit. Deinde, cùm Herodi causam itineris indicassent, eoque relicto ad puerum pergerent adorandum, iterum se illis eadem stella monstrauit. Sic ille Doctor egregius.

Sed D. Basilius alteram manifeste sententiam sequitur, in hæc verba scribens: Hoc sidus, vbi Magos ad inquirendam Domini genesim perduxit, rursus disparuit; donec ipsis dubitantibus ac suspensis, iterum in Iudæa se manifestauit. Et hæc profectò sententia Euangelico textui conformior esse videtur. Quod quia eleganter admodum Venerabilis ostendit Beda, ipsius hîc potiùs quàm nostra verba scribemus. De stella, inquit, quæ eis apparuit; quidam, minus diligenter Scripturam intuentes, eam ab Oriente vsque ad vicina Bethlehem ducem eis itineris exstitisse dixerunt, viarumque præuiam: at vbi relicta via Bethlehemitica ad Ierosolymam iter & oculos deflexerunt, disparuisse stellam quæ eos ducebat; donec rursum ab Ierosolymis pedem referrēt ad Bethlehem. Quod nequaquam ita esse factum, ipsa Euangelij veritas inquisita demonstrat: sed potiùs in Oriente tantum eos stellam vidisse, statimque intellexisse, quia hæc ortum nati in Iudæa Regis signaret; de quo prædixerat Balaam: Orietur stella ex Iacob, & consurget virga de Israel; & percutiet duces Moab. Et ipsi enim, cum essent Astrologi, diligenter ea quæ de stella sunt dicta, memoriæ commendauerant: ideoque statim vt eam viderunt, venerunt in Iudæam; in qua natum Regem, & præcipue ad regiam ciuitatem, vbi eius natiuitatem magis cognitam credebant, inuenire coirent. Cumque testimonijs Propheticis in Bethlehem eum natum cognouissent; mox illuc iter agentes, stellam quam in Oriente viderant, ducem habere meruerunt. Sic enim habes in Euangelio; primò, dicentibus ipsis Magis: Vbi est, qui natus est Rex Iudæorum? vidimus enim stellam eius in Oriente. neque enim dicebant, Quia ab Oriente nos vsque ad hæc loca præuiando perduxit. deinde etiam Euangelista protestante de ipsis, in hæc verba: Qui cùm audissent Regem, abierunt. Et ecce, stella quam viderant in Oriente, antecedebat eos. Neque enim vel ipse scripsit, quòd alibi stellam, quàm in Oriente tantum, vidissent: donec, audito Rege, ad Bethlehem iter dirigerent. Hactenus clarè atque efficaciter Venerabilis ille Beda.

Homil. De humana Christi generatione.

Beda, in fine libri triginta quæstionum in lib. Regum.

Num. 22.

CAPVT IX.

Cur Magi per stellam potissimùm ad Christi notitiam sunt adducti.

RESTAT nunc, priusquam ad altiora præsentis festiuitatis mysteria veniamus, vt paucis explicemus, quare Magi ad videndum Christum, eiusque notitiam, per stellam potissimùm sint adducti. Nam alicui fortasse videri potuerit, per homines & Prophetas id potiùs fieri conuenisse: sicut ad Niniuitas conuertendos Ionas Propheta mittebatur. Sed respondet Chrysostomus, nequaquam Magos Prophetis credituros fuisse. At, si voce aliqua Deus intonasset, inquit, nec hanc quidem tantopere curassent. Sed Angelum igitur misisset. verum hunc quoque forsitan contemsissent. Propterea omnia huiusmodi derelinquens, per ea illos vocat, quæ familiaria eis consuetudo faciebat. Qui enim seruandis omnibus venerat, vnamquamq; gentem captauit occasione rerum, quibus delectabatur, quibusque fidebat. Iudæos allexit miraculis: Græcis misit Paulum, appositum ad congrediendum cum Philosophis, & eloquentia pollentem, adeò vt quibusdam Mercurius putaretur: Magos astrologiæ deditos attraxit indicio stellæ, peculiari præ ceteris luce fulgentis, multumque ab his quæ spectamus sideribus discrepantis; vt eis & de magnitudine sideris, necnon etiam de ipsa nouitate cursus, admirationem moueret; mira quadam dispensatione pietatis, ad hominum condescendens salutem. Ita & Petrum piscatorem à multitudine piscium ad se venatus est, & stupescere fecit. Vnusquisque enim consuetudinis suæ amicitia ligatur. Vnde etiam Christus, & missi ab ipso ad totius orbis salutem magistri, de ipso cuiusque more gentis, materias sibi assumunt dicendi. Quomodo Paulus apud sapientes sæculi Athenienses, de inspecta à se ara, ignoto deo consecrata, disserebat, in medium proferens testimonia Poëtarum. Hęc vna, nec infima ratio est, cur Deus Magos per stellam vocauerit.

Theophylactus.

Act. 17.

Alia est præterea apud Leonem Pontificem & Prudentium: propterea videlicet Christum Magis per stellam significatum & nuntiatum fuisse; quia in vocatione Gentium

per Christum, quam Magorum ad eum aduentus præfigurabat & quodammodò inchoabat, (erant enim primitiæ conuersionis Gentium) impletur promissio Dei iam olim Abrahæ facta: Multiplicabo semen tuum sicut stellas cæli. Ad creandam ergo, inquit Serm. 3. De Epiphania. Leo, promissam posteritatem, heredes in siderbus designati, ortu noui sideris excitantur: vt in quo cæli adhibitum fuerat testimoniũ, cæli famularetur obsequium. Commouet Magos remotioris Orientis habitatores stellis ceteris stella fulgentior, & de mirandi luminis claritate, viri ad hæc spectanda non inscij, magnitudinẽ significationis intelligunt: agente hoc sine dubio in eorum cordibus inspiratione diuina, vt eos tantæ visionis mysterium non lateret; & quod oculis ostendebatur insolitum, animis non esset obscurum. Sic enim Magi apud Prudentium:

Quis iste tantus, inquiunt,
Regnator astris imperat?
Quem sic tremunt cælestia,
Cui lux & æthra inseruiunt?
Illustre quiddam cernimus,
Quod nesciat finem pati,
Sublime, celsum, interminum,
Antiquius cælo & chao.
Hic ille Rex est Gentium,
Populiq; Rex Iudaici,
Promissus Abrahæ patri,
Eiusq; in æuum semini.
Aequanda nam stellis sua
Cognouit olim germina,
Primus sator credentium,
Nati immolator vnici.

Tertiam rationem expressit Athanasius, in Oratione de humanitate Verbi, eiusq; corporali ad nos aduentu. Hic est, inquit, qui à stella voluit suam genituram indicari. Quippe conueniebat, Verbum cælitus delapsum in cælo quoque sui indicia & notas habere. conueniebat, Regem naturæ in lucem prodeuntem, ab vniuerso orbe clarum manife-Serm. 1. De Epiphania. stumque reddi. Cui consentiens Maximus, Taurinensis Episcopus; Necesse erat, inquit, vt cælorum Dominum testimonium cæleste præcederet; & auctorem lucis, signum luminis reuelaret.

CAPVT X.

Quonam pacto ex stellæ contemplatione Magi ad Christi agnitionem peruenerint.

IAM si quis fortassis rogauerit, quonam pacto contigerit, vt ex visione & contemplatione stellæ, ad Christi agnitionem, vel cogitationem de nato nouo quodã ac admirando Iudæorũ Rege, Magi peruenire potuerint; diximus ea de re superius aliquid, vbi de genere ac origine Magorum disserũ est: & nunc quoque paulò ante idẽ ex verbis D. Leonis colligere licuit, Sermone tertio de Epiphania. Quibus similia vel clariora etiã in primo eiusdẽ solemnitatis Sermone verba habet: Stella, inquit, ista, illustrior ceteris pulchriorque sideribus, facilè in se intuentium oculos animosque conuertit: vt statim aduerteretur, non esse otiosum, quod tam insolitum videbatur; & nequaquam sibi crederent negligen-Sermone 3. De Epiph. & Ambros. similiter. dum, quod tãto nuntiabatur indicio. Quis enim dubitet, inquit Maximus, ipsam stellam lætiori luce & fulgentioribus radijs coruscasse, quæ cæli terræque lumen humanis oculis ingerebat? Dedit ergo, inquit Leo, Dominus adspicientibus intellectum, qui præstitit signum: & quod fecit intelligi, fecit inquiri; & se inueniendum obtulit, requisitus. Sic Antiphona habet, quam canit Ecclesia; Magi videntes stellam, dixerunt ad inuicem; Hoc signum magni Regis est: eamus, & inquiramus eum; & offeramus ei muneta, aurum, thus, & myrrham. Tale aliquid habetur & in verbis Prudentij, quæ iam paulò antè citauimus.

Perpulchra autem sunt, quæ D. Augustinus hac de re quodam loco scripta reliquit, Serm. 58. inter recens editos. in hæc verba: Sicut, inquit, dies hodiernus anniuersario reditu commonet nos, quòd Dominum nostrum Iesum adorauerunt Magi, tamquam primitiæ Gentium; ita huic solemnitati de isto tanto mysterio noster etiam sermo debetur. Vnde vestram commoneo charitatem, recentem diem pristinum recolite, quo Dominus natus est: & huic hodiernum adiungite, quo à Magis adoratus est. Nec eis stella loqui potuit cuius esset, vel cuius excellentiam præsignaret: nouum tamen & singulare sidus effulsit; atque illos etiam, qui solent sidera diligenter intueri, nouo miraculo exterruit. Numquam enim talis stella quisquam est significatus, quia numquam talis est natus. Verumtamen quis esset, vbi esset, quorum Rex esset, sidus illud etsi tacebat, lucebat. Sed quærentia Deus & pulsantia cor-

da non

da non fraudans, alio modo, fine dubio, petentibus reuelauit, quod stella indicare non potuit. Quem modum quidem Scriptura non dicit, sed intelligendum prudentibus dereliquit: atque in ipsa narratione, vnde hoc intelligere possimus, ostendit. Cùm enim Bethlehem ciuitas secundùm Scripturas à Iudæis commemorata esset, vbi Christum nasci oporteret: quia domus latebat, vbi Dei Verbum infans iacebat; eadem stella Magos perduxit ad domum, sub cuius tecto erat qui fecerat mundum. Sed, vt illi ad Herodem regem ne reuerterentur, qui se velle dixerat adorare, quem cupiebat occidere, per somnium dicuntur admoniti: ita, quod eloqui stella non potuit, alia Deus reuelatione monstrauit. Sic intelligendum est, non per solam stellam, quamuis oculis suis insolita & inexperta luce fulgentē, Magos in Oriente potuisse cognoscere, quisnam esset significatione tanti sideris dignus, cuius testis ille fulgor existeret; quem clarum tanta claritas nuntiaret; vbi quæreretur, quò eundum esset, vt inuentus adoraretur. sed alia nimirum reuelatione indicatum est diuinitus, quod luce sideris tacitè signabatur: & cum magna admiratione quærentibus quid sibi vellet, & quò pertineret, quod nouum appatebat in cælo; non vtique loquente ipso sidere, sed alirer intimatum est, quis descendisset de cælo; & diuinitate præsidens cælo, iaceret in carne sub cælo.

Verum iam satis superque de quæstionibus & varijs historiæ Magorum & profectionis difficultatibus actum est: tempus est, vt mysteria præsentis festiuitatis aperire, & cuius rei consideratione Fideles hodie occupari oporteat, incipiamus ostendere.

CAPVT XI.

In Magis vocationem Gentium fuisse præsignatam; adeoq́ ipsos earum exstitisse primitias.

QVAMVIS itaque Christus, salutis nostræ Dominus, omnipotentis Patris Filius coæternus, velamine carnis adopertus & humilis dignatus sit visitare mortales; dedit tamen multa & maxima suæ maiestatis indicia, quibus mens humana sentiret & nouum quemdā hominē & omnino Deum ipsum aduentasse de cælo. Nam cùm ipse Dominus noster lege natiuitatis humanæ paruulus & infans apud Iudęos vagiret in cunis, lateret in pannis; magnificentiam tamen eius vniuerso orbi mirabilis ab alto stella prodebat: vt infantia eius vniuerso declararetur mundo, cùm adhuc exiguo detineretur oppidulo. Quamuis enim Israeliticam gentem, & ipsius gentis vnam familiam delegisset, de qua naturam vniuersæ humanitatis assumeret; noluit tamen intra maternæ habitationis angustias, ortus sui latère primordia: sed mox ab omnibus voluit agnosci, qui dignatus est omnibus nasci. Quàm profundæ cogitationes Domini, & inuestigabiles viæ eius! qui, ne perfidia hominum partum Virginis impugnaret, dedit ab excelso clarissimum signum, quod nec gentilitas refutare posset, nec Iudæa celare. Quinimmò sidus istud mira gratiæ suæ luce ita Orientalium corda populorum penetrauit oculosque perstrinxit; vt ad quærendum eum quem designabat, & magnis cum muneribus adorandum, tam longinquam subitò peregrinationem suscipere dedignati non fuerint. Quo eodem suo facto testati sunt, misericordiam Dei per Christi natiuitatem sic exuberasse; vt iam ad omne genus humanum se notitia veritatis extenderit, omnibusque æqualiter benignitas Dei & gratia Saluatoris illuxerit. Nimirum idcircò Christus Magis primùm palàm apparuit, ne quisquā diffideret posse sibi salutē credenti donari, cùm iam conspiceret, Magis, à cognitione & cultu Dei alienissimis, esse donatam: populusque gentilis, à Deo hactenus semper abiectus, & canum more contemtus, non dubitaret iam se ad veram religionem & salutem esse venturum; cum eos, qui maximè in gentibus peccatores erant, vtpote superstitiosissimis astrorum inspectionibus dediti, Christū Regem & Saluatorem adorasse, veramque fidem suscepisse cognosceret: speraret igitur, Saluatorem hunc, non tantùm vt gloriam plebis suæ Israel, verùm etiam vt lumen & reuelationem Gentium aduenisse.

Maximus Homil. 3. De Epiph.

Leo Serm. 1. De Epiph.

Maximus vbi supra.

Atque hoc illud est, quod D. Augustinus sæpissimè alijque Doctores aiunt, Magos illos fuisse primitias Gentium: & quod superius ex Hilario allegauimus, stellæ ortus primùm à Magis intellectus, indicat mox Gentes in Christum credituras; & homines professionis longè à scientia diuinæ visionis auersæ, lumen quod statim in ortu eius exstitit cognituros. Vnde & quæcumque hodierno die in officio Ecclesiastico ab Ecclesia decantantur,

cantur, si quis obseruet, ad Gentium vocationem atque illuminationem pertinet. Gratias quippe Deo agit Ecclesia Gentium, quòd Filium suum, inexplicabili sua bonitate, Gentibus etiam, quibus nulla vmquam de Messia vel Saluatore promissio data fuit, illucescere, atque ad æternam per eum salutem & fidem vocare dignatus sit. Iure itaque optimo festum istud præ ceteris magna à Christianis vbique terrarum lætitia celebratur.

Et quantum quidem mihi videtur, non aliam ob causam nunc iamdudum recepta consuetudine in vnaquaque familia rex eligitur; quàm ad significandum grataque memoria recolendum, quòd Rex ille regum & Dominus dominantium Christus, nos gentiles hodie ad regnum suum vocauerit, atque adeò reges effecerit, secundùm Scriptu-
Apoc. 1. ram; Fecisti nos Deo nostro regnum & sacerdotium. Iam nunc impleri cœpit illa Spiri-
Ioan. 11. tus sancti, etsi ab impio prolata, prophetia; moriendum esse Christo, non solum pro gente Israelitica seu Iudaica, sed etiam vt filios Dei, qui erant dispersi, congregaret in vnum. hoc est, vt Gentium populum, varijs erroribus, varijs falsorum deorum cultibus deditum, in vnitatem fidei & Sacramentorum cogeret. Qui filij Dei erant, non secundùm præsentem statum, sed in æterna Dei prædestinatione. Iam cœptum est fieri, quod Sal-
Ioan. 10. uator in Euangelio se facturum promisit; Habeo, inquit, alias oues, quæ non sunt ex hoc ouili: & illas oportet me adducere; & vocem meam audient, & fiet vnum ouile & vnus pastor.

CAPVT XII.

Admiranda bonitatis diuinæ ac misericordiæ in genus humanum dispensatio, D. Prosperi potissimùm verbis exposita.

QVIA verò non potest nobis satis constare, quantum & quàm magnum nobis hodie Deus beneficium præstiterit, nisi prius nobis exploratum sit, in quantis omnes malis miserijsque fuerimus, priusquam se nobis Christus manifestum fecisset: profuerit non parùm, de vita moribusque gentilium, è quibus nos oriundi sumus, priusquam ad Christum conuersi essent, disserere.

Principio itaque, posteaquam parens noster primus Adam, diuinum præceptum, quod tam leui negotio obseruare potuisset, superba & contumaci voluntate contemserat ac violauerat, adfuit è vestigio, priùs illi comminata vindicta, quę ipsum omnibus exutum bonis atque virtutibus, omni priori dignitate & honore priuatum, in inexplicabilem mi-
Prosper lib. 1. De vocat. gentium cap. 3. seriarum, criminum ac malorum omnis generis abyssum, præcipitauit. Sic ille infelix, dum suis incólumis vtitur bonis, in præuaricationis profunda demersus, fide perdita, spe relicta, intelligentia obcæcata, voluntate captiua, nec ipso saltem Dei timore sibi reli-
Ad illud Lucæ: Perierat & inuentus est. quo, omni se resurgendi facultate destruit.

Sed, quid tum postea, inquies? quid illud ad nos, quod Adæ vsuuenit? Fuit, inquit Ambrosius, Adam; in illo fuimus omnes: perijt Adam; in illo omnes perierunt. *Om-
Prosper, vbi sup. nes homines in primo homine sine vitio conditi sumus; & omnes naturæ nostræ incolumitatem, eiusdem hominis præuaricatione perdidimus. Sicut enim Adam, si in iustitia & rectitudine perstitisset, sibi similes filios procreasset (neque enim originalem illam iustitiam, omnemque naturæ suæ dignitatem, sibi soli acceperat, sed pro tota sua posteritate, vt illam simul cum natura transferret in filios) ita nunc, non soli Adæ nocuit eius transgressio; sed & toti eius progeniei, quam totam in se, tamquam in radice, vitiauit: ita, vt quisquis ex eo per vtrumque sexum nascitur, cum radice erroris amorisque peruersi nascatur, contrahens originale peccatũ: vnde, veluti agmine facto, in vnumquemque nostrûm innumera malâ irruunt; multiplex scilicet corporis animique corruptio, grandis ignorantia, ardua difficultas, curæ inutiles, illicitæ cupiditates, sacrilegi errores, timor vanus, amor noxius, iniusta gaudia, pœnitenda consilia, & non minor miseriarum multitudo quàm criminum. Quibus trahitur infelix homo hic ad corporis mortem, & tandem (quod omnium maximè deplorandum) ad illud extremum, cum desertoribus angelis, sine fine supplicium. Sic per vnum hominem peccatum intrauit in mundum, & per peccatum mors, & ita in omnes homines mors pertransijt, in quo omnes peccauerũt. Mundum quippe appellauit eo loco Apostolus vniuersum genus humanum.

Ita ergo res se habebat. Iacebat in malis vel etiam voluebatur, & de malis in mala præci-

præcipitabatur totius humani generis massa damnata; & adiuncta parti eorum qui peccauerant angelorum, luebat impiæ defectionis dignissimas pœnas. Ad iram quippe Dei pertinet iustam, quidquid cæca & indomita concupiscentia faciunt libenter mali; & quidquid manifestis apertisque pœnis patiuntur inuiti. At bonus Deus, qui non continet in ira misericordias suas, nō est passus, vniuersum genus humanum ita ire perditum: sed ex tota illa corrupta & damnata humani generis massa, vnam sibi nationem elegit, nempe Israëliticam, quam specialibus iam inde ab initio institutis ad pietatem direxit. Sicut ipsemet illi contestatus est, dicens: Eritis mihi sancti, quia sanctus sum ego Dominus, & separaui vos à ceteris populis, vt essetis mei. Reliquum autem vniuersum orbis totius populum, permisit (vt inquit Paulus) ingredi vias suas: hoc est, secundum propriam permisit viuere voluntatem.

Verumtamen, etsi ad eum modum æterna creatoris bonitas se ab illis auerteret, vt eos ad cognoscendum se atque metuendum nullis significationibus admoneret: nulli tamen nationi hominum bonitatis suæ Deus omnino dona subtraxit; vt Propheticas voces & præcepta legalia conuincerentur in elementorum obsequijs ac testimonijs accepisse. Vnde Paulus Apostolus, cum retulisset, Deum dimisisse cunctas gentes ingredi vias suas; subiecit: Non tamen sine testimonio semetipsum reliquit; nimirum dans pluuias, & tempora fructifera, implens cibo & lætitia corda eorum. Cælum quippe, ac terra, & mare, omnisque creatura, quæ videri atque intelligi potest, ad hanc præcipue dispositа est humani generis vtilitatem; vt natura rationalis de contemplatione tot specierum, de ex perimentis tot bonorum, de perceptione tot munerum, ad cultum & dilectionem sui imbueretur auctoris; implente omnia Spiritu Dei, in quo viuimus, mouemur, & sumus. Quoniam, etsi longè est à peccatoribus salus, præsentia tamen salutis ipsius ac virtute nihil vacuum est. Igitur (sicut dicit Propheta) misericordia Domini plena est terra: quæ nullis vnquam sæculis, nullis generationibus defuit: eamque prouidentiam, qua vniuersitatem rerum administrat & continet, regendis alendisque naturis semper impendit: dispositum habens, ex incommutabilis æternitate consilij, quibus quidque temporibus distribueret, & multiformis gratiæ suæ inuestigabiles inscrutabilesque mensuras, per quæ dona ac Sacramenta variaret. Sicut enim ista gratiæ largitas, quæ in omnes gentes nouissimè effluxit (qua de re nunc potissimum memoriam celebramus, diemque festum agimus) non euacuauit eam quæ super vnum Israël sub Lege iorauit; nec præsentes diuitiæ fidem prætentæ abrogant parcitati: ita nec de illa cura Dei, quæ Patriarcharum filijs propriè præsidebat, conijciendum est, gubernacula diuinæ misericordiæ ceteris hominibus fuisse subtracta. Qui quidem in comparatione electorum videntur abiecti, sed numquam tamen sunt manifestis pariter occultisque beneficijs abdicati. Numquam eis defuit testimonium, quod semper Domino deseruiuit; & numquam de eius bonitate ac potestate conticuit: ipsa videlicet totius mundi inenarrabilis pulchritudo, & inenarrabilium beneficiorum eius diues & copiosa largitio; per quæ humanis cordibus quædam æternæ legis tabulæ præbebantur, vt in paginis elementorum, ac voluminibus temporum, communis & publica diuinæ institutionis doctrina legeretur. Cælum ergo, cunctaque cælestia, mare & terra, omniaque quæ in eis sunt, consono speciei suæ ordinationisque concentu protestabantur gloriam Dei, & prædicatione perpetua maiestatem sui loquebantur auctoris. Et tamen maximus numerus hominum, qui vias voluntatis suæ ambulare permissus est, non intellexit nec secutus hanc legem est: ita vt cælum & terra, velu-ti surdis laudes Dei loquerentur; immò potius de industria aures suas aggrauantibus & obturantibus, ne clarissimam creaturarum omnium prædicationem audirent. Vnde factum est, vt odor vitæ, qui spirabat ad vitam, factus fuerit illis odor mortis ad mortem: & qui muneribus illis, quæ maxima consecuti erant, quasi ducibus quibusdam suis, ad Dei contemplationem vti debebant, retumque illarum auctorem laudando efferre; ipsum quidem inhonoratum illaudatumque reliquerint, coluerint autem naturam, seruientes creaturæ potiùs quàm creatori: munerumque illorum tum magnitudo tum pulchritudo, occasionem illis ad ingrati animi vitium præbuit. Datorem namque illorum munerum ignorarunt; ipsis autem muneribus honores Deo debitos persoluerunt.

Prosper lib. 2. De vocat. gentium cap. 1

Lib. 1. cap. 2.

Prosper lib. 2. De vocat. gentium cap. 1.

August. c. 6. lib. 10. Confess. & lib. 11 c. 4.

Theodoretus, initio libri, De affectionibus Græcanicis.

CAPVT XIII.

Gentilitiæ nationis erga Dei benignitatem ingratitudo.

ET ita quidem cum multò maxima hominum parte agebatur. Fuerunt tamen nonnulli feliciori præ ceteris ingenio, alijsque naturæ præclarioribus facultatibus prædi-ti, qui ex rerum conditarum aptissima dispositione, ordine, specie, pulchritudine, in viuus veri Dei cognitionem deuenerunt. Non quidem naturali mentis suæ lumine, solàve ingenij vel naturæ perspicacitate, (cùm tam acerbo natura humana vulnere sauciata sit, vt ad cognitionem Dei neminem contemplatio spontanea plenè valeat erudire, nisi obumbrationem cordis lux vera discusserit) sed singulari Dei munere, qui seipsum illis per creaturas suas tamquam per instrumentum peculiariter manifestauit; non minùs quàm illis qui prædicantibus Apostolis crediderunt.

Prosper lib. 2. De voc. gent. cap. 6.

De hisce disputat Apostolus, ad Romanos capite primo: Quod notum est Dei, inquit, manifestum est in illis: Deus enim illis manifestauit. Inuisibilia enim eius, à creatura mundi, per ea quę facta sunt, intellecta, conspiciuntur; sempiterna quoque eius virtus & diuinitas. Sed, quid accidit: Cùm cognouissent Deum, non sicut Deum glorificauerunt, nec gratias egerunt; confitentes videlicet, ipsum esse sibi huius cognitionis auctorem; sed euanuerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor eorum. Dicentes enim, se esse sapientes, (hoc est, non in Deo, sed in seipsis gloriantes, quasi ad veritatis inspectionem suis studijs atque rationibus propinquassent) stulti facti sunt: & quod illuminante Dei gratia inuenerant, obcæcante superbia perdiderunt: relapsi à superna luce ad tenebras suas; hoc est, ab incommutabili atque æterno bono, ad mutabilem corruptibilemque naturam.

Prosper lib. 1. De voc. gent. cap. 2. August. 5. lib. Confess. cap. 33. & De spiritu & littera cap. 12.

Subdit Apostolus: Et mutauerunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & serpentium. Propter quod (addit) tradidit illos Deus in desideria cordis eorum, in immunditiam, vt contumelijs afficiant corpora sua in semetipsis. Cum enim homines in amorem sui recidunt, & ita sibimet placent, vt totum quod in se laudabile iudicant, non ad dona Dei referant, sed sibi vendicent & studio propriæ voluntatis adscribant; incipiunt in semetipsis etiam illa temporalia Dei dona corrumpere, & à bono eorum vsu in consuetudinem innumerabilium transire vitiorum. Vnde ampliùs subiungit Apostolus; Proptereà tradidit eos Deus in passiones ignominiæ. Nam feminæ eorum immutauerunt naturalem vsum, in eum vsum qui est contra naturam. Similiter autem & masculi, relicto naturali vsu feminæ, exarserunt in desiderijs suis in inuicem, masculi in masculos turpitudinem operantes, & mercedem, quam oportuit, erroris sui in semetipsis recipientes. Et sicut non probauerunt Deum habere in notitia, tradidit illos Deus in reprobum sensum, vt faciant ea quæ non conueniunt; repletos omni iniquitate, malitia, fornicatione, auaritia, nequitia, plenos inuidia, homicidio, contentione, dolo, malignitate, susurrones, detractores, Deo odibiles, contumeliosos, superbos, elatos, inuentores malorum, parentibus non obedientes, insipientes, incompositos, sine affectione, absque fœdere, sine misericordia. Hactenus Paulus, de pessimorum vitiorum farragine parentum nostrorum Gentilium.

Prosper vbi suprà.

Et hęc quidem erat vita, hi mores eorum qui inter Gentiles optimi ac laudatissimi habebantur, magnorum inquam illorum Philosophorum & sapientum, quibus nihil præclarius, nihil magis admirandum vmquam gentilitas habuit. Hos ipsos, non modo Paulus hoc loco libidinibus fœdissimis ceterisque vitijs contaminatissimos fuisse pronuntiat; verùm etiam pulchrè idipsum declarat Theodoretus, libro nono & duodecimo De Græcanicis affectionibus: addens quoque, illos leges condidisse, flagitiorum libidinumque magistras.

Conijcite nunc ex istis, de moribus aliorum; nempe vulgi promiscui inter Gentiles; atque ex præceptoribus de discipulorum virtutibus iudicate. Non enim est discipulus super magistrum: perfectus autem omnis erit, si sit sicut magister eius. Certe omnibus omnino Gentibus commune erat, quod Apostolus ait in Epistola ad Ephesios; Et vos, cum essetis mortui delictis & peccatis vestris, in quibus aliquando ambulastis secundum sæculum mundi huius, secundùm principem potestatis aëris huius, spiritus, qui nunc operatur in filios diffidentiæ: in quibus & nos omnes aliquando conuersati sumus, in desiderijs carnis

Ephes. 2.

carnis nostræ, facientes voluntatem carnis & cogitationum. Posteà verò, Hoc autem dico, inquit, & testificor in Domino, vt iam non ambuletis sicut & Gentes ambulant in vanitate sensus sui, tenebris obscuratum habentes intellectum, alienati a vita Dei per ignorantiam quæ est in eis, propter cæcitatem cordis ipsorum. Qui despe antes semetipsos tradiderunt impudicitiæ, in operationem immunditię omnis, in auaritiam. hoc est, in ritum irrationabilium bestiarum cœno se voraginique mergentes, tradiderunt impudicitiæ atque luxuriæ, operantes quidquid corpus voluit, mens desiderauit, libido suggessit. & cum nihil omnino prætermiserunt quod immundum sit, hoc totum fecere in auaritia, dum numquam luxuriando satiantur, nec eorum terminum habet voluptas.

Horret Apostolus, manifestè quæ perpetrabant exprimere, sed obiter solummodò illa subindicans, ait: Quę in occulto fiunt ab ipsis, turpe est & dicere. O si possis, inquit Cyprianus, in illa sublimi specula constitutus, oculos tuos inserere secretis, recludere cubiculorum obductas fores, & ad conscientiam luminum penetralia occulta reserare, adspicias ab impudicis geri, quod nec possit adspicere frons pudica: videas, quod crimen sit & videre: videas, quod vitiorum furore dementes gessisse se negant, & gerere festinant. Libidinibus insanis in viros viri proruunt. Fiunt, quæ nec ipsis possunt qui faciunt. Refert monstrosæ cuiusdam libidinis Gentium memorabile exemplum D. Hieronymus, libro primo aduersus Iouinianum: Triginta, inquit, Atheniensium tyranni, cum Phidonem in conuiuio necassent, filias eius virgines ad se venire fecerunt, & scortorum more nudari, ac super pauimenta patris sanguine cruentata, impudicis gestibus ludere. Quæ, paulisper dissimulato doloris habitu, cùm temulentos conuiuas cernerent, quasi ad requisita naturæ egredientes, inuicem se complexæ præcipitauerunt in puteum, vt virginitatem morte seruarent.

Eiusmodi autem immunditias atque flagitia, non domi tantùm interque priuatos parietes perpetrabant Gentiles; sed palàm quoque in publicis theatris, cuiusuis sexus ætatisque hominibus spectantibus, tota præsente populi multitudine. Huius tanti flagitij testes, D. Augustinus de Ciuitate Dei lib. 1. capite 31. & 32. lib. 2. capite 8. & sequentibus, item cap. 25. & sequentibus: Cyprianus libro secundo, Epistola 2. Lactantius libro 1. cap. vigesimo, circa principium. Adeò omnem pudorem, honestatem omnem, omnem denique humanitatem exuerant. Quin etiam credebant (id quod res quoque erat) deos suos id genus turpitudinibus & delectari propitios, & placari offensos. atque, vt primitias quasdam dijs debitas, nefanda huiusmodi scelera in templis offerebant, ait Eusebius, lib. 4. De præparat. Euangel. cap. 8. Et sanè dij ipsi, nimirum impurissimi nequissimique dæmones, ista suis honoribus exhibenda flagitauerunt, atrociter imperauerunt, cladem (ni fieret) prænuntiauerunt, quia neglectum est aliquid, seuerissimè vindicauerunt: denique, quia id quod neglectum erat factum posteà est, placatos se esse monstrauerunt. Cuius rei memorabile exemplum refert Augustinus libro quarto de Ciuitate Dei capite 26. de Tito Latino rustico Romano: Huic, inquit, patrifamilias dictum est in somnis, in Senatum nuntiaret, vt ludi Romani instaurarentur; quòd primo eorum die, in quodam scelerato qui populo spectante ad supplicium duci iussus est, numinibus videlicet ex ludis hilaritatem quærentibus triste displicuisset imperium. Cum ergo ille, qui somnio commonitus erat, postera die iussa facere non ausus esset; secunda nocte hoc idem rursus seuerius imperatum est. amisit filium, quia non fecit. Tertia nocte dictum est homini, quòd maior ei pœna, si non faceret, immineret: cùm etiam sic non auderet, in morbum incidit acrem & horribilem. Tum verò, ex amicorum sententia, ad Magistratus rem detulit; atque in lectica allatus est in Senatum: expositoque somnio, recepta continuò valetudine, pedibus suis sanus abscessit. Tanto stupefactus miraculo Senatus, quadruplicata pecunia, ludos censuit instaurari. Quis non videat, qui sanum sapit, subditos homines malignis dæmonibus (a quorum dominatione non liberat nisi gratia Dei per Iesum Christum Dominum nostrum) vi compulsos esse, exhibere talibus dijs quæ rectò consilio poterant turpia iudicari? In illis ludis corruptorem pudicitiæ Iouem turpissimi histriones cantabant, agebant, placabant. Hactenus Augustinus. Sic itaque captiui Gentiles tenebantur ad dæmonum voluntatem, & sequebantur quocumque pessimorum hostium tyrannis ac libido rapiebat. Atque id meritò sanè, quippe, à quo quis superatus est, huic & seruus addictus est, vt illi in omnibus quæ imperat obsequatur.

Ephes. 5. Epist. 2. l. 1. ad Donatum.

C A-

CAPVT XIIII.

De alijs præterea flagitijs Gentium antiquarum.

SED iam de alio præter audita infando Gentium flagitio pauca dicamus, vt ex duobus vel tribus cetera colligantur, tantoque manifestius constet, quam magna ... nobis sit gratia, quam misericors Deus humano generi, ac speciatim nobis, in Gentium vocatione præstiterit. Tanta olim crudelitas, tamque inaudita inhumanitas Gentium olim animos possidebat; vt quasi dæmoniaci, & à peruersis profectò spiritibus agitati, liberorum suorum cruore scelestas placarent virtutes. ita vnicum pater filium, dilectam mater filiam dæmonibus velut ouem iugularent. Id quod a Gentibus quoque didice-

Psal. 105 runt ac imitati sunt, semper ad deteriora procliues, Iudæi. Et commixti sunt, inquit Psalmista, inter Gentes, & didicerunt opera eorum, & seruierũt sculptilibus eorum, & factum est illis in scandalum. Et immolauerunt filios suos & filias dæmonijs; & effuderunt sanguinem innocentem; sanguinem filiorum suorum & filiarum suarum, quas sacrificauerunt sculptilibus Chanaan. Et infecta est terra in operibus eorum.

Vbique terrarum, tam apud Romanos & Græcos, qui prę ceteris honesti magis & culti esse videbantur, quàm apud alias barbaras nationes, ibi Ioui, hic Saturno, alibi Dianæ, Marti, Mercurio, Veneri, & nescio quibus alijs deorum monstris, numinumque portentis, humanæ quotidie hostiæ mactabantur. Et nunc quidem vnus, nunc duo, nunc tres simul, aut plures, prout consuetudo habebat, & placandum erat numen offensum: aliquando ducenti, trecenti, vel sexcenti etiam, ijque totius patriæ nobilissimi & præstantissimi (proh facinus!) vno sacrificio necabantur. Alias, innocentes atque imbelles infantulos, quæ maxime est ętas parentibus dulcior, sine vllo respectu pietatis, non dubitabant extinguere, dijsque suis immolare; immanitatem omnium bestiarum, quæ fœtus suos tuentur, feritate superantes. Videre est de similibus apud Eusebium, libro quarto De pręparatione Euangel. cap. septimo & octauo: apud Theodoretum, De affectionibus Græcanicis libro septimo: & apud Lactantium, libro primo Diuinarum institutionum, capite vigesimoprimo.

Homines duos custodia publica asseruatos, præclareque enutritos, quotannis Atheniensium ciuitas (vbi tamen vigere maxime sapientia videbatur) expiandorum lustrandorumque ciuium gratia, iugulabat, vnum dumtaxat pro maribus, pro feminis alterum: quos pharmacos appellabant; quia illorum morte salutaris vrbi medela repræsentari existimabatur. Sic Nicolaus Leonicus, De varia historia libro tertio, capite trigesimotertio.

Alias, filios suos (vt suprà meminimus) aliosque homines ignibus in sacrificium con-

Deut. 18. cremabant. Vnde Iudæis præcipitur, ne, iuxta abominationes Gentium, inueniatur in eis, qui lustret filium suum aut filiam, ducens per ignem. Et tamen pręceptum hoc negligentes (vt erant semper ad omnem impietatem procliues) inueniuntur & ipsi natos suos ido-

4. Reg. 17. lis per ignem consecrasse. De Achaz enim Rege Iuda, clarissime scribitur, quòd super omnia quæ fecit mala, etiam filium suum consecrauit, transferens per ignem, secundum

4. Reg. 16 & 21 idola Gentium. Sic de Manasse contestatur Scriptura, quòd filium suum per ignem traduxerit.

Si quis autem nosse cupiat rationem & modum, quo sacrificium illud traducendi immolandique per ignem filios peragebatur, explicabo perpaucis; quoniam istud quoque ad impietatis & crudelitatis Gentium magnitudinẽ pertinet. Erat apud eos ænea Saturni statua (in Scriptura sacra Moloch vocatur) magnitudine mirabilis, ventrem habens inanem & concauum; in qua cócauitate ignis struebatur, donec idolum penitus igneum esset, & candens totum in manibus idoli adolescens illi cõsecratus ponebatur. Vbi positus, in mediam ignis voraginem in idoli vtero incidebat: moxque sacerdotes tympana fortiter ferientes tantum excitabant horrorem & sonum, vt interim morientis miserè pueri vox & clamores audiri non possint: ne videlicet parentes eiulatu aut vociferatione pueri commouerentur, sed crederent potius, eum sine vllo dolore ad summam a Deo felicitatem exceptum fuisse. Vide Eusebium, libro quarto De pręparatione Euangelica, capite septimo. & Lyranum in decimumoctauum caput secundi Leuitici, & in caput decimumsextum quarti Regum.

Apud

Apud multos autem populos antiquiſſimi moris fuit, cùm ciuitas aliqua fame, aut peſtilentia, aut aliqua enormi calamitate laboraret, diſquirere hominem in ea turpiſſimum: eumque ad locum ſacrificio illi conſtitutum deducebāt, manu tenentem caſeum cum placenta, & ſiccas ficus: quem poſtmodum ſepties caprifico alijſque virgultis ſilueſtribus partes verendas verberatum, ſcrobe eo loco facta, lignis ſilueſtribus comburebāt, confectumque cinerem pro vrbis illius expurgatione & piaculo in mare proijciebant. *Leonicus lib. 3. cap. vlt.*

O dementiam inſanabilem! Quid illis enim iſti dij ampliùs facere poſſent, ſi eſſent iratiſſimi, quàm faciunt propitij; cùm ſuos cultores parricidijs inquinant, orbitatibus mactant, humanis ſenſibus ſpoliant? Quid poteſt eſſe his hominibus ſancti? aut quid in profanis locis faciant, qui inter aras deorum ſumma ſcelera committunt?

Ab iſto autem genere ſacrorum non minoris inſaniæ iudicanda ſunt publica illa ſacra; quorum alia ſunt Matris deorum, in quibus homines ipſi ſuis virilibus litant: amputato enim ſexu, nec viros ſe nec feminas faciunt. alia Virtutis, quam Bellonam eamdem vocant, in quibus ipſi ſacerdotes, non alieno, ſed ſuo cruore ſacrificant: ſectis namque humeris, & vtraque manu diſtrictos gladios exerentes, currunt, efferuntur, inſaniunt. Quod genus ſacrificij, in noſtra etiam hiſtoria Sacra expreſſum eſt. Cùm enim de vero Deo certamen eſſet inter prophetas ſeu ſacerdotes Baal & Eliam; & vtrique pro victoria ſuo Deo ſacrificium immolarent; de illis dicit Scriptura, quòd clamabāt voce magna de mane vſq; ad meridiem: Baal, exaudi nos: & incidebant ſe iuxta ritum ſuum cultris & lanceolis, donec perfunderentur ſanguine. De ſimilibus ſanguinarijs ritibus, Auguſtinus libro ſeptimo de Ciuitate Dei, capite vigeſimoſexto. Hieronymus, in illud Oſeæ quarto: Ideò fornicabuntur filiæ. & Prudentius in fine paſſionis ſancti Romani Martyris. *3. Reg. 18.*

Nónne ſatius foret, pecudum more viuere, quàm deos tam impios, tam profanos, tam ſanguinarios colere? Certè, ſi dij ſunt iſti, qui ſic coluntur; vel propter hoc ſolum colendi non ſunt, quòd ſic coli volunt. Digni ſcilicet deteſtatione hominum, quibus, cum lacrymis, cum gemitu, cum ſanguine de membris omnibus fluente, libatur. Saturnus in Latio cultus eſt, non quidem vt homo ad aram immolaretur, ſed vt in Tiberim fluuium de ponte Miluio mitteretur. Apud Lindum, quod eſt oppidum Rhodi, Herculis ſacra fuerunt, quæ maledictis & execrationibus celebrabantur: eaque pro violatis habebant, ſiquando inter ſolemnes ritus vel imprudenti alicui excidiſſet bonum verbum. Quæ profectò iam non ſacra ſunt, ſed ſacrilegia; in quibus id ſanctum dicitur, quod in alijs, ſi fiat, etiam ſeueriſſimè vindicatur. *Lactant. lib. 5. c. 21.*

CAPVT XV.

De cruentis Gentilium ludis olim & ſpectaculis.

SED hæc de ſacrificijs Gentium breuiter annotaſſe ſuffecerit. De ludis verò illorum inſenſatorum cruentis atque ſpectaculis, quid dicam? Paratur gladiatorius ludus, vt libidinem crudelium luminum ſanguis oblectet. Impletur in ſuccum cibis fortioribus corpus, & aruinę totis membrorum moles robuſta pingueſcit, vt ſaginatus in pœnam cariùs pereat. Homo occiditur in hominis voluptatem: & vt quis poſſit occidere peritia eſt, vſus eſt, ars eſt. Scelus non tantùm geritur, ſed docetur. Quid poteſt inhumanius, quid acerbius dici? Diſciplina eſt, vt perimere quis poſſit; & gloria eſt, quòd peremit. Quid illud, oro te, quale eſt vbi ſe feris obijciunt, quos nemo damnauit ad beſtias? Ætate integra, honeſta ſatis forma, veſte pretioſa, viuentes iuuenes in vltroneum funus ornantur. Malis ſuis miſeri etiā gloriantur. Pugnant ad beſtias, non crimine ſed furore. Spectant filios ſuos patres: frater in cauea, & ſoror præſtò eſt. Et ſpectaculi licet pretium largior muneris apparatus amplificet, vt mœroribus ſuis mater interſit; hoc, prô dolor, mater redimit: & in tā impijs ſpectaculis, tamq; diris & funeſtis, eſſe ſe non putant oculis parricidas. *Cyprian. lib. 2. Ep. 2. Prudent. lib. 1. cōtra Symmach. de ſpectac.*

CAPVT XVI.

Alia adhuc dementiæ Gentium argumenta.

Lib. 1. contra Iouinianũ circa finem. *Lib. 2.* *Eadem habet Theodoretus latiùs, De Græcanicis affectiõn.*

HÆc de spectaculis inhumanis Gentilium. Si quis alia prætereà cæcitatis ac dementiæ Gentium argumenta desideret: Indi, inquit D. Hieronymus, vt omnes ferè barbari, vxores plurimas habent. Apud eos lex est, vt vxor carissima cum defuncto marito crémetur. *Massagetæ & Derbices, miserrimos putant, qui ægrotatione moriantur: & parentes, cognatos, propinquos, cùm ad senectutem venerint, iugulatos deuorant; rectius esse ducentes, vt à se potiùs quàm à vermibus comedantur. Tyrareni, quos dilexerunt, senes suspendunt in patibulis: Hyrcani volucribus & canibus semiuiuos proijciunt: Caspij ijsdẽ bestijs mortuos: Scythæ eos qui à defunctis amati sunt, viuos infodiunt cum ossibus mortuorum: Bactri canibus ad hoc ipsum nutritis proijciunt senes. Quod cùm Alexandri præfectus Nicanor emendare voluisset, penè amisit prouinciam. Tanta est humani generis à Deo deserti inhumanitas.

Sed quid ego diutiùs istis inhæreo, & errores flagitiaque Gentium enumerare laboro? Nulla in quoquam virtus fuit, vitijs vbique prædominantibus: nulla fides, omnia pro se vnoquoque rapiente: nulla pietas, nec consanguineis nec parentibus parcentę auaritia, & cupiditate in venenum & ferrum ruente: nulla pax, nulla concordia; publicè bellis sæuientibus, priuatim verò inimicitijs vsque ad sanguinem furentibus: nulla pudicitia, libidinibus effrenatis omnem sexum & omnem corporis partem contaminantibus.

CAPVT XVII.

Exitiosa falsorum deorum congeries.

Idem lib. 5. cap. 10.

NEc est difficile dicere, cur deorum cultores boni & iusti esse non possint. Quomodo enim sanguine abstinebunt, qui colunt cruentos deos, Martem atq; Bellonam? Quomodo autem parentibus parcent, qui expulsorem patris sui Iouem, aut natis ex se infantibus, qui colunt Saturnum? Quomodo pudicitiam tuebuntur, qui colunt deam nudam & adulteram, & quasi apud deos prostitutam? Quomodo se à rapinis & fraudibus abstinebunt, qui Mercurij furta nouerunt, docentis, non fraudis esse decipere, sed astutiæ? Quomodo libidines coërcebunt, qui Iouem, Herculem, Liberum, Apollinem, ceterosque venerantur, quorum adulteria & stupra in mares & feminas, non tantùm doctis nota sunt, sed exprimuntur etiam in theatris, atque cantantur, vt fint omnibus notiora? Possúntne inter hæc iusti esse homines, qui etiam si natura sint boni, ab ipsis tamen dijs erudiantur ad iniustitiam? Ad placandum enim Deum quem colas, ijs rebus opus est, quibus eum gaudere ac delectari scias. Sic fit, vt vitam colentium Deus pro qualitate nominis sui formet; quoniam religiosissimus est cultus, imitari eum quem colas.

Euseb. seu potius Rufinus lib. 11. hist. Eccl. cap. 26.

Omnis itaque impietas, omnis barbaries, omnia vitia Gentium, haud aliunde atque ex summi boni, ex vnius veri Dei ignoratione manarunt: dum videlicet vnusquisque quod volebat, pro Deo colebat; aut immundissimos nequissimosq; dæmones, aut homines mortuos, summis quoque dum viuerent flagitijs inquinatos, aut muta etiã elementa, aquam videlicet & ignem, quibus quotidie vtimur; aut stellas, aut humana industria factas statuas, quæ diuina scilicet sua potentia ab ærugine & tinea minimè se defendunt. Quin potiùs, oculi eorum pleni sunt puluere, à pedibus introeuntium; & facies eorum nigrę sunt, à fumo qui in domo fit. Si ceciderint in terram, à semetipsis non consurgunt: neque, si quis eos statuerit rectos, per semetipsos stabunt: sed sicut mortuis humeri eorum illis apponentur. Hostias eorum vendunt, & vestimenta illorum auferunt sacerdotes ipsorum, & vestiunt vxores suas & filios suos. Neque, si quid mali patiuntur ab aliquo, neque si quid boni, poterunt retribuere: & cetera, quæ fusè & eleganter explicat Ieremias Propheta, in Epistola quam misit ad Iudæos, qui captiui abducti erant in Babylonem; quæ Baruch Prophetæ caput sextum inscribitur. vt & Isaias cap. 44. & 46. Præter hæc omnia, miserrima quoque animalia, turpissima, odiosissima, vilissimaque pro numinibus colebant; mures, feles, ranas, dracones, serpentes, crocodilos, accipitres, noctuas, & similia; quæ ipsa etiam auditione horrenda sunt. Omnia hæc, magna & miserrima

xima humani generis calamitate, in deorum numerum atque existimationem venêre. Nec eatenus quidem ratione vsi sunt, vt pulcherrima & humani generis vsibus apta deligerent, cùm ex animalibus sibi deos facere vellent; sed maximè hominibus infesta, & quæ Dei laudem & benedictionem quodammodò effugerunt: hoc est, in quibus gratia & laus diuini artificij minùs apparet. Quid, quòd etiam Rubiginem, & Morbos, pro dijs coluerint? Febri scilicet, Pauori, & Pallori fana constituentes, ijque etiam ipsi Romani: Digni profectò, qui semper deos suos (sicut optari solet) præsentes habeant. Vide Epiphanium in fine Ancoratus; Augustinum libro 1. De consensu Euangelistarum, capite decimooctauo, & libro secundo De Ciuitate Dei, capite decimoquarto, item libro quarto, capite vigesimotertio; Hieronymum in tertium caput Ioëlis Prophetæ; Lactantium libro primo diuinarum Institutionum, capite secundo.

Verùm, quid diutiùs frustrà deorum Gentilium portentis recensendis inhæreo; cùm non vanus certè auctor Eusebius, triginta deorum millia olim in terra fuisse, memoriæ prodat? Ita in dies augendis huiusmodi insanijs deorum ac religionum, magnum densúmque sibi homo murum circumdabat, ne ad verum veri Dei cultum perueniret, & ad viam suæ beatitudinis. Eos verò, quos vel bonitate aliqua ingeniorum, vel disciplina atque informatione humanitatis, videbat dæmon ad saniorem mentem posse peruenire; magnis occupationibus propositis, ab ea cogitatione & cura auertebat. Græcis ac Romanis ingenijs dedit poësim, historiam, studium dicendi benè, cognitionem naturæ, mathematicas, exercitamenta corporis, bellica negotia, nobilitatem, rem publicam, rem priuatam, opulentiam, decus, dignitates, ambitionem, famam, gloriam. Inter hæc autem tam multa & varia, quibus quasi catenati distinebantur, ecquæ tandem esse poterat religionis cogitatio & cura seria bonæ fidei? Assentiebantur modò receptis iam olim opinionibus de dijs & eorum cultu; reliquasque omnes cogitationes ijs occupationibus impendebant, quę satis essent quibuscumque ingenijs distringendis & obruendis. Huc namque & illud spectat, quod Marcus Varro, magno studio de deorum multitudine & potestate inquisiuit, sed imperfecto opere destitit, quòd supra triginta millia se inuenisse memoraret. Bruxilis verò quidam Philosophus (cuius Cicero in Natura deorum mētionem facit, quique multis annis magno in pretio Romæ habitus fuit) moriens, Romanis ducenta octoginta deorum millia dicitur colenda tradidisse; atque ita visus fuisse benè Vrbi prospexisse, quòd tantam deorum tutelarium multitudinem illi reliquerit. *Lib. 5. De prepar. Euangelic. cap. 15.*

CAPVT XVIII.

Quàm gratos nos esse Deo oporteat, pro eiusmodi Gentium vocatione.

IAM igitur non difficile est, considerare, quantæ nobis, ex hisce Gentibus oriundis, Diuinæ bonitati agendæ sint gratiæ, quòd de tantis tenebris, atque adeò de ipsa vmbra mortis vocauit in admirabile lumen suum: quòd dignos nos fecit in partem sortis Sanctorum in lumine: quòd eripuit nos de potestate tenebrarum, & transtulit in regnum Filij dilectionis suæ, in quo habemus redemtionem & remissionem peccatorum. quantæ, inquam, nobis illi agendæ sint gratiæ, qui salutem nobis præstitit ex inimicis nostris, & de manu omnium qui oderunt nos, pessimorum scilicet dæmonum: vt iam sine timore de manu inimicorum nostrorum liberati, seruiamus illi, in sanctitate & iustitia coram ipso, omnibus diebus vitæ nostræ. *1. Pet. 2. Coloss. 1. Luc. 1.*

Certè Paulus Apostolus Gentium, in omnibus Epistolis suis, vt par est, diligentissimè istud inculcat, semperque vnicuique nostrûm ante oculos constituendum admonet. Et vos, inquit Colossensibus, cùm essetis aliquando alienati & inimici sensu, in operibus malis, nunc reconciliauit in corpore carnis suę per mortem; vt exhiberetis vos sanctos, & immaculatos, & irreprehensibiles coram ipso Et iterùm, ad eosdem scribens: Et vos, cùm mortui essetis in delictis & pręputio carnis vestrę, (id est, peccato originali) conuiuificauit cum illo, donans vobis omnia delicta, &c. Ad Corinthios autem: Neque fornicarij, neque idolis seruientes, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores, neque fures, neque auari, neque ebriosi, neque maledici, neque rapaces, regnum Dei possidebunt. Et hæc quidem fuistis, inquit; sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed iustificati *Coloss. 1. Cap. 2. 1. Cor. 6.*

estis in nomine Domini nostri Iesu Christi, & Spiritu Dei nostri. Ad Ephesios autem:
Ephes. 2. Memores estote, inquit, quòd aliquando eratis Gentes in carne, qui dicebamini præputium, ab ea, quæ dicitur circumcisio in carne manifesta: quòd eratis illo in tempore sine Christo, alienati à conuersatione Israel, hospites testamentorum promissionis, spem non habentes, & sine Deo in hoc mundo. Nunc autē in Christo Iesu, vos qui aliquando eratis longè, facti estis propè, in sanguine Christi: qui veniens euangelizauit pacē vobis qui longe fuistis, & pacem ijs qui propè. Per ipsum habemus accessum ambo in vno Spiritu ad Patrem. Ergo iam non estis hospites & aduenæ (agnoscite dignitatem & excellentiam vestram Christiani) sed estis ciues Sanctorum & domestici Dei, superædificati super fundamentum Apostolorum & Prophetarum, ipso summo angulari lapide Christo Iesu; in quo omnis ædificatio crescit in templum sanctum in Domino: in quo & vos coædificamini in habitaculum Dei, in Spiritu sancto.

Coloss. 1. Hoc est illud mysterium, quod absconditum fuit à sęculis & generationibus, quod si-
Ephes. 3. bi alijsque Apostolis & Prophetis reuelatum tantummodò, Paulus gloriatur; quibus voluit Deus singulari dignatione notas facere diuitias glorię siue gratiæ suæ, sacramenti huius in Gentibus, quod est Christus in nobis. Hoc est, inquam, mysterium illud; Gentes
Rom. 9. esse coheredes & concorporales & compartícipes promissionis eius in Christo Iesu: quòd nimirum, qui non sectabantur iustitiam, apprehenderunt iustitiam; iustitiam autem quæ ex fide est: Israel verò sectando legem iustitiæ, in legem iustitiæ non peruenit: quodque in loco, vbi dictum est eis; Non plebs mea vos; ibi vocati sunt filij Dei viui: quosque vocauit Deus non plebem suam, plebem suam; & non dilectam, dilectam; & non misericordiam consecutam, misericordiam consecutam.

CAPVT XIX.

Vocatio Gentium ex mera Dei misericordia promanauit, absque prauijs vllis meritis.

IAM illud nobis ad memoriam reuocandum est, quod Iudæis olim dixit Moyses: Ne
Deut. 7. dicas (ô Christiane) in corde tuo; Propter iustitiam meam vocauit me Deus ad veram fidem. Neque enim propter iustitiam tuam, & æquitatem cordis tui, ad gratiam suam Dominus te vocauit, cùm inquinatissimæ & impijssimæ olim (vt iam antè ostendimus) vitæ fueris: sed, quia dilexit te Deus, ideò tanta tibi beneficia contulit. Non quasi
1. Ioan. 4. nos, inquit Ioannes, dilexerimus Deum, sed quia ipse prior dilexit nos, & misit Filium
Ierem. 31. suum, propitiationem pro peccatis nostris. Et, quid ipse Dominus? In charitate, inquit, perpetua dilexi te; ideò attraxi te, miserans. Gratias agimus tibi Domine Iesu Christe, quòd nostri dignatus es misereri.

Act. 11. Certè, non immeritò olim, concionante Petro, summa admiratione Deum quidā glo-
Act. 10. rificantes dixerunt: Ergo & Gentibus pœnitentiam dedit Deus ad vitam. Et antè: Obstupuerunt ex circumcisione fideles, quia & in nationes gratia Dei effusa est. Considerabant enim vitam moresque Gentium pessimos & flagitiosissimos: neque vnquam eos veri Dei cultu vel agnitione fuisse præditos. insuper nulli vnquam Gentium promissionem salutis per Christum factam esse, sed hospites illos esse (vt Paulus ait) testamentorum promissionis de venturo Saluatore mundi: hoc est, extraneos omnino & alienos à pactis illis & promissionibus Dei. Quamquam enim in Scripturis prędicta quoque fuerit vocatio Gentium; & prophetiarū veritas, quæ de ea re præcantatæ fuerunt, exposceret, vt in Christi familiam reciperentur: tamen quia illis ipsis peculiariter nulla est facta promissio, sed tamquā insitiţijs ramis beneficium oliuæ communicatum; ea carebant veritate iustitiæ, quæ in Iudæis erat: qui & promissionem venturi Saluatoris ipsi acceperant, & illius promissionis implendæ certissimam diuinam Scripturam, variasque externas cærimonias, veluti quædam pignora, habuerunt; vt illis Deus quodam modò oppignoratus & obligatus fuerit. Nam etsi nulli creaturæ ipse propriè obligetur, tamen nostro modo concipiendi, illi fit obligatus, cui aliquid promittit: per Prophetiam verò & nudam prædictionem (quæ etiam respectu Gentium facta est) nulli obligatur extra se. Sic
Rom. 15. Paulus Apostolus: Dico, inquit, Christum Iesum ministrum fuisse circumcisionis, ad confirmandas promissiones patrum; Gentes autem super misericordia honorare Deum.

Ad

Ad hæc multi sancti & Deo grati Iudæorum patres hoc apud Deum impetrauerant & meruerant, vt redemtionis Christi gratia Iudaico populo præstaretur, & promissionem venturi Messiæ in ipsorum Deus posteritate compleret. Sicur Abrahæ, propter insignem eius obedientiam Deus promisit, dicens; Per memetipsum iuraui; quia fecisti Genes. 22. hanc rem, & non pepercisti vnigenito filio tuo propter me, benedicam tibi, & multiplicabo semen tuum, &c. Sic & Dauidi, propter maximam eius deuotionem in cultu Dei, & pietatem, promissum est, quòd ex ipso eiusque posteritate Christus nasceretur; vt patet secundo libro Regum, capite septimo, & Psalmo centesimo trigesimo primo. Fuerunt & alij multi Patriarchæ, Prophetæ, & sancti Reges; propter quorum frequentes orationes ac merita, suam Deus promissionem in Iudæis impleuit. Et quia patrum ac maiorum Iudæorum merita, ipsorum quoque Iudæorum quodammodò reputabantur; sicut nobis plerumque adscribimus, quod maiores nostri gesserunt; ideò dici potest Christus ad Iudæos propter merita eorum venisse, sano nimirum intelligendi interpretandique modo.

At verò in Gentibus nulla vmquam merita præcesserunt, propter quæ illis Christus gratiam suam communicaret. Sed cùm diabolo, Dei atque humani generis infestissimo hosti, tota voluntate seruirent, & flagitia semper flagitijs cumulantes, Deum assiduè ad iracundiam ac vltionem prouocarent, & quasi cum Deo & salute sua studio decertarent; ipse benignissimus, omnis eorum iniquitatis immemor, varijs vltrò gratiarum donis eos sibi deuinxit, & tamquam intimos amicos suos per proprium eos Filium benignissimè visitauit. vt meritò per Isaiam de Gentibus dicat; Inuentus sum à non quærentibus me: Isai. 65. palàm apparui ijs qui me non interrogabant.

TRACTATVS HVIVS CONCLVSIO.

HOc est potissimùm (vt præsentem Tractatum côcludamus) in ista Epiphaniæ solemnitate recolendum: hanc demum meram esse Dei erga nos gratiam & misericordiam; has esse inuestigabiles diuitias Christi, quas toties iactat & commendat Apostolus; Gentium nimirum admirabilem in hac apparitione prælibatam vocationem, & illuminationem: pro qua, si dignè & cum fructu vmquam hoc festum celebramus, quantas possumus Deo gratias nobis agendas certò persuasum habeamus. Laudate ergo Dominum omnes Gentes; laudate Psal. 116. eum omnes populi. Quoniam confirmata est super nos misericordia eius; & veritas Domini manet in æternum. Lætamini Gentes cum plebe eius: eratis enim sicut oues errantes; Rom. 15. sed conuersi estis nunc ad Pastorem & Episcopum animarum vestrarum. 1. Pet. 2.

Quòd si, cùm adhuc peccatores essemus, secundùm tempus Christus pro nobis mortuus est; Rom. 5. multò magis nunc iustificati in sanguine ipsius salui erimus ab ira per ipsum. Si enim cùm inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem Filij eius; multò magis reconciliati, salui erimus in vita ipsius. Quod vt præstet nobis, sæpiùs & deuotè hac vel simili precatione rogandus est, quæ Ecclesiæ vsu recepta est:

ORATIO.

DEVS, *qui Vnigenitum tuum Gentibus stella duce reuelasti: concede propitius; vt, qui iam te ex fide cognouimus, vsque ad contemplandam speciem tuæ celsitudinis perducamur. Per eumdem Dominum nostrum Iesum Christum filium tuum,* &c.

Nam certo certius est, nihil nobis profuturum esse, quòd simus per Christum ad fidem suique agnitionem vocati, sed contrà magis obfuturum, nisi per bona opera certam 2. Pet. 1. nostram electionem & vocationem faciamus. Iuxta illud; Non auditores legis iusti sunt Rom. 2. apud Deum, sed factores. Et, Si hæc scitis; beati eritis, si feceritis ea. Et, Scienti bonum, Ioan. 13. & non operanti, peccatum est illi. Denique; Melius eis erat non cognouisse viam iusti- 2. Pet. 2. tiæ, quàm post agnitionem retrorsum conuerti.

PETRI SIMONIS TILETANI
EPISCOPI YPRENSIS
DE PVERO IESV
CVM DOCTORIBVS
IN TEMPLO DISPVTANTE
Dissertatio.

QVis finis & scopus fuerit huius rei ac velut primi omnium miraculi IESV Christi; seu, quamobrem puer IESVS, in puerili sua, tenera, infirma ætate, semperque in primis ignorantiæ plena, in templo inueniri, interque Doctores Iudæorum præcipuos sedere, cum ijs diu multumque quasi disputare; nempe vt Euangelium nostrum habet, interrogare illos, vicissimque illorum interrogaris & quæstionibus respondere; ac breuiter scientiæ suæ, doctrinæ ac sapientiæ admirabilis, prorsusque diuinæ specimen tale omnibus publicè præbere voluerit; in ipso Tractatus huius exordio paucis explanandum putauimus. Nimirum voluit hoc modo ostendere, non tantùm parentibus & amicis, sed etiam inimicis suis; nec bonis tantùm & pijs, sed malis quoque & impijs; se verum esse Messiam & Saluatorem populi in lege Moysis & Prophetis promissum: ne quis in re tanti momenti, quantum quidem in ipso fuit, falleretur. Et hoc significant apertè verba illa Euangelij Luc. 2. huius, quæ dixit parentibus suis; Nesciebatis quia in his quæ Patris mei sunt oportet me esse? Hoc est; An non occurrit vobis, quisnam sim? Necesse habui inchoare ad hunc modum officium Messiæ, quod dedit mihi Pater; & palàm ostendere quamobrem à Patre meo cælesti missus fuerim in hunc mundum. Sed quia hanc rem alias latiùs explicauimus, nihil iam de ea dicemus ampliùs, ne actum agere videamur. Illud tantummodò nunc adijciemus, puerum IESVM hoc admirabili opere docuisse, si quis aduertere atque intelligere voluisset, non modò se verum Messiam esse, sed etiam qualisnam Messias venturus erat, seu quid facturus, quomodo victurus, quale regnum habiturus, quodnam deniq; vel quale esset præcipuum eius officium. Qua maxime in re omnes magnopere fallebantur, Magistri pariter & populus, docti & indocti, Sacerdotes & sæculares, boni & mali. Quamquam tamen simplex populus à Pastoribus suis & Doctoribus, hoc est, à Sacerdotibus & legisperitis, à scribis & Pharisæis, hunc cum alijs multis errorem acceperat ac didicerat; misereque multis in rebus ad salutem suam pertinentibus, à cæcis huiusmodi ducibus (vt rectè in Euangelio nominantur) seductus fuerat: omnes nihilominùs magno desiderio, magnaque verborum iactantia Messiam expectabant; sed imaginabantur sibi omnes & fingebant Messiam longè alium quàm futurus erat. Credebant futurum magnum Regem, cum ingenti pompa externæ maiestatis venturum, cum magna vi auri & argenti, cum equis & curribus, cum ingenti exercitu ad debellandos Romanos, ceterosque hostes Iudæorum. At nihil minùs futurus erat Messias, quàm huiusmodi princeps. Alij ab eo honores & præfecturas expectabant, alij opes ac diuitias, alij vindi-

vindictam de inimicis ſuis, omnes magnam externam ac temporalem felicitatem. Atqui nihil tale allaturus vel daturus erat.

Hanc ergo communem omnium de Meſſia peſſimam & pernicioſam opinionem ex animis hominum tollere voluit Iesvs; & qualis futurus eſſet Meſſias, quem Deus promiſerat, quidve præcipuè acturus erat aut allaturus populo ſuo, docere omnes palam, adhuc in prima ſua pueritia: vt maturè hanc rem examinare inciperent & intelligere.

Videamus igitur, quid hîc agat puer Iesvs, vt Meſſiam ſeu Chriſtum ex operibus eius, velut arborem ex fructibus, & leonem ex vnguibus, diſcamus cognoſcere. Videamus, inquam, quemadmodum verus Meſſias verum & proprium Meſſiæ officium præſtare inceperit, vt mundo oſtenderet quiſnam vel qualis eſſet. Inuenitur hîc à parentibus ſuis in templo, inuenitur ſedens in medio Doctorum, quaſi diſputans cum illis, audienſque illos pariter & interrogans. Quid hoc ſibi vult? An hoc primum opus eſt Meſſiæ noſtri? nos Meſſiam noſtrum, quum veniret, ſeſſurum ſtatim putabamus in throno regio, deaurato, multis fulgente pretioſiſſimis gemmis & margaritis; palamque omnibus oſtenſurum potentiam & gloriam ſuam. Hoc Prophetæ omnes prædixiſſe videntur. Ipſe ſedebit in throno Dauid patris ſui, inquit Iſaias, & imperabit. & ecce, quum Iesvs Chriſtus id quod de Chriſto prædictum erat publicè in oculis omnium incipere & præſtare aggreditur, ſpecimenque aliquod regni ſiue adminiſtrationis ſuæ edere; inuenitur in ſchola litteraria, in ſella doctoris ſeu magiſtri. Quid cathedræ Doctorum cum throno regio? quid magno Regi & Saluatori populi cum libris & papyro? Si oſtendere voluit ſe Meſſiam eſſe, cur non magnam copiam equitum & peditum, omnis generis ſeruorum ac miniſtrorum, ſecum habuit, magnificis veſtibus indutorum? cur non ſedit in throno aliquo regio cum aureo ſceptro in manu ſua, mandans omnibus cum auctoritate quod voluerit: vel cur non in pulcherrimo equo phalerato & ſtrato aureis veſtibus obequitat, magno cum ſeruorum & procerũ comitatu, per plateas plenis manibus aurum & argentum in populum ſpargens? Talem ſanè Chriſtum expectabant Iudæi, talemque etiam magnopere deſideraret corrupta caro ac natura noſtra. At verus Meſſias non talis ac tam mundanus rex eſſe cupit. Proinde quum vellet Rex iſte maximus veruſque Meſſias regni exordium patefacere, ſuique regij officij veluti primitias edere, non inuenitur in campo inter milites, ſed in templo Dei inter Doctores: non inter gladios & arma, ſed inter libros: non in throno aureo, qualis olim erat Salomonis & aliorum regum huius mundi, ſed in cathedra magiſtrali: non in regali palatio, ſed in ſchola litteraria. Ita omnes docere voluit ab initio, regnum Meſſiæ, quem Deus promiſerat ad ſalutem Iſraël & totius mundi, non in externa pompa nec in maieſtate conſiſtere, iuxta ſenſum ac deſiderium carnis; ſed in doctrina & cognitione veritatis, ſapientiæque cæleſtis: nec ad corporis commoditatem pertinere, ſed ad ornatum & ſalutem animæ: nec ad felicitatem huius vitæ breuiſſimæ, ſed futuræ & ſempiternæ: nec tam oculis vel auribus vel ceteris externis ſenſibus percipi, quàm fide oculiſque & auribus cordis. Nouum prorſus ac mirabile regnum. Ita eſt: ſed idem etiam, ſi natura & virtus eius probè cognoſcitur, regnorum omnium multis modis maximum, pulcherrimum, vtiliſſimum, feliciſſimum.

Ceterum videte nunc pauliſper, quàm pulchrè exordium hoc regni Meſſiæ, factumque pueri Iesv, in Euangelio hodierno cum illis verbis congruat, quibus Chriſtus ipſe poſtea in fine vitæ ſuæ naturam & conditionem regni ſui clariſſimè explicauit. Quum Pilatus ab eo quæreret num Rex eſſet Iudæorum; non negauit ſe eſſe (quomodo enim negaret quod reuerà erat?) ſed qualis Rex eſſet, qualeque regnum haberet, edocuit.

Primùm dixit regnum ſuum non eſſe de hoc mundo; id eſt, nihil commune vel ſimile habere cum regnis huius mundi: proinde, nihil ſibi ab illo metuere debere vel Cæſarem Romanorum, vel Herodem, vel quoſcumque reges ſimiles. Deinde qua in re ſitum eſſet regnum ſuum perſpicuè declarauit, nempe in doctrina & cognitione veritatis. Ego, inquit, ad hoc natus ſum, & ad hoc veni in mundum, vt teſtimonium perhibeam veritati; omnis qui eſt ex veritate, audit vocem meam: hoc eſt, quicumque ſtudioſi ſunt veritatis, qui amant ſincerè coluntque veritatem, illi ſunt ſubditi regni mei, in ijs & ſuper ijs ego regno. Et ſi quidem Pilatus, in quæſtione illa quam mouebat, Quid eſt veritas? paululùm perſtitiſſet, eaque de re voluiſſet audire ſententiam Domini, qui nulli vmquam piè interroganti reſponſum negauit; non occultaſſet illi vtique veritatem. Dixiſſet, veritatem in primis eſſe, Deum verum & viuum rite cognoſcere, eumque amare, colere, adorare vt oportet. Item, ſcire à quo, quando, quamobrem factus ſit mundus iſte, &

quæ in eo sunt omnia: in primis autem homo creatura totius mundi nobilissima. Item, quodnam hominis proprium sit officium, quis finis, quod summum bonum, quæ æterna eius & vera felicitas. Denique qua via ac ratione ad summum bonum, ad veram & sempiternam beatitudinem queat pertingere. Hæc est veritas illa, de qua olim dixerat Ioannis 8. Si manseritis in sermone meo, cognoscetis veritatem, & veritas liberabit vos. Hæc, inquam, & similia Pilato procul dubio respondisset, si curæ illi fuisset quæstio quam de veritate proponebat. Nihil sanè maius vel vtilius interrogare poterat, quàm quid esset veritas: nec quisquam mortalium meliùs illi quæstionem illam soluere poterat, quàm is, quem interrogabat; si cognoscere eum & audire voluisset. Sed non erat ex veritate. non erat ex illis de quibus illi dicebat Christus: Omnis qui est ex veritate, audit vocem meam. Idcircò optimam de natura veritatis quæstionem mox deseruit & abrupit.

Intelligitis ergo, regnum Christi (vt cœpimus dicere) regnū esse veritatis. Num quisquam putet hoc regnum parui momenti esse? Quid pulchrius, quid nobilius, quid fortius vel potentius, quid durabilius veritate? An non meministis pulcherrimæ illius disputationis Esdræ 4. cap. qua disputatur coram Rege, quænam sit res in toto mundo fortissima: tandemq; inuenitur & concluditur, nihil esse fortius ac potentius veritate? Finis totius illius disputationis sunt verba isthæc: Benedictus Deus veritatis. Is est iste puer, nominatus & descriptus in Euangelio hodierno, Rex regum, Messias Iudęis promissus, Dominus noster IESVS Christus, qui est benedictus in sæcula. Proinde in signum, quòd Rex sit veritatis, quodque præcipuum eius seu Messiæ officium sit veritatem docere, conseruare, defendere; & quidquid veritati contrarium est, expugnare; ideò primum actum regni sui, siue officij quod ad Messiam Regem spectat, exercet in templo, qui locus est proprius docendæ discendæque veritatis. idque inter Doctores & Sacerdotes, quorum proprium officium erat veritatem docere. Denique omnis disputatio quam cum illis habebat, erat de veritate; de veritate religionis & cultus eius, & quæ eò pertinent; vt nihil est dubitandum. de veritate scilicet promissionum atque operum Dei ad salutem hominum,

Sed quærat fortè aliquis vestrûm: Quando nunc audiuimus Christum Regem esse veritatis, & cum Doctoribus in templo de veritate disputasse; annon liceret scire quidnam inter se propriè disputauerint? quid illos interrogauerit puer IESVS, & ad quasnam vel quales illorum quæstiones responderit? Dicit enim Euangelium nostrum; quòd audiebat Doctores vicissim & interrogabat; quodque illi admirabantur & stupebant super prudentia & responsis eius.

Quænam erant igitur quæstiones quas illis puer IESVS proposuit; & quas sibi ab illis, ad quas responderet, proponi volebat? Certum est enim diuinum puerum sic totam illam disputationem nutu suo direxisse ac temperasse, vt nihil ab eo quisquam quæreret, nisi quod quæri volebat: nec tamen aliquam intellectui eorum vim fecit, vt aliter loquerentur, interrogarent, aut responderent, quàm sentiebant: quin potiùs eos in tota disputatione libere loqui voluit, vt credebant: quò nimirum & cōstaret omnibus audientibus, quid sentirent, & quomodo affecti essent; & ipse IESVS occasionem haberet eorum de religione ac veritate erroneas opiniones confutandi. Deinde hoc etiam certum est, nec ipsum ab Doctoribus aliquid quæsiuisse, nec permisisse vt ipsi hac vice quidquam interrogarent, nisi quod magnopere pertinebat tum ad gloriam Dei Patris sui (quam semper & in primis habebat præ oculis) tum ad promotionem salutis humanæ, ad quam procurandam & perficiendam missus erat. Non hic disputabatur aut quærebatur de naturis herbarum vel animalium; de cursu, materia, operatione cælorum; de generatione cometarum in aëre, vel de similibus rebus. Quemadmodum posteà, quum docere publicè & prædicare inciperet, nec iam discipulum ampliùs agere, vt hoc loco fecit, sed magistrum supremum & Doctorem, omnis eius sermo, doctrina, prædicatio erat de regno Dei, vt sacræ Scripturæ testantur: sic nunc omnis disputatio, quam habuit cum Doctoribus istis, erat de statu & natura, de conditionibus & legibus regni Dei, quomodo in eo vnusquisque se gerere, quid credere & facere debeat, vt saluus sit, & Deo placeat, atque ad regnum eius tandem sempiternum in cælo perueniat. Non quòd de his omnibus puer IESVS vno tempore cum Doctoribus disputauerit: sed non dubium est, quin aliquid horum tractauerint: & hoc propriè est de veritate disputare. Præcipuum enim fundamentum regni Dei & salutis æternæ, est cognitio veritatis: à cognitione veritatis, quam fides docet, incipit regnum Dei. per veritatis cognitionem crescit ac proficit, atque ad cognitionem perfectam summæ æternæque veritatis tendit, in eaque seu præcipuo bono suo

no ſuo totum quieſcit. Ita vt veriſſimè dixerit Chriſtus, Regnum ſuum regnum eſſe veritatis, omneſque & ſolos veritatis auctores & cultores ad id pertinere.

Ceterùm videamus parumper, vtrùm inuenire vel diuinare, Deo iuuante, non poſſimus, quidnam potiſſimùm de veritate vel de regno Dei puer IESVS cum Doctoribus diſputauerit. Pro certo hac de re dicere vel affirmare quidquam non poſſumus, quum nihil penitus de eo habeat hiſtoria Euangelica vel Scriptura ſacra: attamen non videtur eſſe dubitandum, quin diſputatio omnis fuerit de Meſſia venturo; quando res illa tanti momenti erat, vtpote à qua ſalus vera æternaque omnium dependebat. Eratque tunc illa de re ſermo ac diſputatio in ore omnium: quòd ſcirent omnes, ex oraculis Prophetarum, Meſſiam vel iam veniſſe, vel breui admodum affuturum.

Quidam putant, puerum IESVM diſputaſſe cum Doctoribus de hebdomadis Danielis, in quibus Propheta ille de certo tempore aduentus Meſſiæ loquitur. Quomodo nimirum ſupputandæ eſſent hebdomadæ illæ, quando inceperint, & quando impletæ ac finitæ, vel certè finiendæ eſſe viderentur. Eſt enim hæc Prophetia vna ex illis in quibus multum ineſt obſcuritatis ac difficultatis. Atqui nō videtur mihi puer IESVS tam ſubtilem diſputationem inſtituere voluiſſe: nec eſt etiam diſputatio illa ſummæ vtilitatis, etſi non eſt exiguæ: & præterea ſatis omnibus notum erat, vt nunc ſubindicauimus, hebdomadas illas Danielis, ſiue annos aduentus Chriſti, vel iam finitos eſſe, vel breui admodum complendos. Putarem longè eſſe probabilius, ac pænè certum; diſputationem omnem de perſona Meſſiæ venturi, deque toto ſtatu vitæ & regni eius fuiſſe. Quomodo nimirum quibuſque ſignis & notis cognoſci poſſet Meſſias quum venerit; quæ dona ſecum afferet; quod vel quale regnum inſtituet; quomodo conuerſabitur cum populo ſuo; quibus in rebus ſita erit præcipua eius dignitas, gloria, maieſtas, & ſimilia. Hæc enim ſunt præcipua capita quæ de Meſſia tradunt Scripturæ omnes Prophetarum: & in horum cognitione potiſſimùm ſita eſt ſalus omnium hominum. Et tamen (quod diligenter etiam notandum eſt) in his præcipuis fundamentis veritatis & ſalutis, Iudæi pęnè omnes, parui & magni, vt antè diximus, turpiſſimè fallebantur. Quare non eſt dubium, quin de his rebus puer IESVS cum Doctoribus ad inſtructionem & ſalutem illorum, adeoque etiam totius populi quem regebant ac docebant, atque ad præcipuæ veritatis patefactionem, diſputare voluerit.

Videamus igitur, & examinemus paululùm, quemadmodum imaginari & intelligere poſſimus rem ſe habuiſſe. Satis conſtat ex hiſtoria Euangelica, Iudæos tunc temporis in nullo Prophetarum diligentiùs ſtuduiſſe; nullumque magis in manibus habuiſſe ac legiſſe quàm Iſaiam Prophetam. Et meritò quidem. Nullus enim omnium Prophetarum clariùs & copioſiùs ſcribit de Chriſto venturo, de perſona, de officio, de regno eius quàm Iſaias. ita vt Apoſtoli & Euangeliſtæ in Scripturis ac libris ſuis multò plura ex vno Iſaia Propheta citent, ad confirmationem fidei Chriſtianæ, doctrinæque Euangelicæ, quàm ex omnibus alijs ſimul Prophetis. Proinde etiam rectè D. Hieronymus illum non tam Prophetam quàm Euangeliſtam nominat: ita perſpicuè & latè proſequitur ac deſcribit omnia quæ ad Chriſtum eiuſque regnum atque officium pertinent. Hinc valdè eſt probabile, puerum IESVM ex hoc etiam Propheta diſputationem ſuam præcipuè inſtituere voluiſſe. Tametſi interdum etiam aliunde (prout ferebat ipſius propoſitum ratioque diſputationis) potuerit argumenta ac teſtimonia petere.

Sumamus igitur pro exordio & fundamento deductionis ſeu tractationis noſtræ, puerum IESVM, quum aliquanto tempore vnà cum alijs multis adſtantibus Doctores inter ſe & cum alijs etiam forſitan de Scripturis ſacris diſputantes audiuiſſet, poſtquā nonnulli alij ex adſtantibus ſuas dubitationes propoſuiſſent & reſpōſum accepiſſent, veniam poſtulaſſe aliquid etiā interrogandi. Nam ſi nemo alius anteà ex adſtantibus quidquam Doctores interrogaſſet, non videtur IESVS (quum præcipuè tam paruus adhuc puer eſſet) auſurus fuiſſe aliquid percontari. Nec decens aut ciuile fuiſſet, omnibus alijs tacentibus, puerum vnum auſum fuiſſe Doctores alloqui, & audientiam, vt loquimur, poſtulare. Sed in huiuſmodi magnis & celebribus ſcholis moris ferè eſt, vt proponat & quærat vnuſquiſq; aſtantium quod voluerit. Ita ergo puer IESVS quoque, quum tempus loquendi opportunum videret, facta Doctoribus reuerentia, quæſiuit modeſtè, num illis placeret, vt ipſe quoque proponeret & quæreret aliquid. Quod quum diceret ac peteret cum ſingulari quadam bona gratia, quæ placebat omnibus, facilè admiſſus fuit ad dicendum & quærendum quod vellet, factaque ei loquendi copia. Sic puer, accepto libro in manus,

qui inter alios ibi pro Doctoribus iacebat in pulpitis, iterùm facta reuerentia dicere potuit: Inuenio hic, ante me, venerabiles Domini ac Magistri Israelis, librum Isaiæ Prophetæ: si placet vobis, legam ex eo aliquid, ad communem instructionem. Placet, aiebant, lege. Dum puer aperto libro legebat omnibus audientibus ex nono cap. Isaiæ Prophetæ, Lætabuntur coram te, sicut qui lætantur in messe; sicut exultant victores capta præda. Iugum enim oneris eius, & virgam humeri eius, & sceptrum exactoris eius superasti, sicut in die Madian. Paruulus enim natus est nobis, & filius datus est nobis, & factus est principatus super humerum eius: & vocabitur nomen eius Admirabilis, Consiliarius, Deus, Fortis, Pater futuri sæculi, Princeps pacis. Quum hucusque legisset puer IESVS, clausit librum, sed retinuit adhuc tamen in manibus. Deinde Doctores denuò reuerenter ac placidè allocutus, Licet ne puero, inquit, ex hac Scriptura, de hoc admirabili puero, puerilem quæstionem proponere? Licet, aiebant. Obiecto ergo vos, Domini mei, inquit, de quo puero Propheta hoc loco tam admiranda commemorat, tot laudibus eum extollens? Num agit de aliquo filiorum suorum? aut fortasse de filio aliquo regis Iuda tunc recens nato, vel pòst breui nascituro? puta de Ezechia rege filio Achas, qui natus est tempore Isaiæ Prophetæ, & rex fuit valdè pius & inclytus, multaque præclara & admiranda gessit ad gloriam Dei, atque ad vtilitatem & salutem populi Israel? Quo dicto tacuit puer IESVS; & responsum expectauit. Quum autem sic interrogasset ac locutus fuisset; Doctores omnes, confestim se mutuò respicientes magna admiratione capti fuerunt, quòd puer tam paruæ ætatis, pauper & simplex admodum iuxta externam speciem, & vt satis ex loquela eius constabat, alicubi vel natus vel educatus in ignobili Galilæa, tanta cum gratia legeret; & post lectionem, tam egregijs gestibus, tanta oris facundia atque gratia loqueretur, tamque nobilem quæstionem tam aptè proponeret. Non enim dubium est, quin IESVS aliquam ibi diuinitatis suæ scintillam ostenderet, vt omnes attentos redderet ad se audiendum, meliusque dicere posset & proponere quæ volebat. Alioqui numquam illi magni & superbi Doctores (vt omnis illos Scriptura describit) tantum tribuissent puero huiusmodi, vt apparebat, ignobili; vt non modò illum patienter loquentem audirent quamdiu audiri cuperet, & interrogantem quæcumque vellet, sed apud se quoque & in medio omnium sessum admitterent: vt Euangelium nostrum testatur factum esse. Sed quum, vt dixi, puerum intuerentur, videbant singularem quamdam & ineffabilem gratiam in vultu eius, in ore, in oculis, in manibus, in toto corpore, in omnibus eius gestibus. Simul autem tantam in eo dicendi peritiam conspiciebant, tam claram & suauem vocem, tam apertam pronuntiationem; videbant illum tam nobilem Prophetiam legendam sumpsisse, tam doctam & sublimem quæstionem mouere, tamque decenter, modestè, grauiter & sapienter proponere, & componere verba sua; vt, quacumque illum aspicerent vel considerarent, Angelum potius quemdam cælestem in forma pueri quàm hominem aspicere viderentur.

Ita factum, vt simul atque proposuisset quæstionem suam, ex media omnium astantium multitudine ad sese illum vocarent, dicentes; Ascende huc charissime, & sede hîc nobiscum in subsellijs istis vt meliùs te audiamus, & respondebimus libenter ad quæstioné tuá: est enim egregia quæstio, quæ meretur, si quæ alia, benè examinari atque intelligi: valdeque opportuno tempore nunc abs te proponitur. Quod enim ad puerum illum attinet de quo Propheta loquitur, non fuit is filius eius, nec alius quispiam regis filius illo tempore: immò ne Ezechias quidem ipse; tametsi vere ille, vt rectè dixisti, rex magnus & nobilis, Deoq; propter suam pietaté valdè charus extitit. Quin non satis scimus an puer ille iam natus sit, etsi probabilius putemus nondum natum esse. Sed tamen, dum Scripturas omnes euoluimus, videmus non esse dubium quin mox nasciturus sit. Est enim ille (quem tantopere omnes iuxta Dei promissa expectamus) Messias noster, Rex & Saluator Israel, qui longè maior & potentior erit, quàm quisquam regum nostrorum superiori tempore. Dilatabit famam nominis & gloriæ suæ, ac populi Israel, per totú mundum: ipsumque timebunt, venerabuntur, & adorabunt, omnes reges terræ. O quàm beata & gloriosa erit Ierusalem! quàm felix omnis populus Israel vbi ille venerit! Is libertatem omnibus, gloriam & felicitatem afferet, maiorem quam explicare possimus. Intelligisne fili? Et numquámne audisti de illo mentionem fieri? Etiam, respondit puer IESVS; & valde me delectat hæc interpretatio. Sed dicite mihi, rogo (aiebat) quum Messias ille veniet, & se ostendet populo suo; an omnes illum statim agnoscent, & recipient? Estne enim valde dolendum, si talis tantusque Dominus, tot tantaque bona omnibus

nibus afferens, à quoquam forte non agnosceretur? Et gaudium illud magnum, quod Propheta futurum dicit Messiæ tempore, nempe; Lætabuntur coram illo, sicut qui lætantur in messe; sicut exultant victores capta prędа quando diuidunt spolia; eritne hoc omnibus in vniuersum qui simul cum eo viuent, illum videntes & audientes? Maximè, aiebant Doctores. Nec est metuendum, addebant, ne quis illum, cùm venerit & se monstrare cœperit, non agnoscat: veniet enim cum tanta gloria, cum tali virorum nobilium comitatu & potentia, vt omnes sit in sui admirationem rapturus. Quod vt intelligas, perge legere, ô puer, aiebant, in prophetia illa Isaię, quod statim sequitur. Libenter, aiebat puer IESVS. Sic habet Propheta: Multiplicabitur eius imperium, & pacis non erit finis. Super solium Dauid & super regnum eius sedebit, vt confirmet & corroboret illud, in iudicio & iustitia, amodò & vsque in sempiternum. Tum illi, Vides'ne, aiebant, fili, quàm magnus Rex futurus sit Messias noster? nempe qualis olim Dauid rex fuit, cuius regnum habebit, in cuiusque throno sedebit, vt Propheta inquit. Constat autem, Dauidem regem nostrum regnum amplissimum & florentissimum habuisse, omnesque reges ac nationes finitimas Israeli subiecisse.

Hæc vera sunt omnia, inquit puer IESVS; sed num necesse est intelligere Messiam nostrum talē Regem futurū qualis Dauid fuit, aut filius eius Salomon? An ab illis tantummodò ac talibus hostibus liberabit Israëlem, à quibus liberauit Dauid? nempe, à vicinis gentibus & regibus huius mundi, hostibus nominis & religionis Israël? An illa esset res tam magna & admiranda, pro Messia nostro, de quo omnes Prophetæ tam magnifica scripserunt? Et quid est, inquit, illud, in verbis Prophetæ quę iam legi: Iugum oneris eius, & virgam humeri eius, & sceptrum exactoris eius superasti: Loquitur enim ibi Propheta, vt videtur, de vno quopiam hoste maximo & primario Israëlis, & Dei illius viui & veri, quem colit Israël: videturque subindicare, quòd vno illo hoste per Messiam deuicto, omnis parta erit victoria, omnis salus perfecta. Quis est igitur ille hostis tam malus & crudelis, vt tantopere oderit nomen Israël & populi Dei? Quis est, inquam, tam magnus, & potens, & formidabilis, vt contra illum Messias omnes vires suas sit exerturus? & quo deuicto nihil metuendum erit ab alijs omnibus?

Tum magni illi Doctores, non satis scientes, quidnam aptè ad sublimē huiusmodi & grauem quæstionē responderent; nec tamen ignorantiā suam confiteri volentes, in puerum ipsum quæstionē vertebant, dicentes; Quid tibi ea de re videtur, charissime? Libenter enim audiemus sententiam tuam. De quo hoste loquitur ibi Propheta per Messiam vincēdo? Ad hęc puer IESVS: Nónne maximus hostis Dei nostri summi ęternique, & populi eius, semper fuit, princeps tenebrarū, diabolus? Quis enim in primis omnes Gentes toto orbe terrarum seduxit, atq; à Deo per idololatriā separauit? quis patres nostros toties ad idololatriā pertraxit, & ad cetera peccata quibus in iram Dei & in grauia supplicia inciderunt? Nónne serpens ille antiquus, qui in paradiso seduxit primos omnium parentes nostros, peccatumq; ita in mundum introduxit? nónne adhuc ille regnat in mundo? & quidē longè magis quàm vmquam anteà? Per quid autem regnat tantopere, omnesque detinet sub iugo captiuitatis suæ? Nónne per peccatum? Nónne de hoc duro iugo loqui hîc videtur Propheta, quum dicit: Iugū oneris eius superasti? & quod addit de virga humeri eius, & de sceptro exactoris, nónne eundē planè sensum habere videtur? ita vt multis verbis vnā eamdemque rem, ceu valdè cognitu necessariam, describere & significare voluisse videatur? nimirum potestatē diaboli super genus humanum per peccatum, ad quod miseros homines pertraxit ab initio, & pertrahit semper? Ideò & exactor vocatur: quòd peccata à miseris hominibus in quibus regnat, tamquam suo iure, velutque tributum suum, exigat; & ad alia semper ac maiora peccata captiuos pertrahat, non aliter quàm Reges à subditis suis tributum exigunt, dominique à seruis debitum ministerium. Videte autem, obsecro, nónne hunc inimicum à Messia nostro, tempore noui Testamenti, vincendum clarissimè depingere, quasique digito nobis demonstrare videtur hic ipse Propheta noster Isaias 27. cap. In illa, inquit, die, visitabit Dominus in gladio suo duro, & grandi, & forti, super Leuiathan serpentem vectem, & super Leuiathan serpentem tortuosum; & occidet cetum qui in mari est. Quis est iste Leuiathan, cetus, seu draco marinus, ingens, serpens tortuosus, nisi diabolus? & quando, vel quomodo vincitur ille, nisi quando retrahuntur homines à peccato? vnde & statim sequitur apud Prophetam: Idcircò super hoc dimittetur iniquitas domui Iacob: & iste omnis fructus, vt auferatur peccatum eius. Et nónne idem clarissimè habet magnus Propheta Daniel, vbi de Christi aduentu vaticinatur?

tur? Nostis, haud dubito, nobilem illam prophetiam eius de statu & definito tempore adDan. 9. uentus Christi, & quidnam veniens allaturus ac daturus sit populo suo: Septuaginta hebdomadæ abbreuiatæ sunt super populum tuum, & super vrbem sanctam tuam, vt consummetur præuaricatio, & finem accipiat peccatum, & deleatur iniquitas, & adducatur iustitia sempiterna, & impleatur visio & prophetia, & vngatur Sanctus sanctorũ. Et fanè, quid prodesset nobis, quòd Messias nos liberaret ab externo iugo, siue imperio hominũ, vel tyrannorum quorumcumque; si maneremus sub iugo ac potestate diaboli per peccatum? nónne quamdiu peccatum in nobis dominatur, hostes sumus Dei, in eiusque ira constituti. Quòd si manemus in ira eius; nónne, si ab his aut illis hostibus quocumque modo liberemur, incidemus in alios grauiores, iuxta comminationes eius in Lege nostra, & Scripturis Propheticis omnibus? Et quid necesse fuit, Deum nobis ab initio mundi Messiam & nouum quemdam ac mirabilem Saluatorem promittere, nisi vt ab illis nos hostibus liberaret, à quibus nullus vmquam Regum nostrorum quamlibet potens, nullus Prophetarum quantumuis sanctus ac iustus, Israëlem liberare potuit: a diabolo scilicet & peccato? Nam externos hostes nostros, mundanos scilicet Reges, vincere potuit, non tantum Dauid Rex, sed & Iosue, & Iudas Machabæus, & fratres eius; & multi alij duces fortissimi, quos habuerunt Patres nostri. Proinde, illam ob causam nihil videtur necessum fuisse Messiam venire.

Atqui, hic aiebant Doctores, solius est diuinæ potentiæ, diabolum & peccatum vincere. Fateor, inquit IESVS: sed, quid tum posteà? vel quid hoc pugnat cum eo, quod iam dixi? An ergo nõ putatis, Messiam fore Deum? Nequaquam, inquiebãt: quomodo enim homo esset Deus? vel quorsum hoc pertineret? Atqui, nónne hoc aperte tamen, inquit IESVS, habetur in hac prophetia nostra? inter nomina enim, quæ puero huic admirabili, Messiæ nostro, à Propheta tribuuntur, nónne habetur etiam expresse nomen Dei? Et capite 35. vbi manifestè de Messiæ aduentu agitur, nónne dicitur expressis verbis; Deus ipse veniet, & saluabit nos?

Sed legamus aliquid hac de re, si placet ex cap. 7. sic ibi dicit sanctus Propheta: Audite domus Dauid, numquid parum vobis est molestos esse hominibus, quia molesti estis & Deo meo? Propter hoc, Dominus ipse dabit vobis signum: Ecce, Virgo concipiet, & pariet filium, & vocabitur nomẽ eius Emmanuel. Estne hoc dictum à Propheta de Messia nostro? quòd nimirum propter summam suam ac diuinam dignitatem, concipietur & nascetur, non communi more, atque vt ceteri omnes, sed de purissima Virgine? De hac prophetia, fili, aiebant Doctores, non est vna sententia omnium. Sunt qui de Messia intelligenda putent, vt tibi videtur, sunt qui de alio quopiam. Et vides, aiebant, charissime, hic non haberi vocabulum Bethula, quod proprie virginem denotat; sed Aalma, quod simpliciter puellam significat. Non est animus ea de re, inquit IESVS, magnopere disputare: tametsi memini me audiuisse ab eruditis Doctoribus in sermonibus ac disputationibus Synagogicis, vocabulum Aalma significare puellam virginem absconditam, ac sedula parentum cura seruatam; nec vspiam in Sacris litteris nostris inueniri vsurpatum pro muliere viro nupta vel corrupta. Sed nunc ideò, inquit, hanc Scripturam adduxi tantummodò, vt intelligamus, Messiam nostrũ fore Deum: sicuti hic clarissimè Emmanuel nominatur. Satis enim constare videtur ex omnibus huius prophetiæ circumstantijs, summum hunc Prophetam Isaiam de alio nullo quàm de Messia loqui. Offert Dominus Deus signum Regi Achaz, siue in profundum inferni, siue in excelsum suprà: quumque Rex ille impius signum huiusmodi omne contemneret, quia nimirum oderat gloriam Dei; conuocat Propheta alta voce, non vnum aut alium quempiam, sed totam domum Dauid, eosque ad audiendum & intelligendum hortatur: & quando Rex signum quoduis diuinitus sibi oblatum reiecerat, affirmat, Deum ipsum vltrò daturum signum populo suo. Oportet ergo signum hoc valdè nouum & admirabile esse, quod Deus spontè est exhibiturus suo tempore. Et reuerà ita est: nimirum, quòd virgo concipiet & pariet filium. hoc tam nouum & admirabile est, vt numquam simile quidpiam contigerit ab initio mundi vsque in præsentem diem. Et, vt ostendat Propheta, qualis & quantus futurus sit, qui tam nouo & singulari modo concipietur atq; nascetur, addit statim: Et vocabitur nomen eius Emmanuel. vt videlicet minùs miremur, tantæ dignitatis Baruch 3. hominẽ tam sublimi & sancta natiuitate in mundum venire. Nimirum hic est Deus noster, & non æstimabitur alius aduersus eum. Hic adinuenit viam omnem disciplinæ, & tradidit illam Iacob puero suo, & Israël dilecto suo. Post hæc, in terris visus est, & cum homini-

hominibus conuerſatus eſt. Hæc enim ſunt verba alterius ex Prophetis noſtris, vt vos facilè audire non dubito. Et dicite mihi, obſecro, inquit IESVS, quid vobis videtur? cuius filius erit Christus cùm venerit? ex qua tribu, ex qua progenie vel ſtirpe naſcetur? Erit, aiebant, filius Dauid. hoc Scripturæ omnes ſacræ manifeſtè teſtantur. Tum IESVS: Quomodo ergo Dauid, inquit, in ſpiritu vocat eum Dominum, dicens: Dixit Dominus Domino meo; Sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum? Si ergo Dauid vocat eum Dominum, quomodo filius eius eſt?

Quum hic Doctores omnes mutuò ſe reſpicientes tacerent, nec haberent quod reſponderent, reſumpſit ſermonem ſuum IESVS, dicens: Quum filius, naturæ iure, minor ſit patre, maiorque ſit auctoritas progenitorum quàm nepotum; qui conuenit, vt Dominum appellet eum, quem agnoſcit filium? nónne videtur ſanctus rex in Meſſia nondum nato vidiſſe aliquid per Spiritum ſanctum homine maius, quum ipſe nihil aliud eſſet quàm homo? & propterea nominaſſe Dominum ſuum? Nec conſueuerant ſanè Prophetæ alium appellare Dominum ſuum, quàm illum qui tamquam verus Deus, Dominus eſt vnicus rerum omnium totiuſque mundi.

Atqui, (replicabant Doctores) Deum naſci ab homine impoſſibile eſt, illaſque infirmitates ac miſerias pati, quas communiter homines patiuntur. Et ſcriptum eſt in Lege noſtra, Non videbit me homo, & viuet? Atqui, reſpondit IESVS, hic ipſe Propheta noſter dicit contrà, ſexto capite; Vidi Dominum ſedentem ſuper ſolium excelſum, & eleuatum, & plena erat omnis terra maieſtate eius. Si Deus nullo modo videri poteſt; quomodo poſſunt hæc verba Prophetæ vera eſſe? Sed videlicet videbat Propheta Deum in figura quadam & ſimilitudine, qua placuit Deo diuinam ſuam maieſtatem aliquo modo repræſentare. Annon legimus Danielem quoque Prophetam vidiſſe Deum ſedentem in throno ſuo ſpecie antiqua dierum? & Iacob Patriarcha noſter nónne Deum vidiſſe legitur in ſpecie hominis, & cum eo etiam pugnaſſe? Vidi, inquit, Deum facie ad faciem, & ſalua facta eſt anima mea. At verò in propria ſpecie & natura ſua videri non poteſt Deus ab homine mortali: hoc libenter confiteor. & hoc eſſe videtur, quod dicit ipſe apud Moyſen legiferum noſtrum, Non videbit me homo, & viuet. Et nónne eodem prorſus modo rectè ſolui poteſt alterum argumentum quod obieciſtis? Deus enim naſci non poteſt ab homine, non poteſt eſurire & ſitire, frigere & calere. Credo; in natura ſua diuina. Sed ſi placeat illi aſſumere humanam naturam, & ſic naſci de virgine, vt nunc audiuimus ex Propheta noſtro; nónne hæc omnia in eo locum habere poſſunt, ſine iniuria vlla vel detrimento diuinitatis ſuæ?

Exod. 10. *Iſaia 6.* *Dan. 7.* *Geneſ. 32.*

Sed hac de re ſatis diſputatum videtur. Redeamus iam, ſi placet, ad propoſitum noſtrum. Si hoc ita eſt vt diximus, ſi Meſſias liberabit populum ſuum à Diabolo & peccato, ſequitúrne inde quòd reuerà ſummam felicitatem, bonaque ſimul adducet omnia? Quid enim boni, quid felicitatis ibi non eſt, vbi peccatum non eſt? Deinde ſi Meſſias liberabit & ſaluabit populum ſuum à peccatis; nónne etiam liberabit à morte? Vnde enim eſt mors niſi ex peccato? & vbi regnat mors, niſi vbi regnat peccatum? Quòd ſi à morte quoque liberabit, nónne conſequens eſt, quòd vitam æternam largietur? Hæc demum atque huiuſmodi beneficia digna eſſe videntur quæ à Meſſia expectetur. Et quamobrem in prophetia noſtra, inter alia nomina plena dignitatis, quæ illi Propheta tribuit, appellatur, (vt legi) Pater futuri ſæculi? Nónne quia bona futuri ſæculi ab eo præcipuè expectanda ſunt? & quomodocumque ſe habeat populus eius in hac vita mortali, quòd efficiet ne pereat in vita futura ac perpetua? Quod cui contingit, illi profectò ſalua ſunt omnia.

Poſtremò, nónne omnes Prophetæ teſtantur, Meſſiá populo ſuo pacẽ allaturum? Et in hac ipſa prophetia Iſaię Prophetę, quam prę manibus habemus, ſcriptũ eſt, vt audiuimus, Et pacis non erit finis. Rogo, domini mei, de qua pace loquitur? Reſponderunt Doctores; Loquitur Iſaias & cęteri Prophetæ, de pace huius vitæ maxima, ſuauiſſima, diuturna, firmiſſima, quam Meſſias allaturus eſt ſubditis ſuis, poſtquam multis prælijs & bellis hoſtes ſuos omnes vicerit atq; ſubegerit: ita vt Iſrael habitaturus & victurus tunc ſit abſque vllo timore vel conſpectu hoſtium, vnuſquiſque ſub vite ſua, & ſub ficu ſua; quemadmodum 3. Reg. 4. cap. ſcriptum eſt de tempore Salomonis. Sed nónne multò melior, felicior & præſtantior, inquit IESVS, omni huiuſmodi pace externa, pax animæ & ſecuritas conſcientiæ, quę poſita eſt in remiſſione peccatorum? item, pax cum Deo, quæ ex eodẽ fonte profluit? Nónne autẽ in omnibus rebus optima & præſtantiſſima quæque expectanda ſunt à Meſſia

Messia nostro? Est quidem res bona & magnopere optanda pax externa, & cessatio à bellis omnibus: sed nónne tamen ex historijs omnibus & rerum experientia constat, pacem huiusmodi frequenter parum vtilem esse ad veram æternamque salutem, pro infirmitate & corruptione humanæ naturæ? Pax enim huiusmodi parit rerum omnium ac bonorum copiam, diuitias magnas, pecuniæ abundantiam, & similia. Hæc verò gignunt luxum, superbiam, arrogantiam, tandem etiam obliuionem & contemptum Dei; ex quo deinde peccata sequuntur omnia: hinc nascitur necessariò ira Dei & vindicta, & mare malorum ac suppliciorum omnium. At pax conscientiæ interna, quæ oritur (vt dixi) ex remissione peccatorum & gratia Dei; non modò nullius mali & peccati occasio est, sed mater etiam & causa omnis boni: hinc enim coniunctio animorum & verus amor cum proximis, quòd alij alios amant, consolantur, & iuuant in omnibus: quod vbi est; ibi Deus est, omnisque gratia eius & benedictio. Denique, Isaias Propheta & ceteri omnes, pacem quam Messias noster afferet, dicunt fore sempiternam, vt mox audiuimus in verbis quæ tractamus. Atqui, nulla pax externa huius vitæ non modò est perpetua, sed ne diuturna quidem; vt nouimus, ac necessariò etiam sequitur ex ijs quæ iam diximus. At verò pax interna, quæ est vera tranquillitas & securitas mentis, & coniunctio cum Deo per sanctum & fidelē amorem; illa demum æterna pax est: quæ cunctis huius mundi aduersitatibus, omnibusque iniurijs & persecutionibus malorum hominum, non modò non extinguitur aut minuitur, sed crescit etiam magis ac roboratur: nec solùm durat toto tempore huius vitæ, sed permanet etiam post mortem in vita futura ac perpetua. Sic dicit sacra Scriptura nostra, vt nouistis, de animabus iustorum defunctorum; Iustorum animæ in manu Dei sunt, & non tanget illos tormentum mortis: visi sunt oculis insipientium mori, illi autem sunt in pace. Quid si igitur de huiusmodi pace loquantur Prophetæ, quum dicunt Messiam tam egregiam pacem mundo esse allaturum? Ex his autem quæ iam proposui, videtur facile etiam intelligi posse quomodo & quibus armis pugnaturus sit Messias noster contra hostes suos. Dicite enim mihi obsecro, domini ac magistri mei, eritne Messias noster magnus bellator quum venerit? Erit maximus, aiebant: sic enim de illo scriptum est, in Psalmo illo nobilissimo 109. Dominus à dextris tuis, confregit in die iræ suæ reges. Iudicabit in nationibus, implebit ruinas, conquassabit capita in terra multorum. De torrente in via bibet, sanguinem scilicet inimicorum suorum: hoc est plurimum effundet inimicorum suorum sanguinem; ita vt torrentis instar, per viam decurrat: & bibet ira, hoc est satiabit se abundanter sanguine, vltione, ac morte hostium suorum; ac sic caput suum deinde mirificè exaltabit, prostratis omnibus hostibus suis.

Sap. 3.

Rectè, inquit puer IESVS, memini me hæc quoque audisse ita nonnumquam à Doctoribus nostris in Synagogis. sed quonam modo, quibusque armis sic pugnabit, talesque victorias perficiet Messias noster? Eliget sibi, respondebãt, milites fortissimos ex omni tribu & ciuitate Israël, quemadmodum olim Dauid fecit; & comparabit exercitum maximum, non peditum modò sed equitum quoque, qui omnes hostes contra se vel populum Israël exurgentes deuincet, educetque illum de ciuitate in ciuitatem in medio inimicorum suorum per circuitum terræ Israël; de regno in regnum: nullusque illi Regum aut Principum exterorum præualere poterit; sed ipse potiùs omnes sibi subiugabit, sibique & populo suo seruos ac tributarios faciet. Itáne? aiebat IESVS: & quid est ergo, quod de tempore Messiæ dicitur ob hoc eodem Propheta cap. 2. Et iudicabit Gentes, & arguet populos multos, & conflabunt gladios suos in vomeres, & lanceas suas in falces, nec exercebuntur vltrà ad prœlium? item cap. 11. & 65. Non occident, & non nocebunt in vniuerso monte sancto meo. Et, num militia ista seu modus ille bellandi, quem dixistis, conuenit Messiæ nostro ac Filio Dei? iam enim audiuimus ex Prophetis, Messiam verè Deum fore. An decet igitur, Deum in equo bellicoso insidere, inter improbos milites agere, per campos volitare, prædari, concutere, occidere homines, humano se sanguine maculare, noxios & innoxios simul perdere, & multa huiusmodi. Neque enim vmquam tam iustum bellum tam benè geritur, quin vnà cum malis multi simul boni, & cum nocentibus multi pariter innocentes pereant. Annon magis Deo conuenit, creaturas suas, quas præcipuè ad imaginem suam tam nobiliter condidit, seruare ac defendere ab iniuria? Deinde, an hoc optimum est vincendi genus, bello hostes aggredi & occidere? & nónne longè aliud est inimicum tuum occidere, aliud vincere. Erat belli quoddam genus inter Cain & Abel fratres: alter odio inuidiaque certabat,

bat, alter verò fraterna charitate; alter iracundia, alter mansuetudine; alter summa iniustitia, alter maxima ratione & æquitate: denique alter alterum magno mentis furore occidit, alter mortem patientissimè tolerauit. Vter illorum verè alterum vicit? Tu quidem (aiebant sancti illi Martyres Machabæi) in præsenti nos perdis, sed Rex mundi nos defunctos pro suis legibus in æternæ vitæ resurrectione suscitabit: tu verò non effugies iudicium Dei. At non ita aget Messias (fortasse dicetis) non assumet nec geret nisi iustum bellum, neque occidet nisi impios. Atqui iam audiuimus fieri non posse, vt in magno bello non nisi noxij occidantur. Et, vt non nisi malos occidat, quæro, an non sit alius melior ac verè nobilior modus vincendi malos, quàm occidendo & perdendo. Quòd si est, vt nunc ostendimus, nimirum vincendo illos per mansuetudinem, charitatem, patientiam, iuxta vulgarem quoque sententiam, QVI PATITVR VINCIT: cur non illum potiùs bellandi & vincendi modum Messiæ nostro tribuimus, qui omnibus in rebus haud dubiè optima quæque eliget facietque? Præterea, nónne anteà disputauimus, præcipuè Messiæ nostri hostem fore diabolum? aduersus illum autem quid opus est exercitu, equis, hastis, & gladijs? nec peccatum quidem, quocum etiam in primis certabit, talibus armis vincitur, sed planè contrarijs: nimirum superbia humilitate, iracundia mansuetudine, crudelitas patientia, & sic de ceteris. Verùm iã hac de re Scripturas, si placet, examinemus. & primùm legamus paululùm Isaię cap. 42. Ecce puer meus, suscipiam eum; electus meus, complacuit sibi in illo anima mea, dedi Spiritum meum super illum. De quo loquitur ibi Propheta? nóne de Messia nostro? Maximè, inquiebant Doctores. *2. Mach. 7.*

Audiamus iã cetera, inquit IESVS. Non clamabit nec accipiet personam, nec audietur vox eius foris. Calamũ quassatum non conteret, & linum fumigans non extinguet. Non erit tristis neque turbulentus. Quid hæc sibi volunt? nónne declarant, quonam modo & quibus armis Messias sit pugnaturus? Sequitur enim statim quòd hac belládi ratione victoriam consequetur. Donec, inquit, educat iudicium ad victoriam. Videte ergo quemadmodum pugnet Christus secundùm Prophetam: nimirum non replendo omnia tumultibus & clamoribus, vt fit in bello; sed mansuetudine & patientia potiùs: non omnes hostes suos statim occidendo & perdendo, sed patienter eos ferendo. Quid enim est calamum quassatum non confringere, & linum fumigans non extinguere, nisi malos per nimiam charitatem ad pœnitentiam parcendo expectare? Et nónne memini me legisse hac de re locum clarissimum in Psalmo 44. de quonam ibi dicitur illud: Speciosus forma præ filijs hominum, diffusa est gratia in labijs tuis; propterea benedixit te Deus in æternum? Responderunt Doctores, Prophetia est sine dubio de Messia. *Isa. 42.*

Tum puer IESVS; Iam sequitur, inquit, de eodem: Accingere gladio tuo super femur tuum potentissime. item, Sagittæ tuæ acutæ, populi sub te cadent, in corda inimicorum Regis. Quis est gladius iste Messiæ, Regis nostri, quẽ stringet aduersus hostes suos? Quæ sagittæ acutæ, quas eiaculabitur in corda inimicorum suorum? Nimirum, specie tua & pulchritudine tua, intende, prosperè procede, & regna. Propter veritatem & mansuetudinem & iustitiam, deducet te mirabiliter dextera tua. Sed redeamus ad Isaiam Prophetam, & quidem ad locum illum quem proposui ab initio; & videamus, quid ibi de bellis & victoria Messiæ habeatur. Dicit, victoriam Christi, quam referet de hoste suo, ad quem superandum venit, similem fore victoriæ Gedeonis, quam de Madianitis olim reportauit, quæ describitur, vt scitis, in libro Iudicum nostrorum. Quomodo autem parta fuit illa victoria? nullis sanè humanis medijs, sed sola Dei virtute. Primùm enim paucissimi, nempe trecenti dumtaxat profecti sunt in bellum, aduersus innumera hostium millia. deinde trecenti etiã viri illi nihil pugnarunt. numquã extractus fuit gladius, nullus ictus datus: tantùm tubis personuerunt ad castra hostium, lagenasque fictiles mutua collisione fregerunt. Quo facto auditoque, hostes se mutuò perterriti occiderunt: qui autem cædi illi superfuere, fugerunt. Iste erat valdè nouus & humano iudicio stultus pugnandi vincendique modus. At alia sunt iudicia, aliæ viæ Dei, aliæ hominum; vt omnes nouimus. Quid si ergo simili aliquo modo Messias noster pugnet aduersus hostes suos, eosque deuincat? nimirum, non equitum peditúmve exercitu, non gladijs lanceisque, non vllis huiusmodi externis armis aut viribus; sed spiritualibus, quæ sunt beneficentia, charitas, mansuetudo, patientia, & similia? Quæ spiritalia arma agnouit probè & magnopere commendat Rex noster sapientissimus Salomon, dum ait in Prouerbijs suis: Si esurierit inimicus tuus, ciba illum; si sitierit, da illi potum: prunas enim congeres super caput eius, & Dominus reddet tibi; hoc est, sic vinces inimicum tuum. Scio quidem, hanc pugnandi *Iudic. 6.* *Prou. 25.*

rationem mundo stultam admodum & alienam iudicari. Sed iam diximus, longè alia semper esse iudicia mundi, alia Dei. Et nónne, inquam, Isaias Propheta manifestè aliquid tale subindicare videtur., vbi de ratione bellandi Messiæ nostri & victorijs eius loquitur; quum dicit, Messiam victoriam habiturum, sicut in die Madian?

Hæc vbi dixisset puer IESVS, visum fuit Doctoribus contrà replicare, dicendo: Hæc quidem omnia, charissime, valdè abs te sanè probabiliter dicta esse videntur. Sed quid dicis ad prophetiam illam Psalm. 109. quam ante produximus, in qua manifestè habetur, Messiam nostrum bellando copiosissimè sanguinem effusurum, omniaque ruinis seu strage & cadaueribus impleturum?

Ad hæc puer IESVS; Scitis, inquit, non dubito, venerandi patres, Prophetas sanctos libenter ac sæpè locutionibus vti figuratis ac parabolicis: nec illud velle, quod ad litteram verba quibus vtuntur significare videntur; sed quiddam aliud, quo cum id quod dicunt quamdam habet similitudinem. Sumamus huius rei exempla aliquot, si placet, ex Prophetis. Magnus Propheta Isaias, cuius nunc præcipue verba tractamus, sic scribit de tempore Messiæ nostri, cap. 11. Legam vobis (si non displicet) locum, quando in manibus habeo. Egredietur virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet, & requiescet super eum spiritus Domini, spiritus sapientiæ & intellectus, spiritus consilij & fortitudinis, spiritus scientiæ & pietatis; & replebit eum spiritus timoris Domini: non secundùm visionem oculorum iudicabit, nec secundùm auditum aurium arguet; sed iudicabit in iustitia pauperes, & arguet in æquitate pro mansuetis terræ: & percutiet terram virga oris eius, & spiritu labiorum suorum interficiet impium. Et erit iustitia cingulum lumborum eius, & fides cinctorium renum eius. Nónne hæc omnia dicuntur ad litteram, inquit IESVS, de Messia? Non est dubium, respondebant. Audite nunc, aiebat puer, quæ statim sequuntur; Habitabit lupus cum agno, & pardus cum hœdo accubabit. Vitulus, & leo, & ouis, simul morabuntur: & puer paruulus minabit eos. Vitulus & vrsus pascentur, simul requiescent catuli eorum, & leo quasi bos comedet paleas: Et delectabitur infans ab vbere super foramine aspidis: & in cauerna reguli, qui ablactatus fuerit, mittet manum suam. Rogo vos, aiebat IESVS, an est quisquam qui putet hæc ita vmquam implenda? Quid ni? respondebant: sic sonant verba Prophetæ. Atqui, dicebat IESVS, quid hoc ad rem faceret? vel quænam illa esset tam magna laus, si Messias noster naturas ferarū bestiarum mutaret? quidve vtilitatis inde sequeretur humano generi? Non veniet, opinor, Messias saluatū feras bestias, quæ nec capaces sunt salutis, nec illa indigent etiam; vtpote quæ nec peccauerunt quidquam, nec mutarunt nec corruperunt naturam suam, quam à Deo acceperunt ab initio: venturus est dumtaxat Saluator hominum, & præcipuè populi Israel. Nónne ergo potiùs credendum est, Prophetam illo modo loquendi parabolico significare voluisse, tempore Messiæ magnam futuram mutationem in hominibus? Quòd nimirum duri & feri homines eius gratia operaq; mansuescent; alios mores, aliam vitā induent? Qui priùs crudeles, iracundi, superbi erant instar luporū aut leonum, mites futuros & humiles? Qui anteà pauperum, simpliciū & humilium cōuersationem præ superbia respuebant, iam mutato animo illorū societatem & amicitiam quæsituros? Nónne hoc est reuera non solùm ouem & lupum, leonem & vitulū simul habitare, vt Propheta dicit, sed etiam ex lupo ouem, ex leone vitulum fieri, vt cōmuniter etiam loquimur? Hoc significat etiam quod dicit Propheta, infantulos absque vllo nocumento lusuros esse cum serpentibus, eosque manibus contrectaturos: non quidem quòd veri nominis angues veneno carebunt, vel quòd venenum huiusmodi infantibus nocere non poterit; sed quòd malitiosi & fraudulenti homines, serpentibus similes, venenatam linguam & prauos mores suos exuent; iamque non ampliùs nocere cuiquam studebunt, sed prodesse potiùs; & pro versutia simplicitatem, pro malitia puerilem innocentiam amplectentur.

Sic alio loco, apud eumdem hunc Prophetam, dicitur de Messiæ tempore: Omnis vallis exaltabitur, & omnis mons & collis humiliabitur; & erunt praua in directa, & aspera in vias planas. Quid hæc sibi volunt? nulli igitur ampliùs montes aut colles, nullæ erunt valles Messiæ tempore. Quid est igitur illud Isaiæ 2. Erit in nouissimis diebus præparatus mons domus Domini in vertice montium, & eleuabitur super colles, & fluent ad eum omnes gentes. Et ibunt populi multi, & dicent; Venite ascendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Iacob, &c. Quum ergo alibi dicit montes humiliandos per Messiam, parabolicè denotat, superbos homines animo immutandos, humilesque & mansuetos euasuros: contra autem, valles exaltandas, hoc est humiles & abiectos homines

nes non quidem superbiam induturos, sed magnanimos fortesque euasuros ad omnia huius vitæ aduersa ac pericula contemnenda, magnaque & excelsa spe præditos fore consequendi bona cælestia & æterna. Non dubito, quin frequenter audiueritis vulgarem loquendi formam ac velut prouerbialem sententiam in lingua nostra: Omnis qui se exaltat humiliabitur, & qui se humiliat exaltabitur. Hoc illud esse videtur sanè quod Isaias dicit, montes humiliandos & valles implendas. Itemque 35. cap. Scissæ sunt in deserto aquę, & torrentes in solitudine; & quę erat arida, erit in stagnum, & sitiens in fontes aquarum. In cubilibus, in quibus priùs dracones habitabant, orietur viror calami & iunci; & quæ sequuntur. Similem fere prophetiam memini me audiuisse interdum ex Ioële Propheta; quòd videlicet Messiæ tempore stillabunt montes dulcedinem, & colles fluent lac & mel. Quis est tam puer aut parui sensus, vt putet hoc sic futurum esse? sed loquor, ne illa figurata ac parabolica significare voluit Propheta, Messiæ tempore futuram summam felicitatem & copiam bonorum omnium? At quænam vel qualia bona putet, hoc videtur etiam atque etiam inquirendum esse, ne quis fallatur. Reuerà enim videntur Prophetæ plerumque per corporalia, terrena, temporalia, describere nobis velle bona spiritualia, cælestia, sempiterna.

Ad eundem modum igitur, quod scriptum est in Psalmo prædicto, Messiam ruinas facturum, Reges prostraturum, sanguinem hostium suorum copiosissimè effusurum, nihil forte aliud significat, more loquendi Prophetarum, quàm hostes multos victurum, magnasque victorias habiturum. Sed quomodo victurus sit, quibúsve armis pugnaturus, hoc ex illa Prophetia non potest intelligi. vtrùm verò hoc ex alijs non satis antè probauerim; vobis, honorandi patres, iudicandum relinquo. Vnum tantùm adhuc verbum addam (si molestum non est) ad hoc propositum; nempe fieri posse, vt Messias noster non semper sit clementia, mansuetudine, patientia certaturus cum hostibus suis: sed quodam etiam tempore, ijs qui nulla mansuetudine vel clementia vinci aut corrigi potuerunt, ostensurum seueritatem suam & potentiam, vereque eos tunc occisurum & perditurum vt merentur. Quando etiam illud fortassis implebitur, quod statim legi ex Isaiæ 11. cap. Percutiet terram virga oris sui, & spiritu labiorum suorum interficiet impium. At quando, vel quomodo hoc futurum sit, est etiam diligenter ac sollicitè examinãdum.

Nunc satis esse videtur, de militia Messiæ, & de modo bellandi, quo vsurus est, disputatum. Pergamus ergo, si placet, ad alia quædam pro elucidatione veritatis, atque vt Messiam nostrum tantæ dignitatis Principem, nobisque omnibus tam vtilem ac necessarium, cognoscere possimus, quum venerit, vt oportet, bonorumque & felicitatis quam afferet esse participes. Quid vobis videtur? eritne Messias noster diues & potens admodum? Responderunt Doctores; Diues & potens erit supra modum, longè ditior & potentior quàm vmquam fuit Rex noster Salomon: cuius tempore argentum & aurum in Israël nullius pretij erat præ copia & multitudine. Ita quoque optima est media habiturus, nos omnes quoque diuites & potentes efficiendi. Audi, fili, quid hac de re habeat Psalmus 71. Dominabitur à mari vsque ad mare, & à flumine vsque ad terminos orbis terrarum. Coram illo procident Æthiopes, & inimici eius terram lingent; Reges Tharsis & insulæ munera offerent; Reges Arabum & Saba dona adducent. Et adorabunt eum omnes Reges terræ, & omnes Gentes seruient ei. Et viuet, & dabitur ei de auro Arabiæ, & adorabunt de ipso semper, tota die benedicent ei.

Sed quid est igitur, inquit puer IESVS, quod omnes Scripturæ dicunt, Messiam nostrum maximam familiaritatem & conuersationem habiturum cum pauperibus? Audiuimus enim statim ex Isaiæ 11. cap. Iudicabit in iustitia pauperes, & arguet in æquitate pro mansuetis terræ. Item 29. Pauperes homines in sancto Israël exultabunt. & cap. 49. Pauperum suorum miserebitur. denique 61. Euangelizare pauperibus misit me. Et in Psalmo illo, quem iam modò citastis, nónne scriptum est: Iudicabit pauperes populi, & saluos faciet filios pauperum? Ac mox: Parcet pauperi & inopi: & animas pauperum saluas faciet. Si ergo Messias, vt videtur, se totum impendet ad subleuandos & consolandos pauperes; qui conuenit, illum futurum tam diuitem & potentem? Qualis enim amicitia aut conuersatio esse potest inter potentes & simplices humilesque, inter Reges & miseros rusticos? neque enim tam magni Reges quęrunt pauperes, sed sui similes: & pauperes atque abiecti homines nec audent ad Reges accedere, nec possunt etiam: quippe cùm Reges tot famulos ac ministros omnis generis, tot satellites ac milites, custodes corporis sui, tot aulicos, tot nobiles, tot principes semper circum se habeant vbicumque sunt, vt ęgrè ad

eos accessus pateat, etiam diuitibus multis, ac potentibus huius mundi. Similes semper quærunt sui similes, eorumque & non aliorum societate gaudent. Quòd si igitur Messias noster præcipuè curam geret pauperum & simplicium hominum, vt prædictæ omnes Scripturæ loquuntur; nónne ipse quoque videtur pauper futurus?

Atqui paupertas, aiebant Doctores, omnibus odiosa est & inuisa, omnibus risui & contemtui. non decet ergo illa Messiam nostrum, quẽ omnes amare, omnes honorare, uereri debent ac suspicere, vnde etiam ille sapiens Rex Salomon paupertatem meritò deprecatur. Sed idem sapiens Rex, inquit IESVS, deprecatur etiam amplas diuitias. Et profectò, si paupertas nonnumquam est causa nonnullorum peccatorum, nónne multò plurium ac maiorum causæ sunt diuitiæ? Ex necessitate paupertatis, affirmat Rex ille, nasci interdum occasionem furandi: quod sanè peccatum est quidem; sed, vt idem Rex sapiens inquit alibi, non valdè magnum peccatum, furari; scilicet, vt esurientem repleas ventrem. At enim ex diuitiarum abundantia quid nasci testatur? obliuionem & contemtum Dei. Ne fortè, inquit, satiatus alliciar ad negandum; & dicam: Quis est Deus? Quare, si paupertas non videtur conuenire Messiæ nostro, multo minùs illum decere videntur magnæ diuitiæ. Et nónne satis notùm est, longaq. experientia comprobatum, virtuti & pietati semper ferè bellum esse cum diuitijs? paupertatem autem virtuti amicam esse? Nónne hoc etiam constat, quotquot vmquam ex animo & seriò virtutem & iustitiam colere voluerunt, diuitias abiecisse & contemsisse; paupertatem autem amasse? Quid ita? nisi, quia diuitiæ reuerà sunt irritamenta malorum, ac tamquam spinæ quædam quæ suffocant sementem verbi Dei, studiumque veræ pietatis in cordibus nostris? Proinde, quod dictum fuit, paupertatem omnibus odiosam inuisamque esse; non videtur id sanè simpliciter verum esse. Superbis ac malitiosis hominibus multisque malis cupiditatibus prædìtis inuisa est paupertas: at bonis, integris, rectoque iudicio præditis, nequaquam. Deinde, si paupertas in aliquo sola sit, nullaque habeat animi ornamenta coniuncta; huiusmodi quidem paupertas non valdè sanè vtilis est ac laudabilis: at si sit copulata cum studio virtutis & pietatis; facilè efficit, non modò vt non rideatur & contemnatur ab hominibus, sed vt magni etiam æstimetur. Num Prophetæ nostri pænè omnes, superioribus sæculis, Elias, Elizęus, Amos, & similes (quos constat in magna paupertate semper vixisse, illamque vnicè amasse & coluisse) fuère contemtibiles? Annon Regibus etiam ipsis vel chari fuerunt admodum, si boni erant Reges; vel formidabiles, si mali & improbi? Si ergo ad similem aliquem modum pauper fortè futurus est Messias noster; nónne facilè efficere poterit ne contemnatur? Et quid vobis videtur de Psalmo 68. nónne totus loquitur de Messia? nónne per illum eiusque tempore implebitur quod ibi scriptum est: Deus saluam faciet Sion, & ædificabuntur ciuitates Iudæ; & inhabitabunt ibi, & hereditate acquirent eam: & semen seruorum eius possidebit eam, & qui diligunt nomen eius habitabunt in ea? Qui autem sunt præcipuè qui sic gaudebunt cum Messia, & fruentur felicitate quam adducet? Videant, inquit regius ille Propheta, pauperes, & lætentur: quærite Deum, & viuet anima vestra. Quoniam exaudiuit pauperes Dominus, & vinctos suos nõ despexit. Et Messias ipse, quid ibi dicit de seipso? quonam modo seipsum describit? Ego, inquit, sum pauper & dolens; salus tua, Deus, suscepit me. Nónne autem id ipsum clarissimè docet Propheta Zacharias cap. 9. Exulta, inquit, satis filia Sion. Iubila filia Ierusalem: ecce, Rex tuus veniet tibi, iustus & Saluator: ipse pauper, & ascendens super asinum, & super pullum filium asinæ.

Prou. 30.

Prou. 6.

Dicit ecce Propheta, Regem & Saluatorem nostrum (qui causa erit Israëli & Ierusalem tantæ lætitiæ) futurum tam pauperem, vt sessurus sit super asinum, dum equitare voluerit. Quis vmquam de Rege pauperiore audiuit? Nónne ergo vobis videtur, omnem illam externam pompam & maiestatem, qualem habent Reges huius mundi, diuitias, aurum, argentum, pretiosas vestes, equos, milites, famulorum & aulicorum multitudinem, & similia, non esse certum signum quo dignosci poterit Messias Rex noster cùm venerit; sed per alia potiùs signa cognoscendum fore? Et certè, quid magnæ rei vel singularis daturus est Deus Messię nostro, si dabit illi copiã auri & argenti, multitudinẽ seruorum & ministrorum, variamque huiusmodi externam gloriam & potentiam? Nónne hæc largitur pro sua bonitate communiter omnibus, iustis & iniustis, bonis & malis, amicis suis & inimicis? Quinetiam videmus huiusmodi opibus malos & impios homines ferè hic abundare; bonos autem, pios, & verè Deo gratos destitui? Fuerunt quidem Reges & patres nostri, Abraham, Dauid, Salomon, Iosaphat, Ezechias, & quidam alij, diuites: sed

ſed non propterea Deo placuerunt. Multoque illis omnibus ditiores & potentiores fuerunt multi impij Reges Gentium, Ægyptiorum, Aſſyriorum, Perſarum,& ſimiles: qui magni potiùs latrones fuerunt quàm veri Reges. An volumus igitur Meſſiam noſtrum talem Regem facere? tyrannis tantummodò huiuſmodi in potentia & opulentia ſimilem? nónne potiùs credendum eſt,illum cum huiuſmodi ſignis ac donis venturum, quæ nullus vnquam ante eum Rex habuit huius mundi? & per huiuſmodi ſigna ab omnibus facilè cognoſcendum?

Hic Doctores reſponderunt,dicentes: Quid igitur tu,fili,ſentis de hoc negotio? quonam modo,quibúſve ſignis Meſſias ſe cognoſci faciet,& manifeſtabit omnibus? vel putas fortaſſe eum ſic venturum eſſe,vt manere velit ignotus ac incognitus? Nequaquam, inquit IESVS. Quæ enim eſſet vtilitas aduentus eius, ſi ſemper ignotus maneret? ſed quid ſe agnoſci velit atque æſtimari ab omnibus, longè alijs adeoque prorſus contrarijs medijs & ſignis,quàm putemus? vtpurà, non diuitias multas,honores, aut gloriam huius mundi poſſidendo,ſed illa omnia relinquendo & contemnendo? Conſtet omnibus,poſſe habere opes multas,abundare auro & argento,ad magnos huius vitæ honores peruenire;& tamen nolle; malle in humilitate vitæ & paupertate manere, vt nimitum omnibus vana huiuſmodi bona, & quæ magna ſunt (vt audiuimus) multorum peccatorum irritamenta,cõtemnendi exemplum præbeat: nónne à cunctis,qui bono & recto ſunt iudicio, vir magnus & excelſus prorſuſque regio animo æſtimabitur?

Accedat ad hæc totius vitæ eius ſimilis conuerſatio: magna videlicet probitas, integritas,innocentia,puritas,modeſtia,pietas,iuſtitia, ſanctimonia, temperantia, charitas & miſericordia erga omnes: & in his omnibus nihil fictum aut ſimulatum; ſed vera, ingenua, & certa omnia, cunctis nota & perſpecta: nónne erit vir iſte magnopere admirabilis,cunctis ſuſpiciendus,amabilis,venerabilis? Quid enim magis homines, bono iudicio præditos,ad ſe ſuique amorem & ſeruitium trahit,quàm virtus,probitas, innocentia, miſericordia, bonitas?

Et quid ſi vnà cum his omnibus virtutibus, præditus ſit ſumma quadã & admirabili ſapientia,ad dandum omnibus recta conſilia,ad interpretandum ſapientiſſimè Legem & voluntatem Dei, ad reſpondendum ex tempore difficultatibus & quæſtionibus omnibus? Nónne hac ratione magis etiam omnibus erit admirabilis? nónne etiam veritas & ſapientia res eſt quoque omnium potentiſſima, quæque maximè delectat & mouet animos hominum? Et nónne reuerà ſic Meſſiam deſcribere videntur Scripturæ, quas antea recitauimus Iſaiæ 42. Ecce puer meus,ſuſcipiam eum; electus meus, complacuit ſibi in illo anima mea: dedi Spiritum meum ſuper eum. Quis eſt Spiritus Dei, niſi Spiritus humilitatis,manſuetudinis,ſanctimoniæ,veritatis,caſtitatis,puritatis,& ſimilium rerum?Explicatur id clariùs, vt audiuimus Iſaiæ 11. Egredietur virga de radice Ieſſe, & flos de radice eius aſcendet, & requieſcet ſuper eum Spiritus Domini; Spiritus ſapientiæ & intellectus,Spiritus conſilij & fortitudinis, Spiritus ſcientiæ & veritatis; & replebit eum Spiritus timoris Domini.

Iam dicite mihi, obſecro, Meſſias noſter eritne concionator & doctor populi? Non credimus,reſpondebant; ſed Rex erit magnus,vt omnes Scripturæ teſtantur: non eſt autem regum officium, concionari, ſuggeſtum conſcendere, vel prædicare; nec decet hoc reges. Quid ergo eſt, aiebat IESVS, quod in Pſalmo 2. de Meſſia dicitur; Ego conſtitutus ſum Rex ab eo ſuper Sion montẽ ſanctum eius,prædicans præceptum eius? Sed præſtat in Iſaia manere, ex quo diſputationem hanc primùm inſtituimus, cœpimuſque. Repetam ergo verba illa, & legam aliquanto longius quæ paulò antè citaui ex cap. 61. Spiritus Domini ſuper me, eò quòd vnxerit me, euangelizare pauperibus miſit me: vt mederer contritis corde, vt prædicarem captiuis indulgentiam, & clauſis apertionem; vt prædicarem annum placabilem Domino, & diem vltionis Deo noſtro; vt conſolarer omnes lugentes.

Ecce, venerandi Patres, dicit Meſſias, ſe vnctum eſſe à Spiritu ſancto, non ad bellandum inſtar regum huius mundi; ſed ad prædicandum. Et quid, quibúſve prædicandum? nempe omnibus pauperibus, abiectis, triſtibus, miſeriſque hominibus. Ad annuntiandum illis gratiam Dei paratam omnibus, ſincero eam corde petentibus: hoc eſt enim verè mederi contritis corde, lugenteſque conſolari: hoc eſt prædicare captiuis indulgentiã & clauſis apertionem. Neque enim loquitur de captiuis vel clauſis in carceribus corporalibus: de talibus captiuis loquitur, de qualibus contritis & vulneratis. loquitur autem

rem apertè, de contritis corde, vt verba ſunant: de cuiuſmodi etiam loquitur Pſalm. 50. dicens; Cor contritum & humiliatum, Deus, non deſpicies. Sicut ergo eſt contritio quædam ſeu læſio & vulneratio ſpiritalis; ſic ſunt & ſpiritualia vincula carcereſque ſpiritales. vincula nimirum peccatorum, carcer malæ conſuetudinis, mortis, & inferni. Ab his vinculis & carceribus liberatum venturus eſt (vt ſanè videtur) Meſſias noſter. Non dicit ſe venire, vt armata ac violenta manu carceres corporales aperiat; quod faciunt quum volunt reges huius mundi; ſed vt apertionem ſpiritualis carceris & captiuitatis prædicet: ſatis profectò euidenter ſignificans, regnum ſuum in miniſterio prædicationis conſiſtere; longeque aliud regnum eſſe ab regnis omnibus huius mundi. Quod vt magis etiam clariuſque exponat, addit; Vt prędicarem annum placabilem Domino. Quid enim hoc aliud eſt, quàm annuntiare & proponere omnibus tempus clementiæ & miſericordiæ Dei; quo paratus ſit graui ac triſti onere peccatorum grauatos, ſeque per Meſſiam inuocantes & veniam humiliter poſtulantes, in gratiam recipere?

Egregia verò ſanè, aurea, dulcis, & veræ conſolationis plena prædicatio, omnibus qui guſtum aliquem ac deſiderium habent æternæ ſalutis: nempe iam placatam eſſe iram Dei ſuper humano genere, omnes diuitiarum & gratiæ eius theſauros apertos, diabolum humani generis hoſtem deuictum, mortem expulſam è regno ſuo & ab electis Dei, infernum confractum, cælum apertum. Talem prædicationem nec Iſaias Propheta, nec Ieremias, nec Samuel, nec Moyſes ipſe, nec quiſquam aliorum afferre potuit. Eſtne autem hæc & talis gratia per Meſſiam afferenda, longè anteponenda etiam cunctis donis regum quorumuis & principum huius mundi?

Quòd ſi Meſſias prædicando hunc in modum verbum Dei, habiturus eſt in prædicatione ſua gratiam ſingularem, dicendique ac docendi artem & facundiam admirabilem, ſupra omnes Doctores populi & Prophetas, quos ante habuimus, vt minime eſt dubitandum; nónne efficiet facilè, vt cum ingenti gaudio ac deſiderio omnes ad eum boni & ſalutis ſuę ſtudioſi confluant, omnes ament ac recipiant? Et nónne hæc quoque admirabilis gratia prędicationis eius, qua omnium animos commouebit, omneſque ad ſe trahet, prædicta eſt à Dauide Propheta, in Pſalmo illo 44. cuius antè meminimus? Speciofus, inquit, forma præ filijs hominum, diffuſa eſt gratia in labijs tuis: propterea benedixit te Deus in æternum. Quaſi diceret; O quàm felices & beati erunt, qui te videbunt, qui audient conciones tuas, oriſque tui admirabilem ſapientiam, gratiam & facundiam! Nónne igitur hoc iam aliud eſt bonum, clarum & certiſſimum ſignum, quo Meſſias, quum venerit, facile ab omnibus cognoſci poterit?

Quòd ſi ad omnia quæ iam diximus, & præcipuè ad ſingularem illam gratiam prædicandi verbum Dei, qua vſurus eſt, habeat etiam poteſtatem, ad gloriam Dei, & ad confirmationem doctrinæ ſuæ, omnis generis miracula faciendi; ſi morbos omnes incurabiles vno verbo ſanare queat, ſi mortuos ſuſcitare, cæcis viſum, ſurdis auditum, claudis greſſum, mutis loquendi facultatem donare; ſi dæmones imperio ſuo eijcere & fugare, ſi ventis, & mari, & ceteris omnibus creaturis pro voluntate imperare poterit; quid eſt quod quis amplius in eo requirat: aut quæ alia, plura, meliora, manifeſtiora ſigna, ad eum cognoſcendum?

Legamus igitur ea de re (ſi placet) Iſaiam Prophetam noſtrum cap. 35. Lætabitur deſerta & inuia, & exultabit ſolitudo, & florebit quaſi lilium; germinans germinabit, & exultabit lætabunda & laudans. Gloria Libani data eſt ei, decor Carmeli & Saron: ipſi videbunt gloriam Domini & decorem Dei noſtri. Confortate manus diſſolutas, & genua debilia roborate. Dicite puſillanimis; Confortamini, & nolite timere: ecce, Deus veſter vltionem adducet retributionis: Deus ipſe veniet, & ſaluabit nos.

De quonam hæc dicuntur omnia? nónne de Meſſia noſtro; qui omnia renouabit, omnia implebit gaudio & lætitia? Ita ſanè videtur, aiebant. Tum Iesvs; Audire igitur, inquit, quid ſtatim ſequatur: Tunc aperientur oculi cęcorum, & aures ſurdorũ patebunt. Tunc ſaliet ſicut ceruus, claudus; & aperta erit lingua mutorum. Nónne hæc verba perſpicuè ſignificant, tempore Meſſiæ talia paſſim futura miracula? Quis autem illa faciet, niſi Meſſias ipſe, & quibus fortaſſe eamdem daturus eſt poteſtatem? Hæc profectò ac talis potentia, ſicut eſt longè maior & ſublimior omni potentia regum huius mundi, ſic multo etiam eſt vtilior meliorque. Regum potentiæ, quam præcipuè declarant magnis quæ gerunt bellis, permultum mali ac damni ſemper coniunctum eſt. At verò diuinam huiuſmodi potentiam, quæ poſita eſt in miraculis faciendis, nemo ſuo malo experietur,

omnes

omnes sibi vtilem ac salutarem sentient. Nónne igitur hæc talísque potentia longè magis Messiæ nostro conuenire videtur? Qui vt potentissimus erit, quod nemo negare potest; sic erit quoque optimus & clementissimus, vt iam antè ex multis Prophetarum oraculis audiuimus, latísque etiam omnes, opinor, confitentur.

Sed quid est igitur (replicabant Doctores) quod antè ex Psalmis ostendimus, Messiam nostrum longè latéque dominaturum per totum orbem; habiturúmque abundantiam auri, argenti, rerumque similium; & hunc in modum ostensurum potentiam suam? ita rumitum vt omnes reges terræ eum venturi sint adoratum, ornatumque muneribus? Annon hoc prædictum est de Messia nostro? Est vtique, inquit IESVS: sed nónne fieri potest, vt hæc omnia non statim impleantur in initio aduentus ac regni eius? Obsecro, venerandi Doctores, finite me vnam adhuc quæstionem proponere, ad harum rerum maiorem intelligentiam. Estne Messias noster aliquando moriturus?

Quæstio illa, fili charissime, (respondebant) est nonnihil difficilis & obscura: nec satis sciunt multi nostrûm, quidnam ea de re sentiendum sit vel dicendum. Videntur enim Prophetæ variè, obscurè ac diuersimodè loqui de hac materia. Nam quibusdam in locis dici videtur, Messiam semper esse victurum: vtpote in Psal. illo 71. quem antè citauimus; Et viuet, & dabitur ei de auro Arabiæ, & adorabunt de ipso semper. & paulò antè: Et permanebit cum Sole, & ante Lunam, in generationem & generationem. Attamen, quia non dubium est, quin verus homo futurus sit, probabilius esse videtur, illum suo etiam tempore esse moriturum. Quemadmodum & Dauid tandem placida morte ex hac vita migrauit, cuius filius erit Messias, cuius regnum habebit. Hoc sanè à vobis, inquit IESVS, rectè admodum dici videtur; Messiam nostrum, ceu verum hominem, more hominum omnium moriturum esse. Et hoc satis apertè etiam dicere videtur multis locis inter alios Prophetas Isaias noster; in primis cap. illo 11. quod sæpè iam produximus: In die illa, radix Iesse qui stat in signum populorum, ipsum gentes deprecabuntur, & erit sepulchrum eius gloriosum. Est de eodem negotio locus etiam apertissimus, cap. 53. vbi dicere videtur idem hic magnus Propheta, non tantùm moriturum, sed ab hostibus etiam suis crudeliter, post multas ignominias ac tormenta, occisum iri. Locus est valdè notabilis, ac diligentissimè considerandus. Sed, quia multa & prolixa sunt verba, diúque iam disputauimus, non benè ausim nunc omnia legere. Absit fili, aiebant Doctores, Messiam nostrum sic ab inimicis suis tractari, ab ijsque vinci & occidi posse. Ipse potiùs vincet & occidet omnes hostes suos, & populi sui, vt omnes Prophetæ testantur. &, quamuis morietur, morte placidissima in lectulo suo senex, & plenus gloria, patris sui Dauidis instar, ex hac vita discedet. Atqui aliud tamen, inquit IESVS, prophetia illa apertissimè indicare videtur: & nónne, inquit, idem expressis verbis habet Propheta Daniel, cap. 9. Post hebdomadas sexaginta duas, occidetur Christus; & non erit eius populus, qui eum negaturus est. Quæ verba non modò significare videntur, Christum morte violenta moriturum esse & occidendum; sed hoc etiam, & tâtam iniuriam passurum ab ipsomet populo suo; quodque populus eius illum palàm negabit, auersabitur, contemnet, reijciet; & proptereà etiam, diuina vindicta, populus eius esse desinet. Quid autem? inquit; annon idem subindicare videtur Psalmus 117. numquámne legistis sentētiam illam: Lapidem quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli: à Domino factum est istud, & est mirabile in oculis nostris? Nónne hæc subindicare videntur, Messiam malè tractatum iri à primoribus populi sui? Sed præstabilius est, has prophetias nunc temporis (vt dixi) breuitatis causa relinquere, ac redire ad propositum nostrum.

Fatemur omnes Messiam nostrum esse moriturum: Prophetæ hoc omnes disertè testificantur. At quónam iturus est post mortem; vel quid de eo futurum? Non enim, puto, est in morte mansurus. Nónne potiùs credendum, quòd statim à morte in cęlum migrabit, ad Deum à quo missus fuerat, cuíque hic fideliter semper seruierat? Est hoc, aiebant, valdè probabile: & videtur id quoque minimè obscurè subindicare Daniel Propheta, cap. 7. quoniam illius Prophetæ nunc mentionem fecisti. ibi enim sic habetur; Et ecce, cum nubibus cæli Filius hominis veniebat; & vsque ad antiquum dierum peruenit, & in conspectu eius obtulerunt eum, & dedit illi potestatem, & honorem, & regnum: & omnes populi, tribus, & linguæ illi seruient. Optimè, inquit IESVS: est illa sanè pulcherrima prophetia, benéque seruiens proposito nostro.

Sed quid de regno Messiæ fiet post mortem eius, quod hîc instituerat? num hoc vnà cum illo interibit & collabetur? Nequaquam; respondebant. Audi quid de ea re sequa-

tur statim in eodem Propheta: Potestas eius, potestas æterna, quæ non auferetur: & regnum eius, quod nō corrumpetur. Quod ipsum idem Propheta clariùs etiã & latiùs antè describit, cap. 2. In diebus, ait, regnorum illorum, suscitabit Deus cæli regnum, quod in æternum non dissipabitur, & regnum eius alteri populo non tradetur. Comminuet autem & consumet omnia regna, & ipsum stabit in æternum. Rectè, inquit IESVS; hæc enim valdè consentanea sunt ijs, quæ multis locis habet Isaias Propheta, ex quo hactenus præcipuè disputauimus. Cap. enim 9. vnde hanc de Messia disputationem incepimus, sic habetur; Super solium Dauid, & super regnum eius sedebit, vt confirmet illud & corroboret in iudicio & iustitia; amodò, & vsque in sempiternum. Verùm, quia de eo inter nos conuenit, resque ipsa satis certa esse videtur; non est opus pluribus testimonijs: pergamus porrò aliquanto vlteriùs.

Messiæ regnum quod ipse hîc incipiet erigetque, permanebit firmum post mortem illius; imò semper atque in æternum durabit. Quis ergo reget illud & administrabit à morte eius? Estne enim certum & manifestum, postquam ipse mortuus erit atque in cælum receptus, Deoque proximus factus, habiturum hîc in terra vicarios, qui regnum eius administrabunt? sic tamen vt ipse de cælo inuisibiliter præcipuam semper regni sui curam gerat, adiuuando & confirmando vicarios suos, aliosque semper in defunctorum locum surrogando? Non est hoc quoque, aiebant, improbabile: quamquam de modo & ratione successionis, quo sibi mutuò succedent, qui regnum eius administrabunt, & vtrùm vnum tantùm semper, an plures vicarios seu proreges sit habiturus; an verò hoc filij eius potiùs facturi sint eo mortuo, & nati natorum, & qui nascentur ab illis; vel quales tandem illi futuri sint successores eius; de his omnibus rebus nihil inuenimus in Sacris litteris aut Prophetis nostris. Esto, inquit IESVS, saltem hoc videtur extra omnem dubitationem esse, vnum vel plures fore, qui regnum eius post illum gubernabunt, cùm nullum sit regnum, vel ciuitas, vel societas hominum, nec priuata quidem domus aut familia, quæ sine capite vel rectore diu possit subsistere.

Et nónne hoc quoque, inquit, satis certum videbitur, vicarios eius, qualescumque futuri sunt, ijsdem modis seruaturos regnum eius atque administraturos esse, quibus ipsemet primùm constituerat & fundauerat? Sicut enim ipse ad hoc vtetur procul dubio modis omnium optimis atque aptissimis; sic non est verisimile permissurum vt vicarij eius rem tantam, à se tam benè inceptam, alijs vijs aggredi velint ac perficere, quàm ipse primùm fecerat: cùm præcipuè hoc consuetudo omnis ac natura habeat, vt vnaquæque res eo modo optimè conseruetur, quo esse primùm cœpit. Iam verò audiuimus antè ex Prophetis, Messiam non armis, non externa vlla vi aut potentia, stabiliturum regnum suum, hostesque deuicturum; sed doctrina summæ ac cælestis sapientiæ, prædicationeque veritatis: adhibita ad illius confirmationem diuina virtute nouorum signorum, & miraculorum quorumlibet. Quid si nunc fiat, vt hac eadem via, post mortem eius ingredientes, quos regni sui vicarios atque administratores relinquet, ipso semper de cælo cooperante, regnum illud cum tempore multo maius, amplius, illustrius, ac potentius reddant quàm vmquam Messias habuerat? Quid si paulatim regnum illud constituant ac stabiliant, non modò in populo Israël, sed etiam in vicinioribus regionibus, nationibus, gentibus, omnes vbique ad professionem veritatis, hoc est ad agnitionem veri Dei, ad cultumque & obedientiam Messiæ nostri cum Deo regnantis perducendo? Quid si ita fortiter & feliciter pergant semper vlteriùs, tandemque totum terrarum orbem Messiæ ac veritati subijciant? vt omnes vbique, relictis idolis ac superstitionibus suis, ad Deum verum conuertantur, Messiamque nostrum cum eo regnantem vt verum suum & supremum Regem venerentur; illamque religionem amplectantur, quam ipse primò prædicauerat? Quid si tunc omnes mundi reges ac principes, cum omni gloria & potentia sua, se sponte Messiæ subijciant, omnesque diuitias & vires suas in eius honorem, regnique ac religionis ipsius conseruationem, defensionem, augmentationem, conuertant? seque magnopere felices reputent, quòd eius serui esse mereantur, totamque vitam suam & omnia quæ habent ac possunt illius honori consecrare? An vobis videtur, honorandi patres, quòd malè illo euentu ad illumque modum implerentur, illa quæ Prophetæ omnes de regni Messiæ nostri amplitudine & gloria prædixerunt? Et nominatim illa quæ antè citastis ex Psalm. 71. Dominabitur à mari vsque ad mare, & à flumine vsque ad terminos orbis terrarum. Coram illo procident Æthiopes, & inimici eius terram lingent; Reges Tharsis & insulæ munera offerent, Reges Arabum & Saba dona adducent,

& adora-

& adorabunt eum omnes reges terræ, omnes gentes seuient ei? Hoc nimirum est regnum, omnium quæ vnquam in mundo fuerunt, pulcherrimum ac nobilissimum: regnum videlicet iustitiæ, veritatis, innocentiæ, pietatis, virtutis omnis, pacis & securitatis maximæ, pacis inquam & amicitiæ cum Deo viuo & vero, & securitatis & tranquillitatis conscientiæ, ex qua omnis vera lætitia & felicitas profluit: denique per quam tandem peruenitur ad salutem & vitam æternam, cum Deo & Messia, in regno cælorum.

Et quia in hanc materiam incidimus, videtur hic alia quæstio sese offerre minimè prætermittenda, cùm de Messiæ dignitate atque officio disputatur. Quid sentitis, ô magistri in Israël, de statu hominum gentis nostræ decedentium ex hac vita? quò putatis migrare sanctorum & iustorum omnium animas, dum per mortem à corpore separantur? Estne res certa, cõditos esse homines à Deo nostro, vt post hanc vitam temporalem ad æternam perueniant? & post certi temporis habitationem in hoc mundo, ad supernam & cælestem patriam, in qua Deus sanctis Angelis suis seipsum, velut est, & coram gloriam suam ostendit? Est hoc, fili, respondebãt Doctores, longè omnium verissimum & certissimum. Quando enim creatus est homo ad imaginem & similitudinem Dei; finis eius vltimus est, ad Dei ipsius conspectum & fruitionem pertingere. Quod vbi cõtingit, tum demum homo dici potest ac debet beatus esse. In toto autem hoc visibili mundo, nihil est quod appetitum eius implere vel satiare queat: quare expectanda est hæc beatitudo, post vitam hanc mortalem peractam. Nam & mundus iste corruptioni totus obnoxius & tot mutationibus expositus, vitæ hominis beatæ non conuenit; & corpus præcipuè istud mortale, quod circumferimus, nulla ratione aptum est vt Dei potentiam ferat, & clarissimo eius conspectu fruatur.

Rectè admodum, ait IESVS; & beatitudo isthæc, qua Deus in cælo videtur sicuti est, non contingit, opinor, post mortem omnibus in vniuersum: loquendo etiam dumtaxat de hominibus nationis nostræ, qui soli Deum verum nouerunt & colunt, iuxta legem eius. Nequaquam, aiebant Doctores: est enim hæc merces piorum & iustorum tantummodò; illorum qui in vera pietate & sanctitate vitæ perseuerauerunt vsque ad mortem. Ceteri omnes nullam in hac beatitudine partem habebunt, sed erunt illi pro meritis suis procul à Deo & cælorum habitatione profecti in supplicijs sempiternis.

Sic decet profectò, inquit IESVS. At sancti & iusti illi qui in fide, spe, atque amore Dei, pleni bonis operibus ex hac vita discedunt; num statim à morte in cælum admittuntur ad conspectum Dei? & quotquot tales defuncti sunt ab initio mundi; an sunt illi nunc omnes in cælo, cum sanctis Angelis diuina visione beati? Hic Doctores iterùm nonnihil hæsitare videbantur, nec satis in promtu habere quod apte responderent: at, vnus illorum tamen, ne omnes victi esse aut muti facti viderentur, respondit breuiter in hæc verba; Hæc quæstio, fili, nec satis claram habet responsionem inter Legis Doctores, nec magnopere etiam videtur ad rem pertinere, vel ad salutis æternæ necessitatem. Docent nos Scripturæ sacræ, iustorum animas in manu Dei esse: hoc est, in custodia & protectione eius: vbi verò, & quali in statu vitæ sint, non commemorant. Nisi quòd certum est, vbicumque sunt, in dulci quiete & magna consolatione versari: hoc satis est de statu mortuorum cognoscere: an verò ad Dei conspectum admittantur, & ad possessionem habitationis cælestis, non satis constat.

Tum puer IESVS: An vobis, honorandi domini, molestum non erit audire ea de re sententiam nostram? Minime verò, aiebant: dic liberè quod videtur. Equidem, inquit IESVS, & à parentibus meis, & ab alijs Legis nostræ Doctoribus audiui frequenter ac didici, tantam fuisse iram Dei in homines post peccatum in paradiso admissum, vt statim omnibus cælum clauserit; nec quemquam, licet sanctissime viueret, atque in gratia sua ex hac vita migraret, ad diuinæ faciei suæ voluerit contemplationem admittere; donec homo quispiam pro peccatis humani generis iram eius placasset, satisque fecisset ipsius iustitiæ: ideoque in locum quidem aliquem bonæ quietis magnæque consolationis, post mortem recipi omnes iustos, vt rectè dixistis; at verò, ad cælestis palatij habitaculum (quę vera & propria domus Dei & Beatorum est) non admitti. Cuius rei figura quædam extare videtur in exordio Legis nostræ, vbi primorum parentum peccatum eiusque vindicta describitur. Quòd nimirum eiecti sunt statim, Angeli ministerio, è paradiso, atque in lati huius mundi habitationem expulsi. Nam quemadmodum terrestris ille paradisus figuram habuisse videtur paradisi cælestis, loci pleni delicijs ac voluptatibus ineffabilibus, ad quem homo si non peccasset, suo tempore translatus fuisset; sic expulsionem il-

lam

iam è terrestri paradiso, typum gessisse haud obscurum; toti humano generi cælum clausum fuisse, eiusque omnes delicias peccati merito negatas hominibus. Quis autem tandem vel quando nobis paradisum aperiet? Numquid enim in æternum proijciet Deus, aut non apponet vt complacitior sit adhuc? An semper homines à patria sua, ad quam possidendam conditi sunt, excludentur? Nónne æquissimum est, hoc futurum credere & sperare, temporibus Christi? Illius, inquam, benedicti hominis, de quo in eodem loco sacræ Scripturæ dicitur, quòd conteret caput antiqui serpentis: hoc est, regnum eius euertet, omnemque in fideles & electos Dei potestatem destruet, vt ante dis-seruimus? Et videntur profectò huius rei testimonia extare in Scripturis Propheticis, si animum aduertere volumus, satis clara.

Psalm. 76.

Attulimus antè Scripturam ex nono cap. Zachariæ Prophetæ, de Christi paupertate disputantis. in qua Scriptura adducuntur multa, ad Christi potentiam regnique eius firmitatem & magnitudinem pertinentia: Disperdam, ait, quadrigam ex Ephraim, & equum de Ierusalem, & dissipabitur arcus belli, & loquetur pacem Gentibus, & potestas eius à mari vsque ad mare, & a flumine vsque ad fines terræ. Audite nunc, quid sequatur: Tu quoque in sanguine testamenti tui emisisti vinctos tuos de lacu, in quo non est aqua. Quæ verba tametsi obscura esse videntur, sic tamen frequenter audiui explicari à multis Doctoribus in synagoga nostra Nazarena, & alibi: vt significent, Christum (vbi venerit) hoc ingentis beneficij inter alia allaturum iustis omnibus defunctis à mundi exordio, vt educturus eos sit e loco & parte quadam lacus inferni, in quo vincti quodammodò & conclusi detineantur, vt in cælum ascendere, domumque Patris sui cælestis intrare, & faciem eius videre nequeant. Qui lacus etsi plenam animi quietem & securitatem, variamque diuinam consolationem habeat; tamen aqua illa caret gratiæ Dei singularis, & consolationis excellentissimæ, quæ beatis datur in regno cælorum.

Quò pertinere etiam videtur Scriptura illa de Christo Michææ 2. cap. Ascendet, pandens iter ante eos. Quónam ascendet? & quibus, quodnam iter aperiet? Examinemus, si placet, Prophetiam de Christo similem, Psalm. 67. Ascendisti in altum, cepisti captiuitatem, accepisti dona in hominibus. Nimirum in cælum ascēdet Messias, vbi mortuus fuerit, vt paulò antè ostendimus. Eò secum adducet, in regnum cæleste, iustos omnes ab initio mundi, tamdiu velut captiuos detentos in lacu illo inferni (de quo Zacharias Propheta) Christum liberatorem incredibili desiderio expectantes. Hæc tamquam prima victoriæ suę spolia inferno detracta, principique infernali erepta, supernæ curiæ inferet; cęlique portas illis cunctisque iustis in posterum futuris, tanto tempore humano generi clausas, aperiet: vt ibi cum secū & cum Deo omnipotēte viuant & regnent in perpetuum.

Osea 13. Atque ita implebitur etiam illud Oseæ Prophetæ; De manu mortis liberabo eos, de morte redimam eos. Ero mors tua, ô mors: morsus tuus ero, inferne. Hæc demum sunt opera Messia nostro digna. Nō est res magna, homines in bello spoliare, hostes manu capere, vrbes munitas machinis bellicis aperire militibus suis: hoc latrones etiam maximi & scelestissimi possunt, & fecerunt frequenter. At spoliare infernum, & quos velis inde abducere, cælumque supernum aperire amicis suis; hoc magnum, admirabile, pręclarum, pulcherrimum, omnique laude & gloria dignum. Sic ergo Messias sibi credentes & obtemperantes, regni sui cęlestis atque æterni participes faciet. Hocque & tale esse videtur profectò regnum eius, de quo tanta olim Prophetæ. quòd videlicet hac in vita feliciter incipiat, in omnibus qui in vera fide, spe & charitate, hic illi fideliter seruiunt, & post hanc vitam infallibiliter perseueret in cælo, duretque in omni felicitate in æternum. Ibi tanta erit in regno illo externa gloria, quanta interna iustitia: tanta abundantia bonorum externorum omnium, quibus omnes sensus hominum oblectari queant, quanta in animo virtutum copia: tanta pax externa immunitasque & securitas ab hostibus omnibus, quanta intus tranquillitas conscientiæ. Denique tanta omnis generis felicitas, honor, gaudium, dignitas, & maiestas beatorum illius regni ciuium omnium; quantā requirit tum illorum erga Deum & Messiam regem summa obedientia, dilectio, obseruantia, reuerentia, tum Dei & Messiæ erga illos vicissim amor & gratia; quæ est ineffabilis atq; incōprehensibi is.

Tunc verò demum implebitur illud Prophetæ nostri Isaiæ 35. de regni Messiæ gloria, deque felicitate subditorum eius; Redempti à Domino conuertentur, & venient in Sion cum laude; & lætitia sempiterna super capita illorum: gaudium & lætitiam obtinebunt, & fugiet dolor & gemitus. item illud 25. Præcipitabit Dominus in monte hoc mortem in sempiternum: & auferet Dominus Deus lacrymam ab omni facie; & opprobrium

populi

populi sui auferet de vniuersa terra. Et hoc modo, facile videtur esse, intelligere quę Prophetæ omnes de regni Mesiæ æternitate scripserunt; quæ in nullum quorumuis regum huius mundi regnum possunt competere. Sed Mesiæ solius regnum hic incipiens progreditur semper vlteriùs in hoc mundo, donec totum penitus occupauerit: & post hanc vitam in vita futura ac perpetua. Quisquis hic est alicuius regni mundani ciuis, per mortem, ex regno illo, pariter & ex vita ac mundo egreditur, omniq. regni illius iure ac fructu priuatur. At, quisquis ciuis erit in regno Mesiæ nostri, illiq; ad mortem vsque fideliter adhærebit; tantum aberit, vt per mortem omni iure ac fructu illius regni priuandus sit, vt tum demum regni illius sit veram atque amplissimam gloriam & felicitatem sensurus & adepturus. Nec hoc regnum interibit, etiam quum totus hic mundus peribit: sed tunc demum omnem suam summamque gloriam, dignitatem, & maiestatem, consequetur.

Hæc esse videtur pax æterna, salus perpetua, iustitia sempiterna, vita iugis & felicitas, quam Prophetę omnes testantur Mesiam suis daturum, inq; regno suo perpetuò firmaturum. Ponam visitationem tuam pacem; ait Propheta noster, cap. 60. Non audietur vltrà iniquitas in terra tua, vastitas & contritio in terminis tuis: & occupabit salus muros tuos, & portas tuas laudatio. Quòd enim hæc non dicantur de aliqua futura vel expectanda temporali renouatione aut felicitate ciuitatis huius Ierusalem manu factæ; liquidò patet ex sequentibus. Addit namque mox ibidem Propheta; Non erit tibi ampliùs sol ad lucendum per diem: nec splendor lunæ illuminabit te. Quæ vtique intelligi non possunt euentura vmquam ciuitati alicui huius mundi. Sed nimirum loquitur Propheta de cælesti atque æterna beatitudine, quam Christus noster suis donabit, dum eos tandem perducet ad conspectum Dei sicuti est. Et hoc est, quod in Propheta nostro statim sequitur: Sed erit tibi Dominus in lucem sempiternam, & Deus tuus in gloriam tuam. In qua etiam cęlesti Ierusalem locum habebit, non in terrena vel mundana ista, quod sequitur; Populus tuus, omnes iusti. Illudque item cap. 54. Ecce, ego fundabo te in sapphiris, & ponam iaspidem propugnacula tua, & portas tuas lapides sculptos. Nam hæc intelligi profectò nequeunt nisi de lapidibus viuis, ex quibus Ierusalem illa cælestis constabit.

Nec verò tunc regnabit Mesias in tali gloria & maiestate super ciues tantùm beatissimos regni sui, quos ineffabilis æternæque gloriæ suæ (vt nunc audiuimus) copiosissimè participes faciet; sed etiam super omnes hostes suos, hoc est, super omnes qui Deo hîc rebelles fuerunt, ipsiusque Mesiæ leges, doctrinam, aut religionem agnoscere, aut recipere, vel obseruare, vt oportet, atque ad finem vsque religiose retinere, amare & colere, noluerunt. At quonam modo regnabit super huiusmodi? Nempe sicut reges huius mundi (vt magnis parua, humana diuinis, terrena cælestibus comparemus) regnãt super deuictos hostes suos. Constringunt eos vinculis, iniiciunt in carcerem; demum extremo supplicio afficiunt, atque è medio auferunt. Sic Messias noster aget cum impijs omnibus regibus huius mundi, & cum sceleratis hominibus post mortẽ ipsorum; ac præcipuè post finem totius mundi huius. Qui hic Mesiam agnoscere ac recipere, amare & colere, totaque mentis reuerentia adorare noluerunt; tunc sentient infelices maiestatem & potentiam eius, in perniciem suam & condemnationem æternam: cùm repellentur in perpetuum à conspectu eius, & proijcientur in mortem atque in ignem æternum. iuxta illud quod est in extremo fine Prophetæ nostri in hæc verba: Tunc egredientur & videbunt cadauera virorum qui pręuaricati sunt in me. Vermis eorum non morietur, & ignis illorum non extinguetur: & erunt vsque ad satietatem visionis omni carni. Et paulò antè in proximè pręcedenti cap. Pro eo quòd vocaui, & non respondistis; locutus sum, & non audistis; & faciebatis malum in oculis meis, & quæ nolui elegistis; propter hæc dicit Dominus Deus: Ecce, serui mei comedent, & vos esurietis: serui mei bibent, & vos sitietis: ecce, serui mei lętabuntur, & vos confundemini: serui mei laudabunt præ exultatione cordis, & vos clamabitis præ dolore cordis, & præ contritione spiritus vlulabitis. Tunc demum implebitur perfectè illud Psalm. 2. de Mesia nostro: Reges eos in virga ferrea, & tamquam vas figuli confringes eos. itemque illud Psalm. 109. Dixit Dominus Domino meo, Sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Denique, id quod paulò antè ex eodem Psalmo citastis; Dominus à dextris tuis, confregit in die iræ suæ reges. Iudicabit in nationibus, implebit ruinas, conquassabit capita in terra multorum. De torrente in via bibet, propterea exaltabit caput.

Quum hæc dixisset puer IESVS, surrexit de sede sua; & stans, factaque humiliter Doctoribus omnibus reuerentia, Iam, inquit, venerandi patres & præceptores, satis pro hac

vice

vice inter nos disputatum esse videtur. Gratias ago vobis maximas, quòd me puerum tamdiu patienter audire, mecumque disputare dignati fuistis. Quidquid dixi, veritatis tantummodò inquirendæ causa proposui; nihil definire volui: vnde & quærendo & interrogando, potiùs quàm affirmando, proposui omnia. Non enim est meum aut ætatis meæ de tantis rebus pro certo aliquid affirmare; hoc vestræ prudentiæ, & illorum quos Deus Israëlis Doctores & Præceptores dedit, relinquo: quem rogo, vt omnes in vera Prophetarum nostrorum intelligentia, in mysterijs regni Messiæ nostri, inque agnitione omnis veritatis illuminet. Tempus nunc est, cum parentibus meis, quos illic stantes video, domum concedam. Dominus semper vobiscum permaneat. Quo dicto, iterùm modestè reuerentia facta, cunctisque salutatis, abscessit. Non est autem dubium quin illi quoque abeunti bene vicissim precati fuerint, & vehementer admirati, quisnam vel qualis ille puer esset: multa inter se, quum discessisset, cum ingenti animi stupore de illo quærentes & dicentes; & plura etiam apud se quisque cogitantes. Tametsi cogitationem illam omnem & admirationem aliæ multæ vitiosæ affectiones (quibus imbuti ac toti infecti erant) ex animis illorum citò expulerunt, vt facilè pueri huius, totiusque sapientiæ eius admirabilis, penitus obliti fuerint.

Sed nunc forte quærat aliquis: An credibile est, IESVM puerum ad prædictum modum cum Doctoribus tam sapienter & sublimiter disputasse; totque Prophetarum omnium Scripturas citasse, tam insigniter explicasse? Quid ni? Quum enim dicat sanctus Euangelista, quotquot aderant Doctores non modò simpliciter admiratos fuisse, verùm etiam obstupuisse, velutque extra se raptos attonitosque fuisse, super prudétia & responsis eius; quodque & tam aptè proponeret quæstiones maximas, & ad illas, quæ ipsi ab illis proponebantur, tam sapienter responderet; ita scilicet, vt nihil haberent quod contradicerent: non dubium est, quin raram aliquam atque eximiam sapientiam ostenderit; non modò supra ætatem & captum talis pueri, sed etiam supra mensuram vulgarem magnorum doctorumque virorum: & hoc ita sanè conueniebat. Voluit enim Christus hoc modo specimen & gustum dare omnibus, non solùm humanæ, sed diuinæ etiam sapientiæ, qua plenus erat. Quemadmodum autem qui in societatem artis vel officij alicuius cupit admitti, ad artem illam publicè exercendam; priùs specimen aliquod edere debet artis suæ, atque præclaro aliquo opere declarare se artis illius peritum esse: sic Christus hoc loco ostendere volens omnibus, se vnicum & verum Doctorem esse omnium, & ad officium docendi missum à Patre suo; quum artis illius ac muneris primum specimen dare voluit, & quòd esset docendi peritus ostendere; non dubium est, quin singulari atque eximio modo declarauerit sapientiam suam. Idq; eò magis, quòd subindicare etiam voluit omnibus, se esse illum magnum Prophetam & Doctorem, à Deo ad salutē Israëlis promissum; nec alium expectandum. Et propterea primū hoc sapientiæ suæ specimen edere voluit Ierosolymis, ciuitate nobilissima, ac omnium celeberrima: & quidem in festis Paschalibus, quibus ex omnibus orbis partibus innumerabiles homines ad ciuitatem illam confluxerant: vt nimirum res omnibus esset manifesta, eiusque fama longè lateque spargeretur.

Verùm, qui fieri ergo potuit (dicat iterùm aliquis) vt quum tantam tamque admirabilem & miraculosam in puero IESV sapientiam cernerent, tamque singularem sermonis morumque gratiam; non cogitauerint omnes, ipsum fortè Messiam esse: quum præsertim & tempus aduentus Messiæ iam adesse cognoscerent; & viderent illum in omnibus quæ ad Messiæ officium pertinere videbantur, tam benè versatum esse, tam sapienter de omnibus differere, tamque probè omnia perspecta habere? Ab hac seria cogitatione verissimaque sententia, auertebant eos multæ aliæ vitiosæ prauæque affectiones, quibus toti infecti erant; multæque sinistræ & falsæ opiniones, quibus erant præoccupati. Videbant puerum IESVM pauperem esse admodum, pauperisque hominis filium; obscuroque loco ex Galilæa vspiam natum; id quod vel ex loquela eius satis percipiebant. Tametsi non est dubitandum, quin rogauerint illum quoque, ante abitum eius, vbi habitaret, & quibus parentibus natus esset. Cùm ergo omnia in illo cernerent tam abiecta, humilia, & simplicia; ipsi autem omnes essent superbi ac diuites, ambitione & gloriæ cupiditate pleni; ne cogitare semel quidé poterant aut volebant, talé esse Messiam ac Regem suum. Alioqui cur posteà in illum non crediderunt, quum non modò audirent summam eius ac perpetuam sapientiam in omni prædicatione eius, inque responsione promtissima ac prudentissima ad quæstiones omnes, quas illi proponebant, sed tot insuper insignia & stupenda

penda miracula viderent, quæ faciebat in Dei nomine, ad cōfirmationem doctrinæ suæ? Ipsemet Christus huius tantę cæcitatis illorum rationem reddit; illam nimirum ipsam, quam nunc diximus. Quomodo, inquit, vos potestis credere, qui gloriam ab inuicem accipitis, & gloriam quæ a solo Deo est non quæritis? Expectabant igitur omnes Messiam vitiosis suis affectibus similem & fauentem; diuitem nimirum, nobilem, gloriosum, potentem iuxta mundum, qui eos omnes magis etiam diuites & potentes faceret. Quam opinionem fouebant etiam & confirmabant oraculis Prophetarum suorum, qui omnes valde magnificè de Messia & regno eius scripserant: nec sibi persuadere poterant, obstantibus malis animi affectionibus, Prophetias illas aliter intelligēdas esse, quam quemadmodum iuxta litteram sonare videntur; vt antè quoque in disputatione ostendimus. Deinde, quoniam duplex est aduentus Messiæ; prior humilis & occultus, alter sublimis & manifestus; prior vt iudicetur ipse & condemnetur ab hominibus, posterior vt iudicet ipse homines totumque mundum: quæcumque Prophetæ de posteriori Messiæ aduentu in gloria & potentia prædixerunt, sic accipiebant quasi in primo eius aduentu implenda essent. Postremò, quæ Prophetæ futura prædixerunt in progressu regni Messiæ, quumque illud in hoc mundo ad summam tandem dignitatem & victoriam peruenturum erat, post multos labores, aduersitates, pressuras, afflictiones maximas, ac post multos annorum centenarios; ipsi omnia illa in primo aduentus Messiæ exordio implenda existimabant. Quum ergo in puero IESV nihil penitus mundanæ gloriæ vel potentiæ viderent, deque eius natiuitate aut origine nihil vmquam adhuc audiuissent; putabant esse incredibile ac penitus impossibile, quòd ipse Messias esset.

Itaque admirabantur quidem vehementer sapientiam eius in tantilla ætate, in puero paupere ac vulgari; nec satis comprehendere poterant, quomodo, vel vbi tam citò tantam sapientiam didicisset: sed aliquid tamen de eo supra hominem cogitare non poterant. Numquam quidē similem puerum viderant; attamen fieri posse fortasse putabant, vt singulari naturæ dexteritate, Deo adiuuante, talis quispiam esse posset. Et cùm puer IESVS iam ex oculis eorum abijsset, nec quidquam de eo audirent ampliùs; facilè ac citò obliti fuerunt omnium, quæ in illo viderant & audiuerant. Et hoc est ingenium corruptæ naturæ nostræ; mala ac noxia tenaciter inhærent memoriæ nostræ, bona & salutaria citò ac facilè elabuntur. Id quod maximè tamen in ijs locum habet, qui naturam suam multis prauis & vitiosis affectionibus, auaritiæ, ambitionis, inuidiæ, hypocrisis, & similibus, data opera magis magisque inficiunt & corrumpunt. quales erant ferè omnes isti boni magnique Doctores.

PETRI SIMONIS TILETANI EPISCOPI YPRENSIS DE IESV CHRISTI IN MONTE THABOR CVM MOYSE ET ELIA COLLOQVIO Tractatus.

NTER omnia quæ sunt in historia Euangelica nihil ferè admirabilius, nihil vtilius, nihil dulcius aut lætius est, historia Trãsfigurationis Christi. Ibi habemus confirmationem certam ac multiplicem fidei nostræ ac religionis Christianæ; non solùm per præsentiam ac testimonia Moysis & Eliæ, sed etiam per expressum verbum ac testificationem Dei Patris. Vnde Petrus Apostolus in altera Epistola sua, ad Christianæ doctrinæ certitudinem declarandam, visionem hanc vocemque Dei Patris adducit, eamque multis egregijs verbis amplificat. Hic deinde habemus insignem confirmationem spei nostræ, specimen nimirum pulcherrimum vitæ futuræ, regni cælestis, æternæque beatitudinis: ac proinde etiam ingentẽ inflammationem charitatis nostræ erga Deum, quę ex fide simul & spe oritur. quum omnes illum libenter amemus, quem & potentem & bonum credimus; & à quo nos multa esse accepturos speramus. Ergo hæc historia docet nos in primis, IESVM Christum esse verum Messiam, in Lege ac Prophetis promissum, verum Dei Filium, verum mundi Redemtorem ac Saluatorem: vnicum & absolutum summæ veritatis cælestisque sapientiæ Doctorem & Magistrum; quem omnes audire debeant, qui salui esse desiderant. Quod eò præcipuè tendebat, vt discipulos omnesque credentes in fide suæ diuinitatis confirmaret: ne videlicet turbarentur vel scandalizarentur in futura sua morte & passione: sed quum paulò pòst tanta & tam indigna pati viderent, scirent, omnia illa non de necessitate, sed de mera sua atque vltronea voluntate procedere: ideò gloriam suam ante mortem, potentiam ante passionem, honorem & maiestatem ante ignominiam ostendere voluit. Vnde Leo Pontifex eleganter: Aperit Dominus coram electis testibus gloriam suam, & communem illam cum ceteris corporis formam tanto splendore clarificat, vt & facies eius Solis fulgori similis, & vestitus cãdori niuium esset æqualis. In qua transfiguratione illud principaliter agebatur, vt de cordibus discipulorum crucis scandalum tolleretur; nec conturbaret eorum fidem voluntariæ humilitas passionis, quibus reuelata esset absconditæ excellentia dignitatis.

Secundò, hîc etiam docetur, qualis in futuro sæculo parata sit merces & gloria, non solùm ipsi Christo, sed omnibus quoque in illum credentibus, eiusq; mandata atque exempla sequentibus. Quum enim paulò antè dixisset; Qui vult venire post me abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me: quia hoc valdè durum esse videba-

tur,statim addit insignem consolationem, proposita mercede incompatabili, dicens;Filius hominis venturus est in gloria Patris sui cum Angelis suis: & tunc reddet vnicuique secundùm opera sua. Et quia aliquis cogitare poterat hoc in longum differri, nempe vsque ad futurum sæculum, nec quemquam vmquam vidisse quid sit de mercede illa & gloria futuri sæculi; addit: Amen dico vobis, sunt quidam de hic stantibus, qui non gustabunt mortem donec videant Filium hominis in regno suo: hoc est, donec videant specimen aliquod regni mei post hanc vitam, & simul gloriæ æternæ omnium electorum. Itaque paucis pòst diebus suam hanc promissionem implendo, tribus è discipulis hanc sui transfigurationem, & quæ in illa contigerunt, ostendit: quarenus quidem fas est homini mortali hæc videre & capere. Hinc idem sanctus Leo: Sed non minori prouidentia spes Ecclesiæ sanctæ fundabatur, vt totum Christi corpus agnosceret, quali esset commutatione donandum: vt eius sibi honoris consortium membra promitterent, qui in capite præfulsisset. De quo idem Dominus dixerat, cùm de aduentus sui maiestate loqueretur; Tunc iusti fulgebunt sicut sol in regno Patris sui. protestante hoc ipsum beato Paulo Apostolo & dicente: Existimo quòd non sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis. Et iterùm; Mortui enim estis, & vita vestra abscondita est cum Christo in Deo: cùm autem Christus apparuerit vita vestra, tunc & vos apparebitis cum illo in gloria. Hæc autem omnia quàm pulchra & iucunda sunt auditu! quàm necessaria cognitu! Quin etiam, si diligenter animum aduertimus, inueniemus hic declaratum & expressum, quando, quot, qui, quomodo, per quem, & vbi ad contemplationem immortalis ac diuinæ sint gloriæ peruenturi. Sed non est animus in præsentia hæc attingere. Puto autem, nullum esse mortalium qui amplitudinem & maiestatem huius historiæ dignè concipere queat, nedum lingua aut verbis exprimere. Nec nobis nunc decretum est, totá Transfigurationis historiam explicare, omnesque quæstiones tractare quæ huc pertinent, quæ multæ sunt & magnæ; sed paucas tantùm quasdam, quæ seruiunt intentioni nostræ ac proposito. Harum vna est hæc. Rom. 8.

Si testes habere voluit Dominus gloriosæ huius Transfigurationis suæ, non modò homines, adhuc in conspectu præsentis æui degentes, quales erant Apostoli, qui illam viderunt, verùm etiam aliquos ex prædecessoribus; cur ex omnibus illis, præcipuè Moysem & Eliam elegisse credendus est? Quamquam de Moyse ratio videtur esse minùs obscura. Quòd nimirum ille inter Iudæos summæ semper auctoritatis ac nominis fuerit, tum propter alia multa, tum præcipuè propter legem quam à Deo acceperat, & populo promulgauerat. Hinc illa verba Iudæorum: Nos scimus, quia Moysi locutus est Deus. item; Nos Moysi discipuli sumus. Quòd si Christus testimoniũ habere voluit à Lege & Prophetis: cur ex tot Prophetis, qui cunctis retrò temporibus fuerant, vnus cum Moyse Elias eligitur? cur non potiùs vel Samuel ille magnus Propheta, vel Isaias, vel Ieremias, qui multa admodum viderunt & scripserunt de futuris Christi gestis & mysterijs? denique cur non præ omnibus Dauid rex, cui potissimùm constitutum est de Christo Dei Iacob, egregius Psaltes Israel; vt habetur 2. Regum 23?

Afferuntur huius rei à multis rationes multæ. Præterquam enim quòd Christus hoc modo se Dominum ostendere voluit Legis & Prophetarũ, & tam Legem Moysis quàm Prophetas omnes de se testificari, voluit etiá monstrare se Dominum esse viuorum omnium & mortuorum; itemque cæli & terræ. Ideò inter mortuos Moysem elegit, inter viuentes autem Eliam, qui in paradiso aut alio quopiam loco Deo noto adhuc viuit; vt Scriptura indicare videtur. Nam hinc viuens raptus à Deo & sublatus fuit, & de morte eius posteà nihil legitur. Ita quum Eliam è cælo aut loco sublimiori quò raptus fuit; Moysem autem è terra, in qua sepultus est, sibi adesse voluit; pulchrè se Dominum cæli & terræ esse declarauit.

Præterea Moyses omnium mortalium mitissimus fuit; Elias autem perpetuam ferè contra peccatores seueritatem ostendit. Voluit ergo Christus ostendere, vtrumque agendi modum bonum & laudabilem esse; & vtrumque etiam suo loco ac tempore in se competere: Moysem præfigurasse misericordiam & mansuetudinem suam in primo aduentu; Eliam verò futuram seueritatem erga impios peccatores in aduentu suo secundo. De similitudine Moysis & Eliæ cum Christo, in ieiunio quadraginta dierum, & in alijs quibusdam gestis, dicetur posteà.

Omnes istæ rationes, quæ Moysem & Eliam propriè concernunt, bonæ sunt: sed præter omnes istas bona est illa ratio; quòd Elias semper habitus fuit à Iudæis tamquá inter

omnes Prophetas præcipuus: adeoque in vitæ sanctitate, gloria miraculorum, & spiritus magnitudine, Moysi proximus: vt non immeritò hîc præ alijs Prophetis, ac veluti pro alijs omnibus adfuisse credendus sit. Certè in libro Ecclesiastici, de nullo Prophetarum Eccli. 48. talia ac tanta scribuntur laudum præconia, quanta de Elia. Et surrexit Elias Propheta, inquit sacer Auctor ille, quasi ignis: & verbum illius quasi facula ardebat. Qui induxit in illos famem, & irritantes illum inuidia sua, pauci facti sunt. non enim poterant sustinere præcepta Domini. verbo Domini continuit cælum, & deiecit à se ignem ter. Sic amplificatus est Elias in mirabilibus suis. Et quis poterit similiter sic gloriari tibi? Qui sustulisti mortuum ab inferis de sorte mortis in verbo Domini Dei. Qui deiecisti Reges ad perniciem, & confregisti facilè potentiam ipsorum, & gloriosos de lecto suo. Qui audis in Sina iudiciū, & in Horeb iudicium defensionis. Qui vngis Reges ad pœnitentiam, & Prophetas facis successores post te. Qui receptus es in turbine ignis, in curru equorum igneorum. Qui inscriptus es in iudicijs temporum, lenire iracundiam Domini, conciliare cor patris ad filium, & restituere tribus Iacob. Beati sunt qui te viderūt, & in amicitia tua decorati sunt. Nam nos vita viuimus tantùm, post mortem autem non erit tale nomen nostrum. Hæc Ecclesiasticus.

Verum quidem est, nihil Elias de Christo venturo vel de alijs rebus ad pietatem pertinentibus scripto reliquit: sed illa in re similis est non modò alijs multis maximis & sapientissimis viris, verum etiam Domino nostro IESV Christo; qui ipse quoque nihil scripsit, nec tamen propterea minoris est æstimandus. Qua de re pulchrè atque eruditè disputat sanctus Augustinus, libro 1. De consensu Euangelistarum. Quamuis ergo nihil scripsit Elias; præcipue tamen post Moysem excelluit inter Prophetas, in restituendo cultu Domini: immò incomparabilis fuit vindex Legis, & veræ pietatis tunc propè extinctæ. Sed hac de re latiùs etiam in sequenti disputatione. Non dubium est, quin Elias in omni doctrina & prædicatione multam semper mentionem fecerit de futuro Messia, populumque multis verbis in illius expectationem, tanquam qui longè aliter & meliùs, quam ipse fecerat, gloriam Dei promoturus veramque pietatem restituturus esset, erexerit. quum præcipuè & Petrus Apostolus Actorum 3. & Stephanus Actorum 7. disertis verbis testentur, Prophetas omnes à Samuel & deinceps, annuntiasse dies Christi.

Quòd ergo hi duo maximi viri Moyses & Elias hîc cum Christo apparent, & cum eo colloquuntur, signum est consensus: vt omnes per hoc intelligerent, Christum doctrinamque & actiones eius omnes, non modò Legi aut Prophetis aduersari; sed etiam Legis & Prophetarum omnium non alium finem aut scopum esse, quàm hunc ipsum Dominum IESVM Christum.

Quodnam autem vel quale fuerit illorum colloquium, solus Lucas in genere exprimit: Dicebant, inquit, excessum eius, quem completurus erat in Ierusalem; hoc est, loquebantur de Christo, de morte eius, quam breui passurus erat Ierosolymæ. Sæpè in Sacris litteris mors Christi vocatur excessus, siue exitus, seu egressus ex hoc mūdo. veluti Ioannis 13. Sciens quia venit hora eius vt transeat ex hoc mundo ad Patrem. & in veteri Testamento 2. Machab. 10. capite, Antiochi regis mors expresso verbo excessus nominatur. Etsi non desint pij Doctores, qui præter hunc simplicem & litteralem sensum, intelligunt hîc & aliud quiddam in verbo excessus significari, quo Latina nostra vulgaris Euangelica translatio vtitur: nempe nimiam futuræ Christi passionis atque ineffabilem magnitudinem. Et certè fuit in passione Domini, hoc modo de excessu loquendo, non solum afflictionis & tormentorum excessus admirabilis, sed multarum quoque aliarum rerum. Nam præter dolorum excessum, qui reuerà omnem animi captum superat; fuit in Christo non minor excessus amoris erga nos, ex quo omnis illa eius spontanea passio profluebat. Fuit itidem excessus incomparabilis atque immensus, ingratitudinis, odij, malitiæ & crudelitatis, in Iudæis Christi hostibus. Denique fuit in eadem Christi passione non minor excessus pretij & valoris, suauitatis & dignitatis coram Deo, fructusque & vtilitatis, pro Fidelibus & electis, qui illa gratia vtuntur vt decet in salutem suam.

Colloquebantur ergo inter sese de admirabili illo ac stupendo mysterio mortis Christi, quam breui vltrò subiturus erat pro salute humani generis. non quidem quòd omnis sermo illorū propriè esset de morte Christi; sed quòd hoc esset sermonis præcipuum argumentum, ad quod cetera omnia referebantur; & ad quod explicandum, propriè institutum erat illud colloquium & conuentus. Ita quum dicit Euangelista, collocutos fuisse inter se de morte Christi, non vult negare, eos aliquid etiam de eius resurrectione dixisse.

xisse. Nam, quemadmodum Christus ipse, quoties de morte sua loquitur, simul etiam ferè mentionem adijcit resurrectionis suæ; sic non est dubium, quin Moyses & Elias, quum multa hîc de morte Christi dixissent, aliquid ad spem & consolationem, atque ad plenam fidei doctrinam, de secutura eius resurrectione addiderint. Sed præcipua illorum (vt diximus) disputatio, in morte Christi benè explicanda (quæ videbatur esse incredibilis) versabatur. Ideò illius tantummodò meminit Lucas.

Benè autem & propriè ac planè in loco vtitur sanctus Euangelista verbo complendi, dicens eos fuisse collocutos de excessu quem completurus erat in Ierusalem: respicit enim ad veritatem Dei & Prophetias, quę ex Dei verbo ac reuelatione de morte Messię loquebantur: quas omnes dicere vult in morte IESV Christi completas fuisse. Quò pertinet etiam illud Christi iam morientis, Consummatum est. Quamquam etiam rectè & propriè dicitur exitus noster ex hoc mundo impleri per mortem. Nam etsi frequéter ante mortem nostram animo ac desiderio ex hoc mundo egrediamur; tamen huiusmodi exitus non est completus & absolutus, nisi dum emorimur. Vbi verò per mortem è mundo eximus, nihil tunc ampliùs in mundo habemus, nec mundus in nobis.

Sed nunc quærat aliquis: Licétne scire quidnam Moyses & Elias in particulari dixerint, cum Christo hîc colloquentes? vel quomodo mortē eius ex Lege & Prophetis probauerint? Non licet sanè: quod enim sacra Scriptura non expressit, id humana industria non potest pro certo cognoscere. Attamen licet hac de re ex sacris Scripturis nō improbabiliter diuinare. Et, quia hoc non parùm facit, tum ad gloriam Christi, tum ad Scripturarum intelligētiam, tum ad confirmationem fidei nostræ; visum nobis fuit, in hanc rem operam nonnullam impendere; & quodnam vel quale hoc sanctum colloquium fuerit, saluo aliorum iudicio, inuestigare.

Sumamus ergo pro disquisitionis seu disputationis huius exordio ac fundamento, quod sanctus Euangelista Lucas habet in descriptione huius historiæ; Christum nimirum sic transfiguratum esse, inter orandum. Factum est, inquit, post dies octo: assumsit Petrum & Iacobum & Ioannem, & ascendit in montem, vt oraret. Et facta est, dum oraret, species vultus eius altera, & vestitus eius albus & refulgens. Et ecce duo viri loquebantur cum illo.

Non est dubium, quin Christus hîc inter cetera orauerit Patrem suum (quoniam se & doctrinam suam à tam paucis recipi videbat, quin & ab omnibus doctis in Lege & primatibus passim dici, totam eius prædicationem esse Legi contrariam; præcipue autem, quia sciebat, omnes simul bonos & malos grauiter scandalizatum iri in morte sua & passione, & vel ob eam solam causam pro certo habituros, Messiam non esse) orauerit, inquam, Patrem suum, vt placeret illi, non modò extraordinariam sibi aliquam & visibilem gloriam dare in corpore suo, in signum eminentissimæ suæ excellentiæ ac dignitatis; sed mittere etiam duos Prophetas istos maximi præ ceteris nominis inter Iudæos; vt palàm testarentur, Apostolis suis audientibus, quis qualisve esset, & qualem opinionem de morte ipsius & passione instante habere oporteret.

Sic ergo orantem audijt Deus omnipotens, & quidem primùm aliam illi exteriùs formam corporis dedit, lucis immensæ gloriæ & pulchritudinis plenam; deinde hos duos viros illi statim adesse iussit, simili etiam corporis gloria ac maiestate præditos, pro captu & mensura illorum. Quos vt primùm sibi CHRISTVS astare vidit, facilè credi potest, orationem suam seu precationem concludendo, his vel similibus verbis Patrem allocutus fuisse:

Gratias tibi ago Pater, quòd, vt in omnibus alijs hactenus, ita etiam hac in re tam benignè & promtè me exaudisti; hos duos mihi viros mittendo, in personæ meæ & functionis futurum ac perpetuum testimonium. Scis enim, Pater, quid hîc quæram, & quorsum spectem: omnia nimirum conuertere, vt decet, in honorem sancti & gloriosi nominis tui. Quibus dictis ad astantes conuersus; Quoniam, inquit, hactenus, ô Moyses & Elia, tanto tempore laboraui & docui in populo isto, nec tamen verbis vllis aut operibus persuadere illis potui, quisnam sim, vel quamobrem venerim: volui vos duos nunc mihi testes adesse illorum quę gessi hactenus & adhuc gesturus sum; vt per vos intelligant omnes, qualia sint, quorsumque pertineant.

MOYSES. Gratias tibi agimus Domine IESV Christe, quòd tanto nos honore dignaris. Vnde enim hoc nobis præ ceteris omnibus fidelibus Dei seruis, ab initio mundi, vt veniat ad nos Filius Dei, nosque appareamus ad hunc modum in conspectu eius?

Elias. Gratias agimus tibi ô Emmanuel, quòd nos huius sublimis ac iucundissimi spectaculi consortes esse voluisti. Magna fuit dignatio & gratia tua singularis erga nos, quòd aliquid de mysterijs tuis admirandis cognoscere nobis donasti, quum versaremur olim in vita mortali: nullaque ex re vmquam maiorem consolationem accepimus, quàm quòd videre nonnihil in Spiritu de hoc tempore, deque futuris gestis tuis, Dei dono aliquid potuimus intelligere. Sed quòd nunc re præsentem cernere, tecumque possumus colloqui, & non exiguam partem videre gloriæ & maiestatis tuæ, illiusque adeo participes esse, id gratiam omnem ac dignationem superat.

Moyses. Salue desiderium omnium Patriarcharum iustorumque cunctorum ab exordio mundi. Elias. Salue spes certa & fiducia omnium Prophetarum. Moyses. Salue magne Mediator Dei & hominum, Rex & Legifer noster, cuius ego obscuram tantùm quamdam figuram gessi. Elias. Salue, o Dux & Pastor domus Israël, salue Domine Iuste, seu Iustitia nostra. Expectasti diu, sed venisti tandem, neque nos spes nostra fefellit. Vicit iter durum pietas: liberasti fidem omnium qui de te testificati sunt ab initio.

Moyses. Tu olim mundum hunc mirabili bonitate, potentia, sapientiaque condidisti; nunc eumdem maiori multò bonitate, potentia & sapientia restauratum venisti. Auctor es ab initio & Conditor vnicus humani generis; nunc eiusdem venisti, quum peccato corruptum & perditum esset, Redemtor & Saluator. Nemo scilicet opus tuum, præter te, reficere potuit. Sed ô quàm longè aliud est opus hoc reparationis ac redemtionis humani generis, atque olim fuit creationis eiusdem! Creasti hominem mundumque hunc vniuersum, & quidquid in eo est, sine labore vllo vel molestia: at non ita nunc hominem redimes & saluabis. Magno labore & sudore, magno mentis & corporis dolore tibi constitit hactenus hæc redemtio: sed nihil est hoc totum, illius respectu, quod adhuc restat. Verùm, quæ te charitas coëgit, omnia agere & pati hactenus amore nostri; eadem non te deseret, donec felici fine cœptam redemtionem perficias & concludas.

Elias. Multifariàm multisque modis locutus es olim Patribus nostris in Prophetis: nunc ipse loqui & docere venisti populum tuum ore proprio sapientiam quam attulisti è summis cælis, ex intimo sinu Patris tui. Misisti olim pastores populo tuo, pastores vtriusque ordinis varios: nunc illud implere venisti quod Ezechiel Propheta prædixit; Ecce ego ipse requiram oues meas & visitabo illas: ego pascam oues meas, ego accubare eas faciam, dicit Dominus Deus.

Moyses. O felices iterùm, iterumque, qui quotidie præsentia tua & colloquio perfruuntur: qui vident opera tua, qui sermones, prædicationem & doctrinam tuam audiunt & custodiunt, moresque ad illam suos componunt!

Elias. O ter & ampliùs infelices, qui te vident & non agnoscunt; qui in propria venientem non recipiunt, qui cælestem à te sapientiam doctrinamque veritatis audiunt & non credunt! Quot Reges & Prophetę summis votis intueri & audire cupiuerunt, nec potuerunt; quæ isti ad satietatem vident audiuntque quotidie, nec proficiunt quidquam.

Christus. Vos ego præ alijs idcircò præcipue testes elegi gloriæ meæ, excellentiæ, dignitatis, diuinæque adeò virtutis ac maiestatis; quia vestrum nomen increduli isti semper in ore habent, vestraque præstantia mihi conantur inuidiam facere, quasi nihil ego sim præ vobis, nec ad vestram gloriam vllo pacto pertingere valeam. Aliàs dicere etiam non verentur, me Legi per te traditæ, ô Moyses, & Prophetis omnibus, esse in omni doctrina mea totaque vitæ conuersatione contrarium. Qui verò optimè de me ac dignissimè sentiunt, Eliam me esse credunt, aut vnum aliquem ex Prophetis prioribus. Quæ omnia, scitis non in meam solius, sed in vestram etiam adeoque in Dei Patris mei manifestam iniuriam redundare, vehementer officere saluti ac redemtioni, quam mundo affero perdito.

Elias. Non es sanè Elias, Iesu Christe, sed quem Elias olim venturum prædicauit, & commendauit omnibus; cuius virtute, in cuiusque honorem & gloriam, fecit omnia, quę sacræ Scripturæ commemorant. Non es, inquam, Elias, sed cuius Elias multis in rebus typum gessit, cuiusque futura opera omni laude ac dignitate maiora suis gestis pro paruo atque humano modulo suo præfigurare conatus fuit. Dum inter mortales sum conuersatus, inuectus sum acriter pro officio meo in peccata populi; nec Regem quoque ipsum omnesque Principes eius reueritus, vt eos ab idololatria retraherem, ad verumque Dei sincerum cultum, quem tradidit nobis Moyses, reducerem. Sed quanto melius & felicius maiori-

maiorique spiritu tum ipse id hactenus præstitisti in persona propria, tum in posterum præstabis per Apostolos tuos ac discipulos, illorumque successores, vicarios in terris tuos; cùm non solùm Israëliticam plebem, sed totum mundum omnesque Reges ad veri Dei purum sanctumque cultum perduces!

Occidi ego, adiuuante me toto populo, Prophetas Baal quadringentos quinquaginta, Prophetasque lucorum quadringentos. In quo imitatus sum zelum Moysis, qui, adiuuantibus illum contribulibus suis Leuitis, tria millia interfecit illorum qui primi post exitum ex Ægypto idololatriam commiserant. Tu verò non venisti nunc quidem, vt aliquem occidas hominem, nec vt iudices aut condemnes quempiam; sed vt ipse potiùs iudiceris & condemneris. At zelum tamen & fortitudinem tuam ostendes contra hostes Dei longe magnificentiùs quàm nos potuimus: interficiendo nimirum, prosternendo, ac deuincendo fortem illum armatum hostemque Dei humanique generis terribilem ac perpetuum, qui & falsos omnes Prophetas excitauit, & idololatriam inuenit, & peccatorum omnium auctor est ab initio, totumque hactenus mundum à Deo abductum sub sua potestate continuit.

Quid, quòd abundè etiam ostendisti zelum tuum erga impios & corruptores cultus Dei, quum initio prædicationis tuæ tantum tamque ingentem numerum emtorum ac venditorum, omnisque generis profanorum omnium, confecto flagello, è templo Dei eiecisti, nullo tibi audente resistere vel contradicere? Neque enim nos latent pleraque omnia quæ abs te geruntur, etsi in humanis communi illo modo non agamus. Cognoscimus quotidie multa, tum ex illis qui ex hac vita discedunt, tum illa qua tibi placet reuelatione: hac nobis innotescunt via, magno cum animi nostri gaudio, dicta & facta tua admiranda, pro gloria Dei. Illorum vnum est, omni humana virtute maius, si quis rectè expendat, quod iam commemoraui. Quòd si tamen hoc alicui paruum videtur, tempus erit quum ventilabrum tuũ habebis in manu tua, & permundabis aream tuam, & triticum quidem congregabis in horreum tuum, paleas autem combures igni inextinguibili.

Denique restitui ego meo tempore subuersam penitus & explosam è populo religionem Dei; effecique, Deo per me operante, vt populus omnis relicta idololatria ad veri Dei cultum rediret. Ac hoc totum obscura tantum figura quædam fuit, illorum quæ tu facies, & facere iamdiu incepisti; immò nihil prorsus est, si cum tuis illustribus operibus conferatur.

Venit superioribus diebus præcursor tuus Ioannes Baptista, qui multis in rebus præclarè admodum repræsentauit personam meam, imitatusque est insigniter gesta mea. Sic olim etiam prædixerat Malachias Propheta, venturum scilicet ante Messiam & regnum eius Eliam Prophetam, qui conuertat corda hominum ad amorem & cultum Dei, ac restituat omnia ad exemplum meum. Fecit hoc Ioannes Baptista, vt prædictum erat: perfunctus fuit egregiè officio suo; restituit omnia. Sed nec agnitus fuit nec receptus vt debuit. Scientes & prudentes errauerunt in persona eius: nolunt Scripturas sacras ac vaticinia Prophetarum intelligere vt oportet: in alienum sensum, (qui videlicet moribus & studijs illorum peruersis conueniat) accipiunt ac detorquent omnia. Quam gratiam ab illis retulerit Ioannes ille pro omnibus sanctis laboribus suis, euentus docuit: tractarunt illum vt Prophetas omnes priores. Sed cœperam dicere de restitutione per illum facta. Quomodo restituit omnia? Nempe vt ego meo tempore facere potui: magnis laboribus, multis exhortationibus, ardentibus concionibus, magno ac vehementi spiritu, exemplo vitæ sanctissimæ ac penitus admirabilis, multos è populo reuocauit ad vitæ sinceram pietatem, ad verum ac legitimum cultum Dei.

At nec ego nec ipse plenam & perfectam restitutionem facere potuimus: laus illa tibi vni debetur. Fecit Ioannes primùm hoc tempore velut alter Elias nonnullum restitutionis initium: tu rem cœptam hactenus perfecisti, & perficies etiam posthac longè magis. Quamuis enim obsistente conatibus & studijs tuis incredula ac dura isthac natione, non magnus adhuc restitutionis effectus aut fructus percipiatur; tamen fructus omnis laborum tuorum proueniet suo tempore, longè amplissimus atque vberrimus. Tu restitues per te & per Apostolos tuos, non hunc Israel tantùm, & carnales posteros Abrahę patris nostri; sed omnes etiam gentes & nationes totius orbis terrarum. Hoc nunc dictu mirabile videtur: sed breui reipsa probabitur. Tu es enim semen illud sanctũ & benedictum, ex Abraham natum, in quo, & per quod benedicentur omnes Gentes. Charum est Deo

Patri tuo, vt sis illi seruus ad suscitandas tribus Iacob,& fæces Israel conuertendas. Dedit te in lucem Gentium; vt sis salus eius vsque ad extremum terræ. In illa re demum plena erit & perfecta restitutio regni Israel : renouatio scilicet ac restauratio felicissima totius mundi. Falluntur homines isti vehementer, quòd quidquid gratiæ Dei, benedictionis, felicitatis Israeli promissum est per Messiam in Lege & Prophetis, id omne ad solā istam nationem Iudaicam pertinere arbitrantur. Non enim omnes qui ex Israel,ij sunt Israelitæ; neque qui semen sunt Abrahæ,omnes filij Abrahę : sed in Isaac vocabitur tibi semen: id est, non qui filij carnis, hi sunt filij Dei;sed qui filij sunt promissionis,æstimantur in semine. Sed hæc disputatio non est propriè huius loci. Breuiter nunc attigi tantùm, ne quis te Eliam esse putet, re've mecum, aut me tecum vllo pacto conferre audeat.

MOYSES. Æquè indignum est, nec minùs me male habet, quòd me meaśque laudes altè extollunt frequenter, vt te Dominum nostrum Iesum Christum deprimant. Sed hoc fuit semper ingenium populi huius, quòd præteritos sanctos laudibus in cælum efferunt, præsentes vituperant : mortuos Prophetas magni faciunt, viuentes contemnunt. Nimirum,quia mortui non mordent amplius: viuentium autem reprehensiones,tametsi iustissimas, ferre non possunt. Nunc nomen meum semper in ore habent, & honorificè de me loquuntur : viuentem autem & carpentem vitia illorum, viamque veræ pietatis ac religionis docentem,ferre non poterant. Notæ sunt voces eorum, quibus nunc clamabant; Quis te constituit Iudicem super nos ? nunc; Moysi huic nescimus quid acciderit. nunc; Omnis multitudo sanctorum est; cur eleuaris super populum Domini ? & similes. Quoties me lapidare, quoties alia ratione e medio tollere voluerunt ? Pulchrè igitur isti nunc quoque naturam sequuntur maiorum, Iesu Christe, erga te, implentque mensuram patrum suorum. Dedi eis legem iussu Dei, præscripsique modum & rationem colendi Deum. in eo magnopere gloriantur. Sed quis est illorum qui seruet legem meam, quique ritè & pura mente Deum colat, iuxta præscriptum Legis ?

Quòd verò tantopere extollunt nomen & dignitatem meam,primùm quid vnquam habui laudis & nominis, Domine Iesu, nisi abs te, à quo bona sunt omnia? vel quid vnquam præstiti laude dignum, nisi per te, tuaque gratia & auxilio ? Qui vt vnigenitus es Dei Patris Filius, sic vnam cum eo naturam,vnam habes potentiam,gloriam & maiestatem, & quæcumque Pater facit aut fecit vnquam, hæc tu facis similiter. Deinde,quæ est omnis laus vel dignitas mea, quod officium, quæ opera à me vnquam facta, si tecum & cum officio tuo atque operibus comparentur ? Eduxi illos è dura seruitute Pharaonis Regis Ægypti : tu ad hoc venis, vt tibi obtemperantes eruas è potestate principis huius mundi, regis inferni ac tenebrarum. Ego illos inducere non potui in terram promissam, lacte & melle manantem, obstante peccato meo, quo Deum offenderam : tu populum omnem tuum educes è deserto mundi huius infelicis, in terram viuentium, in regnum cælorum, sedem propriam ac regiam æterni Patris tui.

Per me data est lex : gratia & veritas per te facta est. Præcepta omnia legis meæ sunt ferè duplicia. Alia enim ad benè viuendum spectant, & moralia vocantur : alia verò pertinent ad rectè colendum Deum, & cærimonialia nuncupantur. Neutra alicuius momenti aut virtutis sunt, nisi abs te adiuuentur, per te perficiantur. Cærimonialia omnia præcepta figuram tantùm continent, cuius res & veritas omnis in te sita & per te allata est. Vmbram enim tantùm habuit lex mea futurorum bonorum, non ipsam imaginem rerum, quæ in te vno quærenda est. Sed hac de re plura nobis frequenter pòst dicenda erunt. Alia legis meæ præcepta sunt moralia, vt dixi quorum præcipua ac velut capitalia sunt, decem illa omnibus nota. Sed vbi vel quomodo illa scripta tradidi ? in tabulis lapideis; non in tabulis cordis carnalibus : quomodo tu legem tuam scribis per gratiam tuam in ijs qui tibi obsequuntur. Vnde & mea lex, quia malam voluntatem flectere ac mutare non potuit in obsequium, irritauit illam potiùs, magisque peccare fecit, atque ita mortem quoque ipsam ac damnationem attulit, non suo quidem, sed vitio hominum. Tua verò lex Euangelica, quia coniunctam habet gratiam, & simul cum præcepto,obediendi promptitudinem & voluntatem confert, lex vitæ est & salutis. Si verè loqui velimus, mea littera populo meo data, occidit : tuus spiritus populo tuo datus viuificat : tantum est discriminis inter me & te, quod ad legem attinet, quam tanti faciunt; quum nemo tamen ex ipsis faciat legem. Quòd si magnum est legis meæ beneficio instrui de diuina voluntate, terreri à malo, vocari & excitari ad bonum; quanto maius & melius est, non doceri solùm per litteram exteriùs, sed intus etiam per Spiritum sanctum ? deinde, ædificari

ficari in fide & dilectione Dei? postremò; vbi peccaueris, remissionem peccatorum accipere? Quæ omnia fiunt per gratiam tuam, non per legem meam: quæ præcipit tantummodò, docet, terret, ac promittit; at præstandi obedientiam & promissionis effectum dare non potest. Sic modis omnibus nihil ad perfectum adduxit lex mea: tu verò gratiæ omnis & veritatis perfectionem præstas. Ita nuda lex per me; data est grâtia autem per te & veritas facta est.

Postremò ego signa multa & miracula ingentia feci, virtute Dei, tam in Ægypto quàm in deserto, annis totis quadraginta: tu similia vel maiora etiam ac longè plura facis quotidie virtute propria. Imperas dæmonibus, eijcisque & fugas, vno verbo suscitas mortuos: vt nihil hic dicam de ijs quæ adhuc secreta sunt; quòd conceptus es de Spiritu sancto, natus de matre virgine, & similibus.

Et hæc de ijs quæ ad officium meum & ministerium pertinent: quod verò ad personas attinet, ego quamlibet per Dei gratiam magnus fui, tamen peccator fui; nec tantùm conceptus & natus in peccatis, sed nonnumquam etiam propria voluntate perpetrans peccatum: & sic intercessi apud Deum pro peccatis populi, vt ipse quoque pro meis peccatis intercessore opus haberem. Tu immunis ab omni peccato, totius mundi peccata expias & abstergis. Hoc de te credere pertinaciter recusat populus iste, in primisque primores eius: sed tempus erit, quo Deus id aliquando palàm faciet omnibus. Sunt & aliæ multæ, immo pænè infinitæ differentiæ inter nos; sed nihil est opus in te manifesta rationibus ac testimonijs vti minimè necessarijs. Sunt alia quædam priuilegia, mihi pariter & Eliæ singulari Dei dono communia, quæ non immeritò omnes admirantur: in quibus tamen tecum nullo pacto conferri possumus; adeò vnus omnes excellis in omnibus: sed hæc aptiùs (vt videtur) ab Elia ipso, tamquam tempore posteriore, referantur.

ELIAS. Quæ ad totius cùm præsentis tum futuræ Ecclesiæ instructionem, ad Dei æternam gloriam, atque ad tantæ rei (de qua hic agitur) confirmationem pertinent, non sunt vlla ratione silentio prætereunda: nec ferendum vllo pacto, vt ex immodica laude seruorum, Regis gloriæ dignitas obscuretur.

Sunt sane, vt Moyses iam dixit, prærogatiuæ quædam eximiæ illi mihiq; communes: sed quid tandem habemus laude vel admiratione dignum, in quo nos vel non æquat IESVS Christus, vel multis præcellit partibus. Abstinui à cibo omni & potu quadraginta totis diebus & noctibus: fecit idem & Moyses ante me: nemo autem vmquam præterea. Nónne tu quoque, Domine IESV Christe, idem fecisti in deserto priusquam officio Messiæ fungi inciperes? Secundò, postquàm ita (vt iam dictum est) ieiunassem euudo, & per- 3. Reg. 19.
uenissem vsque ad montem Dei Horeb, vidi illic Dominum Deum, quatenus fas est mortali Deum videre. vidit similiter Moyses Deum in monte Sinai. Quid tu, Domine Exod. 24. &c.
IESV Christe? non sic tantummodò Deum vidisti quemadmodum nos; sed ex intimo eius sinu in terram descendisti. Vidisti omnem gloriam Dei, eademque perfruitus fuisti ab æterno, vtpote vnam atque eamdem cum illo essentiam & naturam habens.

Tum verò credimus, etiam te nunc quoque iuxta humanam naturam tuam, qua nostri similis es, Deum ita videre, vidisseque ab initio conceptionis tuæ, sicut electi omnes aliquando illũ in cælo videbunt, vbi eò tua opera ac merito perducti fuerint: ac veluti sancti Angeli nunc eum cernunt facie ad faciẽ, videruntq; ab initio, ex quo primùm in Dei gratia atque amore confirmati fuerunt. Etsi miro quodam modo visio hæc & contemplatio assidua diuinitatis in te nec dolores in corpore, nec tristitiã in anima tua impediat; te videlicet ita volente ac temperante omnia mirabiliter, quemadmodum officio ac dispensationi tuæ generisque humani redemtioni conuenire nouisti.

Denique ego & Moyses, sensimus radios quosdam diuini splendoris lucisque æternæ, etiam in corpore nostro, atque in hac vita mortali: ego quidem quum me Deus igneo curru equisque igneis tolleret ex hoc mundo: Moyses autem, quum de monte descenderet, vbi dies quadraginta cum eo familiariter egerat, Legisque diuinæ tabulas ab eo acceperat. Hæc magnopere mirabantur in me & in Moyse qui videbant. Sed quid sunt hæc, cum ijs collata, bone IESV, quæ hic nunc in te videmus, vt cetera mittamus omnia? non est facies tua cornuta solummodò radijs nouæ lucis, vt erat olim magni Moysis: nec videtur ignea tantùm esse, vt mea quondam erat, sed lucet instar meridiani solis: totumque adeò sanctissimum corpus tuum sic est immutatum, tantaque luce & claritate perfusum, vt appareat vis claritatis illius etiam in vestibus tuis. Ecce enim vestimenta quæ geris omnia,

omnia, & niuem albissimam & quidquid in mundo candidum est, candore & pulchritudine superant.

Et hæc sunt quidem magna profectò discrimina inter nos duos, & inter IESVM Christum: sed nihil sunt demiranda, si rem ipsam & propriam personarum differentiam consideremus. Moyses enim & ego, quamlibet suo vterque modo per tuam gratiam magni fuerimus; omnis tamen magnitudo, præstantia, dignitas & excellentia nostra, ad huius testificandam & amplificandam dignitatem, excellentiam & maiestatem, tantùm pertinuit. Quemadmodum videmus Legatos atque officiarios Regum & Principum huius mundi se magnificè adornare, magnoq; vestium, equorum, famulorum, & similium rerum quas mundus admiratur splendore vti, vt Principum suorum magnitudinem & potentiam omnibus testatam faciant.

Nos testes, indices, & antecursores fuimus venturi aliquando longè maximi Principis, summique Legati Dei: qui sapientia sua simul & potentia admirabili omnes inter Deum & humanum genus causas componeret, optimamque & perpetuam pacem firmaret. Hic est mundi ille Rex altissimus, & magni consilij Angelus; nos famuli tantùm fuimus: hic noster est omniumque summus Dominus; nos ministri fuimus ac dispensatores in domo aliena: hic filius est legitimus in domo propria; nobis datur, fidele quidem ministerium, sed ministerium tamē dumtaxat in domo Dei: huic verò dominium, tamquam filio; ipsaque adeò structura domus, tamquam Deo vero. Nos amici sponsi, ac veluti paranymphi, sponsæque adornatores tantùm fuimus; hic verus est sponsus, cui sponsa viri debetur. Postremò nos homines tantùm fuimus; hic homo iuxtà ac verus Deus: nos creaturæ; hic creator omnium. Et hæc quum ita sint, audet adhuc quisquam, nos vel quemcumque hominem (quantauis vmquam sanctitate vel iustitia polluerit) huic in gloria vel dignitate præferre; quum non simus digni vt soluamus corrigiam calceamentorum eius?

MOYSES. Quid est autem, quod dicunt, te, ô Dei Nate, Legi esse & Prophetis contrarium? siue enim vitam tuam seu doctrinam spectent; nónne cuncta cum Legis & Prophetarum præscripto examussim conueniunt? nónne talis es per omnia, qualem Messiam ac mundi Redemtorem futurum Lex mea omnesque Prophetę prędixerunt? nónne omnia gens insignia, per quæ Lex & Prophetæ Messiam cognitum iri testificantur? Non est animus omnia hic sigillatim commemorare; inquirant ipsi, qui Legem & Prophetas semper in ore habent; scrutentur Scripturas quas numquam non habent in manibus: examinent seriò, sepositis prauis affectibus, qui iudicium omne peruertunt: videant & intelligant, quid omnes Scripturæ loquantur, de tempore aduentus Messiæ, de loco natiuitatis eius, de conceptione, de parentibus & cognatione eius; tum verò de tota vita & conuersatione, de officio & gestis eius: atque si non omnia exactè in te conueniunt; tum clament te Legi esse & Prophetis contrarium. Sed absit, vt tale aliquid reperiant. Absit vt contrarius sit Legi, qui Legem tulit & præscripsit. absit, vt Prophetis aduersetur, qui misit Prophetas. absit, vt Deus de se falsum perhibeat testimonium: vt veritas sit sibimetipsi contraria. Lex omnis mea non est nisi figura venturi Christi, nō continet nisi typos & imagines gestorum & actionum eius. Prophetæ non sunt nisi testes & præcones eius: omnes Prophetæ annuntiauerunt dies istos: nihil aliud scripserunt, nihil aliud docuerunt vel prædicauerunt, nisi de aduentu, de officio tuo, de rebus à te gerendis ac agendis; de donarijs & muneribus admirandis, quæ afferres tecum, de aureo sæculo per te renouando, de felicitate illorum ingenti, qui te audient & videbunt. Quomodo igitur Lex & Prophetę omnes tecum, & tu, tuaq; omnia, cum illis non ad plenum & perfectissimè conuenires?

Calumniantur doctrinam tuam, quòd Legi & Prophetis aduersetur. Quanam in re? nónne omnis doctrina tua eò tendit, vt seruentur mandata Dei? Ita sanè: quemadmodum data sunt à Deo & à me exposita; non vt Scribæ nunc & Pharisæi interpretantur, contra omnem mentem Dei & meam, contraque verum sensum Legis & mandatorum. Nónne omnes conciones & exhortationes tuæ eò pertinent, vt Deus pura mente colatur & adoretur? nónne diuersis percontantibus, quonam modo liceret peruenire ad vitam æternam, respondisti; In lege quid scriptum est? Quomodo legis? Item; Si vis ad vitam ingredi, serua mandata? Non homicidium facies, non adulterabis, non facies furtum, non falsum testimonium dices, honora patrem tuum & matrem tuam; diliges proximum tuum, sicut te ipsum? Nónne omnium Dei mandatorum summum & maximum

ximum esse declarasti; Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, ex tota anima tua? nónne hoc per omnia consonat illis, quæ scripta reliqui Deut. 6. & multis alijs locis?

Allegant, scio, de Sabbato violato, quum illis diebus vel sanas ægrotos, vel miseros iuuas. Vtinam ipsi non multis modis, centuplo grauiùs, peccarent in legem Sabbati! Numquam mens Dei fuit, vt qui verbo vno vel solo manus contactu proximum graui & misera necessitate pressum iuuet, Sabbatum violaret. Et quamuis aliquando fortè accideret, vt aliquid contra Sabbatum facere videaris; siue cùm iubes vt ægri abs te sanati lectum suum domum portent; seu qua simili in re; nónne ex omnibus operibus & actionibus tuis intelligere deberent, te Sabbato maiorem esse, posseque in lege Sabbati dispensare? Quid enim habent quod dicant de miraculis & prodigijs tuis, quæ quotidie innumera facis? nónne hæc aperrissimè testantur, omnes actiones tuas laude dignas Deoque probatas; omnem doctrinam tuam veram esse, legique Dei & Prophetis consentaneam? Si aut vita tua non per omnia sancta ac Deo grata esset, aut opera tua ficta, vel quouis modo vinosa, aut doctrina erronea; an Deus hæc omnia, tot tantisque miraculis, quæ facis in oculis omnium, tanto iam tempore confirmaret?

Christvs. Hæc omnia à vobis, ô Moyses & Elia, pulchrè & verè dicuntur: sed est aliud quiddam per quod ex me grauiter offenduntur. Displicet illis supra modum humilitas personæ, & summa paupertas vitæ meæ: dedignantur habere Messiam tam abiectum, tamque pauperem & humilem regem: dicunt hoc esse contra vaticinia omnium Prophetarum, describi à Prophetis Messiam suum nobilem, potentem, magnificum, Regem inclytum & gloriosum, bellatorem magnum & fortissimum. Quale cùm nihil in me cernant, vt ipsis quidem videtur, iudicant non posse me illum esse, quem Prophetæ promiserint.

Elias. Si Prophetas, vt Moyses nunc admonuit, sepositis omnibus sinistris ac vitiosis affectibus, legerent, neque ipsos & vaticinia illorum suis prauis desiderijs falsisque opinionibus seruire vellent, sed suum potiùs sensum studerēt ad Scripturas Prophetarum componere; facilè vtique viderent, Messiam à Prophetis longè aliter descriptum, quàm existimant. Sed superbia illorum, ambitio, auaritia, & similes vitiorum pestes, quibus toti infecti & excæcati sunt, efficiunt, vt clarissimam lucem videre ac veritatem in Prophetis inuenire non valeant. Verè enim Prophetæ omnes de Christo & regno eius magnificè admodum sublimiterque loquuntur: at, non quemadmodum isti volunt.

Quod ad nobilitatem Messiæ attinet; quid est, quod in illa re, in te desiderare queant; si operam darent, vt tanti momenti negotium inuestigarent & intelligerent? Annon liquidò constat, te non fabri filiū esse, vt dicunt per opprobrium; sed materno quidem ex genere natum esse ex nobilissima tribu Iuda, vt Moyses Messiam oportere describit; adeoque ex regia familia Dauid, vt ceteri Prophetæ testantur? ex paterno autem genere non agnoscere originem aliquam in terris, sed supernè ex opere & virtute Spiritus sancti descendere; vt Isaias etiam Propheta futurum prædixit? Taceo nobilitatem tuam ineffabilem, quam Deus de Deo traxisti, vnà cum natura Diuina ab æterno: de qua idem Isaias & alij Prophetæ frequenter loquuntur.

Atqui testantur Prophetæ Messiam futurum diuitem ac potentem, omnesque subditos suos diuites effecturum. Verum est: sed de quibus diuitijs, de quáve agunt potentia? Non sanè de mundanis hisce fluxis fallacibusque diuitijs, quæ auro, argento, & similibus constant: sed de veris, æternisque diuitijs, quæ sitæ sunt in remissione peccatorum, in pace & securitate conscientiæ, in puritate & sinceritate vitæ, in gratia, amicitia & perfectione Dei, & similibus; quibus certò peruenitur ad cælestes perpetuasque diuitias post hanc vitam. Ita Rex magnus & inclytus est Messias secundùm Prophetas, fateor; at non quales sunt Reges huius mundi: sed qui hic quidem per fidem, spem, & charitatem in piorum animabus regnet; post hanc autem vitam in cælesti gloria ac beatitudine in æternum.

Sic Messiam Prophetæ describunt magnum bellatorem, & fortissimum Principem, qui omnes hostes suos & populi sui frequenter subiugabit. non quidem quòd bellaturus sit hastis aut gladijs, equis aut curribus, contra reges aut alios homines mortales; sed quòd saluum faciet populum suum à peccatis eorum; quòd auctorem omnis peccati, principem huius mundi, regemque inferni Diabolum expugnabit, ne quid ampliùs possit aduersus electos Dei, vt suprà etiam breuiter attigi: quòd vltimum omnium hostem,

stem, cui nullus vmquam resistere, cuiusque tyrannidem nemo euadere potuit, expellet e regno suo penitusque deuincet, Mortem, videlicet. denique quòd omnes terræ nationes, omnesq; reges gentium cum omni gloria & potentia sua adducet tandè in regnum suum, ad possessionemq; nominis ac religionis suæ: non quidem vlla externa vi aut machinis bellicis, sed solo verbo suo ac prædicatione veritatis. An potest esse aliquis vincendi modus maior, potentior, nobilior, fructuosior? Quid autem? num hæc omnia in te, pie IESV, non optimè quadrant? Sed hæc omnia tamen multo etiam meliùs efficies post mortem tuam per discipulos, regnique tui hic incœpti administratores & vicarios.

Quòd verò tantopere illis displicet humilitas & paupertas personę totiusque vitæ tuę, ánnon ipsi potiùs hac in re manifestè Prophetarum vaticinijs sacrisque Scripturis contradicunt? Quomodo enim Zacharias Propheta Messiam describit? nónne disertis verbis docet eum Regem humilem & mansuetum pauperemque futurum? & quidem tam pauperem vt non in equo nobili & phalerato, regum more huius mundi, sed in asino ad ciuitatem regni sui primariam Ierusalem equitaturum veniat? Quid tali rege potest esse humilius vel pauperius? Illam Prophetiam si nondum implesti, bone IESV, quin suo tempore impleturus sis, minimè dubitamus. Quid Isaias Propheta, quo nemo copiosiùs clariusque scripsit de Messia, deque omnibus gestis eius? nónne tam humilem & abiectum fore prædicit in oculis hominum, vt nemo eum sit æstimaturus vt oportet, nemo cogniturus? Sed de hoc Prophetæ huius vaticinio mox fortè latiùs. Cur autem pauperem humilemque Regem fastidiunt, si alias omnes conditiones habeat Rege dignas, iustitiam, clementiam, sapientiam, & hoc genus alias? nisi, quia homines superbi & ambitiosi regem quærunt moribus suis similem? Perge igitur, ô Rex Israël, quo tenore cœpisti, in administratione officij ac regni tui, contemtis cæcis ac maleuolis istis, qui suapte culpa pereunt: qui data opera ad clarissimam veritatem oculos claudunt, præsensque æternæ salutis auxilium scientes prudentesque repudiant.

CHRISTVS. Equidem impleui hactenus, vt oportuit, voluntatem Patris mei; Messiæque officium in omnibus, iuxta Legis & Prophetarum præscriptum, eodē adiuuante Patre meo, præstiti fideliter ac libenter. Sed, restat vnus adhuc actus vitæ meæ, vt postremus, sic profectò omnium difficillimus: quique, vt plurimum mihi doloris ac tristitiæ afferet, sic permultum scandali dabit; non inimicis tantùm, sed etiā (quod valdè me malè habet) amicis meis, adeoque etiā dilectis discipulis istis hîc præsentibus. loquor autem de instante passione, & morte mea. Hac de re nihil dixi adhuc, vel primoribus legis nostræ, vel turbæ promiscuæ, nec multum etiam ijsdem dicam in posterum: cùm id fieret, non modò sine vllo fructu, sed etiam cum maiori contemtu verbi Dei. Hi enim omnes, non modò non crederent, Messiam ipsorum talem vitæ finem habiturum, sed huiusmodi etiam concionem irriderent. Verùm, quòd nec discipulis meis hactenus id vllis verbis persuadere potui, quos expedit illa de re ad suam ipsorum & aliorum salutem benè admonitos atque instructos esse; id verò dolenter admodum fero. Videtur illis somnium esse, quum de illa re verba facio: quumque satis credant, me Messiam esse, à Deo Israeli promissum, Prophetisque omnibus decantatum; tamen nequaquam adduci possunt, vt credant me violenta morte moriturum, vel tale aliquid a Prophetis prædictum esse. Sed maximè & præ omnibus me contristat, quod futurum video, quàm turpiter in me scandalizabuntur omnes tempore mortis & passionis meæ; quamque grauiter offendent Deum, & lædent, imò prorsus occident animam suam: arbitrantes iam actum fore penitus, non de seipsis tantùm, deque omni spe, quam ex me conceperunt, sed de me etiam ipso: quasi videlicet non me possim defendere contra hostes meos, méve ex manibus illorum, si vellem, eripere; quasi morti traditus in morte semper sim (aliorum more) mansurus: postremò, quasi nihil minùs Messiam promissum deceat, quàm sic pati & mori. Et scitis tamen ambo, ô Moyses & Elia, quid de hoc negotio veritas & diuinæ beneplacitum voluntatis habeat.

MOYSES. Mirum est quidem profectò quod dicis, Domine IESV Christe; & propemodum incredibile. Mirum est, inquam; illum, qui tantum vtilitatis & salutis allaturus est humano generi, talem vitæ exitum habiturum, talem tantorum beneficiorum gratiam reportaturum. Magis etiam mirum, hunc populum Israel, qui tantis votis, tanto tempore expectauit Messiam suum, tamq; honorificè & magnificè de eo loquitur semper, venientem sic excipere, tamque indignis modis tractare. Sed omnem admirationem superat, Deum Opt. Max. ab æterno tale saluandi humani generis consilium concepisse, vt non

vt non aliter quàm morte propria, illaque omnium indignissima, vitam perditis hominibus & salutem donare voluerit. Quid enim priùs hîc magisque mirabimur, iustitiámne eius, an misericordiam? bonitatem, sapientiam, an potentiam? Omnia hîc videntur mundo esse contraria: nihil stultius, nihil impotentius, nihil crudelius, nihil iniquius, quàm Deum mori pro hominibus. Sed aliter visum est illi, cuius voluntas vt est semper iustissima, sic numquã non est sapientissima optimáque. Nec esset difficile, bonas etiam multas rationes reddere, quamobrem hic modus saluandi generis humani per mortem Filij Dei, sit omnium optimus, iustitiæque pariter & misericordiæ, sapientiæ iuxtà potentiæque plenissimus: sed hoc non est huius loci vel temporis. Docebis hoc mundum suo tempore per discipulos tuos, ceterosque rectores ac vicarios regni tui. nostrum est potius adorare pronis mentibus prouidentiam Dei, tantæ tamẽ immensæ erga nos charitatis plenam; pro illaque illi iuxtà ac tibi, Domine Iesv, toto corde gratias agere.

Quòd hæc certè consentanea sint penitus Legi meæ, seu Diuinæ potiùs, ac Prophetis; Messiam videlicet pro populo suo violenta morte moriturum, multa indigna passurum esse, talique modo liberaturum populum suum à morte ac damnatione æterna; facillimum est intelligere illis, qui oculos suos aperire, apertamque veritatem in Scripturis sacris expressam videre volunt. Dicam primùm quid illa de re habeant libri Legis meæ: poterit Elias eadem ad pleniorem ostensionem confirmare (si videbitur) ex scriptis ac doctrina Prophetarum.

In primis, quorsum pertinere putamus omnia illa sacrificia Legis, in morte & sanguine bestiarum? Ancredit quisquam hæc Deo per se placere, vel delectari illum aspectu huiusmodi sanguinis? Fundebatur sanguis frequenter per totum altare, vel in quatuor cornibus eius; illoque facto promittebatur remissio peccatorum: adeò quidem, vt sine sanguinis effusione nulla esset remissio. Non sane quòd pecorũ sanguis vel Deum poterat irarum placare, vel peccata hominum expiare. quis tam simplex est, vt hoc ignoret? Sed omnia hæc erant figura aduetus tui, bone Iesv; quodque per mortem & effusionem sanguinis tui, peccatorum omnium esset remissio expectanda. Hunc sanguinem tuum pretiosissimum effundes in ara Crucis, quæ quatuor velut cornibus constat, quibus respicit in omnes partes mundi; vt significetur, totum mundum, superosque inferosque, seruari & expiari Deoque reconciliari sanguine tuo.

Sanguine vitulino aspergebatur totum Tabernaculum, omniaque vasa atque vtensilia eius, liber Legis, totusque populus. Omnia ad hunc modum sanguine mundabantur: in typum videlicet quòd tota Ecclesia omnisque Fidelium populus aspergendus ac mundandus esset sanguine tuo. In sanguine vitulorum dedicaui vetus Testamentum inter Deum & veterem populum: tu nouum Testamentum, quod cum nouo populo inibis, vt tibi in vera charitate seruiant, confirmabis tuo sanguine, quem effundes in remissionem peccatorum. Testamentum vetus vitulino tantũ in sanguine dedicatum, sæpè diruptum ac violatum fuit anteà; magisque etiam violabitur, non longo pòst tempore, quando penitus gens hæc ingratissima recedet à cultu Dei, ipseque illam Deus vicissim in totum abijciet: at quod tuo purissimo sanguine Testamentum cõfirmabitur, firmum & ratum manebit in perpetuum. Quam tibi adiunges nouam Ecclesiam Gentium, in locum synagogæ Iudæorum, numquam abs te in æternum recedet; quamque illi nouam merito sanguinis & mortis tuæ religionem trades, in locum illius quam ego institui, rata & firma erit vsque ad mundi finem.

Denique summus Sacerdos semel quotannis ingrediebatur in sancta Sanctorum, non sine sanguine, quem illic offerebat pro ignorantijs omnibus & peccatis populi: hoc totum valdè frigidum, ac nullius momenti est, si per se consideretur, nec vlteriùs ad altiorem significationem referatur: sed figura est, te (qui verè summus Sacerdos es, corporisque tui & sanguinis sacrificio humanum genus Deo reconciliabis; Sacerdos, inquam, non temporarius, sed æternus; quique non temporalia bona confers populo per Sacerdotium tuum, sed futura ac sempiterna) ingressurum per meritum & virtutem sanguinis tui in longè amplius, perfectius, & sanctius Tabernaculum, id est, non manu factum, nec huius creationis, sed in ipsum cælum, eoque tecum perducturum populum tuum, omnesque in te credentes.

Elias. His omnibus pulchrè consonat sententia Zachariæ Prophetæ: qui, quum regnum tuum, ô Christe, & potestatem amplissimam, descripsisset, & victoriam quam es habiturus de hostibus tuis, pacem per te dandam non solùm Israëli carnali, sed cunctis

etiam Gentibus; vt nemo non intelligeret quonam modo quibúsve armis & viribus hęc omnia iis facturus, confestim adiecit: Tu quoque in sanguine testamenti tui, emisisti vinctos tuos de lacu in quo non est aqua. Vbi etiam explicat, quid nobis præcipuè, iustísque omnibus qui mortui sunt à mundi exordio, abs te pie IESV sit expectandum. Hactenus enim omnes illi in parte inferni, sub terra tamquam in lacu fuerunt, te totius mundi Redemtorem expectantes ac præstolantes: in lacu, inquam, in quo non est aqua, nec solida vlla consolatio, nec plenitudo vel copia gratiæ diei. Etsi enim non sint illi in supplicijs quæ damnati sustinent, sed requiem & consolationem non pœnitendam habent; tamen omnis illa ferè consolatio in spe consistit. abiecti adhuc sunt, propter peccata primorum parentum, & sua ipsorum, à conspectu Dei, in quo demum plena est consolatio, exclusi à loco veræ æternæque felicitatis, paradiso nimirum cælesti. Benedictus sis tu, ô magne mundi Redemtor, in æternum, qui venisti impleturus longissimam spem omnium, ereptosque de lacu tecum breui perduces in cælum, vnde venisti. Sed eheu, quàm magno tibi constabit hæc liberatio nostra salúsque ac redemtio totius mundi! Non perficies enim hoc, vt Propheta inquit, nisi effusione copiosissima sanguinis proprij; sítque laus tibi inde, honor, & gratiarum actio, in perpetuum.

MOYSES. Verè tu nobis factus es sponsus sanguinum, vt olim mihi dicebat vxor mea: quia pretio sanguinis tui emisti sponsam tuam; eodemque eamdem ab omnibus peccatorum sordibus & maculis abluisti. Hoc significat etiam vacca rufa, quam Deo immolare debent iuxta Legem filij Israël pro peccato, eiusque sanguine aspergere Tabernaculum; & ad extremum eius cineres portare extra castra, vt populo seruiant pro aqua expiationis. Tu videlicet, quum totus perfusus eris roseo sanguine tuo, repræsentabis vaccam rufam. Tu te sic totum Deo Patri tuo offeres in holocaustum suauissimum pro peccatis populi. Tui sanguinis merito aspergetur Ecclesia tua, quæ verum Dei est Tabernaculum, ad ablutionem & remissionem sordium ac peccatorum suorum. Tui corporis cineres, seu potiùs totũ corpus tuum offeretur extra castra, in quibus est Tabernaculum: hoc est, extra portas vrbis Ierusalem, in qua est templum Dei: quia te morti adiudicatum extra ciuitatem educent, forísque in monte Caluariæ cruci affigent mortique tradent. Quod idem quoque significabat alius ritus, quem descripsi in Leuitico; nempe vt quotum animalium sanguis inferebatur in sancta Sanctorum per Pontificem, illorum corpora cremarentur extra castra.

Sed nulla ferè clarior figura est in Lege mortis tuæ, IESV Christe, sicuti nullum etiam in populo est sanctius vel celebrius sacrificium, agno Paschali. Nihil mitius agno: ille igitur agnus in primis declarat mansuetudinem naturæ tuæ admirabilem ac perpetuam, omnibus notam & perspectam. Quòd masculus esse debet atque anniculus, simul demonstrat, & teneritudinem summam, ac suauitatem naturæ tuæ; qua nihil humanarum affectionum à te alienum est: fles, doles; misericordia, clementia, compassione moueris, tamquam puer tenerrimus: & nihilominùs plenus es omni sapientia, prudentia, fortitudine, perfectioneque virili.

Debet agnus Paschalis esse immaculatus, hoc est, ab omni vitio, corruptione, morbo, deformitate immunis. Hoc nimirum significat perfectissimam innocentiam tuam, qua purus & immunis es à prima conceptione tua, ab omni peccato. Quæ vni tibi propria est inter filios hominum: & per quam proinde solus inuentus es idoneus, qui satisfacias pro peccatis omnium aliorum. Agnus ille occiditur, Deóque totus offertur: tu quoque breui sane es occidendus, nullo merito tuo, magnoque scelere atque inaudita impietate generis huius. Sed offeres teipsum, mortemque tuam innocentissimam, Deo Patri, in sacrificium gratissimum & suauissimum pro reconciliatione totius mundi. Agni illius sanguine postes & liminaria domorum Israëliticarum in Ægypto linebantur: cuius sanguinis conspectu parcebat Deus, siue Angelus eius, Israëlitis ne occiderentur, quum interficeret omnia Ægyptiorum primogenita. Res illa sanè per se erat frigida, absurda, ac propemodum ridicula; si nihil aliud in illa considerandum inerat. Quid enim faciebat sanguis brutæ ouis, postibus ostiorum illitus, vel quam virtutem habebat, siue ad seruandos Israëlitas qui in illis erant ædibus à communi morte, siue ad terrendum Angelum percussorem, Diuinę iustitię ministrum, ne ibi auderet quemquã interficere? Sed te, te agnus ille hoc modo præfigurauit, agnum innocentissimum, IESV Christe; quòd tua morte ac sanguine liberaturus esses populum tuum à morte æterna. Tuus sanguis, quem effundes in remissionem peccatorum, cordibus in te credentium, & frontibus, tamquam postibus corpo-

corporis, per fidem illitus, præseruat à percussione omni & vindicta iræ Dei; in eiusque gratiæ & protectionis securitate constituit. In illius enim pretiosissimi sanguinis vtilitatem ac dignitatem respiciens Deus, vbicumque illum fide apprehensum videt, & cum tali fide voluntatem ad meliora conuersam; mox placatur, vt nihil nocumenti inferat, tametsi plurima illic & maxima peccata præcesserint. Eidem sanguini agni Paschalis adscriptus fuit exitus populi huius ex Ægyptiaca seruitute & potestate Pharaonis, lætusque transitus in Terram promissionis lacte ac melle manantem. Statim enim vt viderunt Ægyptij occisos primogenitos suos, nec vllam vspiam domum esse in qua non iaceret mortuus, filijs autem Israël nihil mali euenisse (quod totum acciderat, vt audiuimus, ex sanguine agni postibus ostiorum illito: nam vbicumque illum ianuis adspersum cernebat Angelus Dei, sine vllo nocumento transibat; vbi verò non videbat, omnia illic morte ac terrore complebat) non solùm iam illos abire sinebant, quod antè semper negauerant, sed rogabant etiam, & quodammodò cogebant exire velociter, clamantes; Omnes moriemur. Sed hoc totum nihil aliud erat, quàm figura quædam illorum quæ futura erant aliquando per meritum & virtutem purissimi dignissimique sanguinis tui. quòd videlicet Fideles per illum eripiendi essent è potestate regis infernalis Diaboli, cui omnes à prima natiuitate miserrimè seruiunt, ex omniq; afflictione & oppressione huius mundi & amatorum eius; ac demum ad felicitatem perducendi regni cælestis perpetui, quæ verè est Terra promissionis.

ELIAS. Si hæc Sacerdotes, Scribæ & Pharisæi, ex Legis ipsius Scripturis ac deductione non intelligunt, debuissent saltem ex testimonijs & sermonibus Ioannis Baptistę pręcursoris tui, quem ipsi quoque tanti facere videbantur, intelligere. Quæ enim fuit summa prædicationis, totiusque officij eius? nónne populum ad te adducere, tamquam ad verum Dominum ac Regem suum; ad promissum Messiam ac Saluatorem suum? nónne te dicebat verum esse Ecclesiæ sponsum, se autem amicum sponsi dumtaxat Et quod vel quale asseruit esse præcipuum officium tuum? Quo te nomine potissimùm appellauit, quum palàm ostenderet omni populo? nónne frequenter dixit; Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi? Nos quidem præsentes nun adfuimus quum hæc diceret, sed partim narráte ipso, partim te reuelanre cognouimus, quę vel ab ipso vel abs te gesta fuerunt. Cur autem te vocauit agnum? nisi quòd vt agnus innocentissimus occidendus esses pro salute mundi: nisi quòd ille ipse sis quę agnus ille Paschalis occisus Deoque oblatus significauit; quique tuo sanguine populum tuum à morte æterna liberatum, in vitam ac libertatem sempiternam restitues? vt Moyses nunc optimè explicauit. Nec verò te simpliciter agnum vocauit, sed agnum Dei, seu diuinum agnum: idque non ideò tantùm, quòd à Deo missus sis, Deique opera operetis; sed etiam quòd verè diuina sis natura præditus. Id quod clariùs etiam docuit, quum aliàs diceret, quòd illo sis prior, quodque ante illum factus; breuiter, quòd talis ac tantus sis, vt ipse tantæ vit dignitatis, non esset dignus corrigiam soluere calceamentorum tuorum. Expectant Regem ac Messiam qui liberaturus eos sit de potestare Romanorum. Si Prophetas omnes priores, illa in re tam malè intelligunt, cur non saltem audiuerunt eumdem Ioannem Prophetam maximum, qui te dixit redemtionem adferre, non ab externa aliqua potestate aut seruitute, sed à peccatis? nec solùm venire ceu verum Messiam in vtilitatem gentis Iudaicæ, vt ipsi credunt de Messia suo, sed ad redemtioné & salutem totius mundi? Quòd nos etiam viuimus & Deo accepti sumus, sub eiusque protectione & spe certa longe maiorum bonorum custodimur; quòd vmquam aliquid rectè egimus; &, vt paucis dicam, quotquot vmquam remissionem peccatorum suorum à Deo consecuti sunt, iusteque & sanctè vixerunt, ab initio mundi, & quotquot tales erunt in posterum vsque ad mundi finem; tua gratia est, IESV Christe, totumque merito sanguinis tui adscribendum Laus tibi & gloria & gratiarum actio in æternum. Hoc est, quod sibi voluit dicendo; Ecce agnus Dei; ecce qui tollit peccata mundi.

Quid autem? Annon idem clarissimè testantur Prophetæ omnes? Isaias in primis, ille magnus Propheta, nónne disertis verbis dicit de Messia; Tamquam ouis ad occisionem ducetur: & quasi agnus coram tondente se, obmutescet, & non aperiet os suum. nónne idem habet apertè Propheta Ieremias, de seipso loquens in persona Messiæ? Ego, ait, quasi agnus mansuetus, qui portatur ad victimam; & non cognoui quia cogitauerunt super me consilia, dicentes: Venite mittamus lignum in panem eius, & eradamus eum de terra viuentium, & nomen eius non memoretur ampliùs. Quo loco sanctus Propheta osten-

ostendit, non modò quòd occidendus es instar agni; sed etiam quo te genere mortis afficient. Sed de hac re mox agemus.

Redeamus parumper ad Isaiam, qui omnium clarissimè & copiosissimè omnia Messiæ describit mysteria: & videamus quid is de morte omnique futura passione tua commemoret loco iam citato. Quis credidit, inquit, auditui nostro? Non est species illi neque decor; & vidimus illum, & non erat aspectus: & desideraimus eum, despectum & nouissimum virorum: virum dolorum, & scientem infirmitatem. Et quasi absconditus vultus eius, & despectus; vnde nec reputauimus illum. Item; Abscissus est de terra viuentium, propter scelus populi mei percussi eum. Item; Dabit impios pro sepultura, & diuitem pro morte sua. Item; Dominus voluit conterere illum in infirmitate. Denique; Tradidit in mortem animam suam, & cum sceleratis reputatus est. Sic etiam de morte tua perspicue disertisque verbis vaticinatus est Daniel, dicens: Post hebdomadas sexaginta duas occidetur Christus, & non erit eius populus qui illum negaturus est. Cur nō supputant diligenter quando hebdomades illæ finientur? vt intelligant, nullum esse dubium, quin Prophetia implenda sit in persona tua?

Isai. 53.

Quòd autem te capient ac vi redigent in potestatem suam ante mortem tuam, Ieremias Propheta prædixit, dicens; Spiritus oris nostri Christus Dominus captus est in peccatis nostris: cui diximus; In vmbra tua viuemus in Gentibus. Quòd verò etiam per proditionem te comprehendent, expressit Psalmus octogesimus septimus; Traditus sum & non egrediebar, oculi mei languerunt præ inopia. Quòd traditor ille futurus est vnus ex discipulis tuis, homo omnium quos terra vmquam portauit ingratissimus & impiissimus, Psalmus habet 49. Homo pacis meæ in quo speraui, qui edebat panes meos, magnificauit super me supplantationem. Item Psalm. 54. Si inimicus meus maledixisset mihi, sustinuissem vtique; & si is qui oderat me, super me magna loquutus fuisset, abscondissem me forsitan ab eo. Tu verò, homo vnanimis, dux meus & notus meus: qui simul mecum dulces capiebas cibos: in domo Dei ambulauimus cum consensu. Denique pretium ipsum proditionis prædictum est à Prophetis, quò magis agnoscatur rerum istarum omnium certitudo. Zacharias Propheta illud describit, dicens: Et appenderunt mercedem meam triginta argenteos, decorum pretium quo appretiatus sum ab eis.

Thren. 4.

Moyses. Concordat hoc penitus cum figuris Legis meæ, & cum historia Ioseph Patriarchæ, qui ab initio vitæ suæ vsque ad finem, typus fuit clarissimus futuri Christi: bonus ab initio, obediens patri in omnibus, meritoque proinde ab eo præ omnibus fratribus adamatus: totus innocens, purus, mitis, decorus, amabilis; fratribus suis sine causa inuisus, ab ijsque pessimè habitus: denique post multas contumelias & afflictiones, venditus ab illis triginta argenteis. Et quisnam ex fratribus eius illum vendidit propriè? Iudas nimirum. Viderint ergo qui illo vocantur nomine inter Apostolos tuos, ne quis illorum hoc immane crimen in te perpetret. Cetera quæ ad historiam & vitam Ioseph pertinent, ad primam eius longissimam variamque oppressionem & afflictionem, non solùm in paternis ędibus, sed etiam in Ægypto, & ad extremam exaltationem & gloriam, mirificè quidem etiam in te quadrant. Sed hæc paulò pòst fortè aptius referentur. Hoc tantùm hic meritò adhuc notari debet ex hac historia, quòd venditus fuit à fratribus suis ac traditus Gentibus: Ismaelitis nimirum, incircumcisis & alienis penitus à cognitione & cultu veri Dei. Hoc tibi continget similiter: vbi te ceperint, ligauerint, afflixerint miris modis, tandem etiam morte damnauerint, tradent Præsidi ac militibus Romanorum, non modò vt ille te, secundùm supremam qua fungitur potestatem, morte afficiat, quod nostræ gentis primores nunc non possunt; sed ad maiorem etiam contumeliam. quamquam Deus hoc totum vertet ad suam tuamque maiorem gloriam.

Elias. Vbi captus eris ab hostibus tuis, deserent te omnes amici ac noti tui, discipuli etiam atque Apostoli, omnesque aufugient, quasi iam actum esset de te, nec ipsos nec te ipsum iuuare posses. Sic habet Psalmus ille 68. Extraneus factus sum fratribus meis, & peregrinus filijs matris meæ. Item; Sustinui, qui simul contristaretur, & non fuit; & qui consolaretur, & non inueni. Psalm. 87. Longè fecisti notos meos à me: posuerunt me abominationem sibi. Item, Elongasti à me amicū & proximum, & notos meos à miseria. Psalm. 141. Considerabam à dextris, & videbam; & non erat qui cognosceret me. Perijt fuga à me, & non est qui requirat animam meam. Sic Isaias; Torcular calcaui solus, & de gentibus non est vir mecum. Circumspexi, & non erat auxiliator: quæsiui, & non fuit qui adiuuaret. Denique Zacharias Propheta; Percutiam pastorem, & dispergentur oues gregis.

Isai. 63.

Zach. 13.

gregis. Iam, vbi te captiuum abduxerint, omni genere tormentorum atque opprobriorum afficient; verberantes, alapas impingentes, immò & conspuentes. Apud Ieremiam in Threnis sic dicitur: Dabit percutienti se maxillam, saturabitur opprobrijs. Apud Isaiam verò; Corpus meum dedi percutientibus, genas meas vellentibus. Faciem meam non auerti ab increpantibus & conspuentibus in me. Nec sufficient ista, nudabunt etiam toto corpore & indignissimè flagellabunt. Psalm. 34. Aduersum me lætati sunt, & conuenerunt: congregata sunt super me flagella, & ignoraui; causam videlicet. Item apud Isaiam: Disciplina pacis nostræ super eum, & liuore eius sanati sumus. *Thren. 3.* *Isaia 50.*

At in his omnibus, quis explicet contumelias atque opprobria verborum, blasphemiasque horrendas, quibus te certatim omnes, parui & magni, Iudæi pariter & Gentiles, afficient? quibusque longè grauiùs vulnerabitur & affligetur cor tuum quàm omnibus pœnis & tormentis corporis? Sic habet Psalmus ille 68. Opprobria exprobrantium tibi ceciderunt super me. Item; Aduersum me loquebantur qui sedebant in porta, & in me psallebant qui bibebant vinum. Item; Tu scis improperium meum, & confusionē meam, & reuerentiā meam. Sic & Ieremias loquens in persona tua, in Threnis suis; Vidisti Domine iniquitatē illorum aduersum me, iudica iudicium meum. Vidisti omnem furorem, vniuersas cogitationes illorum, aduersum me. Audisti opprobrium illorum, Domine; omnes cogitationes aduersum me, tota die. Hoc est scilicet, quod paulò ante ex Isaia retuli, de Messia: Saturabitur opprobrijs.

At quis tandem finis erit contumeliarum omnium ac tormentorum? Vbi satis tibi pro voluntate illuserint, satis flagellauerint, & afflixerint, num abire patientur, aliqua ducti miseratione erga innoxium, erga illum à quo tot beneficia receperunt, erga Regem & Messiā suum, quē tantopere expectarunt? Minimè omnium. non desinent, donec prorsus è medio tulerint & occiderint, vt iam ante ostendimus ex Prophetis. Tanta erit rabies animorum, tanta vis odij atque inuidiæ; tanta sitis innoxij sanguinis. Sed saltem contenti erunt occidere leuique aliqua morte è medio tollere: aut fortasse lapidabunt vt blasphemum in Deum suum, quæ acerba est mors ac dura admodum. Nihil tale. nequaquam hoc illis sufficiet. Expressa est mens ac sententia illorum, in libro Sapientiæ Salomonis: Contumelia & tormento interrogemus eum: morte turpissima condemnemus illum. Quæ est autem mors turpissima iuxtà & acerbissima, nisi mors crucis? Iam nunc videre mihi videor, quemadmodum summis & communibus studijs te ad mortem huiusmodi postulent à Pilato, & audire clamantes insanis ac pertinacibus vocibus; Tolle, tolle eum, crucifigatur, crucifigatur; nec vllam satisfactionem, vllam rationem, aut mitigationem admittere vel audire volentes.

Et nónne hoc quoque mortis genus prædictum est apertissimè à Prophetis? nónne paulò antè recitaui consilium eorum nefandissimum, & clamorem aduersus Ieremiam, immò potiùs contra te; cuius typum ille sanctus Propheta gerebat? Venite, aiunt, mittamus lignum in panem eius; & eradamus illum de terra viuentium. Quid est, lignum in panem mittere; nisi sancto corpori tuo (quod cibum & alimentum præbet vitæ æternæ) crucem adhibere? Hoc nimirum est illud quoque in Psal. 21. Foderunt manus meas & pedes meos, dinumerauerunt omnia ossa mea. Sic enim tractantur, vt notum est, qui in crucem aguntur. Id quod vidit etiam & prædixit de Messia Zacharias Propheta, dicens; Quid sunt plagæ istæ in medio manuum tuarum? Et dicet; His plagatus sum in domo istorum qui diligebant me. Framea, suscitare super pastorem meum, & super virum cohærentem mihi: dicit Dominus exercituum: Percute pastorem & dispergentur oues, & conuertam manum meam ad paruulos. *Ierem. 11.* *Zach. 13.*

Moyses. Est ea de re figura quoque pulcherrima in Numeris, libro Legis meę. Quum enim populus iste in deserto contra me & contra Deum murmuraret, immisit in illum Deus serpentes igniros, qui plurimos statim venenatis morsibus occiderunt; nec priùs adiuti à Deo vel sanati sunt, quàm eius iussu in medio castrorum serpentem æneum ex longa trabe suspenderet: in illum quisquis à serpentibus percussus aut vulneratus sublatis oculis respiciebat, curabatur. Ostendebat quidem Deus in eo admirandam potentiam suam, quòd per aspectum serpentis ex ære conflati, in quo nec virtus vlla nec vita erat, serpentino veneno infectos mortique proximos repentè sanabat; sed longè aliud in illa sanandi ratione latebat. Voluit Deus per illam historiam (tamquam per figuram quamdam) docere atque ostendere omnibus, rem maximi momenti, scituque apprimè necessariam. Primum videlicet, quemadmodum omnes homines, totumque humanum ge- *Num. 21.*

nus peccato infectum sit: secundum, quale sit hoc peccatum, & quid efficiat: tertium, vnde sit, & quonam modo in humanum genus irrepserit: quartum, quomodo & per quem homines queant ab illo peccato, diuina ordinatione sanari, vitamque & salutem perditam recuperare. Peccatum quo laborant omnes, ex prima etiam natiuitate, verum est venenum, statim inficiens totam naturam & corrumpens, mortique ac damnationi æternæ obnoxiam faciens. Prouenit autem hoc tam noxium ac lethale venenum, ex morsu serpentis: hoc est, ex suggestione, opera, & consilio serpentis illius antiqui, principis infernalis: is enim homines primum fraudulentis sermonibus suis pertraxit in peccatum; ac per consequens etiam in mortem. Sic scriptum est quoque in libro Sapientiæ: Inuidia Diaboli mors introiuit in orbem terrarum. At quid remedij contra tantum malum? nempe vt serpentis virtus serpentis morsus curaret; serpensque serpentem vincat: sed bonus serpens malum; innoxius venenatum; vitalis mortiferum. Serpens, inquam, ex alto stipite suspensus in aëre, vt meus erat æneus in deserto.

Sap. 1.

Anguis ille ex ære à me in igne conflatus, non verè anguis erat, nec aliquid in se veneni habebat; sed externam tantum venenati serpentis speciem & figuram gerebat. Tu similiter, peccatoris seu peccato infecti hominis externam similitudinem geris, IESV Christe: adeò vt quisquis te videt, hac etiā in re similem esse alijs omnibus putet, conceptū ad minus natumque in peccato. Attamen, reuerà ab omni prorsus peccati veneno alienus es, semperque fuisti ab initio: ideoque solus idoneus, vt alios omnes liberes à peccato. Sed quonam modo? Per hoc nimirum, quòd ligno Crucis affixus, in altum extolleris, vt ab omnibus videaris. Videaris, inquam, non modò oculis corporis, sed longè magis oculis mentis. Is te videt verè, qui cognoscit personam ac dignitatem tuam, qui in te credit: is te conspicit ex alto Crucis lignu pendentem, qui te credit per Crucem & mortē tuam vitam mundo & salutem attulisse perpetuam. Quemadmodum ergo, qui æneum serpentem ex stipite in deserto pendentem intuebantur, à venenatis morsibus curabantur, certamque mortem corporis euadebant; ita fiet, vt quisquis in te crucifixum crediturus sit, non pereat in peccatis suis, sed habeat vitam æternam.

Genes. 22. Huic figuræ similis est illa in sacrificio Abrahæ patris nostri, quum filium suum Isaac diuino mandato immolare cogitabat. Quum enim Angelum se alloquentem audisset; vidit sub rò arietem post se, cornibus hærentem inter vepres: quum ergo intelligeret, non esse voluntatis Dei, vt Isaac interiret; arietem illum mox apprehendens, obtulit holocaustum pro filio. Sed quis explicet mysteria, quæ in illo admirabili sacrificio Abraham diuina reuelatione cognouit? Verè tunc vidit diem tuum, & gauisus est. Gaudebat quidem saluum manere dilectum filium suum, gaudebat obedientiam suam Deo gratā esse: sed quòd in sacrificiu suo adumbrata vidit futura mysteria Redemtoris mundi suo ex semine nasci turi; hoc præcipuè animum eius gaudio impleuit ineffabili. Quid enim est, arietem cornibus hærere inter vepres; nisi te in multitudine circumstantium peccatorum ad cornua Crucis clauis confixum pendere? Quamquam & aliter quoque deputaberis inter spinas: quando videlicet spineo serto, pro corona regali, coronaberis; atque ita auctor innocentiæ ac iustitiæ à sceleratissimis hominibus illuderis.

Leuit. 16. Huc pertinet etiam figura illa hirci emissarij in libro Legis Leuitico. Quum videlicet summus Pontifex, vtraque manu sua posita super caput hirci, confitetur omnes iniquitates filiorum Israël, & vniuersa delicta atque peccata eorum: quæ imprecans capiti eius, emittit extra ciuitatem, fugatque in desertum, inter spinas ac tribulos à feris bestijs deuorandum. Hircus ille natura turpis ac fœtidus te significat, Redemtor orbis, propter similitudinem peccati carnis, quam assumsisti: etsi naturaliter es ab omni delicti labe atque fœtore immunis. Quòd hirco illi omnia filiorum Israël peccata imponuntur; subindicat, tibi à Deo vniuersi generis humani peccata esse imposita, vt dignas pro illis iustasque pœnas luas, diuinæque iustitiæ satisfacias. Quòd hircus ille peccatis onustus emittitur in desertum, à feris bestijs deuorandus; significat, te eiectum iri extra ciuitatem in montem Caluariæ, ad supplicium Crucis; vt penitus ibi inter spinas & tribulos deuoreris & extinguaris ab hostibus tuis, omnique vita, consolatione, atque honore priueris.

Et hæc quidem ad declarationem & confirmationem futuræ mortis tuæ videntur abunde sufficere. Sed occurrit tamen nonnihil adhuc ad genus mortis attinens, quod neutiquam iudico silentio prætereundum. Scriptum est diuina voluntate ac sententia in Deut. 27. Deuteronomio meo: Maledictus qui non permanet in sermonibus Legis huius, nec eos

opere

opere perficit. Quis est autem vel fuit vnquam mortalium, qui omnia Legis mandata exactè seruauit? immò quis est qui non in multis offenderit, multaque Legis præcepta violauerit? Si ita res habet; igitur omnes rei sunt coram Deo maledictionis æternę. Quid ergo consilij? Quis nos à terribili hac Legis maledictione liberabit? Quis alius nisi tu, qui semen es illud Abrahæ patris nostri benedictum, per quod benedictionem Dei consequuntur, non solùm nostræ nationis homines, sed etiam omnes Gentes? At quonam modo omnes à maledictione liberabis? illam vtique in te transferendo. Non aliter quàm qui satisfacit, vt fideiussor; pœnam illius fert, pro quo spopondit: ita, sicut morte tua nostram mortem abolebis, sic maledictionem nostram ipse à Deo maledictus extingues. Quomodo maledictus? In Crucis nimirum patibulo pro nobis pendendo. Sic enim tibi continget quod scriptum est in eodem libro Deuteronomij nostri: Maledictus omnis qui pendet in ligno. Sic tu pro nobis maledictus, nos à Legis maledicto liberos reddes, & sempiternam Dei benedictionem impetrabis. *Deut. 21.*

Nec hæc derogant dignitati tuæ vel maiestati, quòd pendebis vt latro ac maleficus in patibulo, tamquam ferês in te peccatorum nostrorum maledictionem & execrationem, dum pro ijs satisfacis diuinæ iustitiæ: quin potiùs ob hoc ipsum te omnes tui magis amabunt, nomenq; & honorê tuum maioribus in cælũ laudibus efferent. Quò plura enim & indigniora pro nobis vltrò pateris; eò ardentiùs te diligere & magnificentiùs de te sentire debemus. Hoc adeò omnem æstimationem multis partibus superat; quòd tantoperè nos Deus dilexit, tantique fecit, vt Filium suum vnigenitum (qui caput & gloria est Angelorum, cui omne genu flectitur, cælestium, terrestrium & infernorum, quemque omnes adorant creaturæ) tantopere deiecerit in abyssum ipsam quodammodò opprobrij & contumeliæ, vt nos exaltaret; ipsumque extremæ maledictioni subiecerit, nos vt maledictos ac damnatos absolueret. Dum enim te videmus, Dominum ac Deum nostrum, Iesv Christe, sic tui ipsius obliuisci, amore nostri; vt nostram maledictionem, qua oppressi iacebamus sub ira Dei, per mortem Crucis in te suscipias: teque ipsum prorsus exinanias atque in nihilum redigas; vt nos, qui plusquam nihil eramus, magnos efficias: an possit esse cuiquam tam durum cor, vt præ amore erga te mutuo, non quasi findatur & liqueat? Nec metuendum etiã, ne interim non semper benedictus maneas quòd nostram ita maledictionem in te suscipis: numquam enim desinis ille esse, etiam in summo Crucis opprobrio, qui describitur in Psalmo 117. Benedictus qui venit in nomine Domini. Benedictus es, & maledictus, & vtrumque coram Deo: sed diuerso respectu. Maledictus à Deo, quatenus onustus es sarcina ac turpitudine peccatorum nostrorum; quatenus peccata nostra portas ac luis in corpore tuo super lignum. At interim benedictus à Deo semper es tuapte innocẽtia, virtute, iustitia, obedientia, qua numquam ne latum quidem digitum recessisti à voluntate Patris tui. Maledictionem, ceu alienam, & aliorum nomine assumtam, non semper geres; sed breui tempore, vnà scilicet cum morte & sepultura, exues: benedictionem verò, tamquam propriam tibi & naturalem, seruabis in æternum; eiusque etiam omnes in te credentes participes facies.

Postremò, hoc genus mortis tuæ in ligno Crucis, maximè conuenit reparando damno, quod humano generi à primis parentibus illatum fuit in paradiso. Quemadmodum enim illi per inobedientiam & superbiam manus suas extenderunt ad arborem scientiæ boni & mali, fructus inde vetitos decerpentes ac comedentes; atque ita, cùm seipsos, tum totam suam posteritatem perdiderunt: sic tu per summam humilitatem & obedientiam manus tuas extendes ad arborem Crucis; & sic voluntariam mortem obiens, omnibus tibi obtemperantibus causa eris salutis æternæ. Nimirum, hoc opus nostræ salutis ordo depoposcerat, multiformis proditoris ars vt artem falleret, & medelam ferret inde hostis vnde læserat. O quàm verè tunc implebitur quodam sensu, illud eiusdem libri Deuteronomij, de generatione hac peruersa atque incredula: Et erit vita tua pendens ante te, & non credes vitæ tuæ. *Deut. 28.*

Elias. O quàm verè tunc implebitur illud Isaiæ Prophetæ; Expandi manus meas tota die ad populum incredulum, qui graditur via non bona post cogitationes suas. Tunc audies irrisiones illas amarissimas, impijssimasque blasphemias, quæ & ab Danide Rege & pariter à Salomone prædictæ sunt; nimirum ceu res incredibiles. Psalmo 21. Omnes videntes me, deriserunt me, locuti sunt labijs & mouerunt caput. Sperauit in Domino, eripiat eum; saluum faciat eum, quoniam vult eum. Itèm: Præfert nouissima iustorum; & gloriatur patrem se habere Deum. Videamus, si sermones illius veri sint; & tentemus *Isai. 65.* *Sap. 2.*

quæ ventura sunt illi: & sciemus, quæ erunt nouissima illius. Si enim verè est Filius Dei, suscipiet illum,& liberabit illum de manibus contrariorum. Tunc illud quoque implebitur ex Psal. 68. Dederunt in escam meam fel, & in siti mea potauerunt me aceto. Denique illud in Psal. 21. Diuiserunt sibi vestimenta mea,& super vestem meam miserunt sortem. Et quis omnia Crucis tuæ opprobria ac tormenta enumeret? Tunc rectè & meritò dicere poteris, & clamare ad Patrem tuum, illud Psalmi sæpè iam nominati 21. Deus, Deus, respice in me; quare me dereliquisti? Longè à salute mea, verba delictorum meorum. Deus meus clamabo per diem,& non exaudies; & nocte, & non ad insipientiam mihi. Tu autem in sancto habitas, laus Israël. In te sperauerunt Patres nostri, sperauerunt & liberasti eos. Ad te clamauerunt, & salui facti sunt: in te sperauerunt, & non sunt confusi. Ego autem sum vermis,& non homo: opprobrium hominum & abiectio plebis.

O quæ te vicit clementia, Domine Iesv Christe, vt ferres nostra crimina; crudelem mortem patiens,vt nos à morte tolleres? Nemo enim existimet,quia hæc omnia & tam indigna passurus es, propterea aliquam in te culpam inesse. In te propriè quadrat,deque te solo dictum est illud Psal. 68. Quæ non rapui, tunc exsoluebam. Pulcherrimè Isaias

Isai. 53. Propheta,vbi tam latè & clarè passionem tuam describit, vt antè audiuimus: Verè, inquit,languores nostros ipse tulit,& dolores nostros ipse portauit. Ipse vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra. Omnes nos quasi oues errauimus, vnusquisque in viam suam declinauit: & posuit Dominus in eo iniquitates omnium nostrûm. In scientia sua iustificabit ipse iustus seruos meos multos; & iniquitates eorum ipse portabit.

Sed quando,& vbinam, tibi hæc contingent omnia? Non ignoras hæc,scimus Domine Iesv Christe, longè meliùs nobis hac nosti omnia: scis tempus & horam ad hæc constitutam à Patre tuo ab æterno: nec minùs locum nosti vbi omnia implebuntur: nec ad tuam hæc instructionem referimus; sed ad illorum doctrinam, qui postmodum in te credent: in primis autem ad institutionem hic præsentium, & hæc omnia audientium discipulorum tuorum; vt nimirum, quum pòst sic omnia impleri conspicient, reminiscantur, à nobis cuncta hic ordine prædicta fuisse, meliusque ita tum seipsos tum alios in fide confirment. Verùm de tempore & loco mortis tuæ meliùs Moyses ex Lege sua disputabit.

Moyses. Liquet vtrumque satis ex mysterio sacrificij agni Paschalis. Si enim (vt antè ostendimus, & Elias pulchrè etiam confirmauit) totum hoc sacrificium in te respicit, tamquam vmbra in corpus suum, omnisque illius figuræ veritas in te quærenda est; satis apparet,tunc te moriturum, quum agnus ille immolabitur, nempe in festo Paschæ: vt nimirum tūc nouus & verus Agnus ad sacrificium Deo gratissimum in Cruce immoletur,cælestique Sole hoc torreatur, quum veterem ac typicum agnum veribus domi suæ quisque torrebunt. An verò id proximo die Paschæ continget, equidem affirmare non ausim. Hoc tu Domine Iesv Christe meliùs nosti; qui tempora omnia & momenta in tua habes potestate, cunctaque nosti antequam fiant. Sed,cùm ad statum rerum,vt nunc sunt, diligentiùs te nobis reuelante attendimus; valdè mihi videtur probabile, hoc proximo die Paschæ omnia adimplenda.

Christvs. Non falleris opinione tua, ô bone Moyses. mihi certò constitutum est, proximo die festo omnem Patris mei voluntatem implere; tamque diu promissam & expectatam humani generis redemtionem, mundique salutem, perficere. Nolo diutiùs tum vestram ipsorum,tum iustorum omnium,iam inde à mundi exordio ardentissimam expectationem differre: nolo item diutiùs hostium meorum longum & vehementissimum desiderium & conatum frustrari. Sum illis,scio, nimis diu superstes: iam dudum me conati sunt varijs modis ex hac vita auferre, si potuissent: grauis sum illis etiam ad

Sap. 2. videndum. Hinc voces illorum frequentes, quæ me minimè latent; Quando morietur & peribit nomen eius? Sed nequaquam ipsi tanta cupiditate capiuntur fundendi innoxium sanguinem meum,atque extinguendi prorsus,vt putant,nomen meum; quanto ego desiderio teneor moriendi pro humano genere,& pro illis quos dedit mihi Pater, illique obtemperandi vsque ad mortem Crucis, simulque bonis & pijs omnibus viam parandi ad vitam æternam, obstructamque hactenus ianuam paradisi cælestis reserandi. Ignem veni mittere in terram (vt scitis,viri optimi) & quid volo nisi vt accendatur? Baptismo habeo baptizari, & quomodo coarctor vsque dum perficiatur? O quantopere desidero proximum Pascha manducare cum discipulis meis; vt illis tunc multis modis, & magis multo

multò quàm vmquam anteà ostendam, quâta illos charitate complector? Vbi illa aduenerit cœna, & finita fuerit; non panem cum illis ampliùs edam, nec vinum bibam, donec nouum cum eis cibum & potum accipiam in regno Dei. Ea dem cœna erit & finis conuersationis meæ cum hominibus, & principium passionis meæ omnis mortisque de qua disseruistis. Illa erit hora inimicorum meorum, & potestas tenebrarum illam horam vt anteuertere nolui hactenus, quum me toties ad mortem quæsierunt, sic non patiar etiam vel ad momentum differri. In me nulla erit mora: vltro tunc vadam ad locum, in quo me sunt quęsituri; vltrò ipsis obuiam veniam. Non ipsi me vi vlla vel astutia capient, vt putabunt: ego mea sponte illis offeram tradamque me ipsum: idq. vt cognoscat mundus, quia diligo Patrem meum; & sicut mandatum dedit mihi Pater, sic facio.

Moyses. De loco futuræ mortis tuę, minor est occasio dubitandi: debet enim agnus Paschalis manducari, Deoque offerri, iuxta Legem, Ierosolymæ: debet & hircus emissarius, peccatis onustus filiorum Israël (qui te quoque significat, vt ostendimus) a summo Pontifice è templo & Sanctuario forasemitti in desertum, à feris bestijs deuorandus. Notum est etiam, omnes ferè primarios & capitales hostes tuos Ierusolymis habitare, Sacerdotes nimirum, Legisperitos, Pharisæos, Principes & primores populi: qui quum maximis turpissimisque vitijs præ ceteris infecti sint, te sinceræ pietatis ac veritatis assertorem ferre non possunt. Denique, non conuenit Prophetá perire extra Ierusalē; illa enim iam olim ex quo reges ibi dominati fuerunt, tota rubēs & madida facta immersaque fuit sanguine Prophetarum ac iustorum, vsque ad os: fieri ergo non potest, vt alibi nunc pereat etiam iustorum omnium & Prophetarum Dominus. O Ierusalem, Ierusalem, quæ occidis Prophetas, & lapidas eos qui ad te missi sunt, vt te colligant sub tutelam & protectionem Dei tui; sicut gallina congregat pullos suos sub alas: quæ non satis habes, occidisse crudeliter superiori tempore tot seruos Dei, missos ad te in salutem tuam; sed nūc etiam totam te maculas atque inebrias sanguine Filij Dei vnigeniti: quod tandem & quale tibi accersis iudicium Dei? Ecce, relinquetur tibi domus tua deserta, auferetur a te breui regnum Dei, & dabitur Gentibus facientibus fructus eius, Deique gratiam meliùs collocantibus. & continget tibi, quod olim prædixi: Ipsi erunt in caput & tu eris in caudam.

Sed omnia hæc vehementer auditu iniucunda sunt ac tristia. Quid ergo? in tantis malis nullàne est consolatio? Morieris morte violenta, acerbissima que, iuxta ac turpissima, vt nunc ostendimus; totque afflictionibus & tormentis afficient te inimici tui. An semper in morte mansurus es? Sic ab illis vincēris, vt numquam ipse vincas vel triumphes? Absit. Vbi longo tempore à fratribus simul & ab alienis afflictus & oppressus fueris, instar Ioseph Patriarchæ; tandem ad victoriam & regnum peruenies: maiorque tunc erit gloria tua, quàm vmquam antè ignominia vel tristitia. Tunc verè appellabens & habeberis ab omnibus Saluator mundi: cuius pater noster Ioseph olim tantum figuram gessit. Tunc & fratres tuos pariter & extraneos, hoc est Iudæos atque Gentiles, saluos facies. Tunc potestatem accipies à Patre tuo cælesti amplissimam & plenissimam, in cælo & in terra: vt absque tuo imperio nemo vsquam manum vel pedem moueat; nec quisquam aliquid à Deo impetret vel accipiat, nisi per te. Tunc omnes creaturæ coram te genu flectent, cælestium, terrestrium, & infernorum. Tunc fratres tui qui te priùs persequebantur, deprimebantque; demisso vultu, in terramque prostrati, adorabunt, vitamque se tibi suam debere, omnemque salutem suam in te vno sitam esse, fatebuntur. quando, videlicet, aliquanto tempore mortuus & sepultus, tuapte virtute mox in anima & corpore ad vitam beatam & immortalem resurges. Ac fortè etiam tunc primi nuntij testesque erunt resurrectionis gloriæ ac regni tui, qui maximè regnum tuum, gloriam & resurrectionem impedire nitebantur: vti in sancti huius Patriarchæ historia præfiguratum fuit. *Gene. 41.*

Hac de re extat & alia Prophetia in libro Genesis. Quum enim sanctus Patriarcha Iacob filijs suis moriens benediceret, & quid singulis illorum ac posteris vniuscuiusque singulare euenturum esset, diuini Spiritus reuelatione prædiceret; ad Iudam veniens, sic locutus fuit: Iuda, te laudabunt fratres tui: manus tuæ in ceruicibus inimicorum tuorum: adorabunt te filij patris tui: catulus leonis Iuda: ad prædam fili mi ascendisti, requiescens accubuisti vt leo, & quasi leæna; quis suscitabit eum? Hæc, non est negandum, quin aliqua ex parte in Iudam Patriarcham & posteros eius quadrent; sed longè tamen veriùs omnia, clariùs & magnificentiùs, in te, Iesv Christe, Saluator mundi, ex tribu Iuda nate, conueniunt. quemadmodum proximis verbis de te apertè loquitur, dicens; Non auferetur sceptrum de Iuda, & dux de femore eius, donec veniat qui mittendus est, *Gene. 49.*

& ipse

& ipse erit expectatio Gentium. Te laudarunt hactenus, & expectarunt in carnem & mundum venturum, omnes veri Israelitæ. Sed multo magis in posterum laudaberis & adoraberis à Iudæis ac Gentibus in te credituris toto orbe terrarum. Tuç manus erunt in ceruicibus inimicorum tuorum, quando omnes toto mundo tibi resistentes verbo Dei & miraculis coges in obsequium; incredulos autem & pertinaces, ęterna meritò maledictione damnabis. In tali tamque nobili pugna & victoria, te verè catulum leonis præstabis, cui nemo potest audèt ve resistere. Tu, vt primùm in hunc mundum venisti, ad prædam ascendisti; ad detrahenda nimirum spolia principis tenebrarum, ad eruendum è potestate eius humanum genus; omnemq; eius potestatē, cui nemo hactenus resistere potuit, retundendam. Hic vnicus finis & causa est aduentus tui. Tandem autem, requiescens, inquit, accubuisti. Hoc de morte tua, haud dubiè, & sepultura intelligitur. Post multas enim & longas pugnas, contra Diabolum & mundum, ad extremum occumbes in prælio & requiesces in sepulchro. Sed quomodo occumbes morti traditus? Vt leo, inquit, & quasi leæna. Leonum genus dormit apertis oculis: nec vlla aliarum ferarum bestiarum audet dormientem leonem vel leænam attingere, adeò omnes ex natura nouerunt potentiam & virtutem illorum. Sic tu in morte etiam tua vigilabis, apertis oculis: quia nec anima tua vmquam, nec corpus exanime, à Deitatis natura, semper viuente ac vigilante, omniaque moderante & continente, separabitur. Sed, num semper occumbes in morte, ac dormies in sepulchro? Nequaquam. Quis, inquit, suscitabit eum? Significat, te mox suscitandum à morte, sed nouo plane modo, virtuteque mirabili. Nempe à nullo mortalium suscitaberis: sed tu solus te ipsum propria diuina virtute suscitabis ad
Apoc. 5. vitam gloriosam & immortalem. Sic nimirum vincet leo de tribu Iuda, radix Dauid.

Elias. Benè ac meritò cœpit Moyses resurrectionem tuam, Domine Iesv Christe, ex Lege sua declarare. illa enim non minorem vtilitatem & consolationem nobis, quàm tibi, est allatura: nam sicut ad redemtionem nostram necessaria est mors tua; ita sine resurrectione tua perfici non potest salus nostra. In morte tua persolues pretium peccatorum nostrorum: at in resurrectione tua principium erit vitæ ac salutis nostrę. Quid enim vel tibi vel nobis prodesset mors tua, si nulla sequeretur resurrectio? In morte non apparebit nisi magna infirmitas tua; at in resurrectione ostendes virtutem & potēntiam tuam. idque non modò ad vitam & salutem tuam perpetuam, sed etiam ad spem certam vitæ ac salutis æternæ omnium qui in te credēt. In morte pugna erit in resurrectione victoria. Hinc nemo ferè Prophetarum de morte tua locutus est, quin simul etiā resurrectionis secuturæ meminerit In Isaia Propheta, vbi tam multa referuntur de passione tua & morte
Isai. 53. (vt suprà ostendimus) quod dicitur; Pro eo quòd laborauit anima eius, videbit & saturabitur, ideò dispertiam ei plurimos & fortium diuidet spolia; ad resurrectionem tuam & regni gloriam pertinet. Sed clariora sunt hac de re testimonia in Psalmis Dauidicis. Multa sunt de morte tua in Psalmis, præcipuè 21. & 68. vt audiuimus: sed non tacetur vtrobique etiam de resurrectione tua. In priori quidem Psalmo: Salua me ex ore leonis, & de cornibus vnicornium humilitatem meam. Narrabo nomen tuum fratribus meis; in medio Ecclesiæ laudabo te. Et anima mea illi viuet, & semen meum seruiet ei. In posteriori verò: Ego sum pauper & dolens, salus tua Deus suscepit me. Laudabo nomen Dei cum cantico, & magnificabo eum in laude. At multo etiam clariùs de eadem re loquitur Psalmus 40. Aduersum me loquebantur omnes inimici mei, aduersum me cogitabant mala mihi. Verbum iniquum constituerunt aduersum me; sed numquid qui dormit, non ad jciet vt resurgat? Etenim homo pacis meæ, in quo speraui, qui edebat panes meos, magnificauit super me supplantationem. Tu autem Domine miserere mei, & resuscita me, & retribuam eis.

Deus bone, horret animus cogitare, quomodo huic pessimæ nationi retribues (non longo tempore posteaquam à morte resurrexeris) crudelitatem illorum, qua te ignominiosæ ac duræ morti tradiderint. O Ierusalem vrbium omnium ingratissimam, iuxtà ac impijssimam! vtinam cognouisses & tu, quæ tibi sunt euentura non post multos annos! Quia venient dies in te, & circumdabunt te inimici tui vallo, & cingent te vndique, & coangustabunt te, & ad terram prosternent te, & filios tuos qui in te sunt: & non relinquent in te lapidem super lapidem: eò quòd non cognoueris tempus visitationis tuæ, qua Deus te nunc tam clementer visitat, per proprium & vnigenitum Filium suum. Vtinam saltem meminisses, atque intelligere studeres figuram illam ac mysticam historiam, ex quarto Regum libro: vbi dicitur, quum multitudo quędam malorum puerorum illuderet

ret Elisæo Prophetæ successori meo, clamando post illum; Ascende calue, ascende calue; quòd respiciens maledixit illos in nomine Domini: egressique statim duo vrsi de saltu lacerauerūt ex eis quadraginta duos pueros. In illa enim historia, & numerus Principum Romanorum notatur, qui venturi sunt cum exercitu contra te; & quoto anno venturi sunt, post resurrectionem Domini IESV huius Christi tui: denique quidnam tibi, & quamobrem, facturi sunt. Nunc autem abscondita sunt hæc omnia ab oculis tuis.

Sed redeamus, ô Domine IESV, ad declarandam ex Prophetis resurrectionem tuā. In Psal. 117. quem satis cōstat de Messia conscriptum esse, multa sunt quæ spectant ad passionem tuam: vt illa; Impulsus euersus sum vt caderem: & Dominus suscepit me. Et ita in sequentibus versibus: Castigans castigauit me Dominus: Lapidem quem reprobauerunt ædificantes: & alia quædam. Sed nō pauciora dicuntur ibidē de resurrectione tua: vtpote; Dextera Domini fecit virtutem, dextera Domini exaltauit me. Non moriar sed viuam, & narrabo opera Domini. A Domino factum est istud, & est mirabile in oculis nostris. Hæc dies quam fecit Dominus; exultemus & lætemur in ea. Sed omnium clarissimū resurrectionis tuæ testimonium extat in Psal. 15. Prouidebā Dominum in conspectu meo semper, quoniam à dextris est mihi ne commouear. Propter hoc lætatū est cor meum, & exultabit lingua mea, insuper & caro mea requiescet in spe. Quoniam non derelinques animam meam in inferno, neč dabis sanctum tuum videre corruptionem. Notas mihi fecisti vias vitæ, adimplebis me lætitia cum vultu tuo. De quo loquitur ibi Patriarcha sanctus Dauid? num de seipso? Atqui is iam diu vidit corruptionem: sepulchrum enim illius & ossa corporis eius apud nos sunt, vsque in hodiernum diem; carne eius longo tempore corrupta, in terramque redacta. Sed quum esset Propheta, & sciret, quia iureiurando iurasset illi Deus, de fructu lumbi eius sedere super sedē eius; prouidens locutus est de resurrectione Christi; quòd is nec derelinquendus esset in inferno secūdùm animā, quò à morte descenderet, neque caro eius in sepulchro corruptionē videret. Quòd si non videbit corruptionem; ergo statim à morte cum anima ad vitam beatam atque immortalē resurget.

Sed fortè quis desiderat exactè cognoscere, quanto tempore in morte mansurus, quoto die mortis ad vitam sis rediturus. Ne hoc quidem etiam tacuerunt Prophetæ, vt de tantę rei veritate ac certitudine locus nullus relinqueretur dubitandi. Oseas Propheta sic ha- In tribulatione sua manè consurgent ad me. Venite & reuertamur ad Dominum: quia bet; ipse percutiet & sanabit nos; viuificabit nos post duos dies, in die tertia suscitabit nos, & viuemus in conspectu eius. Quomodo viuificabit nos Deus post duos dies, dieq; tertia suscitabit? Nimirum, per resurrectionem tuā, quæ futura est die tertia mortis ac sepulturæ tuæ. quia resurrectio tua causa erit resuscitationis omnium nostrûm, victoria causa salutis nostræ. Benedictus Deus, & Pater Domini nostri Iesu Christi, qui secundùm misericordiam suam magnam regenerauit nos in spem viuam, per resurrectionem tuam, ex mortuis, in hereditatem incorruptibilem, & incontaminatam, ac immarcessibilem.

Addam his, ad plenam instructionem, vnam adhuc tantùm probationē ex Scripturis Propheticis. Quòd Ionas Propheta in ventre ceti fuit tribus diebus & tribus noctibus; figura est clarissima, te in corde terræ futurum post mortē tuam tribus diebus & totidem noctibus, ac deinde resurrecturum ad vitā æternam. Sed præstat illam historiam admirabilem repetere, & explicare paulo altiùs, vt omnia sint clariora & certiora. Ionas, ad prædicandū Niniuitis iræ cælestis offensam, Domino iubente dirigitur: sed pręscius, tristem Prophetiam populi conuersione vacuandam, nauem profugus, quæ Tharsim petebat, ingreditur. Sed nautis exorta tēpestate turbatis, sorte fluctibus datur, & faucibus ceti piscis exceptus: atque beluâ illæsum eructante depositum, tertia die terris refunditur. Sic habet historia & figura. Nunc mysterium historiæ, figuræq; rem & vtilitatem videamus. Ionas iram Dei prædicaturus ad magnam Niniuitarum destinatur vrbē; dicturus, Adhuc quadraginta dies, & Niniue subuertetur. Sic tu, Christe, ad magnam mundi totius missus es ciuitatem, vt diem salutis & præfinitum iudicij tempus annunties. Ionas nauem expetit; Dominus noster IESVS Christus Ecclesiam. Ionas fluctibus agitatur. Christus mundi turbinibus exercetur. Nisi Ionas pessumdetur, naufragę nauis periculū nō sedatur; sic & non liberatur Ecclesia, nisi Christi morte saluetur. Nautę dimissuri Ionam, tamen verentur, & dicunt; Domine, ne des super nos sanguinem innocentem. Quid si talis futura sit Præsidis populi huius confessio? nempe, vt te ad sæuam & pertinacem Iudæorum postulationem morti tradat, & manus tamen suas lauet, dicendo; Innocens ego sum à sanguine iusti huius? Hoc res ipsa suo tempore meliùs declarabit. Ionas in oratione sua dicit; Tolle Domine animam meam, quia melior est mihi mors quàm vita. Verè hoc tu quoque dicere

dicere potes, IESV Christe; Melior est mihi mors quàm vita. Quia nimirum viuens vnam gentem saluare non potuisti; morieris, & vniuersus mundus vna tua morte saluabitur. Ita, nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solùm manet; si autem mortuum fuerit, multum fructum affert. Ionam cetus piscis excepit immersum, sed non attigit deuoratum: & quem malitia hominum perdidit, bestia esuriens custodiuit: plenis visceribus famem patitur, & in prædam quam absorbuit, nihil sibi licere miratur. Quis est iste, qui intra auidos rictus assumi potest, consumi non potest? cibus est, corruptio non est? traditur perditionis profundo, & seruatur ipsius mortis obsequio? Quis est iste, qui vastissimos sinus periculorum ingreditur; & sub altitudine immensa atque mortifera conclusus, vitali aëre pascitur? & demissus in alienam rerum naturam, in vitę exilio cum vita peregrinatur? & mortis superstes annuntiat venturam mundi salutem? Profectò non est alius, quá hic Dominus noster IESVS Christus: quem sæua mors, inexplebilis bellua, in escam suam rapiet; & prædam suam captiua pertimescet. nam, etsi nouent crucifixum, tamen, quem non meminerit reum, non poterit tenere captiuum: quia culpam non facit pœna, sed causa. Quasi solitum cibum in mundi origine proditum, cum ceteris hominibus deuorabit: sed magnam cibi illius & singularem dignitatem præfocata cognoscet. Hinc diuinus sermo commemorat; Præcepit Dominus pisci, & euomuit Ionam in aridam. Nimirum præcipiet Deus bestiæ, præcipiet morti semper esurienti, præcipiet abyssis & inferno, vt mundo restituant Saluatorem. Euomuit autem dicit, quia ex imis mortis visceribus victrix vita remeabit; eamque ex imis inferni præcordijs perditio exulcerata restituet.

Ion. 2.

Videmus ergo in Prophetæ gestis apertissimè præfiguratam, & mortem pariter, & resurrectionem tuam. Generatio hæc praua & adultera signa à te frequenter cælestia postulat, non quidem vt credat, sed potiùs vt hoc pacto perfidiam suam & incredulitatem obtegat. Quare digna est, cui non aliud abs te signum detur, quando tam multis magnificisque miraculis iam editis non mouetur, quàm signum Ionæ Prophetæ, & miraculum hoc inauditum ac longè maximum futuræ resurrectionis tuæ, post tres dies mortis præcedentis. Quod signum si non recipiant, vt futurum est, diuinæ iræ vindicta merentur penitus absorberi. Ionas, quum tres dies in morte, in ventre ceti, marisq; profundo fuisset, diuina virtute, vitæ restitutus, miraculum hoc venit prædicatum Niniuitis, simulque admonitum, vt, nisi intra quadraginta dies resipiscerent, diuina omnes vltione perirent. Crediderunt illi, qui numquam aliquid de eo audiuerant, signo Prophetæ, omnique prædicationi eius; ideoque interminatum exitum euaserunt. Sic tu, Domine, resurrectionem tuam tertio die à morte factam prædicabis nationi huic, per Apostolos tuos; vt si tantopere signa quærunt, signum agnoscant ac recipiant signorum omnium maximum: simulque illis quadraginta pœnitentiæ annos præfiges, vt si velint, saluentur; sin minùs, perdantur. Non sunt credituri; ideoque deteriores præuaricatores infeliciores sunt Niniuitis. crediderunt illi seruo Dei, quem numquam viderant anteà: isti Filio Dei, omnium Dómino, fidem nolunt adhibere. illi crediderunt statim primo ad illos aduentu Prophetæ; nec dies quidem quadraginta illis præfixos ad pœnitentiam expectare voluerunt: isti nec tribus hisce vel quatuor annis, quibus hactenus in persona propria, nec totis quadraginta annis quibus illis prædicabis per Apostolos tuos, resipiscere ac se ad Deum conuertere volent. Quid superest igitur, nisi vt annis illis à resurrectione tua quadraginta euolutis, seuerissima extremaque Dei vltione omnes tandem prorsus exterminentur?

CHRISTVS. Satis nunc, ô Moyses & Elia, de morte mea & resurrectione dissertum est: satis de toto Messiæ officio ac regno, à Deo ac Patre nostro mihi donato, ex Lege & Prophetis à vobis disputatum. Nunc habeo, quod iamdudum petiui, vt vestro testimonio (quod non immeritò omnes tanti faciunt) quæ ego hactenus feci ac docui, quæque in posterum etiam facturus sum, palàm probentur: vt sciant omnes, me à Deo esse, illoque auctore facere ac dicere omnia. Quamquam enim, quod hîc à me factum, ac dictum à vobis est, nunc paucissimi viderint & audierint; & hi ipsi, qui viderunt & audierunt, tres nimirum ipsi discipuli mei, quid viderint & audierint non intelligant; nec adhuc cupio vt palàm fiat; suo tamen tempore (dum completa fuerint quæ de morte mea instante ac resurrectione dixistis, quumque idoneus erit mundus per operationem Spiritus mei vt hæc audiat) magnum apud omnes momentum habebit testimonium vestrum: cùm meminisse faciam tres istos eodem Spiritu meo, quæcumque hîc viderunt & audierunt, ad confirmationem veritatis, atque ad instructionem & consolationem totius Ecclesiæ fidelium-

fideliumque & electorum omnium Ego quidem, vt scitis, testimonium ab homine non accipio, nec aliquo humano testimonio opus habeo; cum satis clarum de meipso queam testimonium perhibere, verumque semper est testimonium meum; quia scio vnde veni, & quò vadam: insuper autem de me testimonium perhibeat, qui misit me, Pater; cùm signis multis & prodigijs quæ facio in nomine eius, tum etiam proprio sermone oris sui, vt auditum fuit palàm in Baptismo meo, & nunc etiam mox audietur, vobis absentibus, antequam hinc egrediar. Sed ad homines benè informandos vtilia admodum erunt hęc vestra testimonia: vt nimirum, qui per mentis infirmitatem vno aliquo (quamuis per se maximo) testimonio, vel nullo pacto, vel non satis mouentur; illi tanta variorum testimoniorum nube vincantur: & queis non prosunt singula, multa iuuent. Valete igitur nunc, viri optimi; atque in pace abite, vnde huc venistis.

Moyses. Vale Doctor vnice, atque interpres Legis & voluntatis Dei; vale Magister vitæ; vale norma rectissima omnis iustitiæ.

Elias. Vale Princeps & columen omnium Prophetarum; vale auctor cælestis sapientiæ, summæ æternæque veritatis; vale sol iustitiæ, lux mundi; vale medice vnice animarum nostrarum.

Moyses. Vale gloria plebis Israël, benedictum semen Patrum nostrorum, quod conteret caput antiqui serpentis; vale desiderium collium æternorum; vale salus hominum & gaudium Angelorum.

Elias. Vale Rex Gentium, & desideratus earum, qui stas in signum populorum, quem Gentes deprecabuntur; vale lapis angularis, qui facis vtraque vnum; vale flos campi & lilium conuallium, qui totum mundum odore suauissimo nominis tui gratiæque perfundes.

Moyses. Vale Emmanuel; vale Christe Fili Dei viui; vale splendor Patris & figura substantię eius; vale brachium Domini, virtus Dei, per quam facta sunt omnia; vale Rex regum, & Domine dominantium.

Elias. Vale Rex gloriæ, Domine virtutum, fortis in prælio; vale pax nostra, pacificator omnium quæ in cælo sunt & in terra; vale speciose forma, præ filijs hominum: diffusa est gratia in labijs tuis; propterea benedixit te Deus in æternum.

Moyses. Vale Alpha & Omega, principium & finis omnis creaturæ; vale speculum sine macula, candor lucis æternæ; vale via, veritas, & vita; vale admirabilis Consiliarie, Deus fortis, Pater futuri sæculi, Princeps pacis.

Elias. Vale Sancte sanctorum, vncte Dei præ participibus tuis; vale qui Spiritum accepisti, non ad mensuram, de cuius plenitudine omnes accepimus; vale Rex potentissime, Pontifex maxime, Propheta sanctissime: vale iterùm atque iterùm, ô Pastor bone, qui animam pones pro ouibus tuis.

Christvs. Valete & vos, serui Dei excelsi; valete fideles dispensatores verbi ac mysteriorum eius; valete grauissimi testes operum omnium gestorumque meorum, totiusque doctrinæ & functionis meæ: valete, donec vos ipse breui, totumque cœtum iustorum visitatum veniam, impleamque spem longam & expectationem omnium: idque longè alius, quàm hactenus fui vel nunc sum etiam, etsi me nunc in magna maiestate videtis: vt vos tunc quoque longè alios faciam quàm nunc estis; nempe gloriæ meæ, lucis immortalis summæque diuinitatis participes.

Moyses et Elias simvl.

Amen, Amen: Benedictus Dominus in æternum. Fiat, fiat.

PETRI SIMONIS TILETANI EPISCOPI YPRENSIS DE HAERESIOS HAERETICORVMQ. NATVRA Tractatus.

CAPVT PRIMVM.

De vtilitate ac necessitate præsentis Tractatus.

Super Epist. D. Ioannis Tract. 2.

OMNIA quæ leguntur in Scripturis sanctis, inquit Augustinus, ad instructionem & salutem nostram intentè oportet audire; maximè tamen memoriæ commendanda sunt, quæ aduersus hæreticos valent plurimùm, quorum insidiæ infirmiores quosque & negligentiores circumuenire non cessant. Si illud numquam non faciendum est; obseruare videlicet, ac memoriæ commendare, quæ in Scripturis sanctis aduersus hæreticos valent plurimùm; nostro sanè hoc infelicissimo ac planè furioso sæculo quàm diligentissimè faciendum est. Quo nimirum vsqueadeò ab hæreticis vndique infestamur, vt nullam ferè prouinciam, nullam vrbem, pagum aut vicum inuenire liceat, vbi virus suum non disseminauerint, ac etiamnum seminent strenuè multosque inficiant. adeò iam dementatæ sunt hominum eorumque Christianorum mentes. Taceo loca, in quibus, etsi non cuncta adhuc pro sua libidine administrent, sed vtcumque per superiorem potestatem comprimantur; tamen ita præualent, vt vix trigesimum vel etiam decimum quemque reperias integræ & sinceræ fidei. Taceo ciuitates & regna, quæ nemine obsistente securi possident, atque ex animi illic sententia dominantur. Hucusque iam processit hominum eiusmodi reproborum temeritas ac superbia, vt nihil eos pudeat (quod Antichristum ipsum fortasse non ausurum affirmat Ambrosius) in arcanas etiam Diuinasque litteras impudenter irrumpere; his locis manifestam vim inferre, illos prorsus infringere, alios omnino negare, omnia propemodum adulterare nouis & hactenus inauditis interpretatiunculis. Tantum abest, vt vereantur sanctissimorum Pontificum & spectatissimorum veteris Ecclesiæ Patrum dignitatem auctoritatemque contemnere, vniuersalium Synodorum decreta reijcere, Ecclesiasticas maiorum traditiones ridere; & paucis, nihil agnoscere, nisi quod perniciosissimis ipsorum erroribus patrocinetur. Quibus erroribus suis, quidquid ad vitæ Christianæ pietatem, quidquid ad veram fidem, quidquid ad puram & sinceram religionem pertinet, auferre nobis

In fine lib. 2. De fide.

conantur:

conantur : vt patet ex doctrina eorum, de iustificatione, de bonis operibus, de votis Monasticis, de ieiunio, de virginitate, de Sacerdotum cœlibatu, de libero arbitrio, Christianaque libertate, & alijs infinitis. Quinimmò, ipsa Ecclesiæ Sacramenta, quæ velut vnica salutis præsidia, & vascula diuinæ gratiæ, Spiritus sanctus nobis donauit, ab hominibus istis non solùm indignissimè omnia contaminantur & profanantur, verum etiam complura in vniuersum tolluntur, ac penitus exterminantur. Vsqueadeò nostra hæc tempora (ordinante haud dubiè propter peccata nostra Deo, secundùm Scripturam illam; Eò 2. Thess. 2. quòd charitatem veritatis non receperunt, ideò mittet eis Deus operationem erroris, vt credant mendacio.) ad extremam impietatem atque insaniam hoc in genere deuenisse meritò videri possunt.

Ob has causas, non posse non esse vtile duxi, Tractatum hunc de hæresis hæreticorumque natura instituere. Et primùm quidem, ne per ignota procedamus, videndum est, quidnam ipsa hæresios vox significet: deinde, quæ doctrina verè possit & debeat hæretica appellari; siue, quo modo definiatur hæreticus; & postremò quæ sit huius pestis natura.

Quod ad primum illud attinet, notum quidem est, hæresim vocem esse Græcanicam, sed Latinæ Ecclesiæ vsu celeberrimo tam factam familiarem, vt iam Latina esse videatur. Est autem hæresis Græcè ex interpretatione electionis dicta, inquit Tertullianus; De Præscript. hæretic. cap. 6. qua quis, siue ad instruendam, siue ad suscipiendam eam, vtitur. Ideò, inquit, & sibi damnatum hæreticum dixit Apostolus, quia, in quo damnatur, sibi eligit. Sic D. Hieronymus in quintum caput ad Galatas, ait: Hæresis Græcè ab electione dicitur; quòd scilicet eam sibi vnusquisque eligat disciplinam, quam putat esse meliorem. Idem habet in tertium caput ad Titum, super illud Apostoli; Hæreticum hominem post vnam & secundam correptionem deuita. Et verè sic est: quia namque hæreticus id sequi mauult, quod ipse suo sensu eligit, quàm quod ab Ecclesia traditur ad credendum; idcircò & illi adhæret quod elegit, & ab Ecclesiæ doctrina recedit.

Notandum autem, quòd nomen hæresis olim non probrosum aut infame fuerit, vti modò est apud Catholicos; sed honestum, commune, & quod nemo detestabatur. Vnde & Hieronymus ait, Philosophi quoque, Stoici, Academici, Peripatetici, Epicurei, illius vel illius hæreseos & sectæ vocabantur. At posteaquam homines sui sensus amantes, cœperunt etiam in fide & religione Christiana opiniones suscitare, contraque communem Apostolorum doctrinam, ac totius Ecclesiæ Catholicæ sensum & sententiam, pertinaciter disputare, alijsque peruersas hæreses suas, delectus, affectationes, assertiones, electiones suas persuadere; cœpit nomen hæreseos in Christiana religione malè audire, ac planè infame, detestabile, ac turpe haberi. Nam, vt in profanis & sæcularibus disciplinis liceat cuiq; id sibi deligere, quod ei melius videatur; cùm tamen de fide Christiana, cùm de nostræ saluationis doctrina agitur, nulli optio datur aut libertas credendi vel opinandi quidlibet: hîc sectam sibi nullus eligere potest. sed, quod in Euangelio scriptum, quod à sanctis maioribus nostris traditum nobis est, hoc tantùm sectandum, hoc religiosè suscipiendum est; hæc sola nostra est fides. Si quid addas, aut minuas, vel etiam mutes, hæresis est; turpis, execranda, fugienda opinio est. Vbi verò, & in qua significatione, Scriptura sacra vtatur nomine hæresis, studiosis excutiendum relinquimus: admonet enim nos argumenti suscepti ratio, ad vtiliora procedere; &, quidnam in Christiana religione sit hæresis, aut hæreticum, definire.

CAPVT II.

Quidnam sit hæresis, quidue hæreticum dicendum.

DIVVS Augustinus in libro De vtilitate credendi, ita inquit: Hæreticus est, vt mea fert opinio, qui alicuius temporalis commodi, & maximè gloriæ principatusque sui gratia, falsas ac nouas opiniones, vel gignit, vel sequitur. hoc est, vel primùm adinuenit, vel assentitur inuentis. Alius quispiam sic ait: Hæresim appello, non quemuis errorem, sed peruicacem malitiam, alicuius commodi gratia, peruersis dogmatibus turbantem Ecclesiæ tranquillitatem. Verùm, hæ descriptiones sunt potiùs, seu notiones quædam, quàm exactæ definitiones hæresios vel hæretici. Neque enim, vt quis sit hæreticus, requiritur, vt vel commodi alicuius gratia, vel gloriæ etiam aut principatus cupiditate, in

erroneam aliquam aut falsam opinionem labatur: quamquam hoc vt plurimum ita fiat, maxime si de hæresiarchis loquamur, seu prædicantibus aut magistris hæreseôn. Deinde, non statim hæreticus est, quisquis falsas ac nouas opiniones vel gignit, vel sequitur: sed, vt bene habet posterior definitio, peruicax demum ac pertinax malitia facit hæresim. alioqui diuus Cyprianus fuisset inter hæreticos collocandus, si errorem tantum illum temporaneum & quasi casualem consideres. Quæramus ergo plenam atque exactam hęreseos definitionem.

Oportet in primis hæreticum, non in quauis disciplina, sed in doctrina Christianę fidei ac religionis, errare. In Philosophia naturali, in Logica, Iurisprudentia, Medicina, opinare & luxuriare vt voles, quaslibet ibi sententias tuere mordicus; ridiculus & perabsurdus esse poteris, & nonnumquam etiam non parum, sic opinando errandoque, peccare; hæreticus autem esse numquam poteris. Nostra sola disciplina, Theologiam dico, facit hæreticum; si nouas in illa erroneasque sententias, proprio fretus ingenio, aut hausto aliunde veneno, pertinaciter & contumaciter amplectaris. Et hoc ipsum indicat D. Augustinus, Quæstione vndecima in Matthæum: Si enim, inquit, falsa de Deo credit, vel de aliqua parte doctrinę, quæ ad fidei pertinet ædificationem, hæreticus est. Vide eumdem, vigesimoprimo capite Enchiridij, & vndecimo De fide & symbolo: Hæretici, inquit, de Deo falsa sentiendo, ipsam fidem violant.

Neque tamen quiuis error in fide Christiana statim facit hæreticum, sed is demum, vt iam modò insinuauimus, cui coniuncta est pertinacia: nam, si illam subtraxeris, non potest in Christiana religione tam grauis ac detestabilis error oboriri, qui sortiri queat nomen ac naturam hæreseos. Vnde Augustinus errantes Donatistarum filios, veritatis tamen studiosos, excusat ab hæresi, Epistola centesima sexagesima secunda; qui sententiam suam, quamuis falsam atque peruersam, nulla pertinaci animositate defendunt: præsertim quam non audacia præsumptionis suæ pepererunt, sed à seductis atque in errorem lapsis parentibus acceperunt: quærentes enim cauta sollicitudine veritatem, corrigi parati cum inuenerint, nequaquam sunt inter hæreticos deputandi. Et statim posteà, hęreticum ipsum odiosa superbia tumidum, & peruicacia malæ contentionis insanum, vocat. Et libro decimooctauo De Ciuitate Dei, capite quinquagesimoprimo: Qui, inquit, in Ecclesia Christi, morbidum aliquid prauumque sapiunt, si correpti vt sanum rectumque sapiant, resistunt contumaciter, suaque pestifera & mortifera dogmata emendare nolunt, sed defensare pergunt, hæretici sunt. Et capite sexto, De vera religione: Tam diu sustinetur peccatum aut error cuiuslibet, donec aut accusationem inueniat, aut prauam opinionem pertinaci animositate defendat. Et initio libri tertij de Trinitate, duo esse dicit, quæ in errore hominum difficillime tolerantur, præsumptionem priusquam veritas pateat, & cùm iam patuerit, præsumptæ defensionem falsitatis. Sic D. Cyprianum ab hęresi excusat, quòd in errore non fuerit malitiose pertinax: libro tertio contra Donatistas, capite tertio; vt mox latius declarabimus.

CAPVT III.

In quo consistat hæc pertinacia, quæ hæreticum facit.

VERVM in quo (dicat aliquis) posita est hæc pertinacia, sine qua quisquam hæreticus dici non potest? In eo videlicet (vt paucis dicamus) quòd quis veritati Christianæ sufficienter manifestatæ resistere eligat: vt idem Augustinus auctor est libro quarto contra Donatistas, capite decimosexto. Duodecim signa pertinaciæ vide apud Gersonem, tomo primo. Et hoc est, quòd iam ex libro decimooctauo De Ciuitate Dei citauimus. Similiter & illi sunt pertinaces; quibus etsi Catholica veritas demonstrata non fuit, tali tamen sunt animo, vt etiamsi veritas eis ostenderetur, nihilominus inconcussè tenerent contrarium; neque vllis doctrinis aut monitionibus auscultarent: vt idem Augustinus testatur, Quæstione vndecima in Matthæum; Si, inquit, falsa de Deo credit, vel de aliqua parte doctrinæ, quæ ad fidei pertinet ædificationem, ita vt non quærentis conflictatione tentatus sit, sed inconcussè credentis atque omnino scientis opinione atque errore discordans, hæreticus est.

In quo loco obseruandum est, vt Augustinus emendatè ac rectè legatur. nam exemplaria, quæ ego quidem vidi omnia, habent, Nec omnino scientis opinione. cum manifestè

festè legendum sit; Et omnino scientis opinione. Est enim sensus: Qui sic est affectus, vt dicat; Quidquid mihi dicant, quascumque Scripturas aut rationes adferant, nunquam tamen me a sententia mea dimouebunt: credo siquidem inconcussè contrarium, & certò scio ita esse credendum. qui, inquam, ita secum cogitat, & in peruersa opinione sic est obfirmatus, quemadmodum nos in fide Catholica esse debemus; pertinax est & obstinatus hæreticus.

Aduertendum est, inquit Ioannes de Turrecremata, quòd pertinacia non est tantùm iudicanda ex actu exteriori; vtputa, quòd solus reputetur pertinax, qui verbis, aut scriptis, aut factis, contra Catholicã veritatem resistit; verumetiam videtur contumax cõtra apertam & prædicatam Catholicam veritatem, qui in Ecclesia latenter in errore diu persistit, vel vsque ad mortem. Talis enim, cum nouerit talem errorem esse damnatum per Ecclesiam, excusari non potest per ignorantiam, cùm magis per obstinatam malitiam persistere in errore videatur. *Libro 4. Summa de Ecclesia, parte 2. cap. 16.*

Scholæ ad hunc fere modum solent pertinacem describere: Pertinax est, quisquis veritati, quam scit aut animaduertit pertinere ad fidem Catholicam, dissentit, aut illius contrario assentit. vel; si hoc ignoret, dum sufficienter edoctus est de veritate pertinente ad fidem suo errori contrariam, nihilominùs in errore perseuerat; aut certè non curat nec quærit a Doctoribus de veritate edoceri, vbi & quando deberet. *Alardus cap. 4. De hæretic.*

Non est, inquit alius, hæc bona pertinaciæ definitio; vt omnis & solus ille sit pertinax, qui credit vel dubitat de illo quod nouit fidei Catholicæ aduersari. Quia Augustinus, Epistola centesima sexagesima secunda, & in libro De vtilitate credendi, similiter & contra Donatistas, de iis loquitur, qui errorem Donatistarum à parentibus accipientes, non tamquam certam habebant: nec illa, quæ Catholica Ecclesia docebat, pro certis habebant, & ita dissentiebant Catholicæ Ecclesiæ, nescientes quæ esset: & hinc inde vacillantes, veritatem quærebant. & hos tamen non vult Augustinus numerari inter hæreticos. Vnde nos Augustini (vt putamus) vestigia sequentes, dicimus, in hoc esse pertinaciam in hæretico requisitam; si quis errorem suum inconcussè credat: ita videlicet, vt fideles articulos fidei tenent, reijcientes omnes aliorum instructiones, saltem animi proposito, quæ adferri possent contra illud dogma quod tenent. Sicut fides requirit assensum firmum & constantem; quæ constantia in eo est, quòd sine formidine de opposito, fidei assentiris: ita pertinacia in eo est, quòd sine formidine de opposito erres; vel, cum debeas credere, renuas: aut, si quis de articulo fidei ita dubitet, vt quidem dicat paratum se instrui, sed habita sufficienti instructione nolit assentiri fidei; sed dicat, se non esse sufficienter instructum.

Probari potest, in hoc esse pertinaciam, quæ facit hæreticũ; primò à simili. Ille ethnicus, qui audita prædicatione Pauli, scrutatur miracula, vitam & doctrinam Christianam (sicut Thessalonicenses in Actis Apostolorum) dummodò nondum sufficienter probatum sit, veram esse Pauli doctrinam; non est putandus esse infidelis contrariè, licet ea ratione infidelis sit, quòd non habeat fidem. Sed, si paganismum suum ita teneret, vt nihil contra hunc admittere vellet, aut sufficienter instructus fidem reijceret; tunc demum infidelitatis peccato reus teneretur. Sic de Iudæo cogitare possemus; qui adhuc infirmus obligatum se putat obseruationibus & cærimonijs Legis Moysi, de quo Paulus ad Romanos decimoquarto; & illo, qui firma fide, seu veriùs pertinaci opinione tenet, Legem adhuc esse obseruandam.

CAPVT IIII.

Quando censeri quis debeat sufficienter instructus; vt, nisi assentiatur, iudicetur hæreticus, quia pertinax.

SED alia hîc iam, & ea quidem maxima, oboritur quæstio, quando quis censeri debeat esse sufficienter instructus; seu quando satis superque monstretur aliquod dogma ad fidem Catholicam pertinere, aut illi esse contrarium: vt meritò pertinax haberi debeat, qui demonstrationi eiusmodi non acquiescit.

Breuiter, quando ostenditur, illud dogma aut apertè contineri in Scripturis, aut ex iis euidenter deduci, vel saltem esse ab Apostolorum temporibus in Ecclesia vbique loco-

rum traditum, vel à generali Concilio, aut à Romano Pontifice, tamquam dogma fidei definitum. Certum est enim in primis ac indubitatum, quòd quidquid pugnat cum Scriptura sacra, illud sit falsum; & proinde hæreticus sit, qui pertinaci illi opinioni adhæret. talis enim apertè se opponit Spiritui sancto, qui est auctor & dictator Scripturæ. Vnde nullus vmquam hæreticus, quòd ego quidem sciam, confessus est, doctrinam suam esse contra sacram Scripturam: sed omnes ex illa erroris sui testimonia & confirmationem haurire conati sunt. Et potiùs negarunt multi, esse aliquid Scripturam canonicam, quàm fateri maluerint, doctrinam suam canonicæ Scripturæ aduersari.

Sed paulò maiori probatione in eo opus est, quòd hæreticam pertinaciam in eo ponimus, quòd concordi Ecclesiæ totius traditioni contradicit. De hoc igitur Augustinus in primis: Si quid, inquit, tota per orbem credit Ecclesia, hoc quin ita credendum sit disputare, insolentissimæ insaniæ est. Et capite decimo, De vtilitate credendi: Hæc est, inquit, prouidentia veræ religionis, hoc iussum diuinitus, hoc à beatis maioribus traditū, hoc ad nos vsque seruatum; hoc perturbare velle atque peruertere, nihil est aliud, quàm ad veram religionē, sacrilegam viam quærere. Et capite decimoseptimo: Dubitabimus, inquit, nos in eius Ecclesiæ condere gremio, quæ vsque ad confessionem generis humani ab Apostolica Sede per successiones Episcoporum, frustrà hæreticis circumlatrantibus, & partim plebis ipsius iudicio, partim Conciliorum grauitate, partim etiam miraculorum maiestate damnatis, culmen auctoritatis obtinuit? Cui nolle primas dare, vel summæ profectò impietatis est, vel præcipitis arrogantiæ. Et verè, nimiæ est impudentiæ, quòd quis existimet, se solum plus sapere, quàm totam Ecclesiam.

Epist. 118. cap. 5.

Sic dicit, vltimo capite, De vnitate Ecclesiæ: Posteaquam Donatistę furiosa pertinacia, vsque ad dissensionem sacrilegam, contra totum orbem Christianum contentione obstinatissima perdurarunt, atque innotuit bonis Fidelibus, quos à Cæciliano alienauerat falsa criminatio; viderunt, se, si in illa communione perstiterent, non iam de quodam homine, vel de quibusdā hominibus, sed de Ecclesia toto terrarū orbe diffusa, prauum habere iudicium: & maluerunt Christi Euangelio, quàm collegarum consilio, credere. Vide eumdem Augustinum, capite quarto & quinto, contra Epistolam Manichæi; quæ vocatur Fundamentum.

Longè verò elegantissimè hanc rem declarat perdoctus & vetustus scriptor, Vincentius Lirinensis, in aureo illo suo libello, aduersus profanas hæreseos nouitates: vbi inter cetera sic scribit, in principio; In ipsa Catholica Ecclesia magnopere curandum est, vt id teneatur, quod vbique, quod semper, quod ab omnibus creditum est. Hoc est etenim verè propriéque Catholicum; quod ipsa vis nominis ratioque declarat, quę omnia verè vniuersaliter comprehendit. Sed hoc ita demum fit, si sequamur vniuersitatem, antiquitatem, consensionem. Sequemur autem vniuersitatem hoc modo, si hanc vnam fidem veram esse fateamur, quam tota per orbem terrarum confitetur Ecclesia: antiquitatem verò ita, si ab his nullatenus sensibus recedamus, quos sanctos maiores & Patres nostros celebrasse manifestum est: consensionem verò, itidem, si in ipsa vetustate omnium vel certè penè omnium Sacerdotum pariter & Magistrorum definitiones sententiasque sectemur. Hæc ille: quę in sequentibus mira eruditione mentisque oblectatione prosequitur. Post multa autem, verè & germanè Catholicum ita describit, ex quo facilè per contrarium nouisse datur, quis sit hæreticus: Quæ cùm ita sint, inquit, ille est verus & germanus Catholicus, qui veritatem Dei, qui Ecclesiam, qui Christi corpus diligit qui: diuinæ religioni, qui Catholicæ fidei nihil præponit; non hominis cuiuspiam auctoritatem, non amorem, non ingenium, non eloquentiam, nō philosophiam: sed hæc cuncta despiciens, & in fide fixus & stabilis permanens, quidquid vniuersaliter antiquitus Ecclesiam Catholicam tenuisse cognouerit, id solùm sibi tenendum credendumque decernit: quidquid verò ab aliquo deinceps vno, præter omnes vel contra omnes Sanctos, nouum & inauditum subinduci senserit; id non ad religionem, sed ad tentationem potiùs intelligat pertinere.

CAPVT

CAPVT V.

Pertinax atque hæreticus censendus, qui Concilijs generalibus se non submittit.

ALTERVM autem, quòd videlicet pertinax censeri interque hæreticos numerari debeat, qui non subijcit se Concilijs generalibus, non multa probatione indiget; hoc priori supposito, quod iam nunc probauimus. Siquidem cùm generale Concilium exprimat ac repræsentet Catholicam & vniuersalem Ecclesiam; consequitur, eam fidem atque assensum præstandum esse definitionibus Conciliorum generalium, quæ vniuersali debetur Ecclesiæ. Vide Hosium, capite vigesimoquarto, Confessionis Polonicæ: & Ioannem de Turrecremata, libro tertio Summæ, capite quinquagesimooctauo, & sequentibus. Duorum nihilominùs prætereà testimonio idem confirmabimus, vnius puta summi Pontificis, alterius summi Imperatoris.

Primùm igitur magnus ille Gregorius Pontifex, libro primo Epistolarum, Epistola vigesimaquarta, ingenuè fatetur, se generalia illa quatuor prima Concilia (& simile iudicium est de alijs omnibus, quę Gregorium subsecuta sunt) sicut sancti Euangelij quatuor libros, suscipere & venerari. Et addit: Cunctas verò, quas præfata veneranda Concilia personas respuunt, respuo; quas venerantur, amplector. Quid ita, Gregori? Quia, inquit, dum vniuersali sunt consensu constituta, se, & non illa destruit, quisquis præsumit aut soluere quos religant, aut ligare quos soluunt. Quisquis ergo aliud sapit, anathema sit. Hæc ibi, idemque repetit libro secundo Epistolarum, Epistola decima.

Accipe nunc sententiam religiosissimi Imperatoris Martiani: Iniuriam facit iudicio religiosissimæ Synodi (loquitur de Chalcedonensi) si quis semel iudicata, recte disposita, reuoluere & publicè disputare contendit. Cùm ea, quæ nunc de Christiana fide statuta sunt, iuxta Apostolicas expositiones, & instituta sanctorum Patrum, definita esse noscuntur: vere impius atque sacrilegus est, qui post tot Sacerdotum sententiam, opinioni suæ aliquid tractandum relinquit. Extremæ quippe dementiæ est, in medio & perspicuo die lumen quærere. Quisquis enim post veritatem repertam aliquid vlteriùs discutit, mendacium quærit. Hæc ille pijssimus Imperator.

CAPVT VI.

Pertinacem atque hæreticum censendum, qui Romani Pontificis definitiones non admittit.

IAM de postremo articulo, quòd ex eo nimirum sit quispiam pertinax & hæreticus iudicandus, quòd definitiones Romani Pontificis non recipit; non erit difficile hoc intelligere, si consideremus Christum peregre profectum, nimirum ad Patrem suum in cælis, vnum vicarium suum summumque Pastorem in Ecclesia reliquisse, præcipientem ei (vt Marcus Euangelista testatur) vigilare, & sedulò super oues suas omnes intendere, vtrùm officium suum quisque persolueret; dantemq́; illi etiam claues siue regimen regni sui. Ipse namque illi oues suas in moribus & doctrina pascendas, fouendas ac regendas, ter diligentissimè commendauit: atque hoc ipso quoque oues alias omnes ad illum Pastorem audiendum, pabulumque ab eo accipiendum, obstrinxit. Ne autem vel ipse Pastor de tanto sustinendo onere desperaret, vel suo oues Pastori diffiderent; insignem ac memorabilem Pastori huic promissionem fecit: nempe, quòd rupes esset futurus planè immobilis, super quam tam firmiter construeretur Ecclesia, vt portæ inferi, hoc est, tribunalia, iudicia, principatus, & machinationes diaboli, & omnium sectatorum eius, ei præualere nequirent. Qua etiam de causa Pastorem hunc appellauit Petrum; vt ipso eius nomine hæc Christi promissio in omnium oculos aurésque statim incurreret.

Vide Ioannem de Turrecremata, lib. 2. cap. 109. & sequent.

Quàm verax autem esset ista promissio, statim ostendi cœpit, quando petente diabolo à Deo Patre, vt omnes Christi discipulos perpetuò agitare, vexare, & cõcutere posset,

ne in vera religione manerent stabiles, sed mouerentur omni vento doctrinæ, in astutia hominum, ad circumuentionem erroris, quemadmodum farina in cribro agitata paulatim florem omnem pollinemque amittit, tantumque viles remanent furfures: quo videlicet ita nomen Christi, à quo sibi diabolus metuebat, eradicaretur ac prorsus tolleretur è memoria hominum: cum, inquam, hoc à Deo Patre perente diabolo, mox orauit Christus, vt fides Petri Apostoli non deficeret; illa via omnibus Christi discipulis & fidelibus est pulchré prouisum, ipso videlicet Petro, summo Pastore, confirmaturo ex Christi constitutione fratres suos. Nam, quod ait illi Dominus: Confirma fratres tuos, non tam est imperantis aliquid, vnde vel obedientia laudaretur, vel inobedientia puniretur (incetto interim manente euentu obedientiæ vel inobedientiæ) quàm ordinantis & instituentis, vt suos Petrus fratres in fide confirmet.

Hæc autem non pro Ecclesia dumtaxat, & ouibus tempore Petri viuentibus, dicta sunt; sed pro tota Ecclesia Christi in finem vsque sæculi duratura: attestante id Christo; Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam: & portæ inferi non præualebunt aduersus eam. vnde etiam ad Petri successores Romanos Pontifices transeunt; vt illud compleatur, quod Apostolis dictum est: Ego vobiscum sum, omnibus diebus, vsque ad consummationem sæculi. Non enim putandus est Christus Ecclesiæ & Fidelium suo tantùm ac Petri tempore curam habuisse, & nó illis quoque prospexisse, qui post sancti Petri tempora erant futuri.

Quando ergo quæcumque inferni portæ, maximè hæresum errorumque, exurgunt turbantque Fideles; recurrendum est confestim ad Sedem Petri, & videndum, quid in ea sedentes de proposita fidei quæstione definiant. Quod si obseruemus, nullum erit erroris periculum. Sic D. Hieronymus, cùm vetusto Oriens inter se populorum furore collisus, indiscissam Domini tunicam & desuper textam, minutatim per frusta discerperet, (ipsius verba loquor) & Christi vineam exterminarent vulpes, vt inter lacus contritos qui aquam non habent, difficilè, vbi fons signatus & hortus ille conclusus esset, posset intelligi; Petri cathedram, in qua tum sedebat Damasus Papa, sibi censuit consulendam; identidem clamitans, quando in tres partes scissa Ecclesia, vnaquæque ad se illum rapere festinaret: Si quis cathedræ Petri iungitur, meus est. Et; Ego nullum primum nisi Christum sequens, beatitudini tuæ, id est, cathedræ Petri, communione consocior. Super illam petram ædificatam Ecclesiam scio: quicumque extra hanc domum agnum comederit, profanus est: si quis in arca Noë non fuerit, peribit, regnante diluuio. Non noui Vitalem, Miletium respuo, ignoro Paulinum: quicumque tecum non colligit, spargit: hoc est, qui Christi non est, Antichristi est.

Epistola ad Damasum: Quoniam vetusto, Et, Importuna.

Ad eumdé modum Bernardus Innocentio scribens, Epistola centesima nonagesima, sic habet: Oportet ad vestrum referri Apostolatum pericula queq; & scandala emergentia in regno Dei, ea præsertim, quæ de fide contingunt. Dignum namque arbitror ibi potissimum resarciri damna fidei, vbi non possit fides sentire defectum. Hæc quippe huius prærogatiua Sedis. Cui enim alteri aliquando dictum est, Ego pro te rogaui Petre, vt non deficiat fides tua? Ergo quod sequitur, à Petri successore exigitur: Et tu aliquando conuersus confirma fratres tuos. Sic ille mellifluus Doctor. Possem complurium præterea sanctorum Doctorum Patrumque testimonia ad huius rei comprobationem adferre; sed cùm res certa satis ac manifesta euaserit, paucis expediam.

D. Augustinus, cùm Pelagiana hæresis Ecclesiam perturbaret, ad Innocentium, Zozimum, Cælestinum, Petri successores, cum Synodo Africana confugit, eorumque definitione oppressit hæreticos. Neque ante fuit ausus Pelagium & Cælestium pro hæreticis habere, ac publicè vt tales traducere, quàm à Sede essent Apostolica condemnati. cùm verò illa eis anathema dixit; tum Augustinus aduersus eos, tamquam hæreticos, agere & scribere cœpit.

Lib. 2. Retract. cap. 33. & 50.

Irenæus similiter, quando in primitiua Ecclesia ritus celebrandi Paschatis non minimum Fidelibus turbationis adferret; Victori adhæsit, Romano Pontifici, illius sciens sententiam falli non posse. Cyrillus cum Cælestino Papa Nestorium, Flauianus cum Leone Pontifice Eutychem, destruxerunt. Atque ita semper diligentia, auxilio, atque auctoritate Romani Pontificis, in fide Catholica confirmati sunt Christiani, & in finem vsque sæculi certo certiùs firmabuntur.

Accedat nunc his omnibus vnus & alter etiam Romanus Episcopus. Maiores, inquit Innocentius Tertius, Ecclesiæ causas, præsertim articulos fidei contingentes, ad Petri Sedem

dem referendas intelligit, qui eum, quærenti Domino, quem discipuli dicerent ipsum esse, respondisse notabit; Tu es Christus, Filius Dei viui. & , pro eo Dominum exorasse, ne deficiat fides eius. Sic ille. Eademque habent & Primus Innocentius & Pelagius. Et Agatho Pontifex, Sic, inquit, omnes sanctiones Apostolicæ Sedis accipiendæ sunt, tamquam ipsius diuina voce Petri firmatæ. Verum, non deerunt forte, qui Pontificibus istis obijciant, id quod Pharisæi Chisto Domino obiecerunt: Tu de teipso testimonium perhibes; testimonium tuum non est verum. Quibus calumniatoribus meritò Pontifex idem respondeat, quod Christus Pharisæis respondit: Etsi ego testimonium perhibeo de meipso, verum est testimonium meum; quia solus non sum. Siquidem in hac re, cum Romanis istis Pótificibus, sunt omnes illi Patres, quos iam ante citauimus, & multò plures. est Dominus ipse Christus, qui pro illis orauit, vt non deficiat fides ipsorum & promissionem eis dedit, quòd portæ inferi numquam aduersus Ecclesiam super eos fundatam essent præualituræ. Est denique cum ipsis Spiritus sanctus, qui, merito huius Christi orationis, inducit eos in omnem veritatem. *Dist. 19. Capit. Sic*

Clarum est ergo ex istis, optimo iure censendum esse pertinacem hæreticum, qui summo Pontifici erroneam aliquam sententiam condemnanti non credit; æquè vt qui vniuersalis Ecclesiæ, vel generalis Concilij definitionem contemnit. Quandoquidem Ecclesia tota, quòd errare in fide non possit; non aliunde quàm à capite suo, Romano Pontifice, accipit. ipsum enim concernunt propriè promissiones illæ, quæ sunt in Scripturis.

CAPVT VII.

Exempla aliquot vocum pertinacis alicuius hæretici.

QVOD si quis verè pertinacis hæretici vocem audire desiderat, audiat Caluinum, in admonitione quam de Eucharistiæ Sacramento ad VVestphalum scripsit: Mihi verò, inquit, adeò molestum non est, in Concilio Romano, cui præfuit Nicolaus Secundus, & Vercellensi, quod auspicijs Gregorij Septimi coactum est, damnatam fuisse quam sequor doctrinam; vt mihi eo nomine plurimum gratuler, quòd manifestus Dei hostibus & Antichristis semper exosam fuisse video. Certe, eorum approbatio suspectam quodammodò ipsi mihi redderet. Agnoscis, Lector, in his verbis hominem verè hæreticum, & in reprobum sensum datum. Quocirca nihil te moueant, quę in Romanos Pontifices, Christi vicarios, & custodes fidei Christianæ, iactat conuitia. Proprium est enim errantibus, vbi veritate superare nequeunt, ad maledicta conuerti; & cùm solidis rationibus sunt destituti, prorumpere in blasphemias. Aduerte potiùs, te longo antè tempore à Christo de his esse præmonitum: Si, inquit, patrem familias Beelzebub vocauerunt, quantò magis domesticos eius?

Audite similiter, quid Lutheri os impudens euomat in hanc sententiam: Si quo casu, inquit, Concilium statueret; minimè omnium nos vellemus vtraque specie potiri immò tum primum in despectum Concilij vellemus aut vna aut neutra & nequaquam vtraque potiri; & planè eos anathema habere, quicumque auctoritate talis Concilij potirentur vtraque. Sic ille. Quid scribi potuit impudentius aut arrogantius? Quorsum audaciæ & amentiæ non proruperunt eiusmodi? Dat alibi Lutherus consilium, in Papæ Conciliorumque despectum; vt homo Christianus, tempore Quadragesimæ, carnibus vescatur, non confiteatur, non ieiunet, nec ad Sacramentum Eucharistiæ accedat: & ita secum cogitet; Ecce, quandoquidem hoc præcepit homo, Papa scilicet, ob idipsum non faciam: &, si non præcepisset, vellem rum facere. Faciam autem alio tempore, quo non præcepit, quando & quomodo mea libera voluntas me tetigerit. Disce ex vno omnes. Hæc recenseo, vt clarè videat quisque in horum verbis hæreticam pertinaciam, & quam longè absint hæretici ab obedientia & humilitate, quam suis vbique commendat Christus, & suo ipse exemplo docuit. *In lib. De formula Missæ.*

CAPVT

CAPVT VIII.

Diuum Cyprianum numquam fuisse pertinacem, proinde nec hæreticum.

CLARVM autem ex istis euasit, gloriosum Ecclesiæ Doctorem & Martyrem Cyprianum, numquam fuisse in sua sententia, tametsi erronea, pertinacem, proinde nec hæreticum; quando de rebaptizandis ijs, quos hæretici baptizauerant, agebatur, & falsam erroneamque sententiam defendebat. Neque enim constabat tunc adhuc, vniuersam Ecclesiam tum docere vel olim docuisse contrarium; maximè, cum valdè obscuram redderet quæstionem consuetudo, priùs ab Agrippino Carthaginensi Episcopo introducta, qua se quoque tuebatur Cyprianus, ita scribens ad Iubaianum: Apud nos non noua aut repentina res est, vt baptizandos censeamus eos, qui ab hæreticis ad Ecclesiam perueniunt; cùm multi iam anni sint & longa ætas, ex quo sub Agrippino, bonæ memoriæ viro, conuenientes in vnum Episcopi plurimi hoc statuerint. Verùm, vt Augustinus ait, consuetudo illa, quæ post magnos dubitationis fluctus ad plenarij Concilij confirmationem perducta est, veriùs creditur per Agrippinum corrumpi cœpisse, quàm corrigi: libro secundo contra Donatistas, capite septimo; & libro tertio, capite secundo & duodecimo. Primus enim omnium mortalium, inquit Vincentius Lirinensis, contra diuinum canonem, contra vniuersalis Ecclesiæ regulam, cõtra sensum omnium sacerdotum, contra morem & instituta maiorum, rebaptizandum esse censebat.

In princi-pio, & fine Epist. ad Quirinum.

Huius ergo Agrippini factum & consuetudo, tempore Cypriani obscuram ac dubiam fecit hanc quæstionem, quæ de anabaptismo siue rebaptizatione tunc versabatur. Ideoque Cyprianum Augustinus à pertinacia ac hæresios nota excusat; quòd res, quæ tempore eius grandem in Ecclesia cõtrouersiam habebat, nondum eliquatissima perspectione discussa erat. Nouerat enim Cyprianus, ait, quantam Sacramenti profunditatem tunc omnis Ecclesia varia disputatione versabat, liberumq; faciebat quærendi arbitrium, vt examinata veritas panderetur. Et alibi idem Doctor; Nondum enim erat, inquit, diligenter illa baptismi quæstio pertractata. Et rursum alibi dicit, Cyprianum in obscurissima quæstione laborasse; quia tunc plenarium de hac re Concilium nondum habebat Ecclesia. Atque alio adhuc loco; Restat, inquit, vt hoc de baptismo pie credamus, quod vniuersa Ecclesia à sacrilegio schismatis remota custodit: in qua tamẽ si aliud alij, & aliud alij adhuc de ista quęstione salua pace sentirent, donec vniuersali Concilio vnum aliquid eliquatum sincerumque placuisset; humanæ infirmitatis errorem cooperiret charitas vnitatis, sicut scriptum est, quia charitas operit multitudinem peccatorum. Qua enim absente cetera inaniter habentur, eadem præsente quædam venialiter non habentur. Extant, inquit, beati Martyris Cypriani in eius libris magna documenta, vt ad illum iam veniam, de cuius sibi auctoritate isti (Donatistas intelligit) carnaliter blandiuntur, cùm eius charitate spiritaliter perimantur. Nam istis temporibus, antequam plenarij Concilij sententia, quid in hac re sentiendum esset, totius Ecclesiæ consensio confirmasset; visum est ei, cum suis fermè octoginta Episcopis Africanarum Ecclesiarum, omnem hominem qui extra Ecclesiæ Catholicæ communionem baptizatus fuisset, oportere ad Ecclesiam venientem denuò baptizari. Quod non rectè fieri, tanto viro nimirum propterea Dominus non aperuit, vt eius pia & humilitas & charitas in custodienda salubriter Ecclesię pace patefeceret: & non solùm illius temporis Christianis, sed etiam posteris, ad medicinalem (vt ita dicam) notitiam signaretur. Cùm enim tanti menti, tantæ Ecclesiæ, tanti pectoris, tanti oris, tantæ virtutis Episcopus, aliud de baptismo arbitraretur, quàm erat inquisita diligentiùs veritas firmatura; multique eius collegæ, quamuis liquidò nondum manifestatum, id tamen tenerent, quod & præterita Ecclesiæ consuetudo, & posteà totus Catholicus orbis amplexus est; non se ille tamen à ceteris diuersa sentientibus separata communione disiunxit: & hoc etiam ceteris persuadere non destitit, vt sufferrent inuicem in dilectione; studentes seruare vnitatem spiritus in vinculo pacis. Hactenus Augustinus.

Lib. 3. contra Donatist. cap. 3.

Lib. 5. c. 7.

Lib. 4. c. 6.

Lib. 2. c. 18.

Certè, paret hoc euidẽter ex illo Carthaginensi Cõcilio, cuius hic Augustinus mentionẽ facit, vbi Cyprianus ita ad congregatos ibi Africę Episcopos loquitur: Superest, inquit, vt de

Cyprianus, in princi-pio Cõcilij.

vt de hac ipsa re, quid singuli sentiamus, proferamus; neminem iudicantes, aut à iure communionis aliquem, si diuersum senserit, amouentes. Neque enim quisquã nostrûm, Episcopum se esse Episcoporum constituit; aut tyrannico terrore ad obsequendi necessitatem collegas suos adegit, quando habeat omnis Episcopus pro licentia libertatis & potestatis suæ arbitrium proprium, tamquam iudicari ab illo non possit, cùm nec ipse possit alterum iudicare. Et in fine Epistolæ ad Iubaianum, vbi sententiam suam latissimè apertissimeque expressit; Hæc tibi, inquit, pro nostra mediocritate rescripsimus, frater charissime: nemini præscribentes aut præiudicantes, quo minùs vnusquisque Episcoporum quod putatit faciat, habens arbitrij sui liberam facultatem. Nos, quantum in nobis est, propter hæreticos, cum collegis & Coëpiscopis nostris non contendimus: cum quibus diuinam & Dominicam pacem tenemus; maximè cùm & Apostolus dicat: Si quis autem putatur contentiosus, nos talem consuetudinem non habemus. Seruatur à nobis patienter & firmiter charitas animi, collegij honor, dilectionis vinculum, concordia Sacerdotum. Ita Cyprianus.

Hæc verba in Cypriani defensionem adducit quoque beatus Hieronymus, in fine libri contra Luciferianos; & priùs alia quædam ex alijs eiusdem scriptis, ita inquiens: Verùm, si voluerint hi, qui ab Hilario instituti sunt, & oues sine pastore esse cœperunt, de Scripturis ea proferre, quæ beatus Cyprianus ob hæreticos non baptizandos in Epistolis suis reliquit: sciant, illum hæc non cum anathemate illorum, qui se sequi noluerunt, edidisse; siquidè in communione illorum permansit, qui sententiæ suę contraibant; sed hortatum potiùs fuisse, propter Nouatum, & alias tunc hæreses multas enascentes, ne quisquam ab eo sine damnatione erroris sui reciperetur. Sermonem denique suum, quem super hac re ad Stephanum Pontificem habuit, tali fine compleuit: Hæc ad conscientiam tuam, frater charissime, & pro honore communi, & pro simplici dilectione protulimus; credentes etiam, tibi pro religionis tuæ & fidei veritate placere, quæ & religiosa pariter & vera sunt. Ceterùm, scimus quosdam, quod semel imbiberunt, nolle deponere, nec propositum suum facilè mutare; sed, saluo inter collegas pacis & concordiæ vinculo, quædam propria, quæ apud se semel sunt, retinere. Qua in re, non vim cuiquam facimus, aut legem damus, quin habeat in Ecclesiæ administratione voluntatis suę arbitrium liberum: vnusquisque sit præpositus, rationem actus sui Domino redditurus.

Hæc ex D. Hieronymo, quibus eodem modo ab hæresi Cyprianum excusat, vt Augustinus: nimirum, quia in errore suo non fuit pertinax; non se separans ab ijs qui contrarium sentiebant, nec sibi contradicentes à communione suspendens; sed, saluo vniuscuiusque iudicio, cum omnibus ex animo pacem custodiens. Deinde (quemadmodum D. Augustinus ait) quia quæstio illa, in qua errabat, non erat adhuc tunc temporis liquidò manifestata; neque eliquatissima perspectione discussa. vnde nec fuit de illa quæstione sufficienter instructus ab aliter sentientibus; vt meritò pertinax dici potuisset, quòd eis non acquieuit. Nam (vt pulchrè Vincentius Lirinensis inquit) tanta verisimilitudo fuit in sententia D. Cypriani, tantaq; Diuinæ legis oracula, sed planè nouo ac malo more intellecta; vt mihi omnis illa conspiratio nullo modo destrui potuisse videatur, nisi solam tanti moliminis causam, ipsa illa suscepta, ipsa defensa, ipsa laudata nouitatis professio destituisset. Profectò probabilibus admodum rationibus, & sacræ Scripturæ apparentibus testimonijs, munitam fuisse oportet Cypriani sententiam: vtpote de qua ipse quoque Augustinus dicere non vereatur; Profectò ipse in eamdem sententiam, nisi me ad diligentiorem considerationem reuocaret tanta auctoritas aliorum, quos vel pares gratia doctrinæ, vel etiam fortasse doctiores, per tot gentes, Latinas, Græcas, Barbaras, & ipsam Hebræam, Ecclesia toto orbe diffusa parere potuit, quæ ipsum quoque pepererat: qui mihi quoque nullo modo videri potuerunt frustrà noluisse istam sententiam. Non quia fieri non potuit, vt in obscurissima quæstione vetiùs pluribus vnus paucíve sentirent; sed, quia non facilè pro vno vel pro paucis aduersus innumerabiles eiusdem religionis & vnitatis viros, & magno ingenio & vberi doctrina præditos, nisi pertractatis pro viribus atque perspectis rebus, ferenda sententia est. *Lib. 3. De Baptismo contra Donatist. c. 4.*

Sic idem Doctor, libro secundo contra Donatistas, capite quarto: Sanctus, inquit, Cyprianus tantò excellentior quantò humilior, qui documentum Petri sic amauit, documentum scilicet nobis concordiæ & patientiæ tribuens, vt non pertinaciter nostra amemus, sed quæ à fratribus & collegis vtiliter & salubriter suggeruntur, si sunt vera & legitima, ipsa potiùs nostra ducamus. Satis ostendit, facilè se correcturum fuisse sententiam suam,

ſuam, ſi quis ei demonſtraret, Baptiſmum Chriſti ſic dari poſſe ab ijs qui foras exierunt, quemadmodum amitti non potuit cùm foras exirent. Nec nos ipſi tale quid auderemus aſſerere, niſi vniuerſæ Eccleſiæ concordiſſima auctoritate firmati. Cui & ipſe ſine dubio cederet, ſi iam illo tempore quæſtionis huius veritas eliquata & declarata per plenarium Concilium ſolidaretur. Si enim Petrum collaudat & prædicat ab vno poſteriore collega patienter concorditerque correctum; quanto citiùs ipſe cum concilio prouinciæ ſuæ, vniuerſi orbis auctoritate veritate patefacta ceſſiſſet? Quia profectò & vni verum dicenti & demonſtranti poſſet facillimè conſentire tam ſancta anima, tam pacata. Et fortaſſe factum eſt, ſed neſcimus. Neque enim omnia, quæ in illo tempore inter Epiſcopos geſta ſunt, memoriæ litteriſque mandari potuerunt, aut omnia quæ mandata ſunt nouimus. Sic itaque D. Auguſtinus. Qui, quod factum eſſe de Cypriano neſcire ſe dicit, Hieronymus profectò de alijs Cypriani collegis ſcire ſe profitetur, ita ſcribens, in fine libri, contra Luciferianos: Conatus eſt B. Cyprianus contritos lacus fugere, nec bibere de aqua aliena: & idcircò hæreticorum baptiſma reprobans, ad Stephanum tunc Romanæ vrbis Epiſcopum, qui à beato Petro vigeſimus ſeptimus fuit, ſuper hac re Africanam Synodum direxit: ſed conatus eius fruſtrà fuit. Deinde illi ipſi Epiſcopi qui rebaprizandos hæreticos cum eo ſtatuerant, ad antiquam conſuetudinem reuoluti, nouum emiſere decretum: nimirum poſteaquam Cyprianus migrauit ad Dominum. Nam ſi veritas ipſi tam benè, quàm eius Coëpiſcopis, qui priorem ſententiam reuocarunt, declarata fuiſſet, proculdubiò, vnà cum eis errore ſuo cognito & damnato, libentiſſime perſpicuæ veritati ceſſiſſet, vt iam ante Auguſtinus oſtendit.

CAPVT IX.

Obiectionis contra apologiam pro D. Cypriano ſuſceptam manifeſta veráque dilutio.

SED iam nos fortaſſe quiſpiam eiuſmodi argumento conueniat: Dixiſti ſuperiùs, meritò habendum eum pertinacem hæreticum, qui Romani Pontificis ſententiæ contradicit, idque multis cum rationibus, tum ſanctorum Patrum teſtimonijs confirmaſti: inter quæ eſt & illud Hieronymi de Romano Pontifice: Quicumque tecum non colligit, ſpargit: hoc eſt, qui Chriſti non eſt, Antichriſti eſt. Atqui Cyprianus ſententiæ Pontificis Stephani repugnauit, nolens recipere quę ille docebat de non rebaptizandis hæreticis; igitur verè pertinax in errore fuiſſe videtur, ac proinde hæreticus.

Reſpondeo breuiter, licitum eſſe citra hæreſim non conſentire ſententiæ Romani Pontificis, quando vt priuata perſona, vel vt particularis ſuæ diœceſis Epiſcopus agit. hoc eſt, quando Pontifex interrogatus de aliqua quæſtione, vel non interrogatus, motu proprio, ſuum de illa iudicium ſcribit; non quidem illud tradens vt dogma fidei, aut neceſſitatem cunctis imponens ſimiliter ſentiendi, ſed permittens alijs ſuum iudicium. Quod frequentiſſimè feciſſe Romanum Pontificẽ in Decretis legimus. Immò hoc modo Romanus etiam ipſe Epiſcopus errare, vt quiuis alius, & perperàm iudicare, atque adeò quoque quod hæreticum ſit, ſentire poteſt: quamquam nondum quis facilè eius rei (quod equidem ſciam) exemplum inueniat.

Sed illud conſtat, quoſdam Pontifices ſcripſiſſe, verum eſſe matrimonium, quod quis cum alia contrahit & conſummat, viuente adhuc priore vxore, cum qua rem nõ habuerat: vt teſtis eſt Alexander, titulo De ſponſa duorum, capite Licet. & Cæleſtinus docuit, Fidelium matrimonium per alterius hæreſim poſſe diſſolui: auctore Innocentio, titulo De diuortijs, capite Quanto. Verùm iſta, & ſi quæ ab alijs id generis definita, ſeu potiùs ſimpliciter dicta & ſcripta ſunt; non dixerunt hoc Pontifices illi propriè vt Petri ſucceſſores, ſed vt priuati homines, ſimiles nobis; æquè vt nos erroribus & tentationibus diaboli ad quæuis peccata ſubiecti, ſi priuatam illorum perſonam ſpectes, nullamque à Chriſto peculiarem promiſſionem habentes.

At quando fidei negotium agitur, & exigitur à Romano Pontifice, vt fratres ſuos in fide confirmet, illeque poſt multam & ſeriam diſcuſſionem cum Cardinalibus, Epiſcopis alijs, ac Doctoribus, aliquid tamquam dogma fidei credendum proponit, vel vt hæreticum dogma fugiendum denuntiat, ac toti Eccleſiæ ſententiam ſuam amplectẽdam proponit

ponit ac præcipit; tunc numquam errabit. vnde, qui tunc illi non credit, meritò pertinax & hæreticus iudicatur.

At non ita agebant Stephanus & Cornelius tempore Cypriani: neque enim præcipiebant Cypriano Apostolica auctoritate, vt crederet & doceret, non esse rebaptizandos qui erant ab hæreticis baptizati: non minabantur excommunicationem vel separationem ab Ecclesia, si in sua ipse sententia constans persisteret: sed tantummodò suam illi sententiam explicabant; non audentes adhuc contrariam Afrorum sententiam tamquam hæreticam condemnare. Celebrauit quidem Cornelius Romæ Concilium, vbi ipse & ceteri omnes per Italiam Sacerdotes, Cypriani & Africani illius Concilij sententiam refutarunt: attamen, vt inquit Eusebius, manente sacerdotali concordia; hoc est, non separantes à communione sua Cyprianum & ceteros Africanos Episcopos, qui diuersum sentiebant; sed relinquentes eos pacificè in sententia sua, donec certum & manifestum aliquid inuentum ac definitum esset. Vide de his Eusebium, libro septimo historiæ Ecclesiasticæ, capite secundo.

Capvt x.

Vtrùm error saltem ille Cypriani, verè hæresis fuerit.

Sed esto, inquies; non fuerit hæreticus Cyprianus, vt verè non fuit: quæri potest tamen, an saltem defenderit hæresim; hoc est, an error ille, quem pro sua cum multis collegis sententia tuebatur, verè hæresis fuerit. Ad hoc dico, videri mihi (etsi non me lateat aliquos diuersum sentire) Cyprianum nec hæreticum vmquam fuisse, nec hæresim defendisse: quemadmodum Iacob Liæ, non suæ vxori, coniunctus, nec adulter fuit, nec adulterium commisit. Nam, quemadmodum vt actus aliquis sit adulterium, requiritur vt sit voluntarius; ita ad essentiam opinionis alicuius quæ sit hæresis, requiritur vt coniunctam habeat pertinaciam. Et apparet mihi, omnem illum hæreticum esse, qui hæresim amplectitur; quemadmodum è contrario, nemo hæreticus est, nisi qui hæresim aliquam amplectatur: ita, vt cognita definitione hæresis, eo ipso statim sciatur, quis sit hæreticus; & contrà. Vide Canum in libro duodecimo De locis Theologicis. Et benè hoc declarat Caietanus, in secundam secundæ D. Thomæ, qu. 11. articulo 2. licet aliud sensisse videatur, in primam partem scribens, qu. 32. articulo 4.

Sed obijci posset: Donatistæ posteà nihil aliud senserunt circa Baptismum, quàm quod antè senserat Cyprianus; cumque error illorum verè fuit hæresis, qua ratione adhuc B. Cyprianum excusamus? Respondendum, eodem argumento similiter probari posse, Cyprianum ipsum fuisse hæreticum: quandoquidem Donatistæ ab eodem illo errore sunt dicti fueruntque verè hæretici, quem priùs Cyprianus renuerat. Sed responderent hìc Philosophi breuiter, eumdem errorem fuisse in sancto Cypriano materialiter, sed non formaliter. Nam eamdem quidem secundùm rem opinionē tenuerunt D. Cyprianus & Donatistæ; sed alio modo hi opinionem illam renuerunt, alio ille. Isti quidem contumaciter, & pertinacissima animositate, post apertam definitionem generalis Concilij adhæserunt illi opinioni: ille verò non sic. Nam si plenario aliquo Concilio, res, quæ Cypriani temporibus obscurissima erat, determinata fuisset; libenter ille suæ opinioni cessisset: qui etiam cum sibi contradicentibus Sacerdotibus, concordiam, vnitatem & pacem, studiosissimè semper coluit. Donatistæ verò, vsqueadeò in errore suo pertinaces fuerunt, vt vniuersalis Nicenæ Synodi reiecta sententia, superbissimè se ab illorum omnium, qui vbique rerrarum generalis Concilij sententiam sequebantur, communione separauerint; soli volentes nouam quamdam Ecclesiam constituere. vnde illorum error summo iure hæresis fuit iudicatus & habitus. Cypriani verò error, licet in re idem fuerit; quia tamen coniunctam non habuit pertinaciam (quæ est veluti differentia constituta, vel saltem propria passio hæresios) non fuit error hæreticus, neque hæresis potuit appellari. O rerum, inquit Vincentius Lirinensis, mira conuersio! Auctores eiusdem opinionis Catholici, consectatores verò hæretici, iudicantur. Absoluuntur magistri, condemnantur discipuli. Conscriptores librorum, filij regni erunt; assertores verò gehenna suscipiet. Nam, quis illud sanctorum omnium & Episcoporum & Martyrum lumen, beatissimum Cyprianum, cum ceteris collegis suis, in æternum dubitet regnaturum esse cum Christo? Aut, quis contrà tam sacrilegus, qui Donatistas & ceteras pestes, qui illius

auctoritate Concilij (Carthaginense putat, quod Cyprianus coëgerat) rebaptizare, se iactitant, in sempiternum neget arsuros esse cum diabolo? Sed pro sanctissimi Martyris Cypriani purgatione, plus satis.

CAPVT XI.

Dilutio obiectiunculæ alterius, ex Innocentij verbis desumta.

RESTAT nunc alia quædam obiectiuncula breuiter diluenda, quam verba Innocentij suppeditare videri possent. Innocētius Tertius, titulo De verborū significatione, capite Super, declarans ex professo, quinam dicendi sint manifesti hæretici, nullam facit pertinaciæ mentionem; non videtur ergo illa requiri ad hoc, vt aliquis verè dici possit hęreticus. Respondetur, quòd ab Innocentio non quærebatur, quisnam vere & proprie esset hæreticus; sed quęrebatur dumtaxat, de euidentia & manifestatione hæresis: quisnā videlicet pro manifesto hęretico habēdus esset. Idcircò Innocentius de exacta hæretici definitione tacēs, (quia non pertinebat hoc ad eius institutū) tantùm insinuauit, quis dicendus esset apertus & manifestus hæreticus; in hæc verba: Tua deuotio postulauit à nobis, qui sint dicendi hæretici manifesti: super quo tibi duximus respondendum, illos intelligendos esse manifestos hæreticos, qui contra fidem Catholicam publicè prædicant, aut profitentur, vel defendunt eorum errorem, vel qui coram Prælatis suis conuicti sunt vel confessi, vel ab eis sententialiter condemnati sunt super hæretica prauitate.

CAPVT XII.

Vtrùm sit censendus hæreticus, qui Scripturæ sacræ contradicit.

SI quis forsan adhuc scrupulum habeat, vtrùm hæreticus censendus sit, quicūque contradicit sacræ Scripturę, illive non per omnia assentitur: vt, exempli gratia, si quis negaret, Tobiæ canem fuisse caudatum; Dauid esse filiū Iesse siue Isai; Esau hispidum & pilosum fuisse; Christum sedisse super fontem Iacob; Andream fratrem fuisse Simonis Petri, &c. respondet, & nō male, Ioānes de Turrecremata, quòd, licet omnes veritates contentę in sacra Scriptura, tā illæ, quas omnes Fideles explicitè credere tenentur, quàm alię plurimæ, quas non omnes Fideles credere tenentur, sint veritates Catholicæ; non tamen est notum omnibus, omnes illas esse veritates Catholicas: nec hoc scire tenentur, præter ea quæ ad articulos fidei pertinent; sed tantum túc, cùm ostenditur eis, in sacra Scriptura contineri. Dicendum igitur; omnes, qui pertinaciter aliquid tenent, quod eis constat contrarium esse dictis sacrę Scripturę, quodcumque sit illud, esse verè hęreticos. Secùs autem est, cùm quis sine pertinacia tenet contrarium huius, quod in sacra Scriptura continetur, de numero eorum quæ explicitè credere non tenetur; nesciēs quòd oppositum eius quod tenet, in sacra Scriptura contineatur. Hactenus auctor suprà nominatus. qui sua desumsisse videtur ex D. Thoma, in quartum Sententiarum, distinct. 13. qu. 2. art. 1. ad 6. vbi sic habet: In fide sunt aliqua, ad quæ explicite cognoscenda omnis homo tenetur: vnde, si in his aliquis errat; infidelis reputatur & hæreticus, si pertinaciam adiungat. Si autem sunt aliqua, ad quæ explicitè credenda homo non tenetur; non efficietur hæreticus in his errans: vt, si aliquis simplex credat, Iacob patrem fuisse Abrahæ; quod est contra veritatem Scripturæ, quam fides profitetur: quousque hoc sibi innotescat, quòd fides Ecclesiæ contrarium habet. Quia non discedit, per se loquendo, à fide Ecclesiæ, nisi ille qui scit, hoc, à quo recedit, de fide Ecclesiæ esse.

Lib. 4. Summæ cap. 15.

Ad eumdem modum scribit in 1. parte, quæst 32. art. 4. Ad fidem, inquit, pertinet aliquid dupliciter: vno modo directè, sicut ea quæ nobis sunt principaliter diuinitus tradita, vt, Deum esse trinum & vnum: Filium Dei esse incarnatum, & huiusmodi. Et circa hæc opinari falsum, hoc ipso inducit hæresim, maximè si pertinacia adiungatur. Indirectè verò ad fidem pertinent ea, ex quibus consequitur aliquid contrarium fidei: sicuti, si quis diceret, Samuelem non fuisse filium Helcanæ. Ex hoc enim sequitur, Scripturam diuinam esse falsam. Circa huiusmodi ergo, absque periculo hæresis, aliquis falsum potest opinari, antequam consideretur vel determinatum sit, quòd ex hoc sequitur aliquid contrarium fidei: & maximè, si non pertinaciter adhæreat. Sed postquam manifestum est,

& præ-

& præcipuè si sit per Ecclesiam determinatum, quod ex hoc sequitur aliquid contrarium fidei; in hoc errare, non esset absque hæresi. Et propter hoc, multa nunc reputantur hæretica, quæ prius non reputabantur, propter hoc quòd nunc est magis manifestum, quid ex eis sequatur. Hactenus D. Thomas.

Et certè, hæc doctrina videtur esse ex D. Augustino desumta, in hūc modum aduersus Donatistas loquente, libro secundo De Baptismo, capite tertio: Quis nesciat, inquit, sacram Scripturam canonicam, tam veteris quàm noui Testamenti, certis suis terminis contineri, eamque omnibus posterioribus Episcoporum litteris ita præponi, vt de illa omnino dubitari & disceptari non possit, vtrùm verum vel vtrùm rectum sit, quidquid in ea scriptum esse constiterit? Cui simile est, quod alibi habet: Extat auctoritas diuinarum Scripturarum, vnde mens nostra deuiare non debet, nec relicto solidamento diuini eloquij, per suspicionum suarum abrupta præcipitari. *Lib. 3. De Trinit. cap. 11.*

Profectò Origenes idcircò iudicatus est hæreticus, inter cetera, quòd negaret, in paradiso verè arbores fuisse, & flumina; sed cuncta allegoricè ibi esse dicta contenderet; testibus Augustino & Epiphanio.

Iam ergo ex dictis certam & apertam colligamus definitionem hæretici, hoc pacto: Hæreticus est, qui circa doctrinam & fidem Christi ita pertinaciter errat, vt docentem aduersus errorem suum audire nolit; vel, si se dicat paratum audire, satis tamen demonstrata veritate, nihilominùs in errore persistit. Quòd si quis obijciat, D. Augustinum in Præfatione libri De hæresibus ad Quoduultdeum, asserere, quid hæreticum faciat, aut omnino non posse, aut difficillimè posse, regulari quadam definitione comprehendi: respondeo breuiter, non ire inficias Augustinum, quin ex Ecclesiæ definitione, vel Scripturæ sacræ euidentia, facilè scire possimus, aliquem ob certum articulum esse hæreticum; sed quòd difficillimè diiudicari possit in multis articulis, quos Ecclesia clarè non definiuit, quis hæreticum faciat aliquem, quis non.

Distinguit prætereà diligenter idem Ecclesiæ Doctor, credentes hæreticis, ab hæreticis ipsis. Nam, credentes hæreticis, secundùm ipsum, sunt, qui ante plenam ostensionem veritatis, quadam pietatis & veritatis imaginatione decepti, credunt falsa de religione Christiana; non inconcussè tamen & pertinaciter, sed parati admittere institutionem meliorem. Sic ille, initio libri De vtilitate credendi.

CAPVT XIII.

An is qui de fide Catholica solummodò dubitat, sit inter hæreticos recensendus.

PROXIMVM nunc est, vt ostendamus, vtrùm is inter hæreticos sit computandus, qui de fide Catholica tantummodò dubitat. Ad quam quæstionem facilè respondeat is, qui diligenter expendit, qualem oporteat esse fidem, vt meritò fides dici possit. Nam vt assensus aliquis fides appellari & esse possit, certitudinem & firmitatem habeat coniunctam oportet. Si enim quis non fide & certò assentiatur, non fidem sed assensionem habere dicendus est. Nam hac sola ratione fides ab opinione separatur, quòd pro certo habeat is, in quo est fides, id quod credit, nec aliqua ratione adduci possit, vt oppositæ parti assentiatur: qui verò aliquid opinatur, ita amplectitur sententiam suam, vt aliquantulum hæsitet, nec plena voluntate assentiatur; vtpote aliquam habens formidinem, ne fortè opposita sententia sit vera.

Vnde Fulgentius in libro De fide ad Petrum, vbi tradit regulam fidei, ad singulos fidei articulos clamat: Firmissimè tene, & nullatenus dubites. Et in penultimo libri eiusdem capite: Hæc, inquit, quadraginta capitula (eadem autem est ratio de quibusuis alijs articulis fidei) fideliter crede, fortiter tene, veraciter patienterque defende. Et D. Athanasius ita Symbolum fidei suæ & totius Ecclesiæ finit: Hæc est fides Catholica; quam nisi quisque fideliter firmiterque crediderit, saluus esse non poterit.

Ex quibus manifestè colligitur, eum, qui de aliquo articulo fidei dubitat, minimè habere fidem illius articuli. Cùm autem fides sit virtus integra, vt loquuntur Theologi, consequitur, eum, qui non amplectitur fide vnum articulum ad fidem pertinentem, simpliciter non habere fidem; & proinde infidelem & hæreticum esse. Quemadmodum non est

est iustus, qui vni aut alteri reddit quod debet, si vel vni alicui iniuriam faciat, eiusque bona retineat. Est autem satis clarum, quòd nolle captiuari vt credas in ijs in quibus intellectum captiuare oportet in obsequium fidei, aperte sit pugnare aduersus fidem : atqui, eum, qui aperto Marte repugnat fidei, ostendimus superius esse hæreticum : quare hæreticus sit oportet, quisquis pertinaciter de ijs dubitat, quæ ad fidem spectant.

Et certè, hoc expresse scriptum reliquit Stephanus Pontifex summus, & Martyr, hisce verbis: Dubius in fide, est infidelis. Vide titulum De hæreticis, capite Dubius. Et obseruа, dubios in fide, in hoc loco, eodem modo puniri, quo falsi dogmatis assertores. Admonet autem eo loco Panormitanus, illud Stephani dictum, ad eum esse referendum, qui pertinaciter dubitat : nam si quis ex quadam infirmitate dubitet (vt contingit, sicut appellant, in primis motibus) non erit is mox hæreticus aut infidelis. Fit enim interdum, vt de summa Trinitate, de resurrectione carnis, de Eucharistia, & similibus articulis fidei, quidam alicui scrupuli suboriantur, vt miretur, & quodammodò fluctuante ac dubia mente recogitet, an reuerà ita res vt credimus habeat : at mox, auctoritate Ecclesiæ, & Scripturæ sacræ, omni depulsa caligine ac dubitatione, animum in fide confirmat. Quis talem audeat, propter istos motus & scrupulos, hæreseos accusare? immò, quis non potius eapropter eiusmodi viri constantiam in fide commendet, quòd ita videlicet oppugnatus, non reliquerit fidem; quòd dubitationum concussus fluctibus, non opprimitur tamen : nam hoc modo fides nostra acuitur magis, & inuictior redditur.

Sic, si quis ex ignorantia dubitet, quia nimirum nescit, hoc pertinere ad fidem Catholicam, paratus firmiter illud credere, cùm à Pastore suo aut alio erudito rectè instructus fuerit, & de Christiana fide certior factus; non poterit idcirco inter hæreticos deputari. Verùm, si tam pertinaciter dubitet, vt sufficienter edoctus, firmiter assentiri nolit; iam hæreticus est, duplici ratione : tum quia de his dubitat, quibus integram & firmam fidem præstare tenebatur, non credens id quod credere debet; tum quia Ecclesiam non audit monentem. Ex hoc enim suspicio oritur, eum de Ecclesia opinari, quòd possit in fide errare.

CAPVT XIV.

Præcedentis capitis argumentum latiùs explicatur.

SED materiam hanc, de dubitationis in fide natura ac diuersitate, paulo latiùs & per exempla lucidiùs prosequamur. Dominus, post resurrectionem, secunda vice congregatis in cubiculo clauso Apostolis apparens, inquit Thomæ; Infer digitum tuum huc, & vide manus meas: & affer manum tuam, & mitte in latus meum: & noli esse incredulus, sed fidelis. Ecce, hîc Dominus Thomæ notam infidelitatis impingit, quòd de sua resurrectione dubitauerit. Nam, quòd dubitauerit Thomas, constans est Doctorum sententia. Gregorius super hoc Euangelium : Numquid, inquit, casu gestum creditis, vt electus ille discipulus tunc deesset, pòst autem veniens audiret, audiens dubitaret, dubitans palparet, palpans crederet? Non hoc casu, sed diuina dispensatione gestum est. Egit namque miro ordine superna clementia, vt discipulus dubitans, dum in magistro suo vulnera palparet carnis, in nobis vulnera sanaret infidelitatis. Et Cyrillus in eumdem locum : Præ gaudio, inquit, magis quàm infirmitate mentis dubitasse Thomam diximus : quoniam & de alijs dixisse Lucam non ignoramus; Adhuc autem non credentibus, sed admirantibus præ gaudio. Verùm, cùm visus omnem dubitationis causam tollat, rectè Thomas statim clamauit; Dominus meus, & Deus meus. Hæc Cyrillus. Videmus itaque, Thomam ob solam dubitationis causam, à Domino infidelem atque incredulum fuisse appellatum.

Cùm Petrus ex Christi præcepto super aquas ad eum iret, cœpissetque submergi; dictum est illi à Domino : Modicæ fidei, quare dubitasti? Quod exponens Theophylactus, ait: Non omnino dubitabat Petrus, sed secundùm quid; hoc est, ex parte. Nam, iuxta id quòd dubitauit, incredulus fuit : iuxta id autem, quòd clamauit; Domine, serua me; curauit incredulitatem : ideoque paruæ seu modicæ fidei dicitur, non autem incredulus. Et Paulus, Abrahæ fidem commendans, ad Romanos, ait : In promissione Dei non hæsitauit diffidentia, sed confortatus est fide. Quibus verbis manifestissimè ostenditur, eum, qui hæsitat, minimè habere fidem.

Obijci

Obijci prædictis, præter iam dicta, solet ex D. Hieronymo, cuius solutio rem omnem magis declarabit: quòd nimirum ipse locis ex ipso suprà citatis, hæreticum illum appellat, qui aduersus Ecclesiam, eam sibi fidem & disciplinam eligit & sequitur, quam putat esse meliorem. Atqui dubitans de fide nihil eligit, sed ambigit adhuc, quidnam potius sit eligendum: non videtur ergo eiusmodi dicendus hæreticus, maximè cùm hæresis (vt suprà monstratum est) ab electione dicatur. Sed paucis respondetur, negandam esse minorem: eligit enim talis, de Ecclesiæ definitione esse dubitandum, & incertũ esse, an sequendum sit, quod sequi oportere tamquam dogma fidei, Ecclesia Spiritu sancto acta determinat. hæc autẽ electio facit eum hæreticum. Contrà verò; qui paratus est assentiri veritati, cùm eam inuenerit, non est hæreticus, ait Augustinus, Epistola centesima sexagesima secunda: sed tales sunt omnes in fide dubitantes, vt dicunt; ergo non sunt hæretici. Ad hoc similiter dicendum, falsam esse propositionem minorem. Qui enim pertinaciter dubitat (vt superiùs declaratum est) talis non est paratus assentiri veritati, cùm eã inuenerit. Dicunt quidem omnes dubitantes, immò & alij plerique omnes hæretici, se paratos esse mutare sententiam, cùm meliùs eos aliquis docere poterit; sed mentiuntur. satis enim eis ab Ecclesia veritas declaratur, & aperitur quid sit credendum: sed veritatem volunt à seipsis discere, non ab Ecclesia, vel Pastoribus suis; quos tamen Spiritus sanctus posuit, ad consummationem sanctorum, in ædificationem corporis Christi, vsque in finem sæculi: vt iam non simus paruuli fluctuantes, dubij, & hæsitantes in fide, & circumferamur omni vento doctrinæ, in nequitia hominum, ad circumuentionem erroris.

Ergo, vt dixi, fides ambiguum non habet, aut si habet, fides non est, sed opinio. Sunt verba Diui Bernardi, libro quinto De Consideratione ad Eugenium, in principio. Qui alibi quoque, contra Petrum quemdam Abailardum disputans, qui fidem æstimationem definiebat; Quasi, inquit, cuique in ea sentire & loqui, quæ libeat, liceat: aut pendeant sub incerto, in vagis & varijs opinionibus, nostræ fidei Sacramenta; & non magis certa veritate subsistant. Absit, vt putemus in fide vel spe nostra, aliquid dubia æstimatione pendulum; & non magis totum quod in ea est, certa ac solida veritate subnixum. Tu mihi ambiguum garris, quo nihil est certius. Sed D. Augustinus aliter: Fides, ait, non coniectando vel opinando habetur in corde in quo est, ab eo cuius est: sed certa scientia, acclamante conscientia. Academicorum sint istæ æstimationes, quorum est dubitare de omnibus, scire nihil. ego verò securus in Magistri gentium sententiam pergo: & scio, quoniam non confundar. Placet mihi, fateor, illius de fide definitio: Fides, ait, substantia rerum sperandarum, non inanium phantasma coniecturarum. Audis substantiam? Non licet tibi in fide putare, vel disputare, pro libitu; non hac illacq. vagari per inania opinionum, per deuia errorum. Substantiæ nomine aliquid tibi certum fixumq́ue præfigitur: certis clauderis finibus, certis limitibus coarctaris. Hæc D. Bernardus. Epist. 190.

Quòd si dicas, ex Bernardo haberi, quòd peccet quidem & male faciat, qui de fide dubitat; verumtamen non quòd sit hæreticus iudicandus: respondetur, eum dicere, fidem non habere ambiguum; & si ambiguum habet, eo ipso iam non esse fidem. Et D. Augustinus dicit; Quòd si tollatur assensio (quæ vtique in dubitatione tollitur, qua dicit quis non esse illi dogmati firmiter ac certò assentiendum, sed de eius veritate dubitandum) fides tollitur: quia sine assensione nihil creditur. Si ergo dubitans de fide, fidem non habet, hæreticus sit & infidelis oportet: eo tamen sensu, quem circa pertinaciæ coniunctam notam explicauimus.

CAPVT XV.

Quàm grande peccatum sit hæresis, quantáque eius peruersitas.

QVIA malum, quod ignoratur, vitari non facilè potest; eapropter non inutile fore iudicaui, summã hæreseos & hæreticorũ nequitiam, impietatẽ ac malitiam ob oculos ponere. Neque enim, qui nouit quidnam aliquem hæreticum faciat, vel quomodo definiatur hæreticus, (id quod iam ex prædictis cognouimus) is quoque statim intelligit omnem hęreticorum malitiam & impietatem, aut si quid aliud grauius dici potest. Hęresios igitur ipsius peruersitatem ac malitiam ex eo quisque facile intelligere potest, si quanta fidei ipsius virtus & præstantia sit, diligenter consideret. Vt enim Aristoteles inquit:

Rectum est & sui iudex & obliqui. Vide Stapletonum, in Oratione quæ annexa est libris eius De principijs doctrinalibus.

Fidei verò virtus atque vtilitas tanta est, vt fine ipsa nihil Deo gratum esse possit, nec quippiam omnino à nobis laudabile & bonum effici. Quandoquidem illa est, quæ ceteris virtutibus viam parit, & scopum ad quem suos dirigant actus ostendit. quæq. (vt Augustini verbis vtar, Epist. 105. & De prædest. Sanctorum cap. 7.) à Deo omnium prima datur, per quam cetera impetrentur. Sicut enim inter illas virtutes, quæ vsitato ac recepto nomine Cardinales dicuntur, prudentia est prima; quia reliquas dirigit, & viam, qua incedere debent, ostendit: ita inter illas, quæ Theologicę appellantur, prima est fides; quę reliquas docet, quid agere debeant. Nemo fine fide, quid sperare, quid diligere debeat, nouit. Fide destitutus, Deum numquam quis vt decet amabit; quia numquam eum remuneratorem & verè bonum, immò nec Deum omnino esse intelliget. Credere siquidem oportet, ait Apostolus ad Hebræos vndecimo, accedentes ad Deum, quia est, & quòd inquirentibus se remunerator sit.

Fides est ergo, quæ nobis præmium nostrorum laborum ostendit, ac per hoc vires nobis animumque ad laborandum addit, in ipsisque laboribus constantes reddit. Hæc est, quæ nos temporalia vniuersa contemnere, & Deum plusquam creata omnia docet amare. nam, qui veram de Deo fidem habet, non cupit in miserijs huius sæculi diues fieri; quoniam temporalia illi vilescūt, dum æterna considerat. Atque ideò Paulus omnia huius mundi bona vt stercora arbitratus est, vt Christum lucrifaceret: & Moyses honores, gloriam, delicias, opes huius sæculi, atque adeò regiam dignitatem contemsit, magis eligens affligi cum populo Dei, qui in luto & latere miseram & duram seruitutem seruiebat, quàm temporalis peccati habere iucunditatem: negauit, grādis factus, se esse filium filiæ Pharaonis, maiores diuitias æstimans thesauro Ægyptiorum improperium Christi: per fidem enim adspiciebat in remuneratorem. Hæc est fides, quæ nos filios Dei efficit; sicut ad Galatas ostendit Apostolus: Omnes filij Dei estis per fidem. Hęc est fides, vita iustorum: quoniam, vt Habacuc Propheta testatur, iustus ex fide viuit.

Denique (vt paucis quæ sunt iam dicta concludam) hæc est fides, iustitiæ fundamentum, quam nulla bona opera præcedunt, & ex quo omnia bona procedūt. Ipsa nos à peccatis omnibus purgat, mentes nostras illuminat, Deo reconciliat, spem nobis futuræ remunerationis inspirat, auget in nobis virtutes sanctas, ac nos in earum possessione confirmat. Vide Prosperum hac de re citatum ab Haymone in libro De amore cælestis patriæ, capite decimo quarto.

Liquet igitur nunc hæresim longè pessimum esse vitium; vtpote quæ fidem destruit, basim ac fundamentum ętotius dificij Christiani, cui, quidquid ad veram pietatem ac religionem pertinet, innitatur oportet: & sine qua nihil sunt reliqua omnia profutura: vt ostendit Augustinus, libro De prædestinatione Sanctorum, capite septimo. Impossibile est enim, Apostolo teste, sine fide placere Deo, quidquid tandem aliorum donorum & gratiarum possideas. Vbi fundamentum deest, nihil superædificari potest, & si quid fuerit superstructum, necesse vt confestim corruat. Fide sublata, omni flagitio, quantumuis enormi, fenestra, immò porta latissima, aperitur. Sicut enim fides virtutibus ceteris, ita econtrariò hæresis vitijs ac sceleribus omnibus viam parat. vnde fit, vt qui infidelis est aut hæreticus, omni flagitio perpetrando aptissimus fiat. Quemadmodum enim, qui corporales oculos amisit, ægrè admodum se tuetur ab hostibus, quoniam iacula illorum & verbera, à quibus sibi cauere deberet, videre non potest: ita, qui fidem Catholicam (quæ Christianæ vitæ veluti oculus est lumenque) derelinquit, laqueos insultusque dæmonum, mundique nequit euitare præstigias: quæ enim videri non possunt, caueri nequeunt. Quam ob causam diabolus impensè laborat, istos fidelibus eruere oculos: vt eo faciliùs illorum saluti nocere possit, quo minùs ipse ab eis deprehensus & cognitus fuerit. Nihil, inquit Augustinus Epistola 107. sic agit princeps tenebrarum, quàm vt non credatur Deo: &, cùm in filijs diffidentiæ omnia mala sua opera, secundùm Apostolum, operetur; in primis tamen & maximè ipsam infidelitatem, qua sunt inimici fidei: per quam scit eos posse mundari, posse sanari, posse perfectissimè liberos (quod eis vehementer inuidet) in æternitate regenerari.

Samsonem Philisthæi, post erutos oculos, vinctum catenis duxerunt, & clausum in carcere molere coëgerunt. Ita quoque dæmones, posteaquam oculos mentis, hoc est, fidem, ab aliquo abstulerunt; vinctum eum detinent, & per omnium flagitiorum circui-

tum

tum deuolui cogunt, vt in seruitutem redactum. Vnde beatus Paulus 2. ad Timoth. 2. de hæreticis inquit; A quo captiui tenentur ad ipsius voluntatem. vt videlicet illi in omnibus quæ voluerit obsequantur. Vnde alibi idem, hæresis ac infidelitatis enormitatem ostendens, ita de ijs qui fidem reliquerunt loquitur: Voluntariè peccantibus nobis, post *Heb. 10.* acceptam notitiam veritatis, iam non relinquitur pro peccatis hostia; terribilis autem quædam expectatio iudicij, & ignis æmulatio, quæ consumtura est aduersarios. Nam, quòd Scriptura hęc non de quouis mortali peccato loquatur post baptismum commisso sed de grandi illo hæresis aut schismatis crimine, de apostasia à fide, quæ per antonomasiam in Scriptura sacra peccatum vocatur (exempli gratia Ioannis decimoquinto; Si non *Ioan. 15.* venissem, peccatum non haberent.) est à nobis in scripto alio declaratum.

Sanè hæretici, quod ex ipsis est, prorsus sunt incurabiles, nullamque sibi remissionem aut hostiam Christi reliquam faciunt; nisi quòd per misericordiam & immensam Dei bonitatem, possunt adhuc relicta hæresi ad sanam mentem redire, & Christi gratiæ vitæque æternæ esse participes. Quod de vnico hæresiarcha Berengario (nam de alijs, qui ab Apostolorum temporibus innumeri extiterunt, non inuenias facilè) tradunt Scriptores quidam, quod in fine vitæ suæ sincerè resipuerit, cum tamen aliquanto anteà palinodiam quidem cecinisset, sed iterùm fuisset in errorem suum relapsus. Vide Gersonem in Sermone de Pœnitentia, in 2. tomo; & in Tractatu contra Rumantium de Rosa, in quarto tomo; & Guilielmum Monachum in libro tertio De gestis Anglorum; quod fragmentum ponitur cum operibus Guirmundi atque Algeri.

Tantopere itaque displicet Deo peccatum hæresios. Vnde quoque B. Apostolus & Euangelista Ioannes, non quidem planè certo, sed probabili argumento ex hæresi reprobationem videtur colligere: ita, vt si aliquem videas esse prolapsum in hæresim, iudicare vel saltem subuereri possis, eum iam à Deo esse reprobatum, & damnationis æternæ filium. Ex nobis (inquit in 1. Epistola, capite 2.) prodierunt; nimirum hæretici, deseruerunt collectionem suam; sed non erant ex nobis. hoc est, electis, qui ad vitam æternam prædestinati sunt: inter quos Ioannes seipsum bona fiducia numerat. Et tamquam ei diceretur, ait Augustinus, Vnde id ostendis? Nam, si fuissent, inquit, ex nobis; per- *De corrept. & gratia cap. 9.* mansissent vtique nobiscum. Si pertinuissent ad numerum electorum, quos Deus prædestinauit ad vitam æternam, permansissent in nostra societate Fidelium; non sese vltrà ab Ecclesia separassent, neque hæresi sese aut apostasiæ dedissent, ex qua vix vllus vmquam emergit. Quia tamen à lapsu in hæresim & apostasiam, via adhuc reliqua esse potest per resipiscentiam ad gratiam, atque ita ad gloriam; hinc dixi, non planè certo id argumento posse concludi, certum esse reprobationis indicium, esse lapsum in hæresim. Formidanda tamen sine dubio beati Ioannis sententia. Plerumq; enim Deus tam enormiter per hæresim peccantes deserit, ac merito tam insignis suæ impietatis, in reprobum sensum tradit; vt veram vmquam pœnitentiam agere, atque ad iustitiæ & veritatis amorem redire, nequeant. Quamobrem hæc ipsa hæresis in Euangelio peccatum in Spiritum sanctum vocatur; quod nimirum directè in Spiritum sanctum committitur, & quo diuina Maiestas eiusque religio blasphematur. De quo proinde apud Marcum Saluator pronuntiat, quòd, qui in hunc modum in Spiritum sanctum blasphemauerit, non habebit remissionem in æternum. Videlicet consona omnino sententia illis, quas iam antè ex Apostolis Ioanne & Paulo citauimus.

Rectè ergo D. Augustinus (tantam huius peccati, hæresios dico, grauitatem conside- *Lib. 9. De Baptismo contra Donatistas, cap. 10.* rans) dubitat, vter in meliori, seu potiùs minùs malo statu, esse dicendus sit; isne, qui solo hæresis vitio infectus est; an, qui retenta fide, alijs vniuersis flagitijs est contaminatus. Vtrùm, inquit, Catholicum pessimis moribus, alicui hæretico, in cuius vita, præter id quod hæreticus est, non inueniunt homines quod reprehendant, præponere debeamus; non audeo præcipitare sententiam. Quod non mirabitur, qui diligenter expenderit, per hæresim totius Christianæ religionis caput & fundamentum auferri, nempe fidem: qua sublata (vt ante quoque indicauimus) integrum Christianæ religionis ædificium corruit, mutua inter proximos charitas euanescit, vinculum pacis rumpitur, concordia scinditur, vilia hæc & caduca supra meritum æstimantur, Deus ipse vilescit, omnis denique pietas profanatur. vt verissimè iam olim à Felice Papa & Martyre dictum sit, hæresim nimis *In Epist. ad Patern. Episcop.* esse impiam, & Euangelicæ veritatis inimicam: quæ non portionem aliquam lædere, sed ipsa Christianæ religionis conatur fundamenta conuellere. Quoscumque enim, inquit, rapit ad se; non solùm in hoc vitium, sed in multa alia vitia ruere facit: & ipso suadente

antiquo hoste, non solùm persecutores Ecclesiæ, sed etiam Sacerdotum eius, fiunt. In cuius verbis illud quoque diligenter notandũ est; quòd nempe hæreticos dicit non solo vitio hæreseos laborare; sed in multa etiam alia peccata ruere. Cui pulchrè consonat, quod Augustinus libro quarto contra Donatistas, capite vigesimo ait; hæreticum, etsi non semper & necessariò, vt plurimùm tamen alijs vitijs non carere: carnalem enim esse hæreticum, & animalem; ac per hoc æmulum esse oportere, & animosum, & inuidum, & inimicum ipsi veritati. Quemadmodum & ebriositas, inquit, in quocumque sit, sola esse non potest. Nam, ait, quis ebriosus, non & contentiosus, & animosus, & inuidus, & à præceptorum sanitate dissentiens, & arguentibus se grauiter inimicus? Iam verò, vt fornicator & adulter non sit, difficile est. Hæc sanctus ac præclarus ille Ecclesiæ Doctor.

Quod sanè postremum, in hæretico vel maximè veritatem ac locum habere, vt videlicet & fornicator sit & adulter, incontinens & libidinosus, non vno loco grauissimus testis est D. Hieronymus, in septimum & nonum caput Oseæ Prophetæ. Qui & alio loco hæreticos coloribus suis vtcumque depingens, ita habet: Hæreticus in Prouerbijs, confidens, procax, superbus, & pestilens appellatur. ipse effundit sanguinem deceptorum, & omnia in se peccata congeminat; comedens in montibus superbiæ, & Ecclesiam proximi sui polluens: egenos & pauperes in scientia Scripturarum contristans, & opprimens atque supplantans: rapinam rapiens, eos quos de Ecclesia seduxerit: pignus non reddens, quod à magistro acceperat: vt impleret quod scriptum est; Gratis accepistis, gratis date: & ad idola atque simulachra, quæ de suo corde finxit, leuans oculos, cunctasque faciens abominationes. Tantum & hucusque D. Hieronymus. Ex cuius & præcedentium verbis liquet, alienissimum esse à veritate, quod nonnulli affirmant; homines moribus optimis, & innocentissimos, frequenter in hæresim incidere; & hæresim, solum esse crimen bonorum virorum. Immò D. Augustinus ex huiusmodi hominibus hæreticos fieri dicere non veretur; qui, si in Ecclesia permansissent, nihilominùs errarent: hoc est, per sceleratam vitam perirent: lib. de vera Religione, capite octauo.

Capvt xvi.

Epitheta in sacra Scriptura hæreticis attributa, vt & aliæ rationes, hæresios prauitatem coarguunt.

IN primis, ipsa hæresis à Domino & ab Apostolo Paulo, lupinæ rapacitatis vocabulo compellatur. Quare? nisi, quia non desinunt hæretici fremere ad Dominici gregis caulas; atque ad diripiendas, tanto pretio redemtas animas, aditus vndecumque rimari? nisi, quia humanæ necis insaniabili crudelitate, fidelium morte populorum, rabiem suam explete desiderant; & versutæ disputationis venena spargentes, animam petunt, guttur inuadunt, vitalibus vulnus infligunt? Graues sunt morsus hæreticorum, qui ipsis grauiores & rapaciores bestijs, nullum auaritiæ finem impietatisque nouerunt. Vide de his D. Augustinum libro primo, contra duas Epistolas Pelag. capite primo: item Ambrosium lib. septimo in Lucam, in illud; Ecce ego mitto vos, sicut oues inter lupos.

Sic etiam in Scriptura sacra, propter fraudulentiam suam & nequitiam, vulpibus comparantur; vt ait Hieronymus, in decimumtertium caput Ezechielis: quemadmodum id quoque D. Bernardus pulchrè deducit in Homilia super Cantica 65. 66. Aliàs canes vocantur: quia, vt dicit Augustinus, non ratione, sed consuetudine, contra insolitam sibi veritatem latrant. Hæc est enim canum natura; vt, cum quibus habent consuetudinem, siue illi boni siue mali sint, non ad eos latrent: insolitorum autem personis visis, etiam innocentibus, irritentur.

Appellat alibi Scriptura hæreticos serpentum quoque nomine: vt Venerabilis Beda

2. Cor. 11. ex Isidoro recenset; vtque D. Paulus inquit: Timeo, ne sicut serpens Euam seduxit, &c. Describit item hæreticos notis suis eleganter Apostolus, ad Romanos capite 16. ad Philippenses tertio, ad Titum primo; & priorisad Timotheum quarto & sexto capitibus: omnium autem pulcherrimè 2. ad Timotheum 3. cap. in hæc verba: Hoc autem scito (ait, in Prophetia loquens) quia in nouissimis diebus instabunt tempora periculosa; & erunt homines seipsos amantes, cupidi, elati, superbi, blasphemi, parentibus non obedientes, ingrati, scelesti, sine affectione, sine pace, criminatores, incontinentes, immites,

fine benignitate, protetui, tumidi, & voluptatum amatores magis quàm Dei; habentes ſpeciem quidem pietatis, virtutem autem eius abnegantes.

An cuiquam, ex bono & æquo iudicanti, malè iſta epitheta in noſtræ huius tempeſtatis hæreticos conuenire videutur? Similia de hæreticis ſcribit Iudas Apoſtolus in Epiſtola ſua; & Petrus in Epiſtola ſecunda capite ſecundo. cuius verba, quia ſignificantiſſima ſunt, hîc etiam animus eſt adſcribere. Nouit Dominus pios, inquit, de tentatione eripere; impios verò in diem iudicij reſeruare cruciandos: magis autem eos (hæreticos putat) qui poſt carnem in concupiſcentia immunditiæ ambulant, dominationemque contemnunt; audaces, ſibi placentes, ſectas non metuunt introducere blaſphemantes; vbi Angeli virtute & fortitudine cùm ſint maiores, non portant aduerſum ſe execrabile iudicium. Hi verò, velut irrationabilia pecora, naturaliter in captionem & in perniciem in his quæ ignorant blaſphemantes iu corruptione ſua peribunt, percipientes mercedem iniuſtitiæ; voluptatem exiſtimantes diei delicias coinquinationis & maculæ: delicijs affluentes, in conuiuijs ſuis luxuriantes, oculos habentes plenos adulterij, & inceſſabilis delicti, pellicientes animas inſtabiles, cor exercitatum auaritia habentes; maledictionis filij: derelinquentes rectam viam, errauerunt, ſecuti viam Balaam ex Beſor; qui mercedem iniquitatis amauit, correptionem verò habuit ſuæ veſaniæ: ſubiugale mutum animal, hominis voce loquens, prohibuit Prophetæ inſipientiam. Hi ſunt fontes ſine aqua, & nebulæ turbinibus exagitatæ, quibus caligo tenebrarum reſeruatur. Superba enim vanitatis loquentes, pelliciunt in deſiderijs carnis luxuriæ, eos qui paululùm effugiunt; qui in errore conuerſantur, libertatem illis promittentes, cum ipſi ſerui ſint corruptionis. Hactenus diuus Petrus Apoſtolus, ex cuius verbis inſignem videlicet hæreticorum innocentiam proboſque mores conſiderare licet.

Non nego tamen, aliquando nihil in vita hæretici ab hominibus notari poſſe, præter hæreſim, quæ ipſa maximum ſcelus eſt, omnibus peccatis & fornicationibus peior; ait Hieronymus, in principium capitis 16. in Ezechielem: at iſtud nigro (quod aiunt) cygno eſt rarius. Ac, iuxta mei quidem animi ſenſum, tantò eſt in eo nocentius & peſtilentius malum hæreſis, tantò eſt animi eius ſuperbia, & Eccleſiæ totius contemtio maior; dum hoc nomine multò plus in doctrina ſua habet auctoritatis, eo qui doctrinam ſuam turpi conuerſatione commaculat: vt benè docet Origenes, Homilia ſeptima in decimumſextum caput Ezechielis: Qui enim, inquit, vitæ peſſimæ eſt, non facile homines ad falſum dogma ſollicitat; nec poteſt per vmbram ſanctitatis, audientium ſimplicitatem decipere. Qui verò ſermone peruerſus eſt, & diſciplinæ ſalutis contrarius, mores autem compoſitos & ornatos habet; nihil facit aliud, niſi quòd varia inſtituti boni & ſanctæ conuerſationis adiumenta idolis ſuis circumdat, vt magis alliciat ac decipiat audientes. Idcircò, ſollicitè caueamus hæreticos, qui bonæ eſſe conuerſationis videntur; quorum vitam nón tam Deus quàm diabolus inſtruxit. Habet enim ille ſuam etiam (vt ſic dicam) caſtitatem & manſuetudinem, qua poſſit facilius incautum fallere, & falſis ſermonibus irretire. Diuerſis ipſe pugnat inſidijs, vt miſerum perdat hominem; & bonam quodammodò malis vitam tribuit, ad decipiendos videntes, malamque bonis induit conſcientiam.

Exemplum huic rei peraccommodum animi gratia tamquam rarum attexamus. In hiſtoria Fratrum Prædicatorum legitur (vt habet Bernardus Lutzenburgus in catalogo hæreticorum) in Epiſcopatu Brixienſi virum quemdam fuiſſe, tanta ſanctitate & vitæ puritate prædirum (vt quidem pleriſque videbatur) vt alter Ioannes Baptiſta ab illis haberetur. adeò quidem, vt eius nominis fama & celebritate plerique omnes eius prouinciæ allecti, ad eum velut ad ſanctum Dei hominem gregatim confluerent: qui tamen hæretica prauitate infectus erat. Cùm autem ille vita functus & honorificè ſepulturæ mandatus eſſet; poſt aliquod tempus, fidei inquiſitor, per teſtes fideles examine diligenti peracto, reperit illum fuiſſe hæreticum: ideoque de conſilio Epiſcopi & aliorum prudentium virorum, ſancitum eſt, vt eius cadauer effoderetur, & oſſa igni cremarentur. Populo itaque circumſtante, eius oſſa in ignem coniecta ſunt; quæ mox dæmones ex eodem igne in aërem attollentes, ea ſuſpenſa ſuper ignem tenebant, non tamen illi videbantur. Ex quo effectum, vt populus exclamaret, Epiſcopum cum ſuis eſſe necandum; qui inuidiâ mori, ſanctum Dei virum exurere præſumpſiſſent, id Deo nolente, neque permittente. Qua re exterritum Epiſcopum, ſui bono animo eſſe deprecati ſunt, in hæc verba prorumpentes: Domine Epiſcope, ne vlla re frangaris quæſumus, quandoquidem hîc pro fidei

Ex Gabriele Prateolo, in Elencho hæreticorū.

fidei tuitione adsumus. Sed ad sacrum peragendum te potiùs præpara: visuri sumus experientia ipsa, num Deus aliquod miraculum super hac re exhibiturus sit, ne fides in discrimen veniat, ac periclitetur. Missa ea fuit de beata Virgine; cumque corpus Dominicum sursum ab Episcopo leuaretur, dæmones in aëre exclamare auditi sunt, in hunc modum: O Guido de Lacha (hoc ei nomen erat) te hucusque, quantum potuimus, defendimus; sed ampliùs non possumus: quia maior nobis adest. Moxque in ignem ossa eciderunt, & combusta sunt, & fides ab omnibus exaltata. Ex quo diaboli dolus facili negotio perpendi potest; qui hæreticum hominem vita functum defendit, quò plures animas deciperet.

Verùm, vt ad propositum redeamus: etsi contingat interdum, hæreticos specie pietatis, ouiumque esse ornatos exuuijs; non tamen dicendum est, moribus optimis homines plerumque in hæresim labi: immò, sicut disertis verbis docet Apostolus 1.Tim.1. Ob repulsam bonam conscientiam naufragauerunt quidam à fide. Fides, tamquam nauis est, sine qua nemo ad portum salutis pertingere potest. quemadmodum autem nauis per anchoram figitur, ne deuiet, in alteram partem nimis declinet, aut etiam submergatur: sic bona conscientia vitæque probitas periclitantem & nutantem quandoque fidē munit atque erigit, ne euertatur. Verba sunt D. Chrysostomi, in hunc locum Pauli ad Timotheum. Eadem habet quoque Epiphanius in Ancoratu. Qui igitur bonę conscientię sanctæque conuersationis testimonio destituitur, facilè in hæresim labitur: tum, quia illa est natura hominis, vt vbi vita reprehensibilis fuerit, ne futurorum metu & expectatione crucietur, persuadere sibi conetur, falsa esse omnia, quæ nostra religio continet: tum, quia Deus quem improbæ vitæ nouit, iusto iudicio excæcat; mentique eius, in pœnam peccati, errorum tenebras immittit.

Vnde & alio loco Paulus apertè de quibusdam dicit: Quia charitatem veritatis non receperunt, vt salui fierent; ideò mittet illis Deus operationem erroris, vt credant mendacio. Quem locum super Matthæum tractans Origenes; Nemo, inquit, in periculū falsi dogmatis incidens facilè superatur & fallitur, nisi qui nudus est ab operibus bonis. Cui simile est illud Cypriani Martyris, de simplicitate Prælatorum: Nemo, inquit, existimet, bonos de Ecclesia posse discedere. Triticum non rapit ventus; nec arborem solida radice fundatam procella subuertit. Inanes paleæ tempestate iactantur; & inualidæ arbores turbinis incursione euertuntur.

Verissimæ profectò sententiæ. Nam, vt piæ vitæ confidenter cum Psalmista dicit: Narrauerunt mihi iniqui fabulationes; sed non vt lex tua. Et, super inimicos meos prudentē me fecisti, mandato tuo: quia in æternum mihi est. Immò, cùm hæresis sit electio falsæ doctrinæ, post claram veritatis manifestationem; numquam aliquis in hæresim incidit, quin priùs grandi aliqua superbia, & sui complacentia, iustitiæ fiat pietatisque desertor. Cur enim pertinaciter apertæ resisteret veritati, suumque sensum totius Ecclesiæ iudicio anteferret, nisi aliud aliquod grande peccatum ei dominaretur; & Dei spiritum derelinquens, sequeretur suum? Omnis hæreticus (vt sæpè inculcat D. Hieronymus) in superbiam extollitur; Ecclesiæ simplicitatem parui pendens, & fidem imperitiam reputans. Ita ille Doctor, in principium Abdiæ, in secundum caput Habacuc, & in decimumsextum caput Isaiæ. Nullo igitur pacto vestimenta ouium, quibus lupi subinde obteguntur, bonos mores iustitiasque vocemus. Sed Christo eiusque Apostolis fidem adhibeamus potiùs, qui hæreticos lupos rapaces appellant, non parcentes gregi: habentes quidem speciem pietatis, virtutem autem eius abnegantes.

TRA-

TRACTATVS HVIVS PARS ALTERA:

In qua oſtenditur, quòd illa, quæ Salomon, varijs Prouerbiorum capitibus, de muliere fornicaria & meretrice commemorat, optimè vitio hæreſis conueniant; & quaſi ad litteram de illo prædicta ſint.

CAPVT PRIMVM.

Quibus de cauſis Salomon impudicæ mulieri ipſiq́; libidini hæreſim comparet.

DANDA in primis hîc eſt ratio, quare Salomon hæreſim ſub nomine meretricis deſcribat. Nimirum, quia inter meretricem aut libidinem & vitium hæreſeos maxima eſt conuenientia. Primùm, ficut meretrix fœdis cunctorum ſcortationibus proſtituitur; ita hæreſis multorum errori ac libidini patet: ait Venerabilis Beda, Quæſtione duodecima ſuper Leuiticum. Deinde, ſicut meretrices blandis pulchriſque verbis optimè ſunt inſtructæ ad pelliciendos adoleſcentes in ſui amorem, & valdè ſuauiter garriunt: ſic hæretici miris verborum blanditijs, & gratiſſima quadam ſuada dicendiq́ue ratione, errores ſuos proponere norunt, vt latiùs in progreſſu Tractatus huius ſumus oſtenſuri. Prętereà, libidinis & incontinentiæ vitium, initio blandum, delectabile, & ſine periculo eſſe videtur, facilè pelliciens hominem ad ſui vſum, experientiam, amorem, conſenſum: nam, quis non facilè, ſe, cum puellis confabulando, ludendo, oſculando, tangendo, & familiariter conuerſando, recreet; nihil mali, nihil iudicans eſſe periculi? & tamen hoc pacto latenter paulatim hominem capit libido, ac prorſus tandem ſibi ſubijcit. Ita, dum quempiam aggreditur facundus aliquis & probus vt apparet hæreticus, ac pulchris verbis dogma ſuum proponit, Catholicam veritatem argutis & plauſibilibus aliquot argumentis oppugnans, auditur libenter; nec diſplicent omnino omnia, quæ dicit. Siquidem humanæ rationi, cui plurimum tribuunt homines, longè viciniora ſunt, quæ hæretici docent, quàm quæ Eccleſia Catholica credenda proponit; & libertati carnis, (quam fallò Chriſtianam appellant) ad quam omnes ex naturæ corruptione propendent & ſuſpirant, longè ampliùs fauent.

His de cauſis, hæreſis primùm ſic ſatis placet, habetur colloquium & familiaritas cum hæreticis, curritur ad eorum conciones, libri eorum leguntur; blanda ſunt omnia & iucunda. & eo ſecuriùs hæc fiunt, quo minus in paruis iſtis initijs ſeductionis putatur eſſe periculum. Sed, hac ratione contagioſo malo malè prudens inficitur, ac quaſi neſciens plene ab hæreſi poſſidetur: nam, vt teſtatur Apoſtolus, vitium illud vt cancer ſerpit; qui, donec immedicabilis ac incurabilis effectus eſt, non percipitur. Ad hæc, ſemel deguſtata voluptas carnis, vt plurimùm ita mentem veluti excantat obſcuratque; vt de turpitudine eas in turpitudinem, donec excæcatus venias in reprobum ſenſum, & intricatus in malo, ne tum quidem poſſis turpem voluptatem relinquere, cùm te illa met deſerit, & es tu illi iam quaſi inutilis. An non ad eumdem prorſus modum in hæreſi agi, quotidiana docet experientia? nimirum, quòd vno errore pertinaciter ſemel recepto, in dies alij alijque accreſcant; & de hæreſi in hæreſim prolabentes, nullum errandi finem faciant, donec penitus excæcati, atque in reprobum ſenſum traditi, ad extremum malorum, ad incurabilem ſtatum, & vnde vix ſeipſos poſſint extricare, deueniant. Sunt hæc ſuperiùs ex Scripturis oſtenſa.

Inſuper, libido ante omnia famam, poſſeſſionem profectò longè optimam & pretioſiſſimam, tollit: nullius enim vitij rumor ſpurciùs olet, quàm libidinis. Hæreſis autem vſqueadeò infame eſt vitium, & id quidem ſummo iure; vt quiduis potiùs homo dici malit, quàm hæreticus. Vnde nullo modo illud nomen admittere volunt, etiam illi, qui-

bus

bus maximè conuenit. Quod Scribæ quoq; & Pharisæi benè intellexerunt. volentes enim Christum extrema afficere contumelia, vocauerunt eum Samaritanum, hoc est, hæreticum; tamquam diceres Lutheranum: nam Samaritani tunc apud Iudæos hæretici erant, vt alibi declarauimus.

Tum verò, quis explicet, quantum scelerum gregem voluptas admissa adducere soleat? Non audire parentes, prodigere rem patriam, rapere alienam, peierare, potare, latrocinari, depugnare, blasphemare: in hæc omnia, & longè plura ac grauiora, domina hæresis te transuersum rapiet, vbi semel eam admiseris. Hæretici enim penitus à diuina gratia derelicti, obstinata malitia, nullum refugiunt facinus; modò regnum infelix, quod occuparint, retineant ac dilatent. Declarauimus istud etiam anteà. Exemplum petis? Audi quid Vincentius Lirinensis de hæresi Arriana scripserit: Illius, inquit, temporis periculo satis superque monstratum est, quantum inuehatur calamitatis, nouelli dogmatis inductione. Tunc siquidem, non solùm paruæ res, sed etiam maximæ labefactatæ sunt. Nec enim tantùm affinitates, cognationes, amicitiæ, domus; verùm etiam vrbes, populi, prouinciæ, nationes, vniuersum postremò Romanum imperium funditus concussum & emotum est. Namque cùm profana ipsa Arrianorum nouitas, velut quædam Bellona aut furia, capto prius omnium Imperatore, cuncta denique palatij culmina legibus nouis subiugasset; nequaquam deinceps destitit vniuersa miscere atque vexare, priuata ac publica, sacra profanaque omnia, nullum boni & veri gerere discrimen, sed quoscumque collibuisset, tamquam de loco superiore percutere. Tunc temeratæ coniuges, depopulatæ viduæ, profanatæ virgines, monasteria demolita, disturbati Clerici, verberati Leuitæ, acti in exilium Sacerdotes, oppleta sanctis ergastula, carceres, metalla; quorum pars maxima, interdictis vrbibus, protrusi atque extorres, inter deserta, speluncas, feras, saxa, nuditate, fame, siti affecti, contriti ac tabefacti sunt. Et cetera apud prædictum auctorem. Et hæc ipsa profectò hac nostra tempestate, anno inquam 1562. nos tam clarè ingenti suo malo docuit Gallia, vt ne de Anglia, Germania, Scotia mentionem faciam. Et quidem de assumpta inter libidinem seu meretricem & hæresim similitudine, plura nolo commemorare, propterea quod ex Salomone (quem mox lariùs explicabimus) abundè satis comprobata ac manifesta euadet. Hoc tantùm adijcio, libidinis atque hæresis malo nullum aliud neque magis nos faciliusque inuadere, neque acriùs vrgere, neque plures in exitium trahere. Non parum autem hîc iuuabit & delectabit aduertere, hæresim fere nullam fuisse vmquam, nec esse hodie, cuius auctor, dux, & præcipua fautrix, meretrix aliqua & impudica mulier, non extiterit: vti eleganter, per singulas hæreses discurrendo, Hieronymus ipse prosequitur, Epistola ad Ctesiphontem.

Capvt II.

Quomodo Deus communiter hæresim puniat libidine.

Considerandvm quoque, iuxta dictorum assensum, Deum quasi semper prudenti consilio hæresim libidine ipsa, & turpissimo fornicationis peccato, punire. Ita vt non semel D. Hieronymus clamet (quod superiùs etiam diximus) in septimum & nonum caput Oseæ scribens, hæreticos admodum rarò castos & pudicos inueniri. Simulant quidem interdum sanctitatem ac pudicitiam, Catholicorum & Papistarum (vt vocant) Sacerdotum incontinentiam seuerissimè reprehendunt, quamquam id non malè: sed ipsi reuerà longè magis dediti sunt incontinentiæ & libidini; ita vt quæ in occulto faciunt, turpe sit & dicere. At, quia sciunt continentiæ vocabulum gloriosum, sub ouium pellibus lupos tegunt, Christum mentitur Antichristus, & turpitudinem vitæ falsò nominis honore conuestiunt; vt ait D. Hieronymus, circa finem Epistolæ ad Eustochium. Sunt vere serui mancipiaque libidinis; & illam etiam ipsi multis argumentis atque indicijs non possunt non prodere, tum in moribus suis & conuersatione, tum etiam in doctrina. Vel quid sibi vult, quòd passim Monachos videmus & Sacerdotes, qui à nostra societate Catholica ad eorum castra refugiunt, statim se, voti sui religione contempta, feminarum amplexibus iungere, vxores ducere, scortari, filios procreare? Certè, notum est, vt de coryphæis ipsis tantùm loquar; quomodo Lutherus, Augustinianæ professionis Monachus, Monialem in vxorem acceperit. vtque habet Gabriel Prateolus in suo Elencho,

Elencho, libro quarto, capite octauo; Carolstadius, secta Lutheranus, primus ex Clero apud Germanos vxorem duxit anno 1524. Notæ sunt & Oecolampadij infames nuptiæ, qui anteà se regulæ S. Brigittæ voto adstrinxerat. Petrum Martyrem, alij ex Carmelita, alij ex Carthusiano, vxoratum factum ferunt. Bucerus autem ex Dominicano. Ioannem Pomeranum constat ex regula & professione Minoritarum ad coniugium illud infandum & illegitimum transijsse. Muncerus & Pellicanus, priusquam pellices vxorum ritu acciperent, vt minimùm sacerdotes fuerunt. Carolstadius autem, vt diximus, primus fuit omniũ, qui, sacerdos cùm esset, & Ecclesię VVittenbergensis Archidiaconus, publicè vxorem duxit. Quæ nupitiæ quomodo celebratæ fuerint, videre licet apud Cochlæum, in vita ac gestis Lutheri; & est operæpretium videre.

Cum vita autem ipsorum tam honesta & pudica, optimè consonat eorum doctrina; videlicet, vt facta verbis verbaque factis respondeant. Quid enim, quod plerique omnes, imò in vniuersum omnes, docent, virginalem castitatem non esse apud Deum maioris meriti, quàm coniugalem? item, Sacerdotes & Monachos pôsse liberè, si modò velint, vxorem ducere? item, castitatem virginalem, seu cœlibatum, non esse cultum Dei? votum continentiæ, quod religiosi vouerunt, nullius esse momenti, & liberè solui posse? Quidam autem, vxorem toties abiici ac repudiari posse affirmant, vt alia ducatur, quoties non vult se marito commodã & morigerã exhibere; ac vicissim, maritum ab vxore toties dimitti posse, aliumq́; accipi, quoties quę boni mariti officia sunt, præstare recusat. ita Bucerus in 19. caput Matthæi. Alij plures simul haberi posse vxores docent; vt Coruinus. Alij denique, omnes omnium vxores omnibus debere esse expositas & communes; vt Anabaptistæ. Et id genus infinita alia prodigiosæ libidinis monstra, quæ nostri temporis hæretici proferunt.

Quid ista, inquam, aliud arguunt, quàm vitam hæreticorum omnium sordidissimam, spurcissimam, turpissimam esse? Itaque Deus nobis pulchrè ostendit, si aduertimus animum, quàm sibi vehementer displiceat vitium hæresis, præ ceteris peccatis & sceleribus omnibus; quod etiam in hac vita alio tam abominando vitio punit, libidinis videlicet peste: qua non est alia fœda magis homineque indigna: vtpote, quæ nos, diuinum plasma, non pecudibus modò, verùm etiam suibus, hircis, canibus, & brutorum brutissimis æquet: immò, quæ nos infra pecudum conditionem deiiciat, qui sumus ad Angelorum consortia, ad Diuinitatis communionem, destinati. Præter enim corporis mala, quorum infinitam congeriem secum trahit, ingenij vigorem tollit, mentis acumen hebetat, & quasi pecuinam mentem inserit; eripit rationis vsum, ab omnibus honestis studijs, pietatis exercitijs, salutis adiumentis semel auocat, hominemque, quantus est, totum cœno immergit; vt iam nihil nisi sordidum, humile, spurcum, facere, dicere, cogitare, libeat. Ob has causas Apostolus non immeritò hæresim inter carnis vitia numerauit; vt diligenter annotauit D. Hieronymus. nimirum, quòd & oriatur ex carnis vitijs, & nata eadem ipsa generet, & summam cum illis (vt iam satis superque ostendimus) similitudinem & conuenientiam habeat, & tota carnem spiret.

CAPVT III.

Quonam pacto Salomon hæresim in meretrice depingat.

SED, iam tempus est, vt videamus, quo pacto hęresim nobis in meretrice depingat Salomon. Illud enim eo diligentiùs (meo quidem iudicio) fecit, quòd sciret, quantum malorum in Christianum populum inuectura erat, & quàm multi se eius erant daturi amplexibus, in certam ipsorum perniciem. Neque enim Deus in noui solùm Testamenti Scripturis multa nobis voluit de hæresi esse prædicta, sed etiam in veteri Testamento clarissimè nobis hæreticorum mores voluit esse depictos: vt eò magis fugere ac detestari studeamus hæresim, cùm grassari cœperit; eoque minùs & conturbemur & miremur, quando euenire cernimus, quod tanto antè tempore tam manifestè prædictum est; sed potiùs nos, Scripturis hæc prænuntiantibus, certissimè consolemur.

Hæc est ergo *mulier illa aliena atque extranea*, à Christi videlicet & Ecclesiæ membris ac beneficiis: *quæ mollit sermones suos*; mollitie disertitudinis, & linguæ blandimentis, innocentium corda decipiens. Vnde D. Hieronymus ait; Iactat grandia, & ad deci- Prou. 2.

 piendos

piendos simplices quosque, quasi aureis sensibus & eloquiis, argenti splendore fulgentibus, imperitorum obstringit aciem. Vide citatum Doctorem in initium decimi capitis Ieremiæ, & in secundum caput Oseæ. Quemadmodum quoque pulchrè in nonum caput Ecclesiastæ, hæreticorum sagenam esse dicit sermonem affabilem, & blandum eloquium. Id quod etiam Apostolus ipse noster non tacuit, dicens, eos per dulces sermones & benedictiones subuertere corda innocentium.

Pergit itaque Salomon in hęresios impudicæq; mulieris descriptione: *Et relinquit ducem pubertatis suæ, & pacti Dei sui oblita est.* Optimè in hæreticos quadrat: qui matrem suam, Ecclesiam Catholicam, Doctores suos & Pastores, à quibus Christianam primò fidem didicerunt, quique duces eorum in fide & pietate erant, per hæresim posteà derelinquunt; & pacti illius primi, in Sacramento Baptismi, quo Deo promiserunt Ecclesię fideliter adhærere, Catholicamque Ecclesiæ fidem sequi atque defendere, obliuiscuntur: vel tamquam eius omnino obliti forent, violant illud audacter, & nihili faciunt.

Quod iam sequitur: *Inclinata est enim ad mortem domus eius, & ad inferos semita ipsius*: nullam id habet difficultatem, cùm certum sit, hæresim (si quod aliud crimen) maxime hominem æternæ mortis & damnationis reum facere. Pergit Sapiens horrendam, sed tamen verissimam loqui sententiam: *Omnes*, ait, *qui ingrediuntur ad illam, non reuertentur, neque apprehendent semitas vitæ.* Non ita aptè hoc intelligitur de meretrice carnali, quæ corpus suum prostituit alijs: quamquam aliquo modo etiam sic possit intelligi; fornicatio enim & libido in æternam mortem hominem præcipitat, & difficile admodum est ab ea auelli, cùm te illi semel addixeris: at, de hæresi multo illustriùs & verius intelligitur, vt anteà satis, grauitatem malitiæ eius describentes, ex Christi sententia, Pauli, & Ioannis, ostendimus.

Prou. 5. Sequitur in quinto Prouerbiorum capite: *Ne attendas fallaciæ mulieris: fauus enim distillans labia meretricis; & nitidius oleo guttur eius.* Eadem sunt cum illis, quæ iam antè ex secundo capite sunt producta: nempe, de blandis hæreticorum colloquijs & rationibus, eloquentiæ splendore ac specie veritatis ornatis; quibus ad decipiendos simpliciores sunt instructissimi. Nónne quotidie cernimus, crebriusq; inaudimus, quàm blandis, quàm apparentibus argumentis rudiores aggrediantur? Quis ferat (inquiunt, exempli gratia) vt illud Christi corpus dicatur, quod pati videmus putredinem & consumi? Quid magis barbarum, quàm vt homo corporaliter Deum edat ac deuoret? Quî potest impius sacrificulus quatuor verbis (Hoc est corpus meum) repentè Christum è cælis abstrahere? Quid magis Deo indignum, quàm si nunc impiorum manibus attrectetur & confringatur, atque impurissimo ore sumatur? Et ita in varijs argutis captiunculis. Sic iam igitur nostri hæretici; nimirum vt olim Nestoriani, nostrorum hæreticorum magistri: Quis ferat, aiebant, vt Deus dicatur ex femina natus? Numquam bimestrem aut trimestrem appellabo Deum. Item: Quomodo potuit femina octo verbis (Ecce ancilla Domini; fiat mihi secundùm verbum tuum) è cælo Deum in vterum suum deducere? Quid item absurdius, quàm vt Deus nouem mensibus in immundissimis fætidisque ventris sordibus habitet & concludatur; quàm vt crucifigatur & moriatur? Non glorieris Iudæe, non Deum nostrum crucifixisti, sed purum hominem, &c. ita illi blasphemi. Nónne hæc admodum videntur esse speciosa & præclara?

Deinde scientes hęretici, nullam esse (vt ait Lirinensis) ad fallendum faciliorem viam, quàm vt vbi nefarij erroris subinducitur fraudulentia, ibi diuinorum verborum prætendatur auctoritas. Inquiunt enim semper: Hæc dicit Moyses, hæc Christus, hæc Paulus; hoc in Matthæo scriptum est, in Psalmis, in Prophetis: & videas eos volare per singula quæque sanctę Legis volumina; &, siue apud suos siue apud alienos, siue priuatim siue publicè, siue in sermonibus siue in conuiuijs, siue in itineribus siue in plateis, nihil vmquam pæne de suo proferunt, quod non etiam Scripturæ verbis adumbrare conentur. Mille continuò testimonia, mille de Scripturis auctoritates, de Lege, de Psalmis, de Apostolis, de Prophetis: quibus nouo & malo more interpretatis, ex arce Catholica in hæresis barathrum infelix anima præcipitetur. An non hoc tibi videtur fauus de labijs meretricis distillans? Quis tales facilè errare posse arbitretur, quos tot tantisque diuinæ Scripturæ testimonijs ad confirmationem doctrinæ suæ videt instructos?

Origenes Homil. 8. in Ezech.

Iam verò, vt aliud prætereà mellis fauique meretricij ac hæreticorum genus aperiam, illis quas iactant promissionibus suis miro modo incautos fallere consueuerunt. Audent etenim polliceri & docere, quòd in Ecclesia sua, hoc est, in concionis suæ conuenticulo, magna

magna & specialis, ac planè personalis quædam adsit Dei gratia; adeò, vt sine vllo labore, sine magno studio atq; industria, sine vigilijs vllis aut molestijs, etiamsi nec quærant, nec petant, nec pulsent, quicumque illi ad numerum suum pertinent, tamen ita diuinitus dispensentur, vt Angelicis euecti manibus, atque Angelica protectione seruati, numquam possint offendere ad lapidem pedem suum; hoc est, numquam scandalizari.

Quàm gratum est & suaue, quòd vbique plurimum tribuunt fidei & charitati, tacitis interim Sacramentis & pœnitentia! quòd meritum passionis Christi, & Dei misericordiam vehementer extollunt; prætermissa eius iustitia ac seuero iudicio! quòd denique tantopere se Scripturæ auctoritatem (vt diximus) venerari prædicent! Sed, quid sequitur? *Nouissima autem illius amara, quasi absynthium: & lingua eius acuta, quasi gladius biceps.* Sic Psalmus 105. inquit: Molliti sunt sermones eius super oleum; & ipsi sunt iacula. Sanè, quæ post hæreticorum sequuntur blanditias, suisque illi dulcibus & fucatis verbis efficiunt, amara sunt quasi absynthium. Siquidem amarissimam animæ mortem adferunt; & pòst, supplicium damnationis æternæ: vt omittam grauissimas & durissimas calamitates, angustias & miserias etiam huius sæculi, in quas hæretici quos semel seduxerunt præcipitant. Qui in dies hoc experiuntur, rectius sciunt, an verum dicam. Lingua eorum, vtcumque pulchros blandosque sermones proferat, citissimè & grauissimè audientes lædit; non aliter quàm gladius biceps, siue vtrimque scindens, & facillimè carnem penetrat, & acerbissimum vulnus infligit. Caue, ait Ambrosius, versutæ disputationis venena: animam petunt, guttur inuadunt, vitalibus vulnus affigunt. Ita ille in 10. caput Lucæ. Vide & Hilarium initio octaui capitis, De Trinitate.

CAPVT IIII.

Varietas, & constans hæreticorum instabilitas, viæ gressibusque meretricis assimilatur.

SED audiamus Salomonem in comparatione hæreticorum cum meretrice progredientem. sic pergit in eodem capite quinto Prouerbiorum: *Pedes eius descendunt in mortem, & ad inferos gressus eius penetrant; per semitam vitæ non ambulant.* Clara sunt ista, de hæreticis: *Vagi sunt gressus eius & inuestigabiles.* Verè vagi sunt omnes hæretici, pòsteaquam semel se à fidei rectitudine, ab Ecclesiæ vnitate & stabilitate, secuerunt. Quis enim explicet, in quot se errores instabiles diuidant, cùm non minus in maximis fidei articulis, inuicem à se, quàm à nobis, dissentiant? Deinde, quis vmquam hæreticus præceptoris sui doctrinam non auxit atque mutauit, noui aliquid è suo capite proferens; vt iam non discipulus, sed magister etiam, & suæ doctrinæ Doctor esse videatur? Quemadmodum vetus & euidens fabula habet, ait Epiphanius, quòd scorpij, alter alteri implexus, catenam nectentes, decem aut plures de tecto siue domo seipsos demittunt; & sic cum dolo perniciem hominibus inducunt: sic hæretici, inquit, omnes erroris principes ac duces sunt, & occasionibus ab alio acceptis, alter ab altero doctus, pòst præceptorem erroris additionem facit, & aliam hæresim inducit ex priore dependentem: atque ita perpetuò error errorem, hæresis hæresim trahit.

Neque verò sic plures à se inuicem dumtaxat dissident, sed etiam singuli ferè à semetipsis; dum nunc hoc nunc illud quisque docet, prout mendacij erroris que illis spiritus suggerit, & auditoribus ac fautoribus, quibus placere conantur, seruire cernunt. Perinde enim eis est, quid aut qualiter prædicent, dum non aliud ex doctrina sua, quàm gloriam & quæstum sequuntur. Vnde fit, vt frequenter centies in anno mutent sententiam, ac toties ferè contraria doceant. Pudet dicere, quo pacto Bucerus breuissimo tempore, circa diuinissimum omnique veneratione dignissimum Eucharistiæ Sacramentum, sententiam suam quater mutarit. ad extremum, mortuus in Anglia, planè atheus, nimirùm incertus, an Messias Iudæis olim in Lege & Prophetis promissus, adhuc vmquam aduenerit: & an fides adhiberi debeat illis, quæ Euangelistæ Iesum Mariæ filium dixisse conscribunt. Pudet, inquam, referre, quo pacto Melanchthon in Iustificationis negotio (quod pænè est incredibile) quaterdecies aliud atque aliud senserit. Nec minùs inconstanter ac leuiter circa alia fidei mysteria se habuerunt, non illi modò, sed alij vniuersi.

Quippe omnibus idem inconstantiæ errorisque spiritus dominatur. Vide de similibus plura apud Hosium.

Quod autem dicit Salomon, gressus huius hæreticæ meretricis esse inuestigabiles, seu rectius inperuestigabiles & inscrutabiles; Beda intelligit, in tot tamque varios & innumerabiles errores sese hæresim fundere, vt penitus, quot sint, inuestigari nequeat. Quod quidem verissimum est: sed aliud præterea hîc latere puto, non minùs obseruatione dignum: quòd nimirum fraudes hæreticorum, tam occultæ, subtiles, & planè vero similes sint, vt difficillimum sit eas euitare; tam dolosa & vafra eorum consilia, vt prorsus, quò vergant, inuestigari ac deprehendi non possit; tam inuolutæ & obliquæ sententiæ, vt, quidnam per eas sibi velint, intelligi nequeat: vt verum dicere videantur, dum suadent falsissima; vt bonam tueri causam, dum sustinent iniquissimam: nimirum nequissima versutia aliud longè agentes, quàm verba ipsorum præ se ferunt. Ita vt verissimè dixerit beatus Leo (Sermone quinto de Natali Domini) non minùs in tramite fidei angustam & arduam viam esse, quæ ducit ad vitam, quàm in opere virtutum, & obseruatione mandatorum: & magni laboris esse magnique discriminis, inter dubias imperitorum opiniones, & verisimiles falsitates, per vnam sanæ doctrinæ semitam inoffensis gressibus ambulare; & cùm vndique se laquei errorésque opponant, omne periculum deceptionis euadere.

Sic D. quoque Cyprianus dicit (In principio libri De simplicitate, siue vnitate Prælatorum) diabolum, qui semet transfigurat in Angelum lucis, ministros etiam suos velut ministros iustitiæ subornare; asserentes noctem pro die, interitum pro salute, desperationem pro obtentu spei, perfidiam sub prætextu fidei; vt, dum verisimilia mentiuntur, veritatem subtilitate frustrentur.

Ad quem modum rectè intelligas de hæreticis illud Psalmi 139. Iuxta iter scandalum posuerunt mihi. Dum videlicet mala quasi bona, hæresim tamquam fidei veritatem, sub aliqua virtutis specie, laudant atque proponunt. Videbantur me velle in rectam viam ducere, at ipsi reuerà per deuia errorum me trahere nitebantur: deuiumque & scandalum, tamquam ipsamet sit via, ostentant. Quid enim aiunt? Non delectatur, aiunt, Deus cultu illo impio ac superstitioso, quo naturam suam corrumpunt homines, & caput suum in circulum torquent, vsque ad amentiam à cibis abstinentes, &c. Pulchra sunt verba; & quò vergant, ægrè queunt simplices intelligere: sed nihil aliud istis nisi vtilissimum & saluberrimum nobis ieiunium conantur auferre. Rursum: An, inquiunt, consentaneum esse creditis Diuinæ bonitati, vt impios atheosque pontifices veritatem sinceræ fidei & religionis doceat; & à pessimis impurissimisq; hominibus viros optimos Euangelij sensum ac interpretationem petere velit? Sic illi aggrediuntur incautos: qui quomodo facilè sibi persuadeant, sub blandis hisce multumque verisimilibus verbis, aliquem subesse dolum? Sed, longè aliud hîc agitur, quàm prima fronte appareat. Latet anguis in herba. Conantur siquidem hisce verbis ac rationibus, summo Romano Pontifici auctoritatem abrogare, & ab illius nos communione seducere; cùm promiserit illi Christus quòd suam super eum ædificaret Ecclesiam, aduersus quam portæ inferi præualituræ non essent: & pro eo rogauerit, ne fides eius vmquam deficeret. Videtis, quàm inperuestigabiles & inscrutabiles sint gressus hæretici, quàm subdola eorum consilia, quàm difficilè cognosci ac deprehendi possit, quid blandis sermonibus suis conentur efficere? Plura possem de Nestorio, Pelagio, nostrisque hæreticis commemorare, qui similibus strophis subuertunt fidei integritatem: sed, ne diutiùs quàm par est istis inhæream, simque iusto prolixior, vnum tantùm quid de Arrianis referam, quo res tota nimis quàm euadet manifesta.

Cùm pestis Arriana sic penè vniuersum terrarum orbem obtineret, vt dumtaxat viginti plus minùs Episcopi in fide Catholica perstitissent; omnem mouerunt lapidem Arriani, vt istos quoque paucos peruerterent. Verùm quanto hi pauciores, tanto in fide constantiores ac firmiores erant. Itaque ad extremum quando minis eos & terriculamentis nequidquam cedere ac moueri posse constabat, Taurus, prætorij Præfectus, precibus eos aggreditur, ac lacrymans obtestatur (ô simulatam vereque hæreticam mentem!) mitiora vti consulerent, sequerentur plurium exemplum, auctoritatem saltem ex numero sumerent, multaq; talia. Ac tandem: Quid est autem (ait nebulo peruersissimus) quod vobis in fide nostra tantopere displicet: Ecce hęc fides ab Orientalibus omnibus, Imperatore auctore, prolata est. Quis tandem discordiarū finis erit; si quæ Orientalibus placent,

Occiden-

Occidentalibus vsque displiceant? Age, si quid minùs plenè præsenti fide editum videtur; ipsi addite, quæ addenda putatis: nostrùm in omnibus, quæ adiicieris, habituri estis consensum. Fauorabilis professio pronis omniū animis excepta est, nec vltra nostri repugnare ausi, iam quoquo modo finem rebus imponere cupientes. Recitata est igitur fides. Post multa, Taurus & Valens professi sunt, se Arrianos non esse, & ab Arrij blasphemiis penitus abhorrere. Placuit hoc omnibus; & vtrimque damnatus est Arrius, totaque eius perfidia; vtrimque confessum est, Filium ante sæcula esse à Patre genitum. Tum Valens, tamquā nostros adiuuans, subiecit sententiam, cui inerat occultus dolus: Si quis dixerit, Filiū Dei creaturā esse, vt sunt ceteræ creaturæ; anathema sit. nimirum aduersus Arrium, qui Christum creaturam ceteris creaturis similem asserebat. Ab omnibus igitur conclamatum est; Anathema sit. Siquidē sonabant verba pietatem, & inter tanta illa præconia nemo venenum insertum putabat. Nihil sacrilegum expositionis superficies præferebat: verùm, his verbis, quibus similis esse ceteris creaturis Filius negabatur, creatura tamen potior & excellentior tantùm ceteris pronuntiabatur. Igitur hoc modo Concilio dissipato, Arriani rebus nimiùm prosperè & secundùm vota fluentibus, Constantinopolim repente ad Imperatorem concurrunt; ibique omnes vi Regia compellunt, exemplo Occidentalium, prauam illam fidem recipere. Ecce, aiebant, illi qui hactenus restiterunt Occidentis Episcopi, in nostram iuere sententiam. Hæc fides est, quam confessi sunt; Filium Dei non esse creaturam sicut ceteras creaturas. Quid apertius? hoc illud est, quod semper voluimus; non esse Filium Dei creaturam, vti sunt aliæ creaturæ, sed longè digniorem ac maiorem creaturam omnibus aliis creaturis: fuisse ipsum ante sæcula genitum, sed tamen tempus fuisse quando non erat; &, priusquam nasceretur, non fuisse. Quid vltrà fouemus discordias? quin pacē, quin fidei vnitatē amplectimur? Tunc tunc demum οὐσίας nomen abolitum est; tunc Nicenę Synodi damnatio conclamata est. Tunc ingemuit orbis totus, inquit Hieronymus, & Arrianum se esse miratus est. Concurrebant Episcopi, qui hęreticorum dolis irretiti, sine conscientia hæretici ferebantur, contestantes corpus Domini, & quidquid in Ecclesia sanctum est, se nihil mali in sua fide suspicatos. Putauimus, aiebant, sensum congruere cum verbis; nec in Ecclesia Dei, vbi simplicitas, vbi pura confessio est, aliud in corde clausum esse, aliud in labijs proferri timuimus. Decepit nos bona de malis existimatio, &c. Hinc planè conuincitur, verè inuestigabiles esse gressus hæresis, fraudesque & dolos eius perdifficilè deprehendi: sed protsus, cùm nullum putetur esse periculum, incautos fallere. Serpit, ait Ambrosius; dum latet, eorum perfidia. Vnde consequenter optimè monet Salomon, quod sequenti capite prosequemur.

CAPVT V.

Fuga hæreticorum commendatur à Salomone, & nouo modo pestis illa describitur.

HÆRESIOS, vt meretricis, descripto periculo; hoc pacto fidelem Christianum ad ipsius fugam hortatur Salomon, in quinto Prouerbiorum: *Nunc ergo fili mi, audi me, & ne recedas à verbis oris mei. Longè fac ab ea viam tuam: & ne appropinques foribus domus eius.* Et subdit: *Lætare potiùs cum muliere adolescentiæ tuæ.* hoc est, cum Catholica & Romana Ecclesia, quæ primùm te, cùm adolescens & puer esses, in recta atque Orthodoxa fide instituit. Sit illa gratissima tibi ceruą, & gratissimus hinnulus. Vbera eius inebrient te omni tempore; & in amore eius delectare iugiter. Quare seduceris, fili mi, ab aliena; Ecclesia nempe hæreticorum, seu potiùs Antichristi Synagoga; & foueris in sinu alterius? Ecce, quàm seriò quantoque cum affectu Salomon ab amore hæreseos dehortatur: nimirum sciens inexplicabile malum esse, ab ea seduci, eiusque amplexibus irretiri.

Sequenti iam capite, sexto videlicet, ipso etiam expresso nomine describit hæreticum: *Homo*, inquit, *apostata, vir inutilis, graditur ore peruerso, annuit oculis, terit pede, digito loquitur.* quæ singula explicabimus. *Prou. 6.*

Quonam autem modo hæreticus, qui apostata est à fide Catholica, peruerso ore gradiatur, ex eo dignoscitur, quòd nimirum Fideles peruersissima oris sui doctrina

decipiat, & quasi ex ore producta catena post se trahat. Exurgent (inquit Apostolus, de hæreticis loquens Actorum 20.) viri loquentes peruersa, vt abducant discipulos post se. Tribus autem istis, *annuit oculis, terit pede, digito loquitur*, externa amicitiæ signa denotantur. Conantur enim se venditare pro amicis Christi & Ecclesiæ; nihilque se nisi honorem Christi, & salutem ac profectum hominum quærere, persuadere nituntur: prædicant charitatem, iactant pacem, concordiam, fraternam dilectionem: & reuerà nihil aliud student, quàm Ecclesiam scindere, ac fraternam charitatem pacemque & concordiam Ecclesię perturbare. Vnde sequitur in Prouerbijs: *Prauo ore machinatur malum; & in omni tempore iurgia seminat.* De quo posteà forsitan aliquanto fusiùs differemus. Sed quid? an semper regnabunt? an impunè hæretici vastabunt Ecclesiam? *Hinc*, ait, *extemplò veniet perditio sua, & subitò conteretur; nec habebit vltrà medicinam.* hoc est, remedium aliquod seu modum, quo se ab æterna damnatione eripiat.

Quod posteà sequitur: *Vt custodiat te à muliere mala, & à blanda lingua extraneæ. Non concupiscat pulchritudinem eius cor tuum; nec capiaris nutibus illius*: aptissimè id totum hæresi applicetur, adeò vt de ipsa dictum videatur, nisi sequeretur: *Pretium enim scorti vix est vnius panis.* & pòst: *Qui ingreditur ad mulierem proximi sui, non erit mundus cùm tetigerit eam.* Quæ commodiùs de fornicatione simplici atque adulterio (sub cuius nomine & persona hæresim Salomon describit) dicta esse videntur: sicut statim subdit, *Qui autem adulter est*, &c. Sed quod ibidem de scortis & mulieribus, hisce verbis ait: *Numquid potest homo abscondere ignem in sinu suo, vt vestimenta eius non ardeant: aut ambulare super prunas, vt non comburantur plantæ eius? Sic qui ingreditur ad mulierem, non erit mundus cùm tetigerit eam*: quàm maximè veritatem habet in hæresi; vt satis ex ijs quæ antè diximus manifestum est. Fieri siquidem vix potest, vt qui colloquijs hæreticorum delectatur ac vtitur, non capiatur atque inficiatur. Sermo enim illorum vt cancer serpit, iuxta Apostolum. Nullum vitium magis est contagiosum vitio hæresis. vnde & Venerabilis Beda sic in hunc locum scribit: Soli ei conceditur hæreticorum libros legere, qui adeò solidatus est in fide Catholica, vt verborum dulcedine vel astutia nequeat ab ea segregari. Quis verò eiusmodi fidei soliditatem sibi facilè tribuat?

CAPVT VI.

Perpulchro paradigmate scenico, hæresis sub meretricula persona & nomine, à Salomone adumbratur: sed priùs, seducti per illam conditio.

NVNC ad sequens caput Prouerbiorum, videlicet septimum, procedamus: vbi fusissimè & eleganter admodum coloribus suis hæresis nostra depingitur; nostra, inquam, quam adumbrandam suscepimus. Habuimus in genere hactenus multas hæreseos proprietates, quæ & hoc loco denuò, sed nouo aliquantulum modo, repetuntur. Audiuimus multa de hæreticorum blanditijs, de dulcibus, facundis, atque ad decipiendum aptissimis eorum sermonibus: sed quidnam in particulari dicere quibúsve vri verbis consueuerint, nondum audiuimus, hîc iam illud primùm ostenditur. Docetur hîc, quænam sint illa dulcia & blanda colloquia, quibus in errorem suum alios pertrahunt.

Prou. 7. *Dic sapientiæ*, inquit Salomon, *Soror mea es, & prudentiam voca amicam tuam.* Sapientiam, nimirum, quæ pietas est & verus Dei cultus, non aliter ama, quàm sororem suam homines amare solent. Maxima videlicet illam tibi dilectione coniunge. Quamobrem? Nempe, *vt custodiat te à muliere illa extranea & aliena*: (de qua multa iam diximus) id est, ab hæresi; quæ maximè pugnat cum pietate. Est illa à Christi & Ecclesiæ eius communione extranea, à fide, sanctitate, veritate, & spe Ecclesiæ Catholicæ aliena. Maximè verò per hoc nota & in speciem commendabilis, quòd verba sua dulcia facit; vt suprà ostensum est. Obserua itaque, & vigila diligenter, vt per Dei gratiá te ab illa custodias. Video enim (quasi Sapiens dicat) quantum ijs, qui segniores sunt in timore Dei, periculum ab illa immineat. Video, quàm miris artibus ac dolis illa tales in castra sua pertrahere studeat. Video, quàm miserè fraudibus & blanditijs eius multi capiantur, & quàm graue supplicium ab ea seductos maneat.

At

At penitiùs nunc attendamus, quomodo primùm describat Salomon eos, qui ab hæreticis capiuntur, quales, & quonam modo plerumque priùs affecti sint. *De fenestra*, inquit, *domus meæ per cancellos prospexi, & video paruulos, considero vecordem iuuenem*, &c. Hoc tamquam exemplum quoddam, & actus scænicus, effictum est à Salomone, docendi gratia.

Primùm, iuuenem & paruulum vocat illum, qui amplectitur hæresim; non quidem ætate, sed consilio & prudentia, paruulum virtute & pietate. Notandum est (inquit Hieronymus in 32. caput Isaiæ) quòd, qui ab hæresi decipi potest, humilis sit & terræ affixus. nempe, vt Apostolus ait, qui fluctuantes circumferuntur omni vento doctrinæ: loquitur enim de hęreticis. Tertullianus capite secundo, De Præscriptione hæreticorum: Hæreses, inquit, apud eos multùm valent, qui in fide parum valent. Et mox: Non aliter hæreses de quorumdam infirmitatibus habent quod valent; nihil valentes, si in benè valentem fidem incurrant. Et sequenti capite, docet, neque prudentes neque fideles æstimandos, quos hæreses potuerint demutare. Vide quoque D. Hieronymum, Epistola ad Cyprianum; Priùs re, &c. ad illud Psalmi; Dies nostri sicut aranea meditabuntur, &c.

Nota autem, quod non simpliciter iuuenem appellat Salomon, sed vecordem iuuenem; id est, vagum, dissolutum, nullis honestis studijs occupatum, malis concupiscentijs carnisque affectionibus subditum, virtute vacuum. Tales siquidem paratissimi aptissimique sunt ad suscipiendos hæreticos. Vnde & Petrus dicit, hæreticos pellicere in errorem suum animas instabiles (in fide scilicet & pietate vitæ) & eos, qui paululùm effugiunt, qui in errore conuersantur: qui relinquere cœperunt vitæ probitatem & exercitia pietatis, qui nutant & vacillant, ac nonnihil ad partes aduersariorum inclinant: quibus semper aliquid in antiqua religione displicet; semper queruli, semper obmurmurantes. Huiusmodi paruuli & vecordes iuuenes vehementer sunt dispositi atque affecti ad amplectendam hæreticorum doctrinam; atque habita quàm minima occasione, seduci se patiuntur: non aliter quàm proximus est præcipitio, qui iam alterum pedem ad lapsum leuauit.

Sequitur: *Qui transit per plateas, iuxta angulum.* Qui ab hæreticis capiuntur, plateas, id est, latas vias (vt est in Euangelio) obambulant; deserentes angustam viam, quæ ducit ad vitam; vt iam ostendimus: & iuxta angulos platearum; hoc est, curuos & reflexos tramites: quia nimirum à veritatis rectitudine deuiantes, variorum sequuntur ambages errorum. *Et prope viam domus illius graditur.* Qui à via veritatis declinant, ait Beda, meritò viæ domus hæreticorum appropiant. Significatur hîc etiam, quod per dissolutos & malos mores, per corruptissimam vitam, vehementer quis propinquus fiat vijs hæreticorum. Deinde etiam, quòd qui ab hæreticis capiuntur, priùs ipsi ferè occasionem quærant: veniunt ad eos, libenter eos audiunt, cum eis loquuntur & conuersantur familiariùs, libros eorum legunt; atque ad eum modum valdè appropinquant moribus & instituto ipsorum, quos non auersantur.

In obscuro, aduesperascente die, in noctis tenebris, in caligine. Potest ad litteram sensus esse; quòd plerumque nocturno tempore, quando tenebrosum est & obscurum, seducantur paruuli ab hæreticis, quemadmodum & à meretriculis. Tum enim ferè hæretici conuenticula sua celebrant; partim metu (quia, si palàm id facerent, à ciuili potestate, quæ Ecclesiæ seruit, deprehensi, pro crimine pœnas darent) partim, quia malè sibi sunt cōscij. Omnis enim, qui malè agit, inquit Saluator, odit lucem. Ob has enim causas, videmus hæreticos noctu conuenire, conciones habere, sacrilegia sua peragere, instruere suos in susceptis erroribus, & quoscumque alios ad eosdem errores, ad sacrilegam suam consociationem, admittere. Vnde & Saluator inquit de illis: Tunc si quis vobis dixerit; Ecce in deserto, ecce in penetralibus est, nolite ire.

In obscuro itaque noctis, in tenebris & caligine graditur, qui hæreticorum fraudibus irretitur. Ac prætereà tenebris obscuratum habent intellectum, multa variorum errorum ac vitiorum conspersum caligine, multis tenebrarum obductum operibus, qui in hæreticorum doctrinam & communionem induci se patiuntur. vt hac quoque ratione, meritò in obscuro noctisque tenebris ambulare dicantur.

CAPVT VII.

Iam peculiariter hæresis ut meretricis vafricies ac subdola agendi ratio declaratur.

ALTERA iam sequitur veluti pars fabulæ,quæ depingit Salomon technas,dolos, mores, & proprietates hæreseos, meretricis obtentu. *Ecce, inquit, occurrit illi mulier in ornatu meretricio, praparata ad decipiendas animas*, &c. De meretricio hæreticorum ornatu,phalerisque verborum,satis multa superiùs diximus; maximè vbi similitudinem inter meretrices & hæreticos declarauimus. Hic tamen breuiter accipe, quod Beda: Hæresis, inquit, apparet ornatu meretricio, quia immundâ præfulget eloquentiâ. Iste certè primus & præcipuus est meretricum & hæreticorum ornatus; quòd nimirum vtrique polleant suauitate verborum, & mirâ elocutionis gratiâ simplicibus parumque cautis quod volunt persuadeant. Vnde mox subiicitur, meretricem hanc esse garrulam. sed hoc abundè superiùs est declaratum: quemadmodum & quod sequitur, vagam esse hæresim.

Est autem & illa *Quietis impatiens*: quietem & pacem Ecclesiæ turbare desiderans, inquit Beda. Nihil porrò æque malè habet diabolum, quàm quòd Ecclesiam videat in summa pace,concordia, vnitate, & tranquillitate, Deo seruire; nulla esse schismata; idipsum sentire omnes. Siquidem nulla alia re magis Christiana religio promouetur, nulla alia magis diaboli regnum destruitur. Vnde & Christus ex hac vita discessurus ad Patrem suum,nihil nobis aliud,vt ita dicam,testamenti loco reliquit, quàm pacem. hanc nobis hereditarè dedit, dona omnia suæ pollicitationis & præmia,in pacis conuersatione promisit: neque aliud Patrem est precatus ardentiùs, quàm vt vnum cum ipso, vnum inter nos essemus, vt pulchrè notauit Cyprianus. Quamobrem nullum non lapidem mouet diabolus,vt hanc Ecclesiæ vnitatem, vt fidelium vnanimitatē, pacem atque concordiam, turbet. Commodum itaque hæreticos excitat, qui noui itineris errore, fidem (qua maximè vnitas retinetur) subuertant, veritatem corrumpant, vnitatem scindant atque perturbent. Non ferunt, Episcopos & Sacerdotes Catholicos à Christiano populo honorari, se autem inglorios ignotosque manere. Volunt ipsimet plures magistri fieri,& discipulos post se abducere, vt sibi honor bonis Pastoribus & Doctoribus debitus deferatur. Liquet igitur, rectè eos à Salomone dici Ecclesiasticæ quietis & pacis impatientes esse,eamque ea propter qua possunt interturbare. Quod ipsum quoque significare mihi videtur,quod proximè subijcit Salomon: *Non valens in domo consistere pedibus suis: sed nunc foris, nunc in plateis, nunc iuxta angulos insidians.* Cùm non possint hæretici, nec velint, in Ecclesiæ Catholicæ domo & communione consistere, vndiq; occasiones quærunt, vt domum illam infestare, vt fideles inde secum abducere, vt omni ex parte saluti Ecclesiæ nocere possint. Hoc designat, quòd nunc foris, nunc in plateis, nunc circa angulos, insidientur: omni loco, omni tempore, omni modo, insidias struunt Ecclesiæ, aliosque erroribus suis inficere student. Mare & aridam circumeunt, vt faciant vnum proselytum; reuerà longè magis ad perfidiæ suæ propagationem laborantes, quàm nos ad veræ fidei nostræ defensionem atque incrementum consueuimus facere.

Iacob. 3.
Act. 20.

Sequitur in textu Prouerbiorum: *Amplexumq; deosculatur iuuenem.* Quid hoc ad hæreticos, inquiet aliquis? Verborum, inquit Beda, fallacium blandimentis tentant instabilem. Carnalis etenim voluptatis illecebræ vehementer se exerunt in impudicis osculis & contactibus. in his potissimùm gustatur Venus. sic hæretica pestis se maximè insinuat animis hominum per blanda, & elegantia, & illecebrosa ipsorum hæreticorum colloquia, multumque verisimilia argumenta, quibus aduersus Catholicam veritatem pugnant. Hic hamus commodissimus, quo ab hæreticis simplices capiuntur, vti antea diximus.

Amplexumque ergo hæresis blandis verbis & promissionibus deosculatur iuuenem; & procaci vultu blanditur, dicens: *Victimas pro salute deuoui; hodie reddidi vota mea.* Religionis est & pietatis simulatio. Quasi dicat: Iamdudum voui Deo, pro mea tuaque salute, votum: promisi ei pinguia offerre sacrificia; si me in fide hac conseruaret, quam summa dignatione nuper mihi (cùm magnis priùs in erroribus versarer) reuelauit: sicque per me

per me quamplurimos alios eiusdem veritatis ac lucis nouæ participes faceret. Video autem nunc (laus Deo) feliciter quod optaui succedere: idcircò reddidi hodie vota mea, obtuli Deo sacrificium, laudans eum & gratias agens, quòd tam benignè in tenebris & in vmbra mortis sedentes, Euangelij sui luce, & fidei veritate illuminet, & veram nobis salutis viam hucusque nobis ignoratam ostendat. Quæro autem vbique, quos lætitiæ huius meæ participes faciam, quos eamdem verbi diuini doceam veritatem, quos ad æternam mecum salutem promoueam. Tædet (eheu!) miseretque me tantæ cæcitatis, qua nunc tot sæculis totus ferè Christianus orbis laborauit. & hoc magis miseret, quò errorem ac ignorantiam suam vix quisquam agnouit: donec iam Spiritus sanctus, non ferens diutius hominum profundam infidelitatem ac cæcitatem, copiosè (sit ipse benedictus) gratiam suam in multos effudit, qui tamquam alij Apostoli cœperunt homines ab erroribus liberare, vera homines fide ac religione passim imbuere, clarumque obscuro mundo lumen accendere. Laborant illi quidem diligenter in vinea Domini, sed plurimos etiam num sibi resistentes inueniunt, à quibus graues admodum persecutiones (ô ingratitudinem non ferendam!) Prophetarum, Apostolorum, Sanctorumque ab initio omnium more, patiuntur. Nimis addicti sunt plerique antiquis atque inueteratis erroribus; homines nimirum corrupti moribus, & vitę, libidine, superbia, auaritia, gula, iniquitate, crudelitate, ceterisque vitijs contaminatissimę. Nemo apud eos sincerè tractat verbum Dei; nemo abusus & vitia, quibus omnia scatent, exstirpare nititur; nemo fraternam charitatem exercet; nemo pauperum, viduarum, pupillorum, aliorumque afflictorum, curam gerit: omnes quæ sua sunt quęrunt. Cumque hæc generaliter omnibus sint communia, maximè tamen & præcipuè apud Ecclesiasticos (vt sese appellant) vigent: qui simulant se præ alijs deuotiùs, sanctiùs, ac purius Deum colere, multaq; sibi iniquè præ alijs arrogant: apud sacrificulos illos & malos Pastores, veriùs lupos & crudeles ouium dilaniatores, qui lacte & lana ouium se pascunt & vestiunt, ipsas autem oues impijs suis moribus, peruersa doctrina, iniqua tyrannide, & hîc opprimunt, & posteà in æternum præcipitant exitium: apud Monachos & Religiosos illos (si dis placet) cùm nihil minus sint quàm religiosi; vtpote genus hominum, otio, libidine, gula, auaritia, luxu, perditissimum: cui quæso apud illos iam lubeat diutiùs conuersari? Hi sunt videlicet Papistæ illi, qui Christi sese gloriam quærere simulant; operibus autem ipsis iuratos se Christi hostes esse declarant. Hi sunt superbi; quibus nimis indignum videtur, quod à pauperibus & humilibus iam primùm salutis viam, iam primùm Euangelij veram interpretationem discant: adeò in peccatis suis ac ignorantiæ tenebris consenuerunt, excæcante eos malitia sua. At sperandum est tamen, quòd misericordia sua Deus illos semel respiciet: quod vt citò facere dignetur, diligenter orandus est. Te verò, carissime fili, per salutem tuam obsecro; ne gratiam Spiritus sancti, quę nunc tibi offertur, contemnas: ne salutem negligas animæ tuæ. Perfice potiùs gaudium meum, participem te redde lætitiæ meæ. Peractis quippe sacrificijs & precibus meis, *egressa sum in occursum tuum, desiderans te videre: & reperi*, laus Deo. Oraui pro te Dominum diligenter, salutem tuam Christo votis ardentissimis commendaui. Quocirca, si me diligis, si diligis Christum, si teipsum adeò amas; audi verba mea, amplectere consilia mea. Separa te de medio impiorum; fuge ocyùs è Babylone, ne inuoluaris pœnis illius, & particeps fias suppliciorum eius: instat enim eius perditio. Satis iam abundè datum est erroribus, impietatibus, fraudibus illorum hominum, quibuscum hactenus conuersatis. Ad nostram te fili mi, societatem conuerte, simplicibus te & humilibus iunge: non sit tibi vltrà pars cum superbis istis Deoque vehementer exosis Antichristi discipulis.

Ecce, hunc in modum hæretici, humilitatis, pietatis, & miræ charitatis prætextu, capiunt suos. Omnibus hoc commune est, vt simulent sanctitatem, & pro aliorum salute sollicitos sese esse persuadeant. Omnes charitatem, amorem, zelum Dei atque Ecclesiæ, religionem, Deique timorem prætendunt. Quamuis (inquit D. Gregorius libro tertio Moralium, capite decimoquinto) elationis typho turgidi magnos se apud semetipsos æstimant, nonnumquam tamen Ecclesiæ sanctæ specie tenus inclinant; & dum verba molliunt, virus infundunt. Aliquid semper de imagine sanctitatis & humilitatis ostendunt; vt, dum sancta & humilia exhibent, persuadeant impia & superba quæ docent. Adeò vt hoc quoque Paulus inter ceteras hæreticorum proprietates collocet; quòd sint quidem habentes speciem pietatis, sed virtutem tamen eius abnegantes.

Pergit itaque Salomon, seu potiùs hæresis apud Salomonem adblandiens iuueni:

Intexui

Intexui funibus lectulum meum: straui tapetibus pictis ex Aegypto: aspersi cubile meum myrrha, & aloë, & cinnamomo. Istis omnibus verbis explicare nititur Salomon, quàm magnificè hæretici Ecclesiam suam, dicam veriùs pseudoecclesiam, & doctrinam commendent; quàm præclara promittant, quanta apud se bona esse iactitent. Vnde non est necessarium, singulorum quæ hic exprimuntur rationes exquirere; & quonam modo singula hæreticis conueniant, explicare. Satis est intelligere, quidnam Salomon per hæc omnia simul velit. Est enim sermo tamquam prouerbialis aut metaphoricus. quemadmodum, cùm de Ecclesia dicit: Supra dorsum meum fabricauerunt peccatores: non est anxie inquirendum, quonam modo peccatores supra dorsum Ecclesiæ fabricent: sufficit intelligere, per illum sermonem parabolicôs indicari grauissimam afflictionem, quam patitur Ecclesia à peccatoribus; sicut grauissimè affligeretur, super cuius dorsum tamquam incudem fabri malleis ferreis fortiter verberarent. Ita ergo hoc loco, cùm dicit hæreticus; *Intexui funibus lectulum meum*, &c. nihil aliud designare vult, quàm omne bonum in Ecclesia sua reperiri. Audent, inquit Vincentius Lirinensis, polliceri & docere, quòd in Ecclesia sua, hoc est, in communionis suæ conuenticulo, magna & specialis ac planè personalis quædam sit Dei gratia (quod antè meminimus) adeò, vt sine vllo labore, sine vlla industria, etiam si nec quærant, nec petant, nec pulsent, quicumque illi ad numerum suum pertinent, tamen ita diuinitus dispensentur, vt Angelicis euecti manibus, id est, Angelica protectione seruati, numquam possint offendere ad lapidem pedem suum; hoc est, numquam scandalizari.

Certè, clarissimum est, hæreticos magnam quamdam & sublimem polliceri scientiam atque doctrinam, sinceram ac apertam Scripturæ interpretationem; verbi Dei puram simul & copiosam administrationem, eximiam vitæ pietatem, institutionem, pacem, concordiam, mutuam charitatem, & misericordiam erga omnes: pauperes apud se, viduas, inopes, pupillos, numquam negligi, vt apud Papistas, aiunt, sed omnium diligentem haberi curam & rationem. Multaque id genus habent, quibus ad se norunt pellicere simplices. Quemadmodum & apertiùs sequitur in textu: *Veni, inebriemur vberibus*: fidei scilicet nostræ atque doctrinæ; quæ instar vberum reficit & delectat. *Fruamur cupitis amplexibus*: nimirum conuersatione & familiaritate mutua, dulcibus colloquijs.

CAPVT VIII.

Falsa ac præpostera hæreticorum noua quasi lucis prætensio, in tenebricosa sua doctrina commendationem.

PROGREDITVR apud Salomonem fallaces suas insidias specioso velo obtendere meretrix, & in ipsius persona pestifera hæreticorum doctrina, adeoque ipsamet hæresis: dum ait, *Donec illucescat dies.* Hic mihi namque hæretici velle videntur, quod Petrus Apostolus, posterioris Epistolæ suæ capite primo, dum sic inquit: Habemus firmiorem Propheticum sermonem, cui benè facitis attendentes, quasi lucernæ lucenti in loco caliginoso, donec dies illucescat. Vbi clarum est, diei nomine intelligi tempus futuri sæculi. Hoc enim præsens sæculum, seu tempus, nox vocatur in Scripturis: tum quia in eo plerique in altis peccatorum tenebris, & varia densâq; caligine errorum versantur; tum quòd in eo singulorum sit vita occultior, nec certum sit, amore ne aliquis an odio dignus sit. Sic Apostolus ad Romanos ait: Nox præcessit (ita enim secundùm Græcanicam veritatem legendum est) dies autem appropinquauit.

Hoc itaque ferè est, quod sibi volunt hæretici, ac si dicant: Cùm tot in hac vita errores & laquei vndique occurrant, securi apud nos viuite, & nustræ (per salutē vestram obsecramus) doctrinæ credite. hic demum tuti, ab omniq; erroris periculo immunes, eritis. Nostra fides ac doctrina præ alijs omnibus, quasi lucerna est quædam in caliginoso isto sæculo lucem præbens, rectamque salutis viam demonstrans: donec futuræ vitæ dies adueniat, & Lucifer Christus oriatur in cordibus vestris, clarissimam vobis suam diuinitatem ostendens.

Sed, quid est, quod sequitur? *Non est vir in domo sua: abijt via longissima*, &c. Hic sibi hæretici suisque animos addunt, ex securitate & facilitate rei perficiendæ, quam aggrediuntur; tamquam nullo negotio effecturi sint, quod statuerunt: non subesse magnum pericu-

periculum,nec frustrà se laboraturos esse, modò audacia aliqua, fortitudo, & zelus (vt volunt) domus Dei, adsit. *Non est*, inquiunt, *vir in domo sua*, &c. Quasi dicant; Iam animum accipere oportet omnia perturbandi, nostramque doctrinam longè lateque seminandi, cùm tempus est commodissimum & maxime opportunum. Christus enim non ampliùs iam est in Catholicorum Ecclesia,dereliquit sedē suam antiquam,eò quòd malos mores, & peccata, errores,impietates,abusus,quæ omnem Ecclesiæ ipsorū statum inuaserunt,ferre diutiùs noluit. quemadmodum olim Iudæis, cùm vita essent sceleratissima, & à veritatis doctrina iam deflexissent, dicebat; Ecce, relinquetur vobis domus vestra deserta: & auferetur à vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructus eius: ita nunc similiter, gratiam suam & protectionem Catholicis æquissima ratione subtraxit. An hoc non videtis ad oculum, palamque animaduertitis? cernitisque quàm negligenter agant Pastores eorum, Episcopi, & Sacerdotes? quàm alto somno oppressi iaceant? quonam modo populum à vitijs & malis moribus non defendant? non sincerè Euangelium & liberè veritatem prædicent? quonam pacto seipsos pascant, non oues suas? An non videtis,quonam modo populus Præpositorum suorum negligentiam & vitia optimè imitetur;quodque vita corruptissima planè sit perditus,atque ad doctrinam nostram obuijs vlnis amplectendam paratissimus aptissimusque? Quid hæc aliud arguunt, quàm ab eis Christum abijsse? abiecisse illos ac reliquisse? nolle ampliùs illos pro populo suo ac hereditate agnoscere? Nauseat iam passim omnibus fides antiqua, religionem omnem veterem priscasque cærimonias passim omnes fastidiunt: in nouam nostram suauemque doctrinam omnes procliues sunt. Quin igitur inuadimus? quidni viros eis opponimus? Tuta & secura sunt omnia: maxima vndique affulget spes victoriæ.

Sic itaque, sic hæretici conspirant animantque seipsos aduersus Ecclesiam. nimirum, quemadmodum Iudæi olim aduersus caput Ecclesiæ Christum, sicut habet Psalmus septuagesimus: Quia dixerunt inimici mei mihi;& qui custodiebant animam meam,consilium fecerunt in vnum, dicentes: Deus dereliquit eum; persequimini & comprehendite eum, quia non est qui eripiat. Ad eumdem quoque modum Gentes olim aduersus Iudæos Deum colentes, se animabant & conspirabant, dicentes, vt habemus 1. Machabæorum duodecimo capite: Non habent principem & adiuuantem; nunc ergo expugnemus illos,& tollamus de hominibus memoriam illorum.

Neque verò se mutuò tantùm ita exhortantur hæretici, sed ad eumdem quoque modum cum illis agunt, quos conantur seducere. Quid etiamnum, aiunt, in Papistica illa manetis Ecclesia? nondum videtis, quonam pacto illos Christus iamdudum abiecerit ac repudiauerit, noliτque eam ampliùs pro domo sua Ecclesiaque agnoscere? An non hoc satis euidenter loquitur supina illa nimisque intoleranda Episcoporum,Pastorum,& Sacerdotum in regendo populo negligentia, vitaque eorum sordidissima, impijssima,& publice scandalosa? tum abusus crassissimi, omnis generis vitia, quæ in populo ipso eis adhærente, in quemcumque statum oculos conuertas, abundant maximè? Quonam modo se ita hæc haberent,si ipsorum adhuc Ecclesiam Christus diligeret, regeret, & sua protectione à malis defenderet? Verè, *non est vir in domo sua; abijt via longissima.*

Videntur ista imperitis hominibus admodum verisimilia & plausibilia; multumq; per ista mouentur, ac facilè hac ratione ab Ecclesia Catholica auocantur: apud peritos & probos autem,qui prudentiores sunt, nullius momēti ista ducuntur. Quos malè quidem habuit semper, & habet etiamnum, tot tantosque esse Catholicorum, maximè Ecclesiasticorum, abusus & corruptos mores; attamen sciunt, sibi nullo modo propterea esse ab eorum communione recedendum: iuxta illud Christi; Omnia, quæcumque dixerint vobis, seruate & facite; secundùm opera verò eorum nolite facere: dicunt enim, & non faciunt: Matth. vigesimotertio.

Quod iam sequitur: *Sacculum pecuniæ tulit secum, in die plenæ lunæ*: siue, vt Hebræa habent, *Tempore constituto reuersurus est in domum suam*: ad tropum id seu metaphoram pertinet. nec aliud per hoc insinuatur, quàm quòd vir longinquam aggressus sit profectionem, multoque tempore domo sit absuturus. Nam,qui sacculum pecuniæ plenum è domo secum portat,indicat hoc facto, se haud citò reuersurum.

CAPVT

CAPVT IX.

Quæ quantáque incurrit pericula & damna, qui se sinit seduci ab hæresi.

NVNC postremam fabulæ partem tristemque catastrophem videamus: qua Salomon declarat, in quæ & quanta mala incidat, qui, non munitus vera sapientia, ab hæresi seduci se patitur. Ita in contextu prosequitur: *Irretiuit eum multis sermonibus, & blanditijs labiorum protraxit illum.* Manifesta & facilia captu sunt hæc; vt etiam quæ sequuntur: *Statim eam sequitur, quasi bos ductus ad victimam; & quasi agnus lasciuiens & ignorans,* &c. Pulchra comparatio à boue & agno desumta: qui tam gaudent & lasciuiunt, cùm ad macellum mactandi ducuntur, quàm dum ad præsepe bono pabulo reficiendi; cùm nesciant, vbi, quando, & quomodo sint morituri. Sic qui patiuntur se ab hęreticis decipi, existimant se apud eos miram sapientiam & vitæ pietatem consecuturos esse, & reuerà ad mortem ducuntur æternam. *Ignorans,* inquit Salomon, *quòd ad vincula stultus trahatur.* vincula vtique peccatorum, de quibus scriptum est, quòd funibus peccatorum suorum vnusquisque constringitur: & pòst, supplicia sempiterna. de quibus Dominus: Ligatis manibus eius & pedibus, proijcite in tenebras exteriores.

Sequitur in parabola Salomonis: *Donec transfigat sagitta iecur eius.* Non enim priùs se malè esse cognoscit, quàm cùm mortem ipsam intra præcordia conceperit, animaque eius mortifero ac lethali vulnere lancinetur, ac remorsu tandem læsæ mortiferè conscientiæ crucietur. Tam enim cæci sumus, vt non antè iudicemus nos malè facere, quàm apertè maximorum flagitiorum sordibus volutemur, ac omnino de tanta peccatorum fœditate erubescamus. Tum demum aperiuntur oculi nostri per synteresim: quæ illa est pars hominis, quæ retinet & conseruat omnia; & quæcumque facta sunt, posteà recolit, & veluti in iudicium atque examen reuocat.

Sed, quoniam hæretici rarò admodum vel numquam ad remorsum conscientiæ ac pœnitentiam redeunt; (vt latiùs suprà ostensum est) malim hîc, per sagittam, diuinam intelligere vltionem, quæ frequenter in Scriptura sagitta vocatur, vt in Cantico Moysi: Congregabo super eos mala; & sagittas meas complebo in eis. Item Psalmo decimoseptimo: Misit sagittas suas, & dissipauit eos Item 37. Quoniã sagittę tuę infixæ sunt mihi; & confirmasti super me manum tuam. Hoc est, grauiter me afflixisti, duréque tractasti. Item 143. Emitte sagittas tuas; & conturbabis eos. Dicit ergo Salomon, quòd non antè hæreticus pericula sua, errores ac peccata, agnoscit, quàm diuina vltione (vel hîc etiam, vt sæpè vsu venit, vel saltem in futuro sæculo) grauissimè feriatur. Sic sola, iuxta Isaiam, vexatio dat intellectum.

Sequitur alia, non minùs elegans, comparatio: *Velut,* inquit, *si auis festinet ad laqueum; & nescit, quòd de periculo animæ illius agitur.* Est clarum: nam ad oculum res vna alteram luce meridiana clariùs manifestat.

CAPVT X.

Adhortatio ad cautelam & hæreseos fugam.

HACTENVS durauit exemplum, quod finxit Salomon, ad commodiùs docendum ac explicandum naturam, proprietates, ac mores hæreseos ac hæreticorum, vt & illorum qui per hæresim seducuntur, & in quanta posteà mala incurrant: nunc deinceps applicat illud ad propositum, & monet vt diligenter sibi quilibet caueat, ne similiter cum ipsis agatur. Sic etenim se monitorem præbet: *Nunc ergo, fili mi, audi me, & attende verbis oris mei. Ne abstrahatur in vijs illius mens tua.* hoc est, ne relicta via veritatis & Catholicæ fidei, inclineris ad vias hæresis ac perfidiæ. *Neque decipiaris semitis eius. Multos enim vulneratos deiecit; & fortissimi quique interfecti sunt ab ea.*

Monet, vt ne quisquam confidat proprijs viribus aut sapientiæ: ne quis temerè existimet, se satis doctum, & fortem, ac peritum esse, vt cum hæreticis absque seductionis periculo conuersetur. *Multos enim,* inquit, *vulneratos hæresis ipsa deiecit; & fortissimi quique*

quæ interfecti sunt ab ea. Et est profectò verissimum. Maximi enim viri, doctissimi, eloquentissimi fuêre, Nestorius, Apollinaris, Photinus, &c. Supra modum fortis ac eruditus fuit Tertullianus: at supra omnes longè maximus & eruditissimus fuit Origenes; quem (inquit Venerabilis Beda in hunc locum) post Apostolos Ecclesiæ magistrum fuisse, quamdiu rectè sapuit, qui negauerit, errat.

Admiranda sunt quæ Vincentius Lirinensis de præclaris virtutibus, & scientia doctorum iam hæreticorum, & maximè Origenis, refert: reddens quoque rationem, cur interdum magni viri sinantur à Deo in hæresim prolabi, & salutarem Catholicam fidem relinquere; cùm reuerà magna infirmorum tentatio fit, quando illum quem tu Prophetam, quem Doctorem & assertorem veritatis putes, quem pro sancto multumque religioso semper habueris, quem summa veneratione amoreque complexus sis, is repentè errorum seminator ac doctor fiat: quem nec citò deprehendere valeas, dum antiqui magistri duceris præiudicio; nec facilè damnare audeas, dum magistri veteris impediris affectu. Hæc est, inquam, magna tentatio: verùm non ob aliud quàm ad tentationem, seu probationem fieri illud diuina prouidentia paritur. Nimirum vt nos examinet, inquit Moyses Deuteronomij 13. capite) vtrùm diligamus Deum ex toto corde & ex tota anima nostra, an non. Et Paulus 1. Corinthiorum vndecimo capite; Oportet, inquit, hæreses esse: vt, qui probati sunt, manifesti fiant. ac si dicat; ob hoc hæreseon non statim diuinitus eradicantur auctores: vt probati manifesti fiant; hoc est, vnusquisque, quàm tenax, & fidelis, & fixus Catholicæ fidei sit amator, appareat. & reuerà, quæcumque nouitas ebullit, statim cernitur frumentorum grauitas, & leuitas palearum. Tunc sine magno molimine excutitur ab area, quod nullo pondere intra aream tenebatur. Sed, auolent quantum volent paleæ leuis fidei, quocumque tentationum afflatu, eò purior massa frumenti in horrea Domini reponetur: quemadmodum inquit Tertullianus De præscriptione hæreticorum, capite tertio.

Magnopere itaque facit, tum ad commendationem Diuinæ gratię, tum ad humilitatis conseruationem, atque electorum spiritualem ædificationem, magnamque salutis occasionem; quòd magni quidam interdum multumque sapientes à fide deficiant: nimirum, vt esse discamus non alta sapientes, sed humilibus consentientes; & cum timore & tremore nostram salutem operemur. Vt fiamus aliorum periculo cautiores; timentes, ne idem nobis accidat fortè, si negligentiores simus, quod tantis viris, qui tantos antè in fide progressus fecerant, accidisse videmus. Iuxta quod Augustinus habet De dono perseuerantiæ, cap. 13.

Si docti aliquando & magni in errores turpissimos & hæreses non inciderent; sibimetipsis homines, suæque solius industriæ doctrinam suam, scientiá, fidem, constantiam, perseuerantiamque tribuerent. vt omnes sumus natura nimis procliues ad superbiam; nô cogitaremus, nos Diuinę gratię adiutorio, quidquid boni habemus, consecutos fuisse. Quemadmodum Philosophi illi, qui ex creaturis, Deo donante, omnium creatorem Deum cognouerunt, euanuerunt in cogitationibus suis: & dicentes, se sapientes esse (hoc est, vt Prosper post Augustinum ait, non in Deo sed in semetipsis gloriantes; quasi ad veritatis inspectionem, suis studijs atque rationibus propinquassent) stulti facti sunt. At, quando videmus, tam doctos sæpè quàm indoctos, tam magnos quàm paruos excęcari, & in turpissimos errores labi; certè occasionem habemus, vt non in nobisipsis, sed in Deo gloriemur: illi gratias agentes, de adepta primùm, & hactenus custodita fide, veraque doctrina ac religione Catholica.

D. Augustinus scribens in Psalmum centesimum sextum, ad illud: Errare fecit eos in inuio, &c. Potuit, inquit, hæreticos pati in Ecclesia semper; sed nos de illis non proficeremus. Cùm autem separati sint, & per quæstiones malignas nos inquietent, propositum est nobis ex illis & inquisitionis studium, & timoris exemplum. Vnusquisque tremat, cùm alterum videt exisse, tamquam ex illius exitu dicatur illi: Quapropter, qui se putat stare, videat ne cadat. Prosunt ergo quia exeunt: nam si intus essent, & tam mali essent, nihil de illis prodesset; & tam diu haberent homines istum saluberrimum timorem, quo vitium elationis opprimitur, donec ad Christi gratiam, qua piè viuitur, peruenirent: deinceps iam se[illegible] numquam se ab illa esse casuros. Quæ præsumptio, in isto tentationum loco, non ex[illegible], vbi tanta est infirmitas, vt superbiam possit generare securitas: vt ait D. August. De correptione & gratia, capite 13.

Quid ergo (inquit Tertullianus De præscriptione hæreticorum) si Episcopus, si Diaconus,

nus, si vidua, si virgo, si Doctor, si Martyr etiam lapsus à regula fuerit; hæreses ideò veritatem videbuntur obtinere, aut idcircò ædificabimur in ruinam? Ex personis probamus fidem, an ex fide personas? Potiùs inde per humilitatem ad constantiam in fide ædificeris; orans Deum, ne fortè & te ex olea Ecclesiæ exscindi permittat, ne fortè nec tibi parcat.

Deinde alia ratio est, ob quã Deus subinde maximos eruditissimosq; viros in hæresim incidere permittat; nempe, vt hoc modo nobis ostendat, quanta sit vnius peccati (maximè hæresis) grauitas: quamque parum curet & nihili faciat Deus illum, quantumcumq; gratia magna & donis ornatus sit, qui Deum ipsum semel ex superbia dereliquerit; qui non veretur legem eius aut doctrinam sciens & prudens violare; qui sibi denique dona sua, non Dei gratiæ tribuit.

Mirantur multi, scio, & quidem ad stuporem vsque mirantur, nec omnino satis admirari possunt, quo pacto Salomon ipse, vir tantæ sapientiæ & virtutis, eò dementiæ venerit, vt, relicto Deo vero, idola concubinarum suarum coluerit & adorarit, eisque templa altariaque construxerit. Et certè, res summè miranda est. Sed ego multò magis demiror, quonam modo, Adam, tanta sapientia, tanta iustitia, tantis virtutum omnium ornamentis dotatus, eò insaniæ venit, vt contra Dei præceptum serpentinæ suasioni fidem adscribens, crediderit, se sicut Deum futurum, posteaquam fructum vetitum degustasset. ita vt postmodum illi à Deo improperatum fuerit: Ecce, Adam quasi vnus ex nobis factus est, sciens bonum & malum. Quis enim nescit, quàm multis partibus maior sapientia in Adam ante peccatum, quàm vmquam in Salomone fuerit? Deinde (quod est præcipuum) Salomon, vt erat filius Adæ, communi naturæ lege progenitus, ita corruptam ex eo naturã traxerat, in qua prona illa concupiscentia habitabat, semper iustos pariter & iniustos ad peccata sollicitans. Cogebatur enim Salomon, æquè vt Paulus, dicere; Inuenio legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati. Et: Non quod volo bonum, hoc ago; sed, quod odi malum, illud facio. At vero Adam in carne sua nihil omnino contrarium legi mentis sentiebat. non habebat internum hostem, qui ad præcepti Diuini transgressionem eum incitaret: sed æquè facilè (ne dicam faciliùs) poterat mandatum Dei seruare quàm violare.

Rom. 7.

Verùm, & in Adam, & in Salomone, & Saul, atque alijs id genus, voluit nobis Deus ostendere, vt diximus, quantopere sibi vnicum peccatum displiceat; quamque ipse parui faciat hominem, multis licet & magnis gratiarum donis insignem, qui gratiam ipsius & bonitatem, per superbiã & inobedientiam audet contemnere; suamque voluntatem Diuinæ voluntati sciens & prudens anteferre: idcircò illos, post primum peccatum, passus est in multas errorum tenebras, in varias corporis animęque miserias atque angustias prolabi; immò & posteros eorum eiusdem ipsorum inobedientię pœnam insignem portare.

Quod autem ad diabolum attinet, humani generis hostem perpetuum: non mirum si ille magnos, eruditos, ac eloquentes, ad hæresim errorésque potissimùm, sollicitet; quia alios nouit ad eam rem sibi non ita conuenire. Indocti siquidem, elingues, & qui dicendi gratia destituuntur, non seruiunt neque idonei sunt ad nouam docendam doctrinam. Quia ergo diabolus ex indoctis non potest doctos facere; hinc doctos potissimùm quęrit. At Christus, quia omnipotens est, & quiduis de homine facere potest; ideò humiles plerumque & idiotas quærit, ad suam prædicandum doctrinam: quemadmodum eminenter in Apostolis enituit. Potens enim est, doctrinam illis, gratiam, & sufficientem facundiam subministrare.

Quoad causam illam, cur docti aliquando labantur in hæresim, quam inter alias esse retulimus, quòd quandoq; nimium suo nitantur ingenio, sapientes non ad sobrietatem: exemplo concludam, quod tomo Annalium septimo, ex Euagrio & Leontio narrat Baronius; vt & Acta Nicænę posterioris Synodi, fidẽ faciunt. Duo Patres monasterij cuiusdã, prope Emesam, inter se de causa lapsus Origenis diffidentes & disquirentes, ad Ioannem Abbatem ad loca sancta profecti sunt, pro dubij huius decisione: qui eos domum remisit, ad quemdam Simeonem Salum, hoc est stultum; qui sapientia cuiusque generis & diuina gratia refertus, delirus & stultus pro Christo haberi voluit. Ad hunc illi duo reuersi, & accedentes, inuenerunt illum rodentem lupinos: quo viso alter illorum in hominis moribus scandalum passus, ridere & deridere eum cœpit atque [illegible]spicere. Accedentibus interim illis propiùs; impegit Simeon derisori talem colapl[illegible] vt plusquam triduo signum apparuerit: dixitque illi; Quare vituperas hosce lupinos: quadraginta diebus macerati fuerunt (totidem namq; diebus ac noctibus ieiunauerat nihil comedens) Orige-

Origenes, inquit, ex eis non comedit, quoniam mate subijt, & non potuit egredi, & fuit suffocatus in profundo. Ista symbolicè de Origene Simeon: quòd deferens ille Christianam, benè probatam simplicitatem, per lupinorum, vt fabarum, esum repræsentatum, cùm plus sapere vellet quàm oportet sapere, euanuit in cogitationibus suis; & putans se sapientem, verè stultus factus est. Accidit istud anno Domini 548.

Sequitur in Salomonis parabola & Prouerbiorum capite septimo, in fine: *Via inferi domus eius, penetrantes interiora mortis.* Clarum est, domum, siue Ecclesiam, vel doctrinam hæreticorum, viam esse ad inferos. Interiora autem mortis, ait Beda, acerrima gehennæ tormenta, quasi arctiora & obscuriora dicit, quibus constat hæreticos esse mergendos: sic de Sanctis, pro Domino in hac vita aduersa patientibus, dicitur; Quia misit eos custos in interiorem carcerem; atrociorem videlicet, fœdiorem, & obscuriorem.

CAPVT XI.

Hæretica vt adulterina doctrina pernicies, & assentientis exitium, describitur.

NVNC ad extremum, quid In nono de hæreticis capite scriptum sit videamus: *Mulier, inquit, stulta & clamosa, plenaq; illecebris.* hæc omnia hæreticis optime conuenire ostendimus antè. Tam clamosi autem sunt hæretici, vt disputationibus suis, concionibus, clamoribus, vias omnes, naues, currus, immò mundum prope vniuersum repleant. Quod sequitur: *Et nihil omnino sciens*: hoc ipsum quoque, pulchrè hæreticos describens, expressit Apostolus 1. Timoth. 6. Si quis, inquit, aliter docet, & non acquiescit sanis sermonibus Domini nostri Iesu Christi, & ei quæ secundùm pietatem est doctrinæ, superbus, nihil sciens, sed languens circa quæstiones & pugnas verborum, &c. Et iterùm; A quibus (fide scilicet & charitate) quidam aberrantes conuersi sunt in vaniloquium; volentes esse legis Doctores, non intelligentes, neque quæ loquuntur, neque de quibus affirmant. Ac rursus alibi: Semper discentes, & numquam ad scientiam veritatis peruenientes. Prou. 9.

Cùm omnes hæretici arrogent sibi scientiam; imperitissimi tamen hominum sunt, nihilque scientes. Iactant nostri hæretici verbum Dei, verum se docere Euangelium clamant, profitentur se esse legis Doctores: at non intelligunt, neque quæ loquuntur, neque de quibus affirmant. Facile idem mecum sentiet, qui cum iudicio, omni semoto affectu, vel scripta eorum legerit, vel audierit conciones.

Sedet in foribus domus suæ super sellam. Mulieres, quæ consueuerunt in foribus ac limine domus considere, transeunteśq; aspicere & obseruare; desides illæ sunt, pigræ, otiosæ, curiosæ, captiosæ. Quo significatur, hæreticos libertatem atque otium quærere, alijsque promittere. sicut Petrus ait; Promittentes alijs libertatem, cùm ipsi serui sint corruptionis. vel potiùs, quòd super sellam seu cathedram sedeant, designat eos audere sibi docentis auctoritatem, & magistri officium vendicare; vltrò se vbiq; locorum ad docendum, concionandum, disputandum, ingerere, cùm non mittantur; vt Deus per Ieremiam conqueritur. Vnde, non in cathedra veritatis sedent, sed pestilentiæ; de qua Propheta regius in primo suo Psalmo: *Sedet autem in foribus domus suæ, in excelso vrbis loco.* vt videlicet omnibus se exponat atque prostituat, vt quamplurimos doctrina sua inficiat. Vnde, quæ superiùs dicta sunt, ad locū illum capitis septimi: *Nunc in plateis, nunc iuxta angulos insidians*: cum hisce conueniunt. Sic enim sequitur, vt ex sequentibus patet; *Vt vocaret transeuntes per viam, & pergentes in itinere suo.* hoc est, vt qui rectò veritatis itinere gradiuntur, ad suam sectam vocet; & diuersorum deinceps errorum viam carpere faciat. Sed quonam modo eos alloquitur? *Quis est paruulus?* inquit, *declinet ad me.* Bifariàm potest hic sumi paruulus: vel pro insipiente, qui sensu & prudentia paruulus est, vel pro humili, qui sui æstimatione est paruulus. Priori modo sic dicit hæreticus: Quis est vestrûm indigens sapientia, rudis & imperitus in fide? quis est, qui circumfertur omni vento doctrinæ, ignorans cuinam potiùs aurem accommodare, quam fidei doctrinam sequi debeat? huc, huc veniat miser; ad me declinet: ego illi quid verum, quid sanctum, quid ad æternam salutem necessarium sit, demonstrabo. Apud me demum vera est sapientia, rectum est verbum Dei, sincerum Euangelium, veritas pura, vera pietas, ipsa salus.

lus. Posteriori modo sic loquitur; Christus, qui se omnibus imitandum proposuit, magno affectu dicit apud Matthæum: Discite à me, quia mitis sum & humilis corde. Quicumque igitur ad Christum aliquando peruenire, quicumque gratia eius & beneficijs frui cupit; in primis necessarium est, vt sit humilis. quamobrem, ego, qui Christum prędico, qui verbum Dei verum, ac Euangelium eius (laus & gratia Deo qui hoc mihi donauit) sincerè doceo; superbos omnes, & vana gloria vel suo inflatos sensu, odi: simplices autem, humiles, & modestos diligo: illos ego doctrinæ fideique meæ participes facio; ijs rectam salutis viam ostendo. Declinet ergo ad me, qui sic est in oculis suis paruulus, qui omnem Catholicorum superbiam, arrogantiam, fastumque deposuit: is meus erit filius, is meis nutrietur vberibus, is protectione mea, fide, doctrina, ab omni malo tutus erit; à me fouebitur eius humilitas. Apud alios humilem esse, nihil proderit; aut veriùs, apud alios verè humilem esse nequaquam contingit: apud nos autem solos mera reperitur humilitas. Sic sanè loquuntur hæretici; humilitatem, mansuetudinem, modestiam simulantes, cùm reuerà sint omnium superbissimi: vt suo anteà loco monstratum est. Verùm, quia sequitur; *Et vecordi locuta est*: prior sensus magis videtur textui conuenire: vt nimirum paruulus, hîc non pro humili, sed pro insipiente ponatur, qui inops est sensus atque prudentiæ.

Subdit apud Salomonem hæretica meretrix: *Aquæ furtiuæ dulciores sunt; & panis absconditus suauior.* Quo tropo modoque loquendi videtur innuere Sapiens, quòd, sicut eiusmodi illecebrosis pellicibus, ac vecordibus adolescentulis, multò plus voluptatis furtiuis ac illicitis amplexibus inesse videtur, quàm si in legitimo coniugio decies tantumdē accideret: ita hæreticis appareat, se beatos esse, rem præclarè gessisse, regno cælorū vim intulisse, prædam ab inferorum portis abegisse; quando semel clàm conuenticula sua, ac virulentas coitiones, & conspirationes clancularias, furtim & impunè contigerit celebrare. iuxta illud Poëtæ de Amoribus:

Nitimur in vetitum semper, cupimusq́ negata.

Quod sequitur, totumque hunc tractatum concludet, non minùs quàm omnia reliqua, hæreticis conuenit: *Et ignorauit*, tam ipsa meretrix quàm vecors iuuenis, hæreticus & ab illo seductus, *quòd ibi sunt gigantes.* Ibi, quò vocatur nimirum, sunt dæmones insidiantes, rapientes inuitatos, & in errorem illectos. *Et in profundis inferi conuiuæ eius*: stultæ mulieris, doctrinæ hæreticæ, vt & carnalis voluptatis. Vnde Iob 26. Ecce gigantes gemunt sub aquis: pœnis scilicet quibus immersi sunt dęmones ipsi, & qui habitant cum eis: damnati omnes, conuiuæ mulieris huius fornicariæ, hæreseos. *Qui enim applicabitur illi, descendet ad inferos.* Qui non crediderit, condemnabitur. Vnde Fidelibus hoc dictum Saulis Cinæo conuenit: Abite, recedite, atque discedite ab Amalech, ne fortè inuoluam te cum eo. Vtque Salomon ostendat se benè ac efficaciter dicere, quòd qui applicabitur illi, hæresi scilicet per consensum, certo certiùs descendet ad inferos; addit, tamquam certam reddens eius dicti sui rationem: *Nam, qui abscesserit ab ea, saluabitur.* hîc spe, re autem in futuro: nisi videlicet alius reatus salutem eius impediat. Ex his omnibus, & nequitia hæreseos, & periculum præsens, ac certa extremaque demum pernicies ob oculos ponitur, omnibus qui ab illa sibi minimè cauerint.

PETRI

PETRI SIMONIS TILETANI
EPISCOPI YPRENSIS
ORATIONES
ET
EXHORTATIONES,
ante Epiſcopatum habitæ.

ORATIO *habita in prima Synodo Prouinciali Mechlinienſi, anno* M. D. LXX.

I omnis præclaræ rei ſumma & præcipua laus à fine eius dependet, Reuer^mi Domini, ceterique ornatiſſimi atque ampliſſimi Auditores, nobis nunc in eo elaborandũ eſt maximè; vt quæ hîc Diuina fauente benignitate, felicibus cùm auſpicijs, tum progreſſibus hucuſque perducta ſunt, æque felici exitu conſummentur. Scimus, diu multumque exoptatum multis fuiſſe Prouinciale Concilium: quòd ſibi homines perſuaderent, vt res eſt, quæ in œcumenica illa ſacroſancta Tridentina Synodo de moribus & Religione rectè definita & conſtituta ſunt, hac via commodiùs in executionem mitti poſſe. Ita ſiquidem natura comparatum eſſe videmus, vt à ſupremis ad inferiora, ab vniuerſalibus ad particularia (vt loquuntur Philoſophi) ordo omnis ratioque agendi deſcendat. Itaque, cùm nunc piis omnium votis magna ex parte factum ſit ſatis, habito ac legitimè hîc celebrato Prouinciali Concilio; ſupereſt, vt res omnium pulcherrima & vtiliſſima, debito ſuo boniſque hactenus omnibus vehementer deſiderato fine minimè fruſtretur. Finem autem conſilij dico, non modò vt ritè omnibus deliberatis conſtitutiſque ſoluatur, vniuerſis, qui huc conuenerunt, domum ſuam cum gaudio remeantibus (id quod nunc, laus Superis, agitur) ſed, multò magis, vt quod hac Synodo de morum cuiuſq; honeſtate, & Religionis reſtaurandę commodiori ratione conſtituitur, alacriter ab omnibus opere ipſo, vitæque expreſſione, compleatur: quemadmodum finis vniuſcuiuſq; rei, vſus eius eſt. Nemo enim rectè, verbi gratia, creaturarum irrationabilium finem dixerit eſſe ſimpliciter, viuere aut ſubſiſtere; ſed homini ſeu rationali creaturæ ſeruire. Ita tum demum Synodus hæc, & quæ in ea decreta ſunt, finem ſuum conſecuta eſſe iure dicentur, cùm in vſum, executionem, obſeruationemque tranſierint. Non illud potiſſimùm ſpectat Eccleſia, Concilia conuocans, aut decreta conſtituens, vt ſciatur & habeatur quod rectum eſt; ſed, vt moribus ipſis, & operum exhibitione teneatur. Neque tam hactenus decretorum, canonum, & bonarum cõſtitutionum inopia, quàm vitæ ad optimos canones emendatione, & ſanctorum decretorum obſeruatione, meo quidem iudicio, laborauimus. Vix quemquam hodie reperias, qui non nouerit abundè ſatis multa: ſed an perinde multi ſint, qui quod nouerunt, operibus præſtent, & moribus viuant, vobis, Auditores, iudicandum relinquo: mihi ſanè mores hominum contemplanti, quotidiana experientia aliud longè loqui videtur. Atque hac

ratione, obtento inquam hoc Concilij fine, fiet, vt Deo optimo maximo gratitudinem nostram, quod in primis æquum est, exhibeamus. Nihil enim ambigo, quin multi inter vos agnoscant singulare Dei beneficium, quòd Synodum hanc nunc temporis celebrare, & qua decet reuerentia & solemnitate, etiam finire concesserit; iamque cum animo suo tacitè saltem cogitent, qua potissimum ratione gratos se vtcumque tantæ Dei benignitati queant ostendere. Nam, si ne nominare quidem, aut confiteri nomen IESV possumus, nisi in Spiritu sancto, vt Scriptura loquitur; aut cogitare aliquid boni à nobis, quasi ex nobis: quanto minùs hoc tantum opus ad Dei laudem, Ecclesiæque ædificationem, perficere? Quamquam enim hoc Concilium diutius sanè protractum sit, & vehementer optassent Patres (vt mihi quidem satis constat) citiùs multo confecta esse omnia, in eamque rem totis semper viribus incubuerint: tamen, si rerum, quæ tractatæ sunt, grauitatem & multitudinem expendamus; si, quæ planè ex improuiso inciderunt, diuersorum negotiorum summam perplexitatem consideremus; non poterimus Diuinam benignitatem non mirificè collaudare, quòd Reuerendissimis Patribus in rebus difficillimis summam concordiam, in rebus maximis & diuturni temporis facilem, expeditam, satisque compendiosam progrediendi viam suggesserit: vt hic quoque vel maxime locum habere debeat vulgaris parœmia; Sat citò, si sat benè. Atque vtinam huic Concilio accedere felicitas, illa obtingere gloria potuisset, vt Illustrissimi & Reuerendissimi Domini Archiepiscopi Cardinalis præsentia, consilijs, industria, decoratum promotumque fuisset: sane, quod nunc felicissimos, Christo auspice, exitus habuit, longè tum etiam feliciores habiturum fuisse, minimè dubitamus. sed non illud grauissima ac necessaria, quibus in Vrbe detinetur, negotia permiserunt. Ita nihil in rebus mortalium omni est ex parte beatum.

1. Cor. 12. 2. Cor. 3.

Nunc igitur eò redeo, vnde paululùm alia sum occasione digressus. Hæc est ergo certissima Deoque acceptissima gratiarum actio; si, quod Deus Patribus hac in Synodo pro morum necessaria correctione & Religionis collapsæ restauratione inspirauit, singuli nostrûm reipsa sine longiori tergiuersatione præstare, moribusque & vita conemur exprimere. Nullum Deo gratius sacrificium, quàm obtemperare voluntati eius: nullū illi acceptius gratitudinis testimonium, quàm ex animo præceptis eius & legibus morem gerere. Et nunc Israel (ait magnus ille Propheta) quid Dominus Deus tuus petit à te, nisi vt timeas illum, & ambules in vijs eius; & custodias mandata eius, & cærimonias eius?

Deut. 13.

De obedientia igitur, quæ sacris Concilijs & Præpositis nostris Ecclesiasticis debetur, pauca in præsentiarum dicemus: vos, benigni Auditores, dum id facio, attentos (vt soletis) rogo, beneuolosque præbete. Quod dicere constitui, dicam breuibus; efficiamque, vt ne de mea prolixitate conqueramini.

Inter varias virtutes, quibus animus hominis, diuino afflatus fauore, ornatur; nulla mihi æquè Deo placere videtur, dum mysticam diligenter Scripturam inspicio, vt prompta atque ex animo profecta obedientia: declarant hoc nec pauca nec obscura Sacrorum librorum testimonia, si tempus ferret omnia commemorare. Samuel Propheta, Regum decimoquinto capite: Melior est, inquit, obedientia, quàm victimæ; & auscultare Deo, magis quàm offerre adipem arietum. Magnus fuit Abraham apud Deum continentia coniugali, magnus fide, patientia, alijsque heroicis diuersis virtutibus: sed nihil eum tamen sic Deo præ ceteris commendasse videtur, atque promtissima obedientia, qua primùm ad vnicam Dei vocem, è terra sua, cognatione, & possessione exiuit, omnibus à tergo relictis; oberrans per regiones, nesciensque quò iret, vt habet Apostolus. Posteà deinde, quod maius etiam & præclarius; ad similem Dei iussionem, paratus fuit filium suum vnigenitum (quem diligebat) Isaac Deo, nihil cunctatus, in sacrificium iugulare. Proinde, obedientiæ merito, insignem illam de nouo Testamento, & Messiæ in orbem aduentu, promissionem accepit; Benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ, quia obedisti voci meæ. Nec est opus procul petere illustria exempla obedientiæ, modò ad caput nostrum, ducem & Seruatorem Christum, velimus oculos eleuare. Si enim quærat aliquis, quo meritoille nomen consecutus sit super omne nomen, vt in nomine eius omne genu flectatur, cælestium, terrestrium, & infernorum; respondebit Apostolus: Quia obediens fuit Patri vsque ad mortem, mortem autem crucis.

Heb. 11. Genes. 22. Philip. 2.

Porrò, vt horum exemplo nos decet omnem obedientiam Deo præstare; ita, si quid nobis à superioribus nostris præcipitur, quod ad pietatem conducat, omnibus est modis obtemperandum: vel ob id solùm, quòd hîc superiores nostri vice Dei funguntur. Qua de re

de te exstar, inter alias, illustris admodum sententia apud Paulum ad Romanos decimo-tertio capite; Omnis anima, inquit, potestatibus sublimioribus subdita sit. Quid ita Paule? Non enim est potestas, nisi à Deo: quæ autem à Deo sunt, ordinata sunt: itaque, qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit. Qui autem ad eum modum Dei ordinationi resistunt, ipsi sibi certò damnationem acquirunt. Hæc ille. Et notandum seriò, quod pòst paulò subiungit: Subditi igitur estote, non solùm propter iram, sed etiam propter conscientiam. Quibus verbis disertè pronuntiari intelligitis, non sine ingenti crimine, & graui conscientiæ læsione, legibus Magistratuum obedientiam denegari: nam de ciuili Magistratu propriè ibi agit Apostolus. Et erant tamen Magistratus, cùm hæc scriberet, à Christiana Religione Deique cognitione alieni, idololatriæ adhuc vanisque superstitionibus dediti. Quid eum igitur putatis dicturum fuisse de Iudicibus & Magistratibus Christianis? immò, vt propiùs ad rem veniam, quid de Iudicibus & Præpositis Ecclesiasticis? Si enim illis tam stricta & expedita præstanda obedientia, quibus corpus nostrum, & exteriores dumtaxat fortunæ subiectæ sunt; quid de illis dicemus, quibus animarum nostrarum salus, quibus æternæ vitæ nostræ, vltimi finis, & summi boni, est cura concredita? Audite alio in loco hac de re grauissimè intonantem Apostolum; Obedite, inquit, præpositis vestris, & subiacete eis. ipsi enim peruigilant, quasi rationem reddituri pro animabus vestris: vt cum gaudio hoc faciant, & non gementes. Hoc enim non expedit vobis. Quàm benè vrget! quàm grauiter terret! quàm significanter explicat singula! Non satis erat, dixisse, Obedire præpositis vestris: addit; Et subiacete illis. Quo vocabulo, promtissimam summeque demissam obedientiam declarauit. Cuiusmodi obedientiam ne fortè existimes immeritò & sine causa exigi, adiecit protinus; Ipsi enim peruigilant, quasi rationem reddituri pro animabus vestris. Ardua sane in primis, dura, molesta, & periculosa prouincia. quæ si subditorum proteruia & contumaci rebellione magis etiam aggrauetur; fit non modò superioribus ipsis propè intolerabilis, sed subditis etiam ipsis non parum inutilis. Vnde postremò subdit Apostolus; Vt cum gaudio hoc faciant, & non gementes: hoc enim non expedit vobis. Profectò, non expedit nobis, vt Præpositos nostros contradictione aut inobedientia contristemus, prouinciamque illorum per se durissimam (vt iam docui) magis etiam duriorem reddamus. conuenit potiùs, vt benigna obsequentia, & spontanea gratitudinis ostensione, onus illorum, quantum in nobis est, subleuemus. Vultis huius rei, ex innumeris quæ suppetunt, vnum exemplum depromam; quandoquidem exempla mira quadam atque occulta vi in admirationem animos rapiunt? Cùm Dathan, Abiron & Core nullum facerent neque modum neque finem contradicendi Moysi & Aaron sacerdotibus, & contumaciter reluctandi iussioni illorum; tandem mitissimus mortalium Moyses inte exacerbatus, iratusque valdè, vt habet Scriptura, dixit ad Dominum: Ne respicias sacrificia illorum. Et factum est, vt cessauit loqui (ô nouum horrendumque spectaculum!) dirupta est terra sub pedibus illorum; & aperiens os suum, deuorauit eos, cum tabernaculis suis, & vniuersa substantia illorum: descenderuntque viui in infernum, operti humo; & perierunt de medio multitudinis. Videte, Auditores, inobedientiæ præmia; videte, quàm minimè expediat subditis, iuxta Pauli sententiam, vt superiores, illorum inobedientiâ contristati exacerbatique, non ex animo præstent officium suum. Si cui lubet exemplum hoc memorabile, eleganter admodum apteque ad rem nostram explanatum videre, Cyprianum legat in Epistola ad Cornelium, quæ sic incipit; Legi litteras tuas, &c.

Heb. 13. *Num. 16.*

Diligenter autem obseruare vos velim, quo potissimùm ex capite Moyses crimen hoc inobedientiæ in Præpositos Ecclesiasticos exaggeret. Quis est enim, inquit, Aaron Pontifex, vt murmuretis contra eum? Et alibi; Non contra nos est murmur vestrum, sed contra Dominum. Nos enim, quid sumus? Ad quem modum Dominus etiam ipse, postquam filij Israël, semper ad inobedientiam ac rebellionem procliues, Samuelis Prophetæ imperium detrectassent, Regem sibi more gentium postulantes; Non te, inquit, abiecerunt, ô Samuel, sed me; ne regnem super eos. Quam etiam Scripturam Cyprianus ad hoc institutum appositè, loco iam commemorato, producit. Et consentit Christi Saluatoris nostri in nouo Testamento doctrina, dicentis Apostolis suis, Ecclesiæque Præpositis: Qui vos audit, me audit; & qui vos spernit, me spernit. Ex quo Paulus Apostolus, cùm Ecclesiæ Corinthianæ leges quasdam in speciem minutas præscripsisset, vt nimirum in Ecclesiasticis conuentibus duo dumtaxat, aut ad summum tres, dono linguarũ diuinitus præditi, lingua ceteris ignota loquerentur, idque viciſſim, nec niſi præſente

Exod. 16. *1. Reg. 8.* *Luc. 10.*

1. Cor 4. interprete; confidenter de suis illis mandatis pronuntiat; Si quis videtur Propheta esse, aut spiritualis, cognoscat quæ scribo vobis, quoniam Domini sunt mandata. nimirum Domini mandata appellans, quæ ipse dederat; non quòd ad illorum obseruationem Corinthij, naturali aliqua vel Diuina lege tenerentur, priusquam ea promulgarat Apostolus; sed, quia quidquid vice Dei præcipit homo, non secus accipiendum sit, quàm si Deus ipse præcipiat. Qua de re, eruditissimè disputat D. Bernardus in libro De præcepto & dispensatione: Siue, inquit, Deus, siue homo vicarius Dei, mandatum quodcumque tradiderit; pari obsequendum est cura, pari reuerentia deferendum. Quid enim interest, vtrùm per se, an per suos ministros, siue homines, siue Angelos, innotescat suum beneplacitum Deus? Tantum D. Bernardus. Et si omnino ex ipso Dei ore audire est animus, quàm grande crimen sit, quamque vehementer Deo displiceat, morem non gerere

Deut 17. Ecclesiasticis statutis; vnicum præterea locum ex Deuteronomio proferamus: Si difficile & ambiguũ apud te iudicium esse perspexeris, inquit Dominus Deus, inter sanguinem & sanguinẽ, causam & causam, lepram & leprã; & iudicum intra portas tuas videris verba variari; surge, & ascende ad locum, quem elegerit Dominus: veniesque ad sacerdotes Leuitici generis, & ad Iudicem qui fuerit illo tempore, quæresque ab illis; qui indicabunt tibi iudicij veritatem: & facies, quodcumque dixerint, qui præsunt loco, quem elegerit Dominus; & docuerint te, iuxta legem eius: sequerisque sententiam illorum; nec declinabis ad dexteram, siue ad sinistram. Qui autẽ superbierit, nolẽs obedire Sacerdotis imperio, qui illo tempore ministrat Domino Deo tuo; ex decreto Iudicis morietur homo ille: & auferes malum de Israel; cunctusque populus audiens timebit; vt nullus deinceps intumescat superbia.

Heb. 10. Nunc mihi animum parumper aduertite. Irritam quis faciens legem Moysi, inquit Apostolus, sine vlla contradictione, duobus vel tribus testibus, moritur; & omnis inobedientia accepit iustam præuaricationis retributionem: quantò magis putatis deteriora mereri supplicia, qui spiritui gratiæ, per superbam inobedientiam, in nouo Testamento contumeliam fecerit? Nam quod ad libertatem Christianam attinet; quam prætexunt quidam, quò minùs se præceptionibus Ecclesiæ Præpositorum, vt oportet, subijciant; vti est vetus illa obiectio, sic veterem eamque benè solidam habet responsionem. Non eò scilicet nos à Christo libertate donatos, vt excusso semel omni obedientiæ fræno, quidquid deprauatæ nostræ voluntati collibitum est, quidquid malesuada libido suggerit, perpetremus; sed, vt eius gratia à vitijs expediti, libera vltroneaque voluntate, legi eius omnique recto consilio obtemperemus. Vos in libertatem vocati estis, fratres, ait Apostolus: tantùm ne libertatem in occasionem detis carnis: ne illorum mores aut consilia imitemini, qui, cùm libertatem promittant alijs, ipsi serui sunt corruptionis. Proinde, ante mille annos, ab vniuersa Ecclesia hereticis adnumeratus est Aërius quidam; quòd assereret, Christianos propterea legibus Ecclesiasticis nõ teneri, quia sint per Christum libertate donati. Quid est enim, aiebat, Pascha, quod apud vos perficitur? Iudaicis fabulis rursus addicti estis. Nõ enim oportet Pascha celebrare. Pascha enim nostrum immolatus est Christus. Sed neq; ieiuniũ erit ordinatũ: hæc enim Iudaica sunt, & sub iugo seruitutis. Iustis enim non est lex posita, sed iniustis. Si verò omnino voluero ieiunare; qualemcumque eligam diem à meipso, & ieiunabo propter libertatem. Hæc vobis, ex Aërij persona, verbis Diui Epiphanij retuli, hæresi 75. Nimirum, nihil nobis esse faciendũ ex præscripto Ecclesiæ; sed omnia ex solo arbitrio nostro, & libertate (si Superis placet) Christiana metienda. Aërium hunc ante annos centum secutus est sceleratus ille Ioannes Hus in Bohemia; docens, obedientiam Ecclesiasticam esse secundùm adinuentionem Sacerdotum Ecclesiæ, præter expressam auctoritatem Scripturæ: ita enim ille loquebatur. Sed eam ob causam, aliosque permultos fœdissimos errores, à generali Concilio Constantiensi, & Martino V. Pontifice, inter hæresiarchas relatus est. Hos tandem secutus Martinus Lutherus, qui facem totius discordiæ, quæ hodie est in Ecclesia, primus accendit; mox à Leone X. Romano Pontifice palàm est condemnatus. Exstat ea de re, in Bulla Leonis, articulus vigesimusseptimus. Ex his intelligitis, non esse nouum errorem, aut nostræ tempestatis sectarijs proprium, de neganda obedientia legibus & Præpositis Ecclesiasticis; sed multis olim hæresiarchis communem fuisse. Quin, si D. Cypriano credimus, vt est illud hic etiam ab alijs ante nos recitatum; non aliunde omnino ortæ hæreses, aut nata sunt scandala, quàm inde, quòd Sacerdoti Dei non obtemperatur: nec vnus in Ecclesia ad tempus Sacerdos & ad tempus iudex vice Christi cogitatur: cui si secundùm

dum magisteria diuina obtemperaret fraternitas vniuersa; nemo aduersus Sacerdotum collegium quidquam moueret; nemo post diuinum iudicium, post populi suffragium, post Coëpiscoporum consensum, iudicem se non iam Episcopi, sed Dei, faceret; nemo dissidio vnitatis Ecclesiam scinderet; nemo sibi placens ac tumens, seorsim foris nouam hæresim conderet. Ita Cyprianus, Epistola paulò antè citata, ad D. Cornelium.

Iam, si tam strictam obedientiam exhibere præcipimur legibus Ecclesiasticis quibuscumque; consequitur profectò, multo strictiorem, si fieri queat, sacris esse præstandam Concilijs. in his enim, tanto certiùs de Diuina voluntate instruimur, quanto magis ea totam Christi Ecclesiam repræsentant, & certiorem habent in Sacris litteris promissionem assistentiæ Spiritus sancti. Qua in re, primum quidem & præcipuum locum obtinent, extra controuersiam, Concilia generalia; quæ legitimè collecta & celebrata, omnino errare non possunt: sed non sunt tamen ab hac laude & auctoritate (mea quidem sententia) etiam Prouincialia excludenda; tametsi non faciamus hîc vllam in paritate comparationem. Nam si promisit Christus, vbi duo aut tres congregati sunt in nomine eius, ibi se in medio illorum fore; quid dicemus fieri, vbi complurium Ecclesiarum Episcopi, Prælati, Pastores, alijque eruditissimi iuxtà ac religiosissimi viri, in nomine Christi, veritatis tantùm inquirendæ, vel Religionis restituendæ causa, conueniunt? Credat ille ab hoc cœtu abesse spiritum Christi, qui Christum credit non stare verbis suis, Ecclesiæque suæ curam minimè gerere.

Atque hinc est, quòd pleræque maximæ & perniciosissimæ hæreses, non per œcumenicas, sed per prouinciales Synodos damnatæ sunt, & extinctæ. Priscillianistæ siquidem in Hispania, contra quos tam acriter, tot locis, Leo ille Pontifex verè magnus depugnat, per Concilium prouinciale Toletanum explosi sunt; quod idem Leo Pontifex confirmauit. Heluidius & Iouinianus, (quibuscum tam viriliter conflixit, monstrorum eiusmodi domitor D. Hieronymus) in prouinciali Synodi Telensi, à Syricio Papa comprobata, damnati sunt. Pelagium, Iulianum, Cælestium, (quibus confutandis tantopere augustissimum illud D. Augustini desudauit ingenium) Arausicanum secundum, Mileuitanum, & Carthaginense, particularia Concilia, reiecerunt; quæ omnia D. Innocentius Primus & Cælestinus Romani Pontifices approbarunt. Vt omittam Concilium illud Apostolicum, omnium primum, de quo Lucas Actorum 15. capite; non generale, sed prouinciale dumtaxat fuisse. Et tamē nō minor fides adhibita est Diuo Petro summa illic auctoritate præsidenti, quàm si fuisset generale Concilium. Similem prouincialem Synodum celebrauit & Paulus Ephesi: Actorum 20. cap. Nec verò expedit, nec est tolerabile, singulis hæreticis condemnandis, aut abusibus ex Ecclesia profligandis, generales Synodos cogere.

Cùm igitur Deus Ecclesiæ suæ prospexerit in necessarijs; nimirum ad hæreses priuatas in Ecclesijs particularibus refutādas, aut alia quęcumq; particularia scandala amouenda; Concilia prouincialia satis erunt, si erunt modo (quod quidem ad ea, quæ fidei sunt, pertinent) summi Pontificis auctoritate roborata. Quod adijcio, vt Erasmi & aliorum quorumdam errorem circa hanc rem calumniamque retundam. cùm ille in Annotationibus suis super quintum caput Epistolæ ad Romanos de peccato originali pueriliter & ineptè admodum disputans, (ne quid grauiùs dicam) dixisset se non vsqueadeò adstringi Synodo Mileuitana, alijsque similibus prouincialibus; subdit: Alioqui, si quis vrgeat esse seruanda, quæcumque in illis decreta sunt, proferam ex illis dogmata quædam, quæ nunc Ecclesia damnat pro hæreticis. Sic ille. Sed fallitur imprudens & impudēs toto cælo. Non enim aduertit, Mileuitanum illud Concilium esse summi Ecclesiæ iudicis & Pontificis sententia confirmatum. ideoque illo Christianus omnis iure vrgetur. Illa verò particularia Concilia, ex quibus dogmata hæretica proferrentur, ad similem modum confirmata non sunt. Agnoscitis, opinor, Auditores, claram iuxtà latamque differentiam. Atque hæc de Conciliorum, tum generalium, tum prouincialium, deque Ecclesiasticarum legum auctoritate, breuibus à nobis, pro temporis quod huic rei impendere licuit, breuitate, ingenijque nostri tenuitate, disserta sunt; vt omnes illis quam merentur fidem & obedientiam alacriter deferamus. Nam, quod ad Reuerendissimos Dominos ac Patres nostros attinet (vt vno hoc verbo dicam) speramus, eos probè memores fore, non satis fuisse Apostolis, prouinciale Ierosolymis Concilium celebrasse, nisi insuper, cùm Ecclesias diligentissimè visitarent, seriò inter alia præcepissent, vt præcepta Apostolorum &

Pre-

Presbyterorum, in dicto Concilio edita, omnes vbique custodirent, vt est Actuum decimoquinto & decimosexto capitibus.

Non ferunt profectò hæc tempora, benigni Auditores, longiorem cunctationem. Fuit aliquando tempus, quo Romanus quidam dux, quem nouistis, longa rem omnem cunctatione restituit: nunc è diuerso metuendum, ne quod nobis adhuc superest rei, cunctatione & tergiuersatione perdamus. Itaque, iam iam vnusquisque à seipso, cùm Tridentini, tum huius etiam Mechliniensis Concilij executionem incipiat; nec diutiùs alij in alios negotium reüciamus, vt grauiter initio etiam Reuerendissimus Dominus Præses admonuit. Sed nihil vetat, quod bonum & pulchrum est, imò quod extremè necessarium, semel iterumque monere. Et quamquam bona spes habet animum meum, fore vt hoc vestra sponte, nobis quoque nihil monentibus, sitis præstaturi; velo tamen vtor & aura; vt ille canit:

Nil nocet admisso subdere calcar equo.

Quòd si ex animo tandem aliquando nosmet conuertere velimus ad recta consilia; non tam procul adhuc à nobis aufugit pietas, quin sit ad hunc conatum facilè reditura. Religionis restaurationem, Ecclesiæq; salutẽ, omnes nos quidem quærere profitemur; pacem & tranquillitatem Reipublicæ, felicem negotiationis successum, atque adeò aurea quod aiunt sæcula, vehementer sine controuersia quærimus & desideramus vniuersi. Sed viam, quà solâ est eò peruenire, plerique omnes reuerà aut ignoramus, aut cognitã (quod magis etiã admirandũ deplorandumq;) negligimus. Non enim huc tenditur ambitione, auaritia, simoniacis technis, ebrietate, inuidia; quibus tamen malis (prô dolor!) plerisque in locis plena sunt omnia; sed humilitate, sed simplicitate, sed castitate, temperantia, Dei proximique sincera charitate, & id genus aliis virtutum exercitiis, atque (vt vno verbo absoluam) eò maximè, quòd suum vnusquisque munus & functionem fideliter obeat. Si Prælati Ecclesiastici, Pastores, Canonici, & Superiores quique, exemplo probæ vitæ, & sanæ subministratione doctrinæ, populo præeant, ceterisque præfulgeant; populus autem Pastoris sui & Superiorum sincere fideliterque sequatur vestigia; non ita aduersum nos Di-

Isa. 59. uinæ iræ furor accensus est, quin hac ratione nullo negotio placari queat. Non est ab-

Thren. 3. breuiata manus Domini, vt saluare nequeat; neque aggrauata est auris eius, vt cum Isaia loquar, vt non exaudiat: sed iniquitates nostræ, & peccata nostra absconderunt faciem eius à nobis. Nos peccauimus, Domine, teque ad iracundiam prouocauimus: propter-

Dan. 9. eà tu inexorabilis es. Nos, inquam, Sacerdotes peccauimus. Non enim possum, nec volo, mea ipsius ordinisque mei dissimulare delicta. Peccauimus prorsus, iniquitatem fecimus, impiè gessimus, recessimus & declinauimus à mandatis tuis. Tibi Domine iu-

Thren. 5. stitia, nobis autẽ confusio faciei. Sed tu, Domine, quare in perpetuum obliuisceris nostri, derelinques nos in lõgitudine dierum? Conuerte nos Domine ad te, & conuertemur: innoua dies nostros, sicut à principio. Verbis vtor Ieremiæ Prophetæ. Sic nunc floreat Ecclesia tua, vt olim floruit Apostolorũ tuorũ, vt floruit Augustini, Hieronymi, Ambrosij, Basilij, Nazianzeni, temporibus. Sic inquam floreat Ecclesia tua, non quælibet, non in genere, sed hæc tua in qua agimus, & quæ nos genuit, Belgica. Nam, quid nobis prodest, si tibi Indi seruiant, si te colant Æthiopes, si religionem tuam gregatim nouæ, vt audimus, ac remotissimę Insulæ amplectantur, nos autem abijcias? Quid nobis prodest, si alij probè satientur, & abundent panibus, nobis interim hîc fame pereuntibus? Quòd si omnino meremur, vt auferas à nobis regnum tuum, & tradas genti facienti fructus eius (vt nimium profectò meremur, & iamdudum multis nominibus commeruimus) quamquam non illis hoc inuidemus, Domine; quin potiùs illorum felicitati gratulamur, nostramq; dolemus vicem; tamen, ne secundùm peccata nostra facias nobis, neque

Ierem. 14. secundùm iniquitates nostras retribuas nobis. Sed, citò anticipent nos misericordiæ tuæ, quia pauperes facti sumus nimis. Si enim iniquitates nostræ responderint nobis, Domine, fac propter nomen tuum; quoniam multę sunt auersiones nostræ. Tibi peccauimus expectatio Israël, Saluator eius in tempore tribulationis. Quare quasi colonus futurus es in terra, & quasi viator declinans ad manendum? Quare futurus es velut vir vagus & fortis, qui non potest saluare? Tu in nobis es Domine; & nomen sanctum tuum inuocatum est super nos; ne derelinquas nos, Domine Deus noster: qui cum Deo Patre & Spiritu sancto viuis & regnas, in sæcula sæculorum. Amen.

ORATIO *habita ad Clerum, in prima Synodo Diœcesana Gandauensi, sub Cornelio Iansenio, primo Gandauensium Episcopo, anno* M. D. LXXI.

POSTEAQVAM Reuerendissimo Domino D. Præsuli nostro visum est, benigni Auditores, vt aliquam ad vos de more orationem haberem; & diu multumque mecum ipse cogitassem, quid potissimùm expediret, pro concione tractare: tandem illud fortè Paulinum in mentem incidit; OMNIA HONESTE, ET SECVNDVM ORDINEM, FIANT IN VOBIS. Quod vt occurrit, mox alijs relictis cogitationibus, pro argumento qualis qualis orationis arripui. Nam, de Conciliorum auctoritate disserere, quæ nonnullorum fortasse sententia erit, siue Oecumenica, seu Prouincialia, siue etiam (vt est istud) Diœcesana velimus, non vsqueadeò magnum indicaui operæpretium fore. Exstant enim ea de re passim, nec pauca, nec sanè pœnitenda, cùm veterum, tum etiam neotericorum monumenta; Synodorum in Ecclesia non modo longè vtilissimum verumetiam pernecessarium vsum esse. Numquam enim inter Christianos, alicuius momenti hæresim aut schisma, nisi Conciliorum auctoritate oppressum; immò numquam latè peruagantes, alteque iactis radicibus intimis hominum animis insitas morum ac vitæ corruptelas, nisi auctoritate interueniente Synodica extinctas profligatasque fuisse, & nostræ & superioris ætatis omnis historia loquitur. Sed his in aliam oportunitatem missis factis, de Paulinis quæ dixi verbis, agere in præsentiarum constitui. 1. Cor. 14.

Cùm hanc ad Corinthios sententiam Paulus perscriberet; Omnia honestè, & secundùm ordinem fiant in vobis; erat tum inter illos nonnihil confusionis, in re quidem non omnino maximi momenti, sed quæ tamen haud parum officiebat decori Ecclesiæ ac nominis Christiani. Cùm enim alij diuinitus donum linguarum accepissent, alij munus Prophetiæ seu interpretationis Diuinarum litterarum, alij aliud; prout varia sunt dona Spiritus sancti; fiebat, vt non satis modestè ac decenter suo quisque munere vteretur. Nō satis deferebat alter alteri, non aliū alius expectabat dicendo, sed simul multi in concione proferebant, quod vnicuique in mentē veniebat. dicebant simul, alius Romanè, alius Græcè, alius Asiaticè, alius aliter; adeò, vt qui in cœtum illorum ingrederentur, linguarum præsertim imperiti, audientes confusum diuersarum vocum strepitum, nihilque omnium intelligentes, insanire eos dicerent, vt ait Paulus, ac veluti mente captos lymphatosque ineptire. Mandat igitur, vt in conuentibus Ecclesiasticis, bini dumtaxat loquantur, aut vt plurimùm terni; neque id tamen simul, sed per vices: neque rursus soli loquantur, sed adsit, qui quod ab illis ignota lingua dictum est, interpretetur populo. Quoties, inquit, in publicum cœtum conueniris, suā quisque dotem secum adfert: alius habet canticum mysticum, quo lubet canere Deum; alius doctrinam habet, qua possit ad rectè instituendam vitam erudire; alius reuelationem habet, vt eruat abstrusa reconditaque in Sacris litteris; alius linguæ dono præditus est: nihil horum fastidiatur, suus vnicuique dono honos & locus detur; sed omnia conferantur in publicam vtilitatem. Ac tandem vniuersa concludens; Omnia, inquit, honestè & secundùm ordinem fiant in vobis.

Istam Corinthiorum ineptam prauamque consuetudinem si quis cum nostri sæculi moribus conferat; aut ego vehementer fallor, aut is deprehendet, nos longè maiori iure opus habere hac, siue admonitione, seu præceptione Paulina; Vt honestè omnia, & secundùm ordinem, fiant in nobis. Siue enim inspiciamus status hominum, diuersaque vitæ genera; quæ dari poterit vitæ conditio, sæcularis aut Ecclesiastica, in quam non plurimum confusionis, vitij, corruptelæ, iam olim irrepserit? siue oculos conuertamus ad vnumquemque nostrum, quotusquisque reperietur, qui munus & functionem suam vt oportet exequatur? Et hæc cùm pridem non laterent Ecclesiæ proceres, studuerunt illi quidem diu multumque huic malo mederi, tum alijs diuersis modis, tum maximè variorum celebratione Conciliorum: quoniam ea res, præ ceteris, multum huc momenti adferre posse credebatur, nec abs re. Hinc primùm Synodus illa Oecumenica Tridentina tantis laboribus, tot omnium expensis coacta est, ac post decem & octo annos, plus minus, quàm inchoata erat, felici exitu tandem omnibus suis numeris absoluta. In qua, exstant

ſtant de fide Catholica & morum correctione Conſtitutiones, tum vtiliſſimæ, tum ſanctiſſimæ: ex malis nimirum moribus bonæ leges. Huic, ſuperiori anno ſucceſſit Synodus Prouincialis Mechlinienſis, in qua non minùs elaboratum eſt, concordibus animis, vt ſuus Eccleſiæ decor tandem aliquando reſtitueretur; nec fruſtrà elaboratum eſt ſanè. Verùm, ne ſic quidem negotium totum confici potuit: tantæ molis eſt, Chriſtianam condere gentem. Supereſt, vt quæ in vtroque iam commemorato Concilio rectè ſalubriterque decreta ſunt, hoc tertio Epiſcopali, ſeu Diœceſano, in executionem mittantur, paratamq; veluti medicinam in viſcera hoc pacto traijciamus. Ita enim natura comparatum eſſe videmus, vt à ſupremis ad inferiora, ab vniuerſalibus ad particularia ordo omnis ratioque agendi deſcendat. Quod in genere omnibus dicitur, nemo id ferè ſibi in particulari dictum exiſtimat. Proinde, poſt Oecumenicam & Prouincialē Synodum, Diœceſanam ſuccedere neceſſarium fuit, in qua generaliores illæ de morum cuiuſq; honeſtate præceptiones, ſingulis applicentur, & promulgentur. Vt autem, quid honeſtū ſit, paulò luculentiùs explicetur, & clarior habeatur intelligentia eius quod tamquam pro themate orationis deſumſimus; Omnia honeſtè, & ſecundùm ordinem fiant in vobis: repetendum eſt memoria, quod habet Marcus Tullius de Officijs; primum, tantam eſſe vim ac pulchritudinem honeſti, vt, ſi eius facies oculis cerneretur, Platone etiam auctore, mirabiles amores excitaret ſapientiæ. deinde, ſi omninò, honeſti aliquam deſcriptionem requiritis; honeſtum id eſſe, quod decet; & quod decet, honeſtum. Qualis enim, inquit, differentia ſit, honeſti & decori, faciliùs intelligi, quàm explanari poteſt. Id verò maximè quemque decet, vt idem tradit Cicero, quod eſt cuiuſque ſuum maximè. Suum igitur quiſque noſcat ingenium, ſuum ſtatum, ſuam conditionem & functionem; & mox nullo negotio perſpiciet, quid ſe deceat, quidve honeſti ab eo ratio poſtulet. Quemadmodum enim alia decent coquum aut latomum, exempli gratia, alia Senatorem & Conſulem; ſic alia vita, alij mores decent laicum, alij Sacerdotem. Sancti, inquit, eſtote; quia ſanctus ſum ego, Dominus Deus veſter; & ſeparaui vos à ceteris, vt eſſetis mei. Quo propiùs aliquis ad Regem honore ac dignitate accedit; hoc eum decent mores geſtuſque meliores. Eumdem in modum, quò magis quis Deo, honore, dignitateque coniungitur, eò vitā eius conuenit omni virtutum genere præ ceteris magis ſplendere. Sacerdotes proinde, quos ita hic in terris Deus euexit, vt nihil ſimile Regibus vllis aut Monarchis conceſſerit; parum dico, vt præſtantiſſimis illis cæleſtibus ſpiritibus, Angelis, Archangeliſque prætulerit; quanto interuallo decet alios homines vniuerſos in exercitio pietatis anteuertere? Cui enim dixit aliquando Angelorum; Accipite Spiritum ſanctum: quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis; & quorum retinueritis, retenta ſunt? Tanta eſt Sacerdotum dignitas, ait D. Bernardus, vt præcedat ſententia Petri ſententiam cæli. Id quod alijs apud Matthæum verbis diuo Petro aliquanto apertiùs dicitur; Tibi dabo claues Regni cælorum: & quodcumque ligaueris ſuper terram, erit ligatum & in cælis; & quodcumque ſolueris ſuper terram, erit ſolutum & in cælis.

Leuit. 20. — *Bern Serm. Vigil. Petri & Pauli.*

Agnoſcite, honorandi Patres, &, ſi dignum ducitis, chariſſimi etiam fratres, agnoſcite, inquam, dignitatem veſtram: videte, in quo honoris gradu, in quo culmine celſitudinis, diuina vos ſententia collocarit: & hoc poſteaquā diligenter etiam atque etiam perſpexeritis, attentiùs deinde conſiderate, quam puram atque innocuam vitam, quàm integros omnique dignos laude mores, præſtare præ alijs debeatis. Legite Leuitici quartum caput; reperietis ibi ſimile prorſus idemque ſacrificium præſcriptum, pro peccato Sacerdotis alicuius, & pro peccatis totius populi, vel multitudinis. Quid hoc ſignificare putatis? Alij fortaſſe aliter id interpretabuntur, vt eſt ſecunda Scriptura ſacra, & multiplicem ſenſum admittit. Sed nobis illic ſubindicare videtur, tantum eſſe Sacerdotis alicuius peccatum coram Deo, tamq; grauiter illi diſplicere, quàm diſplicet peccatum totius populi. Adeò benè ſcriptum alicubi ab D. Hieronymo; Non eſt facile, ſtare loco Petri; tenere locum Pauli. Et quod ille de Apoſtolis dicit, idem ſuo modo ſeptuaginta duobus dici poteſt; in quorum locum Sacerdotes Eccleſiæ inferiores & ſingularum Eccleſiarum Paſtores ſuccedunt. Pulchrum ſanè & ſuaue auditu eſt, plenumque honoris & dignitatis, quod de Sacerdotibus ac Paſtoribus dicitur; Vos eſtis lux mundi: vos eſtis ſal terræ. Sed, qui hiſce titulis delectatur, debet & illud animaduertere, quod mox ſequitur; Si ſal euanuerit, in quo ſalietur? Ad nihilum valet vltrà, niſi vt mittatur foras, & conculcetur ab hominibus. Er illud; Cui multum datum eſt, multum petetur ab eo. Proinde, nolim vos exiſtimare, ſatis eſſe, ſi planè ſimus ab ebrietate omni & crapula alieni; ſi à fœda libidine,

impudi-

impudicitia & fornicatione immunes; si auaritiam & turpem omnem quæstum vitemus; si auram popularem, gloriam mundi, omnemq; ambitionis speciem detestemur; si otium ignauiamque, vt vitiorum omnium matrem ac seminarium, summo studio fugiamus: maiorem perfectionem ac sanctitatē, mihi credite, ordo noster dignitasque requirit; alias longè ac maiores laudes postulat sacerdotium. Quas illas tandem? Proferam sententiam meam; quam ratio (vt audietis) mihi, & Sacrarum litterarum inspectio suggerit. Vt nimirum tumultu æstuantis sæculi & mundi huius, indies magis magisque miserè pessum euntis, curis ac negotiis vacui, in lege Dei meditemur die ac nocte: vt in tantis, quæ nunc passim omnes sentimus, periculis constituti, assiduis orationibus benignas semperque patulas Dei aures pulsemus: denique, vt rerum humanarum velut obliti, & omnibus quæ in terris sunt superiores effecti, animo & cogitatione toti in cælo versemur: vt illud in nobis compleatur, quod de se Isaias Propheta commemorat; Nomen tuum & memoriale tuum, in desiderio animæ meæ. Anima mea desiderauit te in nocte; sed & spiritu meo, in præcordijs meis, de manè vigilabo ad te. Atqui hoc (dicet aliquis fortasse) Carthusianorum est, & eorum qui eremiticam (vt loquimur) vitam agunt. Ego verò efficiam, Auditores, vt intelligatis, id non tam ad hos pertinere, quàm ad omnes qui Sacerdotio initiati sumus; vt alia omittam capita, quibus Deo plerique magis etiam sumus & peculiariùs obligati. Dicite mihi, obsecro; an non à reliquo populo, à vulgi multitudine separauit nos Dominus? Declarant hoc verba eius, quæ superiùs paulò recensui: Sancti estote, quoniam sanctus sum ego, Dominus Deus vester; & separaui vos à ceteris, vt essetis mei. Idem & res ipsa loquitur. A populo autem omni, & vulgo laicorum, exigere Deum, vt crapulam, ebrietatem, auaritiam, iracundiam vitent; superuacaneum esset, opinor, argumentis velle docere. Nam nec adulteri, inquit Paulus, nec fornicarij, nec auari, nec ebriosi, regnum Dei possidebunt. Nisi igitur hoc quod dixi egerimus, vt tumultu & curis mundi omnibus liberi, vni Deo, cui semel totos nos consecrauimus, noctesque diesque viuamus; qua quæso in te populum superabimus? Meritò enim nos grauiter pudere oporteret, illis vitæ sanctimonia pares tantummodò esse, quibus tam immenso interuallo, honore, gradu, dignitate, opibusque præcellimus. Neque verò crassa illa dumtaxat, quæ iam memini, vitia Apostolus detestatur in plebe; sed vult insuper eò illos vsque contendere, vt non admittant vel μωρολογίαν, aut εὐτραπελίαν, hoc est, vanos facetóve sermones: Interpres vertit, stultiloquium, & scurrilitatem. Quamquam enim εὐτραπελία & facetia, in bonam iuxta & malam partem accipiantur; Apostolus tamen ibi de inepta & scurrili vrbanitate propriè loquitur. idque, velut his verbis: Volo vos in confessibus & in conuiuijs vestris Christum Saluatorem & beneficia eius sonare; non ea, quæ stulta sunt, inepta, ridicula, quoquo modo scurrilia: ea enim indigna sunt Christianis. Locus est, ad Ephesios quinto capite. Si ad hæc & tanta plebem Christianam hortatur Apostolus; quid nos decet facere? nos inquam, qui tanto, vt diximus, gradu à plebe diuidimur? Olim Dominus noster nouellis Christianis dicebat; Nisi abundauerit iustitia vestra, plusquam Scribarum & Pharisæorum, non intrabitis in regnum cælorum. Quid si nobis nunc Sacerdotibus, Pastoribus, aut Canonicis dicat; Nisi abundauerit iustitia vestra, plusquam sæcularium & laicorum, non intrabitis in regnum cælorum; an eum aliquis nostrûm existimet, abs re sine causa id esse dicturum? Inter sæculares, inquit D. Bernardus, nugæ, nugæ sunt; in ore verò Sacerdotis, blasphemiæ sunt. Consecrasti os tuum Euangelio: talibus iam aperire, illicitum; assuescere, sacrilegum. Labia, ait, Sacerdotis custodiunt scientiam: & legem requirunt ex ore eius; non nugas profectò, aut fabulas. Verbum scurrile, quod faceti vrbanive nomine colorant, non sufficit peregrinari ab ore; procul ab aure relegandum. Hæc ille.

Isa. 26.

1. Cor. 6.

Matth. 5.

Lib. 2. De consid.

Iam, si orationem ad alteram functionis nostræ partem velimus conuertere; Deum immortalem, quanta hinc nobis incumbit præ alijs sanctimoniæ cura! hac enim altera vel maximè ratione disiuncti sumus à populo, quòd potestate sumus præditi consecrandi & offerendi corpus & sanguinem Domini. Nobis peculiariter, non alijs, dictum est; Hoc facite in meam commemorationem. hoc est, benedicite, consecrate, offerte, edite, distribuite corpus meum, vt me iam primum fecisse vidistis. Quæso, dilectissimi fratres, si intelligitis, quid hæc sint; num existimatis, dum hæc facitis & tractatis, inter mortales versari, vel in terra peritura consistere? annon potiùs euestigiò, nudo animo puraque mente, ea conspicere quæ in cælis sunt; & quadamtenus ea quoque gustare, quæ nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascenderunt? Hæc sententia est profe-

Luc. 22.

ctò magni illius Chrysostomi libro sexto De Sacerdotio. Quos libros, omni laude superiores, & plusquam aureos, vtinam Sacerdotes, & Pastores præcipuè omnes, diligenter euoluerent; vt officij sui dignitatem inæstimabilem, & quæ eò pertinent omnia cognoscere vt oportet atque intelligere discerent.

Sed redeamus ad tremenda, quæ nobis diuina auctoritate sunt commissa, mysteria. Si non satis exploratum habetis, quantum à nobis isthæc vitæ puritatem, sanctimoniam, perfectionem requirant; vno id dumtaxat argumento, vt intelligatis, efficiam. Isaias Propheta, Christi Saluatoris nostri gloriam videns, vt Ioannes Euangelista refert, ita concionatur; Vidi Dominum sedentem super solium excelsum & eleuatum: & plena erat omnis terra gloria eius; & ea quæ sub ipso erant, replebant templum. Seraphim stabant subter illud: sex alæ vni, & sex alæ alteri: duabus tegebant faciem suam, & duabus velabant pedes suos, & duabus volabant: & clamabant alter ad alterum, & dicebant; Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Deus exercituum: plena est omnis terra gloria eius, & commota sunt superliminaria cardinum à voce clamantis; & domus repleta est fumo. Quanta est hæc maiestas! nimirum, quam supremi illi Angelorum omnium Seraphim intuentes, faciem & pedes suos obuelant alis, præ reuerentia; indignos se reputantes, qui tantæ assistant gloriæ. Atqui huius, de quo tanta dicuntur, verum ac viuum corpus quotidie in sacro altari Sacerdotes sacrificant: quanto igitur hos in ordine collocabimus? aut, quam ab ijs vitæ puritatem religionemque exigemus? Isaias Propheta, cùm Dominum Iesum illa in maiestate & gloria cerneret, cælestesque illos ac ter maximos spiritus illi adstare, pudoris, timoris, tremorisq; plenissimos, denique ad illorū dulcissimū concentum, cælum terramque moueri; vehementer quidē se illis coniungere gestiebat, vnaq; cum eis decantare, Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Deus exercituum; sed mentis sibi conscius non satis perpurgatæ, tentare id formidabat: vnde & tristis subiungit; Væ mihi, quia tacui. quasi diceret; O miserum me & infelicem; qui tanta in lætitia ipse mihi debui silentium imperare; cui laudes illas Dei non licuit propriæ quoque vocis accessione promouere, & pars aliqua fieri illius suauissimi chori! Causam autē, cur id sibi existimauerit non licere, subiungit: Quia, inquit, vir pollutis labijs ego sum. Et si vlteriùs, vnde illi fuerint labia hæc polluta, perquiras; In medio, ait, populi polluta labia habentis ego habito. Ergo, non tam suo, quàm polluti cum quo versabatur populi vitio, (vt fit) pollutionis ac næuorum nonnihil contraxerat. Hoc si tātum Prophetā indignū reddebat laude Dei, vt Τρισάγιον illud cum Angelis canere minùs auderet; quanta oportet esse præditū puritate eum, qui nō cum Seraphim modò Sanctus, sanctus, sanctus decantet, verùm illa etiā ore suo verba pronuntiet; HOC EST CORPVS MEVM; quæ nulli omnium Angelorū proferre datum est? quæque, dum à Sacerdote ex Christi Domini nostri præscripto proferuntur, tremunt nimia præ reuerentia & admiratione Angeli vniuersi. Quæso, num satis superque esse arbitramur, si tantæ rei ministri, à crapula, ebrietate, impudicitia, auaritia, ceterisque id genus crassis vulgaribusque delictis abstineant? Nónne ad Angelicam puritatē quàm proximè accedere conuenit? immò illam potiùs aut exæquare, aut, si fieri possit, etiam superare, quando illud eis committitur, quod nulli omnino Angelorum? In veteri Lege de Sacerdotibus scriptum est; Anima polluta, quę ederit de carnibus hostiæ pacificorum, quę oblata est Domino, peribit de populis suis. Et alibi; Omnis qui habuerit maculam de semine Aaron Sacerdotis, non accedet offerre hostiā Domino, nec panes Deo suo. Denique rationē reddens omnipotens Deus, quamobrē à Leuiticis Sacerdotibus eximiam quamdam corporis atque animæ puritatem ac peculiarem præ alijs sanctitatem postularet; Incensum, inquit, Domini, & panes Dei sui offerunt; & ideò sancti erunt. Quid eum igitur existimatis de nobis dicturum fuisse, qui non panem offerimus, sed ipsummet, quantus quantus est, Dominum Deum? Vel, si panem vultis, (nam eam locutionem non omnino aspernantur Scripturæ) certè non illum panem, qui de terra educitur, sed qui de cælo è sinu Patris descendit, & dat vitam mundo. Et hactenus quidem satis à nobis, opinor, pro temporis breuitate demonstratum, quam vitæ honestatē requirat Deus à Sacerdotibus & Pastoribus; seu, quid eos peculiariter deceat, iuxta Paulinam illam sententiā, quam explicandā sumpsimus; Omnia honestè, & secundùm ordinem fiant in vobis. Nam, vti ex Cicerone ostendimus, quod honestū est, decet; & quod decet, honestum est. Reliquum est, vt de ordine nonnihil adiiciamus: quandoquidem eadem illa sententia duo dicit (vt auditis) Apostolus; Omnia honestè, & secundùm ordinem fiant in vobis. Tametsi enim hæc ferè se mutuò consequantur, vt qui per omnia honestè agit, is rectum

Isai. 6. Apoc. 4. Leuit. 7. Leuit. 21. Ibidem. Ioan. 6.

seruet

seruet ordinem, & è conuerso; diuersam tamen ambo tractationem admittunt, dicendique de se aliam atque aliam materiam subministrant. Ordo in omni re adeò multùm valet, vt eo sublato, nihil vsquam aut fieri aut dici rectè possit. Ex quo natura, seu Deus potiùs, naturæ Auctor, dum totam mundi huius molem digereret, nihil habuit antiquius, quàm vt omnia in numero, pondere, & mensura disponeret: quibus verbis Scriptura ordinem declarauit. Cumque in toto hoc vniuerso, nihil carius, nihilque pretiosius habeat Ecclesia sua, seu Fidelium societate; in illa nihil prius instituit, nihil fecit magis obuium, nihil docuit euidentius, quàm certo, perpetuo, atque indissolubili ordine debere constare. vti nullus alius conuentus, nulla humana societas, immò nulla prorsus vita mortalium esse aut subsistere sine ordine potest. Quam rem, ceu pulcherrimam, & præclarissimam, sæpe inculcat, libenterque commemorat D. Paulus ad Ephesios 4. capite: Ipse, inquit, dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios verò Euangelistas, alios autem Pastores & Doctores, ad consummationem sanctorum, in opus ministerij, in ædificationem corporis Christi; donec occurramus omnes in vnitatem fidei, & agnitionis Filij Dei, in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi. Hic & ordinem Ecclesiæ auditis, & ordinis rationem. Verùm, si amplius aliquid de huius necessitate ordinis lubet intelligere, aduertite quæ sequuntur: Vt iam, inquit, non simus paruuli fluctuantes, & circumferamur omni vento doctrinæ, in nequitia hominum, in astutia ad circumuentionem erroris; veritatem autem facientes, in charitate crescamus in illo, per omnia, qui est caput Christus: ex quo totum corpus compactum & connexum, per omnem iuncturam subministrationis, secundùm operationem, in mensuram vniuscuiusque membri, augmentum corporis facit in ædificationem sui, in charitate. Hæc ibi. Ad Romanos verò duodecimo, & prioris ad Corinthios itidem duodecimo capite, aptissimam similitudinem membrorum humani corporis, quam obiter hìc attigit, ad huius ordinis decorem necessitatemque declarandam, fusè & perelegantet explanat. Iuuerit autem, ad maiorem huius rei gustum, & pleniorem capiendam intelligentiam, si obseruemus non illam modò Ecclesiasticam hierarchiam, quę tota ferè in actione versatur, ad quā Paulus duntaxat respexisse videtur, sed illam etiā, quæ meditationi Sacræ & contemplationi addicta est: hoc est, religionem Monasticam; eamque variam quidem, ac diuersi generis, prout alijs alijsq; vijs est ad eamdem metā pertingere; sed quę omnis tamē mirifice conducit ad ornamentum & decorem ordinis Ecclesiastici. Vt qui hęc omnia, totiusque Ecclesiæ ordinatissimum statum, seria mentis intentione consideret, non possit non, considerando cum Salomone exclamare; Quæ est ista, quæ progreditur quasi aurora, pulchra vt luna, electa vt sol, terribilis vt castrorum acies ordinata? Hìc singuli suum habent locum, gradum, ordinem, stationem, pro sua quisque conditione. Vnum est tantummodò necessarium, vt suam quisque stationem, quam Dei benignitate nactus est, nouerit ac tueatur. Primum enim est nosse, quo loco sis in Ecclesia, quidve ad te propriè pertineat: proximum, præstare quod noueris. ne alioqui Athenensibus simus similes, de quibus olim non sine probro dici solebat, nouisse eos præclarè, quid rectum sit; sed præstare nolle: quod Cicero libro primo De officijs testatur. Qui ordinatissimam hanc Ecclesiæ dispositionem non videt, plusquam cæcus est: qui videt, & non demiratur, stupidus: qui miratur tantùm, non etiam sequitur, nec vitam suam ad illam componere nititur, malus, & tamquam necessarij omniumque decentissimi ordinis contemptor ac violator, multa castigatione dignissimus. Quemadmodum enim miles quispiam, cuiuscumque tandem ordinis sit, si suum non præstat officium, perturbato ordinem militarem conuincitur; sæpeque, propter leue alioquin delictum, ordinis ac disciplinæ conseruandæ gratia, seuerissimè ducis baculo castigatur, interdum quoque in crucem agitur: ita Christianus, cuiussuis conditionis, si secùs viuit atque ordo eius & conditio postulat, vitiat ac dehonestat ordinem Ecclesiasticum, quouis militari præstantiorem. Diuus ille Dionysius Areopagita, Pauli discipulus, qui diuinissimos libros De cęlesti & Ecclesiastica hierarchia cōscripsit, eruditè illud, vt omnia, prodidit: ad hoc, diuinæ dispensationis prouisione, gradus diuersos ordinesq; distinctos esse constitutos in humanis rebus, vt, dum reuerentiam inferiores Superioribus exhiberent, & vicissim isti illis officia dilectionis necessariæque gubernationis impenderent, vna concordiæ fieret ex diuersitate connexio; & rectè officiorum gereretur administratio singulorum. Neque enim vniuersitas, inquit, alia potuit ratione consistere; nisi huiusmodi eam magnus differentię ordo seruaret. Quòd verò creatura in vna eademque qualitate viuere non potest, cæle-

Sap. 11.

Cant. 6.

stis

ſtis militiæ nos exemplum inſtituit: in qua, dum ſunt Angeli, ſunt & Archangeli, liquet, quia non æquales ſunt, ſed poteſtate & ordine differunt alter ab altero. Si ergo inter eos, qui ſine peccato ſunt, conſtat iſtam eſſe diſtinctionem; quis hominum abnuat huic ſe libenter diſpoſitioni ſubmittere? Hinc enim & pax & charitas mutua ſe vice complectuntur; & manet firma concordiæ in alterna, & Deo placita dilectionis ſinceritas. Hæc magnus ille Dionyſius. Quàm eſſet iucundum, Auditores, & præclarum ſpectaculum, ſi nos ſaltē Eccleſiaſtici, & primi ordinis homines, (vt laicos plebeioſq́; prætercam) ſuum quiſque munus & functionē ex animo laboraremus præſtare! Si inquam, Paſtores, quæ Paſtorū ſunt; ſi Canonici, quæ ad eos ex officio pertinent; ſi religioſi, ad quę regula eos, quam profitentur, adſtringit; non perfunctoriè, ſed feriò tandē aliquando exequerentur. Quàm prudenter nobis ipſi cōſuleremus omnes! quàm feliciter ſuccederet res Chriſtiana! quàm citò nouā videremus Eccleſiæ faciem! quàm breui florerent omnia! Nunc (prò dolor!) plerique omnes bis in ordinem hunc peccamus grauiſſimè. nam & proprium officium ferè negligimus, & in aliorum excutiendo carpendoque ſumus ſupra modum procliues & curioſi. Pudet dicere, quàm procul extra ordinē receſſerimus vniuerſi: manus ſui oblita, quid oculus agat, inquirit: oculus ſimiliter à ſemetipſo velut auertens obtutum, quid manus, quid pes, quid lingua rerum gerat, examinat. O monſtra, ô ordinem rerum inuerſum! Quàm malè in nos quadrat id, de quo ſponſa Chriſti in myſtico illo Cantico tan-
Cant. 2. topere in Domino gloriatur, dicens: Ordinauit in me charitatem! Optabat olim D. Bernardus (quando huius viri verbis vti ſemel cœpimus) Vtinam, inquiens, in me Dominus Ieſus tantillum ordinet charitatis quod dedit, vt ſic mihi curæ ſint vniuerſa, quæ ſunt ipſius, vt tamē, quod mei potiſſimum propoſiti ſeu officij eſſe conſtiterit, ante omnia curem! Votum ſanè maximè omnium ſalutiferum; ſed quod, vt diximus, animos plerotumque noſtrûm parùm ſollicitat. & hinc illæ, vt aiunt, lacrymæ. Quamdiu ſiquidem ſuo quiſque fideliter ordine ſtetit, ſuo cum modeſtia functus eſt munere, ſua fuit cōditione contentus; quamdiu non inuidit alter alteri meliorē fortunam, non alius alium liuidus oderat; rectè in Eccleſia omnia gerebantur, benèque erat omnibus: non magnopere
1. Tim. 1. erat opus, vel præceptionibus, vel decretis nouis, non legibus, non Concilijs. Iuſto enim non eſt lex poſita, inquit Apoſtolus, nec eſt opus. Idipſum dicebant, idipſum ſentiebant, idipſum ſapiebant, idipſum docebant, idipſum agebant omnes: vt facile ciuitatē agno-
Pſal. 121. ſceres, cuius participatio in idipſum. ſiue, vt alius ex Hebræo quidam clariùs & ſignificantiùs vertit; Cuius ciues amabili concordia in vnum coëunt: illamque ordinatiſſi-
Pſal. 132. mam & ſuauiſſimam ſocietatem faciunt, de qua dicitur; Ecce, quàm bonum & quàm iucundum, habitare fratres in vnum! At, ſimulatque ſuam quiſque cœpit gloriam quęrere, ſuum commodum ſectari, ſuo illuſtrando nomini, ſuæ quoque modo augendæ ditioni ſtudere: cùm, inquam, & ſæcularis poteſtas Eccleſiaſticam pro viribus opprimere, & Eccleſiaſtica ſæculari non ſatis modeſtè ac ciuiliter, vt oportebat, imperare; adeoque iam nemo non ſui immemor eſſe cœpit ordinis, gradus, officij, & dignitatis, quam in Eccleſia obtineret; non modò omnis ille confeſtim Eccleſiæ decor euanuit, ſed velut agmine facto, errorum, ſcelerum, corruptelarum, & vitiorum omne genus ſentina ſe in illam effudit: vti in hodiernum diem, nemo noſtrûm non experitur.

Quare, vt orationem contraham: ſi ad illa quæ amiſimus bona tamquam poſtliminio redire velimus, ſi iuuat ad excuſſam dudum è manibus felicitatē adſpirare, ad priſtinamque noſtram & Eccleſiæ gloriam, procul à tergo relictam, interdum reſpicere, ad ordinem cuique ſuum & ſtationem eſt redeundum. Videndum, quo loco ſis in Eccleſia, quod geras munus, qua ſis conditione; & enitendum omni ſtudio, vt officio tuo & vocationi ex animo ſatisfacias. Non magnum eſt, vocari Paſtorem aut Sacerdotem; ſed viuere. Non magnopere laudabile, dici Canonicum; ſed præſtare. Non admodum Deo gratum, profiteri Monachum aut Religioſum; ſed eſſe. Qui ſubditi ſunt, cum omni reuerentia obediant Præpoſitis ſuis; nec merita perſonatum, ſed officia conſiderantes, debitum illis honorem dependant: quandoquidem obedientia primarium vinculum & veluti
Heb. 13. neruus eſt ordinis Eccleſiaſtici. Audiant Apoſtolum grauiſſimis intonantem verbis: Obedite Præpoſitis veſtris, & ſubiacete eis: ipſi enim peruigilant, quaſi rationem reddituri pro animabus veſtris: vt cum gaudio hoc faciant, & non gementes: hoc enim non expedit vobis. Quàm benè vrget, quàm grauiter interminatur, quàm ſignificanter explicat omnia! At quia pondus ſingulorum verborum patheticæ huius ſententiæ, ſuperiori oratione diſcuſſimus, cetera, quoad ſubditos, hîc miſſa faciemus. Verùm & ipſi ſuperiores viciſſim,

cissim, sui quoque officij memores, non indignos se præbeant eo quo persunguntur ministerio. Benignitate ac mansuetudine animos sibi subditorum concilient; atque ita seuerè clementes, & clementer seueri esse nouerint, vt & timeri pariter sese faciant & amari. Talem quisque gerat curã sibi commissi gregis, tamquam districtissimo Iudici de illis omnibus exactam semel rationem redditurus: tamquam de cuius manibus requiretur, iuxta Prophetam, si quid fortè ex illis, ipsorum culpa, perierit. Sic, sic demum honestè omnia, & secundùm ordinem, fient in nobis. Non ferunt profectò hæc tempora longiorem cunctationem. Itaque iam iam vnusquisque (quod & in Concilio Prouinciali Mechliniensi me dicere memini) à seipso antiquorum & salubrium quorumcumque canonum executionem incipiat, nec diutiùs alij in alios, puerorum insensatorum more, reijciamus. Non diutiùs verbis, cærimonijs & professione sola simus pij, sed rebus. Numquam licuit ministris Ecclesiæ desidia torpere, aut omnino sic vitam instituere, vt mores à sancta professione dissideant. Sed potuit fortasse olim Ecclesia, cùm robore suo, sanitate, gloria, copiaque floreret, eiusmodi quoquo pacto tolerare: nunc autem, sic deformata, afflicta, imminuta, fracta, deiecta, prorsus non fert ampliùs inutiles ignauosque ministros. Quamquam haud scio, an sint digni ministri Ecclesiæ nomine, qui vitam otio transigunt; vt alia taceam vitia, otio grauiora. Qui, vt Propheta Amos inquit, sicut David putant se habere vasa cantici, bibentes vinum in phialis, & optimo vnguento delibuti, & nihil patiuntur super contritione Ioseph. hoc est, qui non indolescunt malis proximi, non miserentur, non succurrunt laboranti Ecclesiæ, quos nulla tangit cura communis calamitatis: qui ita suauiter indulgent genio, sic in vtramque aurem securi dormiunt, tamquam nihil ad eos pertineret aliorum afflictio: quasi eos parum aut nihil concerneret propinquorum ipsorum, vicinorum, patriæ communis, immò totius pænè Ecclesiæ, miseria ac ruina. Sed quid ego hæc, vera quidem, attamen tristia admodum & deploranda, commemoro? quin potiùs vos vnà mecum, vt possum, exstimulo, vt longum & perpetuum vale præteritis dicentes erroribus, in rectam pariter omnes viam feramur? & quæ retrò sunt, cum Apostolo, obliuiscentes omnium, ad ea quæ priora sunt extendamus nosipsos? *Amos c. 6.* *Phil. 3.*

Si enim ex animo tandem aliquando nosmet conuertere velimus ad recta sanaque consilia; non tam procul adhuc à nobis aufugit (quod aliàs dixi) Diuini numinis fauor, quin ad hunc senum conatum facilè sit rediturus. Pax, Reipublicæ salus & prosperitas, sincera animorum coniunctio, secundus negotiationis successus, & quibus prætereà solemus beatam vitam metiri, quę prisci homines aurea secula nominabant, vnà cum pietate & timore Dei, à nobis procul dubio auolarunt. Hæc si colere iterùm & amare incipimus, illicò illa recurrent omnia. Non tam implacabiliter in nos Deus iræ suæ furorem accendit, cui proprium est misereri semper & parcere, vt non sit non remoturus à nobis vltionem suam; si modò nos sincerè, atque ex toto corde (vt ipse loquitur atque desiderat) viderit ad se esse conuersos. Præcessit disciplina, sequetur & venia. Vtque verbis gloriosi Martyris Cypriani concludam: Si nos Dominus viderit humiles & quietos, si ad nos inuicem copulatos, si circa iram ipsius timidos, si præsenti tribulatione correctos emendatosque conspexerit; tutos protinus ab inimici infestationibus exhibebit.

EXHORTATIO *De studio Sacrarum litterarum amplectendo, otióque vitando, ad Pastores & Sacerdotes.*

ROGATVS, vt aliquam ad vos modò exhortationem haberem, ornatissimi Domini, cùm multa sint, quæ hîc possint non intempestiuè proponi, alijs omnibus in aliam opportunitatem reiectis, nonnihil de officio Pastorum & Sacerdotum agere in præsentiarum constitui. Video enim, nec ambigo, quin idem iuxtà mecum omnes sentiatis, ex hac vna re potissimùm aut ignorata, aut non præstita, omnes nobis hodie propemodum turbas nasci. Et quamquã mihi quidem persuasissimum sit, nihil opus esse, vt ego vos doceã quid sit officij vestri, adeoque multò malim alium ex hoc cœtu quempiam dicentem audire, quàm ipse dicere; quia tamen aliquid ex more faciendum est, humanitate vestra fretus, dicam quod sentio breuiter, meipsum maximè inter alios ad officium exstimulaturus. nec tam

acturus, vt quod ignoratum fortè, aut neglectum à vobis est, corrigatur; quàm vt ita laudabiliter deinceps in officio quisque suo versemini, quemadmodum hactenus illud præclare administrastis: & quæ egregiè cœpta sunt, fine præclariori ornetis & perficiatis.

Duas esse potissimùm partes officij pastoralis, vt nimirum exemplo vitæ, & verbo doctrinæ Pastores ceteris præsint, extra omnem est controuersiam. Id enim inter alios disertè expressit summus ille olim & primus post Christum Pastorum Princeps D. Petrus, vbi

Act. 6. de Pastorum munere, ex professo concionatur: Nos, inquit, orationi & ministerio verbi instantes erimus. orationis nomine, & sacrificij oblationem, & quidquid ad pietatis exemplum pertinet, comprehendens. Vtraque autem hæc pars officij pastoralis, amplissimam de se dicendi materiam præbet. Sed nos, quando vtramque pro dignitate tractare non possumus; alteram, quę in doctrina est posita, sumsimus breuiter explicandam. Non est autem necesse, procul petere huius siue explicationis seu concionis principia, seu fundamenta. Nam, abundè satis compertum est, rerum experientia, quantum malorum inde consecutum sit, quòd plerique Sacerdotes & Pastores hanc officij sui partem adeò

Isa. 5. hodie neglexerunt, vt meritò nunc illud Isaiæ sonare possimus: Propterea captiuus ductus est populus meus, quia non habuit scientiam; & nobiles eius interierunt fame, & multitudo eius siti exaruit. Loquitur enim Isaias de fame & siti spiritus, quæ in appetitione & defectu verbi Dei sita sunt. In quem sensum & Ieremias de potrectione pauis con-

Ierem. Thren. 4. cionatur; Paruuli petierunt panem, & non erat qui frangeret eis.

Quid mirum, si populus se patitur in errores abduci, cùm de Religionis & fidei veri-

Ephes. 4. tate non diligenter instruuntur? Quid mirum, si iam efficiamur sicut paruuli fluctuantes, & circumferamur omni vento doctrinæ, in nequitia hominum, in astutia, ad circumuentionem erroris, quando illi, qui constituti sunt à Deo Pastores & Doctores vt id impediant, suaque eruditione populum in officio contineant, nihil minùs quàm hoc agunt?

Ioan. 4. Qui diligit me, inquit Saluator, sermones meos seruabit. Primum autem est, scire ser-

Ierem. 23. mones Dei, & fidei puritatem; proximum autem, præstare. Si Prophetæ & Pastores stetissent in consilio meo, ait Deus per Ieremiam, & nota fecissent verba mea populo meo; auertissem vtique eos à via sua mala, & à cogitationibus suis pessimis. At quo pacto alios doceant vias Domini, qui eas nec sciunt ipsi interdum, nec scire laborant? Apostolos suos Christus, eorumque in regendo populo vicarios successores, sal terrę, hoc est, terrenorum hominum, appellauit: scilicet, quòd ipsorum doctrina debeant animi hominum ab errorum & vitiorum putredine præseruari; quodque prædicatione verbi Dei, & rectis consilijs suis, mores subditorum ita debeant benè condire, vt Domino sapiant, eiusque diuino reddantur idonei: quemadmodum salis conditiones sunt, quòd & gratum tibi saporem præstet, & cibos sua virtute à corruptione custodiat. Iam verò, sal ipsum si euanuerit, in quo salietur? aut, quid spei reliquum erit, alicuius in populo Christiano emendationis aut obedientiæ secuturæ? Nullum est ergo efficacius præsentiusq; remedium, vt se Sacerdotes & populum Christianum ab errorum & vitiorum quorumlibet putredine rueantur, quàm si seipsos primum exerceant diligenter Sacrarum studio litterarum: & in plebem suam liberali manu deinde erogent, quæ didicerint. Nihil enim est, quod ad veram hominis felicitatem, nihil quod ad vllam huius vitæ functionem pertineat, quod in his non sit traditum, discussum, absolutum. Nam, siue viuendi formam exquirimus; cur aliud nobis prius est exemplum, quàm quod in Sacris nobis litteris sic ad viuum depingitur, archetypus ipse Christus? siue pharmacum aliquod desideramus, aduersus molestam animi cupiditatem; cur aliò confugimus, quàm ad diuinas Scripturas? siue visum est, se aduersus grassantium hæresum exitiale virus armare; cur alibi putamus remedium esse præsentius, quàm in Sacris litteris? Laborat quis ignorantia: vnde, quæso, spirita-

Psal. 118. lis lux cuipiam magis affulgeat? Lucerna, inquit ille, pedibus meis, verbum tuum; & lumen semitis meis. Ac rursus: Declaratio sermonum tuorum illuminat, & intellectum dat paruulis. Mœret quispiam, hoc tristissimo sæculo? hinc lenimen doloris petat, & dis-

Psalm 93. cedet alacrior. Hic illud experietur: Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo, consolationes tuæ lætificauerunt animam meam. Tentatur quis, & periclitatur? ab Euangelio & Paulinis Epistolis petat præsidium. Sitit aliquis iustitiam? hic re-

Ioan. 4. periet fontem aquæ purissimum: vnde si biberit, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam

Ioan. 6. æternam. Si quis esurit vitalem cibum; hic est panis de cælo descendens: vnde qui ede-

Ephes. 4. rit, vegetus ac robustus euadet in Christo, donec occurrat in virum perfectum, in mensuram

ram ætatis plenitudinis Christi. Hîc fons est ille paradisiacus, vnde quatuor emanant *Genes. 2.*
flumina, irrigantia vniuersam faciem terræ. Hic denique est panis sermonis diuini; vnde
hodie quoque Iesus mitificè reficit ad se confugientes. Quid plura? Omnis Scriptura, *2. Tim. 3.*
diuinitus inspirata, vtilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in iustitia, vt perfectus sit homo Dei, ad omne opus bonum instructus.

Proinde, si vere atque ex animo sumus quod dicimur; non modò Christiani, verùm etiam Christianorum Pastores & Sacerdotes; si verè credimus, Christum è cęlo missum, vt nos ea doceret, quæ Philosophorum sapientia non poterat; si denique verè expectamus ab illo, quud nulli Principes, quamlibet opulenti, donare queunt; cur est nobis aliquid huius litteris prius aut antiquius? immò, cur omnino quidquam videtur eruditum, quod ab huius decretis dissidet. Sanè, Ciceronianus non est, qui Ciceronis libros placitaque non legerit: & Christianus, immò Christianorum Magister & Pastor erit, qui Christi libros non legerit, non tenuerit? Quis non vehementer fœdum censeat, Aristotelicam profitenti Philosophiam, nescire, quid vir ille senserit de ratione syllogismi, de causis fulminum & pluuiarum, de prima materia, de vacuo, de infinito; quæ nec cognita felicem, nec ignorata infelicem reddunt? Et nos Sacerdotes, tot Sacramentis initiati, tot modis præ ceteris addicti Christo, non fœdum ac turpe putamus, illius nescire dogmata, quæ certissimam omnibus felicitatem præstant? Quid verò his simile inuenietur in aliorum
scriptis? Quæ eiusmodi fere sunt, vt non parùm multos pœniteat insumtæ in illis ope-
ræ. Carmina Poëtarum, inquit D. Hieronymus, sæcularis sapientia, Rhetoricorum pom- *Epist. ad*
pa verborum, dæmonum cibus est. Quæ sua quidem omnes suauitate delectant, & dum *Damasum*
aures versibus dulci modulatione currentibus capiunt, animum quoque penetrant, & *de filio prodigo.*
pectoris interna deuinciunt: verùm, vbi cum summo fuerint studio ac labore perlecta; nihil aliud nisi inanem sonum, & verborum strepitum, suis lectoribus tribuunt: nulla ibi saturitas veritatis, nulla refectio iustitiæ reperitur. Studiosi earum, in fame veri, & virtutum penuria perseuerant. At in sacrosanctis Christi dogmatibus viuere, hæc meditari, in his totos esse, nihil aliud nosse, nihil aliud quærere, illud demum est quoddam, hîc in terris, Regni cælestis habitaculum.

Sed nolim hîc ex professo, inter se, studium sapientiæ sæcularis, quas bonas (nescio quàm rectè) appellant litteras; & Diuinarum studium litterarum conferre. Vtinam verò tandem aliquando illius serò recordemur, quod D. Petro Apostolo, semel, iterùm, ac
tertiò dictum est: Pasce oues meas. Quod non ad illum solùm, sed ad vniuersos perti- *Ioan. 21.*
net, qui vel vicarij illi Pastores succedunt, vel in partem curæ socij illi & coadiutores adiuncti sunt. Quomodo autem Christus oues suas hisce pascendas commisit? haud dubiò, quin in primis Christianæ doctrinæ pabulo. An non igitur necessitas nobis magna incumbit, fratres, nauiter operam dandi Sacris litteris? An verò hîc patiemur nos superari à sutoribus, latomis, mulierculis, alijsque hoc genus infimæ conditionis hominibus? quos hodie volitare videmus per singula quæque sanctę Legis volumina, per Psalmos, per Paulum, per Euangelia, per Prophetas? Siue enim apud suos, siue alienos, siue priuatim, siue publicè, siue in conuiuijs, seu plateis; nihil vmquam pænè de suo proferunt, quod
non Scripturæ verbis adumbrare conentur. Quod medicorum est, inquit ille, promittũt *Hieron. ad*
medici, tractant fabrilia fabri; sola Scripturarum ars est, quam sibi passim omnes vendi- *Paulinum.*
cant. Hanc garrula anus, hanc delirus senex, hanc sophista verbosus, hanc vniuersi præsumunt, lacerant, docent (prô dolor) antequam discant. Et nos Sacerdotes, quibus populus Domini, pabulo verbi Dei & sacrarum Scripturarum pascendus, commissus est, ad nos parùm pertinere existimabimus, in Diuinis litteris versari, disquirere, scrutari assiduè? has sinu circumferre, has semper habere in manibus?

Propheta regius, cùm multa recẽsuisset beneficia Dei, populo Israëlitico præstita, tandem rem totam versibus duobus absoluit; qui optimè quadrant in ecclesiasticos viros
huius temporis, diuino cultui deputatos: Dedit illis, inquit, regiones gentium, & labores *Psal. 104.*
populorum possederunt, vt custodiant iustificationes Dei, & legem eius exquirãt. Quod quid sibi velit, si extraneis exemplis discere lubet; inueniemus sanè in antiquitate gentilium, quæ ad rem istam (meo iudicio) magnopere faciant. Apud Ægyptios siquidem, olim deputabant reges sacerdotibus, quæ ad annonam erant victumque necessaria; vt à sæcularium negotiorum curis immunes, toti arduarum & cælestium rerum contemplationi vacarent. Auctor est Aristoteles in primo Metaphysicorum. Consentiunt & Scri-
pturæ sacræ. Ita quoque Mathematicas artes primi ipsi inuenerunt; fuitque sapientia il- *Genes. 47.*

 lorum

lorum toto terrarum orbe adeò celebris, vt Lycurgus Lacedæmoniorum legifer, Pythagoras Samius, Plato Atheniensis, ac pænè omnes Græci qui singulari aliqua eruditione claruerunt, in Ægyptum ad Sacerdotes discendi causa profecti sint. Quem eumdem honoris gradum, & sapientiæ opinionem, Chaldæi quoque Sacerdotes apud Assyrios Babyloniosque sortiti sunt. Ad cultum enim deorum (vt Diodorus scribit) deputati, per omnem vitam philosophari solebant: fuerunt que & ipsi Astrologiæ, & eorum quæ ad Sacra pertinent, sine controuersia peritissimi. Quid hic referam, quanto in pretio in Perside Mediaque fuerint Magi, qui Sacerdotum apud eos munere fungebantur: cùm constet, eos à scientiæ magnitudine hoc ipsum Magi nomen initio consecutos fuisse? Profluxerunt ab istis Indorum Gymnosophistæ, quos appellabant; qui ab opere omni externo liberi, soli diuinarum rerum contemplationi & sacrificijs offerendis operam dabant: quorum sapientiam, Plutarcho teste, expertus & admiratus Alexander ille Magnus, multis eos magnisque honoratos muneribus à se dimisit. Apud Græcos autem, Sacerdotium ferè philosophiæ coniunctum fuisse, & Sacerdotes ibidem aut Philosophos etiam fuisse, aut studio sapientiæ deditos, notius est, quàm vt probatione sit opus.

In vita Alexand.

Hæc eò seruiunt, fratres, vt intelligamus, quàm conueniens, atque adeò necessarium sit, Sacerdotes Christianorum, diuinæ sapientiæ, quæ Scripturis sacris prodita est, peritos & studiosos esse; vbi ethnicos Sacerdotes, idolorum cultores, tantam semper eruditionis & scientiæ rationem habuisse nouerimus: ac pudeat nos ab illis doctrinæ percipiendæ diligentia superari, quibus tanto interuallo piæ Religionis sincera professione præcellimus. In Actibus Apostolorum, Eunuchus ille Candacis Reginæ Æthiopum, de Æthiopia, id est, de extremis mundi finibus, venit ad templum Ierosolymitanum; reliquit aulam regiam; & tantus amator Legis diuinæque scientiæ fuit, vt etiam in vehiculo legeret Litteras sacras: & tamen, cùm librum teneret, & verba Domini cogitatione conciperet, lingua volueret, labijs personaret, ignorabat eum, quem in libro nesciens venerabatur. Iam mihi conferte hominem à Dei cognitione alienum, laicum, in aula agentem, & principem, cum Christianis Sacerdotibus, plebisque Doctoribus.

Act. 8.

Malach. 2. Clamat per Malachiam Dominus: Labia Sacerdotis custodiunt scientiam; & legem requirent ex ore eius: quia Angelus Domini exercituum est. Et per Aggæum: Interroga Sacerdotes legem. In tantum, inquit D. Hieronymus, Sacerdotis officium est, interrogatum respondere de lege. Immò, si penitiùs quis Sacras litteras introspiciat; inueniet ille, non minùs coniunctam esse debere ordini sacerdotali scientiam, quàm sacrificium. Nam, quid aliud sibi vult quod Oseæ sexto capite scriptum est; Misericordiam volo, & non sacrificium; & scientiam Dei plus quàm holocausta; nisi quòd satius & tolerabilius Sacerdoti sit, sacrificio abstinere, quàm diuinæ Legis studio & meditationi non esse intentum? Ex quo per eumdem quoque Prophetā Deus seuerè pronuntiat: Quia tu scientiam repulisti; proieci te, ne Sacerdotio fungaris mihi. Et per Ieremiam; Sacerdotes, inquit, non dixerunt, Vbi est Dominus? & tenentes legem nescierunt me. Propterea adhuc iudicio contendam vobiscum, ait Dominus; & cum filijs vestris disceptabo. Horrendum sanè incidere in manus Dei viuentis: periculosum, cum illo congredi in iudicium. Si quis, ait Iob Propheta, voluerit contendere cum eo; non poterit ei respondere vnum pro mille. An verò hoc iudicium suum Deus nusquam nunc cœperit exercere, vos ipsi iudicate. Ego enim, dum omnia mecum diligenter considero, & rem rectâ reputo via; haud scio, an alia de causa magis hodie contemtui passim sint, immò adeò abiecti penitus & sedibus suis pulsi Sacerdotes (res est deploratione digna) quàm quod vel comessationibus, vel venationibus, vel etiam fortasse scortationibus, alijsque rebus indignis, quàm veræ sapientiæ studio & Sacrarum litterarum meditationi, operam dare animumque intendere maluerunt. In loco illo, iam paulò antè ex Malachia citato, ita aduersus Sacerdotes intonat Dominus: Labia (quod antè audistis) Sacerdotis custodiunt scientiam, & legem requirent ex ore eius; quia Angelus Domini exercituum est: vos autem recessistis de via, & scandalizastis plurimos in lege. Irritum fecistis pactum Leui, dicit Dominus exercituum. propter quod, & ego dedi vos contemtibiles, & humiles omnibus populis. Quis porrò non videt, prophetiam illam in nobis iam euidenter impleri? nos, inquam, Sacerdotes, siue ordinem nostrum datum esse contemtibilem & vilem omnibus populis? Et hoc ipsum est quoque, quod Seruator noster de Sacerdotibus non tam asseruit quàm prædixit, vt antè meminimus; Vos estis sal terræ. quòd si sal euanuerit; in quo salietur? Ad nihilum valet vltrà, nisi vt mittatur foras, & conculcetur ab hominibus. Quid enim

Aggæi 2. *Oseæ 4.* *Ierem. 2.* *Iob 9.* *Malach. 2.*

aliud

aliud Sacerdotes (prô dolor!) quàm conculcantur? dum non modò honor illis à laicis debitus non defertur, verùm etiam odio habentur passim, & deridentur, & digito monstrantur; atque adeò honoris summi vocabulum, illis à vulgo hominum in opprobrium & conuitium vertitur. Notum est enim, quid sonet hodie, siue Latina vox Sacrificulus, siue vernacula, *Pape.*

Et vnde, quæso, ordo iste rerum inuersus emanauit; nisi, si verum velimus fateri, ex vitio nostro? quòd nos animaduertit populus, nihil minùs quàm honori nostro ac nomini respondere: pietatem verbis iactare; mores verò gerere, otio, luxu, ambulatione, libidine, auaritia, corruptissimos: breuiter, nihil minus esse, quàm quod dicimur, Sacerdotes. Vitia verò isthæc, quibus populo iure fuimus offendiculo, vnde profecta sunt, nisi quòd animum nostrum & sensus non continuimus in officio, lectione & meditatione Legis diuinæ? Nam eleganter & verissimè à D. Hieronymo dictum est, cuius ego verbis libentissimè vtor; Ama scientiam Scripturarum, & carnis vitia non amabis. Proinde, qui humanum ingenium molæ compararunt, ij mihi optimè naturas rerum perspexisse videntur. Quemadmodum enim mola, dum frumento destituitur quod comminuat, seipsam sua agitatione terit atque consumit: sic ingenium nostrum, quando nullo serio, pio, atque honesto exercitio occupatur, in suam ipsius perniciem fertur. Ita numquam animus noster otiosus est; sed semper aut aliquid boni agit, aut mali. Qui non est mecum, inquit Saluator, contra me est: & qui non colligit mecum, dispergit.

In promtu esset, ex Isaia, alijsque locis mysticorum librorum, alia longè & plura in commendationem studij Sacrarum litterarum adferre, quoad præsertim id Sacerdotes concernit; nisi & breuis esse laborarem, & non nescirem, me apud eruditas aures disserere; quas ineptum & superuacaneum sit, multorum adeò testimoniorum productione onerare. Vnum adhuc illud silentio præterire non possum, quod Iosue olim à Deo audiuit, dum populo præficeretur: Non recedat volumen legis huius ab ore tuo: sed meditaberis in eo diebus ac noctibus, vt custodias ac facias omnia, quæ scripta sunt in eo. Tunc diriges viam tuam, & intelliges eam. In quem sensum Paulus ad Timotheum scribit, ab infantia Sacris litteris eruditum, & ad studium atque exercitium Scripturæ sanctæ hortatur, dicens; Dum venio, attende lectioni, exhortationi, doctrinæ. hæc meditare, in his esto; vt profectus tuus manifestus sit omnibus. Attende tibi & doctrinæ, insta in illis: hoc enim faciens, & teipsum saluum facies, & eos qui te audiunt. Tito præcipit, vt in constituendis Episcopis & Sacerdotibus, diligentem habeat rationem eruditionis & peritiæ Sacrarum litterarum: Amplectentem, inquit, eum, qui secundùm doctrinam est, fidelem sermonem; vt potens sit exhortari in doctrina sana, & eos qui contradicunt, arguere. Cyrillus Homilia secunda in Leuiticum, vel quisquis veteris illius operis Auctor est; Obseruandum est, ait, quòd in peccato Sacerdotis, non addit Legislator; Quia per ignorantiam, & non voluntate, peccauit. Neque enim ignorantia cadere poterat in eum, qui, vt ceteros doceret, prouectus est. Quibus ille verbis planè insinuat, quod res ipsa alioqui satis loquitur, ignorantiam prorsus abesse debere à Sacerdote; vtpote cuius est officij, alios instituere. Nam, si cæcus (vt est in Euangelio) cæco ducatum præstet, necesse est, vt ambo in foueam cadant. Quo pacto, quæso, alijs prælucebit, qui ipse non luceat? Qua ratione alijs, virtutis, iustitiæ, & veritatis iter aperiet, qui ipse illud ignoret? Quid autem magis, nescio an ridiculum, an deplorandum; quàm speculator cæcus, doctor inscius, præco mutus? Hæc secum ipse reputans item D. Hieronymus, in Epistola ad Nepotianum, quæ est de vita ac moribus Clericorum & Sacerdotum; Diuinas, inquit, Scripturas sæpius lege; immò numquam de manibus tuis Sacra lectio deponatur.

Iam paucis explicui, quid vestrum à vobis officium postulet; quid professio, quid nomen requirat, quid æquitas suadeat, quid temporum necessitas propè extorqueat. Quòd si quis præter hæc mercedis etiam amore ducatur, vt est humana natura ad præmia procliuis; ne hic quidem nobis deesset dicendi materia, si hora propemodum elapsa permitteret. Qui docti fuerint, inquit Daniel, fulgebunt quasi splendor firmamenti; & qui ad iustitiam erudiunt multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates. Quis nostrûm non iam modò ad istam claritatem & felicitatem anhelat? Rutilantia firmamenti sidera cum voluptate adspicimus; iuuat cæli conuexa tueri. Cùm igitur crassum hoc nostrum, obscurum, & terrestre corpus in stellæ lucidissimæ claritatem fuerit transformatum; quanta illa tunc erit iucunditas, quantaque voluptas! quando nimirum illud implebitur; Reformabit corpus humilitatis nostræ, configuratum corpori claritatis suæ. Atqui, hoc mi-

Iosue 1. *1. Tim. 4.* *Tit. 1.* *Dan. 12.* *Philip. 3.*

nus

nus quisque lucis & splendoris in futuro sæculo consequetur, quominùs hic animum suum veritatis & sapientiæ cognitione repleuerit, in aliorumque vtilitatem parciùs erogauerit.

Sed, tempus esse video, vt dicendi finem faciam. Desino igitur, & oratiunculam istam

1. Pet. 5. hisce principis Apostolorum verbis concludam: Presbyteros hic præsentes obsecro compresbyter: Pascite, qui in vobis est, gregem Dei; prouidentes non coactè, sed spontaneè secundùm Deum: neque turpis lucri gratia, sed voluntariè: neque dominantes in cleris, sed forma facti gregis ex animo. Et, cùm apparuerit princeps Pastorum, percipietis immarcescibilem gloriæ coronam. Quam nobis largiatur idem princeps Pastorum, Dominus noster Iesus Christus; qui cum Patre suo & Spiritu sancto viuit & regnat in æternum.

EXHORTATIO

De gulæ vitio vitando, ad Pastores & Clerum.

MEDIO abhinc anno, fratres & consacerdotes carissimi, nonnihil apud vos ex hoc eodem loco differui, si meministis, de studio & scientia Sacrarum litterarum, qua maximè ornatos esse conuenit Sacerdotes, qui præsertim animarum curam gerunt, & populi Christiani sunt præfecti Pastores. Quæ materia eò tum à nobis tractabatur, quòd inter vitia, quibus ordo Sacerdotum (prô dolor!) deplorandum in modum inficitur; ceu fons quidam & seminarium mihi esse ignorantia, otium, & desidia, videretur: quo sublato, fore, vt cetera minori negotio omnia resecentur. Constat enim, quando nullo humanus animus honesto exercitio in officio continetur, tum illis se omnino rebus dare, à quibus nihil aliud potest quàm propriam sui ipsius perniciem expectare. Nullo autem meliori vtilioríque exercitio otium fallitur, nulla præsentiori ratione peccata vitantur, nobis præcipuè Sacerdotibus, quàm lectione sacrarum Scripturarum. Vnde exstat illa aurea sententia Diui Hieronymi, quam tum temporis memini retulisse; Ama scientiam Scripturarum, & carnis vitia non amabis. Sed nolo ista pluribus nunc repetere. De vitio autem carnis, seu fœdæ malo libidinis, quod primo statim loco ex otio profluit, quoque nimiùm adhuc (timeo) quidam ordinem nostrum contaminant, proxima nobis fauentibus superis vice dicetur. Nunc hac concione decreui, quàm maximè breuiter fieri poterit, aduersus tetrum & infame gulæ atque ebrietatis malum pugnare. Sic paulatim omnia status nostri vulnera, diuina assistente gratia, curabimus; aut certè remedium saltem nonnullum curandis morbis hisce, cùm turpissimis, tum periculosissimis, adhibebimus.

Sed vnde nunc incipiemus? aut quid primo in tam ampla materia sumus loco dicturi? Qui Diuinas contemplatur litteras, dubitare non potest, quin ebrietatis & gulæ vitium, ætatem omnem, sexum omnem, homines in vniuersum omnes, cuiuscumque conditionis & generis, dedeceat: cùm Paulus nec obscurè nec vno in loco pronunciet,

Rom. 13. ebriosos exclusum iri à regno Dei. Primùm enim ad Romanos scribens; Abijciamus, inquit, opera tenebrarum, & induamur arma lucis: sicut in die, honestè ambulemus; non in comessationibus & ebrietatibus, non in cubilibus & impudicitijs. Tum ad Corinthios;

1. Cor. 6. Neque fornicarij, neque adulteri, neq; ebriosi, regnũ Dei possidebunt. Ad eumdem mo-

Galat. 5. dum ad Galatas scribens, ebrietates ponit inter illa carnis opera, qualia qui agunt, regnum Dei non cõsequentur. Neque hic audiendi sunt, qui sic istos Scripturæ locos intelligunt, tamquam vna ebrietas non sit peccatum mortale, sed ebrietates dumtaxat, seu ebriosum esse: hoc est, sæpiùs ebrium esse, & inebriandi se consuetudini deditum: illiusque sententiæ patrocinium ab Augustino videntur sibi arrogare, in Sermone quodam de purgatorio. Sed nimiùm illi absunt, tum à rei veritate, tum à Pauli Apostoli & beati Augustini doctrina: id quod nunc nimis longum esset, ex professo ostendere. Et Sermo ille, de purgatorio, in quo tale aliquid haberi videtur, ab Augustino nec scriptus, nec dictus vmquã fuit; vt pleriq; alij quoque Sermones de tempore & de Sanctis ostendunt. Itaque, nõ mo-

Luc. 21. dò Apostolum, sed Apostoli Dominum & Saluatorem nostrum etiam audiamus. Attēdite, inquit, ne grauentur corda vestra, in crapula & ebrietate, & curis huius vitæ; & superueniat in vos repentina dies illa. tamquam laqueus enim superueniet in omnes, qui

sedent

sedent super faciem terræ. Estque memorabile, in Epistola D. Pauli ad Titum, cùm diuersis hominum generibus diuersa morum præcepta tradantur, vnum tamen illud Apostolus omnibus præcipit, vt sint sobrij, & ab ebrietate abstineant: hoc commune est viris ac feminis, senioribus & iuuenibus. Quo quid aliud docemur, quàm nihil æquè omnibus necessarium esse, atque curam sobrietatis & temperantiæ? Si hîc vobis sobrietatis fructus explicuero, & contra quàm varia, immo innumera, eaque summè execranda mala ex ebrietate proueniant; non inutilem rem facturum me scio: sed tempus nostrum angustius est, quàm vt hoc facilè, pro rei dignitate, fieri possit. Illud ergo ostendam breuiter. Si omnibus vsqueadeò vetita, vt audiuistis, & tantopere noxia & perniciosa est ebrietas, quanto minùs conueniat Sacerdotibus & Pastoribus, quandoquidem hîc potissimum Sacerdotes & Pastores conuenimus? Primùm, quoniam ebrietas communem tollit sensum, rationem euertit, & iudicium omne mentis obnubilat; liquet eam illis maximè cauendam esse, quorum est alios regere, præesse, verbo & exemplo docere. Quo pacto siquidem alios doceat, qui sit mente captus? quomodo alijs viam demonstrabit, qui ipse eâ, ebrietate obrutus, nec ambulare, nec omnino videre possit? Hinc Reges, Duces, Iudices, Senatores, quàm alienissimos esse decet ab omni ebrietate: vt rectè monet Sapiens; Noli Regibus, ô Lamuel, noli Regibus dare vinum: quia nullum secretum est, vbi regnat ebrietas: ne fortè bibant, & obliuiscantur iudiciorum; & mutent causam filiorum pauperis. Hinc etiam illa Paulina admonitio exstat ad Titum; Senes hortare vt sobrij sint; anus etiā non multo vino seruientes, benè docentes, vt prudentiam doceant adolescentulas. Et hæc eadem causa est, cur turpissima sit ebrietas in Sacerdote, Pastore, Canonico, aut alio id genus homine Ecclesiastico. Ex quo Paulus ad Timotheum disertis verbis reiicit ab Episcopatu & Diaconatu vinolentum; vel, qui sit multo (vt alibi inquit) vino deditus. Immò in veteri Testamento, cùm nō tanta requireretur sanctimonia in ministris Dei, tamen terribili admodum exemplo Deus ostendit, quantopere sibi ebrietas displiceret in Sacerdotibus; dum Nadab & Abiu, Sacerdotes, & filios Aaron, igne cælitus misso consumpsit: nimirum propterea quòd ignem alienum contra legem obtulerant. Sed vnde factum sit, vt ita manifestæ Legis palàm immemores fuerint, satis eadem Scriptura insinuat, dum continuò diuinum præceptum subiicit: Vinum, & omne quod inebriare potest, non bibetis, tu, & filii tui, quando intrabitis in tabernaculum Domini, ne moriamini; quia præceptum sempiternum est in generationes vestras; & vt habeatis scientiam discernendi, inter sanctum & profanum, inter pollutum & mundum; doceatisque filios Israel omnia legitima mea. Auditis igitur, ex ebrietate eos in apertā illam Legis præuaricationē incidisse, quam tam horrendo Deus puniuit supplicio? Si similem in modū in nos Sacerdotes Deus omnipotens terribiliter fulminaret, quoties sacrificium illi non rectè & iuxta Legis præscriptū offerimus, & quoties ad tremendū eius altare irrumpimus, hesternam adhuc crapulam & ebrietatē ructantes, (pudet dicere) cum multis nostrûm (timeo) infeliciter ageretur; liceretque nobis non abs re Ouidianum illud distichon vsurpare:

Tit. 2. *Prou. 31.* *Leuit. 10.*

Si quoties peccent homines, sua fulmina mittat
Iuppiter; exiguo tempore inermis erit.

Sed, non propterea minùs odit ebrietatem nostram Deus, quia ob eam nos non tam grauiter statim castigat, quoties promeremur: Tarde enim, inquit Valerius Maximus, ad vindictam sui diuina procedit ira; sed tarditatem supplicij posteà grauitate compensat. Sacerdotum proprium munus est, orare, vt docet D. Petrus Actuum sexto capite. Quid verò orationi magis contrarium, quàm ebrietas; quæ homini non attentionem modò, sed mentem quoque ipsam eripit? sed non licet his diutiùs immorari. Sæpè multumque olim conquestus est Deus in veteri Testamento, quòd Sacerdotes præ ceteris fere ebrietatis vitio laborarent. Per Amos Prophetam, de Sacerdotibus, qui canebant ad vocem Psalterij, ita inquit: Sicut Dauid, putabant se habere vasa cantici; bibentes vinum in phialis, & optimo vnguento delibuti: & nihil patiebantur super contritione Ioseph. Hoc est, non erat eis curæ, paruique pendebant, quòd periret populus meus Israel; sed ipsi interim omnis curæ & quasi sensus expertes, ebrietati & delicijs operam dabant. Et per Isaiam, Sacerdotes, inquit, & Prophetæ nescierunt præ ebrietate; absorpti sunt à vino; errauerunt in ebrietate; nescierunt videntem, ignorauerunt iudicium. Omnes enim mensæ repletæ sunt vomitu sordiumque, ita vt non esset vltrà locus. Et alibi sic ait: Speculatores eius cæci omnes, nescierunt vniuersi; canes muti, non valentes latrare. Ipsi Pastores ignorauerunt intelligentiam; omnes in viam suam declinauerunt,

Amos 6. *Isa. 28.* *Isa. 56.*

uerunt, vnusquisque ad auaritiam suam, à summo vsque ad nouissimum. Venite, sumamus vinum, & impleamur ebrietate; & erit sicut hodie, sic & cras, & multo ampliùs.

Sed quid in veteri hæremus Testamento, in quo passim sexcenta eiusmodi loca inuenies? Ad nouum & nostrum veniamus, in quo Dominus ac Redemtor noster, nostra hæc infelicia tempora, nostri ordinis corruptissimos mores, Sacerdotum ebrietatem, velut penicillo depinxisse, ac digito demonstrasse videtur. Scitis, ad quos pertineant verba illa
Matth. 14. la Matthæi vigesimoquarto capite: Quis putas est fidelis seruus & prudens, quem constituat Dominus super familiam suam, vt det illis in tempore tritici mensuram? Beatus ille seruus, quem, cùm venerit Dominus eius, inuenerit vigilátem. Amen dico vobis, super omnia bona sua constituet eum. Nunc auscultate, quid subijciat: Quòd si dixerit seruus ille in corde suo; Moram facit Dominus meus venire, & cœperit percutere conseruos suos; manducet autem & bibat cum ebriosis: quid tum futurum? Veniet Dominus serui illius in die qua non sperat, & hora qua ignorat, & diuidet eum: hoc est, præscindet à numero & societate Sanctorum; partemque eius ponet cum hypocritis; ibi erit fletus & stridor dentium. An non ita hodie multi Sacerdotes dediti sunt gulæ & ebrietati, frequentandis diuersorijs magis quàm templis, conuiuijs magis quàm sacris concionibus; vt omnino dicere videantur, Moram facit Dominus meus venire? Verbis id disertis non di-
Tit. 1. cunt quidem, sed moribus & operibus dicunt tamen. Confitentur, inquit Paulus, se nosse Deum, factis autem negant. Adeò delicijs & vinolentiæ dediti, in vtramque aurem, quasi nihil esset periculi, securè dormiunt.

Sic viuunt homines (ait ille) *ac si mors nulla sequatur,*
Et velut infernus fabula vana foret.

Quàm turpe & indecorum, ne dicam impium & execrabile, Sacerdotem cum quouis è vulgo certare exhauriendis poculis, calicibus epotandis? Id quod hodie adeò tritum & vulgare est quibusdam; vt in eo sibi etiam placeant, & tamquam re benè gesta glorien-
Isa. 5. tur. Væ vobis, ait Dominus Deus, qui potentes estis ad bibendum vinum. Et ne quis fortè existimet, eos dumtaxat tam grauiter à Domino reprehendi, qui vino abutuntur; non autem qui ceruisia se inebriant; addit protinus Isaias: Væ, qui fortes estis ad miscendam ebrietatem. nimirum, quocumque id fiat potus genere. At rursus: Væ, qui consurgitis manè ad ebrietatem sectandam, & potandum vsque ad vesperum, & opus Domini non respicitis, nec opera manuum eius consideratis. Quid ad hæc dicemus, fratres charissimi? quid respondebimus, cùm stabimus ante tribunal Domini nostri IESV Christi? nam eò semel omnes nos, vt manifeste nouistis, comparere oportet, vt referat vnusquisque propria corporis sui, prout gessit, siue bonum siue malum. An fortè vitio nostro, quæ vbique ferè locorum inualuit, consuetudinem prætexemus: Nesciebam esse tam grande peccatum; videbam commune esse omnibus, seruiendum erat tempori & societati? Atqui praua consuetudo, quamlibet inueterata, quamlibet latè patens, nullum potest facere diuinis legibus præiudicium. Non idcircò idololatria (exempli gratia) non est grande scelus, quia olim per totum terrarum orbem longè lateque regnabat. Væ peccatis hominum, inquit optimè D. Augustinus, quæ sola inusitata perhorrescimus; vsitata verò, pro quibus abluendis Filij Dei sanguis effusus est, quamuis tam magna sint, vt omnino claudi contra se faciant regnum Dei, sæpè videndo omnia tolerare, sæpè tolerando nonnulla etiam facere cogimur.

Expergiscamur itaque tandem aliquando, fratres, ad tam horrendas Dei comminationes. Si virtute ipsa, si dulcedine ipsa, si præmijs temperantiæ non allicimur, vel supplicijs saltem crapulæ & ebrietatis moueamur. Quas pœnas Deo dederint ebrij Sacerdotes Nadab & Abiu, iam didicistis: Noë ad vnius horæ ebrietatem nudat femora sua, quæ per sexcentos annos sobrietate contexerat: Loth per temulentiam, nesciens libidini miscet incestum; & quem Sodoma non vicerat, vina vicerunt: Holosernes ebrietate sopitus, à Iudith interficitur, & manu feminæ sobriæ funditur exercitus ebriosorum.

Sed ne longiùs, quàm par est, progrediar, præsentem exhortationem ijsdem quibus
1. Pet. 5. nuper feci D. Petri principis Apostolorum verbis concludam: Presbyteros, qui in vobis sunt, obsecro, compresbyter: Pascite qui in vobis est gregem Dei; prouidentes, non coactè, sed spontaneè, secundùm Deum: neque turpis lucri gratia, sed voluntarie: neque vt dominantes in cleris, sed forma facti gregis ex animo. Et cùm apparuerit Princeps Pastorum, percipietis immarcescibilem gloriæ coronam. Quam nobis vniuersis sua benignitate largiatur, qui est benedictus in sæcula sæculorum. AMEN.

EXHOR-

Exhortatio *De castitate, ad Sacerdotes & Pastores.*

SVPERIORIBVS vicibus, cùm aliqua mihi exhortatiuncula ad vos habenda esset, optimi Auditores, primùm de studio litterarum aduersus otium, deinde de sobrietate contra gulam & ebrietatem disserui: nimirum persuasus, non aliud vobis vtilius, & quod magis ad rem facit, proponi posse. Hinc mihi rectà transeundum videtur ad castitatem; contraque turpissimum omnium libidinis & impudicitiæ vitiū depugnandum. Tametsi enim hæc materia parùm conuenire videatur cum reuerentia huius templi, & cum honore, qui nullo non loco castis debetur auribus; tamen necessitas infelicissimi temporis nostri, & corrupti mores quorumdam nostri ordinis hominum, non mihi permittunt, hanc rem silentio præterire. Efficiam autem, vt quam castissimis verbis concionem absoluam; ne cuiusquam aures iure ex me offensæ fuisse videantur. Quamquam non vocabula propriè vlla obscœna sunt aut reprehensione digna; sed res dumtaxat vocabulis & sermonibus huiusmodi designata in vitio est: a qua si omnino animis alieni sumus, nihil nos lædent, quamlibet turpia & inhonesta quæ appellantur vocabula, præsertim in vitij ipsius detestationem prolata.

Primum igitur, quod ad hoc vitium in genere pertinet; constat apud omnes qui rationem adhibent in iudicium, nullum aliud æquè hominem dedecêre, nihilque magis aduersari generositati humanæ naturæ: adeo vt Ethnici olim etiam plerique bestias & sues potiùs quàm homines ducerent Epicuræos illos, quos opinio est apud vulgus in huiusmodi voluptatibus bonum hominis vltimumque finem constituisse: Epicuri, inquit Horatius, de grege porci. Et ille tamen finem hominis proprium ignorabat; nesciebat nos esse creatos a Deo ad Angelorum consortia; parùm dico, ad diuinitatis communionem destinatos; adeoque ignorabat primariam dignitatem humanæ conditionis: tantùm considerabat fortasse, quantùm hoc malum præ ceteris lædat, hebetet, sæpe etiam tollat omnino humanam mentem & rationis vsum, quod est hominis proprium; quàm auocet ab omnibus honestis studijs, hominemque quantus est totum cœno ac luto immergat, vt iam nihil nisi sordidum, humile, spurcum tractare libeat, dicere, cogitare: adhæc, quòd idem malum ante omnia famam, possessionem pretiosissimam, eripiat. nullius enim vitij rumor turpius olet quàm libidinis. Denique, vt alia prætermittam innumera, quòd corporis simul & vires & speciem interimat, valetudinem lædat, morbos innumerabiles, eosque fœdissimos, pariat; quodque blanda hæc pestis momentaneaque voluptas numquam sincera sit, sed semper plus aloës quàm mellis habeat. Vnde idem canit Poëta:

Sperne voluptates; nocet empta dolore voluptas.

Et hoc teterrimum vitium, quàm homini noxium, tam Deo ingratum est; quod diuina Scriptura (vt ad eam veniamus) luculenter declarat. Paulus Apostolus, qui primus nobis semper in ore & in corde debet versari, ad Ephesios scribens, sic inquit: Hoc scitote intelligentes, quod omnis fornicator, aut immundus, non habet hereditatem in regno Christi & Dei. Et addit: Nemo vos seducat inanibus verbis; propter hæc enim venit ira Dei in filios diffidentiæ. Diligenter expendenda Paulina sententia, notanda verba, vt habet Gregorius, signanda mysteria. Videtur enim Apostolus suo tempore haud facilè quibusdam persuadere potuisse, quam graue sit vitium fornicatio, quodq; vnica simplex fornicatio sit peccatū mortale: quemadmodum nostro quoq; sæculo (quod vehementer etiam atque etiam admirandum) ægrè quibusdam persuadeas: tanta est humanæ naturæ corruptæ peruersitas. Ideò tam diligenter inculcat, tam grauiter interminatur Apostolus: Nemo vos seducat inanibus verbis; omnis fornicator aut immundus non habet hereditatem in regno Christi & Dei. Vtque magis exemplo terreat, atque ex vltione & pœnæ grauitate, criminis quoque grauitatem exaggeret; subijcit continenter: Propter hæc enim venit ira Dei in filios diffidentiæ. Quibus verbis ad illa Scripturę loca alludit, in quibus iræ & vindictæ Dei, aduersus hoc, de quo agimus, carnis vitium, exemplum ponitur. Et quidem negari non potest, ostensam olim iram Dei insigniter, propter alia quoque diuersa hominum scelera, vtpote superbiæ, inobedientiæ, auaritiæ, & id genus alia; vt cōpendio dicit idem Apostolus ad Corinthios scribens: Neque tentemus Deum, inquit,

Ephes. 5.

1. Cor. 10.

inquit, sicut quidam illorum tentauerunt, & à serpentibus perierunt: neque murmuraueritis, sicut quidam illorum murmurauerunt, & perierunt ab exterminatore. Sed hæc supplicia, & argumenta iræ Dei, quamlibet in se perhorrenda, si tamen cum illis supplicijs conferantur, quæ exstant in Sacris litteris, aduersus libidinis vitium; non tam iræ quàm clementiæ esse signa fortasse videbuntur. Primùm siquidem, ob hoc peccatum terribilis illa maxima atque vniuersalis orbis totius inundatio contigit; qua non modò humanum genus vniuersum, octo tantummodò demtis capitibus, verumetiam quidquid terra & aër viuens in se complectebatur, subuersum aquis miserè atque deletum est; auditaque est vox illa iræ Dei summæ: Pœnitet me fecisse hominem. Posteà verò Deus, ex simili causa, noui ac separati orbis partem omnium pulcherrimam, alterumque adeò paradisum, vt Scriptura loquitur, ipsam nimirum Gomorrhæ & Sodomæ regionē, non vulgari aut consueto supplicio extinxit, sed igne & sulphure cælitus misso (quo quid esse aut cogitari potest horribilius magisve extimescendum?) consumsit. Addam & tertium exemplum, vt in ore duorum vel trium testium, iuxta Legem, stet omne verbum: idque Paulinis verbis: Neque, ait, fornicemur, sicut quidam illorum fornicati sunt; & ceciderunt vno die viginti tria millia. Historia describitur Numerorum 25. capite. Nam, quòd huius occasione criminis numerosissima illa nobilissimaque tribus Beniamin tota penè Dei iussu bello deleta sit, adeò vt ne parcitum sit quidem mulieribus aut infantibus, nulla ætatis aut sexus habita ratione, vrbibus quoque vniuersis incendio concrematis, vt docet Iudicum caput vigesimum, volens prætereo. Nec me latet, quòd quispiam hic fortassis obijciat, in hisce locis omnibus, non simplicem propriè fornicationem notari, sed extremam incontinentiæ turpitudinem: verùm à paruis ad maiora paulatim ascenditur (si modò hic paruum aliquid appellare licet) & qui non laborat fœdæ huius voluptatis obstare principijs, sensim ille in grauiora flagitia magis magisq́, præcipitabitur, donec tandem in reprobū sensum traditus eò veniat, quò Philosophos gentiū, metis pudi-
Rom. 10. citiæ ac naturæ omnibus procul transgressis, deuenisse Paulus declarat. Vnde rectè sanctus Propheta Iob, volens primam huius vitij occasionem præscindere, non modò corpus suum ab omni illicita huiusmodi voluptate immune continuit, verumetiam, Pepigi, inquit, fœdus cum oculis meis, vt ne cogitarem quidem de virgine. Hæc eò à me perstricta sunt breuiter, vt supplicij grauitas saltem ab huius nos blandæ voluptatis amore deterreat.

Nunc à generali consideratione, ad ea quæ Sacerdotum sunt propria veniamus. In veteri Testamento, quando rude admodum & crassum Deus Sacerdotium instituerat, licebatque proinde Sacerdotibus vxoratis esse; audite tamen cuiusmodi ab eo præcepta acceperant. Primùm, non poterat Sacerdos vxorem ducere nisi virginem. Deinde quando offerendum sacrificium, aut in templo erat Sacerdotale ministerium exhibendum, ab vxoris se penitus debebat consortio abstinere; nec omnino licebat e templo decedere, nisi tempore vicis suæ & ministerij ritè peracto; vt Lucas testatur. Atque hæc magna pro illo tempore reputabitur castitas Sacerdotum, quamquam & rude admodum erat Sacerdotium, & populum Dei oportebat coniugij beneficio multiplicari. Quantam igitur noui Testamenti Sacerdotes debent castitatem seruare, quando & Sacerdotium illis commissum infinitis partibus veteri est præstantius, & aliorum opera numerus fidelium abundè satis augetur. Israelitæ legem Mosaicam recepturi, iussi sunt non appropinquare vxoribus suis (vt Scriptura loquitur) quid igitur nunc Sacerdotem decet præstare, cuius est officij, omnis bonæ legis auctorem supremumque Legislatorem quotidie sumere? Dauidi etiam fame extrema & necessitate adacto, panes Deo propositos edere non licebat, nisi postquam declarasset, se suosque iamdudum immunes fuisse à contactu vxorum. Et Sacerdos noui Testamenti, cui proprio ex munere incumbit, panem illum cælestē, Domini nostri Iesu Christi carnem & sanguinem, quotidie pro se & populo offerre ac man-
Isa. 52. ducare, femininis tactibus, osculis, amplexibusque vacabit? Mundamini, inquit Isaias, qui fertis vasa Domini. hoc est, vos Leuitæ & Sacerdotes, qui sacra templi vasa tractatis; quique sacratissimis & mundissimis estis functionibus deputati; videte, vt cordis pariter & corporis munditiem puritatemque ad altare portetis. Iuxta aliud illud Dei man-
Leuit. 11. datum; Sancti estote, quoniam sanctus sum, cui seruitis, Dominus Deus vester. Iam mihi inter se conferte vasa illa, in quibus veteres illi ac Leuitici Sacerdotes sanguinem hircorum & taurorum portabant, & illa, in quibus pretiosum sanguinem agni immaculatissimi Saluatoris & Domini nostri Iesu Christi portamus. Sane grauis, & vehementer

extimescenda est illa Dei seu querimonia siue intermination, apud Malachiam Prophetam: Ad vos, inquit, ó Sacerdotes, qui despicitis nomen meum, & dixistis; In quo despeximus nomen tuum? Quia offertis super altare meum panem pollutum. Non erant panes propositionis, quos olim Aaronici Sacerdotes offerebant, in se polluti, sed ex purissima & præstantissima materia pisti. multo minùs ex se pollutus est panis ille benedictus, qui largitur puritatem, sanctificationem, & vitam mundo, quem noui Testamenti Sacerdotes sacrificant: sed idcircò pollutum appellat Dominus, quia pollutis ministrorum suorum manibus atque ore tractatur. Nec secùs ad illum libidine alijsque vitijs polluti & contaminati accedunt, quàm si & ipse vulgaris ac verè pollutus panis esset: adeoque efficiunt sua improbitate, vt plerisque (prô dolor) vilis, contemtibilis, pollutusque reputetur. Eòdem pertinet, quod per eumdem Prophetam Deus ad immundos Sacerdotes ibidem pronuntiat: Non est mihi voluntas in vobis, dicit Dominus exercituum, & munus non suscipiam de manu vestra. Quid ita Domine? Quia sordidam mihi omnes atque immundam oblationem offertis, opere & re ipsa dicentes; Mensa Domini contaminata est; & quod superponitur, contemtibile est. Ab ortu autem solis vsque ad occasum, offeretur nomini meo oblatio munda. Malach. 1.

Est illud quidem verum, confratres, insignem illam laudem mundæ oblationis, Dominum ad noui Testamenti Sacerdotes referre; sed non est tamen, quòd inde sibi blandiantur vniuersi. non de omnibus hoc prædicit noui Testamenti Sacerdotibus; ipse scit, quos elegerit. Si munda est hostia, quã consecramus, offerimus, mãducamus; cor nostrum mundum, labia munda, mundæ aures, mundi oculi, mundæ sint manus nostræ: alioqui, si nos immundi sordidique ministri mundas ad Deum hostias mittimus, non laudi id nobis dabitur, sed magno potius vitio opprobrioque vertetur. Meminerimus, Christum Sacerdotem summum, & ducem nostrum, cuius nos vices gerere gloriamur, cùm suo mundum aduentu illustraret, de purissima Virgine nasci, deinde in mortem pro nobis traditum sindoni mundæ inuolui, & in nouo mundoque sepulcro, in quo nondum quisquam positus fuerat, collocari voluisse. Quæ omnia nobis magno sunt argumento, nolle eum excipi aut requiescere, nisi in pura mẽte, in mundo corde, in castissimis animis. Beati, inquit ipse, mundo corde; quoniam ipsi Deum videbunt. Videre Deum, proprium deberet esse Sacerdotum; vtpote quorum est alios Deum docere, legemque eius interpretari, & modum videndi Deum exponere. Non potest verè alios Deum, Deique videndi modum, docere; qui priùs ipse eum non videat atque intelligat. Tantum enim de Deo loquimur, quantum capimus, quantumque de eo singulari eius beneficio intelligimus. Nisi autem præditi sumus munditia & puritate cordis, non facilè se nobis videndum cognoscendumque præbebit. Spiritus sanctus disciplinæ, inquit Sapiens, effugiet fictum, nec habitabit in corpore subdito peccatis. Isaias autem; Quem, inquit, docebit scientiam? & quem intelligere faciet auditum? Ablactatos à lacte, auulsos ab vbere. hoc est, illos maximè, quibus nihil est commune cum mollitie muliebri, quique sunt ab omni femineo consortio procul auulsi. Ioannes Apostolus, virginitatis suæ & castitatis merito, è pectore Dominico meruit exuberantissima illa sapientiæ diuinæ fluenta potare, præque alijs Apostolis & Euangelistis, cælestis lucis intima secreta, aquilæ instar, rimari, futurorumque intelligentia mysteriorum abundanter impleri. Hinc Apocalypsis eius exstat: in qua, si Diuo Hieronymo credimus, tot sunt sacramenta, quot verba. Hinc illæ prodeunt voces, tam alto præ aliorum Euangelijs ductæ exordio; In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum. Hoc erat in principio apud Deum; & quæ sequuntur. Matth. 5. Sap. 1. Isa. 28.

Non est, Auditores, quòd multo vobis plura huc in medium proferam; ipsi per vos satis intelligitis, opinor, rei, quam suadeo, æquitatem. Paulus Apostolus prioris ad Corinthios sexto capite, multis & pulcherrimis argumentis Christianũ quemlibet à pudendo vitio fornicationis deterret: Nescitis, inquit, quoniam corpora vestra membra sunt Christi? Tollens igitur membra Christi, faciam membra meretricis? Absit. An nescitis, quoniam qui adhæret meretrici, vnum corpus efficitur? Erunt, inquit, duo in carne vna: qui autem adhæret Domino, vnus spiritus est. Fugite fornicationem. Si vincere hoc malum vultis, ó memorabilem exhortationem! fugite fornicationem. Si vitium hoc euellere, si libidinis tormenta superare, procul ab ea fugite. hoc est, omnes eius illecebras, occasiones, circumstãtias, & quidquid vel à longè eò ducit, aut aliquid cum ea affine habet, studiosè vitate: alioqui haud facilè ab eius fascino & laqueis immunes eritis. Sũt etenim

hostes

hostes quidam, qui non tam inuadendo & manus conferendo, quàm fugiendo vincuntur. Inter illos in primis praua est ista carnis voluptas numeranda. Ergo si oculus tuus scandalizat te; erue eum, & proijce abs te: bonum tibi est, vnum oculum habentem in vitam intrare, quàm duos oculos habentem mitti in gehennam ignis. Si amicus tuus, si hæc aut illa, quamlibet arcto tibi necessitudinis aut etiam consanguinitatis vinculo iuncta, aliquod fortasse virij huius fomentum suppeditat; erue eam, & proijce abs te.

Matth. 5.

1. Cor. 6. Hoc est, ecce, quod dicit Apostolus; Fugite fornicationem: nimirum ceu anguem, ceu scorpium, numquam non adhærentem, numquam non insequentem, numquam non insidiantem tibi. Pergit deinde; Omne peccatum, quodcumque fecerit homo, extra corpus est; qui autem fornicatur, in corpus suum peccat. Certè, nullo alio vitio tam turpis nota, tam grauis corpori inuritur contumelia, tam acerba pœna infligitur, quàm fornicatione ac libidine. Id quod nunc multo clarius, quàm ipsius Apostoli fortasse, aut superiori quocumque tempore intelligimus; quando cœpit ex hoc vitio, tam fœdus nasci corporis morbus, tam horribilis, tam incurabilis, tam contagiosus, qui nondum certum nomen inuenit, vt orbis vniuersus ad eius conspectum ac notitiam obstupuerit. Nouistis, quid velim. Hæc lues si cognita aut præuisa fuit D. Paulo, profectò non iniuria dixit; Qui fornicatur, in corpus suum peccat.

Sequitur aliud argumentum: An nescitis, inquit, quoniam membra nostra templum sunt Spiritus sancti, qui in vobis est; quem habetis à Deo, & non estis vestri? Empti enim estis pretio magno: glorificate & portate Deum in corpore vestro. Hæc ratio Paulina non tam expolitione quàm obseruatione opus habet. Etsi hæc Apostolus omnia ad quemlibet Christianum concionatus est, multo sanè iustius ea nos ad Sacerdotes & Pastores referimus; quibus iam olim ab Ecclesia omnis Venereus vsus peculiariter interdictus est: quàm iustis necessarijsque de causis, non est vestrûm quisquam, spero, qui non probe intelligat. Quòd si nouisse vobis est animus, qua pœna olim Ecclesia Sacerdotem mulctabat, qui semel dumtaxat in fornicationem lapsus erat; legite in Iure Canonico, distinct. 82. capite Presbyter, &c. Quod capitulum ex Concilio Gangrensi desumtum est. Est locus sane lectu dignissimus, & quem vnicè vobis commendo. Totos decem annos debebat agere pœnitentiam, eamque non vulgarem; sed talem & tam duram, vt verear, ne referenti mihi parum fidis credituri: proinde, malo vt ipsi locum inspiciatis, & vobismetipsi credatis.

Quod superest; si quis fortè, seu pharmacum, siue antidotum aliquod à me poscat aduersus incentiuum libidinis; equidē nec præsentius nec præstantius habeo, quàm quod me vobis, pretentis vicibus, communicasse commemini. Otium atque ebrietas libidinem pariunt; nimirum impij ac fœdi parentes, turpem atque improbam filiam: contrà verò, sobrietas & honesta occupatio tollunt arcentque carnis vitium. Quid Noë, iustitiæ præconem, atque vnicum orbis decus, tam turpiter denudatum prostrauit, improbique filij ludibrio atque irrisioni exposuit? nimirum ebrietas. Quid iustum castumque Lot, non ad qualemcumque contumeliam, sed ad incestum, speciem libidinis extremam, impulit, idque repetitis vicibus? eadem ebrietas. Venter enim musto plenus, inquit D. Hieronymus, facilè despumat in libidinem. Cui pulchrè quadrat illud Comici; Sine Cerere & Baccho friget Venus. Quod verò ad otium pertinet, nota sunt Poëtarum carmina;

Otia si tollas, periêre Cupidinis arcus.
Quæritur, Aegysthus quare sit factus adulter.
In promptu causa est; desidiosus erat.

Vultis exemplum è Sacris litteris? Dauid ille magnus Propheta, quamdiu prælijs & persecutionum procellis exercebatur, continentiam suam in tuto habuit: at simulatque belli curam alijs committens, ipse otiosus domi deambulare cœpit in solario; confestim libidine captus, in atrocissima adulterij & latrocinij scelera lapsus est. Finem facio, si consuetam priùs conclusionem absoluero: Presbyteros qui in vobis sunt, obsecro compresbyter; Pascite, qui in vobis est, gregem Dei: prouidentes non coactè, sed spontaneè, secundùm Deum: neque turpis lucri gratia, sed voluntariè: neque vt dominantes in cleris, sed forma facti gregis, ex animo. Et, cùm apparuerit Princeps Pastorum, percipietis immarcescibilem vitæ coronam.

1. Pet. 5.

EXHOR-

EXHORTATIO
De auaritia vitanda, ad Sacerdotes & Pastores.

IVXTA morem, hactenus à nobis ista in Pastorum conuocatione obseruatum, viri humanissimi, breui sermone aduersus vnum quoddam status nostri Ecclesiastici vitium dimicabimus; quando pro temporis breuitate curari simul omnia nequeunt. Occurrit autem nunc potissimùm illud, quod vt est omnium pessimum, ita latissimè patet, & miro quodam modo omnibus propemodum in vniuersum commune est. Vnde & in primis quidem curatum oportuit: sed, de quibus sigillatim anteà egimus, ita inter se connexa sunt omnia, (si eorum quæ diximus meministis) vt separari commodè non potuerint. Est autem istud prauum & sordidum auaritiæ vitium: quod beatus Apostolus malorum omnium radicem appellat; quàm rectè, ex ijs quæ in medium afferemus, spero, intelligetis. Primùm autem, illud mihi videtur consideratione dignum esse; si naturam ipsam tantùm inspiciamus, permulta in ea exstare fugiendæ auaritiæ testimonia. Nam cur existimamus hominem nudum planè, omnibusque rebus orbatum, in hanc lucem prodire, nisi vt hoc nobis documento sit, quàm minimis rebus humanæ naturæ satisfieri? An secundùm hominem hæc dico? An & lex hoc non dicit? Nihil, inquit Paulus, intulimus in hunc mundum; haud dubium, quia nec auferre quid possumus. Habentes igitur alimenta, & quibus tegamur, his contenti simus. Eodem argumento se magnus ille ac vetustus Propheta Iob solabatur; cùm ex opulentissimo repentè pauperrimus & abiectissimus factus esset: vt alia exempla sciens prætercam. Quid enim tam est obuium & frequens in Sacris litteris, iuxtà & profanis historijs, quàm auaritiæ & tenacitatis accusatio? Auaro, inquit Sapiens ille Hebræus, nihil est scelestius: & nihil iniquius quàm amare pecuniam. Hic enim & animam venalem habet; quoniam in vita sua proiecit intima sua. Audite, quàm sordidè iniquus & scelestus sit, qui auaritia est infectus, quantumque vitiorum agmen secum trahat auarus. Primùm, in Deum est ingratissimus; vtpote, qui dona eius, quæ ille ad bonum vsum liberaliter elargitus est, perire prorsus, nihilque cuiquam emolumenti adferre sinit: atque adeò dona Dei reuerà nihil aliud quàm contemnit. Quo quid esse potest flagitiosius? Si quis Regis alicuius munus contemnat, aut vilipendat; nónne ille, vt summè ingratus, insigne promeretur supplicium? Rex autem nónne meritò contemni diceret dona sua, si ad illum vsum non accommodari audiret, ad quem donaret, sed tamquam otiosa & inutilia in scrinio domúsve angulo aliquo asseruari?

1. Tim. 6.

Ibidem.

Eccl. 10.

Neque solùm in Deum est ingratus auarus, sed in proximum quoque iniquissimus. Quid enim iniquius, quàm egenti proximo & penuriam patienti, cùm possis commodè, non succurrere? Pasce fame morientem, inquit Ambrosius: si non pauisti, occidisti. Nec minus, inquit, est criminis, habenti tollere, quàm, cùm possis & abundes, indigentibus denegare. Esurientium panis est, quem tu detines; nudorum vestimentum est, quod tu recludis; miserorum redemtio & absolutio est pecunia, quam recondis atque in terram fodis. Sanè, si Deus vnicuique tantùm de suis bonis prospectum esse voluisset, non alijs plura, alijs pauciora dedisset, sed æquè multa omnibus. Nunc verò quibusdam abundantissimè prospiciendo, alijs autem tenuissimè, cui dubium quin horum inopiam illorum voluerit copia subleuari? Mirum est autem, auaros non alijs modò, sed sibi etiam ipsis, tam iniquos esse atque iniuriosos, vt bonorum suorum nullos fructus, nullumq; verum vsum percipiant. Abundat opimis prouentibus, possessionibus varijs, & fame tamen, nuditate, sordibus, ac miserijs perit. Quæ hæc est insania? Gula, ebrietas, venus, ambitio, pessima quidem illa, & summè execranda sunt vitia; sed suum tamen possessorem nonnullo fructu, voluptate, lætitia, aut simili id genus quopiam bono deliniunt. Auarus autem semper tristis, anxius, meticulosus: semper (vt Terentiano vtar vocabulo) heautontimorumenos, semper seipsum excrucians, proprium defraudans genium, nusquam securus. Qui ita sibi ipsi nequam est, vt Scriptura loquitur, cui alteri bonus erit?

Iam verò, quis auarus, non idem est mendax, fur, raptor, periurus, inuidus? quodque in Ecclesiasticos propriè quadrat, & est omnium grauissimum, etiam simoniacus, sacrilegus; vt alia omittam multa connexa vitia. Cumque tam enorme peccatum sit auaritia, tamen incredibile dictu, quàm multis commune sit, vt initio subindicaui; quamque sit

exstirpatu difficile, vbi semel animum hominis occupauerit. Prophetæ omnes, in nullo alio taxando exstirpandoque peccato plus operæ ac laboris collocasse videntur. Isaias,
Isa 56. Omnes, inquit, in viam suam declinauerunt; vnusquisque ad auaritiam, à summo vsque
Ier. 6. & 8. ad nouissimum. Ieremias similiter; A minimo vsque ad maximum, omnes auaritiam se-
Amos 9. quuntur. Sic Amos Propheta; Auaritia est in capite omnium. Iesus Naue potuit So-
Amb. lib. 2. lem statuere ne procederet, ait D. Ambrosius; auaritiam hominum non potuit sistere, ne
Offic. c. 26 serperet. Sole stante, confecit triumphum; auaritia autem procedente, penè amisit victoriam. Respicit sanctus Doctor ad caput septimum libri Iosue; vbi auari & furacis Achan terribilis commemoratur historia.

Non hic referam ex Ethnicorum monumentis Crœsum Lydorum Regem, non Midam, non M. Crassum, non Euchionem Plautinum, aliosque innumeros: non item ex sacra nostra Historia Balaam prophetam impium, de quo Numerorum 22. capite, multisque sequentibus: non Nabal Carmeli accolam, de quo 1. Regum 25. capite: non Menelaum, de quo secundo Machabæorum libro: non illos denique, quos S. Lucas Euangelista 12. & 16. capitibus depingit suis ipsorum coloribus. De Ecclesiasticis potissimum agam, & ijs qui diuinis sunt ministerijs deputati; quoniam huc propriè huius ordinis & functionis viri conuenimus. Et quidem multis olim modis cauerat Deus, ne Leuitæ aut Sacerdotes sordidissimo auaritiæ vitio se contaminarent. vnde cùm alijs tribubus vniuersis, suas terras, ciuitates, possessiones, sorte assignari curaret; Leuitis & Sacerdotibus nullas voluit eiusmodi proprias possessiones donari, sed voluit eos aliorum pijs donatiuis & oblationibus sustentari; nihilque suum proprium, præter Dominum, possidere. Vnde
Deut. 18. illi dicebant, vt hodie quoque verbotenus saltem Clerici dicunt: Dominus pars hereditatis meæ, & calicis mei; tu es qui restitues hereditatem meam mihi. Super quo pulchrè Cyprianus libro primo Epistol. 9. & Prosper lib. 1. De vita contemplatiua cap. 16. si cui fortasse videre lubeat.

Sed dolendum supra modum, pulcherrimam Dei ordinationem & voluntatem, effectu suo posteà fuisse tam manifestè frustratam. Cùm siquidem Iudæorum natio vniuersa auaritiæ vitio grauiter laboraret, Sacerdotes tamen constat præ ceteris fuisse auarissimos; totosque in hoc fuisse, vt populum Dei varijs expilationibus, vsuris, fraudibus, turpissimi quæstus gratia callidè excogitatis, opprimerent. Vnde Ieremias Propheta, cùm
Ierem. 6. locis illis, quæ suprà meminimus, dixisset; A minore vsque ad maiorem, omnes auaritiæ student: vt intelligeremus manifestiùs quid maximè eum male haberet, adiecit vtroque loco protinus, tamquam explicans semetipsum; A Propheta vsque ad Sacerdotem cuncti faciunt dolum. Hinc illæ quoque Dei tam frequentes tamque seueræ querimoniæ, per diuersos Prophetas, de Sacerdotibus & Pastoribus Israel; quòd lac tantùm & lanam
Ierem. 23. ouium quærerent, non fructum animarum, non Dei gloriam. Væ, inquit (est intermina-
Ezech. 33. & 34. tio æternæ maledictionis) væ Pastoribus & Sacerdotibus, qui pascebant semetipsos. Lac comedebatis, & lanis cooperiebamini, & quod crassum erat occidebatis; gregem autem meum non pascebatis. Zacharias autem vndecimo capite disertis verbis declarat, nihil aliud quæsisse, ad nihilque aliud laborasse Pastores Israeliticos, nisi vt opes populi consequerentur, & diuites fierent: quo obtento, tamquam re benè gesta ac veluti summo adepto bono, requieuisse; huiusque vnius rei gratia, audacter omni Dei timore abiecto,
Zach. 11. oues Domini læsisse, occidisse, vendidisse, pro suo ipsorum arbitrio. Hæc dicit Dominus Deus meus, inquit prædictus Propheta, Pasce pecora occisionis; quæ qui possederant occidebant, & non dolebant, & vendebant ea, dicentes: Benedictus Deus, diuites facti sumus. Quid dici aut fieri possit magis impium? Ne tacuit Saluator noster in Euangelio intolerabilem auaritiá Sacerdotum Iudaicorum; cui nimirum vitio vt satisfacerent, iniquissimis è capite suo confictis traditionibus, æquissimas Dei leges palàm subuertebant. Prior locus est, Matthæi 15. capite, alter 23. vterque memorabilis. In illo, Sacerdotes suæ auaritiæ consulentes docebant, sanctius & melius esse locupletare donarijs templum, quàm subuenire parentibus egenis: ac technam demonstrabant, qua filij parentibus opem flagitantibus illuderent: nempe, vt sic loquerentur patri & matri; Munus quodcumque ex me tibi proderit. Sensus est; Munus quod offero templo, tibi collatum puta. Siquidem quod Deo summo parenti offertur, non potest non optimè collocatum esse: talis filiorum pietas prodest & parentibus. Atque hac arte, sub prætextu pietatis, contra expressum Dei præceptum, deserebantur parentes, vt meliùs haberent Sacerdotes. Res ad illos redibat; ad parentes autem egenos, præter fucata verba, nihil redibat.

In

In altero loco Euangelistæ, si quis quid iurasset per templum aut altare, docebant non teneri iuramento; si quis autem aliquid iurasset per aurum templi, aut per donum quod altari superponitur, ratum esse iuramentum, nec posse dissolui sine crimine. præpostero scilicet iudicio, pluris facientes non ea quæ per se sanctiora, sed quæ ipsorum auaritiæ erant gratiora. Aurum malebant quàm templum, oblationes quàm altare. Pulchre autem illorum stultitiam & cæcitatem redarguit Dominus: Væ, inquit, vobis, duces cæci, qui dicitis: Quicumque iurauerit per templum, nihil est; qui autem iurauerit in auro templi, debet. Stulti & cæci, quid enim maius est, aurum, an templum quod sanctificat aurum? Et quicumque iurauerit in altari, nihil est; quicumque autem iurauerit in dono, quod est supra illud, debet. Cæci, quid enim maius est, donum, an altare quod sanctificat donum? Hæc Pharisæorum Sacerdotumque Iudaicorum auaritia, vtinam ad nostros non etiam Sacerdotes, vnà cum alijs quibusdam vitijs, tamquam per manus transmisisset, commigrasset! Certe, oportet auaritiam hodie insigniter regnare inter Ecclesiasticos, vt passim prouerbio dicatur apud multos; Sacerdote tenacior. Matth. 23.

Refert Cicero libro secundo Officiorum, Apollinem Pythium olim oraculo prodidisse; Spartam florentissimam & sapientissimam Lacedæmoniorum ciuitatem, nulla alia re, nisi auaritia, esse perituram. Ego verò, cunctis oraculis Delphicis verius esse puto; Ecclesiam Christi & Religionem, nulla alia re magis quàm auaritia perituram esse, vbicumque eam tandem Christus perire permiserit. quòd nimirum ex auaritia omnia scandala oriantur, iuxta Pauli verissimam sententiam: Radix omnium malorum est cupiditas. 1. Tim. 6.
Religio & pietas olim peperit opes Ecclesiæ; nunc contrà videmus, matrem à filia suffocari & opprimi. Vt hîc etiam verissimum esse comperiatur, quod ait Christus; diuitias Luc. 8.
esse spinas, quæ suffocant verbum Dei. Quid enim mali hodie non oritur in Ecclesia, ex eo quòd opes Ecclesiasticæ aut luxu consumuntur, vbi non debent; aut auaritia, contrà quàm oportet, seruantur?

Quàm parùm consideramus, fratres, quid deceat statum & ordinem nostrum! quàm parùm expendimus, quæ exempla nobis aduersus auaritiam, maiores nostri, Episcopi sancti & Sacerdotes reliquerint! Christus Seruator, quo duce omnes & capite & protectore gloriamur, quique summus est Sacerdos & Princeps Pastorum, tam alienus fuit ab auaritia opumque terrenarum cupiditate, vt non habuerit, vbi caput suum reclinaret. Vulpes, inquit, foueas habent, & volucres cæli nidos; Filius autem hominis non habet vbi caput suum reclinet. Et cùm rogaretur à quodam, vt se inter ipsum & fratrem eius, iudicem constitueret: O homo, inquit, quis me constituit iudicem & diuisorem super Luc. 12.
vos? Quare? nisi vt suo exemplo nos (dico Ecclesiasticos præsertim) doceret, hereditatem omnem terrenam contemnere; nec quidquam nobis cum sollicitudine atque amore diuitiarum debere esse commune? Apostoli omnes, nónne vsque adeò ab omni auaritia abhorrebant, vt nihil planè haberent proprium: & dicerent confidenter: Ecce nos reliquimus omnia; & secuti sumus te? Quid alij sancti Episcopi & Sacerdotes, Nicolaus, Martinus, Hieronymus? nónne omnis illorum vita miram paupertatem, mirum diuitiarum contemtum sonat? Martinus (canit Ecclesia) hîc pauper & modicus, cælum diues ingreditur; hymnis cælestibus honoratur. De beato Augustino Episcopo scribit Possidonius, quòd testamentum nullum condiderat; quia vnde conderet, non habebat. Gloria Episcopi est, pauperum opibus prouidere; inquit D. Hieronymus: ignominia Sacerdotis est, proprijs studere diuitijs. Legite Epistolam eius ad Nepotianum, auream; inquam, illam Epistolam, de vita & moribus Clericorum & Sacerdotum. Nemo militans Deo, inquit Paulus, implicat se negotijs sæcularibus; vt ei placeat, cui se probauit. At 2. Tim. 2.
quot & quàm multi hodie inter eos, qui Deo militant, & vitam Ecclesiasticam profitentur, non modò simpliciter implicant se negotijs sæcularibus; sed sunt à terrenis curis, à sollicitudinibus opum, vel conquirendarum vel conseruandarum, prorsus absorpti; vt nihil cogitent, sapiant, agant, tractent, loquantur, nisi vilem pecuniam; omnis sui status, ordinis, conditionis, & functionis obliti? Ea est enim natura auaritiæ, vt, in quo (viro Ecclesiastico præsertim) semel hæserit, ac radices egerit; omnia sacra prostituat venalia, cruces, altaria, Sacramenta, animas ipsas, quibus redimendis Christus IESVS sanguinem suum fudit. videlicet illud secum reputantes, quod habet Satyricus; Lucri bonus odor ex re qualibet. Quid non mortalia pectora cogis auri sacra fames?

Me profectò puderet referre, quæ de Pastorum quorumdam & Sacerdotum intolerabili, & plus quàm Euclionica auaritia, certo rumore accepi. Quid possunt secum, demi-

tor, eiusmodi homines cogitare: aut quem sibi tandem vitæ finem præstituunt? Qui in sibi interdum ob oculos ponunt terribilem illam sententiam Euangelicam, in diuitē auarum & tenacem prolatam; Stulte, hac nocte animam tuam repetunt à te: & quæ parasti, cuius erunt? In illo, iure omnibus metuendo, extremi iudicij die, non superbos propriè alloquitur seuerus Iudex, non inuidos, non libidinosos, non ebriosos (quamquam illi omnes suam quoque damnationem habebunt) sed sermonem suum omnem ad auaros conuertit; Discedite à me, maledicti, in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis eius. Quare Domine? Audiant auari; Esuriui enim, & non dedistis mihi manducare; sitiui, & non dedistis mihi bibere; nudus fui, & non cooperuistis me. Si hæc dicturus est Christus in vniuersum auaris omnibus; quantò magis Ecclesiasticis? quos non natiuitas, non parentes, non etiam frequenter aliqua industria diuites fecit; sed beneficia Ecclesiastica, sed patrimonium Christi, sed peccata populi? Multis antiquissimis Canonibus cautum est, vt Ecclesiastici, bonis intuitu (vt loquimur) Ecclesiæ acquisitis, non modò non abutantur in luxum aut auaritiam; sed ne ijs etiam consanguineos suos aut heredes ditent, nisi quatenus illi possint quoque inter pauperes reputari; quibus æquum est subuenire. Nam, si patentes nostri aut consanguinei inopiam patiantur; & tales sint, vt in illos rectè ac tutò possint conferri hæc beneficia; illorum proculdubiò ante omnia habenda est ratio. Qui enim suorum & maximè domesticorum curam non habet (ait Apostolus) fidem negauit, & est infideli deterior. Vbi verò honestè, & quantum satis est, aliunde hisce prospectum est; quidquid superest bonorum Ecclesiasticorum, in pauperes, aut Ecclesiæ reparationem, est conferendum.

Luc. 12. — Matth. 25. — 1. Tim. 5.

Eia igitur, Auditores, aperiamus semel oculos nostros, vt, quid à nobis ratio exigat, quid natura postulet, quid Christus præcipiat, quid Sanctorum omnium exempla doceant, videamus. Non ego dico vobis, sed dicit Saluator; Vendite quæ possidetis, & date eleemosynam. Verùm, si id durum videtur, illud saltem recipietis; Nolite thesaurizate thesauros in terra, vbi ærugo & tinea demolitur, vbi fures effodiunt & furantur. Facite vobis sacculos, qui non veterascunt; thesaurum non deficientem in cælis. Facite vobis amicos de mammona iniquitatis: vt, cùm defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula. Vndecumque enim diuitiæ colligantur, siue ex bonis Ecclesiasticis, siue aliunde; mammonæ sunt iniquitatis, nomenque ac naturam suam negare non possunt.

Luc. 12. — Matth. 6. — Luc. 16.

Breuissimum profectò est humanæ vitæ curriculum; & vix momenti instar obtinet, si cum æternitate comparetur. Dicto citiùs aderit illa dies, in qua vel perpetuas stultitiæ & amentiæ pœnas, vel æternam pietatis coronam, percipere nos oportebit. Dum igitur licet, resipiscant mortales: & sordidæ crudelisque tenacitatis repudiato consilio, quod vel praua educatione, vel mala consuetudine, vel alijs nescio quibus rationibus allecti, complexi sunt; liberalitatem, beneficentiam, misericordiam, & alias id genus diuinas virtutes colant & exerceant: vt vel ipsi dij sint, vt dicebat antiquitas (nec omnino malè) vel de Deo & membris eius promereantur; atque ita tandem veri euadant dij, vt ipsa clamat & pollicetur Veritas, Iesus Christus. Desino, vbi consuetum adiecero epilogum. Presbyteros, qui in vobis sunt, obsecro compresbyter: Pascite, qui in vobis est, gregem Dei; prouidentes non coactè, sed spontaneè, secundùm Deum; neque turpis lucri gratia, sed voluntariè; neque vt dominantes in cleris, sed forma facti gregis, ex animo: & cùm apparuerit Princeps Pastorum, percipietis immarcescibilem gloriæ coronam. quam nobis omnibus largiatur, ipse Dominus noster Iesus Christus. Amen.

1. Pet. 5.

ORATIO *funebris, habita in exequijs Cornelij Iansenij, primi Episcopi Gandauensis: anno* M. D. LXXVI.

QVÆ ad supremam funeris curam Reuerendissimi Domini nostri clarissimæ memoriæ pertinent, amplissimi atque ornatissimi viri, magna ex parte peregimus, animæque eius felicissimæ iam iusta persoluimus. Et, quamquam magna fortasse quibusdam, splendida ac sumtuosa videri possint, quæ facta sunt, nullo tamē pacto eiusmodi sunt, quæ meritis, dignitati, & gloriæ tanti viri respondeant. Neque fuit animus, tam excellenti atque incomparabili viro digna præstare (hoc enim nec ferunt facultates eius, & meritis eius, vt dixi, honor est omnis inferior)

rior) sed receptæ consuetudini, ac mori Ecclesiastico, vtcumque dumtaxat satisfacere. Dum vixit, modestiam semper aureamque mediocritaté vnice coluit: proinde æquum fuit, etiam in exequijs eius, à placitis modestiæ ac frugalitatis non nimis deflectere; vt postrema, quantum fieri potest, primis respondeant.

Atque vtinam vel temporis ratio, aut vestræ etiam, clarissimi viri, occupationes ferrent, in huiusmodi viri laudibus recensendis, vel anteactæ integerrimæ ac laudatissimæ vitæ eius historia repetenda, paulò diutiùs immorari: audiretis sane (non dubito) quod numquam vos audiuisse pœniteat. Sed enim, ne de re tam memorabili, pro recepto præsertim more in huiusmodi ac talium virorum funeribus, nihil nunc audiatis; néve, quoniam omnia quæ huc pertinent, nequaquam possumus, nulla idcircò penitus referamus; præcipua ex multis proferemus.

Cùm admodum adhuc puer esset, quòd non dubiam felicis ingenij indolem magnæque eruditionis spem præ se ferre videretur; ex loco natali (quod Hulstum esse, maritimum Flandriæ oppidum, nouistis, non ignobile) in hanc primùm celeberrimam Gandauensem ciuitatem, ad maioris momenti scholas translatus fuit. Vbi operã dedit annos aliquot doctissimo iuxtà & pientissimo Sacerdoti, Eligio Hoeckario nomine, qui tum in vicinu Monte arenoso, ingenti cum laude Iuuentuti præerat. Verùm, cùm ibi in dies maiores in litteris profectus faceret, ingeniòque ad longè quoque maiora contendere videretur; Louanium destinatur, vt bonis atque humanioribus litteris, quæ ad Aristotelicæ Philosophiæ disciplinam spectant, adiungeret. Qua in palæstra sic est versatus, vt in nostro Castrensi Gymnasio, breui secundus (vt loquuntur) Vniuersitatis euaderet: primo citra controuersiam loco, si fortuna virtutibus ac doctrinæ eius respondisset, dignissimus. His iactis fundamentis, bonis auibus, ad studia sacræ ac summæ Theologiæ aggreditur. in qua cùm intelligeret se pro dignitate versari non posse, nec iustos quos meditabatur progressus facere, adiutum solius Latinæ linguæ præsidijs; magno animo atque indefesso conatu, Græcam quoque linguam addidicit; idque tam absolutè, vt breui auctores quosvis è Græco in Latinum conuerteret. Nec verò hic destitit hominis veritatis amantissimi diligentia. cùm enim non esset nescius, plerosque omnes diuinarum Scripturarum codices Hebraicè esse conscriptos; huius quoque sacræ linguæ cognitionem sibi esse comparandam existimauit. Neque enim ex illorum erat numero (si qui tamen adhuc sunt huiusmodi) qui linguarum Græcæ Hebraicæque peritiam ad Scripturæ sacræ veræque Theologiæ intelligentiam parum vel momenti vel adminiculi conferre arbitrantur. Diui Hieronymi exemplum potiùs sequebatur; qui, cùm omnibus linguis perfectissimè esset imbutus, factus est Sacrarum litterarum interpres absolutissimus. Et beato Augustino credebat, qui cùm Latinam dumtaxat linguam calleret, Græcam leuiter tantummodò attigisset, Hebraicam nec sciret nec speraret; tamen libro De doctrina Christiana 2. non dubitat harum cognitionem, ad Sacros codices vel intelligendos vel restituendos, necessariam pronuntiare: quòd, quemadmodum incognitis elementorum figuris, nemo legit quod scriptum est; ita sine cognitione linguarum nullus quod legit intelligit. Quare non pepercit laboribus, non sumtibus, alioquin in re tenui, non propriæ valetudini, non rebus denique vllis, dum longè pulcherrimi voti sui compos efficeretur. Atque his demum instructus armis in Sacrarum litterarum adyta, bonis (quod aiunt) auibus, lætísque ac felicibus successibus penetrauit, atque ex vberrimo diuinorum eloquiorum campo suauissimos flores decerplit; semperque seipso cum ætate euadens maior ac doctior, æquales quoque suos longo interuallo à tergo omnes reliquit. Cumque iam annos aliquot in celebri Theologorum collegio peregisset, ob illustrem eruditionis famam, in Prælectorem Sacrarum litterarum monasterij Tongerlensis deposcitur. vbi commodissimam proficiendi occasionem, tempusque ac locum studijs maximè opportunum nactus, incredibile est, otium illud sanctum quantum in negotium verterit; quantumque ibi eximiæ eruditionis thesaurum compararit.

Iamque labentibus annis tempus erat, quo non sibi modò, paucisque monasticam religionem professis studeret; sed, quæ iamdiu didicerat, in publicam aliquando vtilitatem proferret, collectosque diuinæ sapientiæ fructus palàm liberali manu facundoque ore in populum spargeret: notum est enim illud; Scientia abscondita, & thesaurus inuisus, quæ vtilitas in vtrisque? Nemo accendit lucernam, & ponit eam sub modio, sed super candelabrum, vt luceat omnibus qui in domo sunt. Proinde, cùm Cortracenses Pastorem desiderarent, oppidumque illud virum aliquem numeris omnibus insignem requireret; non *Eccl. 20.* *Matth. 5.*

alius

alius repertus fuit aptior ad hanc prouinciam, atque hic D. ac M. Cornelius Iansenius. Passus est persuaderi sibi, eò vt se conferret, populumque facilem & benignis moribus, exemplo vitæ verboque doctrinæ instituendum susciperet. Quæ enim sine fictione didicerat, voluit omnino diuinam illam sempiternamque sapientiam imitatus, sine inuidia communicare.

Sap. 7.

Hic verò quàm egregie se gesserit, quamque laudabiliter pastorale munus administrarit, quamdiu ea in functione (annis vt minimùm octodecim) vixit; omitto pluribus verbis commemorare, vt ne vos diutiùs æquo detineam. Hoc vnum scio, ex quo facile erit cetera diuinare; discessus eius, quot lacrymis, quot tristibus querimonijs, quot precibus pijs constiterit Cortracensibus: & voluissent illi modis quidem omnibus abeuntem retinere, eiusque abitum multo quoque si fieri potuisset auro redimere: sed aliò eum diuina prouidentia destinarat; quæ miro modo, plerumque etiam inscijs nobis, de toto vitæ ac rationum nostrarum statu disponit. Nos eramus, ornatissimi viri; nos, inquam, eramus Gandauenses, quibus iam vir tantus, diuini numinis benigno ac salutari fauore, tacitè parabatur. Vbi ergo Cortraco Louanium remigrasset, non post multos annos summis Theologici studij ornatur honoribus, Doctoralique viridi laurea decoratur. Sub idemque fere tempus in Decanum Ecclesiæ collegiatæ Diui Iacobi ab Aula deligitur. qui honos est Louanij non ex postremis. Iamque sic omnino rationibus ad vitam subductis erat; vt nec ad maiora magnopere adspiraret, & tamquam fidum quietumq; portum, varias post iactationes, nactus fuisset, aliarum rerum curam propè omnem abijceret. Sed nõ omnino pessimè atque absre mihi vulgò dici videtur, Nocet esse sapientem; si tamen hoc est nocere, ad maiora semper & sublimiora pro meritis, & sapientiæ occasione, promoueri. Cùm enim celeberrima singularis eruditionis eius fama longè lateque increbresceret, & Rex noster (quem Christus nobis diu velit esse superstitem) doctissimos vndique viros perquireret, quos ad Oecumenicam Synodum Tridentinam destinaret; contigit inter alios hunc quoque ad rem tantam assumi, vastisque ac insolitis itineribus vltra Alpes, in rem communis Reipublicæ Christianæ, & vniuersæ (quàm latè per orbem patet) Ecclesię causa, grauissima longeque honestissima legatione transmitti. Quæ res tot iam annos anteà expectata, tot tantisque tentata conatibus, eum denique finem habuit, vt adspirante votis eius aliorumq; Synodi Patrum Christo optimo maximo, Concilium tandem feliciter absolutum, rebusque Ecclesiæ constitutis, cunctis suam in patriam redeundi facta copia fuerit.

Factum est itaque, vt reuersus, cùm opinione singularis doctrinæ & raræ pietatis vbique magis magisque floreret, ab inuictissimo vereque Catholico Rege nostro ad supremæ dignitatis fastigium eueheretur; fieretque, vt vno dicam verbo, primus Episcopus Gandauensis. Sed quid vobis videtur, candidissimi viri? An quisquam est vestrûm, qui fortassis arbitretur, lætum illi admodum & pergratum nuntium attulisse, qui hosce illi primùm nouos magnosque rumores attulit? Rari sunt profectò mortales, qui opum conditione, amplorumque prouentuum amore minimè capiantur: rariores quoque, qui ad spem egregiæ dignitatis non titillentur, lætitiam animo quamdam concipiant, seque ipsos iam nonnihil incipiant admirari. Ea est humanæ mentis cæcitas atque infirmitas; sic vnumquemque ferè nostrûm morbus humani generis maximus philautia possedit. At Reuerendissimus noster Dominus, in cuius nunc lugemus acerbo funere, quàm excelso animo hæc contemsit omnia! quàm omnia quæsiuit diuerticula, omnes effugiendi rationes adhibuit! donec vrgente Rege, idque iterùm atque iterùm (vt mihi quidem certò constat) nec vllam omnino excusationem excipiente, compulsus fuit oneri colla submittere. Vere ob hoc summis dignus honoribus; quòd eos ad exemplum veterum illorum sanctorum Episcoporum tantopere est auersatus.

Quid autem hic est opus referre, quonam modo apud nos Episcopum egerit? Quorsum attinet, procul aut aliunde laudum eius testimonia petere, cum sint ad manum? Vestras ipsorum appello conscientias, viri optimi. Quid potuit à vero Episcopo expectari, quod iste non cumulatissimè præstitit? Siue enim docendi populi munus consideres; quod Apostoli Episcoporum longè præcipuum ac proprium munus appellant; an non concionantem & docentem vidimus, donec eum virtus omnis, spiritus, ac locutio ipsa deficeret? Siue admonendi & corripiendi priuatim vnumquemque officium spectes (id quod certè vel in primis etiam ad bonum Pastorem pertinet) quid illo fuit hac in re diligentius? Siue zelum denique pro religione ac pietate, contraque aperta vitia impatientiam

tiam reputes; nihil illo fuit feruentius, nihil vigilantius, quando negotium Dei agi, & virtutem seu pietatem in periculum venire cernebat. Quàm vtiles ac pias vbique locorum leges condidit! quàm præclara ad sinceram religionem fundamenta iecit! quàm seriò, quæ decursu temporum alijsque occasionibus collapsa erant, restituit! quàm egregiè successori suo ad res præclarissimas viam aperuit, primusque velut glaciem scidit! hac in re nec gratiam cuiusquam moratus, nec inuidiam, dum vni Deo se suasque actiones probaret, susque deque ferens quid de ipso dicerent homines, quidve sentirent.

Quid verò de vniuersæ vitę eius innocentia ac puritate? quid de inexplicabili desiderio erga templum & cultum Dei? quid de perpetuo amore dicendi audiendique Horas canonicas, in medijs quoque difficillimisque negotijs; quod proprium est Sacerdotum ac Canonicorum munus? Quoties se, infirmissimo corpusculo & planè exhausto viribus, ad templum tamen duci prorsus, seu verius portari fecit? nec omnino benè secum agi reputauit, nec quieto esse animo potuit, quando per nimiam ægritudinem adesse cum alijs in Choro non licuit. O felicem animam, quæ nunc soluta corpore, cunctisque terrenis impedimentis exuta, excellentissimæ pietatis tuæ fructus legis vberrimos! quàm lucida & salutaria nobis veræ religionis vestigia reliquisti, quæ sequamur! quàm prompto ac forti animo ipse Pastor & dux gregi tuo iter ad cælos præisti!

Nec illud silentio prætereundum puto, ædes istæ eius quàm semper aduenientibus vndique viris bonis apertæ, & mensa isthæc ipsius nota, quàm numquam non hospitibus exposita fuerit: postquam D. Paulus, inter alia Episcopi ornamenta, tam seriò requi- [1. Tim. 3.] rit, vt sit hospitalis. Et in quadam Synodo scriptum memini, ad hoc institutam esse domum Episcopalem, vt sine personarum acceptione, omnes hospitalitate excipiat. [Concilium Matisc. 2. Can. 13.] Vos ipsi estis testes oculati, amplissimi viri, id quàm egregie præstiterit iste venerandus Episcopus. Cuius enim vmquam, vel minimo probitatis titulo commendati, in ipsius ædes non fuit pergratus aduentus? Quis alicuius nominis vir nobilis istá vmquam ciuitatem ingressus est, qué non communis pacis præcipuè (cuius semper fuit studiosissimus) & ciuilis amicitiæ causa, benignè ad se inuitatum, & pro ingenio suo & facultatibus, frugali quidem, sed hilari tamen satisque lauta mensa exceptum curauit? De Pastoribus enim, Sacerdotibus, Religiosis, ac studiosis omnibus, nihil attinet dicere; quos omnes volebat, suo quodam iure, vir optimus ad se diuertere. Quid autem de munificentia eius, de benignitate in pauperes? quorũ alios quotidianis eleemosynis, alios vestibus annuis, alios hebdomadali pecunia, hieme præsertim, quando maxime populus egestate premitur, assidue subleuabat: vt iam nunc haud parùm multi apertè ac palàm querantur, se magnum inopiæ suæ præsidium perdidisse; verumque & communem pauperum patronum ipsius morte extinctum esse. Sed præcipuè eius mortem, non iniuria, deplorant pauperiora vtriusque sexus huius ciuitatis Monasteria, quæ præ ceteris liberalitatem eius & munificentiam fuerunt experta; atque in omni necessitate, ad eum, tamquam ad sacram anchoram, certum & singulare refugium habuerunt. Vt nihil iam dicam de insignibus ac perpetuis liberalitatis officijs, quæ Louanij in pauperes Theologiæ studiosos, præsertimque in celebria illa Theologorum collegia, & antehac sæpè, & moriens iam iterùm testamento contulit. Sed non licet nobis, singulis hisce præclarissimis eius virtutibus enarrandis immorari diutiùs.

His ergo omnibus, quæ longum esset persequi, relictis in medio; redeundum est nobis nonnihil ad ea quæ sapientiam eius & doctrinam concernunt: quádoquidem inter alias Episcopi virtutes tam serio requirit Apostolus, vt potens sit exhortari in doctrina sana; [Tit. 1.] & eos, qui contradicunt, arguere. Id quonam pacto, publicis concionibus viuaque voce præstiterit Reuerendissimus Dominus noster, ex me iam vtcumque audistis; & sæpenumerò ex ipsomet, dum hoc ageret, longè certiùs didicistis. Sed, non perinde fortasse meministis omnes, idipsum quàm præclarè scripto calamoque præstiterit. Quæ dixit pro concione, & è suggestu, vereor ne citiùs quàm oporteat, plerisque omnibus elabantur. Vox audita perit; habet vulgaris sermo. Sed quæ scripto reliquit, huiusmodi sunt certè, quæ numquam interitura esse videantur. Scripsit in vniuersum Psalterium, in Parabolas Salomonis, in Ecclesiasticum Iesu filij Sirach. At quonam modo scripsit, obsecro? num leuiter & perfunctoriè percurrendo difficiliora præsertim quæque, instar multorum, quibus satis fuisse videtur, quòd dixerint vel scripserint aliquid? Quàm eleganter ac dextrè veram vbique & genuinam sententiam explicat! quàm clarè obscuriora quæque recludit! quàm grauiter receptas vbique falsas opiniones refutat! nec vllam vspiam Le-

ctori

ctori studioso dubitandi occasionem relinquit. Sed, quid referam de Commentarijs eius in Concordiam Euangelicam, ab ipso prius conceptam & concinnatam? Aut ego, viri humanissimi, vehementer opinione mea fallor, aut hoc opus nomen & gloriam consequetur immortalem.

Victurus genium debet habere liber:

inquit optime Martialis. Ego mihi non sumo potestatem de auctoribus iudicandi: sed si quis est vir doctus, qui hoc opus euoluit, dicet ille mecum, sat scio, iam inde a trecentis & amplius annis, aut nullum omnino librum in lucem prodijsse, qui genium habeat, aut hoc opus genio praeditum, ac proinde quoque (vt inquit Persius) cedro dignum esse. Quod vt vobis oratione nostra, quatenus praesentis temporis angustia patitur, aliquanto notius atque testatius faciam: primum, quis credat, operi illi extremas imponendo manus, quantum laboris impenderit? quantum non modò studij & diligentiae, sed ingenij quoque atque industriae, adhibuerit? D. Hieronymus haud exiguis laudibus extollit regulas quasdam Ammonij, nescio an Eusebij, ad hoc excogitatas, vt quid vnicuique Euangelistae proprium sit, quid verò cum alijs commune singuli habeant, in promtu sit cognoscere. Sed regulae illae, quoniam perbreues sunt & obscurae (quae duo etiam Horatio teste fere semper coniuncta sunt) compluribus eruditis minimè posteà satisfecerunt. Accessit, quod, etsi inde vtcumque, quidnā vnusquisque proprium haberet, intelligere licuisset, non tamen constabat, quonam modo Euangelistae inter se omnes, per omnia, in vniuersa vitae Christi historia consentirent; neq; vnusquispiam aliquid vsquam diceret, quod cum aliorum narratione pugnaret. Vnde multi olim Christiani nominis hostes, occasionem sumpsisse videntur, conuitijs incessendi historiam Euangelicam, & de vniuersa Christiana religione pessime sentiendi. Quod diuum quoque Augustinum permouit, vt eam materiam quatuor iustae magnitudinis libris tractarit. Sed vir ille, cum satis haberet, praecipuas Ethnicorum aduersus Euangelium calumnias repulisse, nec illi vacaret singulis exacte perscrutandis tempus impendere; vtpote cum alijs esset conscribendis libris, tum alijs multis Ecclesiae grauissimis curis, occupatissimus; satis abunde loci reliquit alijs eadem de re copiosius disserendi. Quare eodem in argumento, consequentibus saeculis, a multis perquam diligenter elaboratum est. Sed hunc exitum habuit omne illud ad vnum paenè omnium studium, vt alij semper ab alijs, haud immeritò, multis nominibus reprehensi, & non exiguorum errorum notati & conuicti fuerint; nec vllus omnino extiterit, veterum aut neotericorum, qui studiosorum desiderio, ac diuturnae virorum doctorum expectationi, modis omnibus satisfecerit. Tantum hac in re occultae ac sacratae caliginis, tantum admirandae difficultatis inest. Sic Deo placuit, humanum ingenium perpetuis huiusmodi occupationibus, & sacratissimis studijs exercere.

Venit tandem Iansenius noster, qui omnibus omnium perspectis laboribus, & quid singuli rectè, quid secus scripsissent, vel quid ipsi omnino praestitissent, quid alijs post se adijciendum reliquissent, magno demum acerrimoq; iudicio assecutus; sic ipse elaborauit, vt omnibus omnino excussis ac dissolutis difficultatibus, omnia simul studiosorum omnium vota cumulate implesse videatur. si praesertim non modò quae propriè ad rationem concordiae Euangelistarum pertinent, sed & quam dissertè, perspicuè, copiosè facta omnia & dicta Saluatoris nostri explanet, velimus attendere. Quid enim vsquam intactum, quid inexplanatum reliquit? Quis vnquam, vel ipse difficilem aliquem in sacris Euangelijs locum reperit, vel ab alijs ante repertum cognouit, qui hic non dilucide explicetur? Nolo meae assertioni fidem habeatis, Auditores: vosipsi, dum vacabit, librum aliquando in manus accipite, huiusque rei periculum facite. Numquam vos, polliceor, tantillae operae aut lectionis poenitebit. Quidquid vnquam veteres, Graeci aut Latini Scriptores in Euangelia commentati sunt, quidquid sedula neotericorum diligentia priorum monumentis adiecit, quàm pulchre & concinne hic omnia breui in pagina collectim ob oculos proponuntur! Hic Doctores habent, quod e cathedra discipulis praelegant suis, hic concionatores & Pastores quod e suggestu populum doceant. Hic omnes, tamquam in ditissimo omnium spiritualium mercium penu, ac velut cornucopiae, quod vel sibimet ipsis, vel quibuscumque alijs erudiendis abunde sufficiat, promtum & paratum reperiunt. Iam, si verum est, vt est quidem verissimum, quod diuino afflatus spiritu
Dan. 12. cecinit Daniel; Qui docti fuerint, fulgebunt sicut firmamentum, & qui ad iustitiam erudiunt multos, quasi stellae in perpetuas aeternitates; quantam putamus huius esse gloriam & claritatem in regnis caelestibus, qui doctrina sua, non illas modò quibus praefuit ciuitates,

tates; ſed orbem potiùs repleuit vniuerſum? Nam, quæ iam nominaui ſcripta eius, præſertimque illos aureos in ſacra Euangelia Commentarios, multo magis Hiſpani atque Itali requirunt & admirantur, quàm nos facimus.

Sed de his quidem, pro ratione temporis & loci huius, ita breuiter. Quòd ſi quis tam iniquus erit (nam hoc etiam operæpretium duxi obiter admonere) vt hiſce tam multis tamque præclaris virtutibus vitiam aliquam ſubitariam iracundiam, qua quibuſdam interdum viſus eſt laboraſſe, obijciat: perinde is faciat profectò, atque ſi quis in formoſiſſimo corpore næuum aliquem exiguum liuidus admiretur, aliam verò omnem pulchritudinem & venuſtatem prætereat. perinde, inquam, faciat, atque illi inepti olim apud Romanos, qui in optimis viris iuxta atque abſolutiſſimis Imperatoribus quædam ſtudio inueſtigabant, quæ reprehenderent; vt exempli gratia, in Prompeio Magno quòd vnico digito ſcalperet caput: in Scipione Africano, quòd inter dormiendum ronchos duceret: in Iulio Cæſare, quòd parum bellè cinctus incederet; & id genus alias quaſdam minutias, relatu indignas. Sic inuenerunt etiam, vel confinxerunt verius, parùm æqui huiuſmodi Ariſtarchi, in præſtantiſſimis Eccleſiæ Doctoribus & columinibus (vt ethnicos relinquamus) Hieronymo, Nazianzeno, Chryſoſtomo, quod cenſura ſua & reprehenſione dignum eſſe iudicarent. Quanto ſatius illud Sapientis ſecum reputaſſent; Ne inſidieris, & quæras impietatem in domo iuſti; neque vaſtes requiem eius: ſepties enim in die cadit iuſtus, & reſurget; impij autem corruent in malum. vel illud ſaltem peruulgatum apud Satyricum; Prou. 24.

Cùm tua peruideas oculis mala lippus inunctis,
Cur in amicorum vitijs tam cernis acutùm,
Quam aut aquila aut ſerpens Epidaurius?

Sic comparatum eſt cum natura humana; Nihil eſt ex omni parte beatum.

——— *Vitijs* (inquit idem ille) *nemo ſine naſcitur; optimus ille,*
Qui minimis vrgetur. ———

Et, vt verum fateamur; quid erat illud tandem, quod in excellenti hoc Prælato notatum fuit? Subitò nonnumquam excandeſcebat. Concedo; ſed nónne ſic oportet interdum? Eius erat zeli diuiníque feruoris; vt, ſiue quod ad Religionis integritatem, ſeu cultus officijque diuini puritatem, ſeu denique morum honeſtatem rerumque omnium ordinem, attinebat, omnia quàm abſolutiſſimè ſe habere peroptaret. Si quid igitur ſecus fieri, quàm oporteret, obſeruabat; illicò videbatur igniculus ille feruefcentis animi, ex intimo cordis ad exteriora vultus aſcendere, verbiſque, quibus poterat, rei indignitatem deteſtari. Vtque verbo vno iudicium hac de re meum candidè vobis teſtatum efficiam; hoc ipſum in ſancto hoc viro mihi videor obſeruaſſe, quod hiſce verbis D. Bernardus, occaſione zeli S. Ioannis Baptiſtæ, ſuis inculcabat; Ferueat, inquit, etiam in vobis zelus iſte, chariſſimi: ferueat amor iuſtitiæ, odium iniquitatis. Nemo, fratres, vitia palpet; peccata diſſimulet nemo. Nemo dicat; Numquid cuſtos fratris mei ſum ego? Nemo, quod in ſe eſt, æquanimiter ferat, cùm viderit ordinem deperire, minui diſciplinam. Atque vtinam, Auditores, hunc feruorem concipiant, quotquot præſunt præſertim: illudque magis in vſu habeant, quod monet Propheta regius; Iraſcimini, & nolite peccare: & quod ipſe Dominus per alium Prophetam; Zelus domus tuæ comedit me. Sed de his plus ſatis.

Quare ne vos, benigniſſimi viri, diutiùs detineam, neque plus æquo veſtra abutar patientia; hoc vnum vos ad extremum ex animo rogatos cupio, vt animæ longè optimi ac ſapientiſſimi viri benè omnes precemur: quæque nobis exempla pietatis, dum in humanis eſſet, oſtendit, in ſua quiſque vitæ conditione, gnauiter imitetur.

EPITAPHIVM

Reuerendissimi Domini CORNELII IANSENII, D. Petro Simone auctore.

AH, Præsul venerande, nimis sublate dolendo
Interitu! Ah mortis tristia fata tuæ!
Sic miserum sine patre gregem & pastore relinquis?
Nec, quibus obruimur, te mala nostra mouent?
Vade tamen, reuocante Deo; & cælestibus, olim
Quæ tota optasti mente, fruare bonis.
Hoc age dumtaxat; vt, qui te in honore sequetur,
Dissimilis non sit moribus ille tuis.

CONCIO *in festo omnium* SANCTORVM, *habita coram Vniuersitate Louaniensi in templo Patrum Prædicatorum, anno* M. D. LXVI.

QVANDO fieri non potest, amplissimi Auditores, vt Sanctos singulos cum
Christo regnantes, propria per anni circulum festiuitate veneremur; pru-
denter admodum Ecclesia diem istum simul omniũ Diuorum cultui de-
dicauit. Nimirum, quoniã nullius nõ ope ac meritis adiuuari cupimus; nul-
lum non etiam (quoad fieri à nobis potest) honoribus annuis celebremus.
Non enim existimandum est, ipsis beatis spiritibus quidquam præstari, laudibus nostris,
festis, præconijs: tametsi eos meritò honoramus in terris, quos Deus ita honorat in cæ-
Ioan. 12. lis Pater alioqui eos abunde cælestis, iuxta veracem Christi promissionem, glorificat. Ple-
ni sunt prorsus: honorum nostrorum Sancti non indigent. Planè, quòd honorificam eo-
rum memoriam agimus, nostra interest, non ipsorum. Quippe vt quos debita venera-
tione prosequimur, simili etiam conuersatione sequamur: quos beatissimos prædicamus,
ad eorum beatitudinem tota mentis auiditate curramus: quorum delectamur præco-
nijs, etiam patrocinijs subleuemur; quorum gaudemus meritis, instruamur exemplis.
Sic ignorantia nostra, ipsorum commemoratione dispellitur; infirmitas nostra, ipsorum
intercessione fulcitur; cælestis denique in nobis patriæ desiderium, ipsorum recordatio-
ne gloriæ ac beatitudinis excitatur. Vt ipsorum videlicet tandem iucundissima ac felicis-
sima societate fruamur; & mereamur conciues esse spirituum beatorum; misceri vene-
rando Patriarcharum cœtui, cuneis Prophetarum, Apostolorum glorioso senatui, Mar-
tyrum exercitibus numerosis, Confessorum collegijs, Virginum choris. Hæc est causa,
ob quam nunc Ecclesia festum nobis omnium Sanctorum proponit; & beatos prædicat
omnes, qui post dura hoc in mundo, varia & laboriosa certamina, per tot rerum discri-
mina, ad felicem portum, ad immarcescibilem illam in cælis coronam pertingere merue-
runt. Quemadmodum ex illorum numero quidam nobis scriptum reliquit in hæc ver-
August. Serm. 47. De Sãctis. ba; Quotiescumque sanctorum Martyrum solemnia celebramus, ita ipsis intercedenti-
bus expectamus à Domino consequi temporalia beneficia, vt, ipsos Martyres imitando,
accipere mereamur æterna. Ab ijs enim sanctorum Martyrum in veritate festiua gaudia
celebrantur, qui ipsorum Martyrum exempla sequuntur. Solemnitates enim Martyrum,
exhortationes martyriorum sunt; vt imitari non pigeat, quos celebrare delectat.

Hæc frequenter legimus, Auditores; præsertim qui Sacris sumus initiati ordinibus;
sed sæpiùs legisse, parum profuerit, (ne quid grauius dicam) nisi vitæ id [illegible] conuersa-
tione probisque moribus exprimamus. Docent nos arcanæ litteræ, quanto studio hoc
vnum egerint Sancti, cùm in terris adhuc mortales agerent, vt ad sui alios imitationem
prouo-

prouocarent. Vnde illa exstat à Paulo toties repetita sententia; Imitatores mei estote, sicut & ego Christi. Et Ioannes inquit; Maiorem horum non habeo gratiam, quàm vt audiam filios meos in veritate ambulare. Quamobrem, si animus est vobis, obsequium Sanctis dignum acceptumque præstare, nulla eis religio gratior magisque propria, quàm si virtutem eorum laboretis exprimere. Nullus beatæ Mariæ Virgini gratior cultus, quàm si Mariæ humilitatem, prudentiam, pudicitiam imitens. Vis tibi demereri beatum Petrum, aut Paulum? alterius fidem, alterius imitare charitatem. Propone tibi ante oculos vitam Sanctorum, iuxta normam Diuinæ legis purè transactam: vel, si quando pro humana fragilitate à recto deflexerunt, diligentè prorsus ac citum ad virtutem regressum: ad eumque modum in singulorum honorem & æmulationem singula mutare vitia, singulasque amplecti virtutes stude. Sic fiet, vt & Sanctos tibi mirifice propitios ac fauentes reddas, & magnos breui in pietate progressus facias. Magnam enim exempla vim habent, ad permouendos animos: vtpote, quæ velut in speculo, quid deceat, quid secùs, ostendant. Quin immò, sicut pictores, dum imaginem ex imagine pingunt, exemplar identidem respectantes, lineamenta eius magno studio ad opificium suum transferre conantur; ita qui sese meditatur omnibus virtutis numeris absolutum efficere, veluti simulacra quædam spirantia & efficacia, Sanctorum vitas respiciat, oportet; probaque illorum opera, sua quodammodò imitando faciat. Verùm, priusquam rem istam altiùs ingredi, pluraque huc pro mea tenuitate adferre in medium pergam; communibus votis, Spiritus sancti gratiam opemque Diuorum omnium, intercedente præsertim Deipara Virgine, imploremus. AVE MARIA, &c. (1. Cor. 4. & 11. Phil. 3. Ioan. ep. 3.)

Tam copiosa nobis ac varia sese offert de hodierno Sanctorum omnium festo dicendi materia, viri ornatissimi, vt nesciam pænè, quid potissimùm tractare, aut vnde exordiri velim. Nonnulli vestrûm fortassis in illa sunt opinione, vt existiment loci huius ac temporis esse, de Sanctorum inuocatione disserere; quod hodie ab hæreticis vocatur in controuersiam: vti illi nihil ferè, quod ad sinceram puramque religionem ac pietatem pertinet, non labefactare conantur; vsqueadeò nostra sæcula, vindicante ita hauddubiè scelera nostra Deo, ad extremam impietatem atque insaniam deuenisse videntur. Verùm hanc partem ego pro concione hîc à me tractandam esse non iudicaui prolixiùs: præsertim apud vos agens, quos multa passim ea de re solidissimè scripta legisse non ambigo, & in Ecclesiæ matris certis antiquisque dogmatibus ritè institutos esse confido. Quis enim vestrûm non promtissimo animo amplectatur articulum illum Symboli Apostolici, SANCTORVM COMMVNIONEM? Quòd si illud sequimini, & sanctam Christi Ecclesiam discindere formidatis, iam Sanctorum etiam eoipso inuocationem recipitis. Quæ enim maior potest esse Ecclesiæ & Sanctorum communionis diruptio, atque eam, quæ in terris hîc peregrinatur, ab illa seiungere, quæ cum sponso suo supernè gloriosa iam viuit? dubio hic etiamnum Marte pugnantem, ab illa quæ cum Christo ibi secura triumphat? homines fideles, à societate Angelorum sanctorum? vt videlicet miseri se felicibus commendare non queant? Si ad Ecclesiam pertinent Angeli sancti, vt auctor est Paulus ad Hebræos 12. & membra Ecclesiæ sunt, qui peregrinantes à corpore, sunt præsentes ad Dominum; cur magna ab eis cum fiducia non postulemus membrorum officiũ, vt pro nobis orent? vt pro nostra dignentur esse salute solliciti, qui iam sunt de sua securi? Ab homine aliquo potentiore beneficium petituri, illos primùm accedimus, quos illi gratos esse, & quorum intercessioni nonnihil subinde donare persuasum habemus: & Dei amicos, feliciter cum eo regnantes, in quorum gratiam nihil non propemodum sese facere, & veracissima promissione, & certissima operũ exhibitione declarat, negligimus? Magni periculi res est (inquit optimè Maximus ille Taurinensis Episcopus) si post Prophetarum oracula, post Apostolorum testimonia, post Martyrum vulnera, veterem fidem quasi nouellam discutere, nedum negare præsumas: post tantos duces in errore permaneas, & post morientium sudores otiosa disputatione contendas. Proinde missa hæc in præsentiarum facimus: vti neque in solis etiam Sanctorum laudibus & præconijs orationem nostram consumere volumus, quod facillimum foret. Nam, si veteres illi apud Romanos summis elati sunt laudibus (rectène, an secùs, iam non discutio) quòd falsorum deorum cultum & religionem tuentes, inanis gloriæ cupiditate ducti, non virtutem, quam ignorarunt, sed virtutis potiùs simulacrum, summo studio coluerunt; quibus, quæso, laudum præconijs dignos putabimus eos, qui omnem inanem gloriam, ceterasque sæculi prætereuntis calcantes illecebras, sub vnius veri Dei cultu, innocẽtissimum (Serm. de cõm. Martyrum.)

 vitæ

vitæ cursum persoluerunt? Quin etiam, ne quid diuinis (quoad fieri posset) detraheretur honoribus, sanguinem suum vitamque profundere non sunt dedignati; vt confidenter cum Propheta regio atque Apostolo glorientur: Quoniam propter te mortificamur tota die, æstimati sumus sicut oues occisionis. Porro de lætissima Sanctorum beatitudine, & gloriæ abundantia, qua cum Christo Domino in cælis felicissimè perfruuntur, quid attinet dicere? Notum est illud Psalmi 35. Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ potabis eos. illudque Apostoli, pariter & Prophetæ: Nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparauit Deus diligentibus se. Quod si, iuxta Paulum, etiam in præsenti hac ærumnosa vita locum habet; quid sentiendum ducitis de futura? Tanta est ibi, inquit Augustinus, pulchritudo iustitiæ, tanta iucunditas lucis æternæ; hoc est, incommutabilis veritatis atque sapientiæ; vt etiamsi non liceret amplius in ea manere, quàm vnius diei mora; propter hoc solùm innumerabiles anni huius vitæ, pleni delicijs & circumfluentia temporalium bonorum, rectè meritoque contemnerentur. Non enim falsò, aut paruo affectu, dictum est; Melior est dies vna in atrijs tuis, super millia. Hoc vnum dumtaxat vobiscum expendite; quid sit æternitas. Non dubito, quin consideratio felicitatis Sanctorum vos planè obstupefaciet: vt meritò cum eodem Psalmista protinus exclametis: Deficit anima mea in atria Domini. Sed non est animus istam quoque materiam pluribus persequi. Hoc potiùs deinceps agemus, quibus rationibus, quaque via, ad hanc Sanctorum perpetuam felicitatem peruenire possimus. Hoc enim nobis, meo quidem iudicio, quamdiu in hac vita sumus, fuerit longè vtilius, quàm multa exactè de futuræ vitæ qualitate cognoscere. Nam, si cui, exempli gratia, notum esset, in remotissima quapiam regione munera sibi multa & præclara esse reposita, quorum omnium valorem, pretium, & qualitates omnes exactè perspectas haberet, viam autem quæ eò ducit nesciret, nec aliquem haberet ducem itineris; quid illi prodesset, obsecro, scire, munera illic sibi esse talia præparata? Annon multò feliciorem censeretis, qui, etsi qualia illa quantaque sint, ignoraret; rationem tamen, qua perueniri ad ea posset, benè cognitam & exploratam haberet? Sic non est magnopere necessarium de futuræ vitæ delicijs in particulari multa cognoscere; sed viam, quę certò ad eam ducit, perspectissimam nobis esse necesse est: illaque habita, non magno negotio finem quoque ipsum ac terminum consequemur. Via autem ista (ne quis hic seipsum fallat) non supra te est, ô homo; neque procul posita, vt verbis vtar Scripturæ; sed iuxta te est valdè, in corde tuo, & in ore tuo. Nimirum, eam omnes Sancti, quorum festiuitatem hodie celebramus, constantes alacresque calcarunt. vtpote, qui vniuersi fuerunt (nam via hæc in Euangelio hodierno pulchrè exprimitur) pauperes spiritu, mites, misericordes, mundo corde, pacifici; omnes persecutionem passi propter iustitiam. In istis igitur eos imiteris oportet, si palmam cum eis eamdem adipisci desideras. Non enim nihil agentibus, multo autem minùs male agentibus cælestia obueniunt præmia. Prorsus non coronabitur, nisi qui legitimè certauerit. Exemplum, inquit Iacobus, accipite laboris & patientiæ Prophetas, qui locuti sunt in nomine Domini: Ecce, inquit, beatificamus eos, qui sustinuerunt. Quod autem de Prophetis ille, idem & de Patriarchis dicendum est, Abraham, Isaac, Iacob, Seth, Abel, Noë, Moyse, Phinees, Iosue, &c. Idem de Iudicibus & Regibus sanctis; idem de Apostolis & Discipulis Domini, qui nouam in orbe doctrinam plātarunt; idem de infinitis Martyribus, Confessoribus, Doctoribus, Sacerdotibus, Monachis; idem denique de castis Virginibus, atque ad vnum omnibus Sanctis. Omnes siquidem per labores multos & patientiam, cælum ingressi sunt. Certauerunt omnes viriliter, arduoque ac laborioso certamine, aduersus mundanas insidias, gloriā, sapientiam; aduersus propriam carnem, aduersus Principes & potestates, aduersus mundi rectores tenebrarum harum; contra spiritualia nequitiæ in cælestibus. Omnes per arctam viam, per angustam portam intrarunt: omnes carnem suam crucifixerunt cum vitijs & concupiscentijs: omnes seipsos negauerunt; & Christum sequentes, crucem quisque suam portarunt: omnes in hoc mundo stulti facti sunt, vt apud Deum sapientes essent: omnes linguam suam domuerunt: omnes humiliter peccata sua confessi sunt: omnes corpus & sanguinem Domini dignè frequenterque sumserunt, non ignari, quantus sit in Sacramento illo gratiarum thesaurus reconditus. Breuiter, quoniam omnes in Christo pie viuere voluerunt, persecutionem passi sunt; & per multas tribulationes introierunt in regnum Dei. Macti itaque virtute, Auditores; accipite ab istis exemplum eiusdem aggrediendi viriliter laboriosi certaminis. Concipite magno animo perfectæ vitæ propositum, conceptum vrgete. Nihil

Marginal notes: 1. Cor. 2. / Isa. 64. / Lib. 3. De lib. arbit. cap. 25. / Psal. 83. / Deut. 30. / Iac. 5. / Ephes. 6. / Matth. 7. / Gal. 5. / Matth. 16. / 1. Cor. 3. / Iac. 3. / 2. Tim. 3. / Act. 14.

hil vnquam vehementer sibi imperauit humanus animus, quod non effecerit. Iam nunc tandem excutite iugum omne peccati, odiumque ante omnia iniquitatis assumite. Vt enim in scala, primus gradus est à terra progressio, sic in viuēdi ratione secundùm Deum, principium progressus est vitiorum depulsio. magna pietatis pars est, toto pectore velle fieri pium. Quòd si nos viderint Sancti saltem velle totis conatibus iter virtutis arripere, hauddubie suppetias ferēt, exorabuntque apud Deum; vt qui dedit velle, tribuat & perficere; qui affectum bonum suggessit, etiam progressum felicem & consummationem indulgeat. Similes enim similibus afficiuntur, & par pari gaudet. Quo fit, vt, quò magis nosmetipsos studuerimus Sanctis in pietate similes exhibere; eo plus ab eis beneficiorum impetraturi simus. Fidelis sermo, inquit Apostolus, si commortui sumus, & conuiuemus: si sustinebimus, & conregnabimus: si compatimur, & conglorificabimur: si fuerimus socij tribulationum, erimus & consolationum.

Et quid tandem est, quæso, quod nos à Sanctorum imitatione remoretur atque deterreat? Si durum esse videtur, contemto mundo, spretisque carnis illecebris, cum Christo crucem tollere; primum, cur id cuipiam asperum videri potest, quo ad tam ingens, tam certum, itur præmium? Non sunt condignæ passiones huius temporis (clamat Scri- *Rom. 8.* tura) ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis. Et alibi; Quod in præsenti est mo- *2. Cor. 4.* mentaneum & leue tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis: non contemplantibus nobis quæ videntur, sed quæ non videntur. Quæ enim videntur, temporalia sunt; quæ autem non videntur, æterna. Si, iuxta Sapientis cuiusdam dictum, Spes præmij minuit vim flagelli; quis in hac momentanea vita non leue, non dulce iudicet; quo cœlestem illam ac numquam desituram sibi vitam paret? æternùm regnare cum Christo? assiduè summum illud intueri bonum? in Angelorum versari contubernio? ab omni malorum metu procul abesse? Quis, oro, tantum hoc præmiū, non vel sexcentis (si fieri posset) mortibus emtum velit? Atqui hoc tantū donatiuum pollicetur militibus suis Imperator noster Iesus; qui nec fallere potest, nec mentiri nouit.

Deinde verò qui minus tu possis, quod illi illique Sancti, eo sexu, ea ætate, sic nati, sic educati potuerunt? Numquid tu delicatior es, inquit Augustinus, illo Senatore? numquid tu infirmior illo aut illo? numquid tu infirmior feminis? Feminæ potuerunt, viri non poterunt? Sed ego, inquis, multum peccaui. Numerantur etiam (respondet) qui multum peccauerunt; & eo ampliùs amauerunt, quò plura illis sunt dimissa peccata: quomodo dictum est in Euangelio; Cui minus dimittitur, minus diligit. Sic ille Doctor, in Psalmum centesimum decimum nonum, ad versiculum illum; Cum carbonibus desolatorijs. Qui & alibi continentiam introducens, ad amorem atque amplexus sui, cùm etiamnum in iuuentute impurius viueret, exhortantem, in hæc verba loquitur; Aperie- *Lib. 8. confess. cap. 11.* batur, inquit, mihi, ab ea parte qua intenderam faciem, & qua transire trepidabam, casta dignitas continentiæ; serena, & non dissolutè hilaris, honestè blandiens vt venirē, neque dubitarem; & extendens ad me suscipiendum atque amplectendum, pias manus, plenas gregibus bonorum exemplorum. Ibi tot pueri, & tot puellæ; ibi iuuentus, & omnis ætas, & graues viduæ, virgines, anus: & in omnibus ipsa continentia nequaquam sterilis, sed fecunda mater filiorum, de marito te, Domine. Et irridebat me irrisione exhortatoria, quasi diceret; Tu non poteris, quod isti & istæ? an verò isti & istæ in seipsis possunt, an non in Domino Deo suo? Dominus Deus eorum me dedit eis. Quid in te stas, & non stas? proijce te in eum: noli metuere; non se subtrahet vt cadas: proijce te securus; excipiet te, & sanabit te. Et erubescebam, inquit, nimis; & cunctabundus pendebam.

Quòd si nobis interdum, idque seriò, ob oculos versarentur innocua vita moresque Sanctorum, in quibus sunt tamquam tabulæ quædam, vt diximus, Diuinæ legis; mirum, si cum Augustino non erubescceremus quoque vehementer, quando nostra viuendi ratio cum illorum moribus tam parum conuenit. Neque est, quod quisquam ignauiæ suæ prætexat, dicens; Quid putas causæ est, quòd priora tempora meliora fuere, quàm nunc sunt? Stulta enim, inquit Ecclesiastes, est eiusmodi cogitatio. Fuerunt priores Sancti *Eccles. 7.* similes nobis, carne corruptibili sanguineque circumdati, morbis, defectibus, miserijs diuersis obnoxij, nec prorsus etiam immunes à prauis animæ cupiditatibus: in summa, tales, à quibus nihil humani alienum fuit. Nihil enim, mea quidem sententia, magis est perniciosum, atque tam sublimes facere Sanctos, vt videamur eos imitari non posse: quamdamque eis apathiam affingere, quam nos impassibilitatem vel imperturbationem possumus dicere, quando numquam animus vllo perturbationis vitio commouetur,

uetur; videlicet, vt vel saxa vel Deus fuerint. Aliter sanè Iacobus Apostolus de Propheta
Iac. 5. illo maximo: Helias homo erat, inquit, similis nobis, passibilis. vbi sciunt, qui Græcè nouerunt, non de corporis passionibus, sed de vitiosis animæ affectionibus esse sermonem. Verùm, etsi non vacarunt Sancti penitus omni vitio, non tamen se peccati seruos fecerunt, non dederunt manus prauæ concupiscentiæ, non se vitiorum illecebris turpiter detineri vinciq́ue siuerunt: quin potiùs ad Dominum protinus clamauerunt in angustiis constituti, sudarunt, persliterunt, luctati sunt fortiter, manumq́ue ita auxiliatricem Domini meruerunt. Nobis nunc similiter, eamdem ingredientibus viam, patet salus. Quidni igitur festinamus? quid subsistimus? quid cunctamur? quin alacri mente præcedentium
1. Mach. 4. vestigia premimus? Mementote, inquit Machabæus ille, qualiter salui facti sint patres no-
Isa. 59. stri. Non est abbreuiata manus Domini, vt saluare nequeat; neque aggrauata est auris
Rom. 10. eius, vt non exaudiat. Vt olim semper, sic modò quoque diues est in omnes, qui inuocant illum.

Quòd si dicas, non posse te Sanctorum omnes in vniuersum virtutes sequi, atque infirmiorem esse, quàm vt in omni genere pietatis eos æmuleris; placet: vnam igitur illarum, aut alteram saltem imitare virtutem. Sic sensim cum tempore, ceteris assuesces. Nemo repente fit summus. A paruis initijs, ad magna progrediendum est; quamquam nihil paruum sit, quod ad pietatem conducit. Propone tibi, in primis, fidem Sanctorum,
Heb. 11. & 13. à qua in Epistola ad Hebræos ab Apostolo tantopere commendantur. Qui & mox inferens, Mementote, inquit, Præpositorum vestrorum, qui vobis locuti sunt verbum Dei: quorum intuentes exitum conuersationis, imitamini fidem. Iesus Christus, heri & hodie, ipse & in sæcula. Doctrinis varijs & peregrinis nolite abduci. Quasi diceret: Non est mutabilis, inconstans, aut leuis Iesus; vt modò à vobis aliam exigat fidem, quàm olim à Sanctis poposcit. Ipse idem est semper & sui similis: quod semel docuit, hoc semper docet. Quocirca doctrinis varijs & peregrinis, quæ eum priorum Sanctorum, qui vos instituerunt, fide non cōstant, nolite seduci. Quantus hîc mihi nunc dicendi campus offertur, si ad nostra hæc infelicissima tempora oculos conuerto? Verùm, quia memini, non ante hos multos menses, ab alio fuisse hac de re copiose dissertum, aliam vobis modò Sanctorum virtutem ob oculos ponam.

Altera Concionis pars.

HODIERNVM Euangelium, inter cetera beatos prædicat misericordes; hoc est, qui ex charitate fraterna, alienam miseriam suam esse ducunt; qui malis proximi indolescunt; qui calamitatibus aliorum illacrymant; qui de suo pascunt egentem, vestiunt nudum, monent errantem, docent ignorantem, peccanti condonant: qui, quantum in ipsis est, modis omnibus prodesse student vniuersis; & bonis, quò fiant meliores; & malis, quò eiusmodi beneficentia ac mansuetudine prouocentur ad meliorem frugem. breuiter quidquid habēt dotis, id subleuandis aliis ac refocillandis impendunt. Non enim is iuxta stultorum æstimationem, sumtum facit, sed lucrum. Apud homines fortè pauperescunt misericordes, dum largitione exhauriuntur facultates: at apud Deum vehementer locupletantur; dum exhausto scrinio, pectus pietatis fructibus cumulatur.

Hanc virtutem, charitatem dico & misericordiam erga proximos, tanto studio excoluerunt omnes Sancti; vt propter hanc solam in extremo iudicio commendari, vitæq́ue æternæ mercedem accipere, videantur: vti cernere licet Matthæi vigesimo quinto capite. Vnde & manifestum euadit, eximiam quamdā vim raramq́; laudē esse istius virtutis.

Hæc est illa virtus, quæ Deum ipsum in primis permouit, vt nostræ salutis caussa, in hanc lacrymarum vallem factus homo descendere, atque adeò mortem ipsam,
Ioan. 3. cùm ignominiosissimam tum acerbissimam, subire non dubitaret. Sic enim Deus dilexit mundum, inquit Saluator, vt Filium suum vnigenitum daret: vt omnis, qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam. Hic est pius ille Samaritanus, qui cùm grauissimè saucium ac semiuiuum iacentem videret, eum qui ex Ierusalem in Iericho profectionem instituens in latrones inciderat, misericordia motus est; & appropians alligauit vulnera eius, infundens vinum & oleum, & imponens eum in iumentum suum, duxit in stabulum, & curam illius egit. O immensam misericordiā! ô inæstimabilem charitatem! Quis crediturus erat, tantum fuisse Dei amorem erga genus humanum rebelle, & tot flagitijs obnoxium; vt non solùm non vlcisceretur admissa scelera,

verum-

verumetiam Filio suo non parceret, quòd deperditos homines in pristinam dignitatem restitueret! Hanc ergo largam, & omnibus expositam Patris beneficentiam, tamquam germani filij, referre debemus. Si Deus pro nobis animam suam posuit, inquit Ioannes, & nos debemus pro fratribus animas ponere. Nimirum, quemadmodum Paulus affectus erat, cùm diceret; Optabam ego ipse anathema esse, pro fratribus meis, qui sunt cognati mei secundùm carnem. Et alibi, Ego autem ipse libentissimè impendam, & superimpendar ipse, pro animabus vestris. Sic Moyses quoque, dux ille & Propheta eximius, suos diligebat Israelitas, quãdo potius habebat deleri de libro vitæ (vtcumque hoc sit intelligendum) quàm non condonaret eis Deus admissum flagitium. Dauid autem & ipse Rex & Propheta, cùm videret Angelum cædentem populum, inquit Scriptura; Ego, ait, sum, qui peccaui; ego, qui inique egi: isti qui oues sunt, quid fecerunt? Vertatur, obsecro, manus tua contra me, & contra domum patris mei. Quid alios memorem? cùm omnes illud præstiterint; Diliges proximum tuum, sicut teipsum? Et, estote misericordes; sicut & Pater vester misericors est. Quanto oportuit amore ac desiderio salutis nostræ inflammatos fuisse Apostolos, vt Martyres omnes & Confessores taceam; quando, vt nos pietatis rationem, fidem, & veritatem docerent, nouumque tenebroso mundo lumen accenderent, in vniuersum terrarum orbem celerrimè instat nubium, discurrerunt; ac tandem ceruices suas gladijs, corpusque flammis subijcere minimè formidarunt, vt nobis benè esset! Omnia enim facio, propter electos, ait Apostolus, vt ipsi salutem consequantur.

1. Ioan. 3. *Rom. 9.* *2. Cor. 12.* *Exod. 32.* *2. Reg. 24.* *Matth. 22.* *Luc. 6.* *2. Tim. 2.*

Sed dum in Sanctorum laudibus & virtute versamur, nullámne mentionem benedictæ illius Virginis matris, gloriosæ Sanctorum Reginæ, faciemus? Fuit hæc sanè, si quis alius, in misericordiæ erga proximum & charitatis operibus longè exercitatissima: quemadmodum decebat matrem illius, qui potentiam suam parcendo maximè & miserando manifestat: immò, cui proprium est, misereri semper & parcere. Hæc enim virtus in primis effecit, vt cum discipulis Christi, pro aduentu Spiritus sancti in totam Ecclesiam, obsecrationibus (vt habet Lucas) perseueranter insisteret. Hæc eamdem adegit, vt audita cognatæ suæ felici impægnatione, ad montana protinus cum festinatione decederet; vt seniori virgo iuuencula gratum præstaret obsequium. Quid, quòd in Cana Galilææ miserta nuptiarum vino carentium, à Filio suo primum omnium, (in tenuium, vt apparet, conuiuatorum gratiam) miraculum impetrarit? Hanc Mariæ misericordiam, seu commiserationem, imitari nos conuenit; idque apud Filium eius similiter precibus agere, vt qui iam multis in locis aquam dumtaxat habent frigidæ rationis, præstantissimum eis fidei vinum donare dignetur; Vinum, inquam, (vt ille habet) quod germinat virgines. Videmus nunc in Ecclesia omnia pessum ire, atque in dies penè rem vergere in deterius. Nec mirum. Nam, quid est, quòd sibi quisquam emendationem aut malorum finem promittat, quando nemo adhuc (quod equidem sciam) zelo Dei succensus, insigni aliquo aduersus improbos istos sectarios facinore edito, diuini studuit iram furoris placare? Vbi nobis iam Phinees, Matthathias, Elias, qui quadringentos Prophetas Baal propria manu trucidet? Vbi aliquis Ezechias, qui litteras blasphemiarum Rapsacis coram Deo expendat? Si isthæc nos Ecclesiæ mala non tangunt, vt commiseratione moueamur; verendum sanè, ne non simus de membris Ecclesiæ: cùm scriptum sit; Si quid patitur vnum membrum, compatiuntur omnia membra. Iam autem non vnum aut alterum Ecclesiæ membrum affligitur; sed ipsamet propemodum tota Ecclesia perit: vt illud nunc meritò Ieremiæ gemens decantet; Abstulit omnes magnificos meos Dominus de medio mei. Idcircò ego plorans, & oculus meus deducens aquas; quia longè factus est à me consolator, conuertens animam meam. Facti sunt filij mei perditi, quoniam inualuit inimicus. Prô dolor! Egressus est à filia Sion omnis decor eius: omnes persecutores eius apprehenderunt eam inter angustias. Quantum mutata est illa, quæ olim dicebat; Gaudens gaudebo in Domino; & exultabit anima mea in Deo meo. Quia induit me vestimento salutis; & indumento iustitiæ circumdedit me, tamquam sponsum decoratum corona, & tamquam sponsam ornatam monilibus suis. Non eò hæc dico (ne quis me sinistrè intelligat) quòd ipsam Christi Ecclesiam, vel interire, vel internecioni proximam esse putem. Scio enim quod dictum est; Portæ inferi non præualebunt aduersus eam. Et illud item; Ponam te in superbiam sæculorum, gaudium in generationem & generationem. Scio ciuitatem esse supra montem positam; atque lucernam, quæ neque extingui, nec deprimi, addam, nec obscurari vmquam potest. Floret illa, crescit, fulget, vigetq; semper. Estque hoc illi proprium; vt in natura sua immobilis manens, firmitatem naturæ

Act. 1. *Luc. 1.* *Ioan. 2.* *Zach. 9.* *Num. 25.* *1. Mach. 2.* *3. Reg. 18.* *4. Reg. 19.* *1. Cor. 12.* *Thren. 1.* *Isa. 61.* *Matth. 16.* *Isa. 60.*

Hilarius in 7. De Trinit. naturæ suæ quotidie, dum attentatur, acquirat; tum vincat, cùm læditur; tum obtineat, cùm deseritur; tum intelligat, cùm arguitur. Itaque, non Ecclesiæ vicem propriè, sed nostræ patriæ, nostræ inquam huius Ecclesiæ vicem doleo: à nobis quippe Ecclesiam suam, regnumque auferre, nos deserere, nobis valedicere velle, mihi Deus videtur. Nam quid aliud, obsecro vos, minati nobis ac indicare videntur, primùm, quòd nauseam nobis quodammodò parit omnis eius prisca religio, veteresque eius omnes cæremonias quasi deridemus? dein, quòd ministros eius, Pastores, Doctores, Sacerdotes, Episcopos nostros, non modò contemnimus, indignisque opprobriis oneramus, sed & persequimur crudelissimè, & extinguere penitus atque è medio auferre conamur? tum, quòd Sacramenta eius vniuersa reiicimus, vnica salutis nostræ præsidia? ad hæc, quòd sacra eius vasa, altaria, templa, venerandas imagines, diripimus, violamus, profanamus, prosternimus? postremò, quòd ipsummet Dominum & Deum nostrum (horret animus dicere) pedibus conculcamus? Nouistis, quos putem; & quid velim. Verùm, etsi nos (quod absit) pro merito nostro Deus abiiciat; non idcircò mox (ne quis eò sibi blandiatur) peribit Ecclesia. Habet alios facile Deus omnipotens, qui puriùs multo ac sinceriùs ipsi seruiant: quemadmodum non vanis rumoribus fertur, quantum hîc deficit fides, tantum & amplius in exoticis aliis regionibus multò maximis incrementi suscipere. Videlicet iuxta illud Chri-
Matth. 21. sti pronuntiatum: Auferetur à vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructus eius.
Act. 13. & Pauli; Vobis oportebat loqui verbum Dei, sed quoniam repellitis illud, & indignos vos iudicatis æternæ vitæ; ecce conuertimur ad gentes: sic enim præcepit nobis Deus. Sed nimis fortassis vrgeo.

Ista igitur nos calamitas, Auditores, hæc tanta mala Ecclesiæ nostræ, ad commiserationem nos prouocare meritò debent: vt assiduè Deum orationibus & lacrymis sollicite-
Ezech. 34. mus, quò vel nunc tandem venire dignetur in medium ouium suarum dissipatarum;
Luc. 10. operarios mittere in messem suam; exsurgere in auxilium nostrum, & non obdormire,
Psalm. 43. ne obruat nos fluctus sæui maris. Gratissimum illi est, vel vnius lucrandæ animulæ zelo studioque accendi; vti ex authentica Tiburtij & Valeriani historia discimus. Quantò igitur illi acceptius fore putamus, pro tot animarum millibus, pro totius Ecclesiæ salute esse sollicitum? Moueant saltem vos, amici & propinqui vestri, vt non moueant alia, moueant conterranei, moueant fratres, sorores, parentes: quorum multos non dubium est, vel quoquo modo se nunc hostes (quod est grauissimum) præbere Ecclesiæ, vel certè in magna admodum afflictione, anxietate, & discrimine degere. vtcumque autem se ha-
Epist. Iudæ. beant, orationibus vestris non possunt non vehementer egere. Hos quidem, inquit Iudas Apostolus, arguite iudicatos, illos verò saluate, de igne rapientes. Cernitis ne, vt se hodie populus Christianus, tamquam funijs quibusdam actus, cateruatim in ignem infernalem præcipitet? Annon videtis, quàm improbo labore, quantis studijs, quantisque impensis homines perditionem suam, æternamque damnationem quærant? Nimirum, ingenti quodam zelo, magnoque prorsus animo opus est, vt malum hoc auertatur, populusque ab æternis illis incendijs eripiatur, quæ iamdudum probè commeruit. Satis abunde datum est otio; non iam amplius fert Ecclesia desides ignauosque ministros: quamquam haud sciam, an nomine ministrorum Ecclesiæ dignè censendi sint, qui vitam otio transigunt, ne quid grauius memorem.

Tempus omnino est, Auditores, vt qui quoquo modo idoneus est, ad subueniendum laboranti Ecclesiæ, huc studia omnia conferat, huc neruos omnes intendat. Potest adhuc placari à nobis Diuina clementia, potest eius bonitas precibus calidis alijsque veræ pœnitentiæ operibus flecti. Non vsqueadeò nobis adhuc est infensus Omnipotens, cuius natura est (vt antè iam diximus) misereri semper & parcere; vt non sit amoturus à nobis plagas suas, si nos sincerè viderit atque ex animo ad meliora conuersos, & suum vnumquemque officium, vt decet, præstare. Non enim vult mortem peccatoris, sed vt magis conuertatur & viuat. Conuerte nos Domine, & conuertemur ad te; & sanctum nomen tuum magnificabimus. Non tradas bestijs animas confitentes tibi; & animas seruorum tuorum ne obliuiscaris in finem: quas pretioso tuo sanguine redemisti. Peccauimus quidem cum patribus nostris, iniustè egimus, iniquitatem fecimus, sed tu Domine, qui pius es & misericors, ne reminiscaris delicta nostra, vel parentum nostrorum, neque vindictam sumas de peccatis nostris. Nun intres in iudicium cum seruis tuis; quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens. Si enim iniquitates obseruaueris Domine; Domine quis sustinebit? Miserere itaque Domine populi tui, secundùm magnam misericordiam tuam.

tuam. Et ſcimus certè, quòd ſi decreueris ſaluare nos (tametſi non mereamur) continuò liberabimur. Quod nobis concedat, qui eſt in ſæcula benedictus. Amen.

De Conceptione B. VIRGINIS MARIÆ, *quâ* FILIVM DEI *de* SPIRITV SANCTO *concepit, pius tractatus.*

DOMINE, audiui opera tua, & expaui. Conſideraui, inquam, mirabilia opera tua, & defeci. Deſcendente Verbo tuo, cor noſtrum partim præ admiratione, partim præ amore, dulcedine, & gratitudine, liquefactum eſt. Quàm nouum enim, quam admirabile, quòd, cum medium ſilentium tenerent omnia, & nox in ſuo curſu medium iter haberet, omnipotens Sermo tuus a regalibus ſedibus venit! Vere fidelis Sermo, & omni acceptione, honore, & gratitudine dignus; quod effudiſti, Pater cæleſtis, viſcera charitatis tuæ ſuper nos, & multitudinem miſerationum tuarum vltra cohibere minime potuiſti. Effudiſti, inquam, lucem in tenebris, rorem in ſiccitate, & in magno gelu ignem vehementiſſimum accendiſti. Apparuit nobis Filius tuus, tamquam ciborum copia, cunctis fame grauiſſima laborantibus; & vt fons aquæ viuæ, deficientibus præ ſiti & æſtu maximo: aut certè, ſicut apparere ſolet fortis adiutor & liberator obſeſſis, iam iamque ruituris in prælio; quibus mors extrema præ oculis verſatur, hoſtili gladio comminante, & armata dextra ſitiente cruorem: ſic ille nobis apparuit, & factus eſt in ſalutem.

Sed, latius paulo atque attentius ſalutis noſtræ exordia repetamus; &, vnde venerit, quomodo deſcenderit, & vbi, quonam modo conceptus ſit DEI FILIVS, contemplemur. Licet enim omnis hæc res ineffabilis ſit & incomprehenſibilis, multa tamen inde iucunde & ſuauiter, multa etiam vtiliter, cum debita animi humilitate ac modeſtia, percipi poſſunt. Hic ſumma eſt fidei noſtræ, radix ſubſtantiæ noſtræ, lumen ſcientiæ, amoris vinculum, & patens aditus ad æterna. Et primùm quidem occurrat nobis Dauid Propheta, atque explicet, vnde venerit iſte Saluator noſter. A ſummo, inquit, cælo egreſſio eius. *Pſalm. 18.*
Quid eſt à ſummo cælo? id eſt, à Deo, qui eſt ſumma eſſentia, ſummum bonum, ſumma beatitudo. O verè ſumma eſſentia, quæ nec loco circumſcribitur, nec mutabilitate mouetur, nec tempore clauditur: ſed omnia loca maieſtate, immenſitate, determinat; omnia mutabilia mouet, propria immutabilitate; claudit cuncta tempora, æternitatis infinitate. Eadem eſſentia ſummum bonum eſt: non ſolùm per dictam immenſitatem, immutabilitatem, æternitatem; verùm etiam propter æternam conceptionem creationis, quam parturiuit in tempore; & infinitam ſapientiam, qua antequam quidquam eſſet, cuncta ab æterno diſpoſuit; & amorem ineffabilem, quo opus ſuum complectebatur, antequam produceretur in creationem. In hoc ſummo bono, ſumma item (quam diximus) beatitudo conſiſtit; quòd ſui adeptione efficit vere beatos. Eius namque participatione, vita æterna acquiritur, perfecta ſapientia tribuitur, amoris plenitudo poſſidetur: vt in æternitate vitæ, ſit plena ſinceritas; in lumine ſapientiæ, perfecta iucunditas; in amoris dulcedine, omnis completa cupiditas & voluptas. Hoc ergo ſummum cælum, de quo Dauid, vnde venit Chriſtus. Sed, quia hoc ſummum cælum, Pater; hoc ſummum cælum, Filius; hoc ſummum cælum, Spiritus ſanctus; venit igitur Chriſtus à Patre, venit à Filio, ſeu à ſeipſo, (res mirabilis) venit à Spiritu ſancto. At quomodo venit à Patre, qui numquam reliquit Patrem? quomodo à Verbo aut Filio, qui numquam Verbum aut Filius eſſe deſijt? quomodo à Spiritu ſancto, cùm Spiritus ſanctus à Patre ac Filio ipſo procedat?

Magna & difficilia hæc omnia, quis nobis aperiet? Ipſe nimirum ſolus, qui clauem Dauid habet, quem tractamus; qui aperit, & nemo claudit; qui claudit, & nemo aperit. Ipſe ſcit enim, nos hæc non curioſe, ſed humiliter ad eius gloriam inquirere. Petamus igitur, & dabit nobis (nam ſic promiſit ipſe) pulſemus, aperiet nobis; quæramus, & inueniemus. Dicimus itaque, Chriſtum venire a Patre, venire a Verbo, venire à Spiritu ſancto. Non miremini, obſecro. Hoc enim non eſt aliud dicere, quàm quòd tota beata Trinitas eius incarnationẽ & conceptionẽ operata eſt. Nihil ſiquidem aliud eſt, à ſummo cælo, à ſumma Trinitate venire, quàm operante eadẽ Trinitate cócipi & incarnari. Sed aliter à Patre venit; aliter à Filio, ſeu ſeipſo; aliter denique à Spiritu ſancto: à Patre nâque genitus æternaliter, ex matre prodijt genitus temporaliter: apud Patrem manens inuiſibiliter, cum homi-

hominibus visibiliter conuersatus. Hoc illi fuit egredi à Patre, quod ad nos venire, nostraque suscipere,& foris visibiliter apparere,& fieri quod ex Patris natura non erat. Itaque (quod dicta mirabile est) ab eo venit, à quo non recedebat; ab illo egrediens,in quo remanebat; vt sine interuallo totus esset in æternitate, totus in tempore; totus in Patris maiestate,& totus in nostra humilitate.Si quæris, quomodo? collige veritatem ex imagine. Verbum in corde genitum, perfectè exit in ore, vt integrum quoque ad alios veniat, & in omnium audientium auribus sonet; & tamen totum in corde proferentis remaneat: sic Verbum bonum de corde Patris eructatum, & in mundum exijt, & Patrem non reliquit.

Venit quoque Verbum à se, descenditque sub se, quando caro factum est, & habitauit in nobis; quando semetipsum exinaniuit, formam serui accipiens. illa exinanitio, à se descensio fuit. ita tamen descendit,vt sibi non deesset. ita caro factum est, vt Verbum esse non desineret; nec humanitatis assumtio minuit gloriá maiestatis. Sciendum nunc, quomodo à Spiritu sancto venerit, cùm Spiritus sanctus ab eo procedat. Procedit igitur ab illo quidem Spiritus sanctus,æterna processione; sed, vt nasceretur de Maria Virgine, venit de Spiritu sancto temporali conceptione.De æterna processione Spiritus sancti,per

Psal. 32. Psalmistam sic dicitur: Verbo Domini, cæli firmati sunt; & spiritu oris eius, omnis virtus eorum. Verbum Domini os Domini nominauit, in quo semel Pater locutus est: Spiritum oris, spiritum sanctum appellauit,quòd ab ore procedat. Quòd autem Verbum de

Abac. 4. Spiritu sancto venerit, sic habetur in Abacuc, Deus ab Austro veniet,& sanctus de monte Pharan. Per Austrum, in quo est vitalis calor, virtusque genitiua, Spiritus sanctus designatur;qui confert vitæ nouitatem,faciens oriri germina virtutum. Idem Spiritus,mons dicitur, propter excellentiam charitatis; Pharan, propter gratiarum diuisionem. Spiritus enim sanctus est, qui dona sua singulis tribuit, prout vult. Venit ergo Deus ab Austro, quia de calore viuificante & regenerante conceptus est. venit de monte Pharan;de ineffabili celsitudine diuisionis charismatum emanante profluxit. Sed, dic nobis clariùs,

Dan. 2. Daniel sancte, quomodo de hoc monte descenderit. Præcisus est, ait, lapis de monte, sine manibus. Quis lapis? Lapis, quem reprobauerunt ædificantes; lapis angularis, qui facit vtraque vnum; lapis, quem vnxit Iacob: lapis, in quo sunt septem oculi. Hic præcisus est de monte, sine manibus; quia Virgo sacra suscepit eum, non ab homine, nec per hominem, sed de Spiritu sancto.

Audiuimus igitur, vnde descenderit: nunc nobis idem Dauid modum descensionis

Psalm. 71. eius aperiat: Descendit, inquit, sicut pluuia in vellus; & sicut stillicidia stillantia super terram. Pulcherrima sanè verba, & plena mysterijs iucundissimis: videamus singula. Primùm autem dicendum, quodnam hoc vellus; deinde, quæ terra; qualiterque pluuia descendit in vellus, & quomodo stillicidia stillant super terram. Vellus, cùm sit de carne, excrescit supra carnem, & carnis passiones ignorat: attactu leni, & colore humili, mansuetudinem ac humilitatem designat: formæ quoque habilitate, simplicitatis & innocentiæ gerit indicium; & naturali calidoque velamine, membrorum tegit fouetque teneritudinem. Denotat autem vellus gloriosam Virginem,quę in carne degens,extulit se extra carnem, & carnis passiones spiritus virtute superauit: mansuetudine & humilitate nulli similis fuisse dignoscitur: simplicitatem eius atquè innocentiam dicere nemo sufficiat: charitatem, qua humanum genus incessanter fouet & protegit, mens nostræ intelligentia non comprehendit. Porrò præfata terra eamdem virginem Mariam demonstrat. Sicut enim vetus Adam, de terra incorrupta, nullumque passa contagium, forma-

Psalm 84. tus est; sic incorrupta Virgo nouum Adam produxit. Sic enim rursum Dauid: Veritas de terra orta est O rem nouam;de terra oriri illum, qui est veritas! Nunc breuiter, quomodo pluuia descendat in vellus,& qualiter stillicidia super terram decidant, attendamus. Pluuia descendit in vellus, absque strepitu, absque motu vellerum, sine vlla scissione, vel diuisione: leniter infunditur, tranquillè suscipitur, suauiter ac molliter bibitur. Sic stillicidia sensim & paularim irrorant, ac madefaciunt terram, tam mirabili decursu, tantaque subtilitate, vt in introitu vix pateant, & in exitu germina producant. Sic cælestis ille imber Christus descendit in vterum Virginis, sine humano opere, sine motu concupiscentiæ, salua virginis integritate, claustrisque vteri obseratis & integris: leniter infusus est, tranquillè susceptus, ineffabiliter incarnatus. Stillauit quoque super terram eius, in introitu non comparens, & in exitu prodiens manifestè. Sunt ad hæc, tantæ rei & aliæ similitudines. Vt enim radius solis vitrum absque læsione penetrat, & claræ aquæ absque

scissione

scissione vel diuisione immergitur, vt ad fundum vsq; vniuersa rimetur; sic Dei Verbum adijt virginis habitaculum, & inde prodijt, clauso virginis vtero. Quippe, qui facile posset extra virginem corpus creare ex nihilo; facile potuit corpus acceptum de virgine, extrà sine carnis corruptione vel læsione efferre. Neque enim legi naturæ se subdidit, qui naturæ leges posuit.

Audistis, vnde descenderit Verbum; & quomodo descenderit: nunc tertium satis etiam intelligitis; quò nimirum descenderit: nempe, vt diximus, in virginis vterum: vterum sanctum, impollutum, inuiolatum, consecratum manu vnctionis diuinæ. Ibi carni nostræ sociatum, copulatum naturæ nostræ, impleuit sacratissimum & secretissimum sacramentum; vt essent duo in carne vna, vnoque cōtubernio inseparabili Deus & homo sic uerentur. Factus est Deus inuisibilis, visibilis homo: impassibilis & immortalis, passibilē se & mortalē exhibuit: incircumscriptus & immensus, quemq; cæli & terræ amplitudo non capiunt, Mariæ viscera & angusti claustra vteri comprehendunt. Si quæris, quomodo factum est istud? Audi cælestem legatum, paranymphum angelicum; Spiritus sanctus superueniet in te; & virtus Altissimi obumbrabit tibi. Superueniet, non solùm tibi; sed & in te. O quàm felix es, Maria! & verè super omnes mundi feminas benedicta! Et quàm felices omnes nos per te sumus! Dum oras enim, dum lacrymas pro humani generis redemtione effundis, dum suspiras, & damna dilationis deploras, dum dilecti tui & mundi Saluatoris turbaris absentia, dum illam miraris virginem, illam videre, illi inseruire desideras, cui illud decus, ille honor, illa continget gratia, vt mundi concipiat & pariat Redemtorem; ecce, superuenit in te Spiritus sanctus, vt inopinato perfruaris gaudio, & noua atque incomprehensibili lætitia perfundaris. Spiritus, inquit, sanctus superueniet in te; & virtus Altissimi obumbrabit tibi. In te, inquam, vt propiùs inuisat te; vt totam te repleat. nunciat tibi verbum bonum, verbum plenum suauitatis & admirationis: plenum altissimi consilij, plenum gratiæ, plenum gaudij & salutis. Spiritus sanctus superueniet in te, vt à tactu eius venter tuus (vt est in Cantico) cōtremiscat, vterus intumescat, gaudeat animus, floreat aluus. Gaude & exulta, quæ tali suauitate perfrueris; tam sancto & cœlesti dignaberis osculo, tali sponso copulaberis, à tali marito fecundaberis. Spiritus sanctus superueniet in te; in alios multos Sanctorū venit, in alios veniet, in te verò superueniet; quia præ omnibus, & super omnes elegit te, vt superes vniuersos, qui ante te fuere, vel post te futuri sunt, gratiæ plenitudine. Impleuit quidem Abel tantā innocentiā, vt innocens manibus, & mitis corde, de manu fratris necem susciperet: tua verò innocentia, millia nocentium innocentiæ reddidit & saluti. Transtulit quidem Enoch in cælum, vel in locum quem ipse nouit; sed caro, quam generabis, cùm assumta fuerit à terra, omnia trahet ad se. Impleuit Abraham fide & obedientia profutura posteritati; sed fide tua & obedientia mundus saluatus gratias agit. Impleuit Moysem, & legis, non gratiæ latorem instituit; tibi autem tribuit, non solum legis omnis bonæ auctorem, sed omnis etiam gratiæ largitorem. Adsciuit Dauid in Prophetam & Regem; sed ille, Filium tuum Dominum suum nominat. Quid plura commemorem: omnes superas, præstas vniuersis, non solùm hominibus, sed summis quoque Angelorum ordinibus. Hinc est, quòd gloriosius, præ illis omnibus, nomen hereditabis. Nam, cum alius dicatur Angelus Dei, alius Propheta, alius præco, & suo quisque censeatur nomine, pro ordine & dignitate; tu verò singulari & speciali nomine appellaberis Mater Dei; & ideò, mater salutis, mater gratiæ, mater misericordiæ. Spiritus sanctus superueniet in te, superueniet in vbertate, in affluentia, in plenitudine carnis & animæ. Cumque repleuerit te, erit adhuc super te, & super aquas tuas feretur, facturus in te quiddam melius & mirabilius, quàm cum ferebatur super aquas à principio, vt materiam creationis in distinctionem formamque produceret. Et virtus Altissimi obumbrabit tibi. Obumbrabit tibi Christus, Dei virtus & sapientia. Ille humanam de te naturam suscipiet; & plenitudinem diuinitatis; quam ferre non posses, teget in carnis susceptione. Obumbrabit ergo tibi; quia luci inaccessibili, assumta à Verbo humanitas se obijciet, cuius obiectu lux illa temperata, castissima viscera tua perfundet.

Sed, dic nobis, Maria, Virgo benedicta, materque mirabilis: libet enim te vnum adhuc quiddam interrogare. Scio enim, ô Domina benignissima, non aspernaberis ex pietate quærentes; non reiicies cum charitate pulsantes, cum humiliate rogantes. Obsecro igitur, quo affectu mouebaris, quo amore tenebaris, quibus æstibus concitabaris, cùm hæc fierent in te, & Verbum Dei carnem sumeret ex te? vbi tunc erat anima tua, vbi mens, vbi

vbi cor tuum? vbi sensus, vbi ratio, vbi & memoria tua? Nimirum ardebas vt rubus, qui olim ostensus fuit Moysi, & non comburebaris; liquefiebas, vt dilectus tuus locutus est, & non consumebaris. Quàm mirabiliter inflammabat te ignis ille cælestis! inflammabat, inquam, & incendebat; non imminuens aut consumens te, vt res alias, sed vires semper maiores addens. Ignis ille, luminis torem exhibuit; ros luminosus vnctionem præbuit; vnctio semen sanctum præstitit, in quo omnes gentes benedicerentur. Hæsisti scilicet, Virgo pulcherrima & sanctissima, strictis amplexibus auctori pulchritudinis, & maius quiddam effecta, quàm virgo, longeque plusquam virgo; nimirum, mater & virgo, admirabile semen cælesti ac Deifica infusione suscepisti. AVE igitur, GRATIA PLENA; DOMINVS TECVM, BENEDICTA TV IN MVLIERIBVS; ET BENEDICTVS FRVCTVS VENTRIS TVI IN ÆTERNVM.

Cant. 7. Felix aluus beatæ Mariæ, de qua dictum est; Venter tuus vt aceruus tritici, vallatus lilijs. An non vt aceruus tritici venter eius, qui grano illo intumuit, quo omnis renatorum seges excreuit? In fonte quippe baptismatis, peccatis & nobisipsis mortui, per lauacrum regenerationis, Christo renascimur, vt ei viuamus, qui pro omnibus mortuus est. Ergo, ex vno grano multæ segetes; ex aluo autem virginis Mariæ granum illud fœcundum ac superbenedictum. Rectè ideò aceruus nominatur, vi seminis, non numerositate; virtute, non pluralitate. Lilijs autem vallatus dicitur, eò quòd vteri materni perennis integritas Scripturę sacris eloquijs comprobetur. Quid enim sunt aliud sacra eloquia, nisi quædam lilia, emanantia candorem puritatis, & gratum odorem suauitatis spirantia? Hinc enim est quòd Verbum Patris, candor lucis æternæ nominetur. Et de diuinis eloquiis per Psalmistam dicitur; Eloquia Domini, eloquia casta, &c. De odore autem scriptum est; Curremus in odorem vnguentorum tuorum. Eloquia namque Domini, vnguenta pretiosissima sunt, quibus morbus animarum expellitur; quibus congrua vulneribus medicina adhibetur: de quorum item odore scriptum est; Odor vnguentorum tuorum, super omnia aromata.

De differentia partus EVÆ, *&* MARIÆ VIRGINIS: *deq́; gaudijs* MARIÆ, *& modo, quo se habuit in partu* CHRISTI.

EVA parit corrupta, Maria integra & incorrupta: Eua in dolore, Maria in voluptate & salute: Eua in vetustate, Maria in nouitate: illa seruum, illa Dominum: illa reum, ista iustum: illa peccatorem, hæc tollentem peccata mundi. Euæ partus mortes multiplicat; Mariæ partus à morte saluat. Euæ parturienti draco insidiatur; Marię partui ab Angelis ministratur. Eua quos parit, multis exponit casibus; Maria quem parit, saluat à malis omnibus. Eua pariente, abundauit malitia; parturiente Maria Virgine, superabundauit gratia. In partu Mariæ, cæli lætati sunt, & terra exultauit, infernus etiam commotus expauit. Cæli lætam dederunt stellam, atque Angelorum gloriosum exercitum, collaudantem, & dicentem; Gloria in excelsis Deo. Exultans terra dedit pastores glorificantes; & Magos adorantes ac munera offerentes. Infernus commotus excitauit regem impium, & satellites in necem innocentium puerorum grassantes. Ita pariente Maria, boni lætati sunt, & mali turbati; quoniam ille nascebatur, qui bonis præmia virtutis redderet, & malos debita vltione puniret. Adeoque existimandum est, quando Maria peperit, faciem totius vniuersitatis risisse, & lætum orbem suo applausisse Domino: cælum, abstersis nubibus, induisse decorem, & sidera decentia, Adsumus, luxisse ei cum iucunditate: noctem effudisse lumen in tenebris, & pro caligine ministrasse splendorem: splendorem, inquam, qui iubar solis obnubilat. De hac nocte, per Psalmistã dicitur; Nox sicut dies illuminabitur: &, Nox illuminatio mea in delicijs meis, &c. Fulgebat aëris grata & pacata temperies; & cuncta parata in ordine suo, auctorem suauitatis & pacis venisse testabantur.

An mirum est, in ortu Christi cuncta elementa pacata, quę in morte eius turbata fuisse leguntur? Quomodo? Illo moriente turbarentur, & illo nascente non pacarentur? morientem suo sensu sentirent, & nascentem nescirent? Si autem illo nascente cuncta lætata sunt; mater eius, putas, qualiter lætabatur? si cuncta gaudebant; illa quanto gaudio fruebatur?

batur: Lingua balbutit, cor refugit, sensus expauescit ad pondus tantæ lætitiæ. Quomodo enim vas adhuc fragile & mortale, tantam vim gaudiorum poterat sustinere? Sed ille obumbrabat illi in ortu suo, qui in conceptione obumbrauerat. Ille dabat sufferentiam gaudiorum, qui affluentiam præstabat: &, quam gloria maiestatis replebat ineffabili abundantia, virtus Diuinitatis mirabili potentia continebat.

Cùm igitur natum repromissum edidisset, diemque ex die pepererisset; conuersa ad Deum toto corde, vocem gratiarum & laudis suæ auditam fecit in excelso: obtulit gratum sacrificium labiorum, & hostiam iubilationis immolauit. Amplectens verò dulcibus & puris manibus fructum ventris sui, natumque Emanuel, lucem adspexit incomparabiliter sole pulchriorem, & sensit ignem aquis inextinguibilem. Suscepit in testa carnis genitæ ac mortalis, fulgorem illuminantem omnia: & portare meruit inter brachia, quo portantur & sustinentur cælum & terra. Repleta igitur scientia Domini, sicut aqua maris inundantis, rapitur extra se; & mente sursum eleuata, altissima contemplatione defigitur. Miratur, se virginem assumtam in matrem; & Dei altissimi genitricem se læta obstupescit. Intelligit, in se completa Patriarcharum promissa, Prophetarum oracula & Patrum veterum desideria; qui Christum de virgine nasci præconabantur, ortumque eius votis omnibus expectabant. Videt Dei Filium sibi commendatum, & mundi salutem sibi creditam lætatur. Audit dicentem sibi, & in se loquentem Deum Patrem cælestem; Ecce, quomodo elegi te, ex omni carne; & inter omnes mulieres benedixi tibi; cui vni pretiosissimum thesaurum meum, Filium meum vnicum, commendaui. Noli timere lactare quem genuisti; educare quem peperisti. Agnosce non meum solùm, sed tuum etiam filium. Filius meus ex æterna Diuinitate, filius tuus ex nunc assumta humanitate.

Quo itaque affectu & studio, qua humilitate & reuerentia, qua dilectione & deuotione id expleuerit, omnibus incognitum; illi soli, & Deo notum. Sæpè oblita esus & potus, spretaque corporis necessitate, noctes insomnes agebat, vt Christum mente cogitaret, Christum in carne videret; cuius ardebat desiderio, flagrabat obsequio. Sæpè agebat, quod in Cantico scriptum est: Ego dormio, & cor meum vigilat. Carne quidem leuiter dormiebat, animo vigilabat; & vigilans in iisdem se inueniebat; & artus sopori concedens, in pace in idipsum dormiens requiescebat. Vbi erat thesaurus eius, ibi & cor eius: vbi gloria, ibi conscientia. Diligebat Deum ac Filium suum, verè ex toto corde, ex tota anima, & ex omnibus viribus suis. Videbat oculis, & manibus tractabat verbum vitæ. Felix, cui præstitum est, fouere eum, qui fouet ac nutrit omnia; portare portantem vniuersa; lactare filium, qui lac ipsis infudit vberibus; pascere cuncta pascentem! Pendebat à collo eius, Patris sapientia, verè dulcissimum onus; & in humeris eius, virtus mouens cuncta residebat. Stabat in sinu materno paruulus IESVS; & in gremio quiescebat virgineo, cunctarum requies animarum. Aliquando subnixo capite, læua dextraque tenentem vultu placidissimo Genitricem adspiciebat, quem desiderabant Angeli videre; & blando murmure matrem innocabat, quem omnis spiritus in necessitate inuocat. At illa, repleta Spiritu sancto, sanctum pueri pectus, suo pectori copulabat; & faciem illius, suæ faciei applicabat. Nonnumquam osculabatur manus & brachia; & materna confisa licentia, ab eius ore dulcissimo, sanctissima ac suauissima oscula carpebat. Non satiabatur visu, nec implebatur auditu, qui illum videbat & audiebat, quem multi Reges & Prophetæ voluerunt videre, & non viderunt; audire, & non audierunt. Proficiebat igitur magis ac magis in amore; & animus inardescens, mente peruigili diuinis obtutibus inhærebat. Non labores, non dolores, non discrimina, non necessitatem aut penuriam, non formidines aut mortes, non Regis crudelissimi furorem, non fugam in Ægyptum aut reditum pro Nati amore formidabat. Erat gratissima in opere, lætissima in actione, promtissima in obsequio, deuotissima in ministerio, & humillima in famulatu. In cunctis prosperè agebat; cuncta strenuè & sapienter administrabat. Vniuersa humanitatis officia, vultu sereno ac mente tranquilla percurrit. Nam, sicut in theorica nulli similis exstitit, sic in actiua vita similem non inuenit.

Sed, quid agimus, aut dicimus de MARIA? vincimur, & nos vinci gratulamur. Valdè supra nos est, quod tentamus. Hic igitur taceamus, & virgineam matrem, per arcana gaudij, & ineffabiles amores eius, quos singulari priuilegio meruit, rogemus; vt maternæ pietatis affectum nobis impendat, & pro peccatis nostris apud Filium suum, Dominum nostrum, intercedat. Amen.

DE ASSVMPTIONE B. MARIÆ; *Quare vnà cum Christo non ascenderit in cœlum.*

COGITANTIBVS multis, & sæpiùs animo retractantibus Dei genitricis Assumptionem, quæstio ferè semper occurrit, quæ digna inquisitione, vtilis inuentione, dulcis admodum euadit communicatione. Quæritur enim, cur ascendente in cælum Domino, mater eius, quæ tãto eum complectebatur affectu, nõ statim secuta est. Cùm siquidem nulla peccati nube depressa, nulla vitæ macula respersa, super ignem ruberet ob charitatem, luce clarior esset ob castitatem, ipsis quoque admiranda cæligenis ob virginei partus nouitatem; mirum videtur, cur non statim cum Filio in cælum eleuabatur. Certè, Enoch cum cordis mundicia, cum Deo ambulauit; & non comparuit, quia transtulit eum Deus. Helias quoque nimio diuini amoris zelo ac amore succensus, curru igneo, equisque igneis, in cęlum raptus memoratur. Hæc verò, excedens Enoch cordis mundiria, & amoris prærogatiua longè maior Helia; quare cum illo, quem genuit, nõn illicò in cælum effertur? Erat namque plena gratia, & inter mulieres benedicta. Deum verum, de Deo vero, sola meruit concipere, quem & virgo peperit, virgo lactauit, fouit in gremio, eique in omnibus dulcissimo ministrauit obsequio. Passa est denique, magis spiritu quàm carne, cum moriente; reuixit spiritu cum resurgente; & cur item non ascendit cum ascendente? Eius namque sacratissima caro, quæ de Spiritu sancto grauida fuit, quę germine magnifici Regis intumuit, in qua Deus homo Verbum caro factum est, & mediante Christo mansit in ea diuinitatis plenitudo corporaliter; assumpto Domino, cælo certè etiam miscenda videtur. Quorsum enim retardata est, vel ad horam vnam, aut passa Nati diuortium? vt quid dilarum est, feruentius igne, tam sanctum eius desiderium?

Nimirum, quoniam ista dilatio, discipulorum Christi non minima consolatio fuit. Ista siquidem dilatio matri nihil minuit, & mundo salutis remedia contulit. Voluit enim Dominus IESVS, vt ipso ad Patrem redeunte, Apostoli materno solatio & eruditione fruerentur. Qui quidem, licet edocti essent à Spiritu, ab illa tamen etiam poterant mificè edoceri, quæ mundo iustitiæ solem edidit, & fontem sapientiæ, ex prato virgineo, alueo intemerato, produxit. Mira denique pietate primitiuæ Ecclesiæ prouisum est; vt, quæ Deum in carne hac præsentem minimè cerneret, matrem eius visu iucundissimo recreata videret. Quid enim tam iucundum, quid tam decorum, quàm matrem Plasmatoris & Redemtoris omnium intueri? Nam, si sepulchrum eiusdem nostri Saluatoris ita visu delectabile est, si lapis, in quo stirps sancta Iesse requieuit, tanta expetibilis celebritate, vt animos & affectus cunctorum prouocet in se, & quadam pietatis arte trahat ad se omnia; quæ vel qualis erat lætitia, Dei genitricem cernere, quamdiu eam diuina pietas communi sorte degentem nobiscum concessit in terra? Beata gens, & felix generatio, quæ tali spectaculo meruit illustrari; quæ illius meruit præsentia & consortio decorari, in cuius medio constitit arbor vitæ, quæque genitrix effulsit lucis æternæ. Apparuit puteus ille clausus, & fons signatus; de quo egressus est fons domui Dauid patens, in ablutionem peccatoris, & menstruatæ. Hoc insigne priuilegium, hæc prærogatiua singularis Ecclesiæ primitiuæ contigit.

Denique Virgo mater, omnium in se charismatum commercia deferebat. Primo namque ad spectu, scintillãs sacri amoris ignibus, proximorum pectora suauiter exurebat; animis fidem suggerebat, suadebat verecundiam, inflectebat ad pietatem: spirabat florem virginitatis, seminabat nouale castitatis; depingens oculis habitum humilitatis, præferens iudicium veritatis. Splendor indeficiens in circuitu eius, & ignis exardescens à facie eius. Fluuius igneus rapidusque egrediebatur ab ea; qui hostes succenderet, amicos confoueret, iuuaret proximos, concremaret inimicos. Fertur ab ijs, qui nouerunt naturas animantium, quòd solo visu flatuque mortifero vicina quæque sibi regulus venenatus interimat. Sic illa, modo contrario, diuini igne caloris vehementer accensa, & Verbi flammigerantis repleta incendijs, odorem reniuificantis gratiæ, ijs qui longè, & ijs qui propè commanebant, exhalabat. Et alijs quidem (id est, aduersarijs) erat odor mortis in mortem; alijs verò (id est, credentibus in Filium suum) odor vitæ in vitam. Sicut enim in Eua omnes moriuntur, sic in MARIA omnes viuificatur: & sicut Euę scelere fit mundi dam-

di damnatio; ita fide MARIÆ orbis reparatio. Illa infecta fuit veneno lethali, quod transfudit ad posteros; hæc perfusa vitali antidoto, quod ad fideles transmisit vniuersos. Corruit illa, male credula serpenti; surrexit ista, & iuxta verbum quod dixerat Deus, contriuit caput serpentis: ab initio prænuntiata, & nunc Ecclesię primitiuorum donata: ex tunc repromissa, & in temporum fine exhibita. Quis ergo non properaret, quis non curreret ab extremis terræ, reuerendæ maiestatis decus adspicere; & vultum omnimoda suauitate, imperiali dignitate, & singulari prędicum potestate videre? Quippe nihil inueniebatur illi simile, in filijs & filiabus Adæ: nil tale in Prophetis etiam aut Apostolis. Nihil illi comparandum, cælum aut terra dedere. Quis enim similis foret matri Dei, etiam inter filios Dei?

Et vide quàm recto ordine, ante assumtionem eius, effulsit nomen eius in vniuersa terra; & fama eius celeberrima vbique diffusa est, priusquàm eleuaretur magnificentia eius supra cęlos. Decebat enim matrem Domini Virginem, & ob Nati sui honorem primò terris regnare, & ita demum cælum cum gloria penetrare: dilatari in infimis, vt & superna in plenitudine sancta conscendere: transferri, sicut de virtute in virtutem, ita de claritate in claritatem, à Domini spiritu. Igitur, in carne præsens, futuri regni primitias prælibauit: & nunc accedens ad Deum ineffabili sublimitate, nunc proximis condescendens inenarrabili charitate, inde Angelicis frequentabatur officijs, hinc humano famulatu venerabatur. Assistebat enim paranymphus Gabriel, cum choris Angelicis. Ioannes et (gaudens sibi virgini matrem Virginem commendatam) cum ceteris Apostolis, ministrabat: illi Reginam, isti videre Dominam lætabantur; & vtrique, pro deuotionis affectu, obsequebantur. At, illa residens in arce sublimissima virtutum, & pelago diuinorum affluens charismatum, abyssum gratiarum, qua cunctos excesserat, credenti & sitienti populo largissima copia profundebat. Salutem namque corporibus & animis medelam afferebat, potens suscitare a morte carnis & animæ. Quis vmquam ab ea æger, aut tristis, aut ignarus cælestium mysteriorum abscessit? quis non lætus & gestiens ad propria redijt, impetratis à matre Domini omnibus quæ petiuit? MARIÆ præsentia gratam veris præsentiam exhibebat; & quoquò se verteret, paradisus deliciarum erat. Emissiones tuæ, ait sponsus, paradisus malorum punicorum, cum pomorum fructibus; cypri cum nardo, nardus & crocus, fistula & cinnamomum, cum vniuersis lignis Libani; myrrha & aloë, cum omnibus primis vnguentis: fons hortorum, puteus aquarum viuentium, quæ fluunt impetu de Libano. Habet quippe paradisus gloriosæ Virginis, mala punica in varietate virtutum; fructus pomorum, in perfectione operum. habet cyprum cum nardo; illam fertilem vuarum, hanc miri odoris herbam aromaticam: ad sobriam ebrietatem sensuum, & suauefragrantem opinionem virtutum. His adduntur crocus lætitiæ, fistula exspoliationis carnis, cinnamomum suauitatis, cum vniuersis lignis Libani; per quæ vniuersitas bonorum operum designatur. Myrrha quoque mortificationis, & aloë incorruptionis, cum omnibus primis vnguentis effusis in oratione, ab illo vnguento, quod consistens in capite, descendit in barbam, barbam Aaron; non illius veteri & significantis, sed noui & significati: descenditq; in oram vestimenti eius, quod est Ecclesia; exhibita ipsi vero Aaron, iuxta Paulum, sine macula & ruga. His ergo tantisque bonis exuberans sponsi mater, suauis & charissima in delicijs, vt fons hortorum rationabilium, & puteus aquarum viuentium, & viuificantium, quæ fluunt impetu de Libano, à monte Sion vsque ad circumfusas & exteras quasque nationes, pacis flumina, & gratiarum emanationes, cęlica deriuabat infusione. Vnde beatus Dauid, cùm de Filio eius, Domino nostro, loqueretur; Erit, inquit, in diebus eius iustitia & abundantia pacis: aperte deinceps adiungés; Donec auferatur luna. Luna quippe ipsa est, quę cælo terrisque irradians, astris Sanctorum supereminet vniuersis. Donec, ait, auferatur luna: quæ, eleuato Sole iustitiæ, stetit in ordine suo; & prima Ecclesiæ primitiuorum infulsit. Tradit fides maiorum, iuxta veritatem historiæ, ab ortu Saluatoris, vsque ad transitum Virginis gloriosæ, terrarum accolas, sopita armorum rabie, continua ac tranquilla pace quieuisse. Hæc igitur breuiter, pro solutione propositæ quæstionis; vt, quo fine & fructu genitrix Regis nostri dilata sit, monstraremus.

Aduertendum est etiam, ex hac eius dilatione, vt quæque fidelis anima, vulnerata charitate, & iaculis Diuini amoris confossa, discat non murmurare, si eam contigerit non mox ad vota migrare. Ecce, differtur mater Domini; quis audeat querulari? differtur, vt proficiat; & proficit perseuerando fideliter. Amori enim vel operi iuncta perseuerantia,

Cant. 4.

 pleni-

plenitudinem creat, parit perfectionem. Hinc est, quòd voce Psalmistæ de iusto dicitur; Iustus vt palma florebit, sicut cedrus Libani multiplicabitur. Palma emenso numeroso spatio florere dicitur, & cedrus Libani annoso prouectu multiplicatur: sic iustus, animo canescens, vt palma florebit diuturnitate. Hinc idem subdit; Adhuc multiplicabuntur in senecta vberi, haud dubiè iusti. Aduertendum itaque, optimi meriti ac singularis iustitiæ Mariam, quæ super Angelos meruit exaltari, priùs hic in senecta vberi debuisse multiplicari. Quod vbi prouenit ex Diuino munere, absconditus honor eius & forma quam gessit in occulto, effecta luce clarior, omniq́ue elegantia præstantior, ora in se supernorum ciuium animosq́ue mirabili dilectione conuertit.

Iam verò, quis dignè laudibus efferat sacratissimam eius assumtionem? quis fando explicet, quàm lęta migrauit à corpore? quàm lęta vidit Filium, quàm gaudens properauit ad Dominum, Angelorum vallata choris, Apostolicis fulta obsequiis; dum Regem cerneret in decore, & natum cum gloria se præstolantem videret, sicut expers totius corruptelæ, sic immunis ab omni molestia? De carnis habitaculo educta est, perenniter habitatura cum Christo. Transiit autem in visione Dei, & beatissimam illam animam sole clariorem, cælo celsiorem, Angelis digniorem vniuersis, Domino exhalauit. Enimuerò in transitu eius glorioso illustratur mons Sion, vbi prouecta dierum, decessit in senectute bona. Ibi expleuit munus vitæ, dans plenam atque perfectam virtutum omnium consummationem. Ibi orienti magis quàm morienti, & abituræ potiùs quàm obituræ, occurrunt castra Dei; & ruunt obuiàm ei exercitus militiæ cælestis. O quàm pretiosa in conspectu Domini, mors genitricis ipsius? Quæ vita adæquabatur morti, quæ gaudia funeri eius? Addas licet mundanos honores, addas pompam funebrem, conuiuia ac festa tropæa; addas omne quod demulcet & delectat; his tamen omnibus iucundior atque suauior est. Est enim hæc eius suauis obdormitio, absolutio à carne mortali, via ad vitam perpetuam, nihil habens doloris, acerbitatis nihil, nihil formidinis. fouet potiùs, pro dolore; delectat, pro acerbitate; & pro metu, firmat in littore fidæ stationis. Nec tenebras inducit, quæ lumen æternum aperuit; nec vitam tollit, quæ dirigit ad fontem & auctorem vitæ perpetuæ. Hac & tam gloriosa morte migrauit; si transitum ad vitam veram, mortem liceat appellare. Vita est enim potiùs, vbi sola mors moritur; vbi corpus mortis exuitur; vbi vita carnis, pia quiete defuncta, fœnore multiplici in posterum reseruatur. An non vita, cùm itur ad fontem vitæ; & vita æterna à vita, perpeti meatu, hauritur? Hoc haustu indeficiente præuenta est, ante decessum, mater virgo; ne in ipso transitu, vel leuissimo mortis gustu tangeretur. Egrediens itaque inuenit vitam, ne videret mortem; vidit Filium gloriosum, ne carnis abscessu doleret. Euadens ergo libera, in tam felicissima visione, & potita optato vultu Dei, venerandos ciues cæli in sui obsequio & deductione paratos inuenit. Mirantur illi animam meriti singularis exutam æterna labe, nullam carnis aut sæculi maculam gerere. Mirantur exutam artubus, gratia totius puritatis candère. Quid enim primùm laudent in ea? integritatem, an humilitatem? prudentiam, an charitatem? robur mentis, an patientiam? honorem matris, an partus nouitatem? sed virtus omni ex parte integra, & gratiæ magis in eo plenitudo laudatur. Vnde Dominus, assistens egredienti de corpore, ita prædicat laudes eius; Tota pulchra es, amica mea, & macula non est in te. Tota, ait, pulchra es. pulchra in cogitatu, pulchra in sermone, pulchra in actu: pulchra ab ortu vsque ad finem, pulchra in conceptu virgineo, pulchra in partu Diuino: pulchra in rubore passionis meæ, pulchra in candore resurrectionis. Surge ergo, amica mea, formosa mea, columba mea, immaculata mea, & veni. Iam enim hiems transijt, absentiæ meæ; imber abijt, lacrymarũ tuarum; & redeunte sole, flores angelici apparuerunt tibi. Vox tua, ô turtur gratiosa, exaudita est; tempus migrationis aduenit.

Igitur, cùm Virgo virginum à Deo & Filio suo, Rege regum, exultantibus Angelis, & cælo laudibus resonante, deduceretur; impleta est Prophetia Dauid, dicentis ad Dominum: Adstitit Regina à dextris tuis, circumdata varietate. Tunc, iuxta vocem Salomonis, surrexerunt filiæ, & beatissimam prædicauerunt; & reginæ laudauerunt eam. Quæ est ista (aiunt supernæ Virtutes) quæ ascendit dealbata? Item; Quæ est ista, quæ progreditur quasi aurora? Denique; Quæ est ista, quæ ascendit de deserto? Nouus & admirandus est nobis splendor iste, nouus hic ordo assumtionis, nouus plane hic odor suauissimus. Tantis verò deducta laudibus, nec ipsa poterat à laude cessare, quæ Filium suum vidit, in dextera paternæ gloriæ residentem, & se cum gloria assumentem. Tenuisti, inquit, dexteram meam; & cum gloria suscepisti me. Iterùm; A dextris est mihi, ne commouear: propter

pter hoc lætatum est cor meum. Sed, quid hisce in moror? Eleuata cum vocibus exultationis & laudis, prima post Deum, super omnes cæligenas, in sede gloriæ collocatur. Ibi mox resumta carnis substantia (neque enim credi par est, corpus eius vidisse corruptionem, in quo Deus ipse requieuit, & ex quo carnē accepit) & duplici stola induta, Deum & hominē, in vtraque natura, quanto ceteris clariùs, tanto ardentiùs & lætius, mentis & carnis oculis contemplatur. Exinde, humanio generi chantate ineffabili cōdescendens, & illos misericordes oculos, quibus cęlū illustratur, ad nos subinde conuertens, communem pro Clero & populo, & pro vtroque sexu, pro viuis quoque & pro defunctis, orationem leuare non cessat. Adest huc de cælo gloriosissima, & prece potentissima; propellens omne quod noxium est, & conferens id quod bonum est: cunctisque se rogantibus, præsentis vitæ munimen tribuit, & futuræ. Memor quippe, quo fine & fructu mater effecta est Redemtoris, libentissime suscipit cuiuslibet preces peccatoris, & pro vniuerso reatu pœnitentium, apud proprium Filium intercedit. Obtinebit sane, quod volet, parens charissima; per cuius castissima viscera Verbum Dei caro factum, venit ad nos, orbis piacula & veteris delicti cautionem sanguine proprio diluturus. Qui viuit & regnat in sæcula sæculorum.

DE TIMORE DOMINI,

Exhortatio ad Iuuentutem Domus Fratrum habita, in D. Catharinæ festo, cùm Domus illa erigeretur in Seminarium Diœcesis Gandauensis, anno M. D. LXIX.

VOD hodie festum Ecclesia celebrat, adolescentes optimi, sacrum est, scitis, diuæ virgini & martyri Catharinæ. Quam virginem necesse est eximiè sanctam egregiamque fuisse, quæ sic per orbem Catholicum vniuersum tanta populi Christiani lætitia & deuotione celebratur. Multis autem præclaris donibus insignis fuit Catharina; nam & virgo fuit castissima, quæ res summæ laudis & meriti est apud Deum: præterea martyrij gloriosam palmam obtinuit; in quo suprema religionis Christianæ perfectio sita est: & postremò (quod perrarum in puellis ac mulieribus) eximia fuit eruditione & sapientia prædita. Atque hoc est, quod potissimùm in S. Catharina admiramur, atque modò amplectimur (nam virginitatis & martyrij gloriam, cum alijs multis sanctissimis puellis communem habuit) atque adeò ob hanc causam, habetur fere à Christianis patrona clericorum, omniumque qui litteris & eruditioni comparandæ in scholis operam nauant. Quamobrem, non sine peculiari Diuinæ prouidentiæ consilio & dispositione factum esse credendum est; vt schola hæc Ecclesiastica, seu Seminarium (vt appellat Concilium Tridentinum) hoc in loco, in illius die festo, sumat exordium, quæ scholarum litterisque studentium fautrix est & patrona: vt sit ipsa quoque, iuxta illius sententiam, tanti dux femina facti.

Quia verò longum esset, totam eius, quæ in manibus habetur, historiam explicare; visum est, illa prætermissa, nonnihil in præsentiarum agere apud vos, pro temporis angustia, de TIMORE DOMINI, in quo se Catharina profectò mirum in modum exercuit. Neque enim ipsa vmquam ad tantam peruenisset gloriam sapientiæ, si TIMOREM DOMINI non diligentissimè coluisset. Nec vos, adolescentes, ad veram vmquam & solidam eruditionem ac sapientiam pertingetis, nisi isto primùm Timoris Domini iacto firmiter fundamento. Si doctrinæ scientiæque amantes estis, vt est illa hauddubiè summè amabilis; si vos sapientiæ cura sollicitat; si animus est vobis, pectus solida eruditione imbuere, hoc modo id facilè perficietis, nec omnino alia ratione ad hanc rem via patet. Initium enim sapientiæ, timor Domini, vt habet Scriptura. Hoc Dauid Propheta regius tradit; hoc repetit Salamon; hoc Iesus etiam ipse, filius Sirach, inculcat. Immò, si beato Prophetæ Iob credimus, vt credimus vere, non modò initium sapientiæ in timore Domini constituendum, sed ipsamet sapientia, quanta est. Timor enim Domini, inquit, ipsa est sapientia, &c, recedere à malo, intelligentia. Vnde omnino consequitur, vbi multarum rerum scientia est absque timore Domini, non modò ibi veram non esse sapientiam, verùm etiam meram adesse stultitiam. *Iob 28.*

Num idcircò existimabimus, Platones, Aristoteles, Demosthenes, Cicerones, Virgilios, Ouidios, & id genus alios vere sapientes aut germanè Philosophos fuisse, vt ipsi loquebantur; quia magnarum multarumque rerum multo studio sibi notitiam & experientiam compararunt? Non illa est profectò D. Pauli sententia: Stultam, inquit, fecit Deus sapientiam huius mundi. Et alibi; Euanuerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor eorum. dicentes enim se sapientes esse, stulti facti sunt. Quid ita obsecro? Nimirum, quia cum illa eruditione sua non coniunxerunt timorem Domini, veramque pietatem. Deum siquidem, omnis sapientiæ fontem, aut non cognouerunt omnino, aut, quod est nequius, cognitum non glorificauerunt vt oportebat. An vlla potest maior esse insipientia; quàm eum, qui sapientiam & philosophiam profiteatur, ignorare à quo, & in quem finem ipse creatus sit, scientiamque suam acceperit? Iactabant illi quidem magnifice illud suum, Nosce te ipsum: de finibus item bonorum & malorum buccis crepantibus disputabant: sed ab illarum rerum cognitione procul nimiùm aberrabant. Ad hæc secreta non est aditus, nisi per TIMOREM DOMINI; de quo in præsentiarum nobis est sermo.

Cùm autem vobis hîc timorem Domini commendamus, non de illo Dei timore agimus, quo quidam sic affecti sunt, vt Deum timeant non tam propter ipsum met, quam propter æterna quæ peccatoribus comminatus est & præparauit tormenta; ita, vt si horum non esset periculum, non magnopere formidarent, Deum, Legis eius præuaricatione, offendere. Hic enim timor nimiùm est seruilis, & ab ingenuo ac liberali animo alienus. Sic olim plerique Iudæorum Deum timebant; non tam vt Deum, quàm vt carnificem: magisque infernum ipsum & æterna supplicia metuentes, quàm Deum. Nos

Rom. 8. verò Christiani, nó ita didicimus Christum. Non accepistis spiritum seruitutis iterùm in timore; sed accepistis spiritum adoptionis filiorum Dei, in quo clamamus: Abba, pater. Itaque, quē hîc vobis prædicamus, timorem Domini, reuerentia quædam perpetua est summæ ac diuinæ illius Maiestatis, in omnibus actionibus, verbis, atque adeò etiam cogitationibus nostris. Quia ipse (exempli causa) Deus meus est, Dominus meus est, Pater meus, Conditor ac Redemptor meus, summum bonum & vltimus finis meus: qui vnus & seruare me potest & perdere; idcircò, propter eius honorem, non patiar in æternum, in peccatum me pertrahi. Alliciat, blandiatur, terreat mundus vt libet; stimulet ac premat caro; sollicitet, diuexet, perturbet diabolus quātum voluerit; timor Dei, &, quam illi debeo, reuerentia, numquam me patietur prauis illorum suggestionibus consensum præbere. Ipse mihi pluris est, quàm mille mundi. Sit quamlibet molesta ac diuturna tentatio: ex illo eius timore orabo semper, nec omnino orare desinam, vt me nó sinat in tentationē induci, aut ab illa superari. Quòd si tamen contingat, pro naturę fragilitate, & tentationis importunitate, me in peccatum incautū vel victū incidere (quemadmodum homines omnes sumus, non Angeli) idem timor Dei, & diuinę Maiestatis reuerentia, me perurgebit, vt à peccato resurgam; vt in viam protinus atque ad mentem redeam, vt veniam implorem, meliora proponam, peccatum confitear, & ex animo conuersus ad Dominum dicam: Pater peccaui in cælum & coram te; iam non sum dignus vocari filius tuus, sed fac me vnum de mercenarijs tuis. Neque intres in iudicium cum seruo tuo Domine. Adiuua me Deus, salutaris meus, & propter gloriam nominis tui libera me. Maiorem mihi, quæso, deinceps fortitudinem & gratiam præsta, vt ne in simile vmquam mortis & damnationis discrimen me contingat incidere.

Quid vobis videtur, adolescentes? An nó magnopere cuperetis omnes diuinum hunc timorem semper habere? Ego sane illud, vestro iuxtà ac meo nomine, vehementer optarem. Sed, quid consilij, vt eò perueniatis? vt timorem hunc sanctum, castum, atque efficacem assequamini? Optimum (mea quidem sententia) & præsens consilium, si Deum cogitetis spiritum esse, vbique locorum præsentem, omnia scientem, omnia videntem, cuncta sua cognitione penetrantem, atque omnipotentem. Hæc enim consideratio, timorem mox & Dei reuerentiam pariet; timor autem ille vos à peccando deterrebit. Si, inquam, seriò expendatis, vosipsos, actiones, sermones, & quidquid internis ac secretissimis animi recessibus voluitis, ante nudum Dei conspectum versari. Videt ipse omnia, vniuersa cognoscit. Quocumque vosipsos vertatis, quamlibet occultè vestra perpetretis, etiam in secretissimis & abditissimis locis, in densissimis tenebris; non potestis effugere oculum diuinitatis eius, omnia perpetuò contuentem.

Inter alia Scripturæ loca, pulchre hoc docemur Psalmo centesimo trigesimooctauo:

Quò

Quò ibo,inquit,à spiritu tuo?& quò à facie tua fugiam? Quid facies? quò te recipies? vbi *Psal. 138.* temetipsum abscondes, miser peccator? in quos te angulos abdes? Si ascenderis in cælum, illic est; si descendens in infernum, adest. Omnia nuda & aperta sunt oculis eius, ait Apostolus. *Hebr. 4.* Quòd si ita est (vt est certo certius) non vereris, ô homo, in conspectu Maiestatis ipsius, peccati turpitudinem perpetrare? Non metuis, nec erubescis, Leges Dei violare, ipso sciente & vidente? Multa sunt, proculdubiò, quæ puderet nos admittere, dum præsens adesset Præceptor noster, aut alius quispiam vir probus, & non pudet nos, nec formidamus multo fœdiora & atrociora perpetrare ante oculos diuinæ Maiestatis? Dicite mihi, optimi iuuenes, si ita vobiscum comparatum esset (quemadmodum olim erat cum Apostolis, dum in humanis agerent) vt cum Christo corporaliter & visibiliter ageretis; ille vobiscum familiariter, tamquam socius cum socio, amicus cũ amico obambularet, ederet, loqueretur; nónne magnopere timeretis in eius præsentia dare vos turpitudini peccatorum, mentiri, furari, conuitiari, odio, inuidia, superbia laborare? Nónne vos cautissimè gereretis, ne quid designaretis, quod eum posset præsentem, videntem, & obseruantem offendere? Equidem nihil addubito; neque enim quisquam tam perfrictę est frontis, animique tam occæcati & inhumani, vt vel cogitare id velit. atqui, non minùs ille nunc vobiscum præsens est vbique locorum, modo quodam inuisibili, quàm si corporaliter illum videretis. Testatur hoc fides ac religio nostra, oculis hisce corpureis, modis infinitis certior. Itaque fieri non potest, vt animam vestram peccatis inquinetis, si diligenter exerceatis vos hac consideratione præsentis vbique Dei maiestatis. Sanè hac maximè cogitatione nobilis illa Susanna (cuius tanta est laus in ore omniũ) à peccato abstinuit, structamq́; sibi peccati machinam constanter elisit. Sola erat cum solis in pomario, puellæ eius abscesserant, aberant arbitri, fores clausæ, fiebat res clàm atque inscijs omnibus. Nemo (aiebant impuri senes) nos videt; & nos in concupiscentia tui sumus: quamobrem assentire nobis, & commiscere nobiscum. Quòd si nolueris, dicemus contra te testimonium, quòd fuerit tecum iuuenis, &c. Quid illa ad hæc? Ingemuit, & ait: Angustiæ mihi sunt vndique. Si enim hoc egero; mors mihi est, nempe æterna: si autem non egero, non effugiam manus vestras. Sed melius est mihi incidere in manus vestras, quàm peccare IN CONSPECTV DOMINI. O sententiam auream, & plusquam femineam! O quàm paucos hodie (prô dolor) habes Susanna, qui tecum sentiant, qui te imitentur! Melius mihi, inquit, incidere in manus vestras, quàm peccare in conspectu Domini. Ostia quidem pomarij clausa sunt, nemo adest mortalium, qui nos accuset: sed tamen, toto cælo fallimini, si solos nos esse existimetis, si videre nos neminem: Deus ipse præsens adest, iudex viuorum & mortuorum. Nemo nos videt hominum, fateor; sed videt è cælis, quem vnum offendere grauius est & periculosius, quàm Reges & Principes terræ vniuersos. Itaque, melius mihi est incidere in manus vestras, atque indignissima pati, quàm peccare in conspectu Domini Dei mei. Cum Susanna sentiebant, atque eumdem in modum se gerebant Prophetæ illi, quibus illud semper in ore erat: Deus, ante cuius conspectum sto: hoc est, quem nemo hominum fallere, cuius inspectionẽ nemo subterfugere potest, qui omnium mearum & actionum & cogitatuum est conscius. Ita enim illi sibi certò persuadebant, quod & Sanctis omnibus est in vsu. *Dan. 14.*

Et hæc quidem pro temporis breuitate sufficient, ad cognoscendum qua via ac ratione liceat ad Dei timorem pertingere. Superest, vt tribus verbis fructus timoris Dei ponamus ob oculos: atque hæc res benè perspecta, animos vobis (spero) maiores addet, vt assiduè & quàm diligentissimè vosmet in diuino hoc timore exerceatis. Sunt autem in Psalmis Dauidicis tria loca potissimùm, in quibus res ista (breuibus quidem verbis) sed tamen eleganter admodum explicatur. Psalmus vigesimusquartus sic habet: Quis est homo, qui timet Dominum? legem statuet ei in via, quam elegit. Anima eius in bonis demorabitur; & semen eius hereditabit terram. Firmamentum est Dominus, timentibus eum; & testamentum ipsius, vt manifestetur illis. Psalmus centesimus vndecimus est nõ multùm absimilis: Beatus vir, qui timet Dominum; in mandatis eius volet nimis: potens in terra erit semen eius, & iustitia eius manet in sæculũ sæculi. Psalmo vero centesimo quadragesimoquarto, ita canimus: Voluntatem timentium se, faciet; & deprecationem eorum exaudiet, & saluos faciet illos. Sed nos primum locum paucis explicemus. Quis est, inquit, homo, qui timet Dominum? Phrasis loquendi est, quæ denotat perpaucos esse, qui verè Dominum timeant;

Rara auis in terris, nigroq́; simillima cygno.

Simili modo quærit Saluator in Euangelio,de bonis plebis Pastoribus: Quis,putas,est fidelis seruus & prudens, quem constituet Dominus supet familiam suam? Quid porrò illi continget, qui timet Dominum? quid fructus aut emolumenti inde consequetur? In primis, inquit, legem statuet illi Dominus,in via quam elegit: hoc est,quamcumque vitæ rationem fuerit amplexatus, in ea illi aderit Deus; docebitque, quomodo officium suum administrare,qua ratione se in illo gerere debeat. Res proculdubiò magni momenti. Quid præclarius aut optabilius, quàm Deum Patrem habere velut Ludimagistrum ac Præceptorem; Filium, ceu Consiliarium quemdam; Spiritum verò sanctum, tamquam Gubernatorem nostri & actionum nostrarum? Ah! quàm nimis multos perire videmus,eò quòd,quid status & officium ipsorum requirat, ignorent? Sed audite plura & maiora: Anima eius in bonis demorabitur. hoc est, omnium bonorum abundantia perfruetur: Cornucopiæ,vt habet prouerbium. Quid maius à Deo possemus optare, si modò optio nobis daretur, quàm vt omnium bonorum fruamur copia? vt nihil nobis desit eorum, quæ rectè queant desiderari? hoc ecce, & tantum præmium promittitur timentibus Deum. Pergit Psalmista: Firmamentum est Dominus timentibus eum. hoc est,solida petra,sacra anchora,cui inniti,in quam recumbere, in qua fidere & tutò sperare liceat. Etiamsi te totus mundus abijciat,noli animum despondere: Firmamentum est Dominus,timentibus eum. Alia translatio habet; Secretum siue arcanum Domini, timentibus eum; nimirum,aperitur, aut reuelatur.Quod rectiùs quadrat cum eo quod sequitur: Et testamentum ipsius, vt manifestetur illis. Hoc siquidem non est, nisi singularium & valdè intimorum amicorum, vt secreta & arcana Domini ipsis reuelentur, & quasi consiliarij Dei fiant; & hoc ecce priuilegium timentibus Deum corrogatur.

Admiranda sanè & ineffabilia sapientię suæ & consilij secreta aperit Deus timentibus se,quæ alij nesciuerunt. Expertus potest nouisse,quod dicimus. Qui enim nullam habet in se Diuini huius timoris experientiam; non mirum est, si ista non capiat. Qui namque timoris Dei est expers; quacumque ratione secretum hoc diuinum ipsi volueris explicare, surdo cecineris,& cæco de coloribus feceris verba.

Sed horam video iamdudum esse elapsam. Deus det, vt per timorem & reuerentiam Maiestatis eius,cùm hîc discamus peccata vitare, tum posteà, ad vitā peruenoiamus ęternam. Quod nobis concedat,qui est benedictus in sæcula. Amen.

QVAESTIO QVODLIBETICA

Habita Louanij in Scholis Artium, anno M. D. LXVII. XVII. Kalend. Ianuarij.

An aliqua sit idonea & iusta causa deficiendi à ROMANA ECCLESIA.

NEGANTEM *quæstionis partem probabilem facit, quòd Romana Ecclesia illa esse credita semper fuerit,de qua Seruator ad Petrum: Super hanc petrā ædificabo Ecclesiam meam: & portæ inferi non praualebunt aduersus eam. Ex quo factum est,vt qui à Romana Ecclesia defecerunt, schismatici iam inde ab Apostolorum temporibus semper habiti fuerint; qui verò huius Ecclesiæ de fide doctrinam repudiarunt, hæretici. Et certè si notas illas vel signa veræ Christi Ecclesiæ, quæ Apostolicum nobis & Constantinopolitanum Symbolum expresserunt, intueamur, perspicuum est, ea in nullam aliam quàm Romanam posse competere; quòd nimirum sit vna, sancta, Catholica, Apostolica. Nam postremum illud, quod potissimùm hic vrgendum est, vel ex vna ab ipsa Petri Apostoli sede per tot sæcula sacerdotum continua successione, per quam manifestum euadit.* Matth. 16.

Affirmantem tamen partem illud non leuiter confirmare videtur, quòd Ecclesia Romana, si quam præ alijs auctoritatem vel prærogatiuam habet, non habet illam nisi ratione capitis sui, Romani Pontificis; cui nimirum in Petro Apostolo factæ sunt promissiones illæ à Christo, è quibus potestas illa & priuilegium Ecclesiæ Romanæ desumitur. Atqui Romanum Pontificem, quum de moribus & fide pronuntiat, falli atque hallucinari posse, non infimi nominis quidam in Iure & Theologia persuasum habent. Quin & historijs proditum est, Romanos

Romanos quosdam Episcopos in fide errasse: vtputa Anastasium, 19. distin. cap. Anastasius: & Honorium, vt in 6. Concilio generali actione 13. & decimaoctaua definitur. Quum igitur procliue admodum sit, quod Romanus ipse Pontifex senties, id Ecclesia Romana toti credendum faciendúmve pracipere, continget eo pacto vniuersam Ecclesiā Romanam in errore versari. Id quod nostra hac tempestate vsu venire permultis persuasum est. Qui proinde licitum sibi, atque adeo necessarium esse arbitrantur, ab illa discedere. Huc pertinet quod D. Hieronymus grauissimus doctrinæ Catholicæ propugnator, Epistola ad Euagrium, cùm illi obycceretur Romanæ Ecclesiæ consuetudo: Si auctoritas, inquit, quæritur, orbis maior est vrbe. Vbicumq; fuerit Episcopus, siue Romæ siue Constantinopoli, siue Alexandriæ, eiusdem meriti, eiusdem est & sacerdotij. Cui satis consonat & D. Ambrosius lib. 3. De Sacrament. cap. 1. Quòd si isti Ecclesiæ Romanæ instituta facilè reyciunt, certè non est cur Ecclesiæ illius in moribus & fide regulam sequi debeamus.

ORATIO.

Nullam subesse iustam causam, deficiendi à ROMANA ECCLESIA.

PARS PRIMA.

INTER alia quæ præsenti loco pro temporis ratione tractari possunt, amplissimi Auditores, illa est mihi visa non minime opportuna quæstio, An aliqua sit idonea & iusta causa deficiendi à Romana Ecclesia. Videmus enim hodie, & si quid in nobis reliquū est Christianæ pietatis, ingenti cum dolore lacrymisque videmus, plurimos e Christiano populo, tamquam furijs quibusdam actos, cateruatim se à Romanæ atque adeò Catholicæ Ecclesiæ societate præscindere, noua facere conuenticula, nouas excitare, non Christi Ecclesias certè, sed Antichristi execrabiles synagogas. ita vt si vmquam impletum sit, quod futurum tanto antè Seruator prędixit, dicturos nimirum pseudoprophetas: Ecce hic est Christus, ecce illic, ecce in deserto, ecce in penetralibus: nunc, nunc profectò, euentu ipso, vel maximè impleatur. Quibus vocibus ita oues Christi misere dementantur, vt iam vbi sit Christus, certo ac præsenti cum salutis discrimine, multis in locis ignorent: præcipuè posteaquam edoctæ sunt à sectarijs, contra clarum & apertum Dei verbum, non obedire Præpositis suis. *Matth. 24.* *Heb. 13.*

Inuectus est olim multis libris grauiter Augustinus in factionem Donatistarum, quòd leui ex causa vnitatem Ecclesiæ in Africa violarent, quòd Catholici populi communionem respuerent, quòd cathedram contra cathedram, altare, vt habet, contra altare constituerent, profanū videlicet aduersus factum, schismaticum aduersus verum atque legitimum. At quid modò diceret Augustinus, si præsentem Ecclesiæ faciem intueretur; videretq; non vnam aliquam factionem contra veram Ecclesiam arroganter se extollentem, sed per vniuersum mundum, quàm latè propemodum patet in eo nomen Christianum, sectas tam dissectas tamque varias, vt si quis colligere primariarum saltem nomina velit, non multò breuiorem catalogum ilicò confecturus sit, quàm est Homericus Grçcarum nauium. Iam nauseam nobis parit quodammodò omnis prisca religio, ipsaque re egregiè nunc experimur, quod Paulus olim Diuino afflatus spiritu futurum præuidit, dicens: Tempus erit, cùm sanam doctrinam non sustinebunt, sed ad sua desideria coaceruabunt sibi magistros, prurientes auribus, & à veritate quidem auditum auertent, ad fabulas autem conuertentur. Vetera omnia passim hodie fastidiuntur; quod nouum, quod insolitum, quod hactenus inauditum, ad id porrò auscultamus, id obuijs, quod aiunt, vlnis amplectimur. *2. Tim. 4.*

Hæc dum tacita mente secum reputant multi, cogitare cùm animis suis incipiunt, an vere nouarum isti Religionum sectatores, facti sui legitima ratione destituantur; nihilque sit in communione Romanæ Ecclesiæ, propter quod se iure ab illa ac meritò separent. Non enim vllo pacto vero simile esse videtur, tantæ rei mutationem sine causa grauissima

ma æquissimaque fieri posse. Quemadmodum id maiores nostri, sapientissimi rerum publicarum gubernatores, in primis, si diligenter annales euolutis, cauendum admonuerunt, ne vllius aut edicti, aut legis, aut disciplinæ imperiique mutatio temerè tentaretur. Sic enim se rem habere prudenter prospexerunt; vt sicut corpora, cùm a consueto & familiari victu ad nouum & insolentem traducerentur, conturbata in morbos graues inciderent: ita non longè aliter Respublica cùm ciuilis tum ecclesiastica, perniciosissimis seditionũ motibus laboratura esset, si vetusto eius statu conuulso, repudiatis maiorum institutis, abrogata diuturni temporis consuetudine, sursum deorsum omnia peruoluerentur. Hinc illa Græcorum instituta, quæ postea Romani suam in ciuitatem transtulerunt, quibus patria sacra coli, ritus patrum, quoniam proximè antiquitas ad Deum accederet, seruari voluerunt. Hinc illa apud Dionem Mæcenatis ad Augustum sapiens & elegans oratio, qua Imperatorem monet, nullam fore in republica pestem capitaliorem magisque auertendam, quàm vt veterem formam peruerti, nouam introduci ac firmari patiatur. Hinc illa Persarum, Locrensium, omnium denique gentium, imò Iurisconsultorum prudentissimorum sententia, in nouis rebus constituendis euidentem perspectamq; vtilitatem esse oportere, antequam ab eo iure quod diu receptum sit, decedendi deliberatio instituatur. Hinc denique illud quod vulgò, sed tamen verissimè iactari solet, ex religionis commutatione, perpetuò sequi reipublicæ conuersionem. Id quod hodie nemo nostrûm magno suo malo non experitur.

Age igitur, videamus quid de hac re sentiendum sit, & quas facti sui rationes prætexant, qui auctores sunt hac tempestate labefactatæ huius florentissimi Belgij, imò totius pæne Christianismi, benè compositæ religionis & disciplinæ, abrogatæ magna ex parte rationis tot sæculorum decursu ab omnibus probatæ pietatis, denique tristissimæ diuisionis & dispersionis in Ecclesia Dei factæ.

Et quidem quod ad veram & primariam causam multorum ab Ecclesia Romana defectionis attinet, si quis rem recta ratione expendat; discessionis huius meram arrogantiam, fastum, proteruiam, præcipuam fuisse causam dixerit. Nam cùm nonnihil gratiarum donorumque suorum Deus in auctores quosdam huius nefarij schismatis sua benignitate contulisset, nec doctrina, nec linguarum peritia, nec præclara plerisque dicendi scribendique facultas deesset; hæc esse Dei dona velut obliti, sic seipsos amare, sic sibi ipsis placere, sic magnifice se efferre cœperunt, eoque insolentiæ proruperunt, vt haud aliter quàm si ab ipsis, vt cum Paulo nostro loquar, verbum Dei processisset, aut in ipsos solos peruenisset, illius possessione reliquos omnes excluderent: & vniuersum orbem Christianum aut cæcitatis, quòd non videret in Scriptura ea quæ sibi ipsi videre videbantur; aut impietatis, quòd sciens prudensque agnitam veritatem oppugnaret, condemnarent.

Hos verò illorum animos illud in primis accendebat, quod viderent plerorumque animos fastidio veteris disciplinæ, ac nouæ studio amoreque teneri: viderent etiam eam esse plebis magna ex parte propter Sacerdotum quorumdam vitia offensionem, eam multorum in veritate oppugnanda & respub. statu peruertendo fore contentionem, eam postremò rerũ esse solere vicissitudinem, vt non difficile futurum cogitarent, tandem assequi quod instituebant; aut saltem obsistere, ne Christiana respub. tam libera & quieta pace frueretur. Cumque ex antiquis Romanorum & Atheniensium historijs didicissent, qui nouis rebus studerent, eos in multitudinis sensum atque amicitiam ea maximo ratione posse irrepere, si magnas spes, magnas vtilitates ostentarent ijs quorum opera ac gratia florere cuperent, protinus ad contemtionem Sacerdotum dira obtrectatione impellere, nefas sibi videri quod nostri Episcopi tot annuos prouentus ex Ecclesiasticis prædijs capiant, quòd ad turpissimos vsus abutantur: queri porrò ac deplorare nullum esse locum charitati aut pietati, exteros hospitio carere, inopes alimentis egere, afflictos solatio destitui: aliam Apostolorum fuisse conditionem, qui quidem tenuiter & parcè viuerent, opesque si quas haberent pauperibus liberaliter erogarent, ægros viserent, supplicibus auxilium consiliumque non denegarent; hanc viuendi rationem animum sibi esse in vsum reuocare: nollos homines cæco errore tenebrisque inuolui; hanc caliginem velle ab illorum oculis discutere, veramque pietatem hactenus siue ignoratam siue obscuratam restituere.

Qua ipsi pia, tamque charitatis ac propensi amoris plena oratione [illegible] effecerunt, vt si qua pecus [illegible] vel in cœnobijs vel in vrbibus secerni à grege [illegible], sed in

sua

sua lue sordescere, cunctisque obseruantiæ ac honestatis legibus solui cuperet, confestim in istorum Academiam vel potiùs in Epicuri hortos, vbi turpiter volutaretur, & intemperanter voluptuaretur, libentissimè deficeret. Hic iam ipsissimam habetis causam & modum discessionis hac tempestate à Catholica Romana Ecclesia. His principijs serpsit paulatim hoc in repub. malum, quod indies querimur vehementius ingrauescere: & ita in omnes reipublicæ Christianæ partes quadam veluti contagione dimanauit, vt iam nullo remedio corpus sanari posse videatur, nisi ab eo membra grauiùs affecta diuellantur. Quod tamen quo modo nunc commodè fieri possit, equidem non video. In quem verò exitum schisma hoc nefarium desinere hodie omnes conspicimus, nempe in turpissimum quæstum, spolia, & deprædationem, ijsdem planè initijs olim cœptum est, ijsdem progressibus incrementum sumsit: vt verè Apostolus cupiditatem siue auaritiam idolorum seruitutem, adeoque initium omnis peccati appellet. Constat enim non aliud initio mouisse Lutherum, vt tantas in Germania tragœdias excitaret, facemque in Ecclesia discordiarum accenderet, quàm quòd quem sibi suisque deberi quæstum putabat, eum ab alijs intercipi ferre non posset. Nimirum de peccatorum condonationibus, vulgo vocant Indulgentias, agebatur. Sed fuit ista causa quædam discessionis remotior. Ceterùm postquam ei non defuerunt applausores, qui cùm illum solita conuitiorum plaustra in mores vitamque nostram effundentem viderent, subinde Euge, Euge, acclamabant; ea demum res animum homini addidit, vt minùs cunctanter intrepideque ab Ecclesiæ vnitate discederet. 1. Tim. 6.

Hæc breuibus à nobis commemorantur, vt sciatis quæ radix & progressus fuit erroris & schismatis nostri temporis, eadem planè vniuersis propè sectarijs iam inde à temporibus Apostolorum olim vsu venisse. Nulla enim vnquam hæresis aut schisma in Ecclesia extitit, quod non è cupiditate lucri aut inanis gloriæ, ex fastu & arrogantia originem duxerit. Id quod non foret difficile exemplis ordine declarare, nisi & tempus moneret orationem constringere, & ab alijs hoc ante nos esset non ineleganter ostensum. Non igitur doctrina nostra, iudicio ipsorum parùm pia, sed superbia ipsorum, non paulò minor quàm fuit illius angeli, qui in cælum arroganter ascendere nitebatur, & super astra cæli exaltare solium suum, execrandæ huius discessionis causam dedit. Isaia 14.

Sed videamus tamen quale sit quod prætexunt. Accusat nos in Germania Brentius antichristianismi, quòd non relinquamus verbum Dei in sua sinceritate, sed peruertamus alienis interpretationibus, quodque institutionem Sacramentorum Christi deprauemus. Necessitatem itaque salutis ipsorum exegisse, vt colluuiem eorum, qui in Apostolorum doctrina non permanserunt, detestarentur, & quàm celerrimo possent cursu defugerent. Ita Theodorus Beza in Gallijs, à vera Christi Ecclesia tantum nos discessisse ait, quantum ad eius familiaritatem & gremium ipse, si superis placet, accessit. Sed hic vestram fidem appello, benigni Auditores. Accusant nos, dicunt, antichristianismi. Num vobis videtur sufficere, ad hunc modum nos ab eis esse tam grauiter accusatos? num causam propterea legitimam habuerunt discessionem à nobis faciendi? Meritò, vt scitis, & sapienter olim quidam: Si accusari, inquit, suffecerit, quis erit innocens? Conuictos certè tanti criminis, non accusatos solùm oportuit. Quid autem, si probauero ipsosmet antichristianismi longè veriùs accusari, adeoque conuinci posse? Quid, si eam fidem quam etiamnum tenet Romana Ecclesia, ab hinc mille ducentis annis sanctissimè fuisse professam (nam de reliquo tempore, ad Apostolos vsque, nulla illis nobiscum est controuersia) si eamdem nullo tempore intermissam, nulla opinionum varietate aut contentione, nulla hæreticorum machinatione interruptam ostendero? Sane qui temporum euoluerit antiqua monumenta, & priscæ ætatis memoriam omnium Ecclesiæ Doctorum scriptis consignatam inspexerit; comperiet ille quam modò Catholici sequimur Religionis doctrinam, eamdem ante hos trecentos & quadringentos annos Bernardi, Aquinatis, Lombardi ætate; ante octingentos nongentosque annos, venerabilis Bedæ & Gregorij Magni temporibus, ante mille adcò plùs minus ducentos annos, Augustini, Hieronymi, Basilij, Athanasij, Cypriani, Tertulliani sæculis, ad amussim in Ecclesia, quàm latè per orbem diffusa erat, traditam, seruatam, cultamque fuisse. Nolo mihi habeatis fidem: quos iam nominatim recensui Doctores Ecclesiæ, illorum id monumenta, si modò candidè quis inspiciat, palàm loquuntur.

An verò vllo pacto videtur vel Scripturis sacris vel rectæ rationi consentaneum, vt credamus Ecclesiam mille ampliùs annis caruisse Christo, sponsoque stertente sponsam in

Sacris litteris enarrandis fuisse prorsus cæcam; eoque impietatis atque idololatriæ, vt loquuntur, prolapsam, vt statuas inanimatas, vt frustum panis (horret animus dicere) pro
Matth. 28 Deo coleret? Vbi igitur sunt magnificæ illæ & toties repetitæ Christi promissiones; Ego
Luca 22. vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationem sæculi: Ego rogaui pro te vt
Matth. 16. non deficiat fides tua: Portæ inferi non præualebunt aduersus eam: Spiritus meus qui
Isaia 59. est in te, & verba mea quæ posui in ore tuo, non recedent de ore tuo, & de ore seminis tui, & de ore seminis seminis tui, dicit Dominus, amodò & vsque in sempiternum? Nam quòd dicta hæc esse arbitrentur de suis ecclesiis, vbi quæso gentium aut locorum latebant illæ ante quinquaginta hos annos? Quando (exempli causa) ante Lutheri tempora audita est prodigiosa ipsorum doctrina de fide iustificante, quem præcipuum esse locum doctrinæ Christianæ, quem summam Euangelij continere volunt. Quis ante Caluinum, vel certè Berengarium, fidem istam de sanctissimo Eucharistię Sacramento vel somniauit vmquam? Non enim obscurum est, vbi, quando, & quæ initia habuerit nostra etiam memoria Lutheri & Caluini ecclesia.

Quòd si verum id est, quod impudentissimè iactant, se Euangelicam veritatem plus mille annis sepultam reuocasse in lucem; difficilius, mea quidem sententia, negotium egerunt, quàm olim Apostoli habuerunt. Nec enim paulo facilius erat Iudaicos abrogare ritus, ac gentium superstitionem destruere, quàm ea conuellere quæ Ecclesiæ proceres magno consensu tot sæculis vt oracula Dei docuerunt, coluerunt, tenuerunt, hodieque tenent. Nam gentium religio tantum habebat absurditatis, vt etiam qui inter illos litteras scirent, aut paulò essent cordatiores, intelligerent esse mera figmenta, quæ de diis ferebantur: à callidis hominibus instinctu dæmonum ad hoc excogitata, vt incondita multitudo quæ philosophiæ rationibus gubernari non poterat, deorum metu vtcumque contineretur. Et Prophetarum vaticiniis prædictum erat, futurum vt gentes, relicto dæmonum cultu, verum Deum agnoscerent: quemadmodum & de Iudaicis cærimoniis prædictum erat, vt ad coruscantem Euangelij lucem, velut vmbra euanescerent. At in his quæ ipsi conuellunt, quid obscœno vel impium, vel absurdum, vel ridiculum? Aut quis vmquam Prophetes prædixit, hoc futurum, vt totus orbis ignoraret Christum ab Apostolis prædicatum, ac pro Deo coleret idolatum, quotquot in Apostolorum vicem successerant, excæcati nihil viderent in Sacris litteris? deinde post mille ducentos annos, à nescio quibus nouis Euangelistis, ad veritatis cognitionem reuocarentur? Adde, quòd Apostolorum prædicationi fidem astruebat perpetuus dogmatum consensus ac miracula: quum isti non solùm dissentiant inter se, sed iidem subinde nouent ritus pariter & dogmata, altera parte sint omnino destituti?

Hæc sunt non minus certa & efficacia, quàm aperta & familiaria argumenta. Porrò si ex ipsis Sacris litteris discere lubeat, quænam & apud quos sit vera Ecclesia, non erit sanè difficilis inquisitio. Siquidem Euangelistę ad vnum omnes vt diligenter hoc explicarent, nec paterentur nos in re grauissima dubios fluctuare, operam de industria adhibuisse videntur. Vniuersi enim, & id quod magis mireris, alia atque alia occasione, Petri Apostoli prærogatiuam luculenter declarant. Quamquam Marcus qui Petro familiarissimè vtebatur, cuiusque auctoritate Euangelium suum probatum iri debere non ignorabat, parcissimè inter alios hac de re & modestissime scripsit, ne aut adulationi aliquid datũ esse, aut ex composito rem gestam fuisse, existimare forsitan aliquis potuisset. Quinimmò Chrysost. Homil. 59. in Matthæum dicit, Petro ipso deprecante factum ne de eo Mar-
Cap. 16. cus magnifice scriberet. Matthæus porrò inquit: Beatus es Simon Bar-iona: quia caro & sanguis non reuelauit tibi, sed Pater meus qui est in cælis. Et ego dico tibi quòd tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam: & portæ inferi non præualebunt aduersus eam. Et tibi dabo claues regni cælorum. Et quodcumque ligaueris super terram, erit ligatum & in cælis: & quodcumque solueris super terrã, erit solutum & in cælis. Lu-
Cap. 22. cas autẽ refert: Simon, ecce Satanas expetiuit vos vt cribraret sicut triticum: ego autem rogaui pro te, vt non deficiat fides tua: & tu aliquando conuersus confirma fratres tuos.
Ioan. 21. Ioannes verò commemorat, Dominum à resurrectione sua Petrum his verbis ter affatum fuisse. Simon Ioannis diligis me? Pasce oues meas. Marcus autem quid 13. cap. de ianitore illo scribat, cui Dominus profectus foras præcepit vt vigilet, non est obscurum.

Iam verò quòd hæc non solùm ad personam ipsius Petri pertineant, sed defuncto illo sit qui in eadem illi auctoritate & potestate succedat, vel vno hoc argumento abundè conficitur. Nam cum oues Christi essent vsque ad consummationem sæculi futuræ, de-

fipiet profectò, qui Christum existimabit ouili perpetuo pastorem temporarium suffecisse. Quale est enim, obsecro, prospexisse Dominum de capite & Pastore Ecclesiæ suæ infantiæ, nostri autem, & qui post mortem Petri existerent omniũ, curam penitus abiecisse? An volumus vt his diebus non sit iudex in Israël, sed vnusquisque quod sibi videatur bonum, id faciat & sentiat? Fateamur igitur, quam Petrus à Christo potestatem super Ecclesiam vniuersam & prærogatiuam accepit, ad successores eius Episcopos esse translatam.

Romanum autem Pontificem in Petri locum, fidem, auctoritatemque succedere, Ecclesia ab Apostolorum temporibus vniuersa semper agnouit. Quod quia totius orbis vsu ac consensione firmatum erat, ne Arriani quidem negare vmquam potuerunt, vt Sozomenus lib. 4. Histor. tripar. cap. 15. & 16 prodidit. Ad Romanam verò sedem Episcopos Ecclesiarum in caussis quibusque grauissimis prouocasse, ab illius ore fideles fidei semper oracula petijsse, illius iudicium Catholicos omnes in religionis controuersijs expectasse, illius denique & vim & auctoritatem sacra omnia legitimaque efflagitasse Concilia, adeò certum & manifestum est, vt sim ego ineptus si velim ostendere.

Quibus ex rebus quoniam negari non possunt, conflatur atque efficitur id quod tantopere quærimus argumentum, quo ex multis magnisque haud facile quis dixerit aliud aut certius esse aut euidentius. Si enim Legum Christi interpres nullus sanior est, quàm perpetuus Ecclesiæ vsus, Ecclesia verò in religionis & fidei quæstione ac ceteris grauissimis controuersijs, non ad Antiochenum, Mediolanensem, Toletanum, Parisiensem, aut Coloniensem Episcopos, sed ad Romanum omni semper ætate confugit, quis dubitat hunc esse quem vt successorem Petri, ita quoque quæstionum de fide iudicem doctrinæque Apostolicæ magistrum habemus; cuique Dominus in Petro dixit: Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferi non præualebunt aduersus eam? Ac rursum: Pasce oues meas. & iterùm: Ego rogaui pro te, vt non deficiat fides tua; & tu aliquando conuersus, confirma fratres tuos? Dissimulemus hæc tamen. An non sensibus ipsis, nisi planè videre nolumus, ipsoque rerum experimento satis constat, Christi de Petro & successoribus vaticinia in Ecclesia Romana manifestè impleri? Hanc enim liquet, orbe etiam toto omni illam machinarum genere quatiente, in fide & auctoritate Petri fixam atque immobilem perstitisse. Et cùm ceteras Apostolorum Ecclesias vel ab infidelibus occupatas sine fidei vestigio, vel ab hæreticis grauiter aliquando affectas viderimus, aduersus hanc vnam Romanam Ecclesiam, nec Pagani, nec hæretici præualere vmquam potuerunt. Vbi iam sunt, prò dolor, qui Iacobo Apostolo Ierosolymis, qui Andreæ in Achaia, qui Matthæo in Æthiopia, qui Philippo in Phrygia, qui Ioanni in Asia, qui Thomæ & Bartholomæo in India, qui Iudæ in Perside, qui Paulo in Græcia Episcopi successerunt? Sola est Romana Ecclesia à Petro fundata, quæ hodieque inuicta perstat. Ad quam numquam accessum habuisse perfidiam scribit [a] Cyprianus: in qua semper Apostolicæ cathedræ viguisse principatum narrat [b] Augustinus: in qua Patrum auctoritatem incorruptam seruari testatur [c] Hieronymus, neque dubitat Romanam fidem Catholicam appellare: sicut & [d] Ambrosius Episcopos Catholicos vocat, Romanam Ecclesiam. Pugnatum est olim vehementer, non à Græcis solùm, sed ab alijs plerisque totius orbis Episcopis, vt hoc Romanæ Ecclesiæ priuilegium labefactaretur. Atque habebant pro se illi quidem & Imperatorum arma, & maiorem ecclesiarum numerum. Numquam tamen efficere potuerunt, vt aut Romani Pontificis auctoritatem abrogarent aut in alium transferrent Episcopum. Quinimò qui à Romana sede defecerunt, hi schismatici semper in Ecclesia sunt habiti: qui verò huius sedis de fide iudicium detrectarunt, hæretici. Quæ profectò omnia satis ostendunt, non humano, sed diuino decreto Ecclesiam Romanam & ceteris esse præpositam, & Petri priuilegia iure sibi suo vindicasse, & eam demum petram esse, super quam Christus vniuersalem construxit Ecclesiam, aduersus quam portæ inferi præualere non possint.

[a] Cyprianus lib. 1. Epist. 3.
[b] August. Epist. 162.
[c] Hiero. Ep. ad Damas. & lib. 1. contra Rufinum.
[d] Ambros. in oratione funebri de obitu fratris.

Quod ni ita esset, quî potuisset Ecclesia illa tot tamque magnis Principibus repugnantibus, tam multis hæreticis mille modis ad impietatem instructis contradicentibus, tam varijs Ecclesijs defectionem molientibus obsistere?

Fatetur autem hoc etiam ipse Caluinus, quod res ipsa loquitur, magnum Romanæ Ecclesiæ honorem vbique detulisse veteres, reuerenterque de ea locutos, vel quòd fundata & constituta esset Petri ministerio, vel quòd in ea caput esset imperij, vel quòd cùm Orientales & Græcæ Ecclesiæ, Africanæ etiam, multis opinionum dissensionibus inter

Citatur ab Hesso lib. 2. contra Brentium. tet se tumultuarentur, hæc sedatior alijs & minùs turbulenta fuerit: Ita factum est, inquit, vt pij & sancti Episcopi sedibus suis pulsi illuc se velut in asylum aut portum quemdam sæpe reciperent. Nam quo minùs acuto & celeri sunt ingenio Occidentales Asiaticis & Aphris, eò etiam sunt rerum nouarum minùs cupidi. Hoc ergo, ait, Romanæ Ecclesiæ plurimum addidit auctoritatis, quòd non ita dubijs illis temporibus tumultuata est vt reliquæ, ac doctrinæ semel traditæ fuit omnibus alijs tenacior. Hactenus Caluinus.

Citat idem lib. 3. Quid verò Lutherus? Audio, inquit, & video rebaptizationem à quibusdam vsurpari ex eo fundamento, vt in despectum Papæ faciant, tamquam hi qui nihil ab Antichristo habere velint. Quemadmodum & Sacramentarij propterea merum panem & vinum credere volunt in despectum Papæ, arbitrantes se hoc pacto rectè subuertere posse Papatum. Profectò friuolum est hoc fundamentum, supra quod nihil boni ædificatur sunt. Hoc enim pacto negare eos oportet totam Scripturam sacram & prædicandi officium, hoc enim totum à Papa nimirum habemus; & nouam quoque Scripturam sacram nos facere oporteret. Sic & vetus Testamentũ nos dimittere oporteret, ne quid ab infidelibus haberemus Iudæis. Stultũ est hoc totum. Nam & Christus in gente Iudaica inuenit Scribarum & Pharisæorum abusus, non tamen propterea totum reiecit quod illi habuerunt & docuerunt. Nos, inquit, fatemur sub Papatu plurimum esse boni Christiani, imò omne bonum Christianum; atque etiam illinc ad nos deuenisse. Quippe fatemur in Papatu veram esse Scripturam sacram, verum Baptismum, verum Sacramentum altaris, veras claues ad remissionem peccatorum, verum prædicandi officium, verum Catechismum, vt sunt oratio Dominica, decem Præcepta & articuli Fidei. Dico insuper in Papatu veram Christianitatem, imò verum nucleum Christianitatis esse. Hæc ille. Quod si testimonia illa maximi ponderis & momenti semper iudicata sunt, quæ aduersarij ferunt, quod potuit pro causa nostra luculentius adferri testimonium etiam ab eo qui suauissimè in nos effusus esset, quàm quod allatum audiuistis ab hisce mortalium omnium nobis infestissimis? Ac ne quis fortè dicat hæc inter initia scripsisse Lutherum, cùm nondum illi, de qua tantopere gloriantur, lux Euangelicæ veritatis affulsisset; sciat, hæc scripta ab eo fuisse, decimo pòst anno quàm ab Ecclesia se præciderat, quo tempore nomen eius hæreseos fama cum primis fuit celebre. Adeò per illius tamquam per Balaam Prophetæ iugulum, vel inuito illo, erupit veritas.

Epistola ad Pammachium & Oceanum, quæ incipit: Schedulæ. Quæ cùm ita se habeant, quid est quod hodie populum à Romanæ Ecclesiæ fide & obedientia tantopere auocare laborant, in aliudque transferre Euangelium: Quisquis es, inquit D. Hieronymus, assertor nouorum dogmatum, quæso te, Romanis parcas auribus, parcas fidei quæ Apostolico ore laudata est. Cur post quadringentos annos docere nos niteris, quod anteà nesciuimus? Cur profers in medium quod Petrus & Paulus edere noluerunt? Vsque in hunc diem sine ista doctrina mundus Christianus fuit: illam senex teneo fidem, in qua puer natus sum. O præclaram aureamque sententiam! Quid vobis videtur Auditores? An non ijsdem verbis meliori iure vti aduersus nostri temporis hæresiarchas possemus? Cur post mille quingentos annos, docere nos conamini, quod antè nesciuimus? Cur profertis in medium quod neq; Petrus, neque Paulus, neque quisquam legitimus eorum successor edere voluit? Vsque in hunc diem sine ista vestra doctrina mundus Christianus fuit: illam adulti fidem tenebimus, in qua pueri nati sumus.

Codice De summa Trinitate. Vsque adeò autem Romana fides Catholica semper fides est habita, vt Gratianus Imperator, quemadmodum in Ecclesiastica historia scriptum, & in codice Iustiniani relatum esse legimus, de fide prorsus noluerit disputari; verùm edictum faceret, vt cuncti subditi eam religionem retinerent, quam vertex Apostolorum Petrus initio tradidisset, ac tum Damasus Romanus Pontifex custodiret. Grauissimè olim ab Augustino scriptum est, vt Irenæos interim, Cyprianos, Eusebios, Vincentios Lirinenses omittam:

Contra Epistolam Manichæi c. 4. Multa sunt quæ me in Ecclesiæ gremio iustissimè tenent: tenet me consensio populorum atque gentium; tenet auctoritas miraculis inchoata, spe nutrita, charitate aucta, vetustate firmata; tenet ab ipsa sede Petri Apostoli, cui pascendas oues suas post resurrectionem suam Dominus commendauit, vsque ad præsentem Episcopatum successio Sacerdotum; tenet postremò ipsum Catholicæ nomen, quod non sine causa inter tam multas hæreses sola obtinuit. Hæc scripsit Augustinus de sua ætate, quando sedes Petri durauerat solum quadringentos plùs minus annos. Quid nunc diceret de Romana Ecclesia, quæ in hunc vsque diem, hoc est, ad annum vsque quingentesimum [illegible] septimum supra millesimum continua ac perpetua Episcoporum successione perseuerat, & fidem

dem Catholicam, frustrà aduersarijs omnibus contrà pugnantibus, integram & illibatam custodit.

Ostendant nobis hi noui religionis magistri, (vt Tertulliani verbis vtar) ex qua ipsi auctoritate prodierint, edant origines Ecclesiarum suarum, euoluant ordinem Episcoporum suorum, ita per successiones ab initio decurrentem, vt primus ille Episcopus aliquem ex Apostolis, vel Apostolicis viris, qui tamen cum Apostolis perseuerauit, auctorem & antecessoré habuerit. Sic Optatus ille Mileuitanus Augustini æqualis: Vestrę, inquit, cathedræ vos originé reddite, qui vobis vultis sanctā Ecclesiam vendicate. Verum quid ipsi aliquid probabiliter de legitima successione confingant, cùm illud in cófesso sit, non modò nullam esse apud illos Sacerdotum & Episcoporum in eadem quam prædicant fide & religione successionem, verùm etiam eorum Ecclesias nunc quoque Sacerdotibus & Episcopis legitimè ordinatis, præterquam qui à nostra, hoc est Catholica, defecerunt, omnino carere? Quamobrem apud eos templa videre licet, sicut sacrificio ita & Sacerdotio destituta. Egregia verò Ecclesia, in qua nullus Episcopus, nullus Sacerdos, nullum est sacrificium: in qua cuiuis de fæce vulgi, penitus illotis, quod aiunt, manibus, & ad Sacramentorum & ad verbi ministerium, citra vocationem vllam & ordinationem legitimam, accedere licet.

De præscriptionibus hæreticorū c. 32.

Lib 2. contra Donatistas.

Sed non est animus ista persequi pluribus. Hoc volo cum D. Augustino, cuius ego rationibus & sermone sicut vnicè delector, ita vtor etiam libentissime: Quum tantum auxilium & prouidentiam Dei in Romana Ecclesia, tantum profectum fructumque videamus; dubitabimus nos in eius Ecclesiæ condere gremio, quæ vsque ad confessionem generis humani ab Apostolica sede per successiones Episcoporum, frustrà hæreticis circumlatrantibus, & partim plebis ipsius iudicio, partim Conciliorum grauitate, partim etiā miraculorum maiestate damnatis, culmen auctoritatis obtinuit? cui primas dare nolle, vel summæ profectò impietatis est, vel præcipitis arrogantiæ. Et certe, vt ne diutiùs his immoremur, si Ecclesiæ Romanæ fidem sectando falli quempiam ac recedere a veritate contingeret, haberet ille, meo iudicio, quo se ad Diuinum tribunal iure purgare, atque adeò errorem suum in Christum ipsum reijcere posset. Quid enim? An non huic liceret iudicem in hæc verba affari? Amplexatus sum fidem & præcepta illius quem te Ecclesiæ tuæ magistrum, quem ouium tuarum Pastorem constituisse testatus es: si huius audiendo vocem erraui, tu sanè mihi auctor erroris es. Nunc verò nulla prorsus cuiquam reliqua est excusatio. Si enim quispiam à recta fide dilapsus, imperitiam fortè sitam iudici Christo alleget, quòd inter dubias opiniones & verisimiles falsitates, per vnam sanæ doctrinæ semitam difficile potuerit inoffensis gressibus ambulare; cumque vndique sese laquei, vt nunc fit, erroresque opponerent, periculum omne deceptionis euadere: nimirum in promtu erit iudici quod huic respondeat; Ex ore tuo te iudico serue nequam: si rudis eras & imperitus, arduumque esse cognoscebas inter errores varios ac verisimiles falsitates veram fidem discernere; cur non illius doctrinam amplexus es, quem ego Ecclesiæ magistrum, ouiumque mearum Pastorem constitui; præsertim cum in Euangelijs ad vnum omnibus, id quàm apertissimè explicuerim, huiusque Pastoris (Romani dico Pontificis) opera & ministerio, ad vestram vsque ætatem Christianam religionem & fidem Catholicam conseruarim? Hæc velim cum animis suis seriò aliquando cogitarent, quibus vsque adeò collibitum est doctrinam fidemque Ecclesiæ Romanæ conuellere; & quiduis potiùs sequi, quàm quod præscriptum sit vel profectum à Romano Pontifice.

De vtilitate credendi ad Honoratū c. 17.

Sed de prima Orationis parte iam satis dictum est. Alteram, quæ superest, paucioribus absoluemus.

ALTERA ORATIONIS PARS.

DEBACCHANTVR aduersarij strenuè in luxum & impudicitiam Sacerdotum, in ambitionem, inscitiam atque ignauiam Episcoporum, in tyrannidem, vt loquuntur, Romani Pontificis; & hoc vnicè inter cetera in causam sacrilegæ diuisionis allegant, se timore Dei & conscientiæ defecisse, ne inter improbos Sacerdotes & Pontifices viuerent. Quemadmodum Augustinus Epistola 137. semper id hæreticis vsitatum fuisse, in causa diuisionis suæ defendendæ, testatur. Hanc obiectionem si, vt par est, adnitar re-

 fellere,

fellere, non deerunt fortasse quibus videar propriam plus æquo causam agere, ordinemque potiùs meum quoquo pacto velle quàm veritatem defendere. Proinde optarem partes hasce alteri cuipiam esse datas, in quem nulla studij partium vel sinistræ eiusmodi existimationis suspicio posset incidere: talis enim cum maiori alacritate atq; fiducia, tum vberiori etiam fructu fortassis, verba de his facere rebus posset. Verùm, quando ita visum est istarum quæstionum ornatissimo Præsidi, vt quidnam hîc sectarijs respondendum sit ego potissimum iudicem, meamque sententiam vos celebertimi Auditores de præsenti controuersia expectetis, breuiter vobis animi mei sensum aperiam: si illud prius apud humanitatem vestram quam demissis possum maxime precibus egero, vt quas hactenus dicenti benignas attentasque aures præbuistis, deinceps eas non denegetis.

Principio inter Sacerdotes nostros, quosdam in obscura non Diuinarum modò verùm etiam humanarum litterarum ignoratione versari, libidinosè viuere, officio suo minùs officiose defungi, diffiteri nec possum nec debeo. Sunt sane quædam in nostrorum hominum moribus emendatione & animaduersiune digna: peccatores sumus: peccata nostra, & quòd partim nostra socordia, partim temporum calamitate peccandique licentia non paululùm a perfecta maiorum nostrorum virtute sanctimoniaque deflexímus, haud inuiti agnoscimus. Vtinam ea refellere commode liceat, quæ ex Bernardo & alijs de corruptis nostri sæculi moribus proferuntur: sed veriora profectò sunt pleraque de multis, quàm vt refutari queant. Verùm an iustam isti idcircò separationis causam habebunt? Num continuò rerum ordines propter abusus tollendos, & quemadmodum Lycurgum propter temulentos vino male vtentes, stirpitus vites ferunt excidisse, ita propter nonnullorum hominum deformatos mores, non reformandam viuendi regulam, sed propemodum abrogandam, existimabunt? An propterea nobis iura noua legislatores eximij describent, prisca & vsitata, & iam inde ab heroicis temporibus repetita damnabunt? Homines nostros nihil sapere, & quod passim vsurpare solent, litteras Sacras ignorasse, se solos earum sensum sciuisse, mysteria detexisse, plus suum asylum quàm vniuersi orbis consilium vidisse clamitabunt? Quis verò tales nobis legislatores adhibuit? quis tales nobis tribunos plebis aut censores legibus corrigẽdis ac ferendis creauit? Numquam tam feliciter actum est cum Ecclesia, quin multa fuerint corrigenda, & inter paucos bonos, multos pertulerit improbos: eaque semper fuit, semperque futura est rerum humanarum conditio, vt plus habeat aloës quàm mellis. Quoties clamat Paulus in pseudoapostolos, in canes, in malos operarios, in falsos fratres, in ventris mancipia, in sua quærentes, non quæ IESV Christi! Quid igitur? Quia tales erant etiam Pauli temporibus magna ex parte verbi ministri, num eis propterea Spiritus sanctus defuit? num ideò iugum eorum fuit ab omnibus excutiendum? Qui tum annuntiabant Christum, faciebant id animo minime Christiano. nihil enim aliud spectabant quam vt capto vinctoque Paulo maiorem adderent afflictionem, vt ex Euangelij profectu maius illi conflarent odium, eumque adeò in vitæ suæ discrimen adducerent. Neque tamen ideò Paulus eos audiri prohibuit: quin quacumque tandem occasione Christum per eos annuntiari gaudebar. Solent omnium rerum feruere principia. Erat tunc temporis pusillus Ecclesiæ grex: & tamen in hoc erant dissidia, factiones, cõtentiones: in hoc erat qui palàm vxoris loco nouercam haberet: in hoc Demas, qui relicto Euangelio, secutus est sæculum: in hoc qui mentirentur, qui circumuenirent, qui fraudarent fratres, qui circumciderentur: in hoc quæ otiosæ circumibãt domos alienas, garrulæ & curiosæ, oneratæ peccatis: in hoc erant viduæ, quæ collecta ex Ecclesiæ cibo lasciuia deserto Christo sese reflecterẽt ad Satanam: in hoc erant, qui blandiloquiis seducerent corda simplicium. Hæc aliaq; multa tum fuisse, liquet ex Epistolis Apostolicis. Tantum malorum iam tum lactens raraque tulit Ecclesia: & miramur si in eadem tam numerosa, tam latè diffusa, sint quæ bonis displiceant? & ob vitia quædam inspersa censemus vniuersam Ecclesiæ scenam inuertendam. Optabile quidem est, omnes Ecclesiæ Præsules esse quàm maximè sacra doctrina, studio pietatis, charitate, sinceritate morum ornatos. Pastores sunt ouium, sed & ipsi sunt oues; homines hominum curam gerunt. Nihil est quod metuant isti, modò sint ipsi boni, quidquam eis obfuturos Præpositos malos. Sarcinam suam vnusquisque portabit.

Numquid obfuit bonis tanta sceleratorum multitudo, qui per Ezechielem Prophe-
Ezech. 9. tam dicti sunt, nimirum illis qui gemebant & mœrebant facinora populi, quæ fiebant in medio eorum? Quin quanto Præpositi Ecclesiæ minùs digni, tanto maiorem in cælis
Homil. 11 in Matth. mercedem eis esse repositam affirmat Chrysostomus, qui non in personarum acceptione

fidem

fidem habeant, neque qui sint ipsi, verùm quis & quantus ille sit pro quo legatione funguntur, Dominus noster Iesus Christus, attēdunt. D. Augustinus Epistola 165. recensens ordine Episcopos, qui Romæ à D. Petro vsque ad Anastasium sibi mutuo successerunt: In hoc ordine, inquit, successionis nullus Donatista Episcopus inuenitur. In illum ordinem Episcoporum etiam si quisquam traditor per illa tempora subrepsisset, nihil præiudicaret Ecclesiæ & innocentibus Christianis, quibus Dominus prouidens ait de Præpositis malis: Quæ dicunt, facite, quæ autem faciunt, facere nolite: dicunt, enim & non faciunt. Vt certa sit spes Fidelium, quæ non in homine sed in Domino collocata, numquam tempestate sacrilegi schismatis dissipetur. Libet autem quid schismaticus ipse, vel schismaticorum & hæreticorum antesignanus potius, Martinus Lutherus de consilio separationis eiusmodi senserit, vobis iterum recitare. Nam qualis qualis ipse sit, digna tamen est vox hæc eius quæ celebretur, quamque omnes, qui se Catholicos profitentur, non in ore magis quàm in pectore semper habeant: Quòd Romana, inquit, Ecclesia sit à Deo præ ceteris omnibus honorata, non est dubium. Ibi enim S. Petrus & Paulus, Pontifices quadraginta sex Romani, ac tot centena millia Martyrum sanguinem suum fuderunt, infernum & mundum vicerunt, vt vel palpari queat, quàm singularem habeat ad ad eam Ecclesiam respectum Deus. Quòd si nunc, prò dolor! res habet Romæ vt expediret habere meliùs, attamen neque hæc neque alia causa vlla tam grandis est nec esse potest, vt ab Ecclesia separatio vlla vel discessio fieri debeat. Imò quo peius res ibi habet, tanto magis accurrendum & adhærendum est. Per separationē enim & contemtum non fit meliùs; nec dimittendus est Deus, propter Diabolum; nec vitandi reliqui boni, propter turbam prauorum. Alioquin cur non Moyses quoque reliquit duræ ceruicis populum? cur non Helizæus & Prophetæ, reges Israel idololatras? Consequens est, inquit, quòd Bohemorum dissidium à Romana Ecclesia, nulla possit excusatione defendi quin sit impium, & Christi omnibus legibus contrarium; quia contra charitatem, in qua omnes leges summantur, perstat. Nam hoc quod vnicè allegant, sese timore Dei & conscientiæ defecisse, ne inter malos Sacerdotes & Pontifices viuerent, hoc eos maxime omnium accusat. Hęc ille. Videtis Auditores, quid de separationis consilijs senserit ille ipse, qui primus ætate nostra separationis ab Ecclesia Dei consilium est amplexus, facemque adeò in Christianismo discordiarum accendit: qualem ipse contra Bohemos & se suique similes hęreticos, veritatis vi coactus, sententiam protulerit. Quocirca fugite per salutem vestram, fugite, inquam, separationis consilia, & in vnitate Ecclesiæ permanete. Quales quales sumus, quamdiu Catholici sumus, parata est semper in Ecclesia Catholica remissio peccatorū, simul vt ex animo patratorum criminum pœnituerit. Quisquis autem ab Ecclesia Catholica fuerit separatus, quantumlibet laudabiliter viuere se existimet, solo hoc scelere, quòd à Christi corporis vnitate disiunctus est, non habebit vitam, ait Augustinus, sed ira Dei manet super eum. Quid autem stultius quàm sic odisse Sacerdotes, Episcopos aut Monachos improbos, vt ipse te peiorem illis reddas, nec illos tamen efficias meliores: atque ita mala nnn solùm malis mutare, sed etiam deterioribus. Nullum est enim vitium hæresi aut schismate deterius. Congerantur in vnum Sacerdotem, dicam ingenuè, vel Catholicum quemlibet, luxus, libido, ambitio, auaritia, & si quid prætereà criminum: totam hanc vitiorum lernam, vna superat hæresis. id quod mihi in promtu esset idoneis rationibus confirmare, nisi benignitatem vestram nimia prolixitate vererer offendere. Numquam tam bene actum fuit, sicut antè iam diximus, cum rebus mortalium, vt non multum fuerit querelarum tum de Sacerdotum ac Principum, tum de populi moribus. Alijs temporibus alia vitia magis regnarunt, hæc nullo tempore non fuerunt. Ita indignemur Sacerdotibus, vt & illos & nos homines esse meminerimus.

Citatur ab hoste in pane confess. Colonia.

Augustin. Epist. 151.

Porrò quòd in nostrorum hominū vitia ipsi tam seuerè inquirunt, videant ne si vicissim ipsorum abusus maleficiaque notauero, meritò illud in Iudæos Christi dictum de trabe & festuca illis obijciatur; quod eleganter Lyricus Vates his versibus expressit: *Lucæ 6.*

Cùm tua peruideas oculis mala lippus inunctis,
Cur in amicorum vitijs tam cernis acutùm,
Quàm aut Aquila, aut serpens Epidaurius?

Omnes Episcopi Romani vsque ad 23. vel si Luthero manultis credere, 46. Martyrij gloriam tulerunt. Ac serò admodum ad illos ceterosque Ecclesiæ Præsules repsit opum amor, deliciæ, dominandi libido. Quibus ipsis tamen vitijs nec tam multi nec tam grauiter

ter obnoxij fuerunt, quàm maligni isti clamitant, vt in odium eos atque inuidiam vulgi adducant. Videbimus qualis futurus sit, qui Luthero aut Caluino vigesimus successerit: quamquam bona spès habet animum meum, fore ne tam multi illis succedant.

Certè Theodorum Bezam, Caluini Geneuæ successorem, quem modò velut numen quoddam in Galliis venerantur, litteris proditum est, cùm Lutetiæ, vbi lippis & tonsoribus, lanistis & ganeonibus erat in primis cognitus, summeque egregius scortationum & ludorum palmis nobilitatus; quum, inquam, Candidam illam suá, quam perdite deperibat, sine probro periculoque abducere, & creditorum, quibus ære obstrictus tenebatur, fidem diutius fallere non poterat, exilio & fuga sese omni vinculo nexuque exsoluisse. Quid verò posteà egerit, & nunc in præsentiarum rerum gerat, vtinam non incredibili malo ac tantumnon exitio suo Christianissimum illud olim ac florentissimum Galliæ regnum experiretur. De aliis autem ipsorum ministris, quos appellant, id est, factionum ipsorum & partium administris ac satellitibus, quid dicam? Qui superioribus annis vitandi iudicij ac supplicij, quod suis nefandissimis facinoribus erant promeriti, grana, à nobis ad eos veluti ad aram confugerunt? Deinde in ipsorum procacitatis schola tres aut quatuor menses maledicendo & debacchando (quæ vna est illorum industria) gnauiter exercitati, quasi in bicipiti Parnasso, vt est in fabulis, somniassent, repentè Doctores effecti, ex sutrina vel tonstrina ad suggestum & concionem dimissi sunt?

Agnosciris, opinor, quæ hic vobis gesta possim commemorare, si libeat. neque enim necesse est vt notissima referam. Hoc requiro dumtaxat, quum tantopere vociferentur in abusus & vitia cœtus nostri, vt ipsi nobis aliquid proferant melius & Euangelio dignius. Fortassis enim illic, si quis obseruet, nõ minùs indulgetur luxui, libidini & pecuniæ, quàm faciunt illi quos detestantur. Proferant nobis quem istud ipsorum Euangelium ex commessatore sobrium, ex feroci mansuetum, ex rapaci liberalem, ex maledico benedicum, ex impudico reddiderit verecundum. Ego eis nullo negotio multos ostendam qui facti sunt seipsis deteriores. Circumspice mihi sodalitatem istam Euangelicam, quot habet adulteros, quot temulentos, quot aleatores, quot decoctores, quot alijs vitijs infames. Apostoli quò magis vacarent Euangelio, aut abstinebant ab vxoribus quas ducere licebat, aut legitimè ductas vertebant in sorores. Nunc floret Euangelium quo Sacerdotes & Monachi, contra ius Diuinum, contra promissionem suam ducunt vxores, imò & repudiant etiam, si videatur, eodem scilicet iure quo duxerant. Condonetur hoc tamen. Obserua, num castiora sint illorum coniugia, quàm aliorum quos ducunt pro ethnicis. Quòd si meis verbis minùs habetur fides, referam verba illius qui diligentiùs his de rebus ex professo disseruit, Erasmi Roterodami, tanto maiore, quod quidem ad hanc rem pertinet, fide digni, quòd inter eos ipse vitam degebat, qui se maximè iactabant Euangelicos, vt ocularus plane eorum testis fuerit: sic autem ille habet: Excussa est obedientia Episcoporum, sed ita vt ne profanis quidem magistratibus pareatur. Abiectum est iugum humanarum constitutionum: sed vbi sunt qui submiserunt ceruicẽ suam iugo Domini? Et interim constitutiones humanæ constitutionibus humanis, imò parú humanis mutantur. Titulus modò mutatus est; vocatur enim Verbum Dei: ceterùm res adeò nihilo est mitior, vt complures boni viri præferant vltroneum exilium isti magnificè decantatæ libertati. Atque adeò proceres quidam & antesignani istius factionis, cùm nondum ad Episcoporum dignitatem, opes & ditionem peruenerint, tamen eiusmodi specimen de se prabent, vt ego me malim in Episcoporum quàm in horum potestatem tradere, si detur optio, malimque potẽtissimi Cæsaris ferre iugum, quàm quorumdam magistratuum Euangelicorum, quamuis humili sorte Sic excutiunt iugum hominum, qui vestro Euangelio submiserunt ceruicem: magis vereor ne plerique pro graui iugo hominum, portent grauius iugum diaboli. Olim Christiani sub ethnicis Principibus quietè viuebant, studiosè cauentes, ne quam seditionis occasionem darent; exhibentes honorem cui debebatur honor, vectigal cui vectigal, tributum cui tributum: hortabantur Christo initiatos, vt idololatris etiã magistratibus obtemperarent, pro illorum incolumitate quotidie Deum orarent. At iste populus tam Euangelicus, etiam Turcarum principi dicitur esse detestabilis, quem ait seditioni natum. Quoties, quàm leuibus de causis procurrit ad arma ne suis quidem Ecclesiastis satis obtemperans, nisi dicant blanda auribus: profligandi etiam, si liberiùs in vitam eorum inuehantur, aut ab opinione dissentiant. Hactenus illius verba retuli, qui multis annis inter eos versatus est, nec valde nonnullis visus est alienus ab illorum doctrina. Quorsum igitur attinet, sic nobis improperare peccata

cata nostra, quasi verò ipsi non sint grauioribus flagitijs cooperti?

Quòd autem se toties à nobis verberatos, necatos, cæsos, omnique genere tormentorum & cruciatuum vexatos conqueruntur; ac nihilo minùs se viuos cremari & crudelissime mori, quàm turpiter nobiscum viuere atque sentire maluisse, tam sæpe obiectant; habeo quod illis breuiter respondeam. Equidem sic existimo, vt in extremis corporum morbis, ita in reipub. vulneribus, nulla remedia tam facere dolorem quàm quæ ad salutem adhibentur. Id Cæsares Christianos sensisse, Iurisperitorum libri testantur; id nostros maiores censuisse, annales & monumenta aperte loquuntur; id postremò ita esse faciendum Caluinus ipse in Serueti supplicio; id alij prætetea eiusdem cum eo farinæ scriptis suis, quorum me maximè auctoritas in hac parte mouet, indubitanter confirmant. Quemadmodum enim Caluinus, post sumtum de Serueto extremum supplicium, edito libello rectè in hæreticos gladio animaduerti docuerit, notius est quàm vt me auctore discere debeatis. Clamant enim Serueti discipuli, cùm eum Caluinus Scripturis superare non posset, à vi & armis præsidium esse mutuatum. Sed hoc vtcumque se habeat, absit, vt nos Caluini de Serueto factum improbemus: quin laudamus potiùs. Si quod ille de Serueto fecit, factum idem fuisset ante annos quadraginta de primo hæresεón omniú architecto, nullum insigne magis exemplum diuinæ cuiusdam clementiæ edi potuisset: seruatæ fuissent passim tot myriades Christianorum, quibus libertas Euangelica, quam isti prædicant, non modò libertatem eripuit, seruitutemque duriorem effecit, verùm etiam & corporum & animorum exitium attulit sempiternum; neque tot & tantæ fuissent in hisce nostris & vicinis regionibus calamitates consecutæ. Præclare scriptum est à D. Hieronymo: Scintilla res parua est, & penè dum cernitur non videtur: sed si fomitem comprehenderit, & nutrimenta sui quamuis paruus ignis inuenerit; mœnia, vrbes, latissimos saltus regionesque consumit. Fermentum quoque res modica videtur & nihili: sed cùm farinæ conspersum totam massam suo vigore corruperit, in illius vim transit omne quod mistum est. Ita & doctrina peruersa ab vno incipiens, vix duos aut tres primùm in exordio reperit auditores: sed paulatim cancer serpit in corpore; & iuxta vulgare prouerbium, vnius pecudis scabies totum commaculat gregem. Igitur & scintilla statim vt apparuerit extinguenda est, & fermentum à massæ vicinia semouendum: secandæ putridæ carnes, & scabiosum animal à caulis ouium repellendum: ne tota domus, massa, corpus, & pecora; ardeat, corrumpatur, putrescat, intereant. Arrius in Alexandria vna scintilla fuit: sed quia non statim oppressa est, totum orbem eius flamma populata est. Hucusque Hieronymus. Sic & in Saxonia Lutherus vna scintilla fuit: sed quia non statim oppressa est, quantum ex ea sit incendium excitatum, quis est qui siccis oculis commemorare queat?

Vide Hosiū lib. 1. contra Brentium.

In 5. cap. ad Galat.

Verùm quando tempus monet vt orationem concludam, ad vos me, humanissimi Auditores, conuertens, visum est iisdem epilogi loco verbis vti, quibus Philippenses olim D. Paulum esse legimus allocutum. Si qua consolatio in Christo Iesu, si quod solatium charitatis, si qua societas spiritus, si qua viscera misericordiæ, implete gaudium meum, vt idem sapiatis, eamdem charitatem habentes, vnanimes, idipsum sentientes. Nihil à vobis difficile, nihil durum vel molestum, nihil non expeditum, nihil quod non cum voluptate potiùs quàm cum labore coniunctum sit postulamus: tantùm, vt idem sapiatis, eamdem charitatem, eumdem spiritum habeatis: id est, vt alibi Apostolus disertè eloquitur, vt idipsum dicatis omnes, & non sint in vobis schismata. Quid est facilius quàm credere? quid dulcius quàm amare? quid porrò vtroque fructuosius? Non sic autem à vobis fidem requiro, ac si vobiscum agam tamquam cum infidelibus, aut persuasum habeam vos nihil credere: procsus enim mihi dubium non est quin credatis: sed minimè sufficere existimamus, si quomodocumque tandem vos credere profiteamini. Verùm, sicut habet Paulus, ita vos optamus credere, vt idem credendo sapiatis: id quod de vobis, multis iisque grauibus argumentis permotus, confido: non vt singularem siue solitariam quisque suam, non vt alius Lutheranam, alius Caluinianam, Augustanam alius, alius Anabaptisticam, alius aliam (iam enim, prô dolor! luditur fidibus, nec vna retinetur fides) sed vt Romanæ, vt Catholicæ fidei confessionem Christianam vnanimiter omnes amplectamini. Ostendimus iam, & nisi me opinio mea fallit, certò atque euidenter ostendimus, nullam esse idoneam causam deficiendi à fide & communione Romanæ Ecclesiæ. Nolite autem præbere iis, qui per dulces sermones & benedictiones, vt inquit Scriptura, seducunt corda innocentium. Obseruate eos, clamat Apostolus, qui dissen-

Philip. 2.

Rom. 16.

siones & offendicula, præter doctrinam quam didicistis, faciunt, & declinate ab illis. Nolite, inquit Ioannes, omni spiritui credere, sed probate spiritus si ex Deo sunt, quoniá multi pseudoprophetæ exierunt in mundum. Estote simplices sicut columbæ, ne quem lædatis aut circumueniatis: sed ijdem estote prudentes sicut serpentes, ne vos Satanas mille instructus artibus circumueniat, corrumpatque sensus vestros à sinceritate quæ est in Christo Iesu. Videte quo pacto cesserit ijs qui se nostra tépestate à Romanæ Ecclesiæ vnitate præciderunt, & relinquentes Ierusalem quæ est ciuitas pacis, cuiusque participatio est in idipsum, Babylonem ædificare, illique adhærere maluerunt: ignorantes nimirum quàm horrenda per Prophetas suos Deus Babyloni comminetur. Quæ quidem non illi dumtaxat de qua proprie scripserunt, verùm etiam illi quam illa significauit, euenisse videmus omnia. Ædificauit memoria nostra primus in Germania Babylonem Martinus Lutherus. Quid superest malorum ex ijs omnibus quæ Prophetæ prædixerunt, quod in ea nó videamus esse completum? Sed, & in Anglia dudum exstructa, & in Gallijs iam pridem extrui cœpta est Babylon, vt ne quid de nostra inferiori Germania referam. Quibus non fuerunt regna illa iactata procellis & tempestatibus, quæ non pertulerunt naufragia, quibus non sunt vastata infortunijs? Neq; tamen eorum adhuc finis apparet vllus. Agite igitur, ò fratres, quorum exitus perhorrescitis, eorum imitari facta ne velitis.

1. Ioan. 4.

Felix quem faciunt aliena pericula cautum.

OBIECTIO *Præsidis Quæstionum quodlibeticarum aduersus prædicta.*

AVDIVISTIS celeberrimi Auditores, absolutissimam responsionem doctissimi Domini Baccalaurei ad quæstionem sibi a me propositá; & quam grauibus perspicuisque argumentis docuerit, Romanam Ecclesiam in ijs quæ fidem & mores Christianos concernunt, errare non posse, & proinde nulli esse idoneam iustamve causam deficiendi ab hac Ecclesia. Nam quòd hæretici multa in particulari producunt, in quibus accusant Ecclesiam illam falsæ ac perniciosæ doctrinæ, exempli causa, de numero & administratione Sacramentorum, de vsu imaginum, purgatorio, iustificatione, & hoc genus alijs; alterius instituti ac loci est, de his omnibus in particulari disserere. Nec iure possunt illa quemquam mouere, postea quá hoc semel in genere firmiter constitutum est, non posse Romanam Ecclesiam in dogmatibus fidei ac morum errare. Ceterùm, vnus ille me, eruditissime Domine, etiamnum scrupulus tenet, quem initio aduersus negantem quæstionis partem proposui, ad quem non memini in oratione vestra quidquam hactenus esse responsum. Quòd nimirum constet Romanos quosdá Episcopos à recta fide lapsos esse; ex quo videtur consequens, vniuersam Ecclesiam Romanam posse in negotio salutis errare. Si enim fides Romani Pontificis dirigere ipsum non valet, multo minùs, vt apparet, alios in fide rectos efficiet. Quo pacto enim imbecillus in fide, fratres ipse confirmabit? & non potiùs, iuxta Christi parabolam, si cæcus cæco ducatum præster, ambo in foueam cadent? Licebit igitur eo casu ab Ecclesia Romana deficere. Hunc nodum si vt oportet dilucidè explicueris, nihil equidem video quod obijci prætereà contra responsionem tuam merito possit.

RESPONSIO.

Albertus Pighius.

OBIECTIONI huic video quosdam haud aliter posse occurrere, quàm Romanos Pontifices erroris nota semel omnes liberando. Ita contendunt nullum vmquam in hæresim incidisse, quin ne potuisse quidem cadere. Atque vt Anastasium in libertatem asserant, Gratianum vexant contumeliosissimè, Iurisperitis indignissime maledicunt: vt verò Honorium tueantur, sextæ generalis Synodi exemplaria falsarios corrupisse, multis coniecturis suadere nituntur. Sed eò vsque venire, mea quidem sententia, nihil necesse est, vt ne iam dicam ineptè eos pleraque hæc & temerè comminisci. Illud potiùs adferam obiectioni diluendæ, in Romanis Pontificibus aliud esse quod ad hominis priuatam personam spectat, aliud quod ad communem Ecclesiæ gubernationem pertinet.

Non est igitur negandum, quin summus Pontifex seu Romanus Episcopus hæreticus esse interdum possit, rametsi reuerà nullum eius rei certum proferatur exemplum; at, quòd

quòd in fidei iudicio contra fidem definierit, aut aliquid Ecclesiæ Christi vniuersæ credendum præscripserit, quod sit contrarium fidei, id verò penitus fieri nequit. Non est Ecclesiæ necessaria interior seu priuata fides Romani Pontificis; nec illius occultus & priuatus mentis error, Ecclesiæ Christi nocere potest. Quocircà, nõ est necesse, vt in interioris & personalis fidei conseruatione, Romanis Pontificibus Deus semper assistat: at quòd dum ea decernuut quæ Christianis credenda sunt, dumque Ecclesiam Christi in fide dirigunt, non deficiant, sed diuina manu ac protectione teneantur, hoc Ecclesiæ opus est Idque proinde Romanis Pótificibus, etiam imbecillis & alioqui priuarim errantibus, non negabitur: ne videlicet per publicę potestatis errorem, Ecclesiam vniuersam faciant in communi veritatis ignoratione versari. Cuius rei memorabilem historiam narrat illustrissimus Cardinalis Hosius Episcopus VVarmiensis, de Vigilio Papa: Per scelus, inquit, is ad Pontificatum peruenerat. Siluerium enim Papam, cuius erat diaconus, instigante Augusta, de sede sua deturbandũ atque in exilium deportandum curauerat, quòd is omnia se priùs & facere & pati paratum diceret, quàm vt quod Augusta tanto studio postulabat, Anthemium, qui propter Eutychetis hæresim de sede Constantinopolitana per prædecessorem suum Agapetum deiectus fuerat, in sedem illam restitueret. In huius autem Silueríj locum opera Augustæ suffectus ac Pontifex Romanus designatus est, ea lege, vt quod Siluerius constanter facere detrectabat, id ipse facturum se, atque Anthemium in Ecclesiam Constantinopolitanam restituturum promitteret. Res est admiratione digna: statim vt Petri cathedram ascendit, idem illi quod Saüli euenit. nam super eum quoque factus est spiritus Domini. Cumque longè alio animo ad Ecclesiæ gubernacula accessisset, posteaquam promissi fuit admonitus per Augustam, priùs extrema quæque se passurum respondit, quàm vt hæreticum in sedem, ex qua merito suo deturbatus fuerat, restitueret. Cumque multa probra, multos etiam graues cruciatus, famemque diuturnam io carcere pertulisset, passus est omnia fortiter, quòd multo se grauiora supplicia commeritum diceret, qui malis artibus Pontificatum assecutus, horrendum facinus contra sanctum Pontificem Siluerium designasset. *Lib. 2. contra Brentium.*

Non fuit hic Pontifex in primo suo iogressu dissimilis Caiphæ: effecit tamen sedis huius Apostolicæ priuilegium, vt à fide non potuerit aberrare. quodque priùs impiè promiserat, id piè posteà negauit, ac eo quo Christianum Pontificem decebat animo, tulit omnia potiùs fortiter quamlibet acerba, quàm vt aliquid indignum Petri successore de religione statueret. Verbum his non amplius addam.

QVÆSTIO PRIOR SINE ARGVMENTIS.

An vera CHRISTI ECCLESIA *annexa perpetuò sit* ROMANÆ VRBI.

VERVNT olim, & sunt etiamnum, nonoulli haud infimi nominis viri, qui existimarunt Ecclesiã Christi non esse vmquam ab vrbe Romana separandam: hoc est, fidem & primatum Ecclesiæ, Petri cathedram, clauesque regni cælorum, à Romana diœcesi esse inseparabiles, quodque prouidentia Dei, & B. Petro Apostolo opem ferente, Romanus Episcopatus non deficiet vmquam totus à fide. Quemadmodum videmus ab initio prædicationis Apostolorum ad hæc vsque tempora in tot tantisque tyrannorum persecutionibus, eamdem hanc diœcesim Romanam, neque à tramite Apostolicæ traditionis vmquam aberrasse docendo, neque hęreticis nouitatibus aliarum more credendo succubuisse, sed antiquam & veram fidei normam secundùm Apostolorum traditionem perpetuò tenuisse. Verùm hanc prærogatiuam possessuram semper in posterum esse vrbem Rõmanam, non potest apertè vel certò Scripturis euinci. Nam quod ait Christus: Ego pro te rogaui vt oon deficiat fides tua. item; Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam; & portæ inferi oon præualebunt aduersus eam. ad Petrum quidem eiusque successores in sede Romana extra controuersiam pertinet: sed vtrùm qui B. Petro legitimè in Episcopatu Romano succedunt, in ipsa Romana vrbe illi semper mansuri sint, id demum est quod in controuersia ponitur. *Lucæ 22.* *Matth. 16.*

Constat

Constat certè, Clementem Quintum, (rectè'nc an secus, iam non excutio) anno salutis humanę 1302. ex vrbe Romana Auinium, quod oppidum est in Gallia Lugdunensi, migrasse, ibiq; Sedem Pontificiá totos 74. annos mansisse, ad tempora nimirum vsque Bonifacij Vndecimi. Cui simile quiddá Romanis ciuibus nuper interminatum fuisse, quem nunc habemus verè sanctissimum Patrem, Pium Quintum, non vano quorumdam rumore accepimus: nisi videlicet meretrices Vrbe exigerentur, se aliò cum tota curia migraturum.

Egresso autem ex Vrbe successore Petri, ad quem perpetuæ fidei atque Ecclesiæ promissio pertinet, nō video quidem cur ciuitas ipsa populusque Romanus non æquè possit degenerare, vt ceteri. Homines sunt Romani, insidijs diabolicis æquè vt nos subiecti; breuiter, humani ab illis alienum est nihil. Quid obstat igitur, quo minùs ipsi quoque possint à fide excidere? Et vtinam non illud aliquando Diuina miseratione contingat, quod tamdiu concupiuit, & tot modis crebrò egit immanissimus ille & perpetuus hostis nominis Christiani Turcarum Imperator, pura vt vniuersa Italia sub eius ditionem redigatur. Certè quantum eius imperio quotannis ferè ex nobis accrescat, & sit ipse multo veriùs semper Augustus, nemo non videt Christianus, nemo non dolet.

De religioso illo & pio non minùs quàm erudito Dionysio Carthusiano memoriæ proditum est, cùm quodá tempore inter Missarum solemnia diuinis reuelationibus vacans, demisse Deum percontaretur, futurúmne aliquando esset, vt Romanam vrbem sibi Turca subijceret; responsum accepisse, non interesse eius, nec expedire illud cognoscere. Integrum itaque est, in sensu suo hîc vnicuique abundare, quum neutra quæstionis pars, vel statui certò ex Scripturis possit, vel ijsdem ostendi perspicuè repugnare.

Quid autem sibi velit quòd Paulus Apostolus posterioris ad Thessalon. 2. cap. inter signa quæ diem, vt appellat, Domini, antecedent, discessionem seu defectionem enumerat, quam Lactantius, Chrysostomus, Hieronymus, & alij plerique veteres, Romani imperij interitum seu vastationem intelligunt: rursus, quid illa Balaam prophetia, Numerorum 24. significet; Venient in trieribus de Italia qui superabunt Assyrios, vastabuntque Hebræos, & ad extremum etiam ipsi peribunt: studiosis Sacrarum litterarum perscrutatoribus inuestigandum relinquo. Lactantius autem sub finem 7. lib. Diuinarum institutionum dicit, incolumi vrbe Roma nihil esse magnopere de mundi fine metuendum. At verò, inquit, quum caput illud orbis ceciderit, quod vsque nunc sustentat ómnia, quis dubitat venisse iam finem rebus humanis orbique terrarum?

QVÆSTIO ALTERA SINE ARGVMENTIS.

An rectè, qui ROMANÆ ECCLESIÆ *adhærent, appellentur* PAPISTÆ.

AB antiquo hęreticis proprium ac veluti natiuum fuisse, maledictis & contumelijs agere, & vbi veritate ac ratione destituerentur, conuitia in cōtradicentes impio ore torquere, notius est quàm vt à me hîc sit exemplis aut historijs explanandum. Hi, inquit Thadæus Apostolus, carnem quidem maculant, dominationem autem spernunt, maiestatem autem blasphemant. Cùm Michael Archangêlus cum diabolo disputans altercaretur de Moysi corpore, non fuit ausus iudicium inferre blasphemię, sed dixit, Imperet tibi Deus. Hi autem quæcumque quidem ignorant, blasphemant; quæcumque autem naturaliter tamquam muta animalia norunt, in his corrumpuntur. Sic nostræ tempestatis homines, sese speciosо nomine Euangelicos, nos autem probroso & vili, vt ipsis videtur, Papistas appellant: studentes nimirum hac nomenclatura inuidiam nobis vulgi odiumque conflare, tamquam ij simus, qui Romanum Papam ceu Deum quemdam in terris veneremur, eius adnitamur tueri ac promouere tyrannidem, & ab ijs quæ ipse nobis mandet, quæcumque tandem illa sint, etiam si aduersa quod aiunt fronte verbo Dei repugnent, ne latum quidem vnguem recedere audeamus.

Iud. Epist.

Ceterùm, nos si rectè sentimus, non feremus indignè quòd eo nos ipsi nomine vocēt, nec vitio nobis illud aut probro, sed gloriæ potiùs atque honori ducemus. non quidem

vt ipsi

vt ipsi nomen illud falsò accipiunt, sed sicut natura ipsa nominis ratioque exposcit. Papæ nomine nō quiuis olim Pontifex siue Episcopus dicebatur; sed qui multorum Episcoporum tamq[uam] pater curam gerebat, multasque aut fundabat, aut docebat, aut regebat Ecclesias. Sonat enim Papa, si Grammaticis quibusdam credimus, idem quod Pater patrum; vtriusque videlicet dictionis primis syllabis in vnam vocem conflatis. Sic Hieronymus Hilarium, Athanasium, Epiphanium, Augustinum quoque interdum, Papas appellat. Istud autem nomenclaturæ quoniam nulli aptiùs Pontifici quàm Romano competebat, cuius ministerio & auctoritate vniuersa Ecclesia, quam late per orbem diffusa est, gubernatur; omnes contin[en]tur Episcopi, fideles omnes in officio continentur; hinc penes solum Romanum Pontificem honorificum illud & præclarum nomen Papæ, velut per antonomasiam, remansit. A quo quum subditi eius seu Catholici nominantur Papistæ, nihil aliud designatur quàm eos constituere illum hominum cœtum, ad eamque Ecclesiam pertinere, cui successor D. Petri Romanus Episcopus, tamquam caput & summus sub Christo Pastor præsidet.

Quin etiam dum res bene perspicitur, dum nos Papistas appellant, nihil ferè aliud vocant quàm Catholicos. Non enim partem aliquam aut sectam notat, Papistam vocari. Non est Papa certus aliquis aut nouus auctor religionis, sicuti Arrius, Lutherus, Caluinus: nec vnius alicuius loci, sed totius orbis Christiani Patrem ac Pastorem significat: nec huius temporis personam aliquam, sed perpetuum Ecclesiæ supremum Præfectum ac summum Episcopum denotat. Quare, dum nos Papistas nuncupant, nihil aliud reuerà quàm oues & subditos appellant illius, cui in persona Diui Petri Christus omnes oues suas commisit, cui totus orbis Christianus ceu capiti suo, D. Petri successori, Christique in terris Vicario generali, subijcitur, in cuius Ecclesiæ communione Christiani omnes cuiuscumque nationis existant, & hodie & semper antè vixerunt. Quamobrem *1. Pet. 4.* si exprobramini, inquit Petrus, in nomine Christi, beati eritis; quoniā quod est honoris, gloriæ & virtutis Dei, & qui est eius Spiritus, super vos requiescit. Non erubescite, glorificate autem Deum in isto nomine.

Maledicebant olim Iudæi, Euangelio teste, cuidam cæco ad Christum à quo sanatus *Ioan. 9.* erat conuerso, dicentes: Tu discipulus eius sis. Sed felix illa nimium, optanda & salutifera maledictio. Non est quòd terreamur hominum iniquorum de nobis existimatione, dicterijs, agnominationibus, contumelijs. Quorum illa est peruersitas & malitia, vt sicut rebus quibusque optimis, sic nominibus honestissimis abutantur; & quæ honoris sunt summi, in ignominiam vertant. Arriani olim Catholicos per conuitium Homousianos vocabant. Et tamen quid non veritatis & gloriæ verè est in illo nomine? Apud Turcas, Saracenos, Iudæos, nullum est nomen exosum magis & execrabile, nomine Christiani. An par est idcircò vel pudore affici, vel abstinere penitus ab huiusce nominis mentione?

Si protinus tollendum est quo plures abutuntur, quid erit tandem reliquum in rebus humanis? quum & Sacramentis omnibus, & ipsa adeò sacra Scriptura innumeri hodie non modò indignissimè abutantur, verùm etiam ferre æquò animo prorsus nequeant. Nec refert à quibus res aliqua, nomenve quod rem bonam designet inuentum sit, bonisne an malis, Catholicis an hæreticis. Amanda est veritas vbicumque inueniatur. Et si quis animum diligenter aduertat, comperiet ille fortassis, quę quotidiana experientia docet, humano generi summo esse & necessario vsui, ab improbis ferè primitus aut alioqui abiectæ sortis hominibus esse inuenta. Viuant igitur, diuino eos Numine protegente, floreantque Papistæ.

D I X I.

PETRI

PETRI SIMONIS TILETANI
EPISCOPI YPRENSIS
EXHORTATIONES
AD CLERVM
HABITÆ IN EPISCOPATV.

EXHORTATIO *prima ad Clerum Yprensem de* POENITENTIA, *& vera ad Deum conuersione, initio Quadragesimæ, anno* 1585. *super verbis Ioëlis Prophetæ:* CONVERTIMINI AD ME, IN TOTO CORDE VESTRO, IN IEIVNIO, ET FLETV, ET PLANCTV, *&c. Ioël.* 2.

Quidnam sit ad Deum conuerti, iuxta mentem Prophetæ: quódque vera ad Deum conuersio & pœnitentia primùm omnium spectet ad Sacerdotes & Ecclesiasticos.

VONIAM id ita intelligo hodierno die hactenus ferè obseruatum fuisse, Reuerendi ac venerabiles Domini, vt prædecessor noster D. Martinus Rithouius, felicis recordationis, ad Clerum præcipuę ciuitatis vel Ecclesiæ huius, aliquam Latinè exhortationem fecerit; non putaui mihi committendum esse, vt pię huic ac laudabili cősuetudini pro nostræ tenuitatis modulo & facultate deessem. Vt autem non longiore vos præfatione detineam, videor mihi nullis vos aptioribus verbis alloqui posse, quàm quibus hodie pia & prudens mater nostra Ecclesia, eadem planè intentione, nos omnes alloquitur. Si enim alia fuissent in Sacris litteris aptiora ad instructionem nostram, non dubium est (vt in omnibus rebus & consilijs suis singulari Sancti spiritus instinctu regitur) quin ijs potiùs vsa fuisset. Audiamus igitur cantum & exhortationem eius in hoc capite Quadragesimalis ieiunij & abstinentiæ. cantum inquam Ecclesiæ, tristem illum quidem, iniucundum, & lugubrem; sed non minùs profectò vtilem & salutarem; vt vulgò etiam nec sine ratione corpori nostro salubriora & magis conducibilia referuntur, quæ gustui & palato amariora videntur. Sic hodie Ecclesia intonat, sic Deum nos omnes grauissima concione compellantem, &, tamquam tonitru quodam, è somno excitantem inducit: CONVERTIMINI AD ME, IN TOTO CORDE VESTRO, IN IEIVNIO ET FLETV, ET PLANCTV; ET SCINDITE CORDA VESTRA, ET NON VESTIMENTA VESTRA, ET CONVERTIMINI AD DEVM VESTRVM, QVIA BENIGNVS ET MISERICORS EST, ET PATIENS, ET MVLTÆ MISERICORDIÆ, ET PRÆSTABILIS (siue vt 70. Interpretes clariùs habere videntur, POENITENS) SVPER MALITIA. QVIS SCIT SI CONVERTATVR ET IGNOSCAT, ET RELINQVAT POST SE BENEDICTIONEM, SACRIFICIVM ET LIBAMEN DOMINO DEO NOSTRO? Multa sequuntur prætereà in eamdem sententiam. Sed nobis ad dicendum satis superque sunt, satisque vberem

rem

tem & copiosam exhortandi materiam præbent quæ iam recitauimus. Resumamus igitur sententiam ab exordio.

Convertimini, inquit, ad me. Hæc tria dumtaxat verba vobis modò breuiter explicabo: cetera omnia in aliud fortasse tempus & occasioné aliá differemus. Priusquam intelligamus quid sit conuerti ad Dominum, obseruandum est primùm, conuersionem hanc ad Dominum, ad quam Propheta siue Ecclesia seu Deus potius nos adhortatur, auersionem aliquam, vt communiter loquimur, præsupponere. Nemo se de nouo ad Deum conuertit, nisi qui priùs ab eo auersus fuit. Et in hac vna re, vera peccati ratio propriè sita est, quòd se quis vltrò & data opera, à Deo, hoc est à summo bono, auertit. Sic enim Theologi peccatum ferè describunt, auersionem nimirum à bono incommutabili ad bonum commutabile.

Homo initio Deo coniunctus erat, in Deum respiciens, ad eumque semper prona conuersus facie, lumen ab eo gratiæ, quo solo erat beatus, hauriebat. Auertit se sua sponte infelix, & retraxit à Deo, totumque ad creaturam conuertit, & quidem ad creaturam malam, impuram, damnatam, & iam antè peruersam: quo factum vt est similis planè illi creaturæ effectus sit, ad quam sese conuerterat, cuiusque amore captus erat; hoc est malus, impurus, peruersus, mortalis, & mille malis obnoxius.

Hoc est quod Ieremias Propheta conqueritur cap. 2. Verterunt ad me dorsum, & non faciem. & Sophonias 1. cap. Extendam manum meam super Iudam, & super omnes habitantes Ierusalem, & super omnes qui auertuntur de post tergum Domini, & non quæsierunt Dominum, nec inuestigauerunt illum. Sed omnium clarissimus est locus Ieremię 8. Ille enim Propheta inter alios omnes pulcherrimè, & tamquam ad viuum multis locis peccati naturam describit, & præ ceteris homines prouocat ad pœnitentiam: Numquid, inquit, qui lapsus est non resurget, & qui auersus ẽst non reuertetur? Quare ergo auersus est populus iste auersione cõtentiosa? Hoc est, obstinata & pertinaci auersione, vt planè nullam velint instructioné admittere, nolint ad menté redire, vel quidquam omnino audire de pœnitentia; omnem admonitionem & doctrinam scientes & prudentes reijciant, opem omnem & medicinam spernant? Hoc est quod sequitur continenter; Apprehenderunt mendacium, & noluerunt reuerti. Attendi, inquit, & auscultaui; expectaui eos parienter ad pœnitentiam: frustrà & in vanum omnia. Nemo quod bonum est loquitur. Nemo est qui agat pœnitentiam de peccato suo, dicens; Quid feci? qui vel mentionem aliquam audire velit de resipiscentia. Deus nos, fratres, præseruet à tali mente. Intelligitis ergo satis, opinor, quonam pacto per peccatum à Deo auersi simus: nimirum vt Isaias quoque ait cap. 53. Omnes nos quasi oues errauimus, postquam semel à Deo auersi fuimus. Vnusquisque, inquit, in viam suam declinauit: alius ad superbiam, alius ad auaritiã, ad iram & inuidiam alius, alius ad impudicitiam & libidiné, alius ad ebrietatem & gulam, alius aliò. Quis enim numeret gradus omnes & species infelicis huius & multiplicis auersionis à Deo? Quemadmodũ nimirum varia & propè innumera sunt diuerticula quibus in errorem inducimur, vnica verò tantùm via est quæ rectà nos eò ducit quò tendimus. Quænam est via illa qua tot modis à Deo auersi redire ad illum denuò possumus? Vna nimirum pœnitentia. Quæ scitè admodum eo nomine à Diuo Hieronymo nominatur altera tabula post naufragium.

Huc nos vocat Ecclesia, imò huc nos Deus ipse potiùs per Ecclesiam vocat, dicens hoc sacro abstinentiæ tempore; Convertimini ad me. Verùm quid iam propriè est ad Deum conuerti? Si vtcumque intellexistis quæ iam modò breuiter diximus, ex ijs id satis potest colligi. Auersi à Deo fuimus, vt audistis, per peccatum: vult igitur vt ad illum per virtutis & pietatis exercitium redeamus. In tenebris fuistis hactenus? ad lumen redite; in multa ignorantia atque in errore fuistis? redite ad veritatem. ad hæresim & infidelitatem cucurristis? ad fidem modò veram & sanctam religionem reuertite. ebrietatem & gulam amastis? nunc deinde sobrietatem, ieiunium, abstinentiam diligite. Secati estis iniustitiam, vsuram, auaritiam? nunc æquitatem & iustitiam amplectimini. odio, inuidia, æmulatione mutua laborastis? nunc vos ad pacem veram & mutuam charitatem conuertite. Quid multis? Cecidistis omnes, vt pulcherrimè alicubi deuotissimus Bernardus inquit, & in lutum & super lapides: hoc est, immundi effecti estis per peccatum, & saucij quoque, quod grauius est, ac letaliter vulnerati: Lauamini igitur, vt Isaias 1. cap. inquit, mundi estote, auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis, quiescite agere peruersè, & discite benè agere, & vulnera simul vestra pœnitentiæ medicina miseri

 obligate

obligate & curate. hoc est, quod hîc dicitur; CONVERTIMINI AD ME. Secuti estis hactenus desideria carnis vestræ: imitamini sanctorum Magorum, vel trium (vt loquimur) Regum exemplum; per aliam viam deinceps reuertimini in regionem vestram, in cælestem patriam.

Sed clariùs hoc etiam aliquanto discamus ex Euangelio, quidnam sit nimirum, Ad Deum verè conuerti. Sic habet Christus Matth. 18. Nisi conuersi fueritis & efficiamini sicut paruuli, non intrabitis in regnum cælorum. Scriptura longè pulcherrima. Hîc duo auditis notatu digna, si quæ alia: primum quæ pœna maneat illos qui ad Dominum non conuertuntur vt oportet, nimirum priuari in æternum regno Dei. Nisi, inquit, conuersi fueritis non intrabitis in regnum cælorum. Quo quid dici potest grauius vel acerbius? Etiamsi nulla esset alia adiuncta pœna vel cruciatio illis qui te pestiuè ac sincerè ad Deum non conuertantur, quàm quòd excluduntur in æternum à regno Dei, tamen hæc sola punitio, vt omnes disertè Doctores tradunt, omnem aliam sensibilem pœnam ignis etiam atque incendij sempiterni longè exuperat. Sed hoc hîc nunc nolumus disputare. Videamus potiùs & intelligamus ex iisdem hisce verbis Seruatoris nostri, qua in re præcipuè sita sit vera ad Deum conuersio. hoc nostra magnopere interest intelligere. Nisi, inquit, conuersi fueritis & efficiamini sicut paruuli. Hoc est igitur verè ad Deum conuerti, paruulum fieri in Christo: non quidem sensu, vt Paulus ait 1. ad Corinth. 14. sed malitia. Non vult nos Christus multiplici inscitiæ laborare, instar paruulorum, qui vt malarum, sic etiam omnium bonarum rerum & totius Christianæ pietatis ignari sunt; sed vult nos procul esse ab iis omnibus vitijs, quæ nesciunt pueri: non esse malitiosos, fraudulentos, hypocritas, fucatos, simulatores & dissimulatores, vt hodiernum etiam Euangelium docet; non superbos, non iracundos, non inuidos, non auaros, non gulosos. Videtis pueros alienos esse ab omni fastu, superbia, arrogantia: perinde illis est quibuscum ludant, an cum æqualibus suis, an cum pauperibus & abiectis; qua vtantur veste, pretiosa an vili: non norunt inuidere, non irasci, non odia seruare capitalia: etsi grauiter aliquando lædantur, pomo aliquo aut osculo vel simili re nullius momenti facilè placantur: non magnopere appetunt aurum vel argentum, non cibos exquisitos, omnibus in rebus paruo contenti sunt, iisque omnino quæ benignè illis dantur: pleni sunt innocentia, pleni vera simplicitate & candore: nihil dolosè dissimulant, nihil simulant fraudulenter: quia nihil peccant, nulla laborant mala voluntate, nullo etiam pudore tanguntur. Hanc vitam, hos mores ab eo requirit Deus, qui sincerè se vult ad Deum conuertere.

Sed quum satis hæc nunc omnes, vt existimo, capiamus; operæpretium erit, paucis aduertere, quibusnam hæc verba propriè & præ ceteris videantur congruere: non quidem quòd dubitare liceat quin ad omnes ex æquo pertineant, qui Christiano censentur nomine, cuiuscumque ordinis aut vitæ conditionis existant. Vt enim omnes ad vnum à Deo auersi sumus per peccatum, sic necesse est ad eum vt reuertamur; idq; ad eum modum quem diximus, hoc est per veram pœnitentiam, & vitæ in melius mutationem, si salui aliquando & beati esse volumus. Sed enim vt hæc nostra exhortatio ad Sacerdotes propriè pertinet, & eos qui ordinis sunt Ecclesiastici; sic verba illa quæ enarrare iam cœpimus, quibusque nos omnes Ecclesia hodie ad pœnitentiam exhortatur, ad Sacerdotes potissimùm dicta esse à Propheta videntur. Ita enim disertis verbis Ioel Propheta paulò superiùs concionatur: Accingite vos & plangite Sacerdotes, vlulate ministri altaris, ingredimini, cubate in sacco ministri Dei mei. Hos nimirum primùm & ante omnia prouocat ad pœnitentiam: deinde alios omnes eodem inuitat, dicens; Sanctificate ieiunium, vocate cœtum, congregate senes, omnes habitatores terræ in domum Dei vestri. Et sanè multis nominibus æquum est, vt Sacerdotes & ministri Ecclesiæ in primis & ante ceteros omnes ad pœnitentiam prouocentur: non quidem quòd hîc disputare velim, illos præ ceteris Deum annis his præcedentibus offendisse: relinquo id vniuscuiusque vestrûm conscientiæ; vt videat vnusquisque apud semetipsum, serioque perpendat, excussis diligenter omnibus conscientiæ finibus, occultisque recessibus, quonam modo & quàm grauiter pro vocatione sua, proque acceptis à Deo præ ceteris beneficijs, nimia ingratitudine aliisque multis modis in Deum, in proximum suum, in semetipsum deliquerit. Quod si facit vnusquisque vt oportet, iustum ac seuerum in se iudicem agat, vt Paulus etiam Apostolus ad Corinth. 11. admonet, non se palpando, vt multis est consuetudinis; non excusando, non sibi inaniter blandiendo: mirum, si non grauissimè statim

statim coram Diuina illa maiestate de propria turpitudine erubescet, & magno se confestim grauium delictorum aceruo onustum reperiet.

Hoc tamen (vt iam dixi) hic nunc non agitur; sed illud breuiter tantùm dico, personæ qualitatem, vt nemo vestrûm non nouit, circumstantiam esse vnam & primariam qua delictum omne magnopere aggrauatur. Vnde primùm colligitur, etiam si paria essent in se nostra peccata & sæcularium; tamen eam ob causam, quia Sacerdotes & ministri Dei sumus, tantoque honoris & dignitatis gradu alijs antecellimus, peccata nostra aliorum peccatis longè esse grauiora. Proinde rectè & meritò alicubi D. Bernardus ait, nugas inter sæculares, nugas esse; in ore autem Sacerdotis, blasphemias. Quod si de nugis dicit, quid sentiret de verbis turpibus & obscœnis, quid de temerarijs iuramentis, quid de Sacerdotum ebrietate, gula, auaritia & alijs vitijs grauioribus? Sed hæc res clarior est, quàm vt pluribus verbis & maiore probatione opus habeat. Quòd si igitur nostra peccata tanto magnitudinis gradu aliorum peccatis præcellunt; consequitur, nos in primis, nos, inquam, Sacerdotes & ministros Dei, ante alios nos debere ad Deum atque ad veram conuertere pœnitentiam; & tanto nostram pœnitentiam maiorem & perfectiorem esse debere pœnitentia sæcularium, quanto illorum peccata nostrorum peccatorum grauitate & magnitudine superantur. Altera huius rei causa nonnihil affinitatis habet cum illa quam modò diximus; sed aliam tamen nonnihil etiam & propriam quamdam considerationem habet. Nos ab initio inter alios omnes proximi Deo fuimus. Antequam omnes ab eo pariter his præsertim superioribus annis essemus auersi, nos apud illum in summo eramus honore, euecti ab illo, amati, ornati, ditati, multisque beneficijs affecti præ ceteris. Nobis illud præ alijs dicitur, quod toties & tam solemnibus verbis in Dei Lege repetitur: Sancti estote, quia sanctus sum ego Dominus Deus vester, & separaui vos à ceteris, vt essetis mei. Auditis, fratres, verba pulcherrima & plena in nos fauoris & munificentiæ Dei. Separaui, inquit, vos à ceteris, vt essetis mei. quasi videlicet alij eius non sint, ad eumque non pertineant. Vtinam ita hodie hæc verba acciperemus cum tanta animi deuotione & gratitudine, sicque rem ipsam, vt est, perpenderemus, vt olim fecit Moyses, quo tempore tamen Sacerdotalis dignitas cum nostra nunc dignitate, nulla erat ratione comparabilis. Sic enim habet Numer. 16 cap. ad quosdam illius temporis Leuitas, qui tamen ad Sacerdotij gradum & dignitatem non peruenerant: Num vobis parum est, quòd separauit vos Deus Israel ab omni populo, & adiunxit sibi.

Quòd si sic illi præ ceteris côiuncti fuimus anteà, & adhuc sumus; estne æquissimum, vt, quum omnes expectat ad pœnitentiam, omnes ad se reuocat, omnes benignissimè ad se inuitat, nos primi omnium reuertamur? nec simpliciter ante alios pœnitentiam agamus tantùm, sed vt magnus ille Baptista ait, dignos etiam pœnitentiæ fructus faciamus: ne alioqui nobis exprobret, quod Dauid olim tribui Iuda in causa non absimili, & quum totus Israel à peccato grauissimo tandem ad illum reuerteretur, exprobrauit; 2. Reg. 19. Fratres, inquit, mei vos, os meum & caro mea: cur veniris nouissimi ad reducendum Regem? Annon hæc verba nobis Sacerdotibus penitus congruunt? An verò non sumus os eius & caro eius, propinqui eius & consanguinei, qui nimirum quotidie carne eius viuifica & pretioso sanguine pascimur? An conuenit igitur, vt nos tam illi propinqui, tam chari præ ceteris, committamus vt nos aliqui in sincera ad eum côuersione, in vera agenda pœnitentia anteuertant? An non potiùs æquissimum est, vt nos hac in re omnium primi simus? Sed nunc tertiam rationem audiamus. Nobis incumbit, confratres charissimi, conuerti nunc ad Deum in toto corde, & pœnitentiam, agere non nostri causa dumtaxat, sed pro toto etiam populo cui præfecti sumus; non modò vt nostram priuatam, sed vt causam etiam agamus omnium aliorum; vt oremus & sacrificemus pro alijs, vt supplicemus & intercedamus pro alijs, vt Deum iratum non nobisipsis tantummodò, sed toti populo propitium & placabilem reddere studeamus. Hoc est quod in quadam Pontificalis oratione dicitur; Vt, dum altari sacrorum propitiationem imponimus, ipsi propitiatores Dei esse mereamur. Videntur verba absonum quiddam & ineptum sonare, vt propitiatores Dei esse mereamur. sed rectè sunt intelligenda: non quidem quòd Deus nostra propitiatione opus habeat: sed propitiatores Dei sumus, quum Deum populo & precibus & sacrificiis propitium reddimus, eiusque propitiationem & misericordiam impetramus. Cuius rei pulcherrimus typus est in veteri Testamento Numerorum 16. vbi Aaron Sacerdos offerens sacrificium, & stans inter mortuos & viuentes, quos iam deuorabat incendium, orauit pro populo, & plaga cessauit.

 Et hac

Et hac de causa etiam populi oblationibus viuimus; & comedimus (vt arcanæ loquũtur Litteræ) peccata populi. Æquum est enim, vt qui altari seruit, iuxta Apostoli etiam Pauli sententiam, de altari viuat. Verùm, si ita res habet, si non solùm pro nobis ipsis, sed pro vniuerso etiam populo Deum rogare, flectere illum quantum possumus, & placare debemus; postulat ratio, vt nos præ ceteris & ante alios omnes pœnitentiæ operam demus, & nosmetipsos in primis sincero corde & toto animo ad Deum conuertere studeamus, si officio & vocationi nostræ aliquo modo & quadamtenus satisfacere volumus. Et hoc illud est quod in eadem hac Ioëlis Prophetia tam claris verbis exprimitur, & ab Ecclesiâ in proximo Quadragesimali officio ad perpetuam & salutarem memoriam quotidie replicatur: Inter vestibulum & altare plorabunt Sacerdotes, ministri Domini, dicentes; Parce Domine, parce populo tuo, & ne des hereditatem tuam in opprobrium, vt dominentur eis nationes. Iam ergo audiuimus breuiter, & quid sit ad Deum conuerti, & quibus propriè id conueniat: reliquum esset, vt, quando potissimùm & quo anni tempore id faciendum esse videatur, explicemus. Sed quoniam hæc res longiorem tractationem desiderat, & nunc nos hora, vt scitis, aliò vocat; de illa materia, alio, si Deus nobis faueat, tempore differemus.

Secunda ad Clerum de POENITENTIA *Exhortatio, initio Quadragesimæ, Anno* 1586.

ANNO proximè elapso, pro ratione temporis huius & consuetudinis, vobis explicare cœpimus verba illa Ioëlis Prophetæ, quæ hodierno die nobis proponit Ecclesia, quibusque nos excitat ad pœnitentiam, CONVERTIMINI AD ME IN TOTO CORDE VESTRO, IN IEIVNIO, ET FLETV, ET PLANCTV, ET SCINDITE CORDA VESTRA, ET NON VESTIMENTA VESTRA; & quæ sequuntur. Ostendimus vobis tunc hac occasione, si meministis, quid sit conuerti ad Dominum, & quibus propriè id conueniat. Non est autem animus, quidquam illorum, quæ tunc diximus, hîc repetere. Pergemus igitur in explanatione eorumdem verborum ad instructionem & exhortationem nostram; ac primùm nunc dicemus, quando potissimùm nos ad Deum per veram pœnitentiam conuertere debeamus. Hoc enim doctrinæ atque exhortationis nostræ ordo postulare videtur, vt quando tenemus qua in re vera ad Deum conuersio sita sit, itemque ad quos propriè præ alijs verba illa pertineant; nouerimus deinde, quo præcipuè anni tempore ad Deum nos conuertere debeamus.

Hoc igitur quò intelligamus vt oportet; sciendum nobis, seu potiùs ad memoriam reuocandum, in rebus omnibus externis nullum esse laborem aut operam quæ non suum peculiare tempus requirat. Est suum tempus profectioni, nauigationi, piscationi, agriculturæ, incisioni venæ, sumendæ medicinæ, &c. Nemo miratur, quòd nunc temporis, appetente nimirum Vere, rus colitur, quòd in Autumno seminatur, quòd in Æstate fructus colliguntur, quòd medio anno post Autumnum metitur: item quòd interdiu ab omnibus laboratur, & sua quisque functione defungitur, noctu verò quiescitur. norunt enim omnes tempus ita & rem postulare. Adeò quidem vt si quis aliter faciat, si media hieme solum vertere, metere, vindemiam tentet facere; non solùm frustrà laborabit, nec tantùm omnibus magnam admirationem excitabit, sed risui etiã se ac ludibrio exponet omnibus, pro stolido, fatuo, ac propemodùm insano reputabitur. Hoc est etiam quod tam disertis tamq; multis verbis magnus ille Ecclesiastes concionatur 3. cap. Omnia, inquit, tempus habent, & suis spatiis transeunt vniuersa sub sole: tempus plantandi, tempus euellendi quod plantatum est, tempus destruendi, tempus ædificandi; tempus belli, tempus pacis; tempus flendi, tempus ridendi, &c. Et propter consimilem sententiam, γνῶθι καιρόν, Pittacus Mitylenæus habitus fuisse videtur ex septem Græciæ Sapientibus; quòd videlicet sapienter inter alia multa admonuerit, omnibus in rebus obseruandam esse congruam temporis opportunitatem.

Et hæc quidem ita se habent in externis huius mundi negotiis, ac laboribus; verùm in spiritualibus rebus, quæ ad animam nostram, ad cultum Dei, ad functiones & exercitia vitæ Christianæ pertinent, nullum est omnino discrimen temporis. Ad huiusmodi spiritualem agriculturam animæ nostræ omne tempus æquè est opportunum. Die & nocte,

hieme, æstate operari, & secare & resecare, seminare & metere fructus iustitiæ & pietatis, non modò licet, sed oportet etiam, si officio nostro satisfacere, si tempus nostrum vt decet impendere & collocare volumus. Hoc in primis docet idem ille sacer concionator cap. 9. Quodcumque, inquit, facere potest manus tua, instanter operare: quia nec opus, nec ratio, nec consilium, nec scientia est apud inferos, quò tu properas. Quasi dicat, Verè ad benè operandum, atque ad piè viuendum, omni & cuiusuis opportunitate temporis: quoniā post hanc vitam operandi, vel pœnitentiā agendi, aut placandi Deum, aut resarciendi præteritam negligentiam, tempus nullum erit. Sed multo etiam luculentiùs idem repetit 11. cap. Mane, inquit, semina semē tuum, & vesperi ne cesset manus tua: quia nescis quid magis oriatur hoc an illud, &, si vtrumque, melius est. Quæ causa est etiam cur in Sacris litteris noui præcipuè Testamenti, huius vitæ tempus vni diei comparatur, qui totus nimirum nobis sit diligenter ac sollicitè vtili & salutari labore consumendus. Sic Dominus noster Ioannis 9. Me oportet operari donec dies est, venit nox quando nemo potest operari. Sic etiam 12. cap. Ambulate dum lucem habetis; seu dum dies est, vt non tenebræ vos comprehendant. D. Paulus similiter 2. Corinth. 6. Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis. Et ad Hebræos 3. Hodie si vocem eius audieritis nolite obdurare corda vestra: sed exhortamini vosmetipsos donec hodie cognominatur, hoc est tantisper dum dies iste vitæ præsentis durat. Omnes istæ sententiæ eò referuntur, ne, quæ ad animæ nostræ culturam vel salutem pertinent opera, in crastinum velimus extrahere, nec differamus pœnitentiam nostram aut conuersionem ad Deum de die in diem, vt grauiter monet Ecclesiasticus 5. cap. sed nouerimus nunc iam, hodie esse diem ad veram pœnitentiam opportunum ac necessarium. Quem si socordia nostra sine fructu prætererimus, cras alium forte non simus habituri.

Et hæc omnia quamuis ita se habeant, eò tamen ventum est hodie, partim summa hominum infirmitate, partim etiā crassa negligentia, ignorantia, prauitate mentis nostræ, vt etiam in rebus spiritualibus temporis discrimen habeatur & ferēdum sit. Nulli quidem prorsus dies, nihilque penitus temporis dandum esset lasciuiæ, gulæ, ebrietati, leuitati, vanitati, intemperantiæ: sed omne tempus Christianis hominibus sacrum esse deberet, sanctisque pietatis omnis operibus deputatū, adeoq; Sabbatum semper ex Sabbato, vt Isaias Propheta ait 66. cap. Sed quis nunc hoc temporis discrimen eximet ex animis hominum carnalium? vt Scriptura eos appellat. Vult mundus Bacchanalia, vt loquitur, celebrare. In quibus quum nullum habeat locum disciplina Christiana, tamen putant se id temporis peccare non posse, nec modum excedere, imò ita se gerunt, quasi Deus eo tempore irasci non possit, quidquid designet mundus. Idque totū vel vna ratione satis se excusare posse arbitrantur, quòd sint Bacchanalia, quasi illa quoque suum tempus habere debeant per anni circulum. Nam in eius rei confirmationem afferre nobis audent illud Sapientis quod iam audistis: Omnia tempus habent. Nec vident homines stultissimi, si sic licet colligere, secuturum eodem argumento tempus aliquando etiam esse debere furandi, latrocinandi, iniuriandi, ipsosque adeò etiam lædendi varijs modis, qui sic ratiocinantur. Nam si ebrietati, lasciuiæ, intemperantiæ tempus suum debetur, quoniam omnia tempus habent, cur non similiter iniustitiæ, violentiæ, furto, rapinæ, omnique iniuriæ in Deum & in proximum? Sed demus illis tamen hoc argumentum, humaniterque omnino atque indulgenter cum illis agamus. Sit suum quoddam tempus etiam Bacchanalibus, quia omnia tempus habent. Verùm si collectionem illam valere volunt, etiam in Bacchanalibus, par est vt longè maiorem vim habeat in Quadragesima, quam nunc ingredimur. Si tum, quum ebrij, temulenti, intemperantes, leuissimi sumus, dicimus, Omnia tempus habent: dicamus id nunc saltem similiter tempore Quadragesimæ, quando Ecclesia pariter nos omnes ad ieiunium, ad temperantiam, ad omne genus pœnitentiam, ad seriam ad Deum conuersionem, vocat. Si illud tempus luxuriæ, gulæ, temulentiæ, stultitiæ & vanitatis omnis generis ius suum habet apud mundum; habeat hoc quoque sanctum tempus abstinentiæ ius suum saluum & inuiolatum apud Christianos.

Nunc enim verè tempus est acceptabile, nunc est dies operandæ salutis nostræ: mundi tempus cum hesterno die præterijt, nostrum cum hodierno incepit. Quem fructum habent nunc ex illis, quæ designarunt, omnibus; de quibus si saperent, nunc erubescerent? Nos nunc demum viuere, valere, regnare incipimus; siquidem Deo seruire regnare est. Nunc tempus est vt emēdemus quæ toto anno ignorantes peccauimus, ne subitò præoccupati die mortis quæramus spatium pœnitentiæ, & inuenire non possimus. Quid au-

 tem

tem dico ignoranter, imò etiam multo magis quæ ſcientes & prudentes, quæ deſtinata voluntate peccauimus. Quis enim eſt noſtrum qui nihil iſtorum ſibi eſt conſcius? Variis enim modis Deum offendimus toto anni longo circulo per ignorantiam, per infirmitatem, per malitiam voluntatis; multa per viſum & auditum, non pauca per linguam lubricum admodum & peſtiferum membrum, vt non iniuria D. Iacobus appellat. Hæc omnia, chariſſimi, nunc tempus eſt vna ſeria pœnitentia in ſacra hac Quadrageſima abluendi & expiandi.

Vtamur ergo parciùs
Verbis, cibis, & potibus,
Somno, iocis; & arctiùs
Perſtemus in cuſtodia.
Vitemus autem peſſima,
Quæ ſubruunt mentes vagas;
Nullumq́; demus callidi
Hoſtis locum tyrannidi.
Dicamus omnes cernui,
Clamemus atque ſinguli;
Ploremus ante iudicem,
Flectamus iram vindicem.

Rogo vos, inquit D. Bernardus, tota deuotione ſuſcipite quadrageſimale ieiunium, quod non ſola abſtinentia commendat, ſed multo magis Sacramentum. Nam ſi deuote vſque modò ieiunauimus, vtique ſancto hoc tempore ieiunandum eſt multo deuotius. Si quid enim additur ad ſolitum abſtinentiæ modum, nónne valde indignum eſt vt nobis oneroſum ſit quod Eccleſia portat vniuerſa nobiſcum? Propterea, ſi diebus ceteris ſtudia veſtra aliquatenus tepuerunt; dignum eſt, vt nunc in feruore ſpiritus recaleſcant. Sicut enim procul dubio maiorem habiturus eſt abſtinentiæ ſuæ fructum, cuius deuotio nunc totius Eccleſiæ communi abſtinentia adiuuatur: ita minimè dubium eſt quin grauiorem multo damnationẽ merebitur, qui nunc ieiunantibus omnibus non ieiunat; qui ſpiritualibus temperantiæ armis contra hoſtes viſibiles & inuiſibiles certantibus vniuerſis, ſolus ipſe non dimicat; quique alijs laborantibus ſolus ipſe turpiter atque ignaue quieſcit. Si rectè vulgò dicitur, Solatium eſt miſeris ſocium habere in afflictione; quanta conſolatio eſt pijs Chriſtianis ieiuniorum ſuorum & ſalutaris afflictionis totam Eccleſiam ſociam & conſortem habere? Videmus milites pariter & duces exercitus prælio libentiùs ſe committere in quo ſecum habent quàm plurimos contra hoſtem certantes, quoq́ue maior eſt militum ac pugnantium copia, eò ſingulos & fortiùs alacriuſque pugnare, & maiorem victoriæ fiduciam concipere: illa nimirum ſpe ductos, ſi ab alijs deſerantur, ab alijs eſſe adiuuandos, & quod pauciores ſuſtinere non poſſent aut perficere, multorum auxilio alijs ſemper atque alijs ſuccedentium perfecturos. Quantis igitur animis, quanta victoriæ ſpe nos decet hoc ſacro tempore cum hoſtibus noſtris in arenam deſcendere, quando vndique infirmitas noſtra tam innumerabilium commilitonum ſimul nobiſcum in ſpirituali hoc prælio depugnantium viribus atque auxilijs adiuuatur? Hanc rationem magni admodum fecit Leo ille Pontifex non immeritò Magni cognomentum ſortitus: Eccleſiaſticus miles, inquit, etiamſi in ſingularibus prælijs poſſet fortiter facere, tutiùs tamen & feliciùs dimicabit, ſi contra hoſtem in acie ſteterit, vbi non ſuis tantùm viribus, ſed ſub inuicti Regis imperio fraternis conſociatus agminibus bellum vniuerſale conficiat. Minori enim diſcrimine plures confligunt cum hoſte quàm ſinguli; nec facilè patet vulneri quem oppoſito ſcuto fidei non ſua tantùm, ſed etiam aliorum fortitudo defendit; vt vbi eſt vna omnium cauſa, ſit vna victoria.

Iam verò eſt alia ratio non vulgaris momenti, quamobrem, quod nunc ingredimur tempus, præ ceteris eſt aptiſſimum pœnitentiæ. Iam enim præ foribus eſt omnium operum Chriſti longe maximum, ac totius redemtionis noſtrę ſummum myſterium, mortis ſcilicet ac paſſionis Dominicæ, quo vno præcipuè omnis ſpes noſtra, & ſalus, & vita, & victoria continetur. Vt illius ergo vnici ac longe potentiſſimi Deoq́ue bono iure omnium gratiſſimi ſacrificij in nos fructus deſcendat, vtq́ue paulò pòſt læta cum Chriſto reſurrectió & ſalutare nobis Paſcha contingat, his ſacris quadraginta diebus toto nos corde & corpore præparamus; vt nimirum abiectis omnibus operibus tenebrarum, peccatorum deterſis ſordibus, & per ſacram ieiuniorum abſtinentiam cunctis vitioſis ſuppreſſis affectibus, digni efficiamur, qui cum Domino reſurgamus. Id quod pulcherrimis & grauiſſimis quidem verbis idem Leo Pontifex multis quidem locis, ſed præcipuè Serm. 1. & 4. de Quadrageſima, explicat: Quamuis, inquit, nulla ſint tempora, quæ diuinis non ſint apta muneribus, & ſemper nobis ad miſericordiam Dei per ipſius gratiam præſtetur acceſſus; nunc tamen omnium mentes maiori ſtudio ad ſpiritales profectus moueri, & ampliori fiducia oportet animari, quando ad vniuerſa pietatis officia illius

bus nos diei in quo redemti sumus recursus inuitat, vt excellens super omnia passionis Dominicæ Sacramentum purificatis corporibus & animis celebremus. Debebatur quidem tantis mysterijs ita incessabilis deuotio & continuata reuerentia, vt tales permaneremus in conspectu Dei, quales nos in ipso Paschali festo dignum est inueniri: sed quia hæc fortitudo paucorum est, & dum carnis fragilitate austerior obseruantia relaxatur, dumque per varias actiones vitæ huius sollicitudo distenditur, necesse est de mundanorum puluere etiam religiosa corda sordescere; magna diuinæ institutionis salubritate prouisum est, vt ad reparandam mentium puritatem, quadraginta nobis dierum exercitatio mederetur, in quibus aliorum temporum culpas & pia opera redimerent & ieiunia casta decoquerent. Sic D. Hieronymus in 9. cap. Matth. Ecclesiæ consuetudo ad passionem Domini & resurrectionem per humilitatem carnis venit, vt spirituali saginæ ieiunio corporis præparemur. Et hæc etiam ratio est, cur alij quidam Ecclesiæ Doctores tempus hoc Quadragesimæ illis diebus circa natiuitatis D. Ioánis ferias comparent, quibus solent homines communiter ędium permutationes facere, contractus nouos conductionis aut elocationis inire, & de alijs ędibus in alias demigrare. Quemadmodum enim id temporis exteriora domicilia commutantur; ita spiritualibus animarum nostrarum ædibus repurgandis, totisque huiusmodi hospitijs commutandis, sacrum hoc tempus est ab Ecclesia destinatum. Vt & diabolus inde cum omnibus operibus atque artibus eius, cumque tota ipsius pessima ac turpissima supellectili effugetur, locusque ibi præparetur Christo à morte rediuiuo. Qualem cordis mutationem ac transmigrationem nisi hoc tempore faciamus, frustrà id toto reliquo anni tempore sperauerimus.

His omnibus coogruit quòd Quadragesima isthęc tempore illo annorum quadraginta non obscurè præfiguratur, quo populus Hebręorum in deserto pœnitentiam egit prçteritorum suorum peccatorum; perque errores & labores varios ad terram tandem promissam atque ad intermissi Paschæ concelebrationem peruenit, vt est Iosue 5. cap. Quod tempus si filij Israel religiose & congrua mentis humilitate atque in Deum gratitudine, vt oportebat, transegissent, admirabilem Dei in ipsos beneficentiam experti fuissent, atque ad optatissimam laborum quietem omniumque bonorum affluentiam peruenissent: verùm quia plerique illorum turpissima ingratitudine abuti maluerunt illo quadraginta annorum tempore ad peccandum; nec ad beatam quietem peruenerunt, nec Diuinæ promissionis fructum aliquem perceperunt. Ad eumdem planè modum nobiscum agetur: si breui hoc tempore Quadragesimæ benè vtamur, ad sanctos ac salutares labores, ad expiationem peccatorum, ad seriam purificationem animarum nostrarum; & certam cum Christo quietem in eius resurrectione consequemur, & promissam nobis cælestem hereditatem non dubitanter aliquando possidebimus. sin aliter, si mundi potiùs quàm Ecclesię consilium amplecti, si diaboli quàm Dei voluntati (quod absit) morem gerere maluerimus; omnia nobis contrà euenient: pro vna ac leuissima peccati voluptate, pro parua spreta pœnitentia, durissima supplicia: pro breui admodum tempore quo mundo & peccato seruiuimus, & promissis Dei amplissimis atque æternis excidemus, & sempiternæ seruituti ac numquam finiendis laboribus & tormentis nosipsos mancipabimus.

Vt eò igitur, vnde initio cœpit, nostra recurrat oratio, seq; iterùm ad sapientem illum Ecclesiasten conuertat: mundi tempus seu Bacchanaliorum, seu quocumque alio turpi appellant nomine, tempus est nascendi (vt ipsis placet) seu viuendi ex animi & carnis sententia; hoc verò Quadragesimæ tempus est moriendi, mundo nimirum & peccato, vt Scriptura loquitur: illud tempus est plantandi, germina videlicet peccatorum & malorum exemplorum; hoc tempus est euellendi quod plantatum est: illud tempus est destruendi, leges nimirum omnes Ecclesiasticas & pietatem; hoc tempus est ædificandi: illud ridendi, hoc flendi: illud saltandi, hoc plangendi: illud amplexandi, hoc longè fieri ab amplexibus: illud perdendi, hoc acquirendi gratiam nimirum Dei & salutem æternam. O sanctam ac nobilem Quadragesimam, non Prophetarum modò veterum, sed Christi etiam ipsius & Filij Dei exemplo, iugi abstinentia consecratam! ô venerabile ac solemne ieiunium! ô tempus omni meritò acceptione (vt Paulinis vtar verbis) & gratitudine dignum! Quam parùm plerique omnes laudem tuam, vtilitatem, pulchritudinem sacratam, vim & dignitatem cognoscimus! Quàm parùm aduertimus, quid veteres de te omnes optimi rerum æstimatores sentiant; quàm honorificè de te vno ore lo-

quantur: Alij appellant tempus militiæ Christianæ, vt Bernard. Serm. 1. in cap. ieiunij. Alij nunc totius anni sacras decimas quæ Deo debentur, nunc totius humani generis expiationem saluberrimam, vt Concilium Toletanum 8. Alij spiritualem messem & vindemiam, vt Augustinus: Sicut enim, inquit, messis aut vindemiarum tempore colligitur, vnde caro possit sustentari, sic diebus Quadragesimæ vnde anima in æternum possit viuere, congregatur. Alij imitationem diuinæ conuersationis, vt Ignatius ille vel Christi ipsius vel Apostolorum saltem eius discipulus, in Epistola ad Philippenses: Quadragesimam, inquit, nolite spernere, imitationem enim continet Dei conuersationis. Alij animarum tranquillitatem, senum decorem, iuuenum pædagogum, continentium magistrum, omnium sexuum atque ætatum ornamentum & coronam: vt Chrysost. Hom. 1. in Genesim. Ecclesia illam nunc appellat familiæ Christianæ purificationem, vt in oratione proximæ Dominicæ, Deus qui Ecclesiam tuam annua Quadragesimali obseruatione purificas. nunc salutarem medicinam mentis & corporis; vt in Collecta. Et quum hæc ita se habeant, erunt adhuc aliqui seu hęretici deplorati homines, infelix semen malesani cuiusdam Aerij, qui eam ob causam ab vniuersa Ecclesia iam olim damnatus & explosus fuit, qui Quadragesimam ridendam, contemnendam, reijciendam putabunt; vel Christiani Catholici illo indigni tam honorifico nomine, qui frigide illam & segniter obseruabunt? Sed valeant illi. Nos Ecclesiæ matris nostrę, Deique adeò ipsius, pijs monitis obaudiamus.

Serm. 1. in cap. ieiunij.

Legimus 1. Regum 5. cap. quum Dauid longo tēpore exul & profugus cum exercitu suo in deserto frumenti & ciborum inopia laboraret, misisse ad prædiuitem & opulentum Nabal, in Carmelo habitantem, milites, qui felicia illi omnia precarentur, rogarentque vt Dauidem & exercitum eius nonnullis ciborum donarijs honoraret. Ad eam autem rem captasse opportunitatem temporis, quando nimirum oues Nabal, quarum habebat numerosissimos greges, tondebantur. Quod tempus apud eos magnæ erat lætitiæ, quale vel messis est aut vindemiæ. Vbi igitur ad Nabal venissent qui Dauidis nomine mittebantur, salutato eo amanter & honorificè, vt iussi erant, commemoratis etiam beneficijs quæ in eum contulerant, petitionem suam explicabant, dicentes: In die bona venimus ad te, quodcumque inuenerit manus tua, da seruis tuis & filio tuo Dauid. Cetera quæ sequuntur non pertinent ad rem de qua nunc agimus. Sed quam hic audistis historiam & petitionis formam, non male omnino accommodare licet, mea quidem sententia, ad præsentem rationem temporis. Primùm enim verè nunc dies boni sunt, quemadmodum illi dicebant: In die bona venimus ad te. Nam etsi omnes anni dies ex seipsis æquè boni sint, tamen illi dies præ ceteris boni nominantur, in quibus Deus singulariter bonitatis & misericordiæ suæ signa ostendit, quibus nos ad bonitatis suæ imitationem & participationem magis inuitat, quales omnino isti sunt præ omnibus, vt audistis. Sicut è diuersò dies mali esse dicuntur in Sacris litteris, in quibus Deus iræ in nos suæ ostensionem facit, quibúsve homines in suam ipsorum perniciem abutuntur. Nec verò dies isti Quadragesimæ boni tantùm sunt generaliter, quòd in ijs Deus nobis singulari quadam ratione benefaciat, verùm etiam, quòd nunc propriè oues Dei, ad exemplum prædictæ historiæ, tondeantur. Qui namque sint oues Dei secundùm Scripturam, nemo vestrûm ignorat. Pasce, inquit, oues meas, de fidelibus suis & electis loquens. Et Dauid ipse Psal. 94. Nos autem populus eius, & oues pascuæ eius: vt alias omnes Scripturas prætercam. Sed quando oues istæ aut quomodo tondentur? Scitis lanam esse rem per se mollem, & ouibus nōmodò superfluam, sed grauare illas quoque, & impedimēto esse multis modis, vbi plùs satis increuerit. Huiusmodi ergo lana, hoc est, omnis carnis mollities, & quidquid superfluum est ad veram & Christianam pietatem, quæ paucissimis est contenta; imò quidquid grauat corda nostra, aut spinis & curis sæcularibus implicat, ne possit verbum Dei ad maturitatem succrescere, atque ad terram deprimit; quidquid deniq; impedimento est, quo minùs spiritus noster, quæ Dei portio est, suo liberè fungatur officio, in cęlū subuolet, & cælestium cogitationū alimonia nutriatur; id omne nunc temporis in Quadragesima detondetur à fidelibus, ac reuellitur. vt rectissimè nūc propriè Deo dicere possimus, toto corde ad eum conuersi: Domine in die bona venimus ad te: sanctissimo isthoc & salutari tempore Quadragesimæ exponimus tibi necessitatem & penuriam nostram: & quidem quando per veram carnis macerationem & abstinentiam tondentur, sicut diximus, oues tuæ. Quod tempus ipsemet quoque tibi gratissimum & iucun-

iucundissimum esse, declarasti, dicens: Gaudium est Angelis Dei in in cælo, super vno peccatore pœnitentiam agente. Respice igitur nunc placido vultu ac serenis oculis seruos tuos, vt desideratam benedictionem tuam consequantur.

Audi benigne Conditor
Nostras preces cum fletibus,
In hoc sacro ieiunio
Fusas quadragenario.

hoc est, in die bona qua ad te venimus.

Scrutator alme cordium,
Infirma tu scis virium:
Ad te reuersis exhibe
Remissionis gratiam.
Multum quidem peccauimus,
Sed parce confitentibus:
Ad laudem tui nominis,
Confer medelam languidis.
Sic corpus extrà conteri
Dona per abstinentiam,
Ieiunet vt mens sobria
A labe prorsus criminum.
Præsta beata Trinitas,
Concede simplex Vnitas,
Vt fructuosa sint tuis
Ieiuniorum munera.
A M E N.

Tertia ad Clerum de POENITENTIA *Exhortatio, initio Quadragesimæ, Anno* 1587.

SVPERIORIBVS annis, charissimi, Scripturam hanc Propheticam pro Exhortatione tractantes, diximus vobis breuiter, tum quidnam sit ad Deum conuerti, tum quo præcipuè tempore nosmet côuertere ad Deum debeamus: restat nunc, vt, quonam modo quibúsve medijs id fieri debeat, explicemus. Hoc docét clarissimè verba illa thematis nostri (ne longa vos præfatione suspensos teneamus) IN TOTO CORDE VESTRO, IN IEIVNIO, ET FLETV, ET PLANCTV. Sicut igitur conuerti ad Deum est pœnitentiam agere: neque enim Propheta, aut Ecclesia Christi, de corporali aliqua aut externa ad Deum conuersione loquitur; sed de immutatione & correctione mentis: ita conuerti ad Deum in toto corde, est veram & seriam agere pœnitentiam.

Quod vt melius etiam intelligamus, obseruandum est in omnibus rebus, quæ vel naturæ beneficio sponte sua proueniunt, vel arte aliqua aut humano labore conficiuntur, alias veras esse & sinceras, alias non veras, sed aut falsas, aut inanes, aut fucatas, aut vitiatas, quæ tamen veratum rerum speciem quamdam & similitudinem gerant. Nouistis in primis esse verum & purum aurum, substantiam omni laude dignam, humanoque generi apprimè necessariam. sed est etiam adulterinum & fucatum aurum, quod etsi auri speciem habeat, nihil tamen minus est quàm aurum; ad fallendum tantummodò ab hominibus fraudulentis & malitiosis inuentum. Sunt gemmæ (vt scitis) veræ, multis præclàris dotibus ac viribus præditæ. sunt & falsæ & fucatæ, nullam hominibus veram vtilitatem afferentes, quæ tamen tanta similitudine verarum gemmarum naturam referunt, vt ægerrimè discerni vel deprehendi queant, ab ijs etiam interdum qui artis illius sunt peritissimi. Sic experimur quotidie monetam esse quamdam & pecuniam veram & bonam: esse itidem fucatam, vitiatam, adulterinam, magno multorum malo ac detrimento factam. Idem locum habet etiam in moribus & vita nostra. Esse veram & falsam iustitiam declarat Saluator noster, Matth. 6. Attendite, inquit, ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus, vt videamini ab illis. Ecce vobis falsam iustitiam. Vultis aliquid de vera audire iustitia? Luc. 1. de parentibus beati Præcursoris Christi habetur: Erant iusti ambo ante Deum: incedentes in omnibus mandatis & iustificationibus Dei sine querela. Ex Paulo Apostolo constat, veram itidem & falsam seu simulatam esse charitatem. Alioqui enim numquam dixisset ad Rom. 12. Dilectio sine simulatione: & ad Timotheum suum, Ex charitate non ficta. Ita ex Epistola B. Iacobi Apostoli liquet veram & falsam siue adumbratam esse religionem. Hinc illud 1. cap. Religio vera & immaculata apud Deum & Patrem hæc est, &c. Huiusmodi rerum facilè esset exempla proferre propemodum infinita, etiam ex Sacris litteris, nisi animus esset venire sine mora longiùs ad propositum nostrum.

Quemadmodum ergo in rebus ferè omnibus, itemque in virtutibus omnibus, alia vera, germana, & sincera sunt; alia falsa, vitiata, simulata, & veri tantùm externam quamdam

dam formam ad decipiendum habentia: sic est prorsus etiam vera & falsa pœnitentia. Veram pœnitentiam describunt nobis Prophetæ illa verba quæ explicanda sumsimus: Conuertimini ad me in toto corde vestro, in ieiunio, & fletu, & planctu, & scindite corda vestra, & non vestimenta vestra. De vera etiam pœnitentia loquitur Prodromus Christi, dicens: Facite fructus dignos pœnitentiæ. Falsa pœnitentia depingitur nobis Psal. 77. Dilexerunt eum ore suo, & lingua sua mentiti sunt ei: cor autem illorum non erat rectum cum illo, nec fideles habiti sunt in testamento eius. Nimirum, quum varijs illos Deus supplicijs, propter scelera eorum, peste, fame, bello contereret, reuertebantur ad illum vt apparebat, rogabant veniam, meliora pollicebantur. Sed quonam modo & quousque? Ore & lingua dumtaxat, non sincerè atque ex animo. Vnde, simul vt Deus retracta manu sua, flagellorum omnium & castigationum terrorem amouerat, dicto citiùs ad consueta relabebantur peccata.

Talis erat & pœnitentia Pharaonis illius impij Ægyptiorum tyranni, quum frequenter manum Dei grauissimè se & populum suum totumque regnum punientem sentiret: Peccaui, inquit, contra Dominũ, orate pro me, ô Moyses & Aaron, vt cessent plagæ eius. Sed sublatis plagis, mox redibat ad ingeniũ, imò peior longè atq; obstinatior euadebat, quam anteà. Similis fuit pœnitentia longè sceleratissimi Regis Antiochi, de qua 1. Machab. 6. multa leguntur. Ingentem præ se doloré ferebat impius ille de admissis in Deum flagitijs in templum & religionem eius: magnam promittebat emendationem. verùm nihil ex animo, nihil ex corde, vt hîc Propheta loquitur: tantùm ex sensu dolorum ac tormentorum, in quę tandem iusta Dei vindicta inciderat. Vnde nihil ei quoque omnis illa pœnitentia vtilitatis attulit.

Huc referenda est etiam pœnitentia illa mirabilis & ridicula Regis Achab, 3. Reg. 21. Quum audisset enim pessimus ille grauissimas comminationes Eliæ Prophetæ, propter interfectum iustum Naboth, & multa eius alia nefanda crimina, territus & metu perculsus, scidit vestimenta sua, cilicium & saccum induit, detractis regijs vestimentis, luxit, ieiunauit. Existimasses hominem esse religiosum, lupumque in ouem conuersum, si ex sola externa specie iudicare liceret. Et quod mirum videtur, Deus etiam illa ipsius visa pœnitentia adeò sibi placuit & delectatus fuit, vt quæ illi comminatus erat supplicia, in posteros eius & successores transferret. Elia, inquit, vidistine humiliatum Achab coram me? Quia igitur humiliatus fuit mei causa, non inducam malum in diebus eius, sed in diebus filij sui inferam malum domui eius. De illo Scripturæ loco multa dicenda essent, sed non est hoc huius propriè loci vel temporis. Sufficit nobis hîc non fuisse illam veram aut seriam pœnitentiam. vnde nec gratiam Dei veram per illam impetrauit ad remissionem peccatorum suorum, nec aliquid tale: tantùm pœnas quasdam euasit temporarias, quas illi Deus comminatus fuerat. idque multo magis singulari & gratuita Dei benignitate quàm merito pœnitentiæ suæ.

Non absimilis fuit pœnitentia Esau, de qua Genes. 27. & ad Hebr. 12 de quo dicitur, quòd reprobatus fuit, nec inuenit pœnitentię locum, quamquam cum lacrymis quæsisset illam. Inuenisset procul dubio locum pœnitentiæ apud patrem suum, & præcipuè apud clementissimũ Deum, qui pronus semper natura sua est ad veniam & gratiá, si ex animo eum pœnituisset facti sui. Sed fletus eius omnis, tristitia, dolor, eiulatus, precatio, & similia, ex eo tantùm prouenit, quòd se & posteros suos, præcipuè priuari cerneret externis multis honoribus & priuilegijs, bonorumq; abundantia temporaliũ. Cor autem eius interea plenũ intus erat odio ac liuore in fratrem suum; à quo numquá tamen antè læsus fuerat; Venient, inquit, aliquando dies mortis patris mei, & occidá Iacob fratré meum.

Huiusmodi igitur omnis tristitia & pœnitentia, quæ oritur ex amissione bonorum temporalium, honoris, pecuniæ, fauoris humani, amicorum, sanitatis corporis vel similium, quibus toto animo addictus sis, nullius momenti est apud Deum. Hoc genus homines non rarò videmus se ad Deum vtcumque conuertere, à quo mala hæc temporalia venire agnoscunt, fatentur etiam interdum hæc se meruisse peccatis suis, veniam rogant, aliquanto frequentiùs solito ad Ecclesias veniunt, malis huiusmodi regnantibus, opem à Deo atque atque auxilium cum ceteris flagirantes: sed nihil huiusmodi ex animo proficiscitur. Si liberi essent à pœnis těporalibus quibus prémuntur, à peste, à bello, ab annonæ caritate, à morbis varijs, ab hostibus & similibus, non magnopere ad Deum ampliùs confugerent, nec templa frequentarent, nec quidem cogitarent semel de Deo vel conscientia sua. Quid autem de illis dicemus, qui ne hucvsque quidem

perue-

perueniunt? quique nullum vnquam verum Dei timorem concipiunt? solummodò quandoque pœnitentiam agunt, vel se fingunt agere potiùs vt hominibus placeant, quibus id gratum esse cognoscunt, quorumque gratiam & fauorem arbitrantur sibi esse modis omnibus necessarium? Non eis dolet quòd Deum offenderint, sed quòd hominibus id displiceat quos vel amant perperàm vel metuunt.

Huiusmodi falsæ pœnitentiæ multa itidem exempla extant in Scripturis sacris. Ac primùm hic habemus duos Reges, valdè diuersa affectione laborãtes in hoc negotio, Saülem & Dauidem. Si rem omnem & speciem externam consideres, dicas eos eamdem & similem prorsus egisse pœnitentiam, adeoque mirari possis quamobrem non parem consecuti sint pœnitentiæ fructum. Vterque peccauerat, vterque de peccato suo per Prophetam admonitus erat & correptus: Dauid quidem per Nathan, Saul autem per Samuelem: denique vterque videtur peccatum suum consimiliter agnouisse ac detestatus fuisse: protulit enim vterque, audita Prophetæ increpatione, vocem hanc, Peccaui. Et tamen Dauid ad hanc vocem receptus fuit in gratiam, & remissionẽ peccatorum obtinuit, statimque audiuit à Propheta: Dominus transtulit peccatum tuum. Saul autem ad remissionem peccati sui & gratiam Dei peruenire non potuit: quin potiùs, quum magnus ille Propheta & tãtus Dei amicus Samuel pro eo diu multumque intercederet apud Deum, audiuit tandem; Vsquequo tu luges Saul, quum ego proiecerim eum? Vnde hæc tanta differentia? Cur alterius pœnitentiam respexit ac recepit Deus, alterius minimè? cur alter è vestigio veniam impetrauit, alter verò numquam remissionem consequi potuit? An est Deus acceptor personarum? Nequaquam. Si vtriusque pœnitentia æque bona fuisset, vterque æquè ad gratiam Dei & misericordiam peruenisset. Verùm, etsi nulla exteriùs differentia apparebat in verbis, vtriusque magnum tamen intus discrimen erat in corde: quod præcipuè, imò solùm respicit Deus. Dauid ex animo pœnitentiam agebat tam coram Deo intus in animo suo, quàm foris coram hominibus: imò longè magis coram Deo. vnde verba illa eius: Sacrificium Deo spiritus contribulatus; cor contritum & humiliatum Deus non despicies. item: Peccatum meum contra me est semper. item; Lauabo per singulas noctes lectum meum; lacrymis meis stratum meum rigabo. & multa id genus alia. Saul autem non admodum anxius aut sollicitus erat de placando Deo: tantùm coram Samuele quædam exteriora pœnitentiæ signa ostendit, vt illum placaret, quem tantæ auctoritatis nouerat esse apud omnem populum; cuiusque vnius fauorem sibi existimabat esse necessarium. Vnde & non legimus illum magnopere fleuisse coram Deo, aut supplicasse pro peccatis suis; dumtaxat Samueli dicebat: Honora me quæso coram senioribus & principibus populi. vt nimirum indicaret, se non aliud captare, quàm auram & fauorem popularem.

Talis erat omnis pœnitentia Scribarum & Pharisæorum, cuius toties sacra Euangelia meminerunt. Dabant largas eleemosynas, ieiunabant sæpè, orabant frequenter. quę omnia sunt opera pœnitentiæ. Sed quò tendebant hæc omnia? An ex vero timore vel amore Dei nascebantur? an dirigebantur ad illũ placandum, vel ad eius gratiã promerendam? Nihil minus. Omnia opera sua faciunt, inquit Dominus, vt videantur ab hominibus. Vnde adeò nihil merebantur apud Deum huiusmodi pœnitentia, vt magis etiã iram eius contra se concitarint. nihil enim aliud erat huiusmodi pœnitentia quàm mera hypocrisis: quæ peccatum est per se maximum. Vultis autem clarissimè intelligere, pœnitentiam hanc procul abfuisse à vera pœnitentia? quumque ita se haberent, non fuisse verè ad Deum ex corde conuersos? Populus iste, inquit, labijs me honorat, cor autem illorum longè est à me. Denique in Euangelio hodierno: Exterminant facies suas, &c. Quàm verendum est, multos esse illorum similes inter Christianos: qui nunc temporis exteriùs pœnitentiam quamdam agunt, ad templum cum reliquis veniunt, cineribus sacris caput suum aut frontem signari curant, à carnibus abstinent: tempore etiam Paschæ peccatorum suorum nonnullam apud Sacerdotem confessionem faciunt, sacræ sese Eucharistiæ participes reddunt. Sed quorsùm hæc omnia? An ex amore aliquo vero vel timore Dei? an ea mente, qua veri Christiani & Catholici, vt nimirum Deo satisfaciant de peccatis suis & aliorum, verè atque ex animo dolentes quòd eum toties & tot modis offenderint hactenus? Minimè gentium. Ex timore dumtaxat vel pudore humano. ne alijs sint dissimiles, ne in aliquam diuersæ religionis suspicionem veniant: ac proinde vel de bonis suis temporalibus, vel quandoque etiam fortassis de vita periclitentur. Huc pertinent illi, qui pœnitentiam quamdam agunt tempore Quadragesimæ orantes cum reli-

quis & ieiunantes, non propriè quidem huiusmodi vitiosa intentione, vt hominibus placeant; sed ex annua consuetudine, quia sic fieri solet quotannis, & quia ceteros vident ita agere: quidnam autem hoc mysterij habeat, vel quem in finem instituta sit hæc annua laudabilis consuetudo & à pijs Christianis obseruata, vel quis denique fructus inde proueniat ad salutem animarum nostrarum, non magnopere laborantes: ac proinde omni etiam abstinentiæ suæ ac pœnitentiæ, modò ita loqui liceat, fructu carentes.

Verùm, quid si quis se cóuertat ad pœnitentiam & peccare desinat non quidem vt hominibus placeat, neque etiam ex sensu & consideratione rerum quarumuis temporalium, quòd nimirum vel bona aliqua temporalia hoc pactu consequi f, eret aut conseruare, vel temporana aliqua mala euadere, vt iam diximus; sed ex vero atque horribili timore inferni ac damnationis æternæ? vtrùmne hæc vera & laudabilis erit pœnitentia? Hic dicendum est, metum futuri æterni supplicij posse quidem exordium esse veræ ac salutaris pœnitentiæ: quin esse etiam vt plurimùm: attamen si hic hæreatur; & propter solum inferni timorem peccare desinas, ac te conuertas ad pœnitentiam, ita nimirum, vt si infernus non esset, nullaque huiusmodi horribilia ac sempiterna tormenta Deus impijs ac sceleratis hominibus præparasset, non cessares à peccando; non est illa vtique bona & meritoria pœnitentia. nam, qui ad eum modum peccare desinit, retinet adhuc peccandi affectum ac desiderium: manum tantum cohibet a peccato, non voluntatem; peccaret enim, si posset impune: similis est ille cani qui stat ante ollam carnium tota naturæ inclinatione inhians prædæ: at, si quis astet cum baculo minitans continenter, atque intentans verbera, abstinet quidem, nec audet inuadere; sed quæ gratia propterea debetur cani? Sic Diuus Augustinus alicubi elegãter admodum & verissime: Qui timore pœnæ non concupiscit, puto, inquit, quòd concupiscit. Iam nemo vestrûm non intelligit, vbi amor adest aut voluntas peccandi, non posse ibi veram esse pœnitentiam. Omnis enim veræ & salutaris pœnitentiæ initium, conuersio est voluntatis: vt, quod ante placuit, ex animo nunc displiceat; & quod displicuit, placeat.

Ergo expedit quidem cum alijs pro officio quenq; suo, tum sibimetipsi Diuini iudicij & futuri æterni supplicij metum & considerationem frequenter proponere, quò animos nostros per se semper ad peccandum procliues, hoc tamquam fræno coërceamus: sed vt primum nosipsos territos & perculsos deprehendimus metu æternæ damnationis; reflectere nos debemus confestim ad alteram partem, ad considerationem scilicet gratiæ & clementiæ & misericordiæ Dei, vt ex illa cogitatione prouocemur ad amorem Dei: ac deinde spem concipiamus veniæ & remissionis peccatorum nostrorum. Sic sensim magis mag ísque discemus odisse peccatum, & ab illo abstinere; non solùm timore pœnæ, sed longe magis amore iustitiæ: nun tantum, ne ab illo damnemur, aut in ignem conijciamur æternum; sed potiùs ne Deo, qui omne odit peccatum, displiceamus, illíque summæ atque æternę bonitati iniuriam faciamus, violando legem & mandata ipsius Cui vni displicere summum malum, summa est infelicitas: non tantùm ne ab illo tamquam iusto iudice mali serui puniamur, verum vt ab illo ceu patre optimo boni atque ingenui filij diligamur. Cuius vnius gratia & fauore carere, grauius est reuera omnibus interni æternis tormentis. Hac mente à peccando desistere, veram demum & sanctam & salutarem est agere pœnitentiam. Atque huc tandem a seruili hoc timore tamquam primo pœnitentiæ gradu profici imus auxilio gratiæ Dei vt videlicet peccare iam nolimus vel Deum offendere, etiamsi nullus esset infernus, etsi nulla nos propterea manerent temporalia vel æterna supplicia: tantummodò vt in Dei (qui summum est bonum) gratia, fauore, cura, amore & protectione, vt modò diximus, maneamus.

Atque ex hoc præcipue capite vitiosa ac damnabilis fuit pœnitentia Iudæ proditoris, quæ alioqui certe fuit non parua. Pœnitentia ductus, inquit sanctus Euangelista, retulit triginta argenteos Principibus Sacerdotum & senioribus, dicens: Peccaui, tradens sanguinem iustum. Omnia hic pæne quæ ad veram pœnitentiam requiruntur. Auditis enim in primis agnitionem peccati, cum detestatione eiusdem. Secundò est eiusdem peccati vocalis confessio, eaque publica, & quidem coram illis quibuscum peccauerat: quæ res magni momenti: hæc omnia indicat vox illa, Peccaui. Tertiò est restitutio integra: & plena illius quod peccato acquisitum & male partum fuerat: Retulit, inquit, triginta argenteos: ac posteà, proiectis argenteis in templo, recessit. Denique est reparatio famæ Christi & innocentiæ, quam læserat anteà. Iam enim apertè ac publicè vere iustum confitetur, quem paulò antè vt seductorem tradiderat: Peccaui, inquit, tradens sanguinem iustum.

iustum. Quis non diceret pœnitentiam hanc esse numeris omnibus absolutam? Quid enim huic deest pœnitentiæ, in qua hæc insunt omnia? Nimirum quum vehementissime perculsus esset atrocitate sceleris sui, consideratione magnitudinis iræ ac iustitiæ Dei, quam contra se tam enormi crimine concitauerat: denique apprehensione seu meditatione supplicij æterni quod promeruerat, vndique illum perurgente huiusmodi tristissimis cogitationibus diabolo, omnis mali incentore, nullam concepit spem aut considerationem clementiæ aut misericordiæ Dei, semperq; animo voluente ac reuoluente magnitudinem ac turpitudinem peccati sui, ad remissionem illius ac veniam se posse vlla ratione pertingere desperabat; secumq; adeò firmiter constituebat id quod Caim infelix iam olim de suo parricidio dixerat: Maior est iniquitas mea quàm vt veniam merear. Pessima nimirum ac summæ impietatis plena cogitatio atque persuasio: quæque Deo & Christo Domino nostro longè magis displicuit, quàm omnia Iudę alia crimina, quamque ipsa etiam Christi traditio. Quid enim? Terminum aliquem, aut metam, aut modum, aut mensuram, aut finem aliquem ponere bonitatis & misericordiæ & clementiæ Dei; hoc est Deo summam iniuriam facere, ac detrahere illi conditionem naturæ suæ omnium optimam. Tametsi enim iustitia Dei magna sanè etiam sit & incredibilis erga peccatores impœnitentes, Quis enim nouit potestatem iræ tuæ, inquit ille, & prę timore tuo iram tuam dinumerare? tamen clementia eius & misericordia erga peccatores ex animo pœnitentes, si fas est aliquam hîc comparationem facere, longe maior est atque amplior in pœnitentes: etiamsi solus aliquis omnia peccata mundi perpetrasset. Non enim sine causa dixit idē ille Propheta regius, Misericordia eius super omnia opera eius.

Sed operæpretium est hic nonnihil obseruate consilium diaboli admirabile iuxtà ac detestabile, eiusque artificium doli admirabilis ac malitiæ plenum, in seducendis miseris hominibus ac pertrahendis in damnationem æternam. Cùm primùm enim illos conatur allicere ad peccatum, persuadet illis multis ac varijs argumentis rem esse leuem: adeoque vel nullum esse peccatum, vel admodum paruum: insuper Deum esse benignum & misericordem: non tam grauiter puniturum esse rem tam parui momenti, imò nec imputaturum in peccatum. His rationibus vbi miserum hominem magis magisque pertraxerit in peccatum, ac tandem (vt fit) in profundissimam turpitudinis abyssum præcipitauerit, si videat hominem velle de pœnitentia cogitare, aut ad mentem redire; tum illi contrà proponit summam peccati grauitatem ac turpitudinem: & tam nunc peccatum eius in immensum exaggerat, quam priùs supra modum extenuarat, vt hac ratione hominem à spe veniæ abductum in barathrum desperationis pertrahat. Ita hic planè cum Iuda egit. persuasit illi initio peccatum eius esse leuissimum: tum verò (etsi grande esset peccatum) Iesum esse plenum clementiæ; futurum vt facilè ab eo veniam impetraret: neque enim futurum vnquam, vt, etsi in manus hostium suorum traderetur, mortem ipsam oppeteret: sæpe etiam antè fuisse in manibus illorum; semper autem, nunc hoc modo, nunc illo modo euasisse: ita nunc quoque futurum esse; & ipsum interea captis denariis potiturum: Mariam Magdalenam longè grauiùs ac turpiùs antè peccasse: Matthæum quoque, Zacchæum, & alios multos, & tamen facilè veniam ab illo impetrasse: quin & Iacob Patriarchæ filios germanum fratrem suum vendidisse, & tamen veniam omnes & à patre & à fratre & à Deo consecutos fuisse. Hæc prima eius argumenta erant ad pręcipitandum illum in peccatum. At vbi scelus iam perpetrarat, eiusque atrocitate commotus dubitare inciperet, quid potiùs consilij caperet, adeoq; vtrùm ad veniam aliquam impetrandam aspirare auderet: iam illum diabolus contrariis argumentis aggreditur, docetque nullo modo fieri posse, vt ad tanti criminis remissionem perueniat: numquam enim tale flagitium perpetratum fuisse ab orbe condito, &c. Sic itaque salutis humanæ inimicus, diabolus miserum Iudam, tametsi multa pœnitentię signa monstrantem, à vera tamen pœnitudine, quæ in corde consistit, impedruit. Nos autem, iuxta Prophetæ præscriptum, in toto corde nostro ad Dominum conuertamur.

EXHORTATIO VI. *de* POENITENTIÆ *necessitate & fructu, initio Quadragesimæ, Anno* 1588.

INGREDIMVR hodierno die, chariſſimi, vt ſcitis, tempus pœnitentiæ. Vnde omnia quæ legimus hodie in officio Eccleſiaſtico, imo totis his proximis 40. diebus, nos inuitant ad pœnitentiam. Hoc eſt, vt vno verbo dicam, ad ſeriam vitæ emendationem, ad verum dolorem & ſatisfactionem pro delictis noſtris præteritis. Quòd ſi verè intelligeremus quid ſit pœnitentia, cognoſceremus vnà pœnitentiam eſſe rem non modò vehementer vtilem & ſalutarem, ſed penitus etiam neceſſariam: idque ad vnum omnibus, cuiuſcunque vitæ generis aut conditionis exiſtant. Cognoſceremus itidem, pœnitentiam non modò vtilem & neceſſariam factu eſſe diebus his Quadrageſimæ quos ingredimur, qui propriè tempus pœnitentiæ nec malè etiam aut immeritò nominantur, ſed toto etiam tempore vitæ noſtræ. Totus vitæ noſtræ decurſus, ex quo primùm incipimus vti ratione, interque bonum & malum diſcernere, vſque ad finem, non aliud eſſe deberet, ſi saperemus, quàm continua pœnitentia: & viuere homini Chriſtiano non deberet aliud eſſe quàm pœnitentiam agere. Poëta ille ethnicus dicebat; *Non eſt viuere, ſed valere, vita:* hoc eſt, ſine cura, ſine dolore, ſine triſtitia vel moleſtia viuere. Sed loquebatur ille ſuo more, nempe vt hominem Epicureum atheumque decebat, qui ſic, vt ille viuebat, aliter atque ipſe loqui non poterat: homo Chriſtianus vereque ſapiens diceret,

Hoc eſt viuere, ritè pœnitere.

Ad veram hanc ſapientiam accedebat propiùs ille magnus Philoſophorum princeps Plato, qui diceret, vitam hominis non aliud eſſe quàm iugem meditationem mortis. Nam ſeria mortis meditatio, etiam iuxta Chriſtianam Philoſophiam bona pars veræ eſt pœnitentiæ. Vnde etiam fit vt hodierno die, quum incipimus pœnitentiam agere, caput noſtrum & frontem cineribus conſpergamus; nimirum vt meminerimus, ſicuti nobis Sacerdos dicit nos conſignans cineribus, quòd cinis ſimus & quòd in cinerem reuertemur. Ecce in principio pœnitentiæ noſtræ meditationem mortis. Sed ea de re alio tempore fortaſſis plura. Nunc ad id reuertamur quod dicere cœpimus, totam vitam hominis Chriſtiani non aliud eſſe debere quàm perpetuã pœnitentiam. An hoc cuiquam noſtrûm poteſt eſſe obſcurũ intelligenti aliquid in religione Chriſtiana? Primùm, quid aliud dum viuimus facimus, quàm quòd ſententiam primæ noſtræ maledictionis portamus? Maledicta (inquit Deus principi generis noſtri) terra in opere tuo. in laboribus comedes ex ea omnibus diebus vitæ tuæ: ſpinas & tribulos germinabit tibi: cùm operatus eam fueris, non reddet fruges ſuas. in labore vultus tui veſcêtis pane tuo. At quàm diu Domine? Donec reuertaris in terram de qua ſumtus & formatus es. Quia puluis es, & in puluerem reuertêris. Hoc facere ſicut oportet, quid eſt aliud, quàm pœnitentiam agere? Non ſumus quidem omnes agricolæ, ſed permultum omnes tamen in tota vita noſtra ſpinarum & tribulorum inuenimus: vereque omnes in ſudore vultus noſtri veſcimur pane noſtro, ſi viuimus vt hominem Chriſtianum decet. Tum verò ſi pœnitentia dolor eſt ſerius de peccatis, cum propoſito vitæ melioris vt iã diximus, & peccata ſunt ſola, iuxta Prophetarum & Sacrarum omnium litterarum oracula, quæ tamquam muro interpoſito; (vt Iſaias præcipuè loquitur) ſeparant nos à Deo; ſi quis cum Deo in gratiam & amicitiam redire cupit, nónne illi perpetua opus eſt pœnitentia? Si cui datum eſt, vt ſine peccato viuat, ſi quis hîc eò perfectionis deuenit, vt vitam agat alienam atque immunem ab omni culpa; eat ille per nos, eat fauſto pede, nullamque agat pœnitentiam. Sed quis eſt hic? & laudabimus eum, inquit ille. Quis eſt qui poteſt dicere, Purum eſt cor meum, mundus ſum à peccato? inquit magnus ille Sapiens. & D. Ioannes Apoſtolus, Si dixerimus, inquit, quòd peccatum non habemus, ipſi nos ſeducimus, & veritas in nobis non eſt. Vitijs nemo ſine naſcitur, inquit ethnicus ille; optimus ille qui minimis vrgetur. Id quod pulchrè conuenit cum doctrina vbique ſacrarum Scripturarum noſtrarum.

Si ergo nemo eſt ſine peccato, nemo non indiget pœnitentia: ſi quidem Deo placere, æternamq; maledictionem animus eſt euadere. Quod ſanè etiã Chriſtus Seruator noſter diſertis verbis expreſſit Lucæ 13. Niſi, inquit, pœnitentiam egeritis, omnes peribitis.

Non

Non dicit, Nisi vos Scribæ & Pharisæi, nisi Ecclesiastici & Sacerdotes egeritis pœnitentiam: nec ediuersò etiam dicit, Nisi vos laici & sæculares pœnitentiam egeritis, peribitis: sed indefinite, Nisi pœnitentiam egeritis: quotquot estis videlicet, & quicumque tandem estis, cuiuscumque generis vel conditionis, sæculares, Ecclesiastici, nobiles, ignobiles; diuites, pauperes; Iudæi, gentiles; viri, feminæ; adolescentes, puellæ. Quid ita? Omnes nimirum peccauerunt, & egent gloria seu gratia Dei, inquit Paulus. Ad gratiam autem Dei non patet reditus (vt iam diximus) nisi per pœnitentiam. Illa sola est remedium efficax, medicina certissima vulnerum animæ nostræ, spiritualis ægritudinis nostræ seu peccatorum nostrorum. Nec dicit etiam Dominus, Nisi hoc vel illo tempore egeritis pœnitentiam, omnes peribitis; sed sine temporis distinctione simpliciter, Nisi pœnitentiam egeritis. declarans nimirum haud obscurè numquam non, totoque vitæ nostræ tempore agendam esse pœnitentiam: nec magis nos sine pœnitentia esse posse, quàm potest ægrotus esse sine medicina, vel quàm infirmus ac debili corpore ire aliquò sine adminiculo baculi, cæcus sine duce. Adhiberem alias multas similitudines, nisi existimarem satis vobis rem esse tum per nos nunc persuasam, tum per se cognitam.

Et hæc est ratio quamobrē Ioannes Baptista, Christus Dominus noster, Prophetæ, & Apostoli omnes prædicationem suam & doctrinā omnem auspicati sint semper à pœnitentia. Vt enim à veteri Testamento incipiamus: quemadmodum Isaias Propheta exordiatur Prophetiam suam, (ille inquam Isaias Prophetarum omnium vt primus ordine, sic generis splendore & Prophetiæ dignitate facilè nobilissimus) nouerunt plerique vestrûm: Lauamini, inquit, mundi estote. Et ne quis dubitaret de quanam munditie vel lauatione loquatur, puta non de exteriori aliqua corporis lotione, sed de expurgatione ac lauatione conscientiæ, addit protinus: Auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis: quiescite agere peruersè, & discite benè facere. Et posteà: Derelinquat impius viam suam, & vir iniquus cogitationes suas: & reuertatur ad Dominum, & miserebitur eius; & ad Deum nostrum, quoniam multus est ad ignoscendum. Auditis naturam ipsissimæ pœnitentiæ, meliùs propemodum clariusque descriptam quàm in Euangelio; sicut rectè illum dicit B. Hieronymus Euangelistam potiùs fuisse quàm Prophetam. Prætereamus Prophetas omnes alios, & veniamus ad nouum Testamentum. Ioannes Baptista primus præco gratiæ noui Testamenti, quomodo incepit prædicationem suam? Pœnitentiam, aiebat, agite; appropinquauit regnum cælorum. Nec hoc tantùm. Longè alia adiecit ad commendandam omnibus pœnitentiam, præcipueque ad percellenda & concutienda corda durorum ac præfractorum hominum prædicatione pœnitentiæ. Progenies, inquit, viperarum, quis vobis persuadere poterit fugere per pœnitentiam à ventura ira? Quorum tandem salutaribus consilijs ac minis credetis, qui Prophetarum omnium exhortationes, correptiones, doctrinas spreuistis? Facite ergo fructus dignos pœnitentiæ. Notate verba, signate mysteria, vt sancti illius ac magni Doctoris verbis vtar. Non dicit tantùm Ioannes simpliciter, Agite pœnitentiā; sed, Facite fructus dignos pœnitentiæ. Et addit aptam admodum similitudinem vt magis moueat: Iam securis ad radicem arboris posita est. Omnis arbor quæ non facit fructum bonum; hoc est, quæ non profert dignos pœnitentiæ fructus; exscinderur & in ignem mittetur. Sed Ioannes iste vobis videtur fortasse nimis rigidus esse in prædicatione pœnitentiæ: sicuti in tota vitæ conuersatione iam inde à puero fuit propemodum inhumanus. Audiamus igitur alios. Et principio quidem Christus ipse princeps Doctorum omnium & Prophetarum, ijsdem planè verbis incepit prędicationem suam, quibus ante illum Ioannes Baptista: Pœnitentiam, inquit, agite, appropinquat enim regnum cælorum. Eiusdem est vox illa quam paulò antè audistis, nihilo mitior prędicatione Ioannis Baptistæ & Præcursoris sui, Nisi pœnitentiam habueritis, omnes simul peribitis. Idem alibi docēs quamobrem venerit in hunc mundū, quidve omni prædicatione sua, omnibus laboribus vitæ suæ sibi voluerit, Non veni, inquit, vocare iustos, sed peccatores ad pœnitentiam. Denique explicans alibi & breuibus verbis complectens summam totius Euangelij ac doctrinæ Christianæ; Sic, inquit, oportebat pati Christum, & resurgere, & prædicari in nomine eius pœnitentiam & remissionem peccatorum in omnes gentes. Notate ante remissionem peccatorum præcedere pœnitentiam: ne quis inani fiducia vel præsumtione seipsum fallat. Si remissionem peccatorum quærimus, vt quidem nemo non facit, nec inuitia etiam; ad illam nulla alia via, nullus patet alius aditus nisi per pœnitentiam. Hoc princeps etiam Apostolorum apertè declarat, Actuum 2. idque in prima omnium concione quam ad populum habuit: Pœnitentiam

tentiam, inquit, agite; & baptizetur vnusquisque vestrûm in remissionem peccatorum. Et secundæ Epistolæ suæ 3. cap. Non tardat Deus promissionem suam sicut quidam existimant;sed patienter agit propter vos, nolens aliquos perire, sed omnes ad pœnitentiam reuerti. Quid Paulus magnus ille prædicator & Doctor gentium? Planè sicut Petrus coapostolus eius:ad Roman. 2. An diuitias bonitatis & patientiæ & longanimitatis Dei contemnis? An ignoras quòd benignitas eius ad pœnitentiam te expectat? Secundum duritiem tuam & impœnitens cor thesaurizas tibi iram in die iræ, & reuelationis iusti iudicij Dei, qui reddet vnicuique secundùm opera sua.

Auditis iie quantis periculis se exponant, qui negligunt vel semper differunt ac procrastinant pœnitentiam? quantum quoque terribilem iræ ac iustitiæ Diuinæ thesaurum sibi accumulent? In posteriori autem ad Corinthios 5.cap. Pro Christo autem, inquit, legatione fungimur,tamquam Deo exhortante per nos. Obsecramus pro Christo,reconciliamini Deo, hoc est,agite pœnitentiam. Et 12.cap. Timeo,inquit,ne iterùm,cùm venero ad vos, humiliet me Deus; & lugeam multos ex vobis qui ante peccauerunt,& non egerunt pœnitentiam. Intelligitis quàm rigidus exactor fuerit congruæ pœnitentiæ: quàm grauibus suppliciis subijcere consueuerit qui pœnitentiam non agebant vt oportebat. Huc pertinet quòd Actuum 17. cap. Atheniensibus prædicans vnam præ omnibus nominat vrgetque pœnitentiam, vnam requirit ab omnibus, idque Dei expressa constitutione & voluntate, vt commemorat: Nunc, inquit, tempora huius ignorantiæ despiciens Deus nuntiat hominibus, vt omnes vbique pœnitentiam agant. Sic 2. cap. docet omnem prædicationem suam per totam Asiam nihil aliud fuisse quàm pœnitentiam in Deum & fidem in Dominum Iesum Christum. Imò & Ioannes Apostolus ille mitissimus & suauissimus in omni vita & prædicatione sua,tamen quum incidit in sermonē vel mentionem pœnitentiæ, magnam vehementiam, minas graues ac terribiles adhibet. Apocalypsis enim 3. cap. Esto memor, inquit, vnde excideris, & age pœnitentiam: alioqui veniam tibi citò, & mouebo candelabrum de loco suo; hoc est,auferam te è medio, indque æternam damnationem,vt mereris,proiiciam. Vtinam omnes meminerimus,charissimi,iuxta salutarem hanc admonitionem, vnde excidimus,quid perdidimus per peccatum: longè aliter haud dubiè, longè meliùs ac feruentiùs pœnitentiam ageremus. Excidimus e gratia & amicitia Dei, ex societate & contubernio Angelorum, è summa libertate mentis & corporis in extremam seruitutem, è felicitate modis omnibus maxima in turpissimam æternamque miseriam, è vita sempiterna in mortem perpetuam, è summo cælorum in profundum inferni. Ad hæc omnia & tanta bona tamquam postliminiò reuertimur per pœnitentiam.

Per hanc Dauid Rex reuersus fuit ad gratiam Dei,quam toto penè anno vir tantoperè anteà Deo charus amiserat. Hæc Manassem Regem omnium penè Regum quos terra vmquam sustinuit impijssimum,non modò reduxit in gratiam Dei, post infinita flagitia,post idololatriam turpissimam ac longissimam, postquam impleſſet ciuitatem Ierusalem sanguine Prophetarum ac iustorum vsque ad os,vt Scriptura loquitur,sed restituit etiam in regnum & priorem gloriam suam. Quum enim catenis vinctus abductus fuisset in Babylonem, ibique in tetrum coniectus carcerem, afflictio dedit illi intellectum, iuxta sacrum Prouerbium;rediit ad mentem,orauit Dominum Deum suum,& egit pœnitentiam valdè, coram Deo patrum suorum, inquit Sacra historia 2. Paralip.33. Qui & exaudiuit orationem eius,reduxitque eum in Ierusalem in regnum eius. Sicq; adeò deinceps vixit,vt magna & propemodum certa opinio ac spes sit de salute eius æterna. O magnam & mirabilem vim pœnitentiæ! Vtinam tale aliquid simili coniecturæ certitudine sperare liceret de Salomone, Rege illo omnium maximo, sapientissimo, florentissimo! Legimus illum amore captum, & perfruitum multis mulieribus ad portentum vsque propemodum,cumque illis & per illas grauiter & turpissimè deliquisse. At quia non legimus adamasse posteà vnam illam omnium speciosissimam & castissimam pœnitentiam, de salute eius æterna meritò plurimi dubitant: tametsi tamen econtrà non inanibus argumentis nonnulli saluatum existiment.

Hæc eadem pœnitentia,qua de nunc agimus, Regem Niniuitarum cum tota illa prodigiosæ magnitudinis pariſque potentiæ atque opulentiæ ciuitate, Diuina sententia addictum exitio, instar Zodomæ & Gomorrhæ, paucorum dierum spatio ex ira Dei, ex igne & flamma cælesti, ex supplicio infernali eripuit, in pristinaque gloria & felicitate reseruauit. Venit ad illam ciuitatem Ionas Propheta iussu Dei, Iudæus ad Gentes, igno-

tus

tus ad ignotos prædicans ignota & inaudita omnibus, quòd nimirum omnes in grauissimam indignationem incidissent summi Dei, illius qui cælum & terram fecisset, & omnia quæ in illis sunt: idque propter varia ipsorum grauiaque peccata; à quibus nisi confestim abstinerent, & Deum illum vitæ putitate veraque anteactæ vitæ pœnitentia placare studerent, omnes breui admodum perituros,& ciuitatem totam cum omnibus quæ in illa sunt. Noua admodum apud huiusmodi homines, ingrata atque odiosa prædicatio, vt est omnis sermo qui ad morum correctionem pertinet; Adhuc, aiebat, quadraginta dies, (vel vt alij legunt, tres dies) & Niniue subuertetur. Quid igitur accidit? Res mira admodum: æquis auribus excepta fuit tam insolita, tam tristis ac dura prædicatio. Crediderunt viri Niniuitæ Domino, & prædicauerunt ieiunium, & vestiti sunt saccis à maiori vsque ad minorem. Et peruenit verbum hoc ad ipsum quoque regem;& surrexit de solio suo, detraxit coronam de capite suo, abiecit regalia vestimenta, & induit ipse etiam saccum, regioque edicto publicari fecit per totam ciuitatem; Homines & iumenta non gustent quidquam, & operiantur saccis homines & iumenta, & clament ad Dominum in fortitudine, & conuertantur à via sua mala, & ab iniquitate quæ est in manibus eorum. Quis scit si conuertatur & ignoscat Deus, & reuertatur à furore suo, & non peribimus? Et vidit Deus opera illorum, & quòd conuersi sunt de via sua mala, & misertus est super malo quod locutus fuerat vt faceret eis,& non fecit.

Per pœnitentiam iustificatus est Publicanus; in gratiam & amicitiam Dei transierunt Matthæus & Zacchæus, publici peccatores & palàm infames. Per eamdem restitutus in pristinã Apostolatus dignitaté Petrus;Paulus verò non modò gratiam & remissioné consecutus præteritorum criminum, sed factus etiam Apostolus & magister gentium. Hæc latroni cum Christo crucifixo horæ vnius momento infernum clausit, cælum aperuit: hæc illum è patibulo misit ad paradisum: supplicium eius vertit in martyrium, pœnam peccatis eius debitam in coronam. Per eamdem Magdalena, (ne solos viros commemoremus) liberata fuit à septem dæmonibus, vt Euangelistæ testantur; hoc est, à variis grauissimis vitiis, quibus plena fuerat, vt rectè diuus Gregorius interpretatur: ex peccatrice publica effecta amica Christi longè omnium dilectissima; ex vase contumeliæ vas honoris & gratiæ; ex speculo impudicitiæ exemplũ perpetuum virtutis omnis & iustitiæ.

Denique per pœnitentiam filius prodigus consumtis omnibus bonis suis, rediit in gratiam patris sui:& factus est non vnus ex mercenariis,vt priùs optabat; sed filius charissimus, vt antè fuerat. admissus fuit ad amplexus paternos, imò ad osculum etiam, quod intimi est amoris symbolum. Pœnitentia illi detraxit velociter omnes illos fœdos ac laceros pannos, quibuscum domum reuertebatur ex regione longinqua infelix, & reddidit illi stolam pristinam, calceamenta in pedibus, annulum in digitis; hoc est, non texit solummodò, sed ornauit etiam. Quid amplius audire vultis de pœnitentia, de laude, præstantia & virtute eius? Quin & affertur & mactatur vitulus saginatus, & qui in alios vsus seruatus erat, filiolo huic prodigo, nepotulo huic totus impenditur; instruitur opiparum splendidumque conuiuium. Et ne quid deesset ad plenam perfectamque lætitiam; ad omnes sensus demulcendos, vndique accersuntur Musici, adhibentur omnis generis musicalia instrumenta, cantatur, tripudiatur, clamatur: fit strepitus tectis, vocemque per ampla volutát atria, ingeminant plausum, noti ignotique sequuntur. Dies festus agitur, nihil non iucunditatis ac lætitiæ celebratur, vnà hæc omnia impetrante ac perficiente pœnitentia. Hæc est mulier illa sapiens, 2. Regum 14. quæ apud Dauidem Regem tam speciosis verbis, tam pulchris rationibus intercedit pro filio ipsius perdito Absalon: hoc est apud Christum verum Dauidé, Dauidisq; filium ac Dominum, pro miseris peccatoribus quondam filiis Dei, & nunc adhuc etiã creaturis eius, quorum typum gerebat nequam ille ac perditus Absalon. Quid autem dicit pro nobis, quibus verbis causam nostram agit apud Deum hæc sapientissima & charitatis ac misericordiæ plenissima pœnitentia? Omnes, inquit, morimur,& quasi aquæ in terram dilabimur, quæ non reuertuntur: nec vis, ô Deus, perire animam, sed retractas, cogitans ne penitus pereat quod abiectum est. Quare ergo non reuocas eiectum tuum? Cur non parcis creaturæ tuæ? illi inquam creaturæ, quam tam nobiliter creasti ad imaginem & similitudinem tuam? Cur pateris illam contaminari, affligi, opprimi tam indignis modis ab hostibus tuis: non modò in perniciem eius, sed etiam in contumeliam gloriæ nominis tui? O quis det nobis, vt talem aliquam aduocatam & patronam habeamus ante thronum Dei, quum ipsi frequenter non meminimus nostri, nec salutis aut honoris nostri, sed sequimur cæci ac dementes vanitatem cordis & cogitationum nostrarum, vt Scriptura loquitur. Sed

hæc satis erunt, sic breuiter à me dicta in laudem & commendationem pœnitentiæ, vt vos in eius amorem prouocem, hoc præcipue sacro & solemni & communi Christianorum omnium tempore pœnitentiæ. Suasi ego vobis quantum in me fuit, vtinam & persuaserim: sed hoc in vobis situm est, à vobísque dependet. Ad id nos omnes Dominus noster IESVS Christus adiuuare dignetur. AMEN.

Quinta ad POENITENTIAM EXHORTATIO, *initio Quadragesimæ, Anno* 1589.

1. *Quòd de omnibus peccatis simul, nullo excepto, seria agenda sit pœnitentia.*
2. *Quid nos præcipuè mouere debeat ad pœnitentiam.*
3. *Quod nemo, si modò consultum sibi velit, pœnitentiam debeat in futurum tempus differre.*

QVANTA sit vis pœnitentiæ, quosquamque salutares & eximios in nobis fructus pariat, denique quàm benè & feliciter cum illo agatur qui veram agit pœnitentiam, quíque ex toto corde ad Deum conuertitur; annis vobis superioribus declarauimus. Explicuimus etiam, quidnam sit veram agere pœnitentiam, seu quid sit se ad Deum ex toto corde conuertere. Memini autem me vnum quiddam ad eam rem pertinens tunc libenter addituram fuisse, nisi obstitisset angustia temporis. Id nunc igitur faciam, Deo fauente, vno verbo, priusquam ad illud veniam, quod potissimum vobis decreui proponere. idque, ne quis seipsum fallat, dum se parat ad Deũ conuertere, & pœnitentiam agere. Quum dicit nobis Deus per Prophetam suum; Conuertimini ad me in toto corde vestro; verba illa (in toto corde) præter alia multa quæ hic repetere nolumus, illud quoque significant, Omnia peccata, omnesque vitiosas affectiones simul esse exuendas, nulla excepta: non quidem illa & ista peccata relinquenda esse, hoc autem fortassis vnicum peccarum adhuc foueri posse. Simul ex animo excutienda atque abiicienda sunt omnia. Sunt homines quidam, qui dolent, vt ipsis videtur, & pœnitentiam agunt de ira, odio, periuriis, gula, ebrietate, & similibus multis: hæc etiam apud Sacerdotem omnia confitentur. Sed quòd furto pecuniam ab aliquo abstulerunt, vel quòd fraudarunt in negotiatione, id subticent ac dissimulant: siue quod eos pudet tale aliquid confiteri, seu quòd à restitutione abhorrent, vel nescio qua alia sinistra opinione ducti. Alius alia multa peccata agnoscit & confitetur, sed quòd carnali aliqua affectione personæ alicui nimis addictus est, & multa quæ inde sequuntur contra legẽ Dei, vel non agnoscit esse peccata, vel certè voluntatem non habet ab iis adhuc abstinendi. Quo in genere beatus etiam Augustinus fuisse videtur, priusquam vere ex animo & perfecte ad Deum conuersus erat. Ita quisque suis laborat vitiosis affectionibus, quibus est quodam modò excæcatus, à quibusque auelli non potest. Quamdiu ita quispiam affectus est, nullo modo veram agit pœnitentiam. Tametsi enim paratus esses omnia alia peccata relinquere, quamdiu vel vni alicui addictus manes, nulla est omnis pœnitentia tua. Vbi enim est mala vel distorta voluntas, non potest ibi vera esse pœnitentia. Quamdiu enim homo permanet in vno aliquo peccato, qualecumque illud sit; vel non vult illud apud Sacerdotem, Christi vicarium, ingenuè confiteri, malam habet voluntatem. Mala est enim voluntas omnis quæ peccatum amat, quæve creaturæ alicui addicta est contra legem Dei. Nec verò dolet etiam vt oportet de vllis peccatis, qui in vno adhuc aliquo permanet. Neque enim talis ex animo vel propter Deum offensum dolet: si Deus illi causa doloris esset, doleret æque de peccatis omnibus, nec vel vnum aliquod contra eius legem aut voluntatem admittet. Deus enim æque odit ac prohibet peccata omnia. Quid autẽ iuuat si in vna re atq; altera obtemperas voluntati Dei, dum illã alia in re nõ dubitas violare? Quid prodest si ab hoc aut illo Dei hoste recedis, dum fœdus & amicitiã initis cum alio quouis quẽ æquè odit? Quemadmodũ quid refert si his modis aut illis nolis corpus tuum interimere, nõ gladio, nõ fuste, non laqueo,

laqueo, non igne, non aliis multis modis, si te velis submergere? Quid iuuat, quum multa recepisti in corpore tuo mortifera vulnera, vnum, duo, vel tria diligenter curare, si vel vnum aliquod neglexeris. Ad eundem planè modum nihil prodest hoc aut illo modo animam non occidere, si interficis alio. Vnumquodque autem mortale peccatum mors est animæ, vt Sacræ litteræ nostræ & fides Christiana testantur. Idcircò etiam Deus aut omnia peccata simul remittit, aut nulla; non donat dimidiatam veniam, vt communiter & rectè dicitur; hoc est, non hac aut illa ex parte sanat ac viuificat animam nostram, sed instar boni medici omni ex parte sanat, nec vllum penitus vulnus mortiferum in ea remanere patitur. nimirum quando ad illum nosmet conuertimus ex toto corde nostro. Vultis intelligere quibusnā similes sint qui de vno peccato pœnitentiā agere conantur, & non de alio? Similes sunt Palęstinis illis (in Sacris litteris ferè Philisthijm seu Philisthęi dicuntur) qui in templo suo simul & idolum suum Dagon & Arcam Dei Israël bello captam posuerunt. Id quod ægrè admodum tulit Deus Israël: vnde & grauiter illos afflixit, vt Sacra docet historia. Item similes sunt Cutæis illis vel Samaritanis, quos reliquit Rex Babylonis in terra Israël, ipsis Israëlitis abductis in captiuitatem, ne patria redigeretur in solitudinem, si nullos omnino incolas aut cultores habuisset. Colebant homines illi Deum terræ illius, seu Deum verum, iuxta ritum illis ostensum à quodam veri Dei Sacerdote; & nihilominùs, vt simul illuc conuenerant & coaluerant ex variis populis, singuli colebant etiam Deum suum, seu terræ illius in qua nati fuerant. Hoc quàm sit absurdum ac Deo ingratum, nemo vestrûm opinor non intelligit.

Hoc breuiter ita vno verbo attingere visum fuit, vt intelligamus, quid sit conuerti ad Deum ex toto corde, seu veram agere pœnitentiam. Nunc quid est quod potissimùm nos mouere & excitare potest ad pœnitentiam? In primis & ante omnia ratio præsentis temporis. Etsi enim nullum tempus non aptum & opportunum sit ad feriam & fructuosam pœnitentiam, tamen quod nunc ingredimur tempus ad eam rem propriè est ab Ecclesia constitutum. Vnde & propriè tempus pœnitentiæ appellatur. Nunc tota Christi Ecclesia toto terrarum orbe diffusa, vno consilio, vno animo, vno studio & conatu se componit ad pœnitentiam, ad sobrietatem, ieiunium, ad orationes & eleemosynas frequentiores, ad maiorem carnis castigationem, & similia. Si cuius solius infirma, debilis, frigida, imperfecta est pœnitentia, modò bonæ sit voluntatis, & pœniteat eum ex animo infirmitatis suæ, adiuuatur feruore ac præstantia pœnitentiæ omnium aliorum. Vnde meritò de hoc tempore nunc canitur in Ecclesia illud Apostoli seu Prophetæ, Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis. In his ergo diebus cōmendemus nosmetipsos in multa patientia, in ieiunijs multis, per arma iustitiæ, à dextris & à sinistris. Sunt homines quidam malè consulti, vt mox latiùs audiemus, qui emendationem vitæ suæ toto anno remittunt ad Quadragesimam: tum promittunt se facturos pœnitentiam. Si illis hactenus pepercit Deus, & principium Quadragesimæ dedit attingere (non dedit profectò omnibus) nunc illi saltem expergiscantur & meminerint pollicitationis suæ. Hodie si vocem Domini audieritis, nolite vel nunc saltem obdurare corda vestra. Ne illud aliquando vobis contingat quod sequitur: Quibus iuraui in ira mea, si introibunt in requiem meam. Aposiopesis est; subaudiendum: Mentiar, vel Non sim Deus. 2. Cor. 6.

Altera ratio quę nos meritò non hoc tantùm sed omni tempore inuitare debet ad pœnitentiam, est mirabilis Dei longanimitas & clementia semper nos excitantis, semper inuitantis, & prouocantis ad meliora. Hæc ratio exprimitur clarissimè in verbis Epistolæ hodiernæ quæ tractamus, Conuertimini ad Dominum Deum vestrum, quia benignus & misericors est; patiens & multæ misericordiæ, & præstabilis super malitia. Auditis Prophetam nullis verbis satis explicare posse ineffabilem Dei misericordiam & clementiam, qua semper est paratus peccatorem conuersum in gratiam recipere. Id quod Ezechiel Propheta eleganter etiam verbisque affectuum plenis declarat, dicens cap. 18. Conuertimini & agite pœnitentiam ab omnibus inquinamentis vestris, & non erit vobis in ruinam iniquitas. Quare moriemini domus Israel? Quia nolo mortem peccatoris, dicit Dominus Deus: reuertimini & viuite. Et addit eodem loco: Quotiescumque auerterit se impius ab iniustitia, & egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis suis quæ operatus est, & custodierit deinceps præcepta mea, vita viuet, & non morietur omnium iniquitatum eius non recordabor. O quanto clementior est Dominus Deus noster regibus omnibus & principibus huius mundi! Si quis miles deserto rege suo fugisset ad hostes eius, & posteà pœnitudine facti sui ductus reuerteretur; quotusquisque est regum etiam optimorum, Ioel. 2.

qui talem militem vel non occideret quàm primùm, vel saltem non eiiceret in exilium? Quòd si quis Regum tam clemens esset, vt prima vice veniam daret, reciperetque in gratiam, num idem faceret, si miles ille iterùm iterumque Regem falleret, & sacramentum fidelitatis illi præstitum violaret? Aliter historiæ omnes rerumque experientia loquitur. At verò quid Dominus Deus noster? Audite quid dicat per Ieremiam Prophetam suum cap. 3. Vulgò dicitur: Si dimiserit homo vxorem suam, & recedens ab eo duxerit virum alterum, numquid reuertetur ad illam vir suus, aut illam ad se reuertentem recipiet? numquid non polluta & contaminata est mulier illa? Tu autem fornicata es cum amatoribus multis: tamen reuertere, & ego recipiam te, dicit Dominus. O clementissimum Dominum, ô vocem omni nectare dulciorem! O cor durum, ferreum, adamantinum, quod talis misericordiæ ostensione non flectitur, non commouetur ad pœnitentiam!

Saua fuit, dextrâ qua concidit Herculis, hydra,
Saui qui siluis exagitantur apri:
Saui qui Lybicis stabulantur montibus vrsi,
Saua & in Hyrcanis rupibus orta tigris:
Sauus quum visâ rugit leo Punicus agnâ,
Saua lupis rabies quos premit atra fames:
Sauior est, quem nulla Dei clementia frangit,
Hydra, apris, vrsis, tigre, leone, lupo.

Aliter D. Bernardus Serm. 22. super Cantica: Omnino, inquit, propter mansuetudinem quæ de te prædicatur, curremus post te Domine IESV, audientes quòd non spernas pauperem, peccatorem non exhorreas. Non horruisti aut respuisti confitentem latronem, non lacrymantem peccatricem, non Chananæam supplicantem, non deprehensam in adulterio, non sedentem in telonio, non supplicantem Publicanum, non negantem discipulum, non persecutorem discipulorum, non ipsos crucifixores tuos: In odorem, inquit, horum curremus. Hoc est illud etiã, quod habet Responsoriũ quoddam Ecclesiasticum, vt videbimus in hac Quadragesima suo tempore: Tribularer si nescirem misericordias tuas Domine. Tu dixisti, nolo mortem peccatoris; sed vt magis conuertatur & viuat. Qui Chananæam & Publicanum vocasti ad pœnitentiam. Accipite hæc de te vnum verbum adhuc clarissimum ex Diuo Paulo Apostolo, ex quo verbo descendemus ad tertiam rationem qua permoueri debemus ad pœnitentiam. Ignoras, inquit, Rom. 2. quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit? Hoc est, de quo iam diximus. Sed quid si quis tam durus, præfractus & obstinatus sit, tam sibi placens in peccatis suis, vt benignitate Dei non commoueatur? Audite quemadmodum intonet eodem loco aduersus illos: (tales enim multos esse beatum Apostolum minimè latuit) An diuitias, inquit, bonitatis & patientiæ & longanimitatis eius contemnis? Secundùm duritiem tuam, & impœnitens cor thesaurizas tibi iram in die iræ & reuelationis iusti iudicij Dei, qui reddet vnicuique secundùm opera sua.

Sunt nonnulli, vt iam diximus, qui omnem pœnitentiam & emendationem suæ vitæ vsque ad Quadragesimam differunt. Adeò vt si numquam veniret Quadragesima, numquam pœnitentiam agerent. Veniente autem Quadragesima, tum adhuc procrastinant, ac reiiciunt pœnitentiam vsque ad Quadragesimæ finem, vsque ad hebdomadam Sanctam. Primùm, quis hominibus huiusmodi promisit aliquã Quadragesimã. Etsi Diuina clementia principium nacti sunt Quadragesimæ, quis eos certos reddidit ad finem vsque victuros? Quàm multos abstulerunt menses isti proximè elapsi qui exordium hoc Quadragesimæ nõ viderunt, quod nos modò attigimus? Qui si nunc adhuc nobiscũ viuerent, non ita sinerent, opinor, elabi sibi tempus gratiæ & misericordiæ Dei sine vllo salutis fructu. Qui pœnitenti veniã promisit, nõ promisit peccanti crastinum, ait diuus Gregorius. An non meministis fatui illius in Euangelio Lucæ 12. Animæ aiebat, Habes multa bona posita in annos plurimos. requiesce ergo, ede, bibe, epulare. Sed quid ex improuisò illi Deus? Stulte, inquit, hac nocte repetent animam tuam à te? & quæ parasti, cuius erunt? Deinde, velim mihi dicerent procrastinatores isti, cæci, stultissimi homines, si morbo aliquo periculoso, si pestilenti vlcere, si vulneribus mortiferis laborarent, num differrẽt medicum accersere, morboque suo remedium adhibere? Omnis illis tunc festinatio tarda esset. Quænam igitur excusatio erit apud Deum, tantopere sollicitum esse pro curatione corporis, quod velimus nolimus aliquando morietur, cuiusque salus parum momenti

affert

affert ad salutem animæ nostræ;& pro animæ curatione ac vita,à qua dependent omnia, æterna scilicet aut felicitas aut infelicitas nostra,tam paruam curam adhibere? illius curationem differre de die in diem, de anno in annum. dum sanus es,dicere,Pœnitentiam agam vbi ægrotare incepero: dum ægrotas,Tum cogitabo de pœnitentia vbi reualuero; nunc enim non licet per morbum & ægritudinem. O ter cæcos atque insanos homines, quàm miserè illuduntur ac falluntur artibus nefarijs & consilijs diabolicis! Quanto melius sapiens ille Iesus filius Sirach Ecclesiastici 5. Fili, inquit, ne tardes conuerti ad Dominū, & ne differas de die in diem.Subitò enim veniet ira illius,& in tempore vindictæ disperdet te. Cui simile est illud Isaiæ 55. Quærite Dominum, dum inueniri potest; inuocate eum, dum propè est. Quæ verba profectò significant, Deum nec semper inueniri dum quæritur, nec semper inuocantes exaudire, nec semper propè esse, aut paratum ad opem ferendam. Sed omnium optimè & clarissimè hanc rem explicat canticum quoddam Ecclesiasticum quod audiemus Dominica proxima: Emendemus in melius quæ ignoranter peccauimus; ne subitò præoccupati die mortis quæramus spatium pœnitentiæ,& inuenire non possimus.

Hic obseruandum in primis, quàm bonam opinionem habeat pia mater Ecclesia de filijs suis. Emendemus,inquit,in melius quæ ignoranter peccauimus. Putat nimirum neminem Christianorum tam sui ac Dei obliuisci posse, vt scienter ac prudenter violet legem eius.Et tales quidem esse deberent reuerà homines Christiani. Sed quàm procul ab eo absimus plerique omnes; hoc est, quam sæpè scientes prudentesque peccemus grauiter; non modò per infirmitatem aut ignorantiam, qua vehementer haud dubiè laboramus omnes, sed etiam per meram malitiam voluntatis; quis est qui nesciat? Quòd si igitur Ecclesia nunc tam seriò exhortatur in melius emendare quæ ignoranter peccauimus; quantò magis emendanda sunt hoc sacro tempore Quadragesimæ, quæ toto anno varijs modis contra legem Dei scientes prudentesque deliquimus? Idque ne fortè subitò præoccupati die mortis quæramus spatium pœnitentiæ, & inuenire non possimus; atque ita in mortem & damnationem æternam incidamus,quæ manet vtique omnes qui sine vera pœnitentia ex hac vita discedūt. Quantò satius esset hic paruo tempore pœnitentiam agere fructuosam & salutarem, quàm in inferno numquam non agere pœnitentiam luctuosam & inanem! De qua infelici pœnitentia, quæ dolorem habet quidem, sed non medicinam, scriptum est Sapientiæ 5. Talia dixerunt in inferno hi qui peccauerunt,pœnitentiam agentes,& præ angustia spiritus gementes, &c.

Sed fortè mirum alicui videatur quod hic dicitur, Ne subitò præoccupati die mortis quæramus spatium pœnitentiæ, & inuenire non possimus. Quid enim? Nónne patet semper ianua pœnitentiæ & misericordię Dei omnibus ad extremum vsque spiritum vitæ? Nónne scriptum est etiam: Quotiescumque ingemuerit peccator, saluus erit? Primùm Scripturam illam in meis Biblijs equidem non inuenio,sed recipio illam tamen ac veneror,& credo extare alicubi in versione Septuaginta Interpretum. Certè,sensus illius Scripturæ,dummodò intelligatur vt oportet, est in verbis illis Ezechielis Prophetæ, quæ iam paulò antè retulimus. Atqui varius est modus ingemiscendi. Non omnis gemitus pro peccatis bonus & salutaris est gemitus. An obliti estis eius quod iamiam ex libro Sapientiæ produximus de damnatis in inferno: Talia dixerunt intra se præ angustia spiritus gementes? Quoties aliquis ex animo ingemiscit pro peccatis suis, dolens sincerè quòd Deum offenderit, & meliora proponens; etiamsi extremum vitæ spiritum duceret, animamque ageret, apertam inueniet ianuam gratiæ & misericordiæ Dei. Exemplum est latro in cruce cum Christo moriens. Sed quæso, charissimi, quot prætereà nouistis exempla huiusmodi? non quidem quòd quemquam repellat Deus ex animo ingemiscentem & pœnitentem;sed quòd rarissimè contingat,vt qui ad finem vsque vitæ suæ, vel vsque ad ægrotationem reijciunt pœnitentiam, verè atque ex animo tum resipiscant ac misericordiam postulent.

Sententia est memorabilis admodum, sed tam vera quàm terribilis,quę D. Augustino tribuitur,in Sermone quodam de Innocentibus:Hac animaduersione percutitur peccator,vt in morte atque ægritudine obliuiscatur sui,qui, dum viueret & sanus esset, oblitus est Dei. Huius rei permulta extant exempla tam in Sacris litteris quàm in alijs. Hoc est illud in primis quod de fatuis virginibus D. Matthæus scribit 25.cap. Clausa ianua venerunt dicentes: Domine, Domine aperi nobis. At ille respondens, ait; Nescio vos. Huc pertinet illud quod de profano Esau dicitur ad Hebræos 12. quòd non inuenit pœnitentiæ

tentiæ locum, etsi cum lacrymis quæsisset illam. Annon vehementer miramini, cum multis lacrymis pœnitentiam quæri, & minimè reperiri? Sed non omnes lacrymæ bonæ & salutares sunt lacrymæ. Sunt lacrymæ quædam Crocodili, vt est in prouerbio, fictæ nimirum lacrymæ, & ad fallendum compositæ: quales sunt & illa tum, de quibus dicitur: Vt flerent, oculos erudiête suos: &; Si quis adest, lussæ profiliunt lacrymæ. Sunt autem & aliæ lacrymæ dolore vel metu pœnarum extortæ, quales fundunt interdum impij in mortis extremo discrimine constituti. Quid mirum, si nihil illæ à Deo valeant impetrare? Quia, vocaui (inquit Deus) & renuistis, extendi manus meas, & non erat qui aspiceret, despexistis omne consilium meum, & increpationes meas neglexistis: ego quoque in interitu vestro ridebo, & subsannabo, cùm vobis, quod timebatis, aduenerit; cùm irruerit super vos repentina calamitas & interitus quasi tempestas ingruerit, cùm venerit super vos tribulatio & angustia. Tunc inuocabunt me, & non exaudiam: manè consurgent, & non inuenient me. Quid ita? Quia non sincerè atque ex animo inuocant, sed tantummodò metu vel dolore supplicij, vt nunc diximus. Comedent igitur, inquit, fructus viæ suæ, suisque consilijs saturabuntur. Hæc omnia sic ad verbum habentur Prouerbiorum 1. capite.

Huc spectat exemplum terroris plenissimum, quod D. Gregorius Homilia Euangeliorum duodecima hisce verbis recenset: Rem, fratres charissimi, refero; quam si intentè audire vult charitas vestra, ex consideratione illius vehementer instruitur. Quidam vir nobilis, in Valeria prouincia, nomine Chrysaurius fuit, vir valdè idoneus; sed tantum plenus vitijs, quantum rebus; superbia tumidus, carnis volnptatibus subditus, in acquirendis rebus auaritiæ facibus accensus. Sed, cùm tot malis finem Dominus ponere decreuisset, corporis languore percussus est. Qui ad extremum veniens, ea hora qua iam de corpore erat exiturus, apertis oculis vidit tetros & nigerrimos spiritus coram se assistere, & vehementer imminere, vt ad inferni claustra eum rapetent. Cœpit tremere, pallescere, sudare, & magnis vocibus inducias petere; filiumque suum, nomine Maximum, monachum, turbatis clamoribus vocare, dicens; Maxime, curre; Maxime, curre. Turbatus mox Maximus adfuit; lugens ac perstrepens familia conuenit. Eos autem, quos ille insistentes sibi grauiter tolerabat, ipsi malignos spiritus videre non poterant; sed eorum præsentiam, in confusione, in pallore, ac tremore illius qui trahebatur, videbant. Pauore enim tetræ eorum imaginis, huc illucque vertebatur in lectulo. Cumque constrictus nimis, relaxari se iam posse desperaret; cœpit magnis vocibus clamare, dicens: Inducias, vel vsque manè: Inducias, vel vsque manè. Sed, cùm hæc clamaret; in ipsis suis vocibus de habitaculo suæ carnis auulsus est. De quo nimirum constat, quòd pro nobis ista, non pro se, viderit: vt eius visio nobis proficiat, quos adhuc Diuina patientia longanimiter expectat. Nam illi tetros spiritus ante mortem vidisse, & inducias petijsse, quid profuit; qui easdem inducias quas petijt non accepit? Nos ergo, fratres charissimi, nunc sollicitè ista cogitemus: ne nobis in vacuum tempora pereant: & tunc quæramus, ad benè agendum, viuere, cùm iam compellemur de corpore exire. Hactenus D. Gregorius.

Lib. 5. Hist. Angl. c. 14. Exemplum non minùs horribile minúsve notatu dignum narrat Venerabilis Beda, hanc ferè in sententiam & modum breuiter contractum: Vir quidam officio militari Regi Anglorum Coënredo charus, sed salutis suæ negligens, à Rege sedulò admonebatur, vt peccata confiteretur & emendaret, priusquam inopinata morte præoccuparetur. Verùm ille monita salutis spernebat, seque aliquando pœnitentiam acturum promittebat. Interim in ægritudinem incidit. Rex iterùm, vt vel tunc per pœnitentiæ Sacramentum saluti suæ consuleret, hortabatur. Respondit, se iam nolle; ne metu mortis id fecisse diceretur, atque ita à consodalibus derideretur: se, vbi sanitati foret restitutus, confessionem peccatorum facturum. Morte magis ac magis ingruente, iterùm à Rege admonitus, clamauit miserabili voce: Quid vis modò? quid huc venisti? non enim mihi aliquid vtilitatis aut salutis potes vltrà conferre. At Rex: Noli, inquit, ita loqui: vide vt sanum sapias. Non, inquit, insanio: sed pessimam mihi conscientiam certus ante oculos habeo. Narrataque Angelorum ac dæmonum visione, tristique pro anima concertatione, sentiensque quasi duos dæmones in viscera irrepentes, desperans infelicem efflauit animam. Vt verè liceat hisce duobus exemplis concludere;

Felix, quem faciunt aliena pericula cautum.

Exhor-

EXHORTATIO VI. *de effectibus seu fructibus* POENITENTIÆ, *initio Quadragesimæ, Anno* 1590.

QVEMADMODVM ægroto & malè affecto homini scimus omnes nihil magis necessarium esse, quam medicinam qua sanetur: vnde & pro nulla re magis solliciti sunt, qui ægrum amant, eiusque curam gerunt, quàm vt medici opera & consilio adiuuetur & releuetur: sic nos omnes multis peccatis infecti (quæ morbi sunt letales animæ nostræ) nulla re æquè indigemus atque vera & salutari animæ medicina, quæ est pœnitentia: quam nunc temporis Ecclesia filijs suis diligenti cura proponit & commendat omnibus. Sed pœnitentia omnium pæne communi iudicio res quædam ardua, difficilis, dura ac molesta esse videtur. Quid igitur ad illam nos præcipue excitare & commouere poterit, si tanto perè nobis est necessaria? Respondeo: Quid ægrotum hominem (vt in proposita comparatione maneamus) cogit ad medicinæ opem confugere? Dices vtique, sensus doloris, metus mortis, spes vitæ & sanitatis. Eadem penitus peccatores omnes, qui ægrotam (vt iam diximus) seu veriùs mortuam animam gerunt, commouere debent ad pœnitentiam. Si nihil arduum aut molestum non libenter assumitis, sine spe mercedis, fructus, vtilitatis; pœnitentia res tam dura esse videtur? Ecce hic vobis in primis fructus atque vtilitas pœnitentiæ maxima, spes certa vitæ, ac salutis æternæ.

Vt corpus redimas, ferrum patieris & ignem,
Arida nec sitiens ora lauabis aqua;
Vt valeas animo, quidquam tolerare negabis?
At pretium pars hæc corpore maius habet.

Quàm pulchrè dictum ab homine ethnico! hunc pœnitentiæ fructum Christus nobis ipse declarat Lucæ 13. Nisi, inquit, pœnitentiam habueritis, omnes similiter peribitis. Quid hinc sequitur? Si pœnitentiam egeritis, non peribitis, vt merebantur peccata vestra. Sic Ezechiel Propheta commendans populo pœnitentiam: Conuertimini, inquit, & agite pœnitentiam, & non erit vobis in ruinam iniquitas. itemque mox clariùs: Si impius egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis suis, vita viuet & non morietur: omnium iniquitatum eius non recordabor ampliùs. Hic non simpliciter vita promittitur, hoc est relaxatio culpæ ac mortis æternæ; sed remissio etiam pœnæ temporariæ: eaque maior vel minor pro magnitudine pœnitentiæ: quæ tanta esse potest, atque est interdum, vt omnem pœnam purgatoriam temporalem tollat. Tunc plenissimè adimpletur illud: Omnium iniquitatum eius non recordabor ampliùs. Iam verò ex hoc capite multa sequuntur non minùs admiratione quàm amore digna. Sublatis enim peccatis, quæ sola Deo inimica sunt, rursus homo per pœnitentiam cum Deo in gratiam & amicitiam redit: nec modò in eius amicum recipitur, sed etiam in filium adoptatur. Sic loquitur Deus ipse 2. ad Cor 6. Exite de medio illorum: hoc est, excutite vos à peccatis, & redite ad me per pœnitentiam: & ego ero vobis in patrem, & vos eritis mihi in filios. An hoc vobis parum videtur? non hoc parui æstimauit sanctus ille & dilectus Apostolus Christi: Videte, inquit, qualem charitatem dedit nobis Deus, vt filij Dei nominemur & simus. Notate verba, Nominemur & simus. Reges huius mundi assumunt sibi frequenter magnificos & speciosos titulos; scribunt se Reges multarum prouinciarum, in quibus nihil habent potestatis: nos omnes per veram pœnitentiam, non modò nominamur filij Dei, sed sumus etiam. Peccata nostra nos quidem indignos faciunt illo honore: vnde rectè dicebat ille prodigus, conscius sibi delictorum suorum, Iam non sum dignus vocari filius tuus. sed humilis illa confessio eius, hoc est vera pœnitentia, tali honore dignum illum reddidit: vnde à patre suo receptus fuit obuijs vlnis, & tamquam filius dilectissimus habitus.

Quid autem hinc prætereà sequitur? Si filij, inquit alius Apostolus, ergo & heredes; heredes quidem Dei, coheredes autem Christi. Scimus, hominem quoties in peccatum mortale delabitur, deleri de libro vitæ, deque iure & possessione cælestis hereditatis, atque inscribi in libro gehennæ ac mortis æternæ. Sic enim est Exod. 32. Qui peccauerit, delebo illum de libro meo. quæ quidem summa peccatorum infelicitas ac pœna est. At pœnitentiæ tanta virtus est vt chirographum peccati deleat, hominesque ex æterna male-

Marginal notes: Ezech. 18. — 1. Ioan. 3. — Rom. 8.

maledictione ereptos, cæli ciues æternæq; vitæ heredes conscribat. Hinc verò & aliud sequitur non minùs optabile. Quia enim filij Dei sumus, de paterna cura & prouidentia Dei certi & securi esse debemus, quidquid nobis accidat. Non enim amat & deserit, vt Augustinus loquitur. Parentum est, filiorum suorum curam gerere, illisque in omni necessitate succurrere. Audite hac de re sententiam Domini Isaiæ 49. Numquid obliuisci potest mulier infantem suum, vt non misereatur filio vteri sui? Et si illa oblita fuerit, ego tamen non obliuiscar tui.

Ex ijs quæ iam diximus intelligere promtum est, per pœnitentiam homines miseros non modò ad vitam reuocari, nec ad certam solum salutem perduci, sed restitui etiam ad pristinam vitæ atque honoris dignitatem. Peccatum nos ab omni dignitate atque honore deijcit, quem habebamus in oculis Dei & sanctorum Angelorum eius, in summamque ignominiam & turpitudinem præcipitat. Homo cum in honore esset, non intellexit: comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis. Quin etiam, non tantùm spiritali honore, qui ornamentum est animæ, Deo & Angelis probe cognitum (vt iam diximus) spoliat nos peccatum, sed non raròetiam honore ac dignitate temporali. Filius prodigus qui quondam in paternis ædibus summo in honore fuerat, quum se peccati seruum reddidit, peregrè profectus fuit in regionem longinquam, ibique patrimonium omne consumsit cum scortis & lenonibus; eò ignominiæ tandem deuenit, vt porcos pascere cogeretur. Manasses Rex propter scelera sua regnum suum amisit, abductus fuit captiuus Babylonem, ibique multo ferro onustus coniectus in carcerem. Hæc autem eadem exempla nos docebunt, pœnitentiam non solum homini spiritualem internamque animæ dignitatem reddere, sed restituere etiam vt plurimùm dignitatem temporalem. De filio prodigo iam audistis, & scitis omnes. Quod verò ad Manassem Regem attinet, quum in carcere Babylonico fetiam ageret pœnitentiam, culpam suam agnosceret, Deumque multis lacrymis veniam rogaret, diuino fauore ereptus fuit è carcere, ac restitutus in regnum suum, vt Sacra docet historia.

Psal. 48.

Et quod magis miremini, accidit non raro vt pœnitentia hominem in longè meliorem statum maioremque dignitatem coram Deo eleuet, quàm priùs habuerat. Cuius rei in primis nobile exemplum est Magdalena: quæ per pœnitentiam ad tantam nominis celebritatem peruenit, vt nominetur cum laude ac dignitate per totam Ecclesiam. Et quinam sunt inter viros præcipuę columnæ Ecclesiæ Dei, quorum scripta præ alijs semper à Fidelibus in ore atque admiratione habentur? Nónne Dauid ex veteri Testamento? ex nouo autem præcipue Matthæus, Petrus, & Paulus, Apostoli? Isti autem omnes specula sunt lucidissima pœnitentiæ. Qui, quod ad tantam gloriam & dignitatem peruenerunt, nó rantùm in hoc mundo, sed maximè etiam in futuro, vni debent præcipuè pœnitentiæ acceptum ferre. Certe, inquit Ambrosius, fidelior factus est Petrus, postquam fidem se perdidisse defleuit; atque ideò maiorem gratiam reperit quàm amisit. Et diuus Gregorius; Fit plerumque Deo gratior amore ardens post culpam vita, quàm securitate torpens innocentia. Possem hanc rem facile multis alijs exemplis illustrare ex historijs Ecclesiasticis: sed satis esse puto ad instructionem vestram quę iam desumsimus ex Sacris litteris. Liberatio autem illa Regis Manassis, & exaltatio è carcere & vinculis ad regnum per pœnitentiam, aliud etiam quiddam nobis significat. nimirum redire hominem auxilio pœnitentiæ è captiuitate ad libertatem. Loquor autem nunc de captiuitate & libertate spiritus: de qua Isaias etiam loquitur cap. 52. Consurge, consurge; induere fortitudine tua Sion: solue vincula colli tui captiua filia Sion. Id quod Paulus in 2. Epistola ad Timotheum clarius explicat, dicens de quibusdam: Vt resipiscant à diaboli laqueis; à quo captiui tenentur ad ipsius voluntatem. Sic Salomon Prouerb. 5. Iniquitates suę capiunt impium, & funibus peccatorum suorum constringitur. Quemadmodum qui captus aut ligatus est, non est sui iuris, sed ad illius arbitrium regitur, à quo captus tenetur: ita plane peccator prauis delectationibus tamquam vinculis & peccandi consuetudine ceu carcere præpeditur, vt surgere nequeat, virtutemque agnoscere & amplecti; accedentibus mille alijs suggestionibus & malis consilijs diaboli, quibus omnis illi ad virtutem & libertatem via præcluditur. O quàm grauis & profundus carcer! quàm dura vincula! Quod si peccatori non videtur, si non sentit se captum & ligatum esse; eò magis captus arctiusque est colligatus. veluti morbos esse quosdam nouimus tam atroces, vt sensus omnis doloris auferatur, nec quidquam sentiatur, etsi ignis quoque membra depascat. Quàm dura autem & molesta est captiuitas: tam dulcis & amabilis

est

est libertas spiritus quam homini restituit pœnitentia. Per hanc latro cum Christo crucifixus non modo ex miserrima animæ captiuitate transiuit in perfectam spiritus libertatem; sed repente etiam de patibulo, in quo manus & pedes fixus erat clauis, volauit in amplitudinem ac delicias paradisi cælestis.

Et verò & alia pœnitentiæ vtilitas, minimè parui momenti: quòd videlicet totius iustitiæ nostræ anteactæ, omniumque bonorum operum merita, quæ sublata ac mortificata erant (vt sic dicam) per peccatum; ope ac remedio pœnitentiæ redeant, reuiuiscant, omnemque debitam mercedem recipiant. Quod vt meliùs capiatis, scire conuenit, vel ad memoriam reuocare, Doctores Ecclesiæ triplicem quamdam operum differentiam ponere. Quædam enim appellant mortifera, seu mortalia, vt communiter vocantur; quædam verò mortua, alia autem mortificata. Explicatio rem faciet clariorem. Mortifera peccata sunt, quæ animæ vitam auferunt. Sic enim loquuntur vbique Sacræ literæ. Os quod mentitur occidit animam, inquit Sapiens. & Iacobus Apostolus; Peccatum, quum consummatum fuerit, generat mortem. Hoc satis est manifestum. Mortua dicuntur opera quę per se quidem bona sunt ac meritoria, sed tamē quę ab homine fiunt in statu posito (vt vulgo dicimus) peccati mortalis. Fit enim sæpenumerò, vt homo per peccatum aliquod grande in ira Dei constitutus, æternæque morti obnoxius, eleemosynas largiatur, oret, ieiunet, alios re vel consilio iuuet, multaque id genus alia virtutum bonarum officia præstet: quibus tamen omnibus nihil meretur, quod præcipue ad vitam & salutem æternam consequendam pertineat. Quamdiu enim auctor huiusmodi operum Deo mortuus est, nulla eius opera Deo placere possunt. Proinde, etsi opera huiusmodi non sint mala vel mortifera, tamen mortua esse rectè dicuntur, quia nullum vitæ fructum proferunt. Hinc Apostolus de illo qui charitatē non habet, quæ vita est veræ animæ nostræ: Si distribuero, inquit, in cibos pauperum omnem substantiam meam, & si tradidero corpus meum ita vt ardeam, nihil mihi prodest. Ceterum sunt alia quædam opera, quæ mortificata esse dicuntur, non autem propriè mortua. nempe quæcumque recta intentione facimus in Dei gratia atque amore constituti: quæ quidem tunc viua ac Deo grata sunt: at si peccatum aliquod mortiferum interueniat; omnia mox vim suam, meritum & valorem perdunt. Peccatum enim est veluti ignis deuorans, & quasi letale venenum, omnia quæ ante se inuenit inficiens, vastans, perdens, consumens. Hinc eleganter Ezechiel Propheta cap. 18. Si auerterit se iustus à iustitia sua, & fecerit iniquitatem, secundùm omnes abominationes quas operari solet impius, numquid viuet? Omnes iustitiæ eius, quas fecit, non recordabuntur: hoc est, quamdiu manet in peccato suo, omnium anteactarum virtutum suarum fructum ac mercedem perdet. Verùm, si se iterùm ex animo, relictis peccatis, ad Deum conuertat, per huiusmodi pœnitentiam, omnia illa bona opera præterita reuiuiscent. Imò non reuiuiscent, propriè ac verè loquendo; sed tamquam e somno vel ex inimici potius violenta oppressione, ad naturam suam, valorem, ac meritum, reuertentur. Non enim penitus aut propriè mortua erant anteà, vt opus habeant reuiuiscere, seu nouam vitam acquirere; sed oppressa erant tantummodò, vt vim ac naturam suam exercere non possent. Aliud est ignem seu flammam prorsus extingui, aliud vase obiecto vel superposito opprimi, vt vim suam exercere nequeat. Ablato enim vase iterùm se flāma diffundit, & calfacit virtim circumstantes. Sic planè virtutes omnes, non quidem extinguuntur penitus, sed opprimuntur superuenientibus peccatis mortiferis. At impedimento illo sublato, quod fit per pœnitentiam, redeunt ad vim ac naturam suam, & omnem debitam mercedem recipiunt. Hoc nobis satis apertè significat parabola filij prodigi: qui quum vera pœnitentia plenus ad patrem reuerteretur, agnoscens ex animo culpam suam & meliora promittens; Citò, inquit pater, afferte stolam primam; & quæ sequuntur. Quid est, Afferte stolam primam? nempe obedientiæ, pudicitiæ, iustitiæ & ceterarum antecedentium virtutum eius, quæ hactenus mortificatæ fuerunt, illis fructum restituite. Quàm multorum annorum merita præclarissima Petrus Apostolus, Dauid Rex & Propheta, aliique multi æternùm perdidissent per peccatum, nisi illis pœnitentia subuenisset: quæ omnia illa vno quodammodò partu, vno temporis momento, ad vitam reuocauit, ad condignam mercedem reduxit! Felix planè hora, quæ multorum temporum merita optima laboresque gloriosos redemit: Quemadmodum Ecclesiasticus 11. cap. dicit, malitiam vnius horæ obliuionem facere luxuriæ & felicitatis magnæ; sic verissimè dicere possumus, pœnitentiam vna hora animo conceptam, & quantum fieri potest opere præstitam, obliuionem apud Deum adducere ma-

Sap. 1.

Iac. 1.

1. Cor. 13.

ledictionis perpetuæ, & reddere homini quam antè promeruerat mercedem vitę æternę. Videte vosmetipsos (inquit Ioannes in secunda sua Canonica) ne perdatis quæ operati estis, sed vt mercedem plenam recipiatis. Sensus est, Cauete, ne vno vel pluribus peccatis mortalibus omnem præteritæ pietatis vestræ mercedem perdatis. Esset illa sane iactura incomparabilis. Quanta autem est huiusmodi bonorum iactura, tantum est lucrum, omnium piorum laborum operumque mercedem peccato deperditam recuperare per pœnitentiam.

Denique nec minima est, nec silentio prætereunda vtilitas pœnitentiæ, quæ exprimitur Lucæ 15. Dico vobis, inquit Dominus, gaudium est Angelis Dei in cælo, super vno peccatore pœnitentiam agente. Quis non libenter quantum potest gaudij & lætitiæ affert amico suo, quem vnice diligit? Quòd si tantoperè studemus lætificare homines miseros & mortales, quantò maius & præclarius, addam etiam vtilius & fructuosius est, lætificare spiritus illos nobilissimos immortales? Et est hoc mirabile admodum. Angeli Dei nihil opus habent à nobis lætificari: sunt enim pleni summa lætitia: vtpote qui semper intuentur faciem Dei, fontem verum & materiam infinitam veræ omnis lætitiæ: & tamen gaudent à nobis miseris lætitia affici. Et ne quis hoc vanum putet, dicit affirmatque ore suo summa veritas, Dominus Christus. Agite igitur, vultis lætificare Angelos Dei? vultis excellentissimos illos cæli Principes nouo magnoque gaudio afficere, ac proinde illis quoque esse charissimi? Non quærunt aurum vel argentum, quo plerique omnes lætantur: non vocalem Musicam, vel dulcem cantum quo Principes recreantur: nihil tale: id quærunt quod facilè omnes donare possunt, quodque est in vniuscuiusque nostrûm potestate. nihil quærunt præter veram pœnitentiam nostram, quæ nihil aliud est, quàm sincera cordis ad Deum conuersio. Et quid illis vtilitatis affert pœnitentia nostra, quòd tantoperè illa recreantur? Illis quidem nihil prorsus, sed nobis plurimum. sciunt illam nobis vehementer vtilem esse, imò penitus necessariam. Gaudent igitur in pœnitentia nostra de bono nostro, non de suo. hoc demum verorum est amicorum. Nec verò Angeli tantùm gaudent hac occasione, sed ipse etiam Christus Rex Angelorum, Dei Filius, Deusque verus. Hoc enim sibi vult parabola illa boni pastoris, ouem perditam atque inuentam humeris suis imponentis, ac ferentis ad gregem reliquum: præterea autem præ nimio gaudio conuocantis amicos omnes & vicinos & dicentis; Congratulamini mihi, quia inueni ouem meam quam perdideram. Sicuti autem pœnitentia nostra gaudium est Christi & Angelorum eius; sic econuersò, dum nosmet peccato tradimus, vniuersam curiam cælestem, nostro damno, ac voluntatis nostræ peruersitate contristamus. Hinc illud Pauli ad Ephesios 4. Nolite contristare Spiritum Dei, in quo

Isa. 33. signati estis in die Redemptionis. Hinc illud Isaiæ Prophetæ: Angeli pacis amare flebunt.

Refert historiam huc spectantem Antoninus, parte 1. tit. 6. cap. 6. quòd Stacteus quidam per Ioannem Euangelistam à mortuis resuscitatus, eiusdem iussu retulerit duobus illis Ioannis discipulis, qui diuenditis relictisque omnibus, pœnitudine ducti, manum ad aratrum missa retrò respexerant, quidnam de duobus illis ita à sancto proposito auersis, in altero sæculo vidisset. Qui dixit illis in hunc modum: O miseri, quid egistis? vidi Angelos vestros flentes de interitu vestro; dæmones autem gaudentes. Amisistis æterna palatia, vobis ex auro & argento & lapidibus pretiosis fabricata, luce plena & epulis copiosis: & pœnas acerrimas vobis in inferno præparatas expectatis. Ex miraculo igitur viso, & ipsius resuscitati verbis, compuncti illi duo, ad pedes Ioannis prostrati, misericordiam postulabant. Quibus Ioannes mandauit, vt triginta diebus pœnitentiam agerent; & hoc pro signo caperent susceptæ à Deo misericordiæ; quando virgæ aureæ & lapides illi pretiosi ad naturam pristinam redacti essent. Quod & fecerunt: postmodum in sancto proposito permanentes, miraculis effulserunt.

Quæ cùm ita se habeant, vt præter innumera & omni exceptione maiora salutis nostræ emolumenta, etiam per veram pœnitentiam Angelorum cœtui gaudium in cælis pariamus, quos alioqui amarissimè flere compellimus: quis non videat, quin toto conatu animorum & pœnitentiæ studium complecti debeamus; vt & nobis aliquando donetur, illis pro salute nostra gaudentibus, æternum congaudere?

Sed, quid est, obsecro; quòd quidam de virtutis huius tam excellentis molestia atque inamœnitate tantoperè lamentantur? An existimet aliquis, bono illos iure moueri, vt de laudabili re querimonias spargant? Videamus igitur primùm, quamobrem pœnitentia

res

tes tam inamabilis, dura, & molesta illis esse dicitur; & quibusnam id ita esse videtur? Illis profectò solis, qui varijs grauibusque peccatis infecti atque oppressi iacent: & pœnitentiam, priusquam quid qualisve sit norint, odio prosequuntur, soloque eius terrentur nomine. Atqui illi hac in re non sunt idonei ac legitimi iudices: habent enim iudicium multis prauis affectionibus falsisque opinionibus quas sibi confingunt infectum, corruptum, excæcatum. Quid autem cæcus iudicare potest de lumine vel de coloribus? quid ægrotus aut febricitans de natura vel sapore ciborum? Si panem illi optimum præbeas, dicet sapere terram aut lapidem: si vinum dulcissimum & præstantissimum offeras, clamabit amarum & malum esse; eiusque nec gustum nec odorem feret. Tales sunt etiam, tametsi ægroti non sunt, tamen qui ita longa potatione gustum omnem suum ac palatum corruperunt, vt nihil rectè iudicare queant. Vnde illud Euangelicum; Omnis homo primùm bonum vinum ponit, & quum inebriati fuerint homines, tunc id quod deterius est. nimirum, quum non sentiunt quid bibant, idémne sit an diuersum, bonum an malum: quidquid liquidum est & per guttur defluere potest, bonum tunc iudicant. Si infirmum hominem lecto decumbentem roges, bonúmne sit stare & ambulare; negabit: at si idem à sano quæras, qui rectè iudicat, dicet planè contrarium: esse videlicet bonum ac iucundum, stare in pedes, & ambulare quò velis; durum autem, molestum ac tædiosissimum, iacere porrectum lectoque decumbere. Ita prorsus non ab ijs quærendum est, duráne ac molesta an secùs sit pœnitentia, qui pœnitentiam egerunt numquam, nec quidnam sit pœnitentia nouerunt. Hi sunt illi, quos Propheta pingit suis ipsorum coloribus, quibusque illud æternæ maledictionis Væ terribiliter comminatur, dicens: Væ qui dicitis malum bonum, & bonum malum: ponentes tenebras lucem, & lucem tenebras: ponentes amarum in dulce, & dulce in amarum. Et quinam sunt illi? addit continenter: Væ qui potentes estis ad bibendum vinum, & viri fortes ad miscendam ebrietatem. Si ergo animus est scire, quid qualisve sit pœnitentia, amara an dulcis, molesta an aliter; interrogandi sunt non huiusmodi homines qui nihil videre, nihil iudicare norunt; sed qui sano sunt & incorrupto iudicio, quique nouerunt quid sit pœnitentia, vtpote illam diligentes & colentes. Interrogandus hac de re esset Ioánes Baptista quispiam, qui pœnitentiam à puero diligentissimè & exactissimè coluit atque exercuit. Vel si ille fortasse quibusdam nimis rigidus parumque omnino humanus esse videtur; interrogandus Rex ille magnus Dauid, qui pœnitentiam ex ædibus suis regijs, vbi minimè omnium locum habere videtur, minimè exclusit. Nisi enim egregius fuisset amator cultorque pœnitentiæ, non composuisset & reliquisset nobis inter alia Psalmum quinquagesimum, Miserere mei Deus, secundùm magnam misericordiam tuam. non dixisset: Lauabo per singulas noctes lectum meum, lacrymis meis stratum meum rigabo. item: Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes die ac nocte. item: Potum meum cum fletu miscebam. Interrogandi Prophetæ omnes, Apostoli, Martyres, Confessores, imò & Virgines etiam, quæ per pœnitentiam, & mundum, & carnem teneram, & sexum imbecillem vicerunt. Quamquam quid opus tanta (vt Apostolus ait) nube, seu densa copia testium? Res ipsa satis loquitur, num vsqueadeò dura ac molesta res sit pœnitentia, quàm multi sentiunt. Ebrietas potiùs, gula, & crapula, quæ pœnitentiæ tantoperè sunt contraria, dura sunt ac molesta maximè. Hinc enim cruditas stomachi, hinc morbi innumeri maximique, denique hinc mors etiam frequenter. Neque enim temerè dictum est, plures gula cadere quàm gladio. Et nihil adhuc dico de damnis molestissimis omniumque grauissimis spiritalibus quæ hinc oriuntur. At verò sobrietas, quæ magna est pars pœnitentiæ, & sanitatem corporis & mentis alacritatem generat, & variæ summæque dulcedinis causa est, etiam in hac vita, vt nihil de futura dicam; adsit modò bona voluntas, quæ dura etiam leuia, & amara dulcia facit. Sed videamus tamen nonnihil, & demus hominibus istis pœnitentiam rem esse duram, molestam, insuauem, difficilem: nihilne est quod nos meritò commouere debet ad hanc duram & tantoperè molestam rem, lubenti animo amplectendam? Vt, quidquid hac in parte desiderari queat, compendio absoluamus; fructus illos omnes vberrimos ac præstantissimos pœnitentiæ, de quibus huc-usque disseruimus, attentè considerent; & certissimo argumento concludent, iucundum, gratum, amœnumque esse debere illum laborem, cui tot bonorum ac fructuum, hîc & in futura vita, messis respondet. Isaiæ 5.

Septima EXHORTATIO *initio Quadragesimæ, Anno* 1561. *super verbis illis:* MEMENTO HOMO, QVIA PVLVIS ES, ET IN PVLVEREM REVERTERIS. *Gen.* 3.

HODIERNVS dies, charissimi, celebris est ac notabilis multis egregijs nominibus, doctrinis, lectionibus, cærimonijs: quarum vna est, ne omnes commemoremus, quòd frontes seu capita nostra cineribus aspergun-tur & consignantur, adiectis verbis istis, MEMENTO HOMO, QVIA PVLVIS ES, ET IN PVLVEREM REVERTERIS. quod Adæ in peccatum prolapso Deus ipse prædixit. Quæ cærimonia quàm vetus sit in Ecclesia Dei, quàm bene instituta & obseruata, nihil attinet hîc referre. Si cui res sit cum hostibus religionis nostræ, cum impijs ac deploratis hæreticis, qui omnes Ecclesiæ pias obseruationes contemnunt & subsannant, cum hominibus contentiosis, illis omnibus satis sit respondere illud diui Augustini Epistola ad Ianuarium: Si quid tota per orbem obseruat Ecclesia, hoc quin ita faciendum sit disputare, insolentissimæ est insaniæ. Quòd autem Ecclesia hanc cinerum cærimoniam non vsurpet sine magnis exemplis, quæ consignata sunt etiam & expressa in Sacris litteris, vel nunc iam, si tempus permiserit, vel alia vice, Deo fauente, ad piorum hominum instructionem dicemus. Nunc breuiter exponere proposuimus, quid verba illa sonent super singulos repetita: MEMENTO HOMO, QVIA PVLVIS ES, ET IN PVLVEREM REVERTERIS. Multa latent in his verbis scitu digna: sed nos breuitatis causa vnum tantum alterumq; notabimus. Bimembris est sententia hæc: Memento homo, quia puluis es, & in puluerem reuertêris. Primùm admonet nos Ecclesia ac reducit in memoriam quòd puluis & cinis sumus: deinde quòd in puluerem & cinerem reuertemur. Prius ad originem nostram pertinet, posterius ad vltimum finem: vtrumq; autem est magna & seria consideratione dignum: conuenit enim vt vnusquisque nouerit vnde sit, primamque suam originem; deinde nec minùs est æquum & necessarium, vt sciat, quid tandem ad extremum futurus sit, seu quem finem vltimum habiturus.

Hoc perspectum habuerunt etiam olim sapientes huius mundi: vnde est illud tantopere inter illos celebratum, quod è cælo cecidisse dicebant, NOSCE TEIPSVM. Cui nihil
Cant. 1. dissimile est illud in Sacris libris nostris: Si ignotas te ô pulcherrima mulierum, egredere & abi post vestigia gregum tuorum, & pasce hœdos tuos iuxta tabernacula pastorum. Sed ethnici omnes vtcumque illud (NOSCE TEIPSVM) verbis iactarint, nullam tamen penitus suiipsorum veram cognitionem habuerunt. Quomodo enim vel quid tandem de seipso nosset, qui nec vnde sit, nec à quo factus, nec quem in finem, nec multa huiusmodi nouit penitus? Sola Philosophia Christiana hanc summam tradit sapiétiam: solæ Scripturæ sacræ docent, quemadmodum nos ipsos nosse possimus ac debeamus. Brutus Romanus ille, qui Tarquinios ex Vrbe eiecit, vtcumque agnoscebat terram esse matrem suam. Quum enim Romani deorum suorum oraculo cognouissent, primum Consulem futurum, qui primus osculaturus esset matrem suam; Brutus homo ingeniosus & callidus, continuò in terram procidens, illam est osculatus. itaque primus etiam Romanorum Consul fuit. Vnde sciuit is terram esse matrem nostram? vnde ceteri id quoque omnes confessi sunt, Bruti sententia & facto collaudato? Opinor, quia terra nos omnes alit, sustentat, ac vegetat fructibus suis, sicuti mater vberibus suis lacteque proprio alit proles suas. At verò, quòd natura nostra & corpus hoc omne ex terra primùm diuina virtute formatum sit, primamque eius & veram originem penitus ignorarunt. Hoc Ecclesia hodie docet atque inculcat filijs suis, grauissimis verbis desumtis ex Sacris litteris dicens: MEMENTO HOMO, QVIA PVLVIS ES, ET IN PVLVEREM REVERTERIS. Vis ergo scire, ô homo, originem tuam? vis dicam quid sis, & vnde factus sis? Cinis es & puluis terræ. Hoc rectè dicitur vnumquodque, vnde factum est: idque etiamsi interdum materiæ atque originis suæ naturam vel speciem non retineat. Ollam è terra factam & coctam in fornace, etsi nullam ampliùs terræ speciem habeat, terream ollam tamen terramque vocamus. Sic Deus omnipotens principi generis nostri propter peccatum maledicens, dicebat: Reuertêris in terram de qua sumtus seu formatus

es; quia

es; quia puluis es,& in puluerem reuertêris. Cōatus fuerat Adam sese efferre per inob-
edientiam & arrogantiam, non modò super Angelos,sed supra Deum etiam ipsum quo-
dammodò, credens vanissimis ac mendacissimis verbis serpentis infernalis: Eritis sicut
dij. Deus autem statim superbiam eius reprimens, vanamque retundens spem non sine
amaro sarcasmo: Vide nunc,ait,cuiusmodi Deus factus sis, fidé adhibens contra meum
præceptum hosti meo, ad illumque deficiens. respice dignitatem ingentem & excel-
lentiam naturæ tuæ: puluis es,videlicet,& in puluerem reuertêris,

Si ergo humanam naturam nostram velimus non solùm cum Diuina, sed etiam cum
Angelica comparare,quæ tota est spiritalis; videmus quàm infra eam depressi iaceamus.
Quæ enim potest esse comparatio inter spiritum nobilissimum, quales sunt Angeli, &
inter vilem terrę pulusculum,quod nos sumus? Nec verò creare nos Deus voluit e cælo-
rum materia, quam satis ad oculum patet nobilissimam esse; neque saltem ex igne, aut
ex aëre, vel ex aqua nos condidit: sed ex infimo elemento, quodque minimum omnium
virtutis ac nobilitatis habet, ex terra creauit. Proinde superant nos hac in re originisque
nobilitate volucres cæli & pisces maris. Illi enim omnes ex aqua primùm creati sunt.
Vnde etiam videmus eos naturæ esse multò agilioris quàm nos sumus: nimirum sum-
ma agilitate vel natantes in aquis profundissimis, vel per aëra volitantes, quod nos non
possumus. Referimus nos conditiones originis nostræ materiæque ex qua creati sumus.
Terra partium mundi omnium totiusque vniuersi grauissima est & crassissima: tota fri-
gida, infirma, tenebrosa, dura, immobilis; tales nos quoque omnes sumus, talia corpora
gerimus. Sed quorsum hæc omnia? vel quam hinc vtilem doctrinam sumemus? Nempe,
vt originis & conditionis nostræ vilitatem agnoscentes, in primis ab omni fastu mentis
& arrogantia temperemus. Vnde etenim fit vt multos videamus sic turgidos vel superbia
inflatos, ita se efferentes supra alios, sic omnes prę se contemnentes, nullumque modum
ponentes arrogantiæ suæ; nisi quod se homines esse, hoc est terrenos ac luteos, non recor-
dantur? Si enim hoc eis occurreret, simul illius meminissent, quod scribit Ecclesiasticus:
Quid superbis terra & cinis? eadem cogitatio illos reprimeret ne cornua sua erigerent Eccli. 10.
etiam contra Deum, legesque eius omnes tam audacter conculcarent.

Legimus certè duos viros longè præstantissimos & sanctissimos, (quorum alter vete-
ris, alter noui testamenti facilè princeps est) sese hac vna consideratione mirum in mo-
dum humiliasse coram Deo. Abraham cùm iterùm iterumque apud Deum intercede- Genes. 18.
ret pro Sodomitis, ne videlicet vnà cum impiis iustos atque innoxios perderet; quàm sub-
misse ac reuerenter se habuerit, locutusque fuerit, nouimus. Quid ita? Multis quidem
de causis, sed in primis quòd cum dignitate immensa Diuinæ maiestatis considerabat
nimiam vilitatem originis ac personæ suæ: Quid, inquit, loqui audeam Deo toties & in-
terpellare eum, quum sim puluis & cinis? Pari modo Ioannes Baptista quàm reueren-
ter se habuit in præsentia Christi, quanta animi submissione dixit, Ego à te debeo bapti-
zari, & tu venis ad me? Quid eum mouebat vt tantam animi, sermonum, operumque
humilitatem prę se ferret? Qui de terra est, inquit, de terra loquitur. quasi diceret; Æquum Ioan 3.
est, vt nouerit vnusquisque conditionem naturæ suæ. Quum me ergo ipse terrenum ac
luteum, deque terra & luto factum sciam; qui fieri posset vt non me profundissimè de-
primam coram illo qui totus cęlestis est ac diuinus? Quamquam enim etiam Christi cor-
pus quodam modo terrenum esset; tamen plurimùm intererat inter eius sacrum corpus
de Spiritu sancto conceptum, interque vel diui Ioannis corpus vel cuiusuis alterius.
Proinde etiam nec locum habuit in Christi corpore altera & posterior pars sententiæ
quam tractamus, In puluerem reuertêris. Hoc est longè peius ac miserius illo priori
membro; Memento homo, quia puluis es. Illud enim de homine rectè dici potuisset
etiamsi numquam peccasset. Terra erat Adam simulatque factus erat. Quemadmo-
dum etiam in cælo post vltimam resurrectionem terra erimus. Diciturque adeò fre-
quenter à sanctis Doctoribus, Terram in Christo nunc exaltatam esse super omnes An-
gelos. At verò illud, In terram seu puluerem reuertêris, pœna peccati est; numquam id
homini contigisset, si non peccasset. Proinde quoties hoc audimus, admonemur peccati
nostri, inobedientiæ ac rebellionis nostræ: simulque nobis indicatur, quid peccando
lucrati simus. Nempe qui conditi eramus ad vitam immortalem, cælestem, angeli-
cam, dicam etiam Diuinam ac sempiternam, quòd morti facti sumus obnoxij. Corpus
mortuum est propter peccatum, inquit Apostolus. Nec id solùm; corpus nostrum post
mortem in terram ac lutum redigitur. Nec vlla est illa in re differentia inter nos & be-

ftias : nisi quòd multæ bestiæ à morte melioris longè ac nobilioris sint conditionis quàm nos. Caro enim multarum bestiarum post mortem earum à nobis manducatur & conuertitur in carnem nostram, in delicijs habetur, auro atque argento imponitur, mensæque apponitur Regum ac Principum. At humana caro à morte statim horrori est omnibus, in nullam potest vtilitatem conuerti, nemo illam, etsi propriorum parentum aut filiorum, etsi vxoris quondam charissimæ & formosissimæ fuerit, sustinet diutiùs in ædibus suis: nulla est mora, nulla requies donec altè in terram atque in lutum inniciatur, humoque operiatur, saxísque ingentibus obstruatur, ne fœtore suo vel contagione cuiquam officiat. O miseram ac deplorandam, ô vilem & abominabilem conditionem humanæ naturæ! O serpens antique, inuide ac maligne seductor, hoccine est quod homini promittebas? hoccine est fieri Deo similem, oculos habere apertos, scire bonum & malum? Ah homo! quum in honore esses non intellexisti; non considerasti cum humilitate & gratitudine mentis felicitatem, excellentiam, nobilitatem, dignitatem tuam. Bono ergo iure comparatus es iumentis insipientibus, & similis factus es illis. Quid autem dico similis? Imò longè minor, vilior, deterior factus es, vt nunc audiuimus. Qua autem in re similis iuxta Psalmistam? Interpretetur hanc Prophetæ sententiam filius eius sapientissimus Salomon, Ecclesiastæ 3. Dixi, inquit, in corde meo de filus hominum, vt ostenderet eos Deus similes esse bestiis. Quonam modo, vel qua in re? Nam vnus est, inquit, interitus hominum & iumentorum, & æqua vtriusque conditio. Sicut moritur homo & illa moriuntur, & nihil habet homo iumento amplius. Loquitur de homine secundùm corpus, iuxtaque externam omnem & visibilem speciem hominis. Deinde quemadmodum in iumentis & bestiis vna cum morte perit omnis illorum memoria, sic planè etiam res habet in hominibus. idque in hominibus omnis generis & conditionis. quod multò est admirabilius tristiusque.

Audite hac de re eumdem Regem sapientissimum scribentem & concionantem eodem libro cap. 2. Moritur, inquit, doctus pariter & indoctus, vnusque est interitus stulti & sapientis: nec erit memoria sapientis & stulti in perpetuum. Futura enim tempora obliuione cuncta pariter operient. Et nónne huius rei experimenta certissima quotidie habemus ob oculos nostros? Videmus extingui per mortem, nomen & memoriam non modò amicorum nostrorum, sed affinium etiā & consanguineorum, parentum quoque & filiorum, adeoq; etiā mariti & vxoris charissimę; quos inter amor est omniū arctissimus maximusque, vtpote qui sunt inter se vna caro. Quid ergo post mortem sperari potest de reliquis? Sapiens fueris, diues, nobilis, Rex, & Imperator quoque si placet. Vbi in viuis esse desieris, in terramque redieris vnde factus es; omnis gloria & memoria tua tecum vnà sepelietur: poteritque tibi illud etiam adaptari, Periit memoria illorum cum sonitu. Vbi nunc omnes illi quondam magni orbis Philosophi, qui nominibus suis, disputationibus, scriptionibus totum mundum implebant? De vno illorum atque altero nonnihil adhuc memoriç superest in libris illorum: ceteri omnes iamdiu altissima obliuione sepulti sunt. Vbi maximi illi & potentissimi Reges Assyriorum, Persarum, Græcorum, Romanorum, qui toti mundo erant formidabiles, vt ceteros omnes præteream minoris gloriæ & potentiæ? Plerorumque omnium ne nomina quidem tenemus ampliùs: corpora illorum iam redacta sunt in puluerem terræ, omnis gloria & potentia in nihilum versa. Hæc omnia includuntur in verbis istis, Puluis es, ô homo, & in puluerem reuertêris. O quanta & quàm subita mutatio rerum maximarum! Illum, de quo paulò antè dicebatur cum ingenti admiratione; Minuisti illum paulò minùs ab Angelis, gloria & honore coronasti eum, & constituisti illum super opera manuum tuarum; mox audire, id-

Iob 17. que ex ore Dei, Puluis es, & in puluerem reuertêris? Putredini dixi, inquit magnus ille, sanctissimus, & sapientissimus vir, Pater meus es: Mater mea, & soror mea, vermibus. Cur putredinem appellat patrem suum? posset aliquis existimare illum respicere ad primam originem suam: quia ex terra quæ putredini obnoxia est primùm factus sit. Sed huic interpretationi obstare videtur quod sequitur; Mater mea, & soror mea, vermibus. Quibus verbis significat, se eamdem ob causam putredinem vocare patrem suum, ob quam vermes appellat matrem & sororem suam. Non est autem profectò homo creatus ex vermibus: proinde ad finem potiùs suum quàm ad originem spectare videtur, dicens, Putredini dixi, Pater meus es: Mater mea, & soror mea, vermibus. quia nimirum se resolutum iri sciebat in vermes & putredinem, & post mortem cum putredine & vermibus semper mansurum. Quamdiu hic viuimus, maxima nobis conuersatio & summa vitæ fa-

ræ familiaritas est cum parentibus nostris, fratribus, sororibus, propinquis & amicis. At hæc omnis familiaritas in morte finitur: parentes omnes, consanguinei, affines in morte nos deserunt. Inde cum aliis nobis æternus conuictus erit. Cum quibus? Cum vermibus & putredine. Hic fortè cum parentibus nostris & amicis, decem, viginti, triginta, ad summum quadraginta vel quinquaginta annos viuimus: at post mortem in sepulchro multis annorum centenariis vel millenariis cum putredine & vermibus agimus. Illi tum sunt parentes omnes, fratres, sorores, amici, conuictores & sodales in æternum.

Vtinam hæc cogitatio (quæ verè est philosophia Christiana) frequenter haberet animum nostrum? quàm longè aliter animati essemus ad mundi immundi & fallacis contemptum, ad odium & fugam peccatorum omnium, quàm nunc sumus plerique omnes! Nam dic mihi, obsecro, qui tantopere procliuis es ad luxuriam, qui nihil nisi puellas & feminas, nihil nisi amplexus & basia, nihil nisi carnē & Venerem quæris; credisne verum esse quod tibi hodie dicitur: Puluis es, & in puluerem reuertêris? Credis & tuam & illarum quas tam perditè amas carnem omnem in putredinē breui & vermes cōuersum iri? in speciem tam tetram ramque abominabilem, vt nemo amplecti manibus, nemo attingere summis digitis, nemo oculis adspicere audeat? Credisne quòd egressa anima de corpore tuo, lectus tibi erit nudum & frigidum solum, aridum stramen? si tamen vel hoc es habiturus. Credis quòd subter te sternetur tinea, & operimentum tuum erunt *Isa. 14.* vermes, vt alius Propheta dicit? Credis hoc itidem qui numquam finem facis indulgendi genio, compotationes, ebrietates sectandi, bibendi & vomendi? Credis illam quam sic curas cuticulam, ventremque insatiabilem, paulò pòst escam fore vermibus? Itáne igitur amas vermes, vt te repleas & sagines semper, quò illis ex carne tua pinguiores & lautiores epulas præbeas? Esca ventri, ait Apostolus, & venter escis, Deus autem & hunc & has *1. Cor. 6.* destruet: dum nimirum simul vtraque in terram & puluerem rediget. Deinde, quid si tibi constaret id cras futurum esse, nec superfuturum diutiùs, num luberet adhuc peccatis hisce tam vilibus & noxiis operam dare? Nónne potiùs totum tempus & paucas horas quæ restarent seriò impenderes in veram ac salutarem pœnitentiam? Nónne omnis cura tua esset te præparare & componere ad horam mortis, & quæ ad illam ex Diuino præcepto necessaria sunt comparare? Atqui, inquies, hoc non constat. Rectè: sed non tibi constat etiam non sic futurum. Nescis planè an cras, an fortè adhuc hodie morieris. Quę ergo cæcitas, quæ dementia est, non se ad omnem diem componere, tamquam ad vltimum? & cùm nescis prorsus quando futurū sit, ac scis fieri posse vt hodie vel cras contingat; sic viuere tamen, ac si numquam futurum sit? Et quando Ethnici etiam monuerunt,

Omnem crede diem tibi diluxisse supremum;

qui tamen nullam habuerunt notitiam nec de vera mortis natura, nec de iis quæ post mortem futura sunt; quæ excusatio erit Christianis, si hoc non præstent, quibus quotidie legitur & prædicatur, Vigilare, vigilate, quia nescitis diem neque horam? Semel quidem per annum tantummodò, nimirum hodie, nobis dicitur publicè & solemniter: Memento homo quia puluis es, & in puluerem reuertêris. Sed ideò semel dicitur vt semper nobis occurat, nec vmquam tam salutaris cogitatio recedat ex animo nostro. Quemadmodum semel dumtaxat quotannis celebratur publicè recordatio passionis, mortis, resurrectionis Domini: sed quonam modo vel quo fine? An vt illo cum tempore omnis tantarum rerum memoria sepeliatur? Nequaquam: sed, vt quod semel exhibetur, legitur, prædicatur; toto anno & numquam non memoria teneatur.

Hanc sanctam cogitationem & salutarem memoriam dignetur cordibus nostris tenaciter inscribere per digitum Spiritus sui Dominus noster IESVS Christus, qui cum Deo Patre suo eodemque Spiritu sancto viuit & regnat in sæcula sæculorum. Amen.

EXHORTATIO *Octaua initio Quadragesimæ Anno* 1592. *super iisdem verbis*, MEMENTO HOMO, QVIA PVLVIS ES, ET IN PVLVEREM REVERTERIS.

VLLI mirum vel absonum videri debet, cùm præterito anno de Cineribus hic verba fecerimus, si iterùm de eadem materia nunc loquamur.

Nauita de ventis, de tauris narrat arator:

viri nobiles & principes de nobilitate sua libenter loquuntur : milites de re militari. Breuiter, de eo quisque loquitur libenter ac verba facit quod est ipse, vel quod agit, vel quod ad officium suum pertinet. Quid ergo mirum si sæpius ac libenter loquamur de pulueribus & cineribus, qui nihil aliud reuerà quàm cinis & puluis sumus? nempe de cinere seu puluere terræ primùm facti, & breui per mortem in
Iom. 3. puluerem resoluendi? Qui de terra est (inquit magnus ille Propheta, imò plusquam Propheta) de terra loquitur. Atque vtinam longè etiam frequentiùs & seriò, cùm apud nosipsos cogitaremus, tum cum aliis sermonem haberemus de cineribus, benèque & profundè imprimeremus cordi nostro quod hodie nobis dicitur & inculcatur ab Ecclesia: MEMENTO HOMO, QVIA PVLVIS ES, ET IN PVLVEREM REVERTERIS. Hæc enim meditatio, hæc sermocinatio aliam vitam, alios mores in nobis pareret, quàm quotidie videmus in Christianis, vel qui saltem illo censentur nomine.

Quòd nos admonet Ecclesia originis & finis nostri; hoc est, inanitatis & vilitatis nostræ, dicens, Memento homo, quia puluis es, & quòd breui puluis futurus es; non differt ea in re à modo concionandi ac docendi veterum Prophetarum. Nostis illud Sapien-
Eccli. 10. tis: Quid superbis terra & cinis: itemque illud Ieremiæ Prophetæ: Terra, terra, terra,
Ierem. 22. audi sermonem Domini. Cur toties eamdem repetit vocem? Non hoc Rhetorum sæcularium more facit, nec affectat videri disertus: sed ostendere vult primùm, doctrinæ quam tradit atque exhortationis necessitatẽ; quamque omnibus summopere vtilis & necessaria sit hæc consideratio, quòd nihil aliud quàm terra & cinis simus. deinde, quàm procul tamen à cordibus sit plerorumque mortalium hæc tanti momenti consideratio. Quod monstri instar esse videtur. Ideò iterùm iterumque ingeminat, dicens; Terra, terra, terra. Vt nimirum, sicut ferrum multis sæpeque repetitis malleorum ictibus tandẽ subigitur, flectitur, & formatur; sic dura & quodammodò ferrea hominum corda, frequenti inclamatione atque ostensione vilitatis & vanitatis suæ, ad verã sui ipsorum cognitionem tandem aliquando excitentur: quando illa præcipuè consideratione quàm optimè sanari queunt. Quò pertinet etiã, quod Ecclesia hodie non solum verbis nos docet & admonet, quòd terra, puluis & cinis sumus, sed ipso etiã externo facto cinerem imponendo capitibus nostris, aut frontibus imprimendo. Vt nimirũ hac externa specie magis & efficaciùs moueat corda nostra ad hanc suscipiendam salutarem cogitationem. Qua in re minimè etiam exemplis Apostolicis, Propheticis, destituimur. Semper enim olim Prophetæ, cùm rem valdè seriam populo persuadere volebant, nõ id solum nudis sermonibus proponebant; sed signa etiã quædam externa addebant, quæ in omnium oculos incurrerent, reique nouitate magis omnes mouerent. Ieremias Propheta ciuibus Ierosolymitanis propter scelera illorũ duram captiuitatem prædicens, catenis collo suo iniectis per mediam ciuitatem ambulabat: vt intelligerent omnes, & viderent futurã calamitatem suam, nec dicere posteà vel prætexere possent, se non fuisse præmonitos. Simili ferè occasione Isaias Propheta longo tẽpore videntibus cunctis, Dei iussu, nudus & discalceatus incessit. Sic Ioannes Apostolus in mysticis reuelationibus suis, impiorũ hominũ sub figura vrbis Babylonis post varia scelera extremum tandem finem describens, dignum vita illorum flagitiosissima anteacta, non modò præcipitatam ait Babylonem in infimum fundum putei infernalis, sed introducit etiam Angelum Dei habentem lapidem molarem ingentem magnoque impetu in mare iactantem, & dicentem; Hoc impetu mittetur Babylon ciuitas illa magna, & vltrà non inuenietur. Ad eumdem planè modum Ecclesia hodie non satis habet, multis nos, seriis, & grauissimis verbis, lectionibus, orationibus, ad pœnitentiam exhortari: nisi etiam externum & visibile pœnitentiæ signum adhibeat, cineres imponendo capitibus nostris; adiecta doctrina & admonitione verborum, tamquam aperta

aperta declaratione externæ atque visibilis cærimoniæ: MEMENTO HOMO, QVIA PVLVIS ES, ET IN PVLVEREM REVERTERIS.

Quam ob causam vel rationem cineres pro pœnitentiæ symbolo vsurpentur, mox dicemus; si paucis prius ostenderimus, morem hunc fuisse perpetuum Ecclesiæ veteris,antiqui præcipuè Testamenti, in feria pœnitentia cineres adhibere. Extant hac de re primùm doctrinæ apertissimæ diuersorum Prophetarum. Ieremias ille magnus & perpetuus pœnitentiæ prædicator, Filia,inquit,populi mei,accingere cilicio, & conspergere cinere: luctum vnigeniti fac tibi, planctum amarum. Et iterùm: Vlulate pastores & clamare,& aspergite vos cinere optimates gregis; quia completi sunt dies vestri vt interficiamini. Et longè ante Ieremiam Michæas Propheta cap. 1. In domo pulueris, puluere vos conspergite. *Ierem. 6.* *Ibid. 25.* *Mich. 1.*

Cum quibus doctrinis & exhortationibus Prophetarum concordant exempla piorum & fidelium omnium, totiusque adeò Ecclesiæ Dei omnium sæculorum. Machabæorum tempore, cùm fideles incredibili metu ac terrore tenerentur propter potentem exercitum Antiochi Regis maximum, quo tyrannus ille potentissimus penitus eos delere cogitabat, omnemque Dei veri cultum & memoriam de terra auferre; quid fecerunt boni & pij omnes, quid cepère consilij? Omnes simul conuenerunt in Maspha, loco tunc dicato cultui Dei, cùm Ierusalem & templum Dei esset in potestate hostium, ieiunauerunt, orauerunt, induerunt se cilicijs, cinerem imposuerunt capiti suo, disciderunt vestimenta sua, & clamauerunt in cælum, dicentes: Ecce Domine nationes conuenerunt aduersus nos, vt nos disperdant: tu scis quæ cogitant in nos. Quomodo poterimus subsistere ante faciem eorum, nisi tu Deus adiuues nos? *1. Mach. 3.*

Longo autem tempore ante Machabæos Daniel Propheta, cùm suppliciter & magna cordis affectione Deum rogare pararet, vt soluere illi placeret captiuitatem Babylonicam, populumque suum domum tandem reducere; audite quid fecerit: Ego Daniel intellexi, inquit, numerum annorum de quo factus est sermo Domini ad Ieremiam Prophetam, vt complerentur desolationis Ierusalem septuaginta anni; & posui faciẽ meam ad Dominum Deum meum, rogare & deprecari in ieiunijs, sacco, & cinere. Idem ante Danielem fecit in extrema necessitate & summo discrimine, non suo tantùm, sed totius populi Dei, Mardochæus auunculus Esther reginæ. Quin & Esther ipsa in eadem necessitate, quamlibet formosa ac delicato esset corpore, tamen positis vestimentis regijs, fletui & luctui apta vestimenta suscepit, & pro vnguentis varijs, cinere & stercore seu luto impleuit caput, & corpus suum humiliauit ieiunijs. Quod ante illam quoque fecit sanctissima iuxta ac fortissima Iudith, cùm similibus angustijs & periculis cum toto populo premeretur. Huc pertinet etiam illud sancti Regis & magni Prophetæ Dauid in Psal. 101. Cinerem tamquam panem manducabam: & potum meum cum fletu miscebam. *Dan. 9.* *Esth. 4.* *Esth. 14.* *Iudith 9.*

Quinimò, non solùm Iudæi ritum hunc agendæ pœnitentiæ in cinere iacendo, cinere se aspergendo, cinerem manducando obseruarunt; sed variæ etiam gentes, quæ cum filijs Israel vel cum eorum religione nihil commune habuerunt. Ex his enim sunt in primis Niniuitæ: quorum Rex vt primùm Ionæ Prophetæ prædicationem & comminationem audiuit, magno & serio dolore correptus veterum suorum peccatorum, quibus Dei omnipotentis iram in se concitauerat, surrexit de solio suo, detraxit vestimenta regalia, saccum induit, sedit in cinere: vt sacra Ionæ Scriptura testatur. Quod autem Rex fecit, non dubium quin ceteri quoque omnes ciues Niniuitæ imitati fuerint: nam Regis ad exemplum totus componitur orbis. Quàm verò accepta fuerit Deo ratio illa agendi Niniuitarum, non Ionæ solùm Prophetia, sed Christus etiam in Euangelica historia palàm declarat, dicens: Surgent Niniuitæ in iudicio, & condemnabunt generationem istam, quia pœnitentiam egerunt ad prædicationem Ionæ. Atqui Niniuitæ rationem illam agendi pœnitentiam in sacco & cinere ab Iona Propheta didicerunt, dicet aliquis fortasse. Est hoc profectò credibile: quòd nimirum, qui eos tam seriò admonuit ad pœnitentiam, idem quoque modum & rationem docuerit veræ agendæ pœnitentiæ. Sed siue ad instinctum Ionæ talem pœnitentiam egerint in cinere sedentes, seipsosque cinere aspergentes, ad placandum offensum Deum; siue ex seipsis cognouerint illam esse bonam & congruam rationem agendæ pœnitentiæ, veniamque & remissionem peccatorum à Deo consequendi, nihil refert. Semper hinc conuincitur, ritum hunc agendæ pœnitentiæ ethnicis etiam congruum & vsitatum fuisse. Id quod manife- *Iona 3.* *Matth. 12.* *Luc. 11.*

stiùs

ſtiùs etiam conſtat ex libro Iob. ibi enim deſcribuntur in primis tres amici Iob viri principes & Reges (vt in libro Iob nominantur) cùm ſancti viri nimiam & ineffabilem calamitatem conſpicerent, ſciſſis veſtibus puluerem ſparſiſſe ſuper caput ſuum, & ſediſſe cum illo in terra ſeptem diebus & ſeptem noctibus. Quod vtique fecerunt partim indoleſcentes ex animo dolori & afflictioni amici ſui, ſeque in nonnullum eius ſolatium, ad ſtatum & conditionem eius, quantum poterant, componentes: partim verò humiliantes ſe ad hunc modum coram Deo, proque amico ſuo pœnitentiam agentes, quò Deum ad gratiam & miſericordiam flecterent. Sic Iob ipſe poſteà cap. 16. Saccum conſui ſuper cutem meam, & operui cinere carnem meam. In fine autem libri clariſſimè: cùm ſuiſſet à Deo in quibuſdam clementer reprehenſus & edoctus, culpam ſuam atque errorem agnoſcens, Idcircò, inquit, ipſe me reprehendo & ago pœnitentiam in fauilla & cinere. Et erant tamen hi omnes, non Iudæi, ſed ethnici & Idumæi: nec à Prophetis hunc agendæ pœnitentiæ ritum didicerant, quos nullos habuerant; ſed vel naturæ ipſius inſtinctu, vel reuelatione aliqua Dei veri quem colebant. Huc ſpectat etiam quod Chriſtus Dominus ait de Tyrijs & Sidonijs; ſi miracula apud eos facta fuiſſent quæ in Iudæa ipſe & Galilæa fecerat, olim in cilicio & cinere ſedentes pœnitentiam egiſſent.

Iob 2. *Iob 42.* *Luc. 10.*

Sed operæpretium eſt inquirere, quam ob cauſam cineris aſperſio ſignum ſit pœnitentiæ: vel quid cinis habeat commune cum pœnitentia. Non recenſebo hic alias opiniones multorum: dicam breuiter quod nobis videtur eſſe probabilius. Scimus omnes, quàm res nihili, quàm leuis, quàm vilis & contemtibilis ſit cinis & puluis terræ: calcatur pedibus omnium, minimo vento eleuatur in auras, diſijcitur, vt penitus euaneſcat, nec videtur amplius; ita vt prorſus videatur repentè in nihilum tranſijſſe. Talis certè eſt homo, & quidem omnis homo. nunc aliquid eſt, vel eſſe videtur potiùs: mox nihil. Sic idem ille Propheta (quem iam nunc memoraui) hominis vitam deſcribens; Quaſi flos, inquit, egreditur, & conteritur, & fugit velut vmbra. ita videlicet, vt nuſquam appareat ampliùs, & non eſſe penitus videatur. Et Dauid Pſalm. 102. Recordatus eſt quoniam puluis ſumus: homo, ſicut fœnum dies eius, tamquam flos agri ſic efflorebit. Quoniam ſpiritus pertranſibit in illo, & non ſubſiſtet: & non cognoſcet ampliùs locum ſuum. Cùm ergo ſancti & ſapientes viri ſeſe humiliarent coram Deo, & pœnitentiam agerent in cinere ſedentes, vel ſe cineribus aſpergentes, quid ſibi volebant tali geſtu? Ecce, aiebant, Domine Deus, ecce Rex ſumme, æterne, omnipotens, vides infirmitatem, vilitatem, nullitatem naturæ omnis noſtræ, quam & ingenuè his externis ſignis ac geſtibus confitemur. Cinis ſumus ac terræ puluiſculus: ex eo primùm omnes abs re facti ſumus, in eumdem mox omnes per mortè redibimus. Quid tali vis facere? quid talem affligere vel percutere? quid vires & potentiam tuam, qui tam magnus & porenses, quid iram tuam oſtendere in huiuſmodi? Agnoſcimus nos peccaſſe in te, grauiterq; offendiſſe maieſtatem tuam. Sed quæ laus tibi, quæ gloria, pugnare cum talibus, qui pulueris inſtar coram te in cinere proſtrati iacemus? Vir fortis ſibi turpe ducit cum fœmina pugnare, illámve inuadere & percutere, etſi magna ab illa affectus iniuria; nemo vir egregius fert pugnare cum pueris, etſi lapidibus ab ijs impetitus. Quæ enim eſſet gloria, tales deuincere? quis ex tali victoria ſpecioſus triumphus naſceretur? Arqui nos longè minus ſumus coram te, quàm vel imbellis femina, vel quàm minimus quiſquam puerulus coram viro fortiſſimo. Non aliud ſumus quàm cinis, vel puluis terræ; quo nihil eſſe poteſt leuius, inanius, contemtius, nihiloque ſimilius. Quid ergo lubet cum tam infirma, tam nihili creatura tua, bellum ſuſcipere? Quin & beſtiæ quædam cum ſeſe inferioribus & cum infirmis certare dedignantur.

Iob 14.

Corpora magnanimo ſatis eſt proſtraſſe leoni:
Pugna ſuum finem, cùm iacet hoſtis, habet.

Nunc ergo, ecce, iacemus coram te proſtrati, & velut mortui: nempe cinere cooperti, in quem mox per mortem reſoluemur. Parce ergo Domine, parce tam infirmis, tam miſeris creaturulis tuis. Sic Iob apertè cap. 13 Contra folium quod vento rapitur, oſtendis potentiam tuam; & ſtipulam ſiccam perſequeris? In eumdem ſenſum Dauid ait Saüli quærenti & perſequenti, cùm flectere eum vellet ad clementiā & miſericordiam: Quem perſequeris rex Iſraël, quem perſequeris? canem mortuum & pulicem vnum. Quaſi dicat: Res eſt indecora atque indigna maieſtate regia, quòd talis tantuſque princeps tam exilem, infirmum, & abiectum perſequeris.

Sunt & aliæ rationes, quamobrem cineres rectè vſurpentur in ſymbolum pœnitentiæ, quæ

quæ sumi possunt non iam à vilitate quod diximus sed ab vtilitate cinerum. Quamuis enim cuius res sit exilis & contemtibilis admodum, vt nunc audiuimus, tamen suam quoque vtilitatem habet: eamque (quod miremini) nec modicam, nec vnam. Nos hîc ceteris prætermissis triplicem breuiter recensebimus ad propositum nostrum. Principio notum est, quòd cineres fouent & custodiunt ignem, modoque mirabili viua ad eum modum custodiuntur & fouentur à mortuis: adeò quidem, vt sine horum custodia perirent atque emorerentur continuò prunæ tametsi viuacissimæ. Secundò, Cineres lauant ac purificant lintea: ex ijs enim lixiuium conficitur, cuius vi & acrimonia sordes pannorum, præcipuè lineorum, facilè defricantur & extrahuntur. Tertiò, Cineres impinguant agrum, vt benè fæcundus fiat, & arbores, vt expectatos fructus proferant. Accommodemus hæc nunc salutari pœnitentiæ, cuius hodie præcipuè tempus ingredimur. Quid est quod fouet in nobis naturâ frigidis aridisque & custodit deuotionem spiritus ignemque diuinæ charitatis? Quid, nisi opera atque exercitia pœnitentiæ, vigiliæ, orationes, ieiunia, & similia? In quibus hæc locum nullum habent; non viuunt, de spiritali vita loquendo, sed mortui sunt. Sicut Apostolus clarissimè de viduis dicit, quæ in delicijs versantur, cum illarum proprium sit lugere & pœnitentiam agere, quòd viuentes mortuæ sunt. Vigilate & orate, inquit Dominus discipulis suis. Hæc sunt opera atque exercitia pœnitentiæ. Cur autem tantopere vigilandum præcipit & orandum? Vt ne intretis, inquit, in tentationem. Ne videlicet & metus ac periculorum (in quibus versamur) magnitudine, ignis omnis deuotionis extinguatur, atque ita in mortem horrendam animæ incidatis. Quod & accidit etiam sane bonis Apostolis statim, quia armis hisce vigiliarum, precum, meditationum sanctarum, pro naturæ humanæ infirmitate, non benè instructi ac muniti erant. hoc est, quia ignis cordis & charitatis illorum non tegebatur, non custodiebatur cineribus pœnitentiæ. *1. Tim. 5.*

De altera cinerum proprietate, quæ in ablutione sordium & purgatione linteorum consistit, superuacuum fuerit multa verba facere: cùm nulli non manifestum sit, hanc naturam esse propriam pœnitentiæ, conscientiæ nostræ sordes abluere, quæ ex peccatis contrahuntur. Hinc Isaias Propheta exhortans ad pœnitentiam: Lauamini, inquit, mundi estote, auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis. Si fuerint peccata vestra vt coccinum, quasi nix dealbabuntur; & si fuerint rubra quasi vermiculus, velut lana alba erunt. *Isai. 1.*

Tertia cinerum conditio huic similis admodum atque affinis est. Importantur in agrum, vt impinguent & fæcundent: apponuntur radicibus arborum vt conseruent, foueant, frugiferas reddant. Annon talis est penitus natura atque operatio pœnitentiæ? Macerat pœnitentia atque extenuat corpus quidem, sed impinguat & vegetat animam. Quando hæc duo tam diuersæ & contrariæ sunt naturæ, vt plerumque vnius afflictio alterius sit felicitas; vnius oppressio, alterius consolatio; vnius ægrotatio, alterius sanitas. Seruitus & labor carnis nostræ, libertas est & requies spiritus. denique mors carnis, vita est ipsissima ac iucundissima animę nostræ. Vnde illę extant sententiæ Apostolicæ: Mortificate membra vestra quæ sunt super terram. Et, Semper mortificationem Domini nostri Iesu Christi in corpore nostro portantes. Postremò in Epistola Dominicæ proximę, vita comite, audiemus; Quasi morientes, & ecce viuimus. Quid hoc est ænigmatis? Interpretetur nobis idem Apostolus: Licet, inquit, qui foris est noster homo corrumpitur, tamē is qui intus est renouatur de die in diem. Sic, sic, cineres pœnitentiæ affligentes, macerantes, extenuantes, mortificantes carnem nostram, viuificant, impinguant, roborant, ac lætificant spiritum nostrum. Meministisne parabolæ Euangelicæ Lucæ 13. de ficu arbore infrugifera? Arborem fici habebat quidem plantatam in vinea sua. &c. Quod hic dicitur de mittendis ad radicem arboris illius stercoribus, quò fructus optatos ferat; pari modo dici fortè potuisset de infodiendis cineribus. Vel si ficus arbor fortasse non gaudet cinere, gaudent vtique aliæ arbores, eoque iuuantur, vt viuant, crescant, & fructificent. Hoc est ergo, quod hodie nobis facit Ecclesia Dei, cinerē imponendo capitibus nostris, vt viuamus & crescamus in Domino, & fructus feramus vitæ æternæ. Scitis enim hominem dici arborem inuersam, vtpote quæ ramos suos in brachiis pedibusque deorsum, radicem autem in capite & capillis sursum extendat. Et rectè quidem dicimur radicem naturæ nostræ sursum habere, cælum versus; nempe vnde est & origo vera, & vita omnis, & motus, & sensus, & intellectus noster. Ad hanc radicem Ecclesia hodie sacratos cineres mittit, pœnitentiæ symbolum; vt hoc modo nos ad veram pœnitentiam exhortetur, *Coloss. 3. 2. Cor. 4. 2. Cor. 6. 2. Cor. 4.*

hoc

hoc præcipuè sacro pœnitentiæ tempore: vt pœnitentiæ exercitia totis animorum brachiis amplexantes, in iisque magis semper magisque proficientes fructus feramus vitæ & salutis æternæ. Atque ita non maledictionem Dei, cum ficu infrugifera, vt excidamur, & in ignem mittamur; sed benedictionem recipiamus & gratiam, qua hic benè & sanctè viuamus, & pòst cum eo regnemus in perpetuum. Quod nobis omnibus præstare dignetur omnipotens Deus, Pater, & Filius, & Spiritus sanctus, Amen.

EXHORTATIO *Nona, initio Quadragesimæ, Anno* 1593. *Super iisdem verbis,* MEMENTO HOMO, QVIA PVLVIS ES, ET IN PVLVEREM REVERTERIS.

VOS modò, charissimi, ex Ecclesiæ instituto cineres sumsimus, res sunt (vt omnes scimus) admodum viles, abiectæ, contemtibiles, nihil in se habentes quod vllos humanos sensus oblectet; imò omnes sensus nostros offendunt potiùs. Et tamen huiusmodi res sunt, vt multam & variam, bonamque & vtilem de se disserendi materiam præbeant. nimirum similes hac in re (vt videtur) multis alijs minimis creaturis: quæ nec speciem habent vllam nec magnitudinem, & tamen dedit illis Creator omnipotens huiusmodi naturæ artem, industriam, vim, potentiam, fortitudinem, vt illam admiremur omnes; imitari nequaquam possimus, imò ne ingenio quidem & cogitatione assequi: exempla extant passim in omni genere rerum naturalium, quæ nihil hic est necessariũ referre: tale quid etiam profectò cineris esse videtur. Iam bis re've hic vobis de cineribus illorumque natura, & quid nos doceant, quid admoneant, disseruimus: quando hic dies propriè inter Christianos & Catholicos cineribus dicatus est, atque à cineribus nomen accepit: & diximus opinor, quæ nec inutilia sunt, nec pœnitenda, si quid eorum meministis. Iterùm nunc visum est, de eodem argumento verba facere; rursus de cineribus, Deo donante, prædicare.

Si quis nescit igitur quid cinerum cærimonia sibi velit, quam hodie toto terrarum orbe Catholica obseruat Ecclesia; audiat & consideret quibus verbis cineres consecrentur. Vtitur ad eam rem Ecclesia Collectis siue Orationibus non ampliùs quatuor, iisque minimè longis, vt obseruare potuistis, in ijs quæ modò lecta vel cantata sunt in altari. Prima sic habet: Omnipotens sempiterne Deus, parce metuentibus, propitiare supplicantibus: & mittere digneris sanctum Angelum tuum de cælis, qui benedicat & sanctificet cineres istos; vt sint remedium salutare omnibus nomen sanctum tuum humiliter implorantibus, &c.

Primùm, quid in his verbis aut precibus est quod iustam aliquam reprehensionem mereatur? imò quid non potiùs omni dignum laude, ac recordatione ad doctrinam & vitæ institutionem perpetua? Rogat Ecclesia Deum omnipotentem, vt Angelum suum aliquẽ mittere dignetur qui cineres hosce, recèns ad salutarẽ vsum & nominis eius gloriã factos ac præparatos, benedicat atque sanctificet. An hoc facere, benedicere videlicet creaturis Dei, alienum est à natura Angelica? Nónne magnus ille Patriarcha Iacob Genes. 48. Angelum Dei inuocauit, & rogauit vt filij Ioseph nepotibus suis benediceret? Angelus, ait, qui eripuit me de cunctis malis, benedicat pueris istis, & inuocetur super illos nomen meum, nomina quoque Patrũ meorum Abraham & Isaac. Nec refert quòd cineres creaturæ sint insensibiles; vt propterea minùs capaces esse videantur benedictio-

1. Tim. 4. nis cælestis. Paulus Apostolus in priore Epistola ad Timoth. Omnis, inquit, creatura Dei bona est, & nihil reijciendum quod cum gratiarum actione percipitur. Quare? Sanctificatur enim, ait, per verbum Dei & orationem. Et quidem variam ac multiplicem in vsum sanctificantur & benedicuntur creaturę Dei, per verbum eius & orationem, pro naturæ illarum diuersitate. Homines benedicuntur vt praeseruentur à malis, vt Deum reuereantur & sanctè colant. Panis & vinum ceteraque edulia in quotidianis Christianorum mensis benedicuntur & sanctificantur per orationem & verbum Dei, vt aptum corporibus nostris præbeant nutrimentum. Terra & agri benedicuntur, vt fructificent: bestiæ & pecora, vt sui simile generent, genusque suum in hominum vtilitatem multiplicent:

plicent; itemque vt ad humanæ vitæ vsus necessarium ministerium præstent. Templa benedicuntur ad inuocandum in ijs nomen Domini, eiusque gratiam implorandam & consequendam: Aqua baptismi benedicitur & sanctificatur, vt animas Fidelium purificet atque abluat à peccatis. Similem benedictionem, quales sunt postremæ istæ, petit & supplicat hodie Ecclesia super cineres, opera ac ministerio Angeli Dei. Non quidé quòd Angelum è cælo venire postulet, visibili specie qui verba sanctificationis aut benedictionis proferat super cineres. nouit Ecclesia esse hoc officium suum, seu sacerdotum Dei, ministrorum suorum: qui ipsi quoque, neque id iniuria, Dei Angeli in Sacris litteris nuncupantur. sed rogat Ecclesia vt Angelus mittatur, qui cineres benedicat atque sanctificet: hoc sensu; vt remoueat à cineribus vim omnem, machinationem, infestationem malignorum spirituum, itemque à ministris Dei, cùm cineres hosce meditantur in sacrum vsum conuertere: neque vllum præstent damnati illi spiritus impedimentum, quo minùs hi cineres per sacras sacerdotum preces nouam quamdam naturam & vim spiritualem recipiant ad amplificationem gloriæ Dei, salutemque & instructionem ac munitionem Fidelium. Quemadmodum enim malorum spirituum perpetui conatus sunt, per quascumque creaturas hominum corporibus vel animabus damnum afferre; illisque vel in æterna salute, quò potissimum tendunt, quodque eis præcipuè semper curæ est, vel saltem in corporali sanitate, vel quocumque possunt modo, nocere: sic bonorum est Angelorum officium, omnia huiusmodi nocumenta ac machinamenta depellere: Fidelesque & electos Dei contra malorum Angelorum potestatem, fraudes, infestationes, insidias, præseruare; omnesque Dei creaturas hominibus vtiles ad vsus vitæ huius mortalis, præcipueque ad futuræ atque æternæ vitæ, salutares efficere Iuxta illud Psalmi illius quadragesimalis pulcherrimi & pleni consolationis in omnibus vitæ huius afflictionibus & periculis: Angelis suis mandauit de te: vt custodiant te in omnibus vijs tuis. In manibus portabunt te, ne fortè offendas ad lapidem pedem tuum. Hæc atque huiusmodi est benedictio & sanctificatio, quam Ecclesia hodie super cineres, ad sactum vsum præparatos, Angelico ministerio venire precatur. *Psalm. 90.*

At verò, quoniam benedictio omnis & sanctificatio, siue hominum sanctorum, siue Angelorum, à Deo est, vnico omnis gratiæ & sanctificationis auctore; hinc Ecclesia hos cineres consecrando, in secunda & tertia oratione sese ad solum Deum conuertit, illumque precatur vt sua Diuina atque omnipotéte virtute hos cineres benedicere & sanctificare dignetur Quorumcumque enim hac in re opera Deus vtatur, aut ministerio; ipse est semper qui gratiam omnem & benedictionem impertit. Ille inquam ipse, de quo in Psalmo propterea 66. iterum iterumque prædicatur: Deus misereatur nostri, & benedicat nobis. Benedicat nos Deus, Deus noster, benedicat nos Deus, & metuant eum omnes fines terræ. Itaque quod B. Augustinus quodam loco de Baptismo dicit: Petrus baptizat? hic est qui baptizat. Paulus baptizat? hic est qui baptizat. Christus videlicet. quia nimirum omnis hominum Baptismus vim suam habet ad purificationem & sanctificationem animarum ex meritis & virtute Christi. idem nos hic de benedictione omni & sanctificatione creaturarum quarumlibet dicere possumus ac debemus: Sacerdotes benedicunt? Deus est qui benedicit. Apostoli vel Prophetæ benedicunt? Deus est qui benedicit. denique Angeli de cælo benedicunt? Deus est qui benedicit. Sed quem tandem in finem postulat Ecclesia cineres hosce Angelorum ministerio atque auxilio benedici? vel quemnam vult huius benedictionis vsum, quémve inde effectum prouenire? Vt sint, inquit, remedium salutare omnibus nomen sanctum tuum humiliter implorantibus, ac semetipsos pro conscientia delictorum suorum accusantibus, atque ante conspectum Diuinæ clementiæ tuæ facinora sua deplorantibus: vt quicumque eos super se aspserserint, pro remissione peccatorum suorum, corporis sanitatem & animæ tutelam percipiant. Sic prima habet Oratio.

Secunda sonat in hunc modum: Deus, qui non mortem sed pœnitentiam desideras peccatorum, fragilitatem conditionis humanæ benignissimè respice: & hos cineres, quos causa protestandæ humilitatis & veniæ promerendæ capitibus nostris imponi decreuimus, benedicere pro tua pietate digneris: vt qui nos cinerem esse, & ob prauitatis nostræ meritum in puluerem reuersuros esse cognoscimus, peccatorum omnium veniam & prœmia pœnitentibus repromissa misericorditer consequi mereamur.

Tertia precatio est huic similis: Deus, qui humiliatione flecteris, satisfactione placaris: aurem tuæ pietatis inclina precibus nostris, & capitibus seruorum tuorum horum cine-

Fff rum

rum aspersione attactis, effunde propitius gratiam tuæ benedictionis: vt eos & spiritu compunctionis repleas,& quæ iustè postulauerint efficaciter tribuas.

Quid, inquam, in his omnibus verbis aût precationibus est, quod meritò aliquis carpere valeat? imò quid non pium & sanctum? quid non veterum patrum & sanctorum exemplis consonum? quid non in Sacris passim litteris expresse fundatum? Eam ob causam Ecclesia, ne quis morem eius & actionem reprehendere audeat, vnum ex tota sacræ Scripturæ latitudine exemplum in quarta Oratione adducit: & quidem inter cetera exempla omnia nobilissimum. Omnipotens, inquit, sempiterne Deus, qui Niniuitis in cilicio & cinere pœnitentibus indulgentiæ tuæ remedia præstitisti: concede propitius, vt sic eos imitemur habitu, quatenus veniæ prosequamur obtentu. Scitis omnes quemadmodum Rex olim magnæ illius & potentissimæ vrbis Niniuæ, omnesque ciues & incolæ eius, cùm in iram Dei iustam, peccatis multis maximisque contra maiestatem eius diuinam admissis, quam tamen minimè nouerant, incidissent; iamque dies constitutus esset cælesti decreto & propè instaret extremæ totius ciuitatis ruinæ, toto corde sese ad Deum anteà eis inauditum conuertentes, atque in signum veræ pœnitentiæ se cineribus conspergentes ac ieiunantes, (vti Ionas Propheta hauddubiè cõsuluerat atque docuerat) veniam meruerunt: iramque Dei in clementiam, & certam horrendamque vindictam eis comminatam in dulcissimam gratiam & misericordiam, commutarunt. Idem vt nobis nunc quoque contingat, Deum rogat Ecclesia. Vt sic eos, inquit, imitemur habitu, quatenus veniæ prosequamur obtentu. Pulcherrima verba, votumque longe optimum. Imitari Niniuitas externo pœnitentiæ symbolo, capita scilicet nostra cineribus aspergendo, quemadmodum tota hodie facit Ecclesia Christi Catholica, non potest non bonum, pium,& sanctum esse. At impetrare à Deo per externam huiusmodi pœnitentiam, quod Niniuitæ impetrarunt, id verò longè omnium optimum & felicissimum. Quod & fiet proculdubio, si externo huiusmodi cinerum vsui vera animi humilitas ac demissio, vera accedat suiipsius cognitio, nempe vilitatis vniuscuiusque nostrûm, deformitatis, leuitatis, indignitatis, in quam incidimus per peccatum, quaque cineribus simillimi sumus, accedat, atque respondeat.

Ionæ 3.

Atque ita se habent ad se inuicem externa pœnitentia & interna; vt sicuti externa sine intrinseca parui aut verius nullius momenti est, sic interna pœnitentia, quæ vere per seipsam Deo placet, ægrè admodum haberi queat absque externa. Interna pœnitentia externæ finis est: Externa pœnitentia est internæ principium. Ac proinde sancti omnes veteres vtriusque ordinis, vtriusque sexus, qui boni & veri nobis magistri sunt pœnitentiæ salutaris, etsi in externa pœnitentia, in cinere & cilicio, in ieiunio & abstinentia, & similibus, nequaquam præcipuam spem suam & fiduciam collocarunt, neque in illa hæserunt, sed propter aliam tantummodò assumserunt, atque ad aliam, nempe internam pœnitentiam, retulerunt: tamen, numquam etiam externam illam pœnitentiam contemserunt aut neglexerunt, vt Nouatores nostri faciunt; sed amarunt eam semper, & summo studio coluerunt: scientes, sese hac sine ad veram internamque pœnitentiam haud facilè posse pertingere. In causa est, si quis quærat fortasse, naturæ nostræ corruptio: qua ab omni vera pietate naturaliter abhorremus, ad impietatem autem & voluptatem sponte ferimur: ad veram honestatem tardissimi, ad turpitudinem procliues: ad officia veræ virtutis & cultus Dei propemodum immobiles & plusquam testudines, ad vitium omne veloces. Ita sensus & cogitatio humani cordis in malum prona sunt ab adolescentia sua; inquit Moyses. Quò fit vt, nisi vim naturæ nostræ inferamus, nihil recti, nihil boni ab ea consequi valeamus. Non aliter atque ferox & intractabilis equus, nisi fræno prematur, pungatur calcaribus, cursu & labore fatigetur; non modò non vehet sessorem quò desiderat, sed præcipitabit etiam, si poterit, aut allidet vspiam, aut aliud quippiam mali inferet. Hinc extant Scripturæ illæ in speciem quidem absurdæ, sed verissimæ tamen, vt ij soli perspicere norunt, qui naturæ nostræ corruptionem & prauitatem benè habent perspectam. Regnum cælorum vim patitur,& violenti rapiunt illud. Item, Mortificate membra vestra, quæ sunt super terram. Item, Si quis vult venire post me, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me. Item, Qui non odit patrem suum & matrem, & fratrem & sororem, & vxorẽ & filios, adhuc autem & animam suam, non potest meus esse discipulus. Item, Qui amat animam suam, perdet eam: & qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodit eam. Quid est naturæ vim facere, vt regnum cælorum consequaris? Quid est seipsum abnegare, vt sequa-

Genes. 8.

ris

ris Christum? Quid est odisse animam suam, vt eam serues in vitam æternam? Nam hæc omnia sunt eadem, vnumque & eumdem sensum habent. Est carni nostræ siue animæ carnali & corruptæ illicita desideria sua negare: iuxta illud Sapientis; Si præstes Eccli. 18.
animæ tuæ concupiscentias eius, in gaudium te faciet inimicis tuis. Nec hoc solùm est ei, quæ odit & fugit, donare. Quid odit & fugit & auersatur totis viribus natura nostra peccato tota corrupta? Cineres, cilicium, saccum, ieiunium, abstinentiam, vigilias, orationes & similia. His ergo atque huiusmodi eam atterere & macerare, est ei vim facere, est eam abnegare, mortificare, crucifigere. Sic Diuus Franciscus magnus & excellens pœnitentiarius (vt ita loquar) dicebat carni suæ ac naturæ corruptæ: Asine, tu mihi semper molestus es, adniterisque me à sanctis pietatis exercitijs auocare, & ad peccata pertrahere: subtraham tibi fœnum tuum, & ieiunare cogam: tum cinere & cilicio te conteram, multisque vigilijs & laboribus affligam, ne mihi recalcitres.

Hæc est causa quamobrem sanctissimos quosque vtriusq; sexus homines legimus tantos fuisse cinerum amatores, vt de ijs præcipuè loquamur pro ratione ac mysterio diei hodiernæ. Alij enim in cinere sederunt: vt Rex Niniuæ cum ciuibus suis. Alij cineres imposuerunt capitibus suis: vt Iudith, Esther, Mardochæus, Machabæi, Iob, & multi alij. Alij cinerem etiam comederunt, interque ciborum delicias habuerunt: vt Dauid rex; Cinerem, inquit, tamquam panem manducabam, & potum meum cum fletu miscebam. Alij denique non nisi in cineribus & super cineres decumbentes mori voluerunt: quos inter primus est & princeps (quantum ego inuenire potui) patronus Ecclesiæ nostræ eximius, Diuus Martinus. Qui cùm & à discipulis suis rogaretur, ne saltem in vltima hora vitæ suæ tam durus esset in seipsum, molliusque aliquanto iaceret, respondit, Non decere Christianum hominẽ nisi in cinere mori. Quod ne solus quoque Martinus fecisse putetur, imitatus est eum posteà illa in re Rex ille Francorum inclytus, & non tam nomine quam re ipsa Christianissimus, Ludouicus; is qui meritò relatus est in Diuorum consortium. Fecit idem & religiosissimus Scotorum Rex Dauid, teste Ioanne Maiore in historia Scotiæ. O viros immortali gloria & laude dignos, quosque multò est procliuius admirari quàm imitari, pro nimia desidia atque ignauia corruptæ naturæ nostræ!

Quid iam dicam ampliùs, charissimi, de cineribus, deve sacro illorum & salutari vsu? Occurrit mihi historia quædam memorabilis & periucunda ex Daniele Propheta, de Dan. 14.
Bele Babyloniorum idolo. Statua erat & figura, hominis nescio an alterius animalis ex ære conflata; moles ingens & vasta, monstrumque magnum & mirabile, instar equi Troiani. Tantæ enim magnitudinis erat, vt crederetur in dies edere duodecim mensuras purissimi tritici, seu panes ex eo factos, & arietes pro obsonio 40. ac bibere sex magnas amphoras vini optimi. Sed erant sacerdotes idoli numero ad 70. qui vnà cum vxoribus, liberis & famulis, & alijs quos adducebát, per occultos aditus noctu quotidie in templum ingredientes, ibi epulabantur vt volebant, & quæ consumere ibi non poterant, vel non volebant, domum quisque suam portabat. Hunc præclarum Deum cùm Rex quotidie vnà cum Babylonijs adoraret, Daniel autem Iudæus Propheta, idemque vnus ex summis regni proceribus, vt id faceret numquam adduci posset; huius rei quodam tempore ab Rege causam & rationem rogatus, respondit, se inania Deorum simulacra minimè adorare, sed illi honorem hunc præstare qui vetus & viuus Deus esset. Quod audiens Rex, Laudo, ait, quòd Deum verum & viuum adoras: id enim & nos faciendum censemus ac facimus. Nam quid sentis de Bel Deo nostro? Num tibi non videtur viuere? annon viuit, qui tantum quotidie cibi & potus absumit? quique sibi ad eum modum grata esse declarat sacrificia nostra? Ad quod Daniel subridens, Ne quæso, inquit, existimes Rex, quæ quotidie Beli dari curas cibaria, ab illo ipso Deo vel recipi vel consumi: res longè alia agitur. Bel non nisi lignum est vel metallum: intusque est penitus vacuus. tale quiddam nec edere potest nec bibere. sed sunt alij quibus benè cedit quod Beli offertur. Quo facto obstupefactus Rex, extemplò vocat Sacerdotes Dei sui: quærit quid fiat de sacrificijs cibi & potus quæ quotidie Deo Beli donentur. Illi audacter & impudenter, arbitrati non fieri posse vt quisquam fraudes illorum resciseceret, responderunt, omnia citra controuersiam à Deo Bele consumi. Quòd si rex non crederet, ab Daniele fortassis aut aliis secùs persuasus, dignaretur rei experimentum sumere. Afferantur vespere cibi consueti, proponantur ad mensam Dei: claudantur & obserentur fores templi: consignentur etiam si ita placeret annulo regio, ne quis locus fraudi alicui relinquatur. Si manè Rex cuncta absumta reperiat, non se recusare mortem subire, & pœnas dare

imposturæ cuius accusarentur: vt facilè odorabantur, ab Daniele Belis Dei mag[illegible]ste perpetuo. Ita tamen, vt si deprehenderentur extra culpam esse, Daniel Iudæus pe[illegible]mæ in eos criminationis, & in Deum ipsum iniuriæ non ferendæ, dignas lueret pœnas. Placet Regi conditio, placet & Danieli. Paratur in vesperam vis ingens ciborum & potus more solito: infertur in mensam Dei: clauditur templum: obsignantur fores s[illegible]lo siue annulo Regio. Sed interim Daniel (Rege permittente) tenuissimis cineribus totius templi pauimentum diligenter conspergi curat, causa rei tacita. Mane visum ve[illegible]r, quid acciderit. Magna omnes rei atque euentus expectatione suspensi tenentur. Clausa inueniuntur omnia diligenter. Mensa eminus vacua, cibus omnis & potus absumtus conspicitur, Sacerdotes triumphum canunt: sed ante victoriam. Exclamat Rex, Magnus & verus viuusque Deus, Bel! nec est in te dolus quisquam. paratque ingredi, vt adoret propiùs atque deuotiùs. Ibi Daniel apprehensum modeste Regem, rogat, ne mox progrediatur: oculos primùm parumper in pauimentum coniiciat, quidque ibi videat, animaduertat. Ecce autem videt Rex pauimentum plenum vestigijs omnis generis hominum, virorum, mulierum, puerorum: totusque admiratione repletus, quidnam, inquit, hoc sibi vult? Cui Daniel tum vultu leniter in risum composito, Iubeat Rex nunc, ait, si placet, Sacerdotes vocari, & percontetur, quorumnam sint ista vestigia, simulq; cognoscet quis edat vel auferat singulis noctibus oblata Deo cibaria. Vocati Sacerdotes, cum fraudem suam diutiùs celare non possent, magnisque minis cogerentur veritatem dicere, rem omnem vt erat aperiunt; meritaque omnes deinde morte mulctantur. ac Danieli potestas datur, tam ignauum Deum è medio auferendi.

Audistis historiam. Quidnam modò ex hac historia ad propositum nostrum? Per cineres prodita est inertia atque impotentia Belis, dolusque omnis deprehensus, quo miseros ludificabat mortales. Per cineres ergo victus est & confractus in cineresque redactus. Iam Bel, vt notú est, diabolum repræsentat, qui in cúctis idolis colebatur. Cineres autem, vt audiuimus, symbolum sunt pœnitentiæ. Quid ergo aliud significat illa historia, quàm per pœnitentiam vinci diabolum, prodique & cognosci omnes fraudulentas ac malitiosas artes eius? Ideò nunc omnes in exordio quadragesimalis pœnitentiæ cineribus nos conspergimus; qui nos propriæ vilitatis nostræ atque indignitatis admoneant, veramque humilitatem doceant: qua præcipuè muniti contra Satanam in arenam descendamus, vnique vero & viuo Deo meliùs placeamus. Rursus Bel (si nominis etymologiam quæratis) idem sonat quod Nihil vel Defluens; quæ duo pęnè sunt vnum idemque. Quid est nihil vel defluens? Omnis humana pulchritudo, species, venustas, potentia, ars, industria, scientia, opes, aurum, argentum: breuiter, homo ipse totus, quantus est. Quid
Psalm. 38. est enim dicere, Verumtamē vniuersa vanitas, omnis homo viuens; quàm dicere, Homo
Isaia 4. est nihil? Quid est dicere, vt alius Propheta clamat: Omnis caro fœnum: & omnis gloria eius, quasi flos agri; quàm dicere, Homo est Bel, siue nihil? Et quid est per quod victus & destructus est Bel? Cineres, vt audistis. Ita homo, verus Bel, verum nihil, à quo tandem vincitur cum omni gloria sua? Nónne ab cineribus, siue à morte, quæ per cineres designatur, quia nimirum omnia in cineres & puluerem redigit? Eò tandem deuenit omnis dignitas & potentia, omnis gloria & fortitudo, omnis pulchritudo, omnis nobilitas, omnes diuitiæ hominis: omnia breui in cinerem conuertuntur, & à cineribus subiugantur. Quidquid enim aliud in se conuertit, illud vincit vtique. Quid hæc omnia nos docent, nisi veram humilitatem & pœnitentiam? vt nemo fidat, nemo nimium tribuat opibus suis, gloriæ, nobilitati, potentiæ, formæ, pulchritudini suæ: sciens, hæc omnia breui, & seipsum quoque, in cinerem redigendum. Huc pertinet quòd nos hodie & capita nostra de more atque institutione Ecclesiæ cineribus consignamus, & audimus singuli, Memento homo, quia puluis es, & in puluerem reuerteris.

Ex-

EXHORTATIO *Decima de* VERA POENITENTIA, *initio Quadragesimæ, Anno* 1594.

NTER multa quæ prælegit nobis & proponit Ecclesia hoc sacro, quod nunc ingredimur, tempore Quadragesimæ, excitandis ad veram & seriam pœnitentiam animis nostris; delegimus hodie atque explicanda pro breui exhortatione desumsimus, morem hactenus à nobis obseruatum insequentes, verba quædam Cantici Ecclesiastici seu Responsorij, quod iam iam hic si meministis in choro cantatum est; & proxima Dominica in Officio matutinali repetetur. Quæ verba opportuna sunt admodum, meo quidē iudicio, ad rem præsentem, possuntque nobis seruire tanquam pro stimulo pœnitentiæ salutaris: non hoc solum die, nec tantum Dominica proxima, sed toto etiam tempore Quadragesimę: imò, vt vere dicam, per omnem vitam nostram. Sunt autem hæc, ne vos morer diutius: EMENDEMVS IN MELIVS QVÆ IGNORANTER PECCAVIMVS; NE SVBITO PRÆOCCVPATI DIE MORTIS, QVÆRAMVS SPATIVM POENITENTIÆ, ET INVENIRE NON POSSIMVS.

O verba licet minimè læta, tamen verè aurea: ô sententiam cum primis memorabilem! ô doctrinam & exhortationem salutarem, & pro temporis ratione præsentis aptissimam, EMENDEMVS IN MELIVS QVÆ IGNORANTER PECCAVIMVS. Sed quis est in primis qui hoc dicit? quos deinde ita alloquitur? Ecclesia Catholica his verbis nunc temporis alloquitur filios suos fideles scilicet & Christianos vniuersos: quasi dicere vellet hunc in modum: Iam sæpe multumque toto anni elapsi tempore multi nostrûm deditì fuere vanitatibus & insolentijs huius mundi. Indulsit alius carni suæ corruptæ illicitisque desiderijs eius: alius adhæsit malæ & perditæ societati, pellicienti nunc ad hæc vitia, nunc ad alia; nunc ad hasce turpitudines, nunc ad illas: alius obsecutus est tentamentis & pestiferis consilijs Satanæ, hostis salutis nostræ iurati atque perpetui; & captiuum se trahi passus est ad omnem illius pessimam voluntatem: laborauit alius ira, alius inuidia, odio, maleuolentia in proximum suum, alius auaritia, alius gulâ & ebrietate, alius desidia pigritiaque damnabili, alius alijs vitijs. His omnibus & similibus grauiter offendimus, filij, maiestatem Dei: in iram eius terribilem alte incidimus, magnis periculis nosmet exposuimus damnationis sempiternę. Et ecce tamen infinita bonitate sua & misericordia adhuc pepercit nobis, donec hucusque peruenimus: ad tempus scilicet hoc Quadragesimæ, tempus Catholicæ pœnitentiæ piorum omnium per totum orbem Christianum: tempus acceptabile: dies salutis: tempus vere totius anni sanctissimum multisque modis vtilissimum, animabus iuxtà & corporibus nostris curandis salubriter institutum.

Si ergo reliquum totius anni tempus fuit contaminandi & sauciādi grauiter animam nostram multis plagis mortiferis; hoc tempus est eamdem lauandi per veram pœnitentiam & curandi. Si aliud tempus fuit contrahendi debita multa, infinita: non fuit quidem sane, nec in illum finem diminutus cuiquam concessum absit: verùm si nos ad eum modum tempore nobis dato, omniū re optima & pretiosissima abusi sumus; iam tempus aduenit exoluendi debita nostra, satisq; Deo faciendi, per opera pœnitentię quæ instituit, quibusque pro innata clementia sua placari sustinet. Denique, si hactenus tempus fuit ridendi, nunc tempus est flendi: si antehac plantandi in nobis semina multa malarum cupiditatum (ô noxiam & infelicē plantationem!) iam tempus est euellendi (vt Sapiens ille ait) quod plantatum est. Emendemus ergo in melius, filij, quæ ignoranter peccauimus: sic nobis nunc Ecclesia mater nostra. Quid est autem EMENDARE: Non est animus hic disputare Grammaticorum more de vocabulo: tametsi emendandi vocula non malè quadrat rei, de qua nunc agimus. Emendare, est veluti mendas tollere, siue à menda purgare. Menda autem non aliud est quàm vitium, siue in moribus, siue alijs in rebus. Nostis illud Poëtæ:

Nocte latent mendæ, vitioq; ignoscitur omni.

Vitam ergo emendare, vt hic loquimur, est vitiosos, turpes, impuros, improbos mores, in bonos, castos, honestos, legi Dei conformes, mutare. In quo corrigit adolescentior viam suam? quærit Psalmographus: & respondet; In custodiendo sermones tuos. Hoc *Psal. 118.*

est planè quod hic dicitur: EMENDEMVS IN MELIVS QVÆ IGNORANTER PECCAVIMVS. De eadem re extat elegans Scriptura Prouerb.21. Vir impius procaciter obfirmat vultum suum: iustus autē corrigit vias suas. Verissima sententia. Improbi & perditi homines, quamlibet vel blandè moniti, vel seuere etiam obiurgati; tamen nullam culpam agnoscunt, tantum abest vt emendent. obfirmant & animum, & vultum, ac gestus omnes, ad impudentiā excusandi sese, defendendi peccatū suum, negandi & mentiendi fortiter & impudenter. Exemplum, Pharao Rex ille Ægyptius, quem scimus nullis vel rationibus, vel minis, vel supplicijs ad vitæ & cōsiliorum suorum impiorum emendationem perduci potuisse. Iustus autem, inquit, hoc est, qui bonæ est indolis, qui curam habet aliquam salutis suæ, respectumque Diuinæ maiestatis, is admonitus vel correptus facile emendat vitam suam. Exemplo sit Rex alius, Dauid nimirum, qui, vt primum à Nathan Propheta peccati sui admonitus & correptus fuit, statim prorupit in verba illa: Peccaui Domino: mox in fletus & lacrymas. deinde conuersus ad saccum & cinerem, ad orationes & supplicationes deuotissimas: Miserere mei Deus, secundum magnam misericordiam tuam; & quæ sequuntur.

De quo Rege, & pœnitentia eius descripta passim in Sacra historia, & ad perpetuam memoriam litteris consignata, dum mecum cogito, magna subit animum meum admiratio, in collatione huius rei cum moribus & actionibus Regum plerorumq; huius mundi, & cum iudicio multorum aliorum, qui hic parum digne de Deo deque rebus diuinis sentiunt. Nam quid Dauidi acciderat (dicerent multi) quamobrem sic fleret & eiularet, lacrymis rigaret lectum suum, in cinere & sacco iaceret, a consueta vitæ maiestate ac iucunditate seipsum abstraheret, solitudinem amaret, hominum societatem vitaret, denique luctu seipsum & lamentatione conficeret? Nam hæc omnia de seipse testificatur, & multo etiam plura atque grauiora. Quid tandem perpetrauerat tanto luctu, mœrore, squalore, tot suspirijs & singultibus dignum? Commiserat adulterium, eique adiunxerat homicidium. Quàm parui isthæc multi æstimarent in Regibus? Annon sunt Reges, inquiunt, rerum omnium regni sui domini? Annon licet eis e medio tollere, quos rebus suis aut regni sui commodis nocentes arbitrantur vel contrarios? non etiam oblectare se cum liberis, filiabus, & vxoribus subditorum suorum? Ergo quam pœnam, quod tribunal, quem Iudicem metuebat Dauid Rex tam potens, tam bellicosus, quod in tanta animi angustia ac formidine, velut reus capitis, versabatur? Nihil erat profectò quod extimesceret, de Regibus quibusuis mortalibus, de ve humanorum tribunalium vel iudiciorum pœna loquendo. At sciebat sibi rem esse cum longo alio Rege ac Iudice, qui partibus infinitis se maior esset ac fortior, cuius vel vnus quispiam minister fundere queat momento temporis exercitus maximos, qui nutu solo possit Reges omnes extinguere; quiq; nullum habet respectum personarum, diuitum vel pauperum, dominorum vel seruorum, Regum vel mendicorū: qui non facta modò externa, sed intimas quoq; omniū cogitationes atque intentiones introspicit, examinat, iudicat: denique, qui non corpus tantummodò nostrum occidere, sed animam etiam perdere potest (vt Euangelium loquitur) & mittere in gehennam. Hunc & talem Iudicem cum sibi Rex Dauid proponeret, seque illum offendisse reputaret; non mirum si vehementer animo anxius, perplexus, attonitus erat. Hic enim Iudex nulla alia re flecti vel placari potest, præterquam vera animi pœnitentia nec ante irasci desinit, quàm fiat ex animo quod audistis: EMENDEMVS IN MELIVS QVÆ IGNORANTER PECCAVIMVS. Si defendere vis apud illum causam tuam, si te purgare, si culpam in alium conijcere, si quærere excusationes in peccatis, nihil agis aliud quam quòd peccatum tuum ex maximo maius etiam facis, nihil quàm quòd magis magisque irritas iram eius, pœnamque commeritam tibi conduplicas.

Quia ergo omnes, charissimi fratres, multum peccauimus, quia omnes gratia Dei & venia indigemus, quia omnes coram eo capitis rei sumus, quia nihil remedij superest nisi vna pœnitentia, quia hæc est verè altera tabula, spes vnica post naufragium; faciamus nunc tandem quod monet Ecclesia, obtemperemus cōsilijs salutaribus matris optimæ cupidissimæque salutis nostræ. EMENDEMVS IN MELIVS QVÆ IGNORANTER PECCAVIMVS. Et si quidem cura nos tangit aliqua, vt meritò deberet, non solum pro nostra salute, sed etiam pro salute, pro incolumitate, pro quiete, pro vita proximorum fratrumque nostrorum, quos scimus vbique locorum in tanta afflictione ac mœrore versari, occasione belli huius duri atque perpetui, in quo tot myriades hominum in corpore pariter & in anima continenter pereunt; si finem belli felicem, si lætam victoriam, si pacem

cem bonam, firmam, & falutarem quærimus, (quis autem non quærat ac desideret hæc omnia toto corde?) scitis quid vulgaris parœmia habeat? EMENDEMVS, OREMVS, ET VINCEMVS. Nihil verius, nihil certius: per bonas & deuotas orationes obtinetur victoria. Docent hoc omnes Scripturæ sacræ, omnes historiæ. Sed & nisi preces, & orationes, & supplicationes nostras (etiam generales quæ dicuntur, quæque maximi haud dubiè momenti sunt) antecedat morum ac vitæ feria emendatio, iuxta sententiam quam tractamus; frustrà omnes oramus, frustrà atque in vanum victoriam expectamus. Numquid enim hoc quoque non habet clarissimè Scriptura sacra? Cùm extenderitis manus vestras (ait Dominus per Isaiam Prophetam) auertam oculos meos à vobis: & cùm multiplicaueritis orationem, non exaudiam. Quid ita? Manus, inquit, vestræ plenæ sunt sanguine. Lauamini ergo priùs, mundi estote, auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis: quiescite agere peruersè, & discite benefacere, & venite, arguite me, dicit Dominus: si tunc, videlicet, non exaudiero preces vestras, non præstitero quæ poposceritis. Vultis igitur viam nosse optimam atque certissimam vincendi hostes, quibus tantò iam tempore cincti sumus vndique, tantumque non oppressi? Oremus: nos præcipuè Ecclesiastici ordinis viri, quorum est proprium orationi operam dare: non pro nobisipsis dumtaxat, sed pro toto etiam populo: itemque pro regibus & Principibus nostris, pro omnibus qui in sublimitate constituti sunt, vt Apostolus docet, denique pro tota Ecclesia Dei, nostræ potissimùm curæ commissa. At verò, vt rectè oremus, & cum spe bona impetrandi quod volumus; emendemus vnusquisque seriò vitam nostram. Hic sensus est vulgaris illius verissimæque sententiæ: Oremus, emendemus, & vincemus. *Isaie 1.*

O vtinam verbum illud pulcherrimum atque sanctissimum, EMENDEMVS, frequenter insonet auribus nostris! vtinam sibi conciliare queat amorem atque affectionem cordis nostri! quam præclaros, quàm dulces, quàm vtiles, & salutares in nobis fructus pareret! Emendemus, emendemus in melius quæ ignoranter peccauimus. Vultis scire quid sit, EMENDEMVS? Audite Apostolum: Expoliantes vos veterem hominem cum actibus suis, & induentes nouum, qui secundùm Deum creatus est. Sed hoc est obscurum & parabolicum, dicat aliquis. Quid enim est veterem hominem exuere & nouum induere? quomodo potest homo seipsum exuere, & rursus induere? Audite claram interpretationem aliis verbis eiusdem Apostoli: Abijciamus opera tenebrarum, & induamur arma lucis; sicut in die honestè ambulemus. An ne hoc quidem satis fortasse intelligitis? Sequitur clarissimis verbis: Non in commessationibus & ebrietatibus; non in cubilibus & impudicitijs; non in contentione & æmulatione: sed induimini Dominum Iesum Christum: & carnis curam ne feceritis in desiderijs. Quod priùs dixerat, Exuere veterem hominem; hîc vocat, Non acquiescere carnis nostræ illicitis desiderijs. quod dixerat, Induere nouum hominē; hîc dicit, Induere Dominum nostrum Iesum Christum. Christum autem induere, est induere vitam eius, hoc est imitari mores eius: sobrietatem videlicet, quam hîc Paulus (vt alibi etiam) penè semper ante omnia nominat. item castitatem, charitatem, mansuetudinem, humilitatem, ceterasque virtutes, quæ relucent in tota vita Christi. Induere Christum, est præstare illud, ad quod suos omnes hortatur dicens; Discite à me quia mitis sum, & humilis corde. Sed nemo meliùs veram totamque naturam pœnitentiæ explicat, & quidnam illud sit, Emendemus in melius quæ peccauimus; quam Ieremias Propheta, doctor præcipuus & prædicator maximus pœnitentiæ. is in Threnis seu Lamentationibus suis, quę nihil sunt aliud, quàm tristia cantica pœnitentiæ, sic habet: Scrutemur vias nostras & quæramus, & reuertamur ad Dominum. Leuemus corda nostra cum manibus ad Dominum in cælum. Nos iniquè egimus, & ad iracundiam prouocauimus: idcircò tu inexorabilis es. Operuisti nubem tibi, ne transeat oratio nostra. & quæ sequuntur. *Coloss. 3.* *Rom. 13.* *Matth. 11.* *Thren. 3.*

His paucis verbis Ieremias Propheta tria vel quatuor in medium profert, ad veram pœnitentiam necessaria; quæ tacite omnia includuntur in verbis his quæ tractamus, Emendemus in melius, quæ ignoranter peccauimus. Primùm, inquit, scrutemur vias nostras. Scitis quid Scriptura sacra per vias intelligat, vbi sermo est de moribus: nempe studia nostra, actiones, vitam & conuersationem vniuersam. Sic paulò nunc antè audistis ex Psalmis Dauidicis: In quo corrigit adolescentior viam suam; id est vitam, & mores suos improbos atque impuros. Ad consimilē modum Ieremias ad vitæ emendationem exhortans, Scrutemur, ait, vias nostras. Hoc primum est quod ad veram pœnitentiam & vitæ emendationem requiritur: scrutari videlicet, non quidem arcana opera & consilia *Psal 118.*

Eccli. 3. Dei, quæ nihil attinet scire. Vnde & rectè admonet Sapiens; Altiora te ne quæsieris, & fortiora te ne scrutatus fueris. Rursus non vult Ieremias vt scrutemur vias & actiones aliorum: vt curiosè inquiramus in vitam & mores vicinorum vel proximorum nostrorum, vt stulti faciunt, qui etiam idcircò à Poëtis gentilibus irridentur:

Horat. lib. 1. Satyr. 3.
Cùm tua peruideas oculis mala lippus inunctis,
Cur in amicorum vitijs tam cernis acutùm,
Quàm aut aquila, aut serpens Epidaurius? — ait ille. Quid ergo? Si nec Dei altissima opera, nec proximorum nostrorum actiones scrutandæ sunt, nihílne igitur nobis scrutandum relinquitur? Maximè. Scrutemur (ait Propheta) vias nostras; hoc est, studia & consilia nostra, vitam omnem & conuersationem omnem nostram. scrutemur in primis externa opera nostra: deinde verba, sermones, colloquia cum his & illis: ad hæc, internas etiam cogitationes & affectiones nostras. Sic magnus ille sanctusq; Rex faciebat, vt testatur Psal. 76. Cogitaui dies antiquos, & annos in mente habui: & meditatus sum nocte cum corde meo, & exercitabar & scopebam spiritum meum. Quàm benè explicat quid sit scrutari vias suas! Depinxit idem non ineleganter quisquis auctor est carminis huius, inter Virgiliana, de viro bono:

Vir bonus & sapiens, qualem de millibus vnum, &c.
Non priùs in dulcem declinat lumina noctem
Omnia quàm longi reputauerit acta diei.

Hoc si faceremus & nos, si sic scrutaremur vias nostras (vt profectò omnes deberemus) quid toto die, tota hebdomada, toto anno fecerimus; quo animo, qua intentione, quid mali designauerimus; quid boni per negligentiã omiserimus, nemo nostrûm (opinor) non facilè inueniret, se pœnitentia salutari, & seria vitæ emendatione indigere. Nec ratione vacat, quòd Scrutandi verbo vtitur Propheta. Subindicat enim hac loquendi forma, non satis esse, leuiter & perfunctoriè nosipsos inspicere, dum vitæ emendationem & pœnitentiam meditamur: vt non parum multi faciunt, peccata sua coram sacerdote confessuri. Veniunt penitus imparati, vix semel excussa conscientia, quibúsve in rebus Deum offenderint, toto frequenter anno vertente. Itaque vel prorsus muti sunt ante Christi vicarium, vel dicunt tantummodò quæ nihil spectant ad rem præsentem. Non est hoc scrutari cor nostrum, iuxta Prophetæ doctrinã. Examinandi sunt diligenter & explorandi sinus omnes ac recessus cordis. Ac primùm opera omnia externa ad examen reuocanda; quid, vbi, quibuscum, quando, quomodo, quoties factum sit; quid per visum peccatum & lubricitatem oculorum, quid per auditum, quid per linguam, quæ duplex habet officium, loquendi atque gustandi; quid per alios sensus. Postremò veniendum ad intimas cogitationes, affectiones, intentiones nostras, quomodo omnia consenserint cum lege Dei: nihil relinquendum indiscussum. Hoc est quod hic dicitur, Scrutemur vias nostras.

Sed num satis est ad veram pœnitentiam, scrutari hunc in modum vias nostras? Nequaquam. Scrutemur vias nostras, & quæramus, inquit. Quid? Deum vtique & vias eius. Vbi enim inuenerimus haud esse nobis salutem, quietem securitatem in vijs nostris; quin potiùs vias hasce omnes nos rectà ad sempiternam perditionem ducere; auertendi inde gressus ilicò, relinquendæ viæ periculosissimæ, perditissimæ: & quærendæ viæ Dei,

Psal. 127. de quibus scriptum est, Beati omnes qui timent Dominum, qui ambulant in vijs eius. Viæ autem Domini sunt præcepta eius, consilia, promissa, &c. Hæ sunt viæ bonæ, rectæ, lucidæ viæ vitæ, viæ salutis æternæ: arctæ quidem & molestæ, initiò præsertim; sed certæ & securæ tamen: & quæ vsu quotidiano paulatim valde mitescunt atque dulcescunt. Ita

Psal. 118. vt quidam dicere audeat confidenter: Viam mandatorum tuorum cucurri, libenter videlicet atque alacriter, cùm dilatasti cor meum.

Has vias dum reperens, tertio loco sequitur, vt te toto corde ad Deum conuertas, ad omnem eius voluntatem implendam: & dicas cum Psalmista, Paratum cor meum Deus,

Psalm. 56. & 118. paratum cor meum. item, Paratus sum & non sum turbatus, vt custodiam mandata tua. Tunc fit quod Ieremias ait consequenter, Reuertamur ad Dominum: leuemus corda nostra cum manibus ad Dominum in cælos. Hic obseruate, eum manus cordi coniungere in actione pœnitentię, & cor manibus. vt nimirum intelligamus, ad veram conuersionem & pœnitentiam vtriusque hominis vires, interiores & exteriores simul, conspirare & cooperari debere; iuxta illud Prophetæ Regij: Cor meum & caro mea exul-

Psalm. 83. tauerunt in Deum viuum. Leuemus, inquit, cor nostrum cum manibus ad Dominum in cæ-

in cælos. Quid dicemus corde ad Deum eleuato, manibusque in cælum extensis? quid orabimus pœnitentiam facientes? Huius rei plena declaratio plus multo temporis & sermonis requireret: sed nos finem imponere debemus collationi atque exhortationi nostræ. Quod proculdubiò facturi sumus, si ex animo, quæ iam audiuimus, opere quoque adimplere conati fuerimus. Quod nobis concedat omnipotens & misericors Dominus, à cuiusmet bonitate & benignitate debet prouenire, quo & iram ipsius placemus, & vitam nostram in melius emendemus. Nos pro nostra virili manum operi tam necessario adhibeamus, & nihil erit quòd de munifica ipsius ope dubitemus.

EXHORTATIO PRIMA

IN DIE COENAE DOMINI

De Olei sacri benedictione & Chrismatis consecratione.

Mos est in Ecclesia Catholica per totum orbem Christianum, hodierno die ea olea conficere, seu consecrare & benedicere, quibus Christus ministros suos vti voluit in Sacramentis, ad purgationem conscientiæ nostræ, ad sananda vulnera peccatorum nostrorum, ad certam ac perpetuam animarum nostrarum salutem consequendam. Sunt autem illa triplicia. Vnum est, quod adhibetur in Sacramento Extremæ vnctionis, quo perunguntur illi, qui graui & periculosa aliqua ægritudine detinentur, ita vt morituri videantur. Vnguntur, inquam, illi ad eum finem, vt si quæ sint in ijs adhuc peccatorum reliquiæ, extremo hoc Sacramento deuotè ac religiosè suscepto deleantur; item, vt patienter & constanter ferant tristitiam & pœnam mortis temporalis: vt libenter ac læto animo, quando eos Deus ad aliam vocat vitam, parentes suos, liberos, vxores, amicos, consanguineos, bona temporalia, & similes huiusmodi vitæ consuetas consolationes, deserant; denique vt, si illis sit salutare, ad maiorem agendam peccatorum suorum pœnitentiam, atque ad plus promerendum, sanentur etiam corporaliter, & viuant diutiùs. Sed hæc fusius explicanda sunt in Sacramento Extremæ vnctionis.

Alterum oleum nunc appellatur generali nomine oleum sanctum, quia non ita singularem habet vsum vt cetera duo, nunc verò oleum catechumenorum, hoc est, illorum qui iam idonei & satis instructi creduntur ad Baptismum suscipiendum. Quo externo signo designatur, eos ad Christum siue vnctum Saluatorem iam incipere pertinere, postquam diabolo, omnibusque actibus, consilijs, & suggestionibus eius, publicè abrenuntiarunt. Vnguntur autem ante in corde, & retrò inter scapulas, vt significetur, eos Christi amorem ac legem deinceps semper in corde debere gestare, eiusque suaue iugum, abiecto duro iugo diaboli, semper in humeris suis portare, eiusque amore nullum debere laborem refugere.

Tertium oleum, omnium est quodammodò nobilissimum, quod propriè appellatur Græco vocabulo Chrisma. Quod quidem seruit ad multa & maxima religionis Christianæ mysteria, sed præcipuè vsus eius est in Sacramento confirmationis, quo Christianis baptizatis datur Spiritus sanctus ad interiorem fortitudinem & spiritale animæ robur, ad resistendum fortiter omnibus diaboli, mundi, & carnis tentationibus; & ad vitanda omnia quæ sunt saluti nostræ contraria.

Sed hæc omnia sigillatim latius & apertiùs explicanda sunt, in tractatione singulorum Sacramentorum. Tantùm hoc breuiter vno verbo atque in genere admonui, vt rationem intelligatis præsentis cærimoniæ, & ad quem finem atque vsum hodierno die hæc sancta

sancta olea in Ecclesia consecrentur. Nunc enim vetustissima Ecclesię constitutione conficiuntur olea illa, quibus per totum annum tam in diuersorum Sacramentorum administratione (vt audistis) quàm in alijs multis Christianæ religionis mysterijs adhibentur & vsurpantur. Vnum tantùm adhuc vno verbo dicam, si vere amamus Christum, si illum in reuerentia & honore habemus, si illum pro Deo & Domino nostro, & Saluatore & Redemtore agnoscimus; debere etiam amare, in magno honore ac reuerentia habere olea hæc nunc sanctificata & consecrata. Primùm, quia ab eo sunt instituta. Numquam enim Ecclesia huiusmodi oleis ad prædictos effectus vti ausa fuisset, nisi ad hoc expressum ab initio habuisset pręceptum & ordinationem Domini nostri Iesu Christi. Hoc quidem præceptum eius non exrat diserte in Sacris litteris: sed quàm pauca & nulla propemodum scripta sunt ab Euangelistis & Apostolis eorum quæ dixit & fecit Christus? Taceo de ijs omnibus quæ ante mortem suam dixit & fecit, quorum millesima pars scripta non est; post resurrectionem suam, docet Lucas, illum 40. diebus multis vicibus Apostolis suis apparuisse, & locutum cum illis de regno Dei: hoc est, de Ecclesiæ eius, in qua Deus regnat, administratione. Ex omnibus illis quid tandem scriptum est? Duæ vel tres pagellæ dumtaxat: nimirum exiguum illud, quod Euangelistæ post resurrectionem eius scripserunt, singuli vnum tantum capitulum.

Inter illa ergo omnia quæ Christus post resurrectionem suam Apostolos docuit, quomodo Ecclesiam, post ascensionem eius in cælum, regere & administrare deberent; sunt illa in primis, quæ ad Sacramenta pertinent, quibus illi placuit salutem animarum nostrarum operari. Quot nimirum, & quæ, ac cuiusmodi vellet institui Sacramenta; quæ illorum materia, quæ forma, qui ministri, qui & quales singulorum effectus & fructus, &c. Ibi igitur docuit etiam, quomodo, in quem finem, & a quibus, quo tempore essent hæc olea conficienda & consecranda: vt omnes veteres Ecclesiæ Patres & Doctores tradunt: præcipue autem & clarissime Dionysius Areopagita in libro de Ecclesiastica Hierarchia, qui illa se dicit scribere quæ à diuo Paulo præceptore suo atque ab alijs Apostolis viua voce accepit; nominatim etiam de hac materia sanctorum oleorum.

Ergo hæc est, vt dixi, prima ratio quamobrẽ hæc olea in magna reuerentia & honore habere debeamus; quia a Domino nostro & Redemtore Iesu Christo sunt instituta. Omnis enim res commendationem & laudẽ aut etiam vituperiũ habet à primo suo auctore. Sępe enim multæ res bonæ, quia inuentæ sunt & institutæ à malis, & damnatæ memoriæ hominibus, contemtui, odio, & execrationi habentur. Contrà, quæ à claris hominibus instituta aut inuenta sunt, eo solo nomine in honore & pretio habentur. Dicimus sæpe, hoc mihi ab illo ac tali datum vel relictum fuit, ideò seruare volo atque in honore habere. Iudæi quanti faciebant omnia quæ a Moyse illis tradita erant? Ita Græci quidquid Lycurgus aut Solon aliquis instituerat, maximi faciebant, propter summam illorum hominum sapientiam & probitatem. Si hæc ita sunt, quam longe maioris nos facere debemus, in quãto honore habere huiusmodi olea, vel hoc solo nomine, quòd à Christo Seruatore ac Domino nostro, nec tantum sapientissimo homine, sed Dei etiam filio, instituta nobisque tradita ac relicta fuerunt.

Iam vero, non eo tantum nomine nobis hæc debent chara esse & honorifica, quia à Christo instituta sunt; sed etiam quia signa sunt eius, in eius perpetuam memoriam nobis relicta, à nomine eius & ab officijs eius nomen habentia. Videmus nobiles huius mundi libenter symbola habere & arma quædam, quæ cum nomine ipsorum aut familiæ nomine conueniunt. Talia prorsus sunt hæc sancta olea, a nobis iam consecrata. Repræsentant & numen Christi, & officium omne, ac dignitatem, quam gessit in hoc mundo, atque ad quam obeundam a Patre missus fuit. Quid designat Christus Græco nomine? Idem nimirum, quod Vnctus: ergo ab oleo, ab vnctione nomen accepit. Vultis clarissime hoc intelligere ex Sacris litteris? Sic sponsa illa sanctissima illum appellat: Oleum, inquit, effusum nomen tuum; ideò adolescentulæ dilexerunt te. Quàm multa eadere dicenda essent, sed nos hic oportet breues esse. Audite Prophetam regium Psalmo 44. Vnxit te, inquit, Deus, Deus tuus, oleo lætitiæ præ consortibus tuis. Loquitur & de nomine Christi, & de officio eius. Quomodo vnctus fuit a Patre cælesti? Nempe tamquam Rex noster, tamquam Propheta & Doctor noster, tamquam Sacerdos noster. Nam hi tres dignitatis ordines in veteri Testamento diuina institutione vngebantur. Sed de his alias, fauente Christo, latius. Tantùm hoc breuiter dixi pro secunda ratione & causa, propter quam meritò hæc sancta olea in honore habere debemus: quia nimirum

Cant. 1.

rurum pulcherrima symbola sunt nominis & dignitatis Saluatoris nostri Christi.

Tertia ratio propriè ad nos, hoc est ad salutem & vtilitatem nostram, pertinet. Instituit quidem hæc sacra signa Christus, vt audistis; meritò igitur illa honorare debemus: sed magis etiam obligabimur, si nouerimus, qua ex causa, propter quos, in quorumque vtilitatem & fructum illa instituit. Quemadmodum enim omnia fecit & passus est Christus propter salutem electorum suorum, sic etiam hæc sacra signa in solam nostram salutem & vtilitatem instituit: nempe in certissima remedia, & medicinam salubeterrimam animarum nostrarum; vt per illorum vsum, & remissionem peccatorum consequeremur, & curationem vulnerum animarum nostrarum, & Dei gratiam & fauorem; & fortes redderemur atque inuicti, contra omnes diaboli tentationes, & pericula huius mundi. Et hinc est, quòd in omnibus propemodum Sacramentis Ecclesiæ (quæ non aliud sunt, quàm vasa gratiæ Dei, & remedia, vt dixi, contra morbos & ægritudines animarum nostrarum) vius est horum sanctorum oleorum, vel vnius scilicet vel alterius.

Quare, etsi Christum (quod absit) non amaremus cuius hæc signa sunt, quique hæc instituit: tamen si nosipsos amamus, si curari volumus à spirituali ægritudine nostra, si salui esse in vita æterna, si cum Christo semper regnare; hæc omnia non contingunt nobis sine vsu sanctorum istorum oleorum & Sacramentorum, quæ ex illis constant. Si per herbam aliquam, aut oleum, aut aliam medicinam sanati aliquando fuimus à morbo aliquo corporali, grandi vulnere, aut simili malo: quanta cura & studio herbam aut medicinam illam seruamus, vt alio etiam tempore in necessitate nobis vsui esse queat? Quis non videat, quin multo maiori cum ratione sacra hæc nostræ salutis media ac remedia eximio sint nobis in honore habenda, ac singulari veneratione obseruanda? Quod vt piè efficaciterque faciamus, gratia sua nos dignetur, ipse qui omnium bonorum largitor est, Dominus noster Iesus Christus; qui cum Patre & Spiritu sancto viuit & regnat in sæcula sæculorum, Amen.

EXHORTATIO *Secunda in eadem Cœna nouissima celebritate: De olei sacri benedictione eiusq; mysterio.*

A FRVCTV FRVMENTI, VINI, ET OLEI SVI MVLTIPLICATI SVNT. *Psalm.* 4.

QVOMODO Prophetæ omnes anhelauerint ad tempus noui Testamenti post aduentum Christi, quanta animi admiratione ac deuotione salutauerint eminus bona illa admiranda, quæ futura præuidebant illo tempore in populo Dei; denique quàm ingenti lætitia exultauerint, si quando illis Deus futuri illius temporis reuelationem aliquam faciebat aut signum dabat, siue quod ad Christum ipsum, seu quod ad eius Ecclesiam pertineret; omnis nnui & veteris Instrumenti Scriptura declarat, vobisque opinor satis id quoque omnibus notum est. Inter omnes autem Prophetas, nemo fere est, qui plura vidit aut prædixit de Christo, & de Ecclesia eius, quàm Regius ille Propheta Dauid; vt proinde meritò secundo Regum 23. vir appelletur, cui constitutum est de Christo Dei Iacob: hoc est, cui vni singulariter præ ceteris Deus reuelauit mysteria Christi redemtoris mundi. Quando autẽ Christi mysteria dico; non illa tantùm puto, quæ propriè ad eius personam pertinent, verumetiam quæ ad Ecclesiam eius, quæque ipse instituit & ordinauit, ad conseruationem, sanctificationem, protectionem & multiplicationem Ecclesiæ suæ vsque ad finem mundi: hæc enim omnia ad Christi mysteria pertinent. Vnde etiam factum, vt nemo ferè Prophetarum aliquid singulare de Christo prædixerit, quin simul etiam aliquid peculiare semper adiunxerit de Ecclesia.

Vt ergo ad propositum nostrum veniamus, Dauid iste magnus Propheta, de quo mox dixi, quum homines omnes Psal. 4. quem quotidie in Completorio in Ecclesia canimus, adhortaretur ad veram pietatem, ad bonam & sanctam vitam, siue (vt ipse loquitur) ad sacrificandum Deo sacrificium iustitiæ; tandem sibi obijcit dictum quoddam hominum multorum carnalium, stultorum, mundanorum, dicentium sæpenumerò; Quis ostendit nobis bona? hoc est, qui scimus quid bonum aut Deo gratum sit, quid non? vt tam de-

beamus

beamus esse solliciti & anxij de bona vita. Quis fuit in cælo, dicunt, qui inde nobis certi aliquid attulerit de voluntate Dei? vnde scimus, hoc potiùs malum esse, quam illud? Ita frequenter audimus homines impios, carnales, atheos, garrientes. Illis respondet Propheta: Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine. Quasi dicat: O cæci & infelices! qui nescire vos dicitis quid bonum sit, quid Deo gratum, quid amplectendum, quid fugiendum: quum Deus ipse tam apertam eius rei significationẽ nobis dederit, primùm naturæ ipsi nostræ imprimendo clarissimum signum voluntatis ac naturæ suæ, creando nos ad imaginem & similitudinem suam, & vultu in cælum erecto, non in terram depresso more bestiarum: quo solo nos docuit, cælestia nobis atque æterna quærenda esse, non terrena, peritura, caduca. Deinde verò, lumine etiam Spiritus sancti sui accendit corda nostra, qui purgatos ab omnibus ignorantiæ tenebris, docet omnem veritatem & de omnibus plenissime instruit, quæ credere, quæ facere debeamus, quid sectari, quid fugere. Atque ita demum etiam singulari lætitia & consolatione replet corda nostra, quæ omnem huius mundi vanam & transitoriam consolationem longe superat. Nullum enim verius, nullum maius gaudium, quàm probe instructum esse de voluntate Dei: scire, quid credere de eo, quid sentire debeamus: deinde quid agere vt illi accepti simus, vt in eius tutela atque custodia maneamus; & sicubi pro humana fragilitate offendamus, qua ratione cum illo iterùm in gratiam redire possimus.

Psalm. 4.

Nunc aduertite. Primùm ac Propheta mentionem cœpit facere veræ ac maximæ lætitiæ ex beneficijs cognitionis & gratiæ Dei; statim se conuertit ad tempus nouæ Legis, quod verè demum vocatur & est tempus gratiæ Dei; statim illi occurrunt Diuina reuelatione ac singulari illustratione Spiritus sancti beneficia illa summa & inexplicabilia, quæ populus ille dilectus à Deo per Christum illo reciperet tempore, idque præcipue in vsu & per vsum Sacramentorum illorùm quæ Deus id temporis ad cultum suum, atque ad populi sui salutem & sanctificationem institueret. Hoc est quod mox dicit: A FRVCTV FRVMENTI, VINI ET OLEI SVI MVLTIPLICATI SVNT. quasi dicat; Loquor hic de gaudio, quod nunc etiam percipiunt Fideles, ex cognitione & gratia Dei, ex illustratione vultus sui super nos per Spiritum sanctum: sed iam longe aliud tempus video per eumdem Spiritum, quo benè aliter magisque multo lætabuntur Fideles hac ex causa, ex consideratione videlicet summæ atque exuberantissimæ gratiæ Dei, quæ illis præ nobis continget. O quis illa videbit tempora? quis tantam felicitatem & exultationem seruorum Dei contemplari & experiri merebitur? Quis victurus est, quando illa faciet Dominus; vt alius Propheta inquit, de eadem re loquens? Quid autẽ fiet illis, qui tunc viuent? qua ex causa tam felices erunt? aut quomodo illis tanta Diuinæ gratiæ opulentia continget? O vir secundum cor Dei; vt Deus venturorum intuitu tam singularem indiderit lætitiam cordi tuo? Multiplicabuntur, inquit, à fructu frumenti, vini, & olei sui. Vtitur enim tempore præterito (Multiplicati sunt) pro futuro, more Prophetarũ, qui sic loquuntur ob rei, quam prænidẽt, certitudinem. Ergo hic prædicit & nominat nobis sanctus Propheta omnia fere & maxima noui Testamenti Sacramenta, per quæ Christiani modò gratiæ Dei participes fiunt. Scitis enim Sacramentum omnium maximum, atque in quo Sacramentorum auctor omnium continetur, sacræ nimirum Eucharistiæ, ex frumento & vino consecrari. Alia autem multa Sacramenta cõsecrantur ex oleo, vt nunc videtis; Confirmatio nimirum, Ordo, Extrema vnctio. Eiusdem etiam sacri olei vsus est etiam in Baptismo, tametsi in eo non consistat præcipua illius Sacramenti materia. Eadem est planè Prophetia Ioelis cap. 2. vbi clarissimè de tempore noui Testamenti loquitur, sicut etiam D. Petrus in die Pentecostes docebat. Ecce, inquit, ego mittam vobis frumentum, vinum, & oleum, & replebimini in illis. Quod hic dicitur, Multiplicati sunt; ille dicit, Replebimini in ijs, seu per illa. Quæ duo facilè omnes intelligitis eadem pæne esse.

Num. 24.

Videamus ergo breuiter, quid sibi velint ista. A fructu, inquit, frumenti, vini, & olei sui multiplicati sunt. Quomodo multiplicantur Fideles per Sacramenta isthæc noui Testamenti? Duobus modis præcipue, numero scilicet & merito. Annon meministis quàm admirabiliter Fideles initiò creuerint in numero? nunc tria millia accedebant ad Ecclesiam, nunc quinque; nunc hæc ciuitas, nunc illa credebat in Christum: nec vmquam finis aut modus erat crescendi aut multiplicandi. At quonam modo & quibus medijs? Prædicatione nimirum verbi Dei, & vsu Sacramentorum. De Baptismo vbique magna & honorifica fit mentio, quando de multiplicatione Fidelium agitur, vt nouistis. Sed non tacentur etiam Sacramenta ista, quorum hic fit mentio, in frumento, vino, &

no, & oleo. De sacra quidem Eucharistia, Actuum 21. Erant, inquit, perseuerantes in doctrina Apostolorum, & communione fractionis panis, & orationibus. Sacramentum frumenti & vini semper Lucas nominat fractionem panis. Quid inde securum est, nempe ex orationibus Fidelium & ex vsu fractionis panis? Dominus, inquit, augebat qui salui fierent quotidie in idipsum. hoc est idem planè cum eo quod hic Propheta ait: A fructu frumenti & vini multiplicati sunt.

Sed nihilne vsquam etiam inuenitur de Sacramentis quæ sunt in oleo, de quibus nunc hic præcipue hodie agimus? Maximè. An de hac re tam multa essent & tam clara testimonia apud Prophetas diuersos in veteri Testamento vt nunc audistis; & nihil de eadem re esset in Testamento nouo? Octauum caput Actuum Apostolorum inter alia clarissimam huius rei mentionem facit. Quum audissent Apostoli, qui erant Ierosolymis, &c. Ibi enim S. Lucas per impositionem manuum intelligit Sacramentum Confirmationis, quod in oleo consistit; vt omnes Ecclesiæ Doctores tradunt. Quod Sacramentum à solis dari potest Apostolis, & ab ijs qui in Ecclesia in locum Apostolorum venerunt, vt nouistis. Sicut autem prædictæ Scripturæ testantur, Fideles ita multiplicatos fuisse in Iudæa; sic postea eadem ratione ijsdem Sacramentis breui tempore multiplicati fuerunt toto orbe terrarum: vt eadem gratia tandem etiam huc ad finem propè orbis terræ atque ad nos peruenerit. Sit Deus per Filium suum IESVM Christum benedictus in sæcula. Et sicut numero, ita mirabiliter omnes creuerunt in merito, in sanctitate, in omni vitæ pietate & probitate. Quòd proficiunt Fideles & progrediuntur de virtute in virtutem, quòd semper meliores & sanctiores euadunt, vnde fit, nisi ex vsu Sacramentorum istorum, quæ vera sunt vasa gratiæ Dei, & omnium donorum eius?

Iudæi vtcumque olim erant populus Dei electus & benedictus, hæc tamen Sacramenta non habebát, vnde nec multiplicabantur vmquam, sed semper idem manebant, populus paruus in numero: nusquam extendebant terminos suos, sed potius vt plurimum à vicinis omnibus nationibus minuebantur. Si quando vnum atque alterum proselytum facere poterant, vnum atque alterum ex Gentibus ad Legem suam & religionem conuertere; multum admodum se facere arbitrabantur, valde eam ob rem gloriabantur. Et ferè tamen duplo illum peiorem reddebant quàm ipsi erant, vt Christus docet. Quid mirum? non illa habebát Sacramenta, illa adiumenta gratiæ, illa pietatis incitamenta, quæ nos habemus: & vt non crescebant numero, ita multò minus merito augebantur. Quid mirum si illorum animi fuerint semper macilenti & aridi, quum hordeum arroserint semper, cuius sæpe mentio apud illos est in Euangelio? carebant nobilissimo & suauissimo tritico sacræ Eucharistiæ. Quid mirum si tristes erant in operibus iustitiæ, vt Christus docet Matth. 5. non habebant vinum istud quod lætificat cor hominis, non bibebant nisi aquam frigidæ Legis, quamque Agar, (à qua descendunt, vt Paulus docet) accepit in solatium peregrinationis suæ, vt est Genes. 21. Denique quid mirum si duri & inclementes sint in proximum suum, vt omnis Scriptura docet, qui carent oleo, quod lenit omnia, & faciem exhilarat? Nos verò Christiani, qui vescimur pane filiorum, qui bibimus mustum efficax, nos, inquam, in quos effusum est oleum Spiritus sancti, cuius & signum & causa est oleum istud, quod nunc consecrauimus, aliam vitam, alios mores præstare debemus quàm Iudæi. Vita isthæc mortalis, quia multis indigét, multis curis sæpe grauat cor nostrum; & præcipuè quando multa in mundo aduersa accidunt, vt nunc fit temporis. Verùm si hoc oleo benè vncti simus; hoc est, si gratiam Spiritus sancti in nobis resuscitemus, quam in Sacramento Confirmationis omnes accepimus; & fortiter ac læto animo omnes huius tristis mundi aduersitates feremus, & lenes ac mites semper nosipsos præbebimus erga proximos nostros, aliosque etiam in afflictione illorum consolabimur.

Sunt homines quidam in communi conuersatione tam tetrici, tam morosi; qui tam facilè leui verbo aut facto læduntur, quique proximorum suorum opera etiam semper in peiorem partem interpretantur. Quid de illis dicemus? Quòd videlicet non benè vncti sunt, non habent olei huius suauitatem ac lenitatem, de quo hic Propheta loquitur. non sunt de illis, de quibus hic dicitur: A fructu frumenti, vini, & olei sui multiplicati sunt. hoc est, non sunt de filijs noui Testamenti, non ergo pertinent ad Christum; Iudæis potiùs similes sunt, qui non habent Spiritum Christi, sed spiritum seruitutis. Rursus alij sunt immisericordes erga proximum, qui summa atque extrema pauperum & miserorum hominum inopia ac necessitate nihil mouentur: hi etiam non

 sunt

sunt benè vncti oleo hoc sancto. Oleum enim designat misericordiam, qua m[illegible] proximi mitigamus, quantum possumus, eius necessitatem subleuamus; aut si aliud non possimus, consolamur bonis verbis. qui tales sunt, de ijs hîc loquitur sanctus Propheta.

Notate autem quòd significanter hîc dicitur, Frumenti, vini, & olei sui. Non sine causa additur illud, Sui: nimirum habet & mundus suum prouentú, suum nutrimentum, quo augetur in malitia sua. De frumento & vino mundi nunc nihil dicam, breuitatis causa. Sed estne etiam aliquod mundi oleum, quod alienum est a filijs Dei? Est planè. Audite hac de re eumdem Prophetam Psal. 140. Corripiet me iustus in misericordia & increpabit me; oleum autem peccatoris non impinguet caput meum. Quàm multa hîc dicenda essent de malo illo, insalubri, & pernicioso oleo, si tempus pateretur: hîc dic[illegible]r, Olei sui; quod nimirum propriú est filijs Dei. Cuius olei virtutem, fructum, consolationem, suauitatem, nutrimentum, nemo nouit nisi soli filij Dei, qui eo per Spiritum sanctum vnguntur & in se sentiunt. Hoc est oleum, quod eos ita multiplicat, quod eos in infirmitate carnis fortes, in mundi omni aduersitate constantes, in tristitia lætos, in summa paupertate diuites facit.

Quid nunc superest, charissimi, his auditis omnibus? Vt nimirum vita nostra respondeat Sacramentis nostris. Qui vno vescuntur pane cælesti, vnum & idem gustant spiritale vinum, vno oleo perfruuntur Spiritus sancti; idem sentiant, idem credant, idem agant, sicut vnius sunt corporis membra. Quid enim prosunt Sacramenta communis fœderis & vnitatis, si non adsit vera & sincera animorum coniunctio? Deus hanc in rem nobis suam gratiam, limpidissimi ac pinguissimi instar olei profluentem, elargiri dignetur. AMEN.

EXHORTATIO *Tertia, in olei consecratione; de salutaribus oliuæ oleíque in Ecclesia mysterijs.*

VEMADMODVM hîc vidistis, charissimi, nos magna animi reuerentia, multis deuotis precibus, multísque adhibitis pijs atque honorificis ceremonijs fructus istos oliuæ nobiles, sacra scilicet olea, consecrasse, tamquam instrumenta quædam futura ex institutione Christi & mandato Ecclesiæ eius, tum consequendæ gratiæ Christi, tum operandæ salutis ac sanctificationis nostræ: sic sæpè Scriptura sacra de oliua arbore, & fructu eius, magna cum laude mentionem facit; sæpè iustos & pios homines oleæ comparat, atque ex oleæ similitudine valdè eos collaudat. Eadem ratione frequenter bona opera nostra oleo, qui fructus est oleæ, nunc gratia Christi, nunc bona fidelium opera, quæ fructus illorum spiritales sunt, & per gratiam Christi fiunt, comparantur. Sic dicitur in Psalmo 51. Ego autem sicut oliua fructifera in domo Dei, speraui in misericordia Dei in æternum. Siue enim Dauid illis verbis seipsum & quemlibet iustum, siue spem nostram in Deum, oleæ comparat; vtroque modo apta est comparatio. Sic in Psal. 127. canimus: Filij tui sicut nouellæ oliuarum in circuitu mensæ tuæ. Non loquitur præcipue Dauid de filijs aut fructibus carnalis matrimonij, ne quis fallatur; neque ex omni coniugio, etiam sancto & honesto, nascuntur filij; nec, si nascantur, statim tales sunt filij, quales hîc describũtur, bonis nimirum ac nouellis oliuis similes: inter alios innumeros exemplú esse potest Dauid ipse, Rex sanctissimus; qui hunc Psalmum composuit: sed loquitur de sancta Dei Ecclesia & filijs eius. Ecclesia enim & mater nostra est, & vxor nostra. Hæc enim duo optimè simul consistere possunt secũdùm spiritum, tametsi id turpissimum esset secundùm carnem. Ecclesia nos omnes parit Christo per sanctam doctrinam, & Sacramenta Christi, tamquam filios suos: ea ratione est mater nostra. Nos rursus simul cum Ecclesiæ opera & auxilio, cum precibus, sacrificijs, Sacramentis, gemitibus eius (vti etiam sacra Scriptura loquitur) cumque alio eius multiplici adiutorio, alios deinde Christo filios parimus &
Galat. 4. lucramur, quantum possimus. Filioli mei (inquit Paulus Galatis suis) quos it[illegible]m parturio, donec formetur Christus in vobis. In hac spirituali parturitione filioru[illegible], tametsi non sunt sæpe parui momenti, quæ nos præstamus per gratiam Dei, quæque nos cura, diligentia, doctrina nostra, precibus, laboribus, & similibus rebus affe[illegible]; tamen præcipua laus hîc semper debetur auxilio & cooperationi totius Ecclesiæ Dei, vt alibi la-

tius

tiùs explicandum est. Hac ergo ratione Ecclesia quodammodò est vxor nostra. Istud hic tantum vno verbo admonui, vt illud Prophetæ intelligatis: Vxor tua sicut vitis abundans, & filij tui sicut nouellæ oliuarum. Cur autem Ecclesiam Christi viti comparet; hic etiam nolumus explicare, quum non sit ad propositum nostrum. Videamus potiùs breuiter, quam ob rem filij Ecclesiæ, hoc est sancti & boni fideles, oleis comparentur; de hac enim re hic propriè agitur.

Primùm igitur obseruandum est, sanctum Prophetam non quibusuis oleis sanctos homines bonósve Ecclesiæ filios comparare; sed nouis seu iuuenculis oliuis: Filij tui, inquit, sicut nouellæ oliuarum in circuitu mensæ tuæ. In primis enim, tametsi omnes oleę in vniuersum semper virescant, tamen iuniores oliuæ viridiores sunt quàm aliæ, & hoc nomine etiam gratiores ac pulchriores. Secundò, vt sunt viridiores, quòd nimirum meliori & abundantiori succo atque humore sint præditæ, sic firmiores etiam sunt, minusque ventorum vi ac tempestate lædi possunt. Tertiò, quò iuniores sunt oleæ, modò ad iustam aliquam excreuerint magnitudinem; eò feraciores sunt, pluresque & meliores fructus proferunt. Hæc omnia reperire est in veris Ecclesiæ filijs, & pijs Christianis: nam & virent, & florent semper in vera pietate; læto, alacri, ac lubenti animo seruientes Deo: & fortiter resistunt omnibus insultibus ac tentationibus carnis, mundi, diaboli; & fructus semper bonorum operum suauissimos, pinguissimos, præstantissimos & copiosissimos proferunt. Et hoc etiam est, quòd alterius illius Psalmi sententia docet, quam paulò ante recitauimus, Ego sicut oliua fructifera in domo Dei. Non cuicumque oliuæ comparat sese, sed oliuæ fructiferæ: vt nos doceat, neminem in domo Dei, quæ est Ecclesia, debere esse sterilem, otiosum, pigrum, inutilem; sed fructum semper, & quidem optimum ac suauem, proferre. Memores semper sunt illius Scripturæ ac terribilis sententiæ Domini: Omnis arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur & in ignem mittetur. *Matth. 3.*

Dum autem Scripturas sacras diligenter inspicio, & quid potissimùm de oleis huiusmodi habeant mecum perpendo, inuenio duo quædam de oleis dicta, quæ magnoperè nobis & cunctis Christianis cauenda sunt. Quamquam enim olea arbor sit optima ac nobilissima, tamen inueniuntur interdum oleæ quædam non valdè laudabiles. Quemadmodum & vitis arbor est (vt omnes nouimus) præstantissima, & quæ longè suauissimos ac nobilissimos fructus profert: sed Deus tamen queritur de vinea quadam mala, quæ pro bonis vuis non nisi labruscas protulit; quæ sunt vuæ seu grana crassam & amaram pellem habentia, in quibus nihil sit boni vini, sed multum insipidi succi. Sic in primis de oliua quadam habetur Abacuc 3. cap. Mentietur opus oliuæ, & arua non afferent cibum. Quid hoc sibi vult, mentietur opus oliuæ? hoc est, fallet dominum suum, lactabitque eum seu lætificabit vanis spebus. Olea erat quæ immo æstatis pulcherrimè florebat, tota erat cooperta pulcherrimis floribus, spem dabat plurimum boni fructus allaturam: agricola vel dominus eius id videns, vehementer gaudebat, sperabat se plurimum boni olei ex arbore collecturum: at nescio quonam modo arbor ante tempus abiecit flores suos, nullusque inde fructus secutus est. nihil tandem protulit præter folia. Mala certè, fallax, & tristis olea, ac maledictioni quàm proxima.

Audite nunc aliam oleam, non minori dignam vituperio, Ieremiæ 11. Oliuam, inquit, vberem, pulchram, fructiferam, speciosam vocauit nomen tuum: sed (eheu!) ad vocem loquelæ grandis exarsit ignis in ea, & combusta sunt fruteta eius. Hæc olea non tantùm pulchra erat admodum & decora visu, quacumque illam parte aspiceres, sed plena etiam erat optimis baccis seu oliuis. Sed vide aliud miserum infortunium: priusquam fructus illi ad iustam maturitatem venirent, & colligi possent; tota arbor igne quodam interiore, miro modo correpta fuit, vt & ipsa tota, & rami eius, & fructus omnes breui exaruerint, emarcuerint & perierint.

Quos nobis nunc significant duæ istæ infelices oliuæ? Prima illos denotat, qui multa quidem speciosa promittunt, magnoque sæpè feruore incipiunt benè viuere, & mira facturi videntur: sed repentè, oblata aliqua difficultate, vel tentatione, deficiunt. Hoc nimirum est promittere tantùm pietatis fructum, non præstare vel proferre. Per secundam autem oliuam significantur illi, qui fructum quidem pietatis proferunt, & multa verè bona opera faciunt: sed per superbiam vel inanem gloriam, omnium bonorum operum ac laborum suorum mercedem perdunt. Prioris oliuæ exemplum fuerunt, qui dicebant Moysi, Omnia quæ locutus est Deus faciemus, & erimus obedientes. Magna *Exod. 24.*

certè & speciosa promissio: sed ex qua nullus plane fructus secutus est. Sim[illegible] Moyses paululùm ab eis abfuit, mox omnium Dei beneficiorum obliti, ad vitu[illegible]
Psalm. 77. diuinum honorem transtulerunt. Ergo dilexerunt eum, inquit P[illegible]mista, in ore [illegible], & lingua sua mentiti sunt ei. cor enim eorum non erat rectum cum illo, nec fid[illegible]ti sunt in testamento eius. Quàm multa & præclara nos omnes Deo promittimus [illegible]Bapistmo, quum primùm accessimus ad beneficium gratiæ eius: & tamen qu[illegible]m pa[illegible]m memores sumus plerique omnes promissionis nostræ, quum ad annos (vt loquim[illegible]d[illegible]cretionis peruenimus! Si quando vel in grauem aliquam ægritudinem, vel in simile mortis periculum incidimus, quàm multa sæpe Deo promittimus, si nos contin[illegible]d sanitatem & libertatem peruenire! quàm senò pollicemur emendationem vitæ n[illegible], & multa similia! Et tamen quàm parum fructus plerumque ex huiusmodi pro[illegible]ne sequatur, quotidiana docet experientia. Quid hoc aliud est, quam quod mod[illegible] diximus: Mentietur opus oliuæ: Posterioris oliuæ exemplum est Pharisæus ille Lucæ 18. cap. qui multos fructus edebat diuersorum bonorum operum: ieiunabat sæpe, dec[illegible]as suas persoluebat exactè, iuxta Legis præscriptum; non erat adulter, non raptor, nec al[illegible]s multis vitijs inquinatus. Sed quid hæc omnia illi proderant. Ad vocem loquelæ gra[illegible]s exarsit in illo ignis superbiæ & vanæ gloriæ, qui omnes illos eius bonorum operum fructus exussit, atque inutiles reddidit. Quàm multis nostrùm etiam aliquid tale sæpe contingat, non est opus commemorare. Certè notum est, multos multa [illegible]a bona opera perdere, vigilias suas, abstinentiam, laborem, ieiunium, castitatem, eleemosynam, orationem & similia, quòd hæc omnia vel ex inani gloria præcipuè faciant, quæ omnia bona
Hebr. 6. opera nostra peruertit, vel ex simili aliqua praua intentione. De vobis autem, charissimi, meliora confido & viciniora saluti, vt Pauli Apostoli verbis vtar.

Sicut autem sunt duplicis generis oleæ, vt nunc audistis, bonæ & malæ; ita est & bonum & malum oleum. loquimur autem hic de rebus spiritualibus per corporalia declaratis. De vno oleo loquitur Psal. 44 Vnxit te Deus, Deus tuus, oleo lætitiæ, præ consortibus tuis. item Psal. 88 Oleo sancto meo vnxi eum. hoc est oleum misericordiæ & clementiæ, quæ Reges præcipuè decet & Sacerdotes; qui in veteri Lege vngebantur De malo oleo loquitur Psal. 140. Corripiet me iustus in misericordia, & increpabit me: oleum autem peccatoris non impinguet caput meum. hoc est maledictum illud oleum adulationis, simulationis, hypocrisis. quod longè absit ab vnoquoque nostrûm. Ex prædictis iam etiam constat, quales sunt fructus bonarum olearum in mundo; pingues nimirum, suaues, & ad varios bonos vsus accommodi; tales esse fructus, hoc est, actiones, mores, vitam, atque opera iustorum in Ecclesia Dei: & quales effectus oleum operatur in corpore; tales planè gratiam Dei operari in animabus nostris. Oleum illuminat, sanat, mitigat, nutrit, penetrat, venena etiam sæpè ac noxia quæque ex corpore nostro expellit. Hæc omnia spiritualiter in nobis facit gratia Dei, per meritum Christi. Cùm igitur Sacramenta omnia instituta à Christo & relicta nobis sint, propriè tamquam vasa atque instrumenta, per quæ gratiam suam multipliciter in nos effundat: liquet hinc etiam, quàm rectè & sapienter omnia propemodum in oleo instituerit. per hæc enim & sanatur anima nostra, & illuminatur, & nutritur, & confortatur, & exhilaratur, & totius gratiæ ac fauoris Dei particeps redditur. Precor Dominum nostrum IESVM Christum, vt hæc omnia in vobis abundanter Diuina eius Sacramenta operentur. Amen.

EXHORTATIO *Quarta, qua sequens Prophetæ sententia ac visio mysterijs ministerijsque Ecclesiæ applicatur*: ISTI SVNT DVO FILII OLEI SPLENDORIS, QVI ASSISTVNT DOMINATORI VNIVERSAE TERRAE. *Zachar. 4. cap.*

MNIA noui Testamenti mysteria, quæ ad Christum & Ecclesiam pertinent, visa & intellecta fuisse & cognita a Prophetis, longo antè tempore in veteri Testamento ab ijsdem prædicta & scripta, ad testificationem veritatis, atque ad æternam memoriam, nemo Christianorum ambigere potest, qui aliquid intelligit in religione Christiana atque in sacris Litteris. De hac autem materia, quam hic propriè tractamus, est locus admodum egregius ac memota-

morabilis Zachariæ 4.cap. Quem propterea vobis nunc breuiter, ad communem instructionem, explicare constitui. Scio & aliter posse intelligi Scripturam istam, quàm quomodo nunc illam interpretabimur: & primum fortassis ac litteralem sensum esse alium, ac de alijs personis & rebus agere. Sed & quam modò interpretationem dabimus, bonam, iucundam, apertam, textui ipsi ac verbis Scripturæ conformem, plenamque ædificationis & salutaris doctrinæ esse, ipsi mecum omnes (non dubito) confitebimini, vbi illam audieritis. Et notum est omnia illi populo in figura contigisse, vt Paulus clarissimè docet varijs locis: præcipuè autem 1. Corinth. 10 Galat. 4. Hebr. 7. 8. 9. 10. Reges illorum, Principes, Sacerdotes, Prophetæ, alias significabant personas tempore noui Testamenti: præcipue autem omnes personam Christi Saluatoris nostri, qui simul & Rex, & Sacerdos est, & Propheta. Templum illorum aliud templum, sacrificia illorum alia designabant sacrificia. Et quidquid in templo illo fiebat, ad instructionem & sanctificationem populi, alias res præfigurabat longe maioris dignitatis, quas instituturus erat Deus & facturus ad sanctificationem noui populi sui toto orbe terrarum, post aduentum Christi.

Videamus igitur, quid viderit & prædixerit Zacharias Propheta, ad propositum nostrum, atque ad rem præsentem, si non litteraliter, certè mysticè & spiritualiter. Reuersus est, inquit, Angelus, qui loquebatur in me, hoc est, qui Diuinam voluntatem & multas res futuras mihi iussu Dei reuelabat: & suscitauit me quasi virum, qui suscitatur à somno suo. Ad eum modum Angelus Prophetis loquebatur, tamquam aliam illis quamdam mentem, alios sensus donando, quum aliquid illis Dei iussu reuelare volebat. sicut accidit nobis vbi à somno expergiscimur: induimus quodammodò mentem & naturam aliam. Et dixit, inquit, ad me: Quid tu vides? & dixi: Vidi, & ecce candelabrum aureum totum; hoc est, omni ex parte ex solido & puro auro confectum; & lampas eius super caput ipsius. Et septem lucernæ eius super illud, & septem infusoria lucernis, quæ erant super caput eius, & duæ oliuæ super illud, vna à dextris lampadis, & vna à sinistris. Hæc est visio Prophetæ ostensa. Quid vobis videtur charissimi? Num intelligitis quid sibi velit? Non mirum est vos non intelligere. Neque ipse Propheta Zacharias intellexit quum videret, nisi Angelus illi fuisset interpretatus. Et tametsi Angelus illi declarauerit quid significent omnia, tamen ipsa etiam Angeli declaratio tam est obscura, nobis saltem nunc temporis, vt ægrè intelligere queamus, quid voluerit. Tamen, quod nos nunc dicimus; & huic Scripturæ conforme erit, & alijs multis, vt audietis.

Vidit igitur in primis Propheta candelabrum aureum. Candelabrum designat Ecclesiam & societatem Sanctorum, vt clarissime explicatur Apocal. 2. cap. vbi vidit Ioannes Christum ambulantem in medio candelabrorum aureorum; hoc est, vt Angelus ibi Ioanni interpretatur, in medio Ecclesiarum. Ratio autem huius significationis est, quia sicut candelabrum continet & portat lumen, seu candelam; sic Ecclesia portat atque in se continet Christum, qui verum est lumen animarum nostrarum, & lux mundi totius. Candelabrum non quæritur propter se, sed propter aliud melius, nempe causa lucis aut candelæ, qua carere non possumus. Sic Ecclesia non est facta, non viuit etiam, aut regitur, vel conseruatur, propter ipsam: sed refertur, ac pertinet tota, & quidquid habet, ad gloriam Dei, & propter solum Dei honorem facta est. Sed quomodo quadrat quòd Ecclesia Christum portat, tamquam candelabrum lucernam? An non potius Ecclesia portatur & regitur & conseruatur à Christo? Maximè. Sed ipse quoque nihilominus portatur ab Ecclesia, non indigentiæ causa, quòd opera vel auxilio Ecclesiæ indigeat; sed honoris potiùs. sicut reges quidam magni honoris gratia humeris subditorum suorum portantur. Nec semper etiam in alijs rebus quod aliquid portat aut sustentat dignius est eo quod portatur. Baculus senem hominem aut imbecillem portat. item equus & currus & nauis & similia hominem portant, non tamquam res homine digniores, sed tamquam instrumenta quibus vtitur homo, ad alias actiones digniores, quæ à mente hominis & ratione proficiscuntur.

Iam non sine causa dicit Propheta, candelabrum quod vidit totum fuisse ex auro purissimo. Atque ad similem etiam modum describuntur candelabra illa in Apocalypsi Ioannis, quæ Ecclesias aut societates fidelium denotant, nempe aurea. Tota enim Ecclesia Christi, seu multitudo electorum, auro constat: nec aliud est quàm purum aurum. Sic enim illam describit etiam disertis verbis idem Apostolus Ioannes Apocalyp. 21. Et

meritò Ecclesia Christi aurea dicitur, quia omni parte sui est pretiosissima; præcipuè autem, quia fide, spe, & charitate prædita: quæ gemmæ sunt inter alias nullo pretio æstimabiles, nullisque auro comparabiles. Quod autem propriè ad naturam auri pertinet, omnes eius nobiles, bonæ, ac laudabiles conditiones, sunt longè perfectiùs spiritualiter in Ecclesia Christi & membris eius. Aurum est in primis ardentis naturæ: talis est Ecclesia per charitatem. Aurum fulget: sic fulget Ecclesia per sapientiam & notitiam sanctarum Scripturarum; itemque per bonam vitæ ac laudabilem conuersationem, vt docet Christus Matth. 5. Aurum solidum est, non leue aut cauernosum: talis est Ecclesia per constantiam & patientiam. Aurum purissimum est, nec læditur ab igne, sed purgatur: Ecclesia summa omnis generis castitate prædita est, nec vllis persecutionibus læditur, sed purgatur potiùs & fulgentior ac melior redditur. Taceo hîc, quòd Ecclesia sit instar candelabri, per iugem in pietate perseuerantiam, longa; per firmam in Deum spem, sursum semper erecta. de candelabro enim aureo iam satis; veniamus ad alia. In summitate candelabri videbat Propheta ardentem lampadem. Hæc lampas sine dubio Christum Dominum nostrum significat: qui est caput Ecclesiæ, & totam illam illuminat atque exornat. Sicut de seipso testatur: Ego sum lux mundi, qui sequitur me, non ambulat in tenebris. Item Ioannis 1. Illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.

Ioan. 8.

Vidit super candelabrum septem lucernas, seu luminaria, paruas lampades, ex brachijs seu ramis candelabri dependentes. Per septem hæc luminaria (vt Angelus postmodum Prophetæ declarat) oculi Domini designantur, qui discurrunt in vniuersam terram: hoc est, septem dona Spiritus sancti, in electos toto terrarum orbe diffusa. seu potiùs membra Ecclesiæ varia, septiformi seu multiplici gratia Spiritus sancti plena. Sic ferè etiam Ioannes Apocalyp. 1. cap. septem spiritus vocat, qui in conspectu throni Dei sunt. Quo nomine intelligit Spiritum sanctum, qui septiformis (vt est Isaiæ 11. cap.) est in donis suis.

Vidit septem infusoria candelabro affixa, vt lucernæ singulæ suum habuerint infusorium, quo oleum in illa infundebatur, quando opus erat, ne lychni exarescerent, lumenque deficeret. Quid sunt hæc infusoria? Iam propiùs venimus ad præsentem materiam. Significant enim infusoria hæc, septem Sacramenta noui Testamenti, quæ sunt tanquam vasa gratiæ Dei, ex quibus oleum in lucernas candelabri infunditur, ne arescant. Hoc est, per quæ membra Ecclesiæ omnia gratiam Spiritus sancti accipiunt, ne penitus alioqui arescant & extinguantur. Quomodo posset aliquid dici conuenientius? aut quomodo Propheta sanctus meliùs aut clariùs naturam & operationem septem Sacramentorum nostrorum exprimere potuisset, quàm appellando illa infusoria olei; seu vascula parata semper, vt per illa oleum in lampades candelabri infundatur? Quam aptè enim gratia Spiritus sancti oleo comparetur, frequenter audistis: nec semper eadem repetenda sunt. Et hæc etiam est ratio, quamobrem Deus Sacramenta penè omnia in oleo instituerit, vt similiter audistis sæpè. Dicit autem Propheta hæc infusoria aurea esse, sicut erant omnia propemodum, quæ ad cultum Dei & ministerium templi pertinebant. Quia Sacramenta nostra, etsi ex materia constent non admodum pretiosa, nempe alia in aqua, vnum in vino, plurima in oleo; tamen aurea & pretiosissima dona continent: gratiam nimirum Spiritus sancti: & homines ijs dignè vtentes totos aureos faciunt, vt iam ostendimus. Dicit deinde Propheta hæc infusoria suspensa fuisse ad candelabrum in aureis rostris siue vncis. Quod significat, Sacramenta hæc posita esse in manibus, ac potestate Rectorum & ministrorum Ecclesiæ, qui illa côficiunt, tractant, & ministrant Fidelibus. Hæc pura ac nobilia infusoria, sancta nimirû ac salutaria Sacramenta, & significant gratiam Dei exteriori materia atque vsu suo, & continent illam in sese tanquam verum, medicinale, nutritiuum, mitigatiuum oleum; & dignè suscipientibus etiam côferunt, planeque efficiunt ipso vsu atque opere (vt verè Ecclesia loquitur) quod significant. Hæc sunt Sacramenta illa, charissimi, hæc necessaria illa infusoria, hæc purissima & sancta olei spiritalis vascula, quæ vobis hic ex more & institutione Ecclesiæ, imò ex Christi ipsius voluntate præparamus. Quòd si oleum in nobis gratiæ Dei habere volumus si nolumus lumen gratiæ & beneficiorum eius in nobis exungui, & fluxum beneuolentiæ eius in nos exarescere; ex his solis infusoriis & sacratis vasculis, hoc est, ex his Sacramentis, hauriamus & accipiamus oportet. Hæc enim sola ad omnem nostram spiritualem necessitatem extinguendam, ad illuminationem, ad nutritionem, ad confortationem, ad sanationem, & recreationem animarum nostrarum, instituit. Qui hæc vel contemnit,

vel negligit, frustrà aliunde opem aut remedium aliquod salutis expectat.

Sed est hîc & aliud quiddam quinto loco in visione Prophetæ nostri, minimè nobis prætereundum, quando hîc præcipue de sacro oleo agimus. Videbat sanctus Propheta duas oliuas ad dextram & sinistrã candelabri, vt audistis. Hoc nobis vtile admodum est intelligere quid significet. Nam & Propheta ipse vehementer illud intelligere cupiebat, & rogabat Angelum magno mentis ac deuotionis ardore, dicens; Quid sunt duæ oliuæ istæ ad dextram candelabri, & ad sinistram eius? Angelus autem nonnihil Prophetam reprehendit, quod mysterium huius rei non intelligat. Numquid, inquit, nescis quid sunt hæc? Et respondit Propheta; Non, domine mi. Sic modestè reprehendit Angelus hoc loco Zachariam, sicut Christus interdum in similibus suos reprehendit Apostolos. quum enim illum nonnumquam similia interrogarent; Adhuc, inquit, & vos sine intellectu estis. Quibus verbis & Christus Dominus, & Angelus hoc in loco, tum illos quibus loquebantur, tum nos omnes serio admonent, vt diligentem operam demus, totamque mentem nostram grauiter accommodemus, ad intelligenda salutis nostræ mysteria, semperque in sacra doctrina atque in sacræ Scripturæ intelligentia proficere studeamus.

Sed nunc audiamus, quid dicat Angelus, & quomodo interpretetur duas istas oliuas, quas Propheta viderat iuxta aureũ candelabrum. Isti sunt, inquit, duo filii olei splendoris, qui assistunt dominatori vniuersæ terræ. Doctores Ecclesiæ varij hanc Angeli interpretationem varijs modis exponunt. Nonnulli enim per duos istos filios olei, seu splendoris, aut olei splendentis, Iesum filium Iosedech summum Sacerdotem, & Zorobabel summum ducem populi, tempore Zachariæ Prophetæ, intelligunt; quorum pia & sedulâ operâ templum Dei euersum erigebatur, totusque populus continebatur in timore & cultu Dei. Alij Moysen & Eliam interpretantur, qui vnà cum Domino vniuersæ terræ in sua transfiguratione apparuerunt, illique in maiestate astiterunt, vt Lucas Euangelista testatur. Alij Enoch potiùs & Eliam accipiunt; qui cum Deo alicubi & apud Deum viuere adhuc in corpore existimantur. Nonnulli primarios duos Apostolos Petrũ & Paulum hic notari arbitrantur. Ecclesia in diuino Officio accõmodat hanc Scripturã duobus præclarissimis fratribus Ioanni & Paulo, qui sub Iuliano Imperatore pro fide & religione Christi illustre martyrium subierunt. Sunt qui per duos hosce filios olei splendoris duos ordines prędicantium veteris scilicet ac noui Testamenti intelligunt: vt noui Testamenti prædicatores à dextris, quia promissa spiritalia & cælestia afferebant; veteris autem à sinistris quòd temporalia ac terrena nuntiarent, astiterint. Sunt qui vniuersos electos ac fideles per duas oliuas intelligant, veteris scilicet ac noui Testamenti. Sed omnes istæ interpretationes aliquid habent incommodi: nam omnes isti vel ad candelabrum ipsum pertinent, secundùm mysterium, vel ad lucernas eius, vt iam ostendimus. Per duas autẽ oleas istas, quæ sunt à dextris & sinistris candelabri, aliquid aliud significari videtur. Ad litteram enim ideo illic etant oliuæ illæ ad dextram & ad sinistram candelabri, ne vmquam deficeret oleum ad cultum Dei. Oliuæ enim illæ semper virentes & fructificantes nouas semper oliuas præbebant ad oleum exprimendum, quo infusoria replerentur, atque ex infusorijs infunderetur in lampades candelabri. Breuiter igitur, saluis aliorum Catholicorum expositionibus & sententijs, quas omnes libenter ac reuerenter suscipimus; per duas illas oleas intelligo verbum Dei. Primùm, quia omnes cõditiones & proprietates, ac tota natura oleæ, seu fructus eius, nulli rei magis aptiusque conueniunt, quàm verbo Dei. Sicut enim oleum splendet, lenit, sanat, illuminat, pascit, nutrit, exhilarat, &c. sic hæc omnia spiritualiter facit verbum Dei. Cur autem verbum Dei duabus oliuis comparetur, ratio est, loquendo de verbo Dei in veteri Testamento, quia in duobus hominibus reuelabatur: per Legem nimirum, & per Prophetas. in illis enim duobus tota Scriptura veteris Testamenti continetur: vt frequenter eadem Scriptura declarat. Si nunc temporis comparare vellemus verbum Dei duabus oliuis, accommodaremus illud Scripturæ veteris ac noui Testamenti. Quòd verò dicuntur oliuę illę assistere Dominatori vniuersæ terræ; significat, verbum Dei semper tamquam paratum stare in conspectu eius, ad perficiendum imperium voluntatis eius in vniuersa terra. Sic Isaiæ 55. dicitur mitti quocumque Deus voluerit, tamquam videlicet ministet promtissimus voluntatis eius. & Sapientiæ 18. dicitur verbum eius venisse a regalibus Dei sedibus, quibus semper assistit, super Ægyptios; qua nocte Deus primogenita illorum occidebat.

Iam verò, quod ad propositum nostrum attinet; sicut oliuæ illæ duæ ad hoc erant (vt diximus) iuxta sensum litteralem, ne vmquam deesset oleum infusorijs, ad nutriendum

lumen candelabri & lampadarum eius, ad cultum Dei; sic nostra omnia Sacramenta in nouo Testamento, vnde habent perpetuam illã virtutem illuminandi, pascendi, consolandi, sanandi, confirmandi, viuificandi, sanctificandi nos, nisi à verbo Dei quod in lege & Prophetis, seu nunc potiùs in Scripturis veteris & noui Testamenti exprimitur? De Baptismo loquens Petrus Apostolus, 1. Epistolę cap. 1. Renati, inquit, non ex semine corruptibili, sed incorruptibili, per verbum Dei viui, & permanentis in æternum. Eademque est ratio de Confirmatione, & de alijs omnibus Sacramentis ex quacumque materia conficientur. Ex quibus omnibus luce meridiana clarius euadit, rectissimè sententiam illam Prophetæ ac visionem quam tractandam suscepimus, sacrosanctis Ecclesiæ Sacramentis ac Verbo Dei, eiusque ministerijs, applicari: nobisque summo iure, pro tantis erga nos Dei beneficijs, gratulandum.

EXHORTATIO *Quinta, in qua super Apostoli sequenti sententia, vocationis Gentium gratia & felicitas explicatur:*

EX NATVRALI EXCISVS ES OLEASTRO, ET CONTRA NATVRAM INSERTVS IN BONAM OLIVAM, ET SOCIVS RADICIS ET PINGVEDINIS OLIVÆ FACTVS ES. *Rom.* 11.

DIVVS Paulus Apostolus qui mirabiliter & profundissimè instructus fuit, prę ceteris etiã fortè Apostolis omnibus, in mysterijs religionis Christianę, & verè à Christo vas electionis factus, quum docere cupit Rom. 11. capite quemadmodum gentiles vbique locorum ex Idololatria conuersi sint ad cultum & agnitionem Dei, & participes effecti gratiæ Christi; pulcherrima similitudine ex agricultura desumta, rem illam declarat. Dicit, nos omnes qui ex gentibus & infidelibus originem duximus, fuisse tamquam arbores infrugiferas & agrestes; quæ vt primùm ex terra vel ex semine suo nascuntur, si quos fructus proferunt, non sunt nisi fructus amari, insuaues, agrestes, insipidi. Quòd si quis bonos, suaues, salubres, & delicatos fructus desideret; tales fructus non primùm nascuntur ex natura arborum, sed per insitionem tantùm habentur. Nimirum sumuntur surculi bonæ & frugiferæ arboris, & in aliam arborem inseruntur; per quam insitionem natura arboris prioris veluti tota mutatur, & pro malis, siluestribus, atque insipidis fructibus, quos antè ex seipsa producere tantùm poterat, nunc optimos & suauissimos fructus profert: quales nimirum fructus sunt illius bonæ arboris, cuius surculum in se artificio humano insertum accepit. Potuisset autem Apostolus ad eam rem adhibere exemplum malorum aut pyrorum nostrarum, vel similium; de omnibus enim ferè eadem est ratio: sed visus fuit exemplo sibi vel Iudæis ipsis notissimo, ex quibus ducebat originem, nempe oleæ. Quàm hoc exemplum præ ceteris optimè conuenit proposito nostro, ac rei illi, quam vobis nunc decreui explanare! Dicit Apostolus, & rectè admodum, nos omnes, qui ex gentibus originem duximus, naturaliter esse non veras & bonas oleas, quę bonos & suaues fructus proferunt; sed malos & agrestes oleastros, malos, insipidos, amaros fructus proferẽtes. Quales fructus omnes ferimus ex natura nostra sine gratia Christi? peccati nimirũ, & mortis, vt idem docet Apostolus Rom. 6. & 7. & est omnibus manifestum. Quid amarius morte? Nihil certè, nisi fortè peccatum ipsum, quod est causa mortis. Tales igitur, & tam mali & amari, sunt fructus nostri ex origine & natura nostra, antequam in Christo & per Christum renati sumus. Vt autem bonos & suaues & delectabiles fructus feramus, fructus iustitiæ, sanctificationis, salutis, & vitæ æternæ; necesse est, vt in Christum & Ecclesiam eius noua quodammodò natiuitate inseramur. Sic propriam nostram malam & vitiosam naturam mutamus atque exuimus; & nouam naturam, bonam, suauem & salutarem induimus: illiusque arboris naturæ similes efficimur, in quam inserimur sanctæ nimirum Ecclesiæ; quæ arbor est magna admodum & sancta, extendens ramos suos per totum orbem terrarum. Cuius radix est Christus Dominus: qui & portat totam arborem, & totam similiter frugiferam facit; omnesque ramos & fructus eius, sanctos & bonos & suaues reddit.

Christus

Christus ergo siue Ecclesia eius sancta, est bona, fructifera, suauis oliua, fructus semper optimos & suauissimos proferens. Quicumque illi oleæ insertus non est, non bonas aut suaues oliuas, non bonum itidem dulce aut purũ oleum profert; hoc est, non est vera olea, sed agrestis atque ignobilis oleaster, amaras tantum atque insipidas baccas proferens; ex quibus itidem non nisi amarus, impurus prorsusque ignobilis liquor & succus exprimi potest. At simul atque in Christum & Ecclesiam eius inserimur; mutata repente siluestri atque amara, misera & macilenta natura nostra, in Christi & membrorum (eius quæ nutrit & viuificat, quæque, tamquam radix totius arboris portat ac sustentat) bonã, frugiferam, suauissimã, & nobilissimã naturam conuertimur. Vt autem intelligamus quam tota bonitas & laus naturæ illius nostræ alterius sita sit, quam a Christo recipimus; addit Apostolus aliud quiddam, dicens, quod per regenerationem illam, siue insertionem in Christum, socij efficimur pinguedinis eius. Perstat in similitudine oleæ, cuius præcipua laus est, quod & pinguis arbor sit ex natura sua, & pinguem fructum ac liquorem (oleum nimirum) pinguissimum proferat. Pinguedo in omni re propemodum commendatur: sicut contra macies fere in vitio ponitur. Quod pingue est, id bene se habet vt plurimum; hilaris ac lætæ naturæ est: sicut e diuerso macilenti fere tristes sunt, male dispositi, ægroti, melancholici. Nemo amat macras carnes, ex illis nec quidquam vtilitatis prouenit in culina, nec aliquid boni nutrimenti aut voluptatis in humano corpore: pingues potius carnes, pingues oues & boues, omnes quærimus & amamus. Sic terra macra & sicca nullos bonos fructus profert: quæ autem vel natura pinguis est, aut arte humana talis effecta, optimos illa & plurimos fructus reddit. Hinc Christus Dominus non macilentis aut aridis, sed diuersis rebus pinguibus in sacris literis frequenter comparatur. Pinguis est panis Christi, & propterea præbebit delicias regibus: vt canimus in officio de Venerabili Sacramento. Sic Lucæ 15. vitulo Christus comparatur; sed pingui, & bene saginato. Simili ratione, quoniã oleum res est pretiosa & variis modis vtilis, propter pinguedinem suam, idcirco Christus ab Apostolo hic oleæ arbori comparatur; & ab Dauide Propheta Psal. 44. oleo vndique perfusus esse dicitur.

Sed quamobrem Christus Dominus pinguis dicitur, aut quanam in re pinguedo eius sita est? Vt id dilucide intelligamus, quemadmodum quoque nos pinguedinis suæ participes faciat, sicut hic Apostolum dicentem audimus: hæc res in primis scitu digna est; ac nunc proprie hoc declarare conuenit, quum hæc sacra olea consecramus. Rebus pinguibus nutrimur & satiamur, vt diximus, & omnes nouistis. At quis est, qui solus nos satiare potest in corpore & in anima nostra, vt nihil amplius desiderare queamus? nónne Christus Dominus noster? Nihil perfecte nos nutrit, nihil plane satiat desiderium nostrum, nisi sola sempiterna & summa Diuinitas. In illo autem inhabitat omnis plenitudo Diuinitatis, vt Apostolus ait, & firma omnes fide credimus. Hinc clarissimè etiam dicere audet de seipso: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos. Hæc est summa Christi pinguedo, pinguedo scilicet Diuinitatis suæ, qua omnes nutrit, omnes sustentat, omnes viuificat, omnes exhilarat, omnes confirmat, omnes reficit, exsatiat, & exaltat: hic quidem ex parte, alios magis, alios minus; in futura autem vita perfectè. Huc pertinet, quod dicit Ioan. 11. Ego sum resurrectio & vita. Hęc enim omnia conditiones sunt atque effectus pinguedinis eius.

Col. 2.

Matth. 11.

Deinde spiritualem pinguedinem præcipue ac proprie intelligimus sapientiam, proptereà nimirum quia oleum & pinguedo omnis lucida est, & multum affinitatis cum igne habet. vera autem omnis lux animæ nostrę est vera sapientia. Hinc etiam D. Augustinus in Psal. 62. Est quædam, inquit, saturitas pinguis sapientiæ. Sapientia enim illa animæ quæ carent, marcescunt, & omnino ita exiles fiunt, vt in omnibus bonis operibus citò deficiant: quia non habent pinguedinem saturitatis suæ. Sicut enim corpus per conuenientem pinguedinem (vt ante diximus) & omnes nouistis, bene se habet, sanum est, nitidum, lætum, agile, decorum, perfectum: sic animam nostram nulla res pulchriorem, suauiorem, melius contentam, quietam ac dispositam facit, quam vera sapientia; qua Deum eiusque voluntatem cognoscit, & per Diuinam huiusmodi lucem, qua illustratur, ex humanis etiam & creatis rebus, omnia cognitu necessaria. Sicut anima nostra veritatem semper quærit, & nihil æquè vt veritatem, imò nihil proprie aliud quàm veritatem; quo plus veritatis cognoscit, hoc est, quo sapientior fit, quoque propius ad cognitionem summæ veritatis accedit, hoc magis semper in seipsa pinguescit. At in Christo Domino sunt omnes thesauri sapientię & scientiæ; vt Paulus ait, Coloss. 2.

Ipse

Ipse est veritas ipsa, vt dicit Ioannis 14. ipse est summa Dei Patris Sapientia. Quanta est igitur in illo spiritualis pinguedo?

Nomine spiritualis pinguedinis intelligere possumus omnem gratiam Dei, omnem consolationem & suauitatem, omnem internam animæ pulchritudinem, per quam & viuit, & alitur, & reficitur, & splendet, & roboratur, & gaudet, & satiatur, ac delectatur anima nostra, vt corpus decenti pinguedine corporali. Si ita res habet, Christus Dominus plenus est gratiæ, vt est Ioannis 1. cap. in eo est fons bonorum omnium, totiusque pulchritudinis, suauitatis, perfectionis. Et hoc propriè significare videtur Psalmus ille 44. quem paulò antè meminimus, in quo dicitur Christus vnctus oleo lætitiæ, & gratiæ Spiritus sancti, præ omnibus hominibus; hoc est (vt alibi dicitur) quod dedit illi Deus Spiritum non ad mensuram. Vnusquisque nostrûm, suam habet gratiæ Dei (seu olei spiritalis) mensuram; alius maiorem, alius minorem: at Christus homo, in tanta abundantia Spiritum sanctum accepit, vt nulla sit in eo mensura gratiæ; vt copia mensuram omnem excedat.

Intelligitis nunc, charissimi, qua in re sita sit pinguedo Christi? Cur panis eius pinguis dicatur, quem edendum dat Fidelibus & commembris suis? Denique quamobrem nunc vitulo pingui & saginato, nunc oleæ arbori, aut pinguissimo oleo comparetur? Si hoc intelligitis, (vt non addubito) iam simul facilè intelligitis quomodo nos pinguedinis suæ participes faciat: vt Apostolus docet in loco isto quem tractamus. Tum enim nos participes & consortes reddit sanctæ suæ & spiritalis pinguedinis, quando nobis impertit sapientiam suam, vt cognoscamus illum, & voluntatem eius, & quæ à Deo donata sunt nobis. Item, quando alijs multis gratijs spirtualis consolationis & dulcedinis replet animam nostram. Iterùm, quando nos pascit ac nutrit in pietate, crescere & perficere facit in Spiritu & virtute. De huiusmodi pinguedine, qua in anima nostra pinguescimus, scriptum est clarissimè in Psal. 62. Sicut adipe & pinguedine repleatur anima mea, &c. Postremò, ad summam & perfectam vsque satietatem nos Christus participes efficit totius pinguedinis suæ, dum in futura vita seipsum nobis ostendet, qualis est, atque ad communionem æternæ suæ Diuinitatis assumet. Tum sic pingues erimus omnibus modis iuxta animam & corpus nostrum; vt pinguedinem illam vmquam amittere & macrescere ampliùs nequeamus. Id quod hîc numquam nobis contingit, ad quamcumque spiritalem pinguedinem & perfectionem deueniamus. Semper enim hic locum habet illud Apostoli, hoc eodem loco, quem nunc explanamus: Qui stat, videat ne cadat. Si insertus, inquit, es in bonam oliuam, & particeps effectus gratiæ & pinguedinis Christi, caue ne vel propter superbiam tuam, vel ingratitudinem, vel negligentiam, vel alia aliqua occasione, excidans.

Quòd si quis vestrûm nunc fortè quærat, quoniam necesse est, si fructum aliquem bonum ferre volumus ad salutem nostram, vt Christo inseramur; quando igitur aut quonam modo hæc fiat insitio: facilis est responsio; insitionem hanc fieri per Ecclesiastica Sacramenta. Per hæc enim verè coniungimur atque vnimur Christo, per hæc gratia eius omnis & spiritualis pinguedo in nos defluit, tamquam per vasa & instrumenta, per hæc omnis suæ sanctæ benedictionis & consolationis nos participes facit. diuersis quidem modis, per alia atque alia Sacramenta: sed omnia tamen & singula suo modo, & pro varia necessitate egestatis ac spiritalis ægritudinis nostræ, gratiam Dei nobis communicant. Primò autem omnium hæc insitio spiritualis fit in Baptismo, quod Sacramentum prima ianua est gratiæ Christi, per quod primùm ad consortium meritorum & pinguedinis eius admittimur, & membrum efficimur eius, & corporis eius mystici, quod est Ecclesia; & quæ per magnam illam, sanctã, & pinguem oliuam significatur, de qua nunc egimus, cuius Dominus noster IESVS radix & fundamentum existit.

Iam potestis igitur etiam intelligere, quoniam nisi Christo, qui vera est olea, inferamur, fructum vitæ aut salutis ferre nullum possumus; deinde, Christo atque Ecclesiæ eius, iuxta institutionem & voluntatem ipsius, per Sacramenta inserimur, vt pinguedinis & gratiæ eius participes efficiamur, sicut nunc declarauimus: quàm rectè & sapienter pleraque omnia Sacramenta Ecclesiæ, iuxta eiusdem Christi institutionem, in oleo atque ex oleo conficiantur. Principio enim Baptismus ipse, primum omnium Sacramentum, ritu debito non sine oleo administratur, quo infans linitur in vertice & inter scapulas, & quod propterea propriè Catechumenorum oleum appellatur. Confirmatio, quod secundum

cundum est Christianorum Sacramentum, totum in oleo constituitur, idque in oleo omnium pretiosissimo, Chrismate scilicet, quod ex balsamo conficitur. Vltimum Christianorum Sacramentum, quod Extremæ vnctionis vocatur, in oleo quoque conficitur. Denique Sacramentum sacri Ordinis, quo illi consecrantur, à quibus omnia administrantur Sacramenta, similiter in oleo. Quid hæc significant omnia, nisi, nos per Ecclesiæ Sacramenta inseri oleæ illi sacratissimæ & pinguissimæ, quæ est Christus IESVS, eiusque pinguedinis & gratiæ spiritalis participes reddi, vt nunc explicauimus? Quin etiam fieri eidem vnumquemque nostrûm hac ratione oleam pinguem, suauem, fructiferam in domo Dei. Sic enim clarissime loquitur regius Vates ex persona omnium fidelium Psal. 51. Ego autem sicut oliua fructifera in domo Dei, speraui in misericordia Dei in æternum, & in sæculum sæculi. Itemque Psal. 127. Filij tui sicut nouellæ oliuarum in circuitu mensæ tuæ. Ita Christus Dominus noster, sicut nos pinguedinis ac naturæ suæ Diuinæ participes facit; sic etiam in nominis sui (quo hęc designatur spiritalis pinguedo & gratia) communionem admittit. Ipse vere oliua est pinguissima & suauissima, vt audistis: & tamen nos quoque omnes oliuas efficit, & nomine illo etiam vocari posse permittit. Sed hac de re alias fortasse aliquando plura.

Pro exhortationis huius clausula meminerimus semper primæ ignobilitatis, sterilitatis, vilitatis nostræ; ne vmquam in superbiam efferamur. Deinde vero, ex quanta conditionis vilitate ac turpitudine in quantam honoris dignitatem & eminentiam euecti simus per Christum; vt illi numquam non gratias habeamus. Tertiò operam demus sedulò omni tempore, omni cura & vigilantia, vt in bonis operibus nos exercentes, in hac tanta gratiæ Diuinæ felicitate ac dignitate maneamus. id quod Petrus Apostolus dicit; vt per bona opera certam nostram vocationem & electionem faciamus. Semperque versentur ante oculos nostros verba D. Pauli in hoc loco quem præ manibus habemus. Vide, inquit, & considera etiam atque etiam bonitatem iuxtà & seueritatem Dei: in eos quidem qui exciderunt ex oliua isthac sancta, nimirum Iudęos & similes, seueritatem & iustitiam Dei; in te autem bonitatem Dei & misericordiam. Si quidem, inquit, permanseris in bonitate illa & gratia Dei; alioquin, & tu excidêris. Absit à nobis, charissimi, absit procul, melius nobis fuisset numquam participes factos esse pinguedinis gratiæ & bonitatis eius, quàm gratiam illam nostra culpa amisisse, aut abiecisse potiùs. Quartò, nobis semper cogitandum per quid seu quibus medijs nos Christus gratiæ suæ omnis & benedictionis suæ participes fecerit: nimirum per Sacramenta, quæ instituit ac reliquit Ecclesiæ suæ. vt illa quoque numquam non summo in honore ac reuerentia habeamus: magnaque animi deuotione, tamquam certa salutis nostræ instrumenta ac remedia, suscipere frequenter studeamus: quod nobis concedat Omnipotens. AMEN.

1. Pet. 1.

EXHORTATIO *Sexta; super illis verbis Psalm.* 44. VNXIT TE DEVS, DEVS TVVS, OLEO LÆTITIÆ PRAE CONSORTIBVS TVIS.

IN veteri Testamento omnes personæ summæ dignitatis, tam Ecclesiastici ordinis quàm sæcularis, & quæ electæ à Deo & constitutæ erant ad regendum populum; quum primùm inaugurabantur officio suo, ad illudque exercendum mittebantur, Diuina ordinatione sacro oleo vngebantur. Reges nimirum omnes, & Sacerdotes: iuxta illud Psal. 88. Inueni Dauid seruum meum: oleo sancto meo vnxi eum. Vnde etiam Dauid ipse de Saül Rege licet pessimo dicebat toties: Absit vt extēdam manum meam in christum (id est vnctum) Domini. Posteà autem idem honor datus est etiam, Deo volente, Prophetis. Quos Deus extraordinaria & speciali vocatione mittebat ad docendum ac regendum populū suum: vt patet in Elisæo Propheta, quem Deus vngi voluit in Prophetam per Eliam; vt illi succederet. Hinc illud Psalmi 104. Nolite tangere christos meos, & in Prophetis meis nolite malignari. Vnctio autem illa externa significabat in primis, viros illos intus impleri gratia Dei, & corroborari virtute Spiritus sancti, ad digne obeundum officium, quo Dei voluntate fungebantur. Vnde etiam frequenter fiebat, vt per vnctionem illam mutarentur quodammodò in alios homines, nouamque mentem, cor nouum, spiritum nouum

accipe-

acciperent; quo noua, inaudita, ſtupenda opera faciebant: vt de Dauide & Saüle eſt in Sacris hiſtorijs. Præcipue autem vngebantur iſti omnes, in ſignum venturi Saluatoris mundi ac Redemtoris humani generis: cuius omnes iſti in officio ſuo figuram gerebant, vtpote qui futurus erat ſupremus Rex, Sacerdos ſummus, & Propheta ſeu doctor maximus populi ſui; omniaque hæc ſummæ dignitatis officia ſolus geſturus. Sed longe alio ac ſublimiori modo quam iſti omnes. Et hinc etiam, non alio fere nomine a Prophetis, & toto populo Iſraël vocabatur, quam Meſſiæ ſeu Chriſti, quod Latine Vnctum ſignificat: quia nimirum futurus erat Rex, Sacerdos, & Propheta ſummus: qui omnes in veteri Teſtamento (vt nunc diximus) vngebantur. Sed quia longe alius Rex, alius Sacerdos, aliuſque Propheta futurus erat, quam omnes præcedentes; hinc longe etiam alio modo, alioque oleo, quam illi, vnctus fuit. Vnctus enim fuit, in primis, non ab homine aliquo, ſed ab ipſo Deo, vt mox audiemus: deinde vnctus fuit, non externo aliquo materiali, viſibili, aut corruptibili oleo, ſed omni gratia cæleſti, & virtute inuiſibili Spiritus ſancti. Vultis audire quomodo qualique oleo vnctus fuerit Dominus noſter? Spiritus, inquit, Domini
Luc. 4. Iſa. 61. ſuper me; eò quòd vnxerit me: euangelizare pauperibus miſit me; vt mederer contritis corde: vt prædicarem captiuis indulgentiam, & clauſis apertionem: vt prædicarem annum Domini placabilem, &c. Ergo vnctus fuit a Spiritu, ad annuntiandum omnibus Euangelium, gratiam Dei, remiſſionem peccatorum, vitam & ſalutem æternam. Hoc clarius explicat D. Petrus Apoſtolus Actuum 10. prædicans primam concionem Gentibus: Vos ſcitis, inquit, quid fecerit IESVS à Nazareth ſuperioribus annis per vniuerſam Iudæam & Galilæam: quomodo vnxit illum Deus Spiritu ſancto & virtute. Hoc idem etiam Ioannes Baptiſta de IESV Chriſto Domino noſtro teſtificatus fuerat, quod dederat illi Deus ſpiritum non ad menſuram; Ioannis 3. Sed omnium pulcherrimè hac de re loqui videtur Propheta Dauid Pſal. 44. qui Pſalmus totus eſt conſcriptus de officio Chriſti, deque ſancto, felici, magnifico, ac beato regno eius; Sedes tua Deus in ſæculum ſæculi; virga directionis, virga regni tui. Dilexiſti iuſtitiam & odiſti iniquitatem: propterea vnxit te Deus, Deus tuus, oleo lætitiæ præ conſortibus tuis. Hic in primis docet Propheta, Chriſtum habiturum naturam duplicem, diuinam ſcilicet & humanam. bis enim illum in his paucis verbis Deum vocat: Sedes tua, ô Deus, inquit, in ſæculum ſæculi. ac mox: Propterea vnxit te Deus, Deus tuus. Quòd verò homo quoque futurus eſſet, duplici etiam ratione in his verbis declarat. Primum, quia dicit, Deum verum fore Deum eius. Deus verò nullius Deus niſi creaturarum ſuarum. Chriſtus autem ſecundum humanam naturam ſuam creatura eſt: atque ita Deum agnoſcit pro creatore & ſuperiore ſuo. Sic 1. Cor. 3. dicitur eſſe Dei: & ipſemet, Ioan. 20. Aſcendo ad Patrem meum & Patrem veſtrum; Deum meum & Deum veſtrum. Deinde humanam Chriſti naturam deſcribit Propheta, dicens eum vnctum iri. Diuinitas enim vngi non poteſt; hoc eſt, nihil poteſt accipere quod non habuit in ſeipſa, & quodammodo à ſeipſa, iam inde ab æterno. Si ergo Chriſtus vnctus fuit à Deo; neceſſe eſt, eum hominem & creaturam eſſe.

Sed examinemus aliquantò diligentiùs hanc Scripturam de vnctione Chriſti. hic enim omnia habemus deſcripta, quæ ad hanc rem pertinent. Docet Propheta, à quo vnctus ſit Chriſtus, in quem finem, ſeu quam ad rem, quali oleo vnctus ſit: denique, quo modo, & qua menſura vnctus ſit. Vultis ſcire à quo vnctus ſit Chriſtus? à Deo Patre ſuo. Vnxit te, inquit, ô Deus, Deus tuus. hoc ſatis iam explanauimus. Audite nunc quamobrem vnctus fuerit. Dilexiſti iuſtitiam & odiſti iniquitatem; propterea vnxit te Deus. Vnctus ergo fuit Chriſtus à Deo, ac donatus omni plenitudine gratiæ, & virtutis Spiritus ſancti, ad promouendam iuſtitiam, pietatem, veritatem, & quidquid ad honorem & cultum Dei pertinet. item, quod hinc conſequitur, ad abolitionem atque extirpationem omnis iniquitatis, impietatis, ſceleris, & peccati. Et hanc etiam ob cauſam dicit virgam Chriſti, virgam eſſe directionis, ſeu directam: hoc eſt, habere eum ſceptrum rectum: ſiue, eſſe Regem omni ex parte ac perfectiſſimè iuſtum, omniquc poteſtate ſua vti ad promouendam iuſtitiam. Ceterorum omnium Regum huius mundi ſceptrum ſæpe curuum eſt: multa frequenter in gratiam illorum quos amant, aut quos verentur, faciunt contra rectitudinem ac dictamen iuſtitiæ: magnum ſæpe habent reſpectum perſonarum. Nihil tale in Rege Chriſto. Omne eius iudicium iuſtum eſt: omne ſtudium eius, iuſtitiam defendere, iniuſtitiam punire. Huius rei figuram geſſit Melchiſedech, Rex Salem. Melchiſedech enim interpretatur, Rex iuſtitiæ, vt Paulus docet ad Hebr. Sed quomodo. Nullane ergo in regno Chriſti eſt iniuſtitia. In Eccleſia Chriſti, inter Chriſtianos

ſtianos ſiue Eccleſiaſticos,ſeu ſæculares, nulláne vſquam inuenitur iniquitas? Inuenitur ſane, quod dolendum eſt. Sed primùm hæc iniquitas non placet Chriſto Regi. Non deſinit ipſe in regno ſuo omnem iniquitatem ſemper ſeueriſſime prohibere; & nullam iniquitatem inultam eſſe patietur. quemadmodum etiam ſemel omnem iniuſtitiam penitus auferet a regno ſuo. Purgabit aream ſuam, inquit Ioannes Baptiſta. & Chriſtus ipſe Matth. 13. In conſummatione ſæculi exibunt Angeli & ſeparabunt malos de medio iuſtorum, & auferent de regno eius omnia ſcandala, & eos qui operantur iniquitatem.

Sed pergamus, & veniamus propiùs ad propoſitum noſtrum. Quo oleo vnctus fuit Chriſtus? Oleo lætitiæ, inquit Propheta. De hoc oleo nonnihil habet Pſalmus 103. Vt exhilaret faciem in oleo,& panis cor hominis confirmet Quale oleum, talis virtus, effectus,operatio eius. Oleum externum,ſiue vnguentum quodlibet ex oleo atque ex rebus benè olentibus factum, non poteſt niſi faciem noſtram, corpus ſenſusque exteriores exhilarare. At oleum, quo vnctus fuit Chriſtus, ſicuti aliud longè eſt (vt antè audiuimus) ſic longè alium effectum profert,aliam lætitiam efficit. Hæc eſt virtus & gratia Spiritus ſancti,vt diximus; quæ exhilarat animam & conſcientiam noſtram. Illa demum eſt vera lætitia, quam Chriſtus à Spiritu ſancto pleniſſimè vnctus perfectiſſimam & perpetuam habuit: nos autem illam habemus pro magnitudine, ratione, & menſura vnctionis, quam recipimus à Spiritu ſancto, alius maiorem,alius minorem. Hæc lætitia quam hæc Spiritus ſancti vnctio efficit, poſita eſt præcipuè in ſecuritate conſcientiæ, per remiſſionem peccatorum,in gratia & amicitia cum Deo, in ſpe bona vitę ac ſalutis æternę. Quis explicet vllis verbis, quis cogitatione comprehendat huius lætitię ſuauitatem & magnitudinem? hoc eſt quod Apoſtolus ad Roman. 14. dicit, Regnum Dei eſſe iuſtitiam, & gaudium, & pacem in Spiritu ſancto. Et Iſaias felicitatem regni Chriſti deſcribens, Lætabuntur coram te,inquit,ſicut qui lætantur in meſſe; ſicut exultant victores capta præda. Et Pſalmus 86. Sicut lætantium omnium habitatio eſt in te. Videamus nunc breuiter,qua menſura vnctus ſit Chriſtus. hoc indicat Propheta,dicens: Præ conſortibus tuis. Senſus eſt,perfecta & pleniſſima vnctione,ſuper omnes alios,vnctum fuiſſe,omnibusque donis & benedictionibus Spiritus ſancti cumulatiſſimè ornatum fuiſſe. Sicuti antè ex Ioanne audiuimus,datum illi fuiſſe Spiritum,non ad menſuram. Singuli Sanctorũ ſuam habent menſuram gratiæ Spiritus ſancti, & benedictionis Dei; alius maiorem, alius minorem: vt paulò antè diximus. Sed Chriſti menſura eſt, ſine menſura vnctum fuiſſe. *Iſa. 9.*

Secundò, notandum eſt, non dicere Prophetam, quòd Chriſtus Dominus vnctus ſit præ cunctis regni cæleſtis ciuibus, ſiue Angelis ſanctis,ſiue hominibus: qui tamen ſenſus eſt verborum eius, & rei veritas: ſed dicit,vnctum eſſe præ conſortibus ſuis. Qui ſunt conſortes eius? Fratres eius videlicet, filij Dei. Sic loquitur Apoſtolus ad Rom. 8. Quos præſciuit & prædeſtinauit,conformes fieri imaginis Filij ſui: vt ſit ipſe primogenitus in multis fratribus. Qui ſunt fratres eius? Qui & naturæ eius humanæ participes ſunt, & Diuinæ gratiæ. Quotquot autem receperunt eum, dedit illis poteſtatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius. Hi nimirum ſunt conſortes Chriſti. Qua in re conſortes? Iam diximus: non modò in humana natura, ſed etiam in Diuina gratia: hoc eſt, in iſta vnctione Spiritus ſancti, qua vnctus eſt Chriſtus. Ergo & nos omnes vncti ſumus, omnes chriſti ſumus: non eſt dubium. Proinde etiam de omnibus rectè dicitur, id quod antè ex Pſalmiſta audiuimus; Nolite tangere chriſtos meos Quamquam non ita vncti ſumus, vt vnctus fuit Chriſtus. Nos enim pro ſua quiſque menſura & modo vncti ſumus: ipſe autem perfectiſſimè & ſine menſura vt ſæpè nunc audiuimus. Quid præterea hinc ſequitur? Si vncti ſumus omnes cum Chriſto, & participes vnctionis eius; ipſe autem vnctus eſt, vt Rex & Sacerdos, vt audiuimus; ergo nos quoque omnes Reges ſumus, & Sacerdotes Hoc ſanè etiam eſt veriſſimum. Hoc enim & Petrus Apoſtolus clariſſimè docet, prioris Epiſtolæ ſuæ 2. & Ioannes Apocal. 1. Feciſti nos Deo noſtro, inquit, Reges & Sacerdotes; & regnabimus ſuper terram. O dignitatem Chriſtianorum incomparabilem atque inæſtimabilem! Sed quonam modo efficimur huius tantæ dignitatis participes, vt vnà cum Chriſto Domino noſtro in Reges & Sacerdotes vngamur? Per hæc nimirum viſibilia inſtrumenta, per olea hæc benedicta quæ nunc in Dei nomine, ex eiuſque inſtitutione conſecrauimus: ſeu per vſum Sacramentorum, quę ad eum finem Chriſtus propriè inſtituit, vt per illa conſequamur omnem ſpiritualem vnctionem Spiritus *Ioan. 1.*

Hhh ſancti,

ſancti,omnem benedictionem & gratiam Dei. Inſtituit illa ferè omnia in oleo: vt nimirum per externam illam vnctionem, internam animæ noſtræ vnctionem & clariùs agnoſcamus,& maiori veneratione proſequamur: qua nimirum ab eo illuminamur ad agnitionem voluntatis eius,purgamur à ſordibus peccatorum, & ſanamur, conſolamur in omni aduerſitate ac triſtitia huius vitæ,contraque omnes mundi,carnis,ac diaboli inſultus ac tentationes firmamur. In his namque externis, & viſibilibus, atque in ſpeciem contemtibilibus ſignis, voluit nos Deus exercere fidem noſtram quamdiu hîc viuimus; noſque in humilitate & obedientia continere. Quòd ſi externa ſigna ſanctorum Sacramentorum eius contemnimus, aut negligimus; vel non vtendo ijs quoties oportet, & neceſſitas noſtra poſtulat, vel non congrua deuotione mentiſque puritate ac reuerentia vtendo; nec hîc Dei gratiam conſequi poſſimus, nec ſpem vllam habere ſalutis æternæ. Auertat hoc ab omnibus, & meliorem nobis mentem donet IESVS Christus Dominus noſter; qui cum Patre & Spiritu ſancto viuit & regnat Deus in æternum. Amen.

EXHORTATIO *Septima ſuper hiſce Geneſios verbis:* ERECIT IACOB LAPIDEM IN TITVLVM, FVNDENS OLEVM DESVPER. *Geneſ.* 28.

INTER cetera quæ de conſecratione Chriſmatis aliorumque Sanctorum oleorum vtiliter dici poſſunt, nec infimum nec minimum eſt, ſcire quænam fuerit in veteri Teſtamento prima omnium figura huius ſacri Chriſmatis: & quiſnam, quo tempore, quonam modo, & qua occaſione primùm vſus fuerit oleo ad rem aliquam Deo dedicandam & conſecrandam,atque ad gratiam Dei inuiſibilem, qua omnia benedicuntur, ſignificandam. Nuſquam autem priùs inuenitur aliqua mentio olei, quàm in Geneſi 28. cap. vbi etiam oleum ad ſacrum ſignum, & ad aliquid externum Deo conſecrandum, adhibetur. Hiſtoria eſt pulchra & memorabilis admodum. Recitabo illam primùm vobis iuxta litteram: deinde eius myſterium, quantum Deo adiuuante potero, explicabo. Audiſtis frequenter, non dubito, quemadmodum Iacob Patriarcha, ad inſtinctum & inſtantiam matris ſuæ,mira quadam calliditate vltimam benedictionem patris ſui admodum ſenis, & morti proximi, ſibi & poſteris ſuis impetrauerit: quæ tamen benedictio fratri ſuo Eſau, tamquam primogenito,ſententiâ etiam patris Iſaac,deberi videbatur. Hiſtoria illa longa eſt & mirabilis; quã hîc breuitatis cauſa referre prætermittimus.Ea re Iacob grauiter offendit Eſau fratrem ſuum:adeò quidem vt Eſau illi propterea mortem minitaretur,
Geneſ. 27. dicens: Venient dies luctus, (hoc eſt mortis) patris mei,& occidam Iacob fratrem meum. Et ſanè tam audax & ferox erat, vt facilè peſſimum propoſitum opere ipſo perfeciſſet; ſi res tota conſilio ſanctorum parentum directa non fuiſſet. Hinc mater,fratrum illorum magno timore correpta, & valdè anxia pro dilecto filio ſuo Iacob, rem ſtatim ad maritum tetulit; illique ſuggeſſit, vt filium ſuum Iacob procul foras peregrinatum mitteret: tum vt iram & manus fugeret Eſau fratris ſui, tum vt ex alia regiune vxorem ſibi deligeret. erant enim homines prouinciarum illarum in quibus Iſaac habitabat, valdè mali. vnde nec Abraham etiam anteà ex illa gente volebat filio ſuo vxorem accipere. Vocauit igitur Iſaac,hæc audiens,Iacob filium ſuum, illique ſuaſit vt ad tempus proficiſceretur in Meſopotamiam Syriæ,ad domum Bathuëlis,aui ſui materni; ex eiuſque ſtirpe, opportuno tempore,vxorem etiam acciperet. Iacob autem, etſi durum erat, domum paternam parenteſque chariſſimos ſtatim relinquere, ad terramque longinquam & penitus ignotam proficiſci;tamen, quia bonus erat,Deum timens,& obſeruantiſſimus parentum ſuorum,fecit confeſtim quod iubebatur: acceptaque iterùm noua benedictione patris ſui, atque à matre ſua bonis promiſſis confirmatus, quòd non multo pòſt tempore domum reuocaretur,profectus eſt ſtatim in nomine Domini. Quum autem vno atque altero die iter feciſſet,nocte inſtante requieſcere ſtatuit: cumque nec ciuitas ibi aliqua vicina, nec diuerſorium eſſet, in quod ingrederetur; ſub dio illi dormiendum fuit in medio campo. Non dubium eſt, quin vna ex parte magnopere timeret ſibi per noctem tum à latronibus & malis hominibus, tum à feris beſtijs, quarum multę & variæ erant in illis prouincijs: ſed quum aliud conſilium non haberet, commiſit ſe Diuinæ curæ ac prouidentiæ. Ita-

Itaque nuda humo pro lecto vtebatur, pro ceruicali autem vno ex lapidibus, quem fortè ibi reperiebat. in illo reclinans caput suum, interque illum & caput nonnihil ex vestibus suis interponens, vt est probabile, ita se ad dormiendū composuit. Et quamuis non valdè molliter requiesceret; tamen, quia fessus erat ex labore diurnæ profectionis, & quia securam habebat conscientiam, dulciter admodum & profunde dormiuit, dormiensque incidit in mirabile somnium. Videbatur sibi scalam videre altissimam, erectam a terra vltra nubes omnes vsque in ipsum cælum: illamque scalam plenam vbique multis Angelis, quorum alij à terra in cælum ascendebant, alij verò per eamdem scalam è cælo descendebant in terram. In ipso autem cælo videbat Deum innixum summitati scalæ, respicientem se, sibique loquentem alta voce: Ego sum Deus Abraham aui tui, & Isaac patris tui: Terram, in qua dormis, tibi dabo & semini tuo: eritque semen tuum sicut puluis terræ. Dilataberis ad Orientem & Occidentem, ad Septemtrionem & Meridiem: & benedicentur in te, & in semine tuo, omnes tribus terræ. Et ero custos tuus, quocumque perrexeris; & reducam te in terram hanc: nec dimittam nisi compleuero vniuersa quæ dixi. O ingentem consolationem! ô dulcissimum somnium! Quis det nobis, charissimi, inter dormiendum sic somniare, loco multorum vel turpium vel terribilium vel inanium somniorum, quæ frequenter patimur dormientes? Sed pergamus. Quum sanctus iuuenis manè expergisceretur, somno simul somnioque finito, magna admiratione correptus, quòd tales res, tamque alta & sancta mysteria in somnio suo vidisset & audiuisset, dicebat secum: Vere Dominus est in loco isto, & ego nesciebam. Pauensque, Quàm terribilis est, inquit, locus iste! non est hîc aliud nisi domus Dei, & porta cæli. Surgensque statim tulit lapidem, quem supposuerat capiti suo, & erexit in titulum, fundens oleum desuper.

Quid longa illa scala significet pertingens à terra vsque ad supremum cælorum, quid Deus innitens in summitate eius, quid Angeli per eam descendentes & ascendentes, nolo nunc attingere, nec multa etiam alia, quæ vel ipse Dominus Deus, vel dixit & fecit ibi sanctus hic Patriarcha. Vnum tantùm atque alterum verbum dicam de eo, quòd lapidem illum, quem supposuerat capiti suo ad dormiendum, oleo perunxit, & erexit in titulum. Hoc propriè facit ad propositum nostrum.

Quod ad primum, litteralem, atque historicum sensum attinet, lapidem illum in quo dormierat erexit in titulum. hoc est, ita in terram infodit, vt suprà extaret, firmusq; maneret: quemadmodum hodie collocantur in agris lapides, ad agroru m terminos designandos, vel in vijs publicis, ad cognoscenda milliaria. Cur hoc fecit Iacob? Gratitudinis causa erga Deum; vt lapis ille esset sibi & posteris suis signum & memoriale ęternum visionis cælestis quam illic viderat, mysteriorum admirabilium quæ diuina reuelatione cognouerat, & promissionis maximæ atq; dulcissimæ quā illic à Deo acceperat, tum priuatim pro sua persona, tum in vtilitatem seminis sui, tum præcipuè in salutem æternam totius Ecclesię Dei, ex cunctis etiam aliquando Gentibus colligendę. Vocauitque locum illum Bethel; quod significat, Domus Dei. quia nimirum Deus ei illic tam insigniter apparuerat, ostenderatque partem gloriæ suæ. Quum autem postmodum ibi ab incolis regionis illius vrbs extrueretur, quam Lusam vocabant, id est, Amygdalum, à multitudine videlicet amygdalorum illic nascentium; filij Israël deinde ingressi in terram promissam patribus suis, omnesque eius vrbes Dei dono atque auxilio occupantes, ciuitatem hanc appellarunt Bethel, nomine videlicet, quo Iacob locum illum primùm vocauerat: de qua ciuitate frequenter mentio postmodum fit in Sacris litteris.

Sed cur Iacob lapidem illum ibi in signum & memoriā perpetuam collocans perunxit oleo? Ac primùm vnde ibi statim ad manum habuit oleum; quum solus ibi esset, vt antè audiuimus? Dicere cum quibusdam, quod ex proxima ciuitate vel hospitio attulerit, non est admodum probabile; quum ei non luberet vel retrocedere vel procul diuertere extra viam. Verisimilius est, eum aliquid panis & olei, ex more prouinciæ, secum habuisse pro viatico; indeque sumsisse quantum satis erat ad vngendum lapidem. Cur verò vnxerit lapidem illum, multiplex causa est, & omnis sacra & mystica. Vnctio enim illa saxi illius nihil penitus faciebat ad signum vel memoriam: sed longè aliud significabat in corde sancti iuuenis. Primùm enim hoc modo non tantùm lapidem illum, sed etiam totam illam quodammodò regionem Deo dedicabat & consecrabat; postquam intellexerat ibi Deum posteà habitaturum, cum semine & posteritate sua, locumque illum ex toto mundo sibi veluti in domum & sanctuarium electurum & habiturum, ibi san-

ędificaturum sibi populum suum, omniáque externa atque interna benedictione repletum. Intellexit ergo vir pius, omnem sanctificationem & benedictionem hominum non aliunde esse, quàm ex vnctione Spiritus sancti. illam vnctionem spiritus significabat per externam vnctionem lapidis sui. Quasi dicere voluisset, sic Deum aliquando hoc in loco effusurum largiter vnctionem Spiritus sui super populum suum, sicuti ipse effuderat oleum suauissimum super lapidem: & quemadmodum ipse in Dei honorem tunc lapidem illum vnxerat, sic postmodùm in illa regione Deo templa atque altaria erigenda esse, & sacro oleo perungenda. Vnde posteà ipsemet Iacob à Deo iubetur, quum iamdiu domum reuersus, auctusque esset Dei benedictione multis prolibus & diuitijs, vt in eodem hoc loco altare ędificet, Deoque super illud sacrificium gratiarum & laudis offerat, ibique deinde habitaret. Hoc vnum est. Ceterùm est hîc & aliud quiddam, non minùs imò longè magis notatu dignum.

Accepit hic Iacob in somnio suo oraculum à Deo & promissionem de Christo, mundi Saluatore aliquando venturo, ex suoque semine nascituro, ad salutem ęternam humani generis. Hoc enim significant aperte verba illa quę dicebat illi Deus inter alia, ex summitate scalę: Benedicentur in te, & in semine tuo, omnes tribus terrę. hoc est, benedictum semen Christus Dominus noster, qui secundùm humanam naturam ex Iacob Patriarcha descendit; cuius merito omnes gentes ac nationes mundi totius ad benedictionem gratię & cognitionis Dei, adeoque ad salutem & vitam ęternam peruenerunt. Hinc ipse Dominus noster sępè, tam in nouo quàm in veteri Testamento, per lapidem

Psal. 117. significatur. In Psalm. 117. de illo scriptum est; Lapidem quem reprobauerunt ędificantes hic factus est in caput anguli. Daniel quoque Propheta vocat Christum lapidem de

Dan. 2. monte pręcisum sine manibus. Sic ergo Iacob etiam hoc loco, plenus diuina reuelatione, per lapidem super quo dormierat, quemque in ęternam memoriam fidelium omnium erexerat, Christum Dominum mundi Saluatorem designare voluit. Et videte, quàm pulchrè figura conueniat, in illo in primis, quòd sanctus vir illo in lapide requieuerat. Vbi, vel in quo requiem veram omnes inuenimus? In solo Christo, inque gratia &

Ioann. 16. fauore ipsius. In mundo, inquit, pressuram habebitis, in me verò pacem. O quàm verè dictum! Dicant nobis amatores huius mundi, vtrùm vel in multitudine diuitiarum quas tanti faciunt, vel in honore & gloria huius mundi, vel in voluptate carnis, vel in vllis alijs huius mundi solatijs veram animi requiem inueniant. velint, nolint, fateri cogentur

Matth. 11 contrarium. At verum est, quod Christus alibi dicit, Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos. Tollite iugum meum super vos, & inuenietis requiem animabus vestris. Hoc ergo significat, quòd Iacob requiescebat, & dormiebat suauiter super lapidem suum. Illum lapidem vnxit posteà quum erexit in signum. Nimirum intelligens & significans Christum vnctum fore omni gratia & virtute Spiritus sancti: iuxta illud, quod Regius Propheta posteà de illo cecinit, Psal. 44. Vnxit te Deus, Deus tuus, oleo lętitię prę consortibus tuis. Sic vnctus fuit Christus oleo gratię & virtutis Dei,

Ioan. 1. vt nos omnes vnctionis suę participes fecerit. De plenitudine eius nos omnes accepimus, inquit Ioannes Apostolus. Legant docti Augustinum, super locum illum Psal. 44. quem nunc nominauimus, & videant, ánne sic penitus visionem Iacob & factum eius de vncto lapide interpretetur, veluti nos iam interpretati fumus. Vt nihil dicam de sancto Eucherio, similiter interpretante locum istum super Genesim, alijsque multis probatis auctoribus.

Sed quid hęc nunc ad instructionē nostram? Quidquid dignitatis & gratię, quidquid priuilegij vel pręrogatiuę habuit Christus à Patre suo, id totū pęnè dedit nobis. Verùm, nos hic agemus de illis tantùm, quę spectant ad rem pręsentem. Christus lapis est, vt audiuimus, lapis inquam angularis & fundamentalis totius spiritualis ędificij Ecclesię Dei. Nos quoque omnes lapides sumus. Non quidem insensibiles, sed viui, qualis est Christus fundamentum nostrum. Quotquot sunt fideles, Christo per fidē, spem, & charitatem adhęrentes; tot sunt lapides viui in Ecclesia Dei. Quemadmodum videmus in huiusmodi materiali templo vel simili ędificio valdè multos lapides esse, magnos & paruos, rotundos, quadratos huius vel illius generis, singulos autem suo loco, suo ordine collocatos: talis est ordo Fidelium omnium in spirituali ędificio, Ecclesia Dei. Audite hac de re princi-

1. Pet. 2. pem Apostolorum in 1. Epistola cap. 2. Ad quem, ait, accedentes lapidem viuum (loquitur de Christo) ab hominibus quidem reprobatum, à Deo autem electum, & honorificatum; & ipsi tamquam lapides viui superędificamini domus spiritualis, Sacerdotium sanctum,

sanctum, &c. Iam verò Christus Dominus non modò lapis est, sed etiam vnctus lapis: cuius etiam rei rationem audistis. ita nos quoque omnes eius gratia vncti lapides sumus. Vncti, inquam, quemadmodum de Christo capite nostro diximus, omni spiritali vnctione Spiritus sancti, ad sanctificationem animarum nostrarum, atque ad spem certam vitæ & salutis æternæ: vnusquisque in suo ordine & vocatione. At, quonam modo, & per quæ media participes efficimur spiritalis huius vnctionis gratiæ Dei? Per Sacramenta Christi, quæ propterea etiam pæne omnia per oleum externum administrantur; vt nimirum per hoc internam ipsorum & spiritalem operationem intelligamus. Et hoc ipsum est, quod hîc nunc egimus, vt vidistis. Ideò olea hæc in Dei nomine consecrauimus, vt nobis sint in omni nostra spirituali necessitate instrumenta certa ac salutaria gratiæ Dei, auxilij, & protectionis eius. Quod nobis haud dubiè continget, si frequenter ac deuotè sanctis Christi Sacramentis vtamur. Dominus sit vobiscum, Amen.

EXHORTATIO *Octaua super verbis Sponsæ in Cantico Canticorum*; OLEVM EFFVSVM NOMEN TVVM: IDEO ADOLESCENTVLAE DILEXERVNT TE. *Cant.* I.

MVLTA extant in Sacris litteris sancta & iucunda colloquia diuersarum personarum inter sese, quæ magnopere seruiunt ad spiritalem consolationem, ad doctrinam, ad inflammandam in Deum & proximum charitatem nostram: sed nullum est pulchrius dulciusque colloquium, in Scripturis præcipuè veteris Testamenti, quàm quod in libro Cantici Canticorum describitur inter Christum & Ecclesiam. Ibi introducuntur duo illi inter se colloquentes cum admirabili gratia & voluptate, de mutuo amore quem gerunt ad se inuicem. idque sub figura sponsi & sponsæ, vel mariti & vxoris: inter quos est communiter maximus & ardentissimus amor, multoque maior quàm inter quoslibet alios homines. Nec malè etiam vel procul sumta, Christoque & Ecclesiæ applicata est similitudo viri & vxoris. Sicut enim maritus & vxor per matrimonium sunt vna caro; ita Christus filius Dei per incarnationem factus est vna caro cum Ecclesia, eiusdem cum illa naturæ particeps. Vnde Apostolus de hac re loquens, Membra, inquit, sumus corporis eius, de carne eius, & de *Ephes.* 5. ossibus eius. Et quemadmodum ex amore statim nascitur laus (quem enim seriò ac vehementer amamus, eum semper laudare conamur, & numquam nobis videmur satis laudare posse;) hinc omnis fere sermo Christi & Ecclesiæ, in libro illo Cantici Canticorum, est de mutua laude. Ecclesia laudat Christum, Christus vicissim laudat Ecclesiam. Ecclesia multis verbis, variisque adhibitis parabolis, prædicat pulchritudinem & dignitatem Christi sponsi sui: Christus vicissim pluribus sermonibus, multisque similitudinibus, ex omni rerum natura desumtis, pulchritudinem prædicat, fidem, & excellentiam Ecclesiæ sponsæ suæ. Et quidem iure ac meritò prædicat Ecclesia Christum sponsum suum. Laus enim eius tanta est vt numquam satis aut explicari aut comprehendi queat; nec ab hominibus vllis, nec ab Angelis. Cælum & terram excedit longè lateque laus Christi.

At quid est in Ecclesia, hoc est, in miseris hominibus, morti & peccato subiectis, quod laudari mereatur; & quidem à tali ac tanto laudatore, qualis est Christus? Qui vt magnus est laudator & præclarissimus, sic est & verissimus atque iustissimus. Homines frequenter laudando falluntur: multaque laudant, quæ non magna laude, imò quæ magno potiùs vituperio digna sunt. At quemcumque Christus laudat, is demum dignus est qui laudetur. nullum ille potest malè vel immeritò prædicare aut extollere. Vnde Paulus iterum: Non enim qui seipsum commendat, ille probatus est, sed quem Deus *2. Cor.* 10. commendat. Quid ergo est in Ecclesia, quod à Christo laudari tantopere mereatur? Pulchritudo eius, (diximus) puritas, fides seu fidelitas in Christum. Nónne omnes confitemur in symbolo fidei nostræ Ecclesiam esse sanctam? Et nónne sanctitas res est pulchra ac laude digna? Est profectò. Et scimus omnes, Ecclesiam esse sanctam, puram, formosam, Christo sponso fidelem, puroque & sancto amore semper illi adhærentem,

 semper-

ſemperque illi fideliter ſeruientem. Hęc omnia ſunt extra quęſtionem vel controuerſiam, nemo de his dubitat. Sed vnde habet Eccleſia puritatem omnem, & ſanctitatem omnem ſuam, quòd Chriſto tam fideliter ſeruiat, quòd puro illum & feruenti corde nocte dieque adoret, breuiter, omnem laudem & pulchritudinem ſuam? Num à ſeipſa? Minimè. Si Eccleſiam, ſeu Fideles omnes & Chriſtianos in ſeipſis reſpicias, ſiue cum iis quæ habent à ſeipſis; non modò nihil habent laude dignum, ſed permultum etiam merentur infamiæ & ignominiæ. Non eſt pulchra Eccleſia ex ſeipſa, ſed deformis ac turpiſſima. Heu quis explicare vllis verbis, aut mente comprehendere queat turpitudinem noſtram, quam omnes nobiſcum attulimus ex vtero matris noſtræ? Nec hoc ſolùm, ſed quam noſipſi quoque augemus quotidie peccatis proprijs? Loquimur enim hic (ne quis forte fallatur) non de externa, ſed de interna; non de corporis, ſed de animæ pulchritudine, ac turpitudine. Vultis ſcire cuiuſmodi ſit ſumma pulchritudo animæ noſtræ quam à nobiſipſis habemus? Num audebo vobis dicere aut nominare, quod tam clarè tamen exprimitur in Scripturis ſacris, ad inſtructionem noſtram? Sicut pannus menſtruatæ, inquit Iſaias Propheta, ſic ſunt vniuerſæ iuſtitiæ noſtræ. Si tales ſunt iuſtitiæ noſtræ, quid dicemus de manifeſtis iniuſtitijs noſtris? Hoc eſt, ſi talia ſunt opera hominum extra gratiam Dei, quæ bona illis ac iuſta videntur; quid cenſendum de apertis ſceleribus? Ergo nihil habet Eccleſia Chriſti laudabile à ſeipſa, vel ex ſeipſa. Omnis laus eius à Chriſto ſponſo eius eſt: ſi pulchra & formoſa eſt, vt eſt profectò pulchra vt luna, electa vt ſol, vt idem liber Cantici Canticorum teſtatur; omnem pulchritudinem ſuam habet ab Chriſto. Si pura, ſi ſancta, ſi ſponſo ſuo fidelis eſt, omnia illa ſoli Chriſto debet accepta ferre: ipſe eam lauit, ipſe mundauit, ipſe ornauit. Sic ipſa confitetur etiam palàm ad laudem & gloriam ſponſi, in libro illo ſacro, quem ſæpè iam nominauimus: Nigra ſum, inquit, ſed formoſa, filiæ Ieruſalem. Verba illius varie exponuntur à ſanctis Doctoribus, ſed bonus & facilis eſt ſenſus inter alios, quem ſanctus Auguſtinus frequenter tradit. Quomodo Eccleſia eſt nigra & formoſa? Duo iſta ſunt velut contraria. Nigra enim & formoſa perinde videtur eſſe ac ſi diceret, Nigra ſum, & alba. quæ duo non poſſunt ſimul eſſe in eodem, non magis quàm calor & frigus. Verum eſt, non poſſunt hæc in eodem eſſe vno eodemque tempore, vt pueri etiam docentur in Logica vel Dialectica; ſed diuerſo tempore, aliaque & alia conſideratione poſſunt rectè de eodem prædicari. Sic Eccleſia Chriſti ſimul & nigra eſt & candida, & deformis & formoſa, ſed alia atque alia ratione. Nigra & deformis eſt ex ſeipſa: candida & formoſa per Chriſtum ſponſum ſuum, & gratiam eius. Si illam conſideres in ſeipſa, & cum iis quæ à ſeipſa habet; eſt niger, turpis, inamabilis & impurus coruus: ſi verò illam conſideres, qualis per Chriſtum facta eſt, & cum iis quæ à Chriſto recepit; eſt candida, pura, amabilis & ſuauiſſima columba. Quemadmodum etiam illo nomine propterea à Chriſto vocatur; Veni, inquit, ſpecioſa mea, columba mea. Nominat eam vt ipſe eam fecit. Sic frigus & calor, tametſi contraria ſunt (vt diximus & omnes nouiſtis) tamen in eodem eſſe queunt diuerſo tempore, diuerſaque ratione & conſideratione. Probemus hoc in Eccleſia, vt non egrediamur extra propoſitum noſtrum. Eccleſia Chriſti frigida eſt & calida: frigida ex ſeipſa, calida à Chriſto. Omnes natura frigidi ſumus, & præ nimio frigore rigidi atque immobiles ad omne bonum. Vnde dicitur in ſacro Euangelio de quibuſdam, quòd refrigeſcit charitas eorum: quia videlicet nihil boni operentur. Quemadmodum, qui frigore conſtrictus eſt, nihil operari, & vix ſe mouere poteſt, eſtq; velut mortuus. At per gratiam Chriſti, calorem internum & vitam & alacritatē recipimus, vt voluntarij, prompti & expediti ſimus ad omne bonum. Ita Diuus Gregorius quodam loco de Maria Magdalena dicit: Quæ priùs peccando frigida remanſerat, poſteà per gratiam Chriſti, & ſanctum amorem fortiter ardebat. Ita, ſicut aqua per ſe ex natura ſua ſemper frigida eſt, ſed per vim ignis fit vt omne frigus perdat & fiat calida; imò feruida interdum & ebulliens præ æſtu: ſic omnium hominum corda naturà frigida ſunt, & per hoc inepta ad vllam virtutem aut pietatem; ſed per operationem, dulcemque virtutem gratiæ Chriſti, ſeu ſancti Spiritus, qui ignis eſt ſpiritalis, ad omnem virtutem & pietatem incaleſcunt. Quem ſalutarem calorem in ſe ſentiebant duo illi, de quibus ſecunda feria Paſchæ audieris, cùm dicerent; Nónne cor noſtrum ardens erat in nobis, cùm loqueretur nobis in via, & aperiret Scripturas? Pro eodem ſancto calore oramus dicentes & clamantes toties ad ſanctum Spiritum: Veni ſancte Spiritus, reple tuorum corda fidelium, & tui amoris in eis ignem accende. Et notate, quòd ſancta Chriſti ſponſa non dicit, Formoſa ſum, ſed nigra: quod tamen

Margin notes: Iſa. 64. — Cant. 6. — Cant. 1. — Cant. 2. — Luc. 24.

tamen non malè etiam diceret, nempe formosa sum per gratiam Christi, sed nigra tamen ex meipsa: sed dicit longe aptiùs; Nigra sum, sed formosa. Nimirum priùs nigra, posteà formosa. Primùm enim omnes nigri ac deformati sumus peccato: sic omnes nascimur ex parentibus nostris: posteà per gratiam Christi dealbamur, & formosi efficimur.

Verùm quorsum hæc omnia nunc temporis & hoc loco? vel quid hęc faciunt ad rem, de qua hic agimus, ad consecrationē, inquam, Chrismatis? Non putabam sanè, cùm primùm cœpi, tamdiu his immorari, neque hæc omnia dicere quæ nunc retuli. mens mea atque intentio erat, explicare vobis sententiam illam ex Cantico Canticorum: OLEVM EFFVSVM NOMEN TVVM: IDEO ADOLESCENTVLÆ DILEXERVNT TE. Quæ sententia quàm bene conueniat rebus præsentibus, omnes intelligitis. Laudat Ecclesia Christum à nomine eius: quòd nimirum nomen eius fragrantiam habeat odoris suauissimi, instar pretiosissimi vnguenti effusi. Quam sententiam, qua tantopere sponsum suum Christum laudat Ecclesia, antequam explicare volui, putabam priùs esse breuiter declarandum, quonam modo se mutuò laudent in Cantico illo Canticorum Ecclesia & Christus. Vterque enim ad eam rem omnes quodammodò vires suas intendit, Ecclesia scilicet, vt laudet Christum; & Christus, vt laudet Ecclesiam. Quod vt rectè queamus intelligere, explicandum mihi fuit longè alia ratione Christum laude dignum esse, laudarique ab Ecclesia, quàm Ecclesia ipsa à Christo laudetur In quo hactenus immoratus fui, diutiùs sanè quàm volui & putaui (iam enim tempus nostrum prætenjt, & nihil adhuc dixi de eo quod præcipuè dicere volui, quodque ad rem præsentem pertinet.) & tamen non omnino me pœnitet, quòd orationis filo huc pertracti sumus, & tamdiu mansimus in hac materia. Præterquam enim quòd nec inutilia nec iniucunda sunt, opinor, quæ audistis; non penitus sunt etiam extra propositum nostrum, & rem præsentem.

Diximus, totam Ecclesiā Dei & nos omnes, ex natiuitate ac natura nostra, nigros esse, impuros, deformes, Deo & omnibus Angelis eius ingratos: per Christū verò, & gratiam eius dealbari, mundari, ornari, & sanctificari, vt Deo grati, & omni laude digni reddamur. Quomodo & per quid nos Christus sic lauat, purificat, exornat, sanctificat? Per Sacramenta sua, quæ ad hunc propriè finē instituit, & reliquit Ecclesiæ suæ. Illa autem sunt, quæ hic confecimus, quorumque hic materiam præparauimus, benediximus, consecrauimus: vt nimirum instrumenta sint apta & efficacia ad purgationem, illuminationem, & sanctificationem animarum nostrarum. Audite hac de re iterùm Paulum Apostolum ad Ephesios 5. Viri, inquit, diligite vxores vestras, sicut & Christus dilexit Ecclesiam, & tradidit seipsum pro ea; vt illam sanctificaret, mundans eam lauacro aquæ, in verbo vitæ. Ecce, mundat Christus Ecclesiam suam, quæ ex se immunda est. Quomodo mundat? Lauacro aquæ, inquit. Hoc lauacrum est Sacramentum Baptismi. Non quòd illo solo Sacramento mundetur Ecclesia; nam omnia septem Sacramenta instituta sunt ad purificationem Ecclesiæ: sed Paulus ibi solùm Baptismum nominat, quia illud Sacramentum primum est omnium, & ianua salutis nostræ. Denique sine alijs Sacramentis potest salus contingere, vt patet in infantibus statim post Baptismum morientibus, vt alios taceam: at verò sine Baptismo nemo saluari potest. Generalis enim sententia est; Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei. Præterea autē, etsi Baptismi Sacramentum in aqua administretur, & in necessitate sola aqua sufficiat; aliàs tamen non datur etiam sine Chrismate. Baptizati vertex, semper in Ecclesia ab initio, Chrismate linitus fuit, & adhuc linitur. Ad eum finem sanctum Chrisma hic nunc benediximus, & consecrauimus, vt vidistis: etsi præcipuus vsus Chrismatis sit in Sacramento Confirmationis. Det nobis Deus hæc signa externa ex oleo consecrata ita in reuerentia & honore habere, vt verè per illa purgationem, illuminationem, & sanctificationem animarum nostrarum obtinere queamus. Amen.

Ioan. 3.

EXHORTATIO *Nona super iisdem verbis:* OLEVM EFFVSVM NOMEN TVVM: IDEO ADOLESCENTVLÆ DILEXERVNT TE. *Cant.* I.

NTER alia quæ pro concione tractari possunt, in consecratione sancti Chrismatis, aliorumque sacrorum oleorum, cœpi vobis anno superiore dicere, insignem esse sententiã in principio libri Cantici Canticorum, per quam sponsa illa sancta sanctissimum sponsum suum Christum filium
Cant. 1. Dei alloquitur, dicens; OLEVM EFFVSVM NOMEN TVVM, IDEO ADOLESCENTVLÆ DILEXERVNT TE. Quibus verbis non intendit sponsa significare, quodnam sit propriũ nomen filij Dei, sponsi sui. Vt enim sponsa illa bona & sancta est, sic est & sapiens admodum, & plena omni salutari scientia: imò nusquam est vera sapientia nisi apud illam & in illa. Omnis sapientia vel scientia quæ est extra Ecclesiam, siue olim in Ethnicis, siue in ipsis perfidis Iudæis, siue in hæreticis, siue in quibusuis aliis, qui non communicant cum sponsa Christi Ecclesia sancta, vera est potiùs ignorantia quàm scientia. Ergo Ecclesia Christi illuminata per gratiam Dei, & per sanctum Spiritum, in omni cælesti sapientia, non ignorat Deo non posse tribui aliquod nomen proprium. Non ignorauit hoc vnus quidam olim Ecclesiæ filius & membrum, Salomon ille sapientissimus, qui Prouerbiorum 30. de incomprehensibili Dei maiestate ac natura disputans; Quod nomen, inquit, est eius? & quod nomen filij eius, si nosti? Vult indicare, impossibile esse, dicere vel cognoscere nomen Dei, aut Filij eius. Sic cùm Iacob Patriarcha sanctus quæreret ab Angelo, in persona Dei, quicum luctabatur, quod esset nomen eius; respon-
Genes. 32. dit: Cur quæris nomen meum quod est mirabile? tam mirabile est, vt sit ineffabile, incomprehensibile. Tam enim non possumus cognoscere nomen Dei, quàm scire non possumus vel cognoscere naturam eius. Cùm sanctus martyr quidam, Attabus nomine, interrogaretur ab infidelibus; Quod est nomen Dei vestri? Non habet nomen, inquit, Qui plures sunt, ait, nominibus discernuntur; qui vnus est, non indiget nomine. Eusebius lib. 5. Histor. Ecclesiasticæ, cap. 37.

Sed quid ergo est, quod sponsa hic dicit de filio Dei, sponso suo; OLEVM EFFVSVM NOMEN TVVM; si Deus aut filius eius non habet nomen? Non loquitur de proprio nomine filij Dei, quod nemo hominum nouit vel Angelorum. Ipse solus nouit proprium nomen suum qui perfectè nouit naturam suam, omnemque excellentiam & perfectionem suam. Loquitur in primis de nominibus, quæ nos Deo damus pro notitia exigua, quam de illo deque natura eius habemus, ex affectibus atque operibus eius. Hoc modo atq; ex hac consideratione nos Deo multa damus nomina. Vocamus eum bonum, quia videmus & expetimus, quàm multum boni ab eo proueniat, quàm multa bona operetur. Creatio totius mundi huius, & creaturarum omnium quæ in eo sunt, nónne res valdè bona est, imò tamquam mare bonorum omnium? Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valdè bona, inquit Scriptura. Quàm bonus esse debet in semetipso, qui tam multa bona produxit, idque ex nihilo? Et hinc etiam nomen illud generale in nostra lingua (quod Teutonici omnes norunt) Godt, sumtum videtur; nempe Godt quasi Goedt. Nam hæc conditio, hoc nomen Dei, quod à bonitate eius sumitur, inter om-
Matth. 19. nia alia illi optimè conuenit. Vnde etiam Christus ait in Euangelio, Vnus est bonus, Deus. Ipse solus bonus est, verè proprieque loquendo: primùm quia per se bonus est, cùm omnium aliarum rerum bonitas, à qua bonæ dicuntur, à Deo sit. Nemo hominum per se bonus est: imò potiùs per se atque ex sese mali sunt omnes. Vnde etiam Christus
Luc. 11. apertè dicit: Si vos, cùm sitis mali, nostis bona data dare filijs vestris, &c Deinde, Deus solus bonus est, quia est omne bonum, & summum bonum. Quod si quis habeat, &
Exod. 33. possideat; nihil petat amplius. Sicut Deus ipse dicebat Moysi: Ego ostendam omne bonum tibi. Quando? Cùm illi manifestabit seipsum, sicuti est; id quod in hac vita non potest contingere. Rursus, nomen Dei est, Omnipotens: sic nos illum frequenter vocamus. Nomen Dei est, Æternus; nomen Dei est, Sapiens, nomen Dei est, Verax; nomen Dei est, Iustus; nomen Dei, Clemens, & Misericors. Itaque habet Deus non vnũ tantùm nomen, sed innumera nomina, quę nos illi damus, quibusq; eũ nominamus.

Veniamus

Veniamus iam ad propositum nostrum. Quid dicit sponsa de nomine filij Dei sponsi sui? Oleum effusum nomen tuum, inquit. Quid vult sibi illis verbis? Benè potest intelligi, non loqui de vno aliquo particulari nomine; sed de omnibus & quibusuis Dei nominibus, ex quibus multa iam nominauimus. Comparat omnia Dei nomina oleo, siue vnguento. Quare? Quia oleum res est gustu dulcissima: & vnguentum ex oleo alijsque aromatibus confectum, olfactum, tactum, omnes sensus, totum corpus recreat. sic omnia Dei nomina sunt plena dulcedinis, plena consolationis, iucunditatis, voluptatis. Deus dicitur in primis bonus, vt audiuimus. O quàm dulce nomen! quantæ plenum consolationis & voluptatis! Quare dicitur bonus? vel quis fructum percipit omnem bonitatis eius? Nónne homines? ij inquam homines, qui puro sunt corde, sanoque ore, quo bonitatem eius gustare queant? Cui creauit bona hæc omnia, in toto mundo? cui seruauit hactenus, cui rexit, & administrauit? Nónne nobis? nónne fidelibus & electis suis? nónne seruis & filiis suis? Ex mera bonitate fecit nos, & totum mundum propter nos. Hoc etiam Ethnicus ille Philosophus intellexit Plato; nihil aliud mouisse Deum vt mundum faceret, nisi quia bonus erat. Bonus erat, & bonus est, & bonus erit in æternum. Non fecit mundum propter se, neq; enim ipse opus habebat mundo, vllisve rebus aliis extra se, vel præter se. Seipso enim beatus est, & à seipso; atque in seipso habet omnia, quæ desiderare potest. Nec pilo vno fuit beatior, felicior, &c. ex omnibus creaturis quas fecit, quàm erat antè: sed, quia summe bonus erat, noluit solus beatus aut felix esse; multos voluit suæ felicitatis participes facere. Bonum enim natura est sui diffusiuum. Hinc factum est, vt Angelos innumerabili multitudine, & homines faceret. Et fecit omnes bonos, sicut ipse erat. Neque enim summè bonus potest aliquid mali facere: sed homines statim seipsos malos fecerunt; & Angeli quidam similiter, qui facti sunt dæmones.

Iam, quòd Deus homines omnes, quum suapte culpa mali facti essent, & quidē valdè mali; non penitus reliquit in malitia sua, sed iterùm eos refecit, atque ad primæuam bonitatem reduxit; quid mouit eum, nisi bonitas eius? Quòd tanto tempore tam multos malos homines tam patienter fert; quòd patitur nomen sanctum suum ab iis toties tam indignis modis blasphemari, & non consumit eos statim, vel fulmine cælesti, vel terræ hiatu, vel mille alijs modis; quid facit, nisi bonitas eius? Quòd tanto tempore, tot annis, nos expectat ad pœnitentiã; quòd simul atque ad eum clamamus ex corde, statim recipit in gratiam condonatque omnia; quid facit, nisi bonitas eius? Denique quòd pro paruis meritis, & minimi temporis bonis operibus nostris, quæ tamen ipsa non facimus etiam, nisi per gratiam eius, tantam nobis mercedem promittit, ac donat in vita æterna; quid est, nisi bonitas eius? O igitur quàm bonus & suauis est Domine spiritus tuus in omnibus, vt ait Sapiens ille! Quomodo nomen bonitatis eius superat omnem dulcedinem vnguenti suauissimi! Similis autem est ratio de alijs, quæ diximus, cunctis nominibus eius. Dicitur omnipotens. quid suauius, vel iucundius pro nobis? Quia enim omnipotens est, habet vnde impleat abundè omnem necessitatem nostram, omne desiderium nostrum. Rursus, quia omnipotens est, tuetur nos contra omnes hostes nostros. Omnipotentia eius facit, vt dicamus confidenter: Libera me Domine, & pone me iuxta te, & cuiusuis manus pugnet cõtra me Item, Si ambulauero in medio vmbræ mortis, non timebo mala, quoniam tu mecum es. Quid magis facit ad consolationem nostram? Sic, quia verax est Deus, securè expectabo euentum & complementum omnium promissionum eius. Promisit se recepturum in gratiam pœnitentes: non desperabo igitur, in quæcumque peccata incidero. Promisit se suos non deserturum in periculis: ergo, in quamcumque aduersitatem incidero, bona spe ero. Verax est enim qui promisit.

Sed Deus iustus est etiam. Verum est. Quid dulcedinis vel consolationis affert nomen isthuc? Videtur hoc plenum tantùm formidinis esse ac terroris. Nequaquam. In illo Dei nomine, tam multum dulcis vnguenti, tam multum consolationis est, quàm in alijs. Tantùm, ne nos indignos faciamus gratia Dei, & fructu iustitiæ eius. Alioqui omnia eius nobis terrori erunt: & meritò. Sed videamus quid sentiendum sit de iustitia Dei. In primis, quia iustus est; non obliuiscetur laboris & patientiæ nostræ in omnibus aduersitatibus huius vitæ. Audite quid Paulus dicat Apostolus: Non enim iniustus est *Hebr. 6.* Deus, vt obliuiscatur operis vestri boni. Neminem ergo pigeat Deo seruire. Iustus est: vnicuique pro bono ministerio suo iustam mercedem dabit. Reges huius mundi, & alij multi, iis qui benè & fideliter & longo tempore totaque vita sua eis seruierunt, frequenter

quenter paruam vel nullam mercedem tribuunt: contrà ijs, qui nihil meruerunt, permultum donant. Quid ita? quia iniusti sunt. Non ita Dominus Deus, cuius nomen est, Iustus. Iustum est apud Deum, ait idem Paulus 2. Thessal. 1. retribuere retributionem ijs, qui vos tribulant: vobis autem qui tribulamini, requiem nobiscum, &c. O quomodo gloriatur idem Apostolus & confidit in iustitia Dei, 2. Tim. 4. Bonum certamen certaui, cursum consummaui. tandem: quam (coronã scilicet) reddet mihi in illa die iustus iudex. Deinde, tam laudabilis est iustitia Dei, in punitione malorum & impiorum, quam in coronatione bonorum. Valdè magnam consolationem accipiunt iusti & electi Dei, ex eo quòd hostes sui & gloriæ Dei perpetui iustã tandem peccatorum suorum sententiam & supplicium accipiunt in damnatione æterna: quodque tanta illorum impietas non semper manet impunita. Sed ea de re hîc multa diceda essent. Vis non timere pote-
Rom. 13. statem, iustitiam Dei? Bene fac, & habebis laudem ex ea, &c. Quid autẽ dicemus de illa laude iustitiæ Dei; quòd, cùm fideles eius & electi non possent pro peccatis suis, quæ in Deum commiserant, satisfacere, & tamen eos saluare vellet, transtulerit omnem satisfactionem eorum in proprium filium suum, in illumque exercuerit seueritatem iustitiæ suæ; vt & electis suis parceret, & iustitiæ suæ nullam iniuriam faceret? Hæc laus iustitiæ Dei, pro electis eius, omnem laudem & admirationem superat. Ergo, quacumque parte Deum inspicimus, quæcumque in eius nomine consideramus, omnia sunt plena consolationis & suauitatis. De omnibus verum est, quod hîc dicitur, Oleum effusum nomen tuum.

Sed quid hæc omnia ad propositum nostrum, ad præsentem actionem & consecrationem sacri Chrismatis? Quia Deus tantæ est suauitatis in natura sua, inque omnibus operibus suis erga electos suos; ideò gratiam suam nobis communicare voluit, ad salutem animarum nostrarum, pro omni necessitate vitæ huius, & auxilio ad vitam æternam consequendam, per creaturam naturæ dulcissimæ, id est, per oleum. Hinc omnia pænè Sacramẽta, quæ & gratiæ eius instrumenta sunt, & æternæ salutis nostræ, in oleo instituit. vt, dum Sacramentis huiusmodi, quibus carere non possumus, ex tã suaui materia confectis quotidie vtimur; semper ita Diuinæ suauitatis, bonitatis, misericordiæ, & charitatis erga nos recordaremur: illudque recordantes excitemur assiduè in amorem eius: amantes autem illum, ab eo vicissim amemur; omniaque ita ab eo quæ volumus consequamur. Neque quærit Deus, vt illius recordemur eumque amemus propter se. Nihil enim illi vtilitatis accedere potest ex amore nostro. Quòd suauitatis eius recordamur, quòd eum diligimus, omnia illa vergunt in vtilitatem & salutem nostram. Ideò ergo nunc & sacrum Chrisma, & alia sancta olea, pro materia Sacramentorum, atque ad varios sacros vsus salutis nostræ, consecrauimus, vt vidistis. Hoc vnum est, quod discere possumus ex verbis istis, Oleum effusum nomen tuum: ideò adolescentulæ dilexerunt te. Latent & alia multa ac maiora mysteria in iisdem verbis, quæ propiùs faciunt ad hoc propositum atque ad consecrationem sancti Chrismatis. Sed temporis breuitas non patitur nos plura adiicere. Dominus sit vobiscum & cum omnibus nobis: qui est benedictus in sæcula. Amen.

EXHORTATIO *Decima super iisdem verbis*: OLEVM EFFVSVM NOMEN TVVM: IDEO ADOLESCENTVLÆ DILEXERVNT TE. *Cant. 1.*

AD meliorem intellectum eorum quæ hîc egimus, explicare vobis cœpimus, superioribus annis, Scripturam illã Cantici Canticorum qua sponsa spiritualis sponsum suum, hoc est, Ecclesia sancta Christum, Redemtorem ac Dominũ suum, alloquitur dicens: OLEVM EFFVSVM NOMEN TVVM, IDEO ADOLESCENTVLÆ DILEXERVNT TE. Diximus autem atque ostendimus vobis, hoc optimè competere in omnia Dei nomina, quæ de eo legimus in Sacris litteris; quibúsve naturam diuinam vel conditiones & perfectiones eius exprimimus: omnia enim Dei nomina plena esse suauitatis & consolationis, instar olei. Nolumus illa hîc nunc repetere. Sed quia verba hæc ad Deum diriguntur, eique tribuuntur, non quatenus

tenus Deus est propriè; sed quatenus est Christus Ecclesiæ sponsus, mediator inter Deum & homines, redemptor humani generis; videndum est, quemadmodum hæc verba illi propriè conueniant: & quomodo de illo, deque eius nomine specialiter dicatur; OLEVM EFFVSVM NOMEN TVVM: & hic verus propriusque sensus erit illius Scripturæ. Qui & optimè etiam ac proprijssimè conuenit mysterio atque naturæ Sacramentorum quæ hic fecimus & consecrauimus. Vt breues simus, pro angustia temporis quod habemus; scitis, Dominum nostrum Ecclesiæ sponsum, humani generis redemptorem, inter alia multa nomina specialiter habere duplex nomen, vt ferè omnes habent homines. Habet proprium nomen, & cognomen. proprium nomen eius est vt scitis, IESVS: cognomen verò, seu dignitatis atque officij eius, CHRISTVS.

De vtroque hoc nomine verissimè aptissimeque dicitur, OLEVM EFFVSVM NOMEN TVVM. Sed nos nunc de primo & proprio eius nomine tantùm agemus: de altero, seu cognomine eius, si vitam nobis dederit Deus, aliàs. Quid significat nomen IESVS? Idem quod Saluator. Hoc docet apertè sacra Scriptura, imò ipse quoque Angelus Dei. Cùm enim is Iosephum, MARIÆ Virginis sponsum, de puero, quem MARIA eius vxor iamdudum conceperat, gerebatque in vtero suo, instrueret; quis qualisque nimirum puer ille & vnde esset, & simul quo nomine illum appellare oporteret edoceret; nempe vocandum esse IESVM, hoc est Saluatorem; statim rationem adiecit nominis illius dicens: Ipse enim saluum faciet populum suum à peccatis eorum. O sanctum, ô lætum & iucundum, ô benedictum nomen! ô nomen omni vino, omni saccaro dulcius! ô nomen omni solatio plenum pro nobis miseris peccatoribus! ô quam rectè de hoc nomine dicitur, Oleum effusum nomen tuum! Quid dulcius, quid melius, quid lætius, quid iucundius miseris, afflictis, oppressis, captiuis, mortisque sententiam quotidie expectantibus, quàm audire Saluatorem aduenisse, qui ab omni eos miseria liberet, in plenamque & perfectam libertatem restituat? quique omnes hostes eorum, à quibus hactenus tam grauiter oppressi fuerunt, & semper etiam grauiora minentur, debellaturus sit prorsus, omnique potestate, armis, viribus exuturus? Qui vel in itinere aliquo foris, vel in domo propria inuaditur à latronibus, qui spoliant eum omnibus bonis suis, quique multa etiam vulnera hic ibi infligentes, eum minantur occidere; quid magis, imò quid amplius optat vel desiderat, quàm aduenire Iesum aliquem vel saluatorem, per quem à tanta violentia tantoque periculo liberetur? Et dum fortè fortuna contingit (vt fit interdum) venire quempiam qui opem ferat, quique vel capiat latrones illos, vel fugam cogat arripere, & reddere ac relinquere omnia, quæ furati erant, aut vi abstulerant: quis explicet lætitiam, quam & in animo suo sentit, & cunctis etiam gestibus ostendit is qui sic liberatur? Hoc nobis Lot pius & iustus dicere potuisset, postquam ab Abraham patruèle suo è manibus Regum, à quibus tenebatur captiuus, repentè liberatus fuerat. *Matth. 1.*

Hæc omnia nobis charissimi contigerunt. Incideramus in latrones, non quidem carneos, vt sunt omnes homines, sed longè peiores & potentiores, dæmones videlicet infernales: à quibus spoliati atq; exuti eramus cunctis bonis nostris, quæ receperamus in prima creatione nostra à patre nostro cœlesti; bonis externis & internis, bonis corporis & animæ, bonis huius vitæ & futuræ; hoc est, temporalis vitæ & perpetuæ. Nec hoc tantùm: sed vulnerati etiam fuimus ab ijsdem latronibus infernalibus multis plagis mortiferis, non solùm in toto corpore, sed multò magis in anima nostra, inque omnibus viribus & potentijs eius, hoc est, in sensibus nostris, in memoria, intellectu, & voluntate. Et iacebamus ita miserè affecti longo tempore, multis annorum millibus, semiuiui, & veriùs, semineces. Sed, ô nos in tanta tamque ineffabili infelicitate felices supra modum! Venit nobis tandem auxilium: & quidem maius meliusque auxilium, quàm sperare vel optare potuissemus. Venit auxiliatum nobis bonus Samaritanus. Quid significat Samaritanus? Est hoc quoque dulce nomen, & de quo illud etiam rectè dici potest: Oleum effusum nomen tuum. Samaritani, nomen haud longè aliud designat quàm nomen IESV. IESVS, (vt audistis) idem est quod Saluator. Quid Samaritanus? idem, quod custos. Videtis quàm penè eadem sint Samaritanus & IESVS. Quid enim multo aliud est Saluator quàm custos: vel custos quàm Saluator aut Seruator? Et vt intelligatis, Samaritanum hunc cum Iesu Saluatore nostro conuenire, non solùm in natura & proprietate nominis, sed in modo etiam & similitudine auxiliandi & saluandi: sicut Christus Iesus nos saluat per oleum & vinum præcipuè, hoc est, per Sacramenta quæ omnia penè in oleo aut vino instituit; ita Samaritanus ad curationem vulnerati illius, qui inciderat in latrones,

trones, oleum etiam & vinum adhibuit. Ergo Samaritanus ille multis modis vera fuit atque expressa figura IESV Saluatoris nostri: de quo scripta sunt verba illa quæ nunc vobis exponimus: OLEVM EFFVSVM NOMEN TVVM.

Nomen IESV tantæ est dulcedinis, instar olei, tantæ consolationis, tam plenum omnis bonæ sanctæque affectionis, tantæ virtutis & efficaciæ ad mouenda corda, & accendenda in amorem Dei; vt nemo, qui gustum habet aliquem pietatis, videre, legere, nominare, audireve queat, sine admiratione, sine reuerentia erga Deum, sine desiderio aliquo erga laudem & gloriam eius. Inde est, quòd Apostoli omnes, Euangelistæ, imo omnes sancti & pij homines, numquam satis nominare possunt nomen IESV; semperque illud in ore habent. Quare? Quia semper in corde gestabant, semper in cogitatione & memoria. Sicut nominatim de sanctissimo illo Episcopo & Martyre Ignatio legimus; quod post mortẽ eius nomen IESV aureis litteris inscriptum inueniebatur in corde eius. O quomodo ille sentiebat in seipso, quòd sponsa dicit; Oleum effusum nomen tuum: hoc est, plenum fragrantissimi odoris summæque dulcedinis! Sunt qui numerarunt, quoties inueniatur nomen IESV in Epistolis Diui Pauli; & id legi alicubi, tametsi nunc non meminimi numeri. Sed hoc scio, numerum esse maiorem quàm quisquam facile credat; vt minimum 219. vicibus. frequenter enim in vna sententia ter quaterve & sæpius etiam repetitum inuenitur apud eum nomen IESV. Vnde hoc? Ex singulari amore, quo prosequebatur nomen & personam IESV. Ex abundantia cordis os loquitur, inquit idem Dominus IESVS Christus. Quia ergo cor Pauli plenum erat amore IESV, hinc toties nomen eius in ore habebat. Nec mirum de Paulo & ceteris Christi amatoribus in nouo Testamento. Idem accidit Prophetis quoque in veteri Testamento, cùm penè adhuc ignotus esset Christus omniaque eius mysteria. Hinc toties in Psalmis Dauidicis audimus nomen Saluatoris; quod non aliud est, quàm nomen IESV. Ostende nobis Domine misericordiam tuam: & salutare tuum da nobis. Visita nos in salutari tuo. Conuerte nos Deus salutaris noster. Viderunt omnes fines terræ salutare Dei nostri. Quod idem est prorsus cum eo, quod Simeon dicit in Euangelio, Viderunt oculi mei salutare tuum: quod parasti ante faciem omnium populorum. Abacuc Propheta: Exultabo in Deo IESV meo. quasi dicat: Exultent alij in delicijs suis, quas quærunt in hoc mundo, in rebus caducis & perituris, frequenter etiam impuris & noxiis: alij in auro & argento, in multis agris, in magnificis domibus, alij in carnalibus voluptatibus, alij in gratia & fauore principum vel diuitum huius mundi: ego exultabo in Deo IESV meo; hoc est, in salutari meo. qui me & à temporalibus malis liberare potest & futuris: qui numquam deserit sperantes in se; & tandem perducit ad salutem & felicitatem æternam. *Abac. 3.*

Causa verò, cur nomen IESV omnibus fidelibus & Deum amantibus tam gratum & amabile sit, magna est admodum, & non est obscura nec incognita. Propter salutem videlicet quam attulit IESVS cunctis in eum credentibus, & viuentibus secundùm præcepta eius, vt nunc dicimus. Sed in quo sita sit illa salus, quam attulit mundo IESVS, & propter quam IESVS vel Saluator dicitur; hoc Angelus dicit vno verbo, vt antè audiuimus: Quia saluum facit populum suum à peccatis eorum. Hæc quidem ratio paucis verbis includit haud dubiè omnia; & quidquid ad perfectam salutem ac beatitudinem pertinet: attamẽ ea de re permulta essent dicenda vt tantæ rei plena habeatur intelligentia. Verùm hoc alteri tempori atque occasioni reseruabitur; quia nunc horæ angustia premimur. Hoc tantùm iam addemus breuiter, omnem salutem, quam IESVS seu Saluator affert, nobis conferri per Sacramenta, quæ instituit: quorum materiam hic nunc, ex oleo, iuxta eius voluntatem atq; institutionem, consecrauimus. Det Deus omnibus nobis ita vti his Sacramentis; hoc est, tanta conscientiæ puritate, tantaque mentis deuotione & gratitudine, vt salutem inde iuxta nomen IESV consequamur. Amen.

EXHORTATIO *Vndecima. Cur placuerit* CHRISTO, *omnium* SACRAMENTORVM *auctori, pleraque* SACRAMENTA *in oleo constituere.*

IN sermonibus & exhortationibus, quæ fieri solent in consecratione Chrismatis, vt non prædicetur extra materiam seu propositum, prædicandum est præcipue de institutione Sacramentorum; & quamobrem Christus maiorem partem Sacramentorum nouæ Legis in oleo & cum oleo administrari voluerit. Nam ex septem huiusmodi Sacramentis (non enim sunt plura) quatuor sunt, quæ cum sacro oleo, & ferè etiam cũ Chrismate, cõferuntur. Nempe Confirmatio, Extrema vnctio, Ordo sacer, & Baptismus; quem primo loco nominare debuimus, si respiciatur ordo Sacramentorum. Quamuis enim Baptismi vera, propria, & sola materia sit aqua; tamen quisquis baptizatur, etiam Chrismate in vertice vngitur. Ratio est igitur hic quærenda, cur placuit Christo, omnium Sacramentorum auctori, Sacramenta penè omnia in oleo instituere; & præsertim in Chrismate, quod maxima ex parte ex oleo conficitur. Huius autem ratio rei intelligi vel explicari non potest, nisi natura & conditiones olei explicentur. Proinde necessariò in huiusmodi sermonibus, siue exhortationibus, de oleo eiusque natura prædicandum. Per oleum enim, & qualitates effectusque illius, voluit nobis Christus naturam, effectus, & operationes spirituales Sacramentorum docere, quæ in oleo instituit. Vt sciamus tales effectus & fructus in anima nostra Sacramenta operari, quales videmus oleum producere in corpore nostro, vel in alijs rebus, ad quas adhibetur.

Dicamus igitur nunc iterùm aliquid breuiter de natura & conditionibus olei, ad instructionem nostram, quod Sacramentis nostris salutaribus congruè queat accommodari; vt naturam, vtilitatem, & dignitatem illorum meliùs cognoscamus. Scitis, oleum inter alias multas bonas & nobiles conditiones, naturæ esse lucentis siue splendentis, magnamque cum luce similitudinem & cognationem habere. Præterquam enim quòd in se quodammodò splendeat, dum præcipuè aquæ aut similibus rebus superfunditur, vtimur eo in lampadibus vt modico lychno adhibito lucem præbeat & conseruet. Rursus, si oleum in ignem inijcias, flammam statim excitat; si in flammam, multo eam maiorem & clariorem reddit. Et hæc vna est causa ex multis, quamobrem sponsa mystica in Cantico Canticorum nomen sponsi sui Christi oleo comparat, dicens: OLEVM EFFVSVM NOMEN TVVM. Quæ comparatio, vt intelligatis, quàm vera & apta sit, dicite mihi, vnde statim post mortem Christi tam subitò nouæ fidei & religionis in mundo lumen exortum est? Ita vt verè tunc completum sit toto orbe terrarum illud Prophetæ: Populus qui ambulabat in tenebris vidit lucẽ magnam; habitantibus in regione vmbræ mortis lux orta est illis. Item, Exortum est in tenebris lumen rectis. Vnde hoc factum? Per prædicationem nominis IESV, quod Apostoli portarunt & annuntiarunt longè lateque vbique locorum. Nónne Deus per notitiam & splendorem nominis Christi nos quoque hîc, vt alios omnes fideles alijs locis, è tenebris vocauit in admirabile lumen suum, vt Petrus Apostolus ait? De quo lumine loquitur? De lumine fidei & cognitionis Dei, voluntatis eius, viæ & rationis omnis consequendæ salutis æternæ. *Isaia 9.* *1. Pet. 2.*

Hoc lumen cognitionis rerum tam diuinarum & salutarium meritò vocat Petrus admirabile. Primùm quidem, quia laus, dignitas, & pulchritudo luminis illius in se est incomprehensibilis, inæstimabilis. Secundò quia mirabili modo, via, ac ratione, ad lumen illud peruenimus. Si vltrò hoc lumen quæsissemus, & Deus nobis alicubi occurrisset ad nos illuminandum, tamen hoc ipsum quoque fuisset admirabile. Quia numquam tali tantaque gratia digni fuissemus, tametsi illam vltrò petissemus. Quanto magis est admirabile, quòd ad gratiam illam Deus vltrò nos vocauit, quum nihil de illa vel cogitaremus vel somniaremus? quòd tanta luce nos illustrauit cùm illam odissemus & fugeremus, vltroque oculos clauderemus, ne nobis illucesceret: Omnis enim qui malè agit, odit lucem; inquit Christus.

Tertiò admirabile est lumen istud, quia valdè admirabilem nobis conuersionem facit. Qui priùs erant procliues ad omnẽ peccatorũ turpitudinem, ad ebrietatem, ad impudici-

tiam, ad iniuſtitiam, ad ſuperbiam, ad contemtum aliorum, ad omnem mundi vanitatem & ſtultitiam; ſubitò fiunt amatores ſobrietatis, caſtitatis, iuſtitiæ, humilitatis, charitatis, manſuetudinis, veritatis, &c. ex immundis canibus caſtæ turtures, ex virulentis ſerpentibus ſimplices innoxiæque columbæ, ex crudelibus lupis manſuetę ouiculæ. Paulus Apoſtolus antè totis viribus Chriſtum perſequebatur, & quotquot eum colebant. ecce ſubitò, Chriſtum prædicat eſſe Deum, & relicto priori conſortio diuitum & potentum huius mundi, adhæret pauperibus ac ſimplicibus Chriſti diſcipulis. Non poterat mundus hoc ſatis admirari. Nónne hic eſt, aiebant, qui paulò antè expugnabat nomen iſtud? & quomodo ſic totus eſt tam repentè mutatus? Talis erat etiam conuerſio Mariæ Magdalenæ, ſubitò mutata in planè aliam & contrariam. Hanc tam admirabilem mutationem facit admirabile illud lumen fidei & gratiæ Chriſti.

Act. 9.

Denique admirabile eſt lumen illud, quia ad finè planè modis omnibus admirabilem, hominem perducit. Ad id quod nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcendit. De tali lumine loquitur Paulus, dicens: Eratis aliquando tenebræ: nunc autem lux in Domino: vt filij lucis ambulate. Quomodo? Fructus, inquit, lucis eſt in omni bonitate, iuſtitia, veritate.

Ephef. 5.

O nomen IESV verè oleum, vt ſpóſa inquit; hoc eſt lucens & illuminans omnia inſtar olei in lampade vel in igne! Dum Paulus Apoſtolus hoc nomen prædicatione ſua portauit per totum mundum, vt Chriſtus ipſe futurum prædixit: quid aliud quàm nominis huius radiante ſplendore totum mundum accendit, fugans vbique tenebras infidelitatis & ignorantiæ? Hinc eſt quòd paſſim clamet & dicat: Nox præceſſit, dies autem appropinquauit. Item, Surge qui dormis, exurge à mortuis, & illumiuabit te Chriſtus. Hoc nominis Chriſti lumen tamquam ſuper candelabrum poſuit, ad totum mundum illuminandum, quando nihil aliud prædicauit vbique locorum, quàm Ieſum Chriſtum, & hunc crucifixum: vt ipſe teſtatur.

Rom. 13.

1. Cor. 2.

Sed quid eſt quòd dicimus nomen IESV corda, vel mentes hominú, vel totum mundum illuminare? Non ſic eſt accipiendum, quaſi ad ſolum nominis IESV externum ſonum vel auditionem omnis hæc mirabilis illuminatio contingat in mundo, vel in cordibus hominum. Multi enim nomen hoc dulciſſimum & ſalutiferum audiunt, multi enim ore ſonant & proferunt, qui nec nouam inde aliquam lucem, nec vllam omnino ſalutatem ad Deum conuerſionem aut affectionem ſentiant. Sed quum dicimus, nomen IESV Chriſti lucere inſtar olei, aut quempiam intus illuminare, intelligimus, per nomen Chriſti, virtutem ſpiritus & gratiæ eius, qua mentes fidelium in cognitionem & amorem accendit. Item, per nomen Chriſti, intelligimus dignitatem perſonæ Chriſti, maieſtatem & potentiam Diuinitatis eius: item, meritum paſſionis & mortis eius: item, gloriam omnem & poteſtatē, quam velut homo accepit à Deo Patre ſuo ſuper omnes creaturas in cælo & in terra, merito humilitatis atque obedientiæ ſuæ; ſicuti Paulus ea de re loquitur dicens: Quia humiliauit ſeipſum factus obediens vſque ad mortem: proptereà dedit illi nomen quod eſt ſuper omne nomen, vt in nomine eius omne genu flectatur, &c. Sub quo etiam comprehenditur totum Euangelium eius: poteſtas omnis, quam dedit Apoſtolis ſuis totique Eccleſiæ, ad erectionem, promotionem, adminiſtrationem & gubernationem regni ſui. Denique leges etiam, & Sacramenta, quæ in eumdem finem inſtituit; & ſimilia. Hæc omnia ſpectant ad nomen Chriſti, in eoque includuntur, quando mundus per nomen Chriſti vinci dicitur, conuerti, illuminari, ſanctificari, ſaluari, &c. Et ſic etiā intelliguntur omnes Scripturæ, quæ de nominis Chriſti gloria, virtute, vel operatione loquuntur. In nomine meo dæmonia eijcient. In nomine Ieſu Chriſti ſurge & ambula, dicebat Petrus claudo. Idemque alibi: Non eſt aliud nomen ſub cælo datum hominibus, in quo oportet nos ſaluos fieri. Non aliter itidem intelligere conuenit Scripturam, quam tractamus: Oleum effuſum nomen tuum. Nihil eſt eorum quę iam diximus ad nomen Chriſti pertinere, vel in eo includi, de quo non verè dici queat: Oleum effuſum nomen tuum, & quod non magnam habeat ſimilitudinem cum natura olei: ac nominatim cum luce & claritate olei de qua nunc præcipuè loqui & prędicare cœpimus. Declarabimus hoc breuiter de Sacramentis, quæ eo oleo fiunt, vel in quorum vſu ac adminiſtratione oleum ſiue Chriſma, quod nunc hic conſecramus, adhibetur. Quæ Sacramenta, ſicuti omnia etiam alia, virtutem omnem & efficaciam habent ad purgationem & ſanctificationem conſcientiæ noſtræ, à nomine Chriſti; hoc eſt, à virtute diuinitatis ipſius, & à merito item paſſionis ac mortis eius.

Phil. 2.

Multi

Multi & varij sunt effectus salutares, quos operantur Sacramenta in animabus nostris: sed inter omnes primus fere & præcipuus est illuminatio cordis nostri per fidem, in agnitionem Dei, omnisque voluntatis eius, ad iustificationem & salutem nostram. Queinadmodum enim omnia ferè peccata ex tenebris cordis, hoc est, ex Dei & voluntatis eius ignorantia, proueniunt; sic omnia bona, omnis fructus iustitiæ & salutis æternæ, ex lumine fidei & agnitionis Dei proficiscuntur. Ad quod diuinum & cæleste lumen acquirendum nihil æquè nos iuuat atque participatio deuota Sacramentorum Christi. In Baptismo, quem scitis (vtantè etiam admonui) non dari sine sacro Chrismate, sic illuminantur mentes hominum; vt propterea Baptismus olim tam apud Græcos quàm apud Latinos Sacramentum illuminationis communiter vocaretur. Idem fit etiam in vltimo Christianorum Sacramento, Extremæ vnctionis videlicet: quod etiá scitis in oleo administrari; vnde & nomen habet. Effectus illius Sacramenti proprius est ægrotum releuare, vt Iacobus docet Apostolus: quod non aliud est, quàm intus illustrare mentem ægroti, vt firma fide, & spe, (quæ duæ virtutes præcipua sunt lumina animæ nostræ) in Deo recumbat, suauissimis Dei promissionibus seipsum consolando & confortando.

In Sacramento Ordinis, quod Sacerdotibus per sacrum Chrisma donatur, quo manus illorum vnguntur, illuminantur Sacerdotes per gratiam Spiritus sancti, cuius sacrum Chrisma figuram gerit; vt intelligant rationem & naturam officij sui, ad doctrinam, instructionem & exemplum aliorum. De ijs enim dicitur per Prophetam Malachiam: *Malach.2.* Labia Sacerdotis custodiunt scientiam, & legem requirent ex ore eius: quia Angelus Domini exercituum est. Sed præcipuum Sacramentum, quod in oleo & sacro Chrismate administratur, Sacramentum est Confirmationis. An hoc quoque mentes nostras olei instar illuminat? Declarabo id vobis per quamdá huius Sacramenti figuram descriptam in veteri Testamento: omnia namque Sacramenta noui Testamenti præsignata sunt iam olim multis pulcherrimis figuris veteris Testamenti. Quod sic facere voluit Deus, vt hac ratione meliùs nobis Sacramentorum nostrorum dignitatem ostenderet & commendaret. Quod autem ad Confirmationis Sacramentum attinet, inter alias illius figuras, insignis extat Exodi 13. Optimus atque omnipotens Deus inter multa alia admiranda opera & miracula quæ fecit in gratiam populi sui Israël, cùm educeret eos ex Ægypto, & quadraginta annis seruaret in deserto; hoc quoque eis præstitit, quòd omni tempore die ac nocte super tantam multitudinem altè in aëre ingentem columnam suspendit, tamquam densam nubem: quæ per diem illos defendebat ab ardore solis, qui alioqui magnus admodum atque intolerabilis fuisset in arido patuloq; deserto; & in nocte, tamquam igne maximo in cælo accenso, lucem præbebat gratissimam. Columnaque illa cælestis semper antecedebat populum, quocumq; pergendum erat: ita vt quamdiu illa se non mouebat, ipsi quoque sibi quiescendum esse intelligerent; & quò ire videbant columnam, eò sequendum. Hæc columna in primis optimè aptissimeque significabat Spiritum sanctú, qui & ignis est Diuinus, consumens & extinguens in nobis humores omnes noxiæ concupiscentiæ: & lux est animarum nostrarú, & vmbra in qua pij omnes suauiter requiescunt. Vnde & Gabriel Angelus MARIÆ Virgini dicebat; Spiritus sanctus obumbrabit tibi. Et est ductor fidelium atque electorum in deserto mundi huius ad terram *Luc.1.* promissionis supernæ; sicut scriptum: Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam. *Psal.142.* Propter hanc autem significationem accommodatur etiam hæc columna congruè admodum Sacramento Confirmationis. Hoc enim Sacramentum propriè & specialiter Sacramentum seu donum Spiritus sancti nominatur, etiam in Scripturis sacris: vtputa Actuum 8.19. & alijs locis.

Sed videamus & alias quasdam similitudines inter columnam illam & Confirmationis Sacramentú. Columna illa data ac missa fuit cælitus filijs Israël, quum primùm mare Rubrum pertransissent. Mare illud Rubrum manifestè figura fuit Sacramenti Baptismi, vt Paulus etiam aptè declarat, Corinth.10. Et ratio est in promtu: sed nimis longum esset hîc referre. Sicut autem filij Israël, postquam mare Rubrum transierant, statim beneficium illud nubis seu columnæ cælestis à Deo acceperunt: ita primum Sacramentum, quod fideles recipiunt in Ecclesia post Baptismum, est Sacramentum Confirmationis, in quo datur iis singulariter Spiritus sanctus. Denique, sicut columna illa interdiu Israëlitas ab æstu solis, & noctu à tenebris defendebat: sic in Sacramẽto Confirmationis datur Spiritus sanctus, quo fideles nunc quidem muniuntur & confirmantur contra ardorem omnium tentationum & persecutionum quarumlibet; nunc verò illuminantur in mente

 aduer-

aduerſus tenebras omnes errorum & ignorantiæ. Vt & viam ad cæleſtem patriam clarè videant atque agnoſcant,& fortiter conſtanterque percurrant. Sic nimirum ſancta olea, quæ nunc conſecrauimus in vſu Sacramentorum, illuminant multipliciter animam noſtram ad ſalutem æternam. Atque ita intelligitis, quomodo hic locum habet Scriptura illa; Oleum effuſum nomen tuum: quatenus videlicet naturæ eſt illuminantis. Concedat nobis benigniſſimus Dominus, vt tantis myſteriis Diuina eius bonitate illuminati, purgati,& ſanctificati,ad vitam peruenìamus ęternam;quò nos per huius deſerti horrores pleniſſimi peregrinationem, lumen gratiæ eius admirabile clementer deducit. Amen.

EXHORTATIO *Duodecima, ſuper verbis,* OLEVM EFFVSVM NOMEN TVVM. *Cant.* I.

MVLTAE habentur multis locis in ſacris Litteris laudes atque encomia olei. ſicut eſt oleū certè vna ex nobiliſſimis & humano generi vtiliſſimis creaturis quas fecit Deus: de creaturis arborum, fruticum, & plantarum loquendo, vel de illarum fructibus. Vnde & cùm arbores quodam tempore regem ex ſe facere vellent, vt non eſſent minoris dignitatis, quàm beſtiæ terræ, quæ regem habent leonem; vel quàm aues cæli, quarum rex dicitur eſſe aquila; primùm omnium itum eſt ad oleam, illaque primo loco togata eſt communi arborum omnium nomine, vt dignaretur arborum rex eſſe. quæ prudenter reſpondit, ſe dignitatem illam quæ tale tantumque onus coniunctum habet non quærere, non deſiderare, nec velle accipere. Hiſtoria iſthæc deſcribitur, ne putetis leuem aut ridiculam rem eſſe, non in fabulis Æſopi, ſed in Scripturis ſacris, Iudicum 9. Quam Scripturam hic tamen explicare nolumus: tantùm breuiter illius mentionem facio, vt intelligatis, Scripturam ſacram valdè laudabiliter & honorificè vbique de olea arbore loqui, ſeu de oleo, quod ex fructibus arboris illius exprimitur: ſicuti vinū exprimitur ex fructibus vitis. Sed nuſquam videtur Scriptura plus laudis & honoris oleo tribuere, quàm initio Cantici Canticorum, vbi oleum comparatur nomini Dei, ſeu Chriſti filij Dei Redemtoris mūdi, & ſponſi Eccleſiæ ſeu ſocietatis fidelium & electorum hominum. Oleum effuſum nomen tuum, inquit ibi ſponſa Chriſti, Eccleſia ſancta.

Scitis nihil eſſe in toto mundo maius, laudabilius, excellentius, auguſtius, nomine Dei. Vnde illud Pſal. 112. Laudate pueri Dominum, laudate nomen Domini. Sit nomen Domini benedictum, ex hoc nunc & vſque in ſæculum. A ſolis ortu vſque ad occaſum, laudabile nomen Domini. Nónne ergo valdè excellens, & magnæ dignitatis eſſe debet, quod Dei nomini confertur, vel cui comparetur nomen Dei? Videmus autem ſponſam Chriſti, cùm de dignitate, laude, gloria & excellentia admirabili cogitat nominis Dei, & quærit atque circumſpicit cuinam ex omnibus creaturis nomen Dei quàm optimè comparare queat, nihil inuenire, quod meliùs ad hanc rem ſeruiat quàm oleum. OLEVM, inquit, EFFVSVM NOMEN TVVM: IDEÒ ADOLESCENTVLÆ DILEXERVNT TE.

Sed hic ante omnia meminiſſe debetis, quod ſuperioribus annis diximus: ſpōſam hanc myſticam loqui non generaliter de omni & quouis nomine Dei, ſed de nomine ſponſi ſui. Quemadmodum etiam non ſimpliciter Deum alloquitur quouis modo conſideratum, nec quamuis Dei perſonam; ſed eam, qui eſt Filius Dei, Deus & homo; & ſecundùm humanam naturam ſponſus Eccleſiæ. De huius nomine hic propriè loquitur, dicens: Oleum effuſum nomen tuum. Quodnam autem proprium nomen ſit Chriſti Filij Dei ſecundùm humanam naturam ſuam, omnes nouiſtis. vocatur enim Redemptor & Saluator noſter, Mediator Dei & hominum, vt Apoſtolus ait, proprio nomine IESVS. Quod nomen illi nec à patre eius qui putabatur, nec à matre fuit primùm impoſitum; ſed à Patre ipſius cæleſti, idque non modò ante Natiuitatem eius, ſed etiam priuſquam conceptus eſſet in vtero matris ſuæ; vt hiſtoria docet Euangelica. Sed cur nomen iſthuc
Lucæ 2. comparatur oleo? Quid ſimilitudinis habet nomen IESV cum hac ſubſtantia; vel natura olei cum nomine IESV? Et debemus hic non modò bonam aliquam & conuenientem ſimilitudinem inuenire inter hæc duo, ſed notabilem etiam, magnam, ſalutarem, & ſingularem ſimilitudinem. Propterea quòd ſponſa Chriſti, inſtructa haud dubiè

& illuminata à Spiritu sancto, qui auctor & dictator est omnis sacræ Scripturæ; cùm vellet pulcherrimum, dignissimum, & excellentissimum nomen IESV alicui rei comparare, omnibus alijs rebus & creaturis totius mundi prætermissis, elegit oleum, siue vnguentum ex oleo confectum: illi vni rei alijs præ ceteris omnibus nomen IESV sponsi sui comparauit. Et certè valdè benè & prudenter elegit. nulli enim rei melius aptiusque comparari potest nomen IESV, quàm oleo: idque propter multas vtilissimas & nobilissimas conditiones, quę sunt in oleo. Habet enim oleum multiplicem vsum in vita humana, atque ad succurrendum variæ infirmitati, indigentiæ ac necessitati nostræ. Et quidem vtile est oleum ad multos humanæ vitæ vsus etiam solum, & sine adiunctione alterius rei cuiusquam: valet etiam ad multa dum alijs rebus admiscetur. Dicunt enim, qui rerum harum periti sunt, nullum pęnè pretiosum vnguentum fieri, in quemcumque vsum, sine oleo. Vnguentorum omnium prima semper & principalis substantia est oleum. Prout autem oleo aliæ atque alię species atomaticæ miscentur, ita fiunt diuersa genera vnguentorum. Hinc dicitur oleum nardi, oleum myrrhæ, oleum liliorum, uleum balsami, &c. Qua de re habemus historiam insignem in sacris Euangelijs, quæ non malè quadrat proposito nostro, ad declarationem virtutis & præstantiæ olei; atque ad intelligẽdum quàm rectè nomini IESV, nomenque hoc oleo comparetur.

Cùm esset IESVS paulò ante mortem & passionem suam Bethaniæ inuitatus ad cœnam apud Simonem quemdam leprosum, vnà cum Lazaro, quem paulò antè à morte excitauerat; erant ibi quoque sorores Lazari, Martha & Magdalena. Quarum Martha *Ioan.* suo more Domino ministrabat, præerat culinæ & curam gerebat vt conuiuium benè instrueretur: Magdalena autem emerat libram vnguenti nardi pretiosissimi, quo pedes Domini & caput vnctum veniebat. Quod oleum nardinum non solùm erat excellentissimi odoris, ad recreationem communem omnium conuiuarum, sed habebat etiam virtutem singularem ad confortandum corpus labore fatigatum, ad restaurationem virium corporis perditarum, adeoque etiam ad reficiendum & exhilarandum spiritum & cor recreandum. Sic pia & sancta Magdalena, magno & sanctissimo amore ardens in Dominum IESVM, & tanti illum faciens, vt putaret se numquam illi satis posse pro eius dignitate præstare, in quo & minimè fallebatur; sciens Dominum multis laboribus longaque profectione valdè lassum esse, primùm omnium pedes Domini fessos lauit aqua munda ad hoc præparata: deinde eosdem tersit capillis suis. Quod mirũ videri potest, cur ita facere voluerit Magdalena, nempe lotos Christi pedes capillis proprijs potiùs quàm linteo aliquo mundo de more abstergere. Nisi fortè quòd meminisset hoc modo peccatorum suorum remissionem primùm impetrasse; & quod tunc Christo gratum fuisse nouerat, putaret nunc quoque ex eadem erga eum bona & sancta affectione profectum, non ingratum futurum. Lotos autem pedes Domini & abstersos vnxit deinde pretiosissimo vnguento, quod secum attulerat. Cumque pedes Domini benè vnctos videret, sibique multum adhuc vnguenti superesse; fracto alabastro, quidquid vnguenti in imo fundo erat, effudit in caput Domini, vt inde deflueret in totum corpus, cunctaque membra reficeret, vt Matthæus & Marcus testantur. Ita factum vt non modò cœnaculum to- *Matth. 26.* tum & conuiuæ omnes vnà recrearentur summa suauissimi odoris fragrantia, sed tota *Marc. 14.* etiam domus, vt Ioannes ait, odore optimo repleretur. O quàm benè ibi locum habebat *Ioan. 12.* ad litteram quoque illud Cantici: Cùm esset Rex in accubitu suo, nardus mea dedit o- *Cant. 1.* dorem suum! Qui bonus odor non modò confortauit corpus Christi, sed magnoperè etiam exhilarauit cor & spiritum eius: cùm non posset illi non esse gratissimum, quod sciebat ab optima & sanctissima piæ mulieris affectione proficisci. Quamuis enim Christus pro se non admodum quærebat huiusmodi commoditatem, seu delicias corporis; tamen sumtus omnes & studia, quæ verè in Dei gloriam sincero animo referuntur, sunt illi semper gratissima. Denique tam lætificauit Christum hæc vnctio, quàm Iudę proditori summè displicuit; qui nulla affectione erga Dominum tenebatur, nec quidquam boni illi optabat, homo omnium, qui vmquam fuerunt sub cælo, pessimus & ingratissimus.

Redeamus nunc ad nominis IESV cum oleo comparationem, & ad Scripturam quam tractamus, Oleum effusum nomen tuum. Audiuistis, oleum cum nardo & similibus aromatibus odoriferis mistum atque compositum, corpus lassum atque infirmum reficere, vires restaurare, animumque adeò & cor ipsum suauissimo odore atque admirabili virtute sua exhilarare. Vnde & notum est, athletas olim apud ethnicos vngi consueuis-

se, vt fortiores essent ad pugnandum. Huc etiam spectant Scripturæ illæ Psal. 103. Vt exhilarer faciem in oleo. & 108. Genua mea infirmata sunt à ieiunio, & caro mea immutata est propter oleum, id est, propter defectum olei: quia longo tempore vnctus non sum. Denique, huc facit historia illa 2. Paralip. 28. cùm filij Israel magnā multitudinē vtriusque sexus in bello cepissent, fratrum suorum regni Iudæ, admoniti a Prophera, omnes domum remiserunt; priùs tamen cibo refectos & vnctos propter laborē & lassitudinem: vt ibi dicitur. Sed, quid hæc ad propositū nostrum? Nimirum hæc omnia facit in anima nostra, admirabili virtute sua, nomen IESV: confirmat vires interiores animæ nostræ, voluntatē, intellectum, memoriā; adhæc exteriores quoque, visum, auditū, gustum, tactum, &c. ad officia sua & actiones omnes secundùm legem Dei, ad eiusq; honorem peragendas, ne aliqua infirmitate deficiant, aut succumbant: imò & animum ac fortitudinem præbet, ad quævis miracula ad Dei gloriam facienda Marci vltimo: In nomine meo dæmonia eijcient, linguis loquentur nouis, serpentes tollent, &, si mortiferum quid biberint, non
Act. 3. eis nocebit; super ægros manus imponent, & bene habebunt. In nomine IESV Nazareni (dicebat Petrus claudo ex vtero matris suæ) surge & ambula: & ita statim factum est.

Denique quis Apostolos tam fortes fecit, vt loqui auderent, & prędicare Euangelium coram quibusuis Regibus & Principibus terræ? Nomen IESV. Quid est autem, quod Fideles omnes in laboriosa via salutis, atque in pugna aduersus peccatum, frequenter valdè lassos, propter infirmitatem carnis & naturæ corruptionem, adiuuat, confirmat, restaurat, redintegrat? Virtus nominis IESV. Postremò, quid bonos omnes Christianos fideles seruos Dei, in corde, in omni vitæ huius tristitia, atque miseria, lætificat, exhilarat, recreat, vt cum gaudio & exultatione spiritus currant per viam mandatorum Dei? Dulcedo ingens & virtus nominis IESV, quam in se sentiunt. Nomen IESV est omnis fortitudo nostra: nomen IESV est omnis fiducia, omnis spes, omne solatium & gaudium nostrum: nomen IESV totum mundum exhilarauit. Qui vincti sedent in carcere mortis sententiam quotidie metuentes, si spem habent alicuius liberatoris aduenturi, ad nomen illius, quoties illud audiunt, gaudio exultant. Sic in veteri Testamento iusti omnes, qui se exules esse sciebant à cælesti Paradiso, abiectos à facie Dei propter peccatum, & in hoc mundo esse velut in carcere; quoties nominabatur Messias venturus, gaudio exultabant. semper habebant in ore salutare Dei; quod IESVM significat, vt ex tota Scriptura sacra liquet. O quanto maius erat gaudium in Ecclesia Christiana, quando IESVS mundi Saluator, & humani generis Liberator, iam aduenisse nuntiabatur! Tunc autem verè omnes Domino IESV dicebant illud Isaiæ 26. Nomen tuum & memoriale tuum in desiderio animæ meæ.

Et quonam modo, quibúsve medijs factus est mundus particeps virtutis & fortitudinis nominis Iesu? Quomodo nos iuuat, reficit, restaurat nomen Dei infirmitatem & lassitudinem nostram? quomodo confortat vires omnes animæ nostræ? quomodo exhilarat ac lætificat cor nostrum? Partim per verbum Dei, & prædicationem doctrinæ Euangelicæ; partim verò per gratiam Sacramentorum. Hæc est causa cur omnia fere Sacramenta noui Testamenti in oleo instituerit Dominus. atque in illum finem & vsum nunc hęc diuersi generis olea consecrauimus; vt sint vera & certa instrumenta, per quæ in interiori homine reficiamur, confortemur, consolemur, & exhilaremur in omni labore, difficultate & tristitia huius vitæ: donec perueniamus in vitam æternam. Quam omnibus nobis tandem elargiri dignetur Omnipotens. Amen.

FINIS.

IN-

INDEX
LIBRORVM ET CAPITVM
PETRI SIMONIS TILETANI
EPISCOPI YPRENSIS.

De VERITATE Libri sex.

CAPITA LIBRI PRIMI

De summa atque æterna Veritate.

CAPITA LIBRI SECVNDI

De Veritate Religionis.

CAPITA

CAPITA LIBRI TERTII

De Veritate causarum rerumque naturalium.

CAPITA LIBRI QVARTI

De Veritate morali.

CAPITA LIBRI QVINTI

De mendacio & hypocrisi, vitijs veritati oppositis.

II. *Varia*

CAPITA LIBRI SEXTI

De laude Veritatis, eiusque conditionibus.

XXVIII. *Al-*

Veritatis Catholicæ Apologia contra Caluinum.

III. *Mul-*

De Epiphania Domini Tractatus.

De puero IESV cum Doctoribus in templo diſputante, Diſſertatio. 424.

De IESV Chriſti in monte Thabor cum Moyſe & Elia colloquio Tractatus. 446.

De hæreſios hæreticorumq́ue natura Tractatus.

V. Per-

Tractatus eiusdem pars altera.

Orationes & Exhortationes ante Episcopatum habitę.

Exhortationes ad Clerum, habitæ in Episcopatu, die Cinerum.

Exhortationes ad Clerum habitæ, Feria quinta sanctioris Hebdomadæ.

FINIS.

INDEX SENTENTIARVM SACRÆ SCRIPTVRÆ

Quæ passim in his OPERIBVS vel explicantur vel vtili quodam modo elucidantur.

Numerus paginam indicat; a. *verò, primam eiusdem paginæ partem;* b. *mediam;* c. *denique postremam. Porrò adiuncta subinde diuerso charactere tria quatuórve vocabula, subindicant, vnde sententiæ appositæ sensus & explanatio circa designatum spatium inchoetur. Plures breuitati consulentes omisimus, quas Lector non sine operæ pretio interpretationis offendet.*

Ex Proverbiis Salomonis.

VIII. Sa-

EX ECCLESIASTE.

EX CANTICO CANTICORVM.

EX LIBRO SAPIENTIÆ.

EX ECCLESIASTICO.

EX ISAIA PROPHETA.

xlii. Non

EX MALACHIA.

EX SECVNDO MACHABÆORVM.

EX EVANGELIO MATTHÆI.

EX EVANG. MARCI.

EX EVANG. LVCÆ.

 eri-

v. Obse-

INDEX

INDEX RERVM.

D.

Ecclesia

F.

Caluinus

I.

Ius

Mundus

 Passio-

Q.

T.

V.

ERRATA.

Pag. 31. *lin.* 13.	Benedad *lege*	Benadad
45. *lin.* 3.	folidus	stolidus
100. *lin.* 3. *à fine*	vnguinum	vnguium
118. *lin.* 26.	tangit	tingit
152. *lin.* 33.	accipetis	accipietis
157. *lin.* 21.	omnis	omni
267. *lin.* 6.	Sapientiæ 4.	Prouerb. 9.
289. *lin.* 22.	Lucæ cap. 2.	Lucæ cap. 21.
268. *lin.* 34.	valeret	valet
288. *lin.* 3.	corpuis	corpus
308. *lin.* 14. *à fine*	sentire me	sentire me
311. *in margine*	*dele*	Philip. 7.
313 *in margine*	Rom. 9.	1. Cor 9.
318. *in margine*	Math. 8.	Math. 9.
320. *lin* 8. *à fine*	subsistit	substitit
323. *lin.* 24.	quamquam	quamque
341. *lin.* 9. *à fine*	non nisi	nisi
451. *lin.* 7.	tria	triginta tria
467. *lin* 29.	ha-	habet
lin. 31.	*dele*	bet
486. *lin.* 23.	ætotius dificij	totius ædificij
547. *lin* 18. *à fine*	expendat	expandat
550. *in margine*	Abac. 4.	Abac. 3.
559. *in margine*	Dan. 14.	Dan. 13.
609 *lin.* 16.	*dele*	ad
577. *lin.* 15.	vt est	est vt
584. *lin.* 20.	1. Reg. 5. cap.	3. Reg. 15. cap.

IN CONCIONATORVM GRATIAM, ADMONITIVNCVLA.

QVANTVM vtilitatis & commodi Concionatores ex hoc opere consequi valeant, facillimè ipsa docebit experientia, si quis nouerit vti. Nam ita propemodum vniuersa sunt concionibus concinnandis accommoda; vt selectâ hinc inde partim ex Indice Scripturarum vnâ atque alterâ sententiâ, cum argumento tractando congruente; partim ex Indice rerum vno atque altero loco communi, eòdem spectante; futurum sit facilè vtcumque experto, doctam & vtilem inde concionem conficere. Sin autem quis nec huic meo dicto, neque idem experto fidem adhibeat; periculum ipse, animi gratiâ, semel atque iterùm faciat; & expertus fatebitur.

IOANNES DAVID SOC. IESV.

SVMMA PRIVILEGII.

ALBERTI & ISABELLÆ CLARÆ EVGENIÆ, *Archiducum Austriæ, Ducum Burgundiæ, Brabantiæ, &c. Priuilegio cautum est; nequis,* Petri Simonis Tiletani Episcopi Yprensis de VERITATE Libros sex, & reliqua eius quæ supersunt multæ eruditionis & pietatis Opera, *præter voluntatem Ioannis Moreti, typographi Antuerpiensis, intra decennium imprimat, aut alibi terrarum impressa, in Inferioris Germaniæ ditiones importet, venaliáve habeat. Qui secùs faxit, confiscatione librorum & alia graui pœna mulctabitur, vti latiùs patet in litteris datis Bruxellæ,* I. *Septembr.* M. DC. VII.

Signat.

S. de Grimaldi.

Et in Concilio Brabantiæ,

Buschere.

SEX LIBRORVM DE VERITATE APPROBATIO.

VBI Reuerendiſſimus, & in omni ſcientiarum genere feliciter verſatus, D. Petrus Simonis, Yprenſium Epiſcopus, omnigenis variæ eruditionis floſculis VERITATEM adornaſſet, ac veluti depinxiſſet: viſum illi eſt, cenſuræ noſtræ iudicio eam induſtriæ ſuæ lucubrationem probandam contradere. Quam ſanè non illubenter accepi, tum vt viro mihi amiciſſimo, & de Bacherio benè merito, gratificarer; tum etiam quòd certò ſperarem, candidum ac diligentem Lectorem eam euoluendo perlegendoque bonas horas non malè collocaturum. Quapropter, cenſeo opus iſtud prælo quàm correctiſſimo propediem admouendum, vt maiori cum fruge euulgetur, ac in manus hominum exeat: præſertim cùm nihil vel ſcandali vel erroris contineat.

F. Petrus Bacherius S. Theolog. Profeſſor, Dominicanus.

RELIQVORVM OPERVM APPROBATIO.

IN his R^mi ac Doct^mi Domini PETRI SIMONIS Yprenſium Epiſcopi Operibus, *Veritatis Catholicæ Apologia contra Caluinum, Tractatu de Epiphania Domini, Diſſertatione de Pueri Ieſu cum Doctoribus in templo diſputante, Tractatu de* IESV *Chriſti cum Moyſe & Elia Colloquio,* itémque *de Hæreſios Hæreticorumq́ natura, Orationibus* denique *& Exhortationibus varijs,* nihil reperi quod non fidei orthodoxæ & ſanctis moribus ſit conſentaneum: imò multum vnumquemque in iiſdem confirmant & roborant: ac proinde prælo atque omnium lectione digniſſima iudico,

Martinus Baccius Tiletanus, Eccleſiæ Cathedralis Yprenſis Archipresbyter & Librorum Cenſor.

Q.

T.

V.

ERRATA.

Pag. 31. *lin.* 13.	Benedad	*lege*	Benadad
45. *lin.* 5.	folidus		ftolidus
100. *lin.* 3. *à fine*	vnguinum		vnguium
118. *lin.* 26.	cangit		tingit
152. *lin.* 33.	accipetis		accipietis
157. *lin.* 21.	omnis		omni
167. *lin.* 6.	Sapientiæ 4.		Prouerb. 9.
189. *lin.* 22.	Lucæ cap. 2.		Lucæ cap. 21.
268. *lin.* 34.	valeret		valet
288. *lin.* 5.	corpuis		corpus
308. *lin.* 14. *à fine*	fentire me		fentire ne
311. *in margine*	*dele*		Philip. 7.
313 *in margine*	Rom. 9.		1. Cor 9.
318. *in margine*	Matth. 8.		Matth. 9.
320. *lin* 8. *à fine*	fubfiftis		fubfiftit
323. *lin.* 24.	quamquam		quamque
341. *lin.* 9. *à fine*	non nifi		nifi
458. *lin.* 7.	tria		triginta tria
467. *lin* 29.	ha-		habet
lin. 31.	*dele*		bet
486. *lin.* 23.	ætotius dificij		totius ædificij
547. *lin* 18. *à fine*	expendat		expandat
550. *in margine*	Abac. 4.		Abac. 3.
559. *in margine*	Dan. 14.		Dan. 13.
569. *lin.* 16.	*dele*		ad
577. *lin.* 13.	vt eft		eft vt
584. *lin.* 20.	3. Reg. 5. cap.		3. Reg. 25. cap.

IN CONCIONATORVM GRATIAM,

ADMONITIVNCVLA.

QVANTVM vtilitatis & commodi Concionatores ex hoc opere consequi valeant, facillimè ipsa docebit experientia, si quis nouerit vti. Nam ita propemodum vniuersa sunt concionibus concinnandis accommoda; vt selectâ hinc inde partim ex Indice Scripturarum vnâ atque alterâ sententiâ, cum argumento tractando congruente; partim ex Indice rerum vno atque altero loco communi, eôdem spectante; futurum sit facilè vtcumque experto, doctam & vtilem inde concionem conficere. Sin autem quis nec huic meo dicto, neque idem experto fidem adhibeat; periculum ipse, animi gratiâ, semel atque iterùm faciat; & expertus fatebitur.

IOANNES DAVID SOC. IESV.

SVMMA PRIVILEGII.

ALBERTI & ISABELLÆ CLARÆ EVGENIÆ, *Archiducum Austriæ, Ducum Burgundiæ, Brabantiæ, &c. Priuilegio cautum est; nequis,* Petri Simonis Tiletani Episcopi Yprensis de VERITATE Libros sex, & reliqua eius quæ supersunt multæ eruditionis & pietatis Opera, *præter voluntatem Ioannis Moreti, typographi Antuerpiensis, intra decennium imprimat, aut alibi terrarum impressa, in Inferioris Germaniæ ditiones importet, venaliáve habeat. Qui secùs faxit, confiscatione librorum & alia graui pœna mulctabitur, vti latiùs patet in litteris datis Bruxellæ,* I. *Septembr.* M. DC. VII.

Signat.

S. de Grimaldi.

Et in Concilio Brabantiæ,

Buschere.

SEX LIBRORVM DE VERITATE APPROBATIO.

VBi Reuerendissimus, & in omni scientiarum genere feliciter versatus, D. Petrus Simonis, Yprensium Episcopus, omnigenis variæ eruditionis flosculis VERITATEM adornasset, ac veluti depinxisset: visum illi est, censuræ nostræ iudicio eam industriæ suæ lucubrationem probandam contradere. Quam sanè non illubenter accepi, tum vt viro mihi amicissimo, & de Bacherio benè merito, gratificarer; tum etiam quòd certò sperarem, candidum ac diligentem Lectorem eam euoluendo perlegendoque bonas horas non malè collocaturum. Quapropter, censeo opus istud prælo quàm correctissimo propediem admouendum, vt maiori cum fruge euulgetur, ac in manus hominum exeat: præsertim cùm nihil vel scandali vel erroris contineat.

F. Petrus Bacherius S. Theolog. Professor, Dominicanus.

RELIQVORVM OPERVM APPROBATIO.

IN his R^mi^ ac Doct^mi^ Domini PETRI SIMONIS Yprensium Episcopi Operibus, *Veritatis Catholicæ Apologia contra Caluinum*, *Tractatu de Epiphania Domini*, *Dissertatione de Pueri Iesu cum Doctoribus in templo disputante*, *Tractatu de* IESV *Christi cum Moyse & Elia Colloquio*, itémque *de Hæresios Hæreticorumq; natura*, *Orationibus* denique *& Exhortationibus varijs*, nihil reperi quod non fidei orthodoxæ & sanctis moribus sit consentaneum: imò multum vnumquemque in iisdem confirmant & roborant: ac proinde prælo atque omnium lectione dignissima iudico,

Martinus Baccius Tiletanus, Ecclesiæ Cathedralis Yprensis Archipresbyter & Librorum Censor.

